This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

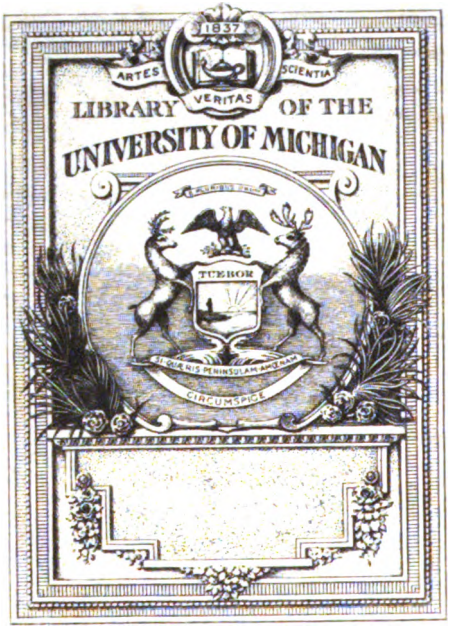

Digitized by Google

D
113
.M3
1738

NON
CIRCULATING

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ANTONII MATTHÆI

VETERIS ÆVI

ANALECTA.

TOMUS TERTIUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

VETERIS ÆVI ANALECTA

SEU

VETERA MONUMENTA

HACTENUS NONDUM VISA.

QUIBUS CONTINENTUR SCRIPTORES VARII

QUI PRÆCIPUE

Hiſtoriam Univerſalem, Expeditiones in Terram Sanctam, Res Germaniæ, Gelriæ, Hollandiæ, Ultrajecti, Friſiæ, tam Occidentalis, quam Orientalis, & Groningæ; ut & Geſta Equeſtris Ordinis Teutonici, Dominorum de Brederode, de Culenburch, & de Arckel,

MEMORIÆ PRODIDERUNT:

PRÆTEREA

Itineraria, Teſtamenta Vetera, & Doctorum Virorum Epiſtolæ.

Primus in lucem edidit adjectis Obſervationibus ſuis

ANTONIUS MATTHÆUS

Quondam Juris in Illuſtri Academia Lugduno-Batava Anteceſſor.

EDITIO SECUNDA.

Cui accedunt Editoris Notæ, ejuſdemque Indices accurati & locupletes.

TOMUS TERTIUS.

HAGÆ-COMITUM,

Apud GERARDUM BLOCK.

M. DCC. XXXVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ref. St.
Bergersdijk
2-2-28
15992

CATALOGUS AUCTORUM

qui hoc Tomo Tertio continentur.

Hic incipit Tomus Quintus Analectorum prioris editionis in 8.

JOANNIS DE BEKA, *Canonici Ultrajectini* CHRONICON, *jam ante Reformationem versum Belgice ab* ANONYMO, *qui & passim non pauca addidit, & ubi Beka desiit res gestas porro est persecutus usque ad Comitem Hollandiæ* PHILIPPUM BURGUNDUM, *& Episcopum Trajectensem* RUDOLPHUM VAN DIEPHOLT; *cum Notis & Observationibus A. Matthæi.* *Pag.* 1.

Hic incipit Tomus Sextus Analectorum prioris editionis in 8.

FUNDATIONES & FATA *sacrarum aliquot ædium in Hollandia, Zelandia, Gelria, Frisia.* *Pag.* 425.

BRUNONIS FABRICII *Historia Abbatum monasterii Sanctorum Petri & Pauli, quod Paterbornæ, vulgo Abdinchof.* *Pag.* 515.

SIBRANDI LEONIS FRISII *Vitæ & res gestæ Abbatum in Lidlum ab Ann.* 1132. *usque ad Ann.* 1575. *Pag.* 537.

ZUE-

Digitized by Google

ZUEDERI *de* CULENBURCH *ex Dynastis de Culenburch Origines Culenburgicæ.* *Pag.* 589.
ORDINUM *seu trium* STATUUM *Trajectensium & cis & trans Isalam contra* PAPAM *libellus, & cur Imperium abrogarint Zuedero van Culenburch Episcopo Trajectensi.* *Pag.* 630.
SERVII GRAMMATICI *Glossæ Græco-Latinæ.* *Pag.* 657.
ANONYMI CHRONICON *diversorum gestorum.* *Pag.* 679.
ADRIANI *Papæ* VI. PETRI SCRIVERII, IO. ISACII PONTANI, *Aliorumque, quæ variam doctrinam continent, epistolæ aliquot.* *Pag.* 685.
VETUS JUS TRANSISALANICUM *seu* LEGES *Transisalanis latæ à Iohanne de Vernenburch Episcopo Trajectensi.* *Pag.* 759.

HIC

Digitized by Google

HIC INCIPIT

ANTONII MATTHÆI

ANALECTORUM

TOMUS QUINTUS

PRIORIS EDITIONIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTRI

NOBILISSIMO, & AMPLISSIMO

VIRO,

D. D. NICOLAO WITSEN,

URBIS AMSTELODAMI DECIMUM

JAM CONSULI,

Ordinum Hollandiæ,

& Senatus Ordinum perpetui,

qui Hagæ Comitis,

ASSESSORI,

Ad Regem Magnæ Britanniæ WILHELMUM olim LEGATO,

Curandis rebus & constituendis Societatis Indiæ Orientalis

PRAEFECTO,

Αἰὲν ἀριζεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

PERILLUSTRIS ET NOBILISSIME VIR,

MULTIS tuis magnisque, quæ identidem congessisti, obstrictus beneficiis, cum non habeam quod rependam, nisi gratum tibi animum, devotum millies, devinctumque, quo impensius eum tester, & quantum possum significem, librum hunc mitto, tuo nomini consecratum. Munus quamvis exiguum, propter rerum tamen pondus non contemnes, sat scio. Joannes de Beka est, Canonicus Trajectensis, aut ejusdem potius Interpres

Digitized by Google

Belgicus, qui & Bekam continuavit, vetus certe, ut & probus, & qui hactenus nondum visus. Beka autem quam egregius, quam insignis sit scriptor, nemo est, qui non novit. Quæ scripsit, quantum potuit, fide tradere incorrupta, selectis undique, quæ certiora, ex vetustissimis monumentis summa ope contendit. Orsus summa cum industria Ultrajectina ab eo tempore, quo in Frisiam ex Anglia ad gentium conversionem trajecit S. Willebrordus, Hollandica à Theoderico, qui primus dicitur ejus nominis, & qui Hollandiam, ut putant perperam, ut primus Comes obtinuit. Ut in laudes me diffundam viri jam ab aliis laudati satis superque non videtur necesse. Audiat, siquis dubitet, virum facundissimum, & quis acerrimi judicii est, Ger. Jo. Vossium *lib. 3. de hist. Latin. Etiam Joannes de Beka*, inquit, *ne qua nominis famam delere dies possit, consecutus fuit Chronico suo. Eo res Ecclesiæ Ultrajectinæ, cujus clericus erat, in literas misit. Ac dicavit illud ejusdem Ecclesiæ Episcopo, & Guilhelmo, Hollandiæ Comiti. Nec tantum prosequitur gesta Ultrajectinorum Pontificum, sed etiam Comitum Hollandiæ. Orditur à primo ejus Ecclesiæ Episcopo, S. Willebrordo, ac perrexit usque ad annum* CIↃ. CC. XLVI. *quo & ipse in terris morabatur. Meminit Trithemius in viris illustribus, item Jac. Mejerus in hist. Fland. ann.* CIↃ. CCC. XIII. *& alibi. Eum ad tres codices manuscriptos correxit Suffridus Petri Leovardiensis. At in lucem primo protraxit Bernardus Furmerius, itidem Leovardiensis. Quorum utrique hoc nomine non parum debent omnes historiæ amantes, imprimis Ultrajectini, ac post eos Hollandi, & Frisii. Hausit vero Beca historiam suam potissimum (quemadmodum ipse profitetur) ex bibliotheca monasterii Egmondani: ubi acta publica Hollandiæ & vicinarum provinciarum sedulo asservabantur &c.* Et hactenus quidem

Vos-

Digitized by Google

Vossius, numeris tamen haud dubie apud eum corruptis. Nam pro CIↃ. CC. XLVI. scribendum, ut scripsi, CIↃ. CCC. XLVI. Sed nec sic satisfactum. Nam ulterius perrexit Beka, usque ad annum scilicet ejus seculi, cujus in fine mentio, XCIII. Latine scripsit, ut constat. Vertit Belgice & κατὰ πόδα, adjectis passim non paucis, ubi dignum quid memoratu, interpres, quem mitto. Notavi pleraque ad oram libri. Notare autem rursum desii, ad vitam Joannis IV. Episcopi Trajectensis. Hujus enim res gestas, ut & Ducis Wilhelmi, qui V. ejus nominis multo latius enucleavit, & exactius quam Beka, eo deinceps omisso sequentium temporum historiam suo Marte & suis verbis fideliter persecutus usque ad Annum CIↃ. CCCC. XXVI. seu usque ad initia Philippi Burgundi. An ulterius processerit, vix est, ut possim dicere. De Frederici van Blanckenheim, Episcopi Trajectensis, qui concessit in fata Ann. 1423. obitu nihil extat. Nec extant gesta ejus anni, ut nec anni, qui sequitur. Unde & defectum non immerito suspiceris. Auget suspicionem, quod volumen, quo usus sum, & quod titulo emptionis nactus manuscriptum in pergameno, ultima aliquot folia ad oram recisa habet, & avulsum ceteris postremum, ab imperito haud dubie, & forsan libris agglutinandis infeliciter destinatum. Et id ipsum tamen in fine mutilum Auctoris nec verba nec sententiam absolvit. Latissime alioquin is diffundit se, & accuratius quam quisquam alius in exponendis rebus gestis Frederici van Blanckenheim, Alberti Bavari, Wilhelmi Bavari, & Ducissæ Jacobæ. De qua etiam quod memorat, perpendi æquum est ab eo, qui præjudiciis non obsessus. Nec mersam sic flagitiis, nec libidini sic addictam, ut vulgo prædicant, deprehendet, sed juvenculam desponsatam, & desponsatam adolescenti, & Galliarum

Digitized by Google

Delphino, veneno is poſtquam periit, orbam ſuaſu amicorum, cum nec à patruo eſſet tuta, qui ſtruebat inſidias, ut haberet, qui ſe, qui Hollandiam tueretur, quem objiceret adverſariis, quos habebat non paucos, Aſellanos inprimis, Dominos de Egmont, de Arckel, alioſque, conſenſiſſe in nuptias cum Brabanto, ſed conſenſiſſe infeliciter, ſpretam quippe à Brabanto, neglectam, domi concluſam, abductam quamvis renitentem ex Hollandia in Brabantiam, ex neceſſariis vix cuiquam conceſſo ad eam aditu, amotis, dimiſſis, qui ei hactenus familiares, excitatum hinc Bavarum, diſtractam in factiones Hollandiam concuſſamque, paſſim ſeditiones, opidorum obſidia, & turbis plena omnia. Jacoba interim undique tam miſerabili rerum ſtatu, quocunque tandem vertiſſet ſe, circumventa, oppreſſa, ad ſubvertendam eam concurrentibus, nulla habita ratione ſanguinis, nulla fœderis conjugalis, quod nec Divæus diſſimulat *rer. Brabant. lib.* 18. & marito & patruo. De marito res certa eſt. Nec conjugem, ut homo nihili, nec quæ conjugis, curavit quicquam. Imo nec de Ducatu, nec de ſuis ſollicitus, nec probus, nec ſtrenuus, nec gloriæ appetens, nec honorum, & ne mentis quidem ſatis compos, cum hoſti conjugis Joanni regendas ejus provincias & ipſa inconſulta ordinandas permiſiſſet, Antverpiam etiam de ſuo addidit, & Comitatum de Herentals, profuſa adeo largitate, ut tandem Ordines Brabantiæ non ferendam rem rati amoverint eum ut indignum, fratre ejus Philippo, qui Jacobam miſeratus, multo ei æquior, ad regimen evocato. Divæ *d. loc.* Ipſe autem præ impotentia venator, faber ferrarius, cum nec fratrem ferret nec conjugem, utrique infeſtus & implacabilis, ad extrema tandem adegit conjugem, quæ detectis inſidiis, poſtquam aliud non poſſet, ſuaſu matris hortatuque in Hannoniam ſe recepit. Videamus jam quæſo,

Digitized by Google

quæſo, an ullum hic luxuriæ, an libidinis argumentum. An libido hæc, an luxuria, quod quæ ſpreta à marito, abducta ex Hollandia, ac nec ad maritum, nec ad ſuos admiſſa, poſtquam injuriam nequicquam toties conqueſta, ut ſaluti conſuleret, quæſiverit virum fortem, utriuſque fortunæ ſocium, Ducem ſcilicet Gloceſtriæ, qui & amiſſa recipere, & tueri ipſam, & quæ ipſius, adverſus vim poſſet? Omni generi animantium id à natura tributum, ut ſe, vitam, corpuſque, & quæ ſua ſunt tueantur, declinentque, quantum poſſint, quæ nocitura videantur. Sedata mente hæc conſiderent, qui eam arguunt laſciviæ, qui cladem provinciarum, cladem urbium adſcribunt ipſi, tam miſere olim habitæ, & quod ſævum afflictæ, patriis etiam terris, ſaltem maximam partem, & provinciis prorſus pulſæ. Sortem potius miſerentur, quam graphice hic depingit, & ob oculos ponit Auctor, qui vulgari quamvis lingua, Latinæ tamen non ignarus, ut ex iis patet, quæ ad Annum habet CIↃ. CCC. LXXVIII. accurate hæc exponit, & qui, quæ ad ipſam attinent, ſcire etiam probe potuit, ut qui circa ea tempora, aut iis proximus, jam vixit. Forſan & eo ſeculo, quo & vixit Jacoba. Forſan dico, non affirmo, quamvis de eo non dubitem, quin & ſcripſerit & in vivis jam, priuſquam adhuc coepit reformari religio. Argumento ſunt verba, quibus utitur inter cetera, loquens de Ultrajecto, cum ſolviſſet obſidionem Wilhelmus Comes IV. filius Wilhelmi III. *Deſe Grave Willem*, inquit ad annum CIↃ. CCC. XLV. *rumede van der Stadt op Sinte Marien Magdalenen avont. Waerom men noch huden dages dat Heylichdom om die Stadt draget na Sinte Marien Magdalenen dach met proceſſie, met ſolempniteyt, ende met ſanghe Gode te love, dat hy die Stadt behoede, ende verloſſede van dier plage, ende voort behoeden moet van alle plage.* Ultra autem vix eſt, ut verbis his quic-

quam probes. Nam iisdem etiam est usus, cum de ea re loquitur, qui sub Maximiliano I. vixit Jo. à Leidis *lib.* 28. *hist. cap.* 31. *Quamobrem*, inquit, *adhuc hodierno tempore singulis annis in crastinum S. Mariæ Magdalenæ reliquiæ Sanctorum per civitatis ambitum cum processione devote geruntur pro eo, quod Dominus Deus civitatem à prædicta plaga liberaverat &c.* Bene est ergo, siquis dicat; hinc alterutrum necesse est, ut vel ipse exscripserit Joannem, vel contra Joannes ipsum. Ipse autem si Joannem, qui fieri ergo potest, ut æqualis Jacobæ? Verum est, fateor, sed quin ipse Joanne prior, de eo etiam non dubito. De miraculo cum agit, quod contigit Ultrajecti Ann. 1378. puero, qui nondum natus adhuc dies quadraginta, perfecte jam exclamante, *Aperite januam pater meus adest*, ita de eo loquitur, ac si jam in vivis tum. De sacerdote enim loquens, ut conjuraret puerum, advocato, *Hæc*, inquit, *retulit mihi idem Presbyter.* Joannes autem de eadem re agens ita loqui non ausus, sed pro *Hæc retulit mihi &c.* scripsit, *Hæc retulit multis idem ille Presbyter.* Magnum Belgicum Chronicon miraculum quidem refert, sed prorsus verba hæc omittit. Vid. ad d. Ann. Quamvis interim non negem, quod sacerdos jam grandævus nostro id dixisse potuit, quum esset adhuc puer, & diu postquam id contigit. Cæterum arguit vetustatem, verborum etiam, quæ occurrunt passim, & quorum usus jam desiit, apud nostrum vetustas. Sic populum vocat *diet* pag. 5. (*a*) febrem *saghe* p. 114. (*b*) calumniam *lachter* p. 31. (*c*) *cornuken* paramentum p. 76. (*d*) paludem *zudde* p. 122. (*e*) nutricium *maertoger* p. 62. (*f*) podagram

(*a*) Nobis pag. 8. & seq. hujus Tom. 3. (*b*) Nobis p. 133. d. Tom. 3. (*c*) Nobis p. 36. d. Tom. 3. (*d*) Nobis p. 95. d. Tom. 3. (*e*) Nobis p. 138. d. Tom. 3. (*f*) Nobis p. 81. d. Tom. 3.

Digitized by Google

podagram *arrycke* p. 213. (*g*) gibbum *een bovel* p. 79. (*h*) instrumenta bellica *anghienen.* p. 185. (*i*) p. 199. (*k*) p. 221. (*l*) nequam hominem *een quaet ſcramme.* p. 239. (*m*) lanceam *een gavelote.* p. 215. (*n*) *bliden* vocat petrarias, machinas *magnelen.* p. 178. (*o*) *alſo varinghe* ait pro *alſo haeſt* p. 168. (*p*) *herde* pro *herder* p. 294. (*q*) *Zeende* ipſi idem eſt quod ſynodalis correctio p. 30. (*r*) *boel* idem quod amaſius p. 103. (*ſ*) p. 352. (*t*) *vererret* idem quod *vertoornt* (*u*) *gewerf* quod tractatus, pactum. (*v*). Et ſunt alia id genus plura. Tibi autem Nobiliſſime & Ampliſſime vir, qui non rem tantum publicam ingenti peritia, ut qui toties jam Conſul rexiſti urbem in Belgio potentiſſimam, maximam, & toto orbe clariſſimam, ſed doctrina etiam, judicio, & omni genere literarum præfulges aliis præluceſque, totum id, quicquid eſt, conſecrandum exiſtimavi. Nec ulli rectius, quam tibi, Nobiliſſime vir. Quæ Belgii ſpectant notitiam, quæ Hollandiæ univerſæ, quæ medii ævi hiſtoriam, neglectam à pleriſque, qui quem uſum habeat ignorant, nota hæc tibi omnia. Et ut propria hæc tua laus eſt, ſic certe id admirandum, quod qui alioquin induſtrii, imo diligentiſſimi in Romana antiquitate, plerumque in media cognoſcenda, quæ tamen maxime ad nos pertinet, negligenter prorſus ceſſant. Fortaſſis in cauſa eſt, ut Beatus Rhenanus ait præfatione in Germaniam ſuam, quod ex *luculentiſſimis ſcriptoribus* facile

(*g*) Nobis p. 211. d. Tom. 3. (*h*) Nobis p. 98. d. Tom. 3. (*i*) Nobis p. 187. d. Tom. 3. (*k*) Nobis p. 198. d. Tom. 3. (*l*) Nobis p. 223. d. Tom. 3. (*m*) Nobis p. 241. d. Tom. 3. (*n*) Nobis p. 214. d. Tom. 3. (*o*) Nobis p. 181. d. Tom. 3. (*p*) Nobis p. 174. d. Tom. 3. (*q*) Nobis p. 294. d. Tom. 3. (*r*) Nobis p. 35. d. Tom. 3. (*ſ*) Nobis p. 300. d. Tom. 3. (*t*) Nobis p. 337. d. Tom. 3. (*u*) p. 300. Tom. V. Edit. Matth. Nobis p. 297. d. Tom. 3. (*v*) p. 437. d. Tom. V. Nobis p. 396. d. Tom. 3.

Digitized by Google

facile illa cognoſcantur, quæ nuſquam non extant, hæc autem ob eorum, qui ſcripſerunt, inopiam *judicio potius indaganda*, quam alio quovis præſidio. Quod ad te attinet, Nobiliſſime & Ampliſſime vir, iis etiam, quæ abſtruſa, & quæ ob difficultatem laboremque inquirendi ſpreta ab aliis & abjecta, digna tamen, quæ cognoſcantur, intervalla negotiorum, quibus Conſul obſeſſus es, tam feliciter diſpunxiſti, ut nec ex tritis & uſitatis, nec ex iis, quæ minus trita, & vetuſtioribus monumentis quicquam te fugiat. Plena hinc tibi ſcrinia ſupellectilis literatæ, variæ admodum & diffuſæ, ſed quæ nec ſeris, nec peſſulis, ſic concluſa aut arctata eſt, quin aditus interdum detur, ultro etiam, quod teſtari poſſum, & non potenti nonnunquam ejus uſu conceſſo. Ea eſt tua ingens, & ſingularis humanitas, Nobiliſſime vir, quam & ego jam aliquoties & cum fructu expertus ſum. Tuum eſt arbitrari, num recte, & ut oportuit, nam opinio interdum fallit, tuo uſus ſim beneficio. Totum tuum eſt, fateor. Nec habeo, quod rependam, niſi gratias infinitas. Retribuat tibi Deus pro præclaro illo tuo ſtudio, & affectu in literas, diffundat nominis tui famam, & cum ipſa æquet poſteritate, valetudinem det, decus, gloriam, honorum incrementum, & quicquid ſperari poteſt in hac vita ſplendidius, Reipublicæ te, urbi patriæ, literis & bonis omnibus validum florentemque in multos annos adhuc ſervet. Et faxit utinam ita Deus! Certe ut faciat, eum veneror. Vale Nobiliſſime & Amplisſime vir.

Tuus,
Qui Nobiliſſimi & Ampliſſimi tui nominis cultor ſum devotiſſimus,

xiii. Kal. Novemb. Ann. cɔ. ɔcc. i.

ANTONIUS MATTHÆUS

PIE-

Digitized by Google

PIERIDES CATVICENAE

Gratulantur Viro Clariſſimo,

ANTONIO MATTHAEO, A. F.

Quando indefeſſa opera ANALECTORUM
veteris aevi Tomum V. ederet.

ERgo iterum doctae, poſt tot, molimina dextrae
In pulchros uſus virgo BATAVA *videt?*
Siccine multiplicas aeterna volumina, nondum
Ad finem ductus nobilis ille labor?
Non ſatis eſt juris nodos, aenigmata legum &
Juſtinianaeas explicuiſſe notas,
Et veterum regimen, canones, rituſque ſeveros,
Non ſat Tarpeji fulmina dira Dei;
Non ſatis hiſtoriam Graecam veterem atque Latinam
Scire eſt, ſed BATAVIS *grandia facta tuis*
Monſtrare, exroſis longinqua aetate papyris,
Ipſe oculos perdens lumina multa dabis;

Digitized by Google

Sic ex ſtercoreis Monachorum colligis aurum;

Non fieri hoc potuit nobiliore manu.

O decus, ô patriis lux fulgentiſſima terris!

Sedulitas BATAVIS *prodigioſa meis!*

O fax hiſtoriae non interitura BATAVAE!

Non minus antiquis nobile nomen avis!

Plaudite RHENANAE, *puriſſima numina, nymphae,*

Doctius haud tranſit lympha ſonora caput.

Plaudite CATTIADES, *gratiſſima nomina, Muſae,*

Et celebret tantum turba novena virum,

Sunt merita haec noſtris longe majora Camoenis,

Imploro gratae poſteritatis opem.

cIↃ. IↃcc. I.

ADRIANUS PARS.

Sequens Dedicatio à Cl. Matthæo Notis & Obſervationibus ſuis ad Veterem Bekæ Interpretem præmiſſa fuit. Vir Clariſſimus eas more ſuo ſeparatim ad calcem Tomi Quinti ſuæ editionis rejecerat. Sed nos eas ipſi Interpreti ſuis locis ſubjecimus.

NOBI-

Digitized by Google

NOBILISSIMO, STRENUO, GENERIS VETUSTATE ET MAJORUM IMAGINIBUS MULTUM ILLUSTRI

D. D. FREDERICO IGNATIO VAN BUEREN,

Dno. de ZUYDOORT, OUTHEUSDEN &c.

Olim Auditori, Fautori jam & Amico,

Potiri votis, εὖ πράττειν, valetudinem, salutem, & felicitatem perpetuam.

NOBILISSIME VIR,

CHRONICON *hic habes, quod plane non contemnendum ob rerum pondus, quæ tractantur hic, Joannis de Beka. Habes Belgice olim versum, auctum, & continuatum ab* **Interprete non indocto.** *Dignum existimavi, quod facerem juris publici, quod & vetus hic Interpres, & quod eorum, qui Ultrajecti, Episcoporum res gestæ, quamvis multum memorabiles, maximam tamen partem incognitæ adhuc iis, qui Latine non norunt. Utrum ederem nec ne, hæsi nonnihil fateor, quod id prorsus à me, & à persona, quam sustineo, alienum existimarem, si & Belgicis me miscerem, & vernacula lingua scriptis. Sed cum omnia perpendissem, ad edendum mox impulit, quæ postea subiit cogitatio, idem scilicet jam olim factum à viris doctissimis, quorum vivit vivetque insignis virtus & gloria, Goudani Chronici editore Petro Scriverio, Chronici Joannis Veldenaer Marco Zuerio Boxhornio,*

Digitized by Google

nio, Joinvillæ & Villeharduini, qui ambo ſcripſerunt Gallice, immenſæ eruditionis viro, Carolo du Freſne. Horum autem veſtigia ſiquis tacitus adoraſſet, facturum eum quicquam ſe indignum non credidi. Fata imperiorum, provinciarum, & urbium, & quæ ſcire admodum noſta intereſt, neglecta ab aliis aut omiſſa, qua lingua cognoſcantur, nihil refert, ut puto. Accipe ergo, Strenue & Nobiliſſime vir, & Auctorem, quem mitto, & quæ ad eum obſervavi. Pro veteri, quæ inter nos eſt, & irrupta hactenus amicitia accipies, ſcio, non illibenter, & qui tuus eſt in me amor, evolves etiam ſtatim. Nec, ut ſpero, pœnitebit. Quædam enim offendes, & quæ paſſim non obvia, ut quæ dixi de Ada & Ludovico van Loon, quæ de urbe Ultrajecto, & quæ de primis Comitibus, qui Hollandiam obtinuerunt, hactenus aliis non dicta. An rem acu tetigerim, judicent rerum gnari. Tu etiam Strenue & Nobiliſſime vir, qui quamvis longa majorum ſerie, multiſque ipſorum titulis, excellenter præfulges, literarum tamen ſtudioſiſſimus magnam ætatis partem in his, quæ patriæ antiquitates ſpectant, conſubſiſti non fruſtra. Vale Nobiliſſime & Amiciſſime vir. Vive diu felix, & in multos adhuc annos, atque ut hactenus à te factam laboribus meis fave.

Tuus,

Qui Nobiliſſimi tui nominis cultor ſum indefeſſus,

Lugd. in Batav
Ann. CIↃ. DCC. I.
Idib. Septemb.

ANTON. MATTHÆUS.

CHRO-

Digitized by Google

CHRONICKE

VAN

JOANNES VAN DER BEKE

Canonic t'Utrecht.

AL VOOR DE TYDEN DER REFORMATIE uyt het Latijn int Duytsch overgeset door een out onbekent Auctеur, die den text onvermindert hier en daer veel van 't syn daer by heeft gevoecht; en voorts daer het Beka *gelaten heeft, de historie vervolcht, ten regarde van de Bisschoppen van Utrecht tot Bisschop* Rudolph *van* Diepholt, *en ten regarde van de Graven van* Hollant *tot Hertoch* Philips *van* Bourgognen *toe.*

PROLOGUS.

EErsame glorioſe Vaderen, Edelen Princen, Heren *Johanne* Biſſchop der heyliger kercken van Utrecht, Edelen Hertoge *Willem* van *Beyeren* Palenſgrave ende Prince des lants van Hollant, *Joannes* van der *Beke* ontbiede pays, bliſcap, ende ſalicheyt. Begeerende te ſcriven die jaerlixe hiſtorien, ſo doen wy uwer heylicheyt daer of verſtaen, dat wy die wercken ende daden der heyliger Biſſcoppen van Utrecht, ende der grootmoediger Princen van Hollant, vergadert ende beſcreven hebben mit groten vlite ende arbeide, ende geſocht uyt jaerlixe hiſtorien, Chroniken, boecken ende privilegien, uyt dichten, ende uit brieven, dair wel

Digitized by Google

naar ſeven jaer over gearbeit hebbe, op dat die gedenckeniſſe der grooter Princen ende Heeren overmits die traecheyt der ſcriveren niet ewelic vergeten blive. Ende want die geſten der voerſeider Biſſcoppen, ende der Princen alſo wel ondermenget ſijn, dat menſe niet lichtelic geſcheyen en mach, behoudelick den geſten haren rechten ganc te behouden, daeromme hebben wy deſe tegenwoordige hiſtorie bi een geſocht, vergadert, ende beſcreven van haire beyder geſten, ſo wy aller cortſte mochten. Welcke hiſtorie wy uwer weerdicheyt ſenden dair in te leſen om een dachlix tijtcortinge, ende op dat ghy daer in leeret, hoe goet ende hoe blidelic dattet is uwer luden, onderlinge te hebben vrede. Want uwe volc, als men hier na beſcreven vint, was van eenre gelove, ende van eenre maniere, ende ſonder middel onderdanich den Roomſchen Keyſer, eer Hollant in tween wert gedeelt van den rycken Coninghen van Vrancryck, als in een Biſdom ende in een Graefſcap. Ende daerom ſo hout onder malcanderen vrede, ende behout alle vrientſcap, ende wederſtaet uwe vianden van buten, ende verenicht u ende uwe volc mit ongeſceidene vrientſcap, ende iſt dat ghy eendrachtelic vrede ende vrientſcap houdt, ſo en mach u mitter hulpen Goids niemant deeren, dat ghy te vele ſteden in deſer Chroniken ondervinden moget, iſt dat ghy deſe hiſtorie neernſtelic onderſoect. Want orconden den Philoſoif die geſcieniſſen der verledener tyt ſyn waerachtige teyckenen der tegenwoordiger ende der toecomender tyt. Nu willen wy gaen ter materie des wercs. Ende wantet waerlic recht ende waerdich is, ſo beginnen wy alre eerſt onſe Croniken dat is die tyt te beſcriven van den ghenen, die alre dingen is begin ende eynde.

t'Begin van der welt tot nativitas Chriſti.

Daerom van den jaer dat onſe yerſte vader geſcapen was vyf duyſent c. ende xcix. op die achte *Kalende* van *Januario* op die Sonnendages nacht wert geboren te Bethlem der Stadt in Juda die verloſſer onſe Heer *Jeſus Chriſtus*, waer God ende menſche, van der ſaligher maget Marien in des Keyſers *Octavianus* XLII. jare, die de eerſte was, die men *Auguſtus* hiet, ende was een gebieder over al die werelt. Deſe *Octavianus*

hiet

hiet met reden *Auguſtus*, dat is te verſtaen, *die een dinc vermeeret*, ende oik, wat dat *Julius Cæſar* niet al gedwongen en hadde an t'Roomſche ryck, dat dwanc *Octavianus*, alſo dat die werelt was onder ſyn gebodt. Na ſynre doot quam een Keyſer, hiet *Tyberius*, in den jaer ons Heeren XVI. in wiens tyden *Chriſtus* gekruiſt was. Ende na hem in den jaer ons Heeren XL. quam een Keyſer, ende hiet *Gajus*. Ende na dien quam een Keyſer ende hiet *Claudius* in den XLIII. jaer. Ende daer na in den jaer ons Heeren XLVIII. quam een Keyſer, ende hiet *Nero*, die een gheſele was, ende dat ryck begonſte te bevlecken, ende overmids ſyn onnutte wercken, die Ridderlicke oefeninghe vergat, want hy daghelix viſſchede met gulden ſeghenen, uytgheroet mit coorden van ſiden. Ende die heele Stadt van *Rome* dede hy ontſteken mit brande, ende na † veel ſtriden, die hy hadde in der Stadt, ſo doode hy ſyn moeder, ſyn ſuſter, ende ſinen * broeder mitten ſwaerde. *Seneca*, die ſyn meeſter ende gebieder was, dede hy in den bade laten ter ader, ende alſo verſmoren. Ende na dat hy Sente *Peter* dede crucen, ende Sente *Pauwels* onthoofden, ſo dede hy den Chriſtenen dat yerſte verdriet. Deſe *Nero*, alſo die Roomſche hiſtorie houd, dede ſommige luden van den Raet, om dat ſi ſine wreetheit beriſpten ſonder meriten ende miſdaet doden, ende ſommige ſonder wet uter Stadt verdriven; Van den welcken twee edel mans waren, die een hiet *Granius*, en d'ander *Antonius*. *Granius* was een van den edelen Senatoren, ende *Antonius* was van den waerden Tribunen. *Granius* quam mit ſinen Ridderſcap wandelen doir *Gallien*, ende quam in *Ardennen*, dair vant hi in der woeſtinen ſwevelich water, ende daer by timmerde hy een paleys, als men leſet, ende dair of heit die Stede noch huden dages *Aqua Grani*. *Antonius* die tooch door *Germanien*, dats door Duytſlant, ende quam in Hollant, dair hi bi den ſtroom des Ryns makede een veſte in den jaer ons Heeren LXV. (1) die om gedenckeniſſe ſyns namen langen tyt hiet *Antonina*, ende dat ſelve lant beſat *Anthonis*

† *Poſt multa bella civilia.* Beka.

* *uxorem,* Beka.

(1) Fabula, hæc, & nihil aliud, nullo certo Auctore nixa. Certum id quod Ultrajectum jam olim locus munitus. Unde & *caſtrum*, *caſtellum*, & *caſtellum illuſtre* & ut hic eſt *een veſte*. *Arx & ſolium* Regni Friſiæ, ut apud Theofridum Abbatem Epternacenſem eſt in

Digitized by Google

thenis verſeit, ende ſyn nacomelinghe langhe tyt mit crachten. Ja ſo langhe dat die Slaven ende die Wilten de Stadt wonnen, die *Anthonia* hiet, ende vernielden, als men hier na beſchreven vinden ſal.

Daer na in onlanghen jaren overmits der menſchen ſonden, die God an hem wreken woude, ſo quamen gewapent mit grooter heereracht menigerhande volc uyt Barbarien ende uyt Broeclande van den lande dat *Scandinavia* heit, die overmits de verhengeniſſe Gods al *Europam*, dats een deel van der werelt daer Romen ende dit lant in leyt, natuerlicke quelleden ende vernielden, ende mit groten bloedigen ſtride ende manſlachte wonnen ſi vele Coninckriken, die aldus genoemt waren, alſe *Gipedes*, *Alani*, † *Sermani*, *Wandali*, *Avari*, die men ook *Hunnen* hiet, ende *Slaven*, die men *Wilten* heet. Want die *Gipedes* bedwongen Italien, *Alanen* wonnen Oeſtryck, *Sermani* wonnen Pannonien, *Wandali* wonnen Afrike, * *Scoten* wonnen Cathalaengen, *Hunnen* wonnen Gallien, *Slaven*, die men *Wilten*

† *Sarmata.*

* *Gothi.*

vita S. Willebrord. cap. 5. Caſtrum Carolus Martellus vocat in charta apud Hedam in vita *S. Willibrord. ad monaſterium, quod eſt intra muros in Trajecto caſtro ſitum &c. Caſtellum* Alcuinus in vit. ejuſd. Willebrord. *Caſtellum illuſtre* Beda *lib. 5. hiſt. cap.* 12. Theofrid. ibid. *cap.* 8. *De reditu ejus in Franciam, & delegata ibi in illuſtri caſtello Trajecto pontificali cathedra.* In Belgio enim paucis olim locis munitis *caſtra* hæc appellabant, quæ vallo clauſa foſſaque. Sic Antverpia, Gandavum, Valentianæ olim *caſtra*. Hed. in Willebrord. *eccleſiam in Antverpo caſtello ſitam.* Sigebert. ad Ann. 1006. *Caſtrum Valentianas ſitum in marcha Franciæ & Lotharingiæ &c.* Et mox ad ſeq. Ann. *Henricus Imperator quia in obſidione Valentianenſi inefficax redierat &c. caſtrum Gandavum invadit.* Radbodo victo fuſoque cum Carolus Martellus per Friſiam arma circumferret, munita in ea nulla urbs, excepta tantum, ut Conringius ait de *Urbib. Germ. th.* 26. Trajecto ad Rhenum. Nec Trajectum tantum *caſtrum*, ſed poſtquam Willebrordus monaſterium ibi poſuit, *monaſterium* etiam dictum. Altfridus monachus, qui ſeculo nono vixit, de vita S. Ludgeri *cap.* 2. *& depoſito ſeculari habitu in Trajecto monaſterio totum ſe contulit ad ſtudium artis ſpiritalis.* Ibid. *cap.* 7. *viſitque idem Albricus annum in diſtributiones quatuor, ita ut in Trajecto monaſterio &c. præeſſet fratribus menſes tres &c.* Aliud tamen caſtrum, aliud monaſterium. Nam monaſterium in caſtro. Caroli Martelli charta apud Hedam in Willebrord, *Ad monaſterium, quod eſt intra muros in Trajecto caſtro conſtructum.*

Digitized by Google

Wilten hiet, wonnen al *Hollant*. Dat wilde volc, dat men *Wilten* hiet, na dat sy (1) die Stadt, die *Anthonia* hiet, gedestrueert hadden, doe tymmerden sy dat casteel sonderlinge vast, dat van den wilden volcke sinen name ontfinc, ende hiet *Wil-*

(1) Supra apud interpretem diserte est *Antonina*, apud Bekam *Antonia*. Neutrum nomen tamen vetus, aut quod unquam potest probari datum. Fuisse in Belgio & apud Batavos Antonios non nego, Julii Cæsaris legatum alterum, alterum Vespasiani. Facile id Junio concedo *Batav. cap.* II. sed ab alterutro castrum conditum, & id dictum *Antoniam*, & eo in loco conditum, ubi jam Ultrajectum, quis veterum quæso dixit? Scio sunt, qui conditorem *Antoninum* Imperatorem, & dicendum hinc *Antoninam* non *Antoniam* existimant. Jun. *ibid.* Argumentum sumunt ex nummis, qui nomen præferunt Antonini, inventis ibi ad Rheni ripam, cujusmodi adhuc suo tempore inventos ad vicum *Vechten* Buchelius hic scribit, Unde & auctor inscriptionis, quæ posita Ultrajecti in adventum ad eam urbem Philippi Regis Hispaniarum, & relata in Bataviam suam à Junio *d. loc.* secutus vulgum sic scripsit:

ANTONINI PII IMP. FELICIBUS AUSPICIIS
URBS TRAJECTENSIS INSTAURATA, FELICIORIBUS PER PIENTISSIMUM IMP. CAROLUM
V. AUCTA, FELICISSIMAM SE HOC PRINCIPE
FUTURAM HAUD DUBIA SPE CONFIDIT.

Sed quam debile id argumentum, & quod refelli vix meretur: Condita urbs ab Antonino, & *Antonina* ab eo dicta, quia nummi aliquot inventi cum imagine Antonini in ejusdem vicinia. Quæ quæso hæc consequentia? Ipsa tabula itineraria Antonini Imperatoris ibi, ubi jam urbs est, *Trajectus Rheni* tantum meminit, ut recte etiam observavit doctrinæ vir præcellentis MENSO ALTING Consul Groninganus *Germ. inferi. Notit. in voce Trajectus.* Et quam speciem ergo habet veri, quod tum dicta hæc *Antonina*? Etiam, quod notandum, primum ibi non urbs, sed ad loci tuitionem *castrum* tantum, *castellum*, quod accolarum confluxu evasit tandem urbs. Et hæc & diu dein post, etiam postquam jam urbs, vulgo *castrum* tamen, dicta, more olim recepto, quo urbes, quæ munitæ, passim *castra*, *castella*, ut & statim jam dixi, & olim *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 1. Castrum autem seu urbs, nam utrum dicas nihil refert, quam primum passim innotuit, *Trecht* dicta, *Trajectum*, ut & *vetus Trajectum*, quod ab accolis ibi Rhenus jam olim trajici solitus. Accolæ autem, quia Slavi, *Vulti* scilicet, seu *Wilti*, aut

Wiltenburch. Daer na langhen tyt makeden die *Wilten* een eendrachticheit mitten *Vrieſen*, dat ſy wouden den Rhyn op varen, ende mit heercracht vervechten al 't lant van Gallien. Ende alſo die Roomſche hiſtorie ſeyt, was in die tyden een Kerſten Key-

nt, alii ſcribunt *Wilti*, ab iis urbs *Vultrajectum*, & quia caſtra etiam *burgi* etiam *Vultaburg*, *Wiltaburg*. *Vultrajectum* ubique habet Sigebertus Gemblacenſis vetuſtiſſimus ſcriptor, ut ad Ann. 697. *Willebrordus à Sergio Papa Clemens cognominatus, & ad prædicandum genti Friſonum Epiſcopus conſecratus, ex dono Pipini Principis ſedem epiſcopalem ſtatuit in loco Vultaburch dicto, qui nunc Vultrajectum dicitur, à nomine gentis Vultarum & Trajecto compoſitum, quaſi Vultarum opidum. Nam Trajectum lingua Gallica opidum dicitur.* Ad Ann. 994. 997. & 1004. *Adelboldus Epiſcopus Vultrajectenſis.* Ad Ann. 1010. *Northmanni Friſiam ceperunt, & multis cæſis Vultrajectum opidum incenſum eſt.* Habet etiam Anſelmus Gemblacenſis in Auctario ad Sigebert. ad Ann. 1131. *Civitas Vultrajectum ex magna parte concrematur &c. Wiltaburg* habet Beda *lib. 5. hiſt. eccleſ. cap.* 12. *Donavit autem ei Pipinus locum cathedræ epiſcopalis in caſtello ſuo illuſtri, quod antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg, id eſt, opidum Wiltorum, lingua autem Gallica Trajectum vocatur.* S. item Ludgerus in vita S. Gregorii apud Brouwerum: *& ſtabilito epiſcopatu in loco, qui nuncupatur Trajectum, & alio nomine Wiltaburg.* Auctor Chronici Rhythmici:

——— *bi quam t'Utrecht*
Dat Wiltenburch biet te voren.

* *Trectis* etiam occurrit in epiſtolis Bonifacii, *Trech* in vita S. Sturmionis apud Brouwerum.

† *Batavia ſua cap.* 11.

Certum autem, quod nuſpiam in antiquiſſimis monumentis aut *Antonia* aut *Antonina*, ſed * *Trecht*, ut dixi, aut *Trajectum*. *Trecht* autem per craſin & contracte ex *Trajecto*, ut *Dordrecht*, *Papendrecht*, *Slydrecht*, *Cattendrecht*, *Mydrecht &c.* non quod *trecht* forum ſit, ut Junius † fingit, ſed non probat, ſed à veteri, qui jam olim in his locis trajectu. Ut non dicam de tabula, quæ vulgo dicitur Antonini, Juſtiniani jam tempore, quum nondum penitus concidiſſet Romani terror imperii, *Trajecti* verbis expreſſis meminit Childebertus Francorum Rex in charta Ann. 539. apud Goldaſtum *to.* 3. *conſt. Imper.* Nec eſt quod poſſit objici. Quæri tantum poſſet, an non error in numeris. Diſerte habet Goldaſtus Ann. 539. Baluzius vero Ann. 595. *to.* 1. *Capitul.* quo imperavit Mauritius. Nec is aut meminit Goldaſti, aut mutati à ſe anni cauſam uſpiam addidit. Quicquid ſit, certum eſt, quod vetuſta ad-

Digitized by Google

Keyſer, die *Valentinianus* hiet, die XLVIII. na *Julius Cæſar*, ende vernam ſnellic die maer van den onvroeden volke, ende haer verwoetheit, ende vergaderde daer tegen een machtich heyr, ende haeſte hem dat ongehoorſamige volc weder te ſtaen

admodum appellatio. Meminit Carolus Martellus etiam in charta apud Hedam *biſt. Ultraj. p.* 28. *& ſeq.* Carolus Magnus in charta Ann. 779. apud Goldaſt. *d. tom.* 3. *neque in Trajecto, neque in Doreſtado, neque per omnes portus &c.* Alcuinus item Caroli Magni præceptor, qui *caſtellum Trajectum* vocat in vita S. Willibrordi. *Trecht* eſt in charta Ottonis I. Imperat. Ann. 953. apud Hedam *biſt. Ultraj. p.* 78. & in alia ejuſdem *biſt. Ultraj. p.* 86. Occurrit etiam *Utrech* in charta diviſionis inter Carolum Calvum & Ludovicum Germanicum in Annalib. Bertinian. ad Ann. DCCC. LXX. *Utrecht* quaſi *Outrecht* prima litera detrita. Unde & *vetus Trajectum* paſſim in chartis, ut in Caroli Magni apud Hedam in *Albrico*, Ludovici Pii apud Hedam in *Rixfrido*, Lotharii ejus filii apud eund. in *Egibardo*, & in Annalib. Bertinian ad Ann. 834. *Claſſis de Danis veniens in Friſiam aliquam partem ex illa devaſtavit, & inde per vetus Trajectum ad emporium, quod vocatur Doreſtadus, venientes omnia diripuerunt. Antiqua* item *civitas*, ut apud S. Ludgerum in vita S. Gregorii apud *Brouwerum*. In chartis alibi etiam *vicus*, alibi *monaſterium*. *Vicus* in charta, quæ eſt Regis Pipini, apud Hedam *biſt. Ultraj. p.* 36. *in vico, qui dicitur Trajecto*, in Caroli Magni apud eund. *in vico Trajecto p.* 39. Nec mirum, quod *vicus*. *Vicus* paſſim etiam urbs, unde & *Brunſwyck, Sleſwyck, Beverwyck, Harderwyck*. Et à *vico* vicinus. *Vicinus* idem quod civis. Blaſius Ortiſius *itin. Adrian.* VI. *apud Baluz.* 3. *miſcell. cap.* 41. *Conceſſimus Viterbium civitatem, quam ut reor mille vicini colunt. Caſtrum* ob munitionem, ob frequentiam dein *vicus*. *Monaſterium* autem haud dubie, quod potiſſima id ejus pars, in uſum Canonicorum extructum à Willebrordo. Certe & olim Canonici, ut qui paſſim olim per Germaniam Canonici Regulares, incluſi cellis, ut monachi. Communis eorum victus, communis menſa, habitatio, quemadmodum monachorum. Unde & interdum *Canonici monachi* in Caroli Magni Capitulis *lib.* 5. & ſimpliciter etiam *monachi* in Chronico montis Sereni ad Ann. 1223. Vita S. Ludgeri apud Brouwerum *cap.* 4. *tonſura in Trajecto monaſterio accepta*, Add. *cap.* 8. *cap.* 10. *&* 11. *ibid.* Nec putandum, quod id inſolens. A cœnobio, à monaſterio, quod extruxit ibi & conſecravit Hermannus Epiſcopus. Olim *Mimigarnaford* aut *Mimigardeford*. Chron. Mindenſ. apud. Meibom. 1. *rer. Germ. pr. Mimigaverdenſis, quæ nunc Monaſterienſis anno Domini* DCC. LXXXIV. *fundatur*. Brouwer. ad vit. S. Ludger. 1. *cap.* 20. *p.* (*mihi*) 87. Fabula

ſtaen ende te bedwingen. Daer geſchiedet dat die Keyſer verwan ende bedwanc dat ongehoorſamige (1) diet, ende behielt al haer ſcepen, ende hi voer den Rhyn neder, ende ver-

bula eſt autem, quam habet Gobelin. Perſona *Coſmodrom. etat. 6. cap.* 31. de *Antonina* ad Leccam condita, deſtructa & reſtituta mox, & dicta tum *Wilckenburgh*, tandem autem à Dagoberto tranſlata in locum, in quo nunc eſt, & hinc dicta *Trajectum*. Nec *Wilckenburch* ſolet ſcribi, ſed *Wiltenburch* paſſim, à *Wiltis* ſcilicet ſeu *Wiltis*. Eginhardus: *His motibus ita compoſitis, Slavis, qui noſtra conſuetudine Wilſi, proprie vero, hoc eſt ſua lingua Welatabi dicuntur, illatum eſt bellum.* Vid. *orig. Pomeran. Chriſt. Hartknoch n.* 12. Nihil verius quam quod dixi, *Utrecht* quaſi *Outrecht* & à Vultarum trajectu, quod *Vultrajectum* antiquitus, abjecta prima litera *Ultrajectum* deinceps, quamvis non ignorem & aliter à nonullis acceptum illud *ultra*, ſic ſcilicet ac ſi eſſet *ultra Rheni trajectum*, dum non pauci ſunt, qui hinc vocant, & reſpectu forſan Superioris *Ulterius Trajectum*. Geſta Abbatum Trudonenſium apud d'Achery *to.* VII. *Spicil. lib.* 3. *Conradum* ſcilicet *Ulterioris Trajecti Epiſcopum, qui ſibi permiſſus fuerat coram Imperatore &c.* Forſan etiam *ulterius*, quod quicquid ultra Trajectum vindicandum deinceps, ut quidam volunt, ſuperiori Germaniæ. Sic vetus ſcriptor vitæ S. Meinwerci apud Brouwerum *cap.* 4. *Ad hujus inferioris Germaniæ ſeptentrionalem tractum Trajectenſis diœceſis eſt terminus, locus navium & vectigalium conventibus quæſtuoſus.* Alii rectius *inferius ſuperioris* reſpectu, ut Gobelinus Perſona *Coſmodrom. ætat.* 6. *cap.* 35. *& erat Trajectenſis Epiſcopus, videlicet in Trajecto inferiori, quæ de partibus Friſonum reputabatur.* Rudolphus etiam Imperator in charta Ann. 1286. Et tantum de Ultrajecto unde & mihi origo eſt. Felix, quæ jam olim immenſum omnium luminibus obſtrùxit paſſim toto Belgio vetuſtate *& altitudine eminentis fortunæ, dignitatis* inſuper *ſacerdotalis fulgore, & bellicæ virtutis gloria cumulatiſſima civitas Trajectum.* Quod elogium eſt Junii *d. loc.*

(1) *Diet* alibi vir fortis eſt. Velſer *lib.* 3. *rer. Boic. pr.* Alibi, gens, populus. Sic & hic, verbi gratia, & paſſim apud Otfridum, ut *lib.* 3. *cap.* 13. *fremidemo thiote*, id eſt, exteras gentes. Chron. Rhythm. *pr.*

Omme van den Mammetten
Te bekeeren t'beiden diet

& mox:

Want Willebrord ende Wolfram,
Ende ander geſelſcap dat mit hem quam,
Bekeerden dat Vrieſche diet.

Hinc

vernielde dat Caſteel te *Wiltenburch*, ende dwanc alre eerſt die Vrieſen *in ons Heeren jaer* CCCC. *ende* X. Ende keerde van daer weder mit ſeghe ende mit grooter eren, ende was moghende Keyſer daer na wel twintich jaer.

Daer na een deel jaren als *Eraclius* Keiſer was, in dien tyden was een Coninc in *Oeſtvrancryc*, die *Dagobertus* hiet, ende dede Hollant in ſyn bedwanc, ende dede weder maken een caſteel van ſonderlingen grooten timmeringhe, ende dedet noemen na den Latyn *Trajectum*, dats te Duytſche een *Overvaert*, om dat men daer overvoer ende vertolde den Caſteleyn van Utrecht comenſcepe van menigerhande goeden, die bi den Rhyn voeren, ende bi der ſouter zee. Binnen welcker montaengen van Utrecht wert getymmert die eerſte kerck in die eer des Apoſtels Sinte Thomaes *in ons Heeren jaer* DC. XLII. daer die Prieſteren arbeit in deden om te bekeren dat Vrieſche volc. Maer die arbeit was al om niet, want dat hartneckighe volc meynde emmer te keeren dat heylige gelove uyt haren lande, ende braken die yerſte kercke, ende daer na mit ſwaren oorloghen ſo moeyden ſy al Hollant.

Hollant als men vint beſchreven in enen boec, die hiet *de proprietatibus rerum* in den XV. boeck, is een cleyn provincie gelegen bi den Ryn, daer die Rhyn in zee gaet, ende ſtrect Zuutwaerts aan *Brabant*, ende Oeſtwert aen *Vrieſlant*, ende Noortwert aen die *Bartaenſe* zee, en Weſtwert an die neder *Gallen*,

Hinc & *Diederic* quaſi *Diet ryck*. *Teuto* item gentis conditor, *Theoto*, qui apud vulgum *Dieto* etiam, ſeu *Dioto*. *Dietſch* idem quod *Duytſch*. Sic & Chron. Rhythm. in Adelheyde Wilhelmi Regis ſorore.

Ende deden toe ter ſcolen gaen
Walſch ende Dietſch leren wel.

Idem in Joanne II.

Ende worpen hem aldaer ter were
Iegben dat ſtoute Zeuſche diet.

Alioquin ut Aventinus vult, *Dietbe* etiam divitias, officium, munus, ſignificat. Vid Meibom. ad diploma *Thaſſilonis*, & ad Witichind. *lib.* I.

Digitized by Google

Gallen, ende an Vlaenderen, *ende is een broecland en waterich, alleſins mitten armen der zee ende des Ryns omleyt, gelyc enen eylande, ende beeſt binnen waken ende meeren, ende ſonderlinge goet weyde lant, daerom daer veel beeſten in ſyn, ende die aerde is tot ſommige ſteden harde vruchtbaer, en oec ſyn dair boſſchen, ende te veel ſteden wilde beeſten, waer bi datter goede jacht is. Ende te veel ſteden iſt moerich, daer men een materie of maect, die oerbaerlic is te bernen, ende is een ryck lant, als van den goede, dat bi der zee ende bi den rivieren raer is. Van welken lande die Hooftſtad gebeten is* Trajectum inferius *in den Latyn, maer* Utrecht *hiet et in den Duytſche. Want ant Duytſche lant behoort ſy na der gelegentheyt, na den zeden, na der Heerlicheyt, ende mede na der talen. Ende dat volc is groot van lichaem, ſtarc van krachten, ſtout van herten, ſcoen van aenſichte, eerſaem van zeden, Gode ontſiende, en na der gewoonte van den Duutſchen, den ander getrouwe ende vreetſaem.* Tot hier toe iſt genomen uyt den boec *de proprietatibus rerum.* Na der Duytſcher talen iſt geheten *Holtſant*, want daer veel houts ende boſch in plach te waſſen, maer nu hetet *Hollant*, want daer een letter uyt is geſneden.

Die Princen van Vrancryk, die *Carolingi* ſyn geheten, berechten lange tyt dat Roomſche ryck en Vrancryk, die deelden al Hollant, als men hier na bet verclaren ſal in twee Heerſcappyen, als in een Biſdom en een Graeffchap, want *Kaerl*, die men *Martellus* hiet, die een Hertoge was, ende een der meeſte Heeren van Vrancryc, gaf die kerke t'Utrecht die eerſte gaye, ende enen *Kaerl*, die men hiet den *Calen*, en na een Roomſche Keyſer, gaf dat Graeffchap van Hollant die eerſte Heerlicheyt, ende op dat wy bekennen moghen dat alre eerſte begin beyde van den Biſdom van Utrecht ende dat Graeffchap van Hollant, ſo iſt ons behoeflic, dat wy ons begin maken uter geſten van Engelant.

Alſo die Engelſche hiſtorie inhout, ſo quamen die *Nederſaſſen*, die men nu geſamentlic heitet die *Vrieſen*, met engetelden ſchepen in *Britaengen*, dat men nu *Engelant* heet, ende wonnen dat lant, ende bleven dair. Ende die bekeerde Paus *Gregorius* die heylige Leeraer totter gratien des doopſels bi twee leeraers, die een hiet *Auguſtinus*, die ander *Mellitus*, als in *Dialogo* beſchreven is. Van welke Nederſaſſen ofte Vrieſen door de voorſienigheyt Gods geboren

were

wert (1) een kint, dat *Willebrordus* hiet, ende syn vader was *Wilgis* genoemt, ende gaf dat kint aen vrome broeders te leeren in een cloester, dat *Harpen* hiet, ende daer wert hy Clerc geleert, ende ontfinc cruse. Ende tot syn xx. jaer bleeff hy daer in legghen ter leeringhe. Daer na ginc die jonghelinc van deuchden tot deuchden opclimmende, ende socht met groten vlite die soeticheden des levens, ende quam tot Sinte *Egbert* den yersten Bisscop tot *Noortbummerlant*, ende is hem na gevolcht als een overste meester ** des scouwenden levens al in Yerlant, op dat hy daer sonder commer van tytliken dinghen mochte leyden een heremitelic leven. Ende van desen *Egbert* seyt men dat *Willebrordus* syn Priesterlicke orden ontfinc. Daer na als *ecclesiastica historia* seyt, so sende desen *Egbert Wigbertum* synen discipel in Germanien, op dat hi den ongelovigen volcke leeren mochte die waerheyt der heyliger Evangelien. Mer dese selve *Wigbertus* wert so wederstaen overmids des viants behendicheyt, dat hy mit syne leere an dat ongelovighe harde volc al te luttel vorderde. Ende aldus ongedaen syne bootscap voer hy weder in Engelant.

** Contemplativæ vitæ. Beka.

In den jaer ons Heeren geboorte als men schreef DC. ende XC. so en liet dese selve *Egbert* niet af van sinen goede beghin, ende sende *Willebrordum*, die doe Priester was, (2) mit ** XI. gesellen in *Germanien*, om dat ongelovige volc te bekeren

** Sic & Beka.

(1) Theofrid. Epternacens. *de vit. S. Willebrordi cap.* 2. *Nomen quod per penultimi ellipsin elementi juxta Teutonicæ linguæ idioma voluntarius panis sonat, Willibrort imposuit, Wilgisi filius.*

(2) De ejusdem itinere Theofrid. Epternacensis *cap.* 5. *ibid. Certum habens, quod Gallia, quæ caussidicos docuit facunda Britannos, in quibusdam sui tractus partibus idolatriæ cæstenus squalleret erroribus, navem conscendit, tumida modo vela suspendit, rudentes explicuit, & Spiritu Sancto clavum regente, & cursum prosequente, Oceani maris se tradidit fragoribus, & terris evanescentibus non expavit, quod cælum undique & undique pontus, sed in exoptatas summa cum alacritate animi contendit portus. Delatus vero est primum in portum Gravelingæ villæ maritimæ, ubi usque in præsens tempus ingenti veneratione juxta littoris crepidinem honoratur saxum formæ quadrangulæ, quo potius quam navi, ut nati natorum & qui nascentur ab illis, solent astruere, ob nauli penuriam à nauclero non admissus, in Hybernensi littore novo & inaudito traditur esse subvectus navigii genere. Non tamen ibi moras innexuit,*

keren totten rechten gelove. Ende deſe waren Sinte *Willebrordus* geſellen, ende getrouwe medewerckers in den woirde Goids, alſe *Suibertus*, *Williboldus*, ende *Livinus*, in Oeſtvrancryc daer na Biſſcop, die Abt *Winoboldus*, ende twee *Ewalden*, die Papen waren, ende martelaers, *Werenfridus* ende *Marcellinus*, die Papen waren ende Confeſſoren, ende *Albertus*, die een Diaken was, ende gaf om Gode ſyn Conincryck over, dat hem van ſinen vader aencomen mocht, ende ginc mit Sente *Willebrordus* in een elendige pelgrimaedſe. Ende want die heylige leeraers geboren waren in Engelant van die Nederſaſſen geſlachten, daerom mochten ſi te bet prediken die *Evangelie* in Duutſchen tongen.

In den jaer ons Heeren DC. ende XCIII. verſamende *Puppyn* moghende Hertoghe van Vrancryck een groot heer van Ridderſcap, ende van gemeente, ende maecte een groote heervaert tegens den Coninc van Vrieſlant *Rabode*. Ende die Coninc *Rabodus* verſamende een onghetellic heer van Vrieſen, ende wederſtont den Hertoghe crachtelyc, mer nochtans bi Gods gehengeniſſe ſo bleef *Rabodus* verwonnen. Daerom die Coninc *Puppyn* ſende *Willibrordum* met ſinen geſellen in Vrieſlant, op dat hy den Coninc *Rabodus* mit ſynre leere ten kerſten gelove mochte brengen. Die Coninc *Rabodus* had ſyn woninghe bi (1) enen eylande, dat hiet *Foſtenlant*, daer plach dat dienend geſelſcap der afgoden te verſamenen. Doe quam *Wille-*

nexuit, ſed ſalo tabeſcentibus refocillatis in littore artubus, carbaſa extendens remorum ductu navim impulit. Sulcabat undas abſque omni turbine & tranquilla navigatione appliciut oſtiis Rheni fluminis. Regis fluminum Galliæ & Germaniæ, anno DC. XC. *incarnationis Dominicæ, & continentis terræ exhilaratus amœnitate ac amplitudine recto itinere pervenit Trajectum arcem tunc & ſolium Regni Friſiæ.*

(1) Idem *cap.* 10. *Sed cum redeundo periclitaretur, ut catechiſta gentium Paulus, periculis fluminum, periculis in mari, orta tempeſtate coactus eſt in quandam inſulam, in confinio Freſonum & Danorum editam, quæ Barbarice Foſiteslant eſt nuncupata, à quodam Foſite idolorum ſuorum Archiapoſtata Principe, cujus tutela bruta gentilitas credidit tutari ac munire ſe, & univerſam regionem circa oram maritimam. Fanum ibi operoſis ædificatum impendiis &c. Sœitem* vocat & *Sociteslant* Jo. à Leidis *lib.* 2. *hiſt. cap.* 12. Sed locum cenſet mendoſum, & legendum ex MSS. *Foſte* & *Foſteslant*, Lydius *Belg. glorioſ. p.* 181.

Foſte-

Willebrordus die Priester Gods, ende brac aldaer drie temple, die in *Jupiters* eere gesticht waren, ende drie menschen doopte hy, die den * Coninc versakeden. *Rabodus* die Coninc meende dit gewelt, dat hem gedaen was te wreken, ende gebood een van Sinte *Willebrordus* gesellen te dooden, dient mitten loten bevelle, ende dair t'lot op vel plach Gode te bidden, dat hi martelair storve. Maer als *Willebrordus* sach, dat hy Coninck *Rabot* niet keeren en mochte van sinen afgode, ende hi luttel sielen daer gewonnen hadde, wert hy te rade, dat hy weder varen woude in *Oest-Vrancryc*, ende die nywe bekeerde ongedoopte in den geloove stercken woude. Ende vergaderde vele Papen, ende quam daer mede totten Casteel van Utrecht, dat in dien tiden was in der Oestvrancriken machten, daer hi vaste bi Sinte *Thomas* kercke, die gedestrueert ende vervallen lach, makede een beedhuis in die eere des heyligen Cruus *int Jaer ons Heeren* DC. XCV. daer hi in sette ende wyede die eerste vonte om die bescherminge des Casteleyns van Utrecht, ende si mochten hebben een sekeren toeganc t'ontfaen dat sacrament der heyliger dopen.

* *Sathanà pompus est apud Bek.*

WILLEBRORDUS *die eerste Bisscop t'Utrecht.*

Int jaer ons Heeren DC. XCII. *Puppyn* die edel Hertoghe versach in Sinte Willebrord grooten volstandicheyt te prediken dat

Fostelandiam vocat Heda. *Foseten* appellat Deum, & *Foseteslant* insulam Altfridus apud Mabillonium in *vita S. Ludgeri secul.* 3. *Benedict. part.* 1. Atque ita etiam Anonymus apud eund. *ibid. cap.* 18. Alcuinus vocat *Fositen*, & insulam *Fositeslant*, apud Mabillonium in *vit. S. Willebrord. secul.* 3. *Bened. cap.* 9. Lydius putat Amelandiam esse ad *p.* 3. *Belg. gloriof.* Contra eam & Farriam, quæ *in ostio Albiæ fluminis longo recessu latet*, (*t' Heiligelant* vulgo,) eandem esse ait Adam. Bremens. *lib.* 4. *hist. eccles. Hanc in vita S. Willebrordi*, inquit, *Fosetislant appellari didicimus, quæ sita est in confinio Danorum & Fresonum.* Insulam putat esse è regione Amelandiæ, sed magis introrsum ad mediterranea Frisiæ, ubi tabula chorographica, quæ est apud Ortelium, vicum *Fosweert* repræsentat, Willebrord. Bosschaerts vir doctissimus de *prim. vet. Fris. Apostol. dissert.* 56. *Fosweert*, inquit, quasi *Fostweert*. Et habet Lector hic de quo cogitet. Nam & plures ibi insulæ in eodem confinio. Add. Brouwer. ad *vit. S. Ludger. cap.* 18.

Digitized by Google

dat heylige Evangelie, vereneech mit geſtadiger bede an Sinte *Willebrord*, dat hi te Romen varen woude om te halen die heylige benedictie van den Paus, ende worden Biſſcop. (1) *Sergius* die Paus, die d'eerſte was alſo geheten, wert vermaent van den enghel in een viſioen, dat hy overmits bede des Hertoge *Puppyns* deſen voerſeiden Prieſter *Willebrordus* waerdelike ontfinc, ende ordineerde in Sinte Pieters kerck hoechlic in eenre ſcouder mantel in enen Aerdſcen Biſſcop, ende helten bi hem een ſtucke tyts, ende gaf hem enen nywen name, ende hieten *Clemens*. (2) Ende als deſe *Clemens* die benedictie van den Paus hadde ontfaen is hy weder gekeert in Duytſlant. Ende op die ſelve ſtede, daer Sinte *Thomaes* kercke hadde geſtaen bi den Caſteel, tot Utrecht, dede hi maken een Clooſter kercke van Canoniken, ende dair in geboet hi ſtedelic te ſetten des Biſcops ſtoel. Want hi die ſelve kercke bi ſiner eerſten benedictie wyede, ende heylichde mit ſyns ſelves hant. Deſe heylige kercke van Utrecht mach mit rechte heten een Coninclik geſtichte: wantet die Coninghe mit erve ende mit vryheden hebben verciert. In welcker kercken veel heylighe Prieſteren in voer tiden hebben geweeſt, door wien Godt vele miraculen heeft gedaen, beide in horen leven ende in horen doot.

In

(1) Idem Theofrid. *cap.* 7. *Quarta ante adventum ejus in urbem nocte Angelus lucis convenit Dominum Apoſtolicum Sergium &c.*

(2) Idem *cap.* 8. *Ante clarus nobili præconio fama, tunc vero multo præclarior per alta mœnia Romæ vix impetrata à Domino Apoſtolico redeundi licentia tandem poſt quatuordecim dierum curricula, ex quo in urbem venerat, ut venerabilis Beda teſtatur in eccleſiaſtica Anglorum hiſtoria, inæſtimabilis pretii donis ditatus rediit in Franciam, hinc ſub Dagoberto Rege & Pipino Duce mundi decus & gloriam &c. Igitur tantæ prærogativæ hierarcha Willebrordus ab egregio Principe Pipino cum ingenti ſuſceptus alacritate, & gloria donatus & glorificatus eſt ab eo Pontificali cathedra in caſtello illuſtri, quod juxta Domini Bedæ aſſertionem Viltaburch antiquitus Barbarica, Trajectum vero lingua vocatum eſt Gallica, ubi navigans de Hybernia, ut prælibavimus, delatus in continentem hujus navigationis finivit diſpendia & incommoda. Hic non procul à ripa Rheni fluminis ædificavit & dedicavit oratorium in honorem Crucis ſalutiferæ, & Theotocæ Mariæ virginis perpetuæ, & in brevi coadunata egregio fratrum caterva &c.*

Digitized by Google

In deser kercken syn geprovent rikelic Canoniken mit grooter weerdicheit, die in horen beden niet en rusten dach ende nacht te loven den name des Heeren. In deser kercken syn reliquien ende heylicheden van menigerhande Sancten gebeente, die men daer heeft in grooter eeren ende in waerdicheit. Ende ook syn daer mede twee ingewanden van twee machtige Keyseren te samen begraven.

In den jaer ons Heeren DC. XCVII. *Kaeri*, die Hertoghe ende meeste Heere van Vrancryck, (1) na des Hertogen *Puppyns* syns vaders doot gaf hi die eerste gave der kercke van

(1) Ita quidem Beka. Ut alii, non ipse, sed Pipinus fuit primus, qui ecclesiæ quid dedit dono. Quid ipse autem dederit, quid Pipinus, quid alii, expressit sic Theofridus *cap.* 12. *Amplissima illi rata concessione & adstipulatione tradiderunt patrimonia. Dux excellentissimæ generositatis Pippinus cum Blittrude contorali sua æque generosis orta natalibus* III. *Idus Maji anno* XII. *Childeberti gloriosissimi Regis dedit ei Epternacensis fisci medietatem integram à Theodardo egregii Ducis Theothardi filio sibi traditam. Irmina vero Dagoberti Regis filia hereditario jure possessam cum omnibus appendiciis vel adjacentiis suis, cum villa Montis sita in pago Tulbiacensi* III. *Kal. Decemb. addidit partem alteram. Idem munificus Princeps sub chirographi subscriptione anno* II. *Regis Dagoberti secundi* VI. *Nonas Martii tradidit illi villam in pago Mosariorum sitam, & à præterfluentis fluvii nomine Suestram nuncupatam, & egregia Blittrudis sagaci industria ab ingenuis viris pecuniæ impendiis comparatam. Et quia utriusque loci situs tam sapienti architecto visus est amœnus, & cœnobitalis vitæ studiis apprime aptus & dignus, in utroque jactis fundamentis exædificavit cœnobium, & in montibus Israël in pascuis uberrimis postmodum aggregavit gregem Dominicum. Æternæ memoriæ Carolus prælibati Ducis filius Major domus Magni Karoli avus* II. *Idus Maji in urbe Treverica prædium ei dedit situm in Fresia in pago Kinheim super fluvium Velisera, ubi mare fluit in parte altera, integram villam Adrichaim nuncupatam, & Regalis testamenti confirmavit pagina. Item Rothingus vir magnarum opum legitima testamenti confirmatione delegavit ei ecclesiam in Antwerpo castello super fluvium. Scalda in pago Renensium, cum appendiciis, villis, & tertia parte telonei ejusdem castelli, quod nunc est marca Regni. Rata item traditione à viris summa præditis honestate sunt ei tradita magnificæ utilitatis allodia. Ab Haribaldo quidem clericali dignitate functo in pago Marsum dicto in ostio Musæ una cum omnibus appendiciis suis basilica. Ab Angilboldo villa Waterlo in Toxandria super villam Dumella. Ab Angilberto omnia, quæ viri ejus cesserunt in villa Ereslob nuncupata, & Alfrim villa integra. Ab Ambaldo cum omni in Hoekenscheit villa Disena. A Thibaldo in Mal-*

van Utrecht, ende had enen groten ſtryt tegens den ongehoorſamen Coninc *Rabodus*, daer hi vele Vrieſen dootſloech, ende dwanc den Coninc mit crachten. (1) Deſe ſelve *Kaerl* was geheten *Martellus*, ende als hi den Coninc Rabodus verwonnen had, ſo nam hi em in genaden, om dat hi hem belovede ſonder twifel Kerſten te worden.

In den ſelven jare wort vermaent *Wulfrannus* die Aerdſce Biſſcop van *Senonen* overmids Godlycken viſione, dat hy varen ſoude in Vrieſlant, ende helpen Sinte *Clemens* die Vrieſen bekeren. Doe hy daer quam arbeyde hy mit ſynre heyliger leere, dat Coninc *Rabodus* wert geleert in den heyligen gelove, ende quam in der vonten, daer men in doopen ſal, mit geveynſder ynnicheit. Ende als deſe ſelve tyran quam, ſinen enen voet geſet int heylige water, ende den heyligen gelove ware geloſte ſoude doen, doen ſeinde hem die viant in, dat hi vraechde, waer 't meeſte getal van ſinen Vrieſen ware, of in hemelryck, of in der euwiger verdoemeniſſe. Die heylige Biſſcop antwoorde, dat alle die Vrieſen, die in voertiden niet gedoopt en waren, die waren altemael in der helle verdoemeniſſe. Ende als die Coninc dat hoorde tooch hy ſyn voet tot hem uter heyliger vonten, ende ſprac, ic wil liever mit mine Voervaders de heyden hebben vele geſelſcaps in der hellen, dan mit luttel dynre kerſten beſitten hemelryck. Aldus wert die Coninc *Rabodus* bedrogen bi des viants rade, ende ſterf des derden daghes daer na jammerlycs doots. Ende na des Coninc doot ſo wert Clemens, die *Willebrordus* hiet, vrylic laten varen, wair hi woude in Vrieſlant, ende openbaer-

Malnabeim integra cum adjacentiis ſuis eccleſia. Ab Ebroino Comite præclara in villa Rivera prædia, & in Milinge cum omni integritate baſilica. A Wichardo venerabili viro VII. *& ſemis manſi, & unum molendinum in loco, qui dicitur Erde ſuper fluvium Prumia, & plura alia, quæ conſulto prætereo propter barbara & bominum & locorum vocabula &c. Omnia vero ſibi tradita prudentiſſima diſpenſatione diſtribuit partim Trajectenſi, ſedi ſuæ Apoſtolicæ, partim Epternacenſi eccleſiæ &c.*

(1) Idem *d. tr. cap.* 22. *Victorioſiſſimus in Auſtria Dux Carolus jam dicti Pippini filius &c. Nam hic & aviti nominis & paternæ dignitatis & virtutis heres, ac ob creberrimam boſtium contuſionem cognominatus Tudites &c.*

Digitized by Google

baerlic prediken dat heylige Ewangelie, en die ongedoopte gelovighe te doopen, en die nywe gelovighe te vernyen, Prieſteren te wyen, ende in elcken dorpe kercken te ſtichten.

(1) Nu en willen wy niet vergeten die miracle ende ghenaden, die God door deſen Biſſcop heeft gedaen, die wy beſcreven hebben vonden in ouden boecken van ſynre heylicheyt. Het geſciede tot eenre tyt, dat alle die van ſynre geſelſcap waren, leden onverdraechliken dorſt, als ſy mit hem voeren bi den oever van der zee, die kercken te viſiteren van ſinen Geſtichte, ende ſy en hadden ghenen wyn, ende dat water was ſout, des die heylige vader medeliden hadde mit ſinen heyligen diſcipulen, ende hiet enen, die hem heymelic was, ſyn tenten uytrecken, ende daer in een cleyn culekyn graven. Doe ginc die heylige Biſſcop in die tente alleen, ende bad Godt innichlyc om water, ende rechtevoert vloeyde uter ſouter aerde hoip van verſchen water, alſo dat alle dorſtighe putten uter fonteynen waters genoech, ende om die heylicheyt des Biſſcops, die ſi dair an bekenden, ſo loveden ſy, ende verbreydeden die almachticheit des Scheppers. Ende die ſelve fonteyn is in een dorp hiet *Hello*, leit bi *Alcmaer*, ende is geheten nu hudens daghes Sinte *Willebrords* put. Het geſchiede, dat deſe ſelve Sinte *Clemens*, die *Willebrordus* hiet, voer in een eylant, heit Walcheren, om dat harde volc, dat daer in woonde, te bekeeren totten kerſten geloove, (2) dair vant hy een beelde gemaect na Mercurius den afgod, dat die luden daer in groter eeren offerden.

Welc

(1) Idem Theofrid. *cap.* 24. *Ad mauſoleum ejus innumera claruerunt miracula, ſed ſcriptorum inopia & incuria ex maxima parte ſunt Lethæo latice abolita. Nam primo quidam linguæ ac gentis Scoticæ aggreſſus ſummi viri geſta deſcribere ruſtico ſtilo detrivit dignitatem hiſtoriæ. Dein Albinus cognomento Alcuinus de Britannia eir urbanæ elegantiæ, utpote Magni Caroli yperaſpiſtes &c.*

(2) Theofrid. *ibid. cap.* 13. *Nec anguſtis contentus terminis latius loca inviſit finitima, ut obtenebratæ gentilitati infunderet ac diſtribueret æterni ſplendoris paracliti Spiritus cariſmata. Divertit in inſulam Walachriam Scaldæ fluvii & Britannici maris circumfluam brachio &c. Intravit fanum in ora ſitum maritima &c. Detſtandus autem*

Welc beelde de'e heylige Biſſcop te mael brac ende vernielde. Doe quam die behoeder des afgods, ende ſloech den heyligen Biſſcop mit enen ſweerde op ſyn hooft, ende waende t'onrechte, dat ſinen afgod gedaen was, te ſachten mitten heyligen Biſſcops bloede. Mer die ſelve moerdenaer overmids Goids wrake wert gegrepen van den viant rechtevoirt, ende alſo gequelt, dat hy op ten derden dach ſterf on'alichlike, ende heylige Biſſcop bleef geſont, ende ongequetſt, overmits die gratie Gods dien beſcermde. Ende hi predickte in elken dorpe dat Ewangelie volſtandelike.

(1) In den jaer ons Heeren DCC. ende XXXVII. op de ſevende Idus van Novemb. ſterf deſe Sinte *Clemens*, die *Willebrordus biet*,

delubri cuſtos iræ facibus accenſus &c. micantem gladium vibravit, exſertam dexteram totis viribus concitavit, ac venerandum Antiſtitis caput gravi imo lethali ictu vulneravit. Ac profecto avidum palmæ martyrii victorioſiſſimum effeciſſet martyrem, niſi divinæ providentiæ diſpenſatio in ædificationem corporis Chriſti matris eccleſiæ, & in augmentum & profectum Dominicæ familiæ illum conſervaret illæſum & incolumem. Teſtis eſt uſque hodie ſanguis ejuſdem in Baſilica, quæ Weſtcapella appellatur, fuſus & conſperſus in altaris crepidine &c. Et quia mirabiles eluviones maris ſubruerunt littori contigua, mirabilis in Sanctis ſuis Dominus per eximii Prophetæ ſui Willibrordi merita mirabiliter excurſus ejus compeſcuit diſpendia. Vir enim omnium virtutum ſpeculum per itineris ſui baculum juxta commune totius Provinciæ teſtimonium in continenti traxit ſulcum, ut ſibi viſum eſt, ſufficientem & congruum, & illum in Jeſu nomine, qui ficco pede inceſſit per liquidum, & juſſu tempeſtatem inhibuit, ac ven tum validum, & poſuit mari metam ac terminum &c. Excrevit eveſtigio congeſta moles arenæ, inſtar muri firmiſſima, quam congeſtionem ſua lingua Dunen appellant indigenæ maritimi, & illic uſque in præſens eliduntur, & confringuntur fluctus periculoſiſſimi, & quaſi ad obicem diſſono indignantes ſonitu non audent erumpere ac egredi, ac ſi poſitis ibi oſtiis & vecti divina voce dictum ſit mari: Huc uſque venies & non procedes amplius. Hic confringes tumentes fluctus tuos.

(1) Imo Ann. DCC. XXXIX. ut ait Mabillon. in præviis obſervat. *ad ej. vit. n.* 6. Theofridus *cap.* 23. *Cum vero tantæ perfectionis & ſanctitatis vir ob prolixius ſenium, præclarum Dei xenium, ſenſiſſet ſe non ſufficere ad eccleſiaſtici Regiminis faſtigium, & per inhabitantem in ſe ſpiritum præſciſſet decurſo jam vitæ præſentis ſtadio adeſſe metæ terminum cum ſuorum ſymmyſtarum conſilio omnium virtutum dote præditum tunc nomine Winfridum, nunc à benefaciendo cognominatum Bonifacium, ſuum per* XIII. *annorum revolutiones adjutorem, & cooperatorem*

Digitized by Google

hiet, ende gaf onſen Scepper ſyn ſiele, na dat hy die heylige kerck van Utrecht eerlick bericht had XL. jaer. Wiens lichaem gevoert wiert in een Cloiſter van Sinte Benedictus oirden, dat *Optreveen* hiet, ende is gelegen in den Sticht van *Trier*, dat *Willebrordus* in voertiden ſelve geſticht hadde, ende verchiert mit menigerhande weldaden, mit ſynre diſcipulen goede, dat hem van horen ouders aencomen was, dair grooter gratien ende mirakel of geſciede overmids ſyn verdiente, die claerlic in ſyn legende beſcreven ſyn. Deſe heylige Biſcop doe hi in levenden live was, ſeynde hy ſyne diſcipelen in alle hoeken van den lande ſyns Stichts den ongelovighen volcke te leeren den wech der ewiger ſalicheit. Daer af was *Adelbertus* geſant in *Kennemerlant*, daer hy ook ſtelde die verſameninge der nywer bekeerde in heyligen gelove. Die na dat hy veel heyden bekeert hadde eynde ſyn leven eerlike en hy ruſte in Gode ſalichlic op die ſevende Kalende van Julio, ende wert begraven tot *Egmonde* mit ſulker eeren als hem betaemde. Wes beedhuys noch verciert is mit menigen deuchden, ende wert alle daghe noch geëert mit menigen deuchden van goeden Kerſten luden. Deſe heylige Confeſſoir was onder alle Sente *Clemens* medegeſellen verheven, ſo dat hy Diaken was, ende (1) daer by ſo meent men, dat hy die eerſte *Domproeſt* t'Utrecht was, dat is, die eerſte Archidiaken. Sente *Werenfridus*, die

Lat. editio: *Epternacenſe.*

ratorem indefeſſum per Evangelicæ prædicationis ſtudium decrevit ſibi ſubrogare & ordinare ad Pontificale officium &c. Anno DCC. XXXIX. *indictione* VII. *anno vere ordinationis ejus* XLVI. *ætatis* LXXXI. *qui numerus juxta Genetbliacos infirmis decumbentibus minatur horam obitus, anno Ducis Karoli* XXVI. VII. *Idus Novembr. de loco miſeriæ & de luto fecis &c. evolavit &c.*

(1) Nihil de eo certi. Qui vitam ejus ſcripſit apud Mabillonium *ſecul.* 4. *SS. ord. S Bened. part.* 1. Willebrordi quidem ſocium ſed Diaconum tantum vocat. Et ſic ſe ipſe etiam vocat, ſi is ipſe eſt, cujus mentio hic, qui ſic alloquitur Bonifacium *epiſt. Bonifac.* 79. *Ego quoque minimus eccleſiæ ſervus ſupplici per Dominum deprecatione rogito, ut me cum mea familia Domino Deo cuncta diſpenſante, ac rite regente, inter cæteros fideles veſtros amicos in commune benigne ſuſcipiatis, qui proprio dicor nomine Aldberebt, diaconatus officio fungens, licet indignus &c.* Refertur obitus Adelberti ad Ann. DCC. XL. XXV. Jun.

die een heylich Prieſter was, die wert geſent in die *Batue* te prediken die heylige Ewangelie, ende berechte die kercke ende t'ſolc tot *Weſterwoert*, ende mit exempel ſyns heylichs levens ſo bekeerde hy veel lude ten gelove, ende hy ruste in Chriſto Jheſu op die XIX. Kalende van September, ende wert begraven tot *Elſt*, daer in voertiden Sente *Clemens*, die *Willebrordus hiet*, een kerc geſticht hadde in die eere ons Verloſſers. Die twee *Ewalden*, die Papen waren, gingen in een lant, dat *Nabien* hiet, ende predicten Chriſtum dair, ende toghen van dair voirt in Saſſen, daer ſi ontfinghen die crone der martelien, want ſi daer gedoot worden voor t'gelove op tie v. *Nonas* van October. *Suidbertus* die Sente Clemens een trouwe hulper was in den woirde Goids, ende mit hem, na dat hy veel luden** bekent hadde, ruſte hy in Gode ſalichlick. *Willeboldus* die ghinc in *Oeſt-Vrancryc*, daer hy dat geloove predicte, ende wert daer Biſcop gemaect tot * Heyndelant, ende Sente *Walburch* was ſyn ſuſter. Sente *Lewyn*, doe hy in verren lande gepredict hadde t'heylige Ewangeli, wert hy Biſſcop gemaect. Sente *Marcellyn* levede langhe tyt daer na tot Sinte *Gregorius* tyden toe, ende leerde dat Overyſelſe volc den wech des euwighen levens.

** Leg. beckert.

* *Epiſcopus Eyſtarenſis* apud Bek.

In dier tyt dat *Clemens*, *die Willebrordus hiet*, die kercke tot Utrecht eerlike berecht hadde, quam een Prieſter, die *Winfridus* hiet, uyt Engelant in Duytſchlant, op dat hy mit ſyne leere mochte verdriven alle afgoden, ende dat ſaet der heyliger Ewangelien in der ruder luder herte mochte ſayen. Den welcken Prieſter Sente *Clemens* waerdelic ontfenc, ende bat, dat hi hem een trouwe hulper weſen woude in de leere des heyligen Ewangeli. *Winfridus*, die den goeden man niet weygeren en woude, bleef bi hem in der kercken van Utrecht XIII. jaer lanc, ende bekeerde dat onwetende volc van horen afgoden ten rechten gelove. Daer na peynſde *Winfridus*, dat ter veel volcks was in dwalinghe, die behoeflic waren, dat men ſe bekeerde totten rechten gelove, ende daer waren luttel arbeiders, ende nam oirlof an Sinte *Clemens*, ende voer in Hoghe-Duutſlant, ende quam in een Stad, die *Ments* heet, daer hi leerde 't woort der euwiger ſalicheit, ende bekeerde die *Oeſtvranken*, entie *Doringher*, mitter hulpe Goids van horen dwalingen. Ende want in dien tiden die Biſſcop van *Menſe* ſterff,

Kerff, ende ruſte in onſen Heere, ſo quam *Karel* die Hertoghe ende Overſte, ende maeſte verſameninghe mitten Prelaten, ende begeerde, dat men *Winfridus* den Prieſter tot enen Biſſcop kieſen wonde, die daer open was, want hi een hoich leeraer was in die heiden te bekeren. Aldus wert *Winfridus* Biſſcop tot *Menſe* in de Stad, ende voer tot Romen, om te nemen die benedixie van den Paus *Gregorius* die ander Paus alſo genaemt, die em waerdelic ontfenc, ende maeſten Aerdſce-biſſcop ende clede met enen ſcouder mantel, (1) ende gaf hem enen nywen naem, ende hieten *Bonifacius*. Ende als *Boni-*

(1) Mutabant olim nomen religionem ingreſſi, aut ex laicis facti clerici. Sic ſupra Willebrordus *Clemens* à Papa dictus. Et plura ſunt exempla. Procop. *lib.* 1. *de bello Vandalic.* ἔνθα ἱερεύς γενόμενος ἐκουσίως πέτρον ἑαυτὸν ὠνόμασε, *ubi Presbyter factus ultro Petrum ſe ipſum nominavit*. Mutabant baptizati. Clodoveus Francorum Rex poſt baptiſmum Ludovicus. Jo. à Leidis *lib.* 1. *hiſt. cap.* 15. Rollo Normannorum Dux poſt baptiſmum Robertus. Witoldus Lituanorum Dux poſt baptiſmum Alexander. Gobelin. Perſon. *Coſmodrom. ætat.* 6. *cap.* 70. Andr. Presbyt. in Chron. ad *Ann.* 1430. Cedwalla Anglorum Rex poſt baptiſmum dein Petrus. Alberic. ad Ann. 689. Hiſpanus quidam Judæus, cum Moyſes primum diceretur, mox poſt baptiſmum dictus Petrus Alphonſus. Alberic. ad *Ann.* 1106. De monachis non mirum. Angelica eorum vita. Eadem quæ baptiſmo inſtituto eorum vis. Jo. Subdiacon. *de contempt.* 219. *Affirmabat hic dicens: Quia virtutem, quam vidi ſtare ſuper baptiſma, vidi etiam ſuper veſtimentum monachi.* Typicum Irenes Auguſtæ in *Analect. Græc. p.* 266. *Fiant commemorationes dilectæ ſororis majeſtatis meæ, admodum reverendæ & honorandæ Dominæ Theodoræ, quæ per ſanctum & angelicum magnum habitum cognominata eſt Domna Irene.* Add. Alteſerr. *ad Gregor. Turonenſ. lib.* 2. *cap.* 38. Mutant Papæ etiam nomen, exemplo Chriſti, ut quidam volunt, qui Apoſtolis mutavit nomen, ut alii exemplo Sergii 11. qui ob nominis fœditatem feciſſe id putatur primus, antea dictus *Os porci*. Sic. Magn. Chron. Belg. *p.* 19. Jo. à Leydis *lib.* 5. *hiſt. cap.* 23. Serar. *ad Othlon. ad vit. S. Bonifac. lib.* 3. *rer. Mogunt. not.* 16. Negat tamen Onuphrius Sergium fuiſſe primum. Etiam ante Papatum ait dictum jam Sergium, *Os porci* ei cognomen, abjectum poſtquam jam Papa. Primum, qui id fecerit, Joannem ait 12. ejuſque exemplum ſecutos ceteros. *Quæ*, inquit, *hic Platina ex Martino tradit Sergium* 11. *primum fuiſſe, qui nomen mutaverit, apud neminem veterum auctorum inveni &c.* Nec eſt, cur audiatur hic Albertus Abbas Stadenſis,

Bonifacius mit Biſſcops clederen verciert was, is hi weder gekeert tot Mentze, ende predicte, ende leerde, ende verdreef al ongelove uten lande van ſinen Stichte, alſo dat die heyden, die in ſinen Stichte waren, gemeenlic die oefeninge der heyden verſmaden, ende hielden hem aen die eere des heyligen gelove.

** Apud Bedam *S. Bonifacius.*

** WINFRIDUS *die anderde Biſſcop van Utrecht.*

On lange tyt daer na vernam hi, dat Clemens, die Willebrordus hiet, van deſer ellendiger werelt gevaren was, en tie kercke van Utrecht was ſonder herder, verſamende hi een heylige zeent van Biſſcopen, ende overdroegen, dat ſi den eerſamen Prieſter *Lullonem* ordinierden Biſſcop tot Menze. Doe en merrede *Bonifacius* niet, hi en voer tot Utrecht bi rade *Kaerls* des Hertogen, ende nam aen te regieren die kercke, die ſonder trooſt ſtont, in die name Goids, op dattet volc, dat hi in voer tiden bekeert hadde, niet weder en keerde totten afgoden, die ſi gewoen waren, mer dat hi ſe houden mochte in der vreeſe Gods, ende in den rechten geloove. Deſe edel Biſſcop woude vermeeren den dienſt ons Heeren, ende ſtichte een Canonike clooſter kercke in der Stadt van Utrecht al vaſte bi den Bedehuys des heyligen Verloſſers. Deſe kercke heeſt veel namen als men leeſt, mer gemeenlic is ſi geheten *Oude-munſter*, dat is licht, om dat die overſte kercke van Utrecht t'ander tyden vernywet ende vermaket was, mer deſe kercken in horen ouden tymmer gebleven tot nu toe, ende niet vernywet is, Doch enighe ſeggen, dat Sinte *Willebrort* deſe kercke eerſt ſettede, ende provende dair in LXXX. Canoniken, dattie ſelve Sinte *Clemens* XL. weder uyt nam, ende ſetteſe in Sente Martyns kercke. Ende is dat

denſis, qui *Os porci* non Sergio, ſed Sergii adſcribit deceſſori Gregorio IV. Haud dubie enim error hic. Cæterum quicquid ſit, id interim tamen certum, quod cum nominis mutatione mutari etiam Paparum mores, pronioribus dein Papis in ſcelus, in vitium, & gloriæ ſtudio ſecularis poſtquam vilis paulatim pietas, in deterius ſemper lapſis. Nomina cum mutantur, mutantur & opera, ut loquens hac de re ait alibi Beda.

Digitized by Google

dat alſo, ſo en ſegghen wy daer niet tegens, doch en vinden wy daer geen ſekerheit of, of in privilegien, of in hiſtorien. Deſe Biſſcop *Bonifacius* berechte die kerck van Utrecht eerlike als een getrouw wys knecht, die herde waicker was om den ſielen te winnen, ende die heyden te bekeren, die ſinen Heere dubbel ſcat weder brochte.

In deſen tiden is een twydracht ** opgenomen tuſſchen den Biſſcop van Colen ende der kercken van Utrecht, na dat *Bonifacius* Aerdſce-biſſcop van Utrecht **, bi gehete *Zacharias* des Paeus, ** die den Hertoge *Puppyn* van Sueſſen had geſalvet te weſen Coninc van Vrancrike. Welken Hertoge *Clemens*, die *Willebrordus* hiet, in voertyden gedopet had int Ryck van Germanien. Doe ſeyde die Aerdſce Biſſcop dattet Caſteel en tie kercke van Utrecht ſinen Stichte toe hoorde, ende dat *Dagobertus* daer toe gegeven hadde. Hier tegens ſeide *Bonifacius* die Aerdſce Biſſcop van Utrecht, dat ſyn kercke ſonder middel toe hoorde den ſtoel van Romen. Waerom deſe ſelve *Bonifacius* deſen twiſt dede ſetten in enen brieff dien hi onſen heyligen vader *Stephano* ſeynde, inhoudende aldus, *Enen nernſtigen Heere, ende uytgeſondert Biſſcop* Steven *die Paus, die Clerc* Bonifacius *in Duytſlant onthied u ende der heyliger kerken ſaliticheit, ende begeerlike minne in Gode. Want in Paeus* Sergius *tyden quam te Romen in die Apoſtel kercke een man van grooter heylicheit ende abſtinentie, geboren van der Saſſen geſlachte, die* Willebrordus *hiet, den welcken deſe voerſeide Paus ordineerde een Biſſcop, ende noemden* Clemens, *dien hi ſeynde dat ongelovige volc in Vrieſlant te bekeren bi den oever van der Weſter zee, die* L. *jaer lanc leerde, ende prediite dat Vrieſche lant, ende heeft wel dat meeſte deel van den luden bekeert ten Kerſten gelove, der afgoden tempel verbroken, kercken geſticht, die overſte kercke t'Utrecht in die eere Sinte Martyns, ende een ander kercke in die ere des heyligen Cruys in der Stadt, daer t'Caſteel ſtaet, dat Utrecht heet, mer hi bleef tot ſinen ouden daghen prediken ende leeren den weeh der ſalitheit ende ſette by hem enen anderen Biſſcop, dit ſyn hulper ende ſyn Suffragaen was, ende doe hy voleynt hadde ſyn lange jaren voer hy tot Gode in vreden.* † Kaerl Magnus *die Prince van Vrancryc beval my in der ſtoel t'ordineren een Biſſcop, ende dat heb ic gedaen. Nu comt deſe Biſſcop van Colen; en trect deſe ſtoel aan hem, daer* Sergius *die Paus deſen voerſeyden* Clemens *in geſet had,*

** Leg. *opgecomen.*

** *Juſſu.*

** Illud *die* delendum eſt.

† Apud Bekam eſt *Carolomannus.*

had, ende geordineert, ende ſeyt dat hi hem toebeert, om een fondament van eenre cleynre kercken, die de heyden deſtweerden, die Willibrordus vant in der Stadt van Utrecht gebroken tuwer eerden toe, ende die hy mit ſinen arbeide optimmerde, ende op ſinen coſt in die eere Sinte Martyns. Ende ſeyt dattet Caſteel van Utrecht in die oude gebroken kercke die oude Coninc Dagobertus van Vrancryc gaf die Prochie van Colen mit ſulker voerwaerden, dat die Biſſcop van Colen dat ongelovighe Vrieſche volc bekeeren ſoude tottem gelove mit ſynre leere, dat hi niet en dede noch hine predicte, noch en leerde noch en bekeerde die Vrieſen, mer ſi bleven al ongelovich ende heyden tot tyt toe, dat Sergius die overſte Biſſcop des Stoels van Romen deſen voerſeiden knecht Gods Willibrordus ſeynde die Vrieſen te bekeeren, die t'volc bekeerde tottem gelove Chriſti, als ick voerſeit hebbe. Ende nu wil die Biſſcop van Colen die ſtoel, dien Willibrordus, die heylige man beſeten hadde, na hem trecken, ende dat die ſtoel onder den Paus van Rome niet ſi ſonder middel, mer dat hi onder hem waer. Dair ic hem op antwoorde, dat ic gelovede ende oet redeliker waer, dat vrachtiger ſyn ſoude Paeus Sergius gebodt ende ordinantie, die hi gegheven hadde, dat hi ſeynde den Eerſamen leeraer Willibrordus, ende dattet ſoude weſen een Biſſcops ſtoel onder den Paeus van Romen, die Vrieſen te bekeren, want een groot deel des volcx ongelovich was, dan het des Biſſcops von Colen weſen ſoude om een fundament van eenre kleynre kercke, die daer vervallen lach, ende die heyden vernielt hadden, en hi verſumeniſſe der Biſſcoppen van Colen vergeten was. Nu bid ic u, dat ghi my weder ontbiedt u oordeel ende antwoorde, oft recht ſy, ende oft u wille is, dat ict den Biſſcop van Colen weder gheve, ſo confirmeerret ende ſtercket mit uwer mogentheit. Ende iſt dat ghi wilt dat een Biſdom blive onder u ſonder middel, ſo wilt my ſeinden copie uyt uwen ſcryn, hoe dat Sergius die Paus Willebrordum maecte, ende ſeynde tot Utrecht, ſo mach ic mit uwer mogentheide wederſtaen, ende verwinnen al die ghenen, die hier tegens ſeggen. Ende is dat uwer Heylicheit anders beter dunct, daer of wilt my weten laten uwen raet, als een vader doet den kinde, op dat ic hem volgen moghe. Deſen brief ſeynde Biſſcop *Bonifacius* van berade int Hoff van Romen, doch onlanghe tyt daer na eer deſe bootſcap voleyndt was, ſo eynde *Bonifacius* ſyn leven ende ſterf martelaer.

In den jaer ons Heeren DCC. ende LII. vernam Bonifacius bi Godliken inſprekinghe, dattet genaecte ſynre martelye ende ſinen

sinen sterven, ordineerde hi onen eersamen man, die *Gregorius* hiet Bisscop te wesen t'Utrecht, ende *Bonifacius* mit *Eobans* sinen mede Bisscop, *Wintrungo*, *Waltero*, ende *Galberto* Priesteren, *Hamonde*, *Scubaldo* ende *Besolo* Diakenen, * *Evanc*, *Herogundero*, *Hildero*, ende *Bertulfo* moniken, ende daer toe wel xxx. heyliger eersamiger mannen, ende voeren den vloet neder, ende quamen in Vrieslant totten ongelovighen volcke, daer si hoer tenten sloegen op t'lant, ende rusten daer een luttel. Daer na *Bonifacius* die een bode der wysheit was, begonste volstandelic te bootscappen dat Ewangeli des vreden, also dat sommighe van den Vriesen begonsten of te laten haer ongelovicheit, ende namen aen die wet ons Heeren Jhesu Christi. Mer doe die oude viant, die altoes des menschen salicheit benyt, wederstont die mit al sinen crachten, ende verwecte een † bloedige partye tegen die heylige leeraren, die liever hadden te sterven, dan of te laten des duvels maniere, die haer ouders gehantiert hadden. Mer dese heylige Bisscop die niet ontsach dat dreygen des verwoeden volcs trooste ende stercte syn discipulen, ende opende sinen boeck, ende liet niet of syn prediken den ongelovighen volke mitten woorden der euwiger salicheit. Maer die vleischouwers stopten hair oren als een doif serpent, ende en wouden niet horen die vaderlyke leere, mer mit speren ende mit swaerden sloegen sy die knechten Gods, ende dodense mit menighen wonden op dien dach der Nonas in die maent die Junius heit. Der heyligen waren LII. die alle volstandich bleven tegen dat ongelovighe volc totter doot toe, ende coren die euwige benedictie voer die pine, en gaven hem willichliken totter pinen. (1) Die in een stedekyn, dat *Docchum* hiet, om den name ons

* Apud Bekam est, *Walkaro*, *Gundero*, *Hildero* &c.

† *cruentos satellites* Bek.

(1) Vita S. Ludgeri apud Mabillon. *secul.* 4. *SS. ord. S. Bened. cap.* 5. *Habuitque progenies illa magnam familiaritatem cum S. Willebrordo, nec non & cum S. Bonifacio, qui post eum partibus illis doctor serenus illuxit, quoad usque pro fide Christi martyrio coronatus spiritum reddidit Domino in pago Astrache, in loco, qui Doccinga vocatur.* Alii id ajunt factum Ann. DCC. L. Othlonus in ejus vita *cap. ult. Passus est una cum sociis Nonis Junii, anno scilicet peregrinationis suæ* XL. *sed incarnationis* ** DC. L. Alii anno DCC. LII. Regino ad eum Ann. *Eodem anno Sanctus Bonifacius Archiepiscopus annuncians Dei verbum, in Frisia*

** Leg. DCCL.

ons Heeren Jheſu Chriſti te ſamen gedoot worden, ende in dat hemelſche paleys mitten ſeghen der martelien alle gecroont ſyn, ende ſonder marren ſo haeſten die verwoede Vrieſen des heyligen Biſcops boecken aen ſtucken te ſniden, ende alſo dat Kerſten gelove uyt haren lande te keren. Mer die Godlike cracht behilt dat boeck al geheel, datter nye letter an gequetſt en wert onder al der heyden hande, daer in geſchreven ſtont die heylige ſalighe leer des euwigen levens. Ende als dit geſciet was, en die bloedighe vleyſchouwers hem ſeer verbliden om den moort, dien ſy aen deſen heyligen luden gewrocht hadden, ſyn weder t'huys gekeert bet te maken eenen feeſteliken dach mit eeten ende mit drinken. Ende daer geſciede een mirakel, dat alſulc geen mer gehoort en was. Want alle deſer moirdenaire broot verwandelde in ſteen, die men noch huden daghes behoud in Vrieſland om die gedenckeniſſe der heyliger martelaren. Daer quamen ſommighe Kerſten, (1) ende verſamelden XIII. lichamen van deſen heyligen martelaers, ende voeren daer mede ſnellike over den vloet, ende quamen tot Utrecht in Sinte Salvatoers kercke mit groter weerdicheit, alſe betamelic was, met Sinte *Bonifacius* lichaem des heyligen martelaers, en overmids mirakel, dat God vertoonde is gevoert tot Fulden in een clooſter van Sinte Benedictus oirden in den Stichte van *Menſe*, dat hi in voertiden in der woeſtinen van † Betonien in groter eeren ge-

† *Buchonia* eſt apud Bek.

** Leg. DCC. LIV. ** Leg. DCC. LV.

d paganis interfectus, martyr occubuit. Alii anno** DC. LIV. ut Beda & Sigebertus & Annales à Pithæo editi. Alii anno ** DC. LV. ut Willibaldus apud Mabillon. *ſecul.* 3. *SS. ord. S. Bened. part.* 2. ex quo idem Mabillonius Othlonum emendandum putat, & pro L. legendum LV.

(1) Reliquiæ horum Ultrajecti in octo capſulis aſſervatæ. Aliquoties elevatæ, & per circuitum chori poſtquam ductæ ſolenni ritu, decenter rurſum reconditæ. Liber anniverſarius eccleſiæ S. Salvatoris: VI. *Non. Septembr. translatio S. Bonifacii. Hoc feſtum inſtituit Joannes Visker Decanus noſter.* Ejuſdem alius MSS. *Anno incarnationis Dominicæ* CIↃ. CCCC. XX. *menſis Maji die* XXV. *quæ tunc fuit profeſto dedicationis eccleſiæ S. Salvatoris Trajectenſis, hora tertiarum, tranſlatæ fuerunt ſolempniter, decenterque reconditæ per Reverendum patrem D.* ** *Maibiam Epiſcopum Biduanenſem, oſſa ſive reliquiæ ſanctorum martyrum ſociorum S. Bonifacii Epiſcopi Trajectenſis, & martyris, ipſius eccleſiæ patroni, in octo capſulis ligneis ornatis, cancellis ferreis firmatis &c.*

** Leg. *Maibiam.* Vide infra pag. 29. in Notis. num. 2.

Digitized by Google

getimmert hadde te ewighen love ſyns naems, daer deſe glorioſe martelaer menighe dingen gedaen hadde, ende in groter eren geſocht wert van devoten kerſten luden. Deſe Biſſcop van Gode uytvercoren was die ander Aerdſche Biſſcop tot Utrecht, die na Sinte Clemens doot, *die Willebrordus hiet*, dat voerſeide Stichte eerlic berichte ende wiſelic. Ende na ſynre doot was die kercke van Utrecht noch harde nye ende ſi en hadde ghenen Aerdſchen Biſſcop. Want die kercke van Colen tiegens hem was, die overvloeyende ryc was, dat ſi geen pleyt houden en mochten, ende binnen corter tyt daer na quamen die Denen, ende ſloegen doot bi na al 't volc in den Stichte van Utrecht, ſo dat dat voerſeyde lant droech een wyle doorn ende diſtel, want het ghenen bouman en hadde. Ende daerom want die Biſſcopen van Utrecht gene voerſpraec hadden, ende om armoede, ſo en mochten ſi t'Hoff van Romen niet verſoeken om die Aerdſce Biſſcops benedictie. Ende dus moeſten ſi nemen van armoeden ſimpel benedictie van haren naeſten Aerdſcen Biſſcop, alſe Abten, ende deden miſſe lange tyt ſonder Biſſcops mutſe. Dit en ſal men oeck niet ſwighen noch voer bi liden die bitter wrake, die Godt hiet geſcien om ſynre heyliger martelaren doot. Een Prince int verre Vrieſlant, die *Widichindus* hiet, mit ontalliken vechters, **overleet die Lawers in die Oeſterſee ende in die Weſterſee, ende maecteſe al bloet, ende deſtrueerdeſe, oft een woeſtyne waer, ende alle die daer in woonden, die hy crighen conde, ſloech hi doot in wrake der heyliger martelaren.

GREGORIUS *die derde Biſſcop van Utrecht.*

Als Sinte Bonifacius die Aerdſce Biſſcop veel Steden hadde doorwandelt om te meeren den dienſt ons Heeren Jheſu Chriſti, geſciede dat hi quam in een Nonnen cloeſter bi der Stadt van *Triere* op den oever van der *Moſele*, daer een Abdiſſe was, hiet *Adala*, ende was een eerſame Vrouwe, die ontfinc die heylige man mit devotien in haer herberge, ende hoopte van hem te hooren eenighe geeſtelike leer, daer ſy of

** *Lavicam pertranſiens.* Beka. *Overlyden Tranſire, pertranſire.* &c. Kilian. Adde eundem in voce *Lyd* & ſeqq. Sed hæ voces proprie videntur ſpectare navigationem. *Ende beleyden dat water dat daer niemant lyden en mochte.* Chronicon Gondan. pag. 72. vide & pag. 81. ejuſdem Chron.

of verbetert mochte werden. Ende als dese Bisscop gesaten was ter tafelen, ende mitter deerne Goids eten soude, doe was daer een edel kint van XIII. jaren out, ende na des Clooſters sede begeerdet die benedictie van den Bisscop in tegenwoordicheit hem allen die daer saten. Ende hi las dair een sermoen, ende hi besloot syn eynde van synre leſſe mit enen gebede, alst gewoonlic was. Sente Bonifacius begonste dat sermoen van nywes te vertellen, ende der geenre herten, die daer by saten, met minne also te ontsteken, dattet selve kind *Gregorius* liet alle dinc after, ende volchde den Bisscop na, die 't in den selven tyden an nam om dat volck van Doringen te bekeren. Ende dat kind bleef bi den Bisscop ter tyt toe, dattet syn volle jaren hadde, dar is te verstaen, totter oude van XXIV. jaren, dattet nye van hem en sceyde, ende was een getrouwe medewercker in den woorden Gods. Daer na als *Bonifacius* voer in Vriesland, alst voersey is, om t'ongelovighe volc te bekeren begherende mit groter innicheit den steghe der martelien te vercrighen, ende (1) sette *Gregorius* Bisscop der kercken van Utrecht te wesen na hem, want hi voerwaer kende hem voer enen heyligen wisen man des hy wel weerdich was. Van hoe groter minne, goedertierenheyt, mildicheyt, dese *Gregorius* was in sinen Stichte, dat vint men claerlike beschreven in den boec van synre leghende. Dese selve Bisscop seinde *Lewinum*, *Marcellinum*, ende † *Willibrordum* int lant van Overysel den volke te prediken dat Ewangelie, ende dat si veel volcs bekeerden. Doe sterf *Lewinus* tot Oudensee, ende voer tot onsen Heer. In desen tiden in den jaer ons Heeren DCC. ende LXIII. doe worden gesien sterren, gelyc of sy snellic van den hemel gelopen hadden, also dat daer veel luden waenden, dat die werelt eynde comen ware. Dese Gregorius, die een heylich biechter Gods was, levede lange tyt, ende was **vergicht, ende beval God syn volc, ende syn cleſi, ende wert gedragen Sente Salvators kercke, ende ontfenc daer Gods lichaem, ende op die VIII. Kalende van Sep-

† *Willibaldum* est apud Bekam.

** Paralitico morbo deditus. Bek.

(1) Vulgo Abbas tamen dictus ex ratione quæ supra: S. Ludgeri vita apud Brouwerum cap. 7. *Quem Abbas Gregorius libenter susceſpit, & comperto quod esset vir bonus & doctus, suasit sibi Coepiscopus fieret, non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed Presbyteri perseveravit in gradu.*

Digitized by Google

Septemb. gaf hy Gode syn salige siele. Dese selve (1) biechter (2) wert begraven in die selve kercke eerlike, als hem toebehoorde, na dat die dat bisdom van Utrecht lange tyt berechte wyslic.

AL-

(1) Apud Bekam *confessor* est. *Martyr* est qui pro Christo cæsus tortusque. Vitæ sanctitate tantum Christum confessus, promtus tamen paratusque pro eo mori *Confessor*. Discrimen docet Cyprianus epistola ad *martyres & Confessores*, epistola item 30. & 37. Victor Uticensis *persecut. Vandalic. lib.* 1. *cap.* 15. *ita tamen callidus occulte præcipiens, ut si in illa hora vibrantis gladii pertimesceret ictum, magis eum occideret, ne martyrem gloriosum fecisset; si autem fortem in confessione conspiceret, à gladio temperaret. Sed ille ut columna immobilis Christo solidante fortis effectus Confessor revertitur gloriosus. Etsi martyrem invidus hostis noluit facere, Confessorem tamen nostrum non potuit violare.* De tormenta jam passis & usque ad diem supplicii conjectis rursum in carcerem Eusebius *lib.* 5. *hist. eccles. cap.* 2. ἠδέως γὰρ παρεχώρουν τὴν τῆς μαρτυρίας προσηγορίαν Χριστῷ &c. *Martyris enim appellationem libentissime concedebant Christo, utpote fido veroque testi, & primogenito mortuorum, vitaque cœlestis principi & auctori. Eos quoque, qui jam ex hac vita migraverant, martyres nobis commemorabant, ajebantque: hi jam sunt martyres, quos in ipsa confessione Christus voluit assumere professionem ipsorum morte tanquam annulo obsignans: nos vero viles atque abjecti Confessores.*

(2) Juxta gradus ad chorum. Elevata ipsius ossa Anno 1421. & in capsula lignea reposita honorifice. Lustrata Ann. 1597. IV. Junii à Folcardo Montzima ecclesiæ Decano. Ecclesiæ ejusdem Memoriale: *Anno* CIↃ. CCCC. XXI. *mensis Aprilis die* XVII. *hora Completorii inventa & extracta fuerunt per Venerabiles dominos Henricum Houbergh Decanum, Laurentium, Wilhelmum, Andream Veer, Gerardum Zelingben, Canonicos ecclesiæ S. Salvatoris Traject. reliquias sive ossa S. Patris Gregorii Episcopi Trajectensis, à S. Willebrordo tertii, de & ex tumba lapidea subter gradus septentrionales chori ipsius ecclesiæ, & deinde mensis Junii die quarta, quæ fuit profesto S. Bonifacii, hora vesperarum, fuerunt per Reverendum patrem Dn. Mathiam Biduanensem Episcopum in capsa lignea decenter reposita, præsentibus Dominis Henrico Decano, Laurentio, Andrea, & Gerardo prædictis, Henrico de Compostelle, & Waltero Grauwert Canonicis ecclesiæ supradictæ. Qui quidem Reverendus pater Dn. Matbias Episcopus pro majori dictarum reliquiarum reverentia omnibus vere pœnitentibus, confessis, & contritis, eas cum tribus* Pater noster *& totidem* Ave Maria *venerantibus, toties quoties, quadraginta dies indulgentiarum de injunctis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxavit.*

Digitized by Google

ALBRICUS *die vierde Biſcop van Utrecht.*

(1) Een eerſaem vader die *Aelbricus* hiet, ende was geboren uit Engelant van enen Biſdom, dat *Ebdoraecs* hiet, die om doechde is gecoren, * dat is, hi is een Canonic in der kercken van Utrecht. Ende doe deſe voerſeide *Gregorius* een out cranc man was wort hem te hulpe geſet deſe ſelve *Aelbricus*, die die cleſi ende dat volc des Stichts wiſelic berichte, alſo dat deſe ſelve Gregorius voerſeide, dat hi na hem Biſſcop weſen ſoude. Deſe *Aelbricus* ſende Sint *Lutger* den heyligen Biſſcop van *Menſe* in Vrieſlant, dat hi dat volc bekeren ſoude, ende die oefeninge der afgoden uyt verdriven. In deſen tyden in den jaer ons Heeren DCC. ende † XXII. vant een man een ſcoen ſarc of kiſte in der Stat van *Conſtantinopel*, ende een man in der kiſten mit duſdanigen brief op hem, *Chriſtus is geboren ende ick gelove in hem. Die ſonne ſal my beſcinen als Conſtantinus * ende Herenus Keyſer ſyn.* (2) Albricus die Biſſcop ſterf in vrede ende voer tot Gode, na dat hy dat Biſdom van Utrecht ſommich jaren wyſlich berecht had, ende is gebrocht in die ſelve kercke, die voerſeyt is, ende mit ſinen voerſaten daer eerliken begraven.

* Lat. *qui pro laudabili converſatione ſua Trajectenſis eccleſiæ Canonicus eſt ordinatus.*

† DCC. LXXXII.

* Lat. *ſub Conſtantino & Hirene Imperatoribus.*

THE-

(1) Nepos dicitur Gregorii apud Mabillonium *ſecul.* 4. *SS. ord. S. Bened. in vit. S. Ludgeri part.* 1. *cap.* 13. *Sed & Abbas Gregorius migravit ad Dominum, & ſuſcepit curam paſtoralem Albricus nepos ejus, qui venerabilem Ludgerum cum magno diligebat affectu.*

(2) Witichindo tamen, de quo ſupra, vaſtante interim Friſiam flamma ferroque. Vita S. Ludgeri apud Mabillon. *d. loc. cap.* 18. *Conſurrexit radix ſceleris Widichind Dux Saxonum eatenus gentilium, qui evertit Freſones eatenus à via Dei, combuſſitque eccleſias, & uſque ad Fleo fluvium fecit Freſones Chriſti fidem relinquere. Sed & Albricus Epiſcopus in ipſa perverſa commotione, de hac vita migravit.* Albrici autem ſtudium & labores indefeſſos commendat multum Altfridus, qui vitæ iſtius Auctor eſt *cap.* 15. *Albricus autem*, inquit, *cum in Colonia civitate gradum accepiſſet Epiſcopalem fecit & Ludgerum ſecum Presbyterii percipere gradum, & conſtituit eum Doctorem eccleſiæ in pago Oſtrache, in loco, ubi Sanctus Bonifacius eſt coronatus martyrio. Diviſitque idem Albricus annum in diſtributiones quatuor, ita ut in Trajecto monaſterio præ ceteris præpoſitis ipſe in tempore vernali in doctrinæ ſtudio & ſanctæ converſationis præeſſet Fratribus menſes tres, deinde poſt eum in æſtate Adalger Presbyter &c.*

Digitized by Google

THEODARDUS *die vyfte Biſſcop t'Utrecht.*

Nae Albricus doot des eerſamen Vaders wert gecoren Theodardus die vyfte Biſſcop van Utrecht, die een glorioſe leeraer was onder den Vrieſen, daer hi veel of bekeerde. In deſen tiden, als in den jaer ons Heeren DCC. ende LXXXIV. *Widekindus* die Hertoge, daer hier voor of geſeit is, mitten Vrieſen verſette hem tiegens *Karel* den Coningh, dair hi tiegens ſtreet, ende mit ſeghe verwan veel Vrieſen, die daer doot waren, ende makeden hem onderdaen. *Theodardus* voer in vreden van deſer werelt, die in die voerſeide kerck gedragen wert, dair hi met den Voervaders ruſte eerſaemlike.

HERMAKARUS *die ſeſte Biſſcop t'Utrecht.*

Ende als *Theodardus* die milde Biſſcop doot was, ſo wert gecoren *Hermakarus* die ſeſte Biſſcop t'Utrecht een wys man, ende een uytgenomen goet predikant. In deſen tiden als in den jaer ons Heeren DCCC. doe venghen een deel Borghers van Romen den Paus *Leo*, daer hi ginc in die proceſſie, die die meerre † *Letanie* hiet, ende men t'cruce droech op Sinte Martens dach, ende hem ſtaken ſyn oogen uyt, ende corten hem ſyn tonge, die hem Godt weder gaf, beyde ſtem ende ſprake, ende wrogheden mit onrecht ende ſeiden, dat hi valſcheit gedaen hadde, ende om deſe tweedrachticheit te ** ſaten ſo quam *Kaerl* die groote Coninck door t'geberchte in der (1) *Cropwalen* lant opwart ſedelike ter Stat van Romen toe. Ende als deſe Coninck der Stede begonſte te genaken, doe quamen die Senatoirs ende dat Roomſche volc mit groten ſcaren, ende brochten mit hem veel heylichdoms van den heyligen gebeente, ende leiden den Coninc mit bliſcapen in Sinte Peters kercke, ende die Paus *Leo* ſette den Coninc op ſyn hooft een gulden croon op den ſelven dach, als onſe lieve Heer geboren wert van der reyner maghet, ende al dat volc ſonghen den

† letaniæ majoris.

** *Sedan-da.* Bek. *Saten. vetus. Sedere, confidere.* Kilian.

(1) Helvetios intelligit, & qui Alpes incoſunt ob inflatum, & ut vulgo teſtantur, qui loca hæc peragrarunt, valde prominens ipſorum guttur. Latina editio habet ita: *Carolus cognomento Magnus, Rex & Patricius, præruptas Alpes tranſcendit.*

Digitized by Google

den Coninc hoghen groten lof in deſer manieren: *Kaerl de Keyſer gecroont van Gode den grooten ende vreedſamen gebieder der Romeynen, hem ſi lanc leven, ſalicheit, ende ſeghe.* Hierom mogen hem ſcamen al die ghene, die geſten verſieren daer men geen waerheit af gevinden en can, en ſeggen, dat een Coninck die *Kaerl* hiet, die Stat van Romen mit crachte beſat, ende dat hi die ſelve Stad wan, overmids dat hi die Vrieſen met brachte, die die Romeynen verwonnen. *Hermakarus* die Biſſcop voerſeit als ſine daghen vervult waren, ſterf hi op die v. Kalende van Septemb. ende gaf Gode ſyn ſiele, alſe hy een wyltyts dat Biſdom mit grooten arbeide hadde bericht van Utrecht, dair men anders niet van en vint, noch in Croniken boecken noch in geſten, dan dat hi begraven is mit deſen voirſeiden vaderen.

RIXFRIDUS *die ſevende Biſſcop t'Utrecht.*

Na *Harmakarus* des Biſſcop doot wert een Biſſcop t'Utrecht, die *Rixfridus* hiet, ende was die VII. Biſſcop een godlyc man, ende een goedertieren, eerweerdich, ende een wys clerc. In den tide alſe in den jaer ons Heeren DCCC. ende LV. *Stephanus* die Paus quam neder in Vrancryck, ende hielt daer hoechtyt, ende feeſt in der Stadt van Rimen, ende gaf dair die kerſtelyke benedixi op die Coninck *Lodewyck*, ende op *Ermgaerde* ſinen ledde noet, daer deſe Keyſer doe twe ſonen by gewonnen hadde, als daer die een *Lotharius* hiet, ende die ander *Lodewyck*. Ende als *Ermgaerd* ſyn wyf geſtorven was nam hi een wyf hiet *Judith* des Hertoge dochter van Beyeren, die ſyn ſelfs nae nichte was. Om dat ongheoirloeft huwelyc wert Biſſcop *Frederic* gedoot. By deſe ſelve *Judith* wan deſe ſelve Keyſer een ſoon die *Kaerl.* die *Cael* hiet, enen edelen man, die daer na Coninc ende Keyſer was. Van wien die yerſte Grave van Hollant ſyn heerlicheyt ontfenc tot enen man leen, die die Grave ende ſyne nacomelinghen tot deſer tyt toe hebben berecht. *Rixfridus* die Biſſcop voerſeit wiert een out man, ende hadde Gode lief, ende hy wert beſiect (1) van der ſaghen langhe tyt,

(1) Latine eſt, febre quaſſatus. Et ſic *ſaghe* interpretatur Kilianus in Lexic.

Digitized by Google

tyt, ende ſceyde van deſen leven op die derde Nonas in October, (1) ende wert begraven mitten anderen Biſſcoppen, die voer hem geweeſt hadden in der voerſeyder kerken.

FRE-

(1) In crypta olim eccleſiæ epitaphium hujuſmodi:

Mole ſub hac lapidis nativo pulvere pulvis
Qui jacet hic torpens fulſit in orbe potens.
Nomen Rixfridus, hoc nomine Dodo vocatus,
Nam Comes eximius extitit atque pius.
Foverat hic gentem Chriſto ſub pace fidelem,
Paganos ſtravit hinc & eos pepulit.
Namque loci iſtius manſit defenſor amandus,
Germine de cujus crevit & ipſe locus.
Et fuerat ſtirpis radix præclara decoræ,
Præſul Baldricus unde fuit genitus.
Monſtrat & iſta domus qualis fuit ille patronus
Præſes Rodolphus duxit & inde genus
Rector Erimfridus pariterque Comes Nevelongus,
Hic modo qui pauſat bis pater extiterat.
Corpus Herinſindæ quorum matris generoſæ
Confovet hoc antrum huic ſimul appoſitum.
Amborum buſto cineres clauduntur in uno,
Quos junxit Dominus, non ſeparat tumulus.
Hunc tulit October, vocat hunc ex carne November,
Nempe ſub undenis hominem exuit ille Kalendis,
Idibus octonis ſydus & ille ſubit.
Hunc violare locum pietas vetat ipſa bonorum
Quo pariter maneat, qui cinis hic latitat;
Qui tumulum relegis Lector miſerando ſepultus,
His Chriſti optatam dic, age, dic veniam.
Hic age ſiſte gradum recitans epigramma. . . .
Quod videas titulo qui jacet in tumulo.
Hic pariter fratrum clauduntur membra duorum.

Digitized by Google

FREDERICUS *die achtende Bisscop t'Utrecht.*

(1) *Fredericus* een hoechgeboren kint uyt desen lande, doch want hi noch jonc was ende cranc van daghen, brochten sine edele moeder tot Utrecht, ende leyden dair in Goidshuse mit offerhande ende mit giften, ende bevallen daer die † Ridderscapen Goids. *Rixfridus* die Bisscop voerseit nam dat selve kint bi hem, als een vercoren soon, ende leerden sonderlinghe wel, beyde in seden ende in konsten, ende peinsde mit godliken inspreken, dat hi na hem Biscop worden soude. Van sinen kintschen jaren so heeft dat kint so wyslic ende so lieflic gedient in den Godshuse dat hem die Bisscop gaf alle die ordine, die Priesterscap toe behoirden. Daer na als dese Bisscop *Rixfridus* oflivich was, quam Lodewyck die Keyser neder mit sinen ongeorloefden wive int Nederlant van Almaengen op ten Ryn, ende ontboet dat men Frederic, dien hi lief hadde, kiesen soude tot enen Bisscop der kercken van Utrecht, dien hy al te hant gaf vingherlein, staf ende ornament des Bisscops, ende al was hi node Bisscop, nochtans dede hine Bisscop consacreren in sine tegenwoordicheide. Ende als die wyinghe ghedaen was, ende die benedixie hoechlic gedaen was, geboot die Keyser te houden Hof, ende gaf t'eten alle die dair waren van menigher rikeliker spisen. Des anderen daghes als die sonne opgegaen was, ende wel na de middel op-

† *divina militia* Beka.

(1) Cognatum habuit *Adelbricum* van *Adelen*, qui inter Frisiæ Potestates tertius recensetur apud Winsemium *lib.* 4. *hist. pr.* Natus Conovella ** Adgilli 11. Frisiorum Regis filia. Præclare, ut solet Ubbo Emmius de eo & ejus decessoribus *lib.* 5. *Hic Frisiæ gentis, inquit, ut plerique, qui & ante eum fuerunt, & longo ordine eodem in Episcopatu secuti sunt, in vico Sexberumo, non procul oppido Franekera natus, familia illustri, & præ reliquis honorata, avum maternum Aldgillum Principem, proavum Radbodum Regem clarissimas imagines præferebat. A pueritia vero voluntate matris Conovellæ, primum aliorum, qui in pietate & literis nomen habebant, deinde & ipsius Rixfridi Episcopi apud Ultrajectinos, hominis Frisii, Hermakaro itidem Frisio, ut Hermacarus ante Theodardo sive Tiardo gentis quoque ejusdem, & ille Alberico Anglosaxoni, successerat, disciplinæ commendatus est. Sub quibus adeo feliciter in divina humanaque doctrina profecit &c.*

** *Adgilli.*

opgecommen was, ſprac die Keiſer Biſſcop *Frederic* an mit ſaften woorden in deſer manieren: *Lieve Soon die Cleſi der Stad van Utrecht heeft di gecoren tot enen vroeden herder, op dat die mit dynre heyliger leere caſtien ende bekeren ſult dat ſondighe volc, dat is Walcheren een eyland in dinen Geſtichte, dat ſeer beruft is mit groten ſonden, dair men af ſeit, dat niet alleen die broeder mitter ſuſter, maer ooc die ſone ſich vermenget mit die moeder. Waerom wi di beſweren bi den Almachtigen God, dattu alſulc onmenſchelicke menſchen corrigierſte, ende pynſte* (1) *metten zeende, ende oft nutte is, ſo laets niet deen verbanniſſe.* Ende als *Fredericus* de Biſſcop dit hoerde, ſo verſuchte hi, ende antwoerde aldus: *Heer Keyſer, uwe mogentheit heeft my gebonden mit grooten beſweren, daerom bid ic uwer groter mogentheit, dat ghy my ſeggen wilt, van welcker ſteden des lichaems men ſal beginnen die viſſche te eten.* Die Keyſer verwonderde van deſer vraghen ende antwoerde aldus: *Ic vermoede dat men van den viſſche eerſt van den hoofde ſal beginnen te eten, want in den hoofde is meer mergbes dan in anderen deel des viſchs.* Die Biſſcop ſeide; *Edel vader, du beves te rechte geant woert, waerom du die een edel Prince ende een hooft des volcs ſyt, ic di eerſte bereſpe, eer ic totten ſteerte come, alſe totten volc van Walcheren, want ghi hebt een wyf tegens die wet ende tiegens geſette recht der Biſſcopen, Judith des Hertogen dochter van Beyeren, die uwer mogentheit is een vleeſchelyke nichte, van welcker beiden camer ic u vermane bi alſulker penitentien als daer toe behoord, dat ghy's oft ſaet, ende laet ghy's niet, ſo ſegge ik u, dat u daer of comen ſal ſcade ende verdriet, dies ghy niet ontgaen en mogbet, want God die ſeyt; Ontuyſchers ende overſpeelders die oordeelt God.* Doe deſe heylige Biſſcop dit volſtandelike ſeide, ende ſine woorden mit veel getuge der heyliger leere beſloot volcomeliken, verſuchte hem die Keyſer, ende bad genade, ende belovede dat ongeoorloofde wyf van hem te doen. Ende die heylige Biſſcop nam oorlof van den Keyſer, ende is tot Utrecht heerlic geſet in ſinen ſtoel, dair hi ſonderlinghe in vaſten, in aelmoeſen te gheven, ende in bedinghen levede, ende die vervallen

ſtede

(1) Synodali correctione, Ita & mox: *om te corrigieren dat volck, ende bilt daer ſinen beyligen zeende, ubi pro correctione contaminata plebis ſacram ſynodum celebrare ſtatuit.*

Digitized by Google

ſtede des tempels ende dat caſteel dede hi weder maken. Onlanghe daer na voer deſe Biſſcop mit enen goeden wynde te ſcepe in Walcheren in t'lant, om tè corrigieren dat volc, ende hilt dair ſinen heyligen ſeende. Daer bekeerden ſommige luden overmits predikinge des heyligen Biſſcops, ende ontfengen penitenci. Mer ſommige waren verhart van herten in haer quaetheit, ende grepen hoir wapen, ende dreygheden den Biſſcop te doen (1) lachter. Waerom dat die heylige man van daen voer, ende dair na quam dat Barbariſche volc in dat eylant, ende ſloech den Grave *Eggert* doot met veel Francoiſen, ende venghen vele wiven, ende kinder, ende voerden menigerhande cleynoot van dane. Deſe heylige Biſſcop voer daer na al ſyn Geſtichte door, ende quam in Vrieſlant, daer hi vernam al vant ongelove, dat ſi hadden van der drievoudicheit, die hi te male mit groten vliteliken arbeide uter luden herten verdreef, ende beval Sinte *Odulphus* die een Canonic tot Sinte Salvators was, die kercke van Staveren, ende als hi al ſine ſaken wel voleyndet hadde, voer hi weder ſalichlic tot Utrecht. *Ludovicus* die Keyſer, die hem ontſach dair langer te bliven mit ſinen verbanden wive, welcke vrouwe ſeer arbeide den heyligen Biſſcop in anderen ſinne te bekeren mit hoer ſmekelycke woerden, ende mit groten gratien, die ſi hem ſeynde, mer die heylige man en was niet te bewegen mit woorden, noch mit gaven, hi en meende alſins dat ongeoorloefden huwelic te ſceyden, ende ſeynde een behaechliken brief den Keyſer van vaderlyc lieft, eer hi enighe ſententie des bannes geven woude, waeromme die Keyſerinne overmits des vaints raet tiegens den Biſſcop grooten nyt begreep, ende verſierde hoe ſyne ter doot brengen mochte, die daer na twee quade knechten dair toe huyrden, dat ſy't haer ſwoeren, dat ſi den heyligen Biſſcop doden ſouden, ende ginghen tot Utrecht, ende ſeyden dat ſy des Keiſers knechten waren, ende ſeiden ſi den Biſſcop van der Stadt

(1) *Lachter* pro *laſter*. Idem quod injuria, calumnia, aut contumelia. Auctor Chronic. Rhythmic. *pag.* (*mihi*) 38.

Hoe dat ſi ſwoeren doe in deſen,
Si brakent tot haren lachter groot.

Digitized by Google

Stadt een naernſtige bootſcap ſouden doen. *Fredericus* die heylige Biſſcop vernam bi godliken inſpreken, dat genaket ſyn martelie, ende hiet den tween wreden totten eynde van der miſſen verbeyden, ende als die Ewangely gedaen was, ſo ginc die Biſſcop op ten ſtoele, ende ſeide den volc een ſermoen in Sinte Salvatoers kercke, ende ſeide te voren ſyne martelie te hant anſtaende. Ende als die goede dienſt gedaen was, doe ginc die heylige Biſſcop mit ſinen ornamenten in Sinte Jans Ewangeliſten ſacriſtie, dair hi Gode bat om volſtandicheit ſynre paſſien. Ende doe hiet hi den boden tot hem comen, ende ſinen clerc, die ſyn dienre was een luttel van hem gaen after Sinte Salvatoers autaer. Doe ſprac die heylige Biſſcop totten moerders: Nu doet uwe bootſcap, die ic volcomelic wel wiſte, eer ghi in die Stadt quamet. Doe togen ſi hoere meſſen uyt hoeren mouwen, ende doorſtaken den heyligen Biſſcop, ende ſpraken deſe ſcampelike woorden over hem: *Nu heeft die Keyſerinne wrake van di, die ſi lange begeert heeft, dien die in veel tiden menich ſwaar verdriet gedaen heveſt.* Daer hem die heylige Biſſcop op antwoerde: *Lieve kinder nu ghi volbracht hebt uwer Vrouwen bootſcap, ende hoer gebodt, nu pynt u ſnellic van hier te lopen.* Ende ſonder merren ſo liepen die moirdenaers van daen, ende voeren over den Rhyn, ende brochten der bloediger Keyſerinnen niuwe bootſcap van des heyligen martelairs doot. Doe riep die heylige Biſſchop ſinen clerc ende ſeide, *Sone ik ben gewont ter doot om die waerheit, om die doghet, ende om die gerechticheit. Nu roept te ſamen ſonder merren die Prieſterſchap der Kercken van Utrecht, dat ſi myn lichaem begraven mit beboerliker uytvaert of begangbeniſſe, ende myn geeſt keert totten Heer in die ewighe bliſcap.* Ende als die Clerc dat hoorde riep hi lude mit groten weenen, ſo dat volc beroerde, ende grepen hoir wapen, ende liepen totten ſtervenden Biſſcop, ende als ſi ſtonden omtrent hem al ſcreyende, ſprac die goede martelair propheterende aldus: *Broeders ende lieve kinder, vercrighe ic enich deel in den hemel mitten heyligen martelaers, ſo bidde ic voir u, om uwe ſalicheyt, ende dat u God beboede voor plaghe, want om der Keyſerinnen openbair overſpel, die hier te lande woont, ſo ſullen comen die Denen, ende deſtrueren al dat Biſdom.* Ende als dit geſeit is, ſo gaf die Hey-

* *Subterraneam cryptam ejusdem ecclesiæ constanter intrans.*

lige Bisscop de benedixi, ende * ginc in der croft, die in der selver kercken stont, (1) ende voegden selver in enen sark, ende begon selve die psalmen der vighelien, ende sprac aldus: *Ic sal behagen den Heere in den lande der leuendigen.* Dese Bisscop leet sine marteli int jaar ons Heeren DCCC. ende XXXVIII. op die XV. Kalende van Augusto, door wien veel miraculen syn geschiet ten love ende ter eren ons Heren naem Jesu Christi. Die Bisscoppen beide in Walschlant ende in Duytschlant vernamen den onschuldigen doot des onschuldigen martelaers, verbonden hem te samen om den overdaet des Keysers ende des ondadigen wives. *Gregorius* die Paeus de selste, als hy dit verhoorde, quam hi neder in Vrancryck, ende sende *Ludovicum* in Suessen in een Cloester-kercke, dat hi daer besloten penitentie dede. *Jesse* die Bisscop van Amiens ** gaf der Keyserinnen voorseyt ene wale, ende setteſe in enen nonnen-cloester, dat *Tricinus* heit, aldair hoir penitentie te doen. Die Princen van Vrancryck die coren *Lotharium* des Keysers soen tot enen Keyser, ende bi ghemenen wille so setten syne in den stoel der mogentheyt. Nu sullen wy mercken, dat van dier tyt dat Sinte *Bonifacius* gedoot was totter tyt toe, dat dese heylige Bisscop *Frederic* gedoot wert, syn verleden LXXXVI. jaer. In welcke jaren vyf heylige Bisscopen geweest hebben

** *Imperatrici velamen imposuit.* Beka.

(1) Inscriptum saxo quod sequitur:

Hoc tegitur sacrum Frederici marmore corpus
Martyris egregii. Præsulis atque pii.
Et pius Albricus cubat hic magnusque Lugerus
Complureſque alii, tu modo flecte genu.
Dixerit haud facile quisquam tibi corpora Divum
Quot locus hic habeat, tu modo flecte genu.

Facta est sub hoc Episcopo donatio Ann. DCCCC. XXVII, Gerwardi de Hese, ubi ita in fin. *Ego Geraccarius jubente domino meo Episcopo Frederico scripsi & subscripsi.* Extat apud Joann. à Leidis *lib. 5. cap. 8.* Est & alia apud eum *seq. cap.* Wiberti de Oesterbeke, ejusque filii Walberti Ann. DCCC. XXXIV, ubi & sic similiter: *Ego Bernoldus indignus Presbyter jubente Friderico Episcopo scripsi & subscripsi.*

Digitized by Google

hebben, dan welcker geſten ende leven vermids verſumenisse ter tyt beſcrivere ſyn achter laten, waerom die nacomelingen niet beſcheydelic bekennen en mogen.

Alfricus *die negende Biſſcop.*

Na der paſſien des heyligen martelaers des Biſſcops *Frederics* was een luttel twydracht in der Cleſi ende in den volcke, wie dat weerdich was te beſitten des heyligen Biſſcops ſtoel. Sommige coren den Prooſt *Caſten* enen riken man dat Biſdom te berechten, ende die ander coren *Alfricum*, die des Biſſcops *Frederics* broeder was, mer by ghemenen vrien wille der Cleſi, en by Sinte Odulf Canonic tot Sinte Salvatoers is die voerſeyde Prooſt ofgeſet, ende *Alfricus* wert mitten grooten love geſet in ſyns broeders ſtoel. In die tiden in eenre Stadt, die Brixia hiet, gelegen in Italien, daer regenden bloet drie dagen ende drie nachten van den hemel. Ende in den ſelven tiden na Sinte *Frederics* prophetie, die hy voerſproken hadde, doe hi ſterven ſoude, begonde daer een al te grooten jammer, want die Denen, ende die Sweden, ende die Noermans vergaderden vele ſchepen met onghetalliken wapentuers, ende bedwongen veel landen, ende maecten veel bloedige ſtriden in der heyliger Kerſten lant. *Alfricus* die die negende Biſſcop was t'Utrecht, die was vol dogheden, ende milde, ende ſterf op den XVIII. Kalende van December in vreden, ende wert begraven in Sinte Salvatoers Kercke bi ſinen broeder eerliken.

Lutgerus *de tiende Biſſcop van Utrecht.*

Als *Alfricus* de Biſſcop voorſeid geſtorven was, wert gecoren die tiende Biſſcop tot Utrecht, ende hiet een hoech leeraer. In deſen tiden in den jaer ons Heeren DCCC. ende LV. *Lotharius* die Keyſer ſach, dat hi der Denen wreetheit niet weerſtaen en mochte, doe gheerde hy alleen Gode te dienen, ende ſyn Ridder te weſen, ende gaf bi conſente ende met wille der Princen van den lande dat Keyſerryck ſinen outſten ſone *Lodewyk*, ende nam ſelve een habyt aen in een clooſter der Prumenen, ende was daer onder der monniken leere, ende dede daer ſyn heylige profeſſie, mer hy levende in der penitentien niet langhe. Ende als hi geſtorven was keven die duvel en die enghel om ſyn ſiele, alſo dat die ghene die by den lichaem ſtonden dochten datmen dat lichaem

toghe-

toghe hier ende [illegible]. Doe [illegible] geboden, daer [illegible] den quaden geest [illegible] den lichaeme. *Langerus* die Bisscop [illegible] Kalende van Meye, ende gaf Gode syn [illegible] by een wyl [illegible] Utrecht. Dese *Langerus* [illegible], ende bi den [illegible]

Hunnegerus [illegible]

Na des Bisscops *Langerus* [illegible] Bisscop tot Utrecht, [illegible] vreedsaam, [illegible] Heeren [illegible] die [illegible] mit [illegible] Hollant, [illegible] ende mit [illegible] den die meeste [illegible]

[illegible] Sermo est de Dorstaat [illegible] illustre [illegible] [illegible] Hunnegerus [illegible] S. [illegible]

kerken in waren, als men seyt. Daerna quamen die selve Denen tot Utrecht, ende stormden die Stadt sonder aflaten, mit scut, ende mit slingeren, mit bliden, so langhe, ende so seer, dat si die Stadt wonnen mit werender hant, ende dat casteel wonnen si mede. Ende dese bloedige rovers sloegen die clesi wel na doot, ende worpen die poirten, toornen, ende voerpoirten, arkteren, ende rondelen, ende mueren van der Stadt ende van den castele neder. Also dat *Hungherus* die Bisscop mit luttel Canoniken ontginc mit grooten anxte, ende quam totten Coninck *Lotharius* int clooster te ** Purmenen, op dat hy 't daer onthouden mochte. *Lotharius* wert beroert mit ontfermicheden, ende van Coninckliker goedertierentheden gaf hi den Canoniken van Utrecht den cloester van *Oedelenberghe*, op dat si dair mede in vreden sitten mochten voir der Denen aenvechten, dat si dair Goids dienste mochten doen innichliken. Ende na desen vernielden sy al 't lant van Hollant, ende quamen in Kennemerlant, ende braken dair des Heyligen Confessoirs kercke Slnte *Adelbert*, ende den heyligen Priester van Noertich, hiet *Jeroen*, sloegen sy syn hooft af, ende worpen neder een al te sterck casteel bi *Voerborch*, dat wilen eer des Conincs *Arundelius* was. Doe grepen die ingeboren Hollanders wapen, ende setten hem ter weer. Mer also 't God verhengede, so wonnent die Denen, ende sloegen daer twee Ridders doot, die een heit Heer *Diebout*, ende die ander *Gerolf* mit sonderlinge veel Hollanders, ende vinghen die wive mitten kinderen, ende voerdense in vreemden landen.

** Leg. Prumenen.

DIDERIC *die eerste Grave van Hollant.*

In den jaer ons Heeren DCCC. ende LXIII. was die Coninc van Vrancryck, die *Kaerl* die *Cael* hiet, ene wert namaels een Roomsche Coninc mede, ende was *Lodewycx* soon, die was die groote Kaerls soon, ende sat tot eenre tyt tot *Pladele*, dat was een Stede, ende vernam dat die Denen verwoest hadden Hollant, ende dat volc dootgeslagen, ende om bede willen *Hagens* des edelen Graven so gaf hi *Dideric*, die des Princen *Walgerus* broeder was, die kercke van *Egmonde* mit horen toebehoren, ende *Kinhem*, dats van *Zuuthardeshaghe* totter *Voirtrappen* van *Kinhem* mit bescreven privilegien besegelt mit des

Digitized by Google

Conincs gulden [illegible] daer syn beelde in gegraveert was, die sprac aldus: *In den name der drievuldicheyt. Karel bi der genaden Gods Coninck van Vranckryck. Wanneer onser crone toebehoort, dat wy ons getrouwe eeren ende weerdighen sullen, mit gaven ende mit onsen dienst, so doen wy verstaen alle gebuerighe Kerstenmenschen die nu syn of namaels wesen sullen, die desen brief sien of horen lesen, dat quam in onse tegenwoordicheyde Haghe die edel Grave ende mit ons dat wy geven wouden eenen edelen Prince, die* [illegible] * *mit dat daer toebehoort, dat is van Zantvoerde* [illegible] *Voertrappen ende Kinhem. Tot wiens bede wy geneyget syn, ende weerdelic ontfaen hebben als recht is, ende geven* [illegible] *getrouwen manne Diderye voirsz al dat voirgesz* [illegible], *die daer nu in syn, of daer namaels in wesen sullen, mit* [illegible], *mit marsche, ende mit weyde, ende mit water, ende mit al dat hem toebehoort, ende gebiede dat hem niemant* [illegible] *noch vrede daer in doe. Ende want wy willen, dat dese gifte vaste ende stade blive, ende gehouden worde tot eeuwighen daghen, so hebben wy desen brief besegelt mit onsen vingerlyn van goude. Gegheven tot Pladale int jaer ons Heren DCCC. en LXIII. des negenden daghes voor Sinte Johans dach nativitatis.* Dese selve *Dideric* hevet mit sine nacomelingen beseten lange tyt, ende hebben die wrede Denen mede [illegible] des Roomschen Rikes crachtelicken verjaget. Ende *Ludovicus* die Coninck van Almaengen des voorseiden Conincs broeder gaf ooc desen Grave *Dideric* vermids bede syns wives der Conynginnen *Hemme* dat foreest van *Wasda*, want hi een vermaert Ridder was, ende onder alle Ridderscap seer te prisen, daer hi hem bescreven hantvesten of gaf, sprekende aldus: *In die eer der heyliger drievuldicheit.* Lodewyck *by der gratien Gods Coninck van Almaengen, Wy doen verstaen onsen getrouwen, die nu syn of namaels wesen sullen, dat* Hemme *onse wyf die Coninginne op ons bede of wy geven wouden onsen heven ende getrouwen Grave Dideric van Holland een foreest, dat* Wasda *heet, ende an syne Graefscap geleghen is, ende dat water dat daer door gaet, inwaert ende opwaert, mersch ende weyde, lant ende onlant, bosch ende heyde, dat toen foreest toebehoort, ende wy die ommer geneyget syn onsen getrouwen bede* [illegible] *te doen ende niet te weygheren, hebben gegeven onsen getrouwen Grave* Dideric *voirsz dat foreest mit al syn toebehoren, als die nu* [illegible], [illegible] *te gebruken hem ende syn*

* [illegible]

syn nacomelingen, vrilic te besitten, of te vercopen, of ewech te geven. Ende om dat wy willen dat dese ten ewighen daghen gehouden wert, so hebben wy desen brief besegelt met onsen vingerlyn van goude. Gegheven int jaer ons Heren geboirte DCCC. *ende* LXVIII. *opten derden dach van April.* (1) Dese *Diderit* was die eerste Grave van Hollant, ende was gewapent mit goude, dair in gewrocht

(1) Vulgata hæc opinio. Revera primus non fuit. Et ante eum plures. Qui primum faciunt, quæso, quod id faciant fundamento? An aliud habent, quam quod hauſtum ex ſcriniis Egmondanis? Ipſi autem Egmondani quo tibicine fulciuntur? An præter Caroli diploma quicquam aliud quo id probent? Et quod ad ipſum diploma, an Hollandiæ diploma meminit? An primi Comitis ulla mentio? An Hollandia jam nota tum? Poſtquam autem innotuit, à Carolo data Theoderico, an fuere ejus pars? An tum ultra Dordracum hæc, ultra inſulam Dordracenſem? In eccleſiæ Trajectenſis antiquiſſimo manuſcripto, qui *liber Cameræ* vulgò dicitur, diſtinguuntur diſerte hæc, Rynlandia, Kennemaria, Weſtlingia, Batua, Hollandia, Goylandia, Amſtellandia &c. Sic enim de miſſis per diœceſin Decanis:

Decanus in Rynlant in feſto B. Regnil ſolvet octo libras.
Decanus in Scalden &c.
Decanus in Zuytbevelant &c.
Decanus de Kennemare &c.
Decanus de Weſtlingiant &c.
Decanus de Betue &c.
Decanus de Hollant &c.
Decanus de Goye &c.
Decanus de Civitate &c.
Decanus de Amſtelle &c.

Quæ autem hæc Hollandia oſtendit Godebaldus Epiſcopus Trajectenſis in charta apud Hedam, quæ eſt Ann. 1126. *Ego*, inquit, *Godebaldus Dei miſericordia eccleſiæ Trajectenſis humilis miniſter eccleſiam mei juris in Hollant, quæ vocatur Tiezelineskercke B. Petro in Trajecto ac fratribus in eccleſia B. Petri Deo Sanctoque Petro devotiſſime ſervientibus &c.* Eſt autem *Tiezelineskerck* magnæ inſulæ Dordracenſis. Beverwyck *beſchryv. van Dordrecht cap.* 6. Primus hanc invaſit Theodericus III. factoque ibi municipio eripuit Colonienſi & Trevirenſi

gewrocht een lewe van roder verwen, *dat men kele biet*, ende alsmen ſeit ſo was hi geboren van Coninclıken geſlachte der Princen

virenſi Archiepiſcopis, quorum ibi olim communis poſſeſſio, ut eſt apud Balderic. *lib.* 3. *Chron. Cameracenſ. cap.* 19.

Verbo autem ut id addam, municipium, de quo loquor, & cujus meminit Baldericus, haud dubie eſt Dordracum, ſed an idem quod *Durfos*, cujus meminit Regino ad Ann. 898. nondum, puto, adhuc ſatis conſtat. Dubitari tamen poteſt, quod ſit ſimilis propemodum ibi loci deſcriptio, qualis apud Baldericum. Sic enim Regino: *Eodem anno Zuendibolch Reginerium ducem ſibi fidiſſimum & amicum conſiliarium neſcio cujus inſtinctu à ſe repulit, & bonoribus, hereditatibus, quas in ſuo Regno habebat, interdictis, eum extra Regnum infra* 14. *dies ſecedere jubet. Ille adjuncto ſibi Odocro Comite, & quibuſcunque aliis cum mulieribus & parvulis, & omni ſupellectili, quendam tutiſſimum locum, qui Durfos dicitur, intravit, ibique ſe communivit. Quod cum Rex cognoviſſet, coadunato exercitu caſtrum expugnare conatus eſt, ſed minime prævaluit propter paludes, & multiplices refuſiones, quas in prædicto loco Moſa fluvius facit.* Sic autem Baldericus; *Erat etiam locus quidam ſilvis ac paludibus inhabitabilis, qui ab incolis Mereweda nomen accepit, ubi videlicet Moſa & Wal fluvius de Rheno effluens pariter corrivantur.* Agi certe hic videtur de eodem prorſus loco. Unde & apud Reginonem legendum nonnulli cenſent *Durfort* pro *Durfos*, nec multum putant intereſſe, utrum *Dorfort* legas an *Durfort*, ut ſit *Dorfort* quaſi *Dorcsfort*, facta ita alluſione ad nomen Theodorici, qui enim *Theodoricus* etiam *Dorcus* per craſin, ut qui *Dideric* per euphoniam & contracte etiam *Dirck*. Buchel. *ad. Hed.* Beverwyck *deſcript. Dordr. cap.* 6. Contra Janus Rutgerſius *lib.* 6. *var. lect. cap.* 13. quem ſecutus eſt Boxhornius *theatr. urb. Holl. in deſcript. Dordr.* legendum putat *Durtos*, ut ſit per craſin quaſi *Durtæ os*. Sed id priuſquam admitti poſſit probandum primo aut flumen aut rivum hujus nominis fuiſſe in rerum natura. Negat Beverovicius extare in mappis chorographicis, quotquot inſpexit ipſe & veteres & novas, aut fluvii, aut pagi, quem Rutgerſius vocat *Dortſmonde*, ullum ibi veſtigium. Quod ad alterum illud *Durfort*, aut *Dorfort*, ſeu *Dorcsfort*, fruſtra hinc fit alluſio ad nomen Theoderici, cum Theodericus, de quo ſermo eſt, adhuc nondum in vivis, cum extaret jam *Durfos*. *Durfos* forte & municipium, quod extruxit Theodericus, in eodem quidem tractu, ſed nondum tamen hinc ſequitur, quod id unum idemque. Certe ratio adhuc non occurrit, nulla utique ſatis prægnans, cur, quæ apud Reginonem eſt, lectio ſollicitetur.

Inſula

Digitized by Google

Princen van Vrancryck, die die palen van ſynre Heerlicheit tegen der Denen aenvechten eerliken beſcermde. Deſe *Dideric* hadde

Inſula autem & municipium hoc, ubi olim Hollandia, quæ proprie ita dicta, ſi tertii demum Theoderici, qui primus ejus nominis, quo jure, aut qua de cauſa primus Comes Hollandiæ? Comes potius Egmondanus. Nam hæc tantum ei data, quæ eccleſiæ Egmondenſis. Nec de aliis diploma loquitur. Siquis dicat. Non nego. Comes tamen fuit tractus, qui Hollandiæ jam pars eſt. Reſpondeo, non nego. Sed dubitandum non puto, quin ſedes primorum Comitum in Hollandia olim Boreali, ex qua paulatim progreſſi Auſtralem etiam occuparunt. Et eo, ni fallor, facit, quod Willelmus Procurator ad Ann. 1132. *uſque Haerlem pervenerunt, & una cum Freſonibus antiquorum Comitum domos & cuncta circum circa ædificia vidente Comite combuſſerunt.* Facit quod ait Auctor etiam Chronici Rhythmici:

Ende brochten Florens wien lief of leet
Al te Haerlem toe geleet,
Ende hebben s'Heeren huſe verbrant
Waer ſi ſtonden in Kennemerlant,
Die waren der ouden Graven,
Maer tegen nacht gingen ſi ſcaven.

Primus autem qui occupavit Theodericus fuit tertius, Comes quidem cum occuparet, ſed non Comes Hollandiæ. Friſiæ fuit Comes, & nec Friſiæ totius. Certæ partis tantum Friſiæ, ut eſt apud Baldricum. Friſiæ parentis Cæſari. Unde & idem Theodoricus tanquam Princeps Imperii in Cæſaris comitatu chartis Cæſaris inter ceteros ut teſtis etiam ſubſcripſit. Et exemplum, quo ſubſcripſit, Ann. ſcilicet CIↃ. XXVI. eſt apud Anonymum, qui vitam. S. Meinwerci ſcripſit, *cap.* 102. *facto*, inquit, *in Hirsfeld conventu Principum &c. & aſtantibus legitimumque huic rei teſtimonium perhibentibus Bernardo duce, Hermanno Comite, & filio ejus Henrico, Conrado, Adelberto, Bernardo, Comitibus quoque Eckibard de Aſlan, Bernardo, Erphone, Theodorico Freſoniæ, Widukindo, Eckibard, Amelongo &c. legali jure firmata obtinuit &c.* Idem inſulam cum occupaſſet manſit Friſiæ tamen Comes, nam Hollandia nondum nota. Verum eſt, fateor, Comes fuit tum tractus, ſub quo Hollandia olim latuit, ſed nec primus, nec ſolus. Primus certe non fuit, quia veteres, qui ante eum, & quorum juſta poſſeſſio, de ea vi depulit. Solus etiam non fuit, quia & ante eum plures. Et plures etiam in eo

Digitized by Google

hadde een hoechgeboren wyf, die *Gena* hiet, daer hi enen ſoon by wan, die oock *Dideric* hiet, ende in veel dogheden edel

tractu (nam varii olim Comitatus) qui Hollandiam jam continet. Rurſum autem notandum hic, quod & alias jam dixi, quod mos receptus hic apud Francos. Provinciis Duces imponebant, urbi Comites aut territorio, aut certo tractui in provinciis, qui Duci dicto audientes. Hinc mentio Ducatus *Friſiæ*, Comitatus *Batavorum*, *Teſtrabentici*, *Doreſtadi* &c. in Regni diviſione, quam inter filios fecit Ludovicum & Carolum Ludovicus Pius Imperator in Annalib. Bertinian. *ad Ann.* 839. Radbodus Friſiæ erat Dux, Alberic. ad Ann. 697. & ad Ann. 716. cujus obitum idem refert ad Ann. 718. *Popponis* idem dein meminit ad Ann. 733. *Inde Friſiam aggreſſus Popponem Ducem Friſonum cum multis pertinit.* Rorici dein mentio, ut & mentio *Godfridi*. De Rorico, cujus ſedes Dorſtadi, unde & Dorſtadum emporium ejus dictum, Annales Bertiniani ad Ann. 850. *Rorich nepos Herioldi, qui nuper à Lotharío defecerat, aſſumptis Normanorum exercitibus, cum multitudine naviun Freſiam & Batavum inſulam, aliaque vicina loca per Rhenum & Vubalem devaſtat. Quem Lotharius cum comprimere nequiret, in fidem recepit, eique Doreſtadum & alios Comitatus largitur.* Add. Auctor incertus *de geſt. Normannor. apud du Cheſne ad Ann.* 857. De Godfrido, qui ſucceſſit ei, à Carolo Craſſo Imp. ei Friſia conceſſa, iidem Annales, & Geſta Normannorum apud du Cheſne ad Ann. 882. *Placida mente Gotefridum cum ſuis, ut baptiſma ſuſciperet, & Friſiam alioſque honores, quos Roricus habuerat, reciperet, interventione quorundam obtinuit.* Sub Rorico Gerolfus fuit Comes Friſiorum, (equitem vocat Beka) cæſus à Danis Ann. DCCC. LVI. ut diſerte in Hungero: *Deo* inquit, *permittente &c. Thietboldum & Gerolfum egregios equites cum infinitis Hollandinis cruenter necaverunt.* Eſt autem Gerolfus hic, cui inter Rhenum & Suithardeshaghe (quod aut *Hillegommerbeeck*, ut Jo. à Leydis *Annal. Egmond. cap.* 6. aut *Zuyderwoude*, ut vult Douſa, locus, ut ait idem *lib.* 5. *annal.* & qui eum ſecutus deſcriptor *Waterlandiæ p.* 18. prope inſulam *Marcken*, aut alius ad Flevum à mari jam abſorptus, ut dixi *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 11.) prædia aliquot confert in Comitatu ipſius Ann. 889. Imperator Arnulfus charta apud Miræum *Cod. piar. don. cap.* 24. Reliquit filium ejuſdem nominis Comitem ſub Godfrido. Meminit Regino etiam ad Ann. 885. *His ſuaſionum promiſſionibus Godefridus veluti veneno infectus &c. ſtatimque Gerolfum & Gardolfum Comites Friſonum ad Cæſarem dirigit.* Et hujus † filius Walgerus, aut ut alii Waltgarius, à quo Eberhardus Dux filius Meginardi, cum venatum pergeret, occiſus, ut diſerte etiam Regino ad Ann. 898.

† Gerolfi ſcilicet 11

Comi-

Digitized by Google

edel was. Dese Grave *Diderick* als hi out was, dede hi van grooter devotien timmeren tot Egmonde een cloôster van houte

Comitem Teisterbantiæ ait & vixisse apud Tielam in villa Avezaet dicta Jo. à Leidis *lib. 6. hist. cap.* 7. Walgeri frater Theodericus. Idem *lib. 6. cap.* 1. Walgerus dicas an *Woltgerus*, seu *Waltgarius* nihil refert. Sic Rotgarius, verbi gratia, qui tertius Abbas Fuldensis circa Ann. 802. vulgo Rutger, *Rutgerus*. Item Guntharius Archiepiscopus Coloniensis circa Ann. 864. vulgo etiam *Guntherus*. Otgarius similiter Archiepiscopus Moguntinus, qui obiit Ann. 847. *Otgerus* aliis *Outgerus*. Sic Wernerus, qui *Werinharius* XV. Abbas Fuldensis. Regnerus, qui *Reginarius* apud Reginonem ad Ann. 886. Theodoricum quod attinet, is ipse est, quem staruunt & patria Aquitanum, & Hollandiæ primum Comitem, cum neutrum possit probari.

Fabula est, quam habet de Theodorici genere Joan. à Leidis 4. *hist.* 21. Fabula * etiam, quam habet de ejusdem insignibus *lib. 6. hist. cap. 6.* Insignia gentilitia, quæ & vulgus vocat *arma*, tum temporis nondum nota. Nec ante seculum XI. ejusmodi hereditaria, cujusmodi jam in usu, quibus gentes inter se familiæque distinctæ, ulli usquam usitata. Crebra demum exercituum in Syriam transmissio, ut dignosci inter se possent Flandri, Frisii, alique, Galli, Germani, Itali, rem in usum invexit. Et tum primum leones diversi coloris visi, cærulei, rubri, albi. Visa quævis animalia, eorum membra, partesque. Visa cujusvis rei arcolis trabibusque interstincta insignia. Domi militiæque nobiles primum majorum gentium dein ceteri etiam usi. Et hæc frequens doctorum hominum & communis sententia est. Mejer. *ad Ann.* 1170. Ortel. *theatr. orb. terr. in descript. Flandr.* Schurafleisch *de vitric. eccles. n.* 12. *in not.* Alteserr. *lib. 7. rer. Aquit cap.* 17. Jac. le Roy *notit. Marchionat. Imp. lib.* 10. *cap.* 17. Facit locus insignis apud Willelm. Tyrium *lib.* 8. *cap.* 20. *in fin. urbis diverticula, secessus quoque, & secretiora civium effringebant penetralia, clypeos, vel quodlibet armorum genus in introitu defigentes, ut esset signum accedentibus, ne gressum ubi figerent, sed loca præterirent, quasi jam ab aliis occupata.* Sua etiam Romanis arma. Certum est. Non nego. Virgil. VII. *Æneid.*

* Habet plures ejusmodi. Vid. *ibid. cap.* 19. 21. & *seq.* & passim.

——— ——— *clypeoque insigne parentum*
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram.

Sed nego hinc petitum discrimen gentis familiæve, nego quod semper hæc ad heredes transmissa, & quod alibi quam in bello magnus eorum usus. Idcirco enim *arma*, quod in armis picta, clypeisque. Plin. *lib.* 35. *cap.* 3. *Scutis, quibus apud Trojam pugnatum*

houte, dair hy in ſettede nonnen van Sinte Benedictus oirden, die hi renten gaf van ſinen goede, daer ſi volcomen nootturfte of

tum eſt, continebantur imagines. Ann. Robert. 4. *rer. jud.* 4. Sed id tantum in tranſitu. **

Quod porro ad Theodoricum, nec primus Comes is, nec Aquitanus, ut ex dictis jam ſatis conſtat. Ne Theodoricus quidem V. cum recenſet eos, à quibus datum quid Abbatiæ Egmondenſi in charta apud Miræum. *Cod. piar. don. cap.* 62. primum Comitem eum dicit, ſed primum inter eos, à quibus facta eſt donatio. Primum ſiquis dicat, præter vulgi opinionem habetne, quo id probet? Quæ charta hoc tandem docuit, quod diploma, aut inſtrumentum, quis vetus ſcriptor & ἀξιόπιστος, quod is omnium olim primus? Simpliciter Beka tantum ita in Hungero Epiſcop. *tradidit ad inſtantiam Comitis Haganonis nobili viro Theodorico fratri Walgeri Principis eccleſiam Egmondenſem & Kinbem à Suutbardes Haga uſque Fortrapa &c.* Add. Joan. à Leidis 5. *biſt.* 36. Et ſic ipſum etiam diploma. De quo vulgo cum diſputent, cujus Caroli id diploma, Calvi an Simplicis, neceſſe eſt ut id addam, Simplici id adſcribendum, ut lib. 1. *de Nobil.* dixi *cap.* 11. Calvo quæſo qui poſſit? Nunquam ejus Friſia, ſub qua latuit tum tractus is, qui Hollandiam jam continet. Calvi fratris Lotharii hæc, filiique ejus, ejuſdem nominis. Et quod valde hic notandum, ejus Friſia adhuc tota eo anno, quo à Calvo dicitur facta donatio, Ann. ſcilicet 863. Lotharius enim deceſſit demum Ann. 869. Qui liberis non relictis quum fato eſſet functus facta Regni diviſione inter patruos extincti, Carolum ſcilicet Calvum, & Ludovicum Germanicum, Friſiæ duæ partes obtigere Ludovico, Carolo autem pars tertia. Sed quod rurſum hic notandum tertia hæc de Hollandia nihil quicquam continuit. Argumento eſt, quod & obtigit, quod Calvi Regno propinquius, & quod obtigit Ludovico inter cetera & Ultrajectum, caput tum ejus tractus, qui Hollandiam jam continet. Extant tabulæ diviſionis in Annalibus Bertinianis ad *Ann.* DCCC. LXX. & apud Schilterum ad *Inſt. jur. publ. lib.* 2. *tit.* 8. Manſit deinceps Friſia, ut & tota Lotharingia, cujus pars etiam Friſia, ſucceſſorum Ludovici, à Calvi filiis neglecta, ob civiles partim diſcordias, partim ob ingenium, quod nec Balbo ſatis excitatum, nec ejus filio Ludovico, qui vulgo dictus *Nihil faciens.* Carolus dein Simplex, poſtquam rerum potitus, ad Lotharingiam rurſum adjecit animum, & armis tandem victor recepit univerſam Ann. DCCCC. XVI. ut ad eum Sigebert. Quid ſi autem jam dicat quis: Fiat. Fecerit donationem non Calvus ſed Simplex. Si is eo demum anno Lotharingia potitus

** De origine hæreditariorum inſignium diſputat Buchellius in epiſtola ad Scriverium, quæ reperitur pag. 127. inter *Inſignium virorum Epiſtolas ſelectas* editas à J. G. Meelio J. C. Amſt. 1701. in 8o.

Digitized by Google

of hadden. Ende van dien ſelven cloeſter wert eenre nonnen ingeſent van Gode, dat ſy den Grave *Dideryck* vermaende, dat

ticus, quo ſtatuit Sigebertus, qui fieri ergo potuit, ut facta fuerit eo anno, quo ea nondum potitus, decimo nimirum tertio ſupra nongenteſimum, ut volunt Douſa, Scriverius, aliique. Reſpondendum non neceſſe, ut credat quis univerſam ſimul & uno impetu receptam eodem anno. Quid ſi factum id per partes? Et quid ſi pars hæc jam recepta, cujus facta donatio? Si reſponſio diſpliceat, dicam cum Papebrochio ſummæ erudſtionis viro, & cui multum inprimis debent Sanctorum reliquiæ, jam olim ſumma cum induſtria perquirendis ipſorum Actis laudabiliter innutrito, in prævio commentario ad vitam S. Adelberti pro DCCC. LXIII. item DCCCC. XIII. reſcribendum DCCCC. XXII. Eo enim Lotharingia adhuc in Caroli poteſtate. Reginon. Continuator ad Ann. 924. & Caroli Regni anni, quos expreſſit diploma, in hunc Chriſti annum incidunt. Papebroch. ibid. Diploma eſt apud Scriverium, apud Douſam, alioſque. Vertit Belgice interpres ſupra ** *p.* 38. Et ego edidi id, ut reperi *lib.* I. *de Nobilit. cap.* II. Sed ſubſcriptio non eſt eadem. Quod Scriverius edidit *libr. de Principibus Hollandiæ* ex antiquiſſimo Codice membranaceo Egmondano ſubſcriptionem hanc habet: *Anno* XXX. *regnante Domino Karolo Rege, redintegrante* XXV. *largiore vero hereditate indepta.* . . . . . ubi ſic feliciter defectum ſupplet Papebrochius, *indepta* XI. Et habet quo nitatur Caroli III. ſeu Simplicis diploma apud Sirmondum ad Caroli Calvi Capitula ſic ſubſcriptum, ut ſequitur: *anno Regni* XXIX. *redintegrante* XXV. *largiore vero hereditate indepta* X. Unde & luce apparet clarius ſupplendum ſupra XI. Ad temporis autem epocham & obſcuras illas notas Sirmondus ibi ita: *Annus primus repetitur ex die, quo Remis à Fulcone Archiepiſcopo unctus eſt in Regem*, v. *Kalend. Februarias anni* DCCC. XCIII. *At Karolus, quo anno in Regem confirmatus eſt, integrum Regnum in poteſtate ſua non habuit: quia Odo Rex quoad vixit, Aquitania & Burgundia potitus eſt. Mortuo poſt quinque annos Odone, quæ ab illo poſſidebantur recepit, Regnumque redintegravit, atque hujus redintegrationis annos Regni ſui annis deinceps in publicis tabulis ſubjecit. At largior hereditas indepta pertinet ad Regnum Lotharii; cujus acceſſione Karolus hereditatem ſuam ampliavit, quod Sigebertus notat factum anno* DCCCC. XVI. Annum ergo ſi ſtatuas, quem ſtatuit Papebrochius, ſublata eſt difficultas. Sed quicquid tandem ſit, Caroli Calvi diploma, ut ex dictis jam ſatis conſtat, prorſus dici non poteſt. Adde quod & Hagano, ad cujus inſtantiam datum dicitur diploma, in aula fuerit præpotens non Calvi ſed Simplicis. De quo Abbas Uſpergenſis ad Ann. 920.

** Nobis pag. 48. hujus Tom. 3.

dat hi wonde opdoen Sente *Adelbertus* graf, ende dat heylige gebeente doen brengen in dat nonnen cloester. Ende mitten dat

Cœpit quendam Haganonem ex mediocribus extollere, & supra omnes Principes diligere, adeo ut magnatibus quibusque procul abstitentibus ipse Regio lateri solus hæreret, multaque Regii juris ad suum jus torqueret. Add. Flodoard. *hist. Remens. lib.* 4. *cap.* 15. *& lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 11. Friso porro Theodericus. Aquitanus non fuit. Nec magis Comes Hollandiæ, quam ejus pater Gerolfus, aut ejus frater Walgerus. Certi tractus tantum Comes, & certi tractus in Frisia. Nec vola, nec vestigium Hollandiæ in codicillis. Hollandia adhuc nondum nota. Hollandia pars Frisiæ. In Frisia varii Comitatus, & inter ceteros etiam hic, qui Hollandiam jam continet. Vid. *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 14. Et ne hic quidem unius, qui Hollandiam jam continet, aut unius sub potestate. In ea etiam, ut dixi, varii olim Comitatus. Ex quibus etiam hic, qui Theoderici olim primi, sed angustis prorsus terminis circumscripta ipsius ditio, ut ostendit diploma. Fratrem habuit Walgerum. Et hujus etiam certa pars. Insula insuper Dordracensis, ut dixi statim ex Baldrico, Episcopis Trevirensi & Colonienſi communis. Fuere & alii Comitatus. Fuit etiam quem obtinuit Theodericus Bavo, quem possessionibus suis expulit Theodericus III. Beka & Heda in *Adelbold.* Fuit *Mosalant* Comitatus. Fuit *Kinhem.* Fuit *Texla.* Et de eo satis constat. Sed quum dicantur hi concessi Theodorico Comiti, & concesserit Otto III. quis quæso hic Theodericus? Inter doctos non satis constat. Dousa *Primi* putat filium *lib.* 6. *Annal.* Alii censent Theodericum, qui III. ejus nominis. Nam Ann. 985. Otto III. si is natus, ut scribunt Ann. 973. duodecim tantum annorum puer. Ideoque & mutant 985. in 996. Aliis charta † concessionis ob hanc causam suspecta est. Accedit, quod & Texla, quæ in charta hac dicitur data, accessit demum Hollandiæ seculo XII. à Florentio demum III. vi & armis subacta. Beka in *ej. vita.* Jo. à Leidis 18. *hist. cap.* 7. Sed quid necesse, ut disputemus hic? Quod in ipsa etiam Hollandia plures olim Comitatus, an non docet abunde id diploma Ann. 1063. quod est apud Boxhornium *theatr. urb. Holl. cap.* 3. & præterea apud Hedam *hist. Ultraj. pag.* 109. quo Henricus Imperator ecclesiæ Trajectensi donat mansus aliquot & prædia, & *adhuc*, inquit diserte, *Comitatus omnes in Hollant, cum omnibus ad bannum Regalem pertinentibus &c.* Sensim demum Hollandia in unum corpus coaluit: in unum transit universa, Zelandia etiam tandem juncta. Zelandis proprii olim Comites & ante Theodericum. Eggihardi supra mentio in vita *S. Frederici.* Annales editi a Pithœo ad Ann. 836 *Normanni tributum exactantes in Walchram insulam venerunt, ibique*

lib. 3. *cap.* 29.

† Vid. *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 13.

Eggi-

dat die Prieſters des heyligen Vaders graff op vonnen, ſo vant men des heyligen Vaders cleet, daer dat lichaem in gewon-

Eggiberdum ejuſdem loci Comitem, & Hemmingum cum aliis multis occiderunt. Friſiæ ipſi etiam pars, & Friſones aquatici apud Baldericum 3. *Chron.* 22. *Dominus Epiſcopus*, inquit, *nobis narrare ſolebat ſibi certe ab Epiſcopo Albaldo relatum. Quia namque Aquaticorum Friſonum circa ipſam parochiam moris eſt aut vix paucos, aut nullos, euchariſtiam in die ſancto Paſchæ velle guſtare &c.* Annales Bertiniani ad Ann. 837. *Ea tempeſtate Nordmanni irruptione ſolita Friſiam irruentes, in inſula, quæ Walacra dicitur, noſtros imparatos aggreſſi multos trucidaverunt.* Add. Douſ. *annal. lib.* 6. *&* *lib.* 10. *p.* 283. *&* *ſeqq.* Grot. *de antiq. reip. Batav. cap.* 5. Conring. *de finib. Imp. lib.* 1 *cap.* 3.

Quod ad nomen Hollandiæ, certum, quod inclaruit demum ſeculo XI. Quo primus etiam ſcripſit ſe Comitem Hollandenſium Theodericus V. in charta jam dicta, quam & legere eſt apud Douſam *lib.* 10. *Annal.* Qui ante eum Comites dicti Comites Friſiæ, Marchiſi, Marchiones. Theodericus IV. etiam Marchio *Phladirtingæ* ab Herman. Contracto ad *Ann.* 1246. & 1249. *Phladirtingæ*, id eſt, Hollandiæ, à principe in ea * urbe. Chronic. Auguſtenſ. apud Freher. ad Ann. 1046. *Heinricus Rex Phladirtingam petiit. Participium* dicitur obtinuiſſe *monarchiæ Friſonum* Theodericus III. apud Balderic. *Chron. Camerac. lib.* 3. *cap.* 19. De Theoderico IV. & Florentio ejus fratre Lamb. Schafnaburgenſ. ad Ann. 1071. *Atque in Freſiam, quæ confinis Flandriæ, cui Theodericus, quondam Comes, & poſt hunc Florentius frater ejus imperaverat, irruptionem fecit.* Vidua etiam Florentii Comes Friſiæ adhuc paſſim. Imo, & qui eam duxit, Robertus Flander, poſtquam duxit, ab ea Friſo cognominatus. Alberic. ad Ann. 1060. *Robertus autem Friſo Gertrudem Friſonum Comitiſſam duxit in uxorem, relictam videlicet Comitis Florentii, matrem Comitis Theodorici &c.* Idem ad Ann. 1072. *Robertus vero patre ſuperſtite Comitiſſam Friſiæ uxorem nactus Friſonis nomen accepit.* Et hinc dicitur expulſſe eum non Hollandia, ſed Friſia, qui eum expulit, Godefridus. Alberic. ad Ann. 1076. *Sicarius quidam per quoſdam Roberti neceſſarios tranſmiſſus in Freſonia Godefridum Ducem perimit. Iſte fuit Godefridus Gibboſus &c.* Add. Sigebert. *ad. d. Ann.* Robert. de Monte in *Acceſſion. ad Sigebert. ad Ann.* 1074. *&* *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 12. *&* *ſeqq.* Quæ nugantur petro de Trojanis, de armis gentilitiis, & quæ id genus alia, attendendum non puto. Vid. *d. lib.* 1. *cap.* 30. *&* *lib.* 4. *cap.* 17. Id dignum quod attendatur, quod Friſiæ Duces cum deſiiſſent auditi Belgicæ dein Duces, qui & Duces Lotharingiæ, cujuſmodi *Godefridus*, & qui ſecutus eum *Gozelo*, ſeu ut alii vocant, *Gothelo*, Theodorici tempore, qui III. ejus nominis.

Eodem nimirum modo, quo Hannoniæ olim Comes dictus Comes Montenſis. Alberic. ad Ann. 1096. Magn. Chron. Belg. *p.* 97.

wonden was, al heel ende onverteert. Mede wert daer gevonden een gulden cruus op syn borste, dat medicyn was ende sa-

Hollandiæ etiam Lotharingiæ, quatenus scilicet terrarum pars, quæ inter Rhenum & Scaldim, in Impesii divisione inter Lotharium, Ludovicum, & Carolum, Ludovici Pii filios, Lotharioobtigit majori natu. Catalog. Archiep. Colonienſ. apud Meibom. *to. 2. rer. Germ. pr.* Ab eo etiam Lotharingia, quasi *Regnum Lotharii*, ut ait Albericus ad *Ann.* 838. Tertia pars Franciæ. Theodoric. de Niem. *tr. 6. Nem. union. cap.* 33. Unde & Sigebertus ad Ann. 994. *Florebant hoc tempore in scientia literarum, in Lotharingia Herigerus Abbas Lobienſis, Adelboldus Epiſcopus Vultrajectenſis &c.* Verum temporis progressu distracta in partes Lotharingia. Alia inferior, alia superior. Superior continebat Maguntiam, Treviros, Coloniam Agrippinam, partem Palatinatus, Leodium, Ardennam, Lutzelburgum, Limburgum &c. Sigebert. ad Ann. 871. *Colonia celebrata ſynodo, ad dedicationem eccleſiæ, à tribus Lotharingiæ metropolitis, Luitperto Moguntino, Bertulfo Trevirenſi, Willeberto Colonienſi &c.* Et hæc etiam Moselana. Inferior Hasbaniam, Brabantiam, Juliacum, Gelriam, diœcesin Ultrajectinam, & ipsam etiam Hollandiam, cujus caput tum Ultrajectum. Jo. à Leidis *lib. 1. hiſt. cap. 1.* Velden. *Chron. Holl. pr.* Utrique autem suus Dux. Vid. *not. ad Molan. milit. ſacr. Duc. Brab. p.* 140. *& ſeq.* Jo. à Leidis *lib. 9. hiſt. cap. 6.* Nec divisio tamen perpes. Provinciæ invicem rursum junctæ circa Ann. 1034. postquam Fredericus Dux sine prole decessit. Sigebert. ad eum Ann. *Frederico Moſellanorum Duce mortuo, quia mares filios non habebat, quibus Ducatus competeret, Gothelo Dux, impetrato etiam ab Imperatore Moſellanorum Ducatu, in Lotharingia potenter principatur.* Et hic idem est Gothelo, qui Belgarum Dux dicitur ab Alberico ad *Ann.* 1037. Qui & alibi Gozelo Godefridi successor, qui cum Theoderico Arnulfi filio conflixit. Theodericus III. quamvis etiam Hollandia Lotharingiæ olim pars, quamvis Princeps Imperii, quamvis pareret Duci, nam sub Duce, ut dixi, Comes, cum nec Duci esset dicto audiens, nec ferox Cæsarem satis ferret, cum Episcopum Trajectensem turbaret in diœcesi, nec desisteret bellicosus, & inquieti ingenii, misit contra eum Godefridum cum exercitu Imperator. Verum frustra. Vicit Theodericus, & prælio cepit Godefridum. Tulit graviter Imperator bellum Frisiis comminatus. Dimissus tamen Godefridus gratiam Cæsaris iis reddidit. Idem Sigebert. & ex eo Alberic. ad Ann. 1019. *Godefridus Dux impetrata Friſonibus ab Imperatore totius injuſtitiæ impunitate à captivitate ſolvitur, & non multo poſt moritur, frater vero ejus Gothelo in Ducatu ejus loco ſubſtituitur.* Gotheloni successit filius Godefridus Gibbosus. Jo. à Leidis *lib.* 10. *cap.* 2. Nec mirum hinc, quod dicatur hic utroque, quem

falicheit tegens menigherhande sieste. Ende onder sinen grave ontspranc een fonteyne, dair noch huden veel waters uyt

quem dixi, Ducatu jam unito, *Dux Lotharingiæ, Brabantiæ, & Mosellanorum, Comesque Ardenaensis*, apud Jo. à Leidis *lib.* 14. *cap.* 1. Et hic idem est Godefridus, qui pulsa Gertrude & impubere ejus filio, ut ad se pertinentem, Lotharingiæ scilicet partem, Hollandiam occupavit. Qua pulsus tamen rursum à Theoderico v. cui deincepe, cum Godefridus obiisset sine liberis, & ejusdem sororis filius, successorque in Ducatu, Godefridus Bullionius, profectus esset in terram sanctam, eaque occupata factus Rex Hierosolymorum, quieta terræ possessio, etsi mansit nihilominus, & mansit diu adhuc post, veteris fomes dissensionis & rancoris vestigium. Multa erant in Hollandia, quæ Episcopi Trajectensis, ut & insulæ Dordracensis non modica olim pars. Abstulerat hæc Episcopo Theodericus III. Abstulerant ipsius filii. Reddi jusserat Episcopo Henricus IV. Imperator, ut videre est ex codicillis, qui extant apud Hedam *hist. Ultraj. p.* 129. & Jo. a Leidis *lib.* 13. *hist. cap.* 3. Feudali jure postquam reddita susceperat ab Episcopo Godefridus Gibbosus. Jo. à Leidis *lib.* 14. *hist. cap.* 1. Hollandis neutrum admittentibus res inefficax quidem mansit, torsit tamen Lotharingum & diu dein post occasiones captantem & Comitem coercendi, nihil Duci deferentem jam, & quæ sua olim recuperandi. Oblata autem occasio, postquam quæstio etiam de terris inter Mosam & Scaldim. Quæ nec aliter sopita, quam redactus in Ducis potestatem Theodoricus VII. cessit Duci Dordracum, & se Ducis vasallum fecit homagio ei præstito respectu insulæ Dordracensis. Meminit probus ac vetustus Brabantiæ historiographus Emundus de Dynter, à consiliis olim & secretis Antonio Duci, filiisque ejus Joanni IV. & Philippo, & fato functus Bruxellis Ann. 1448. Is in Chronico MSS. quod olim apud Miræum, *Fuit anno*, inquit, 1200. *inter Henricum Ducem Lotharingiæ & ejus prædecessores, & Theodericum Comitem Hollandiæ & suos prædecessores magna discordia propter terram sitam inter Mosam & Scaldim. Quæ discordia consilio hominum utriusque sopita fuit, taliter videlicet, quod dictus Theodericus propter hoc veniens in Lovanio Ann.* 1200. 3. *Non. Novembr. resignavit in manus dicti Henrici Ducis opidum Dordrecht ex utraque parte aquæ, Dordrechtswaerde, Harne, Dufne & totam terram Strine & Waelwyck, quæ Zuitbollant nominatur, usque ad terram Ducis. Hanc totam terram recepit Comes in feudum à Duce, & factus est homo ligius suus &c.* Nec aliud habet hic Edmundus, quam quod expressit transactio Ann. 1200. cujus hoc est initium: *In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Ne præsentis ætatis negotia consumat oblivio, literarum indiciis so-*

lent æternari. Notum ſit igitur tam futuris quam præſentibus hujus paginæ inſpectoribus, quod diſcordia fuerat à multis temporibus inter Heinricum Ducem Lotharingiæ & ſuos prædeceſſores ac inter Theodericum Comitem Hollandiæ & ſuos prædeceſſores de terra inter Moſam & Scaldim, de qua eatenus proceſſum eſt, quod illa diſcordia conſilio hominum utriuſque tali modo ſopita eſt. Comes reſignavit in manus ipſius Ducis oppidum Dordrecht, ex utraque parte aquæ, Dordrechtswaerde, Harreſwaerde, Duſſen, & totam terram inter Stryen & Walewyc uſque ad terram Ducis. Hanc quoque terram totam recepit Comes in feodum à Duce, & factus eſt ſuus homo ligius, juravit etiam quod de prædicta terra & in propria perſona dicto Duci de cetero ſerviet tanquam homo ligius Domino ſuo contra omnes homines, excepto Imperio, ſicut jus ſuum eſt erga Imperium. Nec hoc detur oblivioni, quod Dordrecht, & Dordrechtswaerde, Harreſwaerde & Duſſen datum eſt concambium Duci & ſuis heredibus pro terra illa, quam Dux & ſui prædeceſſores calumniati ſunt ſuper Comitem &c. Acta hæc apud Lovanium anno Dominicæ incarnationis CIↃ. CC. *tertio Non. Novembr.* Quod autem ad juramentum non deſiit deinceps id præſtari, donec ultro id remiſit Dux Florentio Comiti v. ducta ab eo in matrimonium Ducis filia Beatrice. Charta Ann. 1283. *Nos Joannes Dei gratia Lotharingiæ & Brabantiæ Dux notum facimus univerſis præſentia audituris vel viſuris, publiceque recognoſcimus, & præſentibus proteſtamur, quod nos fidelium hominum noſtrorum communicato conſilio homagium, quod nos ab illuſtri viro Dn. Florentio Comiti Hollandiæ, dilecto conſanguineo noſtro de jure, ut putabamus, exigere conſuevimus, & quod idem Comes prædictus, ut putabatur de jure, nobis ſemper renuit faciendum, quitum proclamavimus, & tenore præſentium quitum penitus proclamamus, illud nunquam à dicto Comite, nec à ſuis heredibus, nos vel noſtri heredes aliquatenus petituri. Cujus literas & inſtrumenta ſiqua reperiri contigerit in poſterum, facientia de dicto homagio mentionem, illa decernimus pro nobis & noſtris heredibus irrita, & penitus non valere, præſentium teſtimonio literarum ſigillo noſtro ſigillatarum. Datum Anno* CIↃ. CC. *octogeſimo tertio, dominica poſt Dionyſii.*

Brabantia, ut jam dixi, Lotharingiæ etiam pars. Sed qui de genere Godefridi, qui conflixit cum Theoderico, nondum titulo eo uſi. Primus Henricus III. ſe Ducem ſcripſit Brabantiæ, aut Lotharingiæ & Brabantiæ, circa Ann. 1251. Jo. à Leidis *lib. 7. hiſt. cap.* 14. & 23. *hiſt. cap.* 14. Henricum I. ſimpliciter adhuc vocat Ducem Lotharingiæ, & quidem ſemel iterumque, Henricus VI. Imperator in charta apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 177. & Jo. à Leidis 19. *hiſt.* 4. Joannes autem, qui ſupra, eſt, qui I. ejus nominis, Henrici III. ſucceſſor.

Hollandia porro, ut id addam, poſtquam nomen inclaruit, inclaruit autem, ut jam dixi, ſeculo demum XI. (nam etſi apud ſcriptores & ante ejus fiat mentio, mentio fit non idcirco, quod nomen

Digitized by Google

nomen ejus jam notum tum, ſed quod pleriſque hoc non inſolens, provinciam nomine eo denotare, quod poſtea demum ei datum. Beverov. *deſcript. Dordr. cap.* 3. *pr.*) poſtquam dico inclaruit, mox diviſa in duas partes, Auſtralem & Borealem. Quicquid cis Moſam Hollandiæ adſcriptum Boreali, Leyda, Delphi, Sciedamum &c. Quicquid ultra Auſtrali, ut mons † Gertrudis, Dordracum, Schoonhovia, Gorichemum, Heuſda, &c. Nec ab altera etiam parte Kennemariæ olim fines, ſi includas Kennemariam (nam diſtincta aliquin eſt Regio) excedebat Borealis. Pars Friſiæ erat, quicquid ultra. Sic paſſim Chronicon Rhythmicum, quod & maximam Auſtralis partem diluvio ait abſorptam Ann. 1287.

† Jo. à Leidis 26. *hiſt.* 13. *opidum montis S. Gertrudis, & totam Zuytholandiam, præter Dordracum poteſtati ſuæ vindicavit.*

In enen winter int jaer ons Heeren
XII. bondert en ſeven ende tachtich &c.
Beide Oeſter ende Weſter Vrieſen
Ende Hollant moſte oock verlieſen,
Zuutbollant verdranc alſo mede,
End ic en weet ghene ſtede
Bi der zee et ginc al onder.

Duo dicitur caſtra extruxiſſe in Rynlandia Wilhelmus I. Adæ patruus, ut his aditum intercluderet in Hollandiam Borealem & æmulo, qui Adam duxerat Ludovico van Loon, & qui ei ferebat opem, Epiſcopo Trajectenſi. Quæ autem Borealis hic? Auctor Chron. Rhythm.

Dien beveelt bi datmen bewaere
Dat lant, dat bi den Rine leghet
Dat den Biſſchopdom geweghet.
Si maecten twee weren gereet,
Ene diemen ten Buſſche heet,
Ende een ander by den Rine,
Heet Zuadenburchdam, aldaer men pine
Ende grooten arbeyt aen leyde
Want men maecter groote foſſeyde
*Om te * houden des lants invaert.*
Grave Willam hadde te hem waert
Ene ſinen broeder heet Florens
Die naerſtelic al ſyn gepens
Sette al was by proeſt ende clerc
Om te verwaren dat werc.

* Leg. *heeden.*

&

& mox:

Ter were quam hi mit rade,
Daer die proeſt Florens lach
Ende wachte nacht ende dach
D'invaert van Noortbollant.

Item:

Daer wert gewonnen met gewout
Die veſte ende te broken ſaen,
Ende die proeſt Florens gevaen.
Dus wert Noortbollant geſchent
Met deſen grooten parlement.
Men ginc bernen ende roven doe
Al om ende om te Leyden toe.

Et hinc eſt, quod Medenblicum *prope Hollandiam*, non Hollandiæ. Albert. Abbas Stadenſis ad Ann. 1256. *Anno Domini* 1256. *Wilhelmus Romanorum Rex occiditur à Freſonibus Medemlek prope Hollandiam morantibus, in loco incognito ab eiſdem ſepultus.* Sæpe in chartis mentio *Decani Hollandiæ*, ſed vox ſtrictius tum ſumpta, & pro Auſtrali duntaxat. Juriſdictio enim, quam habebat is, concluſa inſula Dordracenſi, quæ Hollandia, ut jam dixi, olim proprie ſic dicta. Vid. Oudenh. *beſchryv. van Zuytboll. & lib. 2. de Nobilit. cap.* 22. item Buchel. ad Hed. *in not. pag.* 68. Kennemariam quod attinet complexa hanc Borealis. Nec de eo diſputatur. De finibus tantum dubites. Puto autem Kennemariam, quicquid inter Alcmariam & agrum Amſtelodamenſem, incluſo etiam Harlemo, † ut & tractu Dimenſi, etſi hodie hic Amſterlandiæ. Willelmus certe Procurator ad Ann. CIↃ. C. LXX. *In Kennemaria*, inquit, *tum inundatio illa ex improviſo deſæviit, ut ſubmerſis juventûs vix mulieres & viri in trabibus domorum ſuarum vitam ſuam & parvulorum ſuorum conſervarent, & niſi quidam benigna compaſſione navibus Dimenſibus ſubveniſſent periclitantibus, multi naufragio periiſſent.* Quicquid *inter Alcmariam* dico. Alcmaria ipſa erat Friſiæ. Chron. Rhythmic. in Willelmo III.

† Nam & Heylo & Egmondam vicos celebres admodum, qui non longe ab Alcmaria, adſcribit Kennemariæ Jo. à Leidis *lib. 2. hiſt. cap.* 26. & 41.

Ende voor t' Alcmaer Vrieſland
Ende ontboet al te hant,
Die Vrieſen, dat ſi tot hem quamen.

Hollandiæ eam ait, ſed vix aliam ob cauſam, quam quod olim jam

Digitized by Google

uyt vlietet. (1) In den jaer ons Heren DCCC. ende LXVI. op die XI. Kalende van Januarius ruſte Biſſcop *Hungerus* in vreden, na dat hy mit Alfreſo ende Lutgero dat Biſdom hadde berecht van Utrecht XXVIII. jaer, die overmits der Denen wreetheit verdreven was van ſinen eyghenen ſtoel, waerom men nu niet weten en can wair hi begraven is.

Die XII. *Biſſcop ende hiet Odilbaldus*

Na des Biſſcops *Hungerus* doot wert gecoren die XII. Biſſcop tot Utrecht, die *Odilbaldus* hiet, ende een heylich man was, milde, gerechtich, ende goetwillich. In den jaer ons Heeren DCCC. ende LXII. quamen die Denen mitten Noormans, ende deſtrueerden alt Walſche lant, ende des jaers daer na vernielden ſy al 't lant van *Ardennen*, mer *Kaerl* die Keyſer, die de *Grove* geheten is, quam mitten Lombaerden, ende mitten Duytſchen, ende vocht tieghen den ondadighen luden. Mer vermits der Kerſtenen ſonden ſo en vermocht hiſe niet verwinnen, mer ten leſten maecte men een beſtant om te ſpreken van den pays. Daer men overdroech dat *Godefridus* der Noormannen Coninc Kerſten ſoude worden mit de voerwaerden dat men hem geven ſoude des Conincs *Lotharius* dochter te wive die Giſela hiet, ende men ſoude mit haer geven die Provintie van Vrieſland in medegave, ende dat geſciede. Ende daerna wouden die Vrieſen den voerſeiden Coninc niet onderdanich weſen, die hy bedwanc, ende gaf hair een ſmadelic eygenſcap, ſo

jam Hollandorûm, & conſtanter eorum manſit. Jo. à Leidis *lib.* 7. *hiſt. cap.* 2. ubi de Friſiis, *transfretantes*, inquit, *ad Hollandiam cum exercitu copioſo devaſtaverunt oppidum Alcmarienſe trucidantes habitatores loci illius. Et exinde armata manu infeſtaverunt totam Kennemariam &c.*

(1) Annales editi à Pithæo ad Ann. 863. *In Regno quoque Lotharii pro eo, quod dimiſſa uxore legitima alteram duxit, ſynodus in Metis congregata eſt omnium Epiſcoporum ejus præter Hungarium Trajectenſem, quem ægritudo detinuit.* Synodo Tullenſi à Carolo Calvo indictæ inter cæteros interfuit Ann. DCCC. LIX. & decretis ſic ſubſcripſit, *Ungerus Epiſcopus Trajectenſis*, apud Goldaſtum *to.* 3. *conſt. imp. p.* 280. Eccleſiæ S. Salvatoris Trajectenſis Necrologium: XI. *Kal. Januar.* Φ. *Hungerus Epiſcopus Trajectenſis.*

Digitized by Google

ſo dat ele menſche moſte draghen enen baſt om ſinen hals; dair menſe rechte voirt an hangen mochte, of ſi hem ter eniger tyt verſetten tiegen des Coninc mogentheit. Mer daer na in corten jaren wert dair Coninc *Godevairt* doot geſlagen mit menighen Denen vermits Goids wrake in die Betu, ende dair gewroken wert menich Kerſten bloet, die ſi in voertiden gedoot hadden. In den jaer ons Heren DCCCC. op die Idus Decembris voer *Odilbaldus* van deſer werelt, ende gaf ſinen ſcepper ſine weerdighe ſiele, doe hy dat Biſdom XXXIII. jaer berecht hadde. (1) Van deſen *Odilbaldo* ſchryft die Abt van Purmenen in ſinen Chroniken, dat hi was een heylich man, die t' Utrecht eerliek begraven es, ende ruſt daer mitten heyligen Vaders.

EGILBOLDUS *die* XIII. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na der doot des Biſſcops *Odilbaldus* wert gecoren die XIII. Biſſcop t'Utrecht, die (2) *Egilboldus* hiet, die dat Biſdom berechte ene corte tyt. In deſer tyt als op die ander Nonas in October ruſte *Diederic* die eerſte Grave was van Hollant, ende was oec Heer een groot deels van Ooſtvrieſlant, ende was een onvervaert Prince, die ſyn lant merclic beſcermde tiegens der Denen aenvechtinge, ende Gena ſyn wyf ſterf op den VIII. Idus van Januarius, ende is begraven tot Egmonde int cloeſter by haren man, dat ſy eerſt getimmert hadden van houte, dair ſy nonnen in ſetten, die Gode innichliken dienden.

DIDERIC *die anderde Grave van Hollant.*

Ende als *Dideric* geſtorven was, die yerſte Grave van Hollant, wert *Dideric* ſyn enighe ſoon, die anderde Grave tot Hol-

(1) Regino Abbas Prumienſis ad Ann. 899. *Ea tempeſtate Odilbaldus ſanctus vir Trajectenſis eccleſiæ præſul, rebus humanis ſublatus, ad cæleſte Regnum tranſivit, in cujus loco ſubrogatus eſt Radbodus venerabilis antiſtes. Radbodus* dicit, non *Egilboldus*, haud dubie ob temporis brevitatem, quo is rerum potitus.

(2) Egilbertus vocatur in vita S. Radbodi apud Surium to. 9. Alii vocant Eylboldum.

Digitized by Google

Hollant, ende verheven in syn Vaders stede als een recht erfname. (1) Dese nam een wyf, die *Arlindis* hiet; ende als men gelooft so was sy des Conincx *Lodewycs* dochter van Vrancryc, dair hy by wan enen soon die *Arnulfus* hiet, ende een soon, die *Egbertus* hiet, ende was een Aerdscebisscop van Trier, ende een dochter die *Arlindis* hiet, die uytnemende schoon was. Dese Grave *Dideric* na syns vaders doot begonste hy in twydrachten te werden mitten Vriesen, daer hi tegen orlochde ende street, so dat hise verwan, ende hem onderdanich maecte. Ende om dat selve oirloch van den Vriesen so dede dese selve Grave *Dideric* dat cloestet, dat syn vader gemaect hadde van hout tot *Egmonde*, ende dedet weder maken van steen, ende nam die nonnen van daen, ende sette dair in monniken van Sinte Benedictus oirden, die dagelics Goidsdienst dair in devotelike deden, ende oft node ware, dat sy die Vriesen bet wederstaen mochten dan die nonnen. Dese selve *Dideric* gaf de Kercke van Egmonde groote goede te besitten, ende gaf oec een boeck, dat hiet *Historia tripartita*, ende den texte van vier Ewangelisten, die buten verdecket is met dierbaren goude, ende met dierbaren gesteente, dat dair an staet. Mer *Hildegond* die Gravinne van Hollant gaf der selver Kercken van vrier mildicheit een outair tafel, dat altemael gout is, daer menigerhande dierbaer steente in staet. Ende als men seyt so wert van der selver taflen gestolen een steen, die an 't alre overste van der taflen stont, die des nachts met sinen scyn al dat choor te verlichten plach. In desen tiden so wert Sinte *Jeroen* bi den Bisscop van Utrecht, ende bi den Grave *Dideric* van Hollant, met miraculen tot Egmonde gevoert, die in voertiden te *Noertich* gerustet was, ende van den Denen voert geloof dair onthooft was.

Egil-

(1) Ita interpres. Beka habet Hildegondis. Sed nihil hac de re certi. Nemo veterum hujus meminit, ut nec quisquam vel primi vel secundi Theoderici. Et nec est qui Arnulfum facit filium. *Gandensem* vocat Baldericus *Chron. Cameracens. lib.* 3. *cap.* 19. *Huc nimirum Theodericus Arnulfi Gandensis filius, qui participium monarchiæ Frisonum tenebat &c. secesserat.* Gandavensem Sigebertus ad Ann. 1019. *In Fresonia Deoderico Comite, filio Arnulfi Gandavensis, debellante Fresones, in vindictam patris sui ab eis occisi &c.*

Egilboldus die Biſſcop van Utrecht berechte dat Biſdom licht x. maenden, ende ſterf op den VII. Kalende van October, ende ruſte in onſen Heer, ende is mede begraven in der ſelver kercke.

RADBODUS *die* XIV. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na dat *Egilboldus* die Biſſcop begraven was overmids wil *Arnulfus* des Coninex van Vrancryck, ſo wert hy Biſcop gewiet, al was hy t'node, die viertiende Biſſcop, ende hiet (1) *Radbodus*, een heylich man, wel geleert, ootmoedich, ende hoechgeboren, want (2) die Coninc *Radbodus*, die der Vrieſen Coninc was ſynre moede ** oude vader, ende *Gunthbarius* die Eerdſche Biſſchop van Colen was ſyn Oem. Deſe name *Radbodus* beduut in onſen Duutſchen ſo veel als een bode van grooten love, want die Biſſcop was van grooten rade. Want hi was een raet in den Coninckliken palais van Vrancryc, ende een Philoſoof, die *Nanno* hiet, hadde deſen *Radbodum* in de VII. conſten volcomelyc geleert. (3) Ende deſe ſelve Biſſcop beſcreef vele doechden van Sinte *Willebrord* ende van Sinte *Bonifaes*, ende mede

(1) Collecta Breviarii eccleſiæ Trajectenſis: *Præſta quæſumus omnipotens Deus, ut ad cœleſtia promiſſa tendentes beati Radbodi Confeſſoris tui atque Pontificis interceſſione ſalvemur.*

(2) Vita S. Radbodi apud Mabillon. *ſecul. 5. SS. ord. S. Bened. pr. Beatus Radbodus è nobili Francorum genere prognatus parentes Chriſtianiſſimos habuit &c. Dux Friſonum Radbodus, quem alii Regem vocant, matris ejus atavus fuit, cujus nomen ei mater impoſuit.*

(3) Jo. Trithem. *catal. vir. illuſtr. Radbodus eccleſiæ Trajectenſis Epiſcopus* XIV. *vir in divinis ſcripturis valde eruditus, & ſecularium literarum non ignarus, ingenio ſubtilis, eloquio clarus. Hunc in bonis literis Nanno philoſophus doctiſſimus inſtituit; à qua in omni ſcientia eruditiſſimus evaſit &c. Scripſit autem in laudibus Sanctorum nonnulla præclara opuſcula, de quibus ego tantum repperi ſubjecta: Laudes Sancti Martini Turonenſis Epiſcopi lib. 1. laudes S. Bonifacii Moguntini Archiepiſcopi & martyris lib. 1. laudes S Willebrordi Epiſcopi lib. 1. laudes S. Amalbergæ virginis lib. 1. ſermones & tomos varios & elegantiſſimos lib. 1. Epiſtolas etiam exhortatorias ſcripſit ad diverſos, Officium quoque de tranſlatione S. Martini dulci modulatione compoſuit, & varios cantus in honore Sanctorum, & quædam alia, que nos latent.*

** *Moede*, ſi credimus Kiliano, ſignificat *moeye*. Sed hic *moede* accipitur pro *moeder* per Apocopen, uti infra pag. 62. *harde* pro *harder*, & pag. 67. *herde* pro *herder*.

Digitized by Google

mede ſo dichte hy een heel vol **ambocht, datmen huden des daechs ſinget op Sente Martyns dach tranſlatio. Deſe Biſſcop als hy nam aen dat heylige abyt des Biſdoms van Utrecht doe levede hy altoos in vaſten, in bedingen, ende in aelmoeſſen te geven, ſonder aflaten totten eynde van ſinen leven, ende als ſyn tafle genoten wyn droncken over haer maeltyt, ende waenden, dat die heylige man wyn gedroncken hadde, ſo dranc hi alleen heymelic claer water, ende dat vernam een man die *Gummarus* hiet, ende bat den Biſſchop, dat hy moſte drincken ſinen dranck, mer die heylige man en henghedes niet. Mer deſe ſelve *Gummarus* nam al heymelyke des Biſſcops nap, ende dronck daer uit enen grooten dronk, ende hoort hier een groot mirakel, want dat ſelve water was verwandelt in den beſten wyn. Waerom *Gummarus* die proever rechtevoirt genade bad den Biſſcop, ende die heylige man gaf Gode danc, ende hem ſelven niet van den teyken, dat daer geſciet was. (1) Deſe ſelve Biſſcop plach te ſitten in der Stede van *Deventer*, want die Stadt van *Utrecht* vermits de Denen begheven was. Het geſciede, dat die Biſſcop op een tyt quam tot Utrecht om te verſoecken mit devotien die ſteden, daer die heylige vaders laghen. Mer die Denen, die 't niet gehengen wouden, quamen hem tegens lopen mit machte, ende verboden hem, dat hi niet verder en ginghe, die die heylige Vader vermaende vaderlike, dat ſy aennemen ſouden Kerſten gelove, ende aflaten hoir pynlicheit die Kerſtenen te dooden. Mer hoe die heylige man meer pynde die quade pynres te bekeren, hoe ſy in quaetheden meer becoort worden, ende dreygheden den heyligen Biſſcop doen te ſterven een bitteren doot. Ende als die Biſſcop ſach, dat hy die verloren kynderen niet bekeren en mochte, verbande hyſe ende vermaledydeſe. Ende rechtevoert quam een blixem van den hemel, ende verbernde die Denen, ſo dat ſy jammerlic hoir leven eynden. Die Kerſten die dit mirakel ſaghen vielen te wapen, ende ſloegen die Denen doot, die daer waren, ende jagheden mit ſeghen uter Stadt van Utrecht. Deſe heylige Biſſcop bloeyede mitten ſermoen

** officium. Beka.

(1) Albertus Abbas Stadenſis ad Ann. 876. *Tunc Friſia depopulata eſt, Trajectum civitas exciſa. Sanctus Radbodus urbis Epiſcopus cedens perſecutioni, Daventriæ ſedem conſtituit, ibique conſiſtens anathematis gladio paganos ultus eſt.*

Digitized by Google

moen der prophetien, overmits vele toecomende dinghen, die hi ſinen heymliken vrienden dede verſtaen. Ende Baldricus die een ſedich jongelinc was tot eenre tyt brochte mit hem twe clercken van ſyns vaders lant tot deſen Biſſcop, ende bat hem, dat hiſe Prieſters wyen woude, mer die Biſſcop wert lachende mit blien aenſichte, ende ſprac: *Lieve ſoon, int derde jaer van nu ſal ic ſterven, ende du ſalſtu weſen een harde van deſer Kercken, ende ſo ſalſtu deſe ſelve Clercken mit dyns ſelves hant Prieſters wyen, ende dan ſalſtu weder maken deſe ſael, ende deſe Stadt van Utrecht, alſo als ſy te voren was.* Daerna voer deſe *Radbodus* in Drentelant, daer hy ſonderlinghe ſiec wert. Daer openbaerde hem die maghet *Maria* ende moeder Goids mitter groter claerheit, ende hadde in hoer geſelſcapen *Agnem* ende *Teclam*, die reyne magheden, ende ſprac den eerſamen Biſſcop aldus: *Lieve ſoon en ontſtel dy niet ons te ſien tegenwordich, die du dicke hebſte gegroet, ende du ſaghes niet. Wes du ſeker, dattu van deſer ſieckte wel ontgaen ſulſte, mer du ſulſt hier na niet langhe leven.* Mit deſen woorden verganc die over groote klaerheit, ende daer quam ſo ſonderlinghen reucke als menſchelicken herte begripen mochte. Deſe heylige Biſſcop genas van der ſiecten, ende ſommighe van ſinen heymelicken geſellen ſeyde hy te heymeliken dinghen, hoe groten ſcoonheit hy geſien hadde van der maghet *Maria* Coninginne des hemels. Die daer na in den jaer ons Heren DCCCC. ende XVII. quam uyt Drente, ende in *Otmersbem* lach hy te bedde ſonder wee, ende las deſe antiphone, *Ecce læti laude.* Ende op die VII. Kalende van December ruſte hy ſalichlic in den Heer. Deſe heylige Biſſcop was in der ſwaren plagen der Denen XVII. jaer, ende berechte die kercke eerlyc, (1) dien die Cleſi mitten volcke eerlic groeven in der kercken tot Deventer, daer God vele miraclen doet in die eer des heyligen Confeſſoirs den genen die behoeflic ſyn.

(1) Trithemius *d. loc. Moritur ſub Conrado Imperatore anno Domini* DCCCC. XVII. *indictione* V. *tertio Cal. Decembr. epiſcopatus ſui anno* XVIII. *Daventriæ ſepultus.*

BAL-

Digitized by Google

BALDERICUS *die* XV. *Biſſcop t'Utrecht.*

Als men vint in der Lombarden hiſtorie *Henric* die Roomſche Coninc vant te rade van grooter devotien, dat hi na *Radbodus* Biſſcop des heyligen Confeſſoirs doot *Bennonem* ſinen ſoon woude verſieren met clergien, ende dan den ſelven *Bennonem* verſetten op den ſtoel des heyligen Confeſſoirs. Mer als die Coninc verhoorde, dat die wrede Denen die Stede gewonnen hadden, ende deſtrueert, ende al't volc des Biſdoms mede verſleghen ende verjaghet, daerom ſette die Coninc den ſelven ſoon te Ridderſcap op die Denen weder te ſtaen, en dat hy dat ſelve Biſdom mit ſynen Ridderliken wapenen beſcermde ende weder makede. Ende hierom na des heyligen *Radbodus* affſterven ſo is gecomen die XV. Biſſcop tot Utrecht *Baldricus*, ende alsmen ſeit, ſo was hy Rixfridus ſoon, die Grave van Cleve, een edel Prince. In deſen tiden ſo ontſpranc een fontein die bloedich was in der Stadt van Geneven. In den ſelven daghen worden alle die Denen verſlagen, wair dat ſy waren, om dat die Biſſchop van Utrecht, na dat die Denen verjaegt ende verſlagen waren, ſo ſtichte hy weder ſyne Stadt, ende bemuerdeſe alomme, dair hy vele toornen op ſettede, ende hooch wychuſen, ende de verbernede kercken dede hy weder optimmeren, die ſalen ende anders vervallen tymmerde dede hy weder maken. Deſe Biſſcop in den jaer ons Heren DCCCC. ende LXVI. voer hy in Italien om te ſpreken alrehanden oirbaer der kercken van Utrecht, ende als hi ſyne boodſchap gedaen hadde nam hi oorlof van den Coninc, ende voerde met hem vele heylige lichaem der martelaren *Pontiani*, *Benigni*, ende *Agnetis*, ende brachtſe in die ſelve kercke tot Utrecht, dair hyſe ſettede met grooter innicheit. Ende hier na ſoo vant hy overmids heymelike openbaringe van Gode die lichamen der heyligen *Werenfridi*, *Lebuini*, *Plechelmi*, *Otgeri*, *Wironis*, *Odulfi*, ende *Radbodi*. Mit welcken heyligen patronen hy die kercke van Utrecht hoechlic vercierde in den jare ons Heren DCCCC. ende LXXVII. (1) Baldricus der ſaliger gedenckeniſſe Biſſcop, die een out man was, voer tot Gode op die

(1) Liber memoriarum eccleſiæ Trajectenſis: *Nonis Auguſti: Obiit pius Baldericus Epiſcopus Trajectenſis, qui reparavit civitatem Trajectenſem*

die VII. Kalende van Januarius, na dat hy LX. jaer mit grooten love die kercke ende die Stadt van Utrecht hadde weder getimmert, die totter meerre Kercke gevoert wert, en mit eerliker uytvaert daer begraven mitten heyligen Voorvaderen.

VOLCMARUS *die* XVI. *Biſſcop t'Utrecht.*

Als *Baldricus* van deſen leven geſceyden was, ſo wert *Volcmarus* die XVI. Biſſcop tot Utrecht geordineert, een man van goeden wille, ende een goet heylich man. In den daghen als in den jaer ons* Heren DCCCC. LXXXVII. op die ander Nonas in Meye doe ruſte die ander *Dideric* Grave van Hollant, ende wert begraven tot Egmonde by ſinen vader in den cloeſter. (1) Deſe *Dideric* ende ſyn vader berechten die Graeffcap van Hollant eerlike c. jaer † ende XX. ende verdreven de wrede Denen crachtelic, ende Vrou *Hildegond* ſyn wyf ruſte in Gode in die III. Idus van Aprilis, ende is begraven in dat ſelve clooſter by ſinen vader.

* Apud Bekam eſt: DCCCC. LXXXVIII. *pridie Nonarum Maji.*

† *Latina editio: annis* C. XXVIII.

AERNT

ſem Danis deſtructam, in cujus anniver ſario dantur duæ libræ, & Campanario IV. *den.* Quod miles admodum veteranus vel ex eo etiam liquet, quod fœderi etiam interfuit inter Henricum Aucupem patrem Ottonis I. & Carolum Simplicem inito Ann. 926. ut videre eſt apud Schilter. ad *lib.* 2. *Inſt. jur. publ. cap.* 9. quod Synodo Ingelenheimenſi collectæ juſſu Ottonis I. Ann. DCCCC. XLVIII. cujus etiam decretis ut Epiſcopus ſubſcripſit, ut videre eſt apud Goldaſt. *to.* 3. *conſt. imp. p.* 306. item apud Frodoard. ad Ann. jam dict. qui & *Eglebem* vocat locum.

(1) Denſiſſimis tenebris involuta hæc fatetur Grotius de *antiq. reip. Bat. cap.* 1. Cui & aſſentiuntur ** doctiſſimi quique. Abunde enim de eo conſtat, quod nemo veterum, qui horum meminit. Nemo qui æqualis, aut qui proximus eorum temporum. Meminit fateor Theoderici, cui tres dedit Comitatus, Otto III. ut dixi ſupra. Sed quis quæſo hic Theodericus? An Primi filius, ut cenſet Douſa *lib.* 8. *Annal.*? Quis quæſo id eum docuit? Neceſſe eſt fides ſit penes monachos, & penes monachos Egmondenſes, ex quibus hauſtum id, quod habemus, de duobus Theodericis, & quod Arnulfus ſecundi filius, & quod nemo inter primum & ſecundum interceſſit. Quantum autem iis hac in parte tribuendum dixi *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 30. *& ſeq.* Nec neceſſe ut hic repetam. Nihil certius, ut puto, quam quod cum iis ſi ponas calculum, utriuſque

** Quaſi vero eſſent doctiores Grotio.

Digitized by Google

AERNT *die derde Grave van Hollant.*

Na Grave *Diderics* doot wert *Arnulfus* syn soon die derde Grave van Hollant, ende nam een wyf, die *Lutgaerde* hiet, ende was een dochter des Keysers van Grieken, die *Theophanus* was genaemt, ende was een Suster der Keyserinne van Romen, die *Theophana* hiet, daer hy by wan *Dideric*, die na hem Grave wert, ende *Sifriden* of *Sicconem* den Borchgrave. Dese *Arnulfus* was Grave maer vyf jaer, ende hadde altoos oirloge tegens die Westvriesen. In den tiden als in den jaer ons Heren DCCCC. ende XC. op die derde Idus van December sterf *Volcmarus* die Bisscop, ende is begraven in die Doemkercke van Utrecht.

BALDEWINUS *die* XVII. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende als *Volcmarus* die Bisscop syn leven geeynt hadde, wert na hem geset *Baldewinus*, die die XVII. Bisscop was, een gratioes man van groter doechden, ende hoechgeboren. In den daghen als in den jaer ons Heren DCCCC. ende XCIII. op die XIV. Kalende van October wert een stryt gesproken op enen slechten velde te wesen tot *Winckelremade*, hiet een dorp in Westvriesland, daer sedelic ende stoutelic quamen uytgecoren uter Graeffchap van Hollant. Ende als oude luden seggen so waren die Hollanders seer vermoeyt van grooten dorste, want sy geen water en vonden, ten was al sout. *Arnulfus* mit ludende basunen, mit blenkende banieren, ende mit gewapende vechters, quam hi te gemoete den Vriesen, dair hi enen bitteren stryt tiegens vocht. Ende int eynde als der vromer kemper der Hollanders vele doot geslagen waren, so is die stryt verswaert tegens den voersz Grave, die aldaer ter stede vermits gehengenisse Goeds (1) om t' gemeen oirbaer is doot

utriusque & ætas & regimen omnem prorsus excedet fidem, præterquam quod hac in re, tacentibus prorsus aliis, sint testes domestici, auriti, & quorum fides ex domesticis rursum pendet. Instrumenta autem domestica, testatio, seu adnotatio, nullam merentur fidem, *l. 5. C. de prob.* Certe ætatem Theoderici, seu is primus sit, seu secundus, qui attigerit, ex is nemo est, quorum scripta adhuc extant.

(1) Non omnis martyr, qui à paganis interfectus occubuit, sed martyr qui occubuit propter fidem in Deum, & salutis nostræ spem Christum. Causa facit martyrem, non supplicium, non pœna. Augustin. *ad Psal.* 34. *to.* 8. *Martyres non facit pœna, sed causa.*

Digitized by Google

doot gebleven, ende martyr gemaeckt, ende is van daen gevoert int clooſter tot Egmonde, daer ſyn uytvaert is gedaen mit rouwe, ende begraven mit ſinen ouders. In deſen tiden is geſciet een groot teyken van deſen heyligen Grave, dat wy in deſen Croniken willen ſcryven, op dattet die Kerſten gelovige luden hier na moghen weten, wantet opten witten Donderdach gewoenlic is, dat vele volex totter kercken t'Egmonde pleget te comen na der ouder gewoonte om te vercrigen die gratie der abſolutien van den Abt van Egmonde. Doe ſcoerde die ſarck, daer deſe voerſz Grave onder begraven lach, lichte van langer outheit, ende daer uyt ginc een roke van ſoeter luchten, oft mirre ende wierooc hadde geweeſt. *Lutgaerd* ſyn wyf die Gravinne ruſte op die ander Idus in Meye, ende wert begraven by haren man int voerſeyde clooſter.

DIRC *die vierde Grave van Hollant.*

Na dien miſvalle *Arnulfus* des ** milden Prince, is *Dideric* die derde Grave aldus genoemt geworden die vierde Grave van Hollant, ende ** nam te wive des mogenden Hertogen dochter van Zaſſen, ** die *Utilbildis* hiet, dair hi twee ſonen bi wan, een, die *Dideric* hiet, die na hem Grave van Hollant wert, ende enen die *Florens* hiet, die na hem Grave van Oeſtvrieſlant was. In deſen tiden ſtont een pylaern in Apullen, daer die ſcrifte in gegroevet was: *Op die Kalende van Meye an der ſonnen opganc ſal ic hebben een gulden hooft.* Een Sarraſyn, die daer gevangen lach, groef onder t' hoeft van der ſtatue of van

ſa. Nam ſi pœna martyres faceret, omnia metalla martyribus plena eſſent: Omnes catenæ martyres traberent, omnes qui gladio feriuntur, coronarentur. Ergo diſcernatur cauſa: Nemo dicat, quia patior, juſtus ſum, quia ipſe qui primo paſſus eſt, ideo magnam exceptionem addidit: Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, nam multi habentes bonam cauſam faciunt perſecutionem, & habentes malam cauſam patiuntur perſecutionem.

** *Pii Principis Beka.* Noſter interpres ſupra pag. 57. de Odilbaldo. *ende een heylich man was, milde &c.* ut & aliis locis.

** Hæc adſcribuntur Theodorico v. hujus nominis pag. 121. Magni Chronici Belgici, quod edidit Piſtorius inter Rerum Germanicarum veteres Scriptores. Tom. I.

** Aliter hæc in Chron. Belg. d. l. *duxit uxorem Uthildam* (ſcil. Theodoricus v. hujus nominis) filiam præpotentis Ducis Saxoniæ, *de qua genuit Florentium ſuccedentem Comitem, & Machtildem venuſtiſſimam Domicellam.*

Digitized by Google

van den stene, also 't van den pylaer uytgerect was op den selven dach ende ure, ende vant dair ontalliken scat, dien hi gaf ende verlossede hem selven dair mede. In desen tiden als in den jaer ons Heren DCCCC. ende XCIV. ruste in Gode *Baldewinus*, die Bisscop ende ** herde was IV. jaer der kercken van Utrecht op die Idus in Meye, ende is begraven mitten Bisscoppen voirsz van Utrecht.

ANSFRIDUS *die* XVIII. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende als *Baldewinus* die Bisscop gestorven was, so is (1) *Ansfridus*, die eerste een waerlic Grave was, wert na clerc ende ontfinc crune, ende is van den gemenen luden van Utrecht gecoren te wesen die XVIII. Bisscop. Dese *Ansfridus* also hem God in gaf, so gaf hi vele goedt ende erves van sinen vaderliken erve tot behoef der heyliger kercken van Utrecht, ende dat Graefscap van *Teysterbant*, † (ende die Graefscap plach by *Tyel* te wesen,) die daer na in den jaer ons Heren CIↃ. ende

† Interpretis verba hæc.

(1) Comes Bratuspantium, ut ait Sigebert. ad Ann. 997. *Clarebat etiam hoc * tempore inter Gallos Ansfridus, qui cum fuisset Comes Bratuspantium, non minus justitia quam potentia seculari famosus, deposito militiæ cingulo tonsuratus in clericum, eo provectus est, ut ordinaretur Episcopus Vultrajectensis ecclesiæ.* Etiam Hoyensis. Sed Hoyensem Comitatum Ottoni cessum Imperatori ecclesiæ dedit Leodiensi, ut ipse Otto significat in charta apud Ægidium Aureæ vallis religiosum in additionib. ad Anselmum Canonicum Leodiensem cap. 54. *Otto divina favente clementia Rex. Cunctis fidelibus nostris, præsentibus scilicet & futuris, per scripti hujus prætitulationem manifestari volumus, quia adiit Celsitudinem nostram venerabilis & fidelitatis nostræ in omnibus exequutor Notgerus, Tungrensium vel Leodiensium Episcopus, ut ei, vel successoribus suis S. Mariæ, Sanctoque Lamberto deservituris, Comitatum Hoyensem, qui in nostra ditione hactenus erat, quemque Ansfridus Comes illustris vir, qui illum ad præsens tenebat, pro Dei honore & prædictorum Sanctorum veneratione ipsiusque Episcopi amorem reddiderat, perpetuo habendum concederemus, & quia &c.* Bratuspantes Brabanti. Saltem eorum pars. Sigebert. ad Ann. 1012. *Heinricus. Imp. Godefridum Ducem cum exercitu in fines Bratuspantium mittit, ad obsidendum castrum Lovanium. Sed inefficax rediit.*

* Exscripsit verba hæc Albericus *to.* 2. *Chron. ad Ann.* 996.

** Sic etiam supra pag. 62. *ende du salstu wesen een harde van deser Kercken. Herde, Harde*, vetus, pro *Harder*. Kilian.

Digitized by Google

ende v. gelyc enen ſoon diemen caſtyt ende lief heeft, verloeſs dat licht van beyden oghen. Deſe *Ansfridus* ſtichte een cloeſter van Sinte Benedictus oirden op den heyligen berghe in die eer Marien der moeder Gods. In den clooſter nam hy ſelver aan dat heylige abyt, ende bleef dair in heylichliken levende totten eynde van ſinen leven, (1) ende ruſte in Gode in den jaer ons Heren CIↃ. ende VIII. op den v. Nonas van Meye, na dat hi XV. jaer dat Biſdom van Utrecht wyſlic hadde berecht. Wair ymant, die t' graf des heyligen vaders begeerde met innicheden te weten, ymant van der Doemkercke van den Canoniken of van den moniken van Sinte Pauwels ſoude hem lichte wiſen, ende latent hem weten.

ADELBOLDUS *die* XIX. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na *Ansfridus* doot des heyligen Biſſcops wert gecoren (2) *Adelboldus* die XIX. Biſſcop t'Utrecht, een wys man, want hy was des Keyſers hoechſte Raet. Deſe *Adelboldus* in den jaer ons Heren CIↃ. ende XV. dede hi neder breken dat oude werc, dat *Baldricus* getymmert hadde, ende leyde nyen fundament ende vertymmerde die Doemkerc van nieus, ende mede

(1) Eccleſiæ S. Salvatoris Trajectenſis Necrologium: v. *Nonas Maji obiit Ansfridus Epiſcopus, qui contulit eccleſiæ beati Martini & nobis bona apud Weſemael & Tongerlo cum eorum appenditiis, pro quo dantur hic* XX. *ſol. de Reynaerſcop, & fiet compulſatio.* Lambertus Schafnaburgenſis biennio poſt obiiſſe ait. *Anno*, inquit, CIↃ. X. *Ansfridus Trajectenſis Epiſcopus obiit. Cui Adelboldus ſucceſſit.* Et ſic ſcriptor ſeculi XI. vitæ S. Meinwerci cap. 20. *Anno*, inquit, *Dominicæ incarnationis* CIↃ. X. *indictione* VIII. *Ansfridus venerabilis Trajectenſis Epiſcopus, cujus mira laudum præconia in geſtis ſuis inveniuntur, ad cœleſtem vitam ſuſtollitur, eique Adelboldus ſurrogatur.*

(2) Principi à conſiliis jam ante Epiſcopatum. Sigebert. ad Ann. 1004. *Gerardus Cameracenſium Epiſcopus & Adelboldus Vultrajectenſis Epiſcopus magni in eccleſia & in palatio habentur.* Etiam poſtquam jam Præſul frequens admodum in comitatu, ut vitæ S. Meinwerci Auctor & Baldricus ſignificant. Albaldum vocat Baldricus *lib.* 3. *Chron. Camerac. cap.* 22. *Tunc temporis vero Albaldus Epiſcopus apud Imperatorem H. in Saxonia morabatur.* Adelbaldum aut Athalbaldum vitæ S. Meinwerci Auctor *cap.* 36. 56. 57. 72. & 87.

Digitized by Google

mede die kerc van Tyel, die hy beyde in corten jaren volbracht herde eerlic. In den jaer ons Heeren CIↃ. ende XVII. openbaerde eene ſterre, die men Cometa hiet, lange tyt al avonde, ende groot gelyc den balken. In dien ſelven jaer geſciede oorloghe tuſſchen den Biſſcop van Utrecht, ende den Grave van Hollant, (1) dat by deſer ſaken toequam. Een Grave was aldaer, ende hiet *Dideric Bavo*, dien *Adelboldus* die Biſſcop

(1) Non hæc tantum belli cauſa, ſed haud dubie etiam, quod Comes invaſiſſet quæ Epiſcopi circa Dordracum. Nullum quidem Dordracum tum. Sed ubi jam Dordracum, facto ibi municipio, quod quin Dordracum non dubito, dum poſt patris ſui mortem à Friſonibus ſibi metuit, vi ſubegerat Comes terram, injuſtus ejus poſſeſſor. Aditus autem eo nomine à Provincialibus Imperator negotium dederat Adelboldo, ut flamma ferroque loca hæc evaſtaret. Dixi ſupra ex Balderico, ubi & deinceps addit: *Huc nimirum Theodericus Arnulfi Gandenſis filius, qui participium monarchiæ Friſonum tenebat (quia Friſones, pro morte patris, quem interfecerant, ſuſpectos habebat) ſeceſſerat, factoque quodam municipio, alienus invaſor, ipſam terram præſumpſerat poſſidere, ſed & negotiatores inibi navigantes graviſſimo cenſu conſtringere. Unde Imperator Henricus clamore excitatus, ac maxime Albaldi Epiſcopi, cui major portio de ipſa communi poſſeſſione cedebat, monitione compulſus, Duci Godefrido, ſed & Epiſcopis Colonienſium, Trajectenſium, Leodicenſium, ut exercitum adunarent, edixit.* Nondum Comitis Hollandiæ ea tum exiſtimatio. Et nec Hollandia adhuc ſatis nota. Satelles erat Adelboldi, id eſt, vaſſus ſeu vaſallus, Theodericus Tertius non minus, quam de quo Beka hic, Theodericus Bavo. Ditmarus Mersburgenſis Epiſcopus æqualis eorum temporum *lib. 7. hiſt. Sed ne ſtupeas lector talem caſum etiam perpendas ortum. Thiedericus ille infauſtus prædicti Antiſtitis ſatelles fuit. Hic in quadam ſylva, Mirvidu vocata, magnum habuit prædium, quod ſibi ex ejuſdem parte injuſte ablatum eſſe cuncti comprovinciales Cæſari in Neumagun queruntur. Unde cum conſilio optimatum Imperator Epiſcopo Trajectenſi hæc loca præcepit incendi, & conclamantibus reddi: Cumque ſeniorem ſuum juvenis nefandus à mandatis talibus compeſcere nequiviſſet, licentiam abeundi petiit, & ſe id probibiturum eſſe promiſit. Nec mora, factum, eſt, quod dixi.* Nimirum quod paulo ante: *Petiit enim Atbelboldus Trajectenſis Epiſcopus Imperatricis noſtræ nepotem Thiedricum, ſe prius in occiſis militibus ſuis multum nocentem, & in inſula quadam ſit conventus collecti exercitus. Hic velociter ad pugnam præparatus mortem quam boſti minatur, proch dolor! patitur. Namque à Freſonibus ex inſidiis undique erumpentibus, & à prædicti juvenis ſatellitibus*

Biſſcop voerſz gegoet hadde omtrent *Bodegrave*, die niet en ruſte aen te vechten ende te moeyen den Grave *Dideric* van Hollant. Die Grave van Hollant verſamende een groot heer, ende ſtreet tiegens den Grave *Dideric Bavo*, dien hy verwan, ende nam hem mit crachte al ſyn goet, ende worp hem uyt al ſyne beſittinge. *Adelboldus* die Biſſcop, die dat ſwaerlic nam, vergaderde een groot heer, ende wonde ſinen man weder brengen op ſyn goet, ende ſetten in ſyn Heerlichtit, of tiegens den Grave daerom ſtriden. Ende hierom in den jaer ons Heren CIↃ. ende XVIII. op de v. Idus van Julio quam die ſelve Biſſcop mit ontwonden banieren, mit clinkenden baſunen, ſedelike totter ſtede daermen ſtriden ſoude. Daer tegen quam Grave *Dirc* van Hollant mit blinkende banieren, mit vervaerlike lieden, mit hoernen, treckende uit ſinen tente ſtoutelic opten groenen velde, ende ſonder merren vergaderde die Biſſcop mitten Hollanders, ende vochten manlic om die ſeghe. Daer geſciede een bloedich ſtryt aen beiden ſiden, mer ten

bus ex improviſo is circumventus, dictu terribile! gladio & aqua, ſine reſiſtentium damno vitam hanc finit. Epiſcopus autem in navicula quadam vix fugit, ac Dux ab hoſte ſalvatus eſt. Operæ pretium, ni fallor, ſi id obiter notetur hic, quod *ſatelles* idem quod vaſallus. *Senior* enim Adelboldus. Sic & idem Ditmarus ſupra *lib. 6. hiſt. Quod cum Imperator comperiret, Thiedricum nepotem meum illuc miſit, ut ſatellitem ſuum ſibi redderet, & ſi de ſui gratia aliquid curaret hunc nullatenus proderet. Cui hoc fertur reſponſum dediſſe: ſenioris mei juſſa in omnibus ſequi tam poſſe quam velle mihi admodum neceſſe eſt.* Quod conflictum hunc & alius, de quo Beka, præceſſerit, ut innuunt ſatis verba hæc, *ſe prius in occiſis militibus ſuis multum nocentem.* Quod nepos Imperatricis ſeu affinis Thiedericus, Othilde ſcilicet ab eo ducta, Saxonum Ducis filia. Chron. Goudan. *in ej. vit. pr.* Beka ſupra in *Balduin.* Quod Hollandi ipſius tempore adhuc Friſii paſſim dicti. Haud dubie enim Theodericus hos in prælium eduxit, non à quibus metuebat ſibi, propter patris ſui mortem. Et tandem quod verba hæc, *ac Dux ab hoſte ſalvatus eſt*, clarius explicet Baldericus ſupra: *Dux autem Godefridus, quem ſecunda bellorum accenderant, undique circumfuſus, dum fugere pudoris æſtimat, fugientibus ſociis, ſolus in prælium ruit, cæſiſque quos adverſum ierat, à latere circumventus tandem capitur vulneratus. Timens autem Theodericus tantæ magnitudinis virum in captivitate tenere, ſuæ temeritati conſuluit, eumque, ut ſibi Imperatoris gratiam emeretur, abire conceſſit.*

Digitized by Google

ten leſten wert des Biſſcops heer ſo cranck overmits vele groot-moedige Princen, die daer doot bleven van ſinen volcke in den ſtride, als *Wegerus* der kercken Advocaet, *Wilingus*, *Godezo* Graven, *Lazo*, *Algerus*, ende † *Waſſerus* Ridders, ende anders vele jonghe Ridderen, ende wapentuers mit groten priſe. *Adelboldus* die Biſſcop die hem ſeer bedroefde, allt geen wonder was, om dat verlies, vergaderde van nieus een verſch heer van ſtouten wapentures om anderwerf te ſtriden tegen dat Hollantſch volck. Ende daer tegens verſamende Grave *Dirc* voerſz met *Siccone* ſynen broeder een onvermoyet heer, daer hy anderwerven mede ſtriden woude tiegen den voerſz Biſſcop al op ten XIX. dach dair na volgende, dat was op die VII. Kalende van Auguſtus in den ſelven jaer. Doe vergaderden die voerſeide Princen anderwerve te ſtriden, dair vele miſvals aen geſciede an beyden ſiden. Want daer bleven doot aen des Biſſcops *Adelboldus* partye vromer man, die daer werender hant geſlagen worden, als *Volcardus*, die Prieſter was, *Bertoldus* Dialken, *Johannes* ende *Godefridus* Graven, *Hidde*, *Halmarus*, † *Wiltellus*, *Hubertus* Ridders, *Sivaert* ende *Heyneman* Joncheers, mit vele wapentueren, ende daer verloes die Biſſcop anderwerf den ſeghe, * die hi hadde, dair hi ** nochtan groote ſcade van volcke of nam, ende wert te rade, dat hi woude vechten tiegens die Vrieſen des ſelven jaers om die te verſlaen, om te wreken ſinen vader. Ende daerom is de Keyſer *Henric* metten Hertoge *Godevaert* van der Moſel hem te hulpe comen mit vele vrome Ridders. Ende als die Hollanders mitten Vrieſen vergaderden opten ſlechten velde, ende daer ſtoutelic vochten om den ſeghe te vercrighen, (1) ſo quam daer een vreſelike ſtemme roepende *Vliet*, *Vliet*. Ende al te hant

† *Sweſterus.*

† *Volcellinus.*

* Aliquid hic deeſt. Apud Bekam eſt ita: *Theodoricus igitur Comes ex hac duplici victoria non tamen ſine gravi diſpendio ſuorum obtenta quam plurimum animatus &c.*

** *Nochtan* vetus pro *nochtans.*

(1) Balderic. *l. loc. Theodericum cum paucis Friſonibus, quos ſecum habebat, adorti ſunt, procul dubio ſe victuros eſſe putantes. Quis enim tantum ac tanta virtutis exercitum prævalere ambiget, præſertim cum uſu bellico & diſciplina militari præſtarent, & Imperatori, ſtudio placendi, inniterentur. Cum ergo eominus conflixiſſent, derepente, incertum quis diabolico inſtinctu vexatus, in hac voce bis, horrendum, erupit, Fugite, Fugite. Quo Lotharienſes exterriti, neſcimus quo Dei occulto judicio, omnes fugam inierunt.* Sigebertus ad Ann. CIↃ. XVIII. *In Freſonia Deoderico, filio Arnulfi Gandavenſis, debellante Freſones in vindictam*

hant wert vervaert dat Hollants volc van der vreeſeliker ſtemmen, die ſy hoorden, ende vlogen van anxte. Doe wort die meeſte hoop doot geſlagen, ende Hertoge *Godevaert* voernoemt bleef daſr gevangen van ſinen vianden ende gebonden. Deſe manſlachte ende dit verlies geſciede den Hollanders overmids die voirſienicheyt Goids, op dat Grave *Dirc* kennen ſoude in hem ſelven, dat een God is, die de menſchen verdemoedicht ende verheſt. Deſen ſelven Grave *Dirc* quam daer na in ſinen moet, dat hi voer over meer, ende verſocht die heylige Stadt. In den jaer ons Heren CIↃ. ende XCIV. ſo

wert

dictam patris ſui ab eis occiſi, Gottifredus Dux ad eum debellandum ab Imperatore mittitur, & conſerto prælio, repente voce, neſcitur unde, emiſſa Fugite, fugite, cunctis fugientibus, multi à paucis Freſonibus perimuntur. Dux vero capitur. Vid. *d. lib.* 1. *de Nob. cap.* 14. & 17. Idem habet Albericus. Idem qui vitam ſcripſit S. Wolbodonis, apud Henſchenium *to.* 2. *SS. April. cap.* 2. §. *Alt.* Auctor qui circa Annum vixit CIↃ. C. XXX. ut in Bibliotheca Belgica Andreas Deſſelius. Sic à Friſiis cæduntur Friſii, & quæ magna eſt victoria, Friſii ſimul & Lotharingi. Adduxerat Friſios Adelboldus, Lotharingos Gotfridus, qui Lotharingiæ erat Dux. Friſia ingens olim regio, ut dixi *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 18. Etiam, qui Theoderico militabant tum Friſii, ex eo haud dubie etiam terrarum tractu, qui Hollandiam jam continet, qui tum temporis ut ceteri, omnes Friſii adhuc dicti. Graviſſima autem fuit cædes, & quam non leviter lamentatur Ditmarus *d. loc.* Crevit gloria hinc Theoderici, potentia etiam multum aucta, præſertim cum non eſſet, qui toto eo tractu ei poſſet opponi. Unde & Adelboldus cum eo tandem ad pacem vel invitus deſcendit. Audiamus Ditmarum: *Cameracenſis Epiſcopi milites pene omnes prædicta oppetierunt in inſula, & in proximis tribus provinciis non ſupererat una domus, ubi ſaltem non deeſſet habitator unus. Poſt tempora Caroli una die vel anno aliquid in his regionibus tale non accidit, ſicut vetuſtas aſſerit, quomodo unquam ceciderunt tales viri abſque damno boſtili? Sed nullus hoc miratur, qui hoc rite meditatur; quia is nil poteſt pugnare, quem culpa ſua gravis vindicta Dei nititur deprimere. Hic inexuperabilis caſus poſtea cito obliviſcatur, quia Godefridi Ducis auxilio Atelboldus Antiſtes cum Thiedrico boſte reconciliatur, & hoc venit non ex voluntate ſua, ſed ex neceſſitate ſumma. Non erat enim iſtius regionis ullus præpotens defenſor, ſi amplius inſurgeret inimicus acrior.* De Godefrido quod dicit, ait etiam Sigebert. ad Ann. 1019. *Godefridus Dux, impetrata à Freſonibus ab Imperatore totius injuſtitiæ impunitate, à captivitate ſolvitur, & non multo poſt moritur.*

Digitized by Google

wert volmaect die Doemkerke t'Utrecht van den Biſſchop *Adelboldo*. Ende ter wyinghe deſer kercken quam Keyſer *Henric* mit XII. Biſſcoppen t'Utrecht, die deſe ſelve kercke op de VI. van Kalende in der maent van Junio eendrachteliken wyeden ende heylichden mit hore benedixi, in die eere Gods. † Deſe Biſſcop *Adelbold* dede beſcriven, wie des Biſſcops hoghe manne waren, ende wat goede ſi mede verleet waren, op dattet bliven ſoude ter ewigher gedenckeniſſe. Daer is die Hertoge van *Brabant*, die houdt van den Stichte te leen die Stadt van *Tyele*, ende dat dair toebehoirt, ende al *Kempen* lant tot *Toernout* toe, ende datter toe behoort, ende ſyn Ambocht was, dat hy hiet s'Biſſcops *Droſſaet*. Die Grave van *Vlaenderen* was die andere, ende hilt van den Stichte die vier Ambochten. Die Grave van *Gelre* was die derde, ende hilt van den Biſſcop te leen die Graefſcap van *Zutphen* al geheel ende half *Emmeric*, ende dat meerre deel van *Tyelrewaerde*, ende van *Boemelreweerde*, ende is geheten s'Biſſcops *jagher*. Die Grave van *Hollant* was die vierde, ende hilt van den Stichte *Zeelant*, ende een deel van *Hollant*, ende van *Waterlant*, ende hy hiet s'Biſſcops *Maerſcalc*. Die Grave van *Cleve* is die vyfte, ende houd van den Biſſchop te leen *Wouderichem*, ende mede wat in der Batuwen, dat bi den Rine lach, ende hy was gelyck des Biſſcops Camerlinc. Die Grave van *Benthem* was die ſeſte, ende hilt van den Stichte te leen die Borchgraefſchap van Utrecht, ende ander dienſte mede, eude heet des Biſſcops *Doerwaerder*. Die Heer van *Kuyc* was die ſevende, ende hilt van den Stichte veel gerechten, die ic niet beſcreven vant, hoe ſi genoemt waren, ende is geheten s'Biſſcops *Scencker*. Die Heer van *Ghore* was die achſte, ende hilt van den Stichte meeſt al ſyn goet, ende is geheten s'Biſſcops *Poortwachter*. Die Heer van *Herlair* is die IX. ende hout van den Stichte te leen die *Ameyde*, ende dat dair toebehoirt, ende is genoemt 's Biſſcops *Banierdragher*. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. ende XXVII. optie v. Kalende

† Verba hæc uſque ad *in den jaer ons Heren* CIↃ. *ende* XXVII. *optie v. Kalende* &c. apud Bekam non extant.

(1) Majoris eccleſiæ Trajectenſis Memoriale: v. *Kal. Decembr. Obiit Adelboldus Epiſcopus reparator & fundator eccleſiæ noſtræ, unde dantur duæ libræ, & pulſabitur ter cum campana Epiſcopi, & habebit campanarius* IV. *den.* Vir fuit non indoctus, qui & operam dedit ſtudiis, & literis etiam inclaruit. *Adelboldus*, inquit Trithemius,

Digitized by Google

lende van December voer die Biſſcoop *Adelboldus* tot Gode, na dat hy t'Biſdom van Utrecht trouwelick hadde berecht XVIII. jaer, die begraven is in der Doemkercke t'Utrecht, die hy betamelic getymmert hadde in die eere Goids ende goeden Sinte Martins.

Die XX. *Biſſcop ende hiete* BERNOLDUS.

Als *Adelboldus* die Biſſcoop begraven was, ſo wert een groote twydracht om een Biſſcop te kieſen, waerom die Coninc Coenraet neder quam tot Utrecht deſe twydracht te ſaten, ende voerde mit hem *Ghiſele* syn wyf een reckelicke vrouwe. Ende want die Coninghinne vaſte bi dien daghe ſwaar was om een kynt te winnen, ſo liet hiſe in een dorpe, heet *Oeſterbeec*, in des Prieſters hant, die *Bernoldus* was genoemt, ende die Coninc voer haeſtelike voert om een eendracht te maken in den Capittel, ende als die twydracht immer niet en minrede, ſoo bleeft Capittel ten leſten aen den Coninc, dat hi hem ſetten ſoude enen beſceyden wiſen man, dies waerdich was dat Biſdom van Utrecht te berichten, ende in deſen wan die Coninginne een kynt van ſonderlinge ſcoonre vormen, ende ontboet den Coninc nieuwe bootſcap bi den Prieſter *Bernoldum*. (1) Ende die Coninc verblide om deſe bootſcap, alſt geen

vir in divinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, atque in ſecularibus literis egregie doctus, ingenio ſubtilis. eloquio diſertus, vita & converſatione præcipuus, & ob eas virtutes in Curia S. Henrici Imperatoris, magno in pretio habitus. Scripſit nonnulla haud contemnendæ lectionis opuſcula, quibus nomen ſuum poſteris notificavit. E quibus extat vita & geſta ejuſdem S. Imperatoris Henrici lib 1. *de laudibus ſanctæ crucis lib.* 1. *de laudibus quoque Sanctæ Mariæ lib.* 1. *&c. Moritur ſub Conrado Imperatore ſecundo anno Domini* 1027. 5. *Cal. Decembr.* Et libellus adhuc extat relatus à Gretſero inter Divos Bambergenſes, quos edidit Ann. 1611. cujus hoc eſt initium: *In geſtis ſcribendis duo ſunt videnda:* Add. Sigebert. *ad Ann.* 1024.

(1) Dari ſolitum εὐαγγέλιον ob ejuſmodi nuntium diſcimus etiam ex Plauto *Captiv. act.* 4. *ſc.* 1.

Nunc res certa eſt, eodem pacto ut Comici ſervi ſolent,
Conjiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem ut audiat,
Spereque me ob hunc nuncium æternum adepturum cibum.

Digitized by Google

geen wonder en was, ende gaf deſen ſelven Prieſter dat Biſdom, ornamenten, vingherlyn, ende des Biſcops ſtaf. Ende als *Bernoldus* die XX. Biſcop geordineert is, maecte hi vrede mitten Prince van Hollant. In deſen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. ende XXXIX. optie VI. Kalende van Januario die groetmoedige Grave *Dirc*, die pelgrim van Jheruſalem was, ſterf, ende wert begraven t'Egmonde in t'clooſter by ſinen over oudevader, die al ſyn daghen oerloechde, ende berichte Hollant crachtelike XXXIII. jaer. *Oilhildis* ſyn wyf, die Gravinne, na haers mans doot is ſy weder gevaren in Zaſſen, ende ſterf optie VII. Kalende van Julius, ende is daer eerlic begraven.

DIRC *die* V. *Grave van Hollant.*

Na Grave *Dires* doot die pelgrim van Jheruſalem was, is *Dirc* ſyn outſte ſoon gehult ende gemaect die V. Grave van Hollant, die een corte tyt die Graefſcap gebruycte. In den ſelven jaer ſterf de Keyſer *Coenraet* t'Utrecht, ende dat ingewant ſyns lichaems is gebleven in die Doemkercke. Ende *Henric* des ſelven Keyſers ſwager is Keyſer gecoren, ende verhooeht in den Coninclicken ſtoel. Deſe Keyſer *Henric* woude in enen wynter tyt die Slaven beſtriden, ende mit grooter heervaert ſloech hi ſyn tenten int Oeſt van den Coninerike. Deſe Keyſer had in ſyn geſelſcap een ſuſter die een nonne was, daer een Canonic groote minne aen leyde, die hy mit ſubtilen woirden daer toe brochte, dat ſy hem oirloefde tot haer te comen in den donker nacht Ende als ſy twee al heymelyke te gader ſlapen, ſo viel daer een al te ſonderlinghe groote ſnee, ende dat morgenſcyn begon die donckerheyt des nachts te verdriven, waerom die Canonic in grooten ſorghe was, hoe hy tot ſinen paweljoen comen mochte, op datmen bi den voetſtappen ſyn miſdaet niet en vername. Doe wert daer een cort raet genomen, dat die voerſeide nonne nam den* Canonic op haer ſcouderen, ende droech hem tot ſinen paweljoen, ende ginc al rugghelings achter uyt, op datmen int afgaen ende int wederkeren niet eens menſchen voetſporen en mochte bekennen. Op die ſelve ure was die Keyſer opgeſtaen vroe overmids ſorghe, die hy in ſyn herte had, hoe hy dat

* Fabula & nihil aliud. Buchel. *b.*

begonnen oorloghe wyflic eynden mochte, ende ſach door een veynſter van ſinen tabernakel van verre dat vreemde geſichte, ende lachede goedertierlic in hem ſelven. Daer na als de ſonne op was gegaen badt de rike Keyſer den Canonic, dat hy Dyaken ware in der miſſen, entie ewangelie laſe. Die Canonic dien ſyn conſcientie wroeghede, ende meende dat hy 't in geenre wys doen en woude, wat hem die Keyſer bat of ſmekede of dreichde, hy en mochts niet bewerken. Ende als die Keyſer ſach des Canonics wroeghende conſcientie, doe liet hy af ſyn begonnen hardichede. Doe verſceen een Dekenie ende een Abdie, ende behoerden beyde den Keyſer te gheven. Doe dede den Keyſer voer hem comen den Canonic, ende die nonne ſyn ſuſter, ende ſprac aldus: *Lieve broeder, deſe Dekenie die ons verſchenen is, die geven wy dy, ende bidden dy dattu dy niet meer onderwindes nonnen te riden.* Doe ſprac hy tot ſynre ſuſter: *Wes voert an een reyne wyff, ende die Abdye die ons verſchenen is, gheven wy dy, entie ſorghe van den deerne Goids, ende wy bidden dy dattu dy niet meer riden laetſte van den Canonick,* ende als hy dit geſproken heeft, ſo onderſagen ſy elc ander, ende ſcamede hem. Myt deſer lichter correxie ſyn ſy geleert, dat ſy die geleden miſdaet beterden mit ewiger reynicheid. In deſen tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. ende XLVIII. verboot Grave *Dirc* ſinen vianden, dat ſy door *Dordrecht* niet varen en mochten, dair hy wert doot geſlagen optie Idus van Meye van ſinen vianden. Deſe Grave *Dirc* hadde wyf noch kint, ende was Grave tot Hollant IX. jaer. Syn lichaem wert gevoert tot Egmonde, ende mit wenende uytvaert dair begraven.

FLORIS *die* VI. *Grave van Hollant.*

Als Grave *Dirc* doot geſlagen was, verſamenden Ridderen, Baenroedſen, ende knapen van den lande, ende namen *Florys* des voerſz Graven broeder, die te voren Grave van Vrieſlant was. Deſe *Florys* nam een wyf, die *Geertruyt* hiet, ende was Hertoge *Hermans* dochter van Zaſſen, dair hy by wan *Dideric*, *Florens*, ende een ſcone maghet, die *Mechtelt* hiet, die de Coninc *Philips* van Vrancryc te wive nam na haers vaders doot. In deſe tiden ſo ſtichte *Bernoldus* die Biſſcop tot Utrecht

tot

Digitized by Google

tot eenre ewigher gedenckeniſſe ſyns loves twee kercken tot Utrecht, die een in die eere Sinte Pieters des Apoſtels, ende die ander in die eere Sinte Johans Baptiſten, (1) entie halve Canoniken van Sinte Salvatoers ſette hy tot *Deventer*, dair hy ſtichte een kerke in die eere van Sinte *Lebuinus* des heyligen Confeſſoirs. Die Abdie die die heylige *Ansfridus* geſticht had ten heyligen *Bergbe*, die ſette hy t'Utrecht, dair hy ſtichte een cloeſter kercke in die eere Sinte Pauwels Apoſtel. Deſe eerſame Biſſcop ſterf ende voer te Gode in den jaer ons Heren CIↃ. ende LIV. op die XIV. Kalende in Auguſto, na dat hy dat Biſdom hadde berecht XVII. jaer, die tot Utrecht gevoert is, ende daer begraven in die kercke des Princen der Apoſtelen.

WILLEM *die* XXI. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na *Bernoldus* des Biſſcops doot wert gecoren *Willem* die XXI. Biſſcop, een grootmoedich man, ende ſtout vechter. In deſen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. ende LXI. *Floris* de Grave van Hollant een onverſaecht Prince om wrake te doen van ſinen broeder vergaderde een mogende heer, ende tooch tegens die Graven, die ſinen broeder gedoot hadden, die hy mit ſeghe verwan, ende onder dede, dair vele luden doot bleven. Het geſciede dat deſe ſelve Grave hem ſeer verliet op ſyn groote vromicheit, ende ſo hy vermoeyt was ginc hy des middages leggen ſlapen onder enen ſtamme van enen wilghen bome in *Hamert*, (2) ende daer quamen onverhoeds die vianden, die ontvloon waren in den ſtride, die de ſelve Grave onlanghe verwonnen hadde, ende ſloegen den Grave doot mit vele ſynre wapentuers, die dair mit hem ſliepen, op die XIV. Kalende van Julius. Deſe Grave was Heer in Oeſtvrieſlant XXII. jaer, ende was Grave tot Hollant na ſyns broeders doot XIII. jaer,

(1) Nonnihil verba hæc ambigua, ut quæ de ſemipræbendatis etiam perperam poſſunt accipi. Beka autem ſic ait: *medietatem vero Collegii S. Salvatoris tranſplantavit in Daventriam.*

(2) Chronicon MSS. quod olim Petri Scriverii: *Ex improviſo ſupervenit Allardus Princeps frater Ducis Brabantiæ & percuſſo jam laſſo exercitu Florentii occidit eum cum mille & ſexcentis viris.*

Digitized by Google

jaer, ende wert gevoert tot Egmonde int clooſter, ende dair begraven mit grooten wenen.

DIRC *die* VII. *Grave van Hollant.*

Geertruut die Gewinne van Hollant na Grave *Florys* hoers mans doot berichte ſy Hollant twee jaer. Daer na nam ſy enen man, die *Robrecht* hiet, en was een jonger ſoon Grave *Boudewyns* van Vlaenderen, ende deſe Robrecht berechte Holland van Joncheer *Diderics* weghen ſyns ſtieffoons. *Willem* die Biſſcop van Utrecht verſach dat Hollant ſonder beſcermer was, ende ſonder trooſt, ende dat die Heerlicheit aen een kint gecomen was, of in handen eens vreemden Princen, vercreech aen *Henric* den Roemſchen Coninck, dat hi hem verliende die Graefſchap van Hollant, ende die Abdi van Egmonde, ende meende dat hy overmits hulpe des buulrugden Hertoge *Godevaerts* dat jonge kint verdriven woude uit Hollant mit krachte. Ende hier om in den jaer ons Heere CIↃ. ende LXXII. quam die Hertoge *Godevaert* mitten Biſſcop *Willem* mit vele banieren, mit trompen, ende mit baſunen in Hollant. Ende daer tiegens quam Grave *Robrecht* des kynts ſtiefvader mit blinkende tekenen, mit blaſenden hoernen, ende mit vele gewapende luden, ende als ſy verſamenden wert dair een groot ſtryt, ende int eynde moſt Grave *Robrecht* wiken, ende is uit den ſtride gejaget, ende der Hollanders is dat meeſte deel doot gebleven. *Robrecht* is met ſinen wive ende met ſyn ſtiefkinderen tot *Gend* gecomen, ende heeft verſocht al 't Ridderſcap van Vlaenderen tot ſynre hulpe, ende meende hy woude ſtriden tegen den Grave *Arnoud* om ſyn vaderlic erve, des hem die voerſz *Aernoud* onderwonden hadde. Ende Grave *Aernoud* verſamende daer tiegens een groot heer (1) overmits hulpe *Philippus* des Coninc̃s van Vrancryc, op dat hi mit crachte mochte wederſtaen ſyn

(1) Primus hic ejus nominis, filius Henrici I. qui impubes amiſſo patre tutorem nactus Balduinum, Arnulfi avum, egregie, & magna cum induſtria ab eo eſt educatus. Unde & tandem nepoti, qui juſtiorem fovebat cauſam, contrà patruum Robertum, qui & vivo adhuc patre, ſolenni ritu, juraverat ſe nec poſt patris ſui mortem ulli unquam de Flandria controverſiam facturum, adjutor in bello extitit,

Digitized by Google

fyn wederpartye, ende doe ſtreden ſy by *Caſſelberghe*, dair die Coninc *Philippus* verjaget wert, ende Grave *Arnoud* doot geſlagen. Ende *Robrecht* die Vrieſe wert mit machten Grave van Vlaenderen. Ende binnen deſen ſo voer Hertoge *Godevaert* op die Vrieſen, die hy verwan, ende onder dede. *Dit geſciede ins jaer ons Heren* CIↃ. *ende* LXXII. Biſſcop *Willem*, die altoos ſyn wachte hilt tiegens Joncheer *Dirc* van Hollant, die tymmerde een ſterc caſteel tot *Tſelmonde*. Ende doe die Hertoge *Godevaert* mitten hovel Hollant vier jaer hadde berecht, (1) quam een van Joncheer *Dircs* knechten, ende verwachten den Hertoge

extitit, & magno cum exercitu in Flandriam deſcendit. Andr. Sylvius Archi-Prior Marcianenſis *lib.* 3. *biſt. Anno* XII. *Philippi Francorum Regis, Balduino Inſulano Comite Flandriarum, tutore ejus &c. defuncto, Balduino quoque filio ejus &c. mortuo, Robertus ejus frater qui Friſius dictus eſt, quique vivente patre apud Audenardam ſuper Sanctorum reliquias ex eccleſiis Flandriarum ibi congregatas, vidente patre & annuente, præſentibus etiam omnibus Flandriarum Baronibus, fide interpoſita juraverat ſe nunquam patre vivente abſque ejus juſſu in Flandriam intraturum, & etiam poſt mortem ejus nihil reclamaturum in Friſiam diſceſſit, & apud Comitem Florentium manſit Quo defuncto uxorem ejus in conjugium accepit. Mortuo autem &c. Balduino fratre ejus, conſenſu Flandrenſium, contra Arnulfum filium Balduini fratris ſui, Flandriam perjurus occupavit.* Habebat conjugem Philippus Bertam Florentii I. filiam, quam Auctor Chronici Goudani Mathildam vocat non Bertam. Andr. Sylvius *d. lib. cap.* 4. Bertrandam autem Ordericus Vitalis ad Ann. 1031. Cum qua tamen poſtea, ut idem ſcribit Ordericus *lib.* 8. *biſt. ad Ann.* 1092. rurſum fecit divortium. *Porro*, inquit, *generoſam & religioſam conjugem ſuam nobilis Florentii Ducis Freſionum filiam &c. dimiſit.*

Locus ita ſe habet: *& defuncto tutore ſuo Balduino, conſilio Roberti Friſonis, filiam Florentii ducis Friſonum Bertam in uxorem duxit, ex qua Ludovicum & filiam Conſtantiam genuit.*

(1) Aut fuiſſe coquum Bertold. Conſtantienſis ad Ann. 1076. *Godefridus Dux filius Godefridi Ducis turpiter à quodam coquo per poſteriora, cum ad neceſſarium ſederet, vulneratus ante medium noctis exſpiravit.* Bruno de bello Saxonic. apud Freher. *p.* 31. *Godefridus Dux, qui fuit maximus hoſtis Saxoniæ periit in ſecretiori corporis parte perfoſſus ſævo mucrone, nec purgatus ultima confeſſione, nec munitus ſacra communione.* Idem de eodem Chronic. Magdeburgenſ. apud Meibom. 2. *rer. Germ. p.* 307. Uxor ei Mathildis Marchiſa præpotens in Italia, quæ & eo ſublato viriliter terram ſuam rexit, & ferrata virorum agmina ſexus ſui oblita eduxit in bellum. Magn. Chron. Belg. *p.* 123. etſi interim ob commercium, quod cum Papa ei Hildebrando, qui ejus opibus inhiabat, etiam ſtupri ſuſpecta, &

Digitized by Google

toge *Godevaert*, als hy ginc in syn hemelike camer, ende stac hem een dootwonde. Doe wert dese Grave t'Utrecht gevoert ende sterff aldaer. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. ende LXXV. opdie v. Kalende van Meye sterf Bisscop *Willem* ende ruste in vrede, na dat hy t'Bisdom van Utrecht berecht hadde XXVI. jaer, ende is t'Utrecht gevoert, ende daer begraven metten anderen eersame Bisscoppen.

Colx-

& pessime passim audiens. Sed hinc *filia S. Petri*. Sic Bertoldus Constantiensis vocat ad *Ann.* 1093. & 1097. Certe & Petrus successit ei, seu Papa Petri successor. Late & de ea & de ejusdem natalibus doctissimus Meibom. in *apolog.* pro *Otton.* IV. *p.* 138. *to.* 3. *rer. Germ.*

(1) Nihil Beka de inimicitiis inter ipsum & Papam. Nihil de anathemate, quo quod fortiter & magno animo tueretur causam Henrici IV. adversus Papæ impotentiam, eum Papa innodavit. Nihil de ipsius itinere in Palæstinam, de latronum insidiis, & de strenua cum iis pugna. De his alii consulendi, & inter ceteros inprimis Lambertus Schafnaburgensis, qui omnia hæc diligenter & accurate persequitur. Abbas Urspergensis iter obiter tantum tangit. *Anno*, inquit, *Domini* 1064. *Sigefridus Episcopus Moguntiacensis, & Guntherus Babenbergensis, & Wilhelmus Trajectensis, aliique quamplures Præsules vel nobiles, multo comitatu Hierosolyma tendentes, multas infestationes à barbaris perpessi sunt, tandemque perventione fruentes optata, numero & rebus admodum attenuati redierunt.* De morte ejus ita Lambertus Schafnaburgensis: *Wilhelmus Trajectensis Episcopus causam Regis, ut supra dictum est, contra bonum & æquum obstinate tuebatur, & studio partium Regis multa in injuriam Romani Pontificis omnibus pene diebus solennibus, inter missarum solennia rabido ore declamabat, perjurum eum, adulterum, & pseudoapostolum appellans, & tam à se quam à ceteris Episcopis sæpe-numero excommunicatum pronuntians. Is brevi posteaquam Rex, exactis paschalibus feriis, Trajecto discesserat, repente gravissima ægritudine correptus est. Cumque per acerrimos cruciatus animæ ac corporis urgeretur, miserabili ejulatu coram omnibus, qui aderant, vociferabatur, justo Dei judicio se & præsentem vitam amisisse, & æternam, quod Regi ad omnia, quæ perperam intendisset, operam suam summo annisu præbuisset, atque in spem gratiæ ejus Romano Pontifici sanctissimo & Apostolicarum virtutum viro graves contumelias sciens & prudens innocenti irrogasset. In hanc vocem, ut asserunt sine communione, sine ulla satisfactione expiravit. Successit ei in Episcopatum Conradus Maguntini Archiepiscopi Camerarius.* Hildebrandus est, de quo sermo hic, & quem Lambertus, quo majorem hinc invidiam creet

Wilhel-

Digitized by Google

CORNRAET *die* XXII. *Biſſcop.*

Ende na Biſſcop *Willems* doot wert een gecoren, die *Coenraet* hiet die XXII. Biſſcop, (1) die Keyſer *Henric* die vierde alſo geheten beleyder ende maertogher plach te weſen. Deſe *Coen-*

Wilhelmo, *Sanctiſſimum* vocat *virum*. Ea ſcilicet interdum tempora, ut ſcelus vocetur virtus, ut Sanctiſſimus ſalutetur, qui flagitiis obſeſſus. An Apoſtolicæ hæ virtutes, quas deteſtata eſt, quantum potuit, in eo Synodus Wormatienſis, cum ut perjurum, ut ſceleratum, ut infamem hæreticum, fidelium communione excluſit miſſis ad eum literis, quarum fuit concluſio hæc, ut habet Abbas Urſpergenſis ad Ann. 1076? *Quia ergo & introitus tuus tantis perjuriis eſt initiatus, & eccleſia Dei tam gravi tempeſtate per abuſionem novitatum tuarum periclitatur, & vitam per converſationem tuam tam multiplici infamia deboneſtaſti, obedientiam, quam tibi nullam promiſimus, nec de cætero ullam ſervaturos eſſe renuntiamus, & quia nemo noſtrum, ut tu publice declamabas, tibi hactenus fuit Epiſcopus, tu quoque nulli noſtrum amodo eris Apoſtolicus.* Obfuſcaverat haud dubie Panicus quidam terror Wilhelmi mentem moribundi, ſeu occulto Dei judicio & nobis non penetrando timor hominis ſcelerati, de cujus immani animo Benno etiam Cardinalis, æqualis eorum temporum teſtatur libro de vita ejus: *Alexandro*, inquit, *ſub miſerabili jugo Hildebrandi quodam veſpere defuncto eadem hora Hildebrandus à ſuis militibus ſine aſſenſu cleri & populi eſt intronizatus, timens ne alius per moram eligeretur. In cujus electione nullus Cardinalium ſubſcripſit. Ad quam cum veniret Abbas Caſinenſis, ait ipſi Hildebrandus: Frater nimium tardaſti. Reſpondit Abbas? Et tu Hildebrande nimium feſtinaſti, qui nondum ſepulto Domino tuo Papa ſedem Apoſtolicam contra canones uſurpaſti. Hoc modo intronizatus Hildebrandus, qualiter vixerit, qualiter à ſe Cardinales, qui teſtes vitæ & doctrinæ ejus eſſe debuerant, removerit, quam miſerabiliter vexaverit, quantis hæreſibus mundum corruperit, quanta perjuria, quam immenſas perditiones conſarcinaverit, vix à multis deſcribi poteſt, clamat tamen altius ſanguis Chriſtianorum eo authore & incentore miſerabiliter effuſus.* De morte autem Wilhelmi, & quod Conradus ſucceſſerit, Bertoldus etiam Conſtantienſis ad Ann. 1076.

(1) *Maertogher* vox vetus eſt, cujus uſus jam deſiit. Nec meminit Kilianus. Nutricium vocat Beka. Henricus autem, de quo ſermo hic, quintus non quartus eſt. Vocatur tamen quartus, quod qui primus ejus nominis, à nonnullis Paparum aſſeclis, quod eum Papa non coronavit, non cenſetur Imperator. Quæ ſi juſta ſit ratio, nemo ergo, quod ridiculum, ex ethnicis Imperator. Ne Con-

Digitized by Google

Coenraet vercreech van den Keyſer *Henric* de Heerlicheit van Oeſtvrieſlant, (1) die die Marcgraven den Princen van Hollant mit gewelt genomen hadden. Deſe Biſſcop *Coenraet* vertymmerde t' Caſteel van *Yſelmonde* mit kerkeren, mit vaſten wychuſen, ende beſetteut mit ſinen mannen. In den jaer ons Heren CIↃ. ende LXXVI. wert te rade Joncheer *Dirc* van Hollant,

ſtantinus quidem Magnus, ne Juſtinianus quidem ipſe, & quotquot Conſtantinopoli habuerunt ſedem Imperii, ne quid dicam de eo, qui jam rerum potitur, qui & eſt & paſſim audit, etſi Romam non adiit, jure optimo Imperator. Mora eſt tantum ſtultitiæ, ſiquis dicat contrarium. Nec ferendam putat in viro docto vir doctiſſimus Aretinus in Epiſtola ad Cyriacum *lib. 6. Epiſt.* Plura ut addam non neceſſe eſt. Henricus ipſe Imperator & Conradum nutricium ſuum & ſe quintum agnoſcit in charta hactenus nondum viſa, quam habeo ex Chartulario Eccleſiæ Trajectenſis: *Notum ſit*, inquit, *qualiter ego Henricus quintus Romanorum Imperator Auguſtus donum, quod pater meus tum pro remedio animæ ſuæ, tum pro amore & ſervitio felicis memoriæ Conradi Epiſcopi Trajectenſis nutricii mei dederat beato Martino in Trajecto de Comitatu Freſiæ renovavi, renovando confirmavi, & iterum dedi fideli meo Godebaldo &c.* Dederat jam Comitatum Henricus IV. Conrado, ut videre eſt apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 139. *in vita Conradi.* Unde & perperam apud Bekam hic. *Hic Conradus impetravit ab Henrico V. Romanorum Rege donationem Orientalis Friſiæ.* Expungendum illud V. expunctum etiam ab interprete, dum ſimpliciter tantum ponit, *van den Keyſer Henric.*

(1) Quinam quæſo Marchiones hi, & quibus quæſo Comitibus adempta ab iis Friſia? In Friſia Orientali Hollandis nullum adhuc jus. Clarior res evadet, ſi legas in ſingulari, *die Marcgrave &c. genomen hadde.* Marchio Saxonum Egbertus, cum vir eſſet bellicoſus, & quæreret per fas & nefas augmentum potentiæ, invaſit Friſiam & occupavit. Verum diu non tenuit. Rebellem Henricus IV. Imperator proſcripſit, & bonis ejus confiſcatis Conrado Friſiam dedit dono. Seriem rei geſtæ, ut & ipſum diploma integrum, quod cauſas continet proſcriptionis, habet Lector in notis ad Anonymum quem edidi Ann. 1690. Nec mirum hinc, quod Conradum auctum tanto terrarum tractu vocet *graviſſimum* & *potentiſſimum* hominem Auctor Chronici Trudonenſis apud d'Achery *to. 7. Spicil. lib. 4. Chron. Accidit quoque*, inquit, *dum in his aliiſque perturbationibus negligeretur Eccleſia noſtra de Albero, ut clauſa diutiſſime caderet tandem judicio in manibus Epiſcopi Trajectenſis Conradi graviſſimi & potentiſſimi hominis, neque prius inde poſſet eximi, donec amplius quam quadraginta libras conſtaret nobis: pro quali tunc neceſſitate venditus eſt calix magnus aureus, multo pretioſior hac quantitate pecuniæ &c.*

Digitized by Google

lant, dat hy mit hulpe *Robrechts* ſyns ſtiefvaders, mit hulpe ſynre vrienden ende maghen den Biſſcop *Coenraet* beſetten woude opten caſteel van *Tſelmonde*, om ſyn vaderlic erve mit crachte te crighen. *Conradus* die Biſſcop, die dat wel vernam, vermaende al heymelike ſyn Ridderſcap ende ſyn burgers, ende bat hem, dat ſy in ſyn hulpe quamen op enen benoemden dach, ende ſonder merren ſo is bi des Biſſcops gebodt vergadert een groot heer mit banieren ende mit baſunen. Ende daer op toghen die Hollanders mitten ſcutte van Vlaenderen, ende quamen ſtoutelic mit horen blenckende teyckenen, ende mit trommen vreſelike te climmen. Daer wort een dach van toorne, want die uytgecoren kampers vielen daer neder in den ſtride van beyden ſiden. Ende int eynde als die ſtryt lange geduert hadde, bleven daer van s'Biſſcops partye vele vechters, als die Grave * *Gerlacus*, *Lambertus* die Proeſt van *Deventer*, *Walramus* een Prieſter van Sinte Bonifaes, *Werenboldus* ende *Giſelbertus*, ſcutte, ſciltknecht, ende burger, overmids welcke des Biſſcops heer ſeer den moet verloes, ende liep onſedelic te ſcepe, ſo datter vele verdroncken. Die Biſſcop *Coenraet* ſach, dat die ſelle ſtryt emmer meerde, ende dat groot verlies van ſynen volcke mede aenſtaende was, pynde hy hem t' voerſz caſteel te beſetten, ende die voirborchte mit ſcutte te beſcermen, mer die Hollanders die ſtormdens an mit kraften, mit bliden, ende mit magnelen, ſo dat ſy die wychuſe des Caſteels ſeer te broken, ende die Vlamingen verdreven mit ſcutte die borchſaten van den mure, alſo dat die Biſſcop *Coenraet* van node moſte opgeven dat Caſteel ende al Hollant, ende Joncheer *Dirc* vrilike quite te ſcelden. Ende als dit geſchiet was, dede Joncheer *Dirc* den Biſſcop groote eer, ende lieten mit ſinen lieden vrilic in ſyn Stadt varen. Joncheer *Dirc*, die nu is die ſevende Grave van Hollant, is met ſeghe ende mit love wedergekeert in ſyn Graefſcap van Hollant, ** ende nam een wyf, hiet *Witilbildis*, des mogenden Hertoghe dochter van Zaſſen, daer hy by wan een ſoon die *Florens* hiet, die na hem Grave wert, ende een dochter die hiet *Machtelt*, die een ſcone Joncfrou was. In den tiden als in

* *Gerlacus Comes Zutphaniæ ultimus.* Ita h. Beka.

** Monitum. Quæ ſupra pag. 66. in Notis. de Theodorico v hujus nominis, VII. vero Comite Hollandiæ, ex magno Chronico Belgico attulimus, huc referenda ſunt.

Digitized by Google

in den jaer ons Heren CIↃ. ende XCI. op die V. Kalende van December gaf deſe Grave *Dirc* Gode ſyn ſiele, na dat hy Hollant hadde bericht XV. jaer, ende hy ſterff. XXX. jaer na ſyns vaders doot. Des regneerde ſyn moeder twee jaer, *Robrecht* ſyn ſtiefvader VIII. jaer, Hertoge *Godevaert* mitter hovel vier jaer, ende Biſſcop *Willem* een jaer, dat maeckt XV. jaer. Ende ſyn lichame wert begraven tot Egmonde in den clooſter op tie V. Kalende van November. In den jaer ons Heren voerſz entie Gravinne *Witilhildis* ſterf optie XV. Kalende in December, ende wert begraven in den Clooſter by haren man voerſeit.

'FLORENS *die* VIII. *Grave van Hollant.*

Na dat Grave *Dideric* geſtorven was wert *Florens* ſyn ſoon die VIII. Grave gemaeckt van Hollant, ende nam een wyf die *Petronella* hiet, ende was des Keyſers *Lotharius* ſuſter, daer hy by wan drie ſonen, enen *Dideric*, enen *Florens*, ende enen *Simon*, ende een dochter die *Hadewich* hiet, ende was ſcoon van lichame, vreedſaem van herten. (1) Deſe *Florens* was geheten de vette, ende was ſcoon van live, vreedſaem van herten, milde in ſynre aelmoeſſen, alle luden oirbaerlic ende nimmer ſcadelic, ende had meer doechden ende rycheden, dan enich van ſinen voervaders. In deſen tiden dede Biſſcop *Coenraet* tot ſynre euwiger memorien ſtichten een kercke van Canoniken aen die Weſtſide der Stadt van Utrecht in die eer onſer Vrouwen, dair hy den gront alſo ſlickich vant, dat hy den gront van den pilaernen niet vaſt maken en mocht. Des was in der metſeleer geſelſcap een Vrieſe, ende hiete *Pleberus*, ende vermat hem op ſyn lyf die kercke wel te funderen, daer hy of eyſte groot gelt. Waerom deſe Biſſcop gaf des Vrieſen ſoon ſuverlike preſenten, ende milde gaven, alſo dat hy vernam van den ſone die heymelike meyſterie, ende voltymmerde die voerſeyde kercke van ſconen werc in die eer onſer Vrouwen. Waerom deſe voerſz Vrieſe greep nyt op

(1) Pinguiſſimum eum vocat Auctor Chronici Trudonenſis apud d'Achery *lib. 9. pr. Cum prædivitem*, inquit, *Comitem & graviſſimum pinguedine oportuit me funiculis argenteis de Hollant Trajectum trahere, ipſiuſque Epiſcopi rigidam cervicem ejus metalli malleo mihi inclinare.*

Digitized by Google

op deſen Biſſcop, ende verſierde, hoe hi em ter doot brengen mochte. Ende daer na in 't jaer ons Heren CIↃ. ende XCIX. na dat Biſſcop *Coenraet* miſſe gedaen had, ende hy ſyn heymelic gebedt gedaen hadde, en hy alleen in ſyn huys was gaen leggen ſlapen, quam deſe voerſeyde Vrieſe, ende verſach dat hy daer ſcade ende ſcande toe hadde, (1) ende overmids des viants rade tooch hy ſyn mes, ende ſtac doot den eerſamen Biſſcop. Deſe Biſſcop berichte dat Biſdom XXV. jaer, ende op die VIII. Kalende van Meye wert hy jammerlike vermoort (2) ende begraven in der ſelver kercken, die hy ſtichte in die eere onſer Vrouwen, ende die Vrieſe quam ongeſcaedt ende ongelet uyt der Stadt.

BUR-

(1) Sigebert. Gemblac. ad Ann. 1008. *Conradus Vultrajectenſis Epiſcopus feria* IV. *Paſchæ poſt miſſam à ſe celebratam à quodam ſuorum in domo ſua perimitur.* Albertus Abbas Stadenſis: *Hoc anno* (1098.) *Conradus Trajectenſis Epiſcopus à ſuis occiſus eſt.* Chron. Auguſtenſ. ad Ann. 1099. *Conradus Trajectenſis in Paſcha occiditur.* Bertold. Conſtantienſ. ad d. Ann. *Conradus Trajectenſis non Epiſcopus ſed ſchiſmaticus turpiter à quodam occiſus interiit, quem ipſe deprædari præcepit.* Cur autem ſchiſmaticus? Quod fidus Henrico IV. ſævitiam Hildebrandi, immanem illum animum, & impotentem non ferret. Notabilis de eo locus eſt in Apologia Henrici IV. apud Freherum p. 167. ubi Principis innocentiam invictis adſtruit argumentis. *Fuit conventus*, inquit, libelli Auctor, *in loco, qui dicitur Gerſtungen* XIII. *Cal. Februar*, *anno ſcilicet* CIↃ. LXXXV. *Tum primum Cbunradus Trajectenſis Eccleſiæ Epiſcopus, Ecce, inquit, venimus, ut probemus ex teſtimonio ſanctorum Canonum, non damnatum eſſe vel excommunicatum Regem noſtrum Henricum, cui ſi non poterunt prodeſſe apud eos ea quæ legitime ordinata ſunt à Deo circa bonorem Regium: ſaltem hoc concedite, ut eo utatur jure, quo ex regulis eccleſiaſticis conceſſum eſt uti vel infimæ in Eccleſia perſonæ. Et dixit ad Wezelinum Moguntinæ Eccleſiæ Epiſcopum, ut ſurgeret & legeret Capitulum ex decretis Romanorum Pontificum. At ille ſurrexit & legit &c.* . .

(2) Ad chori primum gradus. Aliquot annis dein poſt in chorum ipſum tranſlatus. Anno autem 1580. cum in templa paſſim ſæviret rabies, ſublata oſſa è monumento, & quieſcentibus dein turbis illata rurſum honorifice Ann. 1592. elogio hoc adjecto: *Eruta anno Domini* CIↃ. IↃ. LXXX. *ſub Martii menſis initium Conradi Epiſcopi Ultrajectenſis hujus Divæ virginis ſacræ ædis fundatoris ex arca plumbea, in qua ſeculis paulo minus quinque pacifice quieverant, peſſimorum quorundam hominum non in vivorum ſolum, ſed mortuorum etiam corpora*

Digitized by Google

BURCHARDUS *die* XXIII. *Bisscop.*

Na dat Bisscop *Coenraet* dus jammerlike vermoort was, wert gecoren die XXIII. Bisscop, ende hiet *Burchardus*, een heylich man, milde, ende vreedsaem. In desen tiden seynde die Pawes uyt enen Cardinael, die *Hillebrandus* hiet, ende die quam in Gallien, op dat hy daer uit verdriven mochte die ontrouwe der Simonien. Ende als dese Cardinael voer mit rechte tiegens enen Bisscop, die dair af berucht was, ende dese Bisscop die oirkonden, die hem bedragen hadden, woude weder om koopen mit gelde, dos seide dese Cardinael, die Legaet was, *Wy willen rusten laten der menschen oirdeel, ende laten voir gaen dat Godlic oirdeel, wantet seker is ende openbaer, dat eens Bisscops gratie is een gave des Heyligen Geests. Ende of tu geen meenscap hebste met Simon Magus, in de comenscap des Bisdoms, so sprec, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* Dese Bisscop die dus aengesproken was van Simonie sprac sonder anxte en besceydelic, *Gloria Patri, & Filio*, mer hi en mochte niet spreken, *& Spiritui Sancto.* Mer doe hy van den Bisscop geset was, sprac hy dat veers volcomelike uit, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* In den jaer ons Heeren CIↃ.C. ende XII. (1) op die XV. Kalende van Junius ruste *Burchardus* die Bisscop in onsen Heer, na dat hy XIII. jaer dat Bisdom van Utrecht hadde bericht, ende wert begraven in die Doemkercke bi den Bisscopen, die voer hem geweest hadden. In den selven

insano quodam furore debacchantium impiis manibus ossa, & varie dispersa projectaque Decanus & Canonici ejusdem sacra ædis, ut optime de se totoque suo collegio & provincia hac universa merito patrono gratiam aliquam reponerent, in unum denuo collecta, & hactenus in cistula lignea diligenter pieque asservata, in pristinum hunc quietis locum IV. *Cal. Octobr. Ann.* 1592. *devotis animis reposuerunt, teste me Lamberto van der Burch ædis ejusdem Decano, qui propria mea manu hæc scripsi.*

(1) XVII. est in majoris ecclesiæ & S. Salvatoris Trajectensis Necrologiis. Majoris ecclesiæ: XVII. *Kal. Junii obiit Burchardus Episcopus Trajectensis, unde datur libra. Inde ministri altaris habebunt quinque solidos.* S. Salvatoris: XVII. *Kl. obiit Burchardus Episcopus, qui contulit nobis ecclesiam de Boecholt, ecclesiam de Hasenede, ecclesiam in Arkele, & Capellam in Hulst.*

Digitized by Google

ven jaer wert doot geſlagen van ſinen vianden *Radolphus* die Domproeſt van Utrecht.

GODELBALDUS *de* XXIV. *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende als *Burchardus* die Biſſcop aflivich was, wert gecoren die XXIV. Biſſcop, ende hiet *Godelbaldus*, een goedertieren man, wys, en de Geeſtelicheit ſeer beminnende. Want in den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende XXI. doe ſtichte deſe voerſeide Biſſcop een clooſter in een broeclande, daer 't eenlic was, van moniken ende nonnen tot *Oeſthroec* in die eer *Marien* der ewigher maghet, ende Sinte *Laurentius* des hogen martelaers. Ende om dat men in dat clooſter die regel wilneer ſo vaſte plach te houden, ſo hietment die Oirden kerke. Dair plach groote verſameninghe te weſen, want dair bloeyede alreſtrengeſte die regel van Sinte Benedictus oirden. Deſe Biſſcop verdreef die Regulier Canoniken uyt Middelburch om hoir oneerſaem lexen, ende ſette dair in Monniken van der oirden van Premonſtreyt, die hi nam van Antwerpen uyt Sinte Michiels clooſter. In deſen tiden was vele *Conſilie* in der Stadt van Romen om oirbaer der heyliger kercken. Ende op die tyt was *Godebaldus* ſiec, ſo dat hi den Paeus ontboet by ſinen naeſten Biſſcopen mit brieven, dat hy van node niet comen en mochte, ende bat ootmoedelic den Paus, dat hy om die eer der heyliger kercken van Utrecht hem ende ſinen nacomelingen weder geven woude die Biſſcops infule, die ſy in lange tyt niet gehadt hadden. *Alexander* die Paus was, die derde alſo genaemt, ontfinc ſyns lieven Biſſcops *Godebaldus* brieven vriendeliken, ende om vrientſcap, die ſy onderlinge hadden, ſo dede hy ſine bede vriendelike, ende gaf hem ende ſine nacomelingen Biſſcopen tot Utrecht die infule. Die reden waerom dat die Biſſcoppen ſonder infulen waren is genoech geſayt hier te voren in Sint *Bonifaes* leven. In den jaer ons Heren voirſz Grave *Florens*, die de vette hiet, ende broederlic der kercke van Utrecht was, ſterf op die VI. Nonas in Martio, na dat hy XXX. jaer die Graefſchap van Hollant in grooten vrede hadde berecht, ende wert begraven by ſyn ouders tot *Egmonde* in den clooſter, daer hy ruſte eerlic onder enen marmorſteen. *Petronella* ſyn wyf, die veel aelmoeſen gaf voer hoir mans ſiele, ende

ende die ſtichte een clooſter van nonnen van Sinte *Benedictus* oirden in die eer van onſer Vrouwen, ende Sinte *Benedictus* des glorioſen martelairs, by horen caſteel dat *Reinsburch hiet*, die daer na op die 10. Kalende van Junius ruſte in Gode, ende is in den ſelven clooſter begraven mit coſteliker uitvaert.

DIRC *die* IX. *Grave van Hollant.*

Na Grave *Florens* doot wert *Dirc* ſyn ſoon die IX. Grave van Hollant, ende nam een wyf, hiet *Sophia*, ende was *Otten* dochter vàn Rijneghen, daer hy by wan enen *Florens*, die na hem wert Grave van Hollant, ende *Otte*, die Grave van *Benthem* wert, *Baldewinum* den Biſſcop, ende *Pelgrim* den Borchgrave, *Sophia* die Abdiſſe, *Hadwigis* die nonne, ende *Petronelle* een ſcoon Joncfrou. In dien tiden als (1) in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XXV. wiert Keyſer *Heinric* die IV. ſiec t'Utrecht, ende betaelde daer der naturen ſcout, wiens inghewant gemelt is in den midwarde des Choers der Doemkerke in een hooch ſtede, dair in voertyden des Keyſers *Coenraets* inghewandt geleyt was, die ſyn overoude vader was, ende *Lotharius*

(1) Ut moram aliquam ibi fecerit Imperator neceſſe eſt. Nec is infrequens Ultrajecti, qui biennio adhuc ante natalem Chriſti ibi egit, & dum dies aguntur feſti, inter cives & aulicos gravi orto tumultu, multis cæſis, captiſque, dum de reis cognoſcit, ipſum etiam Godebaldum, cum ut pugnæ inſtinctorem habuiſſet ſuſpectum, compegit in carcerem. Unde & vix dimiſſus niſi grandi tandem ſoluto ære. Abbas Urſpergenſis: *Anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. C. XXIII. *Imperator Heinricus natalem Domini Trajecti celebravit. Oritur in ipſis feſtis diebus quædam ſimultatio, inter aulicos ſcilicet & Epiſcopi miniſteriales, quæ etiam eo proceſſit, ut univerſa Curia ſimul ac civitate commota, utriuſque partis armatæ concurrerent cohortes. Fit clamor confuſus, quaſi à Trajectenſibus in Imperatorem conjuratio ſit facta. Sicque illis irruentibus, & illis reſiſtentibus acris committitur pugna, adeo ut multi caderent, plures de oppidanis caperentur, reliqui in turrem firmiſſimam, quæ illic erat, confugerent. Pontifex etiam ipſe quaſi pravi conſilii particeps, & ob hoc majeſtatis reus habitus, cuſtodiæ traditur: è qua poſtea magna pecuniæ ſumma multatus, multis etiam primoribus illarum partium intervenientibus, & maxime Friderico Colonienſi Archiepiſcopo vix redimitur.*

Digitized by Google

Lotharius die edel Hertoge, die Grave *Dideric* oem was, wert gecoren tot enen Keyſer van den Princen, ende hoechliken geſet ende verheven in den Coninckliken ſtoel. (1) Deſe Keyſer nam der kercken van Utrecht *Oeſtbergen* ende *Weſtberghen* in Oeſtvrieslant, ende gaffe die Graefſcap van Hollant. In deſen tiden was in Vrancryc ſo grooten droochte van grooter hetten in den ſomer, dat alle fonteynen, putten, culen, rivieren, meren, verdroghet waren, ſo dat die eerde clovede, ende in den cloven quam vier, dat brande twee jaer lanc, datmens niet geleſſchen en conde. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende XXVIII. wert die Biſſcop beſwaert met ſiecten, (2) ende nam aen die oirden ende abyt tot *Oeſtbroeck*, na dat hy dat Biſdom van Utrecht xv. jaer hadde bericht, die daerna ſterf op

(1) Apud Bekam eſt ita: *Hic Lotharius abſtulit Comitatus de Oeſtergou & Weſtergou ab eccleſia Trajectenſi, quæ ſecundum antiqua privilegia concorporavit Comitatui Hollandiæ.* Sed quæ antiqua hæc privilegia? Omiſit verba hæc interpres. Beka autem rurſum infra in Godefrid. Epiſc. *Quidam*, inquit, *Imperatorum & Regum, utpote Carolus & Lotharius tradiderunt Orientalem Friſiam uſque rivulum Lavicæ Principibus Hollandiæ &c.* Sic & Heda in Godefrido. Sed quem Carolum intelligit, & ubi ejus privilegium? Quæſivi fateor, ſed fruſtra. Si Carolus fuit, qui id fecit, aut Magnus fuit, aut Calvus, aut Simplex, aut Craſſus. Sed nullus fuit horum. Nam nec Craſſi adhuc tempore aut Princeps Hollandiæ, aut Hollandia ulla nota.

(2) In pretio monachi olim veſtis, & ut pridem jam dixi ad epiſtolam Alciati, *p.* 68. *& ſeq.* ad ſordes peccatorum adhuc fortius eluendas frequenter ſumpta à moribundis. De Flandriæ Comite Balduino Alberic. ad Ann. 1233. *ægrotare cœpit, & in villa Roſillaria monachi ſumens habitum* XV. *Cal. Junii moritur.* De Duce Brabantiæ Levoldus de Northof ad Ann. 1355. *Obiit & in Villari in habitu monachali ſepelitur.* Exempla infinita ſunt. De obitu autem Godebaldi majoris eccleſiæ, quæ Ultrajecti, Necrologium: *Pridie Idus Novembr. obiit Godebaldus Epiſcopus, in cujus memoriam dantur* v. *marchæ argenti cum dimidia.* S. Petri, quæ ibid. *Idibus Novembris obiit Dominus Godeboldus Epiſcopus, qui dedit nobis eccleſias in Warenswelt & Tyesdelenskercke. Ad memoriam ejus dantur* v. *ſolidi.* Monialium de Ooſtbroeck: *Pridie Idus Novembris depoſitio Domini Godebaldi Trajectenſis Epiſcopi, & monachi noſtri loci, qui nobis dedit novem manſus, locum, cenſum, & decimam.*

Digitized by Google

op die anderde *Idus* van November, ende in den clooſter harde eerlic begraven.

ANDRIES VAN CUYCK *die* XXV. *Biſſcop.*

Ende als *Godebaldus* doot was, wert gecoren *Andries* die XXV. Biſcop, ende was geboren van *Kuyck*, een wys man, redelic, ende vreedſaam. In deſen den Grave *Dideric* die gaerne wrake doen ſoude om ſyns vaders doot, die tot *Hemert* geſlagen was, ende leyde manlike † laghen om *Herman* van *Cuyck* te ſlaen, ende alſo naerſteliken, dattet niemant ſoenen noch vreden mochte, doch int leſte dat die Biſſcop *Andries* voerſz menighe reyſe om dede, ende arbeydet, dat hy den ouden kyff ende nyt in die hant creech, ende maecte een vaſte ſoen ende vrientſcap, alſo dat *Herman* ſoude doen tymmeren een clooſter voor Grave *Dircx* ſiele van Holland, ende daer toe gheven van ſinen goede, dair die moniken op leven mochten. Ende hier omme is geſticht dat clooſter tot Sinte *Marienweerde* in die eer onſer *Vrouwen*. Ende daer werden moniken gebracht van Laudunen van der oirden van *Præmonſtreyt*, die daer Gode dienen ſouden, ende bidden voor Grave *Didericx* ſiele. In den jaer ons Heren CIↃ. C. en XXXII. op een winter tyt, als Vrieſlant mit yſe overgebrugget wert te reyſen, vergaderde Grave *Dirc* een groot heer, ende tooch in Weſtvrieſlant. Dair tieghen quamen die Vrieſen mit pieken ende mit ſtaven, dair ſi vochten twee ſtriden op enen dach, dair veel Vrieſen doot bleven. Ende dat Ridderſcap van Holland, die den ſeghe wonnen, die ſyn wedergekeert in Holland mit veel gevangen. (1) In deſen tiden *Florens*, die men den ſwarten noemt, verſetten tiegens Grave *Dirc* ſinen broeder, waeromme dat hi Holland

† *boſtiles.* Bek. Jo. à Leidis *lib.* 19. *c.* 3.

(1) An huc trahendum, quod habet Abbas Urſpergenſis ad Ann. 1123? *Cæpit etiam tunc germinare diſcordiæ illius ſeminarium, quæ ſequenti æſtate maximo illius regionis damno, quæ vulgo Hollant vocatur, moroſe ac laborioſe, & vix tandem ipſo Imperatore copioſum illo exercitum ducente, terminabatur: ubi matrona quædam, cujus nomen excidit, ſoror nimirum Lotharii Ducis, cujus & patrocinio confiſa Imperatori rebellare præſumebat.* Concitatam certe à Lothario Petronellam in Henricum auctor Caſpar Peucerus eſt ad Chronic. Carion. in vita Henrici

Digitized by Google

henghen, ende wederſtont Grave *Floris* mit alle ſine hulpers. Die van Utrecht licht om anxte van den Keyſer of om liefde van Grave *Dideric* ſo gaven ſy *Floris* in haer Stat in ende weder uit te comen, als hem gadelic was, ende deden hem oec mede hulpe tot veel [illegible]ten, alſo dat deſe *Floris* verbrande in den Stichte *Lexmonde* in verſmadeniſſe des Biſſcops *Andries*. *Herman* van *Kuyck*, als dit geſchiet was, wouder laghen al heymelike om legghen, ende vaen deſen *Floris*, dien hy mit openbaer viantſcap niet mochte wederſtaen, ende leyde hem laghen buten der muren van der Stadt, ende hilde dair ſyn wapentuers, daer 't heymelike was in der nachten, als *Floris* uyt comen ſoude om te jaghen mit ſinen jongen geſelſcap, als hy gewone was. Ende als die dach opginc, ende die ſonne verlichte die aerde, ende die ripe opten velde lach, quam *Floris* eerlic uter Stadt mit jongelingen, die valkenaers waren, ende quam onverhoeds in ſynre vianden laghe, ende als die niet en wiſte. Ende als hy dat ſach, ſloech hy ſyn paert mit ſporen, ende ruumde hem den breydel, ende keerde hem ter Stadt waert. Mer hy ſtordede tot *Abſteden* neder mitten paerde, ende ſine vianden vervolgheden ende ſloegen doot mit grooten nyde. *Lotharius* die Keyſer die harde leyde daer toe was tot ſyns neven doot, ende nam *Herman* van *Kuyc* mit rechte ſyns † Princen name ende oordeel die waerdicheyt ſyns namen, die te voren over alle landen Grave van *Kuyc* geheten was. Grave *Dideric* van Hollant voer mit machte in den lande van *Kuyck*, ende wierp die caſteel neder, ende verbrande die dorpen, ende verbrande al die eerlicheit, oft ene woeſtyne ware, ende *Herman* verdreef hy uyt ſinen lande. Ende ten leſten wort *Herman* na des Keyſers *Lotharius* doot des Graven *Diderics* man, ende quam weder op ſyn goet, ende Biſſcop *Andries* wert weder in ſyn Biſdom geſet. In den ſelven jaer een Ridder die *Fulcolt* hiet, ende als men ſeit, ſo was hy mede ſculdich aen *Floris* doot, ende ontquam uten laghe die Grave *Dirc* om hem geleit hadde, ende ſwom over den ſtroom mit ſinen paerden, die hem ſeer verblide om den doot, dien hy ontgaen was, ende maecte daer na van ſinen caſteel, dat *Hoerne* hiet, een Cloeſter kerke, dair hi mede verſoende, ende mede ten love Goids, dat hi den doot alſo ontgaen was. Ende dair worden in gebrocht heylige mannen, monniken der oirden van

† Intricata hæc & confuſa. Apud Bekam eſt ita: *Heremannum de Kuyc dictante ſententia Principum dignitate nominis ſui pri-*

Digitized by Google

van Premonſtreyt, die genomen worden uten cloeſter van Sinte Marienweerde. In den ſelven jaer Biſſcop *Andries* ſette die XII. Prieſteren van der kercken van *Staveren*, om haer oneerſaem leven, ende brochte daer weder van Oeſtbroec beyde monniken ende nonnen een Convents vergaderinghe. (1) Deſe Biſſcop berichtede dat Biſdom XI. jaer, ende ſterf in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XXXVIII. op die IX. Kalende van Junius. Ende wert begraven mitten anderen eerſamen Biſſcopen tot Utrecht.

HERDEBERTUS *die* XXVI. *Biſſcop t'Utrecht.*

Doe Biſſcop *Andries* gebleven was, wert gecoren een die *Herdebertus* hiet, die XXVI. Biſſcop, een geſtadich man, ende ſonderlinge naerſtich die Paepſcap in goeden regimente te brengen, ende hi was geboren van *Berum*. Deſe Biſſcop voer tot Romen om ſaken, die nootdurftich waren, ende als hy weder quam vant hy groot diſcoert in *Drenten* lant, want die burgers van *Groeningen* onderlinghe vochten ende ſtreden, (2) ende veſten Sinte Walburgen kercke mit grooten wychuſen, oft een caſteel geweeſt hadde, ende ſtormden dair uit ende dair an mit ſcutten ende mit ſlingeren. Ende om deſe onruſt ſo quam deſe Biſſcop ſonder merren tot *Groningen*, ende

(1) Cleri moriens non immemor. Meminit munificentiæ S. Salvatoris Trajectenſis Necrologium; IX. inquit, *Kal. Junii obiit Andreas Epiſcopus, qui contulit Eccleſiæ noſtræ omnis generis decimas & cenſum novalium, quæ interjacent Maldrike ab Oriente, & Ravenswade ab Occidente, Rieſwic à Septentrione, & Aſvele à meridie. Præterea contulit nobis omnis generis decimas novæ culturæ juxta Geldam, cum cenſu & juriſdictione ſeculari & V. manſos poſſeſſionis hereditariæ. Item contulit nobis præbendam, quæ ſpectabat ad ſuam ſingularem præſtationem. Item habemus ab eo decimam minutam & majorem de octo manſis in Bodegraven, prout hæc omnia in ſuis privilegiis continentur. Hæc ita dedit, ut in miſſis noſtris pro ipſo & pro Themone Præpoſito noſtro, qui obiit IV. Kal. Decembr. fiat ſpecialis ſemper oratio & in Canone commemoratio. Hic dantur XXX. ſolidi Canonicis præſentibus, & fiet compulſatio cum commendatione.*

(2) Incaſtellare id dicebant. Otto Friſingenſis *lib. 7. Chron. cap. 31. eccleſiam etiam beati Petri, omnium eccleſiarum caput, incaſtellare ſacrilege ac prophaniſſime non metuunt.* Dixi ad Anonymum à me editum Ann. 1690. *cap. 1.*

Digitized by Google

ende wan deſe miſdadighe luden van der kercken, die hy daer toe brochte, dat ſy hem ſwoeren van den Godshuſe niet meer te maken een vechtshuſe noch een oorlochshuſe, of dat ſy die Stadt niet om muren eñ ſouden. Mer deſe Biſſcop, die ſyn * twe broederen niet verheffen en woude ten grooten ſcade des Biſdoms, ſo gaf hy den enen te leen van hem te houden die Burchgraveſcap van *Groningen*, ende den anderen die Caſteleynſcap van *Coeverden*. Want daer te voren plagen die Biſſcopen ſelve of hoer Maerſcalc die Heerlicheden te berechten, dat hem niemant hinder noch moeyeniſſe daer in dede. In deſen tiden *Otte* die Palenſgrave van den Ryn, Caſteleyn van Benthem, Grave *Dideric* van Hollant ſynre ſuſter man, meende die Twente te verwoeſten, ende hem en mochte niemant wederſtaen van des Biſſcops weghen. Die Biſſcop vergaderde daer tiegens een cleyn deel wapentuers te paerde, die † *Hughebertus* die alre Overſte der Duutſche hem vermat te beleiden, ende quam tiegens deſen Palenſgrave bi hem mit grooten gelude van baſunen, ende ſtreet tegens hem opten velde, dair vele luden doot bleven, ende vele gejaget worden, die in den boſchout ſcolen. Daer bleven doot *Otte* van *Bicklen* die Grave, ende dair wert gevangen *Otte* die Grave van den *Palays*, ende wert tot Utrecht gevoert, dair hy in hoeſcher gevangeniſſen gehouden wert. Ende als Grave *Dideric* van Hollant verhoorde, dat ſyn lieve ſwager gevangen was, ende ſyn heer van den Biſſcop verſlegen ende verwonnen was, doe vergaderde hy al ſyn macht, ende verſoucte Ridderſcap, ende beſat die Stadt mit Ridderſcaps cracht alomme mit tenten ende paweljoenen, ende rechte ſyne magnelen. Ende als ſine inſtrumenten opgerecht waren, die harde vervaerlic ende anxtelic was, daer hy die Stadt mede ſtormen, ende die mueren van der Stadt mede breken woude, ende die woninghen mede vernielen, ende al die Stadt te verbernen, die Biſſcop die al ſo veel volcx niet en hadde, daer hi dat groote heer mede verdriven mochte, mer daer hy ter noode mede houden mochte ſyn Stadt, ende bedacht hem als een goet harde, dat hy woude ſyn lyf ende ſyn ſiele ſtouteliike ſetten voir ſyn ſcapen, ende ſyn Stadt verloſſen van den harden ſtorm. Waeſomme hy te ſamen dede comen ſyn Cleſy, ende ſyn volc, dair an dede deſe heylige Biſſcop

* *in damnabile gravamen totius Epiſcopatus geminos fratres ſuos exaltare deſiderans.* Beka.

† *Hugo de Botter fortiſſimus Teutonicorum.* Beka.

Digitized by Google

Biſſcop een ſermoen, ende dair tenden geboot hy den luden die Leken waren, dat ſy by horen live van dien daghe uter Stadt niet en ginghen, mer dat ſy op ter mueren bleven, ende hoer Stadt beſcermden. Deſe Biſſcop dede haeſtelick ſyne geeſtelike cleder aen, ende ginc ter poorten uit mit crucen ende mit vanen, ende gaf hem ſelven ende die met hem waren willichlic in ſtaende tot martelyen. Ende aldus ginc die meen cleſy over mit witten rocken voren, ende elc na ſinen ſtaet, ende die Biſſcop alre achterſte gecleet mit ſinen ornamenten, ende droech in ſynre hant dat blixem des viers, ende was dat bouc, daer hy den Grave van Hollant mede vermaledyen woude, ende alle ſyne hulpers. Ende als ſy buten int heer des gewaer worden, doe wert dair een groot rumoer in den tenten. Want die Hollanders als ſy ſaghen die vanen ende die witte luden, waenden, dat die Burgers quamen mit den Biſſcop om mit hem te ſtriden. Doe geboot Grave *Dideric* ſonder merren die baſunen te blaſen, ende die metalen hoernen te ſnerken, ende die banieren te nemen, ende tiegens des Biſſcops heer te ſtriden. Ende als die Hollanders waenden te ſtriden, ende als ſy des Biſſcops heer vaſte by quamen, ſaghen ſy die Cleſy bloots hoofts, ende meer vrede begheerden dan te ſtriden. Des ſy hem al te ſeer verwonderden; Doe ſy ſaghen des Biſſcops volſtandighe herte hilden ſy hoer handen ſtille, ende en maecten geen bloeſtortinghe. Ende ſtaphans als Grave *Dideric* dit ſach bedacht hy hem ſelven, ende ſcaemde hem, ende wert beroert met groten wille, ende verſuchte hem, ende dede of ſinen helme metten teycken van den ſcilde mitten lewe, ende ſyn gulden † cormcken, ende ongeſcoeyet ſo knielde hy voer den Biſſcop, ende bat genade, ende bat hem, dat hy dien blixem niet op hem en dede. Ende die Biſſcop nam op deſen voerſz Grave danckelike, om dat hy in berouwe was van ſynre miſdaet. Daerna ſo bleven deſe voerſeide Princen, alſo 't hem Godt ingaf getrouwe vrienden, ende al hoer daghen ſo bleven ſy te ſamen gebonden mit minne, want om die liefde van Graven *Dideric* gaf deſe Biſſcop die Palays Grave *Otten* quyt van ſynre vanghenisſen. Ende *Otte* gaf Sinte Martyn ſyn caſteel tot *Benthem*, ende ontfinct weder van hem in leen. Ende onlanghe hierna deſe ſelve *Otte*, die een wonderlic ſcoon man was, wert jammerlike doot geſlagen van *Jan* van *Scalike*. Ende *Otte*

† *Paramentum aureum.* Bek.

Digitized by Google

Otte, van Hollant syn suster soen als syn erfnaem wert Grave van *Benthem*, ende wert mede Casteleyn gemaket. In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XXXVIII. Grave *Dideric* van Hollant voer pelgrim tot Jherusalem, ende des anderen jaers quam hy weder door Italien, ende versochte den Paeus, daer hy gaf Sinte Peter onder een jaerlixsen tyns beyde voir den clooster tot *Egmond* ende voir den clooster tot *Rynsburch* vier Engelsche scillinge. Welcke cloosteren syn Voorvaderen hadden gesticht van den fondamente, ende eerlixen gerentet van hoeren goede. Die Paeus *Innocentius* die ander also genoemt heeft dese twee eersame Cloosteren ontfaen totter heyliger kercken van Romen mit horen besatinge, die sy nu hebben of namaels hebben moghen mit eygendomme, ende heeft dat gesterckt met sonderlinge vryheid ende privilegien, dat sy onder den Paus syn sonder middel. (1) *Herdebertus* die Bisscop die deser gratien een vervolgher was quam tot Egmonde ende dede dair lesen

(1) Meminit ipse Herdebertus, & id factum ait Ann. 1143. cum ædis dedicandæ causa eo se contulisset, coram Comite Theoderico & uxore ejus Sophia, viris aliquot illustribus, clericis, laicis, & multitudine infinita. Testes sunt literæ, quæ tum propter antiquitatem, tum quia rem illustrant, non abs re est, ut addantur hic. Ex archivo Egmondensi: *In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Herdebertus Dei gratia Trajectensis Episcopus dilecto in Christo fratri Hegmondensis cœnobii Abbati* Waltero, *ejusque successoribus regulariter substituendis. Notum esse volumus, quod anno ab incarnatione Domini* CIↃ. C. XLIII. *Nonis Octobr. dum devotis tuæ fraternitatis precibus acquiescentes Hegmondensem ecclesiam dedicaremus in præsentia nostri & venerabilis Abbatis Henrici de S. Paulo, Wilhelmo de monasterio Sancti Mauritii Mindensi, pariterque Themonis Præpositi de S. Bonifacio, multorumque clericorum, & monachorum, astante glorioso Comite Theodorico de Hollant, una cum nobilissima conjuge sua Sophia, & Domino Conrado de Merobe, & viris Clarissimis Gerardo de Theylingh, Berewoldo ejusdem ecclesiæ Advocato, Arnoldo Spicar, Elwino Castellano de Leyden, aliisque plurimis utriusque sexus nobilibus, & liberis, ac ministerialibus, tam nostris, quam Comitis, & infinita multitudine plebis, privilegium Domini Innocentii II. Papæ ad eandem ecclesiam destinatum fecimus legi. His etiam testibus coram Episcopo confirmata est hæc carta, Præposito Conrado Thylensi, Conrado de Sancta Maria Canonicis, Gerhardo, Rudolpho, Conrado de Sancto Martino, Gosuino, Theoderico, Bruningo de Sancto Johanne, Wilhelmo, Winbodo, Ca-*

Digitized by Google

leſen in der ſelver kercken die privilegien, die de Paus den clooſter gegeven hadde, ende alſo veel als in hem was, ſo ſterct hy 't mit ſinen openen brieve. (1) In den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende XLVIII. ontſtac die Stadt van Utrecht van den brande, diemen niet leſſchen en mochte, ende brande wel na altemael. Ende verbrande in den ſelven ongevalle Sinte Martyns kercke, Sinte Peters, ende Sinte Johans kercke, mer Sinte Salvatoers kercke bleef onverbrant ** nochtan dattet cruce daer 't an genagelt was mede verbrande, dat groot wonder was. Ende Sinte Stevens outaer bleef ongequeſt. Die yerſte capelle die vaſt by Sinte Salvatoers ſtaet, ende by *Clemens* tyden, *die Willebrordus hiet*, in die eer des heyligen cruus, die verbrande mede, ende al dat dair in was ſonder Sinte Salvatoers beelde, dat bleef onverbrant, nochtan dattet cruce daer 't an gehangen was verbrande altemael, ende die nagelen mede. Dat beelde wert

** Hic aliquid deeſt.

Capellanis, Laicis Theodorico de Elcma, Godefrido de Harnesbergbe, Herberno de Lutbem, Elberone, Gerardo fratre ejus, Egberto de Ameſtel, Alberto Thelonario &c. & quos ſupra memoravimus. Acta ſunt hæc indictione ſexta &c.

(1) Incendii meminit quod præceſſit Ann. 1131. cujus Beka non meminit, Magnum Chronicon Belgicum. Meminit etiam ad dict. Ann. Anſelmus Gemblacenſis: *Civitas*, inquit, *Vultrajectum ex maxima parte concrematur, ſcilicet palatium Epiſcopi, & major Eccleſia* S. *Martini, & altera S. Bonifacii, & tertia S. Mariæ.* Cauſam crebra hæc incendia dediſſe putat Buchelius ad Hedam in *Herbert.* ducendæ foſſæ veteri, vulgo *d'oude graft.* Nam nova duci demum cœpit Ann. 1391. à S. Servatii uſque ad turrim obtuſam, accepta etiam eo nomine certa ſumma à Capitulis, quorum ſcilicet intererat, ut à majori Eccleſia, à S. Salvatoris, ex pacto cum iis inito, ut exempli tantum cauſa: *Wy Borgemeeſters, Scepen, ende gemeene Raedt der Stadt van Utrecht doen condt ende kenlick allen luden, dat ons die Heeren van Oudemunſter t'Utrecht geleent hebben anderhalf bondert gulden, die ſy ons toegeſeyt hebben te geven, onſe nieuwe graft in de* Oudeſie *mede te doen graven, ende bruggen mede te maken, alſo verre alſt binnen den eerſten drie jaren naeſtcomende gerekent van St. Laurens avont naeſt verleden uytcomt by den plompen t[illegible], gelycke dattet by St. Servaes nu incompt. Ende oft niet verder en quame dan voor St. Peters ameyde, gelycke dattet by St. Servaes in comt, ſo en ſouden ſy ons maer bondert gulden daer toe geven &c. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XCI. *des Vrydags na Sinte Bonifaes dach.*

Digitized by Google

wert bruyn in den brande, waerom men nu heet dat bruyne cruys. Doe quam die Clefy mit grooter devotien, mitter gemeente, ende namen dat heylige beelde, ende leydent mit grooten eeren ende waerdelicken al ſinghende ymnen ende Salmen in Sinte Salvatoers kercke, daer 't noch ſtaet. In den jaer ons Heren CIↃ. ende L. op die III. Idus van November voer Biſſcop *Herdebertus* tot Gode, na dat hy dat Biſdom van Utrecht hadde bericht XII. jaer, ende wert begraven in die Doemkercke tot Utrecht, die daer te voren die Graefſcap van *Oeſtbergen*, ende van *Weſtbergben* van den Coninc *Coenraets* handen ontfinc.

HERMAN VAN HOERN *die* XXVII. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na dat *Herdebertus* die Biſſcop geſtorven was wert dair een twydracht in den Capittel, want die hoochſte mannen der kerken van Utrecht, als *Dideric* Grave van Hollant, *Henric* Grave van Gelre, ende *Dideric* Grave van Cleve baden, datmen kieſen woude *Hermannum* van Hoern den Domproeſt Sinte *Jeroens* te Colen Biſſcop te weſen van Utrecht. Die burghers van Utrecht ende van Deventer mitten lantvolc baden, datmen *Vrederic* mitten hovel Biſſcop maecte. Mer die moghende partie der Heeren verdruckten dair die cranke partie der burgers ende der lantluden. Ende Grave *Dideric* brochte deſen *Herman* int beſit van den Biſdom, ende maecte hem onderdanich al die hem tiegen waren. Daer na twee jaer ſeinde die Paeus enen Cardinael, die daghede beyde deſe coren tot Ludic, ende daerna vercreech deſe voerſeide *Herman* by den ſelven Cardinael, ende bi den Coninc *Coenraet*, dat hi dat Biſdom behilt, ende is die XXVII. Biſſcop van Utrecht. Deſe *Herman* was ſaft van ſinne ende goedertieren, ſo dat in ſine tegenwoordicheid dootſlaghe ſcieden, want hi en mochte die burgers van binnen niet bedwinghen, noch hoer vechten niet verbieden, noch haer onderſaten buten niet bedwinghen, dat ſi hem onderdanich weſen ſouden. Onder deſen Biſſcop *Herman* begonnen die eerſte partyen als ict naeſt ondervinden can in Utrecht. In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXII. op die XI. Kalende van Aprille doe was die maen al rond. Ontrent der middernacht openbaerde een groot ringh in der mane, ende

ende ginc verre van der mane al om ende om blenckende oft een regenboghe hadde geweeſt, ende van der ſelver maen ſcenen vier rayen cruus wyſe, ende ſtreckende al in der maen al totten ringhe, ende die ſterren die in den ringhe ſtonden en lichten te min niet. Groote eerdbevinghe geſchiede doe, ende duerde wel xv. jaer lanc, waer af deſe vier Steden deſtrueert werden, *Tripolis*, *Damaſce*, *Antiochien*, † *Cathania*, daer al te veel menſchen in doot bleven, van mannen, ende van wive, ende kynderen wel twintich duſent. In deſen ſelven jaer deſtrueerde die Keyſer *Vrederic* die Stadt van Meylanen ende werp die muren neder, ende verbrande die Stadt. Ende doe nam daer *Rodulfus* die Aertſce-Biſſcop die heylige drie Coningen lichamen, ende voerdeſe tot Colen. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. ende LXV. doe toghen die Weſtvrieſen uit, die men *Drechters* hiet, ende verbrandden die naeſte dorpen van Hollant, ende mede dat carſpel van *Zaenden* branden ſi, en voerden mede grooten roof van daen. Die Ridders van Haerlem, die ſtoute oorlochs mannen waren, mitten Dorpluden van der *Outdorp*, quamen manlic tiegen, ende ſloegen DCCCC. Vrieſen doot, ende ſyn weder mit eeren gekeert binnen Haerlem. In den jaer ons Heren CIↃ. C. LXXI. ſterf Biſſcop *Herman*, ende ruſte in Gode, na dat hy VI. jaer Biſſcop t'Utrecht had geweeſt, ende ſterf op die VI. Kalende van Aprille, ende wert begraven in de Doemkercke tot Utrecht.

† *civitas Cathanenſis.* Beka.

GODEFRIDUS VAN RENEN *die* XXVIII. *Biſſcop.*

Na Biſſcop *Hermans* doot quam Keyſer *Vrederic* tot Utrecht, ende vatte wyſſic die twydracht des Capittels als van den Biſſcop te kieſen, alſo dat *Godefridus* van *Renen* die Domproeſt was, wert gecoren die XXVIII. Biſſcop, een heerlic man van grooten moede. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXXII. op die *Nonas* van Auguſtus bleef Grave *Dideric* in vreden

(1) Alii ajunt Ann. CIↃ. C. XC. ut Auctor Chronici Goudani. Alii ut Scriverius CIↃ. C. LVII. Sed Scriverium ni fallor perpetam. Nam Italicæ expedicioni & Comitiis apud Roncalias a Friderico Barbaroſſa habitis Ann. 1158: cum Epiſcopo Trajectenſi legitur interfuiſſe

den doot, die die Graefſcap van Hollant wyſlic berechte XXXVI. jaer, ende wert begraven tot Egmonde in den cloſter, dien hy onlanghe daer te voren van den Paus vercregen hadde, privilegien ende vriheit, dat ſy exempt ſyn, dats ſonder middel onder den Paeus te ſine. *Sophia* die Gravinne bleef na haer mans doot in vaſten, in bedingen, ende in aelmoeſen te geven ſonder aflaten, ende was ſonder twyfel † een heylich wyf, want God door haer mirakel dede by haren leven. Want deſe heylige vrouwe bedevaert was gegaen tot Sinte Jacobs in Galiſſen, ende quam by ongeval onder moordenaers, dieſe pynden doot te ſlaen, ende haer cleynoot te nemen. Mer deſe moerdenaers overmits verdiente Sinte Jacob deedſe God ſtille

† De eadem Trithemius in Chron. Hirſaugienſ. *ad Ann.* 1157.

terfuiſſe etiam Comes *de Hollant* apud Goldaſtum *to.* 3. *conſt. imper. p.* 335. Haud dubie non Florentius ſed ejus pater Theodericus. Nam & Romam traditur hic adiiſſe exceptus ab Alexandro Papa admodum honorifice. Vid. *Chron. Goudan.* Et priuſquam id fieret, Ultrajecti fuit cum Friderico, & ibi una cum Epiſcopo ejus chartæ ſubſcripſit Ann. 1156. Subſcriptio enim hæc eſt. *Acta ſunt hæc Trajecti anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. C. LVI. *anno Regni noſtri* V *Imperii* I. *Principibus teſtibus Arnoldo venerabili Colonienſi Archiepiſcopo, Henrico Leodienſi Epiſcopo, Godefrido Trajectenſi Electo, Comitibus Henrico de Gelre, Theoderico de Hollant, & Theoderico de Cleve.* Alexander autem demum Papa Ann. 1159. ut ad dict. Ann. Alberic. Et tamen nec ſatis certum an verum id quod habet Beka. Nam Florentius jam Comes & ut Comes ſubſcripſit Balduini fratris ſui chartæ S. Mariæ Trajectenſis Præpoſiti Ann. 1168. Qua Balduinus expreſſe etiam Comitem eum vocat: *Attendentes igitur*, inquit, *bonorum exempla virorum Anteceſſorum meorum & aliorum illuſtrium virorum, rogatu etiam dilectiſſimi fratris mei Comitis Florentii &c.* & mox: *Acta ſunt hæc anno incarnationis Domini* CIↃ. C. LXVIII. *&c. ſub teſtimonio tam clericorum quam laicorum, quorum nomina hæc ſunt; Arnoldus &c. Laici, Florentius Comes Hollandiæ, & fratres ejus Robertus & Otto &c.* Quod ad Chron. Goudan. id nec ſpeciem habet veri. Extant Acta pacis publicæ inter Fredericum & Alexandrum Pontificem, quæ Anagniæ primum coiit Ann. 1176. apud Baronium ex Archivis Vaticanis, quibus inter ceteros & Florentius ſic ſubſcripſit: *Ego Florentius Comes Hollandiæ ſubſcripſi.* Et ſic ſimiliter ſubſcripſit fœderi inter Fredericum & Gulielmum Regem Siciliæ Ann. 1177. menſ. Auguſt. 10 *indict.* Quem autem obitus Theoderici annum ſtatuit Scriverius, eum ait emortualem uxoris ejus Sophiæ non levis Auctor Trithemius in Chron. Hirſaugienſi.

Digitized by Google

ſtille ſtaen, dat ſi hem niet verweeren mochten, noch in geenre wys en mochten erch doen, ende ſaghen dat ſi haer geen arch doen en mochten ende beſcermt was met godliker crachten, ende en dorſten hoer niet genaken. Mer deſe voerſeide rovers, als ſy dit mirakel ſaghen, verſuchten ſi hem, ende baden haer genade. Daer bad die ſalighe Vrouwe den almachtigen onfermighen God voer die moerdenaers, dat hy hem vergave. Deſe vrouw, die God lieve hadde, is derdewerf gevaren tot Jheruſalem, die aldair ſalichlic ruſte in Gode op die VI. Kalende van October. Ende wert daer begraven tot Jheruſalem in der Duutſcher hoſpitael.

FLORIS *van Hollant die* X. *Grave.*

Na Grave *Didericx* doot wert Grave *Floris* ſyn ſoon die X. Grave van Hollant. Deſe nam een wyf des mogenden Conincx *Henrics* dochter van Scotlant, daer hy by wan *Dideric*, die na hem Grave wert van Hollant, ende *Willem*, die na hem Grave wert van Ooſtvrieſlant, ende *Floris* die Doemproeſt t'Utrecht was, ende *Robertus* die een rechter in Kennemerlant was, ende Joncfrouwe *Beatrix*, *Elyſabeth*, *Adelheit*, ende *Margriet*, die Gravinne van Cleve wert. In deſen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LX. begonden hem die Drenten te verſetten tiegens den Biſſcop om dat Burchgraeſſcap van Groningen, ende cregen in haer hulpe ſommige burgers van Utrecht, ende ſommighe manne, die leen hilden van der kercken van Utrecht, want die Biſſcop vermat hem, dat die Borchgraveſcap hem vry aencomen waer, want *Lifridus* die Borchgrave doot waer, ende ghenen ſoon after gelaten en had. Mer deſe *Lifridus* neven wouden hem onderwynden die Burchgraveſcap, want ſy van ſynre dochter geboren waren, ende ſyn mannen geworden des Graven *Henricx* van Gelre, op dat ſy met ſynre hulpe te bet wederſtaen mochten des Biſſcops cracht van Utrecht, overmids wies hulpe, der burgher, ende des Biſſcops dienſtmannen, deſe voerſz jongelinghen bereden den Biſſcop op enen toorn mit ſine Ridderen daer ſine ſonder twivel gevangen hadden, mer by wiſen rade Grave *Diderics* voerſeit van *Cleve* quam hy van daen. Mer die Grave van Gelre mitten burgers ende mitten dienſtmannen deden den Caſ-

teleyn veel moeyenisse mit menighen stormen, mit armborsten, mit slingeren dat sise so dagelicx aenvochten, so lange dat si hem ofbranden beyde winterhuus ende somerhuys, ende rechten een magneel, dair si den toorn mede nederwerpen wouden. Die Bisscop die hier in seer bedruct was, ende wel na van al syn hulpers begheven was, bad den Grave *Floris* ootmoedelic ende vriendelic sonder aflaten, ende vermaende hem dat hy hem te hulpe quaem in deser noot. Ende Grave *Floris* versamende sonder maren een groote hope wapentures, meer dan hy te doen hadde, ende was den Bisscop een groote hulper, ende quamen voir die Stadt beide die Bisscop ende die Grave, ende stormden die Stadt sonder aflaten. Daer binnen waren die Grave van Gelre ende *Dirc* van *Batenburch* mit uitgecoren Ridders, die den storm ende dat anvechten manlic wederstonden. Dit oirloghe stont wel na een jaer, doe sende die Keyser *Vrederic Reynoldum* den Aerdscenbisscop van Colen, die dat dadingde, so dattie Bisscop van Utrecht nam drie hondert marc, ende verliede *Lifridus* kynder die Burchgraefscap van Groningen mit nywen privilegien. Int jaer ons Heren CIↃ. C. LXV. is een groot kyff opgestaen tusschen *Godefridum* den Bisscop van Utrecht, ende den Grave van Holland, want sommighe Keyseren ende Coninghen gaven dat selve lant totter Lawers toe den Prince van Holland, als *Karel* ende *Lotharius*, ende sommighe andere Keyseren ende Coninghen als *Henric* ende *Coenraet* gaven dat selve lant den Bisscop van Utrecht. Waeromme Graeff *Floris* dat lant al geheel besitten woude, ende den Bisscop *Godevairt* daer altemael uit verdryven woude, dien hy al te seer in corten tyden van sine vianden verlost heeft. Die Bisscop die nu van alle synre hulpers begheven is, bid nu den Keyser, dat hy hem helpen wil, ende verlossenen van den mogenden Grave *Floris* van Hollant. Die Keyser sach aen des Bisscops *Godevaerts* noot, ende quam selve neder, ende versoende t' hant dese twydracht van desen Princen mit viendelicken soen, ende maecte die oude vrientscap weder levende. In den jaer ons Heren CIↃ C. ende LXVI. quamen die Westvriesen mit vele striders over een water, dat heet *Otkenvoerde*, ende voort tot *Alcmaer*, op dat sy voort mochten trecken ende beroven Kennemerlant. Dair wert een hert stryt, so dat die van Alcmaer verloren LXXX. man

die

die ewich leven hebben gecocht om crancke verganclic leven. Want ist doghet te vechten om des vaders lant, soo ist oec doghet te sterven om des vaders lant. Die Vriesen als sy die seghe vercreghen hadden verbranden sy dat stedekyn sonder die kerke altemael, ende die lieten sy onverbrant mit ghemenen rade, alsso dat die DCCCC. Vriesen genoech gewroken syn, die de Ridders van Haerlem doot geslagen hadden. In den jaer ons Heren CIↃ. C. LXVIII. als in den wynter dat Vriesland bevroren was mit yse, ende men over al reysen mochte, die Grave *Floris* vergaderde een machtich heer, ende quam in een dorp hiet *Scoerle*, ende wert te rade hoe hy die Vriesen mochte bestryden. In den merren van desen berade so saten op een deel Ridders, die stout ende moedich waren, nochtan dattet die Grave weder riet, ende reden in Vriesland, ende ontstaken daer een dorp dat *Scaghen* hiet, ende namen dair veel roofs mit hem. Die Vriesen die heymeliken scolen in haer laghen, achten des cleyne, datmen haer husen verbrande, ende haer goet rovede, op dat sy haer vianden neder trecken mochten, ende hoer weder keren hem mochten behinderen. Ende als dese voersz Ridders seer becommert waren mit haren rooff, ende hoir vianden, die hoer ontliepen hier ende dair te vervolghen, ende aldus hem sceyden, doe quamen die Vriesen uit horen laghen, daer sy gescolen waren in haren rideboschen, ende in anderen voirsz heymelike steden, ende onderliepen den voerseyden Ridders haer wederkeren, ende vochten mit hem enen grooten stryt. Ende ten lesten so meerde der Vriesen partye alsso seer, dat sommighe Ridders braken haer vianden door, ende quamen mit grooten anxte tot Grave *Floris*. Die ander Ridders syn werender hant doot bleven, als *Simon* van *Antwerpen* een alte scoon jongelinck, *Willem* van *Voirhout*, *Boudewyn* van *Hairlem*, *Geryt* † van *Dapifer*, ** *Willem* van *Voirhout*, *Boudewyn* van *Haerlem*, ** *Florens Raest*, *Alaert* van *Egmond*, *Bruyn* van *Castrichem*, *Geryt* van *Monstre*, ende *Everaert* van *Noortich*. Ende haer lichamen worden gevoert tot Egmonde, ende met grooten wenen daer begraven. Des jaers daer na volgende op Sinte Ypolitus dach vergaderden die Vriesen een groot heer, op dat si Alcmaer destrueren souden. Daer

* Illud *van* hic abundat. Vid. Bek.

** *Willem van Voirhout, Boudewyn van Hairlem.*] Hi jam enumerati sunt. An hoc vitium Interpretis, an operarum? ** *Florens Raest.* Beka habet *Florentius Roescher.*

Digitized by Google

Daer tegens quamen die Ridders mitter gemeente van Kennemerlant, beyde te water ende te lande, ende in der yerster vergaderinge werden xxx. der alre stercste Vriesen doot geslagen. Ende als die doot waren ontliep al dat ander gediet te Vrieslant waert sonder meer scaden, want die Hollanders so luttel peerde hadden, dat si niet volghen en mochten, ende die scutte van Vlaenderen quamen ooc laet genoch, die den Grave dienden om sout. In corten jaren daerna quam Grave *Floris* mit grooter heervaert in Vrieslant, ende verbrande *Winkel*, ende *Nyendorp*, ende voer voort in *Tessel*, ende in *Wieringhen*, die hem beyde onderdanich worden, dair hy of nam vier dusent marc silvers, ende hise mit vreden liet, ende daer na voer hy tot Jherusalem, ende versochte *Sophyen* synre moeder grafte. In den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXX. in den herfst quam een groot storm van wynde, so dattet zeewater quam vloeyen mit grooten haest an der Stadt mueren van Utrecht, so dat men zeevisch, die men *Bolc* hiet, vinc in der Stadt mit seghenen. In den jaer daerna op Kersnacht worden gesien veel blissem donre, die lelicke luden, dat al die ghene die 't hoorden verwonderden. Des naesten jaers daer na bloeyden die bomen, ende dat gras wies in den lenten tyt veel meer ende eer, dant plach te wassen. Ende die vogel leyden eyer, ende broeyden ontrent onser Vrouwen lichtmisse, ende kyppeden jongen in desen lande. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. LXXIII. wert gestolen dat † levende lichaem ons Heeren Jhesu Christi uyt tween kerken tot Utrecht, als uit *Buerkerck*, ende uit Sinte *Jacobs* kerke, ende men constet niet gevinden, wiet gedaen hadde. Dair na opten v. Idus van Meye quam een swaer plaghe van water, also groot, dattie vloet al 't lant bedecte, ende mit sinen herden stroom huse ende boom neder tooch, also dat vele vroede luden waenden, dattet een nywe diluvie ware; ende die werelt anderwerf verdrencken soude, ende haddet so duerich geweest, alst hard van stroom was, sonder twivel die Stadt van Utrecht en soude niet lange gestaen hebben. Mer die ontfermicheyt Gods mynrede dat water drie daghen daer na, so dattet ** al matseliken wederkeerde in die zee, ende al die dorpen, die ontrent bi der zee stonden, worden verlost van der noot. *Hilbrandus* die eersamige Abt van Sinte Pauwels t'Utrecht dede een sermoen op Sinte *Ascensionis* dach, die daer naest quam, ende vermaende dat gemeen volc,

† *Vivificum est apud Bekam.*

** *Paulatim.* Beka.

volc, dat ſi alle Gode bidden ſouden, vaſten, ende hoer aelmoeſen geven, dat God ſinen toorn woude laten ſinken om die verſumeniſſe, die daer geſciet was an den lichaem ons Heren Jheſu Chriſti, of die Stadt ſoude in corter tyt meer plage liden. Die prophetie des heyligen Vaders en bleef niet ſonder waerheit. Want des ſelven daghes te veſpertyt wert een groot brant, ſo dat onſer Vrouwen kerke verbrande, ende daer toe dat meeſte deel van der Stadt. Waerom *Godefridus* die Biſſcop die hem ontſach Goids toorn, ende hem overdroech mit ſine Cleſy, ende geboot alle goede gelovige menſchen in alle ſyn Stichte te vaſten. Ende des woenſdags na Pynxter ginc hy ſelver mitter Cleſy barvoet, ende verſocht die heylige ſteden mit devotien biddende, dat God ſinen toorn woude laten vallen, ende riep die Santen an, dat ſy bidden woude voir ons. Deſe voirſz Biſſcop tot ſynre ewiger gedenckeniſſen ſo tymmerde hy IV. caſteel den goeden Sinte Martyn, alſe die *Horſt* tegens die Graefſcap van Gelre, *Vullenhove* tegens die Heerſcap van Vrieſlant, *Montfoerd* tegens die Graefſcap van Holland, ende *Woerden* tegens die ongehoerſamicheit ſyns ſelfs volcx, op dat hy van deſen caſteel ſyn ſelfs palen beſcutten mochte. Ende als deſe Biſſcop dat Biſdom van Utrecht XXII. jaer waerdeliken hadde berecht ruſte hy in vreden, ende gaf ſinen ſcepper ſine ſiele, in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende LXXVIII. op die VI. Kalende van Junius, ende is begraven bi ſinen Voervaderen harde betamelike in der Doemkercke van Utrecht, want hy altoos te loven en te dancken is om ſyne doochdelike wercken.

Vid. de eo quod dixi ad Anonymum à me editum cap. 3. & 6.

BALDEWYN VAN HOLLANT *die* XXIX. *Biſſcop.*

(1) Ende als *Godefridus* die Biſſcop begraven was, wert gecoren *Baldewinus* die ander alſo genoemt, die XXIX. Biſſcop van Utrecht, een goedertieren man, ende zuver van leven, datmen

(1) Godefrid. Monach. ad Ann. 1178. *Godefridus Epiſcopus Trajectenſis obiit: cui Baldewinus frater Comitis de Hollant ſubſtitutus eſt.*

Digitized by Google

datmen meent dat hy maghet sterf. Ende sine broeders waren Grave *Florens* van Holland, *Dideric* die Domproest van Utrecht, ende *Otte* die Grave of Casteleyn van Benthem, ende by hulpe van desen jaghede hy alle rovers uit sinen Stichte, ende berechte dat lant sommighe jaer harde vredelike. Alle burghers namen haer Stadtrecht van hem, ende desgelyc ontsengen alle mannen hoir leen, sonder alleene die Hertoghe van Brabant versumede, dat hy die *Velue* niet te tide en verssochte, die de Grave van Gelre voort te lene hilt van desen Hertoghe voirsz. Waerom * die Bissop in die *Velue* tooch mit crachte, ende verdreef daer uyt den Grave *Geraert* mit alle sine hulpers. Die Grave *Gergert* die swaerlic nam dat verlies van soo grooten Heerlicheit versamende een groot heer volcx van wapentuers, ende belach *Deventer* vier daghen. Mer die Keysser *Vrederic* quam aldair, ende benam den stryt, ende settet in vreden lange tyt, ende geboot te houden aen beyden syden. Ende binnen dier tyt dat die vrede duerde sterf Grave *Geryt* van Gelre, ende en liet geen kynderen. Ende die Bissop quam anderwerf mit gewapenden volc, ende verbrande vele dorpen in die Graefscap van Zutphen, ende voerde veel roofs van daen. Grave *Dideric* van Cleve, die des Graven suster hadde te wive, versamende een groot heer van uytgecoren wapentuers, ende Ridderscappen, ende verwoeste een groot deel van der Graefscap van Gelre. Ende de Grave van Hollant dede een groote scade in den lande van Gelre, want hy alle die beesten, die in die *Veluwe* waren, dreef in die Stadt van Deventer. *Otte* die na *Gerard* sinen broeder Grave wert van Gelre versach dat dat oorloghe van sinen vianden emmer aen swaerre ende meerre wert, ende dat hy mit synre cracht alleene so vele Princen niet en mochte wederstaen, ende vercreech uten Bisdom van Colen, van Monstre, uit Brabant, ende uter Graefscap van Berghen CIↃ. CIↃ. CIↃ. soudenaers, daer hy mede besat LXXX. Ridders binnen Deventer, die den Bisscop toe behoerden drie weken lanck. *Baldewinus* die Bisscop, als hy hoorde dat syn Stede in node was, versamende hy een crachtich heer, overmids hulpe Grave *Floris* syn broeder, ende den Grave van *Cleve* syn swager, daer hy Grave *Otten* mede verdriven woude van der Stadt van Deventer. Mer die

* Vid. *ibid ad Anonym. cap.* 4.

Digitized by Google

die (1) Keyſer *Vrederic*, die den ſtryt node gehengen woude, quam anderwerven neder, ende ondervant dat, ende makede onder hem een vriendelike ſprake, ende ſette Grave *Otten* in der Heerlicheit in der *Velue* op alſulc recht, als ſyn Voorvaders daer in gehadt hadden, ruſtelic te beſitten ter tyt toe, dattie Keyſer by rade ſyner Princen dair af een oordeel gave; na recht ende na gevoughe. In den jaer CIↃ. C. en LXXXVIII. by goetduncken des Paeus *Alexander*, ende by geboden *Vrederics* des glorioſen Keyſers, ſo hebben die Kerſtenen, een ontallic volc, genomen dat cruus te Menſe van den Cardinale *Henric*, die de Paus aldaer geſent hadde, als om dat heylige lant te vercrighen, ende die Stadt te vercrigen van Jheruſalem, die de Soudaen gewonnen hadde, (2) als by verrade Heer *Hugen* van *Tripoli*, ende ooc mede om dat heylige cruus te vergaderen, dattie Agarenen hadden gevoert in Barbarien. Van welcker ontalliker heervaert die Hooft-Princé was *Vredericus* die Roomſche Coninc ende Keyſer, *Philippus* die Cominc van Vrancryc, *Richardus* die Coninc van Engelant, *Vrederic* Hertoge van Zwaven, *Coenraet* Hertoge van Oeſtenryck, (3) *Florens* Grave van Holland, *Philippus* Grave van Vlaenderen, ende anders vele Heren ende Princen. Die Keyſer ſochte raet aen enen heyligen Heremite, hoe hy het Kerſten heere

(1) Præſumptio ergo, cujus meminit Godefrid. Monach. non tanti. Ad ann. 1197. *Tum etiam inter Baldewinum Trajectenſem Epiſcopum & Ottonem Comitem de Gelre grave bellum committitur pro terra Velue, cædes & incendia graſſantur: quod voluntate Imperatoris agitari ferebatur, quo minus auxilii partes illæ ferrent Colonienſibus, & ne naves in ſuperiora ire potuiſſent.*

(2) Idem Godefrid. ad Ann. 1187. *Rege Jeruſalem mortuo, & filio parvo relicto, Regina filium Conradi Comitis de monte ferreo duxit, qui poſſet tueri Regnum, quoad uſque puer adoleviſſet. Unde Comes Tripolitanus patruus pueri graviter motus, quod ei potiſſimum hæc cura deberi videretur, ſe ad Turcos ſive Saracenos contulit, eorum opem quæſivit.*

(3) Memiait idem Godefridus ad Ann. 1190. *Proinde Imperator conſilio cum ſuis habito &c. decrevit Ducem Suevie, filium videlicet ſuum, & Comitem Hollandiæ Florentium nomine ad expugnationem civitatis mittere.* Et videtur Imperator ex iis, quæ modo dixi, familiariter eo uſus.

Digitized by Google

heere beſt beſtueren mochte. Die Cluſenaer antwoerde hem propheterende, dattie ſelve Keyſer in watre verdrencken ſoude, eer hy van over meer weder in ſyn lant quam. Ende hierom en voer die Keyſer niet over de middelzee, maer tooch om door *Bolgher* wout, ende voer voort over Sinte Joris arm, ende voort makede hi ſinen wech met deſen voerſz Princen totter heyliger Stadt van Jheruſalem, ende wan mit crachte ſtede ende borghe, caſteel ende ſlote, veſten, poerten, al tot de zee toe, ende vocht veel ſtriden tegens die ongelovighe heyden, daer hy ſeghe hadde mit grooten Heren in den jaer ons Heren CIↃ. C. ende XC. Deſe ſelve Keyſer in den ſomer alſt heet was, ende hy vermoeyt was in den weghe, ende ginc in een rivier ſyn ſweet af te dwaen, ende hem vercoelen, ende verliet hem daer, op dat hy ſwemmen coſte, ende quam in den ſtroom, daer hy viel ſo groot, dat hy den Keyſer warp over, dat hy onder dat water lach, daer hy verdronck, als die Heremite voerſz gepropheteert hadde, ende wert begraven in *Antiochien* in Sinte Peters kerke mit grooten wenen, ende mit droefheiden. In deſen ſelven jaer ſterf * Grave *Florens* van Hollant tot *Antiochien* op die Kalende van Auguſto, ende wert begraven in die ſelve Stadt by des voerſeyden Coninex tumbe. *Willam* die des voerſeyden Grave *Florens* jonger ſoon was verſtellede hem mit Hertoge *Vrederic* van Zwaven, ende was by hem na ſyns vaders doot v. jaer, die in vele ſtriden, die hy tegens den heyden vocht, wan ende ſeghe hadde. Ende overmids ſyne behendicheit ſeytmen, dat die Kerſtenen wonnen *Damiaten* in Egypten, dat ſterc was, ende ſcheen datment niet winnen mochte. Daer in ſloegen ſy doot alle die Turcken, ende alle die ongelovighe *Agarenen*, die daer binnen waren. Doe die Gravinne van Holland die edel vrouwe geboren van Coninex geſlachte voer van deſen leven op die III. Idus van Januario, ende wert begraven in den clooſter tot Middelburch.

* Alberic ad Ann. 1191. *Cum Rege Richardo fuit unus Rex de Hibernia, unus de Wallia, & cum eis Comes de Hollandia Florentius, qui ibi obiit.*

DIDERIC *die elfte Grave van Hollant.*

Doe die Grave van Hollant *Floris* tot Antiochien gebleven was, wert (1) *Dideric* ſyn ſoon die XI. Grave van Hollant, ende

(1) Matrem habuit Adam Scotorum Regis filiam, cujus meminit ut & conjugis in literis Ann. 1199. *Ego vero Theodericus Comes Adæ Comi-*

Digitized by Google

ende nam een wyf die *Adelheidis* hiet, des edelen Grave *Diderics* dochter van *Cleve*, daer hy twee ſonderlinge ſcoon dochteren by wan, die een *Adelheidis*, ende die ander hiet *Ada*. *Adelheidis* wert gegeven Joncheer *Henric* van Gelre, ende *Ada* nam Grave *Lodewyc* van *Loon* tieghen alle der luden wille van Holland. In deſen tiden is *Willem* van Hollant weder gecomen uter heervaer van Jheruſalem, dien Grave *Dideric* eerſt waerdelic ontfinc mit behoorliker weerdicheit. Mer onlanghe dair na die keersruvers ende loghenaers ſayden grooten nyt tuſſchen deſe broeders, ſo dat *Willam* van Hollant rumede ende tooch in Vrieslant onder die Drechters, ende mit dien Vrieſen vocht hy alle daghe aen die uterſte doren van Hollant, die Vrieſlant naeſt gelegen waren. Ende in die ſelve tyt quam Grave *Baldewyn* mit gewapender hant in Walcheren, ende woude Zelant winnen, dat ſinen lande naeſt gelegen was. Waerom Grave *Dideric* in grooten ſorgen was an beiden ziden, ende verſamende een groot heer an twee partyen by rade der Vorſten van ſinen lande, ende hy nam mit hem dat een deel, ende voer tegens die Vlamingen, ende dat ander deel liet hy *Aleyden* den Gravinnen ſyn wyf, die Vrieſen mede te vervechten. Ende als dit gedaen was, ginc deſe Grave *Dideric* voerſz mit ſcepen te roeyen tot Zelant wert tiegens den Grave *Baldewyn* enen grooten ſtryt, ende verjaghede mit crachte uten palen van Zeelant. *Adelheidis* als een onvervaerde Vrouwe quam mit haren banieren, ende mit trompen, mit horen volc van Egmonde tot Alcmaer, op dat ſy na hoers Heren geboden die onhoorſamige Vrieſen mit rechte weder-ſtonde. Mer *Willem* die ſtoute Ridder brochte daer een groot heer van den Vrieſen tiegens, die hem niet ontſach te ſtriden tiegen dat Hollantſche heer. Ende alſmen verſamende te ſtriden ſo vloghen die Vrieſen van *Winkel* ende van *Nyendorp* om een ſomme van gelde, die ſy dair of genomen hadden van den Grave, ende lieten Heren *Willam*, ende die ander Vrieſen in anxte hoers lives, die daer dreven worden van den Kenne-

Comitiſſæ filius cum Aleyde Comitiſſa uxore mea pro animarum noſtrarum remedio &c. Hujus rei teſtes ſunt Ada Comitiſſa, filius ejus Florentius, Hugo de Vorne &c.

Digitized by Google

Kennemaers in een ſudde of in een wedde, ende hadſe wel na al om ende omme beſet, daer ſy in ſtonden, ende vochten mit Haren *Willam* ſo ſtoutelic, dat ſy daer uyt quamen, mer dat ongeluc en teghen ſy Haren *Willam* niet, mer haer ſelfs verſumeniſſe an, ende daer na bleven ſy altoos by hem, ende getruweden altoes wel. Ende als Grave *Dideric* die Vlamingen ut Zeelant verdreeven hadde, quam hy weder in Holland. *Baldewinus* die Biſſcop van Utrecht, *Dideric* die Domproeſt, ende *Otte* die Caſteleyn van Benthem, die waren Grave *Dideric* van Hollant, ende Haer *Willams* ſuſter ſonen. Deſe quamen in *Kennemaers*, of ſy enge maniere van vrede maken mochten, dair ſy die twydrachtige broeders mede vrienden maken mochten. Daer aldus overdragen wert by goetduncken deſer voerſeider Heren, dat *Dideric* ſoude bliven Grave van Hollant, want hy die outſte was, mer Haer *Willam* ſoude ontfaen van Grave *Dideric* te leen die Graefſcap van Oeſtvrieſlant, ende voert meer ſoude deſe ſelve *Willam* uter tollen van *Geervliet* drie hondert pont s'jaers hebben, ende voert meer ſyn broeder ongemoeyt laten. Ende als deſe pays gemaket was tuſſchen deſe broeders voer Heer *Willam* in Oeſtvrieſlant, dair hy vriendelike Grave is ontfaen, ende tymmerde dair een caſteel by *Oeſterzee*, ende hadde die wyl oorloghe tegens den Grave van *Cuunre*, daer hy op een tyt doot-ſloech meer dan vyf hondert man, ende dwanc al t' lant an ſine Heerlicheit. In den jaer ons Heren cIↃ. c. xcv. als die Biſſcop van Utrecht die Twente mitter Drente crachtelic berichte, ende hem niemant onderwant moeyeniſſe in te doen, ſo hadde deſe Biſſcop enen Caſteleyn tot Coeverden, die *Floris* hiet, ende die plach onredeliken te ſcatten die waghen, ende die karren, die daer reden, ente die den Grave van *Benthem* toebehoerden, dat hy den Biſſcop dick claghede, alſo dattie Biſſcop ten leſten deſen Caſteleyn te banne dede. Mer deſe *Florens* verharde in den banne, als die daerom niet en gaf. Doe quam die Biſſcop mit heercracht, ende belach die veſten van *Coeverden*, daer hy ſo ſeer ſonder aflaten an ſtormede, dat deſe *Florens* begeerde hem op te geven mit ſinen ſtieffoon, ende dat Caſteel mit ſinen toebehoren den Biſſcop over te leveren. Die Biſſcop nam dat Caſteel, ende bevalt te bewaren een Ridder uit Hollant, die hiet *Ghiſebrecht Poſſe-*

Digitized by Google

Digitized by Google

hierom is deſe voerſeide Grave toornich, ende reet van daer onweerdelic. Ende hier en binnen verſtont die *Volkert* van *Coeverden*, dat Grave *Otte* van *Benthem* vele te doen hadde in des Biſſcops ſaken, ende hy dat caſteel van *Coeverden* niet wel beſet en hadde, verſamende een deel wapentuers, ende wan dat caſteel mit haeſten, ende venc die Gravinne mit al horen geſinde. Die Biſſcop die hem hierom ſeer bedroefde verloſſede die Gravinne, ende gaf weder deſe ghiſelen voerſeit, ende verſamende een nywe heer, dair hy dat meeſte deel van der *Drente* mede brande, ende ſtormde daghelix an t'Caſteel tot *Coeverden*. Ende als dat geſciede, quam *Philips* de Eerdſce-biſſcop van Colen, ende *Coenraed* die Aerdſce-biſſcop van Menſe, ende dachten dat die Grave anſpannen woude mit *Volkert* van *Coeverden*, ende quamen tot *Deventer*, ende ordineerden aldus, an beyden ſiden een vreentſcap die onlanghe duerde, als dat *Roelof* die Caſteleyn was van *Coeverden* ontfaen ſoude van den Biſſcop *Coeverden* mitter *Drente* in allen manieren, als die oude privilegien begrepen hadden, ende voor die ſcade die daer gedaen was ſoude hy geven, an reden gelde duyſent marck. Mer die Grave van *Benthem* als die voerſeide Biſſcopen van daen geſceyden waren, en woude des ſeggens niet houden, verſamende een groot heer van ſyns broeders weghen, dair hy des anderen daghes mede ſtriden woude tiegens den Heer van *Coeverden*. Ende als hy ſyne tenten geſlagen hadden te velde, ende het tiegens den avont ginghe, begonſten die jonge dwaſen te ſcermutſen, ende te ſcieten tiegens die *Drenten*, die alſo ſeer ſcoten ende gewont werden van den *Drenten*, dat ſy mit cleenre eeren weder keerden, (1) ende liepen ſoo ſeer, dat al des Biſſcops heer vervaert wert, ende lieten haren paweljoen ſtaen, ende vlogen ſnellicke van daen. Mer die Biſſcop als een onvervaert man riep weder met manlike ſtemme, ende vergaderde weder een cleyn hope, ende beſtont daer mede tiegens die *Drenten*, mer die *Drenten*, die haren hoop ymmer aen meerde,, ende Biſſcops hulpe emmer an minrede; ſo dattie Biſſcop int eynde moſte,

(1) Meminit idem Godefridus ad Ann. 1194. *Epiſcopus Trajectenſis terram Freſonum invadens cum multo ſuorum damno rediit.*

Digitized by Google

moſte wiken by node, ende † op quam manlike mit den anderen. In deſen ſtride bleven xxx. man doot, ende c. Ridders mit veel wapentuers ende ſcutten gevangen. Daerna quam deſe Biſſcop op die Yſel, ende verſamende een nywe heer van Ridderſcap, ende den ſcade, die hy geleden hadde, meende hy te wreken op den Grave van Gelre, als op horen medewercker, ende verbrande die *Velue* mitten naeſten dorpen, die daer by geleghen waren, ende rovede al dat hy vant. Daer tiegen quam die Grave van Gelre mitten Drenten, ende deſtrueerden *Homerſteyn*, ende ſommighe toorne van des Biſſcops camer, ende ſtormden die Stede van *Deventer* xi. daghe mit magnelen, ende mit andere inſtrumenten. Mer die Hertoghe van Brabant, die die alre s'yerſte ſake was van deſen oirloghe, om dat hy verſumede ſyn leen te verſoeken als van der *Velue*, bekende hem ſelven in den ſcout, ende quam in des Biſſcops hulpe mit een deel Ridders, ende arbeyde daer tuſſchen, ſo dat hy vrede maecte enen corten tyt, totter tyt dat Keyſer *Henrick* neder quam int Nederlant, die den ſtryt ſceyde tuſſchen den Grave ende tuſſchen den Biſſcop van der heerſcappien van der *Veluen* mit ſinen gulden ſegel. Ende als die Keyſer van dane geſceyden was braken die *Drenten* den vrede, die daer gemaket was. Want allen die renten, die de Biſſcop in *Drenten* had, gaven ſi den Grave van Gelre. Waerom die Biſſcop by rade ſynre Prelaten voer op te *Menſe*, ende claghede den Keyſer dat nywe gewelt. Ende als die Keyſer verhoorde die miſdaet wert hy ſeer beroert mit deſen, ende gaf den Biſſcop *Baldewyn* als ſinen neve mede te ſtriden groote hulpe dat onrecht mede te wreken. (1) Ende des v. daghes op die xi. Kalende van Meye voer deſe Biſſcop ten euwighen leven, als hi xviii. jaer den Biſdom van Utrecht in grooten oorloghe hadde berecht, die van daen tot Utrecht gevoert is, ende begraven mit betameliker uitvaert, als hem toebehoerde.

† Deeſt aliquid, ut puto. Apud Bekam eſt ita: *Pontifex demum à bello quievit, & ab ipſis locis paluſtribus cum ceteris fugientibus vix evaſit.*

AERNT

(1) Anno 1188. cum Imperator Moguntiam totius Imperii Comitia indixiſſet de aſſumptione Crucis & expeditione in Palæſtinam acturus, & ipſe interfuit, & Comes Gelriæ, cui reconciliatus tum. Godefridus ad eum Ann. *Epiſcopus Trajectenſis & Comes de Gelre, & multi alii, quos diſcordes antea nemo in concordiam potuit reducere, nullo niſi*

Digitized by Google

Aernt van Yserburch *die* xxx. Dirc van Hollant *die* xxxi. *Biſſcoppe.*

Als Biſſcop *Baldewyn* begraven was, quam Grave *Dideric* van Hollant, ende Grave *Otte* van Gelre mit gewapender cracht in der Stadt van Utrecht, ende ſayden grooten nyt ende diſcoort onder den ghenen, die den Biſſcop kieſen ſouden, ende maecten die mannen van der kercken ende die Canoniken twydrachtich. Sulke van den Capitulaers coren *Dideric* van Hollant den Doemprooſt, die des Biſſcops *Baldewyns* broeder was, die daer geſtorven is, ende dair bleef getrouwelic by Grave *Dideric* van Hollant, ende al t' lant van *Utrecht*. Mer die ander Canoniken coren *Arnoldum* van *Yſenburch* die Domproeſt tot *Deventer*, ende daer by blevens Grave *Otte*, ende al dat lant over Yſel. Ende als Keyſer *Henric* deſe twydracht vernam, ſeinde hy *Dirc* van *Hollant* ſinen nevo vinghenlyn enſte ſtaf, ende ſetten int Biſdom ter tyt toe, dattet waerlike recht in den Hof van Romen geeyndt was, wilc hoer dat Biſdom behouden ſoude. Ende als Grave *Dideric* is gemaeſt een mombaer ende een beſcermer des Biſdoms, ſo voer hy wonen opt caſteel te *Horſt* mit al ſyn geſinde, ende verſamende des Biſſcops recht wiſeliken, als hem die Keyſer geboden hadde, mer overmids des Graven raet van Gelre, ſo ontfinc hy des niet van den lande van Overyſel, want hy hem tiegen was. Waerom Grave *Dideric* verſamende uit Hollant, uit Zeelant, die vroomſte, die hy dair vant, ende tooch mit ontwonden banieren, ende verbrande al dat hy vant, ende voerde voir hem een grooten roof van menigerhande goede. Ende ſonder merren vergaderde Grave *Otte* van Gelre een deel wapentuers mit banieren ende mit baſunen, ende vervolghede Grave *Dideric*, als hy ſnellixte mochte, al tot *Hennenberghe* toe, ende waende

niſi Spiritu Dei mediante ibidem inter ſe reconciliantur, & plurimi læti ex eis crucem ſumunt. Albertus Abbas Stadenſis annum obitus ejus ponit 1195. *Anno*, inquit, 1195. *Balduinus Trajectenſis Epiſcopus obiit, & duo electi ſunt, & in via Romana mortui.* Alii ut Godefridus Ann. 1196. Anniverſarius etiam S. Salvatoris non vi. *Kal. Maji*, ſed vi. *Idus* ejuſdem menſis.

Digitized by Google

waende hem den roof t'ontnemen mit crachte, ende mit crachte te ſtriden om der ſmaetheit, die hem gedaen was. Ende als ſy te ſamen quamen, begonſte daer een bloedich ſtryt, ende daer wert groot geluut van armborſten, van ſwaerden, van paerden, van ſtaven, van paerden ** wrenſchen, dat anxtelic was te hooren. Ende ten leſten als ſy an beyden ſiden grooten ſcade genomen ende geleden hadden, ende Grave *Otten* volc hem allencken ontliep, doe ſloeg hy ſyn paert mit ſporen, ende rumede achterwaert over die Node, ende die Grave van Hollant vervolghede dat vliende volc, ende vencker ſonderlinghe vele Ridderſcap ende gemenen volc. Ende als dit geſciet was Grave *Willem* van Oeſtvrieſlant verblide hem, dat ſyn broeder Grave *Dideric* van Hollant ſeghe gewonnen hadde, ende quam tot Horſt om ſyn broeder te ſiene, ende als hyne ſach, geboot hy *Henric* de *Crane*, dat hi en venghe, ende ſeinde in des Keyſers priſoen, ende ſloten dair vaſte, ende alſo geſciede. Onlanghe daer na brack Grave *Willam* uten ſlote, ende quam al heymelike uter vangheniſſe. Ende op die hope der beſcermeniſſe quam hy tot Grave *Otten* van Gelre, dien by hem hilt een corte tyt in geſelſcap van grooter blyſcap. Deſe Grave *Otte* kende deſe Grave *Willam* wel int heylige lant, dat hy daer was een wys man, ende vrome, waerom dat hi hem gaf ſine dochter, die *Adelheit* hiet, te wive, daer hy by wan enen *Florens*, die namaels Grave van Hollant wert, ende *Otte* die Biſſcop was, ende *Willam* die een rechter was, ende *Ada* die Abdiſſe tot *Rynsburch* was. Ende als die bruloft hoghelic tot *Staveren* gedaen was, ſo wert Grave *Willam* hoochlic in Oeſtvrieſlant ontfaen. In den ſelven jaer worden verſoent alle twydracht, die ſy onderlinge hadden, die Grave *Dideric* van Hollant, ende Grave *Otte* van Gelre; in deſer manieren alſe dat *Henric* Grave *Otten* ſoon van Gelre ſoude nemen tot enen wyve *Adelheyden* des Graven *Didericx* dochter van Hollant. Mer ſi ſtorven beyde in corten tyt daerna, ende werden begraven tot *Rynsburch* in den Clooſter mit rouwe. In den jaer ons Heeren CIↃ. C. XCVIII. *Dideric* ende *Arnoud* Biſſcopen tot Utrecht overmits den oorden ende des Paus *Innocentius* hadden ſy 't van horen pleyte genomen, ende *Arnoldus* behilt dat Biſdom, ende is gewiet die XXX. Biſſcop tot Utrecht, die onlanghe daerna op die VIII. Idus van Aprille ſterf in der

** *Wrenſchen, wrinſchen.* Hinnire. Kilian.

Stadt van Romen, ende is dair begraven. Daerna deſe ſelve Paus conſacreerde deſen ſelven *Dideric* van Hollant, ende maecten die XXXI. Biſſcop tot Utrecht, ende heten van dane varen tot ſinen volcke, dat hem bevolen was. Ende als deſe *Dideric* opten wech is gegaen tot Utrecht wert, ſo ſterf hy tot Paveyen in der ſtadt, ende is daer begraven mit ſulcker uitvaert als hem betaemde.

DIRC VANDER ARE. *die* XXXII. *Biſſcop t'Utrecht.*

(1) Na deſen twyen Biſſcoppen doot wert gecoren *Dideric* van *Are* Prooſt tot *Mydrecht*, een hoochgeboren man, wys, ende geradich. Deſe wert ontboden uit Cecilien, daer hy was om des Keyſers bootſcap, ende quam tot Utrecht, ſo hy yerſt mochte, ende vant dat Biſdom ſwaerlic beladen mit ſcout. Waerom hy by rade van ſynre Princen eerſt voer in Oeſtvrieſlant, op dat hy dair mit bede of mit rechte van den Vrieſen verſamenen mochte een deel gelts. Mer *Willam* van Hollant, die daer op die tyt Grave was, en wouds niet liden, dat ſyn volc enige ſcattinge gave, ende venc den Biſſcop alſo mit gewapender hant int clooſter tot *Staveren*, als die miſſen gedaen waren, ende wouden voeren tot *Oeſterzee*. Sommige monniken ende Vrieſen die Goeds ontſaghen, duchten dat ſy overmidt des Graven onwetenheit mochten vallen int oordeel der ewiger maledixien, ende namen den Biſſcop mit geweſt uter vangheniſſen. Ende als dit geſciet is, Grave *Dideric* van Hollant ende Grave *Otte* van Gelre verbonden hem onderlinge tiegens den Biſſcop, om dat deſe ſelve Biſſcop tiegens Grave *Willam*, die Grave *Didericx* broeder was, ende Grave *Otten* ſwager was, enen manliken kyf beroert hadde. *Otto* Grave van Gelre vercreech onder hem al t' lant van Overyſel in ſine heerſcappie, ende verdreef dair uit die Ambachts luden, ende

(1) Xantenſem Præpoſitum vocat Abbas Stadenſis ad dict. Ann. 1195. Theodericum de Nurberg Godefridus Monach. ad Ann. 1197. *Cunrado Præpoſito Deventre, & Theodorico fratre Comitis de Hollant Electis Trajectenſis Eccleſiæ mortuis ſuccedit Theodericus de Nurberg.* Verum *Aerburch* non *Nurburch* ſcribendum, ut dixi jam ad Wilhelm. Procurat. ** *p.* 58.

** Nobis Pag. 485. Tom. 2.

Digitized by Google

ende beſette *Deventer* mit ſinen luden, ende Grave *Dideric* van Hollant verwoeſte al t'lant an deſe ſide der Yſel, ende ſloech ſyn paweljoen voir Utrecht, ende beſat die Stadt al om ende om, mer bi der verhengeniſſen Goids wert Grave *Otten* looſlyck gevanghen van den Hertoghe van Brabant onder geleyde *Otten* des Keyſers, ende *Odulfus* des Domproeſt van Colen. Waerom Grave *Dideric* van Hollant, die verloſſen woude Grave *Otte* van Gelre uyt des Hertogen handen van Brabant, ende brac van den beſit van Utrecht, ende quam mit grooter macht, ende beſat des *Hertogen Boſch*, daer hy in quam des VII. daghes van Septemb. mit wapender cracht, ende venck des Hertogen broeder, *Willam* ende *Henric* van *Kuyck* mit vele Ridderſcap, ende mit grooten love meende hy weder te varen in Hollant. Ende hier en binnen verſamende de Hertoge van Brabant uitgecoren Princen in ſyne hulpe, als den Eerdſcen Biſſcop van Colen, ende den Biſſcop van Ludic, den Hertoge van Limborch, ende den Grave van Vlaanderen, ende mit deſer hulpen onderliep hy Grave *Diderics* van Hollant ſyn wederkeren. Ende als hy dat ſach deed hy van grootmoedicheit ſine banieren ontwynden, ende ſine baſunen blaſen, ende in een dorp dat *Hoeſden* heet, ſette hy hem ter weer tiegens deſe voerſeyde Princen, mer int eynde worden die Hollanders verwonnen, ende Grave *Dideric* wert aldair gevangen. Ende als Biſſcop *Dideric* dit ſach, dat beyde Hollant ende Gelrelant ſonder beſcerm ende ſonder harde waren, verſamede hy mit bede ende mit gifte uytgecoren Ridderſcap, daer hy haeſtelic mede in Hollant tooch, ende haelde enen grooten roof, dien hy in den avontſtonde binnen der Stat muren brochte. Die Hollantſche Ridders mitter ghemeente, die hem hardelic navolchden om den roof weder te crighen, venghen ſommige Ridders van den achterſten, ende in den wederkeren branden ſy ſommige dorpen in den Stichte. Des anderen daghes als die ſonne opginc, ende al dat gras bedouwet was, ſat deſen Biſſcop by rade op van deſen luden, ende reet mit beproeften Ridderſcap in die *Veluen*, ende verbrandet te male, ende beſat *Zutphen* al om, ende want mede, ende tooch in *Deventer*, daer hy veel ſcats kreech van den genen, die des Graven partye waren. In deſen jaer is Grave *Dideric* van Hollant vry ende los ge-

Digitized by Google

ſcouden van des Hertogen gevangeniſſe van Brabant, want deſe ſelve Grave gaf den ſelven Hertoge twe duſent marc voir den ſcade, dien hy hem gedaen hadde. In deſen ſelven tyden ſyn oock verlyct Biſſcop *Dideric* van Utrecht, ende Grave *Dideric* van Hollant, ende ſyn vrédelic over een gebrocht, ende die daer na al haer daghen vriende getrouwe waren. In den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende III. was Grave *Dideric* ſiec tot *Dordrecht* ter doot toe, ende begonde hem ſeere te beclaghen, dat Grave *Willam* van Oolſtvrieſlant hem ſoo verre was, ende hi voer ſinen doot niet met hem geſproken en hadde van der Graefſcap te verwaren, ende mede dat hy hem ſyn enighe dochter, die *Ada* hiet, een ſcoen maghet te hant te hylicken tyt ware, ende in ſynre hant niet bevolen en hadde. *Adelheydis* die Gravinne dochte in haren ſinne, dat ſy deſe dochter geven woude te wive *Lodewyck* Grave van *Loon*, als met enen vreemden Prince na horen goetdunken die Graefſcap van Hollant te berichten. Grave *Dideric* van Hollant gaf hier en binnen die ſcepper ſyne ſiel op die tweede Nonas van November, na dat hy Holland mit vele oorloghen hadde bericht XIII. jaer lanc.

Grave WILLEM *die* XII. *Grave van Hollant.*

Ende als Grave *Dideric* doot was, ende Grave *Lodewyc* dat vernam, voer hy haeſtelic van *Haltena* ende quam tot *Dordrecht*, ende alſo als *Adelheidis* te voren geordineert hadde, ſo gaf ſy Grave *Lodewyck* van *Loon*, *Ada* hare dochter, die van Coninclíken geſlachte geboren was, mit grooter bliſcap te wive, ende dat was al te jammerlic te ſiene, dattie rouwe ende dat ontſiene des mogenden Grave alſo eort is vergeten, dat *Adelheydis* die Gravinne afterwert ſette des doodes uytvaert, ende dorſte houden feeſtelike bruloft ende bliſcap. Mer wat meer? Des Graven lichaem wert uytgevoert tot *Egmonde*, ende bi den Graven, die voor hem geweſet hadden in Sente *Stevens* Capelle, ende daer eerlic begraven. In deſen vernam Grave *Willam*, dat ſyn broeder doot was, ende quam ter *Sipe* harde rouwich, ende en mochte niet geleyde crighen, dat hy ſonder anxte tot ſyns broeders grave comen mochte. Ende als die uitvaert was gedaen, keerde hy weder

Digitized by Google

weder ſonder beraet tot Oeſtvrieſlant, des vele luden mit hem doechden, ende ſyn mit hem ſterkelic verbonden, als *Floris* ſyn broeder die Domprooſt, Grave *Otte* van *Benthem* ſyn Oem, *Jacop* die Caſteleyn van Leyden, *Philips* van *Waſſenair*, *Simon* van *Haerlem*, *Willam* van *Teylingen*, *Jan* van *Ryswyck*, *Wouter* van *Egmonde*, ende *Aelbrecht Banjaert* Ridders. Deſe ontboden Grave *Willam* van Oeſtvrieſlant, dat hy quame ſonder anxte tot Egmonde, of tot hem luden, want die voorſte van Hollant waren overdragen, ſine wouden van den edelen wive niet bericht weſen, ende ſi en wouden oock van den vreemden Princen niet berecht werden. Grave *Willam* die aldus heymeliken ontboden was quam overmids gedenckeniſſe *Philips* van *Waſſenaer* al verholen in die haven tot *Zierickzee*, dair hy rechtevoert ontfaen wiert van den Zeuſchen heer, ende Grave verheven. *Wouter* van *Egmonde* ende *Aelbrecht Banjaert* mitten Kennemaers quamen binnen Haerlem, ende makeden alſucken ſtorm tiegens Grave *Lodewyck* van *Loon*, ende tiegens *Aleyden* die weduwe van Hollant, alſo dat *Giſelbert* van *Aemſtel*, ende die ſine vlogen in den doncker nacht uit Haerlem, ende pynden hem te comen ter Stadtwaert van Utrecht om hem daer te onthouden. *Ada* die jonghe maghet, die der moeder raet ontberen moſte, ende mit *Rogher* van *Meren* ende *Otte* van *Bueren*, ende alle die Ridders ſcutte, ende ſchiltknechten, ende alle die Grave *Lodewyck* toebehorden, vloon mit grooter anxte totter veſten van *Leyden*, ende meenden hem daer te verweren tieghen haer vyanden. Mer dat ongetemmede volc van *Kennemerlant* mit *Wouter* van *Egmonde* horen leytsman volgheden hem na ſnellike, ende dat volc van Rynlant quamen met *Philips* van *Waſſenair* horen leytsman daer by, ende ſtormden dat caſteel mit ſcutte, mit ſlingheren, ende mit anderen inſtrumenten aen die tinnen, ende an den toornen, ſo dat deſe voerſeide Ridders moſten hem nodelike opgeven dat caſteel, want ſi niet en hadden te eten, ende gaven hem dat caſteel op in der Kennemaers machte. Grave *Willam* vernam haeſtelic, hoe die dinghen geſciet waren, quam in Hollant, ende ſeinden *Aden* ſynre nichten mit hoerre Camerieren in *Teſſel*, ende hy dwanck al Hollant tot hem, ende hi dede al ſinen wille mitter geenre goet, die tegens hem geweeſt hadden. Grave *Lodewyck* van

Loon,

Loon, die hem emmer meende hier of te wreken, verſamende in ſyn hulpe die Biſſcop van *Ludic*, den Hertoge van *Limburch*, den Grave van *Vlaenderen*, om ſoudye hem te helpen. Mer hier én boven had hi ſonderlinge grooten betrouwen op den Biſſcop *Didericx* hulpe van Utrecht, dien hy tot ſynre hulpe vercregen hadde om twee duſent talenten, ende belovede hem mede, dat hy Hollant van ſynre hant ontfaen ſoude te leen, ende op deſer voorwaerden voldoende ſette hi den Biſſcop ſinen broeder te ghiſele. Ende als *Willam* dat vernam, maecde hy *Wouter* van *Egmonde* ende *Aelbert Banjaert* Hooftmannen van den Kenemaers, *Philips* van *Waſſenaer*, *Willam* van *Teylinge* maecte hy Hoofmannen van den Rynlanders, ende hy ſelve in Zeland, daer hy al dat ingeboren volc mede vercreech in ſyn hulpe. *Philips* ende *Willam* voirſz maecten twee caſteel mit ſtercken wychuſen. Des ſo ſtont een in den Borſch, dat bevalen ſy *Florens* den Domproeſt trouwlic te bewaren, ende dat ander ſtont in *Zwadenburchdam*, dat bevalen ſy Grave *Otte* van *Benthem* te beſcermen. *Wouter* ende *Aelbrecht* deſe voerſz Ridders quamen mitten Kennemers mit ſcepen, ende groeven den dyck al deur, ende deden al Aemſterlant bevloeyen mitten water, ende verbranden al mede, dat ſy dair vonden, ende wonnen daer grooten roof, dien ſy mit hem voerden in Kennemerlant. Die Biſſcop *Dideric* die wreken woude opten XXIV. dach in Junio dat onrecht tooch ſelve door *Midrecht* in Hollant, daer hy den Grave van *Benthem* verjagede van den ſtride, ende verbrande veel dorpen. Ende als dat al wel vergaen is, doe ſat deſe Biſſcop op een ſnel paert, ende geboot dat heer hem te volghen te voete, ende nam ghiſel van elcken dorpe byſonder, tot dat ſy quamen ter veſten die de Domproeſt bewaerde, die hy ſtormen woude mit ſynen ſtouten wapentuers. Daer creech die Biſſcop deſe veſten ſonder grooten verlieſe, want die Ridders, die daer op laghen, begaven den Doemproeſt, ende rumeden, ende ſeyden, ſi en wouden tiegens den Biſſcop niet doen. Ende aldus en hadde die Domproeſt geen hulpe daer hy dat caſteel mede houden mochte tiegens den Biſſcop, ende wert daer gevangen, ende op die *Horſt* gevoert, ende daer geſet in ſeker hoeden. Des anderen dages als die ſonne was opgegaen, ſo tooch deſe Biſſcop mit ſinen Ridderen te Leyden, daer quam

Digitized by Google

quam tot hem Grave *Lodewyck*, ende had Zuuthollant aen hem gedwongen, dair vele der meeſten ende der overſten van Hollant toe quamen tot Grave *Lodewyck*, ende maecten mit hem eninghe ende vorwaerde altoos ſine vrienden te bliven, als *Jan Perſyn*, *Jan* ende *Tſebrant* van *Haerlem*, *Aernout* ende *Henric* van *Ryſwyck*, ende *Wouter* van *Ruven* Ridders. Ende deſe Heren gaven ſeker geleyde Grave *Lodewyck* binnen Haerlem te comen ſonder enich wederſeggen, ende makeden hem onderdanich die dorpen ſonder ymants wederſeggen, ende verbliden hem van den voorſpoedt, alſe wel redelic was. Mer hier tiegen quamen die Kennemers, die in allen dingen verſien waren, die tot den oorloghe behoeflic waren, om te ſtriden tegens deſe Princen in den * ſlechte. Mer deſe geweldige ende voergenoemde Ridders aenſagen die verwoetheit des volcs, ende ondervengen deſen ſtryt harde wyſelic, ende deden deſe vorwaerde ſeggen aldus: Alſo dat die *Kennemare* voir den miſdaet, dien ſi in voertiden in *Amſterlant* dwaſelicken gedaen hadden, ſouden betalen den Biſſcop ende den Grave *Lodewyck* vyf hondert pont, ende ſouden mit horen ſcepen vredeliken wederkeeren. Ende als den Grave dit gedaen was, die Biſſcop ende die Grave *Lodewyck*, die nu voir geen ongelyck vervaert en waren, verbranden Sinte Aechten dorp, ende al *Albrecht Banyaerts* beſittinge, ende verſochten in pelgrimaedſe Sente *Aelbrechten* kerke des heyligen Confeſſoirs tot *Egmonde*, ende hebben aldus al Holland bedwonghen, dat in tween partyen gedeilt was, ende niemant van haren wederſaken weer en vermat. Ende als Grave *Lodewyck* ſach, dat hy geen wederſtoet en hadde, bad hy den Biſſcop, dat hy weder in ſyn Sticht voer. Ende als dat geſciet was, quam die Grave van Namen in Walcheren, ende begonſte dat te vervechten van des Graven wegen van Vlaenderen. *Hughe* van *Voern* verghiſelde alle die eylande in Zeelant, ende deedſe Grave *Lodewyck* onderdaen, ende verjaghede Grave *Willam* uit Zeelant. Grave *Willam*, die nu geen ſeker ſtede en hevet in Hollant, is gecomen in een viſſcher ſcip, ende dair mit netten bedeckt wert, ende alſo uyt ſynre vianden handen mit wonderliken aventuren ontgaen is al ſculende. Mer als *Huge* van *Voirn* van Grave *Lodewycs* weghen is Droſſaert gemaeckt van al Zeelant, ſo ginc hy mit hoverde overmate mit ſynre machte. Waérom die Ze-

* *In campi planitie.*

landers mit eendrachticheit makeden ende ſetteden *Hughe* of ſcandeliken, ende deden Grave *Willem* ſoeken over al, ende maecten hem weder Grave. Ende als Grave *Willam* dat vernam, doe dede hy al deſe geſciedeniſſe mit heymeliken brieven te weten *Wouter* van *Egmonde*, *Albert Banjaert*, *Willam* van *Teylinge*, *Philips* van *Waſſenaer*, ende bat hem ootmoedelike, alſo veel als hy mochte doen om haren willen, dat ſi op enen benoemden dach te Leyden quamen mit alſo veel gewapender luden, als ſi mochten leyſten, ende dat ſy geen ſtryt en begonnen, hy en waer dair by, tiegen den Grave *Lodewyc*. Grave *Lodewyc* vernam, dattie *Zelanders* hem tegens waren, ende dat die *Kennemaers* in die wapen liepen, ende quam mit heercracht binnen *Leyden*, op dat hy die *Kennemaers* gemoete mit crachte, ende dairna tiegens die Zelanders ſtrede. Die *Kennemaers*, die hem ſeer haeſten hier tiegens, liepen onſedelic elc voir den ander ſonder ordinantien. Waerom ſy haeſte verſtoet waren van den ghenen, die hem oirloges verſtonden, ende daer wert'er vele doot geſlagen. Ende die ander die ten ſcepe niet comen en conſten, die liepen op die brugghen, ende wouden hem dair van nywes verweren. Mer als die brugghe ſo ſeer verladen was mit ſo vele wapentners brac ſi, ende viel neder, ende daer verdrencte een groote menichte van den Kennemaers in den Ryn. *Philips* van *Waſſenaer*, *Wouter* van *Egmonde*, ende *Albert Banjaert* ſyn ſnellic gelopen over t' laghe, ende ſo ontgaen. Mer *Willam* van *Teylinghe*, die de vianden wederſtont, ſo hy langhſte mochte, wert dair gevanghen. Grave *Lodewyck* als hy deſe ſeghe gewonnen hadde voer hy weder tot *Voerſcoten* mit groter eren opt groene velt, ende ſloch daer ſine tenten. In deſen quam Grave *Willam* mit ſterker heercracht uit Zeelant, ende ſette ſyn paweljoen in *Col*, op dat hy des anderen daghes ſonder vertrec ſtriden mochte tiegens Grave *Lodewyck*, ende verdriven uit ſinen vaderlicken erve. Grave *Lodewyck*, die deſe mare vernam, ſeynde om den Hertoge van *Limborch* om te proeven, of hy enighe ſoene of vrede dair tuſſchen dedinghen mochte. Mer deſe ſelve Hertoghe, die hem oirloghes verſtont, quam weder ſonder vrede, ende ſonder ſoene, ende ſeyde wat hy geſien hadde, ende wat hem geantwoort was, ende geboot ſine tenten op te breken, ende en woude des heers niet verwachten, mer ſonder merren rumede hy Holland,

Digitized by Google

land, ende Grave *Lodewyc* liet daer tenten ende paweljoenen ſtaen, ende pynde hem te Utrecht te comen, ſo hy alre haeſtelike mochte, ende gaf den Biſſcop die gevangen Ridders voer ſine ſoudye. Ende ſulc van *Lodewycs* Ridders, die van groten haeſte van *Leyden* liepen, ende vielen in die *Zilen* buten *Leyden*, ende verdrencten daer. Ende ſommighe andere ſyn verdwaelt in onweghen, ende ſyn vermoeyt, ende van grooter moetheden doot gebleven. Ende ſulc ander van den vlienden ſcoten uit hoer platen ende panſieren, ende worpenſe van hem, ende oec hair helmen ende ſcilden, ende ſyn al vliende doot geſlagen of gevangen. Grave *Willam*, die den vlienden al naerſteliken gevolget is, heeft veel Ridderſcap gevangen, ende gewonnen hoer paweljoen, hoer provande, ende menigerhande cleynoot. Ende aldus is Grave *Lodewyck* van *Loon* uit Hollant gedreven, ende dair nemmermeer weder te keren. Ende als dit gedaen was, wert *Willam* verhoget mit grooter eren in ſyns vaders lant, ende is gemaket die XII. Grave van Hollant. Onlange tyt daer na beſat Grave *Willam* van Holland mit Ridderſcap *Volpaerts* ende *Florens* 't caſteel van *Aſperen*, ende hoir veſten. Ende dair na quam Grave *Gheryt* van der *Are*, die des Biſſcops broeder was van Utrecht, mit die van Utrecht, ende verbrande *Dordrecht* tot pulver. Ende ten leſten ſyn die Biſſcop *Dideric* van Utrecht ende Grave *Willam* verſoent mit minliken boden, die dair tuſſchen dadingden, in deſer manieren, dat Grave *Willam* den Biſſcop ſoude geven voer ſine ſcade, die hy hem gedaen had duſent pont, ende ſoude *Henric de Craen* vol ende al t' ſyn weder geven, ende mede al die Dienſtmannen, die de Biſſcop hadde gewonnen in Holland ſouden des Graven Dienſtmanne weſen. Ende diſgelikes al die Dienſtmannen, die de Grave van Hollant hadde wonen in den Stichte ſouden des Biſſcops weſen. Ende daer toe quam Grave *Willam* met vyf hondert Ridders ** wollen ende barvoet voor die Doemkercke tot Utrecht, ende bat den Biſſcop, dat hy 't vergave hem, om dat hy den ſelven Biſſcop in voertiden tot *Stáveren* int clooſter had gevanghen, ende hem mit gewelt angetaſt hadde. Die Biſſcop *Dideric*, die in deſen oorloge veel goets gewonnen hadde, loſſede ſyn erve, dat hy verſet hadde, ſpiſede ſyn ſloten, ende betaelde ſyn ſcout, die hy in den Hof te Romen

** *Veſtibus laneis.* Beka.

ſchuldich was, ende berechte dairna dat Biſdom mit grooter eren. Grave *Willam* na *Adens* ſyns nichten doot, ontfenc die Graefſcap van Hollant van den Keyſer te leen, die hy dair na lange tyt in goeden vreden beſat, ende wel berechte. In deſen tyden ſterf *Henricus* de Coninc van Scotland, die des Graven *Willems* Oom was van Hollant, ende dat Rye ontfenc ** een te leen van den Coninc van Engelant. Waerom Grave *Willam*, die een rechte erfgenaem was van den Rike van Scotlant, makede een verbont mitten Coninc van Vrancryck, ende verſamede veel ſcepe, ende voer in Scotlant, daer hy ſtede ende lande wan, ende ſeghe vocht. Ende als Grave *Lodewyck* van *Loon* dat vernam, verſamende hy van nywes vrienden ende maghen, ende meende al heymeliken te comen in Hollant, die wile dat Grave *Willam* dair buten was. Ende hierom is Grave *Willam* weder te ſcepe gegaen, ende mit love ende mit ſeghe weder comen in ſyns vaders lant, op dat hy die Graefſcap, die ſyns vaders erve was, ende hy ſeker ende vri gewonnen hadde, om een onſeker erve van ſynre moeder niet en verlore, ende dat ſine vianden met ontachten uyt die palen van Hollant keerde. (1) In den jaer ons Heren CIↃ. CC. XII. op die Nonas van December ruſte Biſcop *Diderik* in

** *Quidam Scotus.* Beka.

(1) Imo Nonis Novembris, ut eſt in Eccleſiæ S. Salvatoris Trajectenſis Memoriali: Godefrid. ad Ann. 1212. *Theodoricus Trajectenſis Epiſcopus in die S. Nicolai obiit, pro quo Otto frater Comitis de Gelria ſuccedit.* Et id etiam de eo notant, quod Colonienſis Electus ab eo presbyter ordinatus. Idem ad Ann. 1209. *Theodericus ergo Colonienſis Electus à Theoderico Trajectenſi Epiſcopo in presbyterum ordinatur, & ſequenti Dominica, id eſt, octava Pentecoſtes à Gerardo Leodicenſi Antiſtite præſentibus ſuffraganeis ſuis Archiepiſcopus conſecratur.*

De Adæ obitu nihil hic. Scriverius ait obiiſſe Ann. 1204. Idem ajunt Pontanus *lib. 6. hiſt.* Matth. Voſſius, aliique. *Ada*, inquit, Pontanus, *exacto è finibus Hollandiæ marito, ac rerum potiente patruo Gulielmo anno deinde* CIↃ. CC. IV. *è vita migravit.* Atqui Ada adhuc vixit Ann. 1213. ut teſtatur maritus ejus in charta ejus anni, qua Ada approbante ratam habet donationem à patre ſuo factam ad fundationem clauſtri, quæ ita ſe habet. *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Lodewicus Dei gratia Comes de Los univerſis Chriſti fidelibus in perpetuum. Ut unicuique ſua juſtitia ſervetur illæſa, divinæ legis & humanæ proclamat veritas, & rationis atteſtatur auctoritas. Notum itaque*

Digitized by Google

in Gode binnen *Deventer*, na dat hy dat Biſdom XIII. jaer hadde berecht, ende wert gevoert van over Yſel tot Utrecht, ende

itaque fieri volumus tam præſentis quam futuræ ætatis hominibus, quod felicis memoriæ Comes Gerardus *genitor noſter ſecundum carnem, ſanus adhuc in corpore & incolumis, aledium de Henckenrode, ab omnibus heredibus abſolutum, ad conſtituendum clauſtrum Sanctimonialium ordinis Ciſtercienſis, in ſilvis, pratis, terris cultis & incultis, viis & inviis, fratri Henrico, pro ſalute animæ ſuæ libere contradidit, nobis aliiſque fratribus noſtris, ſicut decens erat & juſtum, pium præbentibus aſſenſum. Nos vero donationem hanc bonam & laudabilem diligentiſſime approbantes, inviolabiliter obſervandam fideliter confirmamus, & ſcripto approbatam ſigillorum noſtrorum impreſſione corroboramus. Ada Comitiſſa uxore noſtra eandem approbante. Jubemus itaque diſtrictiſſime, ſub banno poteſtatis, atque obtentu gratiæ noſtræ, neguis in poſterum auſu temerario huic ſanctæ donationi contraire præſumat. Quod ſiquis temere & præſumptuoſe attentaverit, divinæ animadverſionis ultionem & noſtram offenſam ſe incurriſſe certiſſime cognoſcat. Hujus rei teſtes ſunt Wilhelmus Perſona de Haſſelt, Wilhelmus de Peterſeim, Hermannus de Elſlo, Conrardus de Hubertincken, Godefridus de Lewis, Walterus de Milue, Robertus de Berle, Raſo de Curtecem, Theodorus Caſtellanus de Loo, Walterus de Berce, Henricus de Foer, Robertus de Kerſwerem, & alii quam plures. Acta ſunt hæc anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. CC. XIII. Marito profligato capta ipſa à Wilhelmo, & primo quidem in Texaliam, mox in Angliam fuit miſſa. Jo. à Leidis 20. *hiſt.* 2. Ægre id tulit Ludovicus, & nullum non movit lapidem, ut rurſum conjugis potiretur. Et cum rurſum videretur res ad bellum ſpectare, delatum Comiti Namurcenſi communi conſenſu partium tandem rei arbitrium. Is ipſam Hollandiam Comiti de Los cauſa cognita adjudicavit, eique ut Ada redderetur, in Angliam miſſis Nuntiis, qui reducerent eam domum, à Wilhelmo curari voluit; Wilhelmo autem viciſſim certum terrarum tractum ac certos reditus aſſignavit, ut videre eſt ex arbitrio, quod exhibet Papalis bulla, qua Papa id confirmat. Summam habet Mantelius in hiſtoria Loſſenſi. Integrum autem extat in Regiſtro, ſeu in Actis Honorii Papæ Tertii, ex quo excriptum vir doctiſſimus Innocentius Cironius Anteceſſor Toloſanus adjecit id notis ſuis ad *V. Compilat.* Inſigne id monumentum, cum alibi nondum extet, nec unquam Hollandis viſum, operæ pretium arbitratus ſum, ſi quamvis ſatis prolixum propter rei momentum referrem, ut reperi. Habet etiam Mantelius in hiſtor. Loſſenſi, ſed multo plenius Cironius. Ita autem ſe habet:

Honorius &c. Nobili viro Comiti de Los cruce ſignato. Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ &c. uſque Inclinati. Ad exempla felicis recordationis

ende in der Doemkerke bi den Voerbiſſcopen eerliken begraven.

OTTE

Innocentii Papæ prædeceſſoris noſtri compoſitionem inter te & nobilem virum Willelmum *de Hollandia Trajectenſis diœceſis, ſuper raptu nobilis mulieris A. uxoris tuæ, nec non Hollandia, & aliis terris ad te ratione uxoris ejuſdem ſpectantibus, mediante quodam* Philippo *Marchione Namurcenſi,* Tebaluco *Bajulo Comitatus Flandrenſis amicabiliter initam, & juramentis præſtitis binc inde firmatam, ſicut ſine pravitate provide facta eſſet, & ab utraque parte ſponte accepta, ut in ſcriptis authenticis inde confectis plenius continetur, authoritate Apoſtolica præcipimus obſervari. Ut autem eadem compoſitio firmius obſervetur, tenorem ipſius præſentibus juſſimus annotari, quæ talis eſt.*

Hæc eſt forma compoſitionis & pacis perpetuæ inter Ludovicum *Comitem de Los & de Hollandia, & Dominum* Willelmum *Florentii Comitis Hollandiæ quondam filium, arbitrio Domini* Philippi *Marchionis Namurcenſis, Bajuli Flandriæ, & nobilium Flandriæ virorum conſenſu & conſilio firmatæ, ac ſpontanea prædictorum, Comitis ſcilicet Ludovici, ac Domini* Willelmi *voluntate plenius approbata. Poſt longas ſiquidem controverſias inter eos verſatas tandem in bonum pacis conſentientes L. Comes de Los & de Hollandia, & Dominus* Willelmus *prædictus dicto & arbitrio Domini* Philippi *Marchionis Namurcenſis ſuper univerſa terra, quæ fuit* Theoderici *Comitis Hollandenſis,* * *commiſerunt. Dominus igitur* Philippus *Marchio Namurcenſis dicto & arbitrio ſuo aſſignavit Comiti de Los Comitatum Hollandiæ, excepto dotalitio matris Domini* Willelmi *ſupradicti, poſt cujus Domini deceſſum dotalitium illud ad Dominum* Willelmum *in proprietatem deveniet. Aſſignavit etiam Dominus* Philippus *Marchio Namurcenſis Comiti de Los* Scarpeneſſe, Duvelant, Staveneſſe, & * *Dominum* Hugonem *de Oeſtervorne & de Weſtrevorne, & de appenditiis: Tota vero terra alia ex parte Moſellæ verſus Flandriam per dictum arbitrium Domini Marchionis Namurcenſis remanet in parte Domini* Willelmi, *quicquid Dominus Hugo prædictus tenet apud Apenbuch & Caſtellaniam de L. Sellamidia, & omne quod tenet infra inſulas, quæ aſſignatæ ſunt Domino* Willelmo; *& inde excipiuntur quatuor inſulæ prædicto Comiti de Los aſſignatæ. In* † *Wimagio apud Gervlitz habebit Dominus* Willelmus *omni anno quadringentas libras denariorum, & habebit illic Nuntium ſuum ad denarios colligendos, quousque quadringentas libras receperit, omne quod illis quadringentis libris ſupervenerit Comitis de Los & Hollandiæ erit. Siquid autem ad illas quadringentas libras perficiendas defuerit, Comes de Los & de Hollandia infra annum perficiet. Cum nuncio Domini* Willelmi *Comes de Los miniſtrum ſuum habebit ad computandum & ſciendum denariorum receptionem in prædicto Wimagio. Illas quadringentas libras guinagii Dominus* Wil-

* L. *compromiſerunt.*

* Leg. ut apud Mantelium, & *hominium Domini Hugonis de Oofforne & Weſtforne.*

† Mantel. *Wenagio.*

Digitized by Google

OTTE *van Gelre die* XXXIII. *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende als die eerſame Biſſcop *Dideric* geſtorven was, quamen tot Utrecht H. *Adolfus* van Colen, *Otte* van Monſter, *Geraerd*

Willelmus *tenebit ab Imperatore ſeu Rege Romanorum, ſicut Comes de Los tenet ab eodem Rege reſiduum ad Wimagium de Gervlitz. Homines Domini* Willelmi *nihil aliud ſolvent, quam ſolebant ſolvere tempore* Florentii *Comitis Hollandiæ. Ad dictum & arbitrium Domini* Philippi *debet Dominus* Willelmus *adhæredare Comitem de Los de omnibus ſupradictis, & Comes de Los Dominum* Willelmum *debet etiam adheredare. Unde ſciendum eſt, quod Dominus* Willelmus *ad dictum arbitrium Domini* Philippi, *& conſilii ſui, dedit ei obſides pro dicto & arbitrio ſuo tenendo ſororem ſuam, & filiam ſuam propriam, & decem homines de Scoudes. Homines de Hollandia, qui ipſa die Brugis erant, fecit Dominus* Willelmus *facere hominium Comiti de Los & de Hollandia, & per Caſtellanum de Leda, qui præſens erat, debet Comiti de Los facere habere libere caſtellum de* Leda *vel per nuncios ſuos. Debet quoque mandare & præcipere omnibus hominibus Hollandiæ, & totius terræ Comiti de Los aſſignatæ, per literas ſuas patentes & per nuncios ſuos, ut Comiti de Los hominium faciant & fidelitatem ſine aliquo malo ingenio, & in mandato illo & præcepto debet hominibus illis intimare, quod ſi hominium illud & fidelitatem facere recuſaverint, contra omnes qui rebelles erunt, erit Comiti de Los in omni poſſe ſuo in auxilium, quouſque hæc conſummata erunt Comiti de Los & perfecta. Deinde debet Dominus* Willelmus *ire in Curia Domini Epiſcopi Trajectenſis, & illic reddere feudum ſuum & guerpire ad opus Domini Comitis de Los, ad eum bona fide adhæredandum ſine ſuo damno, & ſimili modo faciet Dominus* Willelmus *in Curia Domini Ducis Lovanienſis. Illinc Dominus* Willelmus *debet ire apud* Dordrecht, *& ad* Hardinglem, *& ad* Ledam, *& ad* Arlem, *& ad quamquam illarum debet mandare, & ſic monere homines omnes vicinos & adjacentes illi villæ, & præcipere eis, ut Comiti de Los hominium faciant & fidelitatem, & Dominus* Willelmus *omnes homines illos à fidelitate, quam ei fecerant, omnino liberos & abſolutos clamabit, & dimittet, & ſi qui rebelles fuerint, Dominus* Willelmus *ad ſummiſſionem Comitis de Los debet eum juvare ſemel ad illos deſtruendos & fugandos, nec eos poteſt Dominus* Willelmus *retinere vel juvare, quouſque ad fidelitatem & hominium Comitis de* Los *& de* Hollandia *venerint, & hoc pepigit Dominus* Willelmus *Comiti de Los bona fide. Dominus Marchio Namurcenſis debet mittere Nuncios ſuos cum Domino* Willelmo *& cum Comite de Los ad Curiam Domini Epiſcopi Trajectenſis, & ad Curiam Ducis Lovanienſis, & in Hollandiam, & eorum teſtimonio quiſque debet tam Comes de Los quam Dominus*

Geraerd van Oſenbrugge, ende Grave *Willam* van Hollant, ende *Otte* van Gelre, ende baden den Capittel om een nywen Biſcop,

minus Willelmus *hæc, quanto citius potuerit, adimplere. Præcepit quoque Dominus Marchio Namurcenſis ipſis nunciis in fidelitate & juramento, quod eis facerent, quod hæc bona fide perficere ſtudeant in omnibus ſupra jam dictis. Ad perficienda quæ dicta ſunt ibit Comes de Los ſub conductu Domini* Willelmi, *& Dominus* Willelmus *ſub conductu Comitis de Los; iis quoque peractis ſecundum relationem ac recordationem Nunciorum jam dictorum Dominus* Willelmus *obſides rebabebit liberos. Hæc omnia Comes* Los *& Dominus* Willelmus *bona fide & ſinè malo ingenio debent complere. Dominus* Willelmus *debet mittere in Angliam nuncios ſuos ad rebabendum neptem ſuam & eam reddendam Comiti de Los, & ſi per nuncios ſuos eam rebabere non potuerit, nuntii illi debent ei acquirere conductum, ut ipſe illuc ire poſſit: quod ſi non potuerint, Dominus* Philippus *Marchio Namurcenſis debet ei conductum illum acquirere. Et ſi ipſe Dominus* Willelmus *in propria perſona eam non rebabuerit, & Dominus Marchio Namurcenſis vel per literas Regis Angliæ, ſeu per credibiles nuncios ſcire potuerit, quod Dominus* Willelmus *& Dominus Marchio Namurcenſis cum eo mittere duos probos viros per juramenta, & unum Abbatem in obedientia monitum, ut videant & inquirant, ſi Dominus* Willelmus *de illa rebabenda fecerit poſſe ſuum. Si nuntii illi teſtificati fuerint, quod Dominus* Willelmus *poſſe ſuum inde non fecerit, Dominus Marchio Namurcenſis debet eum cogere, & oſtagiis poſitis, & omnibus modis, ut eam reddat. Si autem teſtificati fuerint, quod inde Dominus* Willelmus *poſſe ſuum fecerit, liber inde & quietus debet remanere. Dominus* Willelmus *homines ſuos de* Hollandia *& de* Scoudis *debet dare obſides, & facere jurare, quod ſi in ſupradictis compoſitionibus & conventionibus deficeret, homines illi eſſent ei in nocumentum, & Domino Marchioni Namurcenſi in auxilium, quouſque emendatum eſſet conſilio Curiæ Flandrenſis. Reſignato quoque feudo à Comite de Los in manum Domini* Philippi *Marchionis Namurcenſis, Bajuli Flandriæ, quod* Theodericus *Comes Hollandiæ ultimis diebus vitæ ſuæ tenuit à Domino Comite Flandriæ, & inde adhæreditato Domino* Willelmo, *teſtimonio hominum Flandriæ ſuper prædicta pace & conventione tenenda boſtagiaria* Lodewicus *Comes de Los & de Hollandia conceſſit, & pepigit Domino* Philippo *Marchioni Namurcenſi ad ejus dictum & arbitrium & conſilii ſui de conventione inter ipſum & Dominum* Willelmum, *tenenda pace, & omni compoſitione dare boſtagiariam & ſecuritatem; videlicet, quod coram Epiſcopo Trajectenſi ponet terram Hollandiæ in boſtagiariam; quod ſi prædictis compoſitionibus & conventionibus deficeret, terra illa remaneret in manu ipſius Epiſcopi, ita quod Comes de Los nihil reciperet interim de terra illa, quo uſque emen-*

Digitized by Google

Biſſcop, ende om hore bede wil wert gecoren die Domproeſſt van Zutphen die xxxiii. Biſſcop een jonc-man, claer van verſtaen, ende

emendatum eſſet conſilio Curiæ Flandrenſis, & literæ patentes ipſius Epiſcopi debet Comes de Los exinde facere habere Philippo *Marchioni Namurcenſi, quatuorque inſulas ſupra nominatas, Scarponiſſa, Duvelant, Staveniſſe & * Drilbire, & caſtellum de Leda cum villa & cum toto allodio, quod eſt in Caſtellania illa, quæ omnia ad Dominium & feudum Flandriæ dedit idem Comes de Los & de Hollandia. Poſuit etiam in boſtagiariam, quod ſi deficeret in prædictis compoſitionibus & conventionibus Dominus Marchio Namurcenſis manum mitteret ad feudum, quouſque emendatum eſſet conſilio Curiæ Flandrenſis. Homines quoque Hollandiæ & inſularum prædictarum ponet obſides Comes de Los, ita quod faciet eos jurare, quod ſi deficeret in prædictis, ipſi homines eſſent Comiti de Los in nocumentum, & Domino Namurcenſi in auxilium, quouſque emendatum eſſet conſilio Curiæ Flandrenſis. Ponet quoque Comes de Los Dominum Leodienſem Epiſcopum boſtagium, quod ſi conventionibus & compoſitionibus prædictis deficeret, ipſe Epiſcopus manum mitteret ad feudum ſuum, & interim Comes de Los nihil acciperet in feudo illo, quod tenet ab Epiſcopo, quo uſque emendatum eſſet conſilio Curiæ Flandrenſis, & inde literas ipſius Epiſcopi patentes acquireret Comes de Los Domino Namurcenſi, Bajulo Flandrenſi. Pro poſſe etiam ſuo ſine ſuo damno ponet Comes de Los boſtagium Ducem Lovanienſem, quod ſi in conventionibus ſatis dictis deficeret, Dux ad feudum ſuum manum mitteret, quouſque emendatum eſſet conſilio Curiæ Flandrenſis, & inde literas ipſius Ducis patentes faciet haberi Domino Namurcenſi de propria Comitis de Los hereditate, quam poſuit in boſtagiariam. Eſt in veritate Domini Marchionis Namurcenſis, quod ſi Comes de Los uxorem ſuam rehabuerit, & Domino Namurcenſi viſum fuerit, quod bene poſſit Comes de Los per uxorem ſuam adhæredare Dominum* Willelmum *de terra, quæ eſt ei aſſignata, & ipſe Comes de Los inde deficeret, feudum Domini Leodienſis, Domini Lovanienſis, eſſet in prædicta boſtagiaria. Hæc omnia plenius tenenda & firmius obſervanda* Ludovicus *Comes de Los & de Hollandia, & Dominus* Willelmus *tactis ſacroſanctis juraverunt. Dominus quoque Marchio Namurcenſis, Bajulus Flandriæ, ſuper iis omnibus inviolabiliter obſervandis, ad petitionem Comitis de Los, & Domini* Willelmi *obſidem ſe conſtituit, ſigilloque ſuo cum ſigillo Comitis de Los & de Hollandia, & cum ſigillo Domini* Willelmi *ſæpe dicti, præſens ſcriptum confirmari decrevit. Teſtes Arnulphus Comes Ginnarum, Wilhelmus Advocatus Betunienſis, Joannes Caſtellanus Brugenſis, Willelmus Caſtellanus Audomari, Arnulphus de Ardinalt, Theodoricus de Bunia, Sigerus Caſtellanus Gandavenſis, Walter Bertoldus, Walterus de Solnibei, Bernardus*

* *Driſcie.* Mantel.

de Roſebais, & quamplurez. Actum Brugis in domo Præpoſiti, die feſto S. Donatiani, menſe Octobris, anno Verbi incarnati CIↃ. CC. VI.

Nulli ergo hominum &c. noſtræ confirmationis &c. Siquis autem &c. Datum Laterani XXII. *Kal. Aprilis, Pontificatus noſtri anno primo.*

Et Ada quidem dein rediit. Wilhelmus autem Hollandiam nequaquam eripi ſibi paſſus arbitrio in ceteris harum iterit, injuriam queſtus identidem, & queſtus etiam apud Papam. Qui nec preces aſpernatus cauſam rurſum cognoſcendam dedit Archiepiſcopo Trevirenſi. Cognovit is & cauſa cognita pronunciavit ſententiam. Quam Wilhelmus cum negligeret, mox eum anathemate Trevirenſis percuſſit, & in terram ejus interdicti ſententias promulgavit. Wilhelmus appellavit, & ſupplex Papæ perquam fervide ejus petiit protectionem. Papa precibus tandem motus avocatam à Trevirenſi Abbati S. Laurentii in Ooſtbroeck rem commendavit. Contra autem cum exciperet Ludovici procurator, & diceret Papæ literas ad jam dictum Abbatem per *ſub* & *obreptionem* veritate ſuppreſſa à Wilhelmo impetratas, propoſitæ exceptionis cognitionem mandavit Papa Abbati S. Oberti Leodienſis diœceſis, item S. Joannis ut & S. Martini Decanis Leodienſibus. Habes rei hiſtoriam, & quibus rationibus Wilhelmus Papæ rurſum ſupplex in c. *olim ext. de excep. in V. Compilat.* Reperta hæc Compilatio, & edita à Clariſſimo Innocentio Cironio Toloſæ Ann. 1645. & ſemel tantum, quod ſciam. Quapropter cum rata ſit, & haberi vix poſſit jam, non abs re ſum facturus, ſi in gratiam Lectoris exſcribam totum illud caput, quo res magis ſit in aperto. Ita autem ſe habet:

Dilecto ſr. Abbati Sancti Oberti Leodien. diœceſis, & S. Joannis & S. Martini Decanis Leodienſ. Olim noſtris fuit auribus intimatum, quod cum felicis recordationis Innocentius Papa prædeceſſor noſter mandaſſet venerabili fratri noſtro Archiepiſcopo Trevirenſi, ut compoſitionem inter nobiles viros L. Comitem de Los, & Willelmum de Hollandia cruce ſignatos Trajectenſis diœceſis, ſuper raptu nobilis mulieris uxoris ejuſdem Comitis, terris, & rebus aliis amicabiliter initam, faceret obſervari, dicto Willelmo nitente contra compoſitionem venire prædictam, & ſe ad diffugium convertente, idem Archiepiſcopus ejus appellationi non deferens, quam frivolam eſſe decrevit, in præfatum Willel. qui alias erat vinculo excommunicationis adſtrictus, ſpecialiter propter compoſitionem prædictam excommunicationis, & in terram ejus interdicti ſententias promulgavit. Eamque poſtmodum dilectus filius G. dicti Comitis procurator noſtras ad vos ſuper executione ſententiarum ipſarum literas impetraſſet, & R. procurator præfati Willelmi in audientia publice contradixiſſet eiſdem, venerabilis frater noſter P. Albanus Epiſcopus, & dilectus filius noſter R. S. Mariæ in Coſmedin diaconus Cardinalis, quos procuratoribus antedictis dedimus auditores, quia per ea, quæ ab eiſdem fuere propoſita coram eis, conſtitit manifeſte dictum Willelmum ex-

com-

Digitized by Google

communicationis vinculo esse innodatum, procuratorem ejusdem Willelmi ad impetrandum literas vel contradicendum admittendum non esse sententialiter decreverunt, literis, quas ad vos dicti Comitis procurator impetraverat, absolutis. Nos quidem ad instantiam procuratoris Comitis sæpe dicti, alterius partis astutiam metuentes vobis dedimus in mandatis, ut in commisso vobis negotio juxta formam in prædictis literis nostris expressam ratione prævia procedentes, literas decerneretis carere viribus, si quas forte à nobis super præmissis pro ipso W. in præjudicium sæpe dicti Comitis per subreptionem contingeret impetrari, quæ plenam de prædictis non faciant mentionem. Nuper autem ex parte memorati Willelmi fuit propositum coram nobis, quod literis prædicti prædecessoris nostri, supra dicto Archiepiscopo præsentatis idem Willel. excipiendo proposuit coram eo, quod auctoritate litterarum ipsarum respondere minime tenebatur, tum quia mortuo mandatore exspiraverat jam mandatum, tum etiam quia ultra duas dietas extra suam diœcesim trahebatur in causam, contra constitutionem Concilii generalis, & quia dictus Archiepiscopus has & alias exceptiones ejus legitimas admittere recusabat, idem W. vocem appellationis ad nos emisit, sed præfatus Archiepiscopus ipsius appellatione contempta mandavit venerabili fratri nostro Episcopo Trajectensi, ut compositionem præfatam faceret per censuras ecclesiasticas firmiter observari. Adjectum etiam fuit ex parte prædicti Willelmi, quod dictus Comes appellationem frivolam mentiens antedictam, à nobis, excommunicatus existens, veritate tacita literas impetraverat supradictas. Quare pro parte ipsius Willelmi fuit à nobis humiliter supplicatum, ut cum idem, ac terra, & alia bona sua sub Apostolicæ sedis protectione consistant, super hoc sibi providere misericorditer dignaremur, non obstante sententia, quam incurrerat cum Ludovico in Angliam transfretando, cum ipsum absolverimus ab eadem. Nos igitur eidem ab excomunicationis vinculo absoluto providere volentes Abbati Sancti Laurentii in Hostbroch & conjudicibus suis per nostras dedimus litteras in mandatis, ut si rem inventirent taliter se habere, revocato in irritum quicquid inventirent post appellationem hujusmodi attentatum, causam audirent, & fine debito terminarent; alioquin partes ad examen vestrum remitterent, appellantem in expensis legitimis condemnantes. Porro ipsius Comitis procurator novissime proposuit coram nobis literas, quas pro ipso Willelmo ad eundem Abbatem Sancti Laurentii & ejus collegas direximus, subreptas esse per expressum mendacium & tacitam veritatem; nam nec jam dicti prædecessoris nostri mandatum exspiraverat cum mandante, prout nobis fuit ex parte Willelmi sæpe dicti suggestum, cum ante mandatoris mortem Archiepiscopus procedere incepisset, nec idem Willelmus ultra duas dietas extra suam diœcesim trahebatur, cum ipse Archiepiscopus terminum in tali loco statuerit, qui remotus ab illo non erat ultra quam provisum est per constitutionem Concilii memorati. Adjecit etiam ejusdem Comitis procurator, quod sæpe dictus Willelmus autoritate jam dicti prædecessoris nostri alia est excommunicatione ligatus, de qua in literis ad jam dictum Abbatem Sancti

ende ſcoen van aenſien, ende edel, ende (1) broeder des Gra-

Laurentii & conjudices ejus directis nullam fecit penitus mentionem. Quare petiit ſæpe dicti Comitis procurator, ut eas ob cauſas prædictas decerneremus irritas & inanes. Quia vero in tanta juris contrarietate proponentium nobis de veritate non conſtat, diſcretioni veſtræ mandamus, quatenus ſi procurator prædicti W. *infra tres menſes poſt primum terminum ſibi ſuper hoc aſſignatum à nobis, probare potuerit exceptiones, quas coram Archiepiſcopo propoſuit ſæpe dicto, videlicet mandatum re integra exſpiraſſe, vel ſe in cauſam trahi ultra duas dietas contra conſtitutionem Concilii generalis, ſeu etiam ipſum Comitem de Los excommunicatum fuiſſe tempore quo noſtras ad vos literas impetravit, prout ejuſdem* Willelmi *procurator expoſuit coram nobis, vos, niſi dictus Comes probaverit ſæpedictum* W. *tempore, quo literæ ad Abbatem Sancti Laurentii & ejus conjudices pro eo directæ impetratæ fuerunt alia excommunicatione teneri ab ea, quam incurrit cum* Ludovico *in Angliam transfretando, negotio ſuperſedentes omnino jam dictum Abbatem Sancti Laurentii & ejus conjudices procedere permittatis juxta traditam ſibi formam. Procuratore vero ſæpedicti* W. *deficiente in exceptionum probatione dictarum, vel ipſo Comite ſufficienter probante dictum* W. *tempore literarum impetratarum pro eo, excommunicatione alia ab ea, quam in Angliam transfretando incurrit fuiſſe ligatum, vos, litteris ad Abbatem Sancti Laurentii & ejus conjudices obtentis nequaquam obſtantibus, in negotio ipſo juxta formam vobis traditam appellatione poſtpoſita procedatis, nullis literis obſtantibus, ſi quæ apparuerint, harum tenore tacito à ſede Apoſtolica impetratis.*

Unum id adhuc addam, quod Cironius in notis per Abbatem S. Laurentii putet perperam ſignificari, qui cœnobio illi præfuit, quod apud muros Leodienſes eſt ordinis S. Benedicti, cum Abbas debeat intelligi cœnobii de Oeſtbroec aut Hoſtbroec, ut vocatur hic, in ſuburbanis Trajectenſibus. Ludovicus porro obiit Ann. 1218. Herckenrodæ ſepultus. Supervixit marito Ada, & ipſa, poſtquam deceſſit, juxta eum ſepulta, ut ex Archivis Herckenrodenſibus conſtare ait Mantelius in Haſſeleto *cap.* 2. & *cap.* 20.

(1) Non fratrer, ſed filius, ut demonſtravit Buchelius & ad Bekam & ad Hedam ſecutus Pontanum in Gerardo Naſſovio *lib.* 6. *hiſt.* Ottonis frater Gerardus, ut in veteri charta inedita: *Otto bonæ memoriæ Electus Trajectenſis fratri ſuo Domino Gerardo Comiti Gelrenſi contulit in feudo decimas de novalibus in Comitatu ipſius, & hanc conditionem impoſuit &c:* Idem tamen quod Beka, & Heda habet, ſed perperam, & fere ut vara vibiam, Albertus Abbas Stadenſis. Add. Jo. à Leidis *lib.* 21. *hiſt. cap.* 8.

Digitized by Google

Graven van Gelre. (1) Deſe *Otte* en was maer XVIII. jaer out. Ende want hy te jonc was, woude hy te Romen varen om oirlof van den Paus te crighen, in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XV. die onlanghe dair na te *Noorthuſen* ſterf an die ſaghe op die VII. Kalende in Aprille, na dat hy dat Biſdom hadde bericht in grooten vreden vierde half jaer, ende wert begraven in die Doemkercke mit betameliker eer. Deſe jongelinc was van grooter onderſceyden in rechteliken ſaken, ende harde vroet ende voerſienich in allen ſaken des ghemenen oerbaer.

OTTE VANDER LIPPE *die* XXXIV. *Biſſcop t'Utrecht.*

Na dat Biſſcop *Otto* die van jonghen jaren was begraven, daer tegenwoordich waren deſe voergenoemde Grave van Hollant ende Grave van Gelre, ende vercregen an den Capittel mit hoere bede, dat *Otte* een jonger broeder van der *Lippe* wert gecoren die XXXIV. Biſſcop, die met conſente des Aerdſcen-biſſcops van Colen ontfenc die Biſſcops benedixi van den Heere tot Vranckenvoerde, ende daer ontfenc hy mede dat weerlike rechte van den Kæyſer *Vrederic*. Deſe *Otte* beſette al ſyn ſloten wiſelic ende oirbaarlic, (2) ende nam dat cruce an mitten Keyſer, ende voer over meer, ende dat Sticht beval hi *Herman* ſinen broeder trouwelic te berechten. In deſen tiden waren twee vermaerde Ridders, die een hiet *Wouter*, ende die ander hiet *Waelwyn*. *Wouter* was geboren uit Brabant, ende *Waelwyn* uit Hollant. Het geſciede dat deſe twe lieve geſellen ſouden riden tot enen tornoy, ende des morgens vroe gingen ſy in een kercke, dair ſy mit innicheden miſſe horen wouden, eer ſy in den tornoy reden. Dair geſciede datmen miſſe ſanc

(1) Albert. Abbas Stadenſis ad Ann. 1212. *Theodericus Trajectenſis obiit. Cui frater Comitis Gelriæ per Adolfum Colonienſem Archiepiſcopum, cui Canonici electionem dederunt, ſubrogatur, adoleſcens* XVIII. *annorum, diuque eſt pro diſpenſatione circa ipſum in Curia laboratum. Tandem alio anno Papa ipſum videre voluit, & cum ſe præparaſſet ad iter obiit. Cui Otto major ejuſdem Eccleſiæ Præpoſitus ſucceſſit.*

(2) Mox poſtquam inauguratus. Nam inter Prælules, qui in Acon contra Turcas & Saracenos congregati Ann. 1217. Trajectenſem etiam refert Jac. de Vitriaco *lib.* 3. *hiſt.*

Digitized by Google

ſanc van den heyligen geeſt, ende als die miſſe uit was, begonnen ſy een miſſe van onſer Vrouwen. Ende want *Wouter* onſer Vrouwen ſeer minde, ſo hoorde hy haer miſſe al totten eynde. Mer *Waelwyn*, die der weerliker eren gierich was, reet in tornoye, als die eerſte miſſe gedaen was, daer hy groote arbeit dede om den Ridderliken lof te vercrigen. Ende als *Wouter* die benedixie geſien hadde van der ander miſſe, dede hy haeſteliken ſyne wapenen an, ende reet met ſinen geſinde ſodeliken in den tornoye. Ende t'eerſte dat *Wouter* in die baen quam, ende reet, was elc Ridder moede, ende wouden ter herbergen riden. *Waelwyn* quam hem tiegens, ende nam *Wouter* ſyn geſelle vriendeliken in ſyn armen, ende ſprac hem aldus toe: *Alre edelſte geſelle, God moet die benedien, die huden aen deſen daghe dat geruſt van den love heveſt gewonnen, ende vele Ridders vertreden.* *Wouter* neyghede ſyn hovet ende lachede. Want hy wel wiſte, dat hy op dien dach in den tornoye niet wel geweeſt en hadde. Mer doe deſe *Wouter* den lof ſyns namen den Erauden hoorde nomen ende roepen ſonder aflaten, verwonderde hi hem des ſeer, en ſprac mit Waelwine. *Lieve geſelle weet dat ic van deſen daghe in den tornoye niet en quam, want doe di wech ginghes hoorde ic daerna miſſe van onſer Vrouwen ten eynde toe. Ende die bevet my deſen lof behouden, als die minen naem behouden wil. Waerom wy alre liefſte geſelle aflaten willen deſe waerlike eer, ende aennemen een geeſtelic leven, dat nemmermeer verganckelic is.* Ende ſonder merren gingen deſe twe Ridders in een clooſter, hiet *Heymenrode*, ende namen aen die oerde ende dat abyt, daer ſy in leveden ſalichliken in der leere der heyliger luden, ende *Wouter* leerde ſinen *Zouter* van beginne totten eynde, ende las ſine pſalmen bet dan ymant, die daer was van den broeders. Ende als hy op enen dach devoteliken ter kercken ende ter miſſen was, ende leyde ſyn handen met innighen gebede opwaert ſtreckende, ſoo viel een gulden cruus van den hemel in ſinen handen tot een teyken, dat ſyn bede Gode bequaem ende ontfanckelic is. Ende dat ſelve cruus brochte *Adelheidis* die Gravinne van Hollant van dane tot *Reynsburch* int clooſter, ende gaf den cloeſter vele botren jaerlicx in aelmoeſen. Deſe eerſame Gravinne ſterf in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XVIII. op die ander Idus in Februario, ende mit grooter ere begraven tot *Reynsburch* int clooſter.

Digitized by Google

cloofter. Grave *Willem* nam hier na een ander wyf, die *Maria* genaemt was, mer hi en levede niet langhe dair na, want dese selve Grave sterf na in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XXII. op die ander Nonas in Februario, na dat hy die Graefscap van Hollant ende van Oestvrieslant XIX. jaer hadde berecht. Dese *Willam* wert gevoert tot *Rynsburch* in dat cloofter, ende daer begraven mit betameliker uytvaert.

FLORIS *die* XIII. *Grave van Hollant.*

Ende als *Willam* die edel Prince doot was bleven, so wert verheven in die Graefscap van Hollant *Florens* syn soon, ende nam te wive des Hertogen dochter van Brabant, die *Henric* genoemt was, (1) en haer naem was *Mechtelt*, daer hy by wan *Willam* die Roomsche Coninc, *Florens* die Drossaet, *Adelheit* van Henegouwen, ende † *Mechtelt* die Gravinne van *Hennenberch*. In desen tyden quam Bisscop *Otto* van Jherusalem weder, ende vant al syn lant wel te vreden, die hem daer na in grooten onvreden bevant, want Grave *Otte* van Gelre vele manne had in *Zallant*, die seer swaerlic bescat worden van des Bisscops ** ambochts-luden, also dat sy arme worden van goede, ende tytiker haven. Waenam dese selve Grave besettede des Bisscops luden tot ende bi der tollen te *Lobede*, ende maeckte een eninghe mitten luden die in *Zallant* waren tiegens Bisscop *Otten*. Die Bisscop *Otte* van *Utrecht* overmits hulpe des Bisscops *Dircx* van *Monster* ende *Hermans* syn broederen, versamende een groot heer, ende meenden hi woude barnen in die Graefscap van Gelre die dorpen, die hem naest gelegen waren, ende die luden, die hem ongehoorsaem waren, daer uyt met

** *villicos.* Beka. *villicus* est *procurator, dispensator.* V. Menag. Amoenit. Jur. Cap. XVII.

(1) Ipsa id fatetur in charta Ann. 1253. *Mechtildis Comitissa Hollandiæ Dei providentia mater Domini Willelmi Romanorum Regis illustris omnibus præsentem paginam inspecturis salutem in Domino &c.*

† De hac & mirabili ejus partu Chronica Osnaburgensium apud Meibom. 2. *rer. Germ. ad Ann.* 1370. *Et pater istius Comitissæ fuit Florens Comes Hollandiæ & Selandiæ quartus nomine, decimus tertius numero: qui duxit Mechtelt filiam Henrici Ducis Brabantiæ, quæ genuit duos filios. Primogenitus Wilhelmus nomine, qui secutus patrem in hereditate & postea factus Imperator Romanorum. Secundus filius Florens Drossatus. Prima filia dicta Adelheid duxit in virum Comitem de Hennegauwe: altera autem Mechtelt duxit Comitem de Hennenberg, supra nominata.*

Digitized by Google

met machte verdriven. Ende daer tiegens vergaderde dat volc uit *Zallant* mit hulpe s'Graven van Gelre by *Borkelo*, ende meenden ſi wouden den Biſſcop wederſtaen. Mer die Biſſcop mit geluut der baſunen, ende dat geclanck van hoornen quam manlic tiegens ſine vianden, wies hi een deel doot-ſloech, ende venker dair veel meer, ende verjaghede al d'ander. Ende ſonder merren wan deſe Biſſcop twee caſteel, die *Voorſt* genoemt waren, die hy altemael deſtrueerde, en dat derde caſteel, dat *Bouchorſt* hiet, verbrande hy altemael ſonder den meeſten toorn. Want die Borchſaten in den caſteel deſen twiſt yerſt hadden gemaeckt, ende hadden dat gemeen volc van *Zallant* getrooſt tot ongehoorſaemheit. Die Grave van Gelre, die hem ſeer veronwaerde om des Biſſcops zeghe, ende creech in ſyn hulpe den Hertoge *Walraven* van Limburch, ende die Grave *Henric* van Renen met twe duſent Ridders, ende bat mede den jonghen Grave *Florens* van Hollant, dat hy hem mede helpen woude. Ende deſe *Florens* quam die *Lec* op mit al te veel ſcepen, ende verbrande des Biſſcops huys tot *Gheyne* harde viantlike. Ende daer teghen die Biſſcop *Otte* voerſz mit hulpe *Geraerts* des Aerdſcen-biſſcops van Bremen ſyns broeders, ende *Diderics* des Biſſcops van Monſtre ſyns neven, ende *Hermans* vander *Lippe* ſyns broeders verſamende cıɔ. Ridderen, ende wouden ſtriden tegens deſe voerſeide Princen al onvervaert. Mer die Biſſcop *Coenraet* van † Portuenen, die des Paus Legaet was, quam al onverhoet ten ſtede, dair die ſtryt weſen ſoude, ende verhilt deſen begonnen ſtryt, ende ſeide dair tuſſchen een ſoene ende geſceyt tuſſchen hem beyden, ende hoer beyder wille, in deſer manieren; Alſo dat die Grave van Gelre ſonde quytſcelden al ſyn toeſegghen, dat hy in Zallant hadde, ende gevent die goede Sinte Martyn, ende die Biſſcop ſoude dat Hof te *Cliſteren* ende tot Sente *Odelenberghe* uytgenomen die Proeſtie ende die Dienſtmannen den Grave van Gelre weder geven te leen van hem te houden, ende die Grave van *Hollant* ſoude hebben voir ſine Dienſtmanne, die hy dair wonende hadde, vyf hondert pont, ende ſoude vry ende quytſcelden der kercken van Utrecht.

† Portuenſis.

In den jare ons Heeren cıɔ. cc. xxv. doe geſciede binnen der Stede van Groninghen een groot ſtryt tuſſchen *Egbert* den Borch-

Digitized by Google

Borchgrave van *Groningen* ende *Roelof* den Casteleyn van *Coeverden*. Waerom die Bisscop van Utrecht mit machte tooch tot *Groeningen*, ende maecte aldaer vrede ende geboot dien te houden beyden partyen op haer lyff. Mer als die Bisscop van dane was, wan *Roelof* van *Coeverden*, *Egberts* casteel van *Groningben*, dat by hem stont, ende destrueerde dat, ende quam mit macht binnen *Groningen*, ende brac den vrede, ende verjagede *Egbert* in Vriesland. Ende hier tegens versamende *Egbert* een groot heer van Vriesen, ende besat dair mede die Stat van *Groningen* al om, dair hy menighen storm an dede, so dat hy een deel van der Stat verbrande, en verjaghede *Roelof* dair uit, dat hy van der doot ontquam, ende vlooch tot Coeverden. *Roelof*, die meende in allen manieren dese quaetheit te wreken, versamende haestelic vele wapentuers, ende stormde die Stadt van *Groningen* sonder aflaten. Mer die Bisscop die den noot synre Stadt harde snellic vernam, versamende uitgecoren vechters, daer hy *Roelof* mede verdriven woude van den besate van *Groningen*, ende dat casteel van *Coeverden* met crachte weder doen nedervallen, ende die Grave *Gheryt* van Gelre quam in des Bisscops hulpe mit vele lieden gewapent, ende Grave *Florens* van Holland sende hem groote cracht van Ridderscap. Grave *Dideric* van *Cleve*, ende Grave *Baldewyn* van *Benthem* gaven hem ooc hulpe. Die Bisscoppen van Colen ende van Monstre seynden hem also vele gewapents volcs als hy begeerde, ende van desen is vergadert een scoon heer by **Anonc, daer die Bisscop van Utrecht *Otto* sinen tenten sette, ende was daer dien dach met desen voerseiden Princen in groote blisscap. Ende dair by oordeel ende vonnisse synre Princen verwysden desen *Roelof* uit alle syne goeden, dat hyt mit allen rechte verboert hadde, ende alle die gene, die *Roelofs* hulpers waren, dien vergave hy 't volcomelike. *Roelof* bedachte die groote mogentheit des Biscops, ende brac syn besit van Groningen, ende sette sine tenten (1) bi den dorpe van *Coevorden*, ende bedachte te voren, dat dair een breet onlant, ende een kade tusschen lach,

(1) *Dissolvit obsidionem ab opido Groningiæ, & continuo castra sua fixit prope villam Covordiæ.* Beka.

** *Anonc.* Sic edidit Cl. Matthæus. In textu Bekæ habetur *Anem.* Utrumque male. Rectius Buchelius in Notis ad hunc locum Bekæ *Anen.* Interpres infra p. 143. etiam habet *Anen.* Adde Alting. in Not. Germ. infer. part 2. voce *Anen.*

Digitized by Google

lach, daermen niet lichte en mochte over comen. Des anderen daghes als die dagheraet opginc, ende die ſonne begonſte te ſcinen, die Heer van *Goer*, die Sinte Martyns banier droech, dede die baſunen blaſen, ende die * bonghen ſlaen, ende tooch voor mit uitgecoren wapentuere, ende al dat volc volchde hem, na dat menichſins gewapent was, ende als die beleyders vore waren van des Biſſcops heer, waenden ſy te trecken over die zudde, ende alſo ſy verlaſt waren met wapen verſoncken ſy in die (1) moederinghe ſtede des onlants, ende verdrenckten alle in die zudde, andere die niet alleene van den *Drenten* maer ooc mede van den wiven verſmoort worden, ende ſulc ander ſyn verſmoort van grooten dorſt, ende alſo doot gebleven. Ende ſommige die ſeer gewont waren ſyn hoir vianden nauwelike met ſnelre vaert ontlopen. *Roelof* met ſinen Ridders vervolgheden dat vliende volc alle die nacht, ende verhilt al hoer provande, hoer tenten, ende hoer cleynoot, ende is mit grooten love ende mit ſeghe weder gecomen in *Coeverden*, dair die overſte waren Grave *Geraert* van Gelre, *Giſelbrecht* van Aemſtel, *Dideric* des Biſſcops broeder van Deventer. Mer die Biſſcop *Otte* wiert gevangen ** in eenre ſudde, dien ſy martelike jammerlike mit menigerhande pynen handelden, want dat ſenynde felle volc villeden hem ſine crune al bloedich van ſinen hoofde mit meſſen, of mit horen ſwaerden. Ende ten leſten na vele verſmadeniſſen, die ſy hem deden, ſo worpen ſy hem in die alreonreynſte ſoeden die ſy wiſten, ende vertreden dair in. (2) Dit geſciede in den jaer van XVI. op die Kalende van Au-

* *Bonghen ſunt tympana.* Beka *b.*

** *In paluſtri loco.* Beka *Sudde.* Vetus. *Palus, lacus.* Kilian.

(1) Longe aliter rem commemorat ab aliis perperam edoctus Albericus ad Ann. 1227. *In Friſia*, inquit, *Epiſcopus Otto Ultrajectenſis contra quendam Rodulfum peſſimum tyrannum quoddam obtinuit oppidum, tyrannus ille à Friſonibus aggregatis Epiſcopum cum ſuis in oppido obſedit, ignem appoſuit, ignis violentia oppido deſtructo capitur Epiſcopus, & crudeliter interficitur, itaque ducenti circiter tam milites quam militum filii cum ſupradicto Epiſcopo fuerunt occiſi.*

(2) Verba hæc ſunt interpretis, ſed corrupti ſunt numeri. XXV. dixit jam ſupra, ſic ut apud Bekam eſt. Sed haud dubie non recte. Nam contigit demum cædes hæc Ann. 1227. ut late ea de re dixi ad Anonymum à me editum *cap.* 24. Albertus Abbas Stadenſis ad Ann. 1227. *Otto Trajectenſis Epiſcopus verſus Trentam ante Colfeldt, Freſonum inſolentiam compreſſurus, in paludoſo loco à ruſticis die Pantaleonis*

Digitized by Google

Auguſto. In den ſtride bleven doot meer dan vyf honderd Ridders mitten Biſſcop, ende daer toe menich edel man gewapent, ende daer mede was (1) *Bernt* van *Horſtmaer* een edel man, ende die alrevermaertſte man onder den Ridders van Duutſche lant, die onthilt hem ene wile op ſinen ſcilt, ende ten leſten verſonc hi neder. Mer hi hadde te voren grooten ſcade gedaen in den vianden. Die Biſſcop *Otte* wiert al heymeliken uter mudder getogen, ende mit groten wenen ende ſoryen beyde van Cleſien ende van Leken begraven tot Utrecht in die Domkercke na dat hy dat Biſdom XIII. jaer in

leonis feria quarta occiditur. Ibidem Comes Gelriæ vulneratur, & plurimi circa * CC. *omnes milites, aut filii militum, perimuntur, Thidericus Præpoſitus Daventriæ, Epiſcopi frater, vulneratus,* VII. *die occubuit. Corpus defuncti Epiſcopi maximo cleri & populi mœrore Trajectum defertur, & in beati Martini Eccleſia ſepelitur.* Patrem habuit Otto Bernardum Comitem Lippienſem, quem ipſe Epiſcopum Leathenſem in Livonia ordinavit, ut refert Crantzius in metropoli *lib. 7. cap.* 24. Idem Albertus Abbas ad Ann. 1228. *Mira res. Otto Trajectenſis Epiſcopus Bernhardum patrem ſuum in Epiſcopum conſecravit Aldenſele, & poſtea pater cum eodem filio Gerardum, alium filium, in Bremenſem Archiepiſcopum conſecravit. Idemque Gerardus alium fratrem in Epiſcopum Paderburnenſem Bremæ ordinavit.*

* Cæſos ait cccc. Gobelin. Perſon. Coſmodrom. *ætat 6. cap.* 64.

(1) Teutonicorum omnium *famoſiſſimus*, ut ait Beka. *Aliquibus Papis & quatuor Imperatoribus, quibus ſerviverat, ſuper omnes acceptus*, ut Anonymus, quem edidi Ann. 1690. *in conſiliis expeditus, largus, pulcher, & longus, fortis, & tamen compoſitus, cujus militiam*, inquit, *& audaciam commendabant Richardus Rex Angliæ, cui multum ſerviverat in guerris.* Meminit ejus etiam Levoldus de Northoff Chron. Comit. de Marka ad Ann. 1212. ubi prælio ait captum, quo Otto IV. Imper. à Philippo Galliarum Rege victus fuſuſque. Fuit Comes Horſtmariæ, ſeu ejus loci dynaſta, ubi adhuc arx ſeu Præfectura ejus nominis in diœceſi Monaſteriensi tribus à metropoli milliaribus diſtans, ut teſtis eſt ad Levoldum Meibomius in not. Meminit Rigordus. Meminit Guillelmus Brito, ſed is perperam Girardum vocat, & dynaſtam Hoſtimalem *lib. 11. Philipp.*

Et quo Teutonicos inter præſtantior alter
Non fuit, aut major membris, aut corde Girardus
Hoſtimalis contra Francos emiſſus ab oris,
Qui tantæ famæ, qui tanti nominis heros,
Ut vix Ottonem Saxonia præferat illi.

Digitized by Google

in groter eren berecht hadde, ende dat Stichte tegens rovers ende vianden ter doot toe beſcermt had. In den ſelven jaer hebben die Nonnen van Sint Servaes hoer ſwarte covele verwandelt, ende hebben graeu abyt aengenomen tiegen wille ende behagen hoere Priorinne, die † *Huland* genoemt was.

† *Gelindis. Beka.*

WILBRANDUS *die* XXXV. *Biſſcop t'Utrecht.*

Als Biſſcop *Otto* verſlegen was, als voerſeit is, quam Grave *Florens* van Holland mit anderen Overſten, der Kerken van Utrecht Dienſtmannen, tot Utrecht, ende bat voer ſinen neve *Willibrando*, die Biſſcop tot *Paderborne* was, des Graven ſoon van Oldenborch, datmen hem Biſſcop kieſen wonde. Ende als dat ghemene Capittel verſament was, ende hem hier op berieden, of ſy wouden des Graven vriendelike bede laten geſcien. Ende als rechtevoert die Grave van Gelre, ende die Heer van Aemſterlant, die ter doot gewont waren, hadden enen dach ende een corte tyt uyt hore vangheniſſe te gaen, ende worden gedragen op haren bedde liggende int Capittel, die al wenende baden der Cleſyen, dat men holpe, dat ſi uter vangheniſſe quamen. Ende alsmen ſach deſe dus jammerlike gewont worden, alle die goede luden van der Cleſie ſcreyende bitterlike, ende alle der luden rouwe van des Biſſcops doot wert dair vernywet, alſt geen wonder en was. Waerom deſe Heer *Willebrant* van *Paterborne* als een wys man dit te wreken wert gecoren die XXXV. Biſſcop tot Utrecht, een ſtadich, ende wys man, en hoech geboren. Mer want deſe *Willibrant* in dien tyden was in Italien, ende altoos hadde onlede in des Keyſers ſaken, daerom ſende men beſceyden wiſe manne over berch mit grooter haeſte, ende brochten deſen Biſſcop tot in den nywen Biſdom. Ende die begeerte der cleſyen preſenteerden deſe an den Roomſchen Hof, ende dit wert alſo gedaen. Want die Paus *Gregorius* die IX. alſo genaemt bi rade ſynre Cardinalen, (1) ſo verſette hi ſinen lieve *Willibrandum* van *Paterborne* tot *Utrecht*, ende gaf hem

(1) Idem Abbas *d. loc. Willibrando Paderburnenſe Epiſcopo in ſedem Trajectenſem tranſlato, Bernhardus, Embricenſis Præpoſitus, Paderburnæ in Epiſcopum eligitur, & Bremæ à fratre ſuo, Bremenſe Archiepiſcopo, ordinatur.*

Digitized by Google

hem syne benedixie, ende senden eerliken in syns vader lant. Dese nywe Bisscop ginc sitten te rechte binnen Utrecht, dair syn hoghe mannen mit rechte ende mit oordeel wysden, dattie Grave van Gelre vry ende los wesen soude mitten anderen gevangen van der vangenisse des Casteleyns van *Coeverden*. Want die selve Casteleyn als een verbannen man overdadich ende onwittich sinen rechten Heer onweerdigher doot syn lyf had genomen. Doe versamende dese Bisscop beyde van syn selfs macht, ende mede uit Vrieslant, overmits des Paus aflaet een machtich groot heer, dat hy tegens die van *Coeverden* ende tiegens die *Drenten* deylde in ses bataelgen, ende daer tiegens setten dese voerseide *Drenten* ooc ses partyen omtrent, daer sy den Bisscop mede wederstaen wonden, dair sy hoer palen so vaste mede besetten, datmen in hoer lant niet comen en mochte sonder groten scade. Mer dese Bisscop als een onvervaert Prince quam tiegens sine vianden van allen siden, ende sloeger vele doot, die hem wederstonden, ende verbrande vele dorpen, ende vervolchde dat vliende volc al ter doncker nacht toe. Des morgens daer na als die sonne op was, ende als die voghelkins met horen singhe die dach condich makeden, quamen die van *Coeverden* mitten *Drenten*, die seer ontsaghen des Bisscops mogentheit, ende gaven hem selven in des Bisscops genade, ende setten dair ghiselen voir den Bisscop, dien hy ontfenc, ende ontbantse van der maledixien op deser voerwaerden, die hier na comet, also dat *Roelof* den Bisscop vri overleveren soude dat casteel tot *Coeverden*, ende alle recht ende alle jurisdictie van der *Drenten* soude hy Sente Martyn vry eygen weder geven, ende drie dusent marc betalen voir alrehande scade, dien sy gedaen hadden, ende hondert mannen gewapent senden in Lieflant, ende een nonne clooster stichten van Sinte Benedictus oorde, ende dat goeden tot xxv. provenden. Ende als dit gedaen was, so dede die Bisscop dat casteel te *Lare* breken ten gronde toe, ende dat casteel tot *Coeverden* besette hy, ende dedet bewaren met getrouwen hoeden, ende sinen hulpers gaf hy oorlof, ende dancte hem vriendeliken, ende bevalse Gode, ende reet van dane tot Utrecht tot Sente Martyns feeste met grooter eren. Mer *Roelof* die hem bitterlike seer bedroefde, dat hy den Bisscop dat casteel hadde overgeven, ende dat hy dus afgeset

Digitized by Google

was van den Ambochte van der *Drenten*, vermyede mit gelde enen van dien, die op ten casteel voerseit waren, dat hy hem dat casteel verraden soude tot eenre bequamer tyt. Ende onlanghe daer na gingen die meeste hope der luden, die opten casteel laghen mit desen verrader van den casteel int dorpe, ende *Roelof* die lach daer ende scoel bi den casteel, vercreech die brugghe, ende ginc binnen die uterste poorten, ende wan dat casteel met loosheden, ende sloech doot die ghene, die hy dair op vant, ende besettet al vast mit sinen luden. Die Bisscop was hardelgram, ende sonder wonder, als hy dat casteel verloren hadde, ende geboot dat casteel van *Hardenberch* daer tiegens te besetten, ende dede gemeen heervaert bieden tegens *Coeverden*, ende tiegens die *Drenten*. Ende hierom in den jaer ons Heeren CIↃ. CC. ende XXVIII. als alle broeclande bevroren waren, ende men over al reysen mochte, tooch die Bisscop mit enen machtigen heer in der *Drenten*, ende meende dat hy des anderen daghes toornen ende tynnen van den casteel toe *Coevorden* mit alrehande instrumenten breken soude, ende al sine viande daer op te samen vanghen. Mer dese hope ginc al te niet, want ter selver nacht quam groot wint ende reghen, waer by dat ys ende snee te nyete ginc, ende altemael dat heer moste afterwaert wycken over Yselen, ende laten haer instrumenten daer bliven. Ende die Bisscop predicte van nywes des Paus aflaet, ende sende in Vriesland om hulpe. Ende als dese somer quam, so vercreech dese *Roelof* bestant, ende belovede dat hy houden soude drier *Abten* segghen van Oestvriesland van alre misdaet, die tot desen daghe toe tusschen den Bisscop ende hem gesciet was, ende binnen desen bystant ginc *Roelof* totten casteel van *Hardenberch*, ende begonde mitten Bisscop te spreken van den payse deser soene. Die Bisscop die hem seer verwonderde van des *Roelofs* comen, ende vraghede hem aldus: *Waerom hy also coen was, dat hy mit enen knechte allein onder alle sine vianden quame.* Daer namen die van *Hardenberch* jegens des Bisscops wil desen voersz *Roelof* als enen onwittighen man ende leyden mit crachte uten † slote, dien si mit *Henric* van *Gravensdorp* raden ende op staken setten. Daerna begonde dat volc in den lande van Utrecht te verwoeden die ene tegens den anderen, also dat scier van daghe te daghe te vechten of te bernen waer. Waerom dese voersz Bisscop

† de conclavi.

Biſſcop tot Utrecht quam, ende maecte daer ſyn onſcoude van *Roelofs* doot openbaerliken voor allen luden. Ende overmits hulpe Grave *Florens* van Hollant, ſo maecte hy vrede ende vrientſcap tuſſchen ſyne twydrachtige manne. In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XXXI. dat verwaende volc van den Drenten verſamende vele wapentuers, ende beſaten die Stadt van Groningen, ende *Egbert* die Borchgrave van der Stadt dede die poorten op, ende ſloech doot ſynre vianden vele, ende behilt van ſynre wederpartye waghen ende provande, ende wel ſes hondert paerden. Ende des anderen daghes tooch hy uit, ende verbrande vele dorpen in der Drente. Die Biſſcop die hier hem wat in verblide, tooch in Vrieſlant, en vercreech overmits des Paus aflaet van daen derdewerf een groot heer van volcke, daer hy crachteliken mede in Drenten ginc, ende verbrande dat dorp van *Coeverden*, ende dat voorborcht van den caſteel altemale, ende ſyn wapentuers ende ſyn paerde, wapen ende cleder, ende provande, ende grepen wyff ende kinder, die ſy wredelike dooden. Ende als dien dach ten avont quam tooch dat Biſſcops heer over dat broeclande, om dat hy daer bet beſcermt was, ende is wedergekeert tot *Anen*, daer hy in grooter eeren met behouden rove hem ſeer verblide. Des anderen daghes als die ſonne opginc tooch des Biſſcops heer mit ongewonden banieren ende mit baſunen over dat broeclant, ende haeſten hem tot dat caſteel te *Coeverden* te beſetten. Mer der Drenten een onghetellic volc waren des nachts te voren al heymeliken binnen der veſten des caſteels gecomen, ende an die ander ſide ſtonden die Vrieſen uten Geſtichte van *Monſtre* in groter hoverden in der Drenten hulpe. Die Vrieſen uten Stichte van Utrecht waren in des Biſſcops hulpe, ende hadden des daghes te voren groten ſcade genomen, ende waren ſeer verwonnen. Ende daerom waren die Drenten ſo vele te ſtouter, ende ſyn mit heercracht te *Coeverden* comen, ende wouden ſonder merren ſtriden tiegens des Biſſcops heer. Mer die Biſſcop ſach ſinen provande geminret, (1) ende tooch weder achter waert in *Herdenberch*, ende gaf ſine ſoudenaers oorlof. Hy danckede ſine

(1) E Drentia Vollenhoam, Vollenhoa Daventriam, & ſummo hinc cum applauſu Ultrajectum contendit, nullis magis invitis, quam qui interim diœceſin mutuis inter ſe rapinis & villarum incendiis

ſine hulpers ende beſettede ſine ſloten, ende vervoldeſe mit al dat hem behoeflic was. In deſen tyden was een Jode in Hiſpanien, ende om ſynen wyngaert te bereyden, ſo ** minrede hy enen cleynen berch, daer hy int holle van enen ſteene vant een boeck, dat hadde houten bladen, daer in geſchreven was mit drierhande ſprake, als Hebreuſche, Griecx, ende Latyn, van welcker tongen beſonder ſtont van deſer manieren: *Chriſtus die Gods ſoon ſal geboren worden van der maghet Maria, ende die ſal gepaſſyt worden om der menſchen ſalicheit.* Ende als die Jode dat geleſen heeft is hy bekeert ten Kerſten gelove, ende dede hem dopen mit al ſynre familie. In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XXXIII. op die VI. Kalende van Auguſtus ende Biſſcop *Willibrant* ſyn leven, ende ſterf te Zwolle, (1) na dat hy VIII. jaer dat Biſdom van Utrecht hadde manlic berecht, ende wert van dane gevoert, ende harde eerlic begraven in den clooſter tot Sinte Servaes, want hy dat fondament van der kercke den yerſten ſteen leyde. Deſe *Willibrandus* doe hy noch te Paderborne Biſſcop was, doe was hy twee werven gevaren int heylige lant om des Keyſers * biſſcop, daer hi vernam een ſelſaam dinc, dat van der Stat van Tyla al vaſte bi Tharſen lach een groot berch van † avontueren. Want ſo wie dat vaſte VI. weken, ende dair ſine biechte claerlike dede, ende ons Heeren lichaem ontfenghe, ende alſo nuch-

** comminuendo rupem. Beka.

* ob Imperiale negotium. Beka.

† mons factorum. Beka.

cendiis tumultuantes afflixerant. Addam quod omiſſum hic, nec ab alio quoquam obſervatum, ex MS. narratione de Trajectenſium bello adverſus Trentones: *Epiſcopus*, ait Auctor ad Ann. 1231. *omnibus Friſonibus valedicit, & in magna ipſorum laude & amicitia ab eis recedit; de cujus adventu, & ex inſperato reditu, omnes gaudebant præter illos, qui tempore ſuæ abſentiæ totam terram Trajectenſem diverſis inſultibus, inter ſe ipſos tumultuantes, rapinis ac incendiis tota illa hyeme infeſtaverant: ad quorum correctionem cum Epiſcopus & expenſis & collecta militum ſatis infructuoſe fere tota illa æſtate laboraret, tandem tota illa diſcordia per Florentium Comitem Hollandiæ, filium Wilhelmi Comitis, qui priori anno militare inceperat, penitus eſt ſopita.*

(1) Præfuerat duos Paderbornæ. Gobel. Perſon. *Coſmodr. atat. 6. cap. 64. pr.* Krantz. *lib. 7. metrop cap.* 39. Liber memoriarum eccleſiæ S. Salvatoris VI. *Calend. Auguſt. obiit Willebrandus Epiſcopus, pro quo dantur hic de bonis van Overryn, quæ continent* 34. *jugera vel circiter.*

Digitized by Google

nuchteren clom opten berch, die ſoude ſonder twivel goede geluckige aventure vinden. Deſe voirſeide *Willibrant* Biſſcop ſeyde mit waren woirden, dat hi een Ridder geſien hadde tot *Antiochien*, die op deſen voirſeiden berch geweeſt hadde om geluckige gratie te vinden, ende deſe Ridder vant opt alrehoochſte van den berghe een tafellaken al vol mit menigerhande ſpiſen, dat hem ende ſinen geſinde daghelix ſpiſe genoech leverde by te leven.

OTTE VAN HOLLANT *die* XXXVI. *Biſſcop t'Utrecht*

Na des Biſſcops *Willibrandus* doot was die kerke van Utrecht ſonder herde, waerom dat Capittel van Utrecht gemeenlic is te ſamen geroepen om te kieſen enen nywen Biſſcop. *Otte* van *Holland*, die derde alſo genoemt, by aenroepen des heyligen geeſtes wert eendrachtelic gecoren die XXXVI. Biſſcop tot Utrecht, een edel man, geboren van Conincs geſlachte. Deſe *Otto* na ſyns vaders doot was hy geneyget tot Ridderſcap, ende ontfenc van ſinen broeder die Graefſcap van Oeſtvrieſlant te leen. Deſe *Otto* begaf die heerſchappy, ende nam an dat Biſdom, dat hy vont al te arm, ende van grooter ſcout verladen van der oorloge van den ongehoorſamigen Drenten, dat altoos an ſtont, ende mede dattie dike dicwyle braken, ende dat lant bevloyeden. Mer bider Goids genade ſo vercochte deſe Biſſcop die goeder, die hem ſyn vader geerft had in Hollant, ende betaelde des Biſdoms ſcout, ende loſſede ſine caſtele, ende berechte alt Biſdom als een waerlic Hertoge lange tyt. Ende om ſynre beden wille ſo dede Grave *Florens* van Hollant maken enen groten dyc van *Ameronghen* neder tot *Scoonhoven*, die veel goeds coſte, ende te love ſynre ewiger gedenkeniſſen, ende dede den Biſdom vele oirbairs. (1) Deſe Grave *Florens* in den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XXXIV. mitten Hertoge *Henric* van Brabant, ende mit Grave *Dideric* van *Cleve* by gehete des Paus Gregorius die IX. alſo

(1) Cauſa belli hæreſis, ut Albertus Abbas Stadenſis ad Ann. 1234. Ut Emo Abbas in Werum, ut Wilhelmus Procurator** *to.* 3. & ** 4. *Analect.* ubi ad d. Ann. late de ea re, ſola fuit & unica ſacerdotum avaritia, impotentia, nequitia.

** Nobis Tom. 2. p. 97. ** Nobis d. Tom. 2. pag. 501.

Digitized by Google

alſo genoemt voeren in (1) *Stadinger* lant in den Stichte van Bremen, ende verdreven daer uyt mannen, wiven ende, kynderen, dat ſy daer niemant in en lieten bliven, daerom dattet voerſeide volc die Papen ende die clerken hadden verdreven, ende waren weder gekeert ter oeſeningen der afgoden. (2) In deſen ſelven jaer Grave *Florens* een onvervaert Prince, die vele tornoy in menighen lande plach te hantieren, dair hy grooten lof an vercreech, die Gravinne van *Clermont* hoorde die mare van der grooter vromicheit des voorſz Princen, ende begonſte te dencken, ende te viſieren, hoe ſy deſen Grave mochte comen te ſien, dair ſi ſo menighe Ridderlike doghet of gehoort had, ende vant ten leſten deſen heymeliken raet, dat ſy doe horen man vriendeliken bat tot veel tiden, dat hy een hof ſoude beroepen in Almaengen, dats in Duutſchlant, daer hy ſelver niet en reet, want hi out was, ende hi wiſte, dattie Grave van Hollant daer comen ſoude

(1) Alberic. ad Ann. 1234. *Cruce ſignati ſunt Henricus juvenis Dux Brabantiæ, & ſororius ejus Comes Hollandiæ Florentius Guillekini filius, & alii multi, ad deſtruendam quandam Friſiæ inſulam ad Stadingas, ubi increverant hæretici, ipſa inſula jam diu in excommunicatione conſtituta.*

(2) Cædem Comitis etiam refert ad hunc annum Godefridus: *Ipſo anno*, inquit, *Comes Hollandiæ in torneamento ſuffocatur apud Corbiam in Ambianenſi diœceſi.* Henricus item Walterus apud Meibom. to. 2. rer. Germ. Perperam autem refert ad ann. 1238. Albertus Abbas Stadenſis. Cæſum perperam Wilhelmum, perperam Comitis vocat fratrem. *Anno*, inquit, 1238. *Wilhelmus frater Comitis Hollandiæ in torneamento interiit.* Florentio quidem frater, cui nomen Wilhelmus, ſed hic cæſus non fuit, verum cæſo Florentio Willelmi filii ejus tutor, & ſimul Tutor Hollandiæ. Sic ſeipſum enim vocat in charta Ann. 1236. cujus hoc eſt initium: *In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Ego Wilhelmus Tutor Hollandiæ notum facio tam præſentibus quam futuris, quod contuli Abbatiſſæ & conventui Sanctæ Mariæ in Reinsburgh omnia bona ſive hereditatem, quam poſt mortem pueri Immæ & Egidii ad Wilhelmum puerum filium dilecti fratris mei Florentii quondam Comitis Hollandiæ ſunt devoluta &c.* Puer autem qui vocatur hic, poſtea Rex Romanorum, perperam rurſum ab Alberto frater Comitis ſalutatur ad Ann. 1247. *Wilhelmus*, inquit, *frater Comitis Hollandiæ à quibuſdam Epiſcopis & Comitibus in Nuſſia in Regem Romanorum ad gubernandum Imperium eſt electus.*

Digitized by Google

de mitten Heren van Duutſche lant om den Ridderliken lof te vercrigen. Ende hierom is Grave *Florens* van Hollant ende die Grave van Cleve derwaert gereden mit grooter coſteliker gewaden om ſyns namen lof te breyden, ende wert in den ſtriden gecoren meeſten Ridder te weſen van der Almaengen. Ende dair teghen die Here van Inghel wert gemaeckt Prince van den Walſchen Ridderſcap. Ende ſonder merren ordineerden die Erauden die uitvercoren Ridders an beyden partyen. Daer cloncken die baſunen ende die tamburen. Daer bloncken die banieren ende die ſwaerden, ende daer verſamenden die Heeren, die ſeer arbeyden om den ydelen lof. Mer die Grave van Hollant, die des ſpeels gewoon was, arbeyde veel bet dan ymant andere om den ydelen lof der eeren te vercrighen. Want hy vele Walſche Ridders uytwerp, ende door vocht, ende feeyde ſyne wederpartye, ende waer die Duutſche verladen waren, quam hy hem t'ontſette. Die Gravinne van *Clermont*, die op ten toorn lach, ende van verren neder ſach die groote vromicheit des Graven *Florens* van Hollant, ende hoerde over al roepen ſinen lof, van grooter begeerten van lieſten, ſo bat ſy dicwyl horen man, dat hy hoer bewiſen wonde, wele die Grave van Hollant waer, onder die Ridderſcap, dattet die Grave van *Clermont* ten leſten in onwaerden nam, ende antwoorde ſinen wive mit verkeerden aenſien aldus: *Ic weet wel dat van volheit des herten die mont ſpreeckt, ende dat die Grave van Hollant dynre minnen gebruket, ende ſie dyn minre, dien uytgecoren Prince, die den gulden banier draget mitten roden leuwe, dien du mit bernender minnen dicwyl bevoſte begeert te ſien levende, mer leeft God dien ſaltu t'avont ſien al doot.* Die minlike Gravinne die bekende haers mans felle ſinne, peinſede hoe ſy den Grave van *Hollant* by enen heymeliken bode mochte waernemen. Mer die Grave van *Clermont*, hoe out hi van jaren was, dede ſine wapen aen, ende verſamende die Walſche Ridders by hem, ende mitten Here van Nigelle bereden ſi den Grave *Florens* in allen ſiden, ende ſloegen op hem mit grooten nide. Grave *Florens* die van deſen ſaken niet en wiſte, verweerde hem tegen veelheit der Walen, alſo lange als hy mochte, ende veel ſinen vianden, die hem anvochten, dreef hy van hem mit manliker vromicheyt. Ende ten leſten quam die Grave

Digitized by Google

van *Clermont* mitten ſinen ſo ſwaerliken opten Grave *Florens*, dat hine dootſloech te *Corbi* opte XIV. Kalende van Auguſto. Ende als die Grave van Cleve dat ſach, rumede hy daer toe mitten Duutſchen Ridders, ende om wrake van ſinen neve ſloech hy doot den Grave van *Clermont*, ende verjaghede den Heere van *Nigbel* uten tornoy. Ende aldus is dat boertelicke ſpel verwandelt in enen bloedighen ſtride. Die Gravinne van *Cleermont* bedochte, dat die Grave *Florens* onnoſelike ter doot was comen, ende dat ſi die eerſte ſake dair of was, van grooten bitteren rouwe verloos ſi horen ſinne, ende woude boven van den toorn neder vallen hebben, ende viel neder in een ſiecte, diemen niet geneſen en conſte, die de *Medici* noemen * *amor hereos*, ende levede onlanghe daerna, ende voer van deſer werelt. Die Ridders van Aelmaengen voerden des edelen Graven lichaem tot *Reynsburch* int clooſter, dat aldaer mit grooten rouwe begraven wiert. Deſe Grave *Florens* was in ſynre bloyender tyt lief ende bequaem onder al den Princen van Aelmaengen, die XII. jaer in grooter eren die Graefſcap van Hollant berechte, ende na ſynre doot quam Biſſcop *Otto* van Utrecht, ende nam den Joncheer *Willam* van Hollant in ſynre beſcermeniſſe, ende berechte mede die Graefſcap van Hollant, ende overmids deſe macht ſo verwan die Biſſcop die Drenten, ende bedwanc die van Coeverden. Ende als hy woude reet hy in hoer lant, dat hem niemant wederſtont. Die Heere van *Nigbel* vermids vriendelike beden verſoende hy tiegens den Biſſcop mit alſulker vorwaerden, dat hy een clooſter kercke ſoude ſtichten op die ſtede daer ſyn broeder geſlagen ſoude weſen ende was. In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. ende XXXVIII. optie IX. Kalende van Januario voer *Machtelt* van deſer werelt, ende wort begraven int clooſter tot Lauſdunen. Want ſy in voertiden dat Clooſter hadde geſticht in aflaet van haren ſonden, daer ſy groot goet gaf ende eerliken voleynde.

* *hamorrhoidum.* Bek.

WILLEM *die* XIV. *Grave van Hollant.*

Na Grave *Florens* doot des edelen Prince wert *Willam* ſyn ſoon, die ander alſo genaemt, als een recht erfgenaem verhoget in ſyns vaders ſtede die XIV. Grave van Hollant, ende nam

nam te wive een ſcoen maghet die *Eliſabeth* hiet, des Hertogen dochter van *Brunſwyck*, daer hy by wan *Florens* die na hem Grave wert. Deſe die van beginne ſyner joghet meer minde hoocheit des yſers, dan bloncken des gouts. In deſen tyden was Keyſer *Vrederic* verbannen daer te voren van den Paus *Honorius*, ende by *Innocentius* den vierden van ſynre Keyſerliker waerdicheyt geſet, ende die Coervorſten der Keyſerrycks hebben den Lantgrave van *Doringhen* gecoren tot enen Roomſchen Coninc. Mer deſe Lantgrave levede luttel jaren daer na, ſo dattet Roomſche ryck echter ſonder Coninc was. Waerom die Paus by gemenen rade ſyner broederen *Petrum Caputium* ten gulden zeile tot Sinte Joris Dyaken Cardinael ſende in Germanien, ende vermaende die Coervorſten, dat ſy van nywes coren enen Coninc. Die Coervorſten verſamende in een Stat, heet *Woeringen*, ende coren eendrachtelyk Joncker *Willam* van Hollant in enen Roomſchen Coninc, ende tugheden, dat hy die machtige Prince waer in den lande van Germanien, ende hoe deſe koer meer openbaer wert, hoe meer bliſcap was onder die Ridderſcap. Want deſe *Willam* was in den xx. jaer ſyner oude, doe hy gecoren wert, ende was ſcoon van live ſonder baert, ende al ſine leden ſeer te pryſen. Mer want deſe jongelinc wapentuer was, ende geen Ridder, daerom ſo bereide men haeſtelic al dinc, die daer toe behoeflic waren, op dat na die maniere die Keyſer Ridder waer, eer hy tot Aken die croon des Ryes ontfinghe. (1) Ende want vele Ridders mitter tyt hem die coſt ontſien, ſo laten ſy

(1) Sumptus olim ingens. Chron. Normann. ad Ann. 1254. *Eodem anno Philippus primogenitus filius Ludovici Regis Francorum fit miles Pariſius, cum tanto urbis & civium apparatu, ut retroactis temporibus vix magis ſolemne feſtum Pariſius factum vel alibi reperiatur. Unde & tota civitas ſericis pannis & cortinis extitit ornata &c.* Charta Ann. 1339. *Willem Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieſlant maken condt allen luyden, dat wi verlyet hebben, ende verlyen, mit enen rechten liene Philips van Waſſenaer onſen getrouwen Knuep, die Borchgraefſcap van Leyden ende anders al leengoed, dat die Burchgrave van Leyden Haer Dideric die leſt was, Philips Oem voerſeyt, bet in ſynen leſten live in alren rechte hadde ſonder alleene die hondert ponden Hollants s'jaers, die ons lieve Heer*

Digitized by Google

ſy af die feeſte, (1) ende ontfaen die waerdicheit der Ridderſchappen mit enen halſlage. Ende daerom ſyn veel, die der regule der Ridderliker oorden niet en weten, waerom ſy rechte Ridderſchap niet en connen hantieren. Ende daerom willen wy onſe materie wat verlanghen, ende in deſen jegenwoordigen Croniken ſcriven, hoe deſe Joncheer *Willam* van Hollant na der Kerſten manier is Ridder gemaeckt, ende die regule der Ridderliker oorden mit hogher feeſten anghenomen ende belovet te houden, op dat dair an horen moghen die Ridders nu ter tyt, wat laſt ſi annemen in hoere oorden, ende hoedane beloſte ſy beloven in hoer regule. Ende als alle dinc bereyt was, na dattie ewangelie van der Hoochmiſſe geſongen was, is deſe voirſeide (2) wapendrager gebrocht voir den Cardinael overmids die Conine van Beem, die ſprac aldus: *Heylige vader, Uwer waerdicheit brenghen wy deſen uitgeceren wapentuer, ende bidden u inniehlike, dat ons vader &c. gaf Heeren Dirc Burchgrave van Leyden voirſz toit ſine Ridderſcap te helpen, doe hy Ridder wert, die ſel wi ſelve behouden &c.* Vid. *lib.* 4. *de Nobil. cap.* 16.

(1) Tacti collum humerique. Et terni interdum ictus. Æneas Sylvii vita Frederici III. Imp. *Cæſar Albertum fratrem pluresque Duces & Comites ad militiæ provexit honorem, ter quemque gladio percutiens, trecenti eo die percuſſi milites referuntur.* Ejuſdem adventus Romam apud Mabillon. *Muſæ. Italic. Cæſar ibi ſubſiſtens cum Pontifice & Cardinalibus nobiles viros ſupra centum Germanos fere omnes militaribus inſignibus donavit, nudo ac plano enſe quemque ter verberans leviſſime. Nobiles,* inquit, *ſupra centum.* Raro enim plebeji honore ejuſmodi olim aucti. Conradi IV. conſtitutio apud Goldaſtum *to.* 3. *conſt. imper.* §. 5. *de poteſtatis noſtræ plenitudine ſibi concedimus poteſtatem, quod quanquam pater ſuus miles non fuerit, & noſtris conſtitutionibus caveatur, quod milites fieri nequeant, qui de genere militum non naſcuntur &c.* Vid. *lib.* 4. *de nobilit. cap.* 13.

(1) Nobilis nondum miles, armiger, ſcutifer, famulus, miniſterialis. Et habebant etiam famuli obſequentes ſibi famulos ſed tot non quot milites. Charta Ann. 1354. *elc Ridder met drien peerden ende twee Knapen, ende elc Knaep van der borchtochte voerſz mit tween peerden ende enen knecht.* Proprius militum veſtitus, qui & datus in feudum, ut in charta Ann. 1322. *Item Heer Rogier van Lievendale die bout van Hollant ten rechten lene hondert pont groten s'jaers &c. Item ſo bout Heer Rogier voerſz te ſinen live van den Grave van Hollant Ridder cleder, wanneer dat die Grave Ridder cleder geeft.* Vid. *d. lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 18.

Digitized by Google

dat uwe vaderlicheit ontfaen wil ſynre belyenghe ende profeſſie, op dat by onſen Ridderliken geſelſcape waerdelic mach aengeſcreven worden. Die Cardinael, die daer ſtont in ſinen ornamenten gecleet als een Biſſcop, ſprac aldus deſen jonghen wapentuer toe: *Na der beduedeniſſen des namen* miles *dat beduut in onſer Duutſche een Ridder, ſo behoort elken man toe die Ridder worden wil, dat hy ſy hoech van maghen geboren, milde van gaven, uytgeſceyden in ſedicheyt, grootmoedich tegens die hem wederſtaet, ende wys in mateliker vromicheit. Mer eer du die beloſte van dynre profeſſie doeſte ſo ſultu horen mit wiſen berade den laſt der regulen van Ridderliken oorden. In den eerſten mit innighen bedencken ons Heeren paſſie dagelix miſſe te hooren, ende dat lyf ſtoutelic in avantueren te ſetten voor 't Kerſten gelove, die heylige kercke te beſcermen mit hoiren dienres voir allen quadyen, weduen ende weſen in hoer noet te helpen ende te beſcermen, rechte ſtride te ſtriden ende quade giften te verſmaden,* (1) *ende om enen onnoſel te verloſſen eenen kamp te vechten, geen tornoy te hantieren dan alleen om die Ridderlike oefeninge, den Roomſchen Coninc of ſine knapen in waerlike ſaken onderdanich te weſen, ende dat gemeen volc onbeſmet in ſynre machten te laten, ende des Keyſerrycs leengoet van den Rike niet te vervreemden, ende voir Gode ende voir den menſchen enberiſpet te leven in deſer werelt, ende is dattu deſe ſtatuten der Ridderliker oorden wyſlic ende wel bewaerſte na dynre macht ende na dine weten naerſteliken volbrengeſt, ſo ſaltu verdienen tytlike eer in deſer werelt, ende na deſen leven euwighe ruſte in den hemel.* Ende als dat gedaen was, nam die Cardinael des jongelinx handen, die hy te ſamen leyde, ende ſlootſe int miſſale opt ewangeli, dat daer geleſen was, ende ſprac aldus: *Wilſtu die Ridderlike oirden ontfaen mit begeerten in den name ons Heren, ende die regule, die di albier voirſproken is, na dynre machte vol te doen.* Die wapentuer antwoorde: *Ic wil.* Deſe Cardinael gaf deſe wapentuer doe deſe beloſte beſcreven, die

(1) Æneas Sylvius de vita Frederici III. Imp. *Quod ſi recta ratio nos duceret, nemo militiæ cingulum ferret, qui præclarum aliquod in armis facinus non egiſſet, aut ſtravisſet provocantem hoſtem, aut murum aſcendiſſet &c. Sed nos hodie delicatos & in plumis nutritos, qui nudatum enſem nunquam videre, quin & infantes in cunis jacentes, militaribus decoramus honoribus &c.* De duellis dixi quod ſufficit *lib. de Probat. cap. 2. n. 100. & ſeqq.*

Digitized by Google

die die ſelve wapentuer voir hem alleen las inhoudende aldus: *Ic Willam van Hollant een Prince der Ridderſcap ende een vry man des heyligen Keyſerrycx belye mit minen ede in der tegenwoordicheit myns Heren Sente Peters ten gulden Zeyle Dyaken Cardinael ende Legaet des ſtoels van Romen te houaen deſe Ridderlike oerden ende Regule by deſen ewangelie, dat ic taſte mitter hant.* Diè Cardinael ſprac tot hem: *Deſe heylige belofte ſy dy een waer aflaet dynre ſonden.* Ende als dit geſeit is, doe gaf den Coninc van Beem den Jongelinc enen grooten ſlach, ende ſprac aldus: *Ter eeren des Almachtigen Gods ordineer ic di Ridder, ende ontfanghe di dankelick in onſen geſelſcap, ende dene dat die verloſſer alle der werelt voor Annas den Biſſcop voir dy wert in ſyn hals geſlagen, ende beſpot, voor den rechter Pilatus met gheſelen geſlagen, met doornen gecroont, ende voor den Coninc Herodes gecleet mit enen mantel, ende dair belachet, ende daer naeſt voor al den volcke gewont ende aen 't cruce gehangen. Wiens cruce ic dy rade ende vermane dy aen te nemen, ende te wreken.* Ende als deſe ſaken feeſteliken gedaen waren, ende deſe nywe Ridder als hy miſſe had gehoort, dede hy blaſen trompen, ende tambueren ſlaen, en bellen clincken, ende ſtac mit ſperen driwerven tegens des Coincx ſoon van Beem, ende daerna ſloegen ſy tornoy mit blancken ſwaerden. Ende hilt Hof drie daghen lanc in grooten eerſamen coſt, ende gaf al den Princen ende meeſten milde gaven, ende deylde hem mede ſyn eerſamicheyt. Mer die Cardinael ſcreef den Paus enen brief al dinck alſo als daer geſciet was, ende ſende hem daer by enen ſnellen bode. Ende die Paeus, die hier in verblyt was, ſcreeff ſinen diſpenſator enen brieff inhoudende aldus: *Inwocentius Biſſcop knechte der knechten Goids den Rectoor Sinte Marien in Cosmedin ſalicheit ende der Apoſtelen benedixie: Sone belye mit ons, die bekenſte di te weſen een levende lit des lichaems mitten hoofde, dat wy dy blidelike ſcriven, dat bekenne blideliken, dat op die* v. *Nonas in October in den Hof, die by Colen hoochlic verſament was, onſe lieve Soon in Gode Grave* Willam *van* Hollant *mit gemeenre begeerten der Princen, die daer recht hebben om den Keyſer te kieſen, dair hem die ander Princen om verbliden, is gecoren in enen Roomſchen Coninc. Dat wy openbaerlic weten by brieven des ſelven Coincx, ende, ons ſoons* Pieter *toe Sinte* Georys *ten gulden ziele Dyaken Cardinael, op dattie blyſcap, die wy billicx hebben ſullen van deſen oirbaerliken ſaken, dat dynre vreuchde oec te meere ſy om deſen perſoon, die nywes gecoren*

Digitized by Google

gecoren is. Want deſe Coninc, alſo als deſe Cardinael entboden heeft, ende mede die gemeen mare circont, ſo is hy een trouwe gelovich man, wys van ſinne, vrome van Ridderſcap, ende mogende van ſyns ſelfs cracht, ende veelre Prince maech ende ſwager. Hy is mede jonck van jaren, redelic van ondervinden, bequaem van ſeden, ende van allen lichame behagelyck. Waerom wy hopen in Gode ſynre macht ende goedertierenheyt, ende dat deſe Coninc ſal onder die voeten treden alle den luden, die den Kerſten luden quaet aen doen, ende den quaden boer hovede breken, ruſte den gemeenre werelt, ende dat corteliken ten Kerſten gelove brengen. Die vrede der kercken, ende die ſtaet der gelovighen, ſal by deſen man mitter hulpe Goids grotelike verhoget werden. Want alle die meeſte van den lande hebben deſen gecoren, ende hoer hovede hem onderdaen. Dit ſprec ende ontbiedt den getrouwen, die du weetſte, die hem om deſe mare verbliden ſal. Gegheven &c.

In deſen als deſe nywe gecoren in blyſcappen ſat te Woeringen, ende drie daghen had Hof gehouden, des vierden daghes daerna als die ſonne opginc, ende dat gras mitten ripe bevroren was, blieſmen die trompen, ende geboot die paweljoen te breken, ende die Stadt van *Aken* al om te beſitten. Daer tiegens die burgers van *Aken* haeſten hem ter vaert hore poorten te ſluten, ende die doren te grendelen, ende ſonder merren hevet deſe nywe gecoren Coninc mit onverwonnen Ridderſcap ſine tenten al omme die Stat gericht, ende ſpraç in heymeliken rade mit ſinen Princen, hoe men enigerhande werck mochte viſieren, daer men die Keyſerlike Stadt mede mochte winnen ſonder vele ſcade te doen. Ten leſten by ſubtilen wercluden rade overdroech men, dattet gemeyn volc ſoude te ſamen draghen enen hogen dyck, die de Stadt alomme beſettet. Ende want ſi geleghen is in enen dale tuſſchen berghen, daer vele ſwevelige watren ſyn, ende veel claer fonteynen, die die Stadt overvloedich maken, daerom dat water dat altoos meerde, ende metten dike beſtopt was, dattet niet wech en mochte, wert te hant alſo groot, dat die Burgers tot haren huſen niet en mochten comen, ſonder met ſcepen. Die burgers die in deſen water ſeer belaſt waren, beloveden den gecoren Coninc der Stat poorten op te doen ſonder weder vechten, ende deſen Coninc voer Heer ontfaen, op dat hy dien dyck, die daerom die Stadt

Digitized by Google

gemaeckt was, dede breken, ende dat groote water liete gaen, daer t' gewoon waer. Ende als die dyc gebroken was, quam die Coninc binnen der Stadt op ten laetſten dach in October, daer hi mit alle die burgers wel vriendelike ontfangen wert. Des anderen daghes was alreheyligen hoochtyt, doe verſamenden alle die Prelaten ende Princen, ende leyden deſen gecoren Coninc tot onſer Vrouwen kerke der maghet Marien, op dat hy daer die benedixie hoochlic ontfenge na der maniere van der ouder gewoonte, dien die Biſſcop van Monſtre ende die Biſſcop van *Minden* ordineerden in die Sacriſtien. Die Biſſcop van *Ludic* ende die Biſſcop van Utrecht cleden mit ornamenten, gelyc enen Diaken, ende leyden alſo voor den Coninclicken ſtoel. Doe ontfencken die Aerdſce-biſſcop van Colen, die Cancelier van Italien, ende ſetten in den ſtoel der mogentheit, ende ſprac aldus. *Die almachtige Gods waerdighe dy te heyligen in enen Roomſcher Coninc, die David dede ſalven bi des Propheten Samuels handen te weſen Coninc over al dat Ebreuſche volc.* Die Aerdſce-biſſcop van Tryere Cancelier van Gallien leyden ſine handen te ſamen, ende ſeyde aldus: *In dy moet weder comen die geeſt der verſtanteniſſe, der wetentheyt, der goedertierentheyt, der ſtarcheyt, des raets, ende werde vol des geeſts, dattu Gode ontſiets.* Die Marcgrave van Brandenborch des Coninc Cameraer gaf hem een vingherlyn, ende ſprac aldus: *Nem een teycken dattu alleen een overſte Heer biſte in die werelt, ende dattu dat Roomſche ryck in ſyne macht behouſte, ende voor aenvechten der Barbaren met onverwinnentliker crachte beſcermet.* Die Hertoghe van Saſſen, die des Coninc rechter is, gaf hem een ſwaert, ende ſeyde aldus: *Nem hier een Coninclike teycken, dair du die enboorſamighe mit ſware correxien mede caſtyes, ende die goetwillighe in vreden mede beſchermeſt.* Die Hertoghe van Beyeren, of die Palensgrave, of ſyn ſpiſedragher, gaf hem enen gulden cloot, ende ſprac aldus: *Nem deſen ronden cloot, ende bedwingh die luden in der werelt, dat ſy onderdanich ſyn den Roomſchen Coninc, op dattu mogheſt heten een mogende Prince, ende dat Ryck meerende.* Ende hierna die Coninc van Beem des Keyſers ſcencker by conſente des Eerdſcen-biſſcop van Colen ſette hem een gulden croon op ſyn hovet, ende ſeyde aldus: *Ontfenc deſe blenkende croon, ende wes in doochdelike wercken alſo blinckende in die werelt, dattu verdienſte die euwighe croone der ſa-*

Digitized by Google

ſalicheit in den hemel. Ende hier na die Princen die daer by waren neghen ende aenbaden des Conincs mogentheit, ende riepen hem ſalicheit, ende lof, ende eer, ende alle die Vorſten ginghen byſonder voor den Coninc, ende beloveden hem rechte man trouwe. Dit geſciede in den jaer ons Heeren CIↃ. CC. XLVIII. Ende als deſe Hoocheit was, ſo hilt die Coninc hoghen lof een volle weke lanc, ende makede condich al ſine Princen die rycheit van ſynre heerlicheit. Daerna die Ambochtſluden van den Rike verſamenden des anderen daghes enen heymeliken raet van des Conincs oirbaer, ende overdroegen, dat deſe moghende manne, Biſſcop *Otto* van der Stat van Utrecht, ſyns vaders broeder, ende Herthoge *Henric* van Brabant, ſyns moeders broeder, des nywen Conincs raet ſouden weſen, ende den hoochmoedige ſinne te beletten van den ſtride. Ende Heer *Lubbert* de (1) Regael Abt van Egmonde is geworden des Conincx Vicecancelier. Ende als dit gedaen was, gaf hy de Princen oirlof, ende bevalſe Gode, ende reet mit vliten, ende beſocht al die caſteel des Roomſchen Rycx. Alle die Caſteleyn waren hem onderdanich ende gehoorſaem, ſonder alleen die Caſteleyn van Keyſersweerde. Waerom deſe ſelve Coninc dat caſteel voerſz beſat mit menigerhande inſtrumenten, want bi wilen brac men mit ſteenen aen den ſteenen toornen wat ſticken, by wilen ſtietmen mit des † rams yſeren voerhoefde voor muren ende poorten ter neder. Daer tieghen die Caſtelein wel bewaert was met provande, ende met wapen, die t' Caſteel eerliken beſcermden voer dat aenſtormen des Conincs een jaer ende langher, ende daer t' enden ontbrac hem die provande. Waerom deſe Caſteleyne genade begeerde, dien die Coninc ontfenc in ſine gratie, doe hy dat caſteel leverde, op dat hy daerna hem trouwe waer, ende te ghenen tyden jegens hem en dede. Daerna alſt genaeckt der hoochtyt, diemen hier int lant hiet *dertien dach*, tooch deſe Coninc tot Co-

† aries ferratæ frontis.

(1) Qui ſub regia tuitione, exempti quoad temporalia jurisdictioni epiſcopali, Regales olim dicti. Ziegler. *lib.* 3. *de Epiſcop. cap.* 26. *n.* 16. *& ſeq.* Fr. Florens *diſſ. jur. Can.* 2. *per tot.* Infra ad Ann. 1254. loquens de Willelmo Rege, *Ad cujus ſupplicationem*, inquit, *idem Papa contulit Abbatibus Egmondenſis monaſterii quævis ornamenta Pontificalia, inſuper & alia multa gratioſa privilegia.*

Digitized by Google

Colen, dat hy daer den heyligen drie Coningen een offerhande brengen woude. In dien tiden was een Meyſter tot Colen, die hiet *Adelbertus* Biſſcop van Ratiſpoen, broeder van der Predicarer oerden, groot in nigromantien, meerre in Philoſophien, ende alre meeſt in Theologien, die bat den Coninc ootmoedeliken, dat hy mit hem eten woude op den hogen dach. Die Coninc was in hope yets wonderlics teycken van hem te ſiene, ende en woude den eerſamighen vader ſynre gheſtadiger beden niet weygeren. Ende als die miſſe optie hoochtyt gedaen was, ginc die Biſſcop uit ſynre ſtudier camer, ende ontfenc deſen Coninc mit al ſinen geſinde harde danckelike, ende leyden uyt eenre ſalen in een Hof, daer bomen ſtonden van wonderliker ſcoonheit, die totter blider waerſcap bereyt waren, die daer behoeflic was. In dien tyden was een ſonderlinge hart wynter, ende al die aerde was bedeckt mit grooten ſnee. Waerom dat gemeen volc, die mitten Coninc daer waren, opten Biſſcop ſpraken heymeliken, dat hy ſine weerſcap luden in ſo groten conde ſonder vuer dede eten in enen boomgaert. Mer die Biſſcop, die deſe toecomende dinghen wel wiſte, als hy was geſeten ter-tafelen, ende alle ſyne geſelſcap elc na ſynre waerde geſet, ende verbeyden die ſpyſen, t' hant ginc wech dat ys, ende die groote ſnee, ende daer quam een ſomer hetten, ende die ſonne liet haer rayen uit ſcinen ſonderlinghe warm, ende uit dier eerden wies groen gras, ende bloemen bloyden in wonderliker ſcoonheit. Uit elcken bomen wieſen telghen, ende groene bladen, ende ripe vruchten, die men rechte voort eten mochte. Die wyngaerden bloeyden, ende gaven ſoeten lucht, ende hadden ripen druven in groter volheit. Die voghelkyn ſloegen hoer vederen, ende ſongen blydelike. Van welcken ſanghe dat ſy alle verbliden die daer ſaten. Ende die vorſt des couden winters is altemael wechgegaen, ende die ſomer hetten wert ſo groot, dat ſulke die daer aten om die ongetemperde hetten deden hoer dubbelde cleder uit, ende maecten hem half naeckt, ende ſulcke ginghen onder die ſceine der bomen hier ende daer om hem te vercoelen. Die dienres brochten ter taflen volheit der ſpyſen, ſo dat ſy volcomelyck verſaden die groote menichte des volcs. Ende die Coninc verblide hem, ende al die met hem aten in den Hove, die dit wonder ſaghen. Ende

ten

Digitized by Google

ten leſten als die waerſcap gedaen was, verloos men die Dienres, oft een drocht geweeſt hadde. Der voghelen ſanck wert alſo ſtille. Der bomen vrucht wert ſnellic verloren. Die bloyende aerde wert magher ende verdorrede. Die hope van ſnee wert daer weder, ende die vorſt was daer te voren als hy nu is, ſo dat alle die te voren hoer cleyder hadden uytgedaen, ende van grooter hetten ſweten in der feeſten, die haeſten hem al bevende totten vuer in der ſalen. Ende als dat in wonderliker blyſcap gedaen was, doe bad die Biſſcop *Aelbrecht* den Coninc, dat hy den Predicaren ſinen broederen woude vercrighen mit bede of mit cope ene Hofſtede binnen Utrecht een clooſter op te tymmeren, ende ſyn aelmoeſen daer toe te gheven, op dat ſyn ryck te langher duerde. Die Coninc, die des eerſamen vaders bede niet weygeren en woude, tooch neder tot Utrecht, dien die Biſſcop *Otto* ſyn Oom van Holland mitten Prelaten ende burgheren blideliken ontfenck, ende bi rade ſynre getrouwe vrienden is worden Burger t'Utrecht. Ende doe cochte hy enen breden ſlechten camp, daer niemant tiegens en hadde, ende gaſſe den broederen in rechter aelmoeſen een clooſter op te tymmeren, ende daer toe ene grote ſomme gouds. † Ende op die ſelve tyt gaf die Coninc der Stadt van Utrecht, ende der heyliger kercken vryheit ende privilegien ſprekende aldus:

† Deſunt hæc apud Bekam uſque ad *Ende als dat gedaen was.*

Willam *by der genaden Goids Roomſche Coninc ende altoos meerende allen Kerſten luden des Ryes, die deſen tegenwoordigben privilegien ſullen ſien, ſyn genade, ende alle goet: Hoe dicke als die hoocheit der Coninckliker mogentheit hoer hande uytſtrecket onder ſyn getrouwe, die onder hem ſyn, ende hyſe met giften loont na der verdienſte hoerre wercken, alſo dicke ſo veſtighet die in ſtadicheit der puerre trouwen te ſterckelicker horen ende ander luden wille tot ſinen dienſte. Hierom iſt, dat wy naerſtelike mercken puerlicke trouwe ende waerlike minne, die onſe lieve getrouwe burgers van Utrecht tegens onſe Hoochlicheit haer toe gehadt hebben, ende noch bekent ſyn mit merckenden ſinne te hebben, ende wy willen dat ſy van ſonderlingen voordeel ende van vriliker genade verblydt ſyn, verlenen hem allen ende elken mit deſen tegenwoordigen brieve, dat geen Prince, Marcgrave, of Hertoge, of edele man, geeſtelic of waerlic perſoon emant van horen burgheren of in die Stadt † wonden, buten der Stadt muren te rechte an ſpreken mochte, oft ymant te*

† wonende.

te ſetten van dien alleen, dat den waerliken rechte toebeheorden, ten waer een Keyſer ende een Coninc, alſo verre als ſy voor den Biſſcop van Utrecht horen Heer of voir den rechter, die van hem in der tyt geſet ware binnen Utrecht bereet ſyn recht te doen. Ende verbieden mede ſterckeliken mit deſen brieve, datſe niemant jegens deſe verleninghe en dorre letten ofte moeyen. Ende wie hem des onderwonde te doene die ſal weten, dat hy vallet in ſwaerliker belgheniſſen der Hoocheit, ende ter penen geven ſal ſyne miſdaet hondert marck gouts. Des ſyn getughe eerſamighe lude die Biſſcop van Ambiens, ende Aernout van Weſemael, Henric van Voern, Claes Perſyn, Dirc vander Gheude, Philips van Waſſenaer, Willam van Brederode, Hughe van Trelonghe, ende Dirc van Teylinghen Ridders. Gheſchreven tot Utrecht op die XVI. *Kalende van Julius in der tienden indictie, int jaer ons Heeren* CIↃ. CC. *en* LII.

Ende als dat gedaen was, tooch deſe Coninc in die Graefſcap van Hollant, dair hi harde blidelike ontfangen wert, ende dede in die Haghe tymmeren een Coninclic paleys, dair hy van hoghe ſaken des Rycs te rechten plach. Die Statlude ende die Borchſaten gaven goetwillichlic den Coninclicken tins, ende brochten in des Keyſers camer, ſo dat ſyn camer overvloedich ryc wert, ende grootelyck van ſcatte wert. Doe verſamenden Raetſluden ende Rechters † wel van LXX. Steden tot Menſe om te ſpreken van den gemenen vrede, ende ſanden deſen Conic enen brief by hogen boden inhoudende aldus: *Willam den Roomſchen Coninc horen glorieſen Heer Raedſluden ende Rechters meer dan over* LXX. *Steden in Dunſchen lande onderdanicheyt ende onſen ewighen dienſt. Uwer Hoocheyt doen wy te weten te deſen tegenwoordighen brieve, dat wy ſyn te Menſe opten* XXIX. *der maente van Junius tot eenre gemeenre ſprake overmits eens edel mans Aelberts van Waldacke, die een rechter is int lant des Keyſerrycs. Vaſte vrede ende ſeker geleyde is dair geſet van alle oorloghe ende twydracht. Waerom wy bidden uwer Coninclicker mogentheyt, ende raden, alſo verre als dat ghy die lantvrede die ſalichlic begonnen is wilt confirmeren ende geſtercken mit brieven uwer mogentheit. Want het kentlic is, dat het inbrinct uwe oirbair, natſcap, ſalicheit, ende eer. Ende weet dat wy mit grooter begerten verbeyden die zierheit uwer ſaliger toecomſt tot onſen lande. Gheſchreven te Menſe opten leſten dach der maent van Junius.* Die Coninc, die deſen ſenthrieve weerdichlic ontfinc, geboot deſen

† Deeſt illud apud Bekium, *vel van* LXX. *Steden.*

ſen Lantvrede vaſt te houden elcken man op ſyn lyf, ende deſen voerſeiden boden maecte hy ryc mit Coninckliken giften, ende ſendſe eerlick weder in ſyns vaders lant.

In defer tiden claghede die Biſſcop *Otto* over den Grave van *Goer*, dat hi den ſelven Biſſcop veronrechtede beide van ſinen lande ende luden. Waerom deſe Coninc ontboot deſen ſelven Grave voir hem. Mer die Grave die niet comen en woude ter antwoorde, overmits verſmaetheit des rechters mit herdicheit, ende maecte ſine reyſe anders waer. Die Coninc, die dat vernam, dede haeſtelic ſine wapen an voer Sinte Martyns altair des heyligen Confeſſoirs, reet ſondet merren, ende venk den voerſeiden Grave ende verjaghede ſine lude, ende quam mit loſtike ſeghe weder tot Utrecht, ende den gevanghen Grave gaf hi den Biſſcop, ende nam die Grave waerdicheit ſyns namen mit groten rechte.

(1) In den jaer ons Heren CIↃ. CC. XLIX. ruſte die eerſame Vader Biſſcop *Otto* van Utrecht in onſen Heer optie II. Nonas in Aprille, ende is begraven in die Doemkerke mit betaemliker uytvaert. Deſe *Otto* berechte dat Biſdom XVI. jaer mit grooter eeren, dat hy in grooter ſcout vant, doen hy daer in quam, ende lietet in grooter eren ende rycheit ſinen nacomelingen.

(1) In duobus Necrologiis majoris ſcilicet eccleſiæ & S. Salvatoris Trajectenſis eſt VI. Kalend. Majoris eccleſiæ: VI. *Kal. April obiit Dominus Otto de Hollandia Epiſcopus Trajectenſis, in cujus memoriâ dantur duæ libræ*, X. *ſolidi*. S. Salvatoris: VI. *Kal. April. obiit Otto Epiſcopus, qui debit nobis areas ſuper foſſatum, de quibus agitur memoria ſua & parentum ſuorum &c.* Filiam habuit Aleydim, quam conſtituta ei dote Florentius Comes V. dedit in matrimonium Balduino de Norteke, ut in charta Ann. 1269. *Florentius Comes Hollandiæ univerſis præſentes viſuris ſalutem. Cum nos Balduino de Norteke conſervatori præſentium Aleydim filiam Ottonis Epiſcopi quondam Trajectenſis dilectam conſanguineam noſtram copularemus matrimonialiter in uxorem, ipſi Balduino prædicto ducentas libras in dotem dictæ Aleydi promiſimus conferendas, pro ſolutione dictæ pecuniæ eidem obligamus decimas ſegetum majores & minores apud Doemere &c.*

GOES-

GOESWYN VAN AEMSTEL *die* XXXVII. *Biſcop t'Utrecht.*

Na des Biſcops *Otten* doot des eerſamen Vaders *Goſwyn* die Prooſt van Sinte Johan t'Utrecht wert die XXXVII. Biſcop, die *Goſwyn* was geheten van *Aemſtel*, ende berechte dat Biſdom licht een jaer of luttel meer, ende was een ſimpel man, die niet veel beſorghet en was om der kerken ſaken, ende wert gecoren, ende waerom dat heel Biſdom in corten tyt ſeer te broken wert, ende vernedert, dat by Biſcop *Otto* ſeer verheven was. Die voertienres des Biſdoms, die den oirbaer-trouwelike meenden van den Geſtichte, verſamende een Capittel, op dat ſy gemeen ſprake houden mochten van den oirbaer des Biſdoms. Ende tot deſen capittel quamen die edel Coninc van den Romeynen, *Petrus* die Cardinael van *Caputio*, ende *Conraet* Aerdſee-biſcop van Colen. In deſer Heren tegenwoordicheit gaf *Goſwyn* over eer ende luſt des voerſeiden Biſdoms in den handen des Coninc, ende des Cardinaels, om bede wil des Eerdſcen Biſcops van Colen. So geboot hy dannen *Henric* † van *Vyenen* verhoghede in des Biſcops ſtoel, ende die Coninc gaf hem dat wairlike recht bi des herden ſtave ende vingherlyn. Deſe *Henric* was des Eerdſcen Biſcops neve, een hoghe geboren man, geſtadich, ende grootmoedich, ende Domproeſt tot Colen, dair dat gemeen volc des Biſdoms om verblijden, ende loveden ende dankenden Gode van Hemelrike.

† Leg. *van Vlanden.*

HENRIC VAN VIENNEN *die* XXXVIII. *Biſcop.*

Ende als *Henric* geordineert is die XXXVIII. Biſcop, ſo was hy altoos ſorchvoudich, hoe hy der heyliger kerken ſaken verhogen mochte, ende verbeteren, ende mede dat waerlike rechte pynde hy hem mit groter doghet te berechten, mer die nyt ende die onwaerde der Heren van Aemſtel ende van Woerden ontſtac geweldelic tegen den Biſcop, daerom dat Biſcop *Goſwyn* horen neve was afgeſet van den Biſdom bi wille des gemeens Capittels, die mitten Grave van Gelre overdroegen, ende verbonden hem, dat heel Biſdom mit dagelix anſtormen te bedroeven. Die welcke Biſcop *Henric* hem manlike

like tegen sette mit oordeel synre dienstmannen, ende ten lesten na veel aenvechtens is overdraghen, dat beyde partyen souden comen op een slecht groen velt ten stride, ende daer op een benoemden dach te vechten om den seghe. Die Here van Amstel ende die van Woerden versamenden over al daer sy mochten vele wapentuers, ende quamen mit grooten hovaerde ter stede, daer men striden soude, ende daer tegen dese voersеide Bisscop met sinen leenmannen, ende met sinen burgers, dien hi trouwelike vermaende, daer hy deser twee Heren moedicheyt meende crachtelike mede te verwinnen. Ende als die dach quam datmen striden soude, ende dese Bisscop trecken soude mit synre heervaert ter stede des stryts, die Aerdsce-bisscop van Colen was in die tyden tot Utrecht, ende gaf den Bisscop *Henric* een costelic vingherlyn, ende sprac dese woorden over al den onghetalliken volcke, die daer ontrent stonden: *Lieve sone wes seker, dattu overmids bede des heyligen Confessoirs Sente Martyns, ende bi die crachten des vingherlyns so saltu bouden bedwongben al der ongeboersamicheyt dynre saken, die dy tieghen syn, ende du salte volbrenghen lof ende seghe sonder twifel van alle dine vianden, ende ic sal die Stadt mitten viven ende mitten Canoniken trouweliken beboeden, ende sal bidden den Almachtigen Gode voer dinen arbeit.* Die Bisscop *Henric* die dat hoorde was getroost in onsen Heer mit gelude der basunen ende mit sedighen vechters versamende een al te grooten heer, ende is uter Stadt getogen, ende quam totten velde, daer men striden soude, ende ordineerde syn volc herde wyslic te vechten. Ende binnen desen als men dat dede tot Utrecht, vernam dat *Willam* die Roomsche Coninc bi enen snellen bode; diet hem seide, dat dese Bisscop ende dese voirseide Heren striden souden, ende versamende veel heer elc yeghens anderen opten groenen velde felliken souden striden. Waerom die Coninc versamende vaerdighe Ridders, ende tooch haestelikeu ter Statwaert, op dat hy desen stryt vervanghen mochte, ende vrede ende vrientscappen an beyden siden weder maken, ende als des Conincs heer nauweliken ter Noertpoerten in quam, so was des Bisscops heer altemael ter Westpoorten uytgetogen. Die Aerdsce-bisscop van Colen mitten viven ende mitten Canonike, die de Stat bewaerden, ginghen omme, ende besaghen alle die hoeken van der Stadt, ende

Digitized by Google

ſoiden den poertiers, dat ſy die poorten ſloten, ende grendelen daer voir deden, ende hem die ſlotelen gaven ſonder merren, ende en wiſten niet, dattie Coninc met ſinen volcke binnen gecomen was, ende dat hy binnen muren was. Als die Coninc woude haestelike volgen den Biſſcop, ende ſynre heervaert, ende en mochte nergent uter Stat. Ende als die Coninc aldus een deel luttel merrede, ende niemant die poorten ſnellike op en dede, van grooter gemoedicheit ſyns ſins ſo begonde hy die ſloten van der poorten op breken, op dat hy ſonder merren des Biſſcops heer na volghen mochte; ende dat hy den begonnen ſtryt beſeiten mochte. Die Aerdſce-biſſcop van Colen, als hy dit vernam, was hy ſonderlinge ſeer vervaert, ende waende dat die Coninc die Stat behouden mochte, ende dat die poortwachters mit verſumeniſſe hadden den Coninc met ſinen volcke ingelaten. Waerom die Aerdſce-biſſcop mitten vrouwen ende mitten Canoniken der Stat mueren bewaerde, ende ginc haeſtelic totten Coninc, ende dede dat volc al ſtille weſen, ende ſprac den Coninc aldus toe: *Myn Heer Coninc, uwe Mogentheit wil horen myn corte woorden. Het behoorde uwer Coninclicker maecht u onderdanige volc in vreden te houden, recht ende oirdeel in den lande te doen. Mer nu Heere ſo 't oerlof is te ſeggen, behoudelic uwer vreden, ſo ducht hier tieghen, dat ghy in de Stadt ſyt gecomen mit gewapenden volc, ende hebt geboden die ſloten of te ſlaen, ende die poorten op te houwen, op dat ghy die burghers buten hoir Stat beſluten moghet, ende die ſelve Stadt met nywen luden, dien ghy dair in laten wilt, in uwer machten behouden. Ende iſt dat ghy doen wilt tegens recht, des ic hope dat ghy niet en moent, ſo doet ghy my groote ſcanden, ic die u Cancellier ben, ende ghy verminret die grootheit uwer eren harde ſeer. Waerom ic uwe goedertierentheit ootmoedelic vermane, dat gy my deſe Stadt weder ghevet, ende den burghers geen cracht noch moeyeniſſe en doet.* Als die Biſſcop deſe woirden geſproken hevet, antwoirde hem die Coninc aldus, dairt al die luden hoirden, die dair om ſtonden: *Eerſame harde ende Biſſcop, alſo dine wysheit wel bekent is, ſo behoort den Coninc ſtride over al te beletten, ende te bedrucken, ende overdade mit crafte ſcerpelike ende wredelike te caſtyen, daerom bekenne, dat ons waer ſcande ende lachter, dair een ſtryt ſcieds van volcke, dair onſe mogentheit ſo na by waer. Ende hiervom ſo hebben wy by ons genomen Ridders ende wapenaers, ende ſyn mit*

marhte

machte in deser Stadt gecomen, als om den Bisscop te versoenen, ende verbliden mit sinen dienstmannen. Ende doe wy vernamen, dat die Bisscop mit sinen Burgers buten was al opten velde te striden, doe meenden wy hem ende syure heervoert na te volghen, ende als wy een luttel hier verbeiden, so en quam daer niemant, die ons en den onsen die poerten op dede ende dus mogeste sien, dat onse goede wil tot nu toe te niete is gegaen. Waerom wy geboden mit hamer ende mit bilen grendelen ende doren op te houwen, ende haestelikeu des Bisscops heyr na te volghen, op dat wy den gesproken stryt ondervangen mochten mit onser Coninckliker weerdicheyt, ende elke partye sonderlinghe sonder stride ende met vreden weder keerde totten sinen. Dit en sulte ooc niet wanen, dat wy tiegens den Bisscop Henric in enigher manieren fellen moet draghen, dien wy tot nu toe al onlanghe hier te voren van goeder gunsten ende om dinen wille so baden wy, datmen Bisscop coos, ende wy namen dese Stadt goedertierlic in onser bescermenissen, die wy hier te voren hem trouwe beloofden, ende syn burgher worden. Ende op dattu bekennen moghest, dat wy die woirden voirsproken niet en spreken in bedriegenissen, ende dat wy ghenen toornen hebben op den Bisscop, ende op die Stat, so geven wy dy weder die Stat, die wy onverhoeds gecregen hebben, dien wy wel besitten mochten, ende die burgers dair buten besluten, ende gebiedent, datment met luder stemmen roepe, op dat mine Ridders tot hare Herbergen trecken, ende hem ontwapenen, ende voert desen dach mit bliscappen leyden. Ende binnen deser tyt had Bisscop *Henric* enen wreden stryt tiegens syne vianden, die hy vele dootsloech, ende verjaghede, ende venc den Heere van Amstel ende van Woerden, dien hy rechtevoirt hiet met repen binden, ende besiden sinen paerde leyde hise tot Utrecht binnen, ende rechte, alsmen die vesper clocke luden, so quam Bisscop *Henric* binnen der Stadt mit zeghe, ende is beyde van den Coninc ende van den Aerdscen-bisscop blidelike ontfanghen. Ende om hoir vriendelike bede so heeft dese Bisscop dese gevanghen ontfaen in genaden, ende dedese uten prysoen doen, ende dede hem daerna groote genaden. Des anderen daghes, als die sonne was opgegaen, die Coninc beval den Bisscop Gode, ende om alrehande saken des Rycks, die hy te vorderen hadde, weder in Hollant tooch. Ende als die Grave van Gelre in voertiden mit desen voerseiden Princen van Aemstel ende van Woerden eendracht hadde gemaect tiegens den Bisscop *Henric*,

 ende

ende al gemeen dat Biſdom van Utrecht hadden angeſtormt, dairom verſamede den Biſſcop *Henric* een groot volc van gemeente ende van Ridderſcap, ende quam mit crachten in der *Veluen*, ende verbrande veel dorpen, ende verſamende grooten roof. Die Ridders ende die ingeboren luden van Gelre verſameden hem in een dair tegens, ende meenden hem den roof mit crachte te nemen, ende mit des Biſſcops heervaert vlantliken te ſtriden. Mer die Biſſcop als een onvervaert man mit clinckende bazunen ende mit blenckende banieren is hy gegaen tiegens ſine vianden ſtoutelic, ende verjaghede ſine wederſaken, ende mit vele gevangen ende mit rove is hi eerlic weder comen tot Utrecht, ende van deſen oorloghe, van gevanghen, ende van rove is deſe Biſſcop alſo ryc geworden, dat hy dede tymmeren dat caſteel van *Vredelant* met groten coſt tiegens die anloop der Heeren van Amſtel, ende daer hi mede bedwanc die ghemene luden, die daer omtrent woonden van hoeren gewoonlicke onhoorſamicheyt.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC LIII. *Tibbout* van *Ghiſſen* ende *Wolfaert* van † *Bromo* Graven mit *Ghyen* ende mit *Johanne van Dampier*, Margrieten der Gravinnen ſonen van Vlaenderen, vergaderden een onghetallic heer uit Vlaenderen, uit Brabant, uit Picardyen, ende Poictou, daer ſy Walcheren mede bedwingen mochten. Die Coninc *Willam* ſonde daer tegens *Florens* ſinen broeder mit grooter heervaert in Zeelant op dat hy Margrieten hoir ſmadelike hovaert matigen ſoude. Die Hertoge van Brabant, die des Coninc Oem was, die hier om arbeyde, om deſe onvrede in ruſte te brenghen, ende makede des enen dach, daer men ſpreken mochte van eendrachticheyt, ende dattet heer van beyden ſiden weder keerde ſonder ſtriden totten horen, ende derwylen datmen dus drie daghen ſprake hilt tot Antwerpen, ſo ontboot *Margriete* die Gravinne al heymelike die Homans van hoire heervaert, ende meende ſcalclic, dat ſy ſonder merren varen ſoude in Walcheren, mit hondert en vyftich duſent gewapende luden die hem harde luttel omſagen ſegen te behouden tegens *Florens*. Ende dair tegens quam *Florens* ſtoutelic mit trompen ende met hoornen blaſende, ende verſamende te Weſtcappelen tiegens ſine vyanden op den vierden dach in der maent van Julius. Want in deſen was ſo groten manſlachte,

† Apud Bekam eſt *Berre*. Sed ſcribendum eſt *Barri* ex Guilelmo de Nangis ad Ann. 1255.

ſlachte, ende ſo gruwelic miſval, dattet Hollantſche volc ſlóech doot alſo veel Vlamingen ende Franſoyſen, dat ſi ten enkel ſtonden in den bloede ende vochten. (1) Dit geſciede op Sinte Martyns dach tranſlatio in den jaer voerſz. Ende in deſen ſo wert den Coninc laten weten by enen ſnellen bode, ende ontſach hy *Margrieten* der Gravinnen boſe verradeniſſe, begaf Antwerpen, ende is met ſnelre vaerde gecomen in Walcheren. Doe quamen voor die Coninc die Franſoyſen, ende die Vlamingen, die ontlopen waren, deden hoir wapen aff, ende baden ootmoedeliken om ghenade. Die Coninc wert beroert mit ontfarmicheyt, ende namſe alle in genade. In den ſelven ſtride werden doot geſlagen van den Vlaminghen vyftich duſent, ende verdrenct vyftich duſent, ende gevanghen vyftich duſent. Die Coninc ſende den Grave van *Ghieſe* ende den Grave van † *Broms Margrieten* der Gravinnen twee ſonen gevangen in Hollant, ende dat gemeen volc dede hy al naeft ontcleden, ende ſondſe over in Vlaenderen, ende elc Vlaminc nam groen erweten, ende vlucketſe te ſamen, ende bandſe om haer lende, ende ſyn al naeft weder in Vlaenderen gecomen. Ende die Coninc heeft buten vermoeden ſeghen vercregen van ſinen vianden mit grooten love. *Margriete* die Gravinne, die dat miſval al te jammerlic beſcreyede van hoeren luden, voer tot *Kaerl* den Grave van Angiers des Conincs *Lodewycs* broeder des heyligen Confeſſoirs was.

† Berre.

(1) Refertur pugna hæc ad Ann. 1253. à Guillelmo de Nangis apud d'Achery *to.* 11. *Spicil.* Forſan error ex eo eſt, quod de Nangis Florentium, cujus ductu commiſſa, Wilhelmi filium putavit, qui non filius, ſed frater fuit. Ipſe enim Wilhelmus eum fratrem agnoſcit, ut in charta Ann. 1241. *Præſentes fuerunt, Balduinus Comes de Benthem, Florentius frater noſter, Wilhelmus de Teylingen &c.* Nangii verba autem hæc ſunt: *Margreta Flandriæ & Hannoniæ Comitiſſa videns, quod Florentius Comes Hollandiæ defuncti Wiliquini Regis Johannem & Balduinum ſuos filios ex Buchardo Domino de Avenis contra ſe tueretur, & eoſdem in Hollandia reciperet, magnum ex ſua gente adverſus eos congregavit exercitum, cui præerant ejus duo filii Guido & frater ejus de Domino Domnæ Petræ geniti, atque Guinenſis & Barri Comites, & de Valerico Herardus egregius miles & ſtrenuiſſimus, qui per mare cum veniſſent ad littus Hollandiæ, à quodam partis adverſæ milite proditi in poteſtatem Comitis Hollandiæ devenerunt.*

was, ende lach hem aen mit vriendeliker beden ende mit gulden gaven, dat hy mit grooter heercracht in Henegouwen quame, ende dat hy den Coninc *Willem* ontbode, dat hy syne verbonde tot *Asche* opten slechten velde als tiegens hem daer te striden. Ende op dat die Grave *Kaerl* dit dede, so gaf sy hem al dat lant van Henegouwen, ende onterfde Heer *Jan* van *Avennes* horen outsten soen, dair dese Grave rechtevoirt inquam, ende onsenc die sloten, steden, ende dorpen, ende vermat hem doe, mochte hi ten water comen te lande crighen, hy soude so metten Coninc striden, ende sine scade also werken ende wreken, dair men dan ewelicke of spreken soude. Heer *Jan* van *Avennes*, die deser Gravinnen outste soon was, had in voertiden te wyve genomen *Aleyden* des selven Conincs suster. Doe die Coninc tot Aken gecroont wert, ende hem was gegeven dit voerseyde lant van Henegouwen, dat hem syn moeder nam van toorne, op dat die van Hollant niet geervet en mochten werden in horen lande. Waerom Heer *Jan* van *Avennes* voirsz *Aleyde* sinen wive sende aen den Coninc hoeren broeder om hulpe ende om troost, want hy dit onrecht liden most om horen wille. Ende alse die Coninc dit vernam, ontboot hy den Grave *Kaerl*, dat hy quame tot *Assche* op dat pleyne, dair dese Coninc quam mit uytgecoren wapentuers, ende verbeyde daer den Grave *Kaerl* drie daghen langher, dan die termyn gesproken was. Doe dede die Coninc sine tenten opbreken, ende tooch mit synre heervaert in Henegouwen, ende meende den Grave *Kaerl* binnen Valencyn te besetten. Mer die Grave *Kaerl* aensach des Conincs grootmoedicheit, rumede die Stat ende tooch in Vrancryc. Doe deden die poorters der poirten steden op, ende liten den Coninc daer in, die hy doe in genaden nam. Daerna by vriendelike boden hevet *Margriete* die Gravinne van Vlaenderen des Conincs vrientscap vercregen, ende alle kyff ende alle stryt is altemael versoent in deser manieren, (1) als dattie Heer *Jan* van *Avennes* haer outste soon des Conincs suster man soude besitten

(1) Ait etiam convenisse Guillelmus de Nangis ad Ann. 1256. ducenda à Florentio nepte Flandriæ Comitissæ. Duxit quidem, scio, sed cum dicatur Florentius nondum pervenisse ad annos discretionis suæ Ann. 1264. ut in charta ejusdem anni: *omnem dei mam*

ten die Graefscap van *Henegouwen*, ende dat lant van *Alste*, ende *Ghye* haer jongher soon soude behouden die Graefscap van Vlaenderen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LIV. die Paeus die hem seer verblide om des Conincs voerspoedicheit sende enen Cardinael in Hollant mit enen brieve inhoudende aldus: *Innocentius Bisscop knechte der knechten Gods onsen eersamighen soon Willem den Roomschen Coninc salicheit ende der Apostelen benedixie: Na dat die Godlike cracht syne kerke woude in vrede setten, so heeft hi dine grootheyt getoont openbaer teycken der doghet in den weghen, daer du mit gelucke in gaeste ende regneerste. Want na dat Coenraet, die wilmer des Keysers Vrederics sone was, van desen live genomen wert, nu niemant gebleven was noch is, die dynen voertganghe, des di Godt genadich is, mach verdriven, waerom wy dine grootheyt bidden, en vermanen mit vaderlicke vermaninghe, ende raden, dattu alle swaer onlede after latet, ende by rade ons liefs soons van den gulden zyle Dinken ende Cardinael ende Legaet des Stoels van Romen in Italien in Coninckliker manieren, ende haesti te versoeken Gods geleyde die kerke der heyliger Apostelen, op dattu hoechlic mogest ontfaen die croon des Rycs mit minen handen op dien dach als onse gebenedide Heer geboren wert nu naestcomende. Gegheven &c.*

Ende hierom nam die Coninc met hem XII. wapentuers, ende reet over berch als een Pelgrim, ende vernam herde wyslic den staet van Italien, ende ten lesten quam al heymelike

nam &c. Willelmo de Brederode, quam ei à Florentio Domino terræ ante annos discretionis suæ jure feudali recipere procurabo. Si hoc autem facere non possem, postquam Florentius Dominus terræ ad annos discretionis suæ pervenerit, in eodem anno &c. merito de eo dubites an pacto comprehensum. Willelmi verba hæc sunt: *Guido filius Comitissæ Flandriæ & frater ejus, atque omnes de Flandria, quos Florentius Comes Hollandiæ tenebat carceribus mancipatos, auxilio fuerunt Caroli Andegavensis Comitis liberati; dictus vero Florentius ex condicto debuit sororem ducere in uxorem filii Comitissæ Flandrensis, & ad preces Regis Franciæ S. Ludovici Carolus frater ejus Comes Andegaviæ, magna recepta pecunia, quittavit totaliter Valentianas & Hannoniæ Comitatum, actumque fuit inter fratres filios Flandrensis Comitissæ, quod post mortem genitricis eorundem Comitatus Hannoniæ ad fratres de Avennis libere deveniret.*

Digitized by Google

like voir den Paus in der Stadt van *Geneven*, daer die Paeus den ſelven Coninc mit grooter weerdicheit ontfenc, ende hilte by hem een ſtreke tyts in feeſteliker geſelſcap. Ende om des Coninc bede ſo gaf deſe Paeus den Abten van Egmonde te draghen al ornamente, die een Biſſcop toebehoren, ende mede veel ander pretioſe privilegien. Daerna deſe voorſz Coninc nam oorlof aen den Paus, ende bevallen Gode, ende voer al heimelike uit Italien, dats die Lombarde niet en wiſten, ende quam int hooge Almaengen, dair hy mit grooter eren ontfangen wert. Ende wat eer hem dair elc Prince dede, dat openbaert deſe brief clairliken:

Willam bi der genaden Goids Roomſch Coninc ende altoos meerende den Abt van Egmonde onſen Vicecancelier onſe gratie ende alle goet. Op dattu verſtaen mogheſt den ſtaet van onſer manieren, daer dyn ſin om blide ſy, ende ontfenc een materie mit vele vrouden, ſo weet dat wy naulix quamen over in Almaengen, doe vonden wy al der luder begeerten alſo onbevanghen in onſer heerlicheit, dat ſy alle alſo blide waren van onſer tegenweordicheit als een moeder, die haer enighen ſoon geſtorven is, ende weder levende worden ware, ende ſonderlinghe onderdanich te weſen onſen geboden ende onſen wille. Ende voert, op dat dine bliſcap te meerre ſy, ſo weet, dat wy hebben in onſer macht dat caſteel in Driefvelt, ende die Keyſerlike uitteyken ende juweel, als die crone mit veel heylichdoms ende ontſprekelike zierheit, ende die ſpeer ende croon hebben wy in onſer macht en beſittenſe vredeliken. Gegheven tot Spier &c.

Ende alſe die Coninc in over Almaengen die ſaken des Rycs wiſeliken ende wel beſet hadde, ende hy weder in Italien ryden ſoude om die Keyſerlike benedixie, alſo die Paeus an hem begeert hadde, ſo begonſten die Vrieſen te verwoeden, ende te vechten na hoirre oude gewoonte ende onhoorſaemheyt, want die Coninc verre was ende togen al in een om een grooten roove uit Hollant. Die Coninc die niet en woude enighen ſtryt of weeringhe after rugghe laten, ende meende, dattie onhoorſame Vrieſen eerſt bedwingen woude, ende dairna in Italien riden om die Keyſerlike benedixie, ende quam haeſteliken mit ſtercker macht tot Utrecht, ende verſamende die Prelaten van der kercken in Sinte Marien hoff, op dat hi daer ſochte een bequaem ſtede, daer hy ſtichten mochte een capel van ſinte Georys. Ende als die Coninc

Digitized by Google

Coninc mitten Prelaten aldus sat in blíden geselscap, ende hadde daer begeerlike sprake van des Hoves saken, daer quam een bedroever des vreden ende een nywe strytmaker, ende werp van verren al heymeliken een steen na des Conincs hovet, dattet wel na gebroken was, dat den Prelaten die daer om saten een groote scaemte was, ende verwonderden hem, hoe ymant so dul mochte wesen, die dat dorste doen. Die Coninc nam den steen in sinen handen, ende wickede die swaerheit des steens ende sprac dese woirden voir al die daer by stonden: *Eersame Vaderen, nu mercket* † *wat gelyc ons dese van Utrecht doen, die ons begeeren doot te werpen mit aldus grooten keselsteen sonder verdienen, dien wy tot nu enen trouwen Burger hebben geweest, ende boer vianden op ons selfs cost mit arbeyden doen hebben onderdaen. Maer levet God ende sinte martyr Georys so en sal dese misdaet niet ongewroken bliven, des wy gesonts lives mogen bliven; een jaer.* Ende sonder merren sat die Coninc op een snel peert, ende geboot, datmen die Stadt ontseiden, ende bereyde hem al dat hy mochte die Stat te verderven. Die Statlude van Utrecht, die om dat ongeval al te seer bedroeft waren, seynden hoir Burgemeesters in Holland, of sy enighe vrientscap des vredes mochten maken mit desen toornighen Heer. Mer waer toe seg ic meer. Die Coninc gaf dair een sententie, die hy niet en woude veranderen, dat die Statluden hem leverden den man, die 't gedaen hadde, of hy woude die Stat vernielen ter eerden toe. Die van Utrecht vercreghen vrede een corte tyt, ende keerden weder in die Stat, ende versameden horen raet, ende visierden, hoe sy heymelicste mochten, om desen quaetdader te vynden, op dat si des Conincs toorn in enigerhande mochten saten, ende dat die ontscoudige Burgers van der grooter misdaet mochten ontscoudich bliven.

† *quam talionem.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LV. tooch die Coninc mit heercracht in Vriesland, ende verwan die Vriesen, die hem altoos ongehoorsaem waren, ende tymmerde een casteel by Alcmaer, dat Torenborch hiet, tot haren ewighen toorn. Daerna op die v. Kalende van Februarius als alle watren bevroren waren, datmen over al reysen mochte, tooch die Coninc met bataelgen van wapentuers mit grooter heercracht

Digitized by Google

in Vrieſlant, ende haeſte hem ſeer om den ſeghe te vercrigen, als hy te voren gehad hadde. Mer die leſte ſake en geſciede niet als die eerſte. Want *Willam* van *Brederode* Ridder, die een Hooftman gemaeckt was van der eenre bataelgen vocht tegens die Drechters, dien hy mit ſeghe verwan. Die Coninc ſat op ſyn paerde, ende berechte ſelve die ander bataelge, ende ſocht enen ſekeren wech tot Hoochoutwoude om dat dorp te verbernen. Ende als die Coninc alleen verre voor dat voergaende heer gereden quam om den wech te beſoeken, daer hi tot ſinen vianden comen mochte, daer brac dat paert door dat ys, ende ſtorte neder mitten Coninc. Dair hy wel na verdrenckt was, daer quamen die Vrieſen uit horen rietboſſchen, dair ſy in gevlogen waren, ende ſloegen den Coninc doot, eer ſyn volc hem te hulpe mochte comen. Ende om die ſcoenheyt ſynre wapen, ende om den anxt hoirre vianden bröchten ſy hem in dat naeſte dorp tot *Hoechhoutwoude*, hoe ſy alrehaeſtelixte mochten. In dien tiden ſo woonden lude in Vrieſlant, die uyt Hollant verdreven waren, ende gherumet om hoer miſdaet. Deſe bekenden des Coninc wapen, die blenkende van den goude waren, dair een aernt van ſwarter verwen in gemaeckt was, ende ſeyden al heymelic den Vrieſen, dat ſy horen rechten Heer den Coninc ende den Grave onwetens gedoot hadden. Waerom ſi vier van den overſten Homans van den Vrieſen te weten deden, die 's hem ſeer bedroefden om dat onrecht dat ſi des Coninc mogentheit gedaen hadden, ende groeven des Coninc lichaem al heymelic in eens Vrieſen huys, op dat by toecomender tyt vergeten ſoude blyven beyde wrake ende gedenckenis. (1) Deſe *Willam* die edel Roomſche Coninc was geſleghen, na dat hy Hollant XXI. jaer hadde berecht, ende dat Roomſche ryck crachtelike beſcermt VII. jaer. Ende wert doe volbracht die PROPHETIE, die *Sibilla* langhe te voren mit waren woorden hadde geſeit, dat deſe *Willam* Roomſche Coninc van den Vrieſen ſoude dootgeſlagen worden. In den ſelven jaer Joncfrouwe *Rychaert*, die des voerſeiden Coninc ſuſter was, ſtichte een Nonnen clooſter

(1) Guillelm. de Nangis ad Ann. 1255. *Wiliquinus, qui & Guilkermus, Romanorum Rex à Friſonibus eſt interfectus.* Retulit obitum Trithemius ad Ann. ſequent. in Chronic. Hirſaugienſi.

Digitized by Google

clooſter in aſſaet haers broeders ſiele in haers vaders aythoff tot *Delf* van der oirde van Premonſtreyt, dat Coninckxvelt genoemt was, ende mede tot hoers ſelfs gedenckenis, dat ſy Gode eerlike volbrochte. Des jaers alsmen ſchreeff CIↃ. CC. LXVI. ſtarf *Elizabeth* die eerſame Vrouwe, die Roomſche Coninginne, ende is begraven tot Middelborch int clooſter.

FLORIS *die* XV. *Grave van Hollant.*

Als die glorioſe Coninc *Willem* verſlagen was, *Floris* ſyn kynt, dat doe eens halven jaers out was die vyfte alſo genoemt, wort na hem die XV. Grave van Hollant. Dien *Florens* die Droſſate ſyns vaders broeder nam in ſyne hoede, ende berechte die Graefſcap van Hollant in vreden drie jaer lanc ende gaf den Zeelanders beſcreven coren, daer ſy noch Zeelant mede berechten. Daerna wort hy gequetſt tot † *Antwerpen* in enen tournoy, ſo dat hy ſterf, ende wert gevoert te *Middelborch*, ende daer begraven. Die Hertoge van Brabant nam doe dat kynt in ſine hoede, ende berechte Hollant een wyl tyts, die om overdaet ſynre Dienres wonderlic uit Hollant is verdreven. Daerna koren die overſte van Hollant den Grave van Gelre tot enen mombair, want hy des kynts Oem was, ende daer tieghen kooren die voorſten van Zelant *Aleyden*, die Graefinne van Henegouwen, die des kynts moeye was, dat ſi des kynts voghet weſen ſoude. Ende dair van deſer twydracht geſciede enen grooten ſtryt in Voernerzee, daer van beyden ſyden vele luden doot bleven. Mer die Hollanders wonnen den ſtryt, ende die Grave van Gelre bleef mit crachte des kynts bewaerre ende des lants.

† Jo. à Leidis 24. *biſ.* 1.

In der ſelver tyt is verreſen een groot ſtryt tuſſchen den Aerdſcen Biſſcop van Colen, ende den Grave van Gulic. Waerom Biſſcop *Henric* te hant verſamende een groot heer volcs, daer hi ſinen heer den Aerdſcen-biſſcop doe mede te hulpe quam, ende als beyde partyen te velde laghen elc tiegens den anderen, op dat ſy des anderen daghes ſtriden ſouden, dede Biſſcop *Henric* ſine tenten opbreken tiegens der nacht, ende gebeerde of hy vlien woude, ende mit ſinen heer haeſteliken t'huys trecken. Mer alſo varing als die dach opginc, ende dat morgenlicht die doncker nacht verdreef, was deſe Biſſcop ſtoutelic gecomen in der Graefſcap van Gulic, ende verbrande

Digitized by Google

veel dorpen, ende haelde grooten roof, ende venck alſo veel vanghen, als hy woude. Die wakers, die de nacht wairden van den Gulicſchen heer, mit grooten geruchte vervaerden ſy al 't heer, ende riepen dat al haer lant verbrande, ende ſonder merren verloos elc man ſinen ſtouten moet, ende waren in anxte om haer have, ende lieten achter haer paweljoen, ende haeſten hem te comen tot haren lande, dien deſe Biſſcop *Henric* te moete quam mit banieren ende mit baſunen, daer hy vele venck ende dootſloech, ende verwan dat Gulicſche volc mit ſeghe. Ende aldus wert die Aerdſce-biſſcop van Colen verloſt van den anſtaenden ſtride, overmits Biſſcop *Henrics* behendichede (1) In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXVII. op die ander Nonas van Junius ruſte Biſſcop *Henric* in onſen Heere, na dat hy XXV. jaer dat Biſdom mit ſeghe hadde berecht. Deſe eerſame Vader ſette eerſt een verſameninghe van XII. Canoniken in Steenwyck, ende leyde den eerſten ſteen int fundament van der Doemkercken tot Utrecht, doemenſe van nywes vertimmerde, die tot der ſelver kerke gevoert wert, ende daer eerſamelic begraven mitten anderen Biſſcopen.

JAN VAN ASSOUWEN *die* XXXIX *Biſſcop t'Utrecht.*

Na dat Biſſcop *Henric* begraven was, wert gecoren *Jan van Aſſouwen* die XXXIX. Biſſcop tot Utrecht wel na een waerlic man, ende ſimpel. Deſe Biſſcop vant al die caſteel wel geſtoppet van allen dinghen, diemen dair op behovede, die ſyn voorſaet mit grooter voerſienicheit tegens ſine biwonende

(1) Majoris eccleſiæ Trajectenſis Memoriale: II. *Nonas Junii obiit Henricus de Vyanden Epiſcopus Trajectenſis, in cujus memoria dantur bona provenientia de Rugeweyde, Langeweyde, & decima. Inde Socii habebunt* XII. *den. bonorum.* Contra ad ſequentem annum Trithemius obitum ejus retulit: *Eodem*, inquit, *anno pridie Nonarum Junii obiit Henricus Trajectenſis Epiſcopus anno Pontificatus ſui* XXV. *cui ſucceſſit Joannes de Naſſauw.* Eundem diem etiam ponit S. Salvatoris Trajectenſis Memoriale: *Pridie Nonarum Junii Ꝙ. Henricus Epiſcopus, qui contulit ſex conventualibus eccleſiis bona de Cuſtwic &c.*

Digitized by Google

nende vianden wyslic beſcermt had. (1) In deſen tiden is geſien in der luchten een wonderlic teyken, dat openbairde vechters, die ſtormden elc jegens den anderen in den ſtride als wapentuers. Na deſen teyken quam een al te grooten droefheyt. Want die Joncheer *Florens* noch jonc was, ſo verſetten ende verreſen op over al die ghemeente tegen die Heren, ende al t' volc van Kennemerlant begonde hem te verſetten tegens die welgeboren luden, ende mit dwaſer coenheit ſo worpen ſy veel caſteel ter neder, alſo dat alle die edelinghen quamen binnen Haerlem, op dat ſi ſeker wederſtaen mochten dat verwoede volck. Die Kennemaers waren te rade geworden; dat ſy alle die Heren verjagen wouden, ende hoer caſteel nederwerpen, ende hoer beſcerminge breken, ende al dat Stichte van Utrecht gemeenre volc te maken. Ende daer ſyn mede an geſpannen die Weſtvrieſen mit al te grooten verbande, ende die Waterlanders mit ſommighe luden ſyn dair mede an verſament, ſo dat die Kennemaers verſameden een onghetallic heer volc gewapent, ende quamen mit machte in Aemſterlant. *Giſelbrecht* die Joncheer was van die lande peinſede, dat hi alſulcken heer mit ſynre macht niet wederſtaen en mochte, beriet hem ſcalkelike, ende begeerde den vrede, ende ſwoer hem trouwe, ende verſamede hem mit ſine wapentuer an dit ongeſouten diet, dien ſy rechtevoert makeden horen Hooftman. Ende als hy Hooftman is van alſo veel volcs peinſede hy, dat hy al ſine vianden uten Stichte woude verdriven, ende ten eerſten woude hy dat caſteel van *Vredelant* nederwerpen mit haeſten. Mer deſe caſteel was ſo vaſt, datter *Giſebrecht* niet en mochte an vorderen, ende als dat ongetemmede volc den luden in ſynre Heerlicheit hoer proviande namen, vermaende hy den Kennemaers in heymeliken rade, dat ſi hore tenten opbraken in der doncker nacht, ende alle heymelike toghen voer die Stadt van Utrecht, ende die behendelic te beclimmen. Ende ſonder merren deden ſi *Giſebrechts* raet, ende ſyn al heymelic voor die Stat gecomen voer die ſonne opganc,

(1) Meminit Trithemius etiam ad Ann. jam dict. in *Chronic. Hirſaugienſ.* & ſecuti tumultus.

Digitized by Google

ganc, dien ſi al om beſaten mit ongetelleden wapentuers. Die wakers, die op die muren ende op die toornen die nacht wairde hilden, verwonderden hem die groote veelheit des volcs, dat daer alſo onverhoets quam, ende deden haeſteliken die burgers op wecken, ende boodſcapten hem, dat die Tartaren gecomen waren, ende hadden die Stat al om ende omme beſtelt mit ongetalliken wapentuers. Die Burgheren grepen wapen, ende haeſten hem ſeer haer Stat te beſcermen, ende clommen op toornen ende op mueren, ende ſetten, datmen eerſt ſprake hilde van den hogheſten der mueren, ende men vraghede hem, wie ſy waren, ende wat ſy begeerden. Daer tiegen antwoirde een van den Kennemaers, die wel ter ſprake was, ende dede al t' volc ſtille ſwigen, ende ſprac aldus: *Gby Burgers onſe vriende, dat vrie volc van Kennemerlant die groeten u, en begeeren volſtandeliken, dat gby alle die Edelinghe, die de meente verſwaren ende verdrucken uit uwer Stadt verdrivet ende verbannet, ende gby hoer goet den armen luden ghevet.* Ende alſo varinghe dat deſe woorden geſproken waren, was daer een groot rumoer onder die Burgers. Want die Gemeente wert grootmoedich van der Kennemairs woirden. Grepen hoir wapen, ende verdreven hoer wapentuers rechtevoirt. Ende alle die luden, die in den raet ende in den rechte waren wiſe luden ende machtich van geboorten, ende die waren XL. bi getale, ende maecten Scepen ende Raden van den Oudermans van elken ambochte, die recht ende oirdeel deden in der Stat, ende der Stat recht ordineerden ten gemeenen oirbaer. Dit geſciede int jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXXIV. Ende als alle die Overſte ende die mogenſte uter Stat verdreven waren, die van der Meente in nywer macht gecomen waren, verbonden hem mitten Kennemaers mit ongeſceyder vrientſcap. Ende die van Amersfoerde ende van Eemlant ſyn dair mede aen verſament. Als die Biſſcop Jan dit vernam, quam hy mitten Grave van Gelre tot Utrecht, op dat hy die gene, die uter Stat verdreven waren, weder in der Stat brochte, ende dat hy die verwoetheit des onſtuymichs volcs wredelic corrigeerden. Dair tiegens ſo ſceerden die Kennemaers haer volc als tegen hem te ſtriden, dat ſy mit grooter cracht des Biſſcops heer mochten verdriven ende verjaghen. Mer die Grave van Gelre, die een wys oirlochs man

man was, bedachte, dat des ongetemmeden volcs ongetallick veel was, ontſach hem te ſtriden mit luttel Ridderſcap. Waerom hi mitten Biſcop ſonder merren tooch achterwaert op die Velue, op dat hy wapentuers genoech verſamenen woude, die lude mede te beſcaden. *Giſebrecht* van *Amſtel*, die een Hooftman was van deſen onghetemmeden volc ſach, dattet hem al wel ginc, werp neder *Giſebrechts* caſteel van *Apcoude*, *Willams* caſteel van *Riſenburch*, *Huberts* caſteel van *Vianen*, die ſyn wederpartyen waren. Dair trooſte hy die Kennemaers mit behendichede van den oorloghe, ende ſprac aldus: *Groote vechters ende lieve vrienden; Ghy ſiet wel, hoe wy ons dat heele Biſdom binnen deſen jare hebben onderdaen, ende alle die hoechgeboren lude dair uit verdreven, hoer caſtelen nedergeworpen. Ten naeſten jaer willen wy den Grave van Gelre verdriven, ende ſine Heerlicheit verwoeſten, want hy hem tegens ons verſet hevet. Ende nu want die boutyt anſtaet, ſo eſt oerbaerlic, dat wy elc ten onſen keren, ende verſamenen, dair onſe wive ende kinderen by leven moghen.* Ende aldus bi rade *Giſebrechts* van *Amſtel* verſameden die *Kennemaers* hoir heervaert, ende keerden weder in Kennemerlant, ende beſaten die Stede van Haerlem alom, ende ſtormden aen die Stat mit menigen angien ſonder ruſten, ſo dat ſy vele luden quetſeden, ende doot worpen mit ſlingheren ende mit ſcutte. Ende dair tiegens die Burgers ende die Edelinghen beſcermden hem harde vromelike, ende keerden die vianden buten mit ſcutte, ende mit ſtenen van hore veſten. Heer *Jan Perſyn*, die een vroom Ridder was, quam by nachte al heymelike uter Stede, ende creech een deel waghenen van den Kennemaers, dien ſy gelaten hadden, ende reet voert in *Kennemerlant*, ende verbrande vele dorpen van ſynre meeſte vyanden. Die Kennemaers die achter die achterſte over rugghe ſaghen, ſagen hoir huſen bernen, braken op van den beſitte, ende haeſten hem totten horen, ende lieten hoir tenten dair ſtaen mit al dat dair in was. Ende ſonderlinghe volgheden die van Haerlem na mit groten hopen, ende ſloegen en venghen hoir vliende vianden, ende wonnen veel roofs, ende keerden eerlike mit vanghen ende mit rove binnen Haerlem. Die Biſcop van Utrecht ende die Grave van Gelre hem ſeer verbliden om der Kennemaers ſcande, verſamenden een machtich heer, ende beſaten die Stadt van Utrecht al om opten XIX. dach der

maent

maent van Auguſtus. Des vierden daghes bedachten deſe voerſeide Princen, datmen die Stat niet winnen en mochte buten grooten ſcade, ende ſaghen daghelix verdriet an horen wapentuers, die ſeer gewont worden, braken hoir tenten op van den beſitte, ende ſloegen rechtevoirt neder voor Amersfoord, ende beſtelleden dat al om, dat ſy van Amersvoerde hem onlanghe te voren verbonden hadden metten Kennemaers, ende ſy gaven hem op in den handen des Graven van Gelre, die dair te voren om twydrachtige woorden dat ſelve Stedeken altemael deſtrueerde. Ende als dat gedaen was die Grave van Gelre nam oirlof an den Biſſcop, ende tooch in ſyns ſelfs lant, ende die Biſſcop voer over Yſel, ende quam in Deventer. Daerna twee jaer alsmen ſchreeff ons Heren jaer CIↃ. CC. LXXVI. quam *Zweder* van *Boſichem* een onvervaert Ridder mit allen die te voren verdreven waren uter Stadt van Utrecht opten tienden dach der maent van September, ende clam al heymelike in der Stadt, dair vele luden doot bleven an beyde ſyden. Mer *Sweder* vercreech den ſeghen, ende verdreef vele lude van der meente uter Stadt. Ende die oude Scepen ende Burgermeiſteren ſette hy weder in der macht, ende als die tyt een wyl verleden was, quamen die uytdrevelinghe al ſtilleken weder in der Stat, ende beroerden al t' volc van binnen mit wreden ſtriden elc tegens den anderen. Ende die wile dat ſy onderlinghe dus twydrachtich waren binnen der Stat, ſo quam Heer *Claes* vander *Caetſe* Ridder, doe hy noch Joncheer *Florens* te verwaren hadde mit vyf hondert gewapent binnen Utrecht, ende houwen die doren op van der poorten mit bilen, ende ſat te recht midden in der Stadt, ende verdreef daer uter Stadt CIↃ. menſchen, ende al der Stad rechte ſette hy mit machte na ſynen wille ende goetduncken.

In den jaer ons Heren CIↃ. CC. en LXXIII. Joncheer *Florens* geboot te verſamene een machtich heer tegens die Weſtvrieſen, op dat hy ſyns Vaders gebeente mit crachte halen mochte uit Weſtvrieſlant, ende brengent weder in Hollant. Daer tegens quamen die Vrieſen, ende ſloegen der Hollanders doot vyf hondert wapentuers. In dien ſtride bleven doot deſe Ridders wel beproeft van grooten love ende ſtoute oorlochs lude, als *Warmbout* uten *Haghe*, ende *Aelbert* ſyn ſoon, *Dirc* van *Raephorſt*, ende *Geryt* ſyn broeder, *Jacop* van *Waſſenaer*, *Bernt* uten

Digitized by Google

uten *Enghe*, *Geryt* van *Hairlem*, ende *Wouter* die *Vrieſe* Balju van Kennemerlant. Ende als die Hollanders ſo vele uitvercoren Knapen verloren hadden, weken ſy achterwaert, ende namen die vlucht al na Heilo op die ſlechte ackeren, daer ſy anderwerf ſtreden met nywe onvermoeyende wapentuers, dair doot bleven wel DCCC. Vrieſen, alſo dattie voerſeide Ridders wel gewroken worden op dien dach.

* *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CC. LXXIX. *op Sinte Gregorius dach was t'Utrecht een groot brant, die men hiet Wivekens brant, die verbrande Sinte Jan, Sinte Peter, Buerkerke, Knoperen kerke, Sinte Catharinen kerke, ende dat meeſtendeel van der Stat.*

* Deſunt hæc apud Bekam. uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CC. LXXXII.

In den jaer ons Heren CIↃ. CC. LXXXII. timmerde Grave *Florens* een caſteel tot *Wideneſſe*, ende quam tot *Hoechoutwoude*, dair hy enen onvermoeyden ſeghe wan, ende ſloech doot meer dan ſes hondert Vrieſen. In den ſelven ſtride wort te live gehouden een out Vrieſe, die des Conincs graf melde, ende Grave *Florens* groef op ſyns vaders beente, ende voerdet mede tot Utrecht, daer men dede des Conincs uytvaert. Ende als dat gedaen was voer hy van dane harde coſteliken, ende brochte in Walcheren tot *Middelburch* int clooſter ſyns Vaders gebeente.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXXXVII. opten XIV. dach van Decemb. van grooten ſtorm van winde quam een groot water, daer in verdroncken vele menſchen ende beeſten, ende was een alte jammerlic miſval. Doe quam *Dideric* van *Brederode* by goetduncken des Graven *Florens*, verſamede vele ſcepen, ende roeyede in Vrieſlant, ende verghiſelden al t' lant. Want niemant den anderen te hulpe comen mochte overmids den watre, ende wan alſo dat alinghe lant ſonder ſtriden. Ende als die watre weder in der zee gevloeyeden, dede Grave *Florens* timmeren IV. ſterke caſtelen in Vrieſlant, als *Medenblick*, *Eninghenburch*, *Middelburch*, ende *Nywenburch*, daer hy des onghetemmeden volcs ingheboorne onhoorſamicheit mede temmen mochte.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CC. LXXXVII. op Sinte Bonifaes dach was een ſtryt tot Woringhen tuſſchen den Hertoge van Brabant, ende den Biſſcop van Ludic. Ende als Grave *Florens* Vrieſlant bedwongen hevet, Grave *Ghye* van Vlaenderen voer over om Walcheren an hem te bedwingen. Daer tegen haeſte

Digitized by Google

Grave *Florens* mit uitgecoren wapentuers den Grave *Gbyon* mit crachte te moeten ende tegen hem te ſcepe te ſtriden. Mer Hertoge *Jan* van *Brabant* vernam dit, ende quam haeſteliken om die ſtryt te letten, ende makede vaſte vrientſcap an beyden ſyden mit grooten arbeyde in deſer manieren: Als dat *Florens* ſoude te wive nemen *Beatrix* Grave *Gbyen* dochter, ende hier mede ſoude elc partye mit vreden te ſinen weder keren. Ende by deſe *Beatrix* wan Grave *Florens*, *Dideric*, *Florens*, *Willam*, *Otten*, ende *Johan*, die na hem Grave wert, *Beatrix*, *Machteit*, ende *Margriete*, die Coninginne van Engelant. Grave *Florens* begonſte grootelic te verheffen, voer over in Engelant totten Coninc *Edewart*, om te beſoeken, of hy in enigher manieren mochte comen int Conincrike van Scotlant, datten Grave *Florens* toe behoirde, als een rechte erfname, dat hy niet gecrigen en conſte overmids ſommige Scotten, die hem tiegens waren, ende dat wederſtonden. Ende bi des Coninc rade ſo vercochte hy dat Conincrike om een ſomme van gelde, dair ſy een huwelic makeden, als dat *Eliſabeth* des ſelven Coninx dochter ſoude hebben Johan Grave *Florens* ſoon tot enen manne, op dattie Coninc ende die Grave *Florens* te meer geveſtigt ſoude bliven in getrouwer vrientſcappen. Grave *Gbye* van Vlaenderen benyde die vrientſcap, die daer was toſſchen den Grave, ende den Coninc, verſamende veel ſcepen tot *Caſſant*, ende woude anderwerf varen in *Walcheren* mit heercracht. Ende doe Grave *Florens* dat vernam, quam hy haeſtelic uyt Engelant, ende ſette mit ſinen ſcepen te *Vliſſingen*, ende daer woude hy ſyn volc al in een verſamenen. Ende als die Grave *Gbye* ſo ſanghe merrede, dat hy niet over en quam, voer Heer *Jan* van *Reneſſe*, ende verbrande die Stadt ter Sluus, ende Heer *Dideric* van *Brederode* verbrande *Caſant*. Ende daerna voeren die Weſtvrieſen over in Vlaenderen, die Grave *Florens* onlanghe te voren bedwongen hadde, ende branden in Vlaenderen, ende haelden grooten roof. Die Vlamingen, die dit herde leet was, haeſten hem over mit horen ſcepen mit drie duſent man gewapent, ende meenden *Walcheren* te verſlaen, ende hoer ſcepen in der zee te verſincken. Mer Heer *Jan* van *Reneſſe* een onvervaert Ridder altoos quam met ccc. man ſtoutelic tegens deſe drie duſent Vlamingen, ende ſloech dair vele doot, ende is met vele vanghen eerliken

Digitized by Google

ken tot Grave *Florens* gekeert. Dit geſciede int jaer ons Heren CIↃ. CC. XCV. In deſen tyden openbaerde te * *Nuce* een man geleert in der ſwarter conſte, ende ſeyde, dat hy was den Keyſer *Vrederic*, die veel mannen, die des Keyſers *Vrederics* dienſtmannen hadden geweeſt, veel heymelicke dingen openbaerde, daer hy veel Princen des Rycs mede ** verleyde mit menigerhande liteken. Die Vrieſen quamen voor den Keyſer, ende clageden, dat hem Grave *Florens* groote gewelt en moyeniſſe dede. Dair ginc deſe bedriegher ſitten te recht in Keyſerliken gewade, ende geboot den Biſſcop van Utrecht, dat hy den Grave van Hollant voer hem ſoude daghen, dien hy bi ſinen Legate enen daghebrief ſeynde inhoudende aldus: *Vrederic bi der genaden Goids gebieder der Romeynen, ende altoos meerende, enen eerſamen man den Biſſcop van Utrecht ſine gratie ende alle goet: Want het der Keyſerliker mogentheit toe behoort alle ſtryt te ſaten, ende gewelt te caſtien, ſo vermaenen wy dyn trouheit mit deſer tegenwoerdiger ſcrift, dattu den Grave van Hollant volſtandelike vermaenſte, dat hy dat Vrieſche volc ongemoyt laet, of wy willen tieghen hem varen mit oirdeel ende mit rechte. Ende is dat deſe Grave hem vermeet enich recht te hebben in privilegien der Keyſeren of der Coningen van deſen vryen Vrieſ[illegible], ſo gebieden wy di, dattu den ſelven Grave gebiedeſt te comen in Nucen tot onſen Keyſerlicken rechthuſe binnen* XLII. *daghen, ende toon ons daer ſyn privilegien. Gegheven &c.* Die Grave *Florens* ſchreef deſen Meyſter in der ſwarter konſt deſe veerſeken: *En weetſtu niet, dattie Keyſer Vrederic in voertiden verſmoort bleef by ſinen huysgeſinde, du en biſte niet die grootmoedighe Keyſer, du en biſte niet enich Heer der werelt, mer du biſte een overſte Heer van Nucen.* Deſe *Nucerin* wert met liſte gevangen van den Biſſcop van *Colen*, dair hy openbairlie lyede die loosheit ende bedriegeniſſe van ſyn ſwarte conſten, ende wert verbrant an enen ſtake, ende in een dorp, dat *Witteſloor* hiet, daer 't vele lude ſaghen. Mer daer na wert Grave *Florens* geroepen tot Utrecht tot enen Capitel, ende quam mit andere luden in die Stadt, die edel waren, want *Jan* van *Aſſouwen* die gecoren Biſſcop, ende niet confirmeert en was, die men van den Biſdom ſoude ſetten. Want deſe ſelve *Jan* dat Caſteel te *Vredelant* tot enen onderpande verſet hevet den Heer van *Amſtel*, ende den Heer van *Montfoerde* dat caſteel te Montfoirde om een ſom van gelde,

* *in Nuſte.*

** *per varia ſeducret ſigna.* Beka.

Digitized by Google

des hem dat heele Biſdom beclaghede. Ende hierom in den jaer ons Heren CIↃ. CC. LXXXVIII. na dat deſe gecoren *Jan* als een leec man dat Biſdom bewairt hadde XXI. jaer, ende verladen in grooter ſcout tegens vele woeckenaers, waer om die ghemene Cleſi ſcreef den armen ſtaet des Biſdoms van Utrecht den Paus, ende baden hem innichlyc om enen, die *Jan* hiet van *Zieric*, ende overmids des Paeus mogentheit is *Jan* van *Aſſouwen* geſet van den Biſdom, ende *Jan* van *Zieric* is geordineert die XL. Biſſcop t'Utrecht.

JAN VAN ZIRCK *die* XL *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende als *Jan* d'ander alſo genaemt gemaeckt is Biſſcop t'Utrecht, *Giſebrecht* van *Aemſtel*, die dat caſteel te *Vredelant* hadde tot enen onderpande, begonde dat volc van Utrecht te verſwaren mit enen nywen tolne. Waerom die Biſſcop bi rade ſynre Cleſi ende der Stat boot deſen *Giſebrecht* ſyn gelt, ende beheerde ſyn Caſteel weder. Mer *Giſebrecht*, die dair tegens ſeyde mit alrehande voirwaerden, die hy hem vermat, ende en woude des gelts niet. Waerom deſe Biſſcop verſamende geringhe wapentuers, ende hy meende hy woude Amſterlant mit cracht verbernen, ende dat caſteel mit dreygen ende mit vervaren *Giſebrecht* of te drucken. Ende daer tegens verſamende *Giſebrecht* van *Amſtel* mit hulpe *Hermans* van *Woerden* een machtich heer uyt Hollant, ende quam op die *Zoſerenghe* om te ſtriden tegens den Biſſcop. Ende als beyde partyen te ſamen quamen mit ** climmende trompen, ende met blenckende banieren, ſo was des Biſſcops heer crachtichſte in den beginne, ende verdreven *Giſebrecht* mit ſinen dorplieden uyt ſynre Heerlicheit afterwaert harde viantliken. Ende ſonder merren quam *Herman* van *Woerden*, die mit hem brochte een onvermoeyet heer uit Hollant, ende arbeide ſeer des Biſſcops heer te verdriven. Deſe *Herman* wert ſwaerlic gewont in den eerſten aenloop, ende bleef nochtan manlike tot int leſt van den ſtride, ſo dat hy des Biſſcops heer verjaghede tot binnen der veſten van Amersfoerde. In dien ſtride bleven daer vele vechters alſe *Steven* ende *Vrederic* van *Zulen* wiſe oerlochs lude. Ende hierom bad die Cleſi van Utrecht, dat Grave *Floris* ontſeyde *Giſelbrecht* van

** *Tubis Stridentibus.* Beka. Vide Kilian. in Voce *Klimmen.* Sed forte Leg. *Klinchende.*

Digitized by Google

van *Aemſtel*, ende beſat rechtevoert mede dat caſteel van *Vredelant* al om mit een deel wapentuers uyt Hollant, ende rechte bliden, ende magnelen, toornen ende mueren mede te breken. Een corte tyt daerna woude die Grave dat beſit van den caſteel vernywen, ende ontboot nywe wapentuers aldaer. Hi meende dat caſteel noch vaſter mede te beſitten. Ende als *Giſebrecht* van *Aemſtel* dat vernam, ſamede hy ſoudenairs ende wapentuers al heymeliken, ende quam jegens die Zelanders, dair ſy geen hoede voor en droeghen, bi *Loenen* mit grooter crachten. Ende dair tiegens quam *Coſtyn* van *Reneſſe*, die der Zelanders Homan was, dede die hoornen blaſen, ende die banieren blenken harde ſtoutelic die den lof van den ſeghe dair vercreech mit werender hant. In dien ſtride bleven die Heer van * *Bromo* een vroom Ridder mit veel uytgecoren wapentuers, ende *Giſebrecht* van *Aemſtel* bleef dair gevangen mit veel ſyner Ridders, *Aernout* die *Giſebrechts* broeder was ** ontvruchte hem des Graven, ende gaf hem op dat caſteel tot *Vredelant*, dattie Grave beſette mit ſinen ſcutte herde trouwelick. Ende want *Herman* van *Woerden* in *Giſebrechts* hulpe was, ende openbairlic tegens den Biſſcop geſtreden hadde in voertiden op *Zoſerenghe*, ſo woude dat die Grave die ſmaetheit, die den Biſſcop gedaen was op die tyt, verbetert worde, ende verſamende van nywes een machtich heer, dair hi *Hermans* land mede verbernen woude. *Herman* die geen macht van volcke en hadde weder te ſtaen des Graven grootmoedicheyt beſette dat caſteel te *Montfoirde* mit wapentuers, ende tooch uit ſinen lande van des Graven aenſichte als een voirvluchtich man. Mer die Grave die niet of en ſiet van ſyns inſitten begin beſat ende beſtellede dat voerſeide caſteel omtrent een jaer lanck, ende ſtormde dat daghelycs an mit menigerhande inſtrumenten, die daer nutte toe waren, daer hi hem menich torment mede dede. Ende ten leſten bleef Grave *Florens* dair alſo voor ligghen, dat hyt vechtender hant ende mit crachte wan, ende dede onthoofden al die opten caſteel waren ſonder twee, ende doe beſette deſe Grave dat caſteel met ſinen wille, die 't verwaerden nachts ende daghes tegens aenvechten *Hermans* van *Woerden*. Ende als dit een tyt verleden was, ſo wort een vredelike ſoene gemaect tuſſchen deſe voirſz Princen, ende geordineert in deſer manieren; dat

* Branio.

** *Expoſcens.* Beka *Vruchten, vreezen.* Kilian.

Digitized by Google

Giſebrecht van *Aemſtel*, ende *Herman* van *Woerden*, beloveden trouwelic te houden, dair ſy onder te pene ſetten al hoer goet, dat ſi tegens den Biſſcop van Utrecht noch tegens den Grave van Hollant hem nimmermeer verſetten en ſouden, noch mit rade, noch mit dade, ende ſi ſouden Grave *Florens* ſweren voer ſinen coſt hulde ende trouwe, ende die Biſſcop ſoude ſyn caſteel weder hebben in ſynre macht. Ende dit segghen wert vaſte gemaket mit inſtrumenten, ende mit openen brieven an allen ſiden. Aldus is gheeynd dat manlike kyff tuſſchen deſe voerſeyde Princen. Die Grave *Florens* liet uyt ſynre herten vrilike van puerre edelheyt alle nyt ende toorn. Want hi nam *Giſebrecht* ende *Herman* voerſz, ende maecteſe ſine outſte ende heymelicſte Raden. Mer *Herman* van *Woerden*, die ſinen nyt niet vergeten en conde, brachte *Giſebrecht* van *Amſtel* dair toe, want hy een out ſcalc man was, dat hy hem met verbant tegen den Grave, ende by ſinen rade voer *Gheryt* van *Velſen* tot *Cameric*, ende vercreech dair in hoer hulpe den Biſſcop van *Duraens* van des Conincs weghen van Engelant, den Heer van *Kuyck* van des Hertogen weghen van Brabant, ende hoir twee, die Raet waren des Grave van Vlaenderen, dair ſy overdroegen mit gemeen rade, datmen den Grave *Florens* levende overſonde in handen des Conincs van Engelant, dien in ewiger vangheniſſe houden ſoude, ende *Jan* des Graven ſoon ſoude dan Grave worden van Hollant, die des Conincs dochter te wive hadde. Deſe edel Grave, die van deſer verradeniſſe niet en wiſte, die onlanghe daer te voren eerlike woninghe ende palais makede * *in Haerlemrebout*, datter *Voglenſanc* hietet, ende in die *Hagbe*, daer hy mit Jonckers ende mit Joncfrouwen in der wilderniſſen des boſchs ſtadeliken te jagen plach, of in der woeſtinen, ende wapen met Ridderliker manieren te hantieren plach. Ende hierom in den jaer ons Heren CIↃ. CC. ende XCVI. doe reet Grave *Floris* tot Utrecht, om dat hy verſoenen woude een twydracht, die was tuſſchen den Ridders van Zulen, ende deſe voergenoemde Princen van Aemſtel ende van Woerden, die des Graven Raet waren, ende ginc in die kerke, nam mit hem een deel Ridders, ende daer quam een wiveken, alſo 't hoer Godt liet weten, ende gaff den Grave enen brieff in die hant, die hi ſinen getrouſten dede leſen, dair in geſcreven ſtont aldus:

* Deeſt apud Bekam.

Conincxs

Digitized by Google

Coninexs kint, edel Prince, gedenct dat die de Salmen makede propheteerde, ende ſeyde aldus; Die man myns vreden, dair in ic hoopte, die mine ſpiſe at, bevet groote vertredinge gemaect op my. Mer die Grave *Florens*, die grootmoedich was, achte des verſekins cleyne, ende hilt hoghe feeſte mit Prelaten ende mit Borgheren ter maeltyt, ende na den eten omtrent middach ure ginc hi ligghen ende ſlapen, ende na den ſlape meende hi den dach in blider geſelſcapen voert te eynden. Ende als hy ene corte wile geſlapen hadde, quam *Giſebrecht* van *Aemſtel*, ende verweckeden uten ſlape, dat hi ſonder merren opſtonde, ende mitten valkenairs uter Stadt rede, want dair veel wilde voghel in den velde ſaten. Die Grave die genoechte had in den vederſpel om voghel te vangen, haeſte hem, ende nam een ſonderlinghe ſcoen ſparwer op ſine hant, ende reet mit luttel ſyns geſins uter Stadt, ende wert aldus mit heymeliken verrade uter Stadt omtrent een halve myle geleyt. Daer lach *Herman* van *Woerden* mit ontalliken wapentuers, ende brac op uit ſinen heymeliken laghen, ende beſette den Grave alom, ende *Geryt* van *Velſen*, die dair niet traech en was, taſte die Grave alre eerſt an. Daer tiegens die Grave als een onvervaert man werp den ſperwer af, ende tooch ſyn ſwaert, ende meende hem te verweren, ende had liever te ſterven, dan hem gevangen den verraders te geven, mer dat en halp hem niet veel. Want die verraders, die hem niet en ſcaemden, die des voerſeiden Graven cleder an hadden, ende des ſelven daghes binnen Utrecht ſyn ſpiſe gegeten hadden, vinghen deſen hogen Prince mit aldus grooten verrade, dien ſy al heymeliken voerden in der nachte opt caſteel te Muden. Ende binnen deſen quam dat rumoer mit deſer hateliker bootſcap, die menichs menſchen herte vervaerde ende bedroefde, ende dat gemeen volc van Kennemerlant, van Vrieſlant, ende van Waterlant quamen mit ſcepen over royen tot Muden om den Grave te verloſſen. Ende als dat die moorders vernamen, vloghen ſy haeſtelike mitten gevanghen over ſloot, over velt, ende over onweghen. Ende dair tegens quamen die van Naerden gelopen mit groten hopen om den Grave te verloſſen. Waerom deſe vluchtich in anxt waren, want hem die Kennemaers volgheden mit grooten volcke, ende die dorpluden, die daer omtrent woonden met dien van Naerden haeſtelike te moete

moete quamen. Dat paert, daer ſi den Grave opgebonden hadden, was cleyne, ende en mochte den ſloot niet over loopen, ende viel mitten Grave int water, dien doe *Geryt* van *Velſen* niet uytgetrecken en conſte, overmids anxte van den groten volcke. Waerom deſe *Geryt*, die een fel hert had, (1) ſtac den ſelven Grave mit ſinen ſwaerde XXI. wonden, dair

(1) Cæſus eſt Muderbergæ, ubi poſtea pro ejus anima exſtruxit capellam Wilhelmus Comes Tertius Ann. 1324. Charta ejuſdem Anni: *Wi Willaem &c. maken cont allen luden, Want onſe lieve neve die Grave Florens, daer Godt die ſiele of hebben moet, doot bleef tote Muderberghe in onſen lande van Amſtelle, wiens ſiele wi altoos ſouden geerne doen gedencken, ende hebben in eweliken gedenckeniſſe voer ſine ſielen, onſer ouder ſielen, ende der onſen, in die eere Gods, onſer Vrouwen, ende alle Gods beyligen geſticht ende gemaket tote der ſelver Stede van Muderberch ene Capelrie bi enen goeden Capellaen die dagbelix aldaer te verdienen, ende miſſe daer op te doene, als bys geſtaed is, die, wiſe of onſe nacomelingben geven ſullen, om dagbelix te biddene &c.* Dies autem obitus v. Kal. Jun. Liber obituum S. Petri Trajectenſis: v. *Kal. Jun. Ann.* 1296. *interfectus illuſtris Comes Hollandiæ Dominus Florentius filius quondam Domini Wilhelmi Romanorum Regis.* Cauſa cædis, ni fallor, ex ſuperioribus ſatis patet: Aliam refert, ſed ridiculam, Nicolaus Trivettus apud d'Achery *to.* 8. *Spicil. ad Ann.* 1296. *Florentius Comes Hollandiæ, qui filium ſuum Regi Angliæ nutriendum tradidit, cui etiam Rex filiam ſuam Elizabeth connubio jungere diſponebat, quendam ſpurium ſibi volens heredem ſubſtituere, à propria gente necatur.* Alii alias adhuc reddunt. Sunt qui referunt ad ſimultatem, quæ inter ipſum & Regem Angliæ, ex eo quod Rex Angliæ, dictus ab iis arbiter, qui contendebant de Regno Scotiæ, Regnum ipſi abjudicaſſet. Matth. Weſtmonaſterienſis ad Ann. 1296. *Conſimiliter Comes Hollandiæ, ſoluto fidelitatis ſuæ freno, quo Regi Angliæ præannexus fuerat, cum Regis Francorum obtemperat conſiliis, à propriis domeſticis eſt occiſus.* Non minus Comes, quam ceteri, promiſerat ſe ſervaturum, quod de Regno ſtatuiſſet Rex. Et hactenus Regi *præannexus*. Nec quod ** ſupra ait interpres, (apud Bekam enim de eo nihil) vendidiſſe eum Regnum Scotiæ, ex conſilio Regis Angliæ, certa ſumma pecuniæ, ullo modo admitti poteſt, ſi advertas ad arbitrium, cujus verba habet hujuſmodi Nicolaus Trivettus ad Ann. 1291. *Omnibus præſentes literas viſuris vel audituris, Florentius Comes Hollandiæ, Robertus le Brus Dominus Vallis Anandriæ, Johannes de Balliolo Dominus Galandiæ, Johannes de Haſtinges Dominus Abergavenniæ, Johannes Comin Dominus de Badenauwe*

** Pag. 178.

dair hi an ſterf, ende rumede mit enen ſnellen paerde achterwaert op dat caſteel te Cronenburch. *Herman* van *Woerden* voer buten ſinen lande, ende ſochte onthout hier ende daer, ende wert uyt ſynre Heerlicheit verdreven, ende bleef in ewigher elenden ſonder trooſt. *Giſebrecht* van *Aemſtel*, die een out ſimpel man was, ende van *Herman* van *Woerden* tot deſer ſaken verleyt was, die wert onthouden van ſinen vrienden van buten totten ende ſyns levens, die hem gaven ſine behoefte, alſo hem betaemde. Ende binnen deſen quamen die Kennemaers, ende vonden den Grave noch half levende, ende ſinen adem treckende, ende alsmen ſeyt, dat hi een luttel ſprac, ende ſi venghen een deel der moorder knechten, dien ſi met aenſien des ſtervenden Grave dooden met menigerhande pynde. Mer die Grave rechte ſyn oghen op na den hemel, ende op die v. Kalende van Junius ruſte hy in Gode, ende wy hopen, dat hy gecroont is in den hemel om der martelien. Deſe Grave *Florens* berechte Hollant wel na XLII. jaer harde eerlic, ende was een glorioſe Prince, ſcoen van live, ſterc van crafte, bequaem van aenſien, wel geſprake, grootmoedich van herten, edel van daden, milde van gaven, ende goet ſangher, ende gelyc rechter. Syn dode lichaem wert gevoert tot Egmonde

nauve, Patricius de Dumbar Comes Marchiæ, Johannes de Veſci vice patris ſui, Nicolaus de Sules, Wilhelmus de Ros, ſalutem in Domino. Cum nos in Regno Scotiæ jus habere credamus, & jus illud coram illo, qui potiorem poteſtatem, juriſdictionem, & rationem examinandi jus noſtrum habeat, declarare, vindicare, & probare intendamus, nobiſque Princeps Dominus Edwardus Dei gratia Rex Angliæ, per bonas ſufficienteſque rationes nos informaverit, quod ad eum ſpectet & habere debet ſuperius Dominium Regni Scotiæ, & cognitionem in audiendo & diffiniendo jus noſtrum, nos de propria noſtra voluntate, ſine omni violentia & coactione volumus, annuimus, ut recipiamus jus coram eo, tanquam ſuperiori Domino terræ. Volumus inſuper & promittimus quod habebimus & tenebimus firmum & ſtabile factum ſuum, & quod ille habebit Regnum, cui coram eo jus potius illud dabit. In teſtimonium iſtorum nos literis iſtis appoſuimus ſigilla noſtra. Datum apud Norebam feria tertia proxima poſt Aſcenſionem Domini, anno gratiæ CIↃ. CC. XCI. Regem deinde Rex dixit præter Comitis opinionem Johannem de Balliolo. Th. Walſingham *ad Ann.* 1291. Et haud dubie hinc ſimultas, quæ animum etiam ad audendum conjuratis non minuit.

Digitized by Google

monde int clooſter, ende daer bi *Beatricen* ſyn wyf mit wenender uytvaert herde eerlic begraven. Ende als dit behoirliken gedaen was, die Grave van Cleve, die Grave *Florens* neve was, verſamende een machtich heer uit Hollant, ende beſette dat caſteel tot *Cronenborch* al om mit enen ſwaren beſitte, dat hi daghelix aenſtormde mit inſtrumenten ſonder ruſten ter tyt toe, dat *Geryt* van *Velſen* mit ſinen hulpers overmids gebrec van ſpiſen, ende ander gebrec, hem gevangen gaf, ende hy ſeide doe al die verradeniſſen, alſo alſe voerſeit is, openbaerliken voor al die luden. Ende men dede den ſelven *Geryt* velepinen aen, ende ten leſten ſetmen op een rat. Dat gemeen volc van Hollant braken dat caſteel neder, ende toghen voirt tot Muden, om dat caſteel te bernen, mer dat vonden ſy ſonder weer. Want die wapentuers al afgelopen waren, ende endorſtens niet onthouden. Dat beval men *Dideric* van *Haerlem*, dat hy 't trouwelic bewaren ſoude. Die Grave van Cleve nam doe Noorthollant in ſynre beſcermeniſſe. Ende dair tegens *Ghye* van Henegouwen Treſorier van Ludic nam die bewaerniſſe van Zuuthollant, en bleef wonen tot Bergen. Ende van deſen twydracht was groot onruſte, ende die meerde van daghe tot daghe, ende dat volc wert aldus in tween gedeelt, ende en hadden geen rechten Heer.

*Mechelen.

Willem van * Metelen die xli. *Biſſcop t'Utrecht.*

In den ſelven jaer Biſſcop *Jan* van *Zyric* is (1) of geſet overmids den Paeus, ende is gemaeckt Biſſcop van Tullenſe, ende *Willam* geboren van † *Metelen*, die de ſaken plach te berichten in den Roomſchen Hof, wert gecoren die xli. Biſſcop tot Utrecht. Deſe Biſſcop *Willam* quam tot Utrecht, ende vant dat Biſdom verladen, ende gebonden mit menigerhande werringhe. Dair hy ſeer om arbeide in goeden ſtaet weder te waren, ende te maken. Want deſe ſelve Biſſcop in den eerſten beſat hi dat caſteel te *Muden* mit uitgecoren wapentuers, dat

† Mechelen.

(1) Vertendum fuerat *verſet*. Nam Latine eſt *tranſlatus*. Perperam etiam illud, *ende is gemaeckt Biſſcop van Tullenſe*. Vertendum, *van Toul*. Item, *ende Willem geboren van Metelen*, vertendum *van Mechelen*. Nam apud Bekam eſt, *de Mechlinia*.

Digitized by Google

dat hi alſo ſeer quetſede mit alrehande inſtrumenten, ende (1) angienen, dat *Didèric* van *Haerlem*, die daer Caſteleyn was, begeerde dat hi hem opgeven woude, ende in vangheniſſe te gaen behouden ſyns lyfs, ende dat caſteel vry over te leveren. Van deſen gelucke is Biſſcop *Willam* grootmoedich geworden, ende voer in Weſtvrieſlant grotelic, ende predicte aldair tegen dat Hollantſche volc des Biſſcops aflaet. Die Vrieſen na hoer ouder gewoonte waren haeſt geneyget tot wedervechtinge. Want hoer Biſſcop *Willam* riet te beſitten rechtevoert dat caſteel tot *Wideneſſen*, ende ſtormden dat al om mit wredeliken aenvechten, alſo dat *Boudewyn* van *Naeldwyck* die Caſteleyn ten leſten van node opgaf den Vrieſen dat caſteel in deſen voirwaerden, dat hy geſonts lyfs met ſinen goede, dat hi dair op hadde, ende mit vaſten vrede varen ſoude in Holland. Ende ſonder merren deſtrueerden ſy dat caſteel te *Wideneſſe* die Vrieſen, ende braken dat caſteel tot *Enigenburch*, ende beſaten dat caſteel tot *Medenblick* al om, ende verbranden dat ſtedeken tot pulver. *Florens* van *Egmonde* ende die ander Burchſaten vochten dicke herde manlic tegens die Vrieſen, ende waren alſo ſwaerlic beſet, dat ſy al hoer provande beſeten hadden, ende aten ten leſten peerden vleyſche van grooten noothonger. Grave *Jan* van *Henegouwen* als hi dat verhoorde, quam mit grooter heercracht royen in Vrieſlant, ende ontſettede Medenblic. Ende dair bleven doot ontrent XXXV. Vrieſen, ende hi ſpiſede dat caſteel mit veel provanden. Die Heer van *Putte* ende die Heer van *Arkel* verbernden *Enchuſen*, ende wonnen dair grooten roof, ende voeren van dane mit horen ſcepen ongeſcaet tot hore havenen.

JAN VAN HOLLANT *die* XVI *Grave.*

Ende als dit geſciet was die Regael Abt van Egmonde, Heer *Florens*, *Dideric* Heer van *Brederode*, *Henric* Caſteleyn van *Leyden*, ende *Willam* van *Egmonde* Ridders voeren over die zee in Engelant, ende baden den Coninc, dat met ſine gunſt moſte Joncheer *Jan* mit hem luden overvaren, want dat

(1) *Angienen*, ingenia ſunt. *Ingenia* idem quod machinæ. Et hinc noſtrum *Ingenieur*. Vid. & mox *infra*.

Digitized by Google

dat lant van Hollant ſyns niet ontberen mochte. Die Coninc *Edewart* onfenc deſe luden herde vriendeliken, (1) ende dede bereyden een ſcip mit al te grooter zierheit, daer hy Joncheer *Jan* ende ſyn dochter mede overſende in Hollant. Mer want hem die wynt niet wel mede en was, ſo quam hy in Zeelant an t'lant. Daer nam Heer *Wolfaert* van der *Veer* deſen Joncheer van Hollant in ſine hoede, ende ſette alle die Hollanders van hem. In den jaer ons Heren CIↃ. CC. XCVII. doe woude Joncheer *Jan* dwinghen die Vrieſen, ende quam mit grooter heercracht binnen Alcmaer. Daen teghen quamen die Vrieſen herde manlic, ende hadden te ſamen getogen alle die macht van Vrieſlant om enen ſwaren ſtryt te vechten. Ende als beyde partyen te ſamen gecomen maren mit blenckende banieren, ende mit ** climmende trompen, wert daer een al te grooten geclas van den wapen ende geruchte van den luden. Want die Hollanders ende die Zeelanders vochten die Vrieſen aen, die in twee bataelgen geſcaert waren, ende ſloegen der Vrieſen doot omtrent vier duſent, ende dat ander volc verjageden ſy ſo verre, dat ſy hen ontſeolen in heymeliken ſteden. Van dat Hollantſche heer bleven doot die Heer van *Arkel* een vroom Ridder, ende *Joban* van *Doortogen*, ende mit hen twee andere wapentuers, die om hoer manlike doghet vele te pryſen ſyn. Die bloedige ſtryt geſciede op die VI. Kalende van Aprille in den jaer voerſeyt te (2) *Vrone* opten ſlechten geeſt. Ende als die Biſſcop *Willam* vernam dattie Weſtvrieſen den ſtryt verloren hadden, voer hy in Oeſtvrieſlant, ende predicte des Paus aflaet tegen dat Hollantſche volc. Die Vrieſen be-

** Occurrit etiam ſupra pag. 180. ubi ergo nullâ emendatione opus eſt.

(1) Th. Walſingham ad Ann. 1298. *Anno gratiæ* CIↃ. CC. XCVIII. *qui eſt annus Regni Regis Edwardi à conqueſto primi vicefimus quintus, fuit idem Rex ad natale Londoniis, ubi poſt feſtum Elizabeth filia Regis Angliæ connubio jungitur Johanni filio Comitis Hollandiæ & hæredi. Quem pro hereditate patris nuper occiſi aſſequenda una cum uxore, conducente eos Humfredo de Boun, Herefordiæ & Eſſexiæ Comite, remiſit Rex Angliæ cum honore.* Atque ita fere ad eund. Ann. & Nicolaus Trivettus.

(2) *In ſpatioſis agris villæ Vronenſis.* Beka. Vid. Magn. Chron. Belg. p. 276. & quæ ad Willelm. Procurat. notavi** 4. *Analect.* p. 190.

** Nobis Tom. 2. pag. 542.

Digitized by Google

beſoveden den Biſſcop te helpen mitter hant, ende quamen haeſtelicken gheruyt mit veel ſcepen, tot Monickendam. Die poerters van Haerlem, ende die Kennemaers mitten Waterlanders quamen dair tegens mit grooter heervaert, mit hoeren banieren, ende beſtreden ſtoutelic dat Vrieſche volc. Mer eer yet lanc keerden hen die Vrieſen van den ſtride, ende gingen haeſteliken in hoeren ſcepen, ende pynden hem ſnellic van dane te royen, die die Waterlanders vervolgheden, ende vele doodſloegen, ende hebben den ſeghe mit grooten love ende mit machten gecreghen. Ende als Biſſcop *Willam* den ſtryt verloren had, liet hy ſyn groote ſcip daer bliven, ende ginc in enen clenen boot, ende roeyede int lant van Overyſel, hoe hy haeſteliken mochte. Joncheer *Jan* van *Hollant* bedachte, dat Biſſcop *Willam* twee ſwaer ſtride gevoert had, ende doch int lant van Overyſel was om nywe hulpe te verſamen, geboot *Gijsbrecht* van *Ijſelſtein*, dat hy hem leende ſyn caſteel een tyt, ende lieten dair op weſen wapentners van Hollant, die den Biſſcop benvechten mochten. *Giſebrecht* van *Ijſelſtyn*, die dat in geenre wys woude doen, want hi des Biſſcops Maerſcalc was, ende ſyn rechter geſet in den lande van Utrecht, ende hierom dede Joncheer *Jan* van Hollant deſen *Gijsbrecht* vanghen van ſinen vianden, ende ſyn caſteel beſitten al om, ende daghelix anſtormen ende vechten. Ende daer tegens Joncfrou † *Beatrix* beſcermde dat caſteel omtrent een jaer lanc harde eerliken, alſo langhe dat hem provande cleyne wert, ende gaf hem op in deſer manieren, dat ſy ende half die ghene die daer op waren ſouden hoer lyf behouden, ende dat Joncheer *Jan* van *Hollant* ſoude mitten anderen ſinen wille doen. ‡ Ende als dit gededinget was, vantmen op den caſteel niet meer dan xvi. waerachtighe viant, ende men onthoofde achte daer t' lot op viel. Ende als Joncheer *Johan* dat caſteel vercreghen had, ſo gaf hy 't Heer *Wolfaert* vander *Veer* mitter heerſcap van *Woerden* tot leen, van hem te houden, op dat hi den Biſſcop te ſmadeniſſe ſoude doen dat Biſdom te verderven. § Hier na geſciede dat Joncheer *Jan* van Hollant ſoude tegens Hertoge *Jan* van Brabant te daghe comen, daer Heer *Jan* van *Rineſſe* woorde ende antwoerde of overbrachte. Want om dat Joncheer *Jan* wiert aengebrocht,

* Juſtitiarius in terra Trajectenſi. Beka.

† *Bertradis.* Beka.

‡ Non extant hæc apud Bekam uſque ad *Ende als Joncheer Johan.*

§ Nec hæc extant apud Bekam uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CC. *en* XCIX.

quam hi tot dien daghe, men ſouden vaen, ende dattet Heer *Jan* van *Ryneſſe* verraden hadde, waerom Heer *Jan* by Heren *Wolfaerts* rade beſat Heren *Jans* caſteel te *Moermonde*, ende werp dat neder, ende verdreef Heer *Jan* van *Rineſſe* uten ſinen. Ende als Heer *Wolfaert* vander *Veer* aldus alleen die overſte by Joncheer *Jan* was, doe beſwaerde hy al t' lant van Hollant met eenre nywer munten, *ende met nywe rechten*, waerom hy binnen Delft wiert doot geſlagen, ende van ſynre doot wert groot rumoer in Hollant. Want die van *Dordrecht* togen uit, ende beſaten *Crayenſteyn*, en dat caſteel tot *Slidrecht*, ende voerden *Aleude* boeren Balju, dien ſy dair ofwonnen, ende ſloegen doot mitten mannen, die daer op waren, tot *Dordrecht*, ende ſinen twee broederen en horen ſoons, ende dair toe twee ſynre Knapen. In den jaer ons Heren CIↃ. CC. en XCIX. ſterf Joncheer *Jan* van Hollant tot Haerlem, ende ruſte in onſen Heer op die IV. Kalende van *November*, na dat hy Hollant hadde bericht drie jaer. Deſe Joncheer *Jan* alleen ſterf onder alle die Princen van Hollant ſonder kint, ende ſonder Ridders name, ende wert eerlike begraven tot *Rynsburch* int Clooſter by ſinen vader. Jonefrou *Eliſabeth* na hoers mans doot die voer weder in Engelant, die de Grave van *Eyforden* daer na te vrouwen had. Na des Joncheers *Jans* doot quam *Giſebrecht* van *Amſtel* ende *veſte die ſtede van Aemſtelredam* al om mit houten wychuſen, ende mit getoornden bruggen. Mer die poorters van Haerlem, mitten ghemenen volc van Kennemerlant, ende van Waterlant verjagheden deſen *Giſebrecht*, ende verbranden die brugghe, ende die veſten tot pulveren.

JAN VAN HENEGOUWEN *die* XVII. *Grave van Hollant.*

* Deeſt *van Aleyden.*

Als Joncheer *Jan* van *Hollant* geſtorven was, wert *Jan* van *Henegouwen*, als den ſoon * die (1) Coninc *Willams* ſuſter was, die XVII. Grave van Hollant, die al te hant dair

(1) Joanni nupta de Avennis. Avennis villa Hannoniæ ſeculo decimo jam nota. Balderic. Chron. Cameracenſ. *lib.* 1. *cap.* 13. *& ipſe Epiſcopus in ſtipendiariis fratrum, duas villas, unam Aveſnes videlicet reddidit.* Extat Aleydis charta, qua Joannem de Avennis, cui etiam ſupervixit, agnoſcit maritum, Florentium patrem, Wilhelmum avum, Wilhelmum Regem fratrem, ſe Tutricem Hollandiæ,

Digitized by Google

dair na gaf *Gheyen* sinen broeder die heerscappien van Amstel ende van Woerden, ende hy had te wive *Philippam* des Graven dochter van *Lutzenburch*, daer hy bi wan *Jan* sinen outsten soon, *Willam* die na hem dair na Grave wert, *Jan* van *Beaumont*, *Henric* Canonic tot Cameric, *Margriete* Gravinne van Atrebaten, *Aleyde* Gravinne van Claermont, *Marie* Gravinne van Borbonnoys, ende *Mechtelt* Gravinne van Viel. Dese Grave *Jan* in den eersten beginne synre Heerlicheit voer hy mit heercracht in Zeelant, daer hy tegens die onhoorsamicheit Heren *Jans* van *Ryneſſe* seghe vercreech mit grooten love. Als *Ian* aldus verwonnen was in den yersten stride, tooch hy tot *Albertum* den Roomschen Coninc om hulpe, ende seyde dattie Graefscap van Hollant na Joncheer *Jans* doot den Roomschen Ryc aengecomen wair. Ende hierom quam dese Coninc *Aelbrecht* al heymelike neder, ende sende aldusdanige brieve door al t'lant: *Het sullen weten alle lieden, dat Aelbrecht de onverwonnen Coninc mit crachte wil vercrigen an 't Roomsche Rike die Graefscap van Hollant, want het sonder rechte oor sy, dat die Coninc Kaerl wilneer Grave Dideric te leene gaf.* In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. quam dese Coninc *Aelbrecht* tot Nyemaghen om die Graefscap van Hollant te bedwingen, ende brochte mit hem dese

landiæ, Florentium heredem ejus. Charta ita se habet: *Ego Aleydis quondam uxor Johannis de Aveſnes, Tutrix Hollandiæ, Zelandiæ, universis Christi fidelibus tam præsentibus quam futuris &c. Cum inclytæ recordationis Domina M. quondam Romanorum Imperatrix materna nostra pro incremento & salute Clarissimæ memoriæ mariti sui W. Comitis Hollandiæ avi nostri in officio de Dordrecht, quod Scrode-ambacht vulgariter nuncupatur, Abbatissæ, & Conventui, ac monasterio in Rynsburch v. lib. Holl. annis singulis concesserit, eandemque concessionem b. m. Pater noster Comes Florentius duxerit confirmandam, &c. nosque prædictas quinque libras ac duas venerabilis ac karissimi consanguinei nostri Florentii heredis Hollandiæ usibus per commutationem duximus vendicandas, ad notitiam universorum volumus pervenire, quod tum in restaurationem pro remedio animæ felicis recordationis Domini ac fratris nostri Wilhelmi Romanorum Regis, nec non pro salute animæ Johannis de Aveſnes meriti nostri karissimi &c. decimam &c. perpetualiter concedimus & donamus, &c. Testes qui huic concessioni interfuerunt sunt Domina Elisabeth venerabilis Regina, Domina Mechtildis mater nostra Comitissa Hollandiæ, Theodericus de Theylingen.*

Digitized by Google

deſe Aerdſce-biſſcope, van Menſe, van Trier, ende van Colen, mit veel Princen ende Vorſten des Rycs van Almaengen. Daer tegens quam Grave *Jan* tot *Bonſwaerde*, daer hy ſyne tenten oprechtede mit grooter heercracht opten oever van der Walen, ende dede beſoeken die rivier te veel ſteden, wair hy beſte mochte overcomen mit ſinen volcke, om des Conincs heer te beſtriden. Mer als die Coninc van den toornen boven van verre nederſach, ſach die veelheit der banieren ende die crachte der wapentuers van den Hollantſchen volcke, waende dat die Zelanders hem bedrogen hadden, tooch achterwaert tot Cranenborch, op dat hy des anderen daghes ewech toghe in Oeſtryck. Die Aerdſce-biſſcop van Colen om des Conincs eer te bewaren dedingde daer en tuſſchen enen vrede, ende ſeyde daer een wilcoert ſegghen in deſer manieren, (1) dattie Grave ſoude den Coninc enen man eet doen, ende trou weſen, ende die Coninc verliede hem dat Graefſcap. Ende als dit gedaen was keerden die voerſz weder ten horen. Die Zeelanders die laet quamen in des Conincs hulpe, lieten haer ſcepen ſtaen, ende haeſten, ende vloghen te voet in Vlaenderen, ende beroefden daghelix die naeſte dorpen in Zeelant. Mer die Grave *Jan* vervolghede deſe voorvluchtige, ſo dat ſi ſnelleſte mochten, ende vont die ſcepen, die ſi begheven hadden, ende verboot Heer *Ian* mit deſen ſyn lant, ende ſyn goet deelde hy onder den genen, die hem geholpen hadden.

In den ſelven jaer wert die Biſſcop *Willam* gevangen, want hem tegens waren **Zwedes van *Montfoerde*, *Hubert* van *Vianen*, ende *Ian* van *Linſcoten* Ridders, van Heer *Iacob* van *Lichtenberch*, die Burgermeyſter t'Utrecht, ende is binnen ſyns ſelfs Stadt ontrent een half jaer lanc gevangen gehouden. Ende dairna als hi uten ſlote quam, voer deſe Biſſcop totten Paeus, op dat hy deſen Biſdom den Paus weder overgave, op dat ſine wederſaken ſyns vergaten, ende hi voert meer in vrede bliven mochte. Mer die Paus, die dat Biſdom niet ontfaen en woude, geboot den Biſſcop van Monſter, dat hy den Biſſcop

** Leg. *Zweder.*

(1) Hollandia utrum pars & feudum Imperii olim dixi, quod ſufficit *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 32. *& ſeqq.* & mox verbo aliquid adhuc addam.

Digitized by Google

ſcop *Willam* van Utrecht ſoude te hulpe comen metter hant tiegens die overdadige luden, die dat voerſeide Biſdom aenvechten wouden. Deſe Biſſcop *Willam* als hy weder te ſinen lande keerde op die xv. Kalende van Auguſto ſach hy een wonderlic teyken, daer hy was in een Stadt, die † *Agonia* hiet, ende al ſyn geſinde ſagent mede, dat een voerteycken was corteliken anſtaende. Want hi ſach die ſonne hebbende twee hoornen in der manieren als een half maen gedaen, ende daer of ſcenen rayen, ghelyc enen bloedigen lichte. Ende als hy in ſyn Biſdom quam, verſamende hy uten lande van Overyſel veel wapen ende provande, of men hem in ſine Stadt laten woude. Ende alsmen deſen Biſſcop in ſyn Stat niet laten en woude, tooch hy buten om op die weyde, daer hy ſine tenten dede oprechten, ende meende daer te ruſten. Ende alsmen dat dede, waren daer een deel Ridders uit Hollant, alſe *Dideric* van Waſſenaer, *Henric* Caſteleyn van Leyden, *Philips* van Duvenvoirde, *Simon* van Benthem, ende *Jacop* van den *Woude* Ridders mit veel wapentuers, die den voirſz hateden om die oude twydrachticheit, ende ſi minden *Jacob* van *Lichtenberch* om die na vrientſcap, die wapenden hem, ende quamen opten ſlechten velde, datmen *Hogher Woert* hiet, met banieren, ende met trompen, ende meenden den Biſſcop van der Stat te verdriven, ende Heeren *Iacob* van *Lichtenberch* van der ſtaender noot te verloſſen. Ende daer tegen deſe Biſſcop, die wel die helfte meer luden hadde in ſynre machten, ordineerde en ſcaerde ſyn volc ten ſtride, ende quam ſtoutelic mit trompen ende banieren tegens ſine vianden, ſo dat hy in den eerſten beginne ende aenvanghe een deel ſynre wederſaken uten heer verjaghede, ende wederſtont die Hollanders mit crachte, ende binnen deſen quam *Zweder* van *Montfoord* met een overmoyet heer, ende brochte den Hollanders hulpe, ende daer begonſte van nywes een groot ſtryt, want die vechters ſloegen elc anderen ter neder harde manlicken om den ſeghe te vercrighen. Die Biſſcop ſat op een ſnellen paarde, ende reet door 't Hollantſche heer door een werf, ende anders werf, ende alle die lieden ontſaghen hem te ſlane, gelyc hoer geeſteliken vader ende Heer. Mer doe deſe Biſſcop, die noch derde werf dat Hollantſche heer

† *apud Anagniam*, Beka.

door riden wonde, wert geworpen van ſinen paerde, (1) ende wert doot geſlagen van ſinen onhoorſamen kynderen, in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende I. op die IV. Nonas in Julio, dats op Sinte Martyns dach tranſlatio. Daer bleven doot van partyen veel vromer wapentuers, mer dat meerre deel verloes des Biſſcops volc, ende ſyn doode lichaem wert gevoert van den Hoſpitaliers in Sinte Katherinen kerke ter tyt toe, datment met behoorliker uytvaert brochte in der Domkerke, ende daer begroeve. Deſe Biſſcop *Willam* berichte dat Biſdom vyf jaer, die alle ſine leven daghe vele perſecutien ende ſware verdriet doghede als geſeyt is.

GHYE VAN HOLLANT *die* XLII. *Biſſcop t'Utrecht.*

** *à Zelandiâ cito veniens.* Beka.

Na des Biſſcops *Willams* doot quam Grave *Ian* ** van *Zelant*, ende bat der Cleſien van Utrecht om *Ghyen* ſinen broeder, die Treſorier tot Ludic was. Sommighe van den Canoniken koren *Ghyen* den ſelven Threſorier, ende ſommige koren *Roelof* van *Waldech* de Domproeſt van Utrecht, ende alſo varinghe als *Ghye* gecoren was voer deſe *Roelof* over *Yſel*. Deſes *Ghyen* broederen waren *Botſaert* Biſſcop van Metſe, *Ian* Biſſcop van Cameric, *Ian* Grave van Hollant, en *Florens* Prince van Morienne. In deſer Heren crachtige hulpe hadde *Ghye* voirſz ſine vianden onderdanich gemaect, ende is gemaect die XLII. Biſſcop tot Utrecht, ende berechte alt Biſdom in goeden vreden

(1) Majoris eccleſiæ Trajectenſis Memoriale: III. *Nonas Julii memoria Domini Wilhelmi de Mechlinia Epiſcopi Trajectenſis, qui ſub anno Domini* CIↃ. OOC. *primo in die tranſlationis B. Martini propter defenſionem juris eccleſiæ ſuæ per homines eccleſiæ ſcilicet magnam multitudinem hominum Hollandiæ juxta civitatem Trajectenſem in loco dicto op die Hogewoerde miſerabiliter fuit interfectus, & plures fideles eccleſiæ cum ipſo, & magna multitudine captivata. In cujus memoria dantur præſentibus in choro Dominis duæ libræ, ſociis vero una libra.* S. Salvatoris: IV. *Nonas Jul. tranſlatio S. Martini: Anno Domini* CIↃ. CCC. *primo Wilhelmus Epiſcopus de Mechlinia interfectus eſt ab Hollandenſibus apud Hogewoert.* Erat hic Wilhelmus ex Dominis Mechliniæ cognomento Bertholdus. Præpoſitus primum S. Petri Lovanii, deinde Epiſcopus Trajectenſis.

Digitized by Google

den. In desen tiden geschiede in Hollant een wonderlic teyken, dat een voerteyken was der toecomender droefheit. Daer openbaerde een man op enen paerde, die vermaende alt volc, dat sy hem wapenen souden, ende lopen haestelike op den oever van der zee, ende keren die vianden. Ende hierom liep al t' gemeen volc totter zee, om die vianden weder te vechten, ende saghen dat water vervult mit ontallike scepen. Mer die scepen waren al verloren, ende die man bleef ewech, oft een droch geweest had.

* In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. II. op tie XI. dach in Julio was een groot stryt by Cortryck, tusschen *Philips* de vette Comnc van Vrancryck ende Grave *Robrecht* van Vlaenderen, daer die Vlaminghen den seghe wonnen. Daer bleeff doot Joncheer *Ian* Grave *Ians* outste soon van Henegouwen, des goeden Grave *Willams* broeder.

Daerna in den jare ons Heeren CIↃ. CCC. † III. versamede Grave *Ghye* van Vlaenderen uitgecoren Ridderscap, ‡ op dat hy met wapen cracht Walcheren mochte vervechten, ende daer tegens quam Joncheer *Willam* Grave *Ians* outste soon herde vromeliken, ende voer over in Cassant, daer hy veel Vlamingen dootsloech, ende keerde weder mit grooter eren mit seghe. Ende sonder merren versamede Grave *Ghye* ‖ uitgecoren Ridders, op dat hy dat Zeusche volc verslaen mochte daer mede. Daer tegen quam anderwerf de Grave *Willam* mit uitgecoren vechters, die by rade van syns selfs volc twee stride verloes, enen § ter *Veer*, ende enen te Arnemuden. Joncheer *Willam* voer van den stride, ende tooch in die Stede van *Zierixee* om nywe hulpe, ende Grave *Ghye* volgede hem na sonder merren, ende * besat de Stede VI. weken lanc, die hy seer anxtede mit scutte ende mit slingeren. Ende ten lesten dede Joncheer *Willam* die stede poorten al heymeliken open op enen dach, ende dede grooten scade int heer datter voor lach. † Daer bleven doot wel CIↃ. IↃ. Vlaminge, ‡ so die'r verslegheu worden, so die'r verdroncken. Ende doe besette hy die Stadt ende voer in Hollant, ende mit hulpe Bisscop *Ghyen* syns Oems versamede hy een groot heer, op dat hy mit grooten crachten syne beseten Stat mochte verlossen. Ende als dit vroom heer beyde des Bisscops ende des Graven an Duvelant quam, sommighe dwase jongelinghen spronghen uyt hore

* Nec hæc extant apud Bekam usque ad *Daer ina in den jare.*

† Apud Bekam est CIↃ. CCC. IV.

‡ Altera versio, quæ penes me est: *op dat hy mit crafte Walcheren winnen wonde.*

‖ Altera *anderwerf een groot heer.*

§ Altera: *voer die Veer.*

* Altera: *sat voor die Stede.*

† Alt. *datter.*

‡ Alt. *die daer verslagen worden ende verdroncken.*

Digitized by Google

ſcepen, ende begonſten te ſcermutſen ende te ſcieten tegens die verbannen waren uit Zeelant. Die Biſdommers ende die Hollanders ſetten horen ancker opten dyck, dat ſy hoer paweljoen dair ſetten mochten, want het jegens der nachte was. Die Vrieſen die niet ſlapen en wouden, verbranden tenten ende loodſen der Zelanders, die ſy verjaget hadden, ende mit veel roves quamen ſy weder tot horen ſcepen. * Die luden die Duvelant woonden vervolgheden die Vrieſen bi bekenden toepaden haeſteliken na, ende quamen in dat ſlapende volc, dien ſi onſachteliken weckeden, mit geruchte ende mit grooten ſlaghen. Die Hollanders ende die Biſdommers, die daer vreſelike uit horen ſlaep geſtoert worden, grepen wapen, ende haeſten hem die vianden weder te ſtaen, ende van horen tenten te verjaghen. Mer dat en vorderde niet, want die doncker ſcaduw der vermaledyder nacht wert ſo onſienlic, dat die een vrient den anderen niet bekennen mochte, ſo dat die een vrient den anderen dootſloech, ende waenden haren vianden te ſlaen. In dien droeven ſtride bleven doot *Willam* van *Hoorn* Domproeſt t'Utrecht, *Claes Perſyn*, *Dirc* van *Haerlem*, *Dirc* van *Zulen*, *Zweder* van *Beverweerde*, ſtoute Ridders, mit vele Lantluden, behalven veel ander lude, die in der zeevloeden verdroncken. (1) Die Biſſcop *Ghye* wert gevangen mit veel Ridders ende gemeente, ende is mit vaſter hoeden van daen in Vlaenderen geſent. Joncheer *Willam* quam in Hollant in een ſcip van Ziriczee, ende is nauwelic mitten live ontgaen. *Dit geſciede omtrent midvaſten in den jaer voerſz.* Des † Dinxdaghes na Paſchen vernamen die van Utrecht dattie Biſſcop gevaen was. Daer waren twee geſlachten binnen Utrecht, die loveden ende ſwoeren die Stadt in rechten ende in eren te houden ter tyt toe, dat die Biſſcop weder quame. Welke beloſte harde ſeere gebroken wert van eenre partye, die aldus genoemt waren Heer *Lambrecht* die *Vrieſe*, Heer *Herman Teutelaert*, *Lubbert* ſyn ſoon, groote *Ghiſe*, *Machelen* ſyn broeder, *Willam Amelraet*, *Hughe* ſyn

* Alt. *Heer Jan van Remeſſe mitten luden, die in Duvelant.*

† Non extant hæc apud Bekam, uſque ad *Grave Ghye van Vlaenderen.*

(1) Nicol. Trivettus apud d'Achery *to.* 8. *Spicil. ad Ann.* 1303. *Wilhelmus filius Comitis Hannoniæ Joannis, & Guido Trajectenſis Epiſcopus, ejuſdem Willelmi patruus, contra Flandrenſes, qui maximam partem Selandiæ occupaverant prœliantes, ſuccumbunt, capto Epiſcopo, ſed Willelmo per fugam elapſo.*

Digitized by Google

ſyn broeder, *Gheryt* van den *Veen*, *Willam Cockaert*, *Ian Bollaert*, *Gheryt* van der *Meer*, *Hein Loef*, *Coppyn Melken*, *Herman Teutelaert*, *Corſtiaen Toel* ende *H. Herman* van den *Velde*. Deſe voerſz mit horen hulper ſloegen Heer *Gheryt Vrencken* doot voor ſyn ſelves huys. Ende doe venghen ſy *H. Iacob* van *Lichtenberch*, ende leden van ſinen huyſe in *Vrieſenborch*, ende doe venghen ſy Heer *Iacop* van *Rodenborch*, die *Iacops* broeder was, ende ſyn ſoen, ende Heren *Wernaer*, ende brochtenſe by Heren *Iacop* in *Vrieſenborch*, die leden ſy in der nacht after uit op Sinte Katherinen velt, ende ſloegenſe beyde doot, Heren *Iacop*, ende Heer *Warnaer*, daer die Stadt van Utrecht menighe plaghe of quam. Want daerna worden al deſe voergenoemde des lants verdreven, ende ſulc op rade geleyt.

Grave *Ghye* van Vlaenderen, die hem ſeer verblyde om der Zelanders ſeghe voer mit ontalliken ſcepen *over die Maſe*, ende by rade Heren *Ians* van *Ryneſſe* wert hem opgegheven al Noorthollant, *Steden ende Dorpen*, al tot Haerlem toe. Die Hertoge *Ian* van Brabant creech in ſynre machten *Sinte Geertrudenberche*, ende al Zuuthollant, behalven Dordrecht alleen. † *Ende als Grave Ghyen ſaken aldus voerſpoedich waren, ende by vernam, dat binnen der Stadt van Utrecht ſo groot twydracht was quam by daer binnen, ende ſette ſine Scoute, die van ſynre weghen dair te rechte ſaten*, ende bad der Cleſien neerſteliken, datmen Biſſcop *Ghyen*, die daer gevanghen lach dat Biſdom name, ende men *Willam* van Gulic tot enen Biſſcop kore, dat hy lichte wel vercregen ſoude hebben, ten hadde gedaen Heer *Witte* van Haemſteden, die Grave *Florens* baſtaert ſone was (1) van Ziericzee, ende over die verſtormde zee niet comen en conſte tot *Zantvoerde*. Mer daerna dat deſe ſtoute Ridder mit luttel wapentuers binnen der Stat van *Haerlem* gecomen was, quamen rechtevoert die Kennemaers mitten Vrieſen tot ſyn hulpe, ende met deſen tooch Heer *Witte* te paerde ende ſcepe, ende haelde alle die ghiſele weder, die Grave *Ghye* genomen had van Steden, van dorpen, ende ſloegen die Vlaminghen doot,

† Et nec hæc apud Bekam uſque ad *ende bad der Cleſien.*

(1) Alt. *Heer Witte van Haemſtede voer van Ziriczee buten omme over die zee, ende quam tot Zantfoirt.*

Digitized by Google

doot, waer dat ſyſe vonden. Ende *Niclaes* van *Putten*, die een * rechter in *Walcheren* was, tooch uit met die van Dordrecht, ende verjagheden den Hertoge van Brabant uit Zuuthollant, ende verbrande al die dorpen tot des *Hertogen boſſche* toe, ende quam weder tot Sinte Geertrudenbergſe mit grooten rove. Ende als Grave *Gbye* van Vlaenderen dat vernam, ſceyde hy confuus van Utrecht, ende verſamende een groot heer, ende belach die Stede van *Ziericzee* noch derde werf mit al te ſwaren beſitte, dat hy (1) mit magnelen, mit beeren, mit catten, mit * evenhogen, ende mit andere angienen daghelix wredelic ſtormde ſonder ruſten. *Willam* van Hollant, die een beprovet jongelinc was, tooch uyt Hollant met een ſcoon heer van wapentuers, op dat hy de Stat daer mede verloſſen mochte van den vreeſeliken ſtorme, ende van den harden aenvechten. Die *Philips* de Coninc van Vrancryc ſende in ſyn hulpe ſes ende vyſtich groote ſcepen van Calis, ende vyf galeyen, die des Conincs Admirael mit goude gewrocht mit banie-

* *Præfectus Walacriæ.* Beka.

* Alt. *voetboghen.*

(1) *Magnelen*, magnellæ ſunt, mangenellæ, mangones, machinæ nimirum bellicæ, quibus ſaxa ejiciuntur. Abbas Urſpergenſis in hiſtoria Frederici Barbaroſſæ: *Tunc illi immites. & omnis juſtitiæ, & fœderis naturalis oblitis, de caſtro lapides jacientes, mangonibus, ſeu aliis inſtrumentis illas crudeliter peremerunt.* Auctor vitæ Ludovici Pii ad Ann. 808. *adeo illam arietibus, mangonibus, vineis, & ceteris inſtrumentis laceſſivit. Mangenes* etiam ſeu *mangenas* Wilhelmus vocat Procurator ad Ann. 1160. *Beeren* plutei, vineæ. ** *Catten* moles ſunt, turres ligneæ, in quibus machinæ diſponuntur. Abbas Urſpergenſis *ibid. In ea quoque parte, quæ ſibi aptior videbatur, à magiſtris operum fecit turrim ligneam erigi, & alia inſtrumenta, quæ gattos, ſive aliis nominibus nuncupant, præparari. Voetbogben*, majores arcus, ſcorpiones, baliſtæ. Majores dico. Nam alii, qui manu poſſunt regi, & idcirco dicti *bantbogen* in plebiſcito Trajectenſi Ann. 1402. *Voert verbiet de Raet der Stat, dat niemant en ſciete binnen der Stat mit armborſten, mit bantbogen, nochte mit kluytbogen.* ** *Amborſten* ſimiliter catapultæ, baliſtæ.

** *Catte turris ambulatoria.* Een zwaare toren van hout, niet van aarde als nu, die men voort konde rollen, by de belegeraars gebruikelyk. *Chronicon Goudan. pag.* 93. *& ibi Scriverius in margine.*

** Hinc *Banckarmborſten. Maer die van 't Caſteel ſchoten ſoo over ſeer met Boſſen, ende met Banckarmborſten, ende met ander cleynen Bogben.* Chronicon Goudan. pag. 69. Vide & pag. 110. ejuſdem Chron.

Digitized by Google

banieren ende mit meester trompenaers te stride brochten. Ende aldus in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. III. voirsz opten x. dach in der maent van Augusto, alse Sinte Laurens hoochtyt ende dach was, versamede dat scip-heer beyde des Conincs van Vrancryck, ende des Graven van Hollant, op dat sy die Vlamingen van den besitte van Ziericzee verdriven mochten, ende haer scepen in der zee doen versinken. Die Vlamingen bereyden daer tegen een scip, dat wonderlic groot was, dat sy ontstaken mit stroo, mit was, mit wercke, mit pecke, mit salpeter, mit specke, mit swavele, op dat sy dat bernende scip, datmen niet leschen en mochte, stuerden mitten wynde, dien sy te bate hadden, op dat Hollantsche heer, ende die naeste scepen daer mede verbernen mochten, ende hoir vianden verderven. Mer siet dat scip vol vuers, alst totten *Hollanders* quam, doe keerde die wint om, ende die weder vloet vallende dat scip dreef weder an die *Vlaminghen*, ende die dat bernende scip stuerden verbranden so seer, dat sy al levende sprongen in die zee ende verdroncken. Ende uyt dese wonderlycke avonture vercregen beyde Hollanders ende Fransoysen grooten moet te vechten, ende toghen doe an die Vlaminghen mit blenckende banieren, mit climmende basunen, ende begonnen te striden. Daer die *Vlaminghen* hem herde stoutelic tegen weerden enen dach, ende enen helen nacht, ende keerden die vianden van hem mit scutte, mit stenen, mit slingheren, ende wederstonden haer wedersaken mit grooten prise. In desen scipstride dat breken der speren, dat geklanc van swaerden, dat gelunt van den helmen, dat gerunsel van den steenen, dat knappen van den armborsten, ende dat geruchte der vechters was so groot, datmen hoorde besceydelic wel drie mylen. Ende ten lesten worden die Vlamingen so seer vermoeyt, dat sy dat striden lieten, die die Hollanders dootsloegen, ende worpen in die zee. Ende des Conincs Admirael venc den Grave *Ghyen* t'enden van den stride, daer die eersame vader Bisscop *Ghye* mede uter vangheniſſe quam, ende gelossent wert, * *ende men gaf daer den enen Ghye om den anderen.* In desen stride bleven doot x. dusent Vlaminghen, ende gevanghen ontallike vele hondert, ende Dc. scepen, ende xc. costeliken paweljoenen. Dat en wil wy mit swighen niet voer by gaen, dat een teyken des heyligen cruces, dat wonderlic groot

* Nec hæc apud Bekam.

groot was, geverwet als purper roet, openbaerde tot Egmonde, daer 't veel lude ſaghen in der luchten, dat wel een voerteycken was van ſeghe, ende der bliſcap, terwilen dat deſe ſtryt was tuſſchen deſe Princen, dat den Hollanders voer bewiſet was, dat hem betekende ſeghe, lof, ende eer, want ſy mit rechte ſtreden voer haers vaders lant. Die Hollanders als ſy totten horen comen waren, haeſten ſy Heer *Jan* van *Ryneſſe* van Utrecht te verdriven, of die Stat met daghelix aenvechten te moeyen, ende bernden buten der Stat molen ende voerhout, ende meenden dat Heer *Jan* van *Reneſſe* uyt comen ſoude, ende wreken den ſcade van den lande. Mer die ſelve Ridder hadde ducht van verradeniſſe, ende tooch al heymeliken metten ſinen uter Stat, ende van anxte van ſinen vianden, dien vervolgheden, woude hy over die *Lecke* varen, ende ginc in enen cleynen boot, ende die beſochte Ridders, die mit wapen ſeer verladen waren, verſoncken mitten ſcepe in den ſtroom, ende verdrencten, die daerna ** mit ſe ghene worden gevonden mit groten rouwen. In den ſelven jaer Grave *Jan* van *Hollant* verblide hem om den ſeghe, die *Willam* ſyn ſoon tegen die Vlamingen gehad had, ende ruſte (1) op den v. Idus in Decemb. ende wert begraven eerliken in die Stat te Valencyn met betamelken uytvaert. Deſe *Jan* was eerſt Grave van Henegouwen, ende berechte dat Graeſſcap van Hollant vyf jaer. Ende *Philippe* ſyn wyf ſterf op die VIII. Idus van Aprille, ende wert begraven tot Henegouwen by horen manne. * Ende als die Biſſcop *Ghye* weder tot ſinen lande comen was, ende ſinen Stichte met ruſten berichte, begeerde hy te weten, of ymant enich hooch recht hadde binnen des Stichts palen, ende dede hier of Capittel legghen. Die ghemeen Capitellaers overdroegen ende wys-

** Leg. *mit ſeghe-we.* Sagenis. Beka.

* Nec hæc ſunt apud Bekam, uſque ad *Willam wert na ſyns vaders doot.*

(1) Septembris eſt apud Bekam, ut & apud Trithemium in Chron. Hirſaugienſ. ad Ann. 1304. *Eodem anno inter Guidonem Flandriæ Comitem, & Wilhelmum filium Johannis, Hollandiæ, Hannoniæque Comitis, magnæ contentiones exortæ fuerunt: quæ uſque ad bella graviſſima creſcentes multos ſtrenuos viros ab utraque parte miſerabiliter conſumpſerunt, & eodem anno 5. Iduum Septemb. obiit præfatus Joannes Hollandiæ Hannoniæque Comes, cui Wilhelmus filius ejus prædictus in utroque Comitatu ſucceſſit.*

Digitized by Google

wyſden, dat niemant geen hooch recht hadde in den Stichte voerſeit, dan die Proeſt van Sinte Johan tot Mydrecht. Doe dede die Biſſcop leggen maelſtat hier af, daer al die Heren, die binnen den Stichte geſeten waren, geboden waren, ende begeerde hier of een oordeel van ſinen mannen. Daer overdroegen ſy gemeenlic, ende Heer *Giſebrecht* Heere van den *Göy* wyſde dat oirdeel, dat niemant hooch recht in den Stichte en hadde, dan die Proeſt van Sinte Johan hi en mochtet bewyſen mit privilegien ende mit brieven. In deſen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. ende V. wert Heer *Iacop* van *Lichtenberch*, die Heren *Iacops* ſone was, die Stat van Utrecht verboden. Waerom hy op Sinte Marcus avont in den wynter mit ſinen maghen van Vianen, ende mit anders ſinen vrienden, die Burger van Utrecht, die van der Stadt weghen uytgeſent waren om provande te halen, die vervolghede hy van Amersfoerde tot opt Trinvelt toe, ende beſtreet den Burgers aldaer. Dien ſtryt verloos Heer *Jacop* van *Lichtenberch*, ende Burgers toghen mit ſeghe in der Stat. Daer na in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. VI. waren een groot deel Burgers geſent tot Oudewater om provande ende om ander comenſcap te geleyden. Doe quam Heer *Jacop* van *Lichtenberch* met ſinen maghen van *Vianen* op Sinte Pontiaens avont, ende beſtreet die burgers tot *Jutfaes* bi der brugghe, ende verloes den ſtryt, ende die Burgers voeren mit bliſcappen in hoer Stadt. In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. VIII. wórden die Templiers over al doot geſlagen.

WILLAM *die* XVIII. *Grave van Hollant.*

(1) *Willam* wert na ſyns vaders doot die XVIII. Grave van Hollant, ende wert te hant alſo groot vermaert, dat hi geheten was onder alle Princen Meeſter van der Ridderſcap, ende een

(1) *Vir per omnia magnificus*, ait Trithemius *d. loc. qui habuit uxorem Joannam de Valeiſo Regis Franciæ ſororem, de quo genuit Joannem Comitem, Margaretam Imperatricem Roman. Joannam Comitiſſam Juliacenſem, Philippam Reginam Angliæ, Wilhelmum in Comitatu ſuſcepto heredem, Ludovicum infantem, & Elizabeth, quæ adoleſcens obiit.*

Digitized by Google

een Vorſte der Princen, ende hi nam te wive *Johannam* van *Valoyſe* des Conincs ſuſter van Vrancryck, daer hi bi wan *Iohan*, *Margrieten* die Roomſche Coninginne, *Iohannam* Gravinne van Gulic, *Philippam* die Coninginne van Engelant, *Willam* die na hem Grave wert, ende *Lodowick* een jonc kint, ende Joncfrou *Eliſabeth*. Deſe *Willam* int beginſel ſynre Heerlicheyt dede beroepen een Hof tot Haerlem, daer waren x. Graven, c. Baenrooſſen, ende cıɔ. Ridders mit ontalliken wapentuers, dat hi feeſteliken hilt, een vol weke lanck. Deſe edel Grave was (1) van den Koervorſten *Vicarius* gemaeckt des Keyſerryckx, ende was in ſinen tyden vermaert een groot Heere.

Hi

(1) Ita & apud Veldenaer. Contra quod hic *Koervorſten*, *Officiales* eſt apud Bekam. Apud alios de eo nihil. Boxhornius, Buchelius, ſilentio rem omittunt. Nec in notis de eo quicquam. Etiam apud Scriverium in vita Wilhelmi nihil. Forſan alio vix ſenſu, quod Auctor ait, poteſt accipi, quam quod finibus Imperii inter Franciam & Hannoniam turbatis & avulſis, iiſdem rurſum regendis & accuratius diſtinguendis à Cæſare conſtitutus Cæſaris hactenus ſuſcepit vices. Charta eſt hactenus nondum viſa, quæ ſe habet, ut ſequitur:

Ludovicus *Dei gratia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus Spectabili viro* Guilhelmo *Haynoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ Comiti, ac Domino Friſiæ, Socero ſuo ebariſſimo gratiam ſuam & omne bonum. Intelleximus, quod fines Imperii noſtri Romani circa partes Haynoniæ, & terram de Oſtervant verſus Regnum Franciæ ibidem, binc retro per divæ memoriæ Romanorum Imperatores ſeu Reges Prædeceſſores noſtros poſiti & diſtincti, modo remoti & turbati ſunt, & ab aliquibus occupati, ita quod ad præſens non ſint in certis limitibus diſtincti, nec diſcerni valeant quoquo modo; Cupientes igitur more dictorum Prædeceſſorum noſtrorum circa hoc utiliter providere, tibi auctoritate noſtra præſentibus committimus, ac etiam concedimus, quod per te vel per alias certas perſonas, quas duxeris eligendas, totiens quotiens volueris, & tibi videbitur expedire, una cum perſonis ab illuſtri Rege Romanorum electis vel eligendis fines & terminos in locis prædictis inter Imperium & Regnum Franciæ ponere, limitare, diſtinguere, & determinare noſtro nomine valeas atque poſſis, Promittentes ratum & gratum habere in perpetuum pro nobis & Imperio, quicquid per te, vel electos ſeu eligendos, ut præmittitur, in prædictis, poſitum, limitatum, & diſtinctum extiterit, & etiam terminatum. In cujus rei teſtimonium præſentes conſcribi, & noſtræ majeſtatis ſigillo juſſimus communiri. Datum Spiræ* XIV. *die menſis Junii Anno Dni* cıɔ. ccc. xxx. *Regni noſtri anno* xvi. *Imperii vero tertio.*

Etiam Hannonia Imperii olim pars. Caſtrum Imperatoris Valentianæ,

Digitized by Google

Hi wan mit crachte twee al te vaſte caſteel in den Geſtichte van Colen, als Bruyl ende Volmenſteyne. Deſe edele Prince woude meerren den dienſt Goids, ſtichte in *Middelburch* een nywe kerke, dair in geprovent ſyn Canoniken mit milde gaven, ende renten, ende maecteſe ryck totten love ſynre ewigher gedenckeniſſen in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. ende XI.

In den ſelven jaer woude die Biſſcop *Ghye* timmeren een caſteel by *Stellincwerf*, ende ſo ſochte hi met wiſen wercluden enen vaſten gront, op dat hi dair af die onhoerſame Vrieſen beſtriden mochte. Mer want deſe ſelve Biſſcop wert geroepen tot enen gemenen rade op die tyt van den Paeus, ſo tooch hy tot *Viennen*, waerom die timmeringhe des caſteels van noode moſte afterlaten. Die Paus *Clemens* die v. alſo genoemt ontfenc deſen Biſſcop in grooter weerdicheit. Ende om des Conincs wille van Vrancryc woude hi deſen Biſſcop gegeven te hebben Cardinaelſcap met enen roden hoede. Mer deſen Biſcop ſeyde den Paus daer groeter gracien, ende hoghen danck, ende woudes niet die eer ſo grooter weerdicheit, die hem dair geboden was, ende had liever te weſen Biſſcop t'Utrecht ten ende van ſmen leven. Die Coninc *Philippus* ſach an die ootmoedicheit des heyligen Vaders, ende gaf deſen Biſſcop elkes jaers op ſynre Camer vyf hondert pont Paryſiſen, op dat hy namaels met ewigher vrientſcap an hem verbonden ware. Ende als die raet hoochlic gedaen was voer deſen,

tianæ urbs Hannoniæ apud Sigebert. *ad Ann.* 1006. *& ſeq.* A Flandriæ Comite occupatum, ſed Imperatori mox redditum; & ab eo rurſum Flandro conceſſum in feudum. Ita Sigebertus ad Ann. *jam dict. Caſtrum*, inquit, *Valentianas ſitum in marcha Franciæ & Lotharingiæ, quod Balduinus Comes Flandrenſium invaſerat, Imp. Heinricus &c.* & mox ad Ann. ſeq. *Heinricus Imperator, quia de obſidione Valentianenſi inefficax redierat, contra Balduinum profectus, caſtrum Gandavum invadit, & depopulata terra aliquot Flandrenſium primates capit. Unde Balduinus perterritus Imperatori ſatisfacit, & Valentianas reddit, datiſque obſidibus, cum ſacramento fidelitatis &c. Poſtea Imperator ſeditione ſuorum coactus Valentianas Balduino beneficiavit, ut ſibi contra motus ſuorum auxilio eſſet. Poſtea ei etiam Walachras addidit.* De Walachris, ut id addam, notabilis eſt locus. Nam hinc Flandris illud jus, quod bello poſtea dedit cauſam, quod tanta vi cum Hollandis, tam ingenti apparatu, & tot clade exercituum tam atrociter dein geſtum.

Digitized by Google

deſen Biſſcop mitten Coninc te Ponteſorge, daer die Coninc meende te verſoenen den Grave van Vlaenderen, ende den Grave van Hollant, als van den oorloghe, dat ſy onderlinge gehad hadden. Ende derwilen datmen hier over doende was in Vrancryck, quam die mare in Vrieſlant, dattie Biſſcop *Ghye* doot ware. Waerom die Vrieſen van Stellincwerf verſamedden een machtich heer, ende beſaten dat caſteel te *Vollenho*, dat ſi anſtormden mit menighen herden anloop, daerom dat Biſſcop *Ghye* in voertiden hem onderwonden hadde in horen plaetſen ende in horen lande een caſteel te tymmeren, dair hi die Vrieſen mede van hore gewoonliken onhoorſaemheit mede gedwongen woude hebben. Mer die Burchſaten, die wel bewaert waren van allen des hem behoeflic was, wederſtonden der Vrieſen anſtormen herde behoorliken, die ſi ſcoten mit boghen ende worpen mit ſtene, dat ſiſe herde manlicke uten voerburchte verdreven. Waerom deſe Vrieſen tymmerden een al te hogen werck, dat drie ſtaedſen hoghe was, dat ſi wel beſetten mit ſtercke wapentuers, op dat ſi mitten overſte ſtaedſe vechten mit keſelſtene, van den middelſte mit ſcerpen ſcutte, van den nederſte mit ſterke bilen. Ende als dit groot werck gemaeckt was, doe cledent die tymmermans al om mit oſſen huden, op dattet verdragen moechte des viers bernen, ende ſy tuundens al om tegen des rams ſtoten. Die Vrieſen dreven herde manliken dat vreeſelic werck an dat caſteel op vyf voeten na, ende arbeyden mit al hoer macht den hoochſten toorn neder te vellen, ende die ſcutte van der mueren te driven, op dat ſy dan mochten comen ſonder ſcade in des caſteels wychuſen. Mer *Geryt* die Proeſt van Deventer vernam *Hermans* ſyns broeders noot, ende voer mit grooter haeſte in Vrancryck, ende ſeyde den Biſſcop *Ghyen* den vreſeliken anxte van ſinen Burchſaten, die op *Vollenhoe* van den Vrieſen ſwaerlic beſeten waren. Ende die Biſſcop ſonder merren nam oirlof an den Coninc van Vrancryck, ende quam in Hollant, geboot heervaert, verſamede ſcepen, ende voer over te Vrieſlant wert. Die Borchſaten ſagen van den hoochſten* der mueren † veel ſcepen van verre comen, verſtonden dat die Biſſcop uit Hollant een groot heer brochte dat caſteel mede te ontſetten, ende hem te helpen. Waerom die coen wapentuers haeſteliken vullende een tonnekyn.

* Alt. *toorne.*
† Alt. *veel ſcepen comen, ende duchten om hem ſ'ontſetten, ende waren blide.*

Waerom die ſtoute Burchſaten volden een tonne.

Digitized by Google

kyn mit werke, mit peck, mit ſpeck, mit ſalpeter, mit ſwavele, die ſy al vaſtebonden mit yſeren banden, ende ontſtakent mit viere, datmens niet leſſchen en mochte, ende worpent ſtouteliken op dat werc, dat vaſte bi hem ſtont. Ende t' tonnekyn hadde ſcerpen yſeren haken, daer mede clevede an die huden, ende an dat hout, Ende die lichte wynt wayde, ende verweckede dat vier, ende breydet over al die overſte ſtaedſe. Van welcken vier verbranden poſten, balken, plancken, ende horden, * ende wel L. Vrieſen, datmens niet leſſchen en mochte. Die ander Vrieſen, die de hitte des viers niet liden en mochten, vielen haeſteliken van den bernenden vier neder, ende braken haer beenen ende armen, ende ſyn nauwelick den bitter doot ontgaen. *Herman* die Caſteleyn, die niet traech en was, dede ſnellic des caſteels doren open doen, dede ſine hoorne blaſen, tooch uit mitten moedigen knechten, ende vervolghede die ſcoffierde Vrieſen, ende ſloech doot vyf hondert Vrieſen, ende keerde weder opt caſteel mit ſeghe ende mit grooten love. Ende als dit aldus geſciet is, quam an dat Hollantſche volck, daer an verſamende dat Biſſcops volc, Heer *Florens* die Domproeſt t'Utrecht, ende Heer *Joban* Heere van *Arkel*, die Rade waren des voerſz Biſſcops, *Dideric* van *Brederode* ende *Niclaes* van *Putten*, die Raet waren des Graven van Hollant. Als die paweljoen gerecht waren, hilden ſy heymeliken raet en ſprake, hoe ſy enen ſekeren ſtryt mochten beginnen tegens die Vrieſen. Ende ten leſten wert overdragen, datmen anvoerde elc man hem te wapenen, ende in Vrieſlant te trecken, ende die naeſte dorpen te bernen. Mer die hope van deſe reyſe wert al te niete, want in der doncker nacht wert een groot ſtorm van wynde, ende daer viel ſo grooten reghen water, ende dat ſtormde ſo gruwelic, dattie paweljoen ſcoorden ende braken, nu hier nu daer, ſo dat die moedighe kempers om dat onghetemperde weer ſeer vermoyt waren. Des anderen daghes, als die ſonne was opgegaen ten halven middaghe, doe ſaghen deſe voerſeide Princen, datmen den wech niet reyſen en mochte, om dat groote reghen water, ende men in Vrieslant niet comen en mochte, om dattet alſo wynterlic was, waerom ſy geboden die tenten op te breken, te ſcepe te gaen, en weder te huys te varen. Ende

* Alt. *ende wel* L. *Vrieſen daerin.*

Digitized by Google

aldus is dat ſcipheer lichtende hoir anckeren van den oever der zee, ende voeren van daen. Want wel na (1) die ghemene Vrieſen begeerden vrede, ende beloveden beteringhe te doen, ende quamen dair mit ghiſelen voir te ſetten. Mer wat meer? Die ghiſelen lietmen quyte, die hem verbliden, want ſy des geluc̃s niet en vermoeden. Die Vrieſen ſyn

(1) *Stellingi* hi paſſim, ut apud Hedam in Frederico: *Cum claſſe quadringentorum velorum traduxit ad portum Cuneræ, ubi Friſios, qui Stellingi dicuntur &c.* Partem Tranſiſalaniæ vicinam Friſiis habitabant. Et hinc pars diœceſis, & ſubjecti jam olim omnes Epiſcopo Trajectenſi. Quid poſtularit ab iis Guido, & re arbitris commiſſa, quam hi inter partes pronunciarint ſententiam, ſi de verbo ad verbum addam, videbor forſan prolixior. Addam tantum ex charta Ann. 1313. quid Epiſcopus poſtularit, hoc nimirum, quod ſequitur.

Primo petit Dominus Epiſcopus competentem emendam de obſidione caſtri de Vollenbo, de incendiis & rapinis, de ſucciſionibus arborum in terra de Vollenbo factis.

Item petit quadraginta octo manſos ſitos apud Yſelbamme cum omnibus pertinentiis ſuis ſpectantes ad menſam Epiſcopi cum hominibus, qui ſunt ſervi aſſcriptitii illarum terrarum.

Et de iſtis manſis & pertinentiis vendiderunt, cum de jure non poſſent, prædicti ſervi & coloni Epiſcopi Friſonibus de Stellingwerf plures terras & prata, quæ petit Epiſcopus tanquam propria eccleſiæ ſuæ.

Item omnia alia bona, ſita in parochia de Yſelbamme, ſunt propria eccleſiæ Trajectenſis, & bona fidelia dependentia ab Epiſcopo, quæ vendi non potuerunt à colonis vaſallorum ſuorum.

Item petit omnia bona ſita in parochia de Steenwyck, quæ Friſones de Stellingwerf ibidem occupant. Quia omnia bona ſita in parochia illa ſunt propria Eccleſiæ Trajectenſis, aut ſunt bona menſalia, aut feudalia dependentia ab eccleſia Trajectenſi. Tota villa vero ſpectat ad menſam Epiſcopi.

Item ſeptem alii manſi in parochia de Steenwyck ſpectant ad menſam Epiſcopi. Alia ſunt bona feudalia.

Item petit juriſdictionem & juſtitiam temporalem de Ogerſgrope uſque Haſſelersdyck in parochiis de Steenwyck & Yſelbamme, & parochiis dependentibus ab illis duabus eccleſiis, videlicet de Steenwyck & Yſelbamme, quæ ſunt matrices eccleſiæ.

Item petit grutam de Stellingwerf.

Item petit de Lameren octo libras, de penſione quarum ſunt quatuor Epiſcopi, & quatuor cujuſdam vaſalli ſui.

Item omnia bona & jura eccleſiæ ſuæ de quibus poteſt conſtare, quod ad eccleſiam ſuam ſeu ad homines & miniſteriales eccleſiæ ſuæ ſpectant, quæ proteſtatur eccleſiæ ſuæ & hominibus ſuis ſalva eſſe. Super quibus articulis &c.

Digitized by Google

ſyn te horen gekeert, ende hilden dach mit grooter vrolicheit. Die Biſſcop *Ghye* die ſeer verladen was mit coſte voer in Vrancryck een deel jaren om ſinen coſt te ſparen ter tyt, dat hy ſyn verplogen ſcoude volcomelic betaelde. Ende van anxt des Biſſcops al was hy van hant, ſo en was gheen rover ſo coene, die in den Biſdom dorſte comen, of in den Sichte enich gewelt doen.

* In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. en XIII. quam die Coninc *Lodewyck* in Vlaenderen mit grooter crygsheer bi *Doornic*, ende dede ſyn tenten rechten bider rivier Like, dien Grave *Willam* in ſyn hulpe quam te ſcepe mit veel wapentuers, ende geboot ſine paweljoen te ſetten bi der riviere de Scelt. Mer die voerſeide Coninc moſte van node rumen omme dat ongetemperde weder van reghen ende van wynde, ende lieten die Vlamingen ongemoyt bliven. *Willam* als hy dat voir waer hoorde, dat die Coninc van dane getogen waer, verbrande hy al die dorpen, die by der riviere ſtonden herde viantliken, ende is weder gevaren geſonts lyfs in Hollant.

* Alt. *In den jaer ons Heren* CIↃ. CCC. *ende* XII. *quam die Coninc Philips de Valoys van Vrancryc.*

(1) † *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXIII. *wert Keyſer Henric vergheven van een valſchen Jacopyn, die hem t' venyn gaf mit ons Heeren lichaem.* In den jaer ons Heeren CIↃ. * CCC. XIV. openbaerde in der lucht een ſterre, die men *Comeet* hiet, met langhen rayen, dat wel een teyken was der jammerliker anſtaende plaghen, want daer wert een ſterflic honger alſo groot, dat vele arme luden of oirlof is te ſegghen, aten der doden ſtinkender beeſten vleyſch al rau, en aten dat gras dat opten velde was al ongheſoden als oſſen. Deſe honger ofte

† Nec hæc apud Bekam uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XIV.

* Apud Bekam eſt CIↃ. CCC. XVI.

(1) Deſunt verba hæc apud Bekam. Ait tamen Buchelius in *not. lit. f.* in ſuo MSS. haberi hæc quæ ſequuntur; *Anno Domini* CIↃ. CCC. XVI. *Beatus Henricus Imperator Romanorum intoxicatus fuit in receptione corporis Chriſti per quendam Jacobitam.* Verum rectius Interpres pro XVI. habet XIII. Et legendum ſic jam pridem monuit agens de illo loco doctiſſimus Martinus Difenbach, cujus extat inſignis de morte Henrici VII. & eruditus tractatus editus Francofurti Ann. 1685. Vid. *d. tr.* §. 4. Aliud non addam. Cui volupe eſt legat, quod Wilhelm. Procurator habet ad Ann. 1307. & quæ ad eum notavi ** *to.* 4. *Analect.*

** Tom. 2. pag. 568. & ſeqq. noſtræ Edit.

Digitized by Google

ofte plaghe was alſo groot, dat die arme luden broot bidders ſtorven ſonder getal, in velde, in boſſchen, ende in wouden, ende men groef haer doode lichaem in den velde, waer menſe vant ſonder † kerſteliker uitvaert of begangheniſſe. Waerom deſe jammerlike plaghe van Jeremyas wenen niet en ſceelde, dan alleen dattie wive hoer kinderen niet en cooctten, ende hoer vleeſch van honger niet en aten. Maer men vant dicwyl legghen die levende kynder ende ſoeken hoere moeder doder borſten, ende hadden haer die ſpenen af geknaven. Mer die meeſte pine des hongers was in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. en XV. Ende int jaer daer na ontfermede onſe Here des menſchen jammerhede, ende gaf milde gaven ſynre goedertierentheit, ende gaf ſo vele vruchten, dat men een mudde rogghe coſte om V. oude tornoyſen grooten, datmen des jaers te voren cochte om LX. tornoyſen grooten. In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XVI. quam Biſſcop *Ghyen* weder uit Vrancryck, ende ſette dat Biſdom altemael in goeden vreden, ende corrigeerde alle die quaetdoenders mit herder wrake. In dien tiden was *Giſelbrecht* uten *Goye* een jongelinc, *Jan* van *Culenborch* ende *Niclaes* van *Catſe* waren te momboirs geſet, ende van deſen tween begeerde die Biſſcop rekeninghe als van des kyndes goede, dat ſy ontfangen hadden, of dat ſy die Momboirſcap opgaven. *Jan* ende *Nyclaes*, die herde luttel achten des eerſamen Biſſcops gebot, en wouden geen rekeninghe doen van hoeren opboeren, noch en wouden die momberſcap niet opgeven. Ende hierom verſamede die Biſſcop beyde uit Hollant ende van ſyns ſelfs macht een herde ſcoon heer volcx, ende beſat dat caſteel te *Goy* al om, op dat hy mit magnelen ende mit ſtormen die toorne quetſeden, ende die borchſaten dwonghe dat ſi voldaden. Die Borchſaten ſaghen an des Biſſcops grootmoedicheit, ende vervaerden van den beſitte des grooten volcs, ende gaven op dat caſteel, behoudelic hoers ſelfs lyfs ende hoers goets, ende ſcoudent vrilic quyt, ende beloveden daer toe te beteren ende te voldoen den Biſſcop van der ſmaetheyt, dien ſy hem hadden gedaen. Die Biſſcop *Ghye* beval dair dat caſteel, dat hy thans vercregen hadde *Aernt* van *Yſelſteine*, ende *Willam* die Grave *Florens* Baſtaert ſone was, dat ſy 't verwaren ſouden, ende trou-

† *ſine catholicis exequiis.* Beka.

Digitized by Google

trouwelic beſitten. (1) Mer *Ghye* die edel Biſſcop in der nacht wert hy cranck van haeſteliker ſiecten, op die IV. Kalende der maent van Junius, ende daer ſin Dienres bi ſtonden gaf hi den Heer ſinen geeſt; ende ſonder merren quamen die Borchſaten, die onlanghe daer te voren verdreven waren in der doncker nacht by kundigen weghe, ende ſetten lederen an die mueren, ende beclommen dat voerſz caſteel, ende dreven al des Biſſcops wapentures daer af, mit dreygende woorden, die ſy ſlapende vonden op hoer bedden. Des eerſamen Vaders lichaem wert gevoert t'Utrecht in die Doemkerke, ende mit wenender uytvaert ter eerden gebracht. Deſe vercoren Vader berichte dat Biſdom herde ſtoutelic XVI. jaer, ende tymmerde Sinte Martyn drie caſtelen, als *Dullenborch*, *Ghore*, ende *Stoutenburch*, totte love ſynre gedenckeniſſe, ende betaelde in den Roomſchen Hof CIↃ. CCCC. pont, die Biſſcop *Willam* ſyn voorſaet daer ſculdich gebleven was, ende liet dat heele Biſdom ſinen nacomelingen ſonder ſcout, dat hi in ſyn leven bi al ſine bi wonende vianden crachteliken ende in vreden regierde. Deſe Biſſcop was ſcoon van leden, vrome van lichame, geſpraeck in woorden, wys in rade, verſtandel in ſinne, ende in menighe dogheden vele te pryſen. Grave *Willam* van Hollant om dat ſyn Oom voerſz doot was nam in ſynre machten die Heerlicheit van *Aemſtel* ende van *Woerden*, ende dwancſe an hem, ende ſette dair in ſine Balju ende ſine Scouten, ende ſeyde dattie voerſz Heerſcappie den voergenoemden Biſcop wert gegheven van ſyns vaders erve, ende om dat die willecoer ſoene in voertiden ge-

(1) Liber obituum S. Petri: IV. *Kal. Junii Ann.* CIↃ. CCC. *ſeptimo decimo obiit Guido de Hannonia Epiſcopus Trajectenſis.* Majoris eccleſiæ: IV. *Kal. Junii anno Domini* CIↃ. CCC. XVII. *obiit Reverendus pater Dominus Guido Epiſcopus Trajectenſis, in cujus memoria dantur centum libræ bonorum, quas miniſtrabit Comes Hollandiæ, qui pro tempore fuerit, Camerario noſtro, de decimis ſitis in Nyencoop, dividendis inter omnes Prælatos & Canonicos civitatis tali conditione, quod omnes convenient ad majorem eccleſiam, & quicunque non fuerit præſens à principio vigiliarum & miſſæ uſque ad finem nihil recipiet omni exceptione excluſa. Inde quilibet Vicariorum habebit* XII. *den. bonorum, & debebit dare pro qualibet libra viginti groſſos antiquos bonos.*

Digitized by Google

gebroken was, waren die Heerſcappien voerſz an die Graefſcap van Hollant gecomen.

FREDERICUS *die ander alſo genoemt die* XLIII. *Biſſcop t'Utrecht*

Als die Biſſcop *Gbye* voerſz begraven was wert *Frederick* Biſſcop gecoren die ander alſo genoemt geboren van *Zyrick*, Proeſt van Sinte Peters t'Utrecht, die XLIII. Biſſcop wert geconſacreert in den Hoff te Romen, ende was ſeer belaſt van ſyns ſelfs ſcout, al vant hy dat Biſdom herde ryck, als voirſz is, hy wert arm in corter tyt. Waerom hy luttel geacht wert van ſinen vrienden. Want die Burchſaten van Lienden des Stichtes luden al in een beſcaten ende moyeden, verberneden een groot deel van *Dullenburch*, ende quamen by wilen over den Rhyn, ende venghen wagen ende karren, die den Biſſcop provande ende ſine behoeften brochten. Ende om deſe moeyeniſſe dede Biſſcop *Frederick* bidden den Grave *Reynout* van Gelre, dat hi te hulpe quame, ende vermaende hem by ſulcker trouw als hy hem ſculdich waer, dat hi hem dat onrechte holpe wreken. Mer die edel Grave wert onlanghe dairna gegrepen ende gevaen van ſyns ſelfs ſoon. Waerom die Biſſcop ſynre begeerliker hulpe ontberen moſte. Ende hierom ſo quam Grave *Willam* van Hollant, ende woude Biſſcop *Vrederic* helpen, als hi ſculdich waer te doene, ende ſonder merren dede hi verſamenen een groot heer, dair hi *Johan* Heer van *Arkel* Hooftman of makede. Ende deſe voerſz *Johan* tooch uit mitten Hollanders, ende verbernden * *Lienden*, *Caſteren*, *Bomele*, ende die dorpen, die dair by laghen te pulvere, ende bedwanc al deſe vianden alſo ſtoutelic, dat ſi niet alleen den Biſſcop voldeden van hoire miſdaet, mer dat ſi dat caſteel tot *Dullenborch*, dat ſi te broken hadden, weder tymmerden op haers ſelfs coſt als te voren was.

* Sic & altera habet verſio. Latina apud Bekam & *Lienden caſtrum.*

(1) In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XX. op der Santen dach Johannis & Pauli ten midſomer wert die eerſte ſteen geleyt van

(1) Quo majus ſpatium eſſet, ceſſit turri tum Conſiſtorium etiam Epiſcopi, ut in charta ejuſdem anni: *Nos Fredericus Dei gratia Epiſcopus Trajectenſis notum facimus univerſis, quod pure propter Deum &*

ob

Digitized by Google

van Sinte Meertens toorne, ende daerna in den jaer van LXXXII. wert dat cruce metten wederhaen opgeſet, ende opten toorn vergout.

In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XXII. in der maent van Julius braken die Ryns diken, ende dat water verhief ſo groot, dat in den Stichte van Utrecht ende in der Baljuſcap van Rynlant van den grooten wale al dat geſayde coorn in den velde verdorf ende verqueende. Waerom Grave *Willam* van *Hollant* der Cleſyen, Clooſteren, ende Stadlude bat, dat ſy den Ryns dyck met beſcreve vorwaerden alſo vaſt maken ſouden, dat die luden in Hollant ghenen ſcade liden mochten van den vloet in geenre manieren.

(1) In den ſelven jaer op die XIII. Kalende van Auguſtus wert Biſſcop *Vrederic* cranck van artycke ende ſterf ter *Horſt*, na dat hy vyf jaer tot Utrecht Biſſcop geweeſt had, ende ſyn lichaem wert gevoert tot Utrecht in die Doemkerke, ende mit betameliker uytvaert begraven.

Ja-

ob reverentiam beati Martini patroni noſtri, nec non ad ſupplicationem Venerabilium virorum Decani & Capituli eccleſiæ noſtræ Trajectenſis, aliorumque fidelium noſtrorum, ſuper loco turris novæ conſtruendæ ad fines ejuſdem eccleſiæ noſtræ prædictæ condeſcendimus in hunc modum, quod amoto noſtro Conſiſtorio dimittemus illum locum ejuſdem Conſiſtorii inferius totum vacuum & liberum ad uſus jam dictæ eccleſiæ noſtræ, uſque ad murum aulæ noſtræ circa finem orientalem, ſicut extitit ante tempora Venerabilis patris Domini Guidonis immediati prædeceſſoris noſtri olim Epiſcopi Trajectenſis, & idem Conſiſtorium non in loco dictorum Decani & Capituli, ſed in aliquo locorum noſtrorum ponemus, ſeu poni faciemus de cetero, & teneri &c.

(1) Liber memoriarum eccleſiæ S. Salvatoris: XIII. *Kal. Auguſt. anno* CIↃ. CCC. XXII. *obiit Fredericus de Zyrc Epiſcopus Trajectenſis, in cujus anniverſario dantur ſex libræ* X. *ſol. Inde ſocii habebunt duas præſentias ſex denariar. & Campanarius pro compulſatione* VIII. *den.* Hollandis multum obnoxius, uſus conſiliariis à Comite ei miſſis. Nec invitis his quicquam auſus, Charta Ann. 1320. *Nos Fredericus Dei gratia Epiſcopus Trajectenſis ad univerſorum notitiam deducimus per præſentes &c. quod amicitiam mutuam &c. cum illuſtri, & ſpectabili, potentique viro, Domino Wilhelmo Comite Haynoniæ &c. eidem promiſimus & promittimus bona fide, quod in omnibus & ſingulis negotiis tangentibus honorem & ſtatum noſtrum, eccleſiam, vel terram noſtram, &c. de conſilio honorabilium virorum &c. Arnoldi Arnhemenſis, Jacobi S. Johannis Trajectenſis, & Magiſtri Johannis Sanctenſis ec-*

JACOP VAN OUTSHOORN *die* XLIV. *Bisscop t'Utrecht.*

Na dat Bisscop *Vrederic* gestorven was, quam Grave *Willam* t'Utrecht, (1) ende bat om Bisscop *Jacop* van *Zuden*, datmen Bisscop kiesen woude. Waerom dat Capittel in tween gedeelt is,

clesiarum Præpositorum, nobilium & strenuorum virorum &c. Johannis de Artle, Zuederi de Abcoude, Simonis de Benthem, ac Gerardi de Raephorst militum, nec non Henrici de Diepenbem, Wilhelmi Camerarii dicti Domini Comitis &c. procedemus, & faciemus, quos de speciali voluntate & consilio dicti Domini Comitis in nostros consiliarios secretos recepimus, & ex nunc recipimus &c. nec etiam eorundem consiliariorum nostrorum aliquem amovebimus &c. nisi hoc de nostra & dicti Domini Comitis processerit unanimi voluntate. &c.

(1) Honoris causa hic Episcopus in partibus infidelium, cujusmodi olim plures. *In Syria* ait Buchelius. Sed in Syria, an in Ægypto, an alibi nihil refert. Zudæ hic, quæ in Creta. Præfectus insuper Provincialis equitum Rhodiorum, seu ordinis Johannitici, quorum statio Harlemi. Frequens ejus mentio. Et magni nominis olim vir. Ipse est etiam, cui prædium *ten Groenendyck*, postquam solenni ritu cum sex stolis jurasset pertinere id ad Ordinem adjudicavit Wilhelmus Comes III. Ann. 1325. ut docet charta nondum visa:

Wy Willam *Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heer van Vrieslant, make condt allen luden, dat een eersamen Vader onsen lieven ende getrouwen die Bisscop van* Zuden *opte ene side, ende* Herman *van* Zweten *opte ander side van sulcken twyne, alse sy sonderlinge hadden om een stuck lants leggende te* Groenendyck, *dat* Gerard *van* Sweten *Hermans vader voerseyt vercofte* Hughen *Veren* Bertruden *soon van Haerlem, ende Herman voerseyt noch anetaelde, dat syne eygen wesen soude, aen ons seggen syn gebleven ten rechte. Waer af wy ons wel heraeden onse seggen uyten ende seggen, dat die Bisscop voerseyt mit der stole om syn hals, ende syn hant op syn borst geleyt, voor ende ses Priesters na sweeren sullen, dat dit lant voorsz dair die twyne om is mit allen rechte den Godsbuyse van St. Jans beboort, ende syn vry eygen is, ende anders niemant tot Haerlem. Of wilt den Bisscop voerseyt niet houden alset voerseyt is, so sout Herman voorsz houden mit* XX. *welgeboren Knapen ten heyligen, dattet syn eygen ware. Om des bad den Bisscop voerseyt de keure, weder by sweeren wilde of Herman laten sweren als voorsz is. Ende welcke boerer swoere die soudet lant behouden. Ende want die Bisscop voerseyt voor ons, ende voor onsen Raedt, ende voor onse*

is, ende dat meerre deel coren *Jacop* van *Outsboern*, die Doemdeken tot Utrecht was, ende dat minre deel coren Biſſcop *Jacop* van *Zuden*. Ende van deſer twydracht wert een rumoer binnen der Stadt, ende ** overmids den onverſienen gaderloop ſo wert Grave *Willam* een luttel gevreeſt. Waerom deſe ſelve Grave gramme van grooten toorne, ende hierom dede hy bernen des Doemproelt *Florens* ſcoen woninghe ten Doorne, ende al ſyn goet, dat hy daer hadde, altemael verlieſen. Die Biſſcop van *Zuden* vernam dat wel, dat hem al die Prelaten tegens waren ende haten, ende hi tegens *Jacop* van *Outsboorn*, die coren was mit ghenen rechte yet vorderen mochte, liet af ſine bede, want ſyne begeerte niet geſcien en mochte, ende *Jacop* van *Outsboern* bi der confirmatie *Henricx* Aerdbiſſcops van Colen is gemaect die XLIV. Biſſcop t'Utrecht. Ende als dat gedaen was die Biſſcop van *Zuden*, alſo als ſommige luden ſeyden, begeerde ſonder aflaten te weſen Biſſcop t'Utrecht, ende ſach deſe confirmeerde Biſſcop cranc worden van ziecten, diemen niet geneſen en conſte. Vercreech ſnellic an den Paus, dat hi dat Biſdom van Utrecht verhilde tot ſynre Camer ten eerſten dattet open ware, ende hoopte overmids hulpe van weerliken Heeren dat hi dat Biſdom vercrigen ſoude. *Jacop* van *Outsboern* die gecoren ende confirmeert was, een man van eerliken reden, ende die Geeſtelicheyt minde, ruſtede in onſen Heer in den ſelven jaer op den XII. Calende van October, ende is begraven in die Doemkercke mit betameliken uytvaert.

** *Per ſtreptum popularis vulgi ſubitanea concurrentis.* Beka.

Die onſe mannen in Hermans tegenwoordicheyt, Stole om den hals, ende ſyn hant op ſyn borſt geleyt, voor ende ſes Prieſters daer na geſworen hebben, dat dat lant te Groenendyck voerſeyt, daer die twyne om was, mit allen rechte toebehoort heen ende ſynen Godsbuyſe van St. Jans te Haerlem voerſeyt mit allen recht, ende anders niemant, ſoo kennen wy dat dit lant voorſeyt, den Biſſcop voerſeyt, ende den Godsbuyſe van St. Jan te Haerlem toebehoort mit allen rechte, ende anders niemant, ende willen, dat by des vryliken gebruycke, ende ſyn Godsbuyſe van St. Jans te Haerlem voerſeyt, ſonder ymants wederſeggen. In oirconde des briefs beſegelt mit onſen ſegel. Gegheven te Haerlem op St. Gillis dach int jaer ons Heeren CIC. CCC. *en vyf en twintich.*

Digitized by Google

Die XLV. *Biſſcop* JAN VAN DIRST.

Als *Jacop* van *Outshoern* oſlivich was verſamede dat Capittel van nywes, ende coren eendrachtelic mit ghemenen wille † *Jacop* van *Broncborſt* den Proeſt van den Oudenmonſter t'Utrecht, die altehant begonſte dat Biſdom te berechten. * Die hoghe manne der kercken van Utrecht, als die Hertoge van *Brabant*, Grave *Willam* van Hollant, Grave *Reynout* van Gelre ſenden boden in den Roomſchen Hof, ende baden † ſonderlinge voor *Joban* van *Dieſt* den Domproeſt van *Camerick*, dat men verſien woude mitten Biſdom van Utrecht. Die Paus *Joban* die XXII. alſo genoemt om deſe Heeren bede willen voerſz gaf deſen *Johan* van *Dieſt* dat open Biſdom, dat nochtan met onrechte van den ſelven Paus verhouden was, als men ſeyt. Ende aldus is *Jan* van *Dieſt* in den Hof geconſacreert, haeſten te ſinen lande, ende verſamende een al te ſcoen Ridderſcap, quam redelic in die Stat, ende is in den ſtoel geſet, alſo men pleget ende gewoonte is, ende *Jan* van *Bronsborſt* een wel mint man is nu van den Biſdom geſet.

† *Jan.* legendum, ut mox, & apud Bekam. *b.*

* *vaſalli namque principales.* Beka. *b.*

† *devotiſſime.* Bek. *b.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XVI. was een Jode in Henegouwen, die begeerde Kerſten doopſel te ontfaen. Grave *Willam* gelyc een vercoren ſoon brochten ter vonten. Deſe bekeerde veniede hem gelovich, ghinc alleen in een clooſter, dat Cameronc hiet in Henegouwen. Daer hi alleen in der kerken was, ſach hi een beelt, dat ſonderlinc zuverlic gevermet was, na Marien der maghet Coninghinne des hemels, dat deſe quaetdadighe ſtac in ſine wanghe mit enen * ſcerpen gavelote, ende ginc heymeliken van dane, ende haeſte hem tot andere ſaken, dien hi gewoen was te doen. Ende al te hant liep uter wonden een ſtroom van bloede, daer veel beſiecte luden van geneſen ſyn, die van menigerhande ſiecten beſwaert waren. Ende als dit aldus van deſen valſchen Kerſten was gedaen, die ſalige maghet gebenedyt boven allen wiven openbaerde haer enen ſmede, die out ende cranc was t' ſnachts in een viſioen ende vermaende hem neerſteliken, dat hi deſen ongelovigen Kerſten anſprake t' enen (1) campe om deſe voerſeide ſmaetheyt.

* *acumine lanceæ ſuæ.* Bek. *b.*

(1) *Campus* utrumque eſt, & ipſum duellum, & locus duelli. *Campio* autem paſſim, qui duello contendit. Greg. Turonenſ. *lib.* 2. *hiſt.*

Digitized by Google

heyt. Ende alſo geſciede. Want die ſmit nam aen den camp om onſer Vrouwen wille, moeder der ontfermicheyt, ende dede deſen onſaligen Jode openbaerliken liden deſe miſdaet, doe nam' en die Bailju, ende hencken an een galghen.

In

biſt, pr. Sed procedant duo de veſtris in campum cum armis bellicis. Caroli Magni Capitularia *lib.* 3. *cap.* 46. *Campo vel cruce contendere.* Eadem *lib.* 4. *cap.* 23. *Hujuſmodi teſtium diverſitas campo comprobetur. Campeſtria*, perizomata, quibus pugiles ſuccincti. Ipſi pugiles *campeſtrati.* Auguſtin. *lib.* 14. *de civit Dei cap.* 18. *Porro autem campeſtria Latinum quidem verbum eſt, ſed ex eo dictum, quod juvenes, qui nudi exercebantur in campo, pudenda operiebant, unde qui ita ſuccincti ſunt campeſtratos vulgus appellat.* Duellum olim frequens, & frequens per duellum ſeu per pugnam probatio, ut exemplis probat Barthius ad *Guil. Brit. lib.* 4. *Philipp. verſ.* 400. Verum temporis progreſſu propter rei incertitudinem, & cæſos ſæpius innocentes non minus frequens prohibitio. Negat Guido Hannonius Epiſcopus Trajectenſis admitti aut vi legis, aut vi veteris conſuetudinis, ſed tantum vi pacti: *Wi Ghye bi der genaden Goeds Biſſcop tot Utrecht doen cont allen den ghenen, die deſen brief ſien ſullen of hooren leſen, alſe dat wi niet en bouden voor recht, ofte woonte van onſer Stat, ofte van den lande van Utrecht, den camp, die Gheraerd Lakeman ende Meyſter Henric de Engelſch aengenomen hebt, maer als enen wilkoer, behouden hore Statrecht ende hoer vrybeyt. Gegheven in den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende tiene, des achten dages na Pasken.* Et nec eadem de pugna exiſtimatio etiam olim. Qui pugnam detrectabat, nonnumquam cauſa cadebat. Nonnunquam etiam victor affectus ſupplicio. Albert. Abbas Stadenſis ad Ann. 1071. *Otto Dux Bavariæ, qui erat genere Saxo congredi contemnens cum Eginone, qui eum de Regis nece ſecum tractaſſe mentitus erat, Ducatum Bavariæ ut reus majeſtatis amiſit.* Lambert. Schafnaburg. ad Ann. 979. *Gero Comes à Waldone quodam accuſatus, dum eum in ſingulari certamine occidiſſet, ipſe tamen ab Imperatore decollatus eſt.* Inter cives non admiſſa, niſi judex aut magiſtratus expreſſe eſſet auctor. Locus inſignis eſt in *libello judicii* ſeu *Notitia judicati*, quem adjunxit vir doctiſſimus Camillus Peregrinius ſcriptoribus Longobardicis Neapoli olim à ſe editis Ann. 1643. *Pars Teanenſium præfatum Anneum de Rivomatritio & Landonem Burtellum falſum teſtificatos fuiſſe per pugnam ſe probare velle dicebant. Nos vero præfati judices &c. in partem ivimus, & habito conſilio reverſi judicamus pugnam in hoc caſu locum non habere, tum quia inter Langobardos erat quæſtio, tum quia de his, quæ non viderant Teanenſes, pugnare non debebant.* Et hinc

eſt,

Digitized by Google

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXVII. *Lodewyc* van Beyeren tooch onberechtet haeſteliken om die Keyſerlike croone te vercrighen, begheerde hulpe an Grave *Willam* van Hollant ſinen lieven ſweer, ende aldusdanigen brief ſende hi hem *ſine groet ende alle goet. Want overmits de mildicheyt Goids vele Steden ende Caſtelen verre ende na ons hulde ende trouwe hebben geſworen, die onſen Voorſate Keyſer Henrick der Godliker gedenckeniſſen in voertiden onderdanich waren, alſo dat in onſen Keyſerlicker croon te ontfaen ons niemant binder noch ſwaerheyt doen en mach. Waerom wy vermanen dine ſwagerſcap ende trouwe, die du ons ende den Keyſerryke ſculdich biſte, daer wy di een overſte lit of kennen, dattu ſonder merren met crachten van Ridderſcap coemſte in Lombardien mit ons te ontfanghen die palme des Keyſerliken ſeghes, die ons moylic wert te ontfanghen buten di. Gegheven &c.* Ende als Grave *Willam* deſen brief blideliken ontfangen hevet nam hi in ſyn geſelſcap den Grave van Gelre, van Cleve, van Gulic, van den Berghe met DCCC. Riddrs, ende haeſten daer mede over berch te riden, ende den Coninc *Lodewyc* tegen der † Gelvinghen aen vechten mit wapencracht bi te ſtaen. Ende alsmen deſe

† *Guelforum inſultum.* Beka *b.*

ſaken

eſt, quod Alfonſus Comes Pictavenſis conceſſis privilegiis vil'æ Ricomago Ann. 1270. expreſſe *cap. 6. Item quod nullus habitans in dicta villa de quocunque crimine appellatus vel accuſatus fuerit, teneatur ſe purgare vel defendere duello, nec cogatur ad duellum faciendum, & ſi refutaverit non habeatur pro convicto.* Florentius Comes Hollandiæ in charta data Staurienſibus Ann. 1292. *Genen man en machmen campen binnen Staveren.* Wilhelmus Bavarus in ſimili Veſopenſibus conceſſa Ann. 1355. *Voert en ſalmen ghenen poerter campen moghen binnen onſen lande bi en wil hem ſelven dair in verwilcoren.* In ea quam Leydenſibus conceſſit Wilhelmus Tertius Ann. 1306. *Ende men ſal ghenen poerter van Leyden moghen campen.* Adempta civitas Amisfurti duello aliquem provocanti. Statuta vetera Amorfortia: *Eenich van onſen Borgeren, die den anderen aenſprack te camp, die ſelven Borger ontwaer wy die Borgerſcap, ende wy verwilkoeren hem nimmermeer onſe Borger te worden, of binnen onſer Stat vrybeyt te laten comen, ende dien ſoudmen uytluyden met die clocke, ende quam by daerenboven binnen onſer Stat vrybeyt, die ſoude onſe Stat aentaſten, ende ſetten in onſer Stat ſlot, ende geven hem water ende broot.* Add. Divæ. *lib. 13. biſt.* Miræ. *diplom. Belg. part. 2. cap. 6.* Waſſemb. *biſt. Embricenſ. lib. 3. cap. 1*

Digitized by Google

ſaken aldus bereyde, wert hem gheraden, dat hi eerſt in den Roomſchen Hof toghe om den Coninc *Lodewyck* te verſoenen mitten Paeus, eer hy mit den eerliken Ridderſcap in Italien rede. De Paus, die by ſnellen bode deſe mare vernam, geboot rechtevoert die brugghe over den Roen op te breken, op dattie ſelve Grave te qualiker dair over comen ſoude, ende geboot hem bi den ban der euwigher maledixien, dat hi weder in ſyn lant toghe, ende in Italien niet en rede in des Coninc *Lodewycx* hulpe. Ende hierom is Grave *Willam* weder gekeert van ſinen begonnen weghe, ende bleef tot Parys ſommigen dach * in des Coninc rade, dair hi trouwelick mitten Coninc verbonden is tegen die Vlaminghen, die van nywes hem teghen den Coninc verſetten.

* *in conſilio Regis Francorum.* Beka *b.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXVIII. die Coninc *Philippus* quam mit groter cracht neder in die Graefſcap van Vlaenderen, ende in ſyn hulpe quam deſe Grave van Hollant, die ſine tenten geboot te ſetten bi *Caſſelberghe*, ende op dat hi dan dair tuſſchen dadinghen mochte na ſynre gewoonte an beyde partyen vrede of ſoene. Die Vlamingen haeſten hem ſeer van den berghe neder te comen, ende meenden den Coninc onverhoets in ſine tenten doot te ſlaen. Ende als Grave *Willam* dat vernam, geboot haeſtelic ſine trompen climmen, die banieren opnemen, ende dat verwerde volc mit ſtride te moeten, ende ſonder merren als die twee partyen vergaderden in een, ende elc tegen anderen arbeyde om den loſ van den zeghe te vercrigen. Ten leſten worden die Vlamingen ſeer vermoyt, dat ſi den ſtryt verlooren, ende der Vlamingen bleven doot meer dan VI. duyſent. Deſe bloedige ſtryt geſciede opten XIV. dach in Auguſto.

In den ſelven jaer bereyde hem Grave *Willam* om ſine heerſcapie van Oeſtvrieſlant weder te crighen, ende dair tegen te oirloghen, ende ſette rovers met ſcepen op die zee, die dicwils dat dorpe te *Marden* beroveden, ende die Vrieſen, die onwiſeliken voeren in der zee, verdrencten. Ten leſten bi eerſamen Abten ende Burgers van Staveren, dier ſpraken tuſſchen, wert die ſtryt opgeſet, ende des wert een dach gemaect binnen *Haerlem* te comen, ende te ſpreken van den

payſe, daer men ten leſten een vriendelike vorwaerde weder makede in deſer manieren, (1) dat alle die Vrieſen, die bi Weſten der Lauwers wonen, ſouden comen ende ontfaen hoer

(1) Nunquam tamen factum à Friſiis homagium. Nec ut facerent vel vi vel blanditiis aut perducti, aut perduci ſe paſſi. Libera ipſorum prædia. ** Nec feudum in Friſia, ** niſi prope Doccomium. Et id unum duntaxat. Præfecti tantum Comitis quod admiſſi ſatis conſtat. Nec probatu difficile id. Charta anni incerti, quæ ſervatur Hagæ Comitis in Archivo feudali: *Die Abt Ludolf van Floricampe, van Sinte Vyts kercke in Werum, ende die Prooſt van Sinte Niclays kercke in Souden, in Unna, die hebben geſegbet, dat die Grave van Hollant alſulck recht hevet in Ooſtvrieſlant, als bier na geſchreven ſtaet: Die Grave van Ooſtvrieſlant bout recht eens int jaer tot Stavoren in der Zuder muder in Vrieſlant te comen, Scepene ende Scouten, Ayſigen ende Vronen mit hem tote Vronen-acker te comen, alle die ſaken, die binnen jare niet berecht en ſyn, die te berechten. Ooc heeft bi recht Scepen, Scouten, Ayſigen ende Vronen, die te verſetten, alſo dic als bi wil. Dit is ſyn outſte recht in Vrieſlant. Ooc heeft bi al dat lant dat Hoflant biet tot enen rechten pachte jaerlicx. Ende dit recht is* CCCC *jaer out.* Charta Ann. CIↃ. CCC. XLIV. *Allen den genen die deſen brief ſullen ſien of boren leſen, ic Andelof Eſſeling Scoute van Elsmandorp ende van Boncheeſt in Oyſtvrieſlant Saluyt mit kenniſſe der waerheyt. Cont ſi allen luden, dat ict Scoutambochs voerſz voere ende bantiere van myns liefs Heeren wegben des Graven van Hollant &c. bi ſinen bevele, ende van anders niemant. Ende om dat dit waer is, ſo heb ic gebeden Alkemant van Staveren minen neve, dat bi deſen brieve voer mi ende in minen name beſegbelen wille mit ſinen ſegel, overmits dat ic gbenen ſegel bi mi en hebbe, Ende ic Alkemant om beden willen Andelof myns neven voerſz hebbe deſen brief beſegelt mit minen ſegel in oerconde der waerheyt. Gegheven te Sint Geerdenbergbe t'ſaterdagbes voer Sinte Bartholomeus dach int jaer* XLIV. Charta ejuſdem anni: *Willem Grave van Henegouwen &c. maken condt &c. dat wi bevolen hebben, ende bevelen mit deſen brieve Andelof Eſſeling onſe Scoutambocht van Alcmandorp ende van Boncheeſt in Ooſtvrieſlant te bedriven ende te verwaren van onſen wegben tot onſen wederſeggen, ende ontbieden allen den goeden luden van der Scoutambocht voorſz, dat ſy den voorſeyden Andolf onderdanich ende onderborich ſyn, ende hem vorderlic ende belpelic ſyn tot allen rechte. In oirconde &c. Gegheven te Sinte Geerdenbergbe des Saterdachs na Sinte Bartholomeus dach int jaer* XLIV. Olim

** Vide van Leeuwens Roomſch-Holl. Regt. 2. B. 14. D. Num. 10.

** Illud vocatur niſi fallor, *Hemmema.*

Digitized by Google

hoer leengoet als dieſtmanne van des Graven hant, ende ſine rechters of Scouten ontfaen ſonder wederſeggen, ende ſine bewaires horen rechten chens geven. Ende als deſe zoene daer gemaect was, ſo toonden die Vrieſen dair een Regiſter, (1) dair ſi den Grave *Willam* mede bewyſden mit hoedanigen hoocheyt die Princen comen ſouden in Oeſtvrieſlant, ende dair van hoghen ſaken recht ende oirdeel te doen.

* In den ſelven jaer des Sonnendaghes na Sinte Matheus dach hadden die van Ludick enen ſtryt tegens † haren Biſſcop, dien die van Ludic verloren, dair doot bleven wel IX. duyſent man

* Nec hæc apud Bekam uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVIII.

† Adolphum a Marcka-Hocſem. *in ej. vit. cap.* 14.

In

Olim cum de Friſia quæſtio eſſet Comiti cum Epiſcopo Trajectenſi, Fredericus Barbaroſſa, ut ſarciret concordiam, compoſuit rem ita, ut Friſia ſcilicet utriuſque eſſet, ut emolumentum commune, ut uterque alternis vicibus eo mitteret Præfectum. Charta apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 171. Sed Epiſcopi aut deſidia, aut gentis cognita pervicacia, lapſu temporis neglexerunt rem. Hollandi poſtquam fuderunt multum ſanguinis nequicquam, & ipſi tandem deſtiterunt, præſertim poſtquam Carolus, cui Audax cognomen, gravioribus occupatus, & aliis bellis implicitus, minatus quidem bellum, ſed ultra minas nihil auſus.

(1) Ex eodem Archivo: *Quando Dominus Comes vult pergere in Friſiam Orientalem, tunc prius faciet intimari per ſex ebdomadas, & intrabit per aquam, quæ vulgariter Suytvinde, in Stauriam, & ibidem Dominus Comes debet oſtendere litteras ſuas patentes ſigillatas ſigillo Domini Regis Alemanniæ, & Dominus Comes intrabit, & dabit univerſis bonam & firmam pacem, & univerſi totius terræ firmabunt, & tenebunt dictam pacem, & omnis, qui tenebit feudalia à Domino Comite, comparebit coram eo recepturus ab ipſo ſua feudalia, quemadmodum poſtulat ordo juris. His peractis Dominus Comes debet pergere de Stauria in Kempeneſſe ad terram ſuam, quæ Hofland nuncupatur. Inſuper perget de Kempeneſſe in Aldanen, & de Aldanen in Vroenacker ad viridem vallem, & omnes comparebunt ibidem coram eo: Tunc ipſius quatuor meliores & nobiliores levabunt eum de terra, & poſtea eum in perpetuum pro Domino ſuo obſervabunt, & Comes ſedebit ibidem pro tribunali, juſte judicaturus de omnibus caſibus, cauſis, & forefactis, actis infra territorium proxime tranſactum ſecundum ſententiam ſuorum virorum. Et ſic ſui anteceſſores ſolebant dictam terram intrare, & viſitare, quemadmodum eſt prætactum.*

Digitized by Google

In dien als in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XXVIII quam een man, hiet *Jan Vos*, met hem v. in *Heycoop* over die *Lecke*, ende sloegen dair enen man doot, hiet *Gisebrecht Scade* van *Ostrum*, ende worden daer alle vyf gevaen, ende *Zweder* van *Vianen* was doe des Bisscops Maerscalck, ende was Heer *Henricx* broeder van *Vianen*, die haelde die gevangen uyt *Heycoop*, ende voerdese t'Utrecht mitten doden, dair si voir den Bisscop verwyst worden van den live. (1) Ende doe wert gedadinct, dasmen den dooden soende, ende sy behilden hoir lyf

‡ Apud Bekam est *Anno Domini* CIↃ. CCC. XXIX.

† In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXVIII. die Coninc *Lodewyc* wert gecroont in der Stat van Romen mitter Keyserliker croon, ende wert gecroont mit macht sonder wederstoet binnen der Stadt, Waerom die Keyserinne sende hoer moeder enen brief in Holland in deser manieren. *Margriete bi der Goeds genaden Keyserinne van Romen, ende altoos meerrende eenre edelre Vrouwen, hare uytvercooren moeder, gratie ende alle goet.* (2) *Want Godt is alre goeder dingben geest, elken menschе tot sinen love*

(1) In plectendis publice homicidis majores nostri non nimis acres. Cognatis persequi eos licuit. Licuit etiam ulcisci, quamdiu scilicet nondum cum cognatis transactum. Transactio postquam facta, venia etiam & abolitio non difficilis impetratu. Nec reum tum trucidasse trucidanti impune. Plerumque enim tum affectus etiam summo supplicio. Florentii Comitis charta Staurienſibus concessa Ann. 1292. *Wie een man dootslaet binnen besetter soene oft over gerechter bantvrede, of wyf verkracht, oft man oft wyf binnen buyse dootslaet, of den gbemenen vrede breket van der poort mit dootslage, men sal breecken syn buys, ende dragent buyten poorte, ende barnent. Wort by gegrepen men sal daer over rechten an synen halse.* Alioquin apud veteres cædes levius delictum, nec pœna ejus nimis magna. Tacit. *de morib. German. Sed & levioribus delictis pro modo pœnarum, equorum, pecorumque numero convicti multantur*, & paulo post: *Luitur etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitque satisfactionem universa domus &c.* Add. leg. *Alamann. tit.* 29. *& seqq. tit.* 40. *&* 49. Bajoar. *tit.* 1. *art.* 8. *& seqq. & tit.* 3. §. 13. *& seqq.* Ripuar. *tit.* 7. *& seqq. & tit.* 36. Bignon. *ad Marculf. lib.* 1. *cap.* 18.

(2) Apud Bekam est: *Cum ad ipsius laudem bonorum omnium conditor Deus dividens singulis, prout vult, bis diebus statum nostrum grandævum ad culmen gratiæ singularis prærogativæ dignatus fuerit sublimare &c.*

Digitized by Google

love alſo hi wil, woude onſen ouden ſtaet in deſen daghe waerdelic te verheffen ter hoocheyt eenre ſonderlingher uytgenomen gratie, ſo doen wy in der Stadt van Romen des XVII. *daghes in der maent van Januario mit veel weerdicheden, mit ſpel, mit tortiſen, mit menigerhande cierheyt, die daer toe behoirden, ende gewoonlic ſyn mitter croon in Sinte Peters Kercke &c. Gegheven &c.*

† In den jaer ons Heeren CIↃ. ccc. XXX. opten XXVIII. dach der maent van Julius ontrent veſpertyt verghinc die ſonne, daer 't vele luden ſaghen. (1) In den jaer ons Heeren CIↃ. ccc. XXXI. was die groote tafelronde op Sinte Katherinen velt. * In den den ſelven jaer *Heynric* die Caſteleyn van *Hagenſteyne* quam onder tiden over die Lecke, ende beſcattede die Stichts lude onredelic. Die Biſſcop *Jan.* die van deſen onrechte ſeer vermoeyt ende verſtoort was, (2) bat den Grave *Willam*, dat hi hem byſtonde, als hi ſculdich ware, in

† Nec hæc apud Bekam, uſque ad *In den ſelven jaer.*

* Apud Bekam eſt Ann. 1332.

(1) Locus prorſus hic ſingularis, & qui nec extat apud Bekam. *Tafelronde* haſtiludium. Infra ubi ſermo eſt de morte Comitis Wilhelmi, collectis ejus encomiis, verba quæ habet Beka, *Princeps erat valde victorioſus in prœliis, approbatus in tyrociniis, illuſtris in haſtiludiis, & valde ſocialis in contuberniis*, interpres vertit ita, *Deſe Prince was zegbelic in den ſtride, gepryſt in tornoy, vroom in tafelronde, ende ſonderlingbe geſellingbe in geſelſcapen.* Decurrebant equites virtutis cauſa. Ubi ſatis oſtentata hæc, reficiebant ſe epulis, eidem menſæ aſſidentes, quam habebant rotundam. Rotundam autem, ne de loco, qui honoratior, oriretur contentio. Meminit Albericus ad Ann. 1235. *Flandriæ Barones apud Heſdinium, ubi ſe exercebant ad tabulam rotundam, cruce ſignantur.* Meminit Cambdenus ad Ann. 1594. *p.* mihi 82. Vid. in *Lexic.* Kilian. Ciron. *par jur. Can. de torneam. St. Katherinen velt.* Campus S. Catharinæ prope templum & portam ejuſdem nominis Ultrajecti. Meminit charta Ann. 1366. *uyt eenre Hofſtede gelegen in den ouden Sprinckwyck by Sunte Katherinen velde, dair die oude ſcupſtoel placb te ſtaen.* Templum erat equitum ordinis Johannitici, quorum ſedes primaria olim Rhodus, jam Malta.

(2) Vaſallus olim Epiſcopi etiam Comes Hollandiæ, ut ex tabulis patet, quas habet Heda in Adelboldo. Multis dubia earum fides. Sed vix ratio eſt ſatis juſta. Nam & apud Ditmarum Comes dicitur propterea Adelboldi ſatelles *lib.* 7. *hiſt.* & Comes ab Epiſcopo inveſtitus de feudis. Exemplum etiam illuſtre eſt, quo in verba is Epiſcopi ut vaſallus juravit. Docet charta inedita Ann. 1305.

Digitized by Google

in deſen onrechte te wreken. Ende deſe voergenoemde Grave ſende *Willam* den *Kuſer* ſinen Baelju met een zuverlic heer van volcke uyt *Waterlant*, dair hem deſe Biſſcop aen verſamede met ſyne Ridders, wapentuers, Burgers, en lantluden, ende

Nos Guido Dei gratia Epiſcopus Trajectenſis notum facimus univerſis præſentia viſuris vel audituris, quod nos nepotem noſtrum dilectum Wilhelmum Comitem Haynoniæ, Hollandiæ &c. anno Domini CIↃ. CCC. *tredecimo Dominica poſt octavam Epiphaniæ apud Harlem infeodavimus de omni feodo, quod prædeceſſores ſui Comites Hollandiæ à noſtris prædeceſſoribus Epiſcopis Trajectenſibus & ab eccleſia noſtra Trajectenſi tenere conſueverunt, atque illud eidem conceſſimus tenendum à nobis & noſtris ſucceſſoribus Epiſcopis Trajectenſibus, & ab omni eccleſia noſtra Trajectenſi eo jure, quo prædeceſſores ſui tenuerunt & habuerunt. Dictus vero nepos noſter coram nobis & eccleſia noſtra præſtitit corporaliter ſacramentum fidelitatis modo debito & conſueto. In cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus duximus apponendum. Datum anno Domini* CIↃ. CCC. XV. *menſe Martio.*

Inter cetera, de quibus actum tractatu Schoonhoviano inter Carolum V. & Henricum Bavarum Epiſcopum, agi etiam de eo placuit, & de fide ab Hollandis olim debita diœceſi. *Item ſo men uyt veel beſcheyts bevint, datmen t'Graeffcap van Hollant ende de Heerlicheyt van Kermerlant van den Geſtichte van Utrecht te leen te houden plach, is wel behoorlyck, dat ſulck verſoeck geſchie.* Vid. *not. ad Hortenſ. R.* 1. Sed nec hæc inveſtitura unquam magni momenti. Reſpectu Hollandiæ Comes quidem vaſallus, verum liber, non ligius. *Liber* tantum *feudalis*, ut in tabulis Adelboldi eſt. Servitii ſiquid præſtitit, volens præſtitit, non coactus. Comes nec coactus, nec cogi unquam ſe paſſus. Cum vocatur vaſallus, plerumque id certi tantum tractus aut territorii reſpectu fit, reſpectu prædiorum, decimarum, ſeu cenſuum, ut charra eſt argumento Johannis Naſſovii Ann. 1281. *Johannes Dei gratia Trajectenſis Electus univerſis præſentes literas inſpecturis Salutem in Domino ſempiternam. Noverint univerſi præſentes & futuri, quod nos illuſtri viro Domino Florentio Comiti Hollandiæ, conſanguineo prædilecto, decimas novalium per totum diſtrictum terræ ſuæ conceſſimus in feudum cum aliis bonis ſuis, tenendis ab eccleſia noſtra Trajectenſi, & à nobis, & à noſtris ſucceſſoribus Epiſcopis Trajectenſibus, ſicut alia bona ſua, quæ ab eccleſia noſtra tenet & à nobis. In cujus rei teſtimonium præſentem literam fecimus fieri, & ſigillo noſtro ſigillari. Actum & datum anno Domini* CIↃ. CCC. LXXXI. *in octavis Aſſumptionis beatæ Mariæ virginis.* Et quidni accipiamus ſic Guidonis chartam ſupra? Quidni etiam ſimiliter Joannis Zyricii Ann. CIↃ. CC. XCIV. *Johannes Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Tra-*

Digitized by Google

ende voer over die Lecke, ende verbrande al ſynre vianden woninghe, ende had wrake genoech van ſinen wederſaken, ende quam weder in ſyn lant geſont, ende behouden ſyns Ridderſcaps, ende ſynen luden.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. en XXXIII. een rechter van Heeren *Willams* wegen van *Duvenvoirde*, die *Giſelbrecht* hiet, wert doot geſlagen op die *Nyevaert*, daer groot rumoer in den Biſdom of gereſen is, want deſe ſelve Biſſcop woude deſe ſmaetheit wreken, ende verbrande dat dorpe te *Gheyne* altemael, ende daer tegens die. Meente van Utrecht verbrande die *Nyevaert*. Daer na verſamede deſe *Willam* een groot heer van luden uyt Hollant, van Gelre, van Cleve, ende quam opte *Nyevaert* tot (1) Renen toe mit groter macht, dair hy ſyn heervairt ordineerde, ende tooch voert op Heymenberch, ende verbrande * een deel van dorpen ter Horſtwert. Mer *Willam* van *Boecſtal* een Caſteleyn van der *Horſt* keerde die vianden ernſteliken mit ſcutte van den burchwalle, ende keerde hem hoeren voortganc. Ende dair tenden Heer *Willam* van *Duvenvoirde*, die noch (2) angienen noch inſtrumenten en hadde, dat Caſtele mede te ſtormen,

* Beka: *& villam Horſt pro parte ſuccendit.*

Trajectenſis univerſis & ſingulis, ad quos præſentes literæ pervenerint, Salutem in eo, qui eſt omnium vera ſalus. Tenore præſentium recognoſcimus, & dilucide proteſtamur, quod nos feuda, quæ magnificus vir & potens Dominus Florentius Comes Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominus Friſiæ, & progenitores ſui ab eccleſia noſtra Trajectenſi & noſtris prædeceſſoribus ab antiquo tenuit, & tenuerunt, ipſi Domino Florentio prædicto conceſſimus & concedimus à nobis & ab eccleſia noſtra Trajectenſi tenenda titulo feodali. In cujus rei teſtimonium ſigillum noſtrum præſentibus duximus apponendum. Datum apud Trajectum in craſtino Luciæ virginis Anno Domini CIↃ. CC. XCIV. Et haud dubie eo pertinet, quod ſupra eſt in arbitrio Marchionis Philippi ** *p.* 538. *Deinde debet Dominus Wilhelmus ire in Curia Domini Epiſcopi Trajectenſis, & illic reddere feudum ſuum & guerpire ad opus Domini Comitis de Los.* Vid & *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 35.

** Nobis p. 127. h. Tom. 3.

(1) *Leccam aſcendens uſque Renen in manu magnæ potentiæ.* Beka. *b.*

† Beka. *b. Denique Wilhelmus de Duvenvoerde ad aſſultum caſtri non habens ingenia.*

(2) *Angienen*, ingenia. † *Ingenia* machinæ bellicæ. Occurrit vox etiam ſupra ** p. 185. & apud mediæ ætatis ſcriptores paſſim. Comes S. Pauli in epiſtola de bello ſacro apud Godefridum Monachum:

** Nobis p. 187. h. Tom. 3.

Digitized by Google

men, voer haeſteliken te *Tulle*, dair hem die Zeelanders ende die Vrieſen verbieden mit al te grooten heer, ende daer quamen die Brabanders ende die Vlamingen te ſamen, ende daer tegens die Biſſcop *Jan* mit veel wapentuers ende Burgers, ende tooch uter Stat mit wapencracht, mit trompen ende banieren, ende haeſte deſen *Willam* uyt ſinen lande te verdriven, of tegen hem enen bloedigen ſtryt te vechten. Ende als dit geſciede in den Stichte van Utrecht quam Grave *Willam* haeſtelic uyt Henegouwen tot Dordrecht, ende geboot deſen * voirſz *Willam* by ſynre hulde te behouden, dat hy ſonder merren alt heer weder brochte, ende dat hi hem in geenre manieren ſtridens en onderwonde tegens den Biſſcop. Want deſe ſelve Grave begonſte te twiſten tegens den Hertoge van Brabant ende bereyde hem mit XII. Princen ten nywen ſtride. † Ende ſonder merren, alſo die Grave geboden hadde, dede men cryeren rechtevoert die tenten op te nemen, ende thuus te varen, ende alſo was gedaen. Want alle *Willams* hulpers van *Duvenvoirde* ende ſyne medewerckers ſyn elke te ſinen gekeert, ende die van Utrecht ſyn weder met haren Biſſcop *Jan* in hoer Stadt gegaen eerliken ſonder ſchade.

* *ſub obtentu gratiæ ſuæ.* Beka.

† Nec hæc apud Bekam uſque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXXVII.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXIV. op die maent van November op Sinte Clemens dach verhief dat zeewater alſo hoghe, dattet over alle diken ghinc, ſo groot ſtorm waſt van winde, van donre, ende van blixeme, ſo datter vele beeſten en luden verdroncken, ende veel dorpen vergingen bider zee, in Vlaenderen, in Zeelant, in Hollant, ende in Vrieſlant mede.

* Vid. Buchel. *ad Hed. hiſt. Ultraj. p.* 241.

* Int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXVI. die Grave van Gelre ontſeyde die Vrieſen, ende quam te Vollenho met menighen ſtouten man gewapent, daer die burgers van Utrecht alre eerſt opt lant waren, ende hadden haer tenten gerecht, eer die ander quamen. Daer ſtreet die Grave van Gelre wel tegens die Vrieſen tot Barreſiele, daer veel Vrieſen doot bleven, ende

nachum: *Suas erigens petrarias cum inſtrumentis variis ſupra naves. Nos quoque noſtra faceremus ingenia erigi ſupra terram. Sic undique turris obſeſſa de facili caperetur.* Ibid. *Quædam cobors civitatis militum, per portum Blacherna exivit, ea parte, qua ingenia noſtra bellica erigi faceramus.* Vid. Barth. ad Guillielm. Brit. *lib.* 7. *verſ.* 159.

Digitized by Google

ende die Grave wan den zeghe, ende is mit eeren in syns selfs lant gecomen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXVII. openbaerde in der luchten een sterre, die sonderlinghe claer was, die men *Cometa* hiet, (1) ende des selven jaers *Willam* die seer gekrenckt was van der artycke sterf salichlic op die VII. Idus der maent van Junius. Dese *Willam* berechte die Graefscap van Hollant XXXIII. jaer herde eerliken. Dese Prince was zeghelic in den stride, gepryst in tornoy, vroom in tafelronde, ende sonderlinge ghesellinge in geselscapen, die te Valensyn rustede in onsen Heer, ende daer begraven mit betameliker eeren. *Johanna* syn wyf begaf daer na dat rike dese werelt, ende † versamende alle cierheyt des levens, ende is nonne geworden mitten deernen Goids in den Cloester tot Fontanellis van Sinte Bernardus oirden, ende sterf dair na in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLII. ende is daer eersameliken begraven.

† Versmadende; *omnem ornatum seculi contemnens.* Beka.

WIL-

(1) Annum obitus non expressit Guilielmus de Nangis apud d'Achery *to.* II. *Spicil.* sed simpliciter tantum ait ad Ann. 1341. *Temporibus illis*, inquit, (adscribam locum hic integrum, & propter alia nonnulla, & ut causam sciat lector, cur Johanna ejus uxor, postquam is vita functus, in monasterium secesserit) *obiit Guillermus Comes Hannoniæ pater Reginæ Angliæ, & pater uxoris Ludovici Ducis Bavariæ, qui Ludovicus pro Imperatore se gerebat. Hic Guillermus multum contrarius erat Regi & Regno Franciæ, favens partem Regis Angliæ propter Reginam Angliæ filiam suam, & tamen habebat sororem Regis Franciæ in uxorem, quæ sancta domina erat, & devota, ut apparuit; nam videns quod post mortem viri sui mala inolescebant atque guerræ, & quod filius suus juvenis Guillermus Comes Hannoniæ erat contra Regem Franciæ fratrem suum, sicut fuerat pater ejus, dolens de hoc, nec valens apponere remedium, ut optabat, effecta est monialis in Abbatia de Fontenellis juxta Valentianas ordinis Cistercienſis, ubi quantæ devotionis & sanctitatis ibidem floruerit sciunt sorores dicti loci.* Quatuor habebat filias Wilhelmus, & inter eas Philippam, quæ Angliæ Regi nupta. Froſſard. *lib. 2. hist. Gulielmus quatuor habebat filias, Margaritam, Philippam, Joannam, & Isabellam, item filium unum Gulielmum. Margarita nupsit Ludovico Bavaro, Imperatori, Philippam duxit Eduardus Anglus Gulielmus non relicta sobole succubuit in prælio adversus Phrisones. Itaque per mortem istius ad sororem natu maximam puta Margaritam succedendi jus venit, & illa quidem hereditatem adiit, donec Albertus filius, quem è Ludovico Cæsare sustulit, &c.*

Digitized by Google

WILLAM *die* XIX. *Grave van Hollant.*

Na *Willams* doot des glorioſen Graven wert na hem *Willam* ſyn ſoon die XIX. Grave van Hollant, ende hadde te wive *Johannam* des Hertogen dochter van Brabant. Deſe *Willam* was altoos ter wapen bereyt, ende metten begin ſynre Heerlicheit ſo breyde hy ſinen name. In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XXXVIII. die Coninc van Engelant (1) meende, dat hi woude oirlogen opten Coninc van Vrancryck, ende ſenden den Biſſcop van Lincols over in Almaengen, ende verſende den Keyſer *Lodewyck* mit veel Princen, die hy onder anrede in ſynre hulpe, dien hi ſende aldusdanigen brieve in ſinen Rike: *Lodewyck bi Goeds genaden gebieder der Romeynen ende altoos meerrende, Vroeden luden, Meyſteren, Scepen, ende Raden der poerten van Haerlem ſine groete ende alle goet. Wy hebben geſoeht ende vermanet metten brieven onſer mogentheyt met begeerten enen edelen Prince Grave Willam van Hollant met ons weder te krygen dat rechte des Keyſerrycks tegens Philippum, die hem ſelven hout voor Coninc van Vrancryck, dat hi hem entlick bereyde mit zuverlike cracht van gewapende luden, waerom wy u vermanen ende raden met claerre begheerte u trouw, die ghi ons en den Keyſerryke ſculdich ſyt, dat ghi u mit gewapende luden alſo bewaren wilt, dat wy u mitten voerſz Grave Willam in ſyns Heers geſelſcap moghen ſien. Ende ghi ſult ſeker weten, dat wy uwe vorderſcap voir oghen hebben willen totten eynde van onſen leven. Gegheven tot Vranckenvorde.* In den ſelven jaer was een groote ſtryt tuſſchen den Coninc van Vrancryck ende den Coninc van Engelant, dattie Franſoyſe verloren.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XL. Grave *Willam* van Hollant mit anderen Princen ſyn verſament mitten Coninc van Engelant, ende deden groten ſcade in Vrancryck, ende bernden wel XX. milen int lant van Vrancryck. (2) Hi lach een wile voor Cameric, daer deſe Grave wrede ſtorm an dede. Hi

(1) *Rex Angliæ Regem Franciæ debellare diſponens Epiſcopum Lincolnienſem ad Alemanniam tranſmiſit, & Ludovicum, qui Imperator dicitur, cum multis Principibus per ſtipendia ſolidorum in ipſius adjutorium ſubarravit. Hic igitur Ludovicus monens omnes civitatenſes in ejus adjutorium deſtinavit hujuſmodi literas per Imperium.* Beka.

(2) Meminit etiam Gulielm. de Nangis ad Ann. 1340. *& tunc à Ludovico Duce Bavariæ, qui tunc temporis Imperium contra voluntatem*

Digitized by Google

Hi lach oec voer Doernic, die hi seer moyede, ende verbrande een groot deel van Amyens, ende destrueerde † Abbaconien, ende aldaer dat casteel. † *Abbaloniam.* Beka.

In desen tyden geschiede een wonderlic teyken in der stede van Delft, dat wel seggens weert is, want daer was een goede reckelicke vrouwe, die ons Heeren passie met bernender begheerten plach aen te sien, datmen die wonden beseydelic sach in horen syden, in horen handen, in hoeren voeten, gelyc als sy in den beelde waren, ende die ghemene Kersten luden danckeden ende loveden den gecruusten Heer, om dat mirakel, alst reden was

In den selven jaer is die Bisscop *Jan* gegaen den wech, des ghemenen vleyschs, ende syn lichaem wert begraven in der Doemkercken tot Utrecht mit betameliken uytvaert. Dese *Jan* berechte dat Bisdom t'Utrecht XVIII. jare herde cranckeliken, want dat casteel te *Vredelant* mitten dorpen, die daer in ligghen, gaf hi den Grave van Hollant tot enen onderpande, ende dat Casteel te *Vollenbo* versette hy den Grave van Gelre mitten lande over Ysel om een somme van gelde. Ende hy settede drie Momboirs in den Sichte van Utrecht, die t' lant mit herde luttel dogheden berechteden. Ende luttel dede hi dat seggens waert is sonder dat hi die (1) Canonix provende tot Amersfoerde maecte, ende dat hi die Graefscap van *Diepenbem* overmids hulpe der Clesy weder creech.

Bisscop JAN VAN ARCKEL *die* XLVI. *Bisscop van Utrecht.*

Ende als Bisscop *Jan* van *Diest* begraven was sulc van den Canoniken begeerden *Jan* van *Arckel* Canonic in den Dom t'Utrecht om bede *Willams* Grave van Hollant willen, ander Ca-

tem ecclesiæ usurpavit &c. impetravit dictus Rex Angliæ, ut esset ejus Vicarius in partibus Hannonienſibus & Cameracenſibus; quo concesso venit per Hannoniam volens invadere civitatem Cameracenſem, pro eo quod Episcopus & cives ferebant auxilium Regi Francorum seu juvamen, qui quidem Cameracenſes multa mala à dicto Rege Angliæ & Hannonienſibus eos sustinentibus &c. viriliter restiterunt &c.

(1) Vid. not. ad Chron. Amorfort. p. 210. & Joa. à Leydis 28. hist 5.

Digitized by Google

Capittelaers koren *Jan* van *Brunchorſt* Proeſt van Oudemunſter om bede wille Grave *Reynouts* van Gelre. Die Paeus *Benedictus* ſette deſe beyde of, ende gaf dat Biſdom enen edelen Romeyne, ** die de ſaken in den Hof te horen plach, ende hiet *Niclaus* de *Capacio*, mer die ſelve *Niclaes* gaf over dat Biſdom in der Conſiſtorien openbaerlic. * *Want hi vernam bi ſinen Officiael, die hi inden Sticht van Utrecht geſent had*, (1) *dat gheen Officiael recht mochte doen van bogen ſaken, dan die Biſſcop ſelve.* Ende hierom onſe Vader die Paus Clemens de VI. die daer na een nywe Paeus gemaket was, gaft doe enen edelen man, ende enen wiſen, (2) *Jan* van *Arkel*, dat Biſdom van Utrecht, ende wert daer in den Hof geconſacreert by Heeren *Ghencellyn* Cardinael ende Biſſcop van Albanien. † Dit geſciede in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XLII. op Sinte Martyns dach.

** Auditori causarum Beka.

* Nec hæc apud Bekam usque ad *Ends hierom onſe Vader.*

† Nec hæc apud Bekam.

Ende als dat gedaen was haeſte hem Biſſcop *Jan* tot ſinen lande, ende quam in 't jaer van XLIII. betameliken in der Stadt van Utrecht, dair hy na ouder manier in den ſtoel eerlic gheſet is. Deſe *Jan* was in ſynre jonger bloeyender tyt ende jeughet, ende vant dat Biſdom verladen in grooten ſcout, ‡ ende vant verſet al t' lant van Overyſel ſonder Campen, ende mede waren al die ſlote verſet an deſe ſyde der Yſelen. Ende in den eerſten jaer loſſede hi dat Caſteel te *Stoutenburch*, dat Heer *Aernt* van Yſelſteyn onder had, ende gaf daer voor 4000. ende acht hondert pont. In den ſelven jaer verloſſede hi dat caſteel ter *Horſt*, dat Heer *Hubert Scenck* onder hadde van *Culenburch* voir IX. duſent pont.

‡ Deſent hæc apud Bekam usque ad *In den jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XLV.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende XLII. geſciede ene grote gratie in die Stede van Amſtelredam, die ic mit ſwyghen niet overliden en mach, die aldus geſciede. Een man lach daer ſiec, ſo dat die Prieſter hem gaf ons Heren lichaem, ende beval of die zieke yet overgave, datment int vier gieten ſoude.

(1) Ne Epiſcopus quidem ipſe abſolute aut indiſtincte. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 18. & 21. Sola autem utrum ratio hæc, alia eſt rurſum quæſtio. Haud dubie & æs alienum, quo involvendus ſucceſſor, & quod ingens, deterruit.

(2) Filius hic quintogenitus Joannis XII. Domini de Arckel. Mater Ermgardis filia Comitis Clivenſis. Jo. à Leidis 30. *biſt.* 7.

Digitized by Google

ſoude. Onlanghe als die Prieſter van dane gaen was, gaf die ſieke man over, dat hi ingenomen had, ende men gotet int vier. Cortelic daer na coemt die ſiecke mans ſoon int huys, ende ghinc ſitten biden vier, ende ſach dat waerde lichaem ons Heren hier leggen int vier, alſo geheel ende alſo wit, oft nywes van den outaer comen was, ende het nye menſche genut hadde, ende ſprac tot ſinen wive. Ic ſie dat heylige lichaem ons Heeren alhier leggen in den vier, alſo geheel ende ſo wit, oft nye genut en ware. Dat wyf nam haren hooftdoec ende ſeyde: Och had ict hier inne. Die man taſte int vier mit ſyne bloeter hant, ende nam dat heylige lichaem ons Heeren met ſinen vingheren, ende werpt den wive in den ſcoet opten doec, ende ſy leydet voert mitten doec in hoer ſcryn. Dat ſacrament behilt een ſmette, daert die man met ſyne vingheren mocht aengetaſt hebben, datmen huden daghes an ſcouwen mach. Doe lieten ſy 't den Prieſter weten, die 't ſacrament daer gebrocht hadde. Die Prieſter quam ende namt al heymeliken onder hem, ende brochtet in der Prochikerken in der Cyborien. Des anderen daghes ginc dat wyf tot hare kiſten, ende vant dat heylige ſacrament liggen al daer inne. Dit dede ſi den Prieſter te weten. Die Prieſter, die wonderlic hier toe was, ghinc tot ſinen cyborie, daer hy 't in gedaen hadde, ende en vants niet. Doe ginc hy anderwerf al heymelic, ende brochtet in der Prochikercken. Des derden daghes quam dat wyf echter weder tot hare kiſten, ende vant dat heylige ſacrament noch al daer inne, ende dedet den Prieſter te weten. Die Prieſter, die voert was peynſende dat Godt deſe gratie ende genade openbaer hebben woude, dede dit te weten alle Prieſteren ende Clercken, die in der Stede van *Amſtelredam* waren, die alle geſtelyc habyt an daden ende gingen mit crucen ende mit vanen ter heyliger ſtede, dair dat heylige ſacrament gevonden was, en brachtent mit ſanghe ende mit love, mit groter waerdicheyt in der Prochikerken. Daer iſt gebleven tot in den daghe van huden. Daerna geſciede groote gratie aldair; van wat ſiecten die luden ziec waren, ende hoire bedevaert aldair loveden, worden geſont. Oec mede luden die onſculdelic in vangeniſſen laghen, ende hoir bedevaert dair loveden, vielen die banden van handen ende van voeten, ende al die doren waren hem open, ende gingen vri,

Digitized by Google

daer ſi weſen wouden. Ende deſer miraculen vintmen veel tot Amſtelredam volcomelic beſcreven. In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. en XLII. voerſz des anderen daghes van Januarius geſciede een eertbevinghe in Hollandt, die voerteyckende in corten jaren daer na comende plaghe, als ghy hier na horen ſult.

In den jaer ons Heren CIↃ. CCC. XLV. reet Biſſcop *Jan* van *Arkel* uyt ſinen lande om ſparen in een Stat daermen niet en kende, die (1) *biet Grenouwen, daer een riviere doorloopt, die biet Dalſmaet*, ende Heren Robrecht ſynen broeder t' Geſticht van Utrecht te bewaren. In den ſelven jaer als CIↃ. CCC. XLV. quam Grave *Willem* derdewerven uyt Pruſen, ende verſamende een vroom Ridderſcap, daer hi den Oeſtvrieſen mede beſtriden woude, ende als die Grave alle dinc bereyt hadde, die tot deſer heervaert behoeflic waren, ontſeyde hy die Stat van Utrecht om ydel woorden wille, ende beſaten die Stat alom. * Ende mede waren daer vrie Heeren, die des Biſſcops manne waren, ende in den Stichte geſaten waren, die ontſeyden die Stadt van Utrecht mede om Grave † *Florens* wille voerſz. Want hy ſeyde dat hi den Biſſcop niet en teech, mer die Stadt had hem miſdaen. Dat waren deſe, die Heer van *Arkel*, des Biſſcops broeder, Heer *Zweder* van *Abcoude*, ende ſyn ſoon, Heer *Arent* van *Tſelſteyne*, *Jan* Burchgrave van *Montfoirde*, *H. Henric* van *Vianen*, *H. Giſebrecht* van *Sterckenburch*, *H. Jan* van *Broechuſen*, *H. Ernſt* van *Wulven*, *H. Frederic* uten *Hamme*. Deſe voerſz Grave quam voir die Stadt op Sinte Odulfs avont met deſe voerſz Heeren, ende met deſer grooter heyrcracht. Ende hy rechte op XIII. magnelen, daer hi daghelix mede an die Stat lach, ende daer toe ribaude ende menigerhande engiene, daer hi die Stadt mede ſtormede ende moyde. Die van binnen maeckten daer tegens inſtrumenten, daer ſi die vianden meenlike mede keerden van hare poerten ende mueren, ende ſcoten met pilen veel wapentuers, die onbehoet der Stadt te na quamen. Ende als Heer *Robrecht* van *Arkel* vernam, dat Grave *Willem* van Hollant

* Deſunt hæc apud Bekam uſque ad *Ende als de Grave Willem van der Stadt gerumet was &c.*

† *Willams* wille.

(1) Gratianopolis Latine eſt. Hodie *Grenoble*. Vid. Hed. in Joan. & Buchel. *in not.*

Digitized by Google

Hollant die Stat van Utrecht ontseyt hadde, quam hi binnen der Stat, ende ontboot Bisscop *Jan* sinen broeder. Ende binnen dese quam Grave *Willam* in eenre donker nacht wel na aen die Stat al heymeliken te besoeken die diepte van der grafte, eer hi hem onderwonde die Stadt te beclimmen. * *Ende opter Stat mueren stonden vele scutten, die dat versaghen, spande hoir boghen, ende scoten alle gader teffens, ende gescoten gelyc, so dat die Grave Willam dair gescoten wert met een pile door syn voet.* Die Grave *Willam* als hi gewont was wert higeleet in sine tenten haestelikken van dane. Ende binnen deser tyt Bisscop *Jan*, die tot † *Gronouwen* was, vernam datte sine Stede in node ende beseten was, haeste hem ende quam binnen synre Stadt tot Utrecht, ende sprac met Heer *Jan* van *Bemant*, die des Graven *Willams* oom was, ende maecte een soene in deser manieren: Als dat vyf hondert Burgern quamen ootmoedelic uyt der Stadt, ende voer des Graven tenten daelden voer hem neder op hoeren knyen, ende baden hem om vergiffenissen ende voert tot hoerre twier segghen, ende makeden enen vrede, duerende tot Sinte Martyns daghe toe in den wynter, ende binnen desen vrede souden sy haer seggen verclaren van desen soen, dat niet en gesciede, overmits die Grave *Willam* voer in Oostvrieslant, ende daer doot bleeff binnen deser tyt, als ghy hier na wel hooren sult Dese Grave *Willam* rumede ‡ van der Stadt op Sinte Marien Magdalenen avont. Waerom men noch huden daghes dat heylichdom om die Stadt draghet na Sinte Marien Magdalenen dach met processie, met solempniteyt ende met sanghe Gode te love, dat hy die Stadt behoede ende verlossede van dier plaghe, ende voert behoeden moet van alle plaghen. In dien tiden als in den jaer ons Heeren c i ɔ. ccc. xlv. wert *Jacob* van *Artevel* doot geslagen binnen Gent, na dat hi Vlaenderen x. jaer had berecht, ende den Grave *Lodewyck* binnen ende buten bericht, dat hi in den lande geen macht en hadde.

Ende als Grave *Willam* van der Stadt gerumet was, en liet hy niet af van sinen begonnen wercke. Versamede van nywes een

* Aliter apud Bekam hæc usque ad *Die Grave Willam &c.*

† *Gratianopoli.* Beka.

(1) Levoldus de Northof ad Ann. 1245. *Eodem anno idem Comes Hannoniæ Ultrajectum obsedit, sed post multas expensas ibi per ipsum factas vacuus inde recessit.*

Digitized by Google

een verſch Ridderſcap, daer hi die Vrieſen mede beſtriden woude, mer leyder dat glorioſe heer des voerſeyden Graven voer onzedeliken ende ombeſet over die zee an dat onbekende lant, waerom dat ghemeene volc onverſiens quam in groot ongeval. Heer *Jan* van *Henegouwen* quam mit vele ſcepen an die Zuutſide van Sinte Odulfs clooſter op een velt, hiet die Zuudvenne, ende ſette daer ſine tenten bi den oever van der zee. Ende een deel der Hollanders liepen op t' lant ſonder merren, ende en verbeyden des heers niet, dat dair na quam, ende ginghen ſtoutelic jegens die vianden, dat ſiſe afterwaert verdreven. Ende ſulc der Hollanders liepen tot *Staveren*, ende ſulc ander liepen in Sinte Odulfs clooſter, ende ſi liepen mit gewapende vichters binnen des Clooſters mueren. Ende hier machmen mercken, dat die Hollanders ghenen wederſtoet en hadden, eer ſi des Heyligen Confeſſoers clooſter anvochten, en hets te vermoeden, dat meer bi Godliker cracht dan menſcheliker macht geſciede, dat ſi weder van den voerſeyden Kerchove verdreven ſyn, die de Vrieſen wredelic vervolgheden, ende hebbenſe te pas doot geſlagen. Die Grave die van deſen ongevalle niet en wiſte voer an die Noortſyde des voerſeyden Clooſters, ende ghinc daer opt lant als een onvervaert Prince, ende met hem ontrent vyf hondert wapentuers, ende verbrande daer dat naeſte dorpe, ende ginc ſtoutelic tegens ſine vianden, ende verweerde hem totter doot toe. Ende daer tegens die Vrieſen mit ontalliken wapentuers beliepen die Hollanders al om, ende ſloegen den Grave doot, ende veel der ander, das ſys niet en bekenden. Ende veel meer bleven daer gedrenct dan geſlagen, om dat ſy onſedeliken te ſcepe liepen. Deſe bloedige ſtryt geſciede op de VI. Kalende van October, ende op die ſelve ſtede daer die Graven van Hollant plagen te rechte te ſitten, die die Graefſcap van Oeſtvrieſlant moghentlic plagen te berechten. Ende ſiet hoe die Godlike macht ſpeelt in de menſchelike dingen. Want Grave *Reynout* van Gelre voerſeyde, dat deſe *Willam* van den Vrieſen ſoude doot geſlagen worden, doe hine hief uten doope des Kerſtendoms. Ende in deſer heervaert bleven doot vyf hondert wapentuers, daer deſe die voorſte ende die vermaerdſte of waren, die Heer van *Hoern*, die Heer van *Walcoert*, die Heer van *Ligni*, die Heer van *Many*, die Heer van

An-

Digitized by Google

Antoengen, , die Heer van *Aemſteden*, ende die Heer van der *Merweden*, Baenrodſen, *Gheraerd* mitten baerde, *Willam* van *Naeldwyck*, *Simon* ende *Dideric* van *Teylingen*, *Ghye* van *Aſpe-ren*, *Ian*, *Reynout*, ende *Willam* van *Montfoerde*, *Dideric* van *Zanthorſt*, *Dideric* ende *Herman* van *Zweten*, *Florens* van der *Merwede*, *Ogier* van der *Spaenge*, *Gheryt Evers*, *Alfaert* van der *Horſt*, *Claes Oem*, *Willam* van *Donghen* *Dideric* van *Walcoert*, ende *Gheryt* van *Florevy*, * Bannierhouwer, Ridders, ende daer toe veel Joncheers, Borgers, ende uytgecoren wapen-tuers. Des tyenden daghes daerna voer over in Vrieſlant *Martyn* die Commelduyr van Haerlem, ende gevant onder al den † doden luden, des Edelen Grave *Willams* lichaem bi kenliken teykenen, ende, daer toe VIII. Ridders van deſen voerſz Heeren. Ende deſe IX. worden gevoert (1) in een Clooſter, dat *Floercamp* hiet, van Sinte Bernaerds oerden.

* *vexillifer.* Beka.

† *inter nobilium occiſorum corpora.* Beka.

Daerna in den ſelven jaer, als Sinte Martyns dach quam, als dat beſtant ende den vrede tuſſchen den Geſtichte ende Hollant eynde nam, verbannede deſe Biſſcop *Ian* van *Arkel* alle die ghene, die geſeten waren in ſyn Biſdom, uyt den Geſtichte van Utrecht, ende des Graven hulpers hadden geweeſt in den beſitte van der Stadt van Utrecht. Doe quamen ſy alle ende beterden hoer miſdaet, ende baden den Biſſcop genade, ſonder Heer *Aernt* van *Yſelſteyne*, ende Heer *Eernſt* van *Wulven*. Daerna in den ſelven jaer ons Heeren van XLV. op Sinte Cecilien dach tooch Biſſcop *Ian* van *Arkel* uyt mitter Stat van Utrecht, ende beſat dat Caſteel van *Wulven*, ende wonnet, ende vene die daer op waren, ende worpet neder. In den jaer van XLVI. ontrent onſer Vrouwen dach purificatio tooch Biſſcop *Ian* van *Arkel* echter uyt mitter Stat van Utrecht, ende verbrande al *Emeneſſe* totten gronde toe, want ſi des Biſſcops luden waren, ende wouden Hollanders weſen. Lieten horen naem van *Emeneſſe*, ende noemden haer mit enen nywen name, ende hiet *Ooſthollant*, ende bleven nochtans Hollanders ter tyt toe, datſe de Biſſcop mit ſcaden verwan.

In

(1) Deeſt aliquid. Beka habet *per interſignia certa repertus eſt, qui ad monaſterium Floridi campi cum eiſdem à Freſonibus adductus eſt.*

Digitized by Google

*Nechtet apud Bekam usque ad Ende hier en binnen vernam die Keyser Lodewyc.

* In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLVI. opten XIV. dach der maent, die Februarius hiet, overdroech Bisscop *Ian* van *Arckel* mit sinen Steden ende lande van Overysel, dat si hem hulpe deden mit gelde, daer hy t' lant van Overysel mede vry makede ende lossede, dat Bisscop *Ian* van *Diest* in voertiden den Hertoge van Gelre te pande had geset, ende gaf daer voir LX. dusent gulden reael, ende lossede die brieven. Dat gelt ontfengen sine twe sonen *Reynout* ende *Edewaert* tot Gersclo. Ende want die Steden, ende t' lant van Overysel niet al en gaven die voersz somme gelts, so versette die Bisscop voer datter an gebrac sine Slote, als Stoutenburch ende die Horst, ende al sine Ambochten an dese syde der Ysel den burgher ter tyt toe, dat si hoer gelt hadden. In den selven jaer voirsz van XLVI. in de vasten cofte Bisscop *Ian* van *Arckel* den Burch ende Heerlicheyt ter Laghe, ende dat dair toebehoort, om vyf duysent pont tegen *Herman* Heren *Aelbert* ende *Iutten* sinen wive, die men dat gelt verborgheden, mer dat gelt en waer te tide niet betaelt, so datter groote schade op ghinc, als ghy hier na wel hooren sult.

Ende hier en binnen vernam die Keyser *Lodewyc*, dat Grave *Willam* die edel Prince doot gebleven was op die Vriesen, ende geen kint en hadde achterlaten. Doe ghinc hi te rechte sitten in Keyserliken ghewade, daer veel Princen waren des Roomschen Rikes, dien hi recht ende oirdeel vraghede van Hollant. (1) Die daer of sententie ende oerdeel wyseden, dattie

(1) An recte Hollandia & quo sensu dicatur feudum Imperii dixi quod sufficit *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 33. Imperii quidem feudum, sed feudum liberum, non ligium. Quodnam liberum autem, vid. *ibid. cap.* 34. Comes & vasallus & Princeps Imperii, sed vasallus non ut ceteri. Proprii generis vasallus. Nec servitio militari, nec tributis obstrictus. Et nec legibus quidem unquam aut judiciis Imperii. Vasallus dicis tantum causa. Quandoque & investitus, ut vasallus. Non nego. Sed nec omnes investiti. Et siqui investiti, ab his ultro id petitum, & quidem certis ex causis, ut verbi gratia, si ipsis æmuli, ut esset sic & fortius & speciosius ipsorum jus. Et idcirco Johannes Bavarus à Sigismundo investitus, Margareta à Ludovico, ipsa ultro id petente. Et nec alia petendi causa, ut satis patet ex literis:

In Dei nomine Amen. Ludovicus *Quartus Dei gratia Romanorum Im-*

Digitized by Google

dattie Graefſcap van Hollant mit reechte den Roomſchen Rike aen-

Imperator ſemper Auguſtus univerſis ſacri Romani Imperii fidelibus ſibi dilectis, quorum intereſt vel intereſſe poterit in futurum, ad quos præſentes literæ pervenerint, Imperialis gratiæ plenitudinem cum ſalute & notitia ſubſcriptorum. Licet ex Auguſtalis Serenitatis officio, ad quod vocati ſumus divina providentia, teneamur omnes & ſingulos ſacri Romani Imperii fideles in ſuis juribus conſervare, eos tamen, qui vel conſanguinitatis vel matrimonii vinculo nobis junguntur, ex humana quadam inclinatione tueri ſpecialius obligamur. Hinc quum Spectabilis Wilhelmus *Comes Hollandiæ, Zelandiæ, & Dominus Friſiæ divæ memoriæ affinis noſter prædilectus, prob dolor! diem clauſit extremum, nullo ex ſe vero legitimo relicto herede, cumque inclyta & præclara* Margareta *Romanorum Imperatrix ſemper Auguſta, contboralis noſtra kariſſima, præfati Comitis ſoror antiquior ex utroque parente nobis inſtanter ſupplicavit, ut ipſam tanquam veriorem & proximiorem heredem de dictis Comitatibus Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominio Friſiæ inveſtiremus, Nos precibus attendentes ipſam tanquam veriorem, proximiorem, & antiquiorem heredem de dictis Comitatibus, & quibuſlibet eorum juribus & pertinentiis, à nobis & ſacro Romano Imperio in feodum deſcendentibus, oſculo oris & ſceptro Imperiali adhibitis, & aliis ſolemnitatibus debitis, quæ de jure vel conſuetudine adhiberi in talibus conſueverunt, infeodavimus & inveſtivimus, ac etiam infeodamus & inveſtimus præſentibus omni jure, modo, & forma, quibus Spectabilem Wilhelmum felicis recordationis Comitem Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominum Friſiæ, præfatæ contboralis genitorem, ſocerum noſtrum kariſſimum, jam dudum infeodavimus & inveſtivimus, promittentes præſentibus & ſpondentes, quod ſine ſcientia, conſenſu, & voluntate expreſſa ſæpedictæ contboralis noſtræ præſcriptos Comitatus Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominium Friſiæ, ſimul vel diviſim, cum ſuis juribus & pertinentiis quibuſcunque non vendemus, non permutabimus, neminem alium de bis infeodabimus, nec in pignus dabimus, nec quovis alio alienationis modo in alias transferemus perſonas. Quod ſi ſecus fecerimus in toto vel in parte boc exnunc decernimus irritum & inane. Omnibus igitur & ſingulis præſcriptum Comitatum Hollandiæ, Zelandiæ, ac Dominium Friſiæ, vaſallis & hominibus ligiis, nobilibus & innobilibus, nec non civitatibus, opidis & villis, Ballivis, judicibus, Scabinis, Conſulibus, & Communitatibus, & generatim quibuſlibet hominibus, religioſis & ſecularibus, cujuſcunque conditionis extiterint, in dictis Comitatibus Hollandiæ & Zelandiæ, ac Dominio Friſiæ, commorantibus, ſeu in ipſis quævis alia jura tenentibus, quocunque nomine teneantur, boc Imperiali edicto diſtricte præcipimus & mandamus, quatenus præfatæ Domina* Margaretæ *contborali noſtræ legitimæ, tanquam veriori, proximiori, ac antiquiori heredi ac Dominæ*

aengecomen ware, want Grave *Willam* ſonder kind doot ge-

ſuæ pareant, obediant, & intendant, quemadmodum ipſius progenitoribus paruerunt, obediverunt, & retroactis temporibus intenderunt. In quorum teſtimonium præſentes conſcribi, & noſtræ majeſtatis ſigillo juſſimus roborari. Actum & datum in caſtro noſtro Nurenburch Ann. Domini CIↃ. CCC. XLVI. XV. *die menſis Januarii anno* XXVII. *Imperii* XIX.

Margareta hic inveſtita, Wilhelmus autem ejus filius & ſucceſſor non item. Nec tacuiſſet Imperator, ſi & is inveſtitus. Notandum etiam, quod Comes ne Imperii quidem juſſis, ut ceteri, ſemper paruit. Neglexit ſæpe & contradixit, ut verbi gratia Joannes Batarus, cujus literas de eo habes *lib.* 1. *de Nobilit. cap.* 32. Sunt ſcio, qui imperioſius egerunt cum Comite, ut Albertus Auſtriacus. Sed fruſtra & nequicquam, ut dixi *d. lib.* 1. *cap.* 33. Literas habeo ineditas Adolphi Naſſavii, quibus Comiti injungit, ut mittat Comitem Hannoniæ Johannem de Avennis in poſſeſſionem terrarum, quæ ipſi adjudicatæ. Quod & factum haud dubie. Sed ultro factum, ſi factum, ut quod bello Italico, quod Turcico, aut Saracenico interdum interfuit, ultro ab eo factum. Adolphi literæ ſunt hæ.

Adolphus Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus Spectabili viro Florentio *Comiti Hollandiæ fideli ſuo dilecto gratiam ſuam, & omne bonum. Quod ſpectabilem virum* Johannem *de* Avennis *Hannoniæ Comitem, filium noſtrum dilectum, ob ſuæ probitatis eximiæ merita, & progenitorum ſuorum contemplationem nobilium, qui conſtanter in fide claruerunt, Imperii generoſis amplexibus aſtringentes proceſſum claræ recordationis Wilhelmi Romanorum Regis prædeceſſoris noſtri tunc habitum de terra* Aloſt, *de terra juxta* Scaldim, *de terra* Geraldi *montis, de terra* Waſiæ, *de terra quatuor* Officiorum, *& omnibus attinentiis ſuiis per ipſum* Wilhelmum *Regem & Principes Regni Alemanniæ in ſolempni Curia congregatos abjudicatis ſolempniter quondam* Margaretæ *Flandriæ Comitiſſæ, ac piæ recordationis* Johanni *de* Avennis *ejuſdem Comitis Hannoniæ genitori, eorundem Principum libero interveniente conſenſu, collatis ex liberalitate munifica duximus approbandum, confirmandum, ac etiam innovandum, omne jus nihilominus nobis & Imperio vacans aut competens in præmiſſis noſtro & Imperii applaudente conſenſu de novo eidem Hannoniæ Comiti liberaliter & largiſſue conferendo, ac inveſtiendo de ipſis, recepto ab ipſo de terris eiſdem homagio & fidelitatis debitæ ſacramento, prout in privilegiis noſtris ſuper hoc confectis & ſibi conceſſis expreſſius & lucidius continetur, fidelitatem tuam rogamus, & pleniſſimo cum aſſenſu regio te nominamus, auctoritate præſentium præciſe mandantes, quatenus prædictum Comitem Hannoniæ in poſſeſſionem prædictarum terrarum mittere non omittas,*

ad-

Digitized by Google

adhibitis his, quæ in talibus fieri consueverunt, & eum in eisdem terris auctoritate regia, cessante conditione qualibet manu tenere, juvare, ac defendere non omittas. Datum Moguntiæ XIV. *Kalend. Januarii, Regni vero nostri anno nono.*

Cum initio hujus seculi ageretur de pangendis cum Hispano induciis, Imperator re audita ad Ordines missis literis mirari se scripsit nihil se prorsus monitum de re tanti momenti, pertinere id ad Imperium, præsertim cum omnis Belgica Imperii esset feudum. Ordines quid responderint habet lector apud Grotium *lib.* 16. *hist. Sed de feudo silebatur*, ait Grotius *ibid. quia & refellere odiosum, & fateri inglorium.* Mox disputans de ea re, *diploma exstat*, inquit, *Othonis tertii, quod Comiti Hollandiæ, quæ beneficiario usu tenuerat, jure mancipii habere concedit. Bella mox Imperatores inter & Comites, postulantes negantesque obsequium. Fuere tamen Principes, qui affectandis Germaniæ studiis vasallos se Imperii dixere, sed liberos, & præter reverentiam nihil debentes, quos inter Wilhelmus fuit factus ipse Cæsar. Nec mutavere Bojoari, nati quippe Imperatoribus, sed Burgundi, & post hos Austriaci, sacramentum abnuere, repetentes ex antiquo libertatem, seu Fridericus Imperator Philippo Burgundo jus omne Imperii remiserat &c. Carolo autem quinto Imperium affectanti, cum Gallum vellet ut externum repellere, objectum Germanis ab ipsis, nihil magis Belgas ad Teutiscum Imperium quam Gallos pertinere: non conferri tributa, non pareri legibus, non judicia agnosci.* Certe nihil verius, etsi forsan videri possit cuipiam res obscurior, quod dictum tum à Germanis. Remisit certe jus Imperii non Fredericus tantum, ut ait Grotius, sed Ludovicus etiam Quartus, excepto tantum homagio, ut testes sunt literæ:

Ludovicus Quartus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus universis & singulis præsentes literas inspecturis gratiam suam & omne bonum. Ad universorum notitiam cupimus pervenire, quod nos propter grata & obsequiosa servitia, quæ spectabilis Gulielmus *Comes Hayoniæ & Hollandiæ. & sui prædecessores nostris antecessoribus Regibus & Imperatoribus Romanorum & Imperio exhibuerunt, & adhuc nobis & Imperio exhiberi speramus, in futurum omne jus, quod iidem nostri prædecessores in Comitatibus Hollandiæ & Dominatu Frisiæ reclamaverunt, seu reclamare potuerunt, aut nos reclamare possemus, libere & absolute de consensu & assensu nostrorum Principum quitamus, ac eidem ejusque heredibus & successoribus præsentibus duximus remittendum, salvo tamen nobis & Imperio homagio debito pro eisdem. Si autem processus aliqui per nostros prædecessores facti extiterunt contra eundem Comitem aut suos prædecessores pro jure prædicto, ex certa scientia præsentibus irritamus. In cujus rei testimonium præsentes conscribi, & nostra bulla aurea signoque consueto jussimus communiri. Datum Spiræ quarta decima die mensis Junii anno Domini* CIↃ. CCC. XXX. *Regni nostri anno* XVI. *Imperii vero tertio.*

Digitized by Google

gebleven ware. (1) Ende als dat gedaen was, ſo gaf deſe ſelve Keyſer *Margrieten* ſinen wive deſe Graefſcap van Hollant, want ſi des ſelven Grave *Willams* ſuſter was. Doe bereyde haer die ſelve Keyſerinne, ende quam mit grooter eyerheyt in Hollant neder, daer ſy hoochlic ontfangen wort, ende belovede recht ende oirdeel te doen alle horen mannen, ende al horen luden gaf ſy milde gaven, ende dede hem gratien, ende meerre vriheyt, ende beter privilegien, dan ſi te voren hadden, ende maecte vrede mitten Geſtichte ende mitten Biſſcop van Utrecht, van Sinte *Margrieten* daghe in den jaer van XLVI. duerende tot twee jaren na dien daghe, tot Sinte *Margrieten* daghe toe int jaer van XLVIII. Ende daer na bevalſe Hertoge *Willam* haren ſoon die Graefſcap te berechten ende tooch weder in Beyeren.

(2) In deſen tiden als in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. en XLVI. begonſte Biſſcop *Jan* van *Arkel* die Stat van *Renen* te mueren mit ſinen goede, ende volbrachtſe, alsmen noch ſcouwen mach. Daerna in den ſelven jaer Timothei ende Symphoriani was een ſtryt te *Kriſſe* tuſſchen den Coninc *Philippus* van Vrancryc ende Coninc *Edewaert* van Enghelant, die aldair den ſtryt wan. Dair bleven doot de Coninc van Beem ende mit hem XXVI. hondert Ridders alſo alsmen ſiet.

In

(1) Accepit Margareta, & accepit ut beneficium, ſed quod notandum, ut beneficium, in quo vi veteris conſuetudinis ei ſummum jam jus. Hollandia quidem feudum, ſed liberum, ut jam dixi. Non feudum, aut terra *Salica*, quo nomine etiam venit feudum in quodam veteri teſtamento, ut notavit Bodinus *method. hiſtor. cap.* 6. quod prorſus fæminas excludit. In Ada aliud exemplum, & poſtea in Jacoba, in Maria Burgundica. Heinric. Rebdorf ad Ann. 1347. *In cujus locum ſucceſſit prædicti ſoror, tanquam proximior & ſenior inter ſorores, videlicet Reginam Angliæ, & Comitiſſam vel Marchioniſſam Juliacenſem, juniores quam ea, nullum vero fratrem, propter quod ex conſuetudine patriæ terram Hollandiæ & terras alias ſicut frater obtinuit.*

(2) Hæc & reliqua quæ ſequuntur fruſtra quæras apud Bekam. ** Suis porro Interpres verbis aliunde & de ſuo hiſtoriam pertexit.

** Sed vide infra Admonitionem Matthæi pag. 408.

Digitized by Google

In den ſelven jaer wan deſe Conine *Edewaert* van Engelant die Stat van *Calys* daer hy voer lach XLVI. weken. In den ſelven jaer vocht Biſſcop *Ian* op Sinte Cecilien dach met Heer *Hubrecht* van *Culenburch*, Heer *Robrecht* van *Arkel*, Heer *Iacob* van *Nyevelt* t'Utrecht op die plaetſe tegen die *Gunterlingen*, dien ſi verwonnen ende verdreven uten Stadt, ende dier was omtrent ſes hondert.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. en XLVII Sinte Praxedis dach ſtreden die van Ludic tegens haren Biſſcop, dattie Ludickers verloren te *Haſſelt*, daer bleven doot Heer *Hubrecht* van *Culenburch*, ende Heer *Robrecht* Biſſcop *Ians* van *Arckels* broeder, ende van der mannen van Ludic, alſo alsmen ſeyt, XXXII. duſent man. Ende als *Robrecht* van *Arckel* Biſſcop *Ians* broeder in den ſtride doot gebleven was, bleef Biſſcop *Ian* noch in grooter ſcout, dien hi geerne betalen ſoude, ende ſette in ſine ſtede hem ſeſſen, die hi beſt gelovede, dat ſi ſine ſcout vervallen ſouden, ende hem ſeſſen in horen handen ſyn Burghen ende ſyn lant te regieren, dat waren deſe, Heer *Zweder* uter *Loe*, Heer *Ian* van *Culenburch*, Heer *Henric* van *Vianen*, Heer *Jan* van *Woudenberch*, Heer *Giſebrecht* van *Sterckenburch*, ende Heer *Iacob* van *Lichtenberch*. Ende die Biſſcop voer buten des lants om ſinen coſt te ſparen in een Stat, hiet *Verdunen*, ende van dane ginc hy na *Tuers*, ende bleeff aldair tot ſinte Jans daghe Baptiſten te midde ſomer alsmen ſcreeff ons Heeren jaer CIↃ. CCC. XLVII. Doe penſede Biſſcop *Ian* van *Arckel*, dat hi nutter waer tot ſinen lande, want die vrede tuſſchen t'Biſdom ende Hollant uytginc ten naeſten jaer comende tot Sinte Margrieten dach. Ende als hi weder quam tot ſinen lande vant hi, dattie ſeſſe ſyn ſcout gemeerret hadden, ende niet gemindert. Ende binnen deſe tyt dat Biſſcop *Jan* uten lande was, wan Heer *Zweder* uter *Loe* die bueren uter Eem hoer kercke af, ende tymmerde daer een caſteel.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende XLVIII. des daghes na Sinte Margrieten achtende dach, als die vrede eynde genomen hadde teſſchen Hollant ende dat Biſdom, tooch Biſſcop *Jan* uyt mitter Stat van Utrecht bi *Emeneſſe* op een velt, dat *Lopaers* hiet, daer hem die Hollanders ſtoutelic tegens quamen. Daer bleeff gevangen Heer *Melys* van *Mynden*, ende veel

veel goeder lude mit hem, dair die Biſſcop grooten ſcade af hadde, ende veel bleven dair doot van *Emeneſſe*, ſo dat ſi bi node horen nywen naem moſten aflaten, dat ſi Oofthollant hieten, ende namen horen ouden naem weder aen, ende bleven Biſdommes, als ſi te voren waren. In den ſelven jaer daer na op onſer lievер Vrouwen dach aſſumptio quam Hertoge *Willam* uyt Beyeren mit grooter heercracht opten *nyen Dam* by *Tſelſteyne*, ende verbrande *Jutfaes*, ende lach daer VIII. daghe, ende die Biſſcop verſamede vier duyſent man, ende verbrande dat lant van *Woerden* ende *Aemſtel*. Ende binnen deſer tyt dat Hertoge *Willam* opten nywen Dam was ontſeyde Heer *Giſebrecht* van *Bronchorſt* den Biſſcop *Jan*, ende brande hem of dat Caſteel te Goer. Doe dadinghde die Hertoge van *Limburch*, die Grave van *Cleve*, Heer *Jan* van *Henegouwen* enen vrede tuſſchen den Hertoge *Willam* ende den Biſſcop *Jan* van *Arkel* duerende tot Sinte Martyns daghe toe in den wynter daer naeſt comende. Ende als die vrede gemaeckt was, toech Biſſcop *Ian* over Yſel, ende weert hem op Heer *Giſebrecht* van *Bronchorſt* ende verbrande ſyn dorpe tot *Borkeloe*. In den ſelven jaer voerſz op onſer Vrouwen dach nativitas ontſeyden *Eduwart* van *Gelre* ende *Reynout* ſyn broeder den Biſſcop *Ian*, ende verbonden hem mit Hertoge *Willam* van Hollant, ende worden ſine hulpers. Doe beval Biſſcop *Ian* Heren *Vrederic* van der *Ezen*, *Zallant*, *Diepenhem*, ende die *Twent*, dat hi oorloch voeren ſoude, ende dat lant bewaren tegens den Hertoge van Gelre, ende tegens den Heere van *Bronchorſt*, ende des Biſſcops hulpers waren die Heer van *Voorſt*, ende die Heer van *Kuunre*.

In den jaer ons Heeren alsmen ſcreeff CIↃ. CCC. XLIX. wert dat oorloch gevreet ende opgeſet. Doe quam die Heer van *Voerſt*, ende rekende dat hi te coſt ende ſcade geleden hadde in den oorloghe in des Biſſcops hulpe van den huſe te *Keppel* * x duyſent ouder ſcilden, ende Heer *Vrederic* van der *Eſen* rekende van den huſe daer hi op lach, dat hi den Biſſcop verleyt had, ende te ſcade geleghen in den oorloghe tegens die Gelreſche XLII. duſent ouder ſcilde ende CC. ouder ſcilde. Die Biſſcop die dat gelt niet vervallen en mochte, ende die onſedelick rekeninghe, liet Heer *Vrederick* van der *Ezen* ſyn Ambochten ende Sloten op die tyt. In den ſelven jaer

* *quinque millia.* Jo. à Leidis *lib.* 29. *c.* 10.

jaer ontseyde den Bisscop die Heer van *Steynvoerden*, Heer *Ian* van den *Nabuus*, Heer *Enghebrecht* † *Robbè*, ende Heer *Ian* van *Ghemen*, ende daer toe menich quaet scramme, ende oorlochden tegens den Bisscop tot datmen screeff ons Heeren jaer CIↃ. CCC. LI. tot *octavas sacramenti*, doe wert dat oorloch gesoent, ende van desen oorloge rekende Heer *Vrederic* van der *Ezen* den Bisscop te cost CIↃ. CCCC. ouder scilden, ende seyde hy hilde 't lant van Overysel te pande voer die eerste somme, ende voer die leste. Daerna in den selven jaer des anderen daghes na onser Vrouwen dach annuntiatio tooch Bisscop *Jan* mitter Stadt van Utrecht tot Oudewater, ende wonnen die Stadt, ende verbernden ende venghen vele luden, ende namen vele roofs. Daer bleven vele doot, Burgers ende hoghe mans van Utrecht, *Jan* van *Rysenburch*, twee broeders van *Lichtenberch*, *Jacop* ende *Gheryt*, *Evert* van (1) *Driel*, ende anders veel goeder lude. Daerna in den selven jaer op Sinte Odulfs dach tooch die Bisscop mitter Stadt van Utrecht voer *Scoenhoven*, daer die Hollanders tegen hem streden, mer si verloren den stryt. Daer worden gevanghen Heer *Gisebrecht* van *Langheraec*, Heer *Herbaren* van *Liesvelt*, ende Heer *Coen* van *Oesterwyck* met veel goeder luden, daer die Bisscop veel goets af scattede, Ende daer wan die Bisscop op sine vianden XVIII. banieren. Daer na als Sinte Bartholomeus dach quam wort een vrede gemaect tusschen Hollandt ende den Stichte, duerende tot Sinte Martyns daghe toe in den winter dair naestcomende tot in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende L.

† *Gisbertus Zolde* est apud Jo. à Leydis *lib.* 29. *cap.* 10.

In dien tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLIV. gesciede een sonderlinge wonder, want daer quam een volc, dat † niemant en conste die waerheyt vernemen, wie si waren, of in wat lande, dat sy 't eerst begonsten, ende sonder oirlof des Paus, ende der heyliger kercken. Dese luden nayden crucen op hoer hoeden, ende cleder, namen bedevaert ane, die duerde XXXIII. daghe. Dese ginghen mit crucen ende mit vanen, ende songen loffanc Gode ende onser Vrouwen, ende elkes daghes ontcleden si hoer twee warf, sonder horen hoet,

† Jo. à Leydis *lib.* 29. *cap.* 13.

(1) Van *Deel* est, sed perperam, apud Jo. à Leidis. *lib.* 29. *cap.* 17.

Digitized by Google

hoet, caproen, behilden ſi aen, ende hoer broec, ende beneden ſcorten ſi een linnen cleet om hem, dat was lanc van den avel ter aerden toe, ende daer boven bleven ſi al naect, ende ſloegen hem mit gheſelen, ſo dat ſi ſeer bloeden, ende ſongen dan,

Nu ſlaet u ſeer door Chriſtus eer,
Door God ſo laet die ſonden meer.

Ende als ſi hem ghegheſelt hadden, ſo ginghen ſi voort in een ander kercke, ende ginghen hem gheſelen, ende nergent ſliepen ſi den enen nacht, daer ſi den anderen geſlapen hadden. Ende veel luden die dat ſaghen worden beroert mit grooten berouwe van hare ſonden, ende namen die bedevaert mede aen, leken, clercken, Papen, monicken, ende ooc ſommighe Biſſcoppen. Mer die Prieſters waren en gheſelden hem niet openbaerliken. Hier of geſcieden vele dogheden, want deſe gheſelbroeders maecten veel ſoenen van dootſlagen, of van ſtriden, ende van menighen ſwaren veten, die te voren niemant beſoenen mochte. Deſe gheſelbroeders ſloegen die Joden doot, waer dat ſi ſe vonden, die niet Kerſten weſen wouden, ende waenden dair Gode lieve mede te doen, dat nochtan in onſer wet verboden is. Ende want daer veel erroers in geſciede, ſo verboet die Paus, datmen dat niet meer doen en ſoude. Men ſeyde dat een Prophete propheteerde van deſen volcke langhe te voren aldus: *Veniet gens ſine capite & flagellabit ſe pro peccatis ſuis.* Dat is te ſeggen: *Daer ſal een volck comen ſonder hooft, ende ſal hem gheſelen overmits ſine ſonden.* In den ſelven jaer wert een ſterfte van volcke ſo groot, datmen meende, dat in al Europen rume die helfte van den volcke bleeff. Ende ſommighe Steden ſtorven al heel uyt mit allen. Mer of deſe plaghe yet was in Aſien of in Afriken des en weet ic niet.

* Jo. à Leidis *d. loc.*

Ende als aldus deſe vrede tuſſchen Hollant ende den Biſdom van Utrecht gemaect was, die inghinc te Sinte Berthelmeus daghe in den jaer ons Heeren XLIX. als voerſz is, quamen deſe ſelfſe, Heer *Zweder* uter *Loe*, Heer *Jan* van *Culenborch*, Heer *Henric* van *Vianen*, Heer *Jan* van *Woudenberch*, Heer *Jan* van *Sterckenburch*, ende Heer *Jacop* van *Lichtenberch*, die al hadden in hant Sloten, Ambochten, ende lant an deſe

ſyde

Digitized by Google

ſyde der Yſelen, ende ſeyden ſi en wouden des Biſſcops ſcout niet langer verhouden. Ende nu en ſal noch en hadde die Biſſcop in ſyn gewout niet meer van allen den Sloten dan *Vollenbo*, ende dat daer toe behoort, want Heer *Vrederic* van der *Eze* had te pande al t' lant van der *Yſel* voer ſyn rekeninghe die voerſz is. Deſe ſeſſe ſi wouden hebben al t' Geſtichte an deſe ſide der *Yſel* ende *Vollenbo* daer toe ende ſyn ſeghel xxx. jaer lanc, ende daer toe der eccleſien ſeghel, ende ſo wouden ſi hem jaerlix geven toe ſinen coſt twee duyſent pont. Dit hadde die Biſſcop wel al gedaen, hadde hi behouden *Vollenbo* mit ſinen toebehoren, ende ſyn ſeghel mede, doch ſo en woudent die meer deel van der eccleſien niet ghehengen. Doe deden deſe ſeſſe dit vernemen, dat haer opſet niet mochte geſcien. (1) Doe lieten ſi die burghen leiſten op dat gelt, dat hi ſculdich was opter Heerſcappien ter *Laghe*, daer ſi op ver-

(1) *Leiſten* dicitur fidejuſſor, qui ex pacto hoſpitium deſignatum ſibi intrat, inde non diſceſſurus, ſed ſuo ſumptu manſurus, edendo ibi & bibendo, donec id quod debetur ſit ſolutum ex aſſe. Sic in charta Ann. 1290. *Si vero hoc non fecerint, ex tunc moniti à dicto Gerardo vel à ſuis heredibus prædicti fidejuſſores intrabunt hoſpitium unum in Trajecto, ipſis à dicto Gerardo vel à ſuis heredibus aſſignandum in ſuis propriis expenſis, ibidem de die debitis horis comedendo & de nocte dormiendo, inde non receſſuri &c.* Qui ipſi non intrabant ex cauſa aliqua impediti, ſi ita conveniſſet, pro ſe alium mittebant, ut in charta Ann. 1346. *ſo ſouden wy &c. ter maninghe ons Heeren des Biſſcops van Utrecht &c. daer voor incomen leyſten tot Deventer in een herberghe, daer by ons in dede wyſen, daer toe leyſten, ons ſelven te winnen, rechte maeltyden te eten, ende uter leyſtinge niet te ſcheyden &c. Ende ſo wie van onſen voergenoemden borgen daer ſelve niet leyſten en mochte of conde, die ſal voor hem ſenden aldair tot der ſelver tyt enen erſamen knape te paerde, te leyſten in alle manieren, alſe voerſz is &c.* Et hoc eſt, quod vocat *multitudinem fidejuſſorum ponere ad comeſtus* Levoldus de Northof in Chron. Comit. de Marka *pr.* Sed exolevit jam apud nos, & ante annos ducentos & quinquaginta, & quod excurrit, in ſuperiori Germania ob deteſtabiles abuſus, & quod multò durior eſſet ſemper fidejuſſoris conditio, quam rei principalis, ejuſmodi fideſſuſſio, ut teſtatur Mollerus *lib.* 3. *Semeſtr. cap.* 30. Olim admodum frequens & reſcriptis etiam Principum approbata conventio. Gail. 2. *obſ.* 45.

verleiſten elf duſent pont. Ende wonnen ſi te ſcade, ſo dattet quam op XL. duſent pont. In deſer grooter ſcout an deſe ſyde der Yſel ende an ghene ſyde der Yſel verviel Biſcop *Jan* alſo verre, dat hi ghene weghen en wiſte, hoe hi daer uyt comen mochte, ende verarmde ſo ſeer, dat hi noch lenen noch borgen mochte, ende ſach dat deſe ſelle hem verderven wouden, dair hi in voertiden ſyn geloove in ſtuede, ende ſelve Heeren des Stichts weſen wouden. Hi weerde dan een *Seſſen* hoer macht, ende beval Haren *Gheryt* van den *Veen* ſyn ſegel, ende makede ſyn Vicarium, ende reet van grooter ſcaemte mit ſes paerden uyt ſinen lande tot Romen in die Stat, ende lietet al varen alſt varen mochte. Ende in deſen tiden als Biſcop *Jan* te Romen was, ghinghet buten vrede tuſchen den Geſtichte van Utrecht ende Heeren *Aernt* van *Tſelſteyne*. Doe overdroech des Biſcops Maerſcalc mitter Stat van Utrecht, dat ſi toghen voer *Tſelſteyne* des Manendaghes na beloken Paſchen, ende lach dair voer vyf weken, ende rieden hem ſo mit Heer *Aernt*, dat hi dadingde, ende dat hi hem verwilcoerde, ende ſwoer, ende alle die van *Tſelſteyne* † mit hem, dat ſi voert altoes goede ende getrouwe Stichts lude bliven ſouden, ende nemmermeer tegens den Geſtichte ende tegens die van Utrecht te oorloghen, dat ſi onlanghe hilden.

† Vieda hiſt. Ultraj. p. 44.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. L. doe reſen op die (1) twee partyen in Hollant, dair den ghemenen lande van Hollant groote ongeval of quam. Die een partye noemden hem die *Cabeljauwe*, daer die overſte of waren die Heer van *Arkel*, die Heer van *Egmonde*, Heer *Gheryt* van *Heemskerck*, ende anders veel Ridders ende knechten. Ende die ander partye noemden hem die *Hoecke*, daer die overſte of waren die Heer van *Brederoden*, die Heer van der *Lecke*, die Heer van der *Bincherſt*, ende anders veel Ridders ende knechten. Deſe voerſz partyen ſtichten in Hollant roof ende brant, venghen ende ſloe-

(1) Chron. Oſnaburgenſ. apud Meibom 2. *rer. German. Item anno Domini* CIↃ. CCC. L. *incepit controverſia in Hollandia. Prima pars fuit dicta Cabeljava, quorum Princeps fuit Dominus de Egmonde, Dominus de Arckel, Dominus de Hemkercke, cum militibus eorum & ſatellitibus ſuis: altera pars dicta fuit Houch, quorum Princeps fuit Dominus de Brederoden, Dominus de Lecbe, Dominus de Bincherſt, cum militibus & ſatellitibus ſuis.*

Digitized by Google

ſloeghen elc anderen, dat dair te voren in Hollant niet en geſciede. Die *Cabbeljaus* partye ontboden al heymelike den Hertoge *Willam*, ende quam al heymelike in Hollant, ende wert gehuldet ende ontfaen van ſinen Steden ende lande van *Hollant*, van *Kennemerlant*, ende van *Vrieſlant*. Ende als die *Hoeckſe* partye dat ſagen beſette ſy hoer Caſtelen, ende als die van rouwen voeren tot *Margrieten*, clagheden horen noot. Die *Cabbeljaus* partye dat ſiende overdroegen mitten Steden van Hollant, ende beſaten des *Hoecs* partye caſteel, ende wonnen binnen een jaer XVII. ende worpenſe alle neder. Die Keyſerinne die dit ſeer toornde ontboot Hertoge *Willam* hoeren grammen moet, dat hi hem onderwant hoore Heerlicheit** ſyn waer, ende ſiſe hem in voertiden gegheven had. ** Daer quamt alſo verre, dat die moeder ende haer kint beyde malcanderen enen dach ende ſtonde ſetteden te ſtriden te ſcepe opter *Maſen* tuſſchen den *Briel* ende *s' Gravenſande* om die Heerlicheit van Hollant. Die Keyſerinne brochte in haer hulpe veel goeder lude uyt *Engelant*, ende uyt *Henegouwen*, ende die meeſte deel uyt *Zeelant*. Die Hertoge *Willam* brochte in ſyn hulpe die Hollanders, Kennemers, ende Vrieſen, ende uyt *Zeelant* die Vrouwe van *Voorn* mit hoeren hulpers, ende oec vreemde Ridders ende knechten. Die ſtryt wert groot ende ſwaer om den zeghe te vercrighen. Doch int leſte verloor die Keyſerinne den ſtryt mit hoer partye, tooch op hoer zeylen, ende voer over in Engelant. Dair bleven veel goeder luden doot ende meeſt van den Engelſchen. Die Heer van *Brederode* wert gevangen, ende veel goeder lude mit hem. Deſe jammerliken ſtryt geſciede tuſſchen die moeder ende hoer kint op Sinte Martyns dach tranſlatio in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LI. Daerna wert dat oorloge geſoent, ſo dattie Keyſerinne behilt Henegouwen tot hoerre doot toe, ende hi ſelve bleeff Grave van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieſlant. Daer na ſo nam hi ten wyve des Hertogen dochter van Lancaſtel ende Grave van *Orbi*, die *Machtelt* hiet, daer hi geen kint bi en wan. In den ſelven jaer ons Heeren voirſz was die ſtryt tuſſchen Coninck

Jan

** Hic aliqua deſunt. Reſpondit ſcilicet Wilhelmus, matrem jam antea ſibi Comitatum largitam fuiſſe.

** Vide omnino infra Admonitionem Clar. Matthæi pag. 408.

Digitized by Google

Jan van Vrancryck ende tuſſchen den Conine *Edewaert* van Engelant te Putiers, daer die Conine *Jan* den ſtryt verloes, ende wert in Engelant gevoert.

Nu wil ic voert ſcriven hoe Biſſcop *Jan* van Romen quam. Doe deſe Seſſe vernamen, dat Biſſcop *Jan* in lange tyt niet weder comen en ſoude, overdroegen ſi mitter eccleſien, datmen Biſſcop *Jan* ontboet, dat hi binnen die Stat comen mochte ende moſte. Daer hi quam op Sinte Egidius dach in den ſelven jaer van LI. voerſz, ende vant hulpe noch trooſt, noch an den Heer van Arkel, noch an niemant binnen ſinen lande, noch buten, die hem ſynre ſaken bewynden woude. Alſo waſt gemaect, ende beſet. Doe moſt hi raet nemen an hem ſelven, ende creech dat huys te *Weerdenſteyn* om hem mede te helpen tegens die Seſſe. Daerna in der vaſten en alsmen ſcreeff LII. leenden hem Heer *Otte* van *Tſelſteyne* dat huys te Beverweerde, daer hy ginc op leggen, ende taſte ſyn Heerlicheyt aen hooch ende laech, ende orloghede jegens die Seſſe. Ende als hi enigerhande ſaken doen ſoude, ſo moſt hi hem beraden mit luden van buten; want hi van ſinen onderſaten geen hulpe en had. Daerna in den herfſt ontrent Lamberti int jaer voerſz dedinghde die Cleſi mitter Stat van Utrecht, want dat lant aldus in grooten onvreden ſtont, een ſoen ende een gevouch, als dat die *Seſſe* ſouden hebben hoir gelt, dat ſi voer den Biſſcop gelovet hadden, ende daer en ſoude niet meer ſcade op gaen, ende ſi ſouden hem rumen ſine Sloten ende Ambochten. Ende dit geſciede ſonder Heer *Zoeder* uter *Loe*, die en woude niet rumen die Eembrugge.

In den ſelven jaer van LII. cochte Heer *Giſebrecht* voerſz van *Abcoude* dat huys te Woudenberch tegens Heer *Ian* van *Woudenberch*, die Heeren *Hubrecht Scencken* broeder was van *Culenburch*, die tot *Haſſelt* was. Deſe Heer *Ian* van *Woudenberch* had een ſoon, die by rade en hulpe ſyns neven Heeren *Ians* van *Culenburch* quam op eenre nacht, ende beclam dat caſteel van Woudenburch, dat ſyn vader vercoſt heeft, ende woudet behouden. Dit gewout claghede die Heer van *Abcoude*, ende Heer *Ian* van *Woudenberch*, den Biſſcop *Ian*. Ende hier om tooch Biſſcop *Ian* dair voer op Sinte Lucas avont, ende lach dair voer XVII. weken, dat hy 't ſtormde mit beren, mit bliden, ſo dat hy 't wan opten yerſten Saturdach in der Vaſten, ende venc alle die ghene, die daer op waren, en

Digitized by Google

en worpet neder. In dier ſelver tyt doe Biſſcop *Ian* lach voer *Woudenberch* quam in den Stichte Heer *Ian* van *Culenburch*, ende Heer *Giſebrecht* van *Vianen*, ende roveden ende bernden in des Biſſcops lant, ende oerloechden den Biſſcop uyt Culenburch.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LIII. op Sinte Servaes avont tooch Biſſcop *Ian* voer *Montfoerde* mit veel wapentuers, ende brochte mit hem een groot heer, ende een groot werc, dat hi dair meende voir op te ſlaen, om dat die Borchgrave mit Heer *Ian* van *Culemburch* ende mit Heer *Giſebrecht* van *Vianen* tegens hem geweeſt hadden. Ende als Heer *Zweder* die Borchgrave dat ſach dedingde hy mitten Biſſcop om een ſomme van gelde, ende die Biſſcop rumede van danen. In den ſelven jare, van LIII. daerna opten heyligen Sacraments dach was een ſonderlinghe hart weder. Doe reet Biſſcop *Ian* mitter Stat van Utrecht ende van Amersfoirde mit veel wapentuers voir *Merkenburch*, dat hi ſtormde met bliden ende mit aenhogen IX. weken lanc, eer hyt wan, ende venc alle die daer op waren, ende onthovede een deel, ende dedet neder vellen. Hierna in den herfſt ſende die Biſſcop ſinen Maerſcalc mitter Stat van Utrecht mit veel wapentuers voor *Hardeſteyne*, ende die dair op waren gavent den Biſſcop behoudelic hoers lyfs ende hoers goets, ende hi dedet neder werpen. Dair na loſſede Biſſcop *Ian* dat caſteel te *Vredelant* van *Margriete* der Keyſerinnen, die Grave *Willams* dochter was van Hollant, dat Biſſcop *Ian* van *Dieſt* in voertiden verſet had den voerſz. Grave van Hollant voer VII. duyſent pont, ende dat gelt ontfenc *Florens* van *Bechorſt* van hore weghen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LIV. reet Biſſcop *Ian* van Utrecht voor dat caſteel te *Goy*, dat hi wan, ende worpt neder, dat namaels voer der ſoenen van *Nyevelt* geſcat was, dat Heer *Giſelbrecht* van *Vianen* dat ſelve huys op tymmerde op die ſelve ſtede, mer die Stadt van Utrecht deder hulpe toe. In den ſelven jaer ons Heeren van LIV. ontſeyde Biſſcop *Ian* Heer *Zweder* uter *Loe* om die *Eembrugge*. Doe wert dat gedadinct bi der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde*, datſe Heer *Zweder* den Biſſcop weder overgave mit ſulker voerwaerden, dat daer altoes een Burger van Utrecht Caſteleyn op weſen ſoude, ende datter niemant geen hinder of en ſciede.

Noch

Noch in den ſelven jaer voerſz Biſſcop *Jan* overdroech mit Heren *Vrederic* van der *Eze*, ende mitten Heer van *Voorſt* van der onredeliker rekeninghe, daer hier of te voren geſchreven is, daer t' lant Overyſel ſtoot, ende hadde daer of een redelike rekeninghe, loſſede ſyn lant, ende ſyn Slote, dat hi nochtant in voertiden geloſſent hadde van den Hertoge van Gelre voer XL. duſent gulden eens.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LV. ontrent dertien dach reet Biſſcop *Jan* mit grooter heercracht op die van Yſelham, om dat ſi den Biſſcop onhoorſaem waren, ende van hem niet en hilden, ende wouden met den Vrieſen weſen. Des dede hiſe ſekeren ende ſweren, dat ſi den Biſſcop van Utrecht altoos ſouden weſen onderdanich ende gehoorſaem. In den ſelven jaer van LX. Heer *Herman* van *Marvelt* die geſeten was in den Stichte van *Munſter* quam int lant van Overyſel, ende ſtichte roof ende brant. Die Biſſcop *Jan*, die dat gewelt node ſoude ongewroken laten, verſamende twee duſent man te peerde, ende reet in den Sticht van Munſter ontrent Sinte Gallen dach voor dat huys te *Meervelde*, ende verbrande Here *Hermans* ſluſe, ſyne wyndmolen, ende al dat hi daer buten vant, en daerna wert dat oerloge geſoent. In den ſelven jaer daerna van LV. op Sinte Martyns dach in den wynter ontſeyde Hertoge *Willem* Grave van Hollant den Biſſcop *Jan*, ende ſyn lant, ende mit hem ontſeyden den Biſſcop dat meeſte deel van des Biſſcops mannen, ende plachten mit deſen voerſeyden Grave tegens den Biſſcop horen rechten Heer. Dat waren deſe Heer *Aernt* van *Tſelſteyne*, Heer *Jan* Heere van *Culenborch*, Heer *Giſelbrecht* van *Vianen*, Heer *Jan* van *Culenborch*, die van *Woudenberch* ſyns vaders broeder was, Heer *Jan* van *Heerlaer*, Heer *Jan* van *Langhereeck*, Heer *Giſelbrecht* van *Nieuwenrode*, Heer *Jan* van *Bloemeſteyn*, *Houde* van den *Ryn*, *Hubert* van *Scoonauwen*, *Zweder* van der *Neſſen*, Heer *Gheryt* van den *Vliet*, *Houde* van den *Ryn*, *Henrics* ſoen, ende binnen deſer tyt, als die Biſſcop ontſeyt was, quamen vreemde Heeren binnen ſynen lande in des Hertogen *Willems* hulpe, die oock des Biſſcops vyanden waren, als die Heere van der *Sleyde*, ende die Heer van der der *Dicte* omtrent XL. wapenture. Deſe wouden riden tot Oudewater, ende ſi dwaelden aen Montfoerde, die noch toe des Biſſcops hulpers waren.

Ende

Digitized by Google

Ende als die van *Montfoerde* dat ſagen, ſo togen ſi uyt ende vingenſe beyde, den Heer van der *Sleyde*, ende den Heer van der *Dicte* mit allen horen geſellen. Doe dit geſciet was die Burchgrave van Montfoerde was binnen Utrecht. Ende herde cort daerna brochten deſe Stichts mannen Hertoch *Willam* mit heercracht in den Stichte van Utrecht tot *Koten*, daer hy lach achte dagen, ende verbrande een groot deel van den Overſtichte. Den Biſſcop die dit herde ſeer moeide, die hadde gaerne geſtreden tegens deſe vianden voerſz, ende hoiren hulpers, maer den Heer van *Yſelſteyn* ende die Heer van *Vianen* die haddent alſo beſet met horen vriendent binnen der Stat, datſe die Biſſcop nergent uyt crygen en conde om ſtryden wille, ende hadde den Biſſcop ſyn wille hebben mogen, dat oirloch waer bet ofwers vergaen. Doe keerden die van *Emeneſſe* wederom, ende worden Hollanders. Binnen die ſelve achte dagen dat Grave *Willam* tot *Koten* lach mit ſyn hulpers quamen op Sinte Katrynen avont die Heer van *Egmonde* mitten Hollanders te *Bunſcoten*, ende die van *Bunſcoten* verloren den ſtryt, ende daer bleven doot LXX. man van den beſten van *Bunſcoten*. Als Grave *Willam* weder in ſynen lande was gecomen, quamen al heimeliken uter Stadt van Utrecht in der doncker nacht omtrent dertich mannen, ende wonnen dat voorburchte van den caſteel tot *Yſelſteyn*, mer ſi verlorent rechtevoert weder, overmits dat ſi plonderen wouden, ende brant aenſtaken, waer by die van binnen kenden, hoe veel der vianden waren.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LVI. na Sinte Pauwels dach converſio ſo tooch Biſſcop *Ian* mit heercracht tot *Weeſp*, ende tot *Muyden*, ende lach daer drie nachten ende twee dagen, eer hyſe verwan. Doe verbrande hy *Weeſp* ende *Muyden*, ende die Hollanders ruymden, als ſy beſt mochten. In deſer ſelver tydt quam Heer *Gysbrecht* van *Yſelſteyn*, die men oec van den *Buſſche* heet, met die van *Yſelſteyne* voer *Snoyen* toern te *Geyne*, die alſo vaſt was, datmen ſonder werck niet of ſtormen en mochte, daer ſi licht een half ure voer lagen. Doe vraechde Snoey Heren *Gysbrecht*, of hy den toorn ſo lange gehouden hadde, dat hy en met eeren mocht opgeven. Doe ſeyde Heer *Gysbrecht*, Ja. Daer gaf hy den toorn op,

Digitized by Google

ende men werpen neer. Mer men meende, dattet een gemaeckt dinc was. In den ſelven jaer daer na in der vaſten dadingde Heer *Arent* van *Yſelſteyn* een vruntſcap tuſſen Hertoch *Willam* ende den Stichte van Utrecht, ende de Borchgrave van Montfoerde ſinen neve, die noch doe des Biſſcop Maerſcalc was, buyten Biſſcops *Jans* conſent ende oirlove, ende gaf over die gevangen van der *Sleyde* ende van der *Dicte* mit hem t' feſtigen, dair hi dair na nye gelt of creech. Dit toornde den Biſſcop *Jan*, want hem die gevangen toebehoorde, ende hy des Biſſcops Maerſcalc was, ende hem van genen ſaken rekeninge nochte bewyſinge en dede, noch gedaen en hadde. Daerna in den jare voerſz. opten XIV. dach Maerte quam Heer *Gysbrecht* van *Nieuwenrode* uyt Naerden mit veel wapentuers uyt Hollant, ende verbrandede *Zoeſt*. Daer tegen quam *Otto* van *Laer* op die tyt, die des Biſſcops Maerſcalc was in Eemlant mitte Burgers van Amersfoerde, die tegen hem ſtreden mit ontwonden banieren, ende wonden Heer *Gysbrecht* van *Nywenrode* ter doet, als datmen op ſtaven ende op piecken in huys droech. Mer int leſte verloor *Otto* den ſtryt, ende bleef dair doot mit XXXVI. burgeren van Amersfoerde, ende eer datſe den Biſſcop bergen conde, doe waren die Hollanders wech door dat veen getogen, dat hi hem niet volgen en conde. Ende hier na int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. opten XXII. dach in Meye quam Hertoch *Willam* Grave van Hollant mit groter heercracht in den Stichte van Utrecht, ende logeerde op die *Hoghewoert* mit tenten ende mit pawillioenen, ende ſette een deel ſynre luden voor *Nyevelt* Heren *Stevens* huys, daer hy den Heer van Egmonde Hooftman of maeckte, daer ſi VII. weken voor lagen, ende ſtormden met blyden, ende met grooten werck, dat die mueren ſcoerden ende borſten, ende by groote ſtucken neervielen. Heer *Steven* ende die gene die daer op waren gaven hem gevangen Grave *Willam* van Hollant. Die Hollanders verbranden dat huys nochtans buyten des Hertogen conſente. Ende doe dat gedaen was, doe wert dat oorloch geſoent tuſſchen Hollant ende den Stichte, een ygelyck weder op ſyn goet. Heer *Giſebrecht* van *Vianen* ſoude timmeren dat huys te *Goy*. Die van *Eemneſſe* ſouden bliven goede Stichts lude. Ende die Hertoghe *Willam* en ſoude hem des niet meer bewynden.

Ende

Digitized by Google

Ende alle gevanghen worden quyt gelaten. Ende VII. der Gunterlinghen worden daer mede in geſoent, als Heer *Henric* van den *Ryn* Prooſt Sente Jans, Heer *Pelgrim* ſyn broeder, *Herman* van den *Ryn*, Heer *Jan* van *Leuwenberch*, *Henric* ſyn broeder, *Ian* uten *Weerde*, *Giſebrecht Gunter* van den hogen lande. In den ſelven jaer verſoenden die ander ballinghen mede, als *Gheryt* die *Boel*, ende *Dirc* die *Boel* ſyn broeder, *Ian* die *Wit* Roelofs ſoen, *Peter Kannemaker*, ende die ander Gunterlinghen, ende gaven dat gelt. Ic wane vier duſent pont, daer men dat huys te *Goy* mede timmerde. Daer na bleeff die Biſſcop *Ian* in vreden ſonder oorloch.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LVII. begonſte Biſſcop *Ian* te veſten dat Stedekyn *Herdenberch* mit plancken, ende dede den berch ſlechten, ende begraven. Ende men ſeyde dat daer in voertyden een burch te ſtaen plach, die al in den gront vervallen was.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LVIII. wert die Hertoge *Willam* Grave van Hollant ſynre ſinnen onmachtich, ſo datmen ſette in ſeker hoede, dair hy in bleeff tot ſynre doot toe, dat was ontrent XXIX. jaer. Die Cabbeljaus partye wouden die vrouwe Hertoge *Willams* wyf hebben tot enen Ruwaert des lants. Die Hoeckſe partye en wouden die vrouwe niet, want ſi geen kynt en hadde bi den Hertoge *Willam* voerſz, dair die Heerlicheit van Hollant op comen mochte. (1) Mer ſi ontboden Hertoge *Aelbrecht* uyt Beyeren, die des voerſeyts Hertoge

(1) Triplici jure nixa Alberti ſucceſſio, & procerum voluntate, & fratrum mutuis de ea pactis, & patris Ludovici Imperatoris * decreto. Quod ad procerum voluntatem de pleriſque id accipiendum, obſiſtentibus tantum paucis, & inter urbes etiam Delfis, ut docent** veteris Poetæ rhythmi, quos excerpſi ex adverſariis Petri Scriverii, quæ apud Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum Nicolaum Witſen urbis potentiſſimæ digniſſimum Conſulem, cujus eos beneficio habet lector hujuſmodi:

* Apud me eſt inedi-tum, ſed proli-xius, quam ut addatur hic.

Als men CIↃ. CCC. *ſchreef*
Ende LVIII. *ſo bedreeff*,
Dat Hertoch Aelbrecht wert gecoren
Ruwaert, als ghi moocht hooren,

** Hos veteris Poëtæ rhythmos jam exhibuerat Cl. Matthæus Tomo I. Analect. pag. 97. (Nobis pag. 65.)

Digitized by Google

Hertoge *Willams* broeder was, dat hy quame in Hollant, ende berechte ſyns broeders Heerlicheyt. Ende als Hertoge *Aelbrecht* quam in Hollant, wert overdragen, dat hy ſoude weſen een Ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieſlant, ende hi ſoude der Vrouwen ſyns broeders wyf uytreyken ende betalen XII. duyſent ouder ſcilden tot hoer lyftocht. Ende die partyen Cabeljaus ende Hoecx werden daer mede verſoent, dat ſy onlanghe hilden. Want die Hertoge *Aelbrecht* ſette Heer *Jan* van *Bloemeſteyn* uter Baljuſcap van Vrieſlant, ende bevalſe *Reynout* des Heeren ſoon van *Brederode*. Die Cabeljaus, want hoer partye was afgeſet, ende hoer wederpartye daer an, ſo leyden ſi laghen op Caſtrichomer ſant in den dunen, om den Heer van *Brederode* ende ſyn ſoon daer te ſlaen. Die Heer van *Brederode*, die hier niet af en wiſte, ſende ſynen ſoon *Reynout* met een deel luden deſe Bailjuſcap te ontfaen. Ende als ſi quamen te

Als van Hertoch Willams wegben,
Die van Delff die zeider tegben.
Dit was als ghi moocht booren
So wie dat Scepen wert gecoren
Hi moſtet bliven dair al dure,
Hierom ſciede bem ſcoffelture,
Alſo dat s'Hertogen evel moet
Verbief op Delff die Stat goet.
Hi ſwoer bi ſoude in corten tiden
Al droge over boir veſten riden
Alſe bi oec dair na dede,
Die poorten waren te brokene mede,
Dat den menigben dochte ſchade.
Hadden ſi kunnen ſyn van enen rade,
Ende getrouw geweeſt van binnen,
Men badſe ſo niet mogben winnen,
Aldus bleff bi Ruwaert voort meer,
God beboed bem in ſyn eer
En moet em voort van ſcade vrien,
Noch mach by ſynre daet wel tien.

Digitized by Google

te Caſtrichem opt ſant, braken die Cabbeljaus uyt hoeren laghen, ende runneden tot Reynout, die hier geen hoede of en droech. Ende als hi ſach, dat ſi hem meenden, runnede hi mitten ſinen tot *Caſtrichem* in der kercken, mer die Cabeljaus bereden drie van den afterſten, den ſi dootſloeghen. Die luden van den dorpe quamen t' onſette *Reynoude*, ende die mit hem in der kercke waren, ſo datter niet meer af en quam op die tyt. Doe dat geſciet was een deel der Cabeljaus partye reden op *Heemskerc*, die dit gedaen hadden, dat Heeren *Wouters* was van *Heemskercke*, ende een deel reden dair binnen Delft. Daerna ontrent Sinte Martyns dach in den wynter bereet Hertoge *Aelbrecht* dat huys te *Heemskerck*, om dat hi deſe overdadige luden op ſyn huys onthouden hadde. Dair maicte hi Hooftman van ſinen luden, die dair voir t' huys bleven legghen, Heer *Dirc* van *Polanen*, die nae Heer van *Aſperen* wert, die dair voir lach XI. weken lanc. Heer *Wouter*, die niet meer noch bet en mochte, dedingde mit Hertoge *Aelbrecht*, gaff ſyn huys op in des Hertogen handen, ende voer in Zeelant te ghiſel des Hertogen ſegghen dair of te houden. Binnen deſer tyt, alsmen voor *Heemskerck* lach, quamen binnen Delf Heer *Giſebrecht* van *Niewenrode*, Heer *Jan* van *Kervena*, *Henric* van der *Woert*, *Gheryt Wiſſen* ſoen, ende anders veel luden ende gaſten. Deſe toghen uyt Delf mit vele poorters van Delf in des Graven-haghe, ende braken op des Hertogen vangheniſſe, eude ſtocke, namen daer uyt die vanghen, ende toghen binnen Delf. Ende als die Hertoghe *Aelbrecht* dat ſach, ende op die tyt in Zeelant was, ende dat vernam, datmen aldusdanighe ſoberdye dreef in ſinen Hove, ende men van hem ſo clene hilt, ende ſine Stede van *Delf* tegens hem ſettede, ende deſe overdadighe lude in horen veſten onthilde, quam hi in den *Haghe* ende ontboot Ridderen ende Knapen, die onder hem waren, mit beyder partyen ſine mannen, Steden, ende landen, dat ſi bi hem quamen gewapent, ende tooch daer mede voor Delf des Manendaghes te midvaſten, alsmen ſcreeff in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. ende LIX. ende lach dair voor mit heercracht X. weken lanc ende twee dagen. *Henric* van der *Woert* ende *Gheryt Wiſſen* ſoen deden menighen avontuerlike ſchermutſinge int heer binnen deſer tyt. Die Hertoge dede daer op ſlaen drie groote wercke, daer hi die

Digitized by Google

Stat mede ſtormen woude. Binnen deſer tyt quam Heer *Walraven* van der *Borne*, ende maecte een overdracht tuſſchen den Hertoge ende der Stede van Delft, dat ſi der Stat behoudeliken hoers lives, ende hoers goets opgaven den Hertoge, dat ſi ſouden den Hertoge geven voer hoer miſdaet LX. duyſent ouder ſcilden. Dus quam die Hertoghe binnen *Delf* des daghes na Pinxter daghe in den jaer voerſz. Mer *Giſebrecht* van *Niewenrode*, ende Heer *Jan* van *Kervena*, ende alle die gaſten bleven buten deſer vorwarden, ende quamen uter Stede, ſo ſi heymelicſte mochten, ende behilden al hoer lyf ſonder *Henric* van der *Woert*, die wert belopen opten kerchove, dair hy mit ſtorme of gewonnen wert, ende onthooft. Heer *Giſebrecht* van *Nieuwenrode* ende Heer *Jan* van *Karvena* mit hoeren geſellen togen op dat huys te *Hoeſden*, daer ſi op belegen waren een jaer lanc. Deſe Hertoge *Aelbrecht* had een wyf, hiet *Margriete*, des Hertogen dochter van *Zwideneſſe* gelegen bi der Pollenre lant, daer hi bi wan Katherinen die Hertoginne van Gelre, *Willam* die Grave van Oeſtervant, *Johannam* die Coninginne van Beem, *Aelbrecht* Hertoghe in Beyeren, *Johan* Biſſcop tot Ludic, *Margriete* die Hertoginne van Borgonjen, ende *Johannam* Hertoginne van Oeſtenryck.

In den jaer ons Heeren CIↃ. cc. ccc. LX. tooch Biſſcop *Ian* mit grooter heercracht in Zallant tuſſchen *Wogheſcapel* ende *Baeman*, daer dede hi opſlaen een burch van houte, die hi namaels maecte van ſteyne ende hiet *Arkelſteyne*. Die ſtaet in enen wilderniſſe, om te verhoeden overdaet. In den ſelven jaer ontſeyde *Giſebrecht* van *Netelenhorſt* Biſſcop *Jan*, ende quam voir die Burch tot *Arkelſteyne*, ende venc daer van des Biſſcops luden XXIV. man, mer niemant en bleef dair doot, ende dair na verſoende hi mitten Biſſcop. In den ſelven jaer voerſz tot onſer Vrouwen aſſumptio dede Biſſcop *Jan* tymmeren een blochuys voor dat Caſteel te *Saterlo*, om die van *Saterlo* te dwingen, dat ſy niemant gheen overlaſt doen en ſouden. Daerna wert gedadinct, datmen nederleyde beyde Blochuys ende Saterlo.

In den jaer ons Heeren CIↃ. ccc. LXI. des Saterdaghes na Dertienen dach reet Biſſcop *Jan* in eenen vorſt in Stellincwerf in Steenwiker wout, ende in Ommelant, want ſy ſyn lude

lude waren, ende en wouden hem in menich jaren niet onderdanich weſen. Daer hi op die tyt enen ſtryt tegens vocht, dien hi wan ende dwanc Steenwikerwout ende Ommelant dat ſi hem onderdanich worden, ende gaven voer hoer onhoerſaemheit den Biſſcop x. duſent ouder ſcilden. Daerna in den ſelven jaer tot onſer Vrouwen dach *purificatio* verſamede Biſſcop *Jan* een groot heercracht, ende reet weder in *Stellincwerf*, ende verbrande *Bleeſdyc*, ende al dat *Omlant*, dat hem niet onderdanich weſen en woude, ende reet weder onbeſtreden van dane.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. voerſz waren twee partyen in Gelrelant, die eenen hieten *Hekers*, ende ſtondens mitten Hertoge *Reynout*, ende die ander hieten *Bronchorſt*, ende ſtondens met Joncheer *Eduwart* des Hertogen broeder. Deſe twee partyen van deſe twee broeders begonſten in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. ſo dat Gelrelant x. jaer ſtont in grooten onvreden, Die Hertoge *Reynout* tooch mit ſinen vrienden voir die Stat van *Tiel*, ende ſette dair ſine tenten, want ſi ende Joncheer *Eduwart* tegen hem plechten. Ende als Joncheer *Eduwaert* dat vernam, quam hi mit ſinen vrienden binnen *Tiel*, ende tooch mit hem uyt, ende ſtreet tegens den Hertoge ſinen broeder, ende wan den ſtryt. Daer bleven doot Heer *Vrederic*, * van *Volſt*, Heer *Alof* van *Zantbem*, Heer *Borro* van *Hemmen*, ende anders vele goeder lude. Daer worden gevanghen die Hertoghe *Reynout* van Gelre, die Heere van *Lienden*, die Heere van *Arkel*, Heer *Geryt* van den *Ryn*, Heer *Vrederic* van den *Eze*, ende anders veel goeder lude. Ende deſe ſtryt geſciede op Sinte Urbanus dach in den Meye. Joncheer *Eduwaert* ſettede *Reynout* ſinen broeder in vangheniſſe, daer hi x. jaer lanc in was, ende *Eduwaert* berechte 't lant van Gelre x jaer lanc, ende verhatede die quadyen ſo herdeliken, dat Gelrelant nye ſo veylich en was door te riden, alſt was in Joncheer *Eduwaerts* tyden. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXI. tot onſer Vrouwen dach ontſeyde Biſſcop *Jan* den Heere van *Voorſt* door onbeſceyt, datmen van den huſe te Keppel dede in den Stichte van Utrecht, want ſi vele wils hadden, ende bedreven in den lande van Overyſel, dair die van *Zwolle* willich toe waren den Biſſcop te helpen. Mer die van *Deventer* ende die van *Campen* vielen

* Apud Anonymum qui apud me eſt, *Fredericus Uiſt*, *D. Adolphus de Sinthem*, *Dn. Borro de Henniem.*

vielen daer al te traech inne, mer Biſſcop *Jan* moſte hem hant-veſten privilegien geven, waerom ſi ſine hulpers waren. Daerna op Sinte Calixtus dach quamen van den Caſteel te *Rechten* des Heeren vrienden van *Voorſt* voor die Stadt van *Zwolle*, ende branden huſen binnen ende buten. Die Borgers togen tegens hem uyt, ende verloren den ſtryt. Daer bleven gevanghen wel LXX. Burgers van den beſten.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXII. op Sinte Pontianus dach des nachts was in der maente van Januario een groote wynt, die al te grooten ſcade dede, want hi dede veel huſen neder vallen, kercken, en toornen, ende veel luden verdronken, die bi der zee woonden, ende geſeten waren, van druc water, ende veel ſchepen verdurven mede, ſo dat niemant hadde horen ſegghen van aldusdanighen ſtorme alſo groot. Daer in den ſelven jaer van LXII. voeſz des Donderdaghs na Sinte Jacob quam Biſſcop *Ian* mit grooter heercracht van Ridderen ende van Knapen; ende belach dat huys te *Voorſt*, ende ſloech daer voer drie groote drivende werc, die hi dede driven aen die mueren. *Voorſt* was die ſtarcſte burch ende die rycſte, die in al deſe landen ſtont, want ſi hadde graften an beyden ſeyden opgemuert. Die rincmueren van den Burch waren LXXX. voeten hooch, ende XII. voeten dic, ende ghemaeckt daer toe een *Voorborchte* dat viercant was, ende alte ſterck, datmen hem of wan mit ſtormender hant. Doe dede Biſſcop *Jan* ſyne bliden voer t'huys richten, ende op t' huus werpen, ende dede ſyn werc an driven ende ſtiet daer mede den meeſten toorn, dat hi neder viel, ende die ſalen ende die mueren. Nochtan vonden die van binnen meerre liſte ende conſte, dan yet op huſen gevonden wert, dat ſi maeckten armen van houte, die ten eynde yſeren waren, daer ſi des Biſſcops ſcermen mede of haelden, ende deden die ſtercſte weer, ende die meeſte behendighede, die men mochte hooren mit menigen engienen die ſi viſierden. Doch int eynde dede men hem ſo grooten perſe van ſtormen, dat ſyt opgaven behouden hores lyfs opten X. dach van November, ſo datter die Biſſcop voor lach XV. weken, ende dedet neder werpen al totter eerde toe. In den ſelven jaer van LXII. wert *Alfaert* van *Lichtenberch* dootgeſlagen op die derde Kalende van Frebruario, ende dat deden *Heyneken* die moelnaer, *Henric Gunter*, Proys *Herdenbol*, ende *Jacop Haes*, daer die

die Stat van Utrecht veel verdriets of quam. Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIII. ſterf Heer *Zweder* van *Voorſt* op Sinte Agnieten avont, ende erfde dat oorloch *Roderike* ſinen outſten ſoon. Daerna des Sonnendaghes na Sinte Odulf quam binnen riden des Heeren outſte ſoon van *Voorſt*, ende ſoende mitten Biſſcop. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC LXIII. opten X. dach in Februario dede Biſſcop *Ian* ſlaen op een velt, hiet *Maſtbroec*, daer wan hi XXXIII. hoven lant, dien hi den Stichte van Utrecht liet, ende half den tienden, ende die ander helft behoort den Capittel van Deventer. Doe men ſcreeff ons Heren jaer CIↃ. CCC. XLII. ontfenc Biſſcop *Jan* dat Biſdom van den Paeus *Clemens*, dat hi berechte mit groten arbeyde, mit grooten oorloghe, ende mit ſorgen, tot datmen ſcreef CIↃ. CCC. LXIV. eer hi dat Biſdoms ſlote ende lant vryede van den grooten ſcout, daer 't Biſſcop *Ian* van *Dieſt* al voor verſet hadde. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIV. voerſz opten XIV. dach in Aprille die Paeus *Urbanus* die V. alſo genaemt verſette den Biſſcop *Engelbrecht* geboren vander *Mare* van Ludic gecomen tot Colen, ende Biſſcop *Ian* van *Arkel*, geboren van Utrecht, tot *Ludic*, ende Biſſcop *Ian* van *Verrenburch*, geboren van Munſter, tot Utrecht. Ende als Biſſcop *Ian* van *Arkel* Biſſcop tot Ludic was, beſat hy dat Caſteel te *Brakel*, ende daerna die Keyſerlike burch tot *Rummen*, wanſe ende worpſe beyde neder. Daerna ſo wan hi die Burch te *Stocken*, mer die liet hi ſtaen, ende beſettese met ſinen luden.

JAN VAN VERNENBURCH *die* XLVII. *Biſſcop.*

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCↃ. LXIV. quam Biſſcop *Ian* een edel man van *Vernenburch* tot Utrecht opten VIII. dach in Septemb. daer hi eerliken ontfangen wert, en na der ouder manieren, betameliken op ſinen ſtoel geſet, ende vant alle Sloten vry ende commerloes. Deſe Biſſcop *Ian* was een vreedſaem man, ende en makede geen oorloghe, dair hi dat Stichte mede verlaſte. Dair na in den jaer ons Heeren van LXV. waren luden geſeten in den Sticht van Monſtre, die deſen Biſſcop ontſeyt hadden, als die van *Veel* ende van *Brouchuſen*, ende deden ſcade in den lande van Overyſel. Waerom den

Digitized by Google

Biſſcop verſamede wel DCCC. Ridderen ende (1) Knapen, ende reet in de Meysmaent in der vianden lant int Sticht van Munſter, ende lach daer twee nachten ende twee daghen, ende verbrander veel ſynen vianden huſe, ende ſcoerde hoer bomen, alſo dat hy tot dier reyſe ten goeden beſceyde quam. Die van Amersfoerde en wouden hem niet geven ſine tollen, (2) ende ſine grute, ende door onbeſceyt, dat ſi in den ſaeken deden, ſo verſamede Biſſcop *Ian* een machtich heer van

(1) *Knapen* nobiles ſunt nondum milites. Iidem mox *Knechten*. Famuli, miniſteriales, armigeri iidem. Famuli à ſervitio, quod in bello præſtabant militi, ferendis ducendiſque ejus armis equiſque. Pluris miles quam nobilis & altero tanto eo dignior. Hoc ſemius Leodienſis in Adolpho à Marca *cap. 5. Denique præconizari fecerunt publice, quod ſiquis quempiam de famulis Epiſcopi vivum aut mortuum caperet, pro milite centum, pro armigero quinquaginta, & pro garzione decem darent libras capienti.* Charta Ann. 1259. *Et nos fidejuſſores, milites, famuli, & opidani ad omnia & ſingula prænarrata fideliter obſervanda &c. nos obligamus, ita tamen, quod miles militum vel duos famulos pro ſe ponet, & famulus famulum, opidanus opidanum &c.* Filius militis Wilhelmus Rex, Florentius item ejus filius. Neuter tamen prius miles, quam, ut moris, miles, factus. Florentii filius Joannes, quod miles nunquam factus, deceſſit famulus, non miles. Beka in ejus vit. & in vita Ottonis III. Et hinc in charta Ann. 1295. *Henricus dictus de Hermelen famulus filius quondam Henrici militis de Hermelen &c.* Vid. *lib. 4. de Nobil. cap. 13. & ſeq.*

(2) *Gruta* quid diſputatur. Non pauci ſunt, qui putant, quod ſit, quæ aquam paſſim operit, paluſtris lenticula. *Gruytgelt* autem id, quod pro ea datur diſſipanda, quo aqua poſſit hauriri purior ad coquendam cereviſiam. Kilian. *in Lexic.* Hadr. Jun. *Bat. cap. 19.* Bleyſwyck *deſcript. Delfenſ. p. 100.* Sed ſi chartas conſideres, in quibus mentio ſit grutæ, vix eſt, ut id admitti poſſit. Nihil certius, ut puto, quam quo inclinat etiam Jan van Hout *in ſyn Dienſtboeck p. 14.* quod maltæ ſpecies ſit gruta, frumenti genus madefacti, quo in potu conficiendo coctoribus vulgo opus. *Gruytgelt* quod præſtitum pro licentia coquendi eam aut lupis aut gruta. Nam alterutro iis opus. Utrumque autem in cellis publicis. In his gruta aſſervata, non disjecta aut diſſipata. Et hinc; ſoluto quod debebatur, & petita & accepta. Facit charta Ann. 1325. Wilhelmi Comitis Tertii, quam habet vir doctiſſimus Adrianus Pars verbi divini præco Catvici ad Rhenum, qui quamvis nonnihil hæreat, in

Digitized by Google

van Ridderen ende Knechten, ende Borgheren, ende ſloech ſine tenten voer *Amersfoerde* in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVI. op Sinte Margrieten dach, ende lach daer VIII. daghen; doe wert dat gedadinct, dat die van Amersfoerde ſouden den

in eadem ſententia eſt, *Catvicenſ. antiq.* 2. *pag.* 207. Facit ejuſdem alia Ann. 1326. *Wi Willam Grave &c. maken condt &c. want onſe nichte, die Vrouwe van Voirne, ende die Borchgrave tot Leyden lange tyt voir ons becroont hebben over onſe poorters van Delff, dat ſi him onrecht deden an hore grute mitten hoppenbier, dat ſi brouwen, ſo ſint wi over een gedragben, dat wi ontbieden onſen poorters van Delf, dat ſi altemael geen hoppen bier en brouwen, of willen ſy 't brouwen, dat ſi alſo vele gelts ſenden int gruytbuys om hoppe, als ſi gelts ſouden ſenden om grute van even veel biers, daer by ſalmen hem hoppe leveren, alſo vele als him behoeft. Gegheven in den Hage op onſer Vrouwen dach te mid-oeſt int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVI. Et ſi hæ non ſufficiant, ejuſdem addam adhuc tertiam Ann. CIↃ. CCC. XXVII. *Wi* Willam *Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieſlant maken condt allen luden, want een twy was tusken onſe lieve ende getrouwe knapen* Jan Perſyn *ende* Jan Perſyn *ſinen Oom op die ene ſyde, ende onſe gemeene poorte van Haerlem op die ander ſyde, als van* gruytgelde *ende van hoppenbier, datmen brouwet in Haerlem onſer poorte voorſz, waer van ſi van beyden ſiden an ons bleven. Waeromme wi wel beraden onſe ſeggen uten, alſe dat onſe poorters van Haerlem hoppen bier brouwen mogen, ſo wie dat willen, ende die ſullen gheven* Janne *ende* Janne *voerſz van allen vate, dat ſi mit hoppen brouwen, twaelf penningen Hollants, ſonder* Jans *coſt ende* Jans *voerſeit, ende bier mede ſo behben wiſe onderlinghe vereffent. In oerconde deſen briefve beſegelt mit onſen ſeghele. Gegheven in den Haghe des Vridachs na Sinte Marien Magdalenen dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVII.

* Cara olim & in pretio cereviſia Delfenſis. Hadr. Jun. *Batav. cap.* XVII. in voce *Delphi.*

Aperte hinc ſatis patet, quod aut lupis aut gruta conditus olim potus, quod & lupi & gruta in publicis apothecis, quod petenti ſolvendum quid, etſi quantum non ſatis conſtet. Haud dubie plus minuſve, prout aut conveniſſet, aut longo uſu receptum. Interdum tamen, fateor, gruta etiam id, quod pro gruta ſolvendum. Sed ſic rarius uſurpatur. Meyer. ad Ann. 1290. *Eodem anno Guido Lambarſitæ parvo & pauperi opido dedit vectigal cerviſiæ, quod vectigal nominant grutam.* Et videtur id vectigal quaſi quoddam *Regale*, quod in Principis poteſtate, ab eo etiam pro re nata condonatum, remiſſum, ut Ultrajecti etiam religioſis olim S. Servatii, interdum etiam opidis in emphyteuſin conceſſum, ut Amorfortiis verbi gratia à Frederico van Blanckenheim Ann. 1399. *Wy Burgemeeſteren, Schepenen, ende Raede der Stat van Amersfoort maken cond allen luyden,*

den Biſſcop gheven tollen ende grontgelt, alſo als ſi ander Biſſcoppen in voertiden gedaen hadden, ende te geven plaghen, ende daer mede ſo tooch hi van daen.

In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVI. wert geſticht die Caneſie van Leyden, daer in geprovent ſyn XIV. Canoniken

dat wy van den Eerweerdigen in Gode vader ende Heer, Heer Frederick *van* Blanckenhem *Biſſcop t'Utrecht, onſen lieven genadigen Heere ontfangen hebben tot onſer gemeenre Stadt behoeff tot enen vaſten ſteden erfpacht, tolle, coppel, ende gruyt, ende alle alſulcke goeden, thinſen, ende renthen, als onſe genadige Heere voergenoemt heeft binnen onſer Stadt, omtrent in allen manieren, als die open brief, die wy van den voornoemden onſen genadigen Heer, ende van ſynre Eccleſie daer of ontfangen hebben, begrepen heeft, ſprekende van woorde te woorden aldus,* Frederick *van* Blanckenhem *by der genaden Godts Biſſcop t'Utrecht maken condt allen luden &c.* Quaſi quoddam *Regale* dixi. Nam & aliis interdum datum, & ab ipſis etiam Epiſcopis ab iis rurſum conductum, ut habet charta Ann. 1338. *Pateat univerſis, quod nos Johannes Dei gratia Epiſcopus Trajectenſis vice & nomine Eccleſiæ noſtræ prædictæ grutam & jus * fermentandi in Renen cum ſuis pertinentiis ad Religioſos viros Commendatorem & fratres domus boſpitalis beatæ Mariæ Theutonicorum juxta muros Trajectenſes pertinentem & pertinens conduximus, & locationis titulo ab eiſdem Commendatore & fratribus recepimus à data præſentium, quamdiu ſuperſtes fuerimus, ſingulis annis pro penſione triginta & ſex librarum nigrorum Turonenſium, regio dativo pro ſedecim denariis computato &c.* Ratio autem, cur Amorfortii cenſum hunc detrectarunt, forſan fuit, quod vel nimius, vel quod alioquin præter morem pro lupis etiam exactum, quantum olim pro gruta, forſan quod pro lupis inſolens hactenus quicquam exigi. Colligas certe id non obſcure ex Caroli IV. diplomate, quo Epiſcopo poteſtatem facit pro lupis id exigendi, quod ſolebat pro gruta. Nec diſplicuit Gregorio Papæ. Diplomata ſe habent ita.

* Jo. à Leidis 9. *hiſt.* 4. *negotium generale fermentata cerviſiæ, quod vulgo gruit nuncupatur.*

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis feliciter Amen. Karolus Quartus *divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus & Boëmiæ Rex ad perpetuam rei memoriam. Divinæ retributionis meritum, ac temporalis proſperitatis augmentum nobis infallibiliter provenire non ambigimus, dum Eccleſiarum principalium ſacroſancto Romano ſubjectarum Imperio & perſonarum Eccleſiaſticarum bonores & commoda rite prætendimus, & liberalibus Imperialis munificentiæ gratiis gratioſius adaugemus. Sane conſtitutus in noſtræ majeſtatis præſentia Venerabilis* Johannes *Leodienſis Epiſcopus Princeps & conſanguineus noſter cariſſimus, qui pridem viginti annis & ultra regimini Pontificali Eccleſiæ Trajectenſis feliciter præfuiſſe dignoſcitur, nobis expoſuit, qualiter jus fermentandi cerviſiam*

Digitized by Google

niken, dat meeſt bearbeyde een groot geleert Heer Meeſter *Philips* van *Leyden* In den ſelven jaer dede Hertoghe *Aelbrecht* den Heer van *Adingben* onthooſden, ende ſeyde dat hi inſtrumenten hadde op ſyn hoff, ende op ſyn huus, dair hi den Hertoge ſine ſloten mede of winnen woude, daer veel onruſten in

viſiam per civitatem Trajectenſem & terras ad Epiſcopalem menſam Eccleſiæ Trajectenſis pleno jure ſpectantes ab antiquo & tempore, cujus memoria in contrarium non exiſtit, ex donationibus noſtris ac Divorum Imperatorum & Regum Romanorum prædeceſſorum noſtrorum ſpectaverit & ſpectet ad Epiſcopos Trajectenſes, & emolumentum proveniens olim ex hujuſmodi diſtributione fermenti fuerit magna pars reddituum aſſignatorum pro ſuſtentatione Epiſcoporum Trajectenſium prædictorum, nunc autem de novo triginta vel quadraginta annis nondum elapſis novus modus fermentandi cerviſiam, videlicet per appoſitionem cujuſdam herbæ, quæ bumulus vel boppa vocatur, per incolas partium earundem in tantum invaluit, ut Epiſcopus Trajectenſis in magna parte emolumenti, quod ex diſtributione fermenti ſibi evenire conſueverat, diminutionem patiatur, Nos igitur ad devotam ſupplicationis inſtantiam dicti Johannis *Leodienſis Epiſcopi, Principis & conſanguinei noſtri, de hoc per ipſum humiliter nobis factam, nec non ad honorem Dei omnipotentis & beatiſſimæ virginis Mariæ matris ipſius, nec non Sancti Martini patroni ejuſdem eccleſiæ, & ut ſub felici noſtro regimine ipſa Trajectenſis eccleſia ſe conſolatam inveniat, & ex hoc cultus divinus in eadem crebrius augeatur, dictum Epiſcopum Trajectenſem, qui pro tempore fuerit, ex hujuſmodi novis modis fermentandi non damna ſed commoda reportare cupientes, ſibi & ſucceſſoribus ſuis in perpetuum de ſpeciali noſtra gratia & auctoritate Imperiali, nec non ex certa noſtra ſcientia donamus & concedimus per præſentes, quod in recompenſam jacturæ memoratæ à quolibet dolio ſive tonnella uſualis cerviſiæ, quæ infra civitatem Trajectenſem, oppida, vel terras ad Epiſcopalem menſam Trajectenſem pertinentes cum bumulo fermentatur, unum groſſum Turonenſem argenteum legalis ponderis & monetæ ex donatione noſtra Imperiali recipere valeat & levare, & non dantes vel ſolvere recuſantes pœna viginti marcharum puri auri toties quoties talia ſolvere neglexerint ſive recuſaverint, auctoritate noſtra Imperiali viis & remediis oportunis compellere valeat & mulctare. Signum Sereniſſimi Principis & Domini, Dni* Karoli *Romanorum Imperatoris invictiſſimi & glorioſiſſimi Boemiæ Regis. Teſtes hujus rei ſunt Venerabiles* Bertholdus *Eyſtetenſis*, Theodericus *Wormacienſis*, Johannes *Olomucenſis*, Albertus *Swerinenſis*, & Lampertus *Spirenſis eccleſiarum Epiſcopi*, Rudolphus *Auſtriæ*, *Styriæ*, & *Karintbiæ*, Bolko *Swidincenſis*, & Henricus *Lignicenſis Duces*, Johannes *Moravi*æ,

in Henegouwen of quam, want die Heer van *Adingbem* liet na hem VII. broederen, die 't den Hertoge alſo na brachten, dat hi daer ſoene of dede. Daer na in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVIII. ſtichte die Hertoge *Aelbrecht* tot ſynre ewigher memorie een Caneſye in den *Haghe*, daer in gepro-

viæ, & Rudolfus *de Baden Marchiones. Spectabiles* Fredericus *Nurembergenſis*, & Burchardus *Magdeburgenſis Burggravii*, *Magiſter Curiæ Imperialis*, & Johannes *Lantgravius Luthembergenſis*, Henricus *de Swartzpurg*, Burchardus & Johannes *de Retz Comites*, & *alii quamplures noſtri & Imperii ſacri Principes, nobiles, & fideles, Præſentium ſub Imperialis noſtræ majeſtatis ſigillo teſtimonio literarum. Datum Budwois anno Domini* M. CCC. *ſexageſimo quarto, indictione ſecunda*, III. *Kalend. Julii, Regnorum noſtrorum anno decimo octavo, Imperii vero decimo: Sic ſubſcriptum: Correcta per Petrum Scolaſticum Lubecenſem. Adhuc: Dominus Imperator audivit groſſam. Et ſupra plicam: Per Dominum Imperatorem.* Johannes *Eyſtenenſis. Et in dorſo:* Johannes *Saxo.*

Gregorius *Epiſcopus Servus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam. His quæ pro eccleſiarum & eccleſiaſticarum perſonarum utilitate pridem facta ſunt, ut illibata conſiſtant, libenter adjicimus Apoſtolicæ muniminis firmitatem. Sane petitio pro parte venerabilis fratris noſtri,* Arnoldi *Epiſcopi Trajectenſis, nobis nuper exhibita continebat, quod olim kariſſimus in Chriſto filius noſter* Karolus *Romanorum Imperator ſemper Auguſtus in recompenſationem nonnullorum jurium, quæ Epiſcopus Trajectenſis exiſtens pro tempore occaſione fermentandi cerviſiam per civitatem Trajectenſem & terras ad menſam Epiſcopalem Trajectenſem pleno jure ſpectantes ab antiquo tempore percipere conſueverat, eidem* Arnoldo *Epiſcopo & ſucceſſoribus ſuis Epiſcopis Trajectenſibus ex ſua certa ſcientia per ſuas patentes literas donavit & conceſſit, quod de quolibet dolio ſive tonello uſualis cerviſiæ, quæ infra civitatem & terras prædictas ac oppida ad dictam menſam Epiſcopalem pertinentia cum quadam herba, quæ humulus alias oppa vocatur, fermentatur, unum groſſum argenteum Turonenſem legalis ponderis & monetæ ex donatione Imperiali recipere valeret & levare, ac non dantes ſeu ſolvere recuſantes viis & remediis oportunis compellere & mulctare valeret, prout in literis auctenticis inde confectis ipſius Imperatoris ſigillo munitis, quarum tenorem de verbo ad verbum præſentibus inſeri fecimus, plenius continetur. Quare pro parte dicti* Arnoldi *Epiſcopi nobis fuit humiliter ſupplicatum, ut donationi & conceſſioni hujuſmodi per dictum Imperatorem, ut præfertur, factis robur confirmationis adjicere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur hujuſmodi ſupplicationibus inclinati donationem & conceſſionem prædictas non obſtantibus nonnullis verbis in eiſdem literis inſertis,*

Digitized by Google

provent syn XIII. Canoniken, ende mede om des Heeren wille van *Adinghem*, wantet mede in der soene geseit was.

Ende daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXVIII. op Sinte Simon ende Juden avont der Apostelen was Bisscop *Ian* mit sinen gesinde te *Goer*, dat si niet wiseliken verhoeden noch en

tis, videlicet, Ecclesiarum principalium sacrosancto Romano Imperio subjectarum, quæ in literis ipsis inseri minime debuerunt, ratas & gratas habentes illas auctoritate Apostolica ex certa scientia tenore præsentium confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Tenor vero dictarum literarum talis est. In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis feliciter Amen. Karolus Quartus &c. ita ut supra: *Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avinione VIII. Kal. Januar. Pontificatus nostri anno quarto. Sic signatum supra plicam: Jo. de Castillo.*

Quod autem gruta non ubique, sed in quavis civitate petita ex loco publico, docet charta etiam Wilhelmi Bavari Ann. 1346.

Willam Hertogbe van Beyeren &c. Ontbieden Heer Gerart van Heemskercke onsen Bailju van Rynlant ende van den lande van Woerden, ofte den gbenen, die onse Bailju aldaer ter tyt wesen sal, dat gbi onsen gruyters van Leyden uytpant op den gbenen, die baer gruyte te Leyden schuldicb syn te balen, ende aldaer niet gebaelt en bebben, ende anders waer gebaelt bebben, van elcken III. lb. Holl. die ene belfte t'onser beboeff, ende die ander belfte ter gruyter beboeff. Dit sal duyren tot onsen wedersegge. Gegbeven in den Hagbe op Sinte Agnieten dacb int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. *ses ende viertich.*

Ceterum quod jam olim frumenti usus in potu, certum, quod Germanis vetustissimus mos hic, cujus etiam non ignarus Imperator Julianus. Festivum de eo epigramma ejus in Anthologia extat:

Τὶς, πόθεν εἰς Διόνυσε &c.

Dic, quis es? unde domo? germanum testor Jacchum,
Tu mihi non notus; sed Jovis est suboles,
*Quæ subolet nectar, tu caprum. Anne * indigus uvæ*
Conficit è spicis te sibi † Celta suis?
Hinc tibi nec Bacchi Cereris ve ‡ vocamina tradam,
Namque Bromum dicam, non Bromium ignigenam.

* *An vitibus experis.*
‡ *vocabula donem.*

† Celta non tantum, verum etiam Hispanus. Florus de Numantinis *lib. 2. cap. 18. cum sese prius epulis &c. implevissent, carnis semicruda, & celia, sic vocant indigena ex frumento potionem.* Add. Had. Jun. *Batav. cap. 15*

Digitized by Google

en verwaerden, want daer quamen des Biſſcoppen ontſeyde vianden in der nachten, als *Ian* van *Zwolnis*, *Herman Twickel*, *Herman* van *Zall*, *Otto* van den *Kamenaden*, *Henric Stryne*, ende *Simon* van *Zwolnis*, ende beclommen dat onbehoede Stedeken, ende venghen den Biſſcop mit hem XIII. ende ſloegen doot *Henric* van *Entenycht* mit hem dertienden. Daerna wert die Biſſcop gecoft uter vangheniſſen om XLII. duyſent ouder ſcilden. Daer voir worden borghen Heer *Giſebrecht* Heer van *Vianen*, Heer *Iacob Zoulenbalch* Abt van Ooſtbrouck, Heer *Zweder* van *Vianen*, Heer *Steven* van *Nyenvelt*, ende Heer *Geryt Vrencke*. Ende voir deſe voirſeyde ſomme gelts verſette die Biſſcop deſe viven alle ſine ſlote ende Ambochte an deſe ſide der Yſel, ende Vollenho mit ſinen toebehoren daer toe, ter tyt toe dat deſe ſomme gelts betailt wair, ende mits deſen ongeval quam dat Biſdom weder in groter ſcout ende in groten commer. In den ſelven jaer ons Heren CIↃ. CCC. LXVIII. ſtorven binnen der Stat van Utrecht elf duyſent menſchen.

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXIX. wert enen man die Stat van Utrecht verboden, hiet *Gysbert Gunter* XXV. jaer bi eenre milen na niet te comen, dat hy verbrac, waerom men hem die Stat verboot hondert jaer lanc. Deſe *Gysbert* vercreech gratie van den Grave van Hollant, alſo dat hy gehengede deſen *Gysbert* voerſz, dat hy nam der Borgeren goet van Utrecht in Hollant, ende in Zeelant, waer hy 't gecrygen conde, dair namaels der Stat van Utrecht vele onruſten of quam. Daerna in den jare ons Heren CIↃ. CCC. LXX. quam deſe *Gysbert Gunter*, ende hadde in ſyne hulpe Borchgrave *Lodekyn* mit andere goede geſellen, ende namen den Borgers van Utrecht hoer goet, te *Loeyſen* by Dordrecht, ende voirdent in *Aernts* macht van der *Duſſen*, ende dat goet wert verborget. Die Hertoghe *Aelbert*, die doe Ruwaert van Hollant was, vant brieven ſprekende opt huys te *Vredelant*, ende op die gerechten, die daer toebehoren, inhoudende XXXVI. hondert pont, enen ouden grooten gerekent voor XV. penningen, die die goede Grave *Willam* Hertoch *Aelbrechts* oude vader den Biſſcop *Jan* van *Dieſt* daer op geleent had, dair des Biſſcops raet van Utrecht op antwoerde, dat Biſſcop *Ian* van *Arckel* dat huus te *Vredelant* in voertiden geloſſent hadde tegen der Keyſerinnen Hertoch *Aelbrechts* voerſz moeder, ende

Digitized by Google

ende hadde daer voir betaelt VII. duſent pont. Ende want die Hertoge *Aelbrecht* die principael brieff noch hadde, ſo woude hy hebben dat huus te *Vredelant*, of die ſomme gelts voerſz. Ende van deſen ſaken voerſz viel groote twiſt tuſſchen Hollant ende dat Geſticht. Ende alſo die Hertoghe *Eduwart* dit vernam, had hi node geſien enich oirloghe tuſſchen den Hertoge *Aelbrecht* ſinen ſweder, ende den Biſſcop van Utrecht ſinen neve, ſo quam hy hier tuſſchen, ende ſeyde deſe ſaken op Sinte Vitus dach in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI. alſo dat die Biſſcop voerſz ſoude geven den Hertoghe voerſz. die voerſz ſomme gelts, die ſine brieven hielden tot eenre benoemder tyt, ende loſſen ſine brieven. Ende waert den Hertoge deſe voerſz ſomme gelt niet betaelt en worde tot alſulken daghe, als die Hertoghe van Gelre geſeyt hadde, ſo mochte die Hertoghe *Aelbrecht* panden uyt den Sticht van Utrecht dat hooft gelt mitter penen, ende hy en ſoude *Gysbert Gunter* niet verantwoerden, want hy ſyn man niet en was, eer hy verdreven wert. Daerna quam *Gysbert Gunter* over dit ſeggen, ende nam der Borger goet van Utrecht, ende voirdet tér Goude, dairt die Borgers weder cochten in ofcortinge van der ſomme gelts voerſz, die die Hertoge *Aelbrecht* hebben ſoude van *Vredelant*. Ende alſe die Raet van Utrecht dat gelt betalen ſoude in den Haghe, ſo worden ſy twiſtende om t' payement, dair groote oirloghe of quam, als ghy na wel hooren ſult.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI. op Sinte Jans avont Baptiſt ruſte Biſſcop *Jan* van *Vernenburch* geboren in onſen Heere binnen Utrecht, ende ſterf haeſtelike, ſo datmen van ſynre ſiecte niet vele en wiſte, ende vele luden meenden, dat hy vergeven wert, ende wert ellendelike begraven in die Doemkerke ſonder uytvaert. In deſen tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI voerſz op Sinte *Timotheus* en *Symphorianus* dach was een ſtryt te *Baſelwyre* tuſſchen den Hertoghe van *Brabant* ende den Hertoghe van *Gulic*, daer bleef doot Hertoghe *Eduwaert* van Gelre, ende vele goeder luden. Daer bleef gevanghen de Hertoghe van *Brabant*, die den ſtryt verloes, die Grave van *Simpol*, ende vele goeder luden. Ende alſe die Hertoghe *Eduwaert* doot was, overdroegen die partyen van Gelrelant, *Hekers* ende *Bronchorſt*, ende namen den

Hertoge *Reynout* van Gelre uyt die vangeniſſe, daer hy 2. jaer in had geſeten, ende maecten weder Heer van Gelre.

AERNT VAN HOORNE *die* XLIX. *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende alſe Biſſcop *Jan* van *Vernenburch* begraven was, een deel der Capittelaers koren tot enen Biſſcop Heeren *Zweder* uyt der *Loe* den Domproeſt van Utrecht (1) wel na een weerlic man, want hi en conſte noch ſingen noch leſen, mer die meerre deel van den Capittelaers en woudens niet kieſen, doch dat Capittel van Deventer koren hem alle. Ende alſe die Paeus *Urbanus* die vyfte alſo genoemt vernam, dat dat Biſdom van Utrecht ſonder hoede was, gaf hy dat Biſdom enen edelen hoech geboren man *Aernt* van *Hoerne*, die op die tyt in den Hof te Romen was. Ende alſe hy verſien was mit deſen Biſdom, haeſte hy tot ſinen lande, ende quam t'Utrecht herde haeſteliken, ende wert daer in ſinen ſtoel geſet na der ouder gewoonten op Sinte Michiels dach in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXI. Deſe Biſſcop vant dat Biſdom in groter ſcout, ende al verſet ſine Slote ende Ambochte an deſe ſide der Yſele, ende Vollenho daer toe, voir die voirſz XLII. duyſent oude ſcilden van Biſſcop *Jans* vangheniſſe. Doe wert gedadinct, dat Biſſcop *Aernt* deſe voerſz ſomme gelts verborchde loſſende ſine Slote ende Ambochte. Ende by goetduncken der Cleſy maecte hy Heren *Zweder* ſinen neve Heer van *Gaesbeec* Ambochtsman van *Vredelant*, in dier manieren, dat hy Vredelant van den Geſtichte niet vervreemden en ſoude, noch den Geſtichte dair of ghenen ſcade en laten geſcien, dair hy den Biſſcop ſine brieve of gaf, dies hi namaels vele vergat.

In

(1) Qui clerici & eruditi, indocti laici olim habiti. Chronic. Altiſſiodorenſ. *p.* 77. *verſ. Sanctitatis odore tracti adveniunt ſeptem viri &c. Horum primus magiſter Bruno, vir religione ſcientiaque famoſiſſimus, alii quatuor literati, duo laici.* Joan. Eremita *de vit. S. Bernard. epiſt.* 1. *Fratrem novimus omnes, quotquot ſumus. Laicus quidem erat paulo ante, nec etiam alphabetum noverat.* Legere & cantare diurnis horis nocturniſque Canonicorum officium. Et quia id quotidianum, rauci, debiles, non admiſſi. Vix admiſſi illiterati. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 20. & *cap. ult.*

Digitized by Google

In den ſelven jaer van LXXI. voerſz opten IV. dach van December ſterff Hertoge *Reynout* van Gelre, ende en liet geen kynt na hem. Ende doe viel Gelrelant in twee partyen, want die *Hekers* ontfingen die Gravinne van Cleve des Hertogen *Reynouts* ouder Suſter. Die Bronchorſten en wouden geen wyf tot enen Heer, mer ſy ontfingen des Hertoginnen ouderen ſoon van Gulic, die *Willam* hiet, ende ſyn moeder was een jonger ſuſter des Hertogen *Reynouts* voerſz. Hier of quam groot oirloghe ende ongeval in Gelrelant, dat duerde VII. jaer. Biſſcop *Aernt* die geerne die gerechticheyt ſtercken woude, meende dat die ouder ſuſter mit recht Vrouwe van Gelrelant weſen ſoude, waerom hy hoir hulpert wert, ende maecte mitten Heer van *Ghenp* een hylic, als dat Grave *Johan* van *Beloes* nam te wive deſe vrouwe van Gelrelant voirſz. Deſſe verſamende Grave *Jan* ende Biſſcop *Aernt* een machtich heer van volcke, ende in hoer hulpe quamen die Hertoge van den Berghe, die Grave van der Marcke, die Grave van Cleve, Joncheer *Dirc* van der *Marck*, ende anders vele Ridderen ende Knapen, daer ſi mede quamen voer *Groenſoerde*, datmen hem opgaf, ende quamen voert voir Aernhem, die ontfingen die vrouwe, ende den Grave van Beloys, ende ſworen hem hulde. Van daen togen ſy voir Gelre, dair ſy een groot werc voor opſloegen, ende laghen daer XVI, weken lang, nochtans lieten ſyt onghewonnen. Van daer togen ſy voor *Wageninghen*, dat men hem opgaf, ende togen voort, ende wonnen die *Helle*, *Aller*, ende *Kannenberch*. Van daer tegen ſy voort voor *Nyenbeec*, dat ſy niet en wonnen. Van daer togen ſy (1) voor *Lobede*, daer ſy een tyt voer lagen, ende wonnent. Ende binnen dien

(1) Locus in Clivia. Hodie *t' Tolbuys*. Locus autem munitus. *Lobeke* vocat Beka in *Otton.* 11. Grot. *lib. 7. hiſt. Arx Lobecenſis, ubi Clivicum vectigal exercetur, quem locum Heriſpich nomine auctores inſigniunt.* Vetus ſcheda habet. *Lopick.* In qua ita de bello hoc: Anno 1371. *by Biſſcop Aernt van Hoerns tyden ſterf Reynoldt Hertoghe van Gelre, Hertoch Eduwaerts broeder, die 10. jaer gevangen had geſeten. Ende na hem bleeff geen geboorte. T' lant viel weder in die partyen van Hekers ende Broncborſt. Die Hekerſche ontfingen die Gravinne van Bloys dës Hertogen aldſte ſuſter. Die Broncborſten en wilden geen wyf hebben tot een Heer, ende ontfingen der Gravinnen outſte ſoon*

dien tyt dat ſy dair voer lagen, quamen die *Bronsborſter*, ende beclommen *Aernhem* by nachte. Die Grave *Joban* peinſde, dat dit oorloghe niet lichte ten eynde comen en conde, beval dat oorloge der Vrouwen, den Biſſcop *Aernt*, ende den Heer van *Ghenpe*, ende tooch tot *Schoonhoven* in ſyn ruſte. Daerna in den ſelven jaer vernam Biſſcop *Aernt*, dat die Hertoghe van Gulic binnen Aernhem gecomen was, waerom hy verſamende Ridders ende een groot deel Borgers van Utrecht, ende tooch daer mede voor Aernhem, eyſchede den Hertoghe daer uyt ten ſtryde, ende lach daer voir enen dach ende nacht, ende verbeide ſtryts. Ende alſe hem niemant en quam, verbrande hy die huſen, die daer buten ſtonden, ende tooch van daen.

In den jaer ons Heere CIↃ. CCC. LXXII. op Sinte Odulphus nacht was een groote brant t'Utrecht bi der Jacoppinen, daer branden ontrent vier hondert huſen alsmen ſeide. Daerna in den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXII. op onſer Vrouwen dach nativitas was die Hertoghe van Gulic tot *Nymmegben*, daer hem was doen verſtaen, dat hy quame te *Tiel*, hy ſoude die Stat wel vercrigen. Ende alſe hem die Bronchorſt bereiden op deſe reyſe, ſo wert den Biſſcop *Aernt* dat verboot, die op die tyt tot Renen was, ende een deel borgers dair by hem

van Gulick, genaemt Willam, ende ſyn moeder was een jonger ſuſter Hertoch Reynolts. Hier of ontſtont een ſeven jaerſche oorloge. Biſſcop Aernt van Hoern meynde, dat die altſte ſuſter erfgenaem ſoude weſen, ende maecten een huwelic mit den Heer van Gennip, als dat die Heer van Bloys Graef Jan nam te wyve deſe Vrouwe van Gelre. Doe verſamende Graef Joban ende Biſſcop Aernt een machtich leger. Hem quamen te bulp den Hertoge van den Berge, die Graef van Cleve, Jo. Dirck van der Marcke &c. Sy namen Gronſvoerd in, ende voeren voert voer Arnbem. Ende ſy ontfingen die vrou mit Grave Jan van Bloys. Voert voor Gelre leggende 16. weken lietent ongewonnen. Van daer na Wageningen, dat ſy in cregen, ende wonnen die Hel *op de Veluwe, ende* Aſſer, *ende* Kannenbroeck, *ende voort voor* Lopick, *ende voor* Nyborch, *dat ongewonnen bleeff. Binnen deſen tyt quamen die Broncborſten beclimmende Arnbem by nachte. Den Grave Bloys beval dat oorloge ſynre Vrouwe, ende den Biſſcop, boudende ſyn ruſt tot Schoonboven. Den Biſſchop vernemende, dat den Hertoch van Gulick binnen Arnbem was, tooch daer voor, bernende die molen ende buyſen buyten ſtaende.*

Digitized by Google

hem hadde. Ende om dat te verhoeden ſoo reet den Biſſcop tot *Tiel*, ende nam mit hem een deel Ridderen ende Knapen, ende borghers, ende een deel liet hy bliven tot *Renen* om dat ſlot te hoeden. Ende alſe hy tot *Tiel* quam, vant hy daer die Vrouwen van Gelre, daer ſy hoveden ende danſeden, ende waren goede geſellen, mer ſy en behoeden die Stat niet ſo wyſeliken, die *Bronchorſt* quamen by nacht daer in, en wonnen die Stat. (1) Daer bleven gevanghen Heer *Loef* van *Hoerne* des Biſſcops broeder, Heer *Gysbert* van *Herdenbroec*, *Vrederic* van *Zulen* Ridders, *Jacob* van *Lochorſt*, *Willam* van *Over* de *Vecht*, *Eerſt* van *Groenenwoude*, ende anders vele goeder luden. Die Biſſcop die hem lancwile manlike verweerde, ſach dat hy 't verlieſen moſt int leſt, ontbrack hy ſinen vianden, ende op 't *Tollenhuys*, daer die Vrouwe van Gelre was. Ende alſe die Bronchorſter die Stadt gewonnen hadden, ontboden ſy den Hertoghe van Gelre, die des anderen daghes daer binnen quam mit vyf hondert man gewapent. Die borghers van Utrecht, die tot Renen gebleven waren, vernamen dat die Biſſcop in alſulcker noot was, ſonden twee hoire borghere als *Joban Hombout* ende *Braem* van den *Velde* an die Overſte van der Stat van Utrecht mit deſer bootſcap. Ende alſe die Overſte dat vernamen, meenden ſy hoiren Heer t'ontſetten, of lyf ende goet dair om te aventuren, ſloegen ſy hair clocken, wapenden hem, ende togen haeſteliken uyt tot Wyck, ſceepten daer over die Lecke, ende verſamenden hem aldair mitter ſonnen onderganc, togen voort, verbranden een molen, ende dat dorp te Ravenſwade, ende togen ſo al bernende voert totter Lingen, daer ſy overwaden, ende quamen voir *Tiel* ontrent twee uren voor dat die ſonne opgienc. Ende alſe die ſonne een wyl op was gegaen ontboot die Hertoge van Gulic, dat hy woude uyt comen, ende ſtriden tegen die van Utrecht. Die Biſſcop die herde lieve was, dat hy ſine luden dair ſach, quam van den *Tolhuyſe*, trooſte ſyn volck, ende ſcheerdeſe ten ſtride. Die Hertoghe die van binnen der Stat, dat volc, datter buten lach, al over ſach, ſprac

(1) Eadem vetus ſcheda habet *Roedolph van Hoerne*. Cetera eadem, quæ habentur hic.

Digitized by Google

ſprac tot ſinen luden, *Gy ſegt my, dattet al pelſers ende ſcoemakers ſyn, maer het duncken my al goede Ridderen ende knechten te weſen*, bleef daer binnen, ende quam niet ten ſtride. Dus lagen die van Utrecht dien dach ten avont toe, ende alſe die Hertoge ſach, dat ſy niet rumen en wouden, ſy en hadden die Stadt, ende binnen die Stadt gheen provande en was, ende hy ſo belegen was, dat hy niet uyt en moſte ſonder ſtryt, viſierde hy enen raet, ende ontboot, dat hy uytcomen woude, ende ſtriden tegen hem op een benoemt velt. Dit was na der ſonnen onderganc. Die van Utrecht verſamenden op die voernoemde ſtat op die een ſyde van der Stat, ende waenden, dat die Hertoghe comen ſoude. Ende alſe die Hertoghe vernam, dat hy een poerte rume hadde, dair niemant voir en was, reedt hy dair uyt, ende rumede die Stat. Ende alſe die Hertoghe gereden was, doe deden die van binnen hair poirten op, ende lieten den Biſſcop ende die van Utrecht in die Stadt, dair ſy dien nacht bleven. Des anderen daghes toghen die van Utrecht weder binnen hoire Stadt ſonder verlies, ende mit grooter eeren. Dair na wan die Biſſcop mitten Hekerſchen volcke *Venlo* ende *Harderwyck*. Hier nae in den ſelven jaer quam die Hertoge van Gulic, ende die Heer van *Vyanen* mit hem, ende die Bronchorſt partye in den Sticht van Utrecht mit heercracht, ende bernde Ameronghen, Doerne, ende Seſt al totter Bilt, ende reden weder in Gelrelant onbeſcaet ende onbeſtreden.

In den jaer ons Heeren C I O. CCC. LXXIII. groef die Stadt van Utrecht een diept van der Nyevaert totter (1) Groter wade toe, ende leyden daer twe ſluſen van hout op die *Nyevaert*, ende tymmerden enen toorn op die *Uterdyck*, daer

(1) *Wade* via vel locus eſt, per quem flumen admittitur vel in foſſam vel in agros. Idem quod aquæductus. Charta Ann. 1257. *bonorum jacentium op Covelwade inter Galgeweert verſus Septentrionem & aquæductum in Covelwade verſus meridiem & Maerſcalkerweert verſus orientem &c.* Charta Ann. 1330. *centum & duodecim jugera terræ inter pontem, qui dicitur Covelwader-brugge & terram monaſterii in Oeſtbroec inter Renum veterem & Kovelwader weteringhe.* Sed hic locum intelligit ad cataractas Vreeſvici, quibus Lecca coercetur. Vid. *lib. de jur. glad. cap.* 14. Hed. *biſt. Ultraj. p.* 257.

Digitized by Google

daer sy die sluysen mede beschermen wouden voir haer vianden, datmense niet en vernielden, ende noemdent *Gildenborch*, want die ghilden van Utrecht dedent tymmeren. Heer *Gysbrecht* Heer van *Vianen* die hier lede toe was pensende, worden die van Utrecht sine vyanden, sy mochten comen door die sluysen, ende vernielen sine Heerlicheden, (1) ende brochte den Hertoge *Aelbrecht* van Hollant aen, dattet gerecht van *Vreeswyck* syn was, dair die van Utrecht hair sluysen ende haren toerne geset hadden, ende die Bisscop van Utrecht geen recht dair toe en hadde Die van Dordrecht meenden oec, het ginc seer tegen hem, ende woudent den Heer van Vianen helpen weeren.

Daer

(1) Et ab eo tempore Dux Albertus bellum animo agitavit, conscripsit milites, evocavit, & ad bellum instruxit. Ex rationibus Quæstoris ejus Ann. CIↃ. CCC. LXXIV. *Dit ist uytgeven dat roerde van den oorlogbe, dat myn Heere op badde jegens den Bisscop ende der Stat van Utrecht omirent Victoris ann.* LXXIII. *Eerst van soudye Ridderen ende Knapen, die myn Heere ten dienste gecomen waren uyt Henegouwen, &c.* Sequuntur mox nomina, ut & equitum numerus, quem quisque adduxit ad id bellum. *Item gesent Jacob Soenkyn 's Manendachs na Mauritius dach te Ludic an Heeren Jan van Rinesteyn, dat bi minen Heere ten dienste quame tegen den Bisscop ende der Stat van Utrecht, ende dat hy by myn Heere quame te Schoenhoven* s'Woensdachs na Dionysii. *Item gesent Jan de Brunen in den Bisdom opter selven dach voirsz an Heere Gerrit van Polanen, Heere Wouter van Isendoorn, Heere Wouter van Mynden, Heere Vrederic uter Ham, Heere Gisebrecht van Sterckenburch, Heere Gisebrecht van Hardenbroec, Heere Beernt uten Enge, Heere Dideric van Zulen, Heere Jan van Renesse, dat si minen Heere dienen wilden, ende daer een antwoorde of. Item gegeven 2. placken* VI. *den.* III. *gr.* Ibidem alii adhuc plures. Nobiles omnes Trajectenses. Sed qui prædia, quæ habebant, etsi sita in diœcesi, Duci primum cessa, acceperant, postquam cessa, ab eo rursum in feudum. Res quæ olim, frequens sed quæ Ordinibus, quæ Antistiti, etiam multum invisa, ut dixi *libr. de jur. glad. cap.* 16. Unde & ita convenerat inter fratrem Ducis Wilhelmum & Johannem ab Arckel Ann. 1351. *Voert so en sal niemant, die in den lande van Utrecht woont, Poorter, man, of buer worden in der Graeflicheit voersz, bi en voer daer in mitter woone, ende desgelycks en sal niemant uyt der Graeflicheit voersz Borger of man worden in den Stichte voersz, bi en come daer in mitter wone &c.* Sed conventio parum efficax.

Digitized by Google

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIV. omtrent dertiendach ginc die *Lecke* vloet ſo groot, datmen mit ſcuten varen mochte over t' velt. Ende dair voer die Raet van Utrecht in den Haghe over die vloet, ende betaelden die voirſz ſomme gelts van Vredelant. Daer worden ſy voer twiſſende om t' payement, ende voeren herde evelmoedich weder t'Utrecht, ende brochtent haren Raet an, wat hem weweder gevaren was. Waerom ſy overdroegen gemeenlike, dat ſy wouden varen in Hollant, ende panden alſo vele weder, alſſe hem dochte, dat hem te vele ofgenomen was. Daer na in der vaſten voeren ſy te *Woerden*, ende meenden die te verghiſelen, ende ſy en wouden niet ghegyſelt weſen. Doe die van Utrecht dat ſaghen, verbranden ſy Woerden, ende worpen dat poorthuys neder, ende vinghen dien ſy mochten, ende voerdenſe tot Utrecht. Ende rechtevoert daerna wonnen ſy *Cronenburch*, ende worpent neder in die graft. Daer voeren ſy en verghiſelden Muden, Weeſp, Utermeer, Loefdrecht, die Ameyde, Lexmonde, Jaerſvelt, Bodegraven, Werder, ende veel ander dorpen, daer ſy groot gelt af ſcatten. Ende doe die van Utrecht voeren tot *Muden* ende te *Weſpe*, om die te verghiſelen, hadde die Heer van Gaesbeec Hollanders op Vrelanden gelaten, ende ſcoet mit donrecloten op die van Utrecht, ende hielt *Vrelanden* voert tot Hertoghe *Aelberts* behoef, ende bleef des Stichts vyant alle dat oirloghe door, ende vergat ſine brieven, ende ſeghelen, ende voirwaerde, die hy dair in voertiden af gegheven hadde, alſe voirſz is.

Daer in den ſelven jaer van LXXIV. des anderen daghes na Meydach quam die Hertoge *Aelbrecht* mit grooter heercracht mit ſcepen die *Lecke* op, ende hadde met hem den Grave van Cleve, den Grave van Beloes, ende vele Ridders uyt Henegouwen, uyt Hollant, uyt Zeelant, ende daer toe alle Ridderen ende knechten uyt Gelrelant ende uyt Cleverlant, die om ſoud dienen wouden, ende dien hy gecrighen conde, ende † ſloeghen ſyn tenten ende pavillionen voir *Gildenburch*, ende dede dair voir opſlaen een ſonderlinghe groot werck, datmen van der Oeſter ſide nederwaert dreeff te *Gildenburch* wert an, ende een ander werck, dat niet groot en was, an die Weſtzide. Ende alſſe dat minder werc *Gildenborch* begonde te genaken, ſcoten die van den huſe

† ſloegh.

Digitized by Google

huſe daer op mit eenre Donrebuſſe, dair 't ſo ſeere of quetſede, dat ſyt niet naerre den huſe gebrengen en conden. Ende alſe die Hertoghe *Aelbrecht* dair VIII. daghen voir gelegen hadde, ginc Heer *Gysbrecht*, die Heer van *Vianen*, Heer *Henric* Heer van *Ameyde*, ende Heer *Gysbrecht* van *Nyenrode*, ende vele anderen Ridderen ende Knapen voir *Gildenburch* ſchermutſen, ende brochten hem veele cleenre donrebuſſen, daer ſy lode mede ſcoten ten huſe waert. *Peter Dole* ende *Aernt Proeys*, die Hooftmannen op den huſe waren, lieten die brug neder, ende een deel hoirre wapentueres liepen of, ende beſtreden deſe voerſeyde Heren ende knechten, ende vingen Heren *Gysbrecht* van *Nyenrode*, ende enen edelen man uyt Henegouwen *Willam* van *Nieldwyc*, ende *Willam* van *Gerviet*, ende wonnen hem of XXVIII. donrebuſſen, die ſy alle voir hem opt huys brochten. Doe rechte die Hertoghe daer twee bliden op, die een ſtont te *Vianen* opt ſant, ende die ander ſtont binnen dike, daer ſy herde vreſelike mede worpen, mer onlanghe hadden ſy geworpen, die meeſte blide en brac. Doe ginc men haeſten mit grooten werc aen te brenghen, ende brochtent aen dat voerborcht, dat was gemaket van ſtaken, ende van willigen plancken. Ende doe ſy 't niet langer houden en mochten, doe verbernden ſy 't ſelver. Ende alſo dat groote werc int voerborcht gecomen was, hadde die Hollandre een catte gemaeckt voer 't groote werck. Die vyanden van den huſe hadden duchte, dat men hem met dier catte grooten hinder doen mochte, liepen of herde ſtoutelic, ende verbernden die catte. Doe dreven die Hollanders dat groote werc voert op die graft. Heer *Gysbrecht van Nyenrode*, die op *Gildenburch* gevangen lach, doe hy van ſynen wonden geneſen was, ginc hy daer tuſſchen dadinghen, ſo datmen den Hertoghe dat huus opgaf, ende alle die dair op waren ſouden haer lyf behouden, ende alle dat ſy opten huſe hadden of draghen, ende veylich in die Stadt varen. Daer gaven ſy t' huus op den Hertoghe opten eerſten dach van Junio, ende ſy hadden opten huſe IX. doden, die namen ſy voir hem, ende voeren in der Stadt. Des anderen daghes daerna quam die Heer van *Vianen*, ende Heer *Henric* van *Homoet* mit vele wapentueres uyt den heerre voir *Gildenburch*, ende vele poerters van Haerlem, ende verbranden *Jutfaes*. Ende alſſe die van Utrecht dit vernamen, togen

Digitized by Google

ſy uyt die Stat, mit onghewonden banieren opten Ryndyc by Jutfaes, daert die voorlopere van Utrecht verloren, want ſy elc anderen niet en verbeyden, ende hare luden niet te ſamen en hadden. Daer bleven uyt der Stadt van Utrecht XL. man gevanghen ende XI. man doot. Die Hollanders worden vervaert, en kan niet geweten wair of, want hem hair vianden niet en volgeden, nochtan keerden ſy omme, ende ſulke liepen in die doirſlaghe, daire ſommige in verdroncken. Des anderen dages daerna beval die Hertoge voirſz den Heere van Vyanen *Gildenborch* te verwaren, ende hy tooch weder in Hollant. In deſen tyden, die wyle dat die Hertoghe *Aelbrecht* voir *Gildenburch* lach, togen die van Utrecht mit horen Biſſcop, ende mit vele ſoudenaers in Hollant voir Zwammerdam toe, ende vingen vele luden, ende keerden weder in hore Stat. Ende alſſe die Hertoge *Aelbrecht* des Manendages voir *Gildenburch* tooch, des anderen dages rechtevoirt daerna reedt Biſſcop *Aernt* van Utrecht, Heer *Goſen* van *Vanderic*, Heer *Willam* van *Rees*, Heer *Aernt* van der *Lawyc*, ende anders vele luden ende goede Borgers van Utrecht te peerde voir *Naerden*, haelden dair grooten roof, ende venghen uyt Neerden, ende van den Hollanders, die daer binnen laghen, LXXVIII. mannen. Daer na des derden dages na Sente Jans dach te midſomer reedt Biſſcop *Aernt* mit deſen voergenoemde luden voir Oudewater, ende haelden dair enen rooff, ende vengen uyt Oudewater LXXIII. mannen. In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIV. op Sente *Timotheus* ende *Simphorianus* nacht quam die Stat van Utrecht al ſtilleken gevaren mit ſcutten tot *Gildenborch*, ende ſtormden al dien dach, ende des anderen dages tot middach, ende brochten doe vuer daer in, dat rechtevoert ontſtac, ſo dat die gene die opten huſe waren, eghene weer doen en mochten van dien roke, die van dien vuere quam, ende gaven hem op in des Biſſcops ende in der Stadt handen. Ende dair wan men aff XXIII. werachtiger levender mannen, ende twee doden, die in den ſtorme doot bleven, ende geſcoten waren. Dit geſciede op Sente Bartholomeus avont in den jaer voerſz. Des XIII. dages na dat die Stat *Gildenborch* gewonnen had, was een dach gemaeckt tot Montfoerde van ſoene, daer die Raet van Hollant ende van Utrecht quam. Ende daer en binnen dien daghe bereyde hem die

die Hertoghe, ende quam die Lecke op varen ſo heymeliken mit grooter heervaert, datmens tot Utrecht niet en wiſte, ende men ghene hoede dair voir en hadde, vermits datmen te daghe was tot Montfoerde. Ende quamen te *Vyanen* an t' ſant mit horen ſcepen. Ende alsmen tot Utrecht die mare vernam, ſloechmen die clocke, ende men tooch ſonder merren tot *Gildenborch*, daer die Stat van Utrecht lach aen die een ſide der Lecke drie daghen langh, ende veſten, ende ſpyſden, ende beſetten hoir huus met drie Ridderen, alſe Heer *Otto* van *Sconouwen*, Heer *Willam* van *Rees*, Heer *Goſen* van *Vanderic* mit anderen wapentures, ende alſt wel bewaert was togen ſy weder totter Stadt. Die Hertoghe ſach, dat hy aen *Gildenborch* niet vorderen en conde, tooch van dane voor t' huus te *Wulverhorſt*, ende voir *Huleſteine*. Die worden hem beyde opgegeven, in dier manieren, datmen gene ſcade in den Stichte doen en ſoude. In den ſelven jare omtrent Sinte Martyns dach in den winter tooch Heer *Willam* van *Rees* mit een deel gheſellen by nacht voer Yſelſteyne, ende ſchoot daerinne mit pylen, ende ontſtack twee bergen mit koerne daer binnen. Ende dier wilen dat die van binnen daer over arbeyden die bergen te leſſchen, ende dat vuer te doen uyt, ſloegen Heer *Willam* van *Rees* mit ſine gheſellen die ſloten van den draeyboom, ende namen daer uyt grooten roof van coeyen ende van peerden, die ſy tot Utrecht brochten. Des anderen daghes ſonden ſy eerſame boden binnen Utrecht. Deſſe verdingeden om vyf en dertich hondert oude ſcilden.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXV. op Sinte Benedictus dach in de vaſten wert dat oorloch geſoent, ende die van Utrecht gaven den Hertoghe *Aelbrecht* voer dat ſy *Woerden* vernielt hadden, ende *Cronenburch* neder geworpen, drie duſent oude ſcilden. Ende mede wert geſeyt in der voerſeyder ſoenen, dattie Biſſcop van Utrecht houden ſoude mit ſinen ede mit VII. ſtolen, dat dat gericht van Vreeſwyck ſyn was van Sinte Martyns weghen, ende dat die Grave van Hollant geen recht daer toe en hadde. Ende alſſe Biſſcop *Aernt* dit gehout doen ſoude, ſo ſchout hem die Hertoghe *Aelbrecht* dat gerichte van Vreeſwyck quyt, ende vryde ende verdroech hem des eets, ende gaf hem ſine opene brieve. Daerna in den ſelven jaer op Sinte Vitus dach bereyde hem Biſſcop *Aernt*,

Digitized by Google

ende tooch mitter Stat van Campen, ende mit ſinen Steden over Yſel voir dat Caſteel te *Puttenſteyn*. Want Heer *Herbaren* van *Puttenſteyn* die Borgers van *Campen* ende andere Stichts luden vele onbeſceyts dair of dede. Daerom die Biſſcop daer quam, ende ſtellede een groote blide, daer hy 't caſteel ſeer mede quetſede mit grooten ſtenen, die hy daer op werp. Die Biſſcop vernam, dat *Herbarens* vrienden dat caſteel verlaten wouden, waerom dat hy den Raet van Utrecht bad, dat ſy hem ſenden wouden een deel ſcutten. Die Raet ontfinc ſine bede goedertierlicken, ende ſonden hem twee hondert ſcutten, ende twee hondert gewapent. Ende alſſe Heer *Herbaren* van *Puttenſteyne* ſach, dat hem geen onſet en quam, gaf hy dat caſteel op in des Biſſcops handen op Sinte Peters dach ad vincula. Ende Heer *Herbaren* voer te ghiſel binnen Campen, des Biſſcops ſeggen te houden. Ende dat voerſeyde caſteel wort neder geworpen. Daerna in den ſelven jaer CIↃ. CCC. LXXV. op Sinte Victoers nacht was een groot ſtorm van wynde, ſo dat die diken braken, ende die ſoute vloet ginc, die groten ſcade dede in Hollant, in Zeelant, ende in Vrieſlant.

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVI. op Sinte Victoers nacht waſt echter een groot ſtorme, die die dycke brac, ende die ſoute vloet ginc, ende dede noch meerre ſcade dan te voren.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVIII. ſterf die Paus *Gregorius* die elfte alſo genaemt. Ende doe wert *Bartholomeus* die Eertbiſſcop van *Baren*, die des Paus Vicecancellier was, Paus gecoren, ende *Urbanus* genoemt die Seſte, ende gecroont op ten Paeſche dach. Ende want hy den Cardinalen hert was, ende hoirs willen niet al volgede, ſo togen ſy uyt Romen al ſonder vive of luttel meer, ende ſeyden, hy en wair geen recht Paus, want ſy daer toe gedwonghen waren, ende vermits anxt van horen live hem gecoren hadden. Ende coren enen Cardinael Paus die *Robertus* hiet, ende noemden *Clemens* die ſevende, ende wort gecoren tot Avignon op Sente Matheus dach daerna in den ſelven jare.

Eodem anno accidit quoddam monſtrum in civitate Trajectenſi, videlicet quod circa feſtum tranſlationis beati Martini natus eſt puer maſculus in civitate prædicta, qui perfecte loquebatur

batur nondum ætatis quadraginta dierum, dicens una vice, *Aperite januam, pater meus adeſt*, & alia plura. Nihil tamen dixit relatione dignum, & vicinis notum, forte quod parentes ejus nolebant verba pueri publicare. De his parentes mirabantur. Rogaverunt quendam ſacerdotem devotum, ut ſecrete veniret, & conjuraret puerum. Qui miſſam celebravit. Qua finita in ſacris ornamentis permanſit deſuper toga coopertus, ne ſacra viderentur veſtimenta. Ad puerum ingreſſus ipſum multis conjurationibus & orationibus adjuravit, qui nihil ei reſpondit. Tandem proprio motu puer vertebat caput ſuum, inſpexit ſacerdotem viſu horribili, quo ipſum valde terruit. Sacerdos autem videns ſe nihil proficere conjurationibus nec orationibus receſſit ad propria. Hæc retulit mihi idem Presbyter. Vixit autem puer ille ab hoc anno uſque ad annum Domini XCIII. an ſupervixit plures annos neſcio. Iſtud monſtrum forte fuit ſignum alicujus excidii ſubſequentis, quod tamen ignoro.

In den ſelven jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVIII. des anderen dages van September tooch Biſſcop *Aernt*, ende mit hem den Heere van *Gaesbeec* ende van *Apcoude*, die Heere van *Vianen*, ende anders vele Ridderen, ende Knapen voir Haren *Splinters* huus van *Loenreſloet* door onbeſceyt, dat Heer *Splinter* dede in den Geſtichte van Utrecht, want des Biſſcops luden ſeer van hem gedrucket waren, dat hy ſtormde mit ſteenbuſſchen, ende mit ſcutte, ſo datmen dedingde, dat Heer *Splinter* ſyn huys opgaff den Biſſcop op Sinte Matheus avont, ende belovede ſyne miſdaet te beteren tot ſeggen der Cleſyen, Ridderen, ende Knapen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXVIII. opten eerſten dach van Julius maent ruſte Biſſcop *Jan* van *Arkel* die Biſſcop tot Ludic was in onſen Here, ende wort van Ludic gevoert tot Utrecht, dair hy in voertiden Biſſcop hadde geweeſt, ende dair begraven in die Doemkercke mit betamelicker uytvaert. Ende alſe Biſſcop *Jan* van *Arkel* begraven was, begeerden die Capittelaers van Ludic *Aernt* van *Hoerne* Biſſcop van Utrecht tot enen Biſſcop. Die Paus *Urbanus*, die alſo genoemt was, dede hoir begeerten, verſetten Biſſcop *Aernt* van Utrecht tot Ludic, ende ſette Biſſcop *Florens* geboren van Wevelichoven van Munſter t'Utrecht. Mer Biſſcop *Aernd* die

Digitized by Google

beyde die Biſdomme geerne behouden hadde, ende node uyt den Stichte van Utrecht ſcheide, hy en hadde ten minſten die renten gehad van den voerſz Stichte, keerde die Biſſcop *Florens*, die dat Biſdom van Munſter goedertierlicken ſinen nacomelinghen geruymt hadde, uyt den Biſdom van Utrecht mitten Heer van *Apcoude*, mit den Heer van *Vianen*, ende mit anderen Ridderen ende Knapen, die van dier partye waren, dat hy int Biſdom van Utrecht niet comen en mochte. Die Heer van *Arkel*, ende die Heer van *Yſelſteyn* ſtercten den Biſſcop *Florens*, ſo dat hy in den beſit quam van den Biſdom van Utrecht.

FLORENS VAN WEVELICHOVEN *die* L. *Biſſcop t'Utrecht.*

Ende want die Biſſcop *Florens* aldus gekeert wert uyt ſinen Biſdom omtrent een jaer lang, ſo quam die doch ten leſten binnen Utrecht mit grooter ſollempniteyt, mit Baenroedſen, Ridderen, ende knechten, die mit hem quamen, dair hy herde heerliken ende betameliken ontfangen wort ende in ſynen ſtoel geſet na der ouder manieren, in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXIX. op Sinte Willebroerrs dach, die die eerſte Biſſcop t'Utrecht was. Ende deſe *Florens* voerſz wert die L. Biſſcop t'Utecht na Sinte Willebroert voerſz. Deſe *Florens* was een doir out man, doe hy tot Utrecht quam, ende was beyde goet clerc ende wys van rade, dat hy mit ſine wercken bewyſde. Hy was die vroetſte van der eren te kaven, ende van der Veembanc, die doe in Duutſche lant was. Hy vant dat Biſdom van Utrecht in grooter ſchout ſeer verlaſt, vermits dat Biſſcop *Aernt* groot oorloghe gehadt hadde in Gelrelant, ende die rente van den Geſtichte langer geboert hadde, dan ſyn tyt was, alſe voerſz is, ende

(1) Honoris cuique debiti deferendi & conſervandi & juris Vemici ſcientiſſimus. De Vemico tribunali & occultis judiciis, quæ Weſtphalica etiam paſſim dixi quod ſufficit *lib.* 1. *de jur. glad. cap.* 30. Etiam apud Salios habebat, qui ils præerant, Epiſcopus Trajectenſis liberos Comites, Frygravios. Unde in veteri jure Tranſiſalanico ſpecialis etiam titulus de Weſtphalico ſeu occulto judicio, *van den Weſtphaliſchen und heimlichen gerichte.* De quo & Friderici Tertii Imperatoris conſtitutio ibidem eſt.

Digitized by Google

ende hy roekeloes van Utrecht ſcheide, dat Biſſcop *Florens* namaels betaelde, loſſende ſyn Slote ende Ambochte, die daer voir te pande ſtonden, want hy betaelde dair *Vollenbo* voor ſchout acht en twintich hondert oude ſchilden, voir *Stoutenburch* XI. hondert oude ſcilden, ende van *Vredelant*, dat ſtont voir XXX. hondert oude ſcilden, betaelde hy X. hondert oude ſcilden, *Diepenhem* XX. hondert oude ſcilden, van den huſe ter *Eem* VII. hondert oude ſcilden.

Daerna in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXX. *Evert* van *Eſſen* hadde een caſteel gemaeckt in den lande over Yſel van ſtene ende van houte, dat *Eerden* hiet, alſo ſterc, dat hy dair op woude verbeyden alle die hem toecomen mochten, ende tooch an hem vele boſch van den lant ende luden in Sallant, die den Biſſcop van Utrecht toe behoorden, ende dede ſo vele onbeſcheyts in Zallant beide Steden ende lantluden, dats groote clage voor den Biſſcops *Florens* quam. Waerom die Biſſcop *Florens* overdroech mit ſinen Steden ende Lande over Yſel, ende beſtelde *Everts* caſteel voerſz dat *Eerden* hiet, dair hy quam voir op des heylich Cruus dach *inventio*, ende hadde in ſyn hulpe den Heer van *Egmont* ende van *Yſelſteyne*, ende den Joncheer van *Arkel* mit alle dat ſy brengen conden, ende daer toe vele Ridderen ende knechten, ende dede dair voir oprechten ene groote blide, die wel XIII. hondert pont weghens worp, ende grote ſteenbuſſen, daermen daghelix mede ſchoot, ende ſtormden met allen datmen ſcieten of werpen mochte, ende ſcaden den houten huſe niet, want die ſtenen ſteyten daer weder of, oft ballen geweeſt hadden, want die ſtilen ende balken waren ſo dicke alſe molenſtanders, ende ſtonden by dichte, die een by den anderen, mer dat ſteenwerc worpen ſy alle te ſtucken. Ende alſe die Biſſcop wel na vyf weken daer voir gelegen hadde, ende die van den huſe ſaghen, dat hem ghene ontſette en quam, alſe hem *Evert* van *Eſſen* beloeft hadde, bedachten ſy hem, dat ſy 't int eynde verlieſen moſten, ende dedingden mit den Biſſcop, gaven hem dat caſteel in, ſinen wille mede te doen, behoudeliken hoers lyfs. Dit geſciede opten derden dach na Sinte Bonifaes dach in den jaer voerſz, ende die Biſſcop dede dat caſteel neder werpen, mer dat houtwerc was ſo ſterc, datmens mit geenre conſte ontſloepen mochte. Ende doe ſtac men

den

Digitized by Google

den brant daer in, ende 't bernde een gantſe maent lang. *Evert* van *Eſſen* quam namaels te genaden, ende verſoende mitten Biſſcop. In ſelven ſomer tooch Biſſcop *Florens* voir een caſteel, hiet *Molen*, datmen opgaf ſonder ſtorm. Ende een ander caſteel hiet *Laghe*, dat wert hem oock opgegeven ſonder beſitte, ende waren beyde quade roefhuſen, ende daerom deeſe die Biſſcop beyde nederwerpen ende breken.

In den ſelven jaer voerſz CIↃ. CCC. LXXX. op Sinte Benedictus dach *tranſlatio* worden die *Gunterlingen* verdreven uyt der Stat van Utrecht, ende daer was omtrent XC. mannen behalven wiven ende kinderen. In den ſelven jaer Joncheer *Reynout*, die des Heeren joncſte broeder was van *Vianen*, vercreech an *Clemens* ſinen Paus van Avenjoen, dat hy hem gaf dat Biſdom van Utrecht, ende *Reynout* meende, hy ſout mit ſinen maghen ende vrienden, die hy in den Stichte van Utrecht hadde, wel crigen, ende den Biſſcop *Florens* daer uyt vedriven. Waerom die Heere van *Vianen* Biſſcop *Florens* ſine thiende nam, ende deedſe voeren int Goy, ende anders daert hem genoechde, ende woude ſinen broeder mit cracht int beſit van den Biſdom brenghen, ende hielt hem aen den Paus *Clemens*, dat niemant van ſine ommeſaten en dede meerre dan die Coninc van Vrancryc. Daerna alſe die Biſſcop *Florens* van over Yſel quam, wert een dach gemaeckt te *Jutfaes* in der kercken, dair verlyckte die Raet van Utrecht den Biſſcop *Florens* ende den Heere van *Vianen* van deſe ſaken, (1) dair die Heere van *Vyanen*, ende ſyn broeders loveden niet meer tegens den

(1) Olim ditio Vianenſis etiam pars diœceſis, ut dixi *lib. de jur. glad. cap.* 23. Adde & id, quod habet Auctor, qui adjunctus eſt Bekæ, & Chronic. Magn. Belg. ad Ann. 1378. Fidem tamen ditionis Dominus ſervavit non diu. Argumento eſt, quod Epiſcopus & ipſi & terris ejus ob recrudeſcens diſſidium dein ſacris interdixit, ut didici ex rationibus Alberto Duci redditis Ann. 1385. *Item op Sint Niclais Craykyn geſent uten Hage mit myns Heeren brieven t'Utrecht aen den Biſſcop, omme van hem te begeren, dat hi een relaxatie woude ſenden op den Heere van Vianen in ſulcker manieren, datmen over al miſſe mochte doen, daer myn Heere waer, ende by van hem ontboden worde, alſo verre als myn Heere van Vianen ſelve ute kercke bleve.* Nec extinctum id, ut puto, anno adhuc 1392. Nam

Digitized by Google

den Paus *Urbanus* noch tegen den Biſſcop *Florens* te doene, ende altoos goede trouwe Stichts manne te bliven.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXXII. op des heylichs cruus dach *inventio* ſtreden die van Gent tegen Grave *Lodewyck* van Vlaenderen horen Heer, ende wonnen den ſtryt, volchden den vlienden volc, ende wonnen die Stat van *Brugge* rechtevoert mede. Die Grave *Lodewyck* ontreed nouweliken, dat hi quam tot *Riſele* binnen. Daerna wonnen die van Gent die Stat van *Yperen*, ende alle t' lant ende Steden van Vlaenderen, uytgeſet *Denremonde*, *Biervliet*, ende *Grueninghen*. In den ſelven jaer ende in der ſelver maent van Meye opten XXI. dach was een eertbevinghe in allen landen, alſo verre als wy vernemen conden, die al te wonderlic was, want in vele Steden ende dorpen beveden die huſen ſonderlinghe ſeer, ende ander huſen die ter naeſter want ſtonden en beveden niet. Daerna in den ſelven jaer voerſz op Sinte Lucyen dach hadden die van *Gent* enen ſtryt tegen den Coninc van Vrancryck tot *Roesbeke*, dien ſy verloren.* Dair bleef doot *Philips* van *Attenvelt* hoir Homan, ende van den Vlamingen ende van den Franſoyſen te ſamen omtrent XXII. duſent man, alſo men naeſt conde geweten.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXXVI. wert den Biſſcop *Florens* aengebrocht, dat Heer *Willam* Heer van *Apcoude* hoghe gerechte hebben woude in ſine gerechten, die binnen den Stichte van Utrecht gelegen ſyn, waeromme hyne ontboet voir hem te comen binnen Utrecht, dair hy overdroech mitten Biſſcop *Florens*, ſo dat die Heer van *Apcoude* voirſz bekende den Biſſcop alle hoghe rechte in allen ſinen gerechten, ſo wair dat hiſe hevet binne des Geſtichts palen ende clockeſlach, ſyn panders dair toe te ryden, ſyn daghe brieve dair te gaen, ende anders vele goede punten. Hier over waren vele goeder

Nam** in veteri quadam ſcheda ita reperi notatum: *Anno* 1392. *gaf Maes Mulaert der Horſt op, dat int Sticht lecht, dat hy onder had van des Heeren wegen van Vyanen.*

Maes was Maes, die hem kende, dede als een dwaes,
Dat hy der Horſt beval mal Maes.

** An in veteri quadam ſcheda? Imo hæc ad verbum habet ad d. Ann. 1392. Zuederus de Culenburch in Originibus Culenburgicis; quas edidit Cl. Matthæus Tom. 6. Analectorum, quæque ſequentur hoc noſtro Tom. 3.

Digitized by Google

goeder luden, Ridderen ende Knapen, cleſye, ende borgers. Dit geſciede in de Oeſtmaent binnen Utrecht op des Biſſcops wynterhuus. In den ſelven jaer daerna opten XXVI. dach van September dedingde Heer *Splinter* van *Loenreſloot* mitten Biſſcop van Utrecht van ſynre misdaet, die hy in den Stichte gedaen hadde, daer hy den Biſſcop voir gaf VII. hondert guilden, ende dair toe dat hy des Biſſcops luden afgedruct hadde, moſt hy allen den luden weder geven, daer toe tegen den Sticht niet te doen, ſyn huys niet ſterker te maken, dant doe was, ende vele ander punten, die deſen brief inhout, die hy ſelver dair of beſegelt hevet.

Daerna in den jaer ons Heren CIↃ. CCC. LXXXVII. des anderen daghes na Sinte Georgius dach tooch Biſſcop *Florens* (1) voir *Montfoerde*, want die Borchgrave *Heinric* ſyn hoghe gerechten nam

(1) Dixi de eo, quod ſufficit *lib. de jur. glad. cap.* II. Ut evaderet tentavit fruſtra Henricus hic, de quo Auctor. Nec juvit quicquam Dux Albertus. Prorſus irrita in eo ſpes, qui & medium ſe geſſit, & edicto etiam inhibuit, ne ſuarum ditionum quiſquam, vel per ſe vel per alium, vel Epiſcopo ferret opem vel Domino de Montfoert. Ex rationibus redditis Anno CIↃ. CCC. LXXXVI. *Item Dinxdachs na jaersdach geſent aen der Stat van Utrecht om aen hem te begeeren, dat ſi ſulc geſcil als ſi hadden opten Heere van Montfoert aen minen Heere keeren wouden, bi ſouder hem ſulc beſcheit van dôen hebben, dats hem billic wel genoegen ſoude, wairt dat die Heer van Montfoirde hem in enigben ſaken miſdaen hadde.* Ex rationibus eidem redditis Ann. CIↃ. CCC. LXXXVIII. *Item des Donderdachs na jaersdach geſent van den Haghe mit myns Heeren brieven aen den Heere van Montfoerde, om hem te laten weten, boe dat die Stadt van Utrecht minen Heere getoont ende geclaget hadde, als dat ſyn luden ende bulperen des Biſſcops ende der Stadt luden dagelycks groote ſcade doen door den lande van Woerden, dat hi verhoeden ſoude, dat des niet meer en geſciede, ende dat hi die ſluſe, die hi ingeſteken hadde, daer t'lant ſeer mede onder water was, weder toe doen ſoude, ſo dattet lant daer mede niet beſcaet en worde. Item opte ſelve tyt myns Heeren placcaerden geſent aen alle Bailjuwen ende Rechteren in Noortbollant, Vrieſlant, ende elwaer, om hem te laten weten, dat ſi niemant door myns Heeren lande en ſouden laten trecken den Biſſcop of den Heere van Montfoirde ten dienſte, ende waert dat ſy ymant vernamen, die daer toghe, dat ſi die ophouden, ende minen Heere leveren ſouden. Item des Vrydachs na* XIII. *dach Craykyn geſent van den Haghe met myns Heeren brieven aen den Biſſcop van Utrecht, dien hi ſoecken moſte te Vollenbo, ende aen den Heere*

nam; nam der Clefyen hore thienden ende goet, den Borgers van Utrecht hoir erve, ende anders vele onredelike ſaken, die hy in den Stichte dede, ende oock ſyne onderſaten. Dair die Biſſcop voir ſtellede een grote blide, die wel XIII. hondert pont ſwaers wierp, ende ſeſtien grooter ſteenbuſſen. Die minſte ſchoot wel hondert pont wegens, daermen dagelycx mede werp ende ſchoot, behalven alle die ander cleyn ſteenbuſſen, dairmen hem oec vele verdriets mede dede. (1) Si hadden ooc gemaect van tene ende van telgen, datmen tumelaers hiet, dair ſy mede ginghen op die graft, dat hem

Heere van Montfoirde, omme van baer te begeeren, dat ſi ſulc geſcil, als ſi onderlinge hadden, aen minen Heere bliven wouden.

Verum fruſtra hæe & nequicquam. Obſeſſus ergo Montfortius, & poſt longam obſidionem redactus ad incitas, cum aliud non poſſet, ceſſit, & acquievit tandem arbitrio, qui Leodio in eum finem in diœceſin deſcenderat, Arnoldi van Hoern. Arbitrium extat integrum *d. lib. de jur. glad. cap.* II.

(1) *Tumelaers*, ut & *bliden*, catapultæ, baliſtæ, quibus lapides magni ponderis citra pulverem pyrium, qui tum temporis adhuc nullus, in hoſtem emittebant. Selecti ad id lapides in loco publico ſeſervati. Speciales etiam & ſelecti ad unumquodque tormentum. Nam non omnia unius formæ. Tormenta paſſim *Donrebuſſen* ob fragorem quem edebant. Catalogum adhuc habeo, quo recenſentur, quæ olim in armamentario Trajectenſi:

Dit ſyn de Bombaertsſteenen, die de Stat beeft, die totter buſſen booren.

In den eerſten totter alre meeſter buſſen, die ſyn XXXVIII. *ſteenen, ende die leggen bi der Sinte Jans bruggbe ter rechter hant, alsmen eerſte in de cluſe compt, ende die ander groote ſteenen daer naeſt, die machmen allike-wel met die ſelve buſſe-ſchieten.*

Item totter meeſter buſſe ſonder een daer ſyn toe ſes hondert ende XXXVIII. *ſtenen, die leggen daer* CCCC. *ende* XXVIII. *ende* CC. *ende* X. *onder die Smede-bruggbe.*

Item totter vleyſchouwer buſſe daer ſyn toe CCCC. *ende* XXXI. *ſtenen, des leyt'er* CC. *ende* XXII. *onder Sinte Jans brugge, ende* C. *ende* XI. *onder die Smede bruggbe.*

Item totter wantſnider buſſe daer ſyn toe C. LXIII. *ſteenen, die leggben onder die Smedebruggbe.*

Item totter Snider buſſe ende totter metalen buſſe, die ſyn even wyt, daer ſyn toe CXCI. *ſtenen te ſamen, ende die leggen onder Sinte Jans brugge. Ende deſe ſelve ſtenen machmen mitter wantſnider buſſe wel*

hem en gheen ſcutte van ſteenbuſſen ſcaden mochten. Ende mede hadde hy twee wercken doen opſlaen, daer hy niet vele mede en vorderde. Die Borchgrave met den ſinen ſchoot vreſelicken weder uyt met ſteenbuſſen, ende met cleynen geſcutte, dair vele luden mede gequetſet worden. Mer die

ſchieten, oft te doene waer. Ende tot deſen ſelven buſſen ſyn acht bondert ſteenen, die leggen onder die Smede brugge ter Regulieren waert.

Item totter Cordewanier buſſe daer ſyn toe CCCC. XCI. *ſteenen, ende die leggen in dat nye rondeel aen den* roden *toorn ter nyer* nonnen *waert.*

Totten tweeen meeſter Vogelaers *ſonder ſtelen, daer ſyn toe* CIↃ. CC. XXII. *ſteenen, en die leggen in dat nye rondeel aen de Weſter ſide van den roden toorn ter ouden Duytſchen buyſe waert, ende dat buskyn en is niet goet.*

Item totten tweeen middelſten Vogelaers *daer ſyn toe elf bondert ende* XIX. *ſteen, ende die leggen in den nyuwen toorn, aen der poorten, aen den* Roden *toorn, aen der Riemſnyder ſlach.*

Item totten minſten Vogelaers *daer ſyn toe* DCC. *ende* LIII. *ſteen, die leggben aen die Ooſter ſide van den Roden toorn ter nyer* nonnen *waert.*

Item totten tweeen minſten buſſen, mitten ſtelen, die men op ſcragben ſciet, daer en ſyn geen ſtenen toe.

Item totten VI. *busken mitten ſtelen, die men op ſcragben ſciet, daer ſyn ſteenen toe, ende die leggben in dat* rondeel *bi den* rooden *toorn, die men Wedermoet biet. Een deel ſyn int Scutbuys.*

Abunde hinc, ni fallor, patet diſcrimen inter tormenta, & quod non una ipſorum forma. *Bliden* erant, *Oſtelen*, *Tumelaers*, *Donrebuſſen.* Quæ & Auctor diſtinguit. *Bliden*, quibus ſaxa, *Oſtelen* quibus pila & ſagittas jaciebant. Chron. Rhytmic. in *Joan.* II. *p.* 83.

So verre ſcoten ſi uyt Zericzee
Met oſtelen groote pilen,
Mer ſine wiſtens niet ter wilen.

Ibid. *p.* 85.

Daer vloech ſo menigben ſcarp pyl onder
Van ſtercken oeſtelen ende bogben.

Pro magnitudine tormentorum magnitudo ſaxorum. Trecentarum librarum erant. Etiam mille trecentarum, ut exemplum habemus hic. Rationes Duci Alberto à Quæſtore ipſius redditæ Ann. 1378.

Item

Digitized by Google

die Borch wert ſeer verbroken mit blide ſtenen ende mit buſſen ſtenen, ſo dattie Biſſcop dair voir lach omtent XVI. weken. Ende binnen deſer tyt quam Biſſcop *Aernt* van *Ludic*, die een Oem was van des Borchgraven wive, ende dedingde een ſoene, ende een voerwaerd tuſſchen den Biſſcop *Florens*, ende den Borchgrave *Heinric*, ende ſeyde aldus: *Want die Borchgrave, noch ſyn Voirvaders, noch nye geen hoghe rechte en hadden, noch voertaen hebben en ſullen, mer die Biſſcop van Utrecht, die nu is of namaels weſen ſal, die ſal gebruken alle hoghe gerechten in den kerſpel van Montfoerde, ende alre wegen, daer die Borchgrave gerechten hevet binnen den Geſtichte van Utrecht, ſinen clockeſlach, ſine panders te riden, na maechgelde te rechten, ſine daghe brieven te ſenden, ende alle ſaken te berechten, die der hoger Heerlicheit toebehoren. Ende die Borchgrave ende ſyn nacomelingen ſullen altyt goede Geſtichts luden bliven tot ewigen dagen toe: Ende die Borch ende de Stede van Montfoerde ſal altoes den Biſſcop open weſen, hem mede te helpen, als hys te doen hevet.* Ende vele andere punten, ſo die brief inhout, die die Borchgrave *Heinric* voerſz beſegelt hevet, Biſſcop *Aernt* van *Ludic*, die Abt van Sinte *Truden*, ende daer toe tien ſynre magen ende ſwagers mit hem. Daerna in den ſelven jaer een man hiet *Johan* van *Boemel* Jans ſoen ſloech enen man doot binnen *Montfoerde*, hiet *Aernt* die *Schermer*. Des Biſſcops Maerſcalc haelden den hantdadigen uyt *Montfoerde*, ende brochten t'Utrecht, daer hy verwyſt wert mit der mannen oordeel, ende ſyn hooft afgeſlagen.

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. LXXXVIII. verrees een oirloghe tuſſchen den Heer van *Vyanen* ende van der *Ameyden* an die een zide, ende den Joncker van *Arckel* an die ander zide,

Item betaelt enen man van CLIX. *ſtien van Roſſelare van* CCCC. *pont wegens totten gaooten Donrebuſſe, die gecoft was elc ſteen om* XXXII. *groote. Fac.* VII. *Ib.* XIX. *ſc.* IX. *den.* Chron. Rhythm. *p.* 84.

Deder voren rechten bliden
Ende worpen mede ſware ſteene,
Wegende drie hondert pont allene.

** Adde Chron. Goudan. pag. 69. 76. 91. & præcipue 92. ubi hæc habentur. *Diewelcke blyden ſoo groot waren, dat ſy ſteenen worpen die drie hondert pont wogben.*

Digitized by Google

zidè, die elc anderen vele luden offloegen, ende vingen ende bernden oec beyde in den Stichte van Utrecht an dese zide der Lecken. Dat oirloch duerde wel twee jaer ons Heeren cIↃ. ccc. xcII. op Sinte Petronellen dach leydmen den eerſten ſteen van der Sartroyſen oerde cloeſter beneden der Stat van Utrecht bi der Vecht, dat Heer *Zweder* Heer van *Gaesbeec* ſtichte ende rente bi den Heer *Tyman* Grawaert den Prior in der ſelver Oerden. Daerna in den ſelven jaer voerſz quamen twe knechten al vaſte by Renen, ende dwongen enen Borger van Renen, hiet *Borre* van *Pluderen*, enen ſekerheyt an. Ende dat wert openbaer binnen Renen, wairom datmen die knechten vangen woude, ende ſy weken op den huſe ter *Horſt*, dattie Heer van *Vianen* doe onder hadde voir een ſomme van gelde, ende *Maes Mulaert* was dair op een Caſteleyn, wairom Biſſcop *Florens* dair voir quam op Sinte Odulphus avont, ende eyſchede hem deſſe ondadighe luden, die hem *Maes* niet geven en woude. Die Biſſcop bleeff dair voer leggen, ende woude den toern ſtormen, ende die luden mit crachten dair of winnen, want dair en waren niet meer luden op dan vier mannen ende vier vrouwen, waerom ſy dedingden mit den Biſſcop, ſo dat *Maes Mulaert* ſoude hebben ſyn gelt, dat hy daer op ſtaende had. Ende die twee knechten gingen in des Biſſcops vangheniſſe ten Lantrechte, die namaels ontliepen uter vangheniſſen. Aldus quam die Biſſcop op ſyn huus ter *Horſt* op Sinte Jans dach Baptiſt te midſomer. Daerna in den ſelven jaer op Sinte Mauricius dach in der nacht wert Joncvrou *Alit* van *Poelgeeſt* die Hertoghe *Aelbrecht* † Amye was, ende *Willam* die Kuſer, die ſyn Hoeffmeyſter was dootgeſlagen in den Haghe binnen des Hertoghen *Aelbrechts* Hove, daer namaels vele onruſte off quam in Hollant. In den ſelven jaer rechtevoert op Sinte Jeronis dach wert tot Utrecht een Prieſter degradieert, die was van der Minrebroeder oerden, hiet *Jacob*, geboren uyt der Stat van *Gulic*, die ſeyde dat hy Biſſcop was, ende die Biſſcop *Florens* hadden genomen tot enen Suffragaen, ſo dat hy wiede in den voerſeiden Stichte Clercken, Accoliten, Subdyaken, Dyaken, Papen, altaren, ende kercken. Ende namaels worden ſine Bullen valſche vonden. Waerom ſommighe Prieſters ende Clercken, die hy gewiet hadde, doe ſy vernamen, dat hy geen recht Biſſcop en was, dair ſy hoir oirden

† *Amye eſt amica. Amica eſt concubina, l. 144. ff. de verb. ſign.*

Digitized by Google

oirden of ontfangen hadden, ſtonden die of, ende bleven leke luden, ende ſommighe waren, die hem anderwerf deden wien voir enen anderen Biſſcop. Daerna verſamende die Biſſcop *Florens* by rade ende goetduncken des Paus van Romen VII. Biſſcoppen t'Utrecht, ende deden deſen valſchen Biſſcop alle Prieſterlicke gewade an, daermen miſſe mede doet. Ende deden hem eerſt weder uyt die caſuſele, na die ſtole, na die hantvane, na dat gordel, na die alve, na die amicte, ende doe ſcoirmen of ſyn hair van ſinen hoefde, (1) ende ſcraepte hem ſyn vel mit enen glaſe, dair 't ſacrament in voertiden an ge-

(1) Plenam rei hiſtoriam & ritum degradationis in veteri reperi MS. eccleſiæ S. Salvatoris. Eſt autem hujuſmodi:

Anno Domini CIↃ. CCC. XCII. *ultima die Septembris quidam Jacobus ordinis fratrum minorum presbyter, de Ducatu Juliacenſi oriundus, fuit in civitate Trajectenſi ſuper quoddam ſolarium in medio* Noede *de lignis erectum verbaliter & actualiter per modum infra ſcriptum degradatus pro eo, quod ipſe ſibi uſurpando per quaſdam literas confictas Apoſtolicas, quas falſavit, titulum & nomen Epiſcopi Lavacenſis in diœceſi in Suffraganeum Epiſcopi Trajectenſis aſſumptus, aliquamdiu & antea per decem annos in Treverenſi, Maguntinenſi, & Argentina diœceſibus ordines minores & majores ceteraque Epiſcopalia celebrare & exercere præſumpſit. Poſt degradationem vero fuit relictus tanquam laycus Sculteto & Scabinis Trajectenſibus ibi præſentibus, & eum in ſium ſerio recipientibus. Et per eorum ſententiam in eodem loco præſidente Dno* Florentio *Epiſcopo Trajectenſi fuit idem Jacobus addictus ignis cremationi in cacabo prope dictum ſolarium inferius parato. Tandem tamen per gratiam fuit ereptus de cacabo, & capite in eodem loco truncatus.*

Conſtitutis igitur Dno Florentio prædicto aliisque ſex Epiſcopis ſubſcriptis & ſingulis eorum indutis Pontificalibus ac ſedentibus in ſolario ſupradicto magiſter Arnoldus Pot *vice ac de mandato eorum in dictum* Jacobum *talem ſententiam promulgavit.*

In Dei nomine Amen. Florentius de Wevelichoven Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Trajectenſis, nec non eadem gratia fratres Arnoldus Epiſcopus Capitoliadenſis, Wenemarus Epiſcopus Symbolienſis, Hubertus Epiſcopus Yppuſenſis, Bertoldus Epiſcopus Lindienſis, Andreas Epiſcopus Myſconienſis, & Jacobus Epiſcopus Sareptenſis conjudices in negotio infraſcripto. Præſidente rationis imperio in animo judicantis ſedet in examine veritatis pro tribunali juſtitia, & quaſi Rex in ſolio judicii rectitudo, de cujus ore procedit gladius bis acutus. Cujus etiam aſpectu terribili propriæ voluntatis diſſipatur arbitrium. Noxius appetitus abſque perſonarum delectu ſub juris regula limitatur. Hæc enim

Digitized by Google

geſtreken was. Doe dede men hem ſtrypte cleder an, ende gaffen over den wereltliken recht, den Scout, ende den Scepen van der Stat, die verwyſden totter ketel, dair men in ſette

enim fuit æterni prudentia judicis, de cujus vultu recta judicia pendent, ut judices conſtituerentur in orbe, qui juſtitiam diligant, filios hominum judicent, & pro modo culpæ ferant delinquentes. Sane cunctis inauditam ſeculis ſcelerum immanitatem tuam, qui caput es ſcandali & petra offenſionis, non ſine grandi cordis mæſtitia attendentes, & tuam infauſtiſſimam temeritatis audaciam, quæ nimirum cælum perturbat, & terram tremere facit, crebris ſuſpiriiſque anguſtiis recenſentes cogimur, ut contra te ad debitæ, quam meruiſti, animadverſionis vindictam exigente juſtitia procedamus. Chriſti igitur nomine invocato pro tribunali & ſolum Deum præ oculis habentes, communicato nobis virorum prudentium & juriſperitorum conſilio plurimorum, quia nobis per tuam confeſſionem & alias evidenter & legitime conſtat, quod tu literas Apoſtolicas falſaſti, & titulum Pontificalis apicis temerarie & fallaciter uſurpare, & tibi aſſcribere, & perquam plurimis hominibus ordines minores & majores conferre, criſmata conficere, eccleſias, capellas, & altaria conſecrare, & reconciliare, in frontibus confirmare, ceteraque Pontifici duntaxat incumbentia exercere, ſub falſo & per te conficto Epiſcopali titulo in Treverenſi, Maguntinenſi, Argentina, & Trajectenſi diœceſibus, aliiſque locis, per decem annorum curricula & ultra, quumque Epiſcopus non eſſes, nec ſis de facto, in tuæ & multorum grave periculum animarum, totius Catholicæ & univerſalis eccleſiæ contemptum frontoſe & dampnabiliter præſumpſiſti. Licet etiam per diutina ſatis tempora nos Florentius *Epiſcopus Trajectenſis antedictus tibi ſpatium pœnitendi in carceris noſtri cuſtodia reſervato dudum piæ clementiæ motu duxerimus indulgendum, quatenus etiam Altiſſimum, quem tam graviter tuis nefandis reatibus offendiſti, placare ſtuderes, & ipſius miſericordiam devotis crebriſque precibus lacrimoſis aſſequi poſſes, tu tamen neſciens ad cor reverti, & pœnitentiæ agere dignos fructus, quamvis diutius exſpectatos, indurato corde & obſtinato animo tempora pœnitudinis tibi per nos miſericorditer, ut antefertur, indulta, quod dolenter referimus, uſque in tempus præſens in tuæ ſalutis diſpendium parvi pendere nullatenus borruiſti. Idcirco nos* Florentius *aliique Coepiſcopi ſuperius nominati propter & ad actum præſentem convocati ſpecialiter & præſentialiter congregati ſecundum ea quæ vidimus, audivimus, & cognovimus, cognoſcimus atque ſcimus, te ad eundem legitime citatum ab omnibus eccleſiaſticis ordinibus & officio ſacerdotali tanquam literarum Apoſtolicarum falſarium, ſacramentorum eccleſiaſticorum abuſorem & beſtem, animarum fidelium vaſtatorem, ac ſacrorum canonum tranſgreſſorem perpetuo degradamus, deponimus, & privamus, teque actualiter*

Digitized by Google

ſette in heet water, maer van gracien namen ſine daer uyt, want hys bat, ende deden hem tyn hooft af ſlaen, ende Biſſcop *Florens* gaf oorlof, datmen groef opt kerckhof.

In

liter degradandum & demum degradatum Curiæ ſeculari relinquendum & legitime citra mortis periculum puniendum fore in his ſcriptis finaliter condemnamus.

Poſt prædictam ſententiam in eum præſentem latam ſeorſim ducebatur degradandus, & veſtimentis ſacerdotalibus induebatur, & ferendo calice cum vino & patena cum hoſtia in manibus ſuis, ac ſi debuiſſet miſſam ſolempniter celebrare, reducebatur coram Epiſcopo Trajectenſi, qui detrahendo ſibi inſignia ſacerdotalia, videlicet calicem cum patena ac caſulam & ſtolam, utebatur his verbis: In remotione planetæ auferimus tibi veſtimentum & inſignia ſacerdotalia teque honore ſacerdotali privamus. Quo facto Epiſcopus in continenti in ſignum deletionis ſacerdotalis cum vitro exunxit leviter citra ſanguinis effuſionem loca manuum, quæ fuerant inuncta. ducens tractum cum illo vitro à pollice dextro per indicem ſiniſtrum. Deinde fecit ſecundum tractum à pollice ſiniſtro per indicem dextrum, ſicut moris, quum Epiſcopus aliquem in ſacerdotem inungit. De hac raſione ſeu tonſione manuum notatur in tertia parte ſpecul. tit. de accu. §. ſecundo loco verb. degradandum. Talis tamen raſio in decreto degradationis de pœnis lib. VI. non præcipitur, nec etiam prohibetur, ſed duntaxat fit mentio de raſione vel tonſione capitis, ut not. ib. Jo. Andr. ſuper verbo radatur in novella.

Quo completo iterato ſeceſſit ad partem, & induebatur habitu dyaconali, ſcilicet dalmatica & ſtola pendente ſuper humerum ejus ſiniſtrum, ut moris eſt Dyaconum veſtiri, & ſic ferendo Codicem Evangeliorum in manibus ſuis repræſentabatur coram Epiſcopo prædicto, qui hæc ſibi ſubtrahendo dixit: In remotione planetæ auferimus tibi veſtimentum & inſignia dyaconalia, teque honore dyaconali privamus.

Poſt hoc abiit iterato ſeorſum & induebatur tunica ſubdyaconali & manipulo in ſiniſtro ejus brachio appoſito, & ferendo in manibus ſuis Codicem epiſtolarum reducebatur coram Epiſcopo, & tunc etiam ſibi addebatur calix vacuus cum patena in manu, quia illum in collatione ordinis ſubdyaconalis de manu ordinatoris accepit. Quo facto Epiſcopus ſibi hæc detrahendo præmiſit hæc verba: In remotione planetæ auferimus tibi veſtimentum & inſignia ſubdyaconalia, teque honore ſubdyaconatus privamus. *Privatus ſupradictis inſignibus ut prius ſeceſſit ad partem cingulum deponendo & albam exuendo, & indutus ſuperpellicio clericali ferendo in manibus ſuis candelabrum cereo extincto & ampullam coram Epiſcopo fuit repræſentatus, & Epiſcopus ei abſtulit candelabrum cum cereo & ampullam, & immediate poſt hoc exuit eum ſuperpellicio, quo induerat eum ordinator in collatione primæ tonſuræ, & pronuntiavit in*

Digitized by Google

In den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCIII. op Sinte Ambrosius dach, alse op die ander *Nonas* in April, dat was doe opten goeden Vrydach, dier wilen datmen t' heylige ambocht in der kercken dede, (1) ruste Bisscop *Florens* in onsen Heere, in een Stede over Ysel, hiet *Herdenberch*; nae dat hy dat Bisdom van Utrecht XIII. jaer ende V. maenden wiseliken ende eerliken hadde geregeert, nochtan dat hem alle die meeste van den Gestichte tegen waren, alsse voirsz is. Ende hy wort van dane gevoert tot Utrecht, ende dair begraven in die Doemkercke int Choir voir dat hoghe autaer herde eersamelike, mit grooten wenen van sinen vrienden. Doe dese Bisscop in sine siecbedde lach, begeerden sine maghen, die by hem

hæc verba: Auctoritate Dei omnipotentis Patris & Filii & Spiritus Sancti ac nostra tibi auferimus habitum clericalem, & deponimus, degradamus, spoliamus, ac exuimus te omni ordine & privilegio clericali. *Deinde Episcopus incepit cum forcipe tondere parumper capillos capitis sui. Et postea barbitonsor illud cum novacula perfecit, ita quod in eo nullum remanserit vestigium tonsuræ vel clericatus.*

Postremo bis peractis inducebatur habitu laycali, & relinquebatur judici seculari, ut in suum forum eum reciperet cum protestatione. quod pœnam sanguinis ei non infligeret, quia hoc Episcopo petere non licet, ut patet ex cap. ne cleric. vel mon. c. sententiam & de crim. falsf. c. ad audientiam. Ideo supplicabant Domino Trajectensi & ejus Sculteto illi sex Episcopi prædicti aliique Prælati ibidem præsentes quod citra mortis periculum dignarentur circa eum sententiam moderari juxta decretum novimus de verb. sign. Add. Chron. Magn. Belg. *ad Ann.* 1392. Jo. à Leidis *lib.* 31. *hist. cap.* 43.

(1) Liber memoriarum ecclesiæ Trajectensis: II. *Non. April. Ambrosii Episcopi. Obiit Reverendus pater Dn. Florentius de Wevelichoven Episcopus Trajectensis, in cujus memoria dantur* XII. *scuta antiqua Franciæ corporaliter præsentibus. Inde socii solent habere* XII. *sol.* Ex schedis MSS. *Opten goeden Vrydach ter elfter uyren int jaer van* XCIV. *sterf onse Heere Heer Florens van Wevelichoven Bisscop t'Utrecht. Ende die Paesdach was opten sesten dach in Aprille in den selven jare van* XCIII. *voersz. Ende opten* 18. *dach in Aprille in den jare van* XCIII. *voersz. ontfinc die Domdeken van Utrecht Heer Lubbrecht Bollen den eet van den Scoute ende Scepenen van Utrecht overmits machte des Roomschen Conincx brief in allen manieren alse hier na beschreven staet, ende die eet wert gedaen int kleyn Capittelhuys ten Doem t'Utrecht. daer over ende ane waren Heer Jan de Witte, Meyster Gysbert Vuystinc, Heer Gheryd Droem, Willam van Rhenen &c.*

Digitized by Google

hem waren, ende syne Dienres geloent te wesen. Dien hy antwoerde, dat hy hem gonst, dat had hy gegeven, ende dat hy schuldich was, bewysden hy, waer mede ment betalen soude. Ende dat overbleven waer van den goeden Sinte Martyn gecomen, ende dien woude hy dat laten, ende den Bisscop die na hem quam, ende sprack: *Hier mede leg ick myn hooft neder te slapen.* Doe sende hy syn maghen ende syn Dienres van den huse, ende beval den Casteleyne, dat hise niet weder op liet, om dat hi niet en woude, dat sine maghen dat Stichte in enighen last of onruste brochten. Hy sende oec *Heinric* den *Suren* tot *Vollenhoe* dat te bewaren, ende ontboet *Evert* van der *Ezen*, dat hy *Horst* wel bewaerde, ende allen Casteleynen, die op des Stichts slote saten, dat sise wel bewaerden tot des toecomenden Bisscops behoeff. Dese Bisscop *Florens* dede vele deuchden in den Stichte, want hy dede tymmeren te *Hardenberch* een Casteel van stene, een toern, ende slaepcamer, ende een groote stallaedse wel van twe hondert peerden. Hy dede *Herdenberch* ende *Ommen* beyde alomme muegen mit stenen. Hy verbeterde alle des Stichts sloten over Ysel, ende sonderlinge *Vollenho*, dair hy vele goets an vertymmerden, ende mede alle die slote an dese syde van der Ysel, alse *Vredelant*, dat huus ter *Eembrugge*, *Stoutenburch*, ende die *Horst*, die hi al verbeterde, ende in reke brocht, dies harde veel te doen was, want hem in menighen jaren nye doghet gedaen was. Dese slote alle liet die Biscop den Sticht van Utrecht ende sinen nacomelingen vry ende commerloes wel bewaert mit provande ende van allen saecken, die dair op behorelicken waren, ende dat ghemene Stichte in grooten vrede.

VREDERIC VAN BLANCKENHEM *die* LI. *Bisscop t'Utrecht.*

Ende alse Bisscop *Florens* begraven was des XVIII. dages dairna quamen binnen Utrecht die Hertoge *Aelbrecht* van Hollant, ende die Hertoge *Willam* van Gelre, ende baden den Capittel van Utrecht, dat sy enen Bisscop kiesen wouden, mer die twee Hertoghen hadden elc enen sonderlinghen wille, dat niet wel en voeghede, want die Hertoghe *Willam* van Gelre hadde tot enen wive des Hertogen *Aelbrechts* dochter

van Hollant. Die Hertoghe *Aelbrecht* begeerden (1) dat sy kiesen wouden Heren *Rodgier* van *Broncborst* den Cappelaer van Colen. Die Hertoghe *Willam* begeerde, dat sy kiesen wouden Haren *Vrederic* van *Blanchenheim* den Bisscop van Straesborch. Dat Capittel van Utrecht, die hier seer in begaen waren, baden desen Princen, dat sy eendrachtelic bidden wouden voir enen man, so wouden sy gaerne haere beyder wille doen. Ende doe dese Hertogen des niet overdragen en conden, viel een twydracht in den Capittel, so dat die meerre deel des Capittels, diere was ontrent LV. koren den Bisscop *Vrederic* van *Straesborch*, ende dat minre deel des Capittels, diere was ontrent XXVII. koren Heer *Rodgier* van *Broncborst* den Cappelaer van Colen. Ende elc van desen gecoren senden hoirre boden tot Romen aen den Paus *Bonifacius*. In desen tyden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCIII. worde begonnen te tymmeren een Sartroysen clooster, ende een nonnen clooster by *Amsterdam*, ende een Regulier clooster in Westvriesland by *Hoerne*. Binnen dese tyt, dat desse electie van desen Capittel den Paus *Bonifacius* gesent waer, viel groot onrust in Hollant, want *Coen Kuser* claghede den Hertoghe *Aelbrecht*, hoe dat *Willam* die *Kuser* syn soon vermoert wair binnen sinen Hove, ende in sinen dienst, by nachte, dair hy inne beclaghede alle raetgevers *Philips* die Borchgrave van *Leyden*, *Dideric* Heer van *Asperen* ende sinen soen, die twee jonger broeders van der Lecke, *Heinric* den Borchgrave van *Montfoerde*, Heeren *Jan* van *Heemstede*, ende anders vele van der Hoexer party in Hollant ende in Zeelant omtren LIII. by getale, die die Hertoge *Aelbrecht* alle** verwan vellich van live ende van goeden, want

Jo. à Leidis *lib.* 31. *hist. cap.* 48.

(1) Eccleſiæ Colonienſis theſaurarium eum vocat Chronic. Magn. Belg. *p.* 316. Nec quicquam hic abſurdi. Qui Principis Capellanus idem & theſaurarius. Cuſtos ſcilicet reliquiarum, pretioſiſſimi tum theſauri, quem & Principem ſecutus Capellanus adverſus hoſtes in prælium deferebat. Vita S. Bertharii apud du Cheſne *to.* 1. *hiſt.* *Qui audiens famam beatiſſimi viri ſuum conſtituit Archicapellanum, & pignora multa Sanctorum, quæ ſecum deferebat, ut mos eſt Regum, ditioni illius conſtituit.* Add. Carol. Magn. Capitular. *lib.* 5. *cap.* 2.

** *Qui corpore & bonis dijudicabantur.* Appendix Bekæ. *Vellich* à *Vellen. Vonnis vellen.* Een verweerder wordt te Amsterdam voor 't profyt van het tweede Default by Schepenen verklaart *vellich* ende boetschuldigh, ende gecondemneert de geeischte somme by provisie te namptiseren. Vide Roosebooms Recueil Cap. 20. §. 14.

Digitized by Google

want ſy ter antwoert niet comen en mochten, noch en dorſten ſonder geleyde. (1) Grave *Willam* van Oeſtervant Hertoghe *Aelbrechts* ſoon hadde deſe partye lieff, ende nam hem des an, ende want hy hem niet helpen en mochte, ſo reet hy van den vader in toernen moede. Ende die by den Hertoghe bleven ſeyden luttel doechden tuſſchen den vader, ende den ſoon. Waerom die Hertoghe geboot viervoude heervaert in Hollant, ende in Zeelant, ende in Vrieſlant, ende voer die *Merwede* op tot *Gornichem*, daer hy quam des anderen dages na Sinte Peter ende Pauls dach. In den jaer voirſz tooch hi over tot *Worinchem*, ende voort voir 't huus tot *Altena*, dat deſe ſelve Hertoghe in voirtiden den Heer van *Hoerne* mit recht genomen hadde, als hy ſeyde, ende den Grave *Willam* ſinen ſoon voerſz gegeven. Ende want men hem dat huus niet opgeven en woude, ſo ſloech hy daer voer ſine tenten, ende ſcoet dair an mit ſteenbuſſen, daer hyt ſeer mede quetſede. Ende hierom quam die Biſſcop *Johan* van *Ludic* des voerſeiden Hertogen ſoen mit ſinen rade, daer quam die Raet van Henegouwen, ende die Raet van den Steden van Hollant, die tot deſſen onruſte herde lede was, ende dedingden, dat men den Hertoge dat huus opgaf, ende die dair op waren gingen of, behouden hairs lyfs, ende men geleydenſe tot des Hertogen

(1) *Oeſtervant* pars Hannoniæ, Comitatus titulo inſignis, cujus caput *Boucbain* eſt. Vulgo titulo eo uſi Hannoniæ Comitum primogeniti. *Oeſterbant* quidam ſcribunt, & ſic ſcribi putant rectius, *Oeſterbant*, *Weſterbant*. *Bant* idem quod limes. Lipſ. *Lovan. lib.* 1. *cap. ult.* Appellatio eſt ſatis vetus. Mentio *Auſtrebatenſis pagi* in vita S. *Rictrudis*, ut & *Braebatenſis* & *Braebantenſis* apud Sigebert. ad *Ann.* 1059. & Brandonem ſcriptorem Flandrum ad *Ann.* 956. Anno CIↃ. CCC. Joanni cum ſucceſſiſſet Joannes Hannonius, Joannes ejus primogenitus, *Joannes* vulgo *ſine venia*, factus Comes de Oeſtervant, in bello apud Curtracum cæſus liberis non relictis anno 1302. Wilhelmus ejus frater, poſtquam Comes factus Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæque, Wilhelmus IV. ejus filius dictus Comes de Oeſtervant; & ſimiliter Wilhelmus VI. Alberti Ducis filius, quamdiu pater adhuc vixit, eo titulo olim uſus. Cujus filia Jacoba cum Franconi de Borſſelen viro nobili nupſiſſet, idem Franco ex tranſactione cum Philippo Burgundo dictus Comes de Oeſtervant, qui Florentio tantum ſpurio, cui vivus adhuc dederat dominium de Kortkene, relicto vita conceſſit Ann. 1470.

Digitized by Google

Hertogen beſſche, dair Grave *Willem* van *Oeſterwant* was. Dit geſchiede op Sinte Margareten dach in den jare voerſz.

Ende als die Paus *Bonifacius* die IX. was alſo genaemt vernam, dat Biſſcop *Frederic* van der Cleſyen alſo gecoren was, als voir geſeyt is, ende hy der kerken enen onderſtant ende een goet beſchermer weſen ſoude, worde hem die kercke bevolen, gaf hy hem die confirmatie, ende beval hem die kercke truwelic te verwaren, als een goet herde. Ende doe hem die confirmatie gecomen was, beſatede hy hem om t' ſinen Geſtichte te comen, dair hy nyelix toe gecoren was. Ende daerna op Sinte Martyns dach in die wynter des heiligen Biſſcops quam Biſſcop *Frederic* voerſz eerſt binnen Utrecht. Ende Hertoghe *Willem* van Gelre ende van Gulic quam mit hem, mit vele Ridderen ende knechten, ende aldus wert Biſſcop *Frederic* voerſz heerlic onfangen van der cleſyen ende van der Stat van Utrecht, ende van dier tyt voert penſede hy altoes, hoe hy dat Biſdom beſcudden, ende in vreden bewaren mochte, ende die goeden, die van den Geſtichte vervreemt waren, weder in winnen mocht tot des Geſtichts behoef, ende des Stichts vianden crencken ende wederſtaen na ſyne vermoghen. Ende daerna doe Biſſcop *Frederic* vernam, ende hem bygebrocht wiert den groten ſcade, die *Jan* van *Raesfelt* mitten ſinen in den Geſticht dede, ende oic voir by Biſſcop *Florens* tyden ſyns Voirvaders den Geſticht gedaen hadde, dat hem al te goede vergaen was, ſonder hem weder te krencken of te ſcadigen, ende *Jan* ooc niet of en liet, hi en dede ſinen wille, ende ſcadichde daghelix in den Geſticht ſonder aflaten, dat Biſſcop *Vrederic* ſeer verdroot. Hierom verſamende die mogende Biſſcop in den jaer van XCIV. een groot roof heer mit een deel volc te voet ontrent Sinte Bartholomeus daghe, ende tooch in den Geſtichte van *Munſter*, daer *Jan* van *Raesfelt* geſeten was, ende bernde hem of al dat hy buten s' lants hadde, ſcoerde ende woeſte mede al datmen daer verderven mocht, dat *Jan* ende de ſyn toebehoerde. Ende want Heer *Bitter* van *Raesfelt* ſyn vader vaſt doir den vinger ſach, als ſyn ſoon ſcadichde in den Geſticht, ende daer geen weer toe en dede, om dat te benemen als dat behoerde, waert hem leet geweeſt, of dat hy hem niet of en nam, als dair toe behoort hadde, hierom wert Biſſcop *Fredric* vyant Heren *Bitters* voerſz, ende

ſcicte

Digitized by Google

ſciſte enen hoop van ſinen vrienden over Lippe, daer Heer *Bitter* geſeten was, ende bleef mitten anderen leggen by *Raeſvelt*, ende bernden Heren *Bitter* een dorp of geheten *Oeſtendorp*, dat dair geleghen was, ende verderſden mede al dat buten ſloten was, datmen verbernen mocht, ende Heeren *Bitter* toebehoerde, ende overgingen Heren *Bitter* ende *Jan* ſyn ſone op die reyſe, dats hem lang gedencken mocht. Ende als die reyſe alſo gedaen was, ende die vrome Biſſcop ſyn vrienden weder by een hadde, toech hy van dane tot ſine Sloten ongeſcaet van ſynen vyanden, ende begaefde die gene, die uyt anderen Heren landen hem te bate gecomen waren, dat ſyt int goede namen. Ende want die wiſe beſceyde Heere wel vernomen had, dattet alinge lant van *Drent* mitter Stede ende mitter Borch van *Coeverden* ſinen Geſticht lange jaren ende van outs had toebehoert, ende dair ſyn Voirvaders menichwerf om gearbeit hadden dat weder an den Geſtichte te brengen, ende dair Biſſcoppen onrdoot gebleven waren, hierom dochte die voerſienige Heer dicke ende veel, hoe hy dat bybrengen mochte dat lant ende die Heerlicheden weder an den Geſtichte te brengen. Ende als die Mogende Heer wel verſtaen hadde, dattie van *Coeverden* voor een ſomme van gelt, die hoir Voirvaders in voertiden den Geſticht geleent hadden, ende daer voir in der Heerlicheit ſaten, ende mit anders en geenen rechte, hierom dede die wiſe Heer verſoeken tot allen Steden in den Geſticht, dair hy meende dat des Geſtichts brieven weſen mochten, mit wat beſceyde die van *Coeverden* in der Heerlicheit ſaten, alſo datmen ten leſten vant den properen brief, dat die Stede van *Coeverden* mit den borch voor een ſomme van gelde verſet was. Ende die geen die dat geleent had, had mit een deel van ſinen magen den brief beſegelt, ſo wanneer hem alſo vele gelts van den Geſticht weder gegeven worde, als die brief begreep, dat hy dan dat Huus mitter Stede den Geſticht vry dair op overleveren ſoude, ende dat gelt mochten die Biſſcoppen betalen, wanneer ſy wouden, ende tot wat tiden ſy des te rade worden. Ende als die Hoochgeboren Heer dien brieve dair of geſien hadde alſo inhoudende, was hy ſeer wel te vreden, ende pogede van dier tyt voert alſo om alſo veel gelts te crigen als verſet was. Ende doe die Heer alſo veel gelts verſament hadde,

dede

dede hy vervolgen an die van *Coeverden* mitten brieven ende mitten gelde hem te bieden ende te betalen, dair die Stede mit den Borch an hoir hant voir verſet was, ende was overbodich mitten gelde hem rechtevoert te geven, indien datmen hem t'Huus ende Stede terſtont overleveren woude, dattie van *Coeverden* niet doen en wouden. Ende als die wiſe Heer dit met gunſten had doen verſoeken, ende dat niet baten mocht, doe dachte hy dat dair meer neernſten toe gedaen moſt weſen, of dat Huys mitter Heerlicheit ſoude den Geſtichte verloren bliven, als t' lang geweeſt had. Daerom dede die ontſiende Heer opſlaen in den jaer van xcv. ſterctens tegen die van *Coeverden*, een tot *Emghen*, ende. . . . . dattie van *Coeverden* ſeer t'onwil ende t'ondanc was, ende meentſe dair mede gedruct te hebben. Ende daerna in den ſelven jare als Biſſcop *Vrederic* ſach, dat hy niet en batede, hoe hy 't begon, ſo docht hem beſt weſen ſoude eens ten goeden eynde te comen, dat hy *Coeverden* beſitten woude, ende brochtet by ſinen Steden, als Utrecht, Deventer, Campen, Swolle, ende Amersfoerde, dair die Steden willich en bereet toe waren hoiren Heer daer in te helpen. Ende daerna omtrent Sente Jans miſſe te midſomer in den ſelven jaer vergaderde die ontſiende Heere een groot heer van Ridderen ende van Knechten uyt der Stat van *Utrecht*, ende uit den anderen Steden, ende toech dair mede voir *Coeverden*, ende beſat die Borch ende die Stede, ende bleef dair voir leggen mit ontwonden banieren, als een onverſaecht Heere, om ſynre kercken goeden weder in te winnen, ende an den Geſticht te brengen, die hem ende ſinen Voervaderen lange onthouden waren. Ende als des Jonckeren maghen van *Coeverden* ſaghen, dattet den edelen Heere ter herten ginck, ende hem ooc dacht, datmen dat huys mitter Stede hem niet onthouden en mocht ſonder behulp ende ontſet van Vorſten ende Mogenden Heren, ſo worden vyant des Mogenden Biſcops *Gysbert* van *Broncborſt* Heer van Buerkel, *Gysbert* van *Broncborſt* outſte ſoon *te Batenborch*, mit anders een deel van horen magen ende vrienden. Ende als den ontſienden Heere dat bygebrocht wert, dattie ſyn vyanden geworden waren, dede hy ſyn Amptluden dat te weten van beyde ſiden van der Yſele, toe te ſien, hielt ſyn beſit, ende bewaerde ſyn leger te bet. Ende als die

Digitized by Google

die van *Bronchorſt* ſagen, dat daer geen dingen om gelaten en worden, die ontſiende Heere en voer voert mit ſinen beſit, ende beſwaerde die Stede ende die Borch van dage te dage, ende hoe langer hoe meer, doe verſochten ſy den hoge geboren Vorſt Hertoge *Willam* van *Gelre*, ende van *Gulic*, ende gaven hem te kennen, hoe die Biſſcop van Utrecht voir *Coeverden* lach, om haren neve van *Coeverden* te verderven, die ſyn man was, ende van hem beleent, ende baden den ſelven Hertoge om hulpe dair toe, ende ſinen man te beſcudden, die ſeer beladen was, ende vermaenden den Hertoge *Willam* voerſz mede te gedencken, dat ſy hem mit hore vrienden int lant gebracht hadden. Ende doe die voerſz Heer vernam, dattet alſo gelegen was, dat *Coeverden* ende die dair binnen waren in node ſtonden, ende quame hem geen hulp, dattie Stede ende die dair in waren verderfeliken ſtonden, daerom ſende die Deurluchtige Hertoge ſyn vrienden an den edelen Biſſcop voir *Coeverden*, om te dedinghen tuſſchen hem ende die van *Coeverden*, ende haddet ſeer geern doen breken ende ſoenen, dat niet comen en conde, overmits dattie edel Biſſcop en gheen dedinghe en woude, hy en ſoude dat Huus mitter Stede vry over hebben tot des Geſtichts behoeff, ende ſo woude die Biſſcop dan die van *Coeverden* weder geven alſulc gelt, als dair 't eerſt voir geſet was. Ende doe die Raden van Gelre hoorden, dat dair anders geen dadinge in en batede, dat en moſt weſen, togen ſy weder by Hertoghe *Willam* heuren Heer, ende gaven hem dat te kennen. Ende doe die voergenoemde Heere dat hoerde, dat dair geen dedinge in en vorderde, die Biſſcop en woude *Coeverden* hebben om die neernſticheyts willen, die hy dair toe dede, doe wert die Hertoge voerſz meer vererret, dan hy te voren was, ende ſond brieven an den ontſienden Biſſcop, dair hy hem in opdroech ende quyt ſcout alſulc leen, als hy van hem hielt, ende ſeyde hem mede op mitten brieve manſchap ende vrientſcap, die die Hertoge mit hem gehadt had, ende dede oec manen mit anderen brieven die geen, die dair mitten Biſſcop in den velde lagen, ende ſyn mannen waren, terſtont uyt den velde te trecken, ende by hem te comen op alſulc leen, als ſy van hem helden. Ende als die hoechgeboren Heere ende onverveerde Biſſcop die brief verſtaen had, dede die wiſe Here tot

Digitized by Google

hem comen die Heren die by hem lagen, als den Heer van *Apcoude*, den Heer van *Vyanen*, den Heere van *Brederoden*, Heer *Jan* van *Renes* van *Rynouwen*, ende meer van den Ridderen ende knechten, ende daer toe die geen die van der Stat wegen van Utrecht. dair lagen, ende van den anderen Steden desgelycs, ende beriet hem dair mede wat beſt gedaen wair na der gelegentheyt. Ende quamen des over mit gemenen rade, dat ſi dair bliven wouden, ende bewaren die Stede, ende wachten der geenre, die hem comen wouden, ende waren des gemoet liever mit haren Heere dair te ſterven, dan mit oneeren uyt den velde te trecken, of dat beſit te breken. Ende doe men dat vernam in der Stat van Utrecht, dat die Hertoge van Gelre alſulc brieve van gedreich horen Heer voir *Coeverden* geſcreven hadde, doe beſatten hem die van Utrecht dair toe, alſe wanneer ſy vernomen hadden, dattie Hertoge te *Coeverden* waert getogen had, om horen Heere ende den ſinen dair te miſdoen, ſo wouden ſy rechtevoert mitter Stat van Amersfoert weder in den velde getogen hebben, ende wouden dan die geroeft, gebernt, ende uytgeſlagen hebben. Ende die ontfiende Biſſcop die niet of en liet, hy en dede dat huys mitter Stede nacht ende dach verſoeken mitten ſterckſten ende mitten hertſten dat hy conde, ende dede den genen menich wee, die opten Huſe ende in der Stede lagen, alſo dat ten laetſten dat ſwaerſte mochte wegen, dat ten leſten gededingt wert, doe die van den Huſe ende uter Stede geen ontſet en vernamen, dat die van *Coeverden* ſouden opgeven den edelen Biſſcop dat Huus mitter Stede behouden hoirs lyfs ende hoirs goet in deſer maten, dattie Biſſcop ſoude bliven leggen noch VIII. dagen voir *Coeverden*, ende wordet daer en binnen ontſet, ſo waren ſy quyt, ende wordet dan niet ontſet, ſo ſouden ſy den edelen Biſſcop Borch ende Stede opgeven in der manieren voerſz. Ende die Mogende Heere bleef dair leggen die VIII. dagen, ende wachtede alle der geenre die hem comen wouden. Ende doe die VIII. dagen om gecomen waren, doe gaven ſy op den vromen Biſſcop dat Huus mitter Stede, op alſulc deding, als voir geraemt was. Doe dede die edel Biſſcop dat Huus mitter Stede beſetten mitten genen, die hys geloofden. Ende dede die Stede veſtingen

tingen mit nyen Borchgreven meer dan dair voir geweeſt hadde ende dede die mede beſetten, om of ymant uytter Stede of anders die van buten ingecomen hadden, tegen hem had willen ſich ſetten, dat hy ende die ſyn altoes ter goeder tyt dair by comen mochten om dat te weren. Ende aldus heeft die Hoochgeboren Biſſcop, al iſt hem zuer geworden, die Heerlicheit van *Coeverden* mit den lande van *Drent* weder an den Geſticht gebracht, die menich jaer van den Geſticht vervreemt hevet geweeſt, daer Biſſcop *Ot* vander *Lip* ende menich goet man tot hem om doot gebleven ſyn, die *Coeverden* nochtan ongewonnen lieten. Ende om dat des menſchen leven ſeer cort is, ende die memorie van menſchen onlanghe duert, daerom iſt noot, datmen aldus groote ſake in ſchrifte brenge, die geſciet ſyn, om dattet onvergeten blive. Want die Heere die 't beſuert hevet, ende die hoer lyf dairom geavontuert hebben, ſyn des weerdich, ende hebben verdient, datment in ſchrifte ſette, om dattet dair mede in memorie blive. Oec iſt goet voir die naecomen ſullen, dat ſy 't int ſcrifte vynden, om te weten, dattet den Heere zuer geworden is t' heur te behouden.

In deſen tiden als in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCV. was die Coninc van Hungarien ſeer verladen mit grooten ſwaren oorloghe van enen Coninc, die hiet *Amorat Laſſekyn*, ende was een Coninck van Turkyen, ende een overſte van XII. Coninckrike. Deſe hadde den Coninc van *Hungarien* voirſz afgegaen, ende hevet een groot deel van ſinen lande verdeſtrueert. Waerom deſe edel Coninc van *Hungaryen* dede ſoeken om hulpe, ende trooſte, ende biſtant an ſinen hogen magen ende vrienden in Kerſten geloove, alſe an den Alderdeurluchtichſten Vorſte den Roomſchen Coninc, aen den Coninc van Vrancryc, ende van Engelant, an den Rynſchen Heren; ende an anderen Vorſten ende Heren in Almaengen, ende in anderen landen des heyligen Kerſten gelove. Van welcken Vorſten ende Heren hem doe hulpe geſent wert, ſonderlinge uytter Croone van Vrancryck, dair een Hooftheere af was die edel Grave *Johan* van *Annyvers* outſte ſoon des Hoochgeboren Deurluchtigen Vorſten *Philips*, die was ſoon, broeder, ende in dier tyt Oem des Coincs van Vrancryck, Hertoge van Bourgoengen, ende Grave van Vlaenderen &c.

Digitized by Google

Ende op die tyt was die edel Grave *Willam* van Oeſtervant outſte ſoon des hogen Deurluchtigen Vorſten ende Hertoghe *Aelbrechts* van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant &c. tot Parys, ende hadde in den ſinne mede te riden in des Coninex hulpe van Hungaryen voirſz, ende hem te verſellen mitten edelen Grave *Jan* van *Annyvers* voirſz, want ſy elc den anderen boel plegen te hieten, ſo dat ſy elc des anderen Suſter te wive hadden, mer dit wederriep ſyn zweder die Hoechgeboren Deurluchtige Vorſte, Hertoghe *Philips* van Bourgoengen voirſz, ende hiet hem eerſt te trecken halen ſyn ſweert ten Oeſtvrieſen, want ſyn oude Oem die edel Grave *Willam* van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant &c. dair voirtyden verſiegen ende gebleven was, ende tot dier tyt doe dair noch ongewroken lach. Waerom deſe edel Grave *Willam* van Oeſtervant toech by ſinen Heer vader, den Hoechgeboren Deurluchtigen Vorſte Hertoghe *Aelbrecht* voirſz in Hollant, ende gaf hem deſe ſaken te kennen. Ende die ſelve Hoechgeboren Deurluchtige Vorſte Hertoghe *Aelbrecht* voirſz ontboet doe by hem ſine Baenrodſen, Ridderen, ende Knapen van ſinen lande, ende daer toe ſine Burgemeeſters, Scepenen, ende Raet van ſinen goeden Steden, dair hy mede overdroech mit gemenen rade een groote reyſe te maken ten Oeſtvrieſen, om ſinen doden Oeme Grave *Willam* voerſz te wreken, ende die landen van Vrieſlant weder te becrachtigen an der Graeffelichede van Hollant, alſo dat behoerde. Ende des jaers daerna datmen ſcreeff CIↃ. CCC. XCVI. vergaderde deſſe Hoechgeboren Deurluchtige Vorſte Hertoge *Aelbrecht* een onvertallike groot heer van Baenroedſen, Ridderen, ende Knapen, ende gemeenre luden uyt ſyns ſelfs landen met ſinen outſten ſone Grave *Willam* van Oeſtervant, ende ſynen joncſten ſone *Aelbrecht* van Beyeren, ende hadde in ſynre hulpe uyt Duytſchen lande den Grave van *Salme*, den Grave van *Seyne*, den Heere van *Hensberch*, den Heere van *Perwys* mit vele Ridderen ende Knapen, ende goede mannen. Item uyt Vrancryck den Grave van *Simpol*, den Grave van *Namen*, den (1) Borchgrave van *Mieus* in

(1) Præfectum de *Meaulx* habet Heda in Frederico. Apud Jo. à Leidis eſt & *Brugha etiam Burgravius Meys lib.* 31. *hiſt. cap.* 51. Sed

in *Brye*, (1) ende *Monſor Charle* de *Laboet*, des Coninex Oem, ſoen van Vrancryck van ſynre moeder wegen, ende was des ſelven Coninex Ammirael opter zee mit vele Baenroedſen, Ridderen, ende knechten, ende goeder mannen, ende uyt Engelant den Grave van *Staelgis*, ende Monſier *Corgewale*, Monſier *Collewile*, Monſier *Bitterlye*, ende Monſier *Moerleye*, Ridders, mit vele goeder mannen, (2) ende omtrent vyf hondert Artſiers. Ende als deſe mogende Vorſte Hertoge *Aelbrecht* dit wonnentlike heer verſament hadde tot Enchuſen des Sonnendachs na onſer Vrouwen dach aſſumptio voer hy over met XLIV. hondert ſeylen in die *Kuynre*. Ende op Sinte Johans dach decollatio quamen die *Stellinc*-Vrieſen van *Stellincwerf* mitten anderen Vrieſen ſtoutelic tegen den Hertoghe voirſz ten ſtride, mer die Vrieſen verloren den ſtryt, ende daer bleven alsmen ſeyde ontrent XIV. hondert Vrieſen, ſo verſlegen, ſo verdrenct, in ſloten ende in graven, die waenden t'ontlopen als ſyt verloren ſagen. In dien ſelven tiden voer *Pieter* Heer Dircſoen van der *Beecſe* mit dien van Amſterdam, mitten Baljuſcap van Kennemerlant, van Weſtvrieſlant, ende van Amſterlant, in die Lauwers, dair

Sed locus eſt corruptus. Scribendum *è Brya*. Brygha enim Ducatus, & Sileſiæ ut notum pars. Brya autem in Campania, vetus inter Matronam & Sequanam Comitatus, cujus urbes potiſſimum, Caſtellum Theodorici, Chaſteau Thierry, Jatinum Meldarum, Ptolomæo etiam nota, hodie paſſim *Meaulx*, Provinſium aliæque. Cæterum, qui *Brienſes* jam, *Brionenſes* Nithardo *lib.* 1. *biſt.* Vid. Merul. *Coſmograph. lib.* 3. *cap.* 23.

(1) Carolum de *Alboret* vocat Heda in Frederico. Carolum *Labretum* Meyerus, Froſſardus, Ubbo Emmius, aliique. Idem perperam apud Hedam Regis dicitur primogenitus. Avunculus fuit Regis, ut diſerte hic ſatis patet. Patrui enim Regis, qui Carolus VI. ejus nominis, Ludovicus Dux Andium, Joannes Biturigum, & Philippus Burgundiæ. Adeptus Regnum Rex Ann. 1380. Obiit Ann. 1422. Vid. Pont. Heuter. *genealog. Reg. Franciæ.*

(2) *Archerii*, ſagittarii. Petrus de Vineis *lib.* 2. *epiſt.* 9. *Magnam nobis quantitatem archeriorum & gentis alterius deſtinavit.* Acta Alexandri Tertii Ann. 1175 *Procedentes in multa fortitudine militum, peditum armatorum, & arcoriorum verſus Antiochiam.* Vid. *obſerv. ad Olivar. de la Marche* ** *to.* 1. *Analect. p.* 488.

** Nobis Tom. 1. pag. 301.

Digitized by Google

dair die Vrieſen op den oever des waters ſterckeliken te landewert quamen, ſo dat ſy voir t' lant bleven leggen, ende hielden hoir ſchepen. Ende na deſen ſeghe voer Hertoghe *Aelbrecht* mit ſynen wonnentliken heer weder in Hollant mit groeten love ende mit blyſcappen, danckede ende lovede den edelen Princen, Baenroedſen, Ridderen, ende Knechten, ende goeder mannen, die in deſer reyſen mit hem in ſynre hulp geweeſt hadden, begavedeſe, ende gaf hem oorlof, weder te keeren elc tot ſinen lande.

In den jaer van XCVI. omtrent Sinte Jacobs dach in die ſomer vergaderde (1) Heer *Jan* van *Rinenſteyn* een deel goeder lude uyt Brabant, uyt den lande van Gelre, ende uyt den Sticht van Ludic, ende brachtſe (2) op ſinen huſe te *Rinenſteyn*, dat doe lach an den lande van *Vyanen* heymelic ende onverhoet, dat Heer *Jan* voirſz nye hadde doen maken, ende Heer *Jan* ende die goede luden, die by hem waren, worden rechtevoert vyant des Heeren van *Vyanen*, ende meenden den Heere van *Vyanen* rukeloes te overvallen, als ſy deden. Ende alſo drade als hem die ontſeg brieven toe quamen, ſo letet die Heer van *Vyanen* die Stadt van Utrecht te weten, die hem rechtevoert ſonder langer beraet een deel van haren vrienden te bate ſonden, die mitten Heer van *Vyanen* togen tot Vyanenwert, ende togen dair by, eer die vianden te ſloot conden comen, ende ſtreken an die vianden, hoe moede ſy waren, als die geen die 't weren wouden, ende dair wert ſeer gevochten an beyden ſyden, ende ten leſten moſte Heer *Jan* en die ſine wiken, ende

(1) Spurius hic viri inclyti Joannis ab Arckel Epiſcopi Trajectenſis. Jo. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 33.

(2) In oppidi Vianenſis territorio ait Heda. Duo ejuſmodi adhuc caſtra. Alterum in *Coten* prope opidum Dorſtadum. Alterum in *Jutfaes*. Sed neutrum in territorio opidi Vianenſis. Unde & cauſa eſt ſuſpicandi, quod aliud adhuc olim in Dominio de Arckel & tractu de Hagefteyn. Sic certe ſuſpicantur & Buchelius ad Hedam, & in ſuis Adverſariis, quæ vidi manuſcripta apud virum Nobiliſſimum D. Theod. Jo. Albertum Baronem de Ridder van Groeneſteyn, Dominum de Keſſenich, de Ryneſteyn &c. Gisb. Lappius à Waveren.

Digitized by Google

ende toghen al vechtende tot Heeren *Jans* huys waert, dair Heer *Jan* ende die ſine opgedrongen worden, ende in den vechtelic bleven dode an beyden ſyden, ende alſo drade alsmen dat t'Utrecht vernam, dat dair geſtreden was, ende dat Heer *Jan* entie ſinen opt huus gedrongen was, wert die ſtormclocke aldair rechtevoirt geſlagen, ende ſonden enen heer van horen vrienden tot den anderen voir *Rinenſteyn*, die van dien ſelven avont voir dat huus quamen, ende deden doe dat Huus alom bewaren, overmits of die vyanden van den Huſe by nacht hadden willen rumen, datmen dan by hem geweeſt hadde om dat te benemen. Ende des anderen dages berieden hem die Heer van *Vyanen*, entie Stat van Utrecht, ende wordens te rade, dat ſy dair bliven wouden, ende lieten hem brengen uyt der Stadt van Utrecht buſſen, cruut, ſteen, ende anders alrehande reeſcap, alsmen dair beſigen ſoude. Ende als die hoechgeboren Heere Biſſcop *Frederic* dat vernam, dattie Stat van Utrecht een groot deel van ſynre vyanden belegen hadde, die doe over *Yſel* was, dair *Deventer* ſtaet, tooch hy haeſtelick van dair, ende quam ſonder merren mitten genen, die hy lichtelic crigen conde in den velde by ſinen vrienden, ende ſloech hem dair by neder, ende dede ſyn bannier rechtevoert ontwynden om dair te bliven, ende wille van den Huſe ende van den lande te hebben, of dair voir te liden, ende dede bidden den Heer van *Apcoude*, den Borchgrave van Montfoerde, Heren *Jan* van *Rynes* ende van *Rynouwen*, Heeren *Zweder* van *Vyanen*, Heeren *Steven* van *Zulen*, ende van *Nyenvelt*, ende meer van ſinen Ridderen ende knechten by hem te comen voir Rinenſteyn gewapent, als ſy ** gadelixſte mochten. Ende doe 't die Heeren vernamen, dat die edel Heere in den velde lach, deden na ſynre begeerten, ende quamen by hem ſonder lange toeven. Ende als die van den huſe ſagen, dattet den Biſſcop ter herten ginc, ende veel goeder luden by hem creech, ende menſe dagelix doe beſocht om by te weſen, ende hem oec docht, dat ſy 't niet langer onthouden en conden, en egeen ontſet en wiſten, hierom begeerden die van den Huſe, datmen ſprake mit hem houden woude. Ende doe den ontſienden Heere dat bygebrocht wert, nam hy raet van der Ridderſcap ende van der Stat van Utrecht, die hem rieden datmen hoir woirden hoirde.

** *Gadelick.* Convenienter, apte. Kilian.

Ende

Ende dat geſciede, dair doe niet af en quam. Ende cort dair na wert een ſpraeke gemaeckt, dair oic niet af en quam. Ende doe die van den huſe ſagen, dat ſy mit droten niet winnen en conden, ende die provande beſtont te nauwen, begeerden ſy, datmen weder ſprake mit hem houden woude, dat die edel Biſſcop liet geſcien. Ende doe wert dair gedadingt aldus, dattie geen die opten huſe lagen ſouden gaen in des Biſſcops genaden, behouden hem hoirs lyfs, ende ſouden ſyn gevanghen weſen, ende mitten huſe, ende mitter have, die opten Huſe was, mochte die moghende Heer ſinen wille doen. Ende op dit dedingh wert hem dat huus opgegeven, ende die gevangen worden t'Utrecht gevoert, ende der gevanghen was bet dan drie hondert. Ende daer waren mede *Gysbrecht* van *Bronchorſt* ſoen te *Batenburch*, *Godert* van *Elderen*, Heer *Jan* van *Rinenſteyn*, ende veel goeder luden dair toe, ende dat huus wert neder geworpen ende geſlecht, ende die gevangen worden geſcat, daer groot goet of quam, ende deden * overvede, ende loefden van dier tyt voert, alſo lange als ſy leefden, nemmermeer mit rade noch mit dade te doen tegen den mogenden Biſſcop, tegen der Stat van Utrecht, noch den gemeen Sticht, ende gaven dair of beſegelden brieven mit horen ſegelen beſegelt, ende die geen ſegel en hadden baden goeden luden, dat over hem te ſegelen ter meerre oirconden. Ende doe die Joncheer van *Coeverden* vernam, dat *Rinenſteyn* gewonnen was, ſyn neve van *Batenburch* gevangen, ende veel ſynre vrienden dair mede neder laghen, doe dacht hem, dattet voir hem ginghe, dat hy mitten Biſſcop verliket worde, alſo dat die geen, die voir dair tuſſchen geſproken hadden, doe beter gehoir van hem cregen, dan ſy voir van hem gecrigen conden. Ende die worden ſprekende, ende ſpraken alſo mit beyden partyen, dat ſy eens dedings over quamen, dat die van *Coeverden* ſoude overgeven den edelen Biſſcop alſulcke brieven als hy hadde van *Coeverden*, als van der ſomme gelts, dair 't voir verſet was, ende ſoude behouden alſulke erven ende goeden, als hy in der *Drent* hadde, ende die edel Biſſcop ſoude hem weder geven † hondert ouder ſcilden. Ende daer mede ſoude die Biſſcop ende die Joncheer van *Coeverden* te vreden weſen, ende hier op gaf die van *Coeverden* over alſulcke brieven, als hy dair of hadde. Ende die ontſiende

* cervede.

† *drie hondert* eſt apud Hedam.

Heere

Heere verſekerde weder die van *Coeverden* dat gelt te betalen tot ſulcke daghen als dair toe beraemt waren, ende dat gelt wert hem wel betaelt den leſten penninc mitten eerſten.

In den ſelven jaer voerſz tooch die Coninck van Hungaryen mit ſynre machte en mit ſynre hulpe, die hem geſent was uyt Vrancryc, uyt Engelant, ende uyt Aelmaengen, als voirſz is, tegen ſyne vyanden, den ongelovigen Heydenen, in Turckyen, ende becrachtichde ſyn lant weder, dat hem afgewonnen ende verdeſtrueert was, als hier voir beſchreven ſtaet, ende wan oec Steden ende oec Sloten in der vyanden lande voirſz. (1) Doe woude die Grave van *Annyvers* mitten Franſoyſen, Engelſchen, ende Duutſchen voirſz voirder in der vyanden lande, om noch meer ſege te vercrigen, dat die Coninc voirſz doe weder riet, ende ſeyde, wairt ſake dat ſy op die tyt vorder reyſenden, ſy ſouden ſeer vermoeyt worden, ende ſouden comen in een lantſcappe van al te overdragenden ſtercken volcke ende wrede, die dan wel geruſt ſouden weſen. Ende dairom waert beter, dat ſy aldair bleven logieren om hem wel te verruſten, ende die vianden aldair te verbeyden, op dattet die vermoeyet werden, ſo waert mit ter hulpe Gódes ſonder ſorge den zeghe te vercrigen. Mer leyder die homoet des Graven, ende der Franſoyſen voirſz was ſo groot, dat die edel wiſe Coninc hem niet en mochte berechten, hoe beſcheydelike dat hy 't hem onderwyſde. Want die Grave van *Annyvers* voerſz ſeyde, ten hoerde die Crone van Vrancryck niet toe, dat ſy die vyanden verbeyden ſouden; mer ſy ſouden die vyanden verſoeken. Ende als deſe Coninc voerſz ſach, dat hy hem niet geraden en conde, was

(1) Paulo aliter ſe res habet. Bellum Turcis cum intuliſſet, & fortuna arridente Myſiæ urbem Nicopolim validiſſimam obſediſſet auxiliis Gallicis confiſus Sigiſmundus Hungarorum Rex, ingenti exercitu & magnis equitum copiis ſupervenit Bajazetes. Viſis hoſtibus ſtatim Galli ardore quodam præcipiti, Germanis non expectatis, magna vi in eos ruunt. Sed retuſo mox impetu, Turcis acriter obſiſtentibus, cum tepeſceret paulatim virtus, ingenti cæde proſtrati ſunt, Joanne Comite Nivernenſi Philippi Ducis filio cum paucis tantum capto, & Pruſam miſſo in cuſtodiam. E qua non niſi ægre ducentis millibus aureorum ſolutis prius diſceſſit. Peucer. *lib. 5. Chronic.* Bonfin. *rer. Hungar. decad.* 3. *lib.* 2.

Digitized by Google

was hem lede, ende ſeide; Nadien dat ghy emmer voirt wilt, ſo ſien wy 't verloren. Ende waert dat wy mit alle onſer machten mede togen, ſo ſouden wy dair alle bliven, al waren wy noch alſo ſterck. Ende hier by al iſt ons hert ende ſwaer, dat wy aldus begeven ende verlieſen moeten, want wys emmer niet gebeteren en connen, ende wy ons ſelven mit u niet verlieſen en willen, ſo willen wy hier bliven, ende laten u voert trecken in Goeds gewout, mer hadden liever dat ghy hier mede blevet, mochtet weſen. Doe tooch die Grave van *Annyoers* mitten Franſoyſen ende mitten heer voirſz voirt meer; die Coninc mitten ſinen bleef aldaer logieren. Ende het verginc als die Coninc voergeſeit hadde, alſo 't den genen dicwile pleget te doene, die hem niet en willen laten raden, mer na hoir ſelfs ſinne wercken of voirt varen, want ſy worden alle gevangen ende geſlagen. Ende die gevangen worden alle jammerlic gemartelyt, ende gedodet, uytgenomen die Grave van *Annyoers*, ende dair toe tuſſchen vyftich ende t'ſeſtich van den beſten, die mit hem waren, wordet 't lyf gegheven, ende naer die tyt geloſſent uter vanghenisſe voirſz. Daer ſtont die Grave van *Annyoers* voergenoemt voir den Heidenen Coninc voirſz tot over ſyn anckelen in der Kerſtenen bloede, die voir ſyn ogen gemartelyt ende ontlivet worden.

Vid. Jo. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 56.

Nae deſen tyden was Hertoghe *Aelbrecht* eyſchende rekeningh van Heren *Bruyſten* van *Herwynde*, ſo hy ſyn Treſorier te Hollant geweeſt hadde, dair Heer *Bruyſten* voirnoemt ſeer traech in viel, ende hieltet vaſt vertreckende, dat hy den Hertoge voirſz geen rekeninge en dede. Ende daerom geboot die Hertoch voerſz den ſelven Heren *Bruyſten* te ghiſel te leggen binnen der Stede van Amſterdam ter tyt toe, dat hy hem rekeninghe gedaen had van ſynre Treſorien als voerſz is. Ende Heer *Bruyſten* voerſz tooch tot Amſterdam te ghiſel, daer hy onlanghe duerde, mer tooch, ſonder eenige rekeninghe te doen den Hertoghe voerſz, al heymeliken uyt ſynre ghiſelſcap opten huſe tot Loeveſteyn, dat hy optien tyt onder hadde voir den Hertoge voirſz, ende beſettede dat voerſeide huys te houden tegen den ſelven Hertoge voirſz, leyde daer op tuſſchen LXXX. en t'negentich mannen, daer hy IV. Hooftmanne ende Caſteleyns of makede, alſe *Wolphart* van *Culen-*

Digitized by Google

Culenborch, *Wemmer* van *Bueren*, enen overlander, hiet *Hefezel*, ende als Heer *Bruuſten* voirnoemt dat Huus wel beſet had tooch hy in den lande van Gelre. Ende als die Hertoge *Aelbrecht* dit vernam, geboet hy heervaert, ende ſende den Grave van Oeſtervant ſinen ſoen mit heercracht voir dat huus, die dair voir nederſloech des Donredages na midvaſten, ende dede dat Huus dagelix anſtormen mit grooten Donrebuſſen, ende quetſede een toirne, die ant Voirborch ſtont, ſo dat hy ſtortede, ende daer viel een ſtuck van den ringmuer mede neder, ſo datmen beſceidelike doir dat gat van buten mochte ſien in dat Voerborcht. Ende ten leſten wert die Stede buſſe van Dordrecht geladen, ende die ſteen viel int Voirborch op enen berch dair vuer in lach, ende by dien vuere ſaten *Otte Bolcs* ſoon van *Driel*, ende vier mannen mit hem, die gewont waren. Die berch ſcoet neder, ontſtack in brande, die lieden bernden dair in, ende mittien quamen die Hollanders toe, ende liepen hem dat Voirborch af, ende hielden tegen t'hoge Huus. Die ander weken opten hoghen huus, ende hieldent enen dach ende enen nacht, mer die Hollanders brochtent hem ſo na mit ſcutte, dat ſi nergent een veynſter op houden en mochten, ende anders, alſo dat ſy t' Huus ook niet langer houden en mochten, wair by dat ſy 't opgaven opten goeden Vrydrach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCVII. ende gaven hem den Grave van Oeſtervant gevanghen tot behoeff ſyns Heer vaders Hertoghe *Aelbrechts* voirſz te ſynre genaden. Doe tooch die edel Grave van Oeſtervant mit ſeghe ende mit love by ſinen Heer vader in den Haghe, diene weerdelic ontfing op den heyligen Paeſchavont, ende dair preſenteerde den Grave van Oeſtervant ſinen Heer vader die gevanghen voerſz, dierre waren omtrent LXXX. Ende dair waren mede Heeren *Bruyſtens* voerſz drie ſonen, als Heer *Willam* van *Herwynde*, Heer *Joham* van *Herwynde*, ende . . . . . .

In den jare voerſz corts na onſer Vrouwen dach *purificatio* makede Heer *Jan* van *Heenvliet* van *Cattendyc* Baelju van Aemſterlant, van Waterlant, ende van Zeevang, ende Heer *Geryt* van *Heemskerc* een reyſe tot *Hindeloep* mitter Bailjuſcap voirſz, ende mitten Kennemaers ende Weſtvrieſen, dair Heer *Geryt* voirnoemt, ende *Tyman Aven* ſoen van *Muden* hem heerliken quyteden, ende manliken thierden, mer Heer *Jan* voirſz be-

Digitized by Google

ginc daer luttel ere, waer by dat ſy daer weynich vorderden, ende een deel luden after lieten.

In den jaer van xcvi. omtrent Sente Jacobs dach in die Somer belach die Hoechgeboren Deurluchte Vorſte Hertoge *Willam* van Gelre Heren *Reynouts* huus te *Scoenvorſt*, ende doe ſy ſaghen, dat ſys wel langer niet houden en mochten, begeerden ſy ſprake te houden mitten Hertoge voerſz, dat hem geſciede. Ende doe wert gedadingt, dat ſy den Hertoge voergenoemt dat voerſeide Huus hem opgaven, behouden hem hairs lyfs ende huers goets.

In den jaer ons Heeren cıɔ. ccc. xcvii. s'Donredachs voir Pynxteren, dat doe was den ſevenden dach in Junio, wan die Grave van Cleve enen ſtryt mit Grave *Dirc* van der *Merck* ſinen jongheren broeder, mit ten Grave van *Salweerden*, die ſyn Suſter te wive hevet, ende is nu Grave van *Moirſe*, mitten Heere van *Voorſt*, mit Heeren *Otte* van der *Lecke*, van der *Lip* geboren, Heere ten Berghe, mit Heeren *Gumpbert* van Alphen, Voecht van Colen, ende ſine twee broeders, ende anders vele Ridderen ende knechten, die hy in ſynre hulpe hadde, tegen den Hertoghe van den Berch ſyn Oem, die dair gevangen wert mitten jongheren Heere van Gulic, Heeren *Reynout*, die na Hertoge van Gelre wert, mitten Grave van *Seyne*, mitten Grave van *Salme*, den Heere van *Hensberch*, den Voecht van *Waldorp*, ende den Heere van *Riperſcheyt*, mit vyf hondert glavien goeder Ridderen ende knechten, die alle in des Hertogen hulpe voirſz waren, dair die Grave van Cleve vele goets of ſcattede. Ende deſe ſtryt geſciede al vaſt by Cleve, geheten *in die Camer van Cleve.*

In den jaer ons Heeren cıɔ. ccc. xcviii. geboot Hertoch *Aelbrecht* voirſz heervaert, noch om wrake ſyns dooden Oems, Grave *Willams* van *Henegouwen* voirſz, ende om Vrieſlant te becrachtigen, verſamenden ſyn heer tot *Enchuſen* ende tot *Hoerne*, dair hy mit ſyns ſelfs lyff bleef leggen, ende ſende ſinen outſten ſoen Grave *Willam* van Oeſtervant mit dien heer over in die *Lemmers*, ende dair mede den Heere van *Arkel*, den heere van *Egmonden* als Hooftheren of Leydsmannen van den heer, ende daer toe Heeren *Jan* Heer tot *Brederode*, ende anders vele Baenrodſen, Ridders, ende Knapen, ende goede luden uyt ſinen landen, ende oec uyt anderen landen, ende

uit

Digitized by Google

uit Engelant, mit *Syure* de *Corgewale*, mit Ridderen ende Knechten, ende Aertſiers XIV. hondert ſterc.

Deſe edel Grave *Willam* van Oeſtervant mit ſyns Heer Vaders heer voirſz ſloech ſine tenten ende pawiljoenen op die *rode Geeſt*, ende als hy dair een corte tyt gelegen hadde, wert dair een Engelſch man ſtolende tegens enen Arkels man over een quaet bort, dattie Arkelſche man aldair ophielt, dair groot rumoer of quam in den heer, ſo dat dair veel luden an beyden ziden toe liepen, ende dair bleven an beyden ziden doot, ende veel ſeer gewont, waer by dattet langhe wile te mael ſorgeliken ſtont int heer, dat ſy elc den anderen opgeſlegen ſouden hebben. Doch wortet mitter hulpe Gods ten leſten vervallen. Op een ander tyt dairna quamen die Vrieſen uit *Staveren* om t' heer te beſtoken, mer ſy lagens neder, dair bleven doot, alsmen ſeyde, omtrent drie hondert Vrieſen, ſo verſlagen ende verdrenct in dien ſluſen aldair, ſo ſy vluchtich worden, ende waenden te ontlopen. Onlanghe dairna quamen die van *Staveren* den Grave van *Oeſtervant* te genaden, gingen in ſyn hant, hulden hem tot ſyns Heer vaders Hertoge *Aelbrechts* behoeff als hoeren rechten Heer, gelyck dat mit recht behoerde. Ende alſo deden daerna allencken alle die landen van Ooſtergo ende van Weſtergo, uytgenomen die *Achtkarſpel*. Ende Grave *Willam* ſettede van ſyn Heer vaders wegen voirſz ſine Amptlude ende Dienres ende Rechters over al dair gehult was, als voirſz is, beſettede ſine Steden ende Sloten, als *Staveren*, dair hy Capiteyn in makede Heren *Jan* van *Brederode*, ende *Dockem*, dair hy Capiteyns in makede, Heren *Geryt* van *Heemskerck*, ende Heren *Florens* van *Alcmade*. Ende op deſe reyſe haelde Grave *Willam* Grave van Oeſtervant ſyn ſweert, als ſinen doden Oem Grave *Willam* van Henegouwen ende van Hollant, dien God ſy genadich, die in voertiden ten Vrieſen verſlegen bleeff, ende gebalſemt lach in een clooſter van Sinte Bernaerds oerde, dat *Floercamp* hiet, als hier voir in deſen Croniken beſcreven ſtaet. Doe voer hy mit love ende mit ſege by ſinen Heer vader Hertoge *Aelbrecht*, dien hy tot Hoirne vant, bracht mit hem ſynen doden Oem voerſz, die hy mit hem vuerde tot Aemſterdam in onſer Vrouwen Capelle, daer hy laetſte miſſe hadde gehoert voir dat hy aldair te ſcepe ginc, ende ten Vrieſen bleef. Van dane voerden hine

Digitized by Google

in den Hage, ende voert tot *Valencyn* in Henegouwen, daer hine eerlicke dede begraven biden goeden Grave *Willam* ſinen vader mit betameliker uytvaert.

Onlange na deſen begonſten de Vrieſen te ontwynden niet gedenckende, noch houdende horen eet, die ſy den Grave cortelick gedaen hadden, makende vaſt ende beſettende *Molkenhuſe* tegen die van *Stoveren*, belagen *Dockem*, ende meenden dat te winnen, waerom die Hoechgeboren Deurluchtige Vorſte *Aelbrecht* voirſz doe weder van nywes heervaert geboet, verſamende een groot heer uyt ſinen landen, ende uit Engelant, daer hy mede ſcickede te varen ſinen outſten ſoon Grave *Willam* van *Oeſtervant*, ſinen jongeren ſoon *Johan* Elect tot Luyc, den Heere van *Arkel*, ende den Heer van *Egmonde* mit anderen ſinen Baenroedſen, Ridderen, ende knechten. Deſe edele Princen voergenoemt voeren mit des Hertogen heer voirſz omtrent Meydage in den jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XCIX. van *Aemſterdam* tot *Stoveren*, dair ſy duerden omtrent ſes weken lang. Daer quamen hen vele Vrieſen weder in genaden, ende huldeden op een nye den Grave *Willam* van *Oeſtervant* tot ſyns Heer vaders behoeff, als haren rechten Heere, als dat mit recht behoerde. Daerna voeren ſy van *Stoveren* over t' wat tot *Sexbierum* an t' lant, gingen des avonts van daen tot *Holwerden*, dair ſy des nachts logierden. In der nacht hadden Heer *Geryt* van *Heemskerk*, ende Heer *Florens* van *Alcmaer* aldair onderlinge twilte, ſo dat Heer *Florens* voirſz den voergenoemden Heere *Geryt* ſtac mit enen meſſe in ſyn voirhooft in der voerſeyder Princen tegenwoordicheit, die dat ſwair namen, dat doch om beters willen vervallen, ende in vreden geſet wert, als overmits meene laſt te verhoeden, want Heer *Gerrit Camminc* den ſelven Princen waringe gedaen hadde, dattie Vrieſen ingeſet hadden hem aldair te beſtoken in der nachten, als ſy deden. Ende Heer *Gerrit Camminck* voerſeyt dede den Heeren voirſz in der ſelver nachte vorder te weten mit voirteykenen, hoe dat die Vrieſen hem naerre ende naerre quamen. Smorgens een weynich voor daghe quamen hem die Vrieſen al vaſte by. Doe wert dat heer daer tegen geſcicket, mer eer die ſonne opginc, werden die Vrieſen weder wikende. Ende op dien ſelven dach ſtreken die Princen mit horen heer voerſz te *Dockem*

ende

Digitized by Google

ende ontſetten die Stede, duerden daer binnen twee daghen lang. Daer en tendens ſtreken ſy ter *Luyne*, dair ſy duerden omtrent vyf weken lang. Binnen deſen dattet heer aldus treckende ende logierende was, quamen noch vele Vrieſen te genaden, die den Grave van *Oeſtervant* weder van nieus hulden tot ſyns Heer vaders behoeff, als horen rechten Heer, gelyck dat mit rechte behoerde. Oeck worden dair ſommige dorpen gebrant, die niet en wouden te genade comen. Ende die van Grueninghen quamen dair oec, ende hulden tot ſyns vaders behoeff, als horen rechten Heer, dat ſy onlanghe hielden, want eer die Grave voirſz aldair van den lande ſcheyde ontwonden ſy weder, ende vele Vrieſen mit hem, dair ſy ene vergaderinghe ende opſet mede makeden om deſen Grave mitten heere te verſlaen. Ende op Sinte Jans dach *decollatio* quamen die Vrieſen mit grooter machte tot .... dair ſy enen dam ſloegen over een wetering, om alſo weder over totten heer te comen. Op welcken dam een Engelsman, hiet * *Pontier*, int eerſt al te grooten manliken were dede, die tegens den Vrieſen, die aldair waren, te hant, hulpe ende byſtant creech, ſo dat die Vrieſen niet over comen en conden, ende ten leſten worden ſy te mael wikende, uitgeſeit IX. of X. die daer doot bleven. Ende hier na voeren die Princen mitten heer voerſz mit ſeghe ende mit love te Hollant, mer die Heer van *Hokelem* liet dair een ſcip after mit omtrent XIX. of XX. mannen. Ende alſt heer van dane was, ontwonden die Vrieſen weder altemale, uytgenomen die Stede van *Staveren*, ſo die wel beſet was.

* Meminit Jo. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 16.

In den jaer dairna doemen ſcreeff CIↃ. CCCC. in der vaſten makeden die Vrieſen een vergaderinge, ende belagen *Staveren*, daer doe in lagen Heer *Florens* van *Alcmade* als een Capiteyn van der Stede, Heer *Geryt* van *Egmonde* als een Caſteleyn van den huſe aldair. Waerom Hertoge *Aelbrecht* voerſz doe corts na Paſchen ſende den Heer van *Egmonde* mit heercracht uyt ſinen Steden van Hollant over tot *Staveren*, om die voerſeide Stede te ontſetten, als ſy deden, ende quamen corts weder mit ſeghe ende mit love in Hollant. Daerna in den ſomer makeden die ghene, die van myns Heren Hertoge *Aelbrechts* wegen voirſz in *Staveren* laghen een opſet om *Molkenhuſen* te ſtormen of te beclimmen op ene morgenſtonde vroech voir

voir den daghe, mer dat ontſtont hem, overmits die Vrieſen hoeden ende wairden dair voir hielden buten *Molkenhuſe*, wair by wel ſcheen, dat ſy verbeydinghe dair of hadden. Dair wert *Walraven* van *Brederoden* ſeer gewont, ende bleef dair gevangen, die op een ander tyt lange dair na of een wyl dairna dach vercreech, ende borghe opſettede, diemen lovede opten benoemden tyt te loſſene niet veer buten *Molchuſen*. Ende als ſyn tyt was, dat ſyn borgen hem gelovet hadden te leveren, quamen ſine borgen mit hem ter ſtede, dair ſy hem ſculdich waren te leveren, ende leverden daer den genen, dien ſine gelovet hadden, ende lieten hem van dien luden quytſcelden. Ende als ſy dair of quyt geſcouden waren, ſo ontliep *Walraven* den vyanden, ende quam binnen *Staveren*. Ende dairna quam een Prieſter uit Vrieſlant mede in *Staveren*, die hem dat aldus had geraden, ende helpen inſetten.

Nu mach ic voirt ſcriven van Biſſcop *Frederic* den edelen Heer, die hem alle wege onledich makede ende becommerde mit ſynre kerken ſaken, ende mitten Heerlicheden, die ſinen Geſticht van recht toebehoirden, ende die hem ende ſyn Voirvaderen ontweldicht waren, om die weder an den Geſticht te brengen, die alſo ſtonden, datmen mit aventuren ende mit wysheden daer by comen mocht. Ende want die edel Heere grooten arbeit gedaen hadde, lyf ende goet in aventuren geſet, eer hy die Heerlicheit van *Coeverden* weder an den Geſticht brachtede. Ende om dattie eerbare Biſſcop verſtaen had, dattie Stat van *Groeninghen* die Hooftſtat van den lande van Drent was, ende oec wel verſtaen had, (1) dattie van Grueningen hem in horen open beſegelden brieven bekent

(1) Faſſi ipſi id Groningani, & manu propria teſtati ad diœceſin ſe pertinere, nec alium dominum ſe habere quam Epiſcopum Trajectenſem. Teſtati id Sicco Beringa, Auctor nondum editus, Eggericus Beningha, vir nobilis, & cujus commentariis, ſed ſimiliter nondum editis, uſus etiam Ubbo Emmius, Vorperus item Thaborita, ſeu ut vocat ſe ipſum *lib.* 4. *hiſt.* Vorperus *van der Geeſt*. Thaborita enim à cœnobio, quod ingreſſus, Thabor dicto, apud Snecam. Itidem nondum viſus hic, ſed qui notabilem habet locum, quem, ut probem quod dixi, operæ pretium, ut adſcribam hic: Ita is libro IV. *Die Stichtſe Steden, als Utrecht, Amersfoort,*

Digitized by Google

bekent hadden te ſtaen in handen der kerken van Utrecht, dair die edel Biſſcop een bewaire of was van wegen des goeden

foort, Deventer, Campen, ende Swol, hebben dat qualycken genomen, dat die Grave buyten boer conſent ende wille een ſterck blochuys makede umme Groningen daer mede te winnen, want Groningen mit an t'Sticht boorde, ende dede alle Biſſchoppen plicht ende eedt, gelyck de drie Steden van Overyſel, hoewel dat Groeningen wat umme in Vrieſlant ligt, ende ſolde daeromme geen Heer hebben dan den Keyſer, gelyck de andere Vrieſen. Nochtans boort Groningen *mede an St. Murten t'Utrecht, als wy vinden in de Chronycken, und olde brieven. So heeft Henrick de derde Keyſer van den name Bernulpho den* XXI. *Biſſcop van Utrecht ende ſyne Succeſſoren* Groeningen *tot ewwigben dagen int jaer onſes Heeren* CIↃ. *ende veertich gegeven. Groeningen was doe ter tyt geen Stadt, ende was genaemt Groenega. Na mit der tyt hebben de van* Groningen *poorten ende muren gemaket, daer veel oorloch, partye, ende rebellicheit in de Stadt Groeningen is uyt gekomen, alſo groot, dat de burgers muſten Herdeberto den* XXVI. *Biſſcop tho Utrecht Ann.* 1143. *loven ende ſweren, dat ſi voertaen umme boere Stat geen mueren ſolden maken, daer ick int derde boeck deſer Chroniken int* LX. *Capittel van bebbe geſchreven. Ende mitter tyt is deſe Stat ſo machtich ende weldich geworden, datſe al Vrieſlant tuſſchen der Eemſe en de Louwerſche, ofte Gerckesbrugge, leggende hebben onder boer verbont ende gewelt gekregen, nicht ſonder vele oorloges ende bloetſtortinge tegen de Heerſchappen van t'lant, de onder Groeninger verbont nicht wilden weſen. Hoewel dan de Groeningers de Biſſcoppen altyt hebben gebuldicht ende geſworen, nochtans wolden ſe altyt meer privilegia ende ſingulariteyt hebben, dan de andere dre Steden van Overyſel. Ock waren ſe den Biſſcoppen onderdanich ſo vele boer ſelfs gelevet, ende nicht meer. Omme deſſe ende andere oorſaken heft nu twiſt ende queſtie onder de Stichtſe Steden geweeſt. De van* Utrecht *ende* Campen *wolden Groeningen untſetten, ende den Grave uth den velde ſlaen, daer he lach, ende makede een buys op baer bodem ende grunt, t'welck boer nicht ſtonde tho lyden.* Deventer *ende* Swol *en wolden geen krych ende oorloch om der Groeninger wille annemen, ſeggende dat de Groningers niet by hoer raet wolden doen, hebbende wth boer eygen vermetelheyt veel oorloch op boer hals gebaelt. Dit hefft al tho mael* Fredericus *van* Baden *Biſſchop bemelyck agiteert ende belettet, datmen Groningen nicht ſolde untſetten, want Hertoch Georgen ſyn neve was, ende daeromme voor goet aenſach, dat de Hertoch Groningen kreech &c.* Ut autem nihil certius, quam quod pars olim diœceſis urbs etiam Groninga, ut & latius id oſtendi ad Anonymum à me editum Anñ. 1690. ſic viciſſim nihil certius, quam quod etſi ejus pars, adactis etiam Groninganis in verba Epiſcopi

den Sinte Martyns ende des stoels van Romen. Hierom dede die wise Here te weten die van *Grueningen*, dat sy hy hem quamen,

solenni ritu, vixerint tamen ipsi & rem gesserint ut αὐτεξούσιοι, nec Antistiti nec Præfectis multum dicto audientes, plane ut Ultrajectini. Nec Groningæ Antistiti plus juris, quam datum ei Ultrajecti. Jus dicendi Prætorem ei, & præterea vix quicquam, quemadmodum & Ultrajecti. Quod autem miretur quis, nec Groninga habebat jus gladii, nec habebat Episcopus, sed ecclesia Trajectensis, quæ plerumque id urbi aut locabat, aut in feudum dabat aut emphyteusin, & plerumque etiam in annos centum, ut dixi *lib. de jur. glad. cap.* 28. Operæ pretium est ut addam hic ex commentariis Sicconis Beringa, insignem locum, qui huc facit: *Die Bisscop*, inquit, *van Utrecht hadde geene gewelt, noch overheyt, ofte gebodt over die Stat van Groningen, dan se mosten alle hondert jaren van den Bisscop belenen dat overste gerichte, so datse mochten richten toe hals ende hovede, daer settense enen Schulte toe binnen oere Stat, de dat laetste oordeel gaf van wegen des Bisscops over de misdadige luiden, die den doot verdient hadden. Daer over hadde de Bisscop jaerlycks uitter Stat Groeningen toe jaergelt acht en twintich Fransche schilden, en dese beleninge was verlopen van dat honderste jaer al hen datmen schreef* CIↃ. IↃ. XIII. *Ende in dat dertienste gescach dese beleninge weder. Oock hadde de Stat van den Bisscop beleent dat Schultampt van Haren, daer gavense jaerlycks voor hondert Rynsgulden. Daer werense van schuldich* DCC. *Rynsgulden van achterstallen. So wort dat gededinget, dat de Stat solde geven tot de* DCC. *Rynsguldens* IↃ. *Rynsguldens. So datse den Bisscop solden geven* CIↃ. IↃ. *Rynsguldens op twee termynen toe betalen, de helfte toe midwinter, ende ander helfte toe Meye &c.* Quod autem datum hic illud dicitur à Frederico van Blanckenheim, ratio est, quod is primus qui à majori ecclesia facta permutatione jus gladii in se transtulit, & quo firmior permutatio esset, ab Archiepiscopo Coloniensi (nam is metropolitanus) eam voluit roborari. Literas de eo utriusque inveniet lector, si res tanti est, ad Anonymum, quem dixi. Scio hodie Groninganis sic se olim habuisse rem fides fieri vix potest, restringentibus sed frustra jus ecclesiæ Trajectensis ad Præfecturam Selwerdiæ; quicquid dictum de Groninga de ea ratis accipiendum. Sed contrarium ut ostendam, & de utraque id accipiendum, addam chartam adhuc ineditam Ann. 1405. cujus hoc est initium: *Dit is die dedinge van der zuene, die gededinckt is tusschen minen Heere van Utrecht aen die ene syde, ende der Stat van Groningen, ende den lande van Vrieslant, die in der vete geweest hebben aen die ander syde. Int eerste dat de Stat van Groningen sal overgeven minen Heere van Utrecht die gerichten ende Heer-*

quamen, ende deden den goeden Sente Martyn, ende hem, dat sy sculdich waren te doen, hy woude hem een goet Heer weſen. Dair dage of gemaket worden, ende die gehouden, dair niet of en quam. Ende doe die voerſtenige Heer verſtont, dat ſi dair niet aen en wouden, mer bliven op hem ſelven, als sy voir gedaen hadden, doe dochte hy dair moſte meer toe gedaen weſen, ende dede begripen op een myl na *Grueningen* een ſtede, die hem angelegen was, ende dede die begraven mit groten graven, ende bereyden mit ſware bolwercken, ende dair blochuſe in maken, ende leyde dair veel luden in, om hem dair mede te benemen, dat sy deſe landen als Hollant, ende Gelrelant, te lande niet gebruken en mochten, of ende an comen. Ende doe dit een tyt aldus geſtaen had, ende Biſſcop *Frederic* ſach, dat hy *Grueningen* alſo niet bedwingen en mochte, nam raet ende hulpe van ſinen Steden, ende bereide hem daer toe die Stede te beſitten, als hy dede. Ende doemen een ſcreeff omtrent Sinte Jacobs dach, ende

Heerlicheden gebeyten die Heerſchap van Zelwerde, alſo als die Stat die in pachten gehadt heeft van der kercken ten Doem t'Utrecht. Item ſo ſal myn Heere die Stat van Groeningen verpachten dat gerichte binnen der Stat, alſo te verſtaen, dat ſy dat hebben ſullen binnen der mueren, ende voert zuytwaerts buten der Stat, thenſter Stede toe, daer men dat Vredecruys in voertiden plach te ſetten in den vryen marct, ende voert als dat van outs gegaen heeft ten Ooſten, ten Weſten, ende ten Noorden. Item ſal die Stat van Groeningen minen Heere overleveren ſulcke brieven, als ſi hevet van den Gerichte van den Capittle ten Dom voorſz, ende myn Heere ſal der Stat weder leveren zulcke brieven, als ſi hevet van den Gerichte van den Capittle ten Dom voorſz, ende myn Heere zal der Stat weder leveren zulcke brieven, als by den voorſz Capittel daer op weder hebbe gegheven. Item die Stat van Groeningen ſal minen Heere voorſz geven voor dat voorſz gerecht to Groeningen XXVIII. *oude Vranckrycſche ſchilden des jaers, of payement daer voor, te betalen tot Coeverden jaerlicx op Sinte Michiels miſſe na forme des Capittels brieve, ende die bode die de pacht betalen zel, die zel veyliab weſen uyt ende te huys. Item zellen die van Groeningen dat zelve gericht verſoeken van minen Heere ende ſinen nacomelingen tot elcken twintich jaren, ende tot elcken hondert jaren, na forme des voorſz Capittels brieve. Item de Stat van Groeningen mach nemen tot enen Scolte enen van harin Borgeren, wien dat ſy willen, ende die ſal ſinen eet doen voor myns Heeren Amptman in den gerechte van Zelwerden, ende die ſal den eedt ontfangen van myns Heeren wegen &c.* Add. Joan. à Leidis *lib.* 31. *hiſt. cap.* 59.

Digitized by Google

ende die edel Heere syn Ridderen ende knechten een deel ende uit sinen Steden versament had, toech hy dair mede voir *Grueningen*, ende belach die zide van der Stat ter Drentwaert, ende sloech daer neder, dede bolwercken maken, ende bewairde hem daer mede, ende die geen die mit hem aldair gecomen waren, dede syn bussen bereiden, scoet daer mede, ende die geen die mit hem aldair gecomen waren, ende die uter Stede scoten weder. Ende doe die Vriesen vernamen, dattie ontsiende Heer voir Grueninghen lach, quamen mit grooten hopen in Groeninghen, die dair omtrent gesseten waren, om die Stede hem te helpen houden. Ja sy waren dicke also sterck, als die Vriesen dair quamen, als die edel Bisscop was, die dair voir lach, ende wachte menichwerff dair op dach ende nacht, ende waenden mit hem gestreden te hebben, ende also ten eynde te comen. Mer hoe sterc sy waren, of hoe dicke sy die poorten opdeden, also vroech als sy dan vernamen, datmen hoir wachten, ende mit hen striden woude, togen dan weder in, ende dit duerde omtrent drie weken. Ende als die ontsiende Heere sach, dat hy der Stede niet doen en conde, want sy dagelix gesterct worden van provanden ende van luden, die hy niet benemen en conde, brac op mit sinen goe[illegible] luden, ende tooch weder ten Gesticht waert, ende dede besetten dat blochuys, dat hy dair hadde doen maken, datmen die *Blancke Weert* hiet. Oeck dede die wise Heere die weghe bewaren, dairmen in der *Drent* mocht comen, ende dede die mit luden beleggen voir inriden, ende daerna wertet gededingt.

In den selven jaer doemen screeff cIↃ. cccc. ende een, wert *Jan* Heer *t'Arckel*, tot *Pierlepont*, ende des lants van Mechelen vyant des Hoechgeboren Deurluchtigen Vorste Hertoghe *Aelbrechts* van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant &c. dair hy syn ontseg brieven op sende op die *Nyeborch* by *Alcmaer*, ende maecte een reyse op *Oudewater*, ende waenden dat gewonnen te hebben mit vrienden, die hy dair binnen hadde, dat hem ontstont, overmits dattie gene, die hem dair toe geholpen souden hebben, dat op die tyt niet toe brengen en conden, wantmen gewair wert, dat die doire, die in den *Dulen* gaet, men des nachts open vant, diemen alle nacht plach te sluten, ende die doir staet in der Stadt

Stadt muir, daer luden om ruymden, doemens gewaer wert, ende na gevangen worden, die 't lieden, dattet geſciet ſoude hebben, dair t'Utrecht over gerecht wert. Ende doe die Heer van *Arkel* vernam, dat van deſe reyſe niet comen en mocht, tooch hy mit in *Alblaſſer weert*, ende bernde dair, veng ende ſloech dair arme luden, ende tooch weder in *Sloten*. Te dien ſelven tiden ontſeide hy oock den Hoochgeboren Vorſte *Willam* van Beyeren, Grave van Oeſtervant, dien hy ſine ontſegbrieven mit ſinen meſſelgier ſende in ſyn tegenwoerdicheit, dair doe by was ſyn ſweder den Hoechgeboren Deurluchtigen Vorſte, Hertoghe *Philips* van Burgoengen, Grave van Vlaenderen &c. tot Kinoyt in den Hof van Henegouwen.

Ende als deſe Grave *Willam* van Oeſtervant die ontſegbrieven ontfangen hadde, dede hy dien meſſelgier te gemacke doen, ende ginc doe te rade mit ſinen ſweder den Hertoghe van Burgoengen voirſz, ende als hy dair mede wel beraden had, ende die Meſſagier van *Arkel* weder voir hem quam om oirlof an hem te nemen, vragede hy hem; *Bode habſtu wel te gemacke geweeſt.* Die Bode antwoorde, *Ja ic Heer.* Doe begaefde hy den bode rikelic en ſeide, *Bode wes vrolick, du hebſte ons lieve mare gebracht. Dyn Heere is nu onſe viant geworden, ende nu ſtatet an ons, wanneer wy ſyn vrient worden willen.* Welcke homoet ende vyantſcap den Heere van *Arckel* namaels tot grooten dragen quam, alsmen namaels wel hooren ſal. Hierna haeſte hem Hertoge *Willam* te comen by ſinen Heere vader Hertoge *Aelbrecht* in Hollant. Doe geboot die Hertoge voirſz heervaert, verſamende een ſchoon heer van ſinen Baenroedſen, Ridderen, ende knechten, ende goede luden uyt ſinen goeden Steden ende lande, die hy mit ſinen ſoen den Grave van Oeſtervant ſende in den lande van Arkel. Ende om deſſer ſaken wil wert die Hoechgeboren Grave *Aloff* van *Cleve* vyant des Heeren van *Arkel*, quam mit enen ſuverlicken heer van Ridderen ende knechten, ende goede luden by den Grave van Oeſtervant in den lande van *Arkel* in dien tiden, als t' coern op ſyn ſcoenſte ſtaet, ende verſochten aldair den Heere van *Arkel* mit rove ende mit brande, verderfden ende vernielden dat ſcoenſte coorn op den velde, datmen dencken mocht. Ende als die Heeren dit gedaen hadden togen ſy van dair elck tot haren ſloten wert. Ende als die Heere van *Arkel* ſach, dat

Digitized by Google

alle syn lant buten sloten verbernt, ende verwoestet wert volgede hy den Hollantschen heer na mit synen hoop tot buten Vyanen toe mit synen ontwonden bannier, ontboet den Hollanders, die doe die † afterhulde hielden, als die van Hairlem ende van Amsterdam, ende voir Vyanen opt sant stondea op te scepe te gaen, dat hy op dien dach aldair mit hem striden woude. Doe quamen die van *Leyden* ende *Beverwyc* weder op t' lant mit horen banieren by dien van Hairlem, ende van Aemsterdam, ende meenden mit den Heere van *Arkel* gestreden te hebben, dat niet en geschiede, mer die Arkelsche scoten mit donrebussen, die doch gene scade deden int heer, ende hieldent doch al vaste, dockelende om t' heer allencken neder trecken. Ten lesten wort dair een Arkelsche man doot-geslagen, ende die Hollanders streken stoutelic tegen den Heere van *Arkel* an om met hem te striden. Doe wert die Heer van *Arkel* vluchtich, ende syn banier wort na hem uyt den velde geslcept. Grave *Willam* van *Oestervant* dachte altoos om den grooten homoet, die de Heer van *Arkel* sinen Heer vader ende hem gedaen hadde, om hem dat also t' huus te brengen, dats den Heere van *Arkel* en ten sinen langhe gedencken mocht. Hierom verfochten Hertoge *Aelbrecht* ende Grave *Willam* sinen soon voersz an der Stat van Utrecht, dat die hair hulper werden woude opten Heer van *Arkel*. Ende Hertoge *Aelbrecht* ende Grave *Willam* voirsz wouden der Stat also te bate comen in horen gebreken ende afterwesen, die sy hadden an den Heer van *Arkel*, dats die Stat mogelic te vreden wesen woude. Hierom scickede die Stat van Utrecht hoir vrienden bi der Heren vrienden voirnoemt om te weten, oft gescien soude, mit wat manieren ende voirwaerden dattet sóude wesen. Dair wortet aldus versproken; Wair dat sake dat die Stat van Utrecht vyant werde des Heren van *Arkel*, ende het dan namaels gesoent werde, dattie Heren voersz dan niet soenen en souden, ten wair by wille ende consent der Stat van Utrecht, ende wantmen die Heerlicheden van *Hagensteyn* ende van *Haestrecht* van oude tyden ende van langhe jaren van den Gesticht ende van de kercke van Utrecht gehouden had, die die Heere van *Arkel* mitten *Lecstroom* an hem gebrocht hadde, dairom bedingde die Stat van Utrecht dat mede mit horen Rade, so wanneer ende tot wat tiden die Bisscop dat hielt

† afterhude.

hielt mit VII. ſtolen, dattie Heerlicheden voirſz mitten ſtroom van der Lecken hem ende ſinen Geſticht toebehoerden, ſo ſoude die Biſſcop van dier tyt voert die Heerlicheden dair of vrilic gebruken. Doe bedingde die Stat van Utrecht, by aldien dattie van Lederdam mitten huſe den Heere van *Arkel* of gewonnen worden, datmen dan dat lant van der *Lec* den Biſſcop van Utrecht vrilick ſoude laten gebruken, want tie Heer van *Arkel* die Heerlicheit van den Geſticht te leen hielt, ende hier op namen der Heren ende Stat vrienden hoir beraet, elc by horen Heren dat te brengen, ende na den berade weder by een te comen. Alſo dattie Raden elc mit horen Heren ende vrienden beſpraken, ende die van Utrecht doe ſy 't hoorden, en wouden hem alleen niet beraden, want die ſake laſtich was, ende tot grooten dragen na mochte comen, ende maecten een gemeen vergaderingh in allen gilden, ende gaven hem die ſake te kennen, ende dat ongelyck, dattie Heere van *Arkel* tot veel tyden der Stat ende den Borgeren gedaen hadde, ende noch dagelycx den lude dede, die bi der *Lecke* voeren, ende die Stat wouden ſoeken, mit onrechten tollen, die hy den luden of nam, dair ſyn ouderen nye tol en hadden, dat den gemenen volc ſeer verdroot, ende bevolen den Rade out ende nye dat beſt dair in te doen. Ende die Raden van beyden ſiden quamen weder by een, ende elc gemachticht, alſo 'et verſproken was, overdroegen ende ſloten te ſamen, dattie Stat van Utrecht in der veden comen ſoude, ende vyant worden des Heren van *Arkel* op alſulc deding als voer geraemt was, ende dair werden brieven of gemaect. Ende doe die ontſiende Vorſten overdragen waren mit der Stadt van Utrecht, ende die brieven an beyden ſyden beſegelt ende overgelevert worden cort dairna ontrent Sinte Jans miſſe in den ſomer int jaer ons Heeren cIↃ. cccc. ende twee, verſamenden die Mogende Vorſten een groot heer van Ridderen ende knechten, ende veel luden uyten Steden ende lande van Hollant ende van Zeelant, ende togen dair mede voir *Gorinchem*, ende belagen dat huus mitter Stede, dair die Heere van *Arkel* ſelve binnen was. Ende als die Stat van Utrecht vernam, dat die ontſiende Heren in den velde lagen, ende *Gorinchem* beſtelt hadden, worden ſy viant des Heren van *Arkel*, ende beſaten hem daer toe mitter meeſte haeſten bi den Deurluchtigen

gen Vorſten te weſen in den velde, ende onlange dairna doe ſy bereit waren togen derwaert, ende quamen bi den Vorſten, als ſy geſeit hadden, ende ſloegen daer by neder. Ende Grave *Alof* van *Cleve* ende van der *Merc*, doe hy 't vernam, dat die Heren in den velde waren, quam mit veel Ridderen ende knechten den Vorſten te bate, ende ſloech daer by neder, ende cort dairna quamen die Zeelander an, alſo dat Gorinchem doe belegen wert. An die een ſide dair *Gorinchem* ſtaet, dair waſt eerſt ſorgelic te begripen, overmits dat die van den huſe ende van der Stede ſeer wel beſorget waren mit veel ſteenbuſſen groot ende cleyn, ende mit veel reeſcappen, die dair toebehoirden mit veel goede luden van Ridderen ende van knechten, ende anders mit al datmen behoeven ſoude alſulken Borch ende Stede mede te bewaren. Ende doe die Mogende Heren hem ende hoir vrienden voir die buſſen bewaert hadden, des groot noot was, want die van der Borch ende van der Stede int eerſte beghin al te ſeer ſcoten, doe deden die Vorſten haer buſſen bereiden ende ſtellen op die groote Borch, diemen mit clenen buſſen niet doen en conde, ende deden oec buſſen leggen, daermen mede in die Stat ſcoet. Daer wert ſeer ende vele geſcoten van beyden ſyden, ende die groote buſſen, die geſtelt waren op die Borch te ſcieten, dair ſcoetmen mede op dat Huus alſo langhe ende alſo vele, dattet huus ontwee geſcoten, ende verderft wert, dat een die ſterckſte Borch hiet, die beneden *Colen* ſtaet, ende binnen dier tyt, datmen voir *Gorinchem* lach, plagen die van *Gorinchem* by wilen uyt te comen, ende dat heer te verſoeken, alſo dattet geviel tot tween tiden, dat ſy uter Stede ende van den Huſe quamen, eens daer die van Dordrecht laghen, ende vochten die aen, ende vinghen daer *Walraven* van *Bredeſoden*, die die van Dordrecht te bate quam, doe ſy beladen waren. Ende ter ander reyſe togen ſy dair die Zelander lagen, ende vingen daer Heeren *Florens* van *Burſell*, ende vele goeder lude tot hem. Ende want Heer *Jan* van Beyeren Elect van *Ludic*, doe ſoon te Hollant, hier lede toe was, ſo plagen ſyn vrienden van ſynre wegen dair ſeer om t'arbeyden, om dat oorloge neder te leggen, ende vervolchden dat alſo lange ende alſo veele, dat ſy 't ſtaende brochten, ende geſuent wert, daer die Here van *Arkel* veel willen in bedingde, want hem alle

ſyn

Digitized by Google

ſyne Sloten ende Heerlicheden bleeff, ende ſcatte alle ſyn gevangen, daer hy veel goets ende have of creech. Ende men ſeide doe, dattet *Willam* van Beyeren, Grave van Oeſtervant, doe outſte ſoon van Hollant, leet was, ende moſtet liden, overmits dat Hertoge *Aelbrecht* ſyn Heer ende ſyn vader an der ſoene woude, die hy in geenre mate vertoernen en dorſt noch en woude. Oeck walt der Stat van Utrecht leet, dattie ſoen alſo geſciede, ende den Here van *Vyanen* desgelycs. Ende doe 't aldus geſoent was, had doe die Heere van *Arkel* hem bekent, ende God onſen Heere gedanct der grooter genaden, dair alle goet of comt, toe geholpen had, ende had hem geſaet die ontſiende Vorſten, daer hem God of gevryt had, te danck te weſen, ende mit ſine naburen goetlic hadde willen ommegaen, ſo had hy een ontſiende Heer gebleven, dat hy niet doen en woude, want hem dacht, dattet alle verdriet overgecomen was, ende ſcreeff onlang dairna enen brief an der Stat van Utrecht, ende begeerde daer mede van der Stat te weten, weder die Stat mede in der ſoene weſen woude, of en woude, ende datmen hem rechtevoert een antwoort daer op ſont, of hy woudet voir vede houden, ende mittien ſcriven maectet die Heere van *Arkel* weder gaende, ende wort weder oorloghende mitten Heere van *Vyanen*, ende mitter Stat van *Utrecht*, die dat oorloge mit hem voerden een jaer lang of langer op hairs ſelfs hant, ende verſochten den Heere van *Arkel* binnen der tyt, ende togen voir *Gorinchem*, dair hy ſelve binnen was, ende bernden dat coern, dat buten opten grave ſtont, dattie voncken in *Gorinchem* vlogen, ende deden hen doe ende tot meer tiden al te grooten ſcade, ende hielden dat lant van *Arkel* den tyt voerſz, datter hem geen nutſcap van comen en conde van dat buten ſloten was, ende die Heere van *Arkel* dede weder ſcade in den Sticht bi den *Lecſtroem*, daert hem beuren mocht, ende bernden den *Nye weert*, daer Biſcop *Frederic* van *Blanchenhem*, doe hy 't vernam, ſeer qualic in te vreden was, dat den Heer van *Arckel* hem dien homoet dede, want hy ſyn viant niet en was. Ende binnen deſer veden al in den jare ons Heren CIↃ. CCCC. ende IV. op Sinte Lucyen nacht ſterf Hertoge *Aelbrecht* van Beyeren, Grave van Hollant &c. ſaliger gedachten, na dat hy die Graefſcap van Hollant eer-

Digitized by Google

liken berecht hadde ende geregiert ſo Ruwaert ende ſo recht Heere omtrent XLVI. jaer.

Hertoghe WILLAM VAN BEYEREN *die* XXIII. *Grave te Hollant.*

Als Hertoge *Aelbrecht* voirſz is aflivich worden, ſo is ſyn outſte ſoon *Willam*, die voir was Grave van *Oeſtervant*, ende na Palenſgrave opten Rhyn, ende Hertoghe in Beyeren, geworden die XXIII. Grave te Hollant, een vroom Heer, manlic, ende ſeere wys, als men nae wel vernemen ſal. Item in den jaer ons Heeren C I ↄ. CCCC. ende V. ende het noch was in der veden tuſſchen den Here van *Arkel* ende der Stat van Utrecht, quam Heer *Willam* van *Yſenderen* mit een deel luden uit *Gorinchem* ende wan *Worinchem*, dat doe ſtont in Hertoge *Willams* hant van Beyeren, Grave van Hollant voirſz, ende ſloegen dat volc uyt, ende voerden dat goet binnen *Gorinchem* boven der ſoenen, die *Jan* van Beyeren Elect tot *Ludic* voirmaels gededingt had tuſſchen der Graeflicheden van Hollant, ende den Heer van *Arkel*, als hier voir geſcreven ſtaet. Ende als Hertoge *Willam* vernam, dat *Woudrichem* gewonnen was, verdochtet hem, ende wert toernich, dat hem geſciede boven der ſoenen, die ſyn broeder van Ludic gededingt had, ende dacht hy ſoud den Here van *Arkel* te huus brengen, of hy woude dair voir liden, ende maeckte weder vrientſcap mitter Stadt van Utrecht, in alre maten, als die Stat eerſt mit hem ende mit ſinen Heer vader overdragen waren, doe die Stadt in der veden quam. Ende in den ſelven jaer onlanghe na Paſchen vergaderde Hertoge *Willam* een deel goeder luden van ſinen Ridderen ende knechten, ende uit der Stadt van Utrecht, ende tooch dair mede voir *Hageſteyn*, ende (1) voir *Everſteyn*, ende betymmerde beyde die ſloten, mit drien Blochuſen, ende dat een Blochuus wert geſet voir *Everſteyn*,

(1) *Diſtabant caſtra hæc ab invicem per ſpatium quartæ partis unius miliaris, ſed Everſteyn pro nunc abſorptum eſt à fluvio Lake.* Jo. à Leidis 32. *biſt.* 4. Nec caſtrum tantum Hageſteyn, ſed & opidum cum ſuburbio, & incolæ ejus opidani. Idem *lib.* 31. *cap.* 61. *caſtra metati ſunt ante opidum Hageſteyn &c. infeſtaverunt autem opidanos acriter nimis &c.* & mox: *Tandem ſuburbio totaliter inflammato* &c. Vid. *lib. de jur. glad. cap.* 12.

Digitized by Google

ſteyn op der Lecken, ende wert die Lecke overgepaelt, om te benemen, dat hem geen provande bi den ſtroom gebrocht ſoude werden, ende op die palen werden namaels horden geleyt, dairmen over ginck. Ende die ander twee Blochuſen werden om te lande wert geſet, ende dair worden graven gegreven van den enen Blochuſe totten anderen, om datmen niet lichtelic van beiden ſloten op ende off en ſoude comen, ende dat Huys te *Everſteyn* lach van der Stede ende van den Huſe te *Hagenſteyn* licht een vierendeel van eenre milen. Ende op den Lecſtroom mit den Borch van *Everſteyn* dwanc hy den coopman ende alle die dair bi den ſtroom voeren, ende dair moſten die Cleveſche vertollen. Ende doe die Blochuſen gemaeſt ende geveſtet waren, wordenſe beſet mit goeden geraden luden van Hertoge *Willems* wegen, ende van der Stat wegen voirſz, ende lietent doe daer mede ſtaen, ende togen dair alſo uten velde. Ende want die Heere van *Arkel* in der veden tuſſchen hem ende die Stat van Utrecht grooten ſcaden tot veel tiden in den Stichte dede, ende gedaen hadde, ende hy nochtant des Biſſcops vyant niet en was, noch die Biſſcop die ſyn, ende oick niet of liet in den Stichte te ſcadigen, dat den edelen Heere al te ſeer verdroot. Hier mede vertoernde hy den ontſtenden Biſſcop. Ende doe die Heeren van Utrecht vernamen, dattie Heere van *Arkel* hem niet en ontſach horen Heer te ſcadigen, ende van daghe te dage dat meer dede, ſo vervolcheden ſy 't by den vromen Biſſcop haren Here, alſo ver, dat ſy wel verſtonden, dat hem leet was, dattie Heere van *Arkel* hem dat gedaen hadde, ende vervolchden dat voert an horen Heere, ende an Hertoge *Willam* van Beyeren alſo lange, dat ſy die Vorſten by een te Vianen brochten, ende overdroegen aldair ſamentlic, dat ſy beyde *Hageſteyn* ende *Everſteyn* beſitten wouden, ende namen enen ſekeren tyt hem elc te beſaten, ende dan in den velde te comen. Ende Biſſcop *Frederic* wert vyant des Heeren van *Arkel*. Doe dede die Heere van *Arkel* ſyn Sloten provanden, als hy eerſt mocht, ende ſciete goede luden in den Sloten te bewaren, die hys gelovede. Ende in den ſelven jaer des daghes voir Sinte Laurens avont, ende die Heren haer vrienden by een hadden, togen doe in den velde, elc met den ſinen, ende Hertoghe *Willem* heftalde *Hageſteyn*

beide die Borch, ende die Stede, ende Biſſcop *Frederic* beſat *Everſteyn*, ende voir enich werc, datmen dair begreep, ſo worden die Bolwerken gemaeckt om die luden te beter te bewaren. Ende Hertoge *Willam* voirſz plach een ſac te dragen om den hals mit ſinen Ridderen ende knechten, ende was na een twy gemaket, ende voir mit enen hecke geſloten, dairmen den twy af ende an dede, ende dat ſac hadde die Hertoge gedragen lange wyl, eer hy voir *Hageſteyn* quam, ende int gemeen wiſtmen niet, wat die twy beduden mocht. Ende doe die ontſiende Heer voir *Hageſteyn* een corte tyt gelegen hadde, doe mochtmen mercken, wat die twy bedudet hadde, want die mogende Vorſt dede halen alle die langhe willighen, diemen crigen conde, ende die Stede ende dat Huus al om begraven, ende lange willigen twyſcaft al om den grave ſetten, ende dair binnen mit eerden ende mit riſen opvullen, ende beſloot binnen den twy die Borch, die Stede, ende al dat dair binnen was, alſo dat ſi uyt noch in en mochten, ende die twy en ſtont niet verre van den Huſe noch van der Stede, ende die twy wert mit groote hoede nacht ende dach bewaert, om dattie geen die dair binnen waren dair bliven moſten, ende daden dat Huus ende die Stede mit grooten Steenbuſſen ſeer ſchieten voir ende na, ende die van den Huſe ende uter Stede ſcoten ſonderlinghe ſeer weder uit, ende deden groten ſcade in den heer, ende alre meeſt doe men den twy begon te maken.

Nu wil ic ſcriven van Biſſcop *Frederic*, ende van den ſinen, die voir *Everſteyn* lagen die niet en vierden, mer arbeyden altoes om den vianden lede te doen, ende om bi den huſe te comen. Ende want aen die een ſide van den Huſe een hooch lant lach, ſo wort Biſſcop *Frederic* te rade mitter Stat van Utrecht, ende by goetduncken van goeden Veerluden, datmen aen d'een ſyde dair 't hooge lant lach ſoude maken vyf Sluſen, ende die eerde dair uyt altoes uten Huſe over te werpen ten huſe waert an, ende wanneermen alſo drie voet of vier gewonnen had mitter eerde over te werpen, ſo plachmen houte gebeynden dan dair te ſetten, ende als die gebynden alſo twee of drie geſet waren, ſo plachmen die beſide mit riſen ende mit eerden te cleden voir dat inſpeten des noot was, want ſy groote Steenbuſſen hadden, ende boven deſtemen die

die gebynde mit horden voir dat ſprenghen mitten boghen. Ende in deſer manieren worden die Sluſen gemaket den grevers ende den luden te beſcermen, ende om bewaert te weſen mede bi den huſe te comen. Ende men mach wel dencken, dat die wercken nacht ende dach bewaert moſten weſen, want die wercken niet veer van den Huſe en waren, ende alle daghe hem naerre gebrocht werden, dair die Stat van Utrecht den coſt of dede van den ſluſen te maken, ende voirt brenghen, ende oic mede den laſt van den ſluſen ende van den grevers nacht ende dach te waernen, ende die van Utrecht en ruſteden niet mit arbeyden altoes bi den huſe te comen, ende brochten ten leſten mit grooten coſt ende arbeyde die een ſluſe op haren uterſten graven, ende wonnen hem die of, ende onder 't bolwerc van den uterſten grave, dat der vyanden geweeſt hadde, dede die Stat van Utrecht mit huſen ende mit loodſen te tymmeren, ende dair worden een deel goeder mannen in geleyt, die optie vyanden waecten, ende dat was alſo na den huſe, alsmen mit enen clenen ſteen overwerpen mocht, ende dit doechden die van den Huſe al te node, mer ſi en condens hem niet geweren, noch benemen. Ende doe die van den Huſe ſagen die neerſticheit, die die Stat van Utrecht dair in beſichde, ende ſy geen ontſet en wiſten, ende den Heer van *Arkel* hoir geſtant hadden laten weten, ſo begeerden ſy an den ontſienden Biſſcop ende ander Stat, datmen ſprake mit hem houden woude. Dat geſciede tweewerf of driewerf dair nochtans niet of en quam. Ende dairna begeerden ſy ſprake, doe wert hem geſeyt; *Gby weet myns Heeren meyninghe, ende der Stadt wael, ende en wildy dat niet doen, ſo en can dair geen deding in baten.* Doe begeerden ſy datmen mit hem ſpreken ſoude, als geſciede. Doe wertet gededingt, dat ſy den edelen Biſſcop ſouden opgeven dat Huus tot *Everſteyn* mit alſulker haven, als die Heere van *Arkel* dair op hadde, ende ſy ſouden afgaen elc mit alſulker haven, als ſy dair op hadden, ende ſoudent houden mit horen ede, dat die have hoir waer, ende die Heer van *Arkel* voir dair niet an en hadde ſonder argeliſt, ende ſy ſouden oervede doen, ende dair brieven of gheven nimmermeer tegen Hertoghe *Willam* ende ſinen lande te doen in geenre wys, noch tegen Biſſcop *Frederic*, noch tegen der Stat van Utrecht, noch tegen den Sticht van

Digitized by Google

Utrecht. Ende by rade van den Deurluchtigen Hertoghe *Willam* wert deding geſloten, ende twee daghen voir Sinte Lucyen dach wert den ontſienden Biſſcop dat huys opgegeven in der manieren voirſz. Ende alſo cort als die have van den huſe was, wert dat Huus angeſteken mit enen brande, ende daerna rechtevoert gebroken ende neder geworpen.

Nu waert onrecht dat ic ſwege van Hertoge *Willam* den vromen Vorſt, ick en ſoude voirt ſcriven van den grooten dinghen, die hy voir *Hageſteyn* begonnen hadde, ende van den groten arbeyde, die hy enten ſinen deden, om wil van den Slote, ende van den luden te hebben, wantmen dach ende nacht niet en vierde die van binnen te beſwaren mit alle datmen mocht. Ende doe die uter Stede vernamen, dat *Everſteyn* opgegeven was, ende des Biſſcops ende der Stat banieren opten huſe ſagen ſteken, ende onlanghe dairna dat Huys te *Everſteyn* ſagen bernen, doe wert goet raet mit hem duer, want ſy ſagen wel dat daer doe geen trooſt en was om hem te ontſetten, ende ſy en mochten den ontſienden Vorſt t'Huus noch Stede niet langer onthouden. Hierom begeerden die van den huſe ende uter Stede, datmen ſprake mit hem houden woude. Dat geſciede, ende ſy boden den Deurluchtigen Vorſt Huus ende Stede op te geven, behalven hoirs lyfs ende hoirs goets, ende alſulke have, als ſy dair hadden, dat hem niet geſcien en mocht, ende onlange dair na, want ſy ſagen, dat ſy niet bet en mochten, ſo gaven ſy op die Borch ende die ſtede behouden hem hoirs lyfs ende anders in des Hertogen genade. Ende dat geſciede des avonts voer Sinte Thomas avont in den ſelven jaer, ende alſo drede als Huus ende Stede geruymt waren van den gevangen, ende van den have, dat daer binnen was, worden huus ende Stede aengeſtoken mit enen brande, ende onlange dair na neder geworpen, ende te gronde gebroken, ende aldus heeft Hertoge *Willam* den Heere van *Arkel* weder t'huus gebracht den grooten homoet, dien hy hem ende ſinen Heer vader gedaen hevet, ende Biſſcop *Frederic* ende der Stat van Utrecht hebben den Heere van *Arkel* oock vergouden die groote ſmaet, die hy hem gedaen hadde. Ende al was *Everſteyn* voir opgegeven, Biſſcop *Frederic* bleef leggen in den velde metten ſinen, ende metter Stat van Utrecht ter tyt toe, dat *Hageſteyn* gewonnen wert, ende men ſal weten

Digitized by Google

ten dat *Everſteyn* ende *Hageſteyn* niet lange gewonnen en waren, die Lecke en wort groot van den opwater, dat die palen daer die Lecke mede overpaelt was, mits den laſt van den water wech dreven, ende had dat XIV. dagen eer geſchiet, die Sloten hadden beyde ontſet geweeſt. Ende na dat *Everſteyn* opgegeven ende gewonnen was ontboot den Hoochgeboren Biſſcop by hem te comen een deel van ſine Prelaten ende Canoniken van den vyf Godshuyſen, ende beval hem mede te brengen alſulc betoen, alſt Geſticht had van der Heerlicheden van *Hageſteyn* ende van *Haeſtrecht*, gelyc dat geſciede. Ende doe die voorſiene Heer ſyn Prelaten ende Canoniken by hem hadde, ende dat betoen mede, ende dat mit ſinen vrienden dair beſien hadde, ontboot die eerbaer Biſſcop den Deurluchtigen Vorſt Hertoge *Willam* voir *Hageſteyn*, dat hy ſyn vrienden by hem ende ſine Prelaten ſcicken woude voir *Everſteyn* op enen ſelven tyt hem benoemt, Biſſcop *Frederic* woude ſyn gehout dair doen mit ſinen Prelaten van den lande van *Hageſteyn* ende van *Haeſtrecht*, als die Stat van Utrecht dat bededinct hadde. Ende doe die tyt quam, datment t' gehout doen ſoude, was Biſſcop *Frederic* bereyt mit ſinen Prelaten en Canoniken, (1) ende hieltet mit VII. ſtolen, dattie Heerlicheden van den Lande

(1) *Mit ſeven ſtolen*, id eſt, ſeptem Prælatis, quibus ſtola in collo. Stola idem, quod ſtolatus, ut ſupra ** *p.* 314. *met vyf hondert glavien. Glavie* metonymice eſt haſtatus, lancearius, ut *lorica* etiam alibi loricatus, cataphractus. Vid. *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 11.** Stola faſcia erat à collo per humeros pendens ad pectus, & in crucis modum inflexa ad dextrum latus ſiniſtrumque. Græcis ἐπιτραχήλιον. Joh. Robert. *qu. Hubert.* 5. *n.* 7. Formam habet Alemannus de *pariet. Lateran. cap.* 9. Uſi ea in ſacris, & quoties quid factori, quod majoris momenti, cum præſtituri juramentum, cum anathema dicturi. Charta ex Tabulario eccleſiæ Trajectenſis Ann. 1382. *ſeptem ſtolas ex Sacriſtia ejuſdem eccleſia afferri fecit, & Præpoſitus ſtola indutus manu ſua dextra ad pectus ſuum poſita tunc ibidem in Capitulo generali juravit &c.* Ita & Fredericus hic. Plenam rei hiſtoriam continet publicum inſtrumentum, quod extat *lib. de jur. glad. cap.* 12. *n.* 2.

** Nobis pag. 308. hujus Tom. 3.

** Vondelius noſter in Tragœdia ſua Gysbrecht van Aemſtel:
Het heiligdom van 't kruis den Proofſt dat weinig nuts.
Geen ſtool beſchutte hem, noch geen vierkante muts &c.

Digitized by Google

Lande voirſz hem ende ſynre kercken mit vollen recht toe behoirden, ende van outs toebehoert hadden. Ende doe die ontſiende Vorſten hoir reyſe aldus gedaen hadden, ende die Sloten gewonnen ende verderft waren, togen uyt den velde, elc tot ſinen Sloten waert, danckeden ende loveden Gode, daer alle goet af comt, der genaden ende der eren, die hem God gedaen had, ende dat oorloge bleef ſtaende, ende elc ſcadichde den anderen dair hy mocht.

Daerna alsmen t' jaer ons Heeren ſcreeff CIↃ. CCCC. ende XI. een wyl tyts na midwynter quamen die Vrieſen, ende beſtalden die Stede van *Staveren* mit heercracht. Ende alſo 't in dier tyt een wynterlic weder was, alſſe op een tyt vrieſende, ende corts weder doyende, wair by men uyt Hollant ende die zee niet comen en conde, om Stede voirſz te ontſetten, ſo duerden die Vrieſen voir die Stede voirſz langhe wyl. Ende opten Woenſdach s'nachts quater temper in der vaſten quamen een deel Vrieſen al heymeliken op een pas over die grafften, ende binnen die Stede, eer dats die wakers gewaer worden, ende wonnen alſo die Stede van *Staveren*, ſloegen ende vingen die ſy vonden van den genen, die ſy daer binnen vonden. Deſe tyding wort Hertoghe *Willam* gebrocht in Henegouwen, ende oick dat *Philips* van *Dorp* Treſorier van Hollant geſtorven was.

Nu mach ick voert ſcriven van den Heer van *Arkel*, ende hoe 't met hem verginck, doe hy ſyn Sloten van *Hageſteyn* ende van *Everſteyn* verloren had, gelyc voor geroert is. Men ſal weten, dattie Heere van *Arkel* had enen ſoen, die *Willam* hiet, by des Hertogen dochter van Gulic, die jong geweeſt had, ende man begoſt te worden. Deſe *Willam* behagedet qualic, dat ſyn vader hem tot die laſt geſet had, ende ſyn Sloten alſo verloren hadde, ende noch in den oirloghe bleeff, ende was dair voor beducht, dattet ſyn vader ende hem te meerre laſt ſoude comen, ende begeerde van den Vader tot veel tiden, dat hy ſoenen woude mitten Heren, ende ſonderlinge mit Hertoch *Willam*, want'er haire beyder verderffeniſſe an laghe, bleeff hy oirlogende, dattie Heer van *Arkel* qualic nam van den ſoon, ende doe die Heer van *Arkel* ſyn ſoon ſach, dattet niet en batede, wat hy den vader bad, ende ſyn vader na geenre ſoene en ſtont, doe wert die ſoon toornich, ende

Digitized by Google

ende hier mede worden ſy t'onvreden onder een, dat hem beyden na die tyt tot grooten verlieſe quam, alsmen na wel hooren ſal. Want die ſoon ſocht ende dede ſoeken vrientſcap an den beſten van *Gorinchem*, die 't oock ſeer mishagede, dat die Heere van *Arkel* alſo uterlic avantuerde tegen den genen, die hem veel te ryck ende machtich waren, ende dat hy oirloghede om ſyn, ende om ſynre kynder ewigher verderffeniſſe, die oock dicke den Heer van *Arkel* gebeden hadden, dat hy hem van den oirloghe had willen laten helpen. Ende doe die van *Gorinchem* vernamen, dat hoir Heer niet te berechten en was, hy en bleeff in der herdicheyt voert, hoe qualic dattet hem verginc, doe docht hem, dat hy een verloren dinc in handen hadde, ende meende woude die ſoene te ſynre vallen, hy ware jong ende toecomende ſeer machtich van maghen hem by geſeten, want Hertoghe *Reynout* van Gulic ende van Gelre ſyn rechte Oem was van der moeder weghen. Dit aengeſien hierom overdroegen die beſte van *Gornichem* mitten ſoon hoeren Joncheer, ende die waren der Steden ende Sloten machtich, maecten verbande ende vrientſcap te ſamen, dair brieven of gemaeckt worden, alsmen doe ſeide. Ende als die Heere van *Arkel* vernam, dat ſyn ſoon dair in dedingde was mit dien van *Gornichem*, ſat op ſyn peerde, ende reet te *Gornichem* wert, ende meende dat benemen, ende doe hy aldair quam, ende mens gewaer wert, worden die poorten toegeſloten, ende hy dair buten, ende om wien dat hy vragede, hy en mocht niemant ſpreken, noch men wouds niet in laten. Dit mishagede hem ſeer, alſt mogelic was, ende t' is wel te vermoeden, dat hy ſeer toornich was op den genen, die hem aldus uyt ſinen Sloten keerden. Ende doe hy 't alſo geſtelt ſach, keerde hy hem ende reet ten Boſſche waert. Nu machmen dencken hoe den Heere van *Arkel* doe te moede was, ende dat hy dicke mocht dencken, hoe hy weder by den ſinen mocht comen, ende menigerhande weghen moſt overdencken, om den ſinen weder te ghenaken, alſo dat hem dochte t' geſienſte weſen met ſyn Soon t' overdragen, of hy conde, ende maecte heymelike vrienden toe, die by den Soon toghen ende daer mede ſpraken, ende die verſprakent alſo mit beyden, dat ſy verlyct ende verenicht worden. Ende doe die van *Gornichem* vernamen, die mitten Joncheer overdragen waren, dat hy mit ſynen Vader overdragen was boven dat hem die Joncheer

Digitized by Google

gelooft hadde niet mit ſynen Vader te dedingent, en wair by hem, want ſy den laſt mit hem daer op genomen hadden, doe waren die ſeer t'onvreden dat hem hoir Joncheer dat gedaen hadde, ende ſorchden voor 't quaetſte. Ende doe die Heere van *Arkel* mit ſynen ſoon verlyct was, maecte hy een heymelic opſet mitten ſoon in ſtilre weren te *Gornichem* te comen, ende 't den genen te huus te brengen, die hem uytgeſloten hadden. Ende doe die Joncheer mit ſinen vrienden dair by quam, ende meende die Stede gewonnen te hebben, doe worden 't die van binnen gewaer, alſo dat ſy doe niet vorderen en conden, ende moſtent doe overſlaen. Ende die mitten ſoen overdragen waren tegen den vader, die waren ſeer beducht, ende ſagen ſcerpelic toe om die Stede ende hem te bewaren. Want ſy wiſten wel quamen ſy in 's Heren handen van *Arkel*, ſy waren verderft van live ende van goede, ende om dattie der dedinc wel af geweeſt hadden, doe die Heere ende den Joncheer verlyct waren, deden die van *Gornichem* verſoeken an Hertoge *Reynout* van Gulic ende van Gelre, die een Oem van den Joncker was, dat ſy geern by ſynre genaden van den Heer van *Arkel* ende van den Joncheer geſceiden hadden. die 's hem niet bewynden en woude. Doe waren die van *Gornichem* ſeer begaen, ende en wiſten niet te beghinnen, want ſy hadden den Hertoghe van Hollant mit alle ſyne landen te viant, den Biſſchop van Utrecht mitten ganſen Geſticht an deſe zide der Yſel, den Heer van Vianen, der Stat van Utrecht, ende en mochten nergent dat hooft wel uytſteken, ende waren begangen luden, want ſy geenen trooſt an niemant en hadden. Ende wordens te rade, dat ſy Hertoghe *Willam* van Beyeren wouden doen verſoeken om te vernemen, of ſy tot enigher genaden mit hem comen mochten, 't wair mit dedinghe of mit ſoene, ende dedent heymelick vertaſten. Dit geſciede, ende doe die Deurluchtige Vorſte vernam, was hy wel te vreden, ende dochte, mochte ic met hem overdragen. ende alſo an den Sloten comen, dat hy den Heer van *Arkel* dien homoet, dien hy voir gedaen had, wel weder vergouden had, ende beval heymelic mit hem te ſpreken, alſo dat des Hertogen vrienden, ende die van *Gorinchem* by een quamen, ende verſpraken van alrehande ſaken, die hem daer toe dienden alſo langhe. dat ſys mit goeden berade ten leſten eens werden by goetduncken van Hertoghe *Willam* in deſer ma-

manieren, dat die van Gorinchem ſouden Hertoch *Willam* overleveren dat huus te *Gorinchem* ende die Stede, dat Huus mitter Stede van *Leerdam*, ende Hertoch *Willam* ſoude hem in brieven loven t'ontheffen van den Heer van *Arkel*, van ſinen Soen, ende van allen laſt, die hem of heuren vrienden in eniger wys dair of comen mocht, of van eenigen Heeren, die hem des bewynden mochten, ende wes laſt hem dair of quam, dair ſoude die Hertoghe hoir Hooftheer of weſen, ende dat ten eynde toe mit hem uytdraghen. Voert want die Heer van *Arkel* ſom van deſen gelovet hadde, doe ſy eerſt mit hem in der veden quamen, wes ſcade hem gedaen worde om die vede voerſz, dattie Heere van *Arkel* hem dien ſcade verſetten ſoude, ende voir den ſcade, die ſy hem daerom geleden hadden, ſoude hem Hertoge *Willam* dan geven hondert duſent Vrancryceſe cronen. Ende hier op worden den Hertoge Sloten ende Steden overgelevert, ende doe hy die Sloten ende Steden in hadde, ende die Steden hem gehult, ende voir oiren Heer ontfangen hadden, verſach die voirſz Hertoghe die Steden mit nyen privilegien ende hantfeſten der Steden recht voirt an mede te houden, ende die Sloten ende Steden dede hy beſetten met den genen, die hys gelovede. Ende doe die Heer van *Arkel* ende die Joncheer ſyn ſoon vernamen, dat die mogende Vorſte aldus an ſinen Steden ende Sloten gecomen was, ende die mit ſinen vrienden had doen beſetten, ick laet my duncken, dattet doe beganghen Heeren waren, alſt wel te vermoeden was, want ſy mochten wel dencken buten der hulpen Gods nummermeer weder an die Steden ende Sloten te comen na die vrientſcap, die die Heere van *Arkel* Hertoghe *Willam* bewyſt had bi ſyns Heren tiden Hertoch *Aelbrecht* ſyns Vaders. Nochtan arbeyden ſy altoes, hoe ongeſien dattet hem was, om weder bi den horen te comen, ende meenden mochten ſy mit geliken luden in die Stede comen, ſy hoopten dair vrienden te hebben, die hem behelpen ſouden. Ende op ſulken trooſt, ende op dat hem hair vrienden uit *Gorinchem* deden te weten, hier op verſamenden die Heer van *Arkel*, die Joncheer ſyn ſoen, een deel van haren vrienden, ende ooc uten lande van Gelre in ſtilre weren, dair die Joncheer mede tooch te *Gorinchem* wert, ende by behulp van vrienden van binnen beclam die Joncheer van *Arkel* die Stede van *Arkel*, die Stede van *Gorinchem*, op des Hey-

Digitized by Google

lichs cruus avont in den Herfſt int jaer ons Heeren alsmen ſcreef CIↃ. CCCC. VII. daer hy binnen vant *Walraven* van *Brederoden*, die des Heeren van *Arkel* ſyns Vaders gevangen geweeſt had, ſint datmen voir *Gorinchem* lach. Ende Hertoge *Willam* van Beyeren, dat ſyn vrienden mit quaden wacht *Gorinchem* verloren hadden, wert toernich op den genen, die hy die Stede bevolen hadde, alſt wel meugelic was, mer hy dede als een wys Heer, ende docht om 't beſt, dat was om weder by *Gorinchem* te comen, ende om die Borch van *Gorinchem* te bewaren, die niet veer van der Stede en ſtont, ende ſat op, ende tooch te *Gorinchem* waert mitter haeſt mitten genen, die hy haeſtelic crigen conde, ende dede den anderen Ridders ende knechten te weten, ende den Steden voir *Gorinchem*, mitter haeſten te volgen, ende ſloech hem neder bi der Borch op een ſtede, hiet die *Quellinghe*, ende bleeff dair leggen, ende ſcreeff an den Heere van Vyanen, ende an der Stat van Utrecht, ende bat hem dair by hem te comen, alſt geſciede. Ende doe Hertoge * *Willam* van Gulic ende van Gelre vernam dat ſyn neve van *Arkel* mitten ſynen *Gorinchem* gewonnen had, ende Hertoge *Willam* van Beyeren mit clenen volc hem voir *Gorinchem* neder ſloech, vergaderde hy vele goeder luden van Ridderen ende van knechten, ende vele volcx uit ſinen Steden, die hy in alſo corter tyt ſonder voirraet qualic vergadert mochte hebben, wantmen ſeide dat die van *Ruermonde* hoir luden doe mede in der reyſen hadden, ende wert vyant Hertoghe *Willams* van Beyeren, Grave van Hollant, dair hy voir *Gorinchem* lach, ende Hertoch *Reynout* tooch mit ſynen hoop te *Gorinchem* wert corts dairna (1) dat hy Hertoch *Willam* ontſeit had, ende quam na den middaghe van

*Reynout.

(1) Belli indicti formulam inveni hujuſmodi: *Weet Hertoge Willam van Beyeren, van Henegouwen, ende van Hollant, dat wi* Reynolt *bi der genaden Gods Hertoge van Gulick, ende van Gelre, ind Grave van Zutphen, om onrechts willen, dat ghi en die uwe aen ons en aen die onſe gekeert ind gedaen hebben, Uwe, uwen Landen, ende onderſaten, ende alle den genen, die wi op U. ende op die uwe veden mogen, vyanden weſen willen, ende wy willen daer mede ons eer gewaert hebben. Ende wy willen des te oerconde onſen ſegel aen deſen brief doen drucken. Gegeven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende* VII. *des Vridachs na St. Mattheus dach Apoſtel en Evangeliſt.* Et id proprie **diffidare* eſt. Geſta Innocentii III. apud Boſquetum: *Cum autem Vi-*

** Hinc Gall. *deffier*, ſive *defier*. Menag. in Etymol. Gallico.

Digitized by Google

van *Vueren* of tot *Spyck* int *Vogelſwerf* niet veer vander Capellen in *Dalum*, mit vele wagenen geladen mit provande, donre-cruut, ende ander gereetſcappen, diemen in *Gorinchem* behoefde, om der Stede mede te ſpiſen ende te ſtercken, als hy dede, want die van *Gorinchem* quamen dair tegen mit roeyſchepen, die *Lingben* uyt te roeyen, ende haelden die provande ende ander reeſcappe voerſz binnen *Gorinchem*. Ende als Hertoge *Willam* dit vernam, brac hy op uit ſinen leger, ende ſtreec te voet mit ſinen heer te Capellen voirſz opten dyc, niet veer van dair Hertoch *Reynout* lach, ende meenden mit hem geſtreden te hebben, dat niet geſciede, overmits dattet doe nacht wert, doch bleef hy dien nacht aldair leggen tot des anderen dages om dan te ſtriden, mer eer die ander dach quam porrede Hertoge *Reynout* mit ſinen hoop voir der ſonnen opganc, ende tooch rechtevoert weder ten lande van Gelre wert ſonder tuven, ſo hy 't al geſcaft hadde daer hy om uit was, als voerſeit is. Ende in der ſelver morgenſtonde voirſz quamen die Heer van Vyanen, ende die Stat van Utrecht mit haren vrienden by Arkelre kerc, ende ſagen neven hem over die Gelreſche in rueren, ſo ſy porreden ende treckende waren, ende dair lach die *Lingen* tuſſchen hem beyden, ſo dattie een by den anderen niet comen en conde. Ende die Gelreſche waren op dien ſelven dach op horen Sloten. Ende als Hertoch *Willam* ſach, dat Hertoch *Reynout* alſo wech toech, ende niet ſtriden en woude, ſtreec hy weder in ſyn leger, beſette dat Huus te *Gorinchem*, ende anders ſine Steden ende Sloten daer by gelegen, tooch doe weder te Hollant wert, dair hy te doen hadde. Ende die Heer van *Arkel*, ende die Joncheer ſyn ſoon, droegen doe op in Hertoge *Reynouts* handen die Stede van *Gorinchem*, ende die Hertoge dede die Stede beſetten. Ende dair wert doe een geſtadich oirloghe, want die van den huſe ſcoten mit Steenbuſſen in die Stede, ende die uter Stede ſcoten weder op den Huſe, ende dat bleeff alle wyl ſtaende. Ende elc van den

Viterbienſes nollent ad mandatum Romanorum ab impugnatione Viterbiani ceſſare, diffidati ſunt à Romanis. Chronic. Egmundan. *cap.* 58. *& detulit monaſterio duas diffidationis literas in papiro recenter ſcriptas.* Vid. ibid. quæ dixi.

Digitized by Google

den Heeren ſcadichde den een den anderen, dair ſy mochten.

In den ſelven jaer voirſz onlanghe voir Kersavont begont te vrieſen, ende wort een overdringende hert vorſt, want 'et vroes elck nachts een ganc ys, datmer mit peerden over mochte. Deſe vorſt duerde omtrent x. of xi. weken lang, ende eynde ontrent Vaſtenavont, int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. end VIII. ende doe 't begon te doyen wert een ſtorme van wynde ende van weder, ende dair quam een opwater, dat metten yſgange alte grooten ſcade dede. Omme deſen herden vorſt makeden Hertoghe *Willams* vrienden, die in ſine Steden ende Sloten an den cante van den lande van Gelre lagen, menich heymelic opſette, ſcickeden hem te ſamen, ſo ſy dat ordineerden, togen in den lande van Gelre, roofden, branden, vingen, ſloegen, na haren opſette, ſo te *Brakel*, ſo te *Beeſde*, ſo anders wair, in *Tielreweert*, in *Boemelreweert*, ende quamen alle weghe ongeſcaet weder binnen horen Sloten. Die Gelreſche plagen hem voirmaels te vermeten, waert ſake, dat Hollant waer een heel lant, ende hert, datmer in ryden ſoude, ſy ſouden dair vele willen in ſcaffen, ende nu waſt hem al wel gebrugget, ende hert mitten vorſt, datmen over al mocht over water, ende over lant, te wagene, ende te peerde, of te voet, hoe ſterc of wanneer dat ſy wouden, nochtan en quamen ſy doe nye in Hollant meer dan twee reyſen, in deſ lande van *Heuſden*, als die een in een dorp hiet *Ethuſen*, daer ſy brant voerden. Ende als Heer *Jan* van *Cronenburch* Caſteleyn tot Heuſden dat vernam, tooch hy uit met dien van Heuſden totten vyanden mit grooten geruchte van trompen, hoernen, ende gecryt roepende *Hollant*, *Hollant*, ſla al doot. Dair hadden die Gelreſche wel x. mannen tegen een, alsmen na vernam, maer alſo 't in der tyt een nevelic weder was, datmen an geenre ſiden bekennen en conde, hoe ſterck die ander waren, ſo verloren die Gelreſche den moet, overmits den voerſz geruchte, ende ſo ſy in horen vyanden lande waren, namen die vlucht, ende peinden hem weder over die Maſe te comen, dair hairre een deel verdrencten mit horen peerden in een rete van yſe, daer 't overmits den ſtroom geſcoert, ende van den lande geſeten was. Heer *Jan* van *Cronenburch* Caſteleyn van den Huſe vingen

gen ende ſloegen dair veel Gelreſche, ende brochten meer gevangen in, dan ſy ſtarck uytgevaren waren. Ende op die ſelve tyt verdwaelden die Gelreſche in een dorp tot *Ethuſen* voerſz, liepen ende cropen in een verckenſchot, om hem luden des nachts aldair te berghen, ende in den avont alſt beſchemert was, quam een ſoge dair an ſtoten mitten mule. Sy waenden dattet luden geweeſt hadden, die hem dair hadden willen dootſlaen, riepen van anxte, ende van vreeſe, *Wy geven ons*, *Wy geven ons*, ſo dats doe aldaer lude gewaer worden, die daer toe quamen, ende vingens alſo. Ende die ander reyſe quamen die Gelreſche mit heercrachte van boven doir den lande van Brabant neder in den lande van Hoeſden tot *Vlymen* ende tot *Ingbelen*, roveden ende branden dair een deel an beyde dien Dorpen voirnoemt, togen van dane voirt over die Maſe in den lande van Gelre ongeſcaet, eerts die van Heuſden gewaer worden, ende tot hem uytquamen. Daerna in der vaſten dede Hertoch * *Jan* van *Beyeren* Grave van Hollant tymmeren een blochuys, ende als dat bereet was, ſende hy ſyn vrienden dair mede in *Dalum* nevens *Loeveſteyn* over die *Wale*, die 't aldaer opſloegen opten witten Donderdach s' nachts by *Fuykens* wale. Ende als ſy dat werc aldaer begrepen ende opgeſlagen hadden, s'morgens eert beveſt was, quam Hertoge *Reynout* van Gulic ende van Gelre mit heercracht, ende meenden aldair op die ſelve ſtede een blochuys geſlagen te hebben. Ende als die Hertoge dat voirſz werck aldair ſach ſcoet hy vreſelicken mit buſſen ende mit ſcutte. Die Hollanders weerden hem cloeckelicken, arbeiden ſeer, makeden haer bolwerc vaſt, ende hielden haer voirſz begonnen werck tegen den Hertoge voergenoemt. Ende cortſweges na arbeiden deſer Vorſten vrienden an beyden ſyden om enen vrede taſſchen beyden Heren ende landen, dien ſy an beyden Heren verworven, duerende drie jaer lang mit duſdanigen voirwaerden, dattie onderſaten an beyden ſiden onderlinge ſouden veylich varen ende keren, hoer coopmanſcappe hantieren ende alle hair goeder gebruken op haren ouden tollen ende rechten, uytgenomen dattie gene van Gorinchem om Hertoch *Williams* willen uyt dier Stede waren niet in dier ſelver Stede voergenoemt comen en ſouden binnen

*Willem.

der

der tyt des vreden voirſz, des ſouden him hoir goeden volgen.

In deſſen tiden waren veel Lidekeelres ende Zeeroevers, die menigen goeden Scipheer ende Coopluden ſwaerliken plagen te beſcadigen bi der zee, ende hadden onthout bi der Weſter Eemſe onder *Enno* to *Norden* ende *Edo Umkes* Hovetlinge. Waerom ſommige Steden van der Duutſcher Henze alſe Lubic, Hamborch, ende ſommige andere, alſe Campen ende Aemſterdam te rade worden mit *Keno* Hovetlinge ten Broec, ende toe Awerde, ende mit anderen hulpe, die ſy crigen conden die Lidekeelres ende hare onthouders te crencken, ende dien coſt, diemen daerom doen ſoude, weder te nemen ende te gaderen van pontgelde van alle ſcepinge ende goeden van der zee. Ende dat wert overdragen ende gefloten mit conſent des Hoechgeboren Deurluchtigen Vorſten Hertoghe *Willams* van Beyeren, Grave van Hollant &c. ſyns hogen Raets ende goeder luden, alſo dat die Stat van Aemſterdam uyt makede een grooten ** hule, dair Scipheer of was *Jan Geryts* ſoen, ende enen grooten Ever, dair Scipheer of was *Jan Alfaerts*. Ende deſſe beyde Scipheers voeren beyde mit horen ſceeps kynderen gewapent, ende dair toe c. ende xxxvi. ſoudenaers, ende *Claes Peters* ſoon tot enen Hooftman. Deſe voeren uyt omtrent Pinxteren, ende quamen toe *Emden* bi den anderen Steden, ende by *Keno* voerſz, die doe ſamentlic arbeyden, dair ſy om vergadert waren, ſo dat ſy wonnen acht Sloten, daer die Lidekeelres hen op plagen te onthouden, ende haren onthouders toebehoerden, die ſy die meeſte deel deſtrueerden, ende die ſy ſtaen lieten nam *Keno* van den *Broeke* in, om hem dair mede te behelpen tegen ſine vyanden, ende hy belovede den Steden aldair nemmermeer Lidekeelres te onthouden. Ende als dit aldus geſcaft was, quamen ſy weder t'Aemſterdam om onſer Vrouwen dach nativitas.

** Forte hulc.

In den ſelven tiden waren die van Ludic contrari horen Heer Hertoge *Jan* van *Beyeren* Elect tot Ludic &c. daer die Heere van *Perwys* ſeer toe halp, alſe om ſinen ſoen in dien Biſdom te helpen. Ende Hertoge *Jan* voirſz had aldair te bate die Stat van Maeſtricht alleen, dair hi mit ſyns ſelfs live in lach. Ende die van *Ludic* beſaten die Stat al om mit grooter heer-

Digitized by Google

heercracht, ſo dat hunner niemant in of uyt der Stat mochte ſonder grooter behendicheyt. Waeromme die Hoechgeboren Deurluchtige Vorſte Hertoghe *Willam* van *Beyeren*, Grave van Henegouwen, van Hollant &c. hem verſatede den voerſeyden Hertoch *Jan* ſinen broeder te ontſetten van dien ſwaren beſitte, vermaende hem daer toe te helpen den Hoechgeboren Deurluchtigen, ende mogenden Vorſte, alſe ſinen boel, Hertoge *Jan* van *Bourgoengen* ende ſinen broeder *Anthonis* van *Brabant*, die hem des beyde weygeringe deden. Doch en liet Hertoge *Willam* niet of, hy en vermaende (1) ſynen boel den Hertoghe van Bourgoengen voirſz ſo hoghe, ende dede hem loſte, ende wishede an ſinen lande van Henegouwen, voir ſinen coſt, dien hy dairom doen ſoude, ende mede oft ſake wair, dat hy aldair gevangen had geweeſt, dat God verbieden moſt, datmen dan emmer geloſſent ſoude hebben, alſo dat ſyn Boel van Bourgoengen voirnoemt hem int eynde toe ſeide, dat hem aldair te bate comen ſoude. Doe tooch Hertoge *Willam* in den lande van *Ludic* mit heercrachte, bernde dair veel dorpen, becrachtichde ſommige Steden ende Sloten. Die Hertoge van Burgoengen bereide hem mit groter Steden, ende quam by Hertoghe *Willam* in den velde, als hy geſeit hadde, ende die Grave van Namen quam mede aldair in Hertoge *Willams* hulpe voirſz. Als die van Ludic dat vernamen, en dat qualiken conden gedogen, datmen dus ſcadichde, ende bernde in horen lande, braken op uyt horen beſitte voir Maeſtricht, quamen mit horen ganſen hope derwaert, dair deſe mogende Vorſten lagen, logierden des nachts niet veer van den heir voerſz, ſateden hem des anderen dages te ſtriden. Die Vorſten ende Heeren ſcaerden hoir heer daer teghen, ende ſtreken als ſtoute leuwen elc tegen d'ander aen. Dair wert ſeer gedrongen ende gevochten, ende langhe wyl ſtont het den Heeren ongeſien, want die van Ludic

(1) Ob affectum eorum mutuum, *præſertim cum & animæ eorum ad invicem in tantum conglutinatæ eſſent, ut ſe invicem ſuos amaſios nuncuparent.* Jo. à Leidis 31. *hiſt.* 50. **

** Vide Cl. Matthæum in Dedicatione hujus Tom. V. Eleganter Hoofdius noſter in Granida:

Een appel, die met gonſte groot
Uw boekje werrept in uw ſchoot,
Daerom zondt gby verſmaden
'S Hofs tafel-overdaden.

Digitized by Google

Ludic hadden dair wel drie mannen tegens een, alsmen ſeide, ende hadden hoir heer ſeer wel te punte geſcheert, ende oic gheheynt after ende voir, ende een deels beſiden mit horen waghenen voert vriden van horen vianden, ende oic ontvlien van hoirs ſelfs luden. Ten leſten reet die Grave van *Namen* die ſide omme, ende reet dat Ludicſe heer van beſiden in, dair hy t' openſte vant, alſo dat die van Ludic doe den ſtryt verloren. Dair bleef doot die Heer van *Parwys*, ende alſe ment overſloech XXXIII. duſent man. Deſe bloedige ſtryt geſciede tot *Elt* niet veer van *Heyen Tongheren* op enen Sonnendach na Sinte Lambrecht den XXIII. dach in September ontrent der elfſter ure bi den middaghe int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende VIII. Na deſen ſtride des anderen dages quam Hertoch *Jan* Elect tot Ludic &c. mit enen ſuverlicken hoop van Ridderen ende knechten uyt Maeſtricht mit grooter blyſcap by ſynen broeder Hertoge *Willam* voirſz, ende meenden hem te dancken dier grooter broederlicker trouwe, die hy hem dair bewyſt hadde, ende vrolic mit hem te weſen, mer want Hertoge *Jan* voirſz aldair in ſine geſelſcap mede brocht den Joncheer van *Arkel*, die ſyns broeders Hertoge *Willams* voirſz viant was, al waſt dattet doe in vreden ende in beſtant ſtont mit Hertoge *Willam* voerſz ende mit Hertoge *Reynout* van *Gulic* ende van *Gelre* des voerſz Joncheers Oem, als hier voir geſeit is, ſo wert Hertoghe *Willam* te male toornich, ende namt ſwair op Hertoge *Jan* ſinen broeder voirgenoemt, wair van dat em te ghene die by hem waren in langer wile niet wel te vreden gheſetten en conden. Doch wert int eynde ſinen moet ** gheſaeft, ſo dat hy aldair te vreden ende vriendelic was mit Hertoge *Jan* ſinen broeder voirſz. Die van Ludic mitten anderen Steden ende gemenen lande van Ludic namen Hertoghe *Jan* van *Beyeren* voirſz doe weder an tot horen Heer, deden hem onderdanicheit ende beteringe, als dair toe behoerde, ende gaven groote ſcattinge den voirgenoemden Vorſten ende Heren van horen coſte ende onluſte. Ende deſe Heren ende Vorſten voirſz togen elck weder tot horen lande, danckeden ende loveden Gode, dair alle goet af comt, der grooter genaden, die hy hem gedaen hadde. Ende Hertoge *Willam* voirſz dede doe ende voirt an alle Sonnedagen na Sinte Lambrechts dach t' heilige ſacrament over al in ſine Steden omme draghen, Gode te loven ende

** An geſaet?

ende te eren van deſer genaden voirſz, ende mede te hulpe ende te trooſte alle den ſielen, die dair van den lichaem geſceiden waren, ende in graven ſtonden.

Nu mach ic voert ſcriven van den voerſeiden Hertoge *Willam* van *Beyeren*, Grave van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant &c. Doe 't buten dat beſtant ginc tuſſchen hem ende Hertoghe *Reynout* van Gelre voirſz, dede hy leggen op der Zuyder zee tegen den lande van Gelre veel baerdſen, ende ander roeyſcepen daer by, wel gemannet te harneſche, die die Gelreſche benamen, dat ſy ter zeewert niet uyt en mochten, deden oic ſomtyts lantgange in Veluwen op den vyanden aldair te roven, te vangen, te barnen, ende te ſlaen, ende quamen ongeſcaet weder tot haren ſcepen. Deſſe Hertoghe *Willam* maecte vrientſcap mitter Stat van Amersfoert, ende wert daer mede eens, dat ſy hem Amersfoert openen ſouden, ende dat hy ende ſyne vrienden hem dair mede behelpen ſouden opten Gelreſchen, daer uit ende in te ryden, ſyn oirloge dair uyt te voeren. Ende doe Hertoge *Reynout* van Gelre dat vernam dede by begripen dat huus te *Hoeſtlaken*, ende dedet dair mit enen grooten bolwerc als om bewercken, ende dat Huys ende bolwerc beſetten voer 't inriden van Amersfoerde. Ende doe deſſe twee mogende Vorſten aldus in der veden waren, begonſten hem te openbaren binnen der Stat van Utrecht die ghene die t' leet was, dat die Stat mit Hertoge *Willam* in der veden van *Arkel* gecomen was, dair voir af geroert is, ende brochtent dair toe, alsmen wiſt dat Hertoge *Willams* vrienden t'Amersfoerde riden ſouden of ende toe, ende als ſy dan t'Utrecht quamen, ende waenden dair doir te trecken, nadien dat ſy dan quamen, ende dat moſt doe van dien luden alſo weſen, ende in der tyt dat Hertoch *Willams* vrienden in Amersfoerd lagen, plagen die Heer van *Culenburch*, Heer *Jan* van *Vianen*, ende Heer *Aernt* van *Leyenborch*, die dat oirloge dagelix voerden van Hertoghe *Willams* wegen, t'Amersfoerde te riden, ende by wilen te reyſen, ſomtyts twee of drie dagen dair te leggen, om te vernemen hoe 't in Veluwen geſtelt was, ende wordens op een tyt te rade, dat ſy hem ſtercken wouden om in Veluwen te trecken, ende beſaten hem dair toe, ende creghen enen goeden hoop van goeden luden te voet ende te peerde. Ende doe ſy wel voirſien waren togen ſy uit *Amersfoird*, ende doe dat vernamen die

Digitized by Google

gene, die te *Hoeflaken* in den bolwercke laghen, lichten haren ancker, ende peinden hem wech te comen, ende begaven dat Huys ende Bolwerc, ende lietent ledich ſtaen, ende die Hollantſche Heren mitte horen vrienden togen totten bolwerc, ende woeſten dat, ende van dair voert ter *Nyerkerc* toe, ende ſloegen dat uit, bernden die huſen in den Dorpe, ende veel huſen dair omtrent, ende hadden die gene die te voet waren meer mogen arbeyden, ſy ſouden op die reyſe alſulcke ſcade in Veluwen gedaen hebben, daermen lange of geweten ſoude hebben. Doe dit aldus geſciet was togen ſy weder binnen Amersfoerde. Ende in der tyt dat die ontſiende Vorſten aldus tegen malkander oirlogeden, ſo waren veel Heren ende wiſe luden by beiden Vorſten, die wel ſaghen, dattet alſo niet en docht, ende beter voir den Heren ende voir den luden ware vrede dan oirloghe, ende plaghen wel mitten Vorſten te ſpreken tot ſomtide: *Dit oirloghe en doech aldus niet ſtaende gebleven, 't waer beter gededinght dan meer geoorlocht. Want die landen worden geavert, die luden gebyſtert, gevanghen, ende doot geſlaghen.* Dit ende deſer gelyc plagen die luden mit horen Heren wel te ſpreken. Ende hoe dicke ende hoe wiſelicke datment Hertoge *Willam* dan by brocht van ſinen heymeliken vrienden, ſo waren alle weghe ſyn woorden voir ende na, *Ten ſoude nimmermeer gededingt worden, hy en ſoude die Stede van Gornichem weder hebben, ende Heer van Arkel blyven, ooc wat hem dat coſten ſoude*, ende anders en mochtmen geen antwoort van hem crigen. Ende dat en woude Hertoge *Reynout* dan niet doen, ende alſo bleeff dat oirloge dan ſtaende. Ende doe 't die Heren vernamen, die 't geerne gebroken hadden, waren daer mede begaen, hoe men beſt breken ſoude, want wat die een hebben woude, dat en woude die ander niet doen, ende waren dair mede beladen, om dat ſy Hertoge *Willams* ſinne wel kenden, dat hy alſo neernſt was, dan dat hy alſo begreep, dair bleef hy dan by. Ende ſo woud ic dat meer Heren ſo geſint waren, ende dan hair ſaken op recht ende op reden wouden ſetten. Noch en lietent der Heren vrienden niet of, die 't geern gededingt ſagen. Sy arbeyden altoes om dat oorloge te breken, ende meenden, woude die een *Gornichem* ummer hebben ende behouden, hy moſte den ander een liefniſſe wel weder doen, ende worden dair op weder ſprekende mitten Vorſten, ende verſpraken dat alſo langhe, ende ſo menichſins,

dat

Digitized by Google

dat sy ten laetsten gehoir cregen, also datter Heren Rade weder by een quamen, ende verspraken also lange mit goeden voirsien, mit ripen rade, ende by goetduncken van beyden Vorsten, dat sys ten lesten eens worden, in deser manieren, dat Hertoghe *Reynout* van *Gulic* ende van Gelre soude overgeven Hertoghe *Willam* van *Beyeren* die Stede van *Gornichem* mit dat dair toebehoerde, ende Hertoghe *Reynout* soude den Joncheer van *Arkel* sinen neve also goet hebben, dat hy quytscelden ende overgheven soude alle aenspraec, recht, ende toeseggen, dat hy had in der Heerscappye van *Arkel*, ende in den ** lande van der *Lee*, ende van alle besterften, die hem van den Heer van *Arkel* sinen Heer ende vader dair of besterven of comen mocht. Ende Hertoghe *Willam* soude Hertoghe *Reynout* dan versekeren, als dat gesciet was, weder te geven tot redeliken tiden te betalen hondert dusent Vrancrycsche cronen, ende dair mede souden beide Vorsten ende die Joncheer van *Arkel* mit horen hulperen an beiden syden mede gesoent wesen sonder die Heer van *Arkel* soude dair buten bliven. Ende hier wert een bestant op gemaket tusschen den Vorsten an beiden siden, ende die Joncheer van *Arkel*, ende een dach geraemt binnen den bestande tot Wyc te houden, dair beide die Vorsten ende die Joncheer dan wesen souden, datmen dair die zoen segghen ende uitspreken mochte, ende dair geloeft ende quytsceldinge te doen, ende oic te verwisen dat gelt te betalen, ende die soen te voldoen in der manieren voirsz. Ende doe die dach quam togen die Vorsten tot Wyck, ende daer wert die soen uytgesproken, als voir geseit is, ende die Joncheer van *Arkel* gaf over ende scout quyt die Heerscappie van *Arkel* als voir geseit is. Ende die Vorsten deden sekerheit mitten soene voert te varen, ende die te voldoen, na dat die soen geleyt ende uytgesproken was. Ende hier mede worden die Heren claerlyc verlyct ende gesoent. Dit gesciede in den jaer ons Heren CIↃ. CCCC. ende XII. omtrent Sinte Jacobs dach in die somer. Ende doe die ontsiende Vorsten aldus verlyct ende versoent waren, spraken hoere beyder vrienden te samen, ende meenden, dattet seer goet waer om meer vrientscappen tusschen den Heeren te maken, dat sy hem onder wilen versamenden te gader, ende quamen nu in Hollant, op een ander tyt in den lande van Gelre, dat

** Adde supra pag. 319. ubi pro *dat lant van der Lee* videtur legendum *dat lant van der Lee.*

Digitized by Google

beyden Vorſten goet dacht, ende dattet die een den anderen te weten ſoude laten als dat weſen ſonde. Ende hier mede ſcheydenſe die Heren, ende elc van den Heren reet, dair hys te doen hadde. Ende doe Hertoghe *Reyncut* in den lande van Gelre quam, overdroech hy mitten Here van *Arkel*, ende mitten Joncheer ſynen neve, van dat hy *Gornichem* overgegheven hadde, ende gaf den Heere van *Arkel* dat Huys *Oyen* mit dat dair toebehoorde, ende daer toe VII. duſent Rynſche guldens uter tollen te *Lobede* jaerlix te beuren, ende Hertoghe *Reynout* gaf den Joncheer ſinen Neve die heerſcappye van *Borné* mitten lande ende Heerlicheden, die dair toe behoirden, ende hier voir ſoude Hertoch *Reynout* die hondert duſent cronen behouden.

Doe in der tyt ende een wyl dair te voren was veel twydrachten binnen Utrecht, dattie geen daer voir af geſproken is, ſeer toegebracht hebben mitten ghenen die hem anvellen, want ſint ter tyt, dattie Stat van Utrecht eerſt in der veden van *Arkel* quam mit Hertoghe *Willam* van *Beyeren* voirſz, ſo en waren die nye te vreden, ende ſochten na dier tyt alle die weghe, die ſy mochten, om die luden in der Stat t'onruſten te brenghen, alſe eerſt mit *Brederode*, mit *Gaesbeec*, die doe twydrachtich waren, dair ſy mede in partyen vellen, ende wouden Brederoedſche weſen, dair ſy nochtan geen noot of en hadden. Want dat oorloge van *Arkel* was hem leet, ende ſy haten die geen, die dair toe geraden hadden, ende dat en dorſten ſy niet openbaren, overmits dattet ongelyc te groot was, dat die Heer van *Arkel* die Stat ende den Borgeren tot velen tyden gedaen hadde, dat ſy nochtan niet bekennen en wouden, ende om dattie van Brederoden van ouden tyden der Stat vrienden langhe jaren geweeſt hadden, ende altoes van der *Lichtenberger* partye plagen te weſen, ſo vellen ſy dair an, om die luden dair mede an hem te trecken, ende die ander, dair 't hem op lettede, moſten *Gaesbeecs* weſen, die geerne in vreden gebleven hadden. Ende dairna doe die broeders van Montfoerde ſceelachtich worden waren, ſtaken hem die ſelve luden oic dair in, ende vellen mitten tween jongeren broederen toe, ende dit was al om onruſt te maken in der Stat. Deſe ſelve luden arbeiden aller weghe, ende en ruſten niet, hoē ſy den genen belaſten ſouden binnen

der

Digitized by Google

der Stat, ende verderven dair 't hem op lette, alſo dattet geviel in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende XIII. op Sinte Benedictus avont, als hy verheven wort, dattie Raet van der Stat out ende nye te ſamen ſouden weſen, alſo dattie geen, die onruſten ſochten, in der nachten te veuren ſeer omliepen, ende vele van horen vrienden toeſpraken; ende als die Raet vergaderen ſoude, by hem te comen voir der Stathuys, dair die ander niet of en wiſten. Ende des morgens doe 't die geen vernamen, dair 't hem op lette, waren bedruct, ende wordens te rade, dat ſom van hem wouden uter Stat gaen liever, dan onruſt om horen wil geſcien moſt, of dat ſy in haeſticheden overvallen hadden geworden, ende deden alſo, ende ginghen uter Stat op dien ſelven dach, als die Raet doe vergaderen ſoude. Ende doe die Raet opten huus quam, ende verſament waren, doe wert groot gerucht voir den Huus van den genen, die gebeden waren dair te comen, ende riepen; *Wy willent gerecht hebben, alſo 't ingeſet was, of wy willen weten, wie ſy ſyn, die 't weren willen*, ende hadden den luden wys gemaket, dattie ghene, dair 't hem op lette, die Stat vercoft hadden, ende ſouden die Hertoghe *Willam* van *Beyeren* overgelevert hebben, om vele goets, dattie dair of hebben ſouden. Ende dat geruft ende die onſedicht was te groot die dair gebeſicht wert. Ende druften den Rade dair toe, dat ſy moſten doen, dat hoir behagelic was, ende die Stat verbieden, dien ſy wouden, ende ſom van den genen die binnen waren, in de vangeniſſe leggen, dair Heer *Henric* van *Lochorſt* doe in der tyt Doemdeken t'Utrecht een voirganger of was, dat genen Geeſtelicken luden en geboerden te doen, dat hem na van Goods genaden geloont wert. Ende dair moſtmen doe rechtevoert die banklock luden, eer die Raet van den Huſe ginck, ende dair werden die Stat verboden *Jan* van *Lichtenberch* van *Lantſcroon*, *Jan* van *Clarenborch*, die doe Burgemeeſters waren, *Wouter Grauwert*, die doe Overſte Ouderman was, *Beernt Proeys*, die langhe jaren Scout t'Utrecht geweeſt had. Ende dit geſciede binnen vyf uyren, na dat ſy uytgegaen waren, ende ſonder ymant van hem ter tale te ſetten, nochtant dat dair veel goeden luden waren, die 't herde ſeer mishagede, mer dair en dorſt niemant tegen ſeggen, ende elc dancte Gode, dat hy mit ruſte mochte weſen. Ende doe ſy die voirgenoemde perſonen uter Stat hadden,

on-

Digitized by Google

onlanghe dairna worden ſy te rade, dat ſy der geenre magen ende vrienden, die ſy die Stat verboden hadden, een deel uten Rade wouden ſetten, om dattie geen meugen en ſouden hebben hoir vrienden te helpen. Ende dit deden ſy nu vyf of ſes, ende op een ander tyt desgelycs, want ſy waren beducht, hadden ſyt te verde genomen, datment niet gehenget en ſoude hebben, ende nament dairom gedeilt nu ende efter.

Nu wil ic wat ruſten hier aff, ende ſcriven van den ghenen, die ſy die Stat verboden hadden. Die vergaderden hem tot Amersfoerde, ende wordens te rade, dat ſy ſcriven wouden, an den Rade out ende nye, ende wouden hem becronen, dat hem die Stat verboden was ſonder miſdaet boven der Stat rechte, ende ſonder ymant van hem ter talen te ſetten, ende waren overbodich mit horen brieven, woudeſe ymant aenſpreken van haren boosheden, of van enige onredelike ſaken, die ſy gedaen mochten hebben, ſy wouden dair af ter antwoorde comen voer horen Genadigen Here van Utrecht tot wat ſteden, dat die ontſiende Heer woude, ſonder t'Utrecht, ende wouden hoir ſaken dair alſo verantwoerden als den Hoechgeboren Heer, ſyn Ridderen ende knechten dacht, datmenſe verantwoorden ſoude, ende die brieven hielden in een antwoerde, ende worden t'Utrecht geſant driewerf of meer. Ende wat die geen ſcreven, die uyt waren, ten mocht hem niet baten, ſy woudenſe uyt houden. Ende doe die ghene, die die Stat verboden was, geen antwoerde op hoiren brieven en conden gecrigen, doe verſochten die den hoechgeboren Vorſte hoiren Genadigen Here van Utrecht, ende ſcreven hem, hoe ſy an der Stat geſcreven hadden, ende noch waren overbodich hoir ſaken by hem over te trecken. Ende op een tyt, als die voirſienige Heer t'Utrecht was, toende hy die brieven in een gemeen Capittel, dair ſy die gemeen Cleſy, Ridderen ende knechten, ende dat ganſe lant verſament waren, ende dair worden die brieven geleſen in tegenwoordicheyt des Doemdekens *Jans* van den *Spiegel*, ende meer hoirre vrienden, ende die brieven hielden in, dattie geen die uyt waren, van eniger boosheit, die hem yemant anſeggen mocht, ende woude, om hem te verantwoorden wouden in hoers Heren hant ſtaen, dair voir wouden gaen, ende

ende liden dair voir, wes Ridderen ende knechten dair voir wiſen ſouden. Ende doe die Doemdeken, ende *Jan* van der *Spiegel* dat hoirden, ſpraken ſy dair uyt, ende ſeiden, dattet geen tyt en wair van dien ſaken dair te ſpreken, ende braken dair mede op. Ende doe dat vernamen die buten waren, dat hoir Genadighe Here hen niet helpen en mocht mit vriendeliken verſoeke, ende hem niet en batede, hoe volbodich ſy waren, doe dochten ſy'et moſte verder verſocht weſen, ende vellen doe aen Hertoghe *Willam* van *Beyeren*, die voirgenoemt is, ende gaven hem hoir ſaken te kennen, ende baden ſynre hoger Deurluchtiger Mogentheit ootmoedelick om Gods wille, dat hy hoir lyf ende hoir goet in ſynre beſcermeniſſe woude nemen, want ſyn ontfiende Genade wel bekenden, dat ſy in der ſaken, daer ſyn Genade in benoemt ware, geen ſchout en hadden, als van der Stat hem over te leveren. Ende want die Mogende Vorſt wel wiſt, dat daer niet aen en was, daerom ootmoedichde hy hem, ende namſe in ſynre beſcermeniſſe, ende ſeide hy woude hoire gedencken, alſt dat gebeurde, dair die geen die verdreven waren God onſen Heere ende ſynre hoger Mogentheit ſeer af loveden ende danckten, ende dair te mäel vrolick om waren, ende mede die geen die hair vrienden waren desgelycks, ende volgheden van dier tyt den Deurluchtigen Vorſt, ende togen hair ſaken an hem.

Item in den ſelven jaer maecten dier Vorſten vrienden een vergaderinge om die Vorſten by een te brengen, alſt voir geraemt was, alſo dat Hertoge *Willam* opſat mit een deel van ſinen Ridders ende Knechten, ende reet in Veluwen, daer Hertoge *Reynout* hem tegen quam, ende al te vriendelic daer ontfing, alſt wel gebeurde. Dair bleven die Heeren te ſamen ſes of ſeven daghen, ende waren recht vriendelic te gader, alſo dattet geviel op een tyt, dattie Vorſten te ſamen waren, dat Hertoghe *Reynout* ſeide tot Hertoghe *Willam*: *Neve u mach lieve weſen, dat wy geſoent ſyn.* Doe ſeide Hertoghe Willam, *Neve waer by.* Doe ſeide Hertoghe ** Willam, *Neve waer wy niet geſoent, gby hadt myn gevangen geweeſt.* Doe ſprac Hertoghe *Willam* weder, *Neve het had quaet te doen geweeſt.* Doe ſeide Hertoghe *Reynout* weder: *Neve, t' is waer, ende op dat gbys te bet geloven meughet, het ſoude geſciet hebben, ende die meeſt van uwen lande ſouden dair toe geholpen hebben.* Ende doe Hertoghe *Willam*

** Leg. *Reynout.*

dat hoerde, sloech hy 't weech voor een boerte, maer hy docht anders. Ende doe hem die Heren een wyl dus vermaeckt hadden doe gevielt, alst pleghet, al waren die luden een jaer vergadert, nochtan mostet eens scheyden wesen, ende also gesciedet dair. Ende Hertoghe *Willam* nam oorlof ende reet te Hollant wert, ende hielter in gedachten van der vangheniſſen, dair hem Hertoch *Reynout* of geseit hadde, ende bedochte menichsins in hem, wie dat wesen mocht van sinen onderseten, die hem dat ongelove doen soude, ende wert wel denckende op sommige Heren, dair hy t'beste vermoeden niet op en hadde, die den Hof van Hollant plaghen te soeken, ende in een wyl dat niet gedaen en hadden, ende oick heymelicke vrientscap mit sinen vyanden hadden, dair hy wel an twyffelde, nochtant dat hyt wel verborgen hielt, ende gaft luttel van sinen vrienden te kennen, ende hieltet also lange, datment int gemeen niet en vernam. Ende om dat dese saken den ontsienden Heere also na lagen, ende nochtant en woude niemant belasten, hy en soude dair meer bescheyts van weten, so bleef die sake also een wyl staende, dat my ducht van enen grooten Heer al te wisselic genomen te wesen, van dat hem also nae dede so sedelic te vervolgen. Ende ist datmen pleghe te seggen, datmen eens mans wysheit by sinen wercken bekennen mach, so derff ic wel scriven, dat Hertoge *Willam* een wys Heer was in sinen tiden, want hy hem mit geenre haesticheyt en ontginc. Ende om meer bescheyts dair van te weten, so wil ick meer van synre wysheit scriven, die hy dede, die veel wise Heeren niet gedaen en hadden, die hy nochtan al te wiselic vervolchde, alsmen wel horen mach. Want het gevielt by syns Heren tiden Hertoghe *Aelbrechts* syns Vaders, dat hy also tegen hem bedragen was, dat syn vader hem niet sien en woude, noch by hem hebben, ende wat onscout hy dair van dede, ten mocht hem niet baten, et was hem leet, dat hy in den lande bleef. Ende doe Hertoghe *Willam* dat vernam, die doe Grave van Oestervant was, dat hy also stont mitten Vader, wast em seer leet om te horen, ende en woude den vader niet vertoernen, noch tegen sinen wil in den lande bliven, ende woude liever buten onwil in den landen te liden, dan tegen syns vaders wil in den lande te wesen, nochtant dat hyt wel wiste wie 't hem dede, ende soud

ſoud den ghenen wel t'huus hebben doen brenghen, hadde hy gewilt. Mer neen die wiſe Heer en woude ſynen vader alſo veel niet vertoornen, en docht, mocht hy leven, en worde hy Heer, hy ſouts gedencken, ende ſat op, ende reet uyt ſyns vaders landen, ende reet te *Breda*, ende bleef dair een wyl leggen, alſo dats ten leſten den vrienden verdroot, dat een erffoen van Hollant aldus uten lande ſoude weſen, dairmen geen brueken of en hoerde, ende ſpraken alſo mit Hertoge *Aelbrecht* ſinen vader, ende onderwyſden hem alſo, dat hy te vreden wert mit ſinen ſoen, ende dat hem lief was, dat ſyn ſoen weder in den lande quam. Ende dit wert Grave *Willam* laten weten, die 't geerne hoorde, ende reet doe weder in Hollant, ende hielt hem alſo ſedelick voert alſo lange, als ſyn vader leefde, dat hy den genen, die 't gedaen hadden niet en miſdede. Ende om dat my dunct dattet een al te grooten deucht was van den ſoen, ende een ſonderlinge wysheit, die hy doe beſichde, ende om dat ick voor geroert heb, dat men des mans wysheit by ſynen wercken bekent, ende hem Hertoghe *Willam* in ſinen laſt tegen den vader ſedelic gehadt hevet, ſo machmen wel van hem ſcriven, dat hy een wys Heer in ſinen tyt geweeſt hevet.

Nu wil ick voert ſcriven van den Doemdeken, van *Jan* van den *Spiegel* ende van heuren vrienden, hoe hem die hadden, doe ſy den mogenden Vorſt horen Heere den Biſſcop in den Capittel huus alſo geantwoert hadden, roerende van den genen die verdreven waren; ende als die ſake alſo ſtaende bleef, ende die edel Biſſcop niet meer dair toe en dede, doe waren ſy vrolic, ende beſwaerden der geenre vrienden van daghe te daghe altoes meer, ende wie van hore vrientſcap niet en was, of die t'mishagede dat ſy deden, en dorſten niet ſpreken, ende dancten Gode, dat ſy ſwygen mochten, ock wat ſy bedreven. Ende dit duerde aldus een wyl. Ende ten leſten doe ſyt te vele maecten, doe begonſtet den luden te verdrieten, ende oic verdroot 't menigen goeden man, die van ambochten ende van neeringe waren, dat ſy Hollant niet gebruken en mochten, dair ſy groot verlies of hadden, ende doe begon men te ſpreken, ende ſeyden; *Men moſt geen guede ordre houden, die luden moeſten varen ende keeren, ende wy worden verderffelic.* Deſſe woorden ende deſer gelyck

Jo. à Leidis*lib.* 32. *c.* 18.

vielen veel op der straten, doe dat volck sprekende wert. Ende watmen daer of seyde, hoe die ende hoe vele, ten bate niet. Ende die luden worden alle daghe meer misnoet, ende herder in den saken, want sy sonder neringe saten, ende gingen grotelix t'after, also dattet geviel des Vridages voir Pinxteren in den jaer van xv. als die Raet out ende nye te samen geweest hadden, dat een van *Jans* knechten van den *Spiegel*, die hem volchde, als *Jan* van den *Husse* ter * Plaetses wert ginc, ende waenden aldair gegeten te hebben, dat een van der Stat knechten by *Jans* knecht ginck, dien *Jans* knecht onweerdelic van hem stiet, dat der Stat knecht qualic nam, ende gaft som van sinen vienden te kennen, die 't seer verdroot, ende quamen tot *Jan*, eer hy eten ginc, ende seyden tot hem: *Dit hevet dese uwe knecht gedaen der Stat knecht. Tis veel dat ghy ons doet mitten uwen. Ten staet ons niet te lyden.* Ende die luden werden lopende bi der *Palaetsen* op *Jan*. Doe *Jan* dat sach, trat hy in een huys, ende die doeren werden gesloten. Ende onlanghe daerna vernament die van den nederen eynde, ende scoten te samen, ende quamen an die *Plaetse*, ende als sy aen die *Palaets* gecomen waren, vielen sy aen dat huus, dair *Jan* in was, ende men woude die doren opslaen. Ende doe *Jan* dat vernam, viel hy achter ten venster uit, ende pant hem wech te comen. Ende doe die Doemdeken dat vernam, dat *Jan* also gevaren hadde, pynde hem mitter meester haest boven in die Stat te comen, ende meenden dair hulp gevonden te hebben. Ende doe dat die geen vernamen, die an die plaetse waren, stieten hem na, ende gemoeten den Doemdeken bi den Regulieren, ende dair worden hy ende *Jacob* syn broeder int clooster gedreven, ende van dien dage syns ondanckens mit sinen broeder uter Stat geleit, ende dairna *Jan* van den *Spiegel*, ende *Frederic* syn broeder, *Tebrant* van der *A*, *Jan* van der *Masche* mit meer heuren vrienden. Hier machmen mercken hoe na geluc en ongeluc die by een syn. Want des smorgens, doe die Doemdeken ende *Jan* opstonden, waren sy seer ontsien in der Stat, ende elc man vrucht heurre, ende eer avont worden sy tot horen onwille uter Stat geleit, ende dat mosten sy liden, ende dair en dorst niemant voir spreken. Hier raed ic allen goeden luden om te dencken, ende God onsen Heere voor ogen

* Plaetses.

ogen te hebben, ende die van bewynde is den luden recht ende reden te doen, ſo macht God ende den luden behagen, mer gewelt ende ongenade in machten over den luden gebeſicht pleecht God geerne te wreken. Ende doe die Domdeken entie ander uter Stat waren, behoefdens die 't hem gedaen hadden wiſelic toe te ſien, want dair bleven luden in die Stat, die den Doemdeken en ten ſinen wel gehouden waren, en dair waren ſom wel beducht, en ſom meenden, ten wair geen noot, nochtant om alle dinc mede te verhoeden, ſo lieten ſy twee of drie dair hem an twivelde by hem comen, ende lieten die aen hair hant taſten, ende loefden elc by horen ede nimmermeer tegen hem noch tegen hoer vrienden te doen, noch den Doemdeken mitten ſinen niet voirſtaen in geenre wys, dair die geen die binnen waren, had Godt niet gewilt, by verderft ſouden geweeſt hebben, want die ſelve luden, die an hoir hant getaſt hadden, een heymelick opſet maecten op den genen die binnen waren, die doot te ſlaen, die den Doemdeken verdreven hadden. Ende dat ſoude geſciet hebben op Sinte *Jans decollatio* in den ſelven jaer. Ende dat opſet worde gebroken, als God woude, dat dair niet of en quam, ende mens gewaer wert van den ſommigen, dair den luden wel an twivelden, dat ſy dingen int ſin hadden, dair die luden om gevangen hadden, die 't openbaerlic liden, dattet geſciet ſoude hebben, daer over gericht wert. Ende doe dat vernamen, die den Doemdeken verdreven hadden, worden te rade, ende ſonden hair vrienden in den Hage by Hertoge *Willam* van *Beyeren* om mit hem te dedingen van ſulker gebreken, als hy an der Stat had, ende die Stat an hem, dair vrienden toe holpen, dattet verlyct ende gebroken wert. Ende worden weder ingeſoent die gene, die den Doemdeken met ſinen vrienden verdreven hadden. Ende dat geſciede in den ſelven jaer, ende quamen weder in der Stat, als Heer *Jacob* Proeſt t' Sinte Peter, *Jan* van *Lichtenberch* van *Lantscroen*, *Jan* van *Clarenborch*, *Wouter Grawert*, *Beernt Prbeys* mit hoeren vrienden.

Ende doe Hertoghe *Willam* mitter Stat verliket was onlanghe dairna bereyde hem die ontſiende Vorſt, ende voer t'Utrecht om met ſinen vrienden aldair vrolick te weſen. Ende als hy in der Stat was, quam hem die bootſcap aldair, dat

Jo. à Leidis lib. 32. hiſt. cap. 22.

ſyn vrienden den Heer van *Arkel* in Brabant gevangen hadden op Sinte Katherinen dach in der Meyerye van den Boſch, ende tot *Sevenbergben* gevoert. Ende doe die Deurluchtige Heere dat vernam, was hy utermaten vrolic, ende danckte Gode, dair alle goet af comt, dat hem dat geſciet was, ende nam oorloſ van ſine vrienden, tooch te Hollant wert, ende dede den Heer van *Arkel* aldair brengen, dair hy alrehande ſaken of vernam, ende wie hem in Hollant ſoude hebben gevangen, ende alſo den Hertoge *Reynout* van Gulic ende van Gelre gelevert, daer Hertoge *Reynout* voirſz hem ſelven een deels of geruert had, als hier voir geſcreven ſtaet, vernam hy veel beſcheyts of van den Heere van *Arkel*. Ende als Hertoghe *Willam* wiſt wie 't hem gedaen ſoude hebben, nam hy 't ſeer wiſelic, ende en verhaeſte hem in geene dingen, nochtan dat hy hem voir wel getwivelt hadde an dien ghene, ende hielt die ſake een wyl ſtaende, datmen int gemeen niet en wiſt.

Hier van nu een wyl te ruſten, ende van anderen dingen voirt te ſcriven, die in deſen tiden mede geſcieden. Ten eerſten dat die van *Bruſſel* den Heere van *Arkel* hielden voir hoire poerter, ende ſy dair by mitten anderen Steden van Brabant menigen raet ſochten om hem vry weder gelevert te hebben op der ſtede, dair hy gevangen wort, alſo 't op der eerden van Brabant geſciede, ende hy hoir poerter was, dair ſy menich vriendelic ende neernſtich vervolch om deden an Hoechgeboren, Deurluchtige, ende Mogende Vorſten, ſo an horen Genadigen ende geduchten Here den Hertoge van Brabant, ende ſo an Hertoge *Willam* van *Beyeren*. Mer wat ſy arbeyden ende vervolchden ten bate niet, ende ſy en conden hem niet gehelpen, overmits dat Hertoge *Willam* in geleden tiden den Hertoge van Brabant alſo goet hadde, dat hy om ſinen wille vyant wert des Heren van *Arkel*, ende hem verbant mit Hertoghe *Willam* voerſz, die een buten den anderen geenrehande deding an te gaen mit den Heere van *Arkel*.

Voert hoe in dien ſelven tiden een groot ſwaer oirloghe ſtont tuſſchen den tween Coninckrycken van Vrancryck ende van Engelant, want die Coninc van Engelant hadde doe onlanghe jaren voirleden in Vrancryck gewonnen drie Steden ge-

gelegen bi der *Seyne*, als *Harinchfliet*, *Honichfliet*, ende *Rowaen*. Ende in dien selven tiden, als hy die Steden wan, ende gewonnen had, quam dair een pestilentie in sinen heer, so dat hem in corter wile vele volx af stierf, wair by dat hy doe sine voerseide Steden versettede, ende tooch mit sinen heer, dat hy doe by hem hielt te *Calays*, om van dane voirt over te varen in Engelant, dair hem die Fransoysen onder wegen bereden, ende waren den Engelschen seer overmannet, so dattie Coninc van Engelant doe int eerste seer begangen was, ende hadde wel weder overgegeven sine gewonnen Steden voersz, ja toe meer hem selven gevangen sonder te striden, dat hem niet geboren en mochte. Mitten cortsten dattet dair ten stride quam, ende die Engelsche wonnen den stryt. Dair bleven doet die Hertoghe van *Brabant*, die Grave van *Annyvert* beyde gebroeders, des Hertoghe *Johan* van *Bourgongen*, ende der Hertoginne *Margrieten* van *Beyeren*, Gravinne van Hollant, mit veel groter Heeren, Baenrodsen, Ridderen, ende knechten uyt der crone van Vrancryck ende van Henegouwen, sonderlinghe uit Henegouwen VIII. Baenrodsen behalven alle die Ridderen ende knechten, ende Heer *Jan* van *Brederode*, ende daer worden gevangen die Hertoge van *Orliens*, die Hertoge van *Borbon*, mit vele groote Heeren, Ridderen, ende knechten uit Vrancryck ende uit Henegouwen. Dese stryt gesciede op sinte *Crispyn* ende *Crispiniaens* dach in den voerseiden jaer CIↃ. CCCC. ende XV. Ende om dit groote sware oorloge neder te leggen ende te soenen verootmoedichde hem de Alredeurluchtigste Vorste *Sigismundus* Roomsche Coninc in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende XVI. te comen in Engelant, ende doe hy dair gecomen was, sonden die Coningen beide haer brieven an Hertoge *Willam* van *Beyeren*, Grave van Henegouwen, ende van Hollant voirsz, seer hoochlicken ende vrientlicken an hem begeerende ende vermanende, dat hy by him in Engelant quame, om die voerseide sake in goeden state ende in peyse te helpen brengen. Hertoghe *Willam*, die die voersz brieven in grooter weerdicheit ontfing, besatede hem haestelic, ende voer in den selven jaer op den XIX. dach in Meye mit grooter cierheit ende costelicheit in Engelant by den Coningen voirsz, duerde daer XL. dagen langh, ende hadde elcx dages een sonderlinge cierheit van costeliken cledinge ende juwelen.

Jo. à Leidis *lib.* 32. *hist. cap.* 20.

Bin-

Digitized by Google

Binnen desen wert daer versproken ende geraemt een minlic dedinge tusschen den tween Rycken als Vrancryck ende Engelant. Mer dat ginc al te niet, overmits dat die Gemeente aldair waende by den Heeren te syn bedrogen geweest. Ende die Heeren en waren niet al sonder vrese geslaghen te worden van der Gemeenten. Waer by die Heren doe aldair alle dinck al oversloegen, ende satede hem elc weder te keeren tot sinen lande.

Nu weder te comen op die oude materie van datmen Hertoge *Willam* van *Beyeren* in der veden van Gelre woude hebben gevangen in syns selfs lande, ende hem gelevert den Hertoghe *Reynout* van Gulic ende van Gelre, dairmen voir af gesproken hevet, so selmen weten, dat den lesten luytbreet wert, op wien dat gerufte ginck. Ende doe dat vernamen des Heeren vrienden, daer dat geruft af ginck, doe quamen die tot hem, ende seyden, watmen hem overseyde, ende baden hem, want die saken overdroegen ende lastich waren, dat hy hem verantwoerden woude, wantmen dair vele of seyde. Ende die Heer seide weder, t' was hem leet dat hy beruft wair, ende t' quam qualiken toe, ende wouden hem alle weghe verantwoerden tot steden, dair hy veylich comen mocht. Ende doe syn vrienden dat van hem hoirden, vervolchden Hertoghe *Willam* dair op, ende baden synre Genaden heuren Heer ter antwoerde te setten, ende enen dach van rechte te leggen, hem ende syn goet te verantwoorden, ende hem geleide dair op te geven, of ende an te comen. Dat Hertoge *Willam* dede, ende leyde hem een dach van recht, ende dede den Heere van *Egmonde* verdagen dair te comen om hem te verantwoerden. Ende doe die dach quam, bleef die Heere van *Egmonde*, ende en quam niet voir. Ende Hertoghe *Willam* vervolchden voirt, ende verwan den Heere van *Egmonde* van live ende van goede. Ende doe hem Hertoge *Willam* also verwonnen had, cort dairna scicte die ontsiende Vorst van sinen Rade ende oic van sinen Steden voir *Iselsteyn*, ende dede dair eyschen die Stede mitter Borch, als hem dat mit recht toegewyst was, dair sine vrienden weygeringhe van gesciede, die hy dair gesent had. Ende als den edelen Vorst dat geselt wert, namt sedelic, ende docht wel, dair most meer toe gedaen wesen. Hierom versamende Hertoghe

toghe *Willam* een deel van ſinen Ridderen ende knechten, ende mede van ſinen Steden uit Hollant in den jaer van XVI. voerſz omtrent Sinte Marien Magdalenen daghe, ende ſende een deel van ſinen luden voir *Iſelſteyn*, ende tooch ſelve te *Schoonhoven*, ende woude huus ende Stede beleggen. Ende doe dat vernamen des Heeren magen van Egmont, als die Joncheer van *Gaesbeea*, die Heer van *Culenborch*, ende Heer *Jan* van *Vyanen*, was hem dair lede toe, ende kenden Hertoge *Willam*, alſe quam hy dair voir, hy ſoude dair wil van willen hebben, ende ſo wiſten ſy den Heere van Egmonde verderft. Ende hierom verſochten die voergenoemde Heeren Hertoge *Willam*, ende baden ſynre Genaden, of hem lief wair, ſy ſouden ſpreken metten Heer van *Egmonde*, ende wouden ſien, of ſy yets goets gededingen conden, ſyn ontſiende mogentheyt mede te brengen. Dat hem die edel Vorſt lief liet weſen. Doe reden die Heeren bi den Heere van *Egmont* tot *Yſelſteyn*, ende ſpraken dair mede wel ende menichſins, als dat wel te vermoeden is, ende reden weder by Hertoghe *Willam*, van den Hertoghe weder tot *Yſelſteyn*. Ende ſy reden ſo over ende weder over, ende brachtent ten leſten dair toe, dattie Heere van *Egmonde*, ende Heer *Willam* ſyn broeder ſouden riden uyt *Yſelſteyn*, ende behouden hair rede have, die ſy dair binnen hadden, ende bliven uten lande van Hollant ende van Zeelant, ende en ſouden dair niet weder in comen, ten wair by wil ende conſent van Hertoge *Willam*. Ende die Heer van *Egmonde* ſoude overgeven ende quytſcelden alle recht ende toeſeggen, dat hy hadde aen den Huſe, ende an der Stede van *Yſelſteyn*, ende an der Heerlicheit, tot Hertoghe *Willams* behoef. Ende die Hertoghe ſoude den Heer van *Egmonde* jaerlix doen uytreyken tot euwigen daghen hem enten ſinen te betalen twee duſent oude ſcilden, Heeren *Willam* ſinen broeder ſes hondert cronen, ende der Vrouwe van *Egmonde* hoire beyder moeder acht hondert cronen tot hoirre lyftocht. Ende dit geſciede aldus in der manieren voirſz, ende wert bebrieft an beiden ſiden. Ende hier op reet die Heer van *Egmonde* ende Heer *Willam* ſyn broeder uyt *Yſelſteyn*, ende Hertoge *Willam* ſende ſyn vrienden aldair, die huus ende Stede innamen tot ſynre behoeff, ende die gene die dair woonachtich waren ontfingen Hertoge

Willam voir hoiren Heere, ende loifden hem houde ende trouwe te weſen, ende ſwoeren dat ten heyligen. Ende dat gerecht bevalmen den genen, diement geloofde, ende die Borch wert beſet, ende bevolen van ſynre weghen te bewaren.

Ende doe die ontſiende Vorſt deſe ſaken aldair geeynt hadde, wert bedenckende, dat hy in ſinen dagen quam, ende over vyftich jaer out was, ende geen kynderen en hadde dan een eenige dochter, die hy gehylict had aen des Conincs ſoon van Vrancryck den outſten ſonder een, ende bedacht hem ſeer voirſienlic, waert dat hy ſtorve, dat ſyn dochter dan gedruct mocht werden van Hertoge *Jan* ſinen broeder van den Graeffcappen van Hollant ende van Zeelant, ende die Heerlicheden dair off mit machten aen hem trecken mocht, overmits dat ſyn dochter jong was, ende een vrouwe perſoen. Om dat te verhoeden ſo dede die ontſiende Vorſt op een tyt by hem comen die Ridderſcap van Hollant, ende van Zeelant, ende desgelycs die Hooftſteden van den lande voerſz, ende begeerde van hem, of hy oflivich worde, dat ſy dan ſynre dochter behulpich ende byſtandich weſen wouden, haer in der Heerlicheit te houden tegen den genen, diet hem bewynden woude: want ſyn dochter hair rechte vrouwe wair, ſtorve hy ſonder manlike geboorte. Daer ſy hem doe op berieden, ende dair een tyt op geraemt wert, elc mit ſinen berade weder by hem te comen, alſt geſciede. Daer die Heeren entie Ridderſcap toe verantwoirden, wairt dat hi oflivich worde, dat God verbieden moſt, ſy kenden ſynre dochter dan voir hoire rechte Lantſvrouwe, ende wouden hair dan doen, al dat ſy ſculdich waren te doen. Ende doe die ontſiende Vorſt dit verſtont, waſt hem ſeer lief te hooren, ende danctese ſeer, ende begeerde van hem, hy woude enen brief dair of laten maken, ende badt hem dien brief te beſeghelen. Daer ſy toe antwoerden, dat ſyt doen wouden. Ende die brief wert gemaect, ende beſegelt, dat ſynre dochter wel diende na ſynre doot. Hier machmen hooren een groote wysheit van den ontſienden moghenden Vorſt, dat hy ſyn enighe dochter alſo beſorchde by ſinen levenden live, op dat ſy na ſynre doot in der Heerlicheit onbelaſt comen ſoude, ende mit vreden bliven mocht.

Ende

Digitized by Google

Ende doe die Deurluchtige Heere dit aldus bewaert hadde, doe geviel, dat hy seer vervolcht wert van sine Ridderen ende knechten, ende van syn Steden uit Henegouwen, ende begeerden al te seer van hem, dat hy in sinen lande van Henegouwen by hem comen woude om dat lant te beschudden: want die Hertoghe van Bourgoengen mit groot volc by hem lach, die 't al verdorsden, dair sy quamen. Ende die mogende Vorst, die syn onderssaten minde, ende syn Ridderscap seer lief hadde, doe hy hoorde, dat sy beladen waren, bereide hem dair na toe te varen, ende tooch mitter meester haest in Henegouwen. Ende doe in der tyt, doe die ontsiende Vorst in Henegouwen was, wert hem begebrocht, woe dattie Dolphyn een outste soen te Vrancryck gestorven was, also dat syn swager synre dochter man doe een recht erfvolger ende verbeyder der crone van Vrancryck was. Ende doe die Deurluchtige Vorst Hertoge *Willam* vernam, dattet was wair, al wast synre dochter groot totter wachten te staen na des Conincs doot haers mans vader, Coninginne te wesen, nochtan en verhaeste hem die verstandige Vorst niet in genen stucken, mer verbeydende en voirsienlic, ende dede syn swager synre dochter man, die doe by hem was, over lange bereyden ende toemaken, ende bereide hem, alsmen sine swager een bode uit Vrancryck sont, als hy wel wist datmen doen soude, overmits dattie Coninc siec was, ende al Vrancryc in onrusten stont van des Hertogen doot van Orliens, ende mede van den grooten oirloge, dat doe was tusschen Vrancryc ende Engelant, also dat syn swager toe Dolphyn ende outste soen te Vrancryck ontboden wert in Vrancryck te comen. Ende die ontsiende Vorste Hertoge *Willam* sat op mit den Daulphyn. Ende binnen desen quam enen, die den Dauphyn wel kende en gelovede, mit enen swerliken pansier, dat van al te grooten voirdeel was, ende brachtet den jongen Coninc, die 't al te wel behagede, ende toecht rechtevoert an ende weder uyt, ende eest dairna wert die Coninc siec, daer veel meesters by gehaelt werden, die hem niet helpen en conden, want 'et venyn was so sterck, ende was so veer dair mede gecomen, dat hem niet te helpen was, ende die jonge Coninc bereyde hem, ende voer van deser werelt, ende beval syn siel in handen des gebenedyden Godts soen op Sinte *Ambrosius* dach in den jaer ons

Heeren CIↃ. CCCC. ende XVII. ende dat doode lichaem wert gebalſemt, ende te Parys gevoert, dair meugelic vele rouwe om geweeſt ſoude hebben, had die Coninck geſont geweeſt, ende hadmen vrede in Vrancryc gehad, dat leyder niet en was. Ende die ontſiende Vorſt Hertoghe *Willam*, al was hy bedruct om ſyns ſwagers wille, ſat op, ende reet, bi den Hertoge van Bourgoengen ſinen ſwager, ende arbeyde ſeer om ſyn landen te beſcermen, te beſcudden, ende uten ſcade te houden. Ende binnen deſen dat Hertoge *Willam* in Henegouwen was, wert den ontſienden Vorſt ſyn been heffende, daer hy by wylen gebreck an plach te hebben, dat hem in voirtiden een hont gebeten hadde, dair hy ſiec an wert. Doe had die ontſiende Vorſt enen meeſter by hem, dien hy gelovede boven andere meeſters, ende liet die by hem comen, ende nam raet mitten meeſter, wat beſt totten been gedaen wair. Die meeſter dede als een roekeloos man ſonder enich beraet van den anderen meeſteren den edelen mogenden Heer ſyn been te ſniden, dair hy die ſericheit hadde, ende meende t' wair ſonder anxt, ende ſoude dair genade van crigen, ende van dier tyt voert dattet been geſneden wair, ſo ergerde dat been van dage te dage. Ende doe die Deurluchtige Vorſt hem bevoelde, doe docht hem wel, dat ſyn leven dair mede gecort ſoude weſen, ende bereyde hem dair tegen als hy beſt conde, biechte, ende nam dat heylige ſacrament, ende wert berecht mitten heyligen olye. Ende opten leſten dach van Meye in den jaer voerſz ſceyde die ontſiende Heer van deſer werelt, ende beval ſyn edele ſiel in handen des Almachtigen Vaders, na dat hy die Graeffcap van Hollant tuſſchen XII. of XIII. jaer wel geregeert hadde in grooter eren. Deſe edel Heer doe hy leefde was ontſien in ſynre tyt, ende hadde ſyn lant alle drie als Hollant, Zeelant, ende Henegouwen wel tot hem, ende was der landen alſo machtich als een Heer weſen mocht. Deſe edel Vorſt liet na hem een enige dochter, die *Jacob* hiet, ende was mit hair moeder by haren vader, doe hy ſterf, ende waren uyttermaten rouwich, als dat wel te vermoeden ende mogelic was, want ſy verloren den ontſienſten Heere, die in den Nederlande geſeten was. Deſe Vorſt wert eerlick begraven in Henegouwen tot Valencyn, ende ſterf tot..... God die nye ſonde en dede moet over hem ontfermen, ende ſynre ſielen gedencken. Amen.

Doe

Digitized by Google

Doe die edel ontſiende Heere aldus geſtorven was, onlange daerna quam die bootſcap in Hollant, ende dair omtrent, dat hy doot was, dair vele goeder wiſer lude lede toe was, ende ſy waren dair oic die 't lief was, ende ſwairlic dairna becoften. Ende die Deurluchtige Vorſtinne Vrou *Jacob* bleeff int eerſt na haers vaders doot in Henegouwen, ende cort dairna ontfangen van Heeren, Ridderen, ende knechten, van den Steden, ende van den gemeen luden, tot eenre Lantsvrouwe gehult ende gedaen als dair toe behoorde. Ende doe die Heer van *Egmonde* ende Heer *Willam* ſyn broeder vernamen, dat Hertoge *Willam* ſaliger gedachten geſtorven was, verſamenden in ſtilre weren een deel luden binnen corter tyt, dair Heer *Willam* van *Egmonde* mede tooch voir Yſelſteyn, ende by hulp van vrienden, die die Heer van *Egmonde* dair binnen had, ſo wert Heeren *Willam* enten ſinen een poeft opgedaen, daer ſy in quamen, ende cregen die Stede op des heyligen Sacraments nacht, als die dach toecomende was, ende dat was opten elſten dach dairna, als Hertoghe *Willam* geſtorven was, mer die Borch van Yſelſteyne en conden ſy doe niet an comen, wants die Caſteleyn gewaer wert, ende hielt die Borch totter Hertoginnen behoeff. Oeck doe dat vernamen, die Joncheers van Brederoden ende van Montfoirde, dat Heer *Willam* van *Egmont* mitten ſynen in Yſelſteyn gecomen waren, ende die Caſteleyn der Borch machtich was, deden als getrouwe Jonckers, ende ſloegen alle dinck over, ende beſateden dair toe den Caſteleyn te hulpe te comen, noch dat Vrou *Jacob* Gravinne van Hollant noch in Henegouwen was, ende elc van hem ſoude mynre Vrouwen vrienden toeſpreken, die elken beſt gelegen waren, ende bidden die mynre Vrouwen te baten te comen, ende dat moſt cort gedaen weſen want die van den Huſe niet wael beſaet en waren, alſo dattie Joncheer van *Montfoirde* tooch an der Stat van Utrecht, ende begeerden ſeer vriendelic van Vrou *Jacobs* wegen, dattie Stat hair te baten woude comen, ende helpen hoir die geen becraften, die Yſelſteyn gewonnen hadden. Die Joncker van *Brederoden*, ende hy wouden dair goet voir weſen, mochtmen Yſelſteyn weder crigen in Vrou *Jacobs* handen, datmen die Borch tot Yſelſteyn ſoude neder leggen, ende ſlechten die mueren van der Stede degelycs, ende om dattet vertoeven

niet goet en was, ſoudmen den genen te bate comen, die opten Huſe laghen, ſo wert die Stat te rade, dat ſy myare Vrouwen dienen wouden, ende bereyden hair daer toe, ende togen des Vrydages na Sacramenti voir Yſelſteyn. Ende doe die Joncheer van Montfoird vernam, dattie van Utrecht voir Yſelſteyn waren, quam hy rechtevoert in den velde by hem, ende ſiclen terſtont hair vrienden ten Huſe wert, ende doe die bi den Huſe quamen, hadden die van der Stede dat huys gewonnen. Ende doe die van Montfoerde ende van Utrecht vernamen, dattet huus gewonnen was, namen corten raet, ende overdroegen, dat ſy dair bliven wouden liever, dan ſy ſo uten velde trecken wouden, ende wouden daer verwachten der genaden, die hem God verlenen woude, ende onlange dairna quam die Joncheer van *Brederoden* mit ſinen vrienden, ende em behagedet wel, dat ſy dair bleven, nadien dattet huus gewonnen was, ende bleeff mede. Ende cort dairna quamen die Hollantſche Steden vaſt aen, ende die van Utrecht, dien menich leet uyt Yſelſteyn gedaen was, arbeiden al om bi der Stede te comen, deden graven ende bolwercken maken, ende maeckten haer bolwerc alſo na der Stede, datmen mit enen boghe te ſommer ſtede over ſcieten mocht. Ende doe dit vernam die Deurluchtige Vorſt Hertoghe *Jan* van *Beyeren*, die Elect tot Ludic, die broeder was van Hertoghe *Willam*, dat ſynre nichten vrienden, dair hy een Oem af was, voir Yſelſteyn lagen, bereide hy hem als hy eerſt mocht; ende quam voir *Yſelſteyn* by ſynare nichten vrienden, ende ſloech dair neder, ende bleeff by hem leggen. Ende die van Utrecht, die wel wiſten, wat'er hem an lach, en lieten hem niet vaken, ende waren nacht ende dach in die weer ſonder aflaten om lede te doen, die in der Stede ende in den Huſe lagen, want dair waren doe mede an gecomen ſom van des Geſtichts vyanden, ende oock een deel van den ballingen, die mitten Doemdeken ende mit *Johan* van den *Spiegel* van Utrecht verdreven waren, hierom ende om wil van der Stede te hebben waren dié van Utrecht altyt onledich, ende ruſten luttel. Ende doe die van den huſe vernamen, dat alle die Steden van Hollant, ende die van Amersfoerde desgelycs dair waren, doe ſagen ſy wel, datmenſe beroeren ſoude, alſo dat ſy doe dedinge ſochten, ende ſpraec begeerden, alſt geſciede. Ende

over

over die deding gingen Heer *Willam* van *Egmont*, ende die geen die mit hem van buten waren, dair die van Yſelſteyn in verclaert werden. Ende dit deding viel cort, want ſy en tot genen beſit en waren, ende geen ontſet en wiſten, dair ſy hem wel toe verlaten mochten. So wert dat deding dus geſloten, dat Heer *Willam* van *Egmont* mitten gaſten, die daer in gecomen waren, ſouden gaen uyt Yſelſteyn mit alſulker have, als ſy dair gebracht hadden, ende men ſoud'er geleyden tot *Nyen-Dam* toe, ende ſouden vorder trecken ſonder hoede te hebben van mynre Vrouwen vrienden in Hollant, ende van den geen, die dair in den velde lagen, ende die laden van Yſelſteyn ſouden gaen in der Vrouwen genaden van Hollant behouden haers lyfs, ende hier op ſoudmen der Hertoginnen voirſz die Borch mitter Stede overgeven. Ende doe dat deding alſo geſloten was, ende doe die dedings lude in die Stede quamen, wert dien van Yſelſteyn geſeyt, dat ſy gaen ſouden in die nye Stede, ende want geſoent waer geloefliken, deden ſy alſoe. Ende Heer *Willam* entie geen die van buten mit hem gecomen waren togen haers weges, ende worden geleit als voirſz is. Ende der Vrouwen vrienden togen in die Stede, ende quamen op dat Huus, ende togen niet in die nye Stede, dair die van Yſelſtein te ſamen waren, ende waenden der Vrouwen gehuk te hebben, ende dair mede quyt geweeſt, ende die worden angetaſt ende gevangen, daer Hertoge *Jan* van *Beyeren* een deel van den gevangen of nam, ende die ander gevangen worden bewaert tot der Vrouwen behoef. Ende aldus is die Deurluchtige Vorſtin weder aen Yſelſteyn gecomen, dat hair vrienden voir hoir gedaen hebben, doe ſy nochtant in Henegouwen was, want hair Heer vader onlanghe doot geweeſt hadde, doe dit geſciede. Ende van datmen dair quam, ende van datmen daer voir lach, eer 't opgegeven wert, was al binnen XIV. dagen. Ende onlanghe dat Yſelſteyn opgegeven was, quam die Deurluchtige Vorſtinne Vrou *Jacob* mit hoir moeder in Hollant, danctten God der genaden, ende der eren, die hem God gedaen hadde. Ende die van Utrecht dochten, om dat em gelovet was, datmen die Burch tot Yſelſteyn ſoude neder breken, ende die mueren van der Stat te ſlechten, ende ſpraken dair off mitten Joncheer van *Montfoerde*, die

't hem

't hem mitten Joncheer van *Brederoden* van Vrou *Jacobs* wegen toegeseit hadden, die 't voorsochten an der ontsiender Vrouwen, ende die beval datmen breken soude, alst versproken was, ende op Sinte Pieters ende Pauls dach dairna quam die Joncheer van *Brederoden* binnen Utrecht, ende nam een deel luden van daen mit hem, ende togen tot *Yselsteyn*, ende begonnen te breken. Ende die van Utrecht en sceiden niet van daer, die Borch was neder, ende die mueren waren geslecht.

Vrou JACOB VAN BEYEREN *Gravinne van Hollant.*

Doe Hertoghe *Willam* van *Beyeren* Grave van Hollant saliger gedachten dus gestorven was, ende die Deurluchtige Vorstinne Vrou *Jacob* uit Henegouwen in Hollant gecomen was, tooch van Stede te Stede in Hollant, ende liet hair hulden voir een Lantsvrouwe, ende wert tot allen Steden gehult, ende wel ontfangen sonder te Dordrecht. Ende cort na dien dat Vrou *Jacob* eerst in den lande gecomen was, begonnen hem die Cabbeljaus in den lande ende in den Steden te verheffen, die hem sedelick bi Hertoghe *Willams* tiden gehouden hadden, nochtan dattie Heere van *Arkel* ende van *Egmonde* van Hertoge *Willam* seer belast ende verdorven worden, die de meeste van der Cabbeljausche partye waren. Ende doe dit vernamen Vrou *Jacob* ende hair salige moeder, namen hoir heymelike Raden by hem, die sy geloofden, ende verspraken te gader, dats noot wair, datmen sage om enen Mogenden Heer, dair die Hoechgeboren Vorstin mede bewairt wair, diemen hair gave tot enen man, die hoir ende dat lant voir gewelt ende ongenade bescermen mocht, also dat sy meenden, dat hem geen Heer bet geseten wair dair voir te bescudden, dan die Hertoge van Brabant, ende brochten dat by Hertoge *Jan* van *Beyeren*, ende den Hertoge van Bourgoengen, die beyde hair Oemen waren, ende dat wert by beyder Heeren rade versproken mit den Hertoge van Brabant, ende mit sinen vrienden. Die des overquamen dat die Hertoge van Brabant ende Vrou *Jacob* van *Beye-Beyeren* vergaderen souden in wittelick hilic mit malcanderen, indien dattet die Paeus consenteren soude, wantet anders niet bestaen en dorst, want sy te na in maescappen, ende in swagerscappen waren. Hierom wert opgeset te *Constans*, dair doe een

Digitized by Google

een gemeen *Concilium* was, van der heiliger kercken wegen, overmits datter doe drie Pauſen waren, dairre mer een weſen ſoude, dair veel in der heyliger kercken om gedolinge was, want die een hielt Paus *Ian* voir een Paus, die ander *Gregorius*, die derde *Benedictus*, dair die Alredeurluchtichſte Vorſte *Segemont* van Beem van Gods genaden Roomſche Coninc, ende van Ongheren, ſeer om gearbeyt hadde, an allen Vorſten ende Heeren van der Heiliger Kerſtenheit gelove, hair Legaten om te *Conſtans* geſent te hebben, om t' beſt dair in te doen. Ende dat *Concilium* duerde langer dan drie jaren. Want Paus *Ian* die wert gevangen, ende quam in handen des Roomſchen Coninex. *Gregorius* gaft over den *Concilium*, ende wert vervolcht van den *Concilium* ten eynde toe. Ende bi den *Concilium* ende bi den Cardinalen wert *Benedictus* Paus geſet mit recht uten Pauſdom. Ende *Martinus* die vyfte alſo genoemt wert gecoren bi den *Concilium* ende bi den Cardinalen mit eendrachten tot een Paus op Sinte Martyns dach in den winter, doe men XVII. ſcreeff. Ende die Paus *Martinus* bi rade ende goetduncken der Cardinalen conſenteerde, ende gaf oorlof van der heyliger kercken wegen den edelen Hertoge van Brabant, ende Vrou *Iacob* van *Beyeren*, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant, in wittelick hilic ende in echtſcappen te vergaderen, dair bullen ende brieven van gemaeckt worden.

Hier of nu wat te ruſten ende te ſcriven van Hertoghe *Ian* van *Beyeren*, die een tyt uten lande van Henegouwen ende van Hollant was, nadien dat Yſelſteyn gewonnen was. Ende in den ſelven jaer des Donredages na Victoris quam Hertoge *Ian* in ſtilre weeren mit luttel luden binnen Dordrecht, ende wert cort dairna ontfangen van die van Dordrecht voir enen Ruwaert, dair vele dwalinge of quam, alsmen na wel vernemen ſal. Daerna in den ſelven jaer als des Saterdages na Sinte Eliſabetten dach, quam binnen *Gorinchem* die Heer van *Egmont* mit een deel van des Jonckers vrienden van *Arkel*, dat hy hulp dair toe creech van ſommige, die daer binnen woonden. Ende doe dit vernamen Vrou *Jacobs* vrienden, die dair binnen waren, die 't geern geweert hadden, waren verladen mit volck, dattie Heere van *Egmont* mede gebracht hadde, ende ooc van dien die hem by vielen in der Stede, alſo doe

wiken moſten opten huſe, dat Hertoghe *Willam* in der Stede had doen maken. Ende dat geruft ende die meer vernamen die Vorſtinnen Vrou *Jacob* van *Beyeren*, ende hoir moeder, die daerom bedruct waren, ende om haer vrienden, die opten Huſe waren, ende ontboden terſtont by hem te comen hair Raden ende hair vrienden, die ſy haeſtelic gewerven conden, om te beraden, hoemen beſt hore vrienden, die opten Huſe waren, te bate comen mocht. Ende doe die Raden te ſamen quamen, werter geſloten, datmen ontſetten ſoude die geen, die opten huſe lagen. Ende hier op dede die Hoechgeboren Vorſtinne Vrou *Jacob* hoir vrienden bidden, die ſy meende dat horen wil ſouden doen willen, op een benoemde tyt by haer gewapent te comen, ende datmen dat niet weygeren en woude, want hair groote nootſaken deden, ende liet ſonderlinge bidden der Stat van Utrecht ende van Amersfoert by haer te comen, ende in hoiren laſt, die hoir an laghe, nu by te ſtaen, dat hoir tot ewigen daghen gebeurde te gedencken op den genen, die hoir nu byſtandich waren, dair die Stat van Utrecht corten raet op hadde, ende lieten der ontſiende Vrouwen weten, dattie Stat hair dienen woude na der Vrouwen begeert, ende wouden cort by haer weſen, ende desgelycs antwoerden die van Amersfoerde. Ende doe dat verhoorde die Joncheer van *Arkel*, dattie Heer van *Egmonde* binnen *Gornichem* was, ende dat Vrou *Jacob* mit horen vrienden ontſetten wouden, die dair op den huſe lagen, badt, ontboet, ende dede bidden in den lande van Gelre, boven in den lande, ende in den Sticht van Ludic, ende wair hy vrienden had, dat ſy by hem comen wouden, alſo lief als hy hem wair, want hy 't ſonderlinghe van hem begeerde, ende vergaderde in corter tyt vele goede Ridders ende knechten, ende toech dair mede binnen *Gornichem*. Ende doe Hertoghe *Jan* van *Beyeren* vernam, dattie Joncheer van *Arkel* binnen *Gornichem* was, die noch te Dordrecht lach, tooch tot *Gornichem* bi den Joncheer van *Arkel*, ende was dair een corte tyt, ende voer weder doe binnen Dordrecht. Ende doe die Deurluchtige Vorſtin Vrou *Jacob*, ende die Hoechgeboren Deurluchtige Vorſtinne hair moeder, die altyt voer haer was, hoir vrienden by een hadden, ende die van Utrecht ende die van Amersfoerde dair gecomen waren, dair den Deurluchtigen Vrouwen voirſz, ende

ende hair vrienden, doe seer mede wel beholpen was, bereyden hem, maecten hair scepen toe, ende oirlogeden, ende ordineerden, hoe men varen soude. Ende doe alle dinck bestelt was, worden die trompen geblasen, ende die voir wesen souden begonnen te varen, ende in die eerste batalie waren die Hoechgeboren Deurluchtige Vrouwen mit een deel van hoiren Ridders ende knechten. Dairna die van Utrecht ende die van Amersfoert, als dair geraemt was, ende voeren alsó te *Gornichem* werts om hair vrienden aldair t' ontsetten. Dat niet veel gehoort en hevet geweest van so groote mogende Vrouwen mede te varen, dair men striden of stormen soude. Ende doe die Vrouwen mit hoir vrienden by *Gornichem* quamen, hoirt wat dair gesciede. Men vel te recht an t' huys dair haer vrienden op waren, dair worden die Vrouwen opgebracht mitten Ridders ende knechten, die doe bi den Vrouwen waren. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoert vernamen, dattie Vrouwen entie Ridderscap op den Huse waren, traden uten schepen op dat lant, ende wouden een gat maken om daer deur in die Stat te comen, ende quamen voir een poirt van der Stede, die niet veer van den Huse stont, dair die Vrouwen op waren, ende braken die poert mit machten op, ende braken oock een groot gat in den muer bi der selver poerten, ende quamen alsó mit machten, ende wonnen die Stede. Dat wonderlic te seggen ende te scriven is. Want die Joncheer van *Arkel* had doe wel binnen *Gornichem*, alsmen na wel vernam, xxxv. hondert gedecter hoefden, van den genen, die dair gevangen worden. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoerde die Steden gewonnen hadden, streken mit ontwonden banieren mit grooter gerucht van trompen als onverveerde leeuwen, scoten mit steenbussen in der straten, dair sy door mosten, ende quamen alsó voir dat huys, dair die Deurluchtige Vrouwen op gebracht waren, ende wouden dair by leven ende sterven. Ende doe die Ridders ende knechten vernamen, dattie van Utrecht ende van Amersfoirde beneden bi den Huse waren, quamen rechtevoert van den huse bi den anderen. Ende doe die Joncker van *Arkel* hoirde, dat Vrou *Jacobs* vrienden in der Stede ende voir dat Huys gecomen waren, sende hy rechtevoert enen Eraude aen Vrou *Jacobs* vrienden, ende liet hem

weten, dat hy des anderen dages met hem ſtriden woude. Doe Vrou *Jacobs* vrienden dair op antwoerden, ſy waren om ſtriden wil daer gecomen, ende wouden ſtriden, alſt hem gennechde, ende elc van den partien beſatede hem hart. Nu ſelmen weten, dattie Juncker van *Arkel* een grave hadde doen graven bi den huſe, om dattie van den Huſe mit genen hope die van der Stede yet roekeloos overvallen mochten, ende die grave plagen die van der Stede te doen wairden. Ende doe gevielt dat Vrou *Jacobs* vrienden, die voir dat huys ſtreden te rade werden, dat ſy verſoeken wouden den genen, die der mogender Vrouwen dat huys ontweldicht hadden. Nu en mochten die van Utrecht ende van Amersfoerde niet wel by den vyanden comen om der graven wil, die die Joncheer van *Arkel* hadde doen graven bi den huſe, ende die van Utrecht ente die van Amersfoerde moſten een ſtuck mitten horen ommegaen, of ſy moſten an den grave vallen, ende helpen malcanderen in ende over. Ende dit geſciede alſo, om datmen niet ſeggen en mocht dattie banieren mitten ommegaen geweken hadden. Ende dair men aldus in der graven vel, ende malkanderen over holp, daer ſtont die Joncheer van *Arkel* tegen mit ſinen alingen hoop in eenre ſtraten mit ontwonden banieren, ende ſagen die ander overcomen. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoert aldus by na over die grave gecomen waren, doe ſtreken Vrou *Jacobs* vrienden mit hare Vrouwen wimpel, ende mitten banieren van Utrecht ende van Amersfoirde totten Joncheer van *Arkel*, ende totten ſinen. Ende doe dat geſciede, doe en was Vrou *Jacobs* banier noch by den wimpel niet. Ende doe die Joncheer van *Arkel* ſach, dat Vrou *Jacobs* vrienden ſynre geerden, ende tot hem quamen, quam Jonckerlic ende Ridderlic den anderen te gemoete, als die geen die ſtriden woude, ende dair vergaderden die twee heeren te ſamen mit ontwonden banieren, mit grooten gerucht van trompen, als onverveerde leeuwen, ende elc geerde den anderen. Daer wert groot gerucht van ſlagen. Dair hoirdemen die ſweerden, ende die hameren op die huven, ende op die hoeden clincken. Dair wert ſeer gedrongen ende manlike geſtreden, want elc arbeide mit al dat hy conde om die ſegen te behouden, alſo dattie ſtryt groot ende ſwaer wert, ende ten leſten dat ſom van den Arkelſche die after waren den

rugge

Digitized by Google

rugge boden, ende gingen lopen. Ende doe die voorſte vernamen dattie afterſte weken, en waſſer geen verhout op, ende worden wikende, alſo dat Vrou *Jacobs* vrienden bi der genaden Goeds den ſtryt gewonnen hadden, ende dat velt behielden, dat ongeſien waer geweeſt, had Godt niet gewout. Want die Joncheer van *Arkel* was op dien ſelven dach wel ſterck, die hy by hem had, als hy ſtriden ſoude, als ſy ſeiden, die mitte hem dair waren, ende gevangen worden, XXXV. hondert gedecter hoofde. Ende Vrou *Jacobs* bannier, noch geen van den Steden uit Hollant en waren daer, doe die ſtryt begon, overmits dattie ſcepen niet al te ſamen comen en mochten om der ordinantien wil, die daer gemaket was, dattie een ſoude voir bi der wimpel varen, ende d'ander ſouden na mitter bannier comen, alſo gevielt, dat die gene die voir waren voir ſtreden, mer die bannier quam aen, ende wert geſien int leſt van den ſtride. Daer worden vele goeder luden doot geſlagen ende gevangen van den Arkelſchen. Ende dair bleven doot die Joncheer van *Arkel*, die doe Ridder geſlagen wert, die Joncheer van *Peterſum*, Joncheer *Ot* van *Bueren*, ende vele goeder Ridderen ende knechten, die ic niet al genoemen en can. God moet haer alre ſiel gedencken. Dair worden gevangen die Grave van *Verrenborch*, Joncheer *Alert* van *Bueren*, Heer *Henric* van *Homoet*, ende vele goeder luden mit hem, ende worden in den Hage gevoert. Ende die van Utrecht vingen den Heere van *Egmonde*, Heer *Jan* van *Maidier*, Heer van *Milendonck*, Heer *Dirc* van *Lienden*, Heer *Raſen* van *Oirdingbe*, ende vele goeder luden dair toe, ende der gevangen, die t'Utrecht gebracht werden, dier mocht weſen omtrent. . . . . Ende ick meen, dat der dooden, die geen die dair drencten ende geſlegen worden van den Arkelſchen te ſamen wel waren alſo veel als X. hondert man. (1) Ende van Vrou *Jacobs* vrienden bleef doot die Joncheer van *Brederode*, die doe Ridder wert. Godt ontferm em dair over.

(1) Majoribus noſtris mos fuit, ut vel prælium inſturi vel in ipſo prælio crearent milites ad excitandam præmiandamque viri fortis virtutem. Ante acceptam dignitatem miniſteriales, ſervientes, famuli, appellati, poſt acceptam autem milites, equites. Ti-

over. Ende anders en bleef van hare ſiden niemant doot noch gevangen. Ende deſſe bloedige ſtryt geſciede des dages na Sinte Andries dach in den jaer voerſz. Ende doe dit aldus geſciet was, dede die Hoechgeboren Vorſtin dat Huus beſetten, ende die Stede bewaren, ende tooch ter Hollant wert, mit der ſaliger Deurluchtiger Vorſtin hoire moeder, ende mit hoiren vrienden, dancten ende loveden Gode der ſonderlinger genaden, die God hair ende haire vrienden gedaen hadde. Ende die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde togen te gader binnen Utrecht, ende die van Amersfoirde togen voirt in hare Stat, ende dancten onſen lieven Heer, dair alle goet af comt, dattet mit hem alſo vergaen was.

Item in den ſelven jaer op Sinte Andries avont had die Joncheer van *Gruterſwyc* een hoop te ſamen, ende reet daer mede te ſamen in *Twenten* in den Geſticht van Utrecht, ende ſloech aldair vele coen ende peerden te gader, ende voerdeſe in ſinen ſloten. Ende doe Biſſcop *Frederic* dat vernam waſt hem vreemt te hooren, want die van *Gruterſwyc* ſyn vyant niet en was, ende hieltent voor ſyn huys geſinde. Dus had hem vreemt te hooren, hoe 't by comen mocht. Ende doe dat geſciet was, Biſſcop *Frederic* in den lande van Utrecht, daer Utrecht ſtaet, ſat op, ende reet in den lande van Overyſel. Ende doe die ontſiende Heer dair quam, nam corten raet mit ſinen vrienden aldair, ende werts te rade, dat hy *Gruterſwyc* ver-

rones vocat *novellos* Henricus Rosla apud Melbomium *to.* 1. *rer. Germ. verſ.* 341.

Tirones ſolenne creat mox ipſe novellos.

Ex Chron. MSS. apud eund. in *not.*

Her machte als ich borte
Viele Knaphen Ritter vor den ſtrite
Nach Vurſtelichen ſite.

** Nobis Tom. 1. pag. 417.

Add. *Annal. rer. in Holland. & Ultraj. geſt. Ann.* 1481. ** *to.* 2. *Analect. cap.* 35.

Digitized by Google

verſoeken woude, als hy eerſt mocht, ende dede ſyn vrienden bidden by hem te comen op enen benoemden dach. Ende daer en binnen verſochten den edelen Biſſcop Heer *Ian* van *Culenburch*, ende *Dirc* van *Wiſch*, die daer lede toe was om guets te doen, die ſake mede te breken, ende brochtent op dien tyt ſtaende in deſer manieren, datmen den Hoechgeboren Biſſcop beteren ſoude alſulke ſmaatheit, als hem dair aen gedaen was, in ſiner vrientſcap ſinen onderſaten in vyantſcappen t' hoir te nemen, ende men ſoude den luden gelden, dat hem genomen wair. Ende dat hoopten die Dedinxluden wel te crigen. Ende hier op wert een beſtant gemaket totten Sonnendach toe voir Palmdach. Ende dair en binnen deden die van *Gruterſwyc* ſyn Sloten provanden ende wel verſien, dair hy voir beducht was. Ende doe die tyt quam, dattet beſtant uytgaen ſoude, en woude die van *Gruterſwyc* dair niet voir doen, ende meende, dat hys over was. Ende doe die vroom Biſſcop dat vernam, nam dach, ende hoopte t' mocht beter worden, ende beſatede hem doe weder, hem te verhalen op den genen, die 't hem gedaen hadde. Ende dede bidden ſyn vrienden by hem te comen op een benoemden dach, die hy gewerven conde, ende vergaderde vele goeder luden omtrent beloken Paſchen in den jaer van XVIII. ſat op ende reet in *Oldenſeel* ſyns Geſtichts Stat, ende binnen die tyt, dat die edel Heer dair was bereden ſyn vrienden dat huys ende die Stede te *Nyenhuys*, ende al onlanghe dairna quam die ontſiende Biſſcop aldair by ſinen vrienden, ende beſtelde dat Huys ende die Stede. Ende om dat an die een ſide een hooch lant lach, ſo ſloegen ſy hem dair neder. Ende wantet an d'ander zide een onlandich en waterachtich lant was, ſo dede die ontſiende Heere dat betymmeren met blochuyſen, ende dede die beſetten daer 't ſo onlandich was. Ende binnen deſen datment betymmerde, ende die blochuſen by na al werden gerecht, wert die edel Heere al weder verſocht ende deding gevercht, die eerſt na genen deding horen en woude, hy en woude wille van den Huſe ende van der Stede hebben, ende behoede hem voir dat hem gevallen was, alſo datmen wel vernam, dat die ontſiende Heer dair bliven ſoude, of wil van den Huſe ende van der Stede hebben. Alſo dattet doe gededingt wert, datmen den edelen Heere

huys

huys ende Stede op ſoude geven in deſer manieren, dattet huys mitter Stede bliven ſoude in des Geſtichts handen vyf jaer lang, ende tenden die vyf jaer ſo mochtent die van *Gruterſwyck* loſenen mit acht duſent ende mit drie hondert Rynſche guldens, ende loeſment binnen den vyf jaren niet, ſo ſout ewich an den Geſticht bliven, ende die Joncker van *Gruterſwyc*, ende die op den huſe lagen, die van buten waren, ſouden oervede doen, ende loven nemmermeer tegen den Geſticht te bliven. Ende hier op ſouden die van *Gruterſwyck*, ende die ſyne ofnemen van den huſe alſulc goet ende have, als ſy dair op hadden. Doe dat geſciet was, wert den edelen Biſſcop dat Huus mitter Stede overgelevert, ende die gene die in der Stede woonden loveden den ontſienden Heer hem ende den Geſticht houde ende trouwe te weſen, ende ontfingen den vromen edelen Biſſcop voir hoiren Heere, ende die vede wert nedergeleyt.

In den ſelven jaer doe die Bullen van der confirmatien gecomen waren van *Conſtans* tuſſchen den edelen Vorſte, den Deurluchtigen Hertoge van *Brabant*, ende de Hoechgeboren Deurluchtige Vorſtinne Vrou *Jacob* van *Beyeren*, Gravinne van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant &c. doe bereydemen ende maecten reeſcap mitter bruyloſt voert te varen. Ende doe alle dinc bereyt waren, dairna omtrent . . . . . quam die edel Hertoghe van *Brabant* in den Hage, ende beſliep Vrou *Jacob*. Ende doe in der tyt ende dairna als Hertoge *Jan* van *Beyeren* binnen *Dordrecht* lach, plagen die van *Dordrecht* uit te varen bi den ſtroom, ende plagen die Hollanders ende den Zeelanders hare ſcepen ende haer goet te nemen. Ende dit geſciede tot veel tiden, ende waren een reyſe of twee voir der Goude mit hopen gecomen, ende hadden die Stede geerne gewonnen. Ende deſe ſaken verdachten den edelen Hertoge van *Brabant* ſeer, al was hy jong, ende ſyn Raden desgelycks. Ende want Hertoge *Jan* van *Beyeren* een Oem was van Vrou *Jacob* ſinen wive, hierom woude den Hertoge van *Brabant*, Hertoge *Jan* van *Beyeren* doen verſoeken, ende van hem begeren, dat hy uten ſinen toghe, ende liet ſyn onderſaten ende Coopluden, die te lande off te water leden ongeſcadicht, ende ongemoeit, ende liet hem ſine landen

Digitized by Google

landen ende Heerlicheden ruſtelic gebruken, ende beterde van dat dair miſdaen wair, dat Hertoge *Jan* niet doen en woude, ende ſcreeff hem van dier tyt voirt, dat hy voir niet gedaen en hadde, Grave van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant, ende vermat hem die Heerlicheden der landen voirſz ſyn te weſen, ende dat hem die toe behoorden. Ende ſcreeff oic an ſomme Steden uit Hollant te Dordrecht te comen, ende hem rekeningh dair te doen van des den Heer toe behoirt. Ende die van *Dordrecht*, ende die gaſten die dair binnen lagen, togen uit, ende namen al dat ſy crigen conden, te water, ende te lant, van dat ſy uit *Dordrecht* begaen conden. Ende doe die Hertoge van *Brabant* dat vernam, ende ſyn Rade, die hem te raden plaghen, dat 'et verſuec van ſinen vrienden niet en vorderde, ende erger wert, dant voir geweeſt hadde, verdachtet hem ſeer, ende had wel gewilt, datment gelaten hadde, om dat hy node tegen den Hertoge van *Beyeren*, Hertoch *Jan* ſyns wyfs Oem, geſceelt hadde. Ende doe die Hertoghe vorder, ende ſyn Raden wel ſagen, datter meer herdicheits toe gebeſicht moſt worden, worden ſy 's eens mitten Rade van Hollant, ende overdroegen, dat ſy *Dordrecht* betymmeren wouden, ende meenden ſo Hertoge *Ian* ende die van *Dordrecht* te drucken, ende den ſtroom dair mede te vryen ende die landen te beſcudden, ende die Hertoghe van *Brabant* ſoude mitten ſinen uyt Brabant een baſtie opſlaen beneden Dordrecht tot eenre Stede geheten . . . . . ende die baſtie verſien met provande ende beſetten, om dair mede te benemen die van Dordrecht, dat hem van beneden geenrehande provande noch nutſcap en mocht comen. Ende die Hollanders ſouden desgelycks een baſtie opwerpen te *Papendrecht*, ende die werneren, provanden, ende beſetten, dat hem van boven geen provande toecomen en ſoude. Ende doe dat aldus overdragen ende geſloten was, bereide hem elc dair toe als hy eerſt conde, ende quamen in den ſelven jaer voir *Dordrecht* omtrent . . . . . Als die Hertoghe van *Brabant* mit vele ſine Ridderen ende knechten ende mit vele volx uyt ſinen Steden van Brabant quam, begrepen ſi dat velt, dairmen die baſtie ſetten ſoude, ende doe die baſtie by na geſet ende gemaket was, doe gevielt, dat die van *Dordrecht* op een tyt uyt quamen ſchermutſen, als ſy voir wel gedaen hadden, om te vernemen, hoe hem die Brabanders hebben

Digitized by Google

ſouden, als ſy die luden vernamen. Daerom hadden die van *Dordrecht* doe een lage geleyt, dair vele luden in lagen, ende maecten een ſchermutſing, ende die Brabanders worden lopende, ende quamen by die laghe, ende doe die van Dordrecht docht dattet tyt was op te breken, ſetten den Brabanders toe. Ende doe die Brabanders ſagen, dat ſy alſo na der laghe waren, begonnen ſy te rumen, alſo dattie van Dordrecht ſloegen ende venghen een deel van den Brabanders, ende traden toe, dair der Brabanders ſcepen laghen, ende namen een deel van den ſcepen, ende voerden die mit hem binnen Dordrecht, ende venghen op die ſelve reyſe Heeren *Aernt* van *Lyenborch* Ridder, die 't geerne voor den Brabanders geweert hadde, ende die van Dordrecht wonnen ſuverlike have op die tyt, alsmen ſeide, ende die Brabanders braken op, ende togen thuyswert. Ende doe die Hertoge van Brabant ſach, dat die Brabanders niet tueven en wouden, oock wat hy hem badt, doe dede die Hertoghe voerſz dat blochuys, dat hy had doen maken, anſteken ende bernen, ende reet doe mede van daen. Ende doe die van *Dordrecht* vernamen, dat die Brabanders gemeenliken ruymden, togen uit dair die Brabanders gelegen hadden, ende namen alrehande have dair, die die Brabanders niet lichtelic wech gecrigen conden. Ende doe die Hollanders vernamen, die te *Papendrecht* lagen, dat wyt dat ander blochuys die Brabanders geruymt waren, ende dat blochuys gebernt was, verdachtent hem, ende warens niet te vreden, nochtant bleven ſy doe leggen, ende maecten doe hoir blochuys voert, ende doe dat byna gemaket was, togen ſy van dane, eer dat blochuys wel beſet ende ghewerneert was. Ende doe die van *Dordrecht* vernamen, dattie Hollanders geruymt waren, onlange dairna beſaten hem die van *Dordrecht*, ende togen voir dat blochuys, ende vellen dair an mit enen ſtorm, als ſy alredoechſte mochten, ende die van den blochuſe weerden hem als leeuwen, ende die ſtorm duerde een wyl, daer die van *Dordrecht* ſcade groot by leden, ende om dat die van den blochuſe niet gewerneert, noch gemant en waren na den groote van den bolwerc, die daer om gemaket was, ſo en condens die opten Huſe waren, al om niet beſetten. Ende alſe die van *Dordrecht* dit vernamen, vellen ſi hem al om aen, ende quamen mit hem in den bolwerc, ſloeghen ende venghen die opten huſe

wa-

waren, braken die bolwercken, bernden dat huus, ende voerden die gevangen, die sy daer vonden mitter have binnen *Dordrecht*, ende waren vrolic ende blide, dat sy also verlost waren.

Item dairna in den selven jaer worden Hertoge *Jans* vrienden in *Rotterdam* gelaten van den genen die dair binnen woenden, dat Vrou *Jacobs* vrienden, die dair binnen waren, seer versuymden, om dattie s'nachts niet weerden en wouden, noch oec voir een wyl niet gedaen en hadden, dair Hertoge *Ians* vrienden met die van *Dordrecht* een opset op maecten ende mitten sommen van *Rotterdam*, die hem dair toe holpen, dat Vrou *Iacob* ende hair vrienden tot grooten last quamen, want die Hertoge *Ian* Dordrecht had aen die een side, ende *Rotterdam* aen d'ander side. Doe verloos Vrou *Jacob* die stroom, ende doe wort haren vrienden, die dat vernamen, dat varen benomen. Ende onlanx dairna dat *Rotterdam* gewonnen was, tooch Hertoghe *Jan* van *Dordrecht* tot *Rotterdam*, ende bleef dair leggen mit een deel van sinen vrienden. Ende doe dede Vrou *Jacob* besetten, ende hair vrienden Sciedam, ende dede dat vesten, ende besette doe mede die Stede van Delft, ende dair bleef Vrou *Jacob*, ende dede oick die Stede van der *Goude* mitter Borch bewaren. Ende in den selven jaer op alre sielen dach toghen die van Utrecht voor *Yselsteyn*, ende branden die Stede, ende worpen die mueren van den huse in die Stede neder, die noch waren staende gebleven, sloegen die kelre ende bieren in, ende woesten al dat in die Stede was, sonder dat clooster, ende dat dair toebehoorde, die kercke, dat gasthuus, ende der Papen husen bi der kerken bleven staende, ende anders wertet al geslecht.

Item in den selven jaer wert dat clooster, dat Jerusalem heet, by Utrecht eerst toegeleit ende begonnen te maken. Ende in den selven jaer omtrent Sinte Gelis dach wort Sinte Agnieten heilige gebeent getransfereert uten houtenre cassen, ende in der vergulden cassen mit grooter eren ende eerweerdicheden geleit in jegenwoordicheit des edelen Heren Heer *Frederic* van *Blanckenhem* die Bisscop t'Utrecht, die sinen *Wybisscop* doe hy hem hadde. Daer by waren die Abt van Sinte Pauwels t'Utrecht, ende van Oostbroek, ende der Prelaten een deel, ende die Heren van den vyf Godshusen t'Utrecht, ende seer veel weerliker luden, vrouwen ende mannen, die

dat ſagen, ende hoirden, doe dat geſciede. Ende dat oirloghe bleef ſtaende aldus tuſſchen den landen ende den Heren.

Ende dairna omtrent jaers dach quam in Hollant een edel Prince van grooter meugender geboorten des Heeren outſte ſone van Bourgoengen, die doe was Grave van Charloys, ende hem beyden ſeer na** ſibbe geboren, want Hertoge *Jan* was ſyn Oem, ende Vrou *Jacob* was ſyns Oems dochter, ende ſynre moeyen dochter. Deſſe jonghe Heer quam ſeer ſtatelic aldair, ende mit wiſen rade, om gnets te doen tuſſchen den Oem ende ſynre nichten, die te vereenigen, ende die landen tot vrede te brenghen, dair hy langhe ende vele om arbeide, ende brochtet ten leſten daer toe, dattie ſake gebleven wert an den ontſienden mogenden Deurluchtigen Vorſte die Hertoghe van *Bourgoengen* ſinen Heer ende vader, ende an hem. Ende daer wert een beſtant op gemaket, ende binnen den beſtande ſoudmen enen dage ramen dair by te comen om dat oorloghe neder te legghen, ende die landen in vrede te brengen. Dair dage of geraemt werden tot *Gorinchem* die Vorſten by een te brengen, ende die ſoen dair uit te ſpreken. Daermen doe vriendelic of ſeyde, dattie ſoenbrieven geſcreven worden, ende in enen coffer geſloten, ende die ſterten van den brieven, dair men an ſegelen ſoude, waren buten den coffer geſloten, ende op elcken ſtart ſinen naem geſcreven, die dair an ſegelen ſoude, dat voir die tyt niet veel gehoirt en was, ende dat ſeghelen, alsmen doe ſeide, en dorfte niemant weygeren van den ghenen, die dair in genoemt waren. Ende die ſoen wert aldair uytgeſproken van wegen die Vorſten voirſz, alſt an hem gebleven was, of horen Gecommitteerden Raet die ſoen van der Vorſten wegen uit te ſpreken. (1) Ende dat geſciede in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. XIX. omtrent Vaſtenavont tot *Woudrichem*. Ende Hertoghe.

(1) Imo anno jam præcedente, ut tabulæ habent publicæ. Difficultas, ſed ut puto, quæ non magni momenti, ſi quod dictu etiam non abſurdum, confectas quidem dicas & ſubſcriptas eo anno, publicatas autem, ut ait Auctor, anno demum ſequenti. Deſcripſi tabulas ex Archivis, ſed ne prolixior ſim quam oportet, in

** Sibba, Geſibba, vet. Teut. conſanguineus, conſanguinitas, *ſibbe*, *ſibſaap*, Saxon. & Friſiis idem. *Abr. Mylius in Archæologo Tautone.* Tom. 2. Collectaneorum Etymologicorum Leibnitii. Adde Kilianum in voce *Gheſibbe*, *ſibbe*.

Digitized by Google

toghe *Jan* wert toegeſeit meer dan hy hadde, dair hem ſyn vader aen gegoet hadt, die Stede van Dordrecht mitter Baljuſcap,

in aliud tempus rejiciam, initio tantum & fine additis. Initium earum hoc eſt: *Joban by der genaden Goids Hertoge van Lotbryc, van Brabant, van Limburch, Marckgrave des beyligen Rycks, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieſlant, Jacob bi der ſelver genaden Hertoginne, Marcgravinne, Gravinne, ende Vrouwe der landen voorſz, ende Joban bi der voirſz gratie Goids Palenſgrave bi den Rbyn, Hertoge van Beyeren, ende ſoon van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant, doen cond allen luden, dat wy aenſiende die groote ſwaere ſchade ende achterbede &c.* Finis autem hujuſmodi: *Gegeven tot Woudrichem in den jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende achtien na den loop van onſen Hove.* Etiamſi autem videri poſſit probabiliter, quod dixi, dictum, verum tamen non puto. Nam mox eadem diſcrepantia. Fœdus Joannis Bavari cum Trajectenſibus & Amorfortiis, quod ad Annum XVIII. refert publicum inſtrumentum, Auctor rurſum ſui ſimilis ad ſequentem demum refert, ſcilicet XIX. Inſtrumentum autem ſic ſonat: *Joban by der genaden Gods Palſgrave by den Rbyn, Hertoge van Beyeren, Soon van Henegouwen, van Hollant, ende van Zeelant, doen condt allen luden, die deſen brief ſullen ſien oft booren leſen. Alſo als tuſſcben onſen neve van Brabant, ende ſynre geſellinne onſer nichte van Hollant aen d'een ſyde, ende ons aen d'ander leſtwerf tweedracht ende geſchil geweeſt is, dat die Stat van Utrecht, ende van Amersfoert baer met onſer neven ende nichten onderwonden bebben gebadt, van welken geſchille ende tweedracht die voorſz onſen lieven neve, ende nichte, ende wy, ende ook onſe Steden, landen, ende luyden, bulperen, ende bulpers bulperen, onderlinge wael verſoent, verleecken, ende vereenicht ſyn op beyden ſyden, Soe kennen wy openbaerlick mit deſen onſen brieve, dattie Stat van Utrecht, ende van Amersfoert, ende boir Burgeren ende onderſaten van den voorſz tweedracht ende geſcheele, ende van dat dair of voert deſgelycx mit ons beſoent ende verleecken ſyn by alſo dat alle die gene, die ſint den begin, ende in der tweedracht ende geſcheele voirnoemt om ontſent wille uyt der Stat van Utrecht ende van Amersfoirt voirſz, of dair ſy bewint bebben, getogen ende geweeſt ſyn, weder daer binnen comen, weſen, ende wonen mogen op ten boeren, ende daer of veylieb ende ongemoeyt des boirs gebrucken. Mer alſo als overdragen is, ſo en ſullen die gene, die dair voren ballinge geweeſt bebben der Stat van Utrecht ende van Amersfoirt voirſz, of dair ſy bewint bebben, getogen ende geweeſt ſyn, weder daer binnen comen, weſen, ende wonen mogen op ten boeren, ende daer of veylieb ende ongemoeyt des boirs gebrucken. Mer alſo als overdragen is, ſo en ſullen die gene, die dair voren ballinge geweeſt bebben der Stat van Utrecht ende van Amersfoort daer niet weder binnen*

ſcap, ende mitter Dyckgreefſcap van Zuutholland, ende mit allen horen toebehoren. Ende mede wert Hertoghe *Jan* doe toe-

comen mitter verwen van deſer ſoene. In oirconde deſen brieff, ende enſen ſegel dair aen gehangen. Gegheven opten eerſten dach April int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. *ende achtien nae den loop van onſen Hove.*

Non erraverit, ſiquis dicat, quod ſtylo Curiæ Trajectenſis, quo annus incipiebat à Kalendis Januariis, anno XIX. ſtylo Curiæ Hollandiæ, quo à feſtò demum Paſchatis, anno XVIII. Idem non ubique olim anni initium. Faciebant initium Romani & Colonienſes à die natalis Domini, Leodienſes à feſto Paſchatis. Etiam Brabanti, Hollandi, Galli, aliique. Etiam olim Sabaudi, donec diem natalis Chriſti initium anni ſtatuit Amedeus Comes IV. ut refert Jac. Spon. in *Geneva* ad *Ann.* 1306. Et Sabaudos quid dico? Imo tempore Juſtiniani & Juſtini II. jam olim etiam Romani, ut Corippus ſignificat *lib.* 4. ubi ita:

Lux octava novo naſcentis lumine Chriſti
In ſe volventis veſtigia flexerat anni.

Et hinc in publicis inſtrumentis ea olim confuſio. Quæ & ſerius ſublata. In Belgio demum Ann. 1575. in Gallia Ann. 1573. ſtatuto anni initio Kalendis Januariis. Chifflet. ad Bedam *diſſert. de ann. Dagobert. cap.* 5. Hooft *lib.* 1. *hiſt.* Sæpe adhibita etiam cautio, quamdiu ſtylus variavit ſic, qualis apud Miræum *diplom. Belgic. part.* 2. *cap.* 9. in ſubſcriptione chartæ Ann. 1318. *In quo ſcribendo annos Domini uſus ſum conſuetudine diœceſis Leodienſis, ubi Data mutatur in vigilia Reſurrectionis Domini, poſt benedictionem cerei, ipſumque inſtrumentum &c. conſcripſi &c.* Eaque etiam uſus Jo. Hocſemius Canonicus Leodienſis *hiſt. Leodienſ. lib.* 1. *cap.* 1. *Et ne circa diſcretionem temporum præcedentis videlicet & ſequentis error quicquam valeat perturbare, attendendum eſt*, inquit, *quod à tempore, cujus memoria non exiſtit, annorum nativitatis Domini cumulatio, ſive cujuſlibet anni ſuccreſcentis initium, in cereo conſecrato paſchali, hactenus appenſa depingi tabula conſuevit, & ab iſta hora annus Dominicus inchoabat. Sed quia Romana, & Colonienſis, eccleſiæ Leodienſis metropolitica ſedes in die natalis Domini annorum ponebant principia ſingulorum &c. ſtatutum &c.* Add. Rev. *hiſt. Daventr. lib.* 4. Sed ſcrupulum omnem eximit alia ejuſdem Joannis charta, quæ fœdus continet cum Trajectenſibus & Amorfortiis paulo plenius, ubi ita in *fin.* *Gegeven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *achtien na ons Hertoge Johans Hoofs lope ende gewoonte, ende s'Hoofs van Utrecht in den jare* CIↃ. CCCC. *ende* XIX. **

** Vide Tom. 2. Pag. 514. Noſtræ Edit.

Digitized by Google

toegeſeit die Stede van Gorinchem mitten lande van Arkel, ende Leerdam mitten lande van der Lee, ende mit allen horen toebehoren, als die Heere van *Arkel* die te hebben plach, ende daer toe die Stede van *Rotterdam* mit horen rechten ende vryheden, ende deſſe voergenoemde goeden te houden van der Greefficheit van Hollant in alre maten als hy van ſinen anderen goeden van Hollant beleent is. Voert wert Hertoge *Jan* toegeſeit dat regiment van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieſlant, gemeen te hebben mit minen Heere van Brabant, duerende vyf jaer lang, ende ſouden die Raden ſamentlike ſetten, ende den Treſorier desgelycks, ende die Raden ſullen ſweren mitten Treſorier, ende mitten genen, die de rechten bevolen werden in den Steden of buten den Steden, minen Heere van Brabant, ende mynre Vrouwen van Hollant, goet ende getrouw te weſen, hoir Heerlicheden ende hoir erven te bewaren, ende een ygelic recht ende vonnis te doen, dair groot gebrec in viel. Ende die Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde* werden by name mede beſoent, dat hem qualic gehouden wert, alsmen na wel vernemen ſal, want dié Heer van *Egmonde* ende Heer *Willam* van *Egmonde* bleven buten der ſoenen, nochtant dat bi den Rade van Brabant, ende Hertoge *Jans* Rade voirſproken ende verſeit wert, dats die Voiſten ende hair Raden niet liden en ſouden, datmen die van Utrecht ende die van Amersfoirde ergent in Hollant, of in Zeelant, beſchadigen of miſdoen en ſoude van den Heer van *Egmonde*, ende van den ſinen. Ende om dattie Stat van Utrecht ende van Amersfoert geern verhuet hadden voir dat hem van den Heer van *Egmonde* of van den ſinen in Hollant of in Zeelant geſchien mocht, hierom ſpraken ſy mit heymelike vrienden hem dair toe te helpen, an Hertoge *Jan* voirſz, om mit hem een ganſſe ſoen, ende een volcomen vrientſcap te maken, ende alle dinc over te ſlaen van dat die van Utrecht, ende die van Amersfoerde in eniger wys tegen hem gebreuct of miſdaen mochten hebben tot dien dage toe. Sy wouden hem beſceidelike laten coſten, Hertoghe *Jan* dair voir te doen, ende den genen, die daer toe helpen conden, dat wouden ſy vriendelic, ende wel dair tegen verdienen, dat ſy des mogelic te vreden ſouden weſen. Ende dit geſchiede dairom dat ſy geern te vrede ſouden gegaen hebben.

Ende

Ende deſſe dingen werden mit Hertoge *Jan* verſproken, meer dan eens of tweewerff, alſo dat die geen, die dair om arbeyde, meugen crege dage dair of te maken. Ende die werden gemaket ende gehouden binnen der Stede van *Woerden*, ende dair wert een nye ſoen gemaket tuſſchen Hertoge *Jan* voirſz an d'een ſide, ende der Stat van Utrecht ende van Amersfoirde, op d'ander ſide, ende hoir burgeren ende hoir vrienden ſouden veilich varen ende keren over al in Hollant, in Zeelant, ende in Hertoge *Jans* landen, ende of hem van ymant van haren vyanden of van ballingen onredelic miſdaen worde, of hair goet of have genomen, dat ſoudmen terſtont rechten an der geenre live, die hem dat gedaen hadden, dat eerſte, datmen die gecrigen conde, ſonder enigerhande argeliſt hier voir, ende voir meer benoemder punten, die al bebrieft ſyn, die Hertoghe *Jan* beſegelt hevet. Ende het ſoude een claer ende een onverſproken ſoen weſen ende vrientſcap tuſſchen Hertoge *Jan*, ende der Stat van Utrecht, ende Amersfoerde van allen ſaken, die voir geſciet ſyn. Ende die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde ſouden Hertoghe *Jan* weder geven, tot daghe te betalen, die genoemt werden, XVIII. duſent Rynſche gulden.

Item die ſoen wert gefloten in den jaer van XIX. opten eerſten dach van April, ende was doe des Manendaghes na Palme. Ende op die ſoen, die doe gemaket was, ende op gelove van brieven, die doe gemaect werden, die Hertoghe *Jan* beſegelt hevet, begonnen die van Utrecht, Hollant te verſoeken, ende om hair comenſcap te varen, ende die van Amersfoerde desgelycs. Ende rechtevoert dairna op Paeſchavont quam een ſcip mit goede geladen uit Vlaenderen by Dordrecht, ende des goets wert een deel genomen, die luden gevangen, die opten ſcepe waren, dat ſcip mit een deel goets in den gronde geboort. Ende doe opten Paeſchdach quam een ander ſcip oick dair omtrent mit goede geladen, dat oick den Burgeren van Utrecht toebehoerde, ende dair wert hem oic haer goet uytgenomen. Ende beyde geſcieden tot *Crimpen* in den mont van der Lecke, ende mede van den geſellen van *Egmonde*, die 't beide namen, ende mede deden. Ende doe dit geſciede was Hertoghe *Jan* binnen *Dordrecht*, die dat terſtont geſcreven wert, dat te rechten an den ghenen, die t' gedaen hadden na uytwiſinge ſynre brieven, die laetſte mit hem

Digitized by Google

hem bededinct waren. Ende dit wert Hertoch *Jan* geſcreven eenwerf ende anderwerf, dattie Burgeren hoir verlies gebetert mochte worden, dair niet of en quam. Ende desgelycx wert die van Amersfoert mede gedaen bi der Zuderzee, meer afgenomen van hoiren tollen, van hoiren bier, dat in Hollant voer, dan ſy ſculdich waren, ende mit Hertoge *Ians* vrienden leſt verdedingt was. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoert vernamen, dat hoeren borgeren geen beſcheyt weder en voer, ende dat Hertoghe *Ian* dair niet toe en dede an den genen, die 't horen Borgeren gedaen hadden, doe gaven ſy 't haren Heer te kennen, ende den drien Steden van Overyſel, als Deventer, Campen, ende Swol, ende baden hem hier toe te raden, ente wiſen, want deſe ſaken hem ſeer laſtich anlägen, ende geern beſcheit wouden manen, mochtet hem daer toe comen, indien dat hem hoir brieven gehouden worden; die ſy van Hertoghe *Ian* nu leſt vercregen hadden. Ende het wert hem geraden, dat ſy die ſaken bet vervolgen ſouden an Hertoge *Ian* voirſz. Dat ſy deden, ende dair worden daghe of gemaket te houden te *Culenburch*, ende dair des Biſſcops hoirs Heeren, ende die Raden van den dreen Steden van Overyſel by waren, dair niet of en quam. Dat doe alſo bleef ſtaende. Mer waer die van Utrecht of van Amersfoirt in Hollant quamen, wordenſe gevangen, of hoer goet genomen, of geſlagen, vrouwen ende geeſtelike luden dair wort onredelic mede omgegangen.

Ende in den ſelven jaer van XIX. verbant hem Hertoge *Jan* omtrent Pinxteren mitten Hertoghe van Gelre boven der vriendeliker dedingh, die die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde mit hem vriendelic bededingt hadden, ende boven der ſoenen, daerſe die Hertoge van Brabant, doe hy mit Hertoge *Jan* ſoende, mit hem namelic in bededingde, ende oick dattie van Utrecht ende van Amersfoert van den verlieſe dat hem gedaen was, mitten redelic vervolch doe gedaen en hadden om beſceyt daer of te crighen. Hier en boven verbant hem Hertoghe *Ian* voirſz mit den Hertoghe van *Gelre*, op der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde*, ende hadden voorwaerde gemaket in den verbande, waert ſake dat ſy Amersfoert becrachten of gewinnen conden, dat ſoude die Hertoge van Gelre hebben ende behouden. Ende quame die Borchgrave van Mont-

Digitized by Google

foerde in der veden, ende Montfoerde gewonnen worde, dat ſoude Hertoch *Jan* hebben ende behouden. Aldus hadden ſy dat Geſticht gedeilt. Ende et was mede in den verbande als die Biſſcop ſtorve, dat heurre tweer vrienden dair by een ſouden comen, ende op enen man te ramen, die beide den Heeren genuegen ſoude. Ende en conden der Heeren vriende niet eens gewerden, die ſy van beiden ſiden dair by gevoecht hadden, te weten van elker Heeren wegen, ſo ſouden die dan enen Overman kieſen, ende op wien die Overman raet, des ſal beiden Heeren genuegen, ende dair mede te vrede weſen. Ende wie aldus by horen wil an t' Sticht quam, die ſoude hem verbynden tot beider Heren behoef nemmermeer tegen hem, noch hoiren onderſaten lande, noch lude te doen in geenre wys, noch dat des Biſſcops onderſaten, ſyn lande, noch ſyn luden tegen hem of den hunnen niet doen en ſullen. Ende dit was ſeer ſterckelic geveſticht van beiden Heeren mit brieven ende mit ſegelen, ende mit horen Rade ende vrienden van beiden ſiden beſegelt, om dattet emmer te bet gehouden ſoude weſen. Hier machmen vernemen in wat laſt, dattet Geſticht doe was, want dat lant dair Utrecht ſtaet boven mitten lande van Gelre, ende beneden mit Hollant alſo belegen was, dat ſy te water noch te lande ſonder grooten laſt nergent henen en mochten, als die Heeren wouden.

Item in den ſelven jaer van XIX. omtrent Sinte Jans dach te midſomer wert Biſſcop *Frederic* ontfangen van der Stat van *Gruaningen* tot enen Lantsheer, die langhe jaren van den Geſticht hem vervreemt hadden, ende geloefden hem goet ende getrouw te weſen, ende nemmermeer van den Geſticht te ſceyden. Ende hier had die edel eerbair Heer lang om gearbeit, ſint dat hy eerſt int lant quam, om ſyn Geſticht te helen, ende die goeden, die van den Geſticht vervreemt waren, na ſynre machten weder an den Geſticht te brengen.

Doe die ſoen tot Woudrichem uytgeſproken ende geſeit was tuſſchen den Hertoge van *Brabant* ende Hertoge *Ian* van *Beyeren* voerſz, bereide hem die Hertoge van *Brabant* te Brabant wert te vaeren, ende woude Vrou *Iacob* mede hebben, ſyn ſalige vrouwe, die ſeer node alſo uit Hollant voer, want ſy ſeer dair voor beducht was, al was ſy jong van jaren, toghe ſy uten lande, dat hoir vrienden dan verderflic waren,

die

Digitized by Google

die hoir truwelic ende vriendelic in hoeren laſt by geſtaen ende geholpen hadden. Aldus was ſy ſeer node uyt horen vrienden, ende om heurs Heeren wil, die 't van hoir gedaen woude hebben, ſo deedſe als een ſalige vrouwe, ende deed hairs Heren wille, ende mit den horen, ende voer mit hem te Brabant wert, ende woude hem een onderdanighe vrouwe weſen. Ende als hoir vrienden vernamen, die in Hollant geſeten waren, dat ſy uten lande gevaren was, bereiden hem heymeliken hoir goet te bergen, datmen bergen mocht, ende peinden hem heymelic uten lande te comen, ende en dorſtent dairna aldair niet onthouden, ende ſonderlinge die hore waren, ende hoers vaders vrienden geweeſt hadden, doe hy leefde, want ſy meenden al verderft te weſen van den Here van *Egmonde*, ende van der Cabbeljauſchen partye, alſt wel ſcheen an den geen van der Vrouwen vrienden, die dair bleven, die t' hoir recht toe genomen wert, die ſom doot geſlagen, ende maectent mitter Vrouwen vrienden, hoe ſy wouden, ende daer en was niemant, al mishagedet hem, die dair toe ſeggen dorſt, want dair en mocht niemant miſdoen, die hem toebehoirde. Die van Utrecht ende van Amersfoirde, dair voir of geroert is, vervolchden hoir ſaken voert van verlies ende afterweſen, doe ſy geen beſceit van Hertoge *Ian* en conden gecrigen, an den Hertoge van *Brabant*, ende gavent hem te kennen, ende Vrou *Iacob* desgelycs, die hem ſeer geerne geholpen hadde, hadſe gemeucht, mer ten quam an hair niet, want men liet hoir nergent bewynt hebben, noch hoiren vrienden. Ende die Hertoghe van *Brabant*, die hoir geholpen mocht hebben, liet alle dinc varen, ende reet jaghen, ende was dicſte van der tyt in den velde, ende dair ſtont ſyn ſin toe, alsmen doe ſeyde, ende ſyn Rade, die hy doe had, en achtens niet, alsmen doe vernemen conde. Want dair waren lude van Utrecht ontboden in Brabant te comen, van wegen des Hertogen van *Brabant*, die hy geleide gegeven had over al in den ſinen, dair die Hertoghe van *Brabant* die van Utrecht ſinen beſegelden brieve, mit ſinen uythangenden ſegel of gegeven had, den genen die van ſynre wegen dair ontboden waren, ende mit namen in den geleybrieff genoemt, die dair en boven in Brabant gewont ende dootgeſlaghen worden, dattie Stat van Utrecht dede vervolgen bi den

Rade van Brabant, ende an Hertoge *Ians* Rade, want die hantdadige veel in Hollant ende in Zeelant plagen te comen, om dat an den genen te rechten, die dat boven des Hertogen geleide van Brabant gedaen hadden, dat syn Raden in den sinen, ende daer hy Heerlicheit hadde, om synre eren wil mogelick wel gerecht souden hebben, dair niet toe gedaen en wert mit allen. Ende men seide doe hy muede gejaget hadde, dat hy dan leerde smeden. Van dusdanigen regiment was die Hertoge van *Brabant*, dat groote scade was, want doe hy Brabant, Henegouwen, ende Hollant mit die landen, die dair toe behoirden, te samen hadde, was, hy eens Conincs gelyc van meugen ende van rycheden, had hy selver gewilt. Mer neen hy, want hy segelde dat een lant voir ewech, ende dat ander dairna, dat der hoechgeboren Vorstin Vrou *Jacob* seer onbehagelic was, ende vele van den Heren van Brabant, ende van den Steden seer mishagede, alsmen hier na wel vernemen sal. Ende die van Utrecht en lietens niet, doe sy den Hertoghe van *Brabant* gevolcht hadden, sy en gavent den Steden van Hollant ende van Zeelant te kennen, om dat sy geern mit gunsten te besceide gecomen hadden sonder enigen last dairom an te nemen, ende oick datmen niet en mocht seggen, dat sy 't verhaesten, ende vervolchdent dairom veel te meer. Nochtant hoe goetelick syt vervolchden, ten bate hem niet, want wair heur vrienden in Hollant quamen werden geslagen ende gevangen, geestelike, vrouwe personen, wert onredelic dair mede omgegaen, ende den sommen hoer nose of gesneden, dat hem swaer te liden was. Ende doe die van Utrecht ende van Amersfoerde sagen, dat hem heur volgen niet en vorderde, ende van dage te dage meer belast werden, doe sagen sy wel, datmense met wil verderven woude, doe vervolchden sy 't voert an den edelen Here Bisscop *Frederic* van *Blanckenhem* horen Heer, ende den drien Steden over Ysel voergenoemt, daer sy doe ter tyt doe mede in een sonderling verbant stonden, die hem doe rieden, datmen een gemeen Capittel leggen soude, daermen die gemeen Clesye, die Ridderscap, die Steden, ende dat gemeen lant by roepen soude, ende geven hem die gebreken aldair te kennen, ende dair souden dan die drie Steden van Overysel mede by wesen. Dat also gesciede.

Ende

Digitized by Google

Ende doe wert alsdair overdragen, datmen Hertoghe *Jan* noch eens verſoeken ſoude mit des Biſſcops vrienden, die doe te *Lutſelenborch* was, ende geven hem die gebreken te kennen, ende des Biſſcops gebreken mede. Want nadien dat Hertoge *Jan* mitten Hertoge van *Brabant* verlyct was, nam hy den edelen Biſſcop dat lant van *Hageſteyn*, dattie Biſſcop een wyl by Hertoch *Willams* tyden beſeten hadde, ende by Vrou *Jacobs* tyden. Ende by begeerte der geenre daer 't Capittel by gehouden wert, ſo worden boden geſent tot Hertoge *Jan* in *Lutſelenburch*, om ofmen die ſake nederlegghen mocht, op dattie landen in vreden bleven. Dat alſo geſciede ende dat Capittel wert aldus geſloten: Mochten myn Heer ende die Steden ten beſceyde comen, dat ſagen ſy geern, ende en mocht dat niet geſcien, ſy wouden myn Heer doen, dat ſy ſculdich waren te doen. Ende hier mede reden die geen van hem tot Hertoch *Jan*, ende dat ſelmen verſtaen, dat geen lopende boden en waren, mer eerber luden van geboorte, die daer ridende geſent werden, alſt wel gebeurde, ende die goede luden quamen weder, als ſy hoir bootſcap gedaen hadden. Daer niet na en quam, den edelen Biſſcop, der Stat van Utrecht ende van Amersfoerde mede te beſceide te comen van den afterweſen, dat ſy hadden. Ende van dier tyt voert dochte die edel Biſſcop ende die Steden voirſz, hoe ſy te beſceide mochten comen. Ende doe ter tyt en wiſten die Biſſcop noch die Steden voerſz van geen verbande, dat Hertoge *Jan* mitten Hertoghe van Gelre verbonden was op die Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoerde*, ende bedochten alle dage, wat beſt gedaen wair om ten beſceyde te comen, ende dochten wel hem ware hert een oirloge an te nemen, want dat ſtont tot grooten laſt, ende alsmen dair in wair, en wiſtmen niet, hoe 't eynden ſoude, dair vele op gedocht wert. Oec wert dair ſeer op gedocht, ende bewogen, hoe die van Utrecht ende van Amersfoerde mit Hertoge *Jan* verſoent waren, ende na der ſoenen vriendelic mit Hertoghe *Jan* byſonder gunſtelic gededingt hadden, dat den Steden voerſz groot goet coſten ſoude, dat hem alinghe gebroken wert. Hierom beriet hem die ontſiende Heere lange ende vele mit ſinen heymeliken vrienden rade, ende by rade der Stat van *Utrecht* ende van *Amersfoert*, ende overdroegen te ſamen, dat ſy beſceyt

Digitized by Google

wouden hebben, of dair om oirlogen. Ende want die Here van *Egmont*, ende die Here van *Heemskerc* dat archſte deden, alsmen doe gemeenlick ſeide, mit Hertoge *Jan* tegen den mogenden Biſſcop ende ſinen tween Steden voirgenoemt, hierom overdroegen die edel Biſſcop mitter Stat van Utrecht ende Amersfoerde, mit *Willam* van *Brederode*, mit den Borchgrave van *Leyden*, Heer *Jan* van *Heemſteden*, mit vele goeder luden uit Hollant, ende mitter Stede van *Leyden*, die oick ſonderlinge vercort waren van den Here van *Egmonde*, van Heren *Geride* van *Heemskerc*, ende ſonderlinge een deel van der Cabbeljauſcher partyen van *Leyden*, die hem ende horen vrienden groot ongelove gedaen hadden, ende verbonden hem te ſamen op den Here van *Egmonde*, op Heer *Geride* van *Heemskerc*, ende op die Cabbeljauſche partye van die doe uit *Leyden* verdreven waren.

Item daerna in den jaer doe men xx. ſcreeff op den xxviii. dach van April gevielt, dat Biſſcop *Frederic* van *Blanckenhem* Biſſcop t'Utrecht, die Burchgrave van *Montfoerde* mit een deel Ridderen, ende knechten, die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde, ontſeiden den Here van *Egmonde*, Heer *Geryt* van *Heemskerc*, ende den ballingen, die doe uit *Leyden* verdreven waren, ende alle die geen, die de voergenoemde huyſden of hoveden, rieden, of voerſtonden, ende opten ſelven dach ſende Biſſcop *Frederic* ende die Stat van Utrecht dien van *Leyden* vyf hondert wel gewapent, een deel tyts by hem te blyven. Ende *Willam* van *Brederode*, die Borchgrave van *Leyden*, Heer *Jan* van *Heemſteden*, ende die Stede van *Leyden* mitter goeder lude worden mede vyant der geenre, die voergenoemt ſtaen in der manieren voerſz. Ende om dattie Heere van *Egmonde*, Heer *Gerrit* van *Heemskerc* dagelicx by Hertoge *Jan* waren, ende hy daer by al dede, ende Hertoge *Jan* ende die ballinge van *Leyden* in den lande van *Hollant* ende omtrent *Leyden* vengen ende ſloegen alrehande luden dair by geſeten, dingden, ſcatten, roofden, ende bernden veel van horen onderſaten, (ja ſy togen in den *Hagbe*, mer ſi en bergdens noch en dingdens niet, om dat hoirs Heren hoff dair plach te weſen, dat hem namaels te dragen mochte comen) ſo ſcicte die Biſſcop ſyn vrienden mitter Stat van *Utrecht* voir der *Goude*, ende die van *Leyden* quamen dair mede

mede. Dair wert gerooft ende gebernt, die luden geſlagen ende gevangen voir der poirten, dair Hertoge *Jan* ſelver binnen was, ende dede die poerten ſluten, ende woude dair niemant uit hebben. Ende doe die Biſſcops vrienden vernamen, ende die mitten ſinen in den velde waren, dat Hertoge *Jan* niet ſtriden en woude, namen ſy den vyanden, dat ſy hem nemen conden, ende togen dair mede in hare ſloten. Ende Hertoge *Jan*, ende die mit hem dair waren, en waren niet te vreden, datmen hem dien homoet dede, ende ſonderlinge van die van *Leyden*, ende van die gene, die mit die van *Leyden* dair waren, ende uit Hollant geboren, want die van *Leyden* mitten goeden luden, die dair lagen, dagelix grooten ſcade in Hollant deden. Hierom verſamede Hertoge *Jan* vele luden van Ridderen ende knechten uit Hollant, uit Zeelant, ende uit den beiden Steden, ende tooch dair mede voir *Poelgeeſt* niet veer van *Leiden*, ende belach dat, ende en lach dair niet langhe voir, ten wert hem opgegeven, ende wan doe mede dat huus te Weerde daer by gelegen met ſtormender hant, venc ende ſloech die geen, die daer op lagen, ende dede dat Huys anſteken ende bernen. Ende ſloech dairna voer Leiden op die ſide t'Utrecht waert, ende dede die ander ſide mit enen blochuys betymmeren, ende hy dede luden in den *Hage* leggen, om dat die van *Leyden* geen provande noch nutſcap van dair noch van der zee en quam, dat hem ſeer ongadelick was, ende dede mit grooten ſteenbuſſen menichwerf in die Stede ſcieten. Ende die goede luden, die binnen *Leyden* lagen, plagen dic ende veel uit te trecken, nu bi den heer op een tyt, voir dat blochuys op een ander tyt, ende deden hem groote ſcade in den heer, ende den genen die bi den blochuſen te weſen plagen. Oec wert Hertoge *Jan* menige man of geſcoten, die mit hem dair waren. Ende die van *Leyden* en waren oock ſonder ſcade niet, ende ſy hadden hem mit goeden bolwercken wel bewaert, datmenſe qualick beſcieten mocht, ende daerom hadden ſy 't vele beter.

Nu wat te ruſten van die van *Leyden*. Doe Hertoge *Jan* aldus in den oorloge gecomen was met Biſſcop *Frederic*, met die van Utrecht ende van Amersfoerde, doe dede Hertoge *Jan* vervolgen den Hertoge van Gelre om viant te werden der

der Stat van Utrecht ende van Amersfoerde, als hy hem in den verbant brieven gelovet hadde, dair sy hem te samen in verbonden hadden. Doe Hertoghe *Reynout* van *Gulic* ende van *Gelre* also versocht was van Hertoge *Jans* vrienden, als van Hertoge *Jans* wegen, doe dede hy als hy gelovet had, ende wert vyant der Stat van Utrecht ende van Amersfoert, mer des Bisscops vyant niet, ende veel Heren ontseyden mit hem dien twee Steden voirsz, die ic een deel hier vernoemen wil, als die Bisscop van *Trier*, ende van *Colen*, die Bisscop van *Munsteren*, die 't mogelic gelaten mochten hebben, want sy Geestelike Vorsten ende Prelaten waren, ende billiken tegen genen Gestichts Steden gesêt souden hebben, die hem noch horen onderzaten niet misdaen en hadden, ende mit weerliken Heren daer op niet geoorloget en souden hebben, want sy selve groot om haers Gestichts wil waren. Vele Ridders ende knechten ontseiden mit hem. Ende ontseiden den tween Steden voirgenoemt die Hertoge van den *Berge*, die Heer van *Hensberge*, die Grave van *Meurse*, ende vele goeder luden mit hem. Oec ontseiden den tween Steden voergenoemt die Joncker van *Gaesbeec*, ende die Heer van *Culenburch*, dattie Joncker van *Gaesbeec* wel gelaten mocht hebben, want die Heerlicheyt van *Abcoude* syn was, die alinge in den Sticht daer Utrecht staet gelegen is, ende van den Gesticht te leen hout, dair hem die edel Here Bisscop *Frederic* van *Blanckenbem* seer toe halp, dat hyse behielt, doe Heer *Jan* van *Brederode* die Stede van *Wyck* gewonnen hadde, dat clooster opgeslagen, ende syn wyff, die by sinen rade in den clooster gecomen was, mit machten dair uit nam, om die Heerlicheit van *Apcoude* dair mede te besitten, want sy een erfdochter van *Apcoude* was. Ende Bisscop *Frederic*, die doe ter *Horst* was, ende vernam dat, sat op terstont, ende reet te *Wyck* wert, daer hy in quam, ende ving Heren *Jan* van *Brederode*, ende nam hem syn goede wyf, ende brachtse int clooster, dair hy se uytgenomen hadde. Ende die reden waerom die edel Bisscop dat dede was daerom, want Heer *Jan* van *Brederode* selve een Sartroyse was, ende die vrouwe syn goede wyff een nonne was; ende beyde in horen Oirden professie gedaen hadden. Ende om dat die geoerde luden geen Heerlicheit also besitten mogen, ende die Joncker van *Gaesbeec*

Digitized by Google

Gaesbeec doe een recht leenvolger van der Heerlicheden van *Abcoude* was, hierom holp die edel Biſſcop toe, dattie Joncheer van *Gaesbeec* die Heerlicheit van *Abcoude* aldus behielt, want hy eens broeders ſoon van *Abcou* was, ende gaf hem mede Heren *Jan* van *Brederode* hem mede te behelpen. Ende die Joncheer van *Gaesbeeck* die an Biſſcop *Frederics* hant ſwoer, nemmermeer tegen hem noch tegen den Geſticht te doene; noch ſyn Sloten die in den Geſtichte ſyn niet te openen, dat Geſticht mede te oirlogen ofte te ſcadigen, ende daer hy den ontſienden Biſſcop ſyn opene brieven op gegeven hadde mit ſinen ſegel beſegelt, ende ſom van ſine magen hadden mede beſegelt om ſynre beden wil, ende oick ter meerre oirconde. Ende hier op wert die Joncker des Biſſcops ende der Steden vyant van Utrecht ende van Amersfoert, ende dede grooten ſcade in den Overſticht, ende tot veel tiden der Stede van *Wyc*. Ende cort na dat Hertoge *Reynout* viant geworden was, maecten die Gelreſche een reyſe voir *Amersfoerde*, ende wouden hoir oſſen uter weyde nemen, dattie van Amersfoerde node geleden hadden, ende togen haeſtelic uter Stat als onverſonnen luden, die hem des oirloges niet en verſtonden, dair die Gelreſche dat opſet toe gemaket hadden, ende alſo vroech als ſy uter Stat quamen, alſo veer datmen dair by comen mocht, reden die Gelreſche tot hem, vengen ende ſloegen hem of wel hondert man of meer, die de meeſte hoop al van *Amersfoerde* geboren waren, dat hem groot verlies was. Oeck waren die van *Amersfoert* doe ſeer belaſt van haren ballingen, die uyt hoire Stat verdreven waren, ende een deel dair af woonde in den lande van Gelre, die noch veel vrienden in *Amersfoert* hadden, alſo dattie van der Stat des te meer belaſt waren. Ende doe die van *Amersfoert* aldus neder lagen, verſamende Hertoghe *Reynout* vele Ridderen ende knechten, ende men ſeyde doe, dat hem goede luden van den Ryn neder ende uyt Saſſen ten dienſte quamen, en by namen die Biſſcop van *Munſteren*, die hem vele goeder luden by bracht, ende ten leſten vernam men, dat hy *Amersfoert* beſtallen woude. Ende doe Biſſcop *Frederic* ende die Stat van Utrecht vernamen, datmen ſeide, dat hy *Amersfoerde* beleggen woude, ſonden terſtont van hoiren vrienden in der Stat om die Stat helpen te bewaren vyf hondert gewapent ende groote ſteenbuſſen mede.

Digitized by Google

Ende in den ſelven jaer op Sinte Margrieten dach als Hertoge *Reynout* ſyn vrienden verſament hadde, tooch hy dair mede mitter opgaender ſonne voir *Amersfoirde*, ende men ſeyde doe, dattet getoch wel duerde van des morgens totten veſpertyt toe, eer hy ſyn vrienden by een creech, ende floech hem neder op der *Eem*, dat ſy meenden, die hem vuerden, datter heer van ſcutte, van buſſen, veer genoech gelegen hadde. Ende doe die van *Amersfoerd* ſagen ende vernamen, wair hem die Hertoge mitten heer neder geſlagen hadde, wordens te rade, dat ſy den Hertoge enten ſinen wouden te kennen geven, dat ſy reeſcap van buſſen binnen hadden, ende leyden een buſſe tot binnen haren bolwercken van der nyer Stat, ende ſcoten des ſelven avonts in den heer mit enen grooten ſteen, ende onlange dairna ſcoten ſy noch eens mit der ſelver Camerbuſſe, ende ſcoten doe veer over dat heer, dat veel van den Heren vervreemden die 't ſagen, ende hoorden ſeggen. Ende dairna in den avont quam in *Amersfoirt* die Prior van Sinte Andries klooſter, dair die Hertoge by nedergeſlagen was, ende makede een beſtant op dien ſelven avont, dat die Hertoge dair eerſt gecomen was, tuſſchen den Hertoge enten ſinen, ende der Stat duerende tot ſonnen onderganc dair naeſtcomende. Ende op der ſelver nacht maeften hem die Gelreſche toe, ende waren ſmorgens voir der ſonnen rede, ende togen weder van daen ten lande van Gelre wert. Ende aldus ghenadelike hevet onſe lieve Here dat Geſticht ende die Stat van *Amersfoerde* op die tyt daer verloſt van den meugenden Vorſt. Mer dat oorloghe bleeff ſtaende.

Nu wil ic ſcriven van Hertoghe *Ian* van *Beyeren*, die voer *Leyden* lach, hoe 't hem verginc, die ſeer dede arbeyden dach ende nacht om wil van der Stede ende van den luden te crigen, die dair binnen lagen. Die gene, die dair binnen lagen, arbeiden ſeer tegen die Stede, ende hem te onthouden, hoir lyff ende goet te bergen. Dair wert ſeer ende veel mit buſſen in geſcoten. Die uter Stede ſcoten veel mit bogen ende mit buſſen, ende deden grooten ſcade in den heer. Ende die van *Leyden* plagen dic uit te trecken op die gene, die uten heer totten blochuſe togen, of van den blochuſe totten heer wert togen, ende deden grote

ſcade

ſcade aldair. Ende doe dat aldus een wyl geſtaen hadde, ende die provande beſtont te nauwen, ende hem geen ontſet en quam alſo vroech, als ſy 't geern gehadt hadden, van Biſſcop *Frederic* ende van der Stat van Utrecht, die doe nochtan dair om onledich waren hem te ontſetten, ende hoir beſt dair toe deden, ende dat moſt heymelic weſen, want hads die Hertoge van Gelre gewaer worden, dat Biſſcop *Frederic* gebeden hadde, die Hertoge had dair tegen gebeden, ende hadde des Biſſcops bede dair mede gemaect te niet, ende oic doen bewaren, dat hem niemant van boven uten lande te bate gecomen hadde. Oock had die Hertoge noch een vordeel. Had die Biſſcop te *Leyden* getogen mit machten, ende dat openbaer had geworden, ſo had hy mit machten mogen comen ſonder vreeſe voir *Amersfoirde*, ende ſo had *Amersfoert* gewoeſt geweeſt by deſer reden: Want die geen die van *Amersfoert* gevangen waren in den lande van Gelre, ſom van hem wert dach gegeven, ende die quamen binnen *Amersfoerde*, ende vermaten hem, dattie van *Amersfoerde* ene ſoen mochten hebben, ende veilich varen ende keren mochten op hair rechten ende vriheden, die ſy hadden in den lande van Hollant, van Zeelant, ende in den lande van Gelre, ende ſouden al hoir vryheyt voir ende na veilich gebruken in beide der Heren lande voirſz, ende die gevangen ſouden quyt weſen, indien die van *Amersfoerde* des oirloges van dier tyt voirt hem onledich houden ſouden. Ende dit was gedaen om 't Geſticht van een te ſceiden. Ende dair waren alrehande luden in der Stat, die dair gehoir toe gaven, als die ſom die hair magen gevangen waren, ende hoopten hem alſo geholpen te hebben, die ſom die hair vrienden verdreven waren, ende hoopten hem alſo geholpen te hebben, die ſom die geerne vrede gehadt hadden, ende dair niet om gegeven en hadden, wair *Amersfoert* gebleven had, op dat ſy hadden meugen varen ende keren, ende dat waren ongetruwe luden, die alſo hoiren Heer ende hoire Hoofſtadt ofgegaen wouden hebben. Dair waren oic binnen *Amersfoert*, die dat ſeer verdocht, ende wouden liever mit hoiren Lantsheer, ende mit hoire Hoofſtadt liden, dat hem te liden ſtonde, dan alſo ongetruwe te weſen, dat ſy ongelooflick dair of ſceiden ſouden, ende lietent heymelic hoiren Heer enter Stat te weten, dattet alſo geſtelt was.

Ende die ontſiende Biſſcop nam corten raet mitter Stat van Utrecht, ende ſat op recht evoert, eer 't verboet mocht worden, ende liet ſynre vrienden weten, datmen ſynre waernaeme, hy woude terſtont by hem comen, ende nam mit hem ſom van den Overſten van der Stat, ende dair toe omtrent vyf hondert of ſes hondert gewapent, ende reet alſo binnen *Amersfoerde*, ende quam dair in omtrent dattie clock elve ſloech in den avont, ende vant ſom dair in van den gevangen, die 't geern toegejaecht hadden, mer die werden in der ſelver nacht uter Stat geholpen, ende des ſmorgens toecomende quamen die Gelreſche voir *Amersfoert*, ende doe ſy vernamen, dattie Biſſcop dair binnen was, corten horen reyſe, ende togen ten lande van Gelre wert, alſo dat ick voir myn beſt meen, had die Biſſcop mit machte daer doe niet geweeſt, *Amersfoerde* hadde gevreeſt, alſo waren vele luden daer binnen geſtelt. Ende doe 't die edel Biſſcop vernam, nam corten raet van ſinen vrienden, die hy doe by hem hadde, ende
† *Utrecht.* mit ſinen vrienden van † *Dordrecht* ende van *Amersfoert*, om die Stat te behouden voir ſulken laſt of anderen laſt, die hem vallen mocht, ende wordens eendrachtelick eens om die Stat te bewaren, ende te bet in vreden te bliven, datmen ſoude nemen uter Stat XII. of XIV. man, die meeſte onraet gemaket hadden, ende die ſouden t'Utrecht varen ende aldair bliven, ter tyt toe dat die Biſſcop, die Stat van Utrecht, ende van *Amersfoerde* eens anders te rade worden. Dat geſciede alſo, ende men leide hem hondert gewapent by voir laſt, die hem van buten toecomen mocht, of voir opſtane, dat van hem gemaket worden. Ende hier mede tooch Biſſcop *Frederic* mitten ſinen, die hy doe daer gebracht hadde tot Utrecht wert, ende van dier tyt voort reyſden die van *Amersfoert* in Veluwen, roofden, bernden op den ſelven, dat ſy voir niet gedaen en hadden. Ende Biſſcop *Frederic*, die altoos int ſin had ſinen vrienden wiſelic ende heymelic te baten te comen; als hier voir geroert is, had leggen een deel wyns, dair hy van gebeſicht ſoude hebben, ende alrehande provande desgelycs, ende om ſyn vrienden van daen hier te crigen ſonder geruſt, die van *Leyden* mede te bate te comen als voirſz is. Hierom dede die edel Here ſine vrienden aldair bidden in den lande, ende in den Steden desgelycs, dat ſy hem ſtercken wouden,

ende

ende ooc alſo ſterc maken, dat ſi hem die provande veilich by den water ter *Eem* mochten brengen, die hem daer toe beſaten dat te doen, ende doe die beſaet waren, ende den wynt mochten crigen, quamen ter *Eem* mitter provande, als Biſſcop *Frederic* van hem begeert hadde. Ende doe die aldair quamen was Biſſcop *Frederic* noch binnen *Amersfoert*, om van dair voirt of te trecken, als voir of geruert is. Ende doe die van Overyſel daer quamen, hadden die van *Leyden* mit Hertoge *Jan* gededingt, dat hem qualic gehouden wert, omtrent twee of drie dagen dair te voren, nochtan dat die van *Leyden* doe noch wel een wyl t'eten, ende te drincken hadden. Ende dat alſo gedaen togen die *Yſelaers* over in Waterlant, ende dair leden ſy ſchade, ende togen weder over *Yſel* van daer ſy gecomen waren. Ende doe Hertoge *Jan* aldus wil van *Leyden* gecregen hadde, doe meenden die van *Dordrecht*, dats die van Sinte *Geerdenberch* niet laten en ſouden, ſy en ſouden Hertoghe *Jan* inlaten, off ſyn vrienden van ſynre weghen, als die dair quamen, ende ſenden hoir vrienden doe aldair, dat huys ende die Stede te nemen tot Hertoge *Jans* behoef. Ende doe die van der Stede vernamen, dat Hertoge *Jans* vrienden dair gecomen waren, deden die poirten open, ende lietenſe incomen, dat hem te grooten ſcade quam, want die Balju die dat huys onder had, die waſſet leet, ende had hem te voren geſeyt, hy woude die Borch houden ende bewaren tot Vrou *Jacobs* behoeff Hertoghe *Willams* dochter, ende die kende hy voor ſyn Lantſvrouwe, ende niemant anders, ende had hem geſeit, lieten ſy anders ymant in die Stede, die Vrou *Jacob* tegen wair, wanneer hy dat vernam, hy ſoude die Stede rechtevoirt dan doen aenſteken, ende bernen. Ende alſo vroech als Hertoge *Jans* vrienden dair binnen gecomen waren, ende *Dirc* van der *Merwede* dat vernam, die doe dair Balju was, dede doen als hy hem geſeit hadde, ende dede vuer ſchieten van der Borch in der Stede, daer hy wael toe beſaet was, of hy dede die Stede aenſteken, ende bernen, welc hy van baden dede doen, die Stede wort al verbernt, off alſo na, datter niet veel en ſcheelde. Ende dit geſciede in den ſelven jaer omtrent Sinte Lamberts. Ende Hertoghe *Jans* vrienden die begrepen die verbernde Stede, ende bleven dair leggen, ende belagen dat Huus op die ſide, ende deden groote buſſen ende

ander reeſcap d'dair leggen, ende ſcoten veel op dat Huus, ende ſcoten alſo lange dat ſy eyen toorn of twee boven of ſcoten, mer dat en hinderde die van den Huſe niet ſeer. Ende die Baſtaert *Dirc* van der *Merwede*, die hem ſeer wel beſiet hadde mit alrehande provande ende reeſcap, diemen op ſulken borch behoeven mocht, ſcoet veel ende ſeer van den Huſe, ende dede ſeer groote ſcade dageſix in den heer, ende ſonderſinghe eer hem die van der Stede beholwerct hadden, ende die van den huſe togen op ende aff an der ſide te Brabant wert, als ſy wonden, dat hem die in die Stede lagen geern benomen hadden, dair ſy arbeyt om deden, ende dair ſy ſcade voir leden, alſo dat ſy dat overſloegen, ende bleven leggen in der Stede, ende Hertoge *Jan* ende ſyn vrienden, die hem ſeer geern geholpen hadden, ende geſien, dat hy heer van Hollant had gebleven, dochten dattie tyt van der bevelinge die hy had vaſte heen ginc, ende haeſt omme comen ſoude, ende hadden node gehadt dat weder an Vrou *Jacob* gecomen had, of an heur vrienden. Hier om dede Hertoghe *Jan* heimlic verwolgen den Hertoge van *Brabant*, daer hy ſeer goede vrienden by hadde, dair hem die Hertoge van *Brabant* mede plach te beraden, ende dede den Hertoge bidden, dat hy op enen benoemden dach mit heymelicke vrienden in ſtilre weer by hem comen woude tot *Gornichem*, want Hertoge *Jan* ſelve mit hem te ſpreken hadde. Dat alſo geſciede. Ende dair quamen die Vorſten by een mit enigen Raden, ende ſpraken te gader, ende maecten dair enen anderen dach weder by een te comen, ende onlange daerna verſamenden hem die Vorſten weder, alsmen doe ſeide in Zeelant, ende cort dairna dattie Heren geſceiden waren, ſeidmen gemeenlic, dattie Hertoge van *Brabant* Hertoge *Jan* ſyn jaren verlangt had, Hollant ende Zeelant te regeren vn. jaer langer, dant hem in der ſoenen te *Woudrichem* toegeſeit wert, ende bevolen was. Ende men ſeide dat mede, dat die Hertoghe van Brabant hem doe mede gaff die Stede van *Antwerpen*, mit der Graefſcap van Herentaels, dat mede Hertoge *Jan* beſegeit hadde. Doe waren hoerer veel noch qualiken te vreden van den genen, die wysheit hadden in Brabant, minden ende lief hadden, ende dochten: *Wilt onſen Heer aldus maken, als hy begint, ſo is Brabant verloren.* Ende hier wert raet op genomen, ende wert gebracht by den drien

Staten

Digitized by Google

Staten van den Lande, die dair of by een quamen tot veel tyden, om mit malcanderen eens te worden, die palen van Brabant in eren ende an den lande van Brabant te houden, dat een wyl vertooch, om des wil dat den Hertoch van Brabant veel vrienden hadde in den Lande ende in den Steden, ende hem die luden oick node tegen horen Heer te laste geset hadden, hadmens verby mogen gaen. Ende ten leſten alsmen ſeyde, doe werden veel van den Heren eens mitten lande ende mitten Hooftſteden, uytgenomen die Stede van den Boſch by den palen van Brabant. Ende doe den Hertoch van Brabant dat vernam, dattie meeſte Heren geeſtelic ende waerlic mit den Landen ende Steden eens waren als voirſz is, doe was hy beſorcht ende reet in der Stede ten *Boſch*, ende nam van ſynen vrienden by hem, ende bleeff een wyl dair legghen, ende ſommige van den Heren die 't vernamen, dat den Hertoch ten *Boſch* was, van die buyten Brabant geſeten waren, die reden tot hem ten *Boſch*, lichte te liever dan ſy 's hoopten te genieten, ende men ſeyde doe mede, dat dair Heren waren, die hem geboden te dienen, ende dat hy die Stede van den *Boſſche* mitter Meyerie van den Boſch wech geſegelt had. Ende doe veel van den Heren ende van den Steden van Brabant hem verenicht hadden van den genen, die van der meeſter meeninge waren, ende ſagen dat gemeenlic regiment van horen Heer als voirſz is, die wordens te rade, dat ſy dat te kennen wouden geven den Grave van *Simpol* ſynen broeder. Als ſy deden, ende begeerden van hem, dat hy comen woude in Brabant, ende vernemen ſelve, hoe 't gelegen was, ende dan dat beſte mede te raden. Ende die Hoechgeboren Heer, die ſinen broeder dus node had laten verderven, doe hy 't vernomen hadde, ſat op, ende reet uit Vrancryc, daer ſyn Heerlicheyt gelegen was, ende quam in Brabant, ende vernam dattet alſo was, alsmen hem had laten weten. Ende hy ſprac mitten Hertoch van Brabant ſinen broeder. Alſt al geſproken was, ſo ginct daer mede heen, ende deden alsmen plach te doen. Ende doe die Heren van Brabant ende die Steden ſagen, dattet niet batede, den Hertoch voer voort mit ſyne onderſaten, als hy gewoon was, doe worden ſy te rade, dat ſy enen Ruwaert ſetten wouden, om dat lant te behouden, want ſy meenden claerlyc na ſynen

regi-

regiment, had hy mogen begaen, als hy begonnen had, Brabant dat hadde verçoft geweeft. (1) Hierom overdroegen fy te ſamen, ende namen enen Ruwaert den Grave van *Simpel* fyner broeder, die hem die naeſte in bloede was, en oock haer Heer was, ſtorve den Hertoch ſonder wettelycke geboort, ende fy wonden hem in der Voochdyen houden, ende helpen, ende doen al datmen enen Ruwaert doen ſoude. Ende aldus is den Grave van *Simpel* ſinen broeder Ruwaert geworden. Ende ic meen oock dattet geſchiede by rade, ende by goetduncken des Hertogen van Bourgoengen, die doe Grave van Vlaenderen was, ende waren twee broeder kinder. Ende doe den Grave van *Simpel* aldus Ruwaert geworden was, mishaegdet, ende was t'onwille den Hertoch van Brabant, ende den genen die hem regierden, ende dochtent van dier tyt voort, hoe fy dat breken ende veranderen mochten, daer fy haer vermogen toe deden, alsmen hier na vernemen ſal. Ende die Grave van *Simpel*, die Ruwaert gemaeckt was, die verdrootet ſeer, dat Hertoch *Jan* van *Beyeren* Vrou *Jacob* ſynre nichten uten hoeren helt, ende ontnam hair hairs Vaders erff, ende lach doe mede voor dat huys Sinte *Geerdenberghe*, ende ginc herdelick mit Vrou *Jacob* ſynre nichten onme, ende benam hair alle, dat hi hair benemen mochte, ende hy wert toornich, ende hy en woude ſynre nichten alſo niet laten verderven, ende wert viant Hertoch *Jans* voerſz, ende een deel van den Heren van Brabant worden viant. Ende de Grave van *Simpel* die leyde volck tot *Steenbergen* mit baerdſen ende mit ſcepen

(1) Divæus *lib.* 18. *rer. Brabant. Caterum Ducem indies in pejus ruere, ac ſe totum infimis hominibus, & qui eum ab Ordinibus averterent deditum conſpicati Edmundum ab Emichovia Commendatorem Joannitarum, ac Dominum Chantreyne, in Franciam miſerunt ad Philippum fratrem Ducis Comitem S. Pauli, quem virum fortem, ac longe à fraternis moribus alienum Joannes patruus Dux Burgundiæ Præfectum Lutetiæ crearat &c. Hunc itaque orarunt, ut in Brabantiam veniens gubernationem rerum acciperet &c.* Walramus Comes S. Pauli, qui defunctus Ivodii, Ducatus Lutzenburgenſis opido, unicam habebat filiam, quam Antonius duxit Brabantiæ Dux, ex eaque ſuſcepit filios Joannem & Philippum, Philippus avo materno in Comitatu S. Pauli, in Ducatu Brabantiæ Joannes patri ſucceſſit. Miræ *ad Ann.* CIↃ. CCCC. XV.

Digitized by Google

ſcepen te wachten op den Hollanders, ende die in Vlaenderen of in Zeelant plagen te varen. Ende die van *Steenbergen* die deden hem groote ſcade, die daer by den water voeren, want die Hollanders en wouden hoer varen niet laten. Ooc mede worden dair ander ſcepen geleit te *Bergen* aen den *Zoom*, die oock vaſt ſcade deden by den water. Dit ſtont aldus een tyt, ende doe wert dair tuſſchen geſproken, ende een voirwaerde gemaeckt. Ende doe ter tyt was Vrou *Jacob* in Henegouwen gereden by haer moeder, ende de twee Doorluchtige Vorſtinnen werden van vrienden gewaerſchout, ende mede geſeyt, dat Vrou *Jacob* mit Godt niet langer by den Hertoch van Brabant bliven en mocht, overmits dattie Paus die diſpenſati van den huwelyck tuſſchen den Hertoch van Brabant ende Vrou *Jacob*, dair die confirmaci eerſt of gegeven was, onlanghe daerna dede wederroepen, dair den Hertoch van Brabant dede tegen appelleren na beſcreven rechten. Ende om dattie appellatie niet vervolcht en wert van des Hertogen wegen, alſmen gedaen ſoude hebben, dair mede ginc dat hilic te niet, ende van dier tyt voert ſo bleeff Vrou *Jacob* van den Hertoch van Brabant. Dair waren doe mogende Heren ende Vorſten, die ſpraken ende deden ſpreken mit ſommige van des Conincs vrienden van Engelant, die doe die allerontſienſte Heer van Kerſtenryck was, om een van ſyne broederen, die hy drie hadde, mit Vrou *Jacob* in wittelic hilic ende in echtſcappe te vergaren, dat heymelic geſproken ende gedaeyngt worde. In deſer manieren wert Vrou *Jacob* ledich van den Hertoch van Brabant by den Hove van Romen, ende die Paeus dair mede diſpenſierde, dat een van den broederen van Engelant, die dair genoemt wert, ende Vrou *Jacob* in wittelic huwelick te ſamen ſitten mochten, want ſi malcander ruſtelic waren, ende die Paus conſenteerde, dattet geſcien mochte, ſo ſoude dan, als die Bullen dair of gecomen waren, die broeder van Engelant ende Vrou *Jacob* malcanderen trouwen ende beſlapen. Ende den Coninc van Engelant geloofde Vrou *Jacob*, alſo drade als dat geſciet was, in Hollant weder by den haren te brengen. Ende dit wort aldus beſloten, ende die Coninc ſende te Romen groote Heren, eerbaer mannen, deſe ſake aldair te vorderen ende aldaer te eynden. Ende doe men aldus onledich was, ende tracteerde van den hilic van des Conincs broeder ende Vrou *Iacob* voerſz,

Digitized by Google

doe wert den Coninc laten weten, dat een van syne broederen, die hy in Vrancryc gelaten hadde, gestreden hadde mitten Dolsyn van Vrancryck, ende sinen broeder dair doot gebleven wair. Ende doe den Coninck dat vernam, hielt hy hem als een salich Heer doen soude, ende bereyde hem van dage te dage over in Vrancryc te trecken, synen broeder te wreken, ende synen vrienden te bate te comen, ende versamede een al te grooten heer uyt Engelant, ende tooch dair mede in Vrancryc, ende den Hertoch van Bourgongien, die doe mede beneden Paris was, die sterckte hem, ende reet mede voir of na mitten Coninc van Engelant te Vrancryck waert, want sy te samen hem tegen den Dolphyn verbonden hadden, ende tegen den sinen.

Nu voert te scriven van Bisscop *Vrederic* ende van der Stat van *Utrecht*, ende van *Amersfoirde*, die in grooten last van oirloge waren tegen den genen, daer of geruert is, sy weerden hem, ende deden daghelix dat best dat sy mochten. Ende om dattie Steden van Overysel hem noch leech hilden totten oirloge, daerom vervolchde hem Bisscop *Vrederic*, ende die van Utrecht, ende die van Amersfoirde, want sy noch in een verbande mit hem stonden, dat sy hem in desen last te bate quamen na uytwysinge des verbants brieven, dat die Steden ten lesten deden, ende worden vyant des Heren van *Egmonde*, Heer *Gerrit* van *Heemskerc*, ende der geenre die Bisscop *Vrederic*, die van Utrecht ende Amersfoirde, voir ontseit hadden. Ende int selve jaer omtrent Sinte *Remigius* so waren die van Utrecht voir Amsterdam getogen, ende verstaken hem daer by, dat die van Amsterdam niet en wisten, ende scicten lichte luden koeyen in den velde te nemen. Ende doe die van Amsterdam des gewaer worden togen sy haestich uter Stede te voet ende te sceep om dat goet te bescutten, ende om de vianden den wech te ondergaen, ende meendense also te behouden. Ende doe sy een stuck uytter Stede gecomen waren, setten sy die van Utrecht toe, die alle wyckende achterwaerts liepen, ende in den volgen wordens die van Amsterdam gewaer, datter gereet volc in den velde was, ende worden wyckende, ende liepen weder ter Statwaert, ende die van Utrecht vengen ende sloegen doe wel omtrent derdalf hondert, ende hadden die van Utrecht wat langer gelegen, dat die van Amsterdam wat verre van der Stede gecomen hadden, so hadden die

Digitized by Google

die luden ende Stede hoer geweeſt by deſer reden: Doe dat gerucht in Amſterdam quam, ende datmen ſeyde, dat die van Utrecht voir die Stede waren, ende veel hoire vrienden geſlegen ende gevangen waren, doe waren dair luden, alsmen ſeyde, die hoir goet ſcheepten, ende maecten hem reet wech te varen, ende het meenden ſommige luden, hadden die van Utrecht doe rechtevoert mit neerſticheyt aen die Stede gevallen, dat dair groot aventuer in geſteken hadde, want die luden van der Stede doe ſeer verſuft waren. Ende die van Utrecht togen t'huyswaert, ende waren vrolic ende blyde, ende dancten God, ende den goeden Sinte Martyn, dattet hem alſo vergaen was, ende brochten die gevangen mede t'Utrecht in die Stat, dair die goede luden van der Stat ſeer in verblyt waren.

Nu mach ic voert ſcriven, hoe men doe ſeide, dattie Heren meenden die Stede van Utrecht ende van Amersfoerde te verderven, of ſonderlinge wil daer of te hebben in deſer manieren: Sy wouden treckende oirlogen om die Steden te meer te belaſten. Oick wouden ſy hem benemen, dat ſy varen noch keren en mochten, om een opſtaen ende twydracht onder die Gemeente te maken in der Stat, die te varen ende te keeren plagen. Dat derde was, ſy meenden die Steden aldus te verhongeren ende uyt te teeren, dat God van Hemelryc int eerſte, ende die goede Sinte Martyn vriendelic mit hem verſagen, als ick wel ſcriven mach, als eerſt van den treckenden oirloch, dair ſy die genade toe gecregen, dattie van Utrecht veel goets uit Hollant cregen van verdinge ende brantſcattinge, want ſy hadden verdingent Cudelſtaert ende Aelſmeer met veer van Haerlem des weges, want ſy hadden in verding alle die geen die beneden Schoonhoven ſaten in den ſelven wairt tot Ouwater toe, beneden Krimpen in Almblaſſerwaert toe, en verder, tot Ockerſpel toe, ende dorp verding, ende een deel van den venen, die van Woerden voirt te Leyden wairt gelegen ſyn, Goylant ſonder die Stede van Naerden, veel dorpen in Aemſterlant, ende maeckten daer toe veel goets van den gevangen, die int eerſte jaer van Amſterdam ende anders wair gevangen worden uit Hollant, dat hem groote hulp dede totten treckenden oorloge. Item dat ſy meenden tweedracht in den Steden te maken, om datmen varen noch keren

Digitized by Google

en mocht, daer van machmen weten, dattet gemeen volc hem al seer goetlyc ende vriendelyc leet, want sy wisten wel dat die Steden geern gelt ende goet gegeven hadden om vrede te hebben, dat an der Stat niet en gebrack. Item dat derde dat syse meenden te verhongeren, doe hadden die van Utrecht die genade, dat die Stat in menigen jaren die geleden waren, nye also veel versien en was van herden koren, als sy waren, doe dat oorloch begon, ende God versacht mede in den eersten jaer, datse hoeren vianden doe veel beesten ende scapen namen, dattie gemeen man mit cleynen gelde hem doe wel van vleysch bewairde, ende oic een deel van der rycheyt mede, ende dat oirloch bleef duirende den winter over, ende deden scade tot veel tyden, nu de een, morgen die ander.

Nu mach ic voert scriven van den Hertoch van Brabant, die qualyc te vreden was, dat syn broeder Ruwaert gemaect was, die alle wege daerom dacht, ende die gene die hy by hem had, hoe hy dat best breken mocht, ende maecte vrientscap mit Heren van buyten, ende dede syn beste om vrede binnen lants te maken, ende dat gesciede al heymelicke, om datmen aldair niet op deyncken en soude. Ende maecten aldus een gewerf mitten Here van *Hensberch*, ende mit anderen Heren by den Hertoch te comen, ende een deel van hairen vrienden dan mede te brengen, alst hem die Hertoch te weten dede. Ende daerna doemen screeff CIↃ. CCCC. XXI. omtrent Sinte Agnieten dach quam den Hertoch van Brabant voir *Brosel*, ende brochte een deel Heren ende goede mannen, dair den Hertoch ende de syne niet in en mochten, want die poirten van der Stat gesloten waren, ende begeerde, datmen hem die poirten open dede. Dat die poirtier niet doen en dorste buiten consent van den Grave van *Simpol* synen broeder, ende der Stat van *Brosel*, ende bracht een deel Heren, ende goede luden mede, ende by rade des genen ende Raets van der Stat quam den Hertoch daer binnen, maer het vertooch een wyle mitten berade, eer dat hy binnen quam. Ende den Hertoch dede hem te gemacke, ende den genen, die mit hem quamen † des dagelycx. Ende het geviel in der toecomender nacht, dat een wyf of een knecht gewaer wert in een van den tabernen, dair des Hertochs vrienden in gelogeert

† des gelycx.

logeert waren, die hem bi dage uitgedaen hadde, een ſtuck in der nacht hem wapende, ende aendeden, doe tyt was te ſlapen. Dat wort zedelic bygebracht, die 't heymelic vernam, dattet alſo was, ende brochtet by ſommige van den genen, die de Stat mede te bewaren hadden, ende die ſpraken vrienden voirt toe, ende quamen aldus hoire een deel by een, ende vondent, dat hem die gaſten alſo een deel aen gedaen hadden, ende wordens te rade, dat ſi den Hertoch, ende die hy mede gebracht hadde, houden wouden, ende vingen den Hertoch, ende die mit hem daer gecomen waren, eer den Hertoch ſyn vrienden te ſamen creech, omtrent ſes hondert man, ende daer waren omtrent vyf hondert paerden, die te voorſchyn quamen, ende daer wert gevangen den Heer van *Hensberch*, ende den Grave ſyn ſoon, den Grave van *Meynſe*, ende den Prooſt van *Aken*, die een ſoon te *Bueren* was, ende onder die VII. hondert man, die gevangen worden, (1) waren dair wel anderhalf hondert van den ſcilde geboren, die van buyten waren, ende doe deſe gevangen waren, doe wor-

(1) Nobiles Germanos, numero tamen non expreſſo, vocat Petr. Divæus *lib.* 18. *hiſt.* Ex bibliotheca Gemblacenſi ſcriptorem habeo Anonymum, & hactenus nondum viſum, rerum Brabanticarum, qui & numerum expreſſit, nobiles vocans & Dominos. *Nec multum*, inquit, *poſt hæc omnium extraneorum Dominorum ſatellites à vinculis abſoluti & remiſſi ſunt, ſed ipſi nobiles & Domini, qui fuerunt ferme* CL. *juſſi ſunt permanere. Nobiles*, inquit, *& Domini. Domini* Toparchæ ſunt, Comites, Principes, nobiles majorum gentium. Chronic. Archic. Oldenburgenſ. apud Meibom. *to.* 2. *rer. Germ. ad Ann.* 1347. *in quo exercitu habuit* DCCCC. *milites & famulos, cum Dominis iſtis, Comite de Monte, qui nunc Dux Clivenſis, Comite de Steinfordia, Epiſcopo Paderbornenſe, & Archicomite de Oldenburg &c.* Chron. Bremenſ. *ibid. p.* 75. *cum quinque Dominis terrarum &c. venit Archiepiſcopus Nicolaus in Friſiam.* Vox alibi etiam frequens eodem ſignificatu. Felix Faber *hiſt. Suevor. lib.* 1. *cap.* 12. *Coloniæ, Auguſtæ, & Ulmæ dietas & Dominorum conventus plures pro bono Reipublicæ tenuit.* & mox: *Dicitur enim, quod ante ſua tempora de tota Suevia non fuerit una imperialis civitas, ſed Domini & nobiles totum habebant.* Add. *ibid. p.* 112. Idem ſunt, qui dicuntur hic *van den ſcilde geboren*, quamvis verba hæc alioquin paulo latius comprehendant omnes indiſtincte, quorum vetus nobilitas. Vid. *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 17.

Digitized by Google

worden daer binnen *Broſel* luden getaſt ende aengetaſt, dair men quaet vermoeden of hadde. Daer men doe of vernam, dat het een opſet dinck was om den Grave van *Simpol*, ende om Vrou *Jacob* te belaſten, ende oock hore beyder vrienden van buten ende van binnen *Broſel* te verderven, daer luden om gedoot worden, ende waren van binnen *Broſel*, ende niet van den minſten. Ende die van *Broſel* des Graven ende Vrou *Jacobs* vrienden, en hadden nimmermeer gemeent dattie van binnen hoir medepointers den Grave ende hem dat gedaen ſouden hebben; want ſy niet in gedachten hadden dat lant van Brabant in eren te houden, dair ſi haer beſt toe deden. Ende en hadde hem den Hertoch alſo niet laten beleyden, ende ſyn landen in eren ende te gader gehouden hadde, ſi hadden wel met hem te vreden geweeſt.

Item in den ſelven jaer op den XXIII. dach in Maerte wert die eerbaer Biſſcop *Coenraet*, die dat *Collegium* van onſer Vrouwen t'Utrecht geſticht hevet, ende die ſelve kerck dede maken in der eren van onſer liever Vrouwen opgegraven uyt den grave, dair hy eerſt, doe hy doot was, in gegraven was, daer hy langer dan ccc. jaren in gegraven hadde geweeſt. Ende doe men dat graf op dede, doe lach dat doode lichaem noch al by een, dat veel van den Heren die 't ſagen, ende ander luden mede, ſeer verwonderde, dattet lichaem, dat alſo lange onder die aerde hadde geweeſt noch alſo heel ende alſo geſien was, ende opten ſelven dach wert dat lichaem ende dat gebeent van den ſelven Biſſcop van grooter waerdicheit uitten grave genomen, van Biſſcop *Matthys* Biſſcop van *Biduaen*, dair veel van den Heren van den ſelven Godshuys by waren, ende wairlike luden een groot deel, ende wert weder op dat nye Choer gebracht, ende aldaer weder begraven in een nye graff, dat hem aldair gemaeckt was tot ſynre groter ere, dat ic hoop dat hy wel verdient hadde. Ende op den ſelven dach wert dat nye Choer gemaeckt gewyet van Biſſcop *Matthys* by der eren Gods, ende onſer liever Vrouwen, ende meer van ſinen lieven heyligen in den euwigen leven.

In den ſelven jaer voerſz als CIↃ. CCCC. ende XXI. opten Sonnendach den XXIII. dach van der maent April, geſciede enen grooten brant binnen der Stede van *Amſterdam*, alſo dat het derdendeel van der Stede wel verbrande, doe bernde die nye

Digitized by Google

nye kerck, die heylige ſtede, ende dat heylige ſacrament aldair te ruſten plach, dat gaſthuys, dat raethuys, dat bagynhoff mit haer Capelle barnde daer mede, alſo datter doe een groote ſcade geſciede.

Item doe ter tyt doe deſe brant geſciede doe hadde die Stat van Utrecht begrepen, ende dede maken dat blochuys ter *Eem*, dat buten op den zeecant geſet wert om die ſcepen die van der Zuderzee van buten in plagen te comen om die te vryen, want die Hollanders die plagen tot veel tyden groote ſcade dair te doen, dat den Hollanders dairna tot coſten quam, overmits dat die van *Campen*, doe dat blochuys gemaeckt was, als datmen mit enen voorwinde van *Campen* in der *Eem* voer, ende van der *Eem* alſo weer tot *Campen*, ende plagen, wyn, coorn, ſout, ende alrehande provande alſo in der *Eem* te brengen, dat den Hollander doe niet keeren en mochte, gelycken als hy voren gedaen hadde. Des ſy qualick te vreden waren, ende maeckten dairna toe twee groote ſcepen, hulcken, of cogghen, en veel baerdſen dair toe, ende manden die mit gewapende luden, mit provande, mit reetſcappe daer by, ende brachten die ſceep voir dat gat van der *Eem*, alſo na den lande, als die groote ſcepen dair leggen mochten, ende die baerdſen voeren of ende an, om dat varen te benemen, om dat ſy meenden die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde te verhongeren, ende die groote ſcepen bleven een wyl tyts daer leggen, ende die baerdſen quamen ende voeren, nadien dat die wint waeyde, want die ſchepen die van *Campen* comen moſten, die moſten die Noorden wint hebben, of wat van den Ooſten, of wat van den Weſten, ende mit den Noorden winde. Ende dat wiſten die Hollanders wel, ende dairna quamen ſy by den grooten ſcepen, na datten die van *Campen* den wint te bate hadden.

Item doe ter tyt plagen die Gelreſche vaſt voir Amersfoirde te comen, nu en echter, ende namen hem by wylen een deel beeſten, ende vengen hem by wylen of een deel arme luden, drie ofte vier, die in den velde waren, ende ſomtig in den Overſticht desgelycx. Ende desgelycx ſo dede den Joncheere van *Gaisbeec* in den Overſtichte in der Stede van *Wyck*, ende doe ter tyt plagen die van *Culenburch* over in den

Stichte

Stichte te comen, nu ende eñer, roofden ende branden, vingen ende ſloegen die arme luden, ende ſommyts die geen die tegen den Joncheer van *Gaesbeec* verdingt hadden, ende rechtinge doe van hem begeerden, van den genen, die doe in den verdingh waren, ende hem die ſcade gedaen hadden, dattie Joncheer overſloech, ende liet die geen varen, die den luden over ſyn verdingh geſcadicht hadden, ende t'hoir genomen hadden. Item in den ſelven jaer als die wegen begonden te drogen, ende darmen den lande te voet ende te paerde gebruycken mocht, doe togen die van Utrecht ende van Amersfoirde in der Veluwen tot *Barnevelt*, ende dair omtrent, om dat veel van hoiren vyanden dair plagen te leggen, ende ter *Nyerkerck* desgelycx, die dagelycx voir Amersfoirde ende in den Overflicht daer in ende uit groote ſcade plegen te doen ſonder aflaten, ende om dattie Stat van Utrecht meende datmen gelaten ſoude hebben in den Stichte alſo te ſcadigen, want den Hertoch van *Gelder* des Biſſcops noch des Stats viant niet en was, dair hy 't mogelic om gelaten ſoude hebben, daerom vertoocht die Stat een wyl, dat ſy dair niet en quamen, ende doe 't niet al en batede, oock wat ſy leden, doe ſy daer quamen, doe wonnen ſy hem die lantweer af, die te *Barnevelt* gemaeckt was, roofden ende branden dat dorp van *Barnevelt*, ende veel datter by ſtont, ende onlange daerna togen die van Utrecht ende van Amersfoerde in die Veluwe, branden ende roofden ter *Scuer*, ende voort *Huyſen*, ende dat dorp te *Putten*, ende deden dair groote ſcade, ende togen weder in hoiren Steden, ende onlange dairna togen die van Utrecht ende van Amersfoirde noch weder in der Veluwen, ende branden *Ermel*, ende vele Hoven by den zeecant, ſtormden doe dat Huys te *Erler*, ende wonnen dat ſtormenderhant, dair ſeven oft acht mannen of gewonnen werden, ende togen wederomme tot haren Sloten, ende barnden alſo al dat onder wegen ongebarnt was. Ende desgelycx op een ander tyt barnden ſy dat Dorp tot *Ede* ende veel Hoven daer by. Ende doe ſy *Ede* bernden, doe was Hertoch *Reynout* te *Roſendael*, ende hadde doe wel cccc. paerden by hem, ende veel Ridders ende knechten, die daer by hem gecomen waren, want hy doe uytten lande van *Gulic* corts gecomen was. Die

van

van Utrecht deden dair ſi om uyt waren, ende hem en volgde niemant, ende quamen wederom by den hoeren, ende deden aldus groote ſcade in dat eynde van der Veluwen, nu op een ſtede, morgen op een ander ſtede, als gy voir wel gehoort hebt, ende quamen dair ſeer node aen, hadden ſyt verdrach mogen hebben in eeniger manieren.

Item doe ter tyt ende in den ſelven jaer, ende in den jaer te voren waſſer een al te grooten dwalinge en opſtal van ongelove in den landen van *Beem*, dat mit luden, alsmen doe ſeyde, ſeer verſuimt wert, overmits datmen ten eerſten daer niet toe en dede, doe die dwalinge begon, ende maecten den genen koen, die mitten ongelove beſmet waren, ende worden veel te herder in hoiren voirgaen, ende worden ten leſten alſo ſtout, ende alſo ſterc mitten genen, die hem anvellen, datſe om niemant en gaven, ende deden wat ſy wouden, en waren dair op geſtelt, alsmen doe gemeenlick ſeide, dat heylige Kerſten geloove te deſtrueren, ende te niete te maken, ende deden veel ongenade an geoirde luden beyde an mannen ende an vrouwen, die hem hair ongelove niet en wouden volgen, ende werden ſeer verhert in hare boosheyt, dat ſy niet daerom en gaven wat ſy deden, ende worden alſo machtich mitter ongenade, die ſy bedreven, van luden, die hem aenvellen, datmen doe ſeyde, dat ſy wel mochten verwerven drie hondert duyſent vechtender mannen hem mede te behelpen. Dit vernam den Paus *Martinus* onſe Aertſche vader, die doe was, ende hy was qualick te vreden opten genen, die dat waerlyc ſwaert bevolen was, dattie dair niet meer toe gedaen en hadden, ende daer omtrent geſeten waren, of datmen hem die ſaeck des ongeloven niet te kennen gegeven en hadde, want dat een die meeſte ſaeck is, dairmen dat wairlycke ſwaert meeſt toe beſigen ſal. Hierom ſende den Paus *Martinus* ſyn Legaten tot veel Steden aen den Vorſten, den Heeren te vermanen, die ongelovige te helpen weerſtaen, ende dede preken alle die geen, die daer togen om die ongelovige te weerſtaen, ende des in goeden wille waren, aflaet van allen ſonden, dair hem veel Vorſten ende Heeren geeſtelyc ende waerlyck toe beſaten te trecken, ende dair toe veel goeder luden, die in Steden ende dorpen geſeten waren, die hem bereyden aldair te trecken.

Digitized by Google

Item in den selven jaer doe dat koorn uten velde ende by den huysen gebracht ende gevoert was, doe tooch Bisscop *Frederic* mit een deel van syn Ridderen ende knechten ende mitter Stat van Utrecht ende van Amersfoerde tot *Rekem*, ende dair bleef hy leggen die edele Heer mit syn vrienden, ende een hoop van rydende volck tot *Aernem* om te vernemen, of hy hadde willen volgen, die luttel of niet uyt en quamen, ende reden doe voirt voer *Rosendael*, dat des Hertogen Hoff ende speelhuys plach te wesen, als hy in den lande van Gelre was. Ende sy bernden dat Hoff te *Rosendael*, mer sy en bernden dat Huys niet, ende reden voort te *Velp*, omtrent een half myle op geen syde *Aernhem* ter *Veluwen* waert in, ende branden dat Dorp te *Velp*, dair ick meen, hadde die wint tot *Aernem* waert gewaeyt, die voncken souden met hopen dair gecomen hebben, ende souden oeck wit van der asschen geworden hebben. Doe dit gedaen was, ende die van *Aernhem* niet uyt en quamen, doe die Utersche Ridders weder om tot *Rekem* quamen, dair hoir Heer gebleven was, ende die edel Heer sat op, ende reet t'Utrecht wairt, ende dat Dorp te *Rekem* wert doe gebernt. Ende aldus als gy horen moget, so wert dat eynde van der Veluwen voir ende na seer gewoest, ende verderft, dat sy cleyn hadden vermoet, doe die Heren hem verbonden, ende meenden, dat sy den Stichte ende die Stat van Utrecht ende van Amersfoerde verderft ende te niet gemaect souden hebben, dattie gebenedyde God ende den grooten Heer Sinte Martyn genadelycken versien hebben, dattet niet gesciet en is, ende dat Gesticht mitter Stat van Utrecht in eren gebleven syn, des God almachtich dair alle goet af comt, ende die groote Heer Sinte Martyn ewelyck ende immermeer gelooft ende gedanct moeten wesen, ende die grootmoedige Gelreschen, die dat seer onbehagelycken was vergaderden dair veel luden te peerde ende te voet, om den homoet te wreken, die hem doe gesciet was, ende getogen weder in den Stichte, ende barnden veel huisen in den Overstichte niet veer van Rynouwen, mer die gene, die sy barnden, dat waren meest verdingde luden, die tegen den Joncheer van *Gaesbeec* verdingt hadden, ende meenden hem dair mede bescut te hebben. Ende aldus bleef dat oirloch staende, ende deden elck den anderen

groote

groote ſcade, huden den Gelreſchen ende morgen den Utrechtſchen alſo dat die arme luden aen beyden ſyden, die opte palen van den lande woonden ſeer verderft worden. Doe ter tyt waren die van Utrecht ſeer beladen met driederhande ſwaricheyt, als ic u ſcryven mach. Dat eerſte was, ſi waren in enen groten oirloge, ende ſeer beladen mit twe onverwinlicke groote Vorſten, daer ſy tuſſchen ſaten, ende dieſe gaerne verderft hadden, dat God bewaerde. Dat ander was, broot ende hier dat wert coſtelic, want die een goet mudde weyts copen ſoude, hy moſter om geven vyff gulden, ende een goet mudde havers moſt coſten twee gulden of meer. Dat derde was, ſi cregen groote ſterft, die hem ſwaerſte was, want hem ſtorven of doe ter tyt veel goeder heerlicker mannen, die ſi qualick ontberen mochten in der Stat van Utrecht, ende int lange het meenden luden, dat hem doe wel of ſtorven xv. hondert vechters, die ſi qualick ontberen mochten, dat wel te vermoeden was, nadien dat ſi in ſo grooten vede waren. Nochtant hoe ſeer het ſtorf, ende hoe ſwaerlic dat ſi metten oorloch beladen waren, ende mitter ſcerper tyt, nochtant was dat gemeen, datmen dagelyck niet meer en reyſde, ende waren waerlyc bet gemoet dan ſi waren doe dat oorloch beſtont. Dat ic anders niet begripen en can, dan dat die genade Gods mit hem was, daer ſi van geſterct ende geſpyſt worden, alsmen hier na wel bet vernemen ſal.

Item noch in den ſelven jaer van xxi. op Sinte Martyns avont in den winter, doe alle man meende, dattie van Utrecht vrolyc ſouden geweeſt hebben, want Sinte *Martyn* oer patroon was, doe togen die van Utrecht uit, ende waren ſterck omtrent duyſent gewapende, ende quamen des avonts tot *Renen*, dair ſy doe aten ende vrolic waren. Dairna een ſtuck in den avont bereyden hem die van Utrecht, ende togen doe van *Renen* te voet voor *Wageningen*, ende hadden enen beer doen maken die poert mede op te ſtoten, want dair geen tochbrugge en was, mer dair ſtont een ſterck houte ameyde voer die poert, die geſloten was, ende deden dat ſlot opſlaen, ende manneden hore beer, ende ſtieten dair mede op dat winket van der poorten, dat ſo lude rammelde, dat het die wakers hoirden, ende vraechden, wie dair ſo clopten. Men ſeyde

Digitized by Google

hem weder, dair waren luden, die gaerne in waren, ende ſtieten doe noch eens, dair ſy voir geſtoten hadden. Die wakers ſpraken weder: *Clopt guelic. Men is om de ſloetels gegaen.* Ende die van Utrecht vermaenden hem doe weder, ende ſtieten derdewerff mit machten mit horen beer op die cleyn poort, alſo ſeer dattie poort opſpranck. Ende die van Utrecht togen in, ende hebben die Stede aldus gewonnen, ende venghen dair Heer *Henric* van *Homoet* in die Stede, ende omtrent LXXX. of c. mannen, ende dair lieper een deel op een ſtercke poorte, ende een deel vielender over de muiren van der Stede, ende ſyn alſo van daen gecomen. Daer worden gewonnen een deel geſadelde paerden, dair ſeer goede hengſten mede waren, Veel reede guets wert dair gewonnen, als men wel vermoeden mach, want daer woonden rycke luden in der Stede, ende was veel in gevlucht van buten van die gene, die dair omtrent geſeten waren. Doe dit aldus geſciet was, verſamende hem die wysheit van die van Utrecht van die gene die dair waren, ende ſpraken te ſamen, wat ſi metter Stede doen wouden, ende ſy wordens eens, dat ſy die Stat uytſlaen, ende bernen wouden, als ſi deden. Want den Sticht van Utrecht dat was aldair ſeer wel opter Veluwen geſloten. Dit gedaen liepen die van Utrecht wederom tot hore Statwaert mitten gevangen, ende mit alſulker have als ſi voeren mochten, ende danckten Gode ende onſer liever Vrouwen ſynre gebenedyder moeder, ende den goeden Sinte Martyn, die hem dair toe geholpen hadden.

Item daerna op Sinte Eliſabeths nacht, alderheyligen Joncvrouwen dach toecomende was, ſo heef op al te grooten ſtorm, ende quam uter zee, dat in een deel jaren desgelycx niet geſciet en was, dair al te grooten ſcade in Hollant en Zeelant aff quam, dat ſeer was te beclagen, want die dycken tot veel ſteden daer van inbraken, ende dat water quam ſo hooch ende ſo groot uytter zee met een ſwaren Noortweſten wint, ende beliep die luden tot veel Steden in hore huſen, die nergens comen en conden, alſo datmen ſeyde, datter veel luden verdroncken, ende veel beeſten desgelycx. Item doe op die ſelve tyt brack den dyck by *Dordrecht* in, daer dat ſoute water mede afgedyct was, daer de groote waert, daer

Dor-

Dordrecht in ſtaet, mede bedyct was, ende dat water wert van der ſelver nacht alſo groot binnen *Dordrecht*, dattet wel twee voet hooch op ter ſtraten ſtont, alsmen doe ſeyde, mer dat hooge water opter ſtraten dat en ſtont niet langer.

Item in den ſelven jare van XXI. omtrent *converſio Pauli* waren die van *Oudewater* uytgetogen om int Sticht te ſcadigen. Dat vernam Heer *Lodewyck* van *Montfoirde*, ende tooch hem tegen mitten genen van *Montfoirde*, diemen van dair ontberen mochte, ende tooch alſo dair die vianden waren, ende woude mit hen ſtryden als hy dede. Als dat die van *Ouwater*, die dair waren vernamen, ſo beſaten ſi hen daer tegens, als die geen die ſtryden wouden. Ende doe Heer *Lodewyck* mitten ſynen daer by quam, ſo dede hy als een onvervaert Ridder, die eens leuwen moet hadde, ende reet die vyanden in, ende die ſyne die dair te voet waren, die deden als heerlycke ſtoute mannen, ende ſtreden vromelick mit hem. Ende de vyanden weerden hem manlyck ende ſtoutelic als Joncheren. Daer wert manlick ende ſtoutelick geſtreden mit kleyn volck aen beyden ſyden, want een ygelick had gaern dat velt behouden. Doch int leſte als die van *Oudewater* ſagen, dattie van *Montfoirde* niet wycken en wouden, ende waren dair toe geſtelt liever te ſtryden, dan mit ſcaemte dat velt te ruimen, begaven ſi dat ſtryden, ende worden vluchtich, ende daer worter geſlagen ende gevangen omtrent LXX. man. Ende men ſeyde, doe ſi eerſt vergaerden ende begonden te ſtryden, dat ſi even ſterck waren, of dat luttel ſceelde. Ende als die van *Montfoirde* aldus geſtreden hadden, ende hoir gevangen bewaert, ende hoer vrienden, die gewont waren, beſtelt hadden, doe togen ſy weder binnen *Montfoerde* mit horen gevangen luden, ende mit horen vrienden, ende danckten Gode ende Sinte Martyn, dat ſi mit ſulcker eeren ende mit ſulcken gewin ontſtaen waren.

Int ſelve jaer wert ** Sinte Andries hooft in der Stat van Utrecht gebracht, ende eerlyken geſet in Sinte Martyns kerck, die lange jaren alſo geheten hadde. Ende dat geſciede by Heren

** Vide infra Admonitionem Matthæi pag. 408.

Digitized by Google

Heren *Sweder* van *Culenburch*, die doe Domproeſt t'Utrecht was. Ende dat heylige hooft had menich jaer geruſt ende geweeſt in Sinte *Marienwaerde* int Clooſter bi *Culenburch*, daer 't die voorſz Domproeſt vriendelick van geworven ende gecregen hadde, om den heyligen hoofde meer eeren ende waerdicheyt te doen, dan men in den eerſten plach.

Int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. ende XXV. doe wert Hertoch *Jan* van *Beyeren* aflivich in den Haghe des Saterdages op den dertienen dach, ende Vrou *Jacob* voerſz die hadde den Hertoch van Brabant tot enen man, dat hoir naeſte neeff was, ende men ſeyde, dat hy Hertoch *Jan* verlangt hadde int lant te weſen noch vyff jaer Ruwaert, als man ende Voocht van haer. Ende doe Hertoch *Jan* aflivich geworden was, doe togen een deel goede mannen binnen *Scoonhoven* van die geen, die mit Vrou *Jacob* verdreven waren, daer die landen van Hollant en Zeelant voir togen, ende ſaten dair lange wyl voir, ende die van den huyſe ſcoten ſeer van den huiſe of, mer die buten lagen en mochten dat huys niet ontſetten van die van *Scoenhoven*, ſo dat ſi verhongert worden, die opten huſe lagen, ende gaven hem op die van *Scoonhoven*. Aldus creech die Stede van *Scoonhoven* dat huys te bate, ende die Hollantſche Steden ſloegen een blochuys voer die Stede, ende togen weder t'huis. Ende ſi hadden menige ſchermutſinge gehadt tegens malcander, die van buten, ende die van binnen. Hier en tende quam Vrou *Jacob* tot *Scoonhoven*, ende voirt ter *Goude*. Dair geopent wert beyde Stede ende Sloten, ende *Oudewater* ende *Utrecht* quamen hair ook te bate. Ende die ander landen namen Hertoch *Philips* van *Bourgoignen* te bate. Ende alsmen ſeide ſo haddet den Hertoch van *Brabant* overgegeven den Hertoch van *Bourgoignien*, alſo datter een ſwaer oirloch of quam, daer menich goet man om ſterff ende doot-geſlagen worden aen beiden ſyden, dair God die ſiel of ontfermen wil.

Int jaer ons Heren CIↃ. CCCC. XXVI. op Sinte Pontiaens avont, doe waſſer een groot heer van volck uyt Engelant gecomen Vrou *Jacob* te hulp, daer den Heer van *Haemſtede* mede an vel mit veel Zelanders. Dat vernam den Hertoch van

Digitized by Google

van *Bourgoegnen* ende vergaderde een groot heer dair tegens, ende quam tot *Brouwershaven*, dair si de Engelschen vonden, ende vergaderden aen malcander, so dat daer een groote bitteren stryt of quam, maer int leste verlorent die Engelschen. Si worden mit al doot geslagen, ende den Heer van *Haemstede* wort gevangen mit sommige andere goede mannen, ende daer wert dootgeslagen mitten Engelschen Heer *Jan* van *Hodenpyle* Ridder, *Costyn*. . . . . .

Finis Chronici Auctoris Joannis de Beka.

ADMO-

Digitized by Google

ADMONITIO MATTHÆI.

Vacante adhuc pagella verbo id tantum addam, habuisse olim Scriverium Bekæ Codicem manuscriptum, in quo de prœlio navali inter Imperatricem Margaretam & Wilhelmum ejus filium narratio est paulo plenior, quam in eo, quo utimur, & quem Buchelius nobis dedit, ** verbis etiam Interpretis nonnihil dissimilis. Descripsi, prout reperi, ex Adversariis, quæ habet, & asservat vir illustris Consul Amstelodamensium Nicolaus Witsen. Ita autem se habet hæc: *Anno Domini* CIↃ. CCC. L. *surrexerunt in Hollandia duæ interminabiles partialitates, scilicet Cabeljaux & Hoex, totam terram & continuum odium in invicem habentes. Cabbelaucenses miserant pro Wilhelmo Bavariæ, qui veniens ex Goricbem à Delfensibus, & multis aliis civitatibus, & præcipue à Kennemaris & Frisonibus receptus est & homagiatus. Hoekenses miserunt pro Margareta Imperatrice, quæ non attendens, quod Comitatum jam ante Wilhelmo largita fuerat, statuendo eum sibi in tutorem, congregavit exercitum cum Elisabetb filia ejus Regina Angliæ, & misit exercitum apud Veer, cui Wilhelmus filius ejus occurrit, & confligentes filius victus declinavit versus Hollandiam, & post hæc decretum, quod navale committerent bellum infra Briel & s'Gravesande. Quo commisso anno* CIↃ. CCC. LI. *in die translationis Martini aqua mansit tribus diebus sanguine permixta ex occisis utriusque partis. Sed tandem Regina lassitudine fatigata defecit, & extensis carbasis ad Angliam transfretavit.* Si miretur quis, quod inter Codices tanta diversitas, mirari poterit & illiud, quod cum apud Bekam, quem Buchelius nobis dedit, nihil de Gunterlingis, nec de Episcopi cum iis pugna, de qua supra Interpres ** *p.* 236. idem tamen ad Hedam in vita Joannis IV. alium dicat se habuisse Bekæ Codicem manuscriptum, in quo itidem ejus mentio, ita nimirum: *Anno* 1346. *pugnatum est ab Episcopo una cum Huberto de Culenburch, Roberto de Arckel, & Jacobo de Nievelt in foro Palatino contra Gunterlingos numero trecentos.* Sic Codices variant. Nec ulla ratio hinc, cur mireris, quod id quod caput *S. Andreæ* Interpres vocat supra ** *p.* 450. caput *S. Adriani* vocet Heda in Frederico *hist. Ultraj. p.* 274. Nam & variant scriptores. Sic quod Heda ibid. Gelris, Veteraquensibus id adscribit Interpres d. loc. Et sunt alia id genus plura, sed quæ non tanti, ut notentur hic.

** Vide supra p. 245. hujus Tom. 3.

** Nobis pag. 238. hujus Tom. 3.

** Nobis pag. 405. hujus Tom. 3.

Finis Tomi V. Analectorum Editionis prioris in 8.

HIC

Digitized by Google

HIC INCIPIT

ANTONII MATTHÆI

ANALECTORUM

TOMUS SEXTUS

PRIORIS EDITIONIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

NOBILISSIMO,
AMPLISSIMO, & SPECTATISSIMO
VIRO,
D. D. JOANNI VAN DEN BERGH,
JCto,
REIPUBL. LEYDENSIS
Nuper
CONSULUM PRÆSIDI,
Nunc FOEDERATORUM ORDINUM
CONSILII STATUS, quod Hagæ eſt,
ASSESSORI DIGNISSIMO,
ILLUSTRIBUS Academiæ Lugduno Batavæ CURATORIBUS magna cum laude à CONSILIIS & SECRETIS jam annos XIV.

Fauſta omnia & felicia, valetudinem, ſalutem, & ſuum promptum & humile cum omni ſubjectione & devotione ſervitium.

NUPER ** à me editis ſacrarum ædium Fundationibus, quibus varia etiam Chronica, & inedita monumenta, paſſim inſerui, & has adjicere conſtitueram, ſed cum præter opinionem excreſceret libri moles, Ultrajectinas attigiſſe conten-

** Edidit Cl. Matthæus *Fundationes & Fata Eccleſiarum, præſertim quæ Ultrajecti, & in ejuſdem ſuburbiis, & paſſim alibi in Diœceſi*, Lugduni Bat. 1704. in 4. ſcilicet eodem anno, quo edidit hunc Tomum Sextum Analectorum.

Digitized by Google

contentus à ceteris me abſtinui, donec offerret ſe occaſio opportunior. Eam autem dum quæro, ſubit animum cogitatio non abs re me facturum, ſi inſererem Analectis, & iis veterum monumentis, quæ obſeſſa adhuc tenebris in lucem nondum prodierunt. Sic & otii rationes redditurum me credidi, & bono publico conſulturum, & tibi, vir Ampliſſime, cui ſtudia hæc in pretio, & qui in iis es verſatiſſimus, facturum rem non ingratam. Aggreſſus ergo rem ipſam præmiſſis Fundationibus ſubjunxi hos, qui ſequuntur:

Primus *Bruno Fabricius* eſt, monaſterii Paderbornenſis Sanctorum Petri & Pauli, vulgo *Abdinckhof* nuncupati, ſeculo decimo ſexto & initio ſequentis Abbas, qui ejuſdem monaſterii Abbatum ſcripſit vitas, eorundem hiſtoriam ad ſua tempora perſecutus, facto ſcribendi fine, ut ipſe ait diſerte, Ann. 1605. Ædium ſubſtructionibus, quæ urbi decus eximium & ſplendorem conciliant, publicis privatiſque, & tam ſacris quam profanis, illuſtris ſemper Paderborna, Weſtphaliæ urbs non ignobilis, virorum etiam præpotentium, honorum magnificentia, & virtute præfulgentium domicilium non minus inclytum. Cum dudum eſſem Daventriæ apud virum humaniſſimum & harum rerum ſtudioſiſſimum Stephanum van Rhemen nobilem Tranſiſalanum, & Cameræ Rationum olim Hagæ Aſſeſſorem, quorundam vidi catalogum, qui paucos adhuc ante annos vivebant, hujuſmodi:

Iohan Adolf Fryherr von Furſtenbergh Domproeſt.
Ferdinant von Plettenbergh Dum-decan.
Willem Frans von Vittinckhof genant Schal Dom-cantor & ſenior.

Mat-

Digitized by Google

Matthias von der Recke Dum-coſter.

Iohan Wilhelm Freyherr von Metternich zu Gracht Domprooſt zu Meints.

Willem Freyherr von Furſtenberg Domproeſt zu Munſter, Dum-decan zu Salzburgh.

Ioan Georg von der Bruggeney genant Haſencamp Dom-Scolaſter.

Frederick von Nyenhauſen.

Anton Lothard von der Lippe.

Friderich Chriſtian Biſſchop zu Munſter, Romiſchen Reichs Furſt, Burggraf zu Stromberg, Herr zu Borculo.

Bernart von Plettenbergh.

Georg Herman Spiegel zum Deſenberg.

Herman von der Reck.

Dieterich Haro Ignatius von Vittinckhof genant Schol.

Frans Arnolt Fryherr.

Wolf von Metternich zu Gracht Dum-Camerer.

Ferdinand Ignatius von Nagel zu Vornholt.

Albert Euſebius Graef zu Konigzeg und Rottenfels.

Maurits Frans Adam von der Aſſeburg.

Willam Herman Ignat. Ferdin. Hieron. Freyherr.

Georg von und zu Niehauſen.

Otto Henrick von Obr.

Iooſt Edmont von Brabeck zu Brabeck.

Bernhart Engelbert Chriſtian von Beverforde.

Digitized by Google

De IV. ſculen en Edele Meyer des Dom-capittels.

——— ——— *Stapel.*
——— ——— *Brencken.*
——— ——— *Krevet.*
——— ——— *Haxthauſen Erb havemeiſter.*
——— ——— *Spiegel Erb-maerſchalck.*
——— ——— *Spiegel Erb-Schencker.*
——— ——— *Erb thurwarter.*
——— ——— *Weſtphalen, Erb-koicken-meiſter.*

Idem Abbatum indicem, & monaſterii, de quo ſermo eſt, ex ſchedis avi ſui Chronicon non contemnendum ſuppeditavit, à Brunone Fabritio, qui Abbas ei datus Ann. 1579. ſcriptum ſatis diligenter. Unde & apparet quidem, quod fundatio ejus vetus, quod Petro & Paulo Apoſtolis conſecratum, ** ſed quis ſacraverit, fundaverit, aut extruxerit, non conſtat. Nomina etiam deſi-

** Abbatiam Abdinghoffenſem fundavit Meinwercus x. Paderbornenſium Epiſcopus Anno MXXXI.

Meinwercus x. *Padibornenſium Præſul Clivio-Gelder Theiſterbandiæ Comes, toto Imperio ſplendidiſſimus, Henrico Imperatori propinquus, cujus Cor & Anima habebatur & erat; quo mandante Goſlariæ A. C.* 1009. *à Willegiſo Archiepiſcopo Moguntino conſecratus, & A. C.* 1036. 5. *Junii denatus eſt. Vixit cum eodem Imperatore familiariſſime: ejuſdem auſpiciis ſacra monumenta poſteris (præcipuaque Padibornenſi Eccleſiæ) reliquit, & Abdinchofenſem Abbatiam eadem in urbe, & inſignem Collegiatam in Buſdorp, plurimaque alia ſacra loca, ſacella & Aſceteria, propriis impendiis curavit, paterniſque ex bonis lautiſſime fundavit.* Hæc & plura de Meinwerco habes pag. 101, Libri, qui prodiit Neoburgi ad Danubium Ann. 1663. in 4. hoc Titulo, *Animæ Illuſtres Juliæ, Cliviæ, Montium, Marchiæ, Ravenſpurgi, Morſæ, annexarumque Provin-*

Digitized by Google

desiderantur priorum quatuor Abbatum. Nec Bruno uspiam eorum meminit. Collectio ejus, quam reperi post principium statim mutilam, hæc ipsa est, quæ sequitur:

St. Peter en St. Paul to Paderborn Abten

1. . . . . .
2. . . . . .
3. . . . . .
4. . . . . .
5. *Hamuko.*
6. 1154. *Conradus.*
7. 1180. *Henricus.*
8. 1208. *Albertus.*
9. 1240. *Iordanus.*
10. 1269. *Hermannus.*

II.

Provinciarum, è Monumentis calamo R. P. Theodori Rhay Societatis Jesu redivivæ.

Abbatiam Abdinghoffensem fundatam esse Anno MXXXI. patet ex *Monumentis Paderbornensibus*, in quibus pag. 98. citantur *Literæ B. Meinwerci super fundatione Monasterii in Abdinghoff An.* MXXXI. *datæ.* In iisdem Monumentis pag. 181. occurrunt quoque sequentia: *Ann.* 1032. *Chonradus divina favente clementia Rom. Imp. Aug. confirmat donationes à venerabili Meinwerco factas Abdinghoffensi Monasterio. Data* XIII. *Kal. Febr. Indict.* XV. *An. Dom. Incarn.* MXXXII. *An. vero Domni Chonradi secundi, Regni* VIII. *Imperii autem* V. *Actum Paderburn. in Dei nomine feliciter. Amen.*

Ex his locis etiam colligi potest, hanc Abbatiam fundatam esse sub Imp. Conrado II., non vero Henrico II., uti vult Rhayus. Quibus accedit, Henricum II. jam anno 1024. adeoque ante fundationem dictæ Abbatiæ mortuum fuisse.

Digitized by Google

11. 1274. *Theodoricus.*
12. 1279. *Hermannus* II.
13. 1291. *Albertus* II.
14. 1304. *Henricus* II.
15. 1319. *Godſcalcus.*
16. 1320. *Ioannes.*
17. 1326. *Bertholdus*
18. 1340. *Gyzo.*
19. 1349. *Iordanus* II.
20. 1351. *Theodoricus* II.
21. 1357. *Ioannes* II.

Inter Bertholdum & Ioannem II. fuit adhuc Abbas Bertamus Wilven.

23. 1362. *Conradus von Allenhuſen.*
24. 1405. *Henricus* III.
25. 1418. *Ioannes à Broecbuſen* III. *Obiit* 1454. 6. *Non. Mart.*
26. 1454. *Henricus Wrede* IV. *Obiit* 1420. 5. *Kal. Decembr.*
27. . . . *Henricus* V. *Obiit* 1491. 31. *Maji.*
28. 1491. *Ioannes* IV. *Obiit* 1526. 6. *Id. April.*
29. 1536. *Theodoricus* III. *Ob.* 1541. 14. *Kal. Sept.*
30. 1541. *Arnoldus.*
31. 1557. *Ioannes Venlo* V. *Ob.* 1569. 18. *Iunii.*
32. 1569. *Ioannes* VI. *qui aſſumpſit nomen Hieronymi. Ob.* 1578. 12. *Decemb.*
33. *Bruno Fabritius.*

. . . . . .

Alter *Sibrandus Leo* eſt Friſius, qui hiſtoriam ſcripſit &

& res geſtas Abbatum in Lidlum. *Lidlum* locus in Friſia eſt inter duos pagos Tjummarum & Oſterbierum, haud procul Franekera, cujus apud Ubbonem Emmium, Winſemium, alioſque, mentio fit ſatis frequens. Sibrandus natus Leovardiæ Paſtor præfuit in *Menaldum* Ann. 1575. quo hiſtoriam hanc ſcripſit. Diverſus multum ab eo, cujus meminit Voſſius *lib.* 1. *de hiſtor. Lat. cap.* 57. Nam Sibrandus is, cujus meminit, Horti S. Mariæ factus Abbas Ann. 1230. deceſſit Ann. 1238. ut & noſter ſcripſit in eo opere, quo complexus hiſtoriam ejuſdem Horti Abbatum, libro hactenus nondum viſo. Noſter *Leo* cognomento, de quo, quod mireris, apud Voſſium nihil, pro ratione eorum temporum ſtylo utitur ſatis compto. Totius ſtatum monaſterii, Abbatum mores & inſtituta, & quæ hiſtoriam ſpectant ejus ævi, civiles etiam motus, & bella inteſtina, quæ inter Friſios, præſertim nobiles, dum quiſque affectat monarchiam, crebra olim & diuturna, quatenus etiam monachi ſenſere hinc cladem & detrimentum, exponit admodum accurate. Meo eum ære, Orco alioquin deſtinatum, aut ſi non ſcombris & blattis, perpetuis forſan tenebris, extorſi homini imperito. Variantes ad marginem in eo aliquot lectiones; quas, nequid ſciens negligerem, æque ad marginem hic adjeci, & obiter deinceps eum contuli cum ſimili MS. quod habet vir Clariſſ. Salomon van Til, Collega plurimum honorandus.

Tertius paulo vetuſtior *Zuederus* van *Culenburch*, vir nobilis, & haud dubie Culenburgus, aut Gelrus, Culenburgiis obſtrictus, & ſi indicia non fallunt ex ſtirpe & proſapia Dominorum de Culenburch. De nomine nemo dubitet. Ipſe id prodit diſerte. Ad Ann. CIↃ. CCC. XCV. de ſpuriis agens Guidonis Epiſcopi Tra-

jectenſis, quas Dynaſtis à ſe captis, alteram quidem Aſperæ, alteram Iſulſtadii, collocarat in matrimonium, addit in continentia *Ic Zweder van Culenburch ſchreeff, dat myn huyſvrou die pyl in haer hant gehadt heeft, dat die Gelderſche des Biſſcops vyant waren mit Biſſcop Zweder.* Ad Annum rurſum CIↃ. CCCC. XVII. ubi de leonibus Wilhelmi Ducis, qui Hagæ Comitis; *Ic Zweder van Culenburch ſcryft uyt den monde myner huyſvrouwen vader, die hem wel gekent heeft.* Uxor ei viri nobilis vidua Theodorici van Braeckel, ut ad Ann. CIↃ. CCCC. XLII. *Ic Zweder van Culenburch tuyge, dat myn huyſvrouwen man dit geſien heeft, geheten Dirc van Braeckel, dat een ſciltboortich man was &c.* Unde & quando vixerit non difficulter conjicias. Operi titulum præfixi ipſe. Foliis aliquot exciſis in ſchedis deerat, quibus uſus ſum. Non alius tamen præfigi potuit. Nam & originem tractat caſtri, & quæ aut à Culenburgiis aut Culenburgi olim geſta. De Dominis Culenburgi, quæ non protrita habet, hæc ſunt. Fuiſſe ait ex genere Dominorum de Boſinchem, primum ait Hubertum, à quo & caſtrum Culenburgi extructum Ann. 1271. in fundo, quem collegium S. Salvatoris Trajectenſis vendiderat, eumque ait obiiſſe Ann. 1276. tribus filiis relictis, ſucceſſiſſe ex his Hubertum, Huberto filium Joannem, Culenburgi Dynaſtam tertium, uſque ad Ann. 1326. quo obiit, Joanni filium Hubertum tertium, præfectum caſtro ter Horſt à Joanne van Dieſt Epiſcopo Trajectenſi Ann. 1336. cæſum à Leodienſibus Ann. 1347. Quintum ait ejus filium Joannem II. eique ait ſucceſſiſſe, cum obiiſſet ſine liberis, Gerardum ipſius fratrem, Gerardo ſex filios, Hubertum, Joannem, Petrum, Gerardum, Zuederum, & Arnoldum, ex his Hubertum ſucceſſiſſe ei, qui *Quartus*

Digitized by Google

tus ejus nominis, Zuederum primum Præpositum, mox Episcopum Trajectensem, Hubertum virum magnanimum, à quo Gelriæ primum Duci, mox Episcopo Trajectensi olim bellum indictum, sine prole defuncto Ann. 1422. Joannem fratrem successisse, Joannem scilicet, cui nupta *Aleydis* de *Gutterswyck*, *Evervini* de *Gutterswyck* & *Hedwigis* filia, Comitissæ de Benthem, Joanni filium Gerardum Ann. 1441. eique mortuo Ann. 1480. Casparum ejus filium. Dynastam XI. Et in hoc quidem tandem desiit. Nec vitam, puto, produxit ultra. Quapropter nec mirum, quod nec de prole, aut ejus liberis, aut quis successerit ei quicquam. Res autem se habet ita: Sine masculis cum obiisset, filia ejus *Anna* in dotem attulit Dominium id *Joanni* van *Pallant*, viro nobili & illustri, Theodorici filio & Apolloniæ van der Marck, cui filius successit *Everardus* van *Pallant*, uxorem habens *Margaretam* van *Lalaing*, filiam Caroli Comitis de Lalaing. Huic autem *Florentius* van *Pallant* à Carolo V. creatus Comes Ann. 1555. solenni ritu ut Comes Culenburgi inauguratus eodem adhuc anno IX. Decembr. Ritum & juramentum, quod Culenburgiis ut Comes præstitit, Culenburgii vicissim ipsi, ex Actis publicis jam edidi *lib. de jur. glad. cap.* 22. *in fin.* Uxor ei *Elisabeth* van *Manderscheyt* filia Francisci Comitis de Manderscheyt. Ex qua filio filiaque relictis successit filius *Florentius* II. Cui, postquam defunctus Ann. 1639. ex sororis suæ filia *Anna* Marchionissa de Baden nepos, successit Comes de Waldecq, *Philippus Theodorus*. *Annæ* enim conjux *Volradus* IV. Comes de Waldecq. Philippus institutus ab avunculo suo magno obiit Ann. 1645. relicto *Henrico Volrado*, qui cum *suis* decessisset Ann. 1665. agnatus ei successit *Geor-*

gius Fredericus Comes primum, & mox Princeps de Waldecq. Accurate hæc habet omnia Jac. Philippus Spenerus *hiſt. inſign. illuſtr. ſeu oper. Herald. part. ſpecial. lib.* 3. *cap.* 39. cujus loci indicium oportune admodum fecit, vir in his verſatiſſimus, & cujus amicitia, dum in memoriam plura revocat, non parum mihi profuit, D. *Daniel* de *Milan*, Senator, Judex, & Camerarius Trajectenſis. Et hic quidem is ipſe eſt, quem vidit Belgium Fœderatum flagrante adhuc bello Gallico exercitus ſui Ducem. Cujus vitam, hiſtoriam, proſapiam, & res geſtas, conſcripſit ſtilo inſigni, trimeſtre ob id integrum Archivis evolvendis commoratus Culenburgi, ut retulit mihi ipſe, cum in tranſitu hic compellaret me, doctiſſimis ſuis ſcriptis, quibus vivit, vivetque per ſeculorum memoriam, celeberrimus juxta ac humaniſſimus vir, *Samuel Conradus Schurzfleiſch*, nuper apud Saxones hiſtoriarum & Græcæ linguæ Profeſſor. Prodeat utinam quod ſcripſit, ſed ſperare id vix licet. Recitatis nonnullis Principi ex iis, quæ commentatus, quibus paulo effuſior, ut ipſe addebat, in ejus laudes, invidiam Principem deprecatum ajebat ſerio inhibuiſſe, ne ſe vivo prodiret quicquam. Vera utrum hæc ratio, an, quod ab aliis accepi, in re obſcura & difficili aqua homini interdum hæſit, non hujus loci eſt, ut inquiram. Certum quod in Principe hoc defecit maſcula rurſum proles, ſuperſtite tantum filia Henrietta Sophia ex Eliſabetha Charlota Comitiſſa de Naſſou, Erneſto nupta Comitiſſa de Naſſou, Erneſto nupta Duci Saxonico Hilpershuyſen. Cæterum ſunt & alia, quæ ad Auctorem hunc obſervavi, & quæ ad calcem adjeci. Mutilus eſt, fateor, ſed ut reperi eum edo. Et ſic edi, opinor,

præ-

Digitized by Google

præſtitit, quam blattis & tineis, cum quibus diu luctatus, porro objicere ** adedendum. Quo indignius fuiſſet nihil: etiam propter inſignia, propter teſſeras gentilitias, & dynaſtarum icones, à vivo effingi juſſas, quas in gratiam Lectoris & hic volui comparere. Quicquid autem id tandem eſt, quod faſciculo hoc comprehendi, epiſtolas etiam, quas adjeci, & vetus jus Tranſiſalanicum, lubens, prout debui, ad Amplitudinem tuam defero. Et jam diu eſt, vir Ampliſſime, ex quo id animo agitavi; & in id totus incubui, ut ex iis, quæ ſuppetunt, literarium quoddam munus, quod tibi gratum jucundumque eſſet, pro tuo illo inſigni & egregio in me affectu, pro ſingulari beneficio, quo me tuum feciſti, tandem poſſem offerre, ut ſic aliquod grati animi, quem æternum tibi debeo, extaret indicium. In pretio tibi literæ, & quicunque eas profitentur. Tu ope, conſilio, iis ades, eos juvas, iisque ad audendum quid vires addis animumque. Reipublicæ adminiſtrandæ, ad quam ob præclaras, quas undique in te effudit ſupremus rerum arbiter, animi tui dotes, adhuc juvenis es admotus, non ſumma tantum & inſigni effulges peritia, ſed literarum etiam & artium quodam flumine inundatus, rerum fata ſcriptorumque non gentis tantum togatæ, ſed & noſtræ, & quæ noſtræ eſt aut fœderata, aut inimica, & vetera & hodierna, noſti ad unguem omnia. Quo ipſo adhuc fortius, ut tibi tuoque, quod tam crebra lectione rerumque experientia ſubactum judicio, Auctores hos conſecrarem, &

** De voce Adedo conſule Cl. Broukhuſium in Propert. lib. 1. Eleg. 7. vers. 9.

Digitized by Google

& quæ ad eos obſervavi, impulſum me fateor. Vale Nobiliſſime & Ampliſſime Vir. Benedicat tibi Deus, & benedicat perpetuum, ſuam gratiam, ſuum ſpiritum; affatim in te effundat, tueatur te, protegat, & ad nominis ſui gloriam ſalvum, ſoſpitem, florentemque, patriæ, & bonis literis in multos annos adhuc præſtet. Ita Deum veneror

Nobilitat. & Amplitud. Tuæ

Devotiſſimus

ANTON. MATTHÆUS.

A D

Digitized by Google

AD

VIRUM CLARISSIMUM

D. ANTONIUM MATTHÆUM,

JCTUM,

& hujus Operis Editorem.

Conjugis ut caræ mœsto dat tura sepulcro,
Et cineri lacrymas ultima dona dolor,
Ac subeunt animo nuper lætissima nostro,
Quæ mihi perpetuo tristior hora negat.
Ingeminata meos augent suspiria luctus,
Dum cogor tantis jam miser esse malis.
Exigis, ut duris dum plango pectora palmis,
Applaudam meritis, vir generose, tuis?
Carmina, noster amor, sed quondam gaudia mentis,
Sunt tantum lacrymis officiosa meis.
Dum locus omnis habet nostri monumenta doloris,
Hic dolor ingenium deprimit ipse meum,
Quæ tu restauras ævi monumenta prioris
Hæc alta ingenii sunt monumenta tui.
Per te præteritum præsens intelligit ævum,
Gloria quæ meriti tempus in omne tui est.
Omnia te læto celebrabunt secula mundo,
Dum, tibi quod debet, doctior orbis habet.
Dum laudem obscuro reddis Clarissime seclo
Clara tui semper fama laboris erit,
Da veniam incomptis, vir præstantissime, Musis
Jam squallent lectu carmina meo.

J. à GROENENDYCK,
Reip. Leydens. à consil. & ab actis.

FUN-

Digitized by Google

FUNDATIONUM

ELENCHUS.

I. *Ecclesiarum Leydensium S. Petri, S. Pancratii, & S. Mariæ, aliarumque quæ in urbe, & ejusdem suburbiis.*

II. *Monasterii Losdunensis prope Hagam.*

III. *Monasterii Altinensis seu de Eltene in Gelria.*

IV. *Ordinis monastici in ecclesia Staurensi.*

V. *Monasterii Marienweert seu insulæ S. Mariæ in Gelria inter Rhenum & Vahalim.*

VI. *Monasterii Leuwenhorst prope Leydam.*

VII. *Monasterii vallis S. Petri in Stroberg prope Dordracum.*

VIII. *Monasterii Neuwenclooster, quod Harlemi olim via, qua ad sylvam itur suburbanam.*

IX. *Campi Regalis, seu claustri Coninxvelt, quod olim Delphis.*

X. *Palatii, seu aulæ, quæ Hagæ Comitis, Capellæ eidem adjectæ, Collegii Canonicorum, quod in eadem Capella, de Hage item nonnulla, & utrum pagus an urbs.*

XI. *Monasterii Carmelitici Regularium, quod olim Arenæ Comitis.*

XII. *Monasterii Carmelitici Harlemensis.*

XIII *Castri de Heemskerck.*

XIV. *Ecclesiæ in Heemstede.*

XV. *Ecclesiæ de Valckenburch prope Leydam.*

XVI. *Monasterii in Eemsteyn.*

XVII. *Ecclesiæ in Brugdamme.*

FUN-

Digitized by Google

FUNDATIONES & FATA SACRARUM ALIQUOT ÆDIUM IN HOLLANDIA, ZELANDIA, GELRIA, FRISIA.

FUNDATIO I.

Eccleſiarum LEYDENSIUM S. PETRI, S. PANCRATII, & S. MARIÆ, *aliarumque, quæ in urbe, & ejuſdem ſuburbiis.*

UT quod actum eſt agam hic, & repetam, quæ congeſſit tam accurate & diligenter vir Ampliſſimus Joannes Orlers nemo à me expectet. Addam tantum aliquid, cujus ille non meminit. Leyda utrum dicatur an Lugdunum nihil refert. Leyda enim haud dubie eſt, quod vocat Ptolemæus λουγδουνον βαταβῶν. Antoninus in Itinerario *Lugdunum caput Germaniarum*; Lugduno proxima enim collocat caſtra *Albiniana*, & his mox Trajectum. *Caſtra Albiniana* hodie *Alphen*, ut putant. Et hæc communis ſententia eſt. Sed non idem omnes ſentiunt, unde Leyda *Lugdunum*. Alii ajunt à luco, loco olim celeberrimo, quod *ſacrum nemus* appellat Tacitus. Stephan. Pigh. *Herc. Prodic.* Alii à *Dun* & *Lugbus*. *Lugbus* ajunt corvum, *Dun* molem ſignificat, Plutarchi uſi auctoritate, qui περὶ ποταμῶν, *cum jacerentur*, inquit, *fundamenta, corvi quidam viſi ſunt*, λεγος lingua Celtica τὸν κόρακα ajunt

ajunt significat, [illegible] Sed si verum quod [illegible], de quo tamen non satis constat, olim idem quod *corvus*, quid quæso id ad Leydam? Corvi an conditores? Condendo opido an præfuerunt? An, ut vultures, dum Roma conditur, à conditore conspecti? Sunt qui *Lugb* accipiunt pro specula, quod ubi jam urbs est Romanorum præsidium olim, & præsidium, ut putant, ex Gallis inprimis constans, qui in specula quasi positi circumspicerent, attenderent, nequis quid moliretur adversus Rempublicam. Sed unde id quæso probabitur, quod ibi & præsidium, & quod præsidium ex Gallis? quod *Lugh* idem quod *specula*, *Lughen* idem quod *speculari*? Duo tantum olim in his oris præsidia. Alterum ad littus, ubi arx olim Britannica. Alterum Roomburgi loco supra Lugdunum. An ergo adhuc tertium? *Lugh*, *lucht* est potius, aer, cœlum. Otfrido *Luckun* mendacium est 2. *Evang.* 4. *Thia luckun wolt'er findan.* Reconditæ eruditionis vir, & rerum veterum peritissimus Menso Alting Consul Groninganus, à Celtico *Loug* deducit, quod idem prorsus significet, quod Frisicum *Loeg*, ad commune scilicet fanum aggregata ædificia. *notit. Germ. infer. in voc. Lugdunum.* Verum præsupponendum tum, quod & fanum ibi olim, & quod fanum id ad colles, & quod colles illi, qui hodie, jam in rerum natura tum. Primus dicitur excitasse eos in Walachria Willebrordus. Sic Theofridus Epternacensis vult in vita S. Willebrord. *cap.* 15. Sed fides sit penes ipsum. Interim tamen certum id, quod ubique apud veteres de iis altum silentium. Prima eorum mentio in Annal. Bertinian. ad Ann. 839. *Tanta inundatio contra morem maritimorum æstuum totam pene Frisiam occupavit, ut aggeribus arenarum illic copiosis, quos dunos vocitant, fere coæquaretur &c.* Sed tempus teritur in his frustra. Nec quicquam certius, ut puto, quam quod nihil in his certi. Et certe urbes perpaucæ sunt, quæ Auctores suos norunt, quæ norunt, unde ita dictæ. Pleræque enim omnes ex initiis non magnis. Moller *isagog. ad hist. Duc. Slesvic. p.* 282. Fiat Leyda Lugdunum sit. Quando ex castro urbs? Et an urbs eodem loco, quo castrum id ad Rheni ripas, cujus meminit Ptolemæus? An discrimen plane nullum? Et si nullum, quæ ratio, quod nomen non retentum? Cur *Leyda* dicitur passim? Cur doctis *Lugdunum*? Et si Leyda Lugdunum, quando Leyda cœpit dici? Leyda olim triplex, pri-

Digitized by Google

prima, ſecunda, tertia. Hedæ in *Hungero*. Et quæ ex his jam Lugdunum? Rurſum dico ergo, quod jam dixi *to.* 2. *Analect.* ** quod nihil hac in re, veteri plane & obſcura, quod poſſis tuto amplecti, nihil certi ſolidive.

** pag. 211. Nobis pag. 507. Tom. 1.

Sed his omiſſis pergamus: Eccleſiæ aliquot hic extructæ, quarum tres ſunt primariæ, S. nimirum Petri, S. Pancratii, & S. Mariæ. Fundata eſt S. Petri Ann. 1125. ut Jo. Gerbr. à Leidis *lib.* 16. *hiſt. cap.* 9. Imo & diu ante. Perfecta & conſummata jam Ann. 1121. ut Henricus Thaborita Auctor hactenus nondum viſus *lib.* 6. *hiſt. cap.* 19. In ea baptizatus Willelmus Romanorum Rex, qui & Leydæ olim natus. Jo. à Leidis *lib.* 23. *cap.* 1. Altitudine conſpicuam habebat turrim eccleſia hæc, quæ præter opinionem collapſa penitus concidit Ann. 1512. v. *Mart.* De caſu Jan van Hout *lib. miniſt. p.* 4. *& ſeq.* De altitudine *σύγχρονος* Henricus Thaborita 19. *Chron. cap.* 18. *Eodem anno*, inquit (1512.) *cecidit turris S. Petri eccleſiæ Leidenſis infra* IX. *virgas, quæ tamen in altitudine habebat* XXXI. *cum dimidio virgas* V. *die Martii.*

S. Pancratii quando olim extructa fatetur neſcire ſe urbis ſuæ antiquitatum alioquin peritiſſimus Conſul Joannes Orlers. *Etſi ſummam*, inquit, *operam in inquirendo adhibui, fuit tamen fruſtra, nec annus fundationis quærenti uſpiam occurrit.* Eo ergo felicior feciliter annum reperi nactus Codicem manuſcriptum Henrici Thaboritæ, quem utendum dedit vir Ampliſſimus & doctiſſimis commentariis toto orbe jam celebris, cujus ſtatim etiam memini, Conſul Menſo Alting. Diſerte is annum ſtatuit 1315. *lib.* 9. *hiſt. cap.* 25. *Anno*, inquit, *Domini* 1314. *fundatum eſt monaſterium Cruciferorum in Aſperen per Dominum de Aſperen & de Arkel. Et anno ſequenti in dominica ante feſtum nativitatis Mariæ celebrata eſt prima dedicatio eccleſiæ S. Pancratii in opido Leidenſi in loco, qui dicitur opt hooge land.* Puer S. Pancratius annorum XIV. ſub Decio olim paſſus. Martyrologium Romanum ſub Diocletiano ait ad Idus Maji, ſed perperam haud dubie. Gobelin. Perſon. *Coſmodrom. ætat.* 6. *cap.* 11. *Item S. Pancratius videtur eſſe paſſus ſub Valeriano, & ita vidi contineri in quodam libro ſatis antiquo: ſed communiores libri habent, quod paſſus ſit ſub Diocletiano, quod tamen ſtare non poteſt cum illo, quod legitur de S. Pancratio, videlicet quod S. Cornelius Papa eum baptiſavit, qui à Decio martyrium paſſus legitur, & præceſſit primum annum Imperii Diocletiani plus*

Digitized by Google

quam XXXIV. *annos: maxime cum S. Pancratius in* XIV. *anno ætatis ſuæ decollatus eſt.* Acerrimus olim creditus (1) vindex perjurii. Idem Coſmodrom. *ætat. 6. cap.* 30. De miraculis eo nomine ad ſepulchrum ejus factis Gregor. Turonenſis *de glor. martyr. cap.* 30. Collegium Canonicorum, quod impetrata auctoritate Joannis van Vernenburch Epiſcopi Trajectenſis fundaſſe ibi dicitur in Chronico magno Belgico Philippus de Leydis, fundavit non ſolus. Fuerunt plures, qui auctores, qui manum operi admoverunt. Recenſet eos Thaborita, & cœpti annum adjungit *lib.* 10. *hiſt. cap.* 12. *Anno*, inquit, 1366. *fundatum eſt collegium in eccleſia Sancti Pancratii ejuſdem opidi adjutorio magiſtri Philippi pro* XXIV. *Canonicis. Quorum beneficiorum fundatores fuerunt dominus Gisbertus de Valckenburch Paſtor in Leyderdorp, & Præpoſitus hujus collegii primus, magiſter Philippus prædictus, dominus Folperdus de Wouda, dominus Nicolaus de Bleeſwyck, dominus Hugo van der Hant, dominus Philippus Gerardi, dominus Rutgerus de Poel, dominus Gerardus Jacobi, dominus Willelmus Heerman, dominus Petrus Hueſch, dominus Hugo Curatus de Scheerl, dominus Johannes Wilhelmi, dominus Franco Ziffridi, dominus Johannes Goetb, dominus Theodericus Roberti, dominus Franco Gerardi ſacerdotes, Wilhelmus de Naeldwyck Marſcalcus Hollandiæ, Johannes Arnoldi, Wilhelmus Wilhelmi, Michael Gerardi, Theodricus Tierloes, & Katherina Gerardi.* Præcipuus tamen Philippus. Unde & Magn. Chron. Belgic. *p.* 312. *Item anno Domini* CIↃ. CCC. LXVI. *induſtria & labore magiſtri Philippi de Leydis fuit fundatum & erectum collegium Canonicorum ſecularium in honore S. Pancratii in opido Leidenſi, in quo* (2) XXIV. *Canonici decenter & abundanter ſunt præbendati.* Et is ipſe eſt Philippus, qui procerum

(1) Gregor. Turonenſ. 1. *de mirac. martyr.* 39. *Eſt etiam haud procul ab hujus urbis muro & Pancratius martyr valde in perjuriis ultor. Ad cujus ſepulchrum, ſi cujuſquam mens inſana juramentum inane proferre voluerit, prius quam ſepulchrum ejus adeat, hoc eſt, antequam uſque ad cancellos, qui ſub arcu habentur, ubi clericorum pſallentium ſtare mos eſt, accedat, ſtatim aut arripitur à dæmone, aut cadens in pavimento emittit ſpiritum.*

(2) Diſſentit fateor quod ad numerum, qui Bekam interpretatus eſt Anonymus, quem jam edidi** v. Analect. *Int jaer ons Heren*, inquit, CIↃ. CCC. LXVI. *wert geſticht die Canefie van Leyden, doer in geprovent ſyn* XIV. *Canonicken, dat meeſt beſtheyde een groot gelert*

** Nobis Tom. 3. p. 206.

rum Amſtelodamenſium cura non vulgari & induſtria nuper prodiit, comptior multo & nitidior, quam hactenus adhuc viſum. Patrem habuit Petrum filium Gobburgis, Capituli S. Petri Trajectenſis Canonicum, id eſt, ut ego interpretor, ait Simon van Leuwen, Præfectum S. Petri domus Teutonicæ Trajectenſis, *deſcript. Leydenſ. p.* 437. Quæ mirabilis interpretatio eſt. Quicunque ergo Ultrajecti eſt eques Teutonicus, an Præfectus S. Petri, & S. Petri Trajectenſis? Gerræ, apinæ, flocci, & ſiquid vilius iſtis. Canonici S. Petri ex domo illa Teutonica, ut ineptius adhuc addit mox, an Leydam unquam miſſi ad officium Paſtorale, aut ad regimen præbendarum ad eccleſiam S. Petri Leydenſis pertinentium? Nihil ſtultius poteſt dici. Sed non inſolens eſt homini, & vel ciccum non interduit, cum errat, errare etiam errores craſſiſſimos. Ea aut imperita aut incredibilis oſcitantia eſt. Alioquin quid eſt, quod ita hæret, quod dubitat, num Philippus poſſit dici filius Petri de Leidis? Vix eſt, inquit, ut poſſit dici, quia vixit Philippus ait, circa Ann. 1350. Petrus autem diu ante. Euge, σοφῶς. Neceſſe eſt certe, ut diu ante. Nam quî alioquin erit pater? Occurrit in Necrologio eccleſiæ S. Salvatoris *Jacobus Petri* de *Leydis*, eccleſiæ ejus Canonicus, fato functus, ut dicitur Ann. 1402. Et hic haud dubie ex agnatis, & forſan junior Philippi frater. Nam copioſa hæc olim gens. *Gertrudis de Leyden* occurrit in Necrologio *vallis S. Mariæ* ad IV. Idus Januar. cujus frater dicitur *Johannes* eques Melitenſis ad 5. Non. Maji. *Gerardus* etiam in Necrologio eccleſiæ S. Salvatoris ad 12. Kal. April. ubi dicitur Canonicus eccleſiæ S. Mariæ. Et alibi adhuc alii. Quod autem ad heroem illum ejuſdem prorſus farinæ eſt, cum eccleſiam Vorſchotanam in pago nobis proximo *cathedralem* appellat. Et cur dices cathedralem? Nam in toto Hollandia nulla unquam cathedralis. Ea demum eſt cathedralis, in qua ſedes Epiſcopi, in qua cathedra, ad quam Præſul inaugurandus deducitur, & quam neceſſe eſt, ut occupet, ſi velit mitti in poſſeſſionem, cujuſmodi Ultrajecti in majori eccleſia, quæ ſola hinc cathedralis. Sed quid Simon van Leuwen?

geleert Heer, Meeſter Philips van Leyden. Sic reperi in membrana. Sed facile id poteſt fieri, ut ſit error in numeris & pro XXIV. ſit ſcriptum XIV. Legendum XXIV. Sic Chronicon vernaculum *diviſ. 26. cap.* 15. Sic Buchelius ad Hed. *hiſt. Ultraj. p.* 256.

Digitized by Google

Leuwen? Vorſchotanam cathedralem ait, quod turris quatuor columellas in primo habet circuitu, indicium, inquit, quod ſubjectæ ei, quatuor olim parochiæ. Papæ quam docte! Quam inſignis Canoniſta hic! quam egregie præmiandus! Ex eodem habet tripode, quod *Batav. illuſt. p.* 674. *Ammianus Marcellinus rer. geſt. lib.* 16. *verhaelt noch van verſcheyde andere Bataviſe Koningen, als van Cnodomarius, Veſtralpus, Alemannorum Reges &c.* Quam excellens obſervatio hæc! *Alemannorum Reges*, id eſt, *Bataviſe Koningen?* & mox: *Doch buyten deſelve weet ick niet, dat van eenige Koningen ofte Veltoverſten der Batavieren gewach gemaeckt wert tot de tyt van Julius Paulus en Claudius Civilis &c.* An non hoc demum ſapere eſt? Nugas apage Criticorum. Apage eos, qui dicunt ab aliis centies jam dicta. Novi potius dicatur quid, & quod nemo hactenus adhuc ſcivit. Ante Tacitum Ammianus. Ante Claudium Civilem Chnodomarius, Veſtralpus. Jo Pæan! Verum miſſis quiſquiliis ad eccleſiam S. Mariæ, quæ tertia eſt, pergamus!

Fundata eſt hæc eccleſia Ann. 1365. teſtante id ipſum Thaborita *lib.* 10. *Chron. cap.* 12. *Anno*, inquit, *Domini* 1365. *celebrata eſt prima dedicatio eccleſiæ beatæ Mariæ in oppido Leidenſi Dominica poſt Aſſumptionis Mariæ.* De qua plura ſiquis cupiat, aut de ceteris, ſiquid ultra, conſulat Conſulem Joannem Orlers.

De S. Petri adhuc addam quid, quod fruſtra quæras apud Orlers, inprimis autem, quod in tutela hæc Teutonici ordinis, qui ejuſdem Rectores, ut & S. Catharinæ, & S. Barbaræ Leydenſis. Certe in S. Petri ſine ipſorum conſenſu nemo olim ſepultus. Et notabilis eſt charta Ann. 1446. *Wy Schout, Burgermeeſteren, Schepenen, ende Raden der Stede van Leyden doen cont allen luyden, want tot onſer audientie gekomen is by aenbrengen der Duytſche Heeren, als* Rectores *van St. Pieters parochie binnen onſer Stede, hoe dat ſy geſtaen hebben in eenre pleyte tegens de Heeren van St. Jans ordre &c. Soo iſt dat wy ten verſoecke en inniger begeerten wille des Commanduyrs en ſyner drie medgeſellen broederen van den Duytſchen huyſe t' Utrecht*, Rectores *en Bewaerders van de Cure van St. Pieters, voor ons hebben doen comen &c. Item* Boudewyn *van* Swieten *vwygde, dat ſyn Hoffſtede van* Swieten *ende de landen daer toe behorende, gelegen is in den Ambocht van* Soeterwoude, *ende alhoewel dat het ſo is, ſo en*

weet

weet by noch en kent niet anders, noch en heeft van ſynen Voorvaderen, die beſitters van den goeden te Swieten geweeſt hebben, niet anders geboort, dan dat by ende die gene, die op die Hofſtede gewoont hebben tot deſen dage toe behooren in der parochie tot Sinte Pieters *kerck tot Leyden, ende tot Leyderdorp, daer oock veele van die van Swieten begraven leggen by der Duytſcher Heeren haer conſent en oerlof, en mede is den voorſz* Boudewyn *van* Swieten *wel kennelick, en heeft oock wel hoeren ſeggen, dat die Heeren van den Duytſchen ordenen Cureyten van St. Pieters kercke tot Leyden die heylige Sacramenten over menige jaren in die* Weypoort *achter Swieten, en alſo voort langs den Rhyn tot Leyden toe geadminiſtreert hebben, en* Boudewyn *voorſz ſeyde, dat hy out is* 73. *jaer. Item Sybrant Gerrit Sybrants ſoon oud* 60. *jaren tuygde by ſijn geſtaefden eede, hem wel te gedencken is, en dat hy ſyn vader en Oudevader heeft hooren ſeggen, hoe dat in de Weypoort op de* breede made *plegen te ſtaen vier huyſen, daer of dat die twee afgebroken ſyn, welcke hare Hoochtyt en t'heylige Sacrament plegen te halen in St. Pieters kercke tot Leyden onder den Duytſchen Heeren. Item Fye Ian Fyen ſaliger dochter out* 52. *jaer, en Fye Roelof Gerrits ſoons wyf, oock Ian Feyen ſoons dochter, out* 35. *jaer tuygden by haren geſtaefden eede, dat die vier huyſen op die Breed-made, en die van Swieterſluyſe plegen in St. Pieters parochie kercke tot Leyden hare hoochtyt te houden, ende hare biechte te ſpreken onder den Cureyten van St. Pieters. Maer dat die van Swieterſluyſe nu tot Leyderdorp te kercke gaen, dat het is by overdrachte en conſente van den Commanduyr van St. Pieters, en ſo wat offerande die Parochie-Paep van Leyderdorp van den dooden ontfangt, die tot Swieterſluyſe ſterven, dat hy die den Commanduyr van Sinte Pieters half t'huys ſent &c.* Inſigne eſt etiam privilegium, quod eccleſiæ hujus intuitu conceſſit Ordini Albertus Dux. Id autem hujuſmodi:

Aelbrecht *by Godts genaden Paltsgrave opten Rhyn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieſlant, doen kont allen luyden, Want onſe Voorvaderen Graven van Hollant by haren teſtamente gegeven hebben den Heeren van den Duytſchen huyſe die kercke tot Leyden met den huyſe en andere goederen daer toe behorende. ſo hebben wy geconfirmeert, ende confirmeren mits deſen brieve den Duytſchen Heeren voorſz ſulcken teſtamente en gifte, als ſy daer af hebben, ende ontbieden onſen lieven en getrouwen Schout, Schepenen, en Raed van Leyden, die nu ter tyt ſyn, ofte namaels*

weſen

wesen sullen, dat sy geenderhande ieuwen op den voorsz Duytschen Heeren guederen der tiensie voorsz. nederlenie, daer sy by ver-achtert ofte verkort wesen mochten, en niemen jegens onsen Vor-vaderen tesamente, en of onse lieve, getrouwe, Schout, Sche-penen, ende Rade voorsz eenige ieuwen gemaeckt hadden in voor-leden tyden, dat den Heeren ende der tiensien voorsz jegens dragen mochte, so willen wy dat die te niete wesen, ende ongehouden zy-ven, ende waer dat sake dat sy of iemant anders daer tegens dede, dat wouden wy aen hen verhalen, als aen den gienen, die ons van onse Heerlicheyt verminderen en verkrencken wouden. In oirconde de-sen brieve besegelt mit onsen segele. Gegeven in den Hage op ten 18. Septemb. int jaer ons Heeren 1392.

Quod ad S. Catharinæ, & ibi Ordini disponendi jus, sed vi pacti cum magistratu intra fines coactum. Charta est Ann. 1521. op Sinte Lucas dach, cujus hoc est initium: *Schout, Schepenen, en Rade der Stede van Leyden doen condt allen luyden, dat wy overdragen syn met Heer* Sweder Knobinck *Lantcommanduyr van Utrecht, broeder der Duytschen ordre, ende met Heer* Simon *Jans soon van* Naeltwyck *Commanduyr en Cureyt tot St. Pieters tot Leyden, broeder der ordre voorsz, van sulcken pointen, als hier na beschreven staen. Eerst so hebben Heer Sweder Lantcommanduyr, en Heer Simon Commanduyr en Cureyt voorsz by consent en rade des gemenen Capittels, dat geleyt was te Thiel in jegenwoordicheyt der Commanduyren, die in dat Capittel vergadert waren, ende die gemeene broeders des Convents der Duytscher Oerden van* Thiel *geconsenteert en bengenisse gegeven hebben, datmen wyen soude dat kerckhof van St. Catharinen gasthuys te Leyden, behoudelyck sulcke punten te geschieden, als hier na volgen: Eerst datmen op dat kerckhof voorsz niemant begraven en sal, dan die van armoede fieck int gasthuys voorsz comen, en van armoede daer in sterven, hier mede syn uytgesondert, die in andere manieren in den voorsz gasthuys wonnen, en daer in sterven, want die sal men in hare parochie kerck t'Sint Pieters graven. Voort so salmen niemant anders op den voorsz gasthuys kerckhof begraven, dan die arme en fieke als voorsz is. Item so sullen die Heeren van St. Pieters kercke, als die Commanduyr of Cureyten syn gesellen van Duytschen Ordens wegen, die siecken aldaer die Sacramenten ministreren uyt S. Pieters kerck, als gewoonlyck is, en begraven die doden, als gewoonlyck is, en niemant anders, ten ware of die Commanduyr of Cureyt enen anderen dat bevolen van synen wegen &c.*

Quod

Quod autem ad S. Barbaræ, feſtum ibi quotannis, cujus modus hujuſmodi: *Wy* Foppe *Dircks ſoon, en* Floris Heerman *Schepenen in Leyden oerkonden, dat voor ons quamen die Godshuys-meeſters van St. Pieter, alſe* Claes Janſen *Fop ſoon*, Bartholomeus Ymenſen *ſoon*, Gerrit Ymens *ſoon, en* Floris Paadſen *ſoon, ende geliden, dat die ſuſteren van St. Barbara hem goede bewyſingen gedaan hebben van vier pont, drie ſchellingen, en vyf penningen Hollants payement s' jaers met enen Schepenen brieve, die hem. . . . Floris Heermans wyf ende Catharyn Dirck Locnen ſoons wyf alſe Bewaerſters nu der tyt der ſuſterſchap voorſz overgegeven hebben, elck met haers voochts hant, des ſullen die Godshuysmeesters voorſz, of die het namaels weſen ſullen, hier boven doen en bewaren alle alſulcke punten, als hier na geſchreven ſtaen:*

In den eerſten ſullen ſy doen houden alle jaer op Sinte Barbaren dach volcomen hoochtyt, alsmen in dubbelden feeſten is ſchuldich te doen, dat is te weten, des avonts te veſperen, en op haren dach te Hoochmiſſe te laten dienen met ſulcken ornamenten, Eertsdiaken, en Subdiaken, ende den Proviſoors, alsmen op St. Eliſabeth en op St. Catharinen dach plach te dienen.

Item ſo ſullen die Schoolmeeſters met de Choralen van beyde ſyden van de Choor te Veſperen, te Metten, en te Hoochmiſſe komen, ende die Proviſoers ende Dienaers ſelve kieſen by den Cureyt, en deſe hoochmiſſe ſelve doen op 't hooch autaer, ende deſe miſſe ſelmen doen met drien. . . . . met Te Deum, en met Laudes, en men ſal tot allen getyde feeſt houden metter meeſter organen, en met dat beſte wieroock vat, als gewoonlyck is, ende tot allen getyden ſalmen ſetten twee ſtalkeerſen opt hooch autaer. Voorts ſalmen tot allen getyden beyeren met alle de klocken, alsmen feeſtelycke mach.

Item men ſal een ſermoen doen onder die hoochmiſſe van de H. jonckvrouwe Sinte Barbara, des ſullen die Godshuysmeeſters geven den Cureyt thien groot, en daer voor ſal hy die veſper met die miſſe en dat ſermoen doen, of ymant die by 't beveelt van ſynent wegen.

Item die Proviſoers des avonts te veſper, en des ochtens ter miſſe elcks twee groot.

Item die Diaken en Subdiaken elck twee groot.

Item die Schoolmeeſters te ſamen van de drie getyden voorſz twaelf groot.

Item den Organiſt van de drie getyden voorſz ſes groot.

Digitized by Google

Item de twee Koſters elck twee groote, daer voor ſullen ſy doen alſulcken dienſt, als tot der Hoochtyt hoort.

Voort ſullen die Kerckmeeſters alle jaer memory doen der Suſteren van St. Barbara voor leevende en voor doode tot ſulcker ſtede, alsmen hem wyſen ſal in St. Pieters kerck, ende tot dier ſtede ſullen ſy doen ſetten vier ſtalkaerſen, ende deſe memory ſal men doen des Sondaghs en Manendachs alle jaer na St. Barbaren dach, en men ſal geven des avonts den Cureyt, en ſyn medegeſellen, en den twee koſters elck vier penningen, desgelyck elck des ochtens vier penningen.

Item elcken Capellaen behalven die vier Dienaers voorſz tot vier en twintich toe van de oudſte Capelryen elks twee penningen des avonts, ende twee penningen des ochtens, die daer te memorie komen. Item alsmen deſe memorie doet, ſo ſullen die Kerkmeeſters tot dier ſtede, daermen die memorie doet, doen brengen in broode een pont Hollants pajement, des ſullen die achte broode weſen van ene groote, ende die Bewaerſters van deſe Suſteren voorſz ſullen dat broot deelen den armen, daar ſy meenen, dat het alderbeſt beſteedt is, ten ware dat die Suſterſchap verginge, ſo ſouden die Kerckmeeſters dat broot deelen in rechter aelmiſſe, als gewoonlyck is, en alle deeſe pointen en ordonnantien voorſz ſalmen van St. Pieters wegen houden en voldoen tot eewigen dagen, t'ſy dat die Suſterſchap voorſz vergaet of ſtaende blyft, ende waert ſake dat tot eenigen tyden by enige Kerckmeeſters van enige punten voorſz verſuymeniſſe in geſchiede, dat Godt verhoeden moet, ſo ſal die Cureyt, of eenich van den Capellanen jong of out, dit met recht mogen eyſchen op den Kerckmeeſters, als dat geeſtelycke recht dair of betaemt, desgelycks ſullen dat die Suſteren mogen eyſchen als voorſz is. In oerconde deſen brieve beſegelt met onſe ſegelen, int jaer ons Heeren 1411. *des Vrydachs naer St. Valentyns dach.*

In ſuburbio etiam Leydenſi, & in proximis ejus pagis, cœnobia olim non pauca. Ad teli jactum à Leyderdorpa, ubi arx olim Romanorum, ubi *Roomburch* ſeu *Rodenburch*, monialium olim fuit Beatæ Virgini dedicatum, vulgo S. Mariæ Hieroſolymorum, ut in charta eſt Ann. 1465. cujus hoc eſt initium: *Wy Iacob van der Woert broeder van den Duytſchen Oerden, Commanduyr ende Cureyt van St. Pieters kerck tot Leyden, des Stichts van Utrecht, doen condt allen luyden, dat ick te love ende eere Gods, en om Godsdienſte te vermeeren, om bede en begeerte en ootmoedich verſoek van Iutta Gerrits*

Digitized by Google

Gerrits dochter, Miniſterſche, en des gemenen Convents der Suſteren tot onſer Vrouwen in Ieruſalem tot Sinte Margareten berch, woonende op Rodenburch buyten Leyden, en binnen der parochie van St. Pieters kerck voorſz ſtaet ende gelegen is, gegeven hebbe ende geve met goeder voorſienicheyt, en met rypen rade, voor myn ende myn nacomelingen, den Miniſterſche en gemeene Convent voorſz, die nu ter tyt daer woonachtich ſyn, en in levenden lyf ſijn, of namaels weſen ſullen, alſo veel als in my is, en onſe Eerweerdige vader en Heere in Gode David van Bourgongen Biſſchop van Utrecht nu ter tyt, conſenteren, veſtigen, en confirmeren wil, alſulcke poincten van gratien als hier na volgen en beſchreven ſtaen. In den eerſten, dat die Miniſtra ende het Convent voorſz ſullen tot allen tyden, alſe noot weſen ſal mogen kieſen een eerbaren man en Prieſter om haer Confeſſoor te ſyn, &c.

Fuit aliud in Leyderdorp, cujus verbo Orlers tantum meminit, & cujus tenuis jam memoria, Canonicorum Regularium. Meminit idem Thaborita XI. *Chronic. cap. 2. Anno*, inquit, *Domini* 1396. *2. die Maji fundatum eſt monaſterium Canonicorum Regularium in villa dicta Leyderdorp à Domino* Petro *de Poel ibidem ſepulto ante ſummum altare in choro. Ante cujus fundationem concentus angelorum ibi ſæpius fuerunt auditi, ut fertur à narrantibus. Et ideo ſic appellatum eſt illud monaſterium.* Sic ſcilicet appellatum *van onſer vrouwen ten Enghelen dael*, ut in charta Ann. 1402. *Wy Prior ende Convent des Clooſters t'onſer Vrouwen ten Engbelen dael van der Regulieren Order in den Ambocht van Leyderdorp, doen condich allen den genen, die deſen brief ſullen ſien of hooren leſen &c.* In Warmondt fuerunt duo, virorum alterum, alterum fœminarum, de quibus idem Thaborita *ibid. cap. 6. Circa idem tempus Dominus Johannes de Wouda fundavit in villa Warmondt monaſterium ordinis Ciſtercienſis in loco deſerto, dicto antiquum* Teylingen, *eo quod Domini de Teylinghen ibi habitare conſueverant, in loco, ubi nunc eſt domus agriculturæ fratrum. Quod Dominium heredibus deficientibus ad Comitatum Hollandiæ rediit, quia primus Dominus de Teylingen fuit frater Domini de Brederode, & uterque fuit filius Arnulphi Comitis à Friſonibus occiſi, ideo Dux Albertus & Wilhelmus filius ejus dederunt locum iſtum de antiquo Teilingh Domino Johanni de Wouda, ut ibidem monaſterium conſtrueret. Quod & fecit, & dotavit illud, mortuuſque anno Domini* CIↃ. CCCC. XVII. *ibidem ſepultus eſt ante ſummum altare.*

Digitized by Google

Ipſe etiam in eadem Dominio fundavit monaſterium tertii Ordinis S. Franciſci pro nobilibus fœminis, quæ depauperatæ fuerant. Ex quibus duæ ſorores uxoris ſuæ primæ erant filiæ Domini de Cruningben. Sermo hic haud dubie de monaſterio, quod olim *Paddenpoel*, cujus meminit Chronic. Alcmarienſe MS. *Joannes de Bavaria, Joannes de Heemſtede, Joannes de Egmonde, Gerardus de Heemikerck deſtruunt caſtra adverſariorum ſuorum, videlicet Sonck, Kuephorſt inter Leyderdorp & Coudekerck, Rinoburg, Poelgeeſt, Coudekerck, Waert in Leyderdorp, Zyl, Does, Warmonden, & Paddenpoel, nunc eſt monaſterium virginum, dictum Nonnenpoel.*

Nec eſt aliud, quod addam, nisi quis putet, quod & illud notandum, quod aula, in quam diverteret, Leydæ Comiti olim nulla. Eo cum conferret ſe, plerumque ei hoſpitium in domo Petri Buytewech. Extract *uyt de Rekeninghe van Henric Willemſſen Baillju van Rynlant de Ann.* 1411. *Item opten* XX. *dach in Iulio mynen Heere den Hertoge gegeven in ſyns ſelfs hant tot Leyden in Pieter Buytewechs huys* LX. *nye Hollantſche ſchilden, t' ſtuck* XXXVIII. *groot.* De pomario, quod conſtat, quod Comes ibi habuit, de hobis item ſeu manſis ad eccleſiæ S. Petri partem occiduam charta Ann. 1352. *Hertoghe Willem &c. maken kondt &c. dat bi onſen goetduncken ende oorlove es, dat Gheraerd Aelwyns ſoon onſe clerc te pacht geeft tote den poertrecht die hoeven die leggen binnen vryheiden van Leyden opt weſtende van Sante Pieters Kerc, ende op die weſtſide van onſen boomgaerde te Leyden, want wi verſtaen dat hi brieven heeft van onſen lieven Oem den Grave Willem, die op den Vricſen bleeff, daer Godt die ſiele af hebben moet, ſo wat pacht of leenweer hi daer of maeckt, dat wi ende onſe nacomelinghe ende ſyn nacomelinghe dat geſtade ſouden houden. In orconde deſen brieve beſegelt mit onſen ſeghel. Gegheven in den Haghe des Woenſdages voor Sinte Thomas dach int Jaer* LII. *Juſſu Dni Comitis. Ad relationem Dominorum Wilhelmi de Wateringen militis & Wilhelmi Heerman presbyteri.*

Quod poteſtas olim magna hic Dominorum de Waſſenaer, quod inter cetera etiam Prætor urbi ab iis datus agnoſcit Conſul Joannes Orlers *deſcript. Leydenſ. p.* 86. Et habet, quo id probet chartam Ann. 1587. Sed præterea notandum, quod non tantum Prætorem, ſed & Conſules & Scabinos conſtituendi iis jus. Et diu iis id ſartum tectum. Primus fuit qui id ceſſit confecto de eo inſtrumento Henricus de Waſſenaer poſt urbem deditam

Digitized by Google

deditam Joanni Bavaro, cui contra Leydenſes, contra patrem Philippum, Epiſcopi Trajectenſis & urbis ſocium, militaverat. Sed Philippum jam ante ad ceſſionem coegerat idem Joannes Bavarus. Quam quo deinceps eſſet fortior confirmavit Henricus confectis publicis de ea literis. Locus admodum inſignis eſt ejuſdem Thaboritæ, quem neceſſe eſt, ut addam hic ex *lib.* 11. *Chron. cap.* 16. *Dux ſimiliter*, inquit, *Leydis exiſtens non tenuit conditionem pacis factam, ſed coëgit Burcgravium ad reſignandum Dominium civitatis, & nichil retinuit in Leidis excepto caſtro & theloneo pro Gruyt pro ſe & ſuis ſucceſſoribus. Antea namque poſuit Scultetum civitatis, quatuor Burgimagiſtros, & ſeptem Scabinos. Tunc Heinricus primogenitus Philippi Burcgravii Leidenſis, qui cum Duce contra patrem & civitatem bellaverat, etiam reſignavit iſta, ut teſtantur literæ inde confectæ. Et paulo poſt iſte Heinricus profligavit patrem ſuum ex Dominio de Waſſenaer &c.*

FUNDATIO II.

Monaſterii LOSDUNENSIS *prope* HAGAM, *Ann.* CIↃ. CC. XXV.

IN nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, (1) *ego Florentius Comes Hollandiæ ſaluti animæ & parentum providere cupiens, ſciens quod terreſtris hujus habitationis domus cito diſſolvitur, volens habere domum non manufactam, æternam in cœlis, domum Dni ſcilicet, monaſterium Sanctimonialium Ciſtercienſis ordinis in fundo meo proprio in* Loſdunen *in honore Dei & beatæ Dei genitricis Mariæ ædificare aſpirante divina gratia inchoavi. Ad fundationem ergo hujus novellæ plantationis* (2) *Capellam in* Loſdun *cum area, in qua eadem Capella & clauſtrum ſitum eſt, cum omnibus poſſeſſionibus ad eandem Capellam pertinentibus, quæ ad ſuſtentationem Capellani ejuſdem Capellæ à Prædeceſſoribus noſtris olim fuerant aſſignatæ, præfato Conventui libere & integraliter contuli dono perpetuo poſſidendam. Ad dilatandam etiam dictam aream dedimus campum, qui* Modelcamp *dicitur, verſus plagam borealem eidem areæ adjacentem, & domum cum area & pomerio, quam emi à* Florentio *ſacerdote ante portam clauſtri ſitam Ut autem hæc donatio perpetuam habeat firmitatem præſenti ſcripto ſigilli mei impreſſione roborato hoc dignum duxi irrefragabiliter confirmare. Acta ſunt hæc in præſentia & ſub teſtimonio multorum hominum, videli-*

Digitized by Google

cet Venerabilis Domini (3) Ottonis *Trajectenſis Electi*, *Reverendi Præpoſiti Tyelenſis*, Gilelberti *Decani S Johannis in Trajecto*, Bartholomei *de* Harlem, Jacobi *Caſtellani*, Willelmi *Molendinarii*, *& aliorum quam plurium. Datum anno gratiæ* CIↃ CC. XXXIV. III. *Non Maji.*

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis ego Mechtildis *Comitiſſa Hollandiæ notum eſſe volo tam præſentibus quam futuris Chriſti fidelibus præſens ſcriptum inſpecturis, quod in eleemoſynam contuli monaſterio de Looſdunen, quod Dominus meus* Florentius *Comes Hollandiæ & ego in proprio fundo fundavimus pro ſalute animæ prædicti Domini mei* Flor. *Comitis, ac patris ſui* Wilhelmi *Comitis, ac uxoris ejus Dn.* Aleydis, *nec non pro remedio animæ meæ* (‡) *ac patris mei Ducis Brabantiæ* Henrici, *& matris meæ* Mechtildis, *ac omnium parentum meorum campum illum, qui prope monaſterium jacet, qui vocatur* Britgers, *& paſcuas ad trecentas oves paſcendas ſuper* Harenam Comitis, *ut in proprios uſus perpetuo libere poſſideat. Quod ſi poſt mortem meam, filii mei, vel ſucceſſores eorum hanc donationem contradicere voluerint, eo quod hereditas mea non fuerit, de hereditate mea in Brabantia, pro omnibus his præfato monaſterio L. libras Hollandenſis monetæ annuas aſſignavi. Ut autem hæc firma & inconvulsa in perpetuum permaneant ſigilli noſtri impreſſione munire curavimus. Acta ſunt hæc anno Dn.* M. CC. XXV. *in feſto Sancti Willebrordi Epiſcopi.*

(1) *ego Florentius Comes Hollandiæ.* Florentius hic IV. cujus pater Wilhelmus I. Argumento eſt & hoc & diploma quod ſequitur.

(2) *Capellam in Loſdun cum area &c.* Capella eſt ædificium divino cultui deſtinatum, in quo altare & miniſterium. Eccleſia uſum habebat publicum, Capella privatum, *c. quanto ext. de Capell. monach. in V. Compil.* Unde non ſemper ſed cauſa prius cognita exſtruendi poteſtas data, ne alioquin ſi domi, ſi privatim quiſque audiret ſacra, eccleſia ob infrequentiam non parum caperet detrimenti. Carol. Magn. Capitular. *lib. 5. cap.* 182. *Ne Capellæ in noſtro palatio vel alibi, ſine permiſſu Epiſcopi, in cujus eſt parochia, fiant.* Etiam in eccleſiis extruuntur Capellæ, ut & alibi in *Fundatione* eccleſiæ de Abbenbroeck, non eccleſiæ in Capellis. Eccleſia eſt res immobilis. Capella autem non ſemper. Etiam mobilis, portatilis, ut altare etiam ejuſmodi, quod *viaticum vulgo, c. non debent. ext. de capell. monach. in 5.*

Com-

Digitized by Google

Compil. c. in his ext. de privil. & excess. privileg. In quo missæ, quæ fiebant, dicebantur *castrenses*. A *Capella* Capellanus. *Capellanus* sacerdos, qui affixus Capellæ. Genebrard. in Chronic. *ad Ann.* 315. Ciron. *ad d. c. non debent & par. jur. Can. de Capell. Monach.* Alibi *Capella* Archivum etiam significat, ut observavit Lambecius *Biblioth. Vindobonens. lib.* 2. *p.* 323. Unde & *Capellanus*, ut & *Archicapellanus*, qui rescriptis subscribit. Schilter. *de lib. eccles. Germ. lib.* 1. *cap.* 7. §. 4.

(3) *Ottonis Trajectensis electi.* Otto hic 11. natus de Lippia. Beka *in ej. vit.*

‡ *& patris mei Ducis Brabantiæ Henrici.* Primus hic ejus nominis, cui uxor Mechtildis Boloniæ Comitis Matthæi filia. Unde & Maria uxor Cæsaris Ottonis IV. *Barland.*

Cæterum placuit fundatio hæc & Wilbrando, & Ottoni Episcopis Trajectensibus, qui & confirmarunt & munierunt privilegiis. Wilbrandus Ann. 1230. Otto, qui Florentii fuit frater, Ann. 1248. Wilbrandi diploma est: *Wilbrandus Dei gratia Trajectensis Episcopus dilectis in Christo filiabus devotis sponsis Christi, sanctimonialibus Cisterciensis ordinis in* Losdunen *constitutis, tam præsentibus quam futuris in perpetuum. Cum Moysis in ædificando tabernaculo & Salomonis in construendo templo plurimum in sacra scriptura devotio commendetur, nos quoque ex Pastorali officio ea quæ prodesse viderentur ad ampliandum cultum Dei & honorem Sanctæ ecclesiæ, cui licet indigni disponente Domino præsidemus, alacri studio promovere tenemur devotionem & liberalitatem dilecti consanguinei nostri illustris viri* Florentii *Comitis Hollandiæ, ejusque uxoris nobilis Dnæ* Machtildis, *quam circa nos dilectæ filiæ commendantes, sicut ipsi petiverunt, & vos obnixe & humiliter postulastis, nos vestris justis postulationibus, sicut dignum est, facilem assensum præbentes, vestræque utilitati & paci imposterum providere volentes, Capellam in Losdun cum fundo, in quo sita est, & attinentiis eidem Capellæ attinentibus, sicut ab eisdem Comite & Comitissa, salvo omni jure* Florentii *sacerdotis, qui nunc in eadem Capella celebrat, vobis ad fundandum ibidem claustrum in honore Dei & beatæ Dei genitricis Mariæ libere sunt collata, sub protectione beati Martini & nostra suscipimus, & præsentis scripti privilegio confirmamus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona in præsentiarum juste & canonice possidetis, aut in posterum largitate quorumlibet fidelium, seu aliis quibuscunque justis*

Digitized by Google

tis modis veſter Conventus Deo propitio poterit adipiſci, vobis omnibuſque veſtris ſucceſſoribus firma & illibata permaneant. Concedimus etiam vobis licentiam habendi proprios ſacerdotes, inungendi infirmos, & ſepeliendi in cimiterio veſtro mortuos propriæ familiæ, ſeu etiam alios quoslibet fideles, qui ſalvo jure & pace ſuorum parochialium ſacerdotum & cum conſenſu eorum in veſtro cimiterio voluerint ſepeliri. Decrevimus etiam, ut nulli hominum præfatam eccleſiam liceat temere perturbare, aut poſſeſſiones ejus auferre vel imminuere, ſeu quibuslibet vexare moleſtiis, ſed omnia integra conſerventur veſtrorum, pro quorum uſibus, gubernatione, & ſuſtentatione conceſſa ſunt, uſibus commodiſque omnimodis profutura, ſalva noſtra canonica juſtitia. Nos autem dictum locum fovere & favore ſpeciali promovere intendentes & gratia, ab omni illum tam noſtra quam noſtrorum exactione abſolvimus, juges jure nobis & noſtris ſucceſſoribus orationes & filialem obedientiam retinentes. Siqua igitur in futurum eccleſiaſtica ſeculariſve perſona hanc noſtræ confirmationis paginam ſciens contra eam temere venire temptaverit, ſecundo tertiove commonita, niſi reatum ſuum digna ſatisfactione correxerit, à communione ſacroſancti corporis & ſanguinis Dni noſtri Jeſu Chriſti aliena fiat, & de perpetrata inquitate ream ſe divino judicio eſſe cognoſcat, cunctis autem eidem loco ſua jura ſervantibus ſit pax Domini noſtri Chriſti Ieſu, quatenus hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud diſtrictum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Teſtes autem ubi hæc confirmatio data eſt affuerunt, Lothuicus *Sancti Salvatoris,* Reimarus *Sancti Petri Præpoſiti,* Giſelbertus *Sancti Iohannis,* Andreas *Sanctæ Mariæ Decani, Magiſtri* Ilrimannus, Alexander, *Sancti Iohannis Canonici Trajectenſes, aliique plures tam clerici quam layci. Datum anno gratiæ* M. CC. XXX. XI. *Kal. Martii apud Trajectum.*

Otto uſus iiſdem verbis eſt, mutato tantum ſic initio; *Otto Dei gratia Trajectenſis Electus,* & deinde pro *dilecti conſanguinei noſtri illuſtris viri Florentii* poſito *felicis memoriæ fratris noſtri &c.* & in fin. pro *Datum anno gratiæ* CIↃ CC. XXX. *&c. Datum anno Domini* ** CIↃ. CC. XXX. *octavo feria quarta poſt feſtum beatæ Martini apud Trajectum.* Rogatu autem Florentii ipſa mox congregatio

** Sic habet editio Cl. Matthæi. Sed omnino legendum eſt 1248. Vide pag. præced. Florentius IV. occiſus fuit Ann. 1234. ſeu, ut alii volunt 1235. Vide Bekam in Ottone 3, & ibi Buchel. Hiſtorie der Gravelyke Regering in Holland. Cap. 14. Alkemades Muntſpiegel. pag. 44. Otto autem in dicto Diplomate meminit fratris ſui Florentii jam defuncti; ergo non potuit hoc Diploma dediſſe Ann. 1230.

Digitized by Google

gatio jussu Papæ, & assensu generalis Capituli, recepta in ordinem Cistercienſem, ut Abbatis Cistercienſis testes sunt literæ:

Frater G. dictus Abbas Cistercienſis dilectis in Christo filiabus Prioriſſæ & monialibus de Losdun *salutem & continuum Sanctæ religionis incrementum. Notum vobis facimus, quod nos attendentes devotionem nobilis viri F. Comitis Hollandiæ ad petitionem ipsius de mandato Domini Papæ & assensu nostri Capituli generalis vos ordini nostro incorporavimus, & recepimus in filias domus Cistercienſis speciales. Mandamus igitur vobis, rogamus attentius, & monemus, quatenus ita sancte, & religiose, & honeste de cetero vivere studeatis, quod nobis & ordini nostro cedat ad honorem, & vobis ad profectum & salutem animarum vestrarum. Præterea vobis mandamus, quatenus nullum de cetero visitatorem recipiatis, nisi de mandato nostro speciali. Datum anno Domini* M. CC. XXXIII. *in tempore Capituli generalis.*

Utrique autem, & Florentio, quem *Excellentiam* suam vocat, & Mechtildi ejus conjugi, rite id à se factum idem Abbas significat.

Nobilibus & in Christo Kariſſimis Dn. Florentio *Comiti & Dn. Comitiſſæ de Hollandia frater G. dictus Abbas Cistercii, salutem & cum devotis orationibus gloriam & honorem. Noverit vestra nobilitas, quod nos attendentes devotionem, quam habetis ad ordinem nostrum, ad petitionem vestram de mandato Domini Papæ, moniales in* Losdun *assensu Capituli nostri generalis incorporavimus ordini nostro, & eas recepimus in filias domus Cistercii speciales. Vestram itaque nobilitatem devote duximus exorandam, quatenus sicut in literis vestris promisistis, dictas moniales filias nostras & vestras devote & diligentissime foveatis, ipsas & ipsarum negotia, sicut melius expedire viderit vestra Excellentia, promovendo, ut propter domum hanc manufactam, & alia bona, quæ feceritis, dante Deo domum non manufactam in cœlis adipisci divina favente clementia valeatis. Datum anno Domini* CIↃ. CC. XXXIII. *tempore Capituli generalis.*

Aliud deinde privilegium, & in ampliſſima quidem forma, ab Innocentio Papa IV. cœnobio conceſſum, quod & ita se habet:

Innocentius *Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis in Chriſto*

filiabus Abbatiſſæ monaſterii de Loſdun, *Dominisque ſororibus tam præſentibus quam futuris regulatem vitam profeſſis. Religioſam vitam eligentibus Apoſtolicum convenit adeſſe præſidium, ne forte cujuslibet temeritatis incurſus aut eas à propoſito revocet, aut robur, quod abſit, ſacræ religionis enervet. Ea propter dilectæ in Chriſto filiæ veſtris juſtis poſtulationibus clementer annuentes, & monaſterium Sanctæ Dei genitricis & virginis Mariæ de* Loſdun *Trajectenſis diœceſeos, in quo divino eſtis obſequio mancipatæ ſub beati Petri & noſtra protectione ſuſcepimus, & præſentis ſcripti privilegio communivimus. Inprimis ſiquidem ſtatuentes, ut ordo eccleſiaſticus, qui ſecundum Deum & beati* Benedicti *regulam atque inſtitutionem Ciſtercienſium fratrum à vobis poſt Concilium generale ſuſceptam in eodem monaſterio inſtitutus eſſe dinoſcitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter obſervetur. Præterea quaſcunque poſſeſſiones, quæcumque bona, idem monaſterium inpræſentiarum juſte ac Canonice poſſidet, aut in futurum conceſſione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium ſeu aliis juſtis modis præſtante Domino poterit adipiſci, firma vobis & eis, qui vobis conceſſerint, & illibata permaneant. In quibus propriis duximus exprimenda vocabulis locum ipſum, in quo præfatum monaſterium ſitum eſt, cum omnibus pertinentiis ſuis, cum pratis, vineis, terris, nemoribus, ſuagiis, & paſcuis, in boſco & plano, in aquis & molendinis, in viis & ſemitis, & omnibus aliis libertatibus & immunitatibus ſuis, ſalvo novalium veſtrorum, quæ propriis ſumptibus colitis, de quibus aliquis hactenus non percepit, ſive de ortis, virgultis, & veſtris piſcationibus, vel de nutrimentis animalium nullus à vobis decimas exigere vel extorquere præſumat. Liceat quoque vobis perſonas liberas & abſolutas, & ſeculum fugientes ad converſionem recipere, & eas absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus inſuper, ut nulli ſororum veſtrarum poſt factam in monaſterio veſtro profeſſionem fas ſit ſine Abbatiſſæ ſuæ licentia de eodem loco diſcedere, diſcedentem vero absque communium literarum veſtrarum cautione nullus audeat retinere, illud diſtrictius inhibentes, ne terram ſeu quodlibet beneficium eccleſiæ veſtræ collatum liceat alicui perſonaliter dare vel alio modo alienare absque conſenſu totius Capituli vel majoris aut ſanioris partis ipſius. Si quæ vero donationes aut alienationes aliter quam dictum eſt factæ fuerint, eas irritas eſſe cenſemus. Inſuper auctoritate Apoſtolica inhibemus, ut nullus Epiſcopus vel quælibet alia perſona ad ſynodos vel Conventus forenſes vos ire, vel ju-*

Digitized by Google

judicio seculari de vestra propria substantia vel possessionibus vestris subjacere compellat, nec ad domos vestras causa ordinis celebrandi, causas tractandi, vel aliquos conventus publicos convocandi, venire præsumat, nec regularem electionem Abbatissæ vestræ impediat, aut de instituenda ea vel removenda, quæ pro tempore fuerit, contra statuta Cistercienſis ordinis ſe aliquatenus intromittat. Pro consecrationibus vero altarium vel ecclesiarum, ſive pro oleo ſancto, vel qualibet ecclesiastico ſacramento, nullus à vobis ſub obtentu conſuetudinis vel alio modo quicquam audeat extorquere, ſed hæc omnia gratis vobis Epiſcopus dioceſanus impendat. Alioquin licent vobis quemcunque volueritis catholicum adire Antiſtitem, gratiam & communionem Apoſtolicæ ſedis habentem, qui noſtra fretus auctoritate vobis quod poſtulatis impendat. Quod ſi ſedes dioceſani Epiſcopi forte vacaverit, interim omnia eccleſiaſtica ſacramenta à vicinis Epiſcopis accipere libere & abſque contradictione poſſitis, ſic tamen ut ex hoc impoſterum propriis Epiſcopis nullum præjudicium generetur. Quia vero interdum propriis Epiſcopis copiam non habetis, ſi quem Epiſcopum Romanæ ſedis, ut dicimus, gratiam & communionem habentem, & de quo plenam notitiam habeatis, per vos tranſire contigerit, ab eo benedictiones monialium, vaſorum, veſtium, ac conſecrationes altarium auctoritate Apoſtolicæ ſedis recipere valeatis. Porro ſi Epiſcopi vel alii eccleſiarum Rectores in monaſterium veſtrum vel perſonas inibi conſtitutas, ſuſpenſionis, excommunicationis, vel interdicti ſententiam promulgaverit, ſive etiam in mercenarios veſtros, pro eo quod decimas, ſicut dictum eſt, non perſolvitis, ſive aliqua eccleſiæ earum, quæ ab Apoſtolica dignitate vobis indulta ſunt, ſeu benefactores veſtros pro eo, quod aliqua vobis beneficia ſeu obſequia ex caritate præſtiterint, vel ad laborandum adjuverint in illis diebus, in quibus vos laboratis & alii feriantur, eandem ſententiam protulerint, ipſam tanquam contra Apoſtolicæ ſedis indulta prolatam decernimus irritandam, nec literæ illæ firmitatem habeant, quas tacite nomine Ciſtercienſis ordinis & contra indulta Apoſtolicorum privilegiorum conſtiterit impetrari. Præterea cum commune interdictum terræ fuerit licent vobis nihilominus in veſtro monaſterio excluſis excommunicatis & interdictis divina officia celebrare. Paci quoque & tranquillitati veſtræ paterna impoſterum ſollicitudine providere volentes auctoritate Apoſtolica prohibemus, ut infra clauſuras ſeu grangiarum veſtrarum nullus rapinam ſeu furtum facere, ignem appo-

apponere, ſanguinem fundere, hominem temere capere vel interficere, ſeu violentiam audeat exercere. Præterea omnes libertates & immunitates à prædeceſſoribus noſtris Romanis Pontificibus ordini veſtro conceſſas, nec non libertates & exemptiones ſecularium exactionum à Regibus & Principibus vel aliis fidelibus rationabiliter vobis indultas auctoritate Apoſtolica confirmamus & præſentis ſcripti privilegio communimus. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat præfatum monaſterium temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, ſeu quibuslibet vexationibus fatigare, ſed omnia integre conſerventur, eorum pro quarum gubernatione ac ſuſtentatione conceſſa ſunt uſibus omnimode profutura, ſalva Sedis Apoſtolicæ auctoritate. Siqua igitur in futurum eccleſiaſtica ſeculariſve perſona hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens contra eam temere venire temptaverit, ſecundo tertiove commonita niſi reatum ſuum congrua ſatisfactione correxerit, poteſtatis honoriſque ſui careat dignitate, reamque ſe divino judicio exiſtere de perpetrata iniquitate cognoſcat, & à ſacratiſſimo corpore & ſanguine Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti aliena fiat, atque in extremo examine diſtrictæ ſubjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco ſua jura ſervantibus ſit pax Domini noſtri Ieſu Chriſti, quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud diſtrictum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Ego Innocentius Catholicæ eccleſiæ Epiſcopus ſubſcripſi

✠ *Ego* Petrus *Sancti Marcelli presbyter Cardinalis.*

Ego fr. Ioannes *Sancti Laurentii in Lucina presbyter Cardinalis.*

Ego fr. Hugo *Sanctæ Sabinæ presbyter Cardinalis.*

Ego Ricardus *S. Angeli Diaconus Cardinalis.*

Ego Ioannes *Sancti Nicolai in carcere Tulliano Diaconus Cardinalis.*

Ego Wilhelmus *Sancti Euſtachii Diaconus Cardinalis.*

Ego Willelmus *Sabinenſis Epiſcopus.*

Datum Lugduni per manum magiſtri Marini Sanctæ Romanæ eccleſiæ Vicecancellarii III. *Idus Octobr. indictione* VIII. *incarnationis Dominicæ Ann.* M. CC. L. *Pontificatus vero Dn. Innocentii Papæ* IV. *anno octavo.*

Nec

Digitized by Google

Nec inefficax privilegium, cujus vi non tantum vulgus, ſed & hi, qui præpotentes, ab injuriis deterriti. Et controverſiam aliquando cum moviſſet cœnobio Philippus de Duvenvoerde terror fulminis Pontificii mox objectus, ut ſequitur:

I. divina permiſſione Abbas monaſterii de Echout in Brugis Tornacenſis diœceſeos privilegiorum Ciſtercienſi Ordini conceſſorum conſervator ſeu judex à Sede Apoſtolica deputatus omnibus Presbyteris & Capellanis in Noorthollandia *Trajectenſis diœceſeos conſtitutis, ad quos præſentes literæ pervenerint exequendæ, & ſpecialiter Decano* Noorthollandiæ, *& Dn.* Petro *Curatori Leydis ſalutem in Domino. Quum ſuper privilegiis antedictis & ea contingentibus nos mandatum Apoſtolicum per nos plenius exequendum recepimus, quod de bonis in Ciſtercienſi ordine Deo dicatis in ſtatu illæſo ſervandis loquitur, non volentes in dicta executione mandati redargui negligentes, ſed cupientes potius à mandatore ipſius mandati debite commendari, ut congruit, in virtute ſanctæ obedientiæ & ſub pœna ſuſpenſionis & excommunicationis, quam ferimus in rebelles auctoritate Apoſtolica, qua in hac parte fungimur, vobis præcipiendo mandamus, quatenus* Philippum *de* Duvenvoerde *laycum, quem notorium eſt per facti evidentiam, ſicut veraciter intelleximus, & confeſſionem ipſius propriam bona plurima & monaſterio de* Loſdun *Ciſtercienſis ordinis Trajectenſis diœceſeos Deo dicata, videlicet terram cum attinentiis ſuis, quæ vulgo* Simonis campus *dicitur & conſiſtit ſeu jacet in † officio de* Hagha, *in cujus terræ poſſeſſione vel quaſi pacifica & quieta quadraginta annis citra & ultra & ſexaginta annorum ſpatio dictum monaſterium extitiſſe dicitur, per laycalem juſtitiam velle auferre, & eis prædictum monaſterium ſpoliare, prædictus enim* Philippus *occaſione terræ prædictæ graviter monaſterium antedictum & multipliciter moleſtavit per dictam juſtitiam laycalem, cum tamen monaſterium ipſum paratum ſe offerat, & jam diu ſe obtulit ſtare juri & facere ac recipere viam à ſuo judice competenti eccleſiaſtico, quod juſtitia ipſa & juris ratio ſuadebat,* Philippum *quidem prædictum & omnes fautores ipſius, quos lator præſentium nominabit pro ſecundo & tertio diligentius moneatis ſub teſtimonio competenti, ut ipſe* Philippus *& ſui fautores prædicti ſub pœna prædicta, quam ex nunc ut ex tunc, ſi veſtræ monitioni non paruerint, in his ſcriptis in ipſos ferimus, à præmiſſis vexatione & moleſtatione deſiſtant indilate. Alioquin ipſos à nobis auctoritate Apoſtolica excommunicatos*

† Vulgo *Haegbambacht.*

publice ubicunque & quandocunque, & quotieſcunque fueritis requiſiti, & opus fuerit, denuntiare curetis, ita quod in his exequendis unus veſtrum alium vel alios non exſpectet & rebellium nomina, ſiqui fuerint, nobis liquide & fideliter reſcribatis, ut exigente ipſorum contumacia contra eos ſeverius, prout nobis videbitur, procedamus. Datum anno Dni CIↃ. CC. XCI. *in feſto beatorum Iacobi Apoſtoli & Chriſtofori martyris.*

Et tempus tamen fuit, quo non obſtante hoc privilegio cum propter mores corruptos, ne tandem monaſterium magno cum ſcandalo peſſum iret univerſum, neceſſaria eſſet reformatio, ad inſtantiam *Willelmi* Comitis miſſus eſt viſitator, plena cum poteſtate inquirendi in vitam, in mores monialium, amovendi contumaces, vel ſi aliter ei viſum pro delicti qualitate juxta canones caſtigandi. Sic ſerio Comes voluit. *Willem &c. Ontbieden u Heeren Ludolf Abt van Eyteren, want ghi geſet ſyt over t'clooſter van Looſdunen te weſen een berechter ende een Viſitator, welc clooſter langen tyt in crancken ſtate geſtaen heeft, dat ghi aenſien wilt den ſtaet van der Abdiſſen ende van allen anderen Ambochten, ende die ghy ſiet ende vint, dat oerbaerlic daer in is verſet, ende verwandelt, ende caſtytſe na hoere miſdaet, die ghi tar waerheyt vint, dat ſy miſdaen hebben. Ende want dit onſe wille is, ſo begheren wy's, ende wat ghi hier in doet, daer willen wy u in ſtercken, ende volſtaen van uwen Overſten, ende dedy't niet, ſo moeſten wire anderen raet op hebben bi uwen Overſten. Ende hier in wilt alſo doen, dat alle dinc bi u verbetert worde, of wi en ſoudent langer niet gedoghen mogen, wi en ſoudent ſelver doen berechten, en daer toe ſien, dat Gods lof ende ſyn eere gemeeret worde. Gegheven in den Hage op Sinte Pontiaens dach Ann. Domini* CIↃ. CCC. *quadrageſimo ſeptimo.*

Obiit autem fundatrix, Mechtildis ſcilicet Comitiſſa, Ann. 1267. ſepulta apud puellas in eodem coenobio, ut habet Beka in Otton. III. & Io. à Leidis 24. *hiſt. cap.* 4. qui & primam ejus Abbatiſſam fuiſſe Ioannam ait, eamque vita conceſſiſſe Ann. 1269. *ibid.* Mortis diem etiam addit Henric. Thaborita 8. *hiſt.* 9. *Comitiſſa Machteldis*, ait, *diu ſupervivens poſt maritum anno Domini* 1267. II. *Kal. Ianuar. obiit, quæ tumulata eſt apud moniales ordinis Ciſtercienſium in Lauſduno monaſterio prope Eykendunen, quod ipſa pro remiſſione peccatorum ſuorum conſtruxit, atque honorifice conſummavit & dotavit.*

Dos

Digitized by Google

Dos initio non magna, ſed fidelium eleemoſynis paulatim deinceps aucta. Congerere chartas non neceſſe eſt. Exemplum unum aut alterum, ni fallor, ſufficiet.

Ic Ian van Abbenbroec *Ridder doe condt ende kenlic allen luden, die deſen brief ſullen ſien oft hooren leſen, dat ic gegheven heb in der eeren Gods om ſalicheyt mire ſielen, ende omme myn euwige memorie voor myn ende voor myne ouders ſielen te doen Vrou* Zwanenburch van Steenvoerden *Abdiſſe in Lauſdunen, die Gode genadich ſy, ende t gemeen Convent* XXX. *pont Hollants payements, die ſy my beloofden te beleggen an goeden erven ofte aen renten. Welcke* XXX. *pont voerſz ſy beleyt hebben aen erve, daer ſy my eenen brieff of gegeven hebben, wel beſegelt, ongequetſt, ende ongeraſeert, inhoudende van woorde te woorde, alſe hier nae geſchreven ſtaet: Wy* Swanenburch van Steenvoerden *by der genaden Godts Abdiſſe in Lauſdunen doen cont allen luden, die deſen brieff ſelien ſien of hooren leſen, dat wy gecoft hebben twee mergen ende anderhalf bont, ende derdalve gaerde lants die gelegen ſyn in den Ambachte van* Munſter, *ende belegen heeft aen dat Ooſt ende* Florens Symons *ſoon, aen de Zuytſyde* Philips van Dorp, *aen die Weſtſyde die Abdiſſe van der* Lee, *aen de Noortſyde* Dirc van Alphen. *Ende van deſen voorſeyden lande ſo bewyſe ic een recht derdendeel alle jaer in te nemen dat Convent te* Lauſdunen *van Heren* Ians *wegen van* Abbenbroec *ſymre memorie mede te doen ten euwigen dagen, als coſtumelic is in onſen Clooſter. In kenniſſe der waerheyt ſo hebben wy deſen brief beſegelt mit onſen ſegel. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende een op die octave Iohannis Baptiſtæ. In kenniſſe der waerheyt ſo heb ic* Ian van Abbenbroec *Ridder voorſz deſen brief beſegelt mit mynen ſegel int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ende acht opten* XX. *dach in Meerte.*

Univerſis Chriſti fidelibus præſentibus & futuris literas præſentes inſpecturis, Soror A. dicta Abbatiſſa totuſque Conventus in Lauſduno *æternam in Domino ſalutem. Noverit univerſitas veſtra, quod perdilecta noſtra Domina* Gertrudis *relicta Domini* Odgeri *de* Wateringhe *contulit eccleſiæ noſtræ pro ſalute animæ ſuæ, & etiam pro ſalute animarum dicti mariti ſui, filii ſui* Oggeri *omniumque heredum ſuorum pro reſtitutionibus faciendis pro ſe & pro prædictis, eum quibus reſtitutiones fieri debeant ignoretur, centum libras Hollandenſium denariorum, de quibus certam hereditatem comparavimus à nobis perpetuo poſſidendam, ut ex eiſdem hereditatis proventi-*

bus

bus provideatur in victu aliisque necessariis sacerdoti celebranti in loco prope ecclesiam vel in ipsa eccleſia, ad quam infirme mulieres accedere poterunt competenter, Nos vero dictam collationem nobis factam acceptantes & gratam habentes ac honestis desiderijs præfatæ Dominæ annuentes ordinauimus, vt quicunque confessionibus vestris audiendis deputatus fuerit, vel alius loco sui de præmissa elemosyna, vt præmissum est, sustentandus celebrabit in loco prædicto securus prædictorum memoriam in missarum suarum solempnijs, & ob hoc dictorum memoriam in missæ canone faciemus annotari, & prædicto loco ipsam Dominam, si ita elegerit, recipiemus ad sepulturam. Si vero dictus sacerdos amotus fuerit per spatium dimidii anni, quod absit, poterimus impediri ab heredibus dictæ Dominæ à perceptione fructuum XII. *jugerum terræ nostræ, quæ dicuntur* Tonscap, *quousque sacerdos celebraturus pro prædictis fuerit restitutus. In testimonium præmissorum præsentes literas conscribi, & sigilli nostri una cum sigillorum Venerabilium Patrum videlicet Dni Abbatis de Egmund & Præpositi de* campo Regio *munimine fecimus roborari. Datum anno Domini* M. CC. LXVII. *mense Majo* XV. *Kal. Junii.*

Ad cantum dedit vinum Willelmus Comes Hollandiæ charta Ann. 1333. *Wi* Willem *Grave &c. maken cont &c. dat wi voor ons ende voor onſen naconielingen Graven van Hollant, om Gode den Goedshuys van Loesdunen gheven enen stoep wyns te sancwine, ende die sal hem geven alle weke onse Meyster uyt onſen Hove in die Haghe. Ende waert dat geviele dat in onſen Hof in die Haghe geen wyn en ware, of datter wyn ware, daer men niet uyt tappen en mochte sonder vreese van scade, ſo ontbieden wi onſen Meester voorsz, of wie daer na in die Hage Meester weſen ſal, dat bi den Goedshuſe van Loesdunen voersz elcke weke geve* XII. *denier Hollants voer den stoop wyns, ter tyd toe, dat ghi hem den wyn gevet. Ende om dat wi willen, dat dit wel ende vaſte gehouden worde, ſo hebben wi deſen brief beſegelt mit onſen ſegele. Gegheven tot Rotterdamme op Sinte Lucien dach, int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXVIII.

** Supra dixit Matthæus 33.

Ut in ſylvam Harlemenſem porcos aliquot liceret mittere paſcendos gratis conceſſit Aleydis Comes Hollandiæ Ann. 1261. Aleydis *uxor quondam Domini* Iohannis *de* Aveſnis *Hollandiæ & Zelandiæ Tutrix univerſis præſentia viſuris Salutem & omne bonum. Notum facimus univerſis, quod nos dedimus & conceſſimus Abbatiſſæ & Conventui de Loſdunen, quod annuatim mittere poſſint in nemore*

nemore noſtro de Harlem quindecim porcos abſque exactione, quæ dicitur Vademinghe, præſentium teſtimonio literarum. Datum anno Domini CIↃ. CC. LXI. *Dominica poſt Pentecoſten.* Centum librarum redditus Richardis ſanctimonialis dedit Wilhelmi I. filia, & Domicella Hollandiæ Ann. 1250. *Ego Rikardis Domicella Hollandiæ notum facio omnibus præſentia viſuris, quod pro remedio animæ meæ, ac pro remedio animarum patris & matris meæ, nec non & fratrum meorum, contuli eccleſiæ beatæ Mariæ in Lauſdunen centum ſolidorum Hollandenſium redditus de tribus areis, quæ jacent ex oppoſito domus Nicholai de Hake in oppido de Delff, annuatim in nundinis apud Vorſcoten recipiendos, uſque dum eidem eccleſiæ dedero* XXXV. *libras Hollandenſes, & poſtmodum ad me libere devenient & revertentur arearum redditus earundem. De bis quoque* XXXV. *libris Conventui vinum perpetuo miniſtrabitur in bis diebus, in converſione beati Pauli, in anniverſario patris & matris meæ, Domini Ottonis quondam Epiſcopi Trajectenſis, & Domini Wilhelmi fratrum meorum in feria beatæ Mariæ Magdalenæ, undecim millium virginum beatæ Katerinæ, & beati Iohannis Evangeliſtæ. Quod ut dictæ eccleſiæ inviolabiliter obſervetur, præſens ſcriptum contuli ſigilli mei munimine roboratum. Datum apud Loeſdunen Ann.* CIↃ. CC. L. *feria tertia poſt Lucæ Evangeliſtæ.* Prædia paulo poſt dedit Gerardus de Wateringe Ann. 1273. *Univerſis præſentia viſuris vel audituris nos* Gerardus *de* Wateringe *miles notum facimus, & tenore præſentium proteſtamur, quod nos Abbatiſſæ & Conventui monaſterii de* Lauſdunis *ordinis Ciſtercienſis pro teſtamento quondam Machteldis dilectæ uxoris noſtræ ac aliis debitis totam terram noſtram jacentem in Oerſkampe libere contulimus, omne jus poſſeſſionis ſive proprietatis, quod in dicta terra habemus, in manus dictorum Abbatiſſæ & Conventus pure & ſimpliciter reſignantes. Hac conditione adjecta, quod proventus dictæ terræ in anniverſario dictæ M. uxoris noſtræ inter Conventum & inter firmas moniales in pytancia æqualiter dividentur. Pro cujus rei teſtimonio præſentes literas ſigillo noſtro eiſdem dedimus ſigillatas. Datum anno Domini* CIↃ. CC. LXX. *tertio in craſtino Pontiani martyris.* Et alii alia dederunt.

Foſſa autem cum decurreret media inter viam publicam & muros cœnobii, poteſtas facta à Chomarchis ad petitionem monialium muris eam includendi, ſic tamen, ne id fieret cum viæ ipſius incommodo. Charta Ann. CIↃ. CCCC. XCIX.

Gratie van den hogen Heemraet van Delflant gegeven om den

Digitized by Google

muyr te maken op die wech van den Cloſter genaemt Lausduyn-relaen.

Die hoge ende welgeboren Heemraden van Delfland &c. Alſo die Abdiſſe ende Convent van Lauſdunen *aen ons ootmoedelycken begeert ende te kennen gegeven hebben, hoe dat ſy hoer muyre van den Clooſter geerne uytſetten ſouden opte wech aen de Weſtſyde van den ſelven wech om dat water binnen den Clooſter te mogen hebben, hunluyden daer mede te mogen behelpen, ende alſo wy genegen ſyn tot allen Godsbuyſen ende ſonderlinge totten voornoemden Clooſter ende Convent van* Lauſduynen, *die wy geerne gevordert ende behulpen ſagen, waeromme wy geconſenteert hebben, ordineren, ende conſenteren mits deſen, dat die voorſz Abdiſſe ende Convent van* Lauſduynen *hare muyr van den Clooſter ſullen mogen uytſetten over dit ſloot opte wech aen de Weſterſyde van den ſelven wech, omme dat water ende die ſloot binnen dat Clooſter te weſen, behoudelycken dat die wech achtien voeten breet blyven ſal, omme twee wagenen tegen malcanderen comende riden verby een varen ſullen mogen. Aldus gedaen te Delf opten v. dach van Septemb. Ann.* CIↃ. CCCC. XCIX. *By myn Heeren* Otte *van* Egmonde *Heere van Kenenburch,* Claes *Heere van* Aſſendelft, Cornelis Croeſinck *Heer van* Benthuyſen *Ridders,* Floris *van* Wyngaerden *Heere van* Yſelmonde, *ende* Dirck Sonck *Heemraeden voorſz. Daer mede by was ick Biercxſe.*

Nemo autem à me expectet, ut multum dicam de tabula, jam olim viſa hic ad partem ædis Borealem cum hac inſcriptione: *Margareta Hermans Grave van Hennenberchs huysvrou, Dochter Florentii des vierden Grave van Hollant ende Zeelant, Suſter van Willem de II. Coninck van Romen, ende daerna Keyſer des Rycx, ende voor altyt Gravinne van Henegouw, wiens Oem was Biſſcop van Utrecht, haer Oems ſoon van haer moeders wegen was Hertoch van Brabant ende Grave van Duringen &c. Deſe Hoechgeboerne Gravinne out ſynde 42. jaer heeft ter werelt voortgebracht op den goeden vrydach ontrent 9. uyren int jaer 1270. drie hondert en vyf en t'ſeſtich kinderen, die al t'ſamen eerſt gedoopt ſyn van Guido den Biſſcop van Utrecht, van dewelcke de knechtkens alle* Iohannes, *de maeghdekens alle* Eliſabeth *genoemt ſyn, die al t'ſamen met de moeder op enen dach geſtorven, ende hier te Lobſduynen in die kerck begraven ſyn. T'welck gebeurt is door ene arme Vrou, die twee kinderen van eender dracht op haer armen droech, waer van die Gravinne verwondert ſynde ſprack, dat ſulcks by enen man niet mochte*

ge-

Digitized by Google

geſchien, ende heeftſe met ſchoffierlycke woorden verſtoten. Waer door deſe arme Vrouwe verſtoten ſynde haer wenſchede ſo veel kinderen tot eender dracht te verkrygen, als 'er dagben in een jaer mochten weſen. T' welck oock alſo miraculeuſelyck geſchiet is, gelyck hier tot een memorie uyt de oude ſo wel als gedruckte Chronycquen in deſen tafereel int kortſte geſtelt ende verhaelt is. Godt ſy hier van gevreeſt, geeert, ende gepreſen in der euwicheyt, Amen. Pergula pictorum eſt, veri nihil, omnia falſa. Nec quicquam tale in epitaphio quod ex veteri edidit manuſcripto Scriverius in not. ad *Chronic. Goudan. p.* 58.

Iſta tenet foſſa matronæ nobilis oſſa,
Quæ dum vivebat Lauſdunis læta manebat,
Atque vocabatur Margreta, quiete fruatur,
Quæ fuit germana Wilhelmi illuſtris
Regis Germaniæ & Comitiſſa in Hennebergh,
Quæ obiit anno Domini M. CC. LXXVI. *ipſo die*
Pareſceves hora nona, Orate pro ea.

De Margreta ſatis conſtat, quod Comitiſſa de Hennenberch, quod ſoror Regis Wilhelmi, quod Florentio IV. nata, quod matrem habuit Mathildem filiam Ducis Brabantiæ. Ipſa enim Mathildis eam filiam ſuam vocat in charta Ann. 1261. *Nos Mathildis quondam Comitiſſa Hollandiæ univerſis &c. quod nos omnem terram noſtram, propriam, cultam & incultam, &c. quam in Maſelant libere poſſidemus &c. kariſſimæ filiæ noſtræ D. Margaretæ Comitiſſæ in Hennenberch dedimus cum omni integritate &c.* Per errorem autem haud dubie *Mathildem* vocat non *Margretam* Magnum Chron. Belgic. p. 228. Nam Margretam etiam vocat Florentius Comes v. in charta Ann. 1277. *Nos Florentius Comes Hollandiæ notum facimus univerſis, quod cum Domina Margareta piæ memoriæ, quondam Comitiſſa in Hennenberch amita noſtra in extremis poſita, mentis ſuæ compos, nobis præſentibus & multis aliis fide dignis, quandam terram, ſive quædam prædia, jacentia prope monaſterium de Loesdune, quæ ad ipſam proprietatis jure ſpectabant ex noſtra conniventia & conſenſu contulerit pediſſequis ſuis, videlicet Bertradi & Machteldi &c. in remunerationem obſe-*

quiorum, quæ eadem Domicella diuturno tempore eidem præfuerunt indefeſſe &c. Datum in octava Aſſumptionis beatæ virginis anno Domini CIↃ. CC. LXXVI. Sepultam autem Lauſdunis non Auctor tantum indicat, ex quo id epitaphium exſcripſit Scriverius, ſed & Chronic. Magn. Belgic. p. 229. Obiiſſe autem ait, non ut Auctor epitaphii Ann. 1276. ſed ſequenti demum LXXVII. & proles ſuas jam dictas ſub eodem ſarcophago condi ab eo juſſas, p. 228. Sed quod ad illud poſterius fides penes Auctorem ſit. Cui Iunius tamen in *Batavia* ſua fidem prorſus non derogat, nefas putans convellere tabulæ publicæ auctoritatem, cujus ibi Latinam, ſervata religioſe, ne fides periclitetur, ſeculi ejus legi epigraphen ait hanc: *Illuſtris Domini Florentii Comitis Hollandiæ filia, cujus mater fuit Matildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ fratrem quoque habuit Guilelmum Alemanniæ Regem; hæc præfata Domina Margareta anno ſalutis* CIↃ. CC. *ſeptuageſimo ſexto, ætatis ſuæ anno quadrageſimo ſecundo, ipſa die Paraſceves, hora nona ante meridiem peperit infantes vivos promiſcui ſexus numero trecentes ſexaginta quinque, qui poſtquam per venerabilem Epiſcopum Dominum Guidonem ſuffraganeum, præſentibus nonnullis proceribus & magnatibus in pelvi quadam baptiſmi ſacramentum percepiſſent, & maſculis Ioannes, fœmellis vero nomen Eliſabeth impoſitum fuiſſet, ipſarum omnium ſimul cum matris animæ ad Deum æternaliter victuræ redierunt, corpora autem ſub hoc ſaxo requieſcunt.* Eſſet certe, quod ait Iunius, alicujus momenti, ſi conſtaret epigraphen eſſe ſeculi Margaretæ, & non potius poſterioris, ad corrogandam pecuniam, nam & nimis concinna eſt, ab ejus cupidis dein factam.

De ordine autem Ciſtercienſi, cujus dicitur monaſterium hoc, verbo hoc tantum addam, quod multi nominis olim ordo hic. Cœpit anno 1090. Nomen datum à loco. Abbatias habuit exceptis Prioratibus DC. XC. Sic Magn. Chron. Belg. ad Ann. 1098. *Iſte autem ordo Ciſtercienſis cœpit per quendam Robertum Abbatem, & alios monachos, qui exierunt à Moliſmo, & invenientes locum ſaltuoſum, cujuſdam horroris, & vaſtæ ſolitudinis, ibi reſederunt, & locum Ciſtercium vocaverunt.* Ita & ad d. Ann. Albericus. Auctor ordinis Robertus, ſed primus, qui ibi Abbas, dictus Stephanus, qui & Sanctus, de quo in vita S. Bernardi *lib.* 1. *cap.* 3. *& ſeqq.* Martyrolog. Roman. ad 15. Kal. Maji.

Digitized by Google

Maji. *Ciſtercii in Gallia S. Stephani Abbatis, qui primus eremum Ciſtercienſem incoluit, & S. Bernardum cum ſociis ad ſe venientem lætus excepit.*

FUNDATIO III.

Monaſterii montis ALTINI, *ſeu de* ELTENE *in Gelria.*

SECULO X.

ALtinum ſeu mons *Altinus* locus in Gelria eſt Cliviæ confinis, nec procul ab Embrica, ut ſcribit Pontanus *lib. 5. hiſt.* In quo cœnobium monialium extruxit Wichmannus Comes Zutphanienſium, multis fiſcis ſeu prædiis in dotem datis, & inter cetera Dominio etiam Goylandiæ, & præfecta eidem Abbatiſſa filia Lutgarda. Placuit fundatio Ottoni Magno Imperatori, qui robur ei adjecit codicillis hujuſmodi:

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis Otho *divina favente clementia, Romanorum Imperator. Notum eſſe volumus, quod pro animæ ſuæ remedio* Wichmannus *Comes in Domino fidelis noſter Imperiali majeſtati ſupplicavit* † *per noſtri præcepti paginam ad eccleſiam in honorem Salvatoris & S. Viti martyris conſecratam in monte, qui dicitur* Altina, *conſtructam & Sanctimonialibus in eodem loco devote famulantibus concedere atque donare dignaremur. Cujus petitioni propter divinum amorem aſſenſum præbemus ad eccleſiam Salvatoris & S. Viti martyris in prædicto monte Altina conſtructam, & ſanctimonialibus in eodem loco Deo famulantibus ipſam hereditatem, quam Wichmannus ipſe donavit, per puginam noſtri præcepti concedimus, atque donamus, id eſt, curtem Heltre, & Fernoe, & Vorthuyſen, & Embrick, & Hamma, & Lyemerſche, & Rynbaren, & Redichem, & Ringart, & Greſe, & Heſſla, & Thumma, Liendle, Leyda, Torves, Thuly neſt nachelt, & quæcunque in his quatuor Comitatibus, ſcilicet Herneſſa, Fomelga, Mermo, Tuerna, Midage, prædictus Comes Wichmannus habere videbatur, ſive à nobis illi datum fuiſſet, & omnia, quæ prædictis videntur pertinere curtibus, cum eccleſiis, ædificiis, mancipiis terriſque, cultis & incultis, agris, campis, paſcuis, pratis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, molendinis, molendinorumque locis, piſcationibus, venationibus, quæſitis & exquirendis, viis*

† Leg. *quod*

Digitized by Google

& inviis, exitibus & reditibus, mobilibus & immobilibus rebus, omnibusque pertinentiis, & adjacentiis, quæ dici, vel nominari possunt, jure legitimeque pertinentibus, ut jam prædiximus ad præfatam ecclesiam Salvatoris & S. Viti martyris in prædicto monte Altine ædificatam, & sanctimonialibus in eodem loco Deo devotissime famulantibus, quatenus melius illas delectet omni tempore pro nobis atque stabilitate Regni nostri misericordiam Domini attentius exorare. Et ut hæc authoritas concessionis nostræ atque donationis firmior habeatur, & per futura tempora à cunctis fidelibus Sanctæ Dei ecclesiæ nostrisque præsentibus & futuris, verius credatur, atque diligentius conservetur, manu propria subscripta eam firmavimus, & annuli nostri impressione signari jussimus. Signum Domini Othonis magni, & invictissimi Imperatoris Augusti, Lutgerus Cancellarius ad vicem Roberti Episcopi Archicapellani recognovi & subscripsi. Datum tertio Nonas Augusti anno Dominicæ incarnationis DCCCC. *septuagesimo, indictione tertia decima, anno Regni serenissimi Regis* Ottonis XXXV. *Imperii vero sui* IX. *Actum in Apulia ad civitatem quæ dicitur Bentz in nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. Et erat subsignata, collationata, & auscultata, & præscripta copia cum suo primævo, nec in scriptura, nec sigillo vitiata originali, & idem de verbo ad verbum concordans reperta per me Iohannem Schetler Fredanum sacra imperiali authoritate publicum & juratum, nec non in amplissima Curia ecclesiastica Monasteriensi, immatriculatum Notarium. Quod testificor hac manus meæ propria scriptura & subscriptione. Ioan. Schetler Fredanus Notarius præmissa vera esse ex certa scientia attestatur, ideoque se manu propria subscr.*

Extant apud Pontanum *lib. 5. hist.* Sed & aliud adhuc habeo, quod Pontanus non habet, Ottonis Magni diploma, quo biennio jam ante, Anno scilicet DCCC. ** LVIII. & Vrch territorium, & tractum Nardensem, & quicquid erat fisci in Hamalant Comitatu cœnobio concessit. Id autem hujusmodi:

** Leg. LXVIII.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis. Otto *divina favente clementia Imperator Augustus. Noverint omnes fideles nostri præsentes scilicet & futuri, qualiter nos quasdam res nostri Imperatoris juris interventu dilectæ conjugis nostræ Adelheydis & Theoderici venerabilis Metensis Episcopi condonavimus ad quoddam monasterium Deo sacratarum, quod* Wichmannus *Comes in littore Rheni, in Comitatu Hammelant, loco* Eltene, *& à fundamentis usque construxit,*

Digitized by Google

ſtruxit, & religioſo Deo ſacratarum collegio multisque opimis facultatibus dotavit. Cujus meritis & nos participes fieri deſiderantes concedimus eidem eccleſiæ, quicquid idem Wichmannus Comes beneficii, nos vero prædii in territorio Urch, *in pago* Salo *habere viſi ſumus, in quibuſcunque rebus fuiſſet, mancipiis utriuſque ſexus, ædificiis, terris, cultis & incultis, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarum decurſibus, exitibus & redditibus, quæſitis, & inquirendis. Ad hæc quicquid prænominatus Comes in Comitatu* Nardinclant *beneficii, nos vero prædii, ad eam diem habuimus, quicquid itidem in Comitatu* Hamalant, *rerum fuit ac prædiorum ad fiſcum pertinentium, horum omnium uſum ac poſſeſſionem liberam collegio monaſterii ante nominati contulimus, conceſſimus, conſtituimus, ut Abbatiſſa ejus monaſterii liberam deinceps habeat poteſtatem poſſidendi, diſponendi, & quicquid ſibi collibitum fuerit, hoc, modo in fratres & ſorores ſit, inde faciendi. Et ut hoc noſtræ auctoritatis præceptum firmum ac ſtabile permaneat, hanc chartam conſcribi, & annuli noſtri impreſſione ſignari juſſimus. Quam & propria manu ſubtus ſimavimus. Signum Domini* Ottonis *magni & invictiſſimi Imperatoris Auguſti. Poppo Cancellarius ad vicem Huberti Archicapellani. Data* III. *Kal. Iulii, anno dominicæ incarnationis* DCCCC. *ſexageſimo octavo, indictione undecima, Anno autem Regni Domini Ottonis* XXX. *tertio, Imperii vero* VII. *Actum Piſtoriæ.*

Eſt apud Pontanum *ibid.* etiam charta, qua patris placitum confirmavit, Ottonis II. Sed mox defuncto Wichmanno Clivenſium Comes Baldericus, qui alteram Wichmanni filiam Adelam habebat conjugem, doti datæ contradixit, nec injuſte, ut tum viſum, quod juxta illud jus, quod paſſim tum in uſu, prædia inprimis gentilitia alienari non poſſent, ſeu in alium transferri, ſine heredum conſenſu. Vita S. Meinwerci apud Brouwer. *cap.* 103. *Nobilis quoque quidam Hathamarus nomine prædium quoddam in loco Lemmonchuſen dicto hereditario jure poſſedit, quod cuidam Hathaldo ſeniori ſuo promiſſionibus illius illectus absque voluntate heredis legitimi tradidit.* & mox: *Berthilt mater Hathamari in præſentiam Conradi Imperatoris ejulando venit, ſuumque prædium injuſte ſibi ablatum, multum conquerens, regali clementia ſibi reſtitui ſuppliciter petit. Imperator vero miſericordia motus &c. eidem Berthildi prædium injuſte ablatum poteſtative reſtituit.* Conradi III. Imperatoris charta apud Chriſtian. Knaut de *Pagis & Comitatibus Principatus Anhaltini p.* 53. *Notum ſit &c. qualiter venerabilis Arnol-*

Digitized by Google

Arnoldus Sanctæ Nigerbutgenſis eccleſiæ Abbas quoddam burgwardium Cluze vocatum, cum omnibus appendiciis ſuis, ultra Mildam in pago Cluze, in Comitatu Adelberti Comitis, à quodam Suidegero, ſuis legitimis heredibus conſentientibus, datis quadraginta marcis, in beneficium acquiſivit &c. Alia apud eundem Ann. 1148. p. 55. *Qualiter dilectus noſter in Domino Arnoldus &c. burchwardium quoddam ſecus Mildam in pago Cluze &c. à Suithero quodam nobili, ac legitimis heredibus ejus, multo labore ac rerum ſuarum attenuatione emtum, præfato ſuo monaſterio acquiſivit &c.* Diu tracta hinc controverſia & uſque ad tempora Ottonis III. qui accitas ad ſe partes ad concordiam cohortatus eam tandem extinxit, facta tranſactione & Baldrico datis à cœnobio *curtibus* ſeu fiſcis quatuor, *Rinham, Helikaubel, Linthuyſen, & Reclo, cum omnibus utenſilibus*, ut verba ſunt chartæ, *ad eas pertinentibus.* Quibus hic acceptis dimiſit rurſum cœnobio *omnia ejuſdem prædia*, utar verbis diplomatis, *quæ prior Abbatiſſa duntaxat in ſua habuit poteſtate &c. quorum nomina hic ſunt inſcripta, Geltmon, Farnon, Hontbuyſen &c. Emrica media pars æque diviſa, in Hamnio media pars, Apel, Ternicko media pars, Hervelt dimidia pars, Arnhem media pars, Redinchem media pars, Lyenden dimidia pars, Brummen dimidia pars, Tule dimidia pars, Malſme dimidia pars, Olbrug dimidia pars, Ratho dimidia pars, Honnepe dimidia pars &c.* Rata hæc tranſactio, & ratam habuit Otto III. qui & dotem non parum auxit, & nova adjecit privilegia, ut videre eſt apud Pontanum, ubi integrum diploma eſt *p. 72. & ſeqq.* Cæterum Honnepe vicus celebris, ut id obiter tantum addam in Comitatu Zutphaniæ. Meminit Codex tributorum, ex quo excerpſit, quæ ſequuntur, vir patriæ antiquitatum conſultiſſimus, peritiſſimus, Stephanus van Rhemen nobilis Tranſiſulanus:

Extract uitte Rekeningen der 1. Pontſchattinge de Ann. 1492. in der Graeffchap Zutphen uytgeſet. Epſo und Dommeren

t'goet Bolderinck, de Ionferen ter Honnip	4. *ſch.*
t'goet Bulkinck, de Ionferen ter Honnip	4. *ſch.*
den Aldenhoff, die Ionferen ter Honnip, den bouman daer op	1. *ſch.*
den Sondercamp, die Ionferen ter Honnip	2. *ſch.*

Een

Digitized by Google

Een ander extract uytte ſelve Reeckeningen titul. van Afganck.

Die bouman opten Aldenhoff der Ionferen van der Honnip is geſet op 1. *ſch. Die pleecht mynen Gnedigen Heeren een peert te halden aen den kaerwagen, ind pleecht daer mede vry te weſen vander ſchattinge.* *na alder gewoonten.*

Geextraheert als voren, ende is nae collatie bevonden te accorderen. By my, Schraſſert. 1606.

Porro omnes illas donationes, trium ſcilicet Othonum, confirmavit diu adhuc poſt Lotharius Saxo Imperator charta Ann. 1134. in qua charta Ottonis III. de verbo ad verbum. Variant tantum, ut neceſſe erat, & initium & finis. Vid. apud Pontanum *lib. 6. hiſt.* De ſuo etiam in fine addidit: *De cenſu noſtro, quem Duisborch habemus, unoquoque anno, duo talenta probatæ monetæ donavimus, juvante & precante pia Regina, & conjuge noſtra Rebecca. Datum* IV. *Idus Aprilis &c.* ubi pro *Rebecca* legendum *Richiza.* Id conjugi enim nomen. Nec mirum, quod adſcribatur Altinenſe hoc cœnobium hic Trajectenſi diœceſi, *Cæterum pro animæ noſtræ expiaculo eidem largiti ſumus monaſterio, ut poſthac perpetualiter, cum ejuſdem monaſterii Abbatiſſa morbo conſumpta morietur, Sanctimoniales inter ſe unam, quamcunque velint, ſimul cum conſenſu Trajectenſis Epiſcopi, in cujus ſunt poſitæ diœceſi, &c. licenter eligant &c.* Nam extendit ſe diœceſis, quantum ad ſpiritualia, ut & alibi jam dixi, etiam per Hollandiam, Gelriam, Cliviam &c. ubi aut Epiſcopi, aut Collegiorum Trajectenſium Decani paſſim, & Proviſores, qui penſiones, qui cenſum, qui decimas exigebant, qui mulctas propter crimen, quod ad forum eccleſiaſticum pertinebat, inflictas. Vid. *lib. 2. de Nobilit. cap.* 22.

Tractus autem Nardenſis utrum *Goylant* dicatur an *Nardinclant* nihil refert. *Goylant* à ** *Goedela*, quæ & *Godelendis*, Veſtali maxima Altinenſi, ſeu ut vocant Abbatiſſa, quæ & tractum illum univerſum, cum Hollandiæ eſſet pars, Conventu non invito, Hollandiæ olim Comiti ad firmam conceſſit. ** *Firma* ſpecies locationis eſt, ſed quæ prædii ſimul transfert quaſi quoddam dominium, & quæ feudi inſtar à ſucceſſore intra tempus præfinitum, ut intra annum renovanda. Hinc in charta Ann. 1380. Abbatiſſæ, *nullo jure ſeu dominio in dicta terra præfato Comiti & ſuis heredibus reſervato*, item in Comitis

** Vide Analect. Tom. 2. pag. 383. Noſtræ Edit.

** Conſule Menag. in Etymol. Gall. Voce *Ferme.*

Digitized by Google

tis, *nullo dominio seu jure nobis & nostris heredibus in dicta terra in posterum reservato.* A firma *Firmarius* qui ad *firmam* accepit. Acta vetera apud Baluzium ad Papas Avenionenſ. *n.* 33. *ita quod propter bonum commune totius mundi de Hospitalariis & aliis ordinibus ob terram ſanctam ſtatutis, exceptis Templariis, fiat unicus ordo, & omnes ipſius ordinis poſſeſſiones circa terram ſanctam vel ſaltem circa Cyprum ſtatutæ ad firmas perpetuas plus offerentibus dentur.* Annales eccleſ. Wigornienſ. ad Ann. 1266. *Angl. ſacr. to.* 1. *quæ diu fuerat ad firmam pro* XII. *marcis tradita eſt ad firmam hominibus ejuſdem villæ pro* XXIV. *marcis &c. Burneſton, quæ fuerat ad firmam pro* VIII. *marcis tradita eſt ad firmam pro* XII. Utriuſque apud me charta eſt, & ſunt literæ reciprocæ, & Comitis & Abbatiſſæ. Abbatiſſæ ſe habet ita:

* Godelendis.

Nos * Gydelendis *Dei gratia Abbatiſſa eccleſiæ Altinenſis notum eſſe cupimus univerſis præſentia viſuris & audituris firmiter proteſtantes, quod de omni conſenſu Conventus noſtri contulimus ſive conceſſimus illuſtri viro Dno* Florentio *Comiti Hollandiæ & ſuis heredibus terram, quæ vocatur* Nardingerlant, *cum omnibus pertinentiis ſuis, decimis, jurisdictione, reditibus, obventionibus, hominibus, & mediis, agris, terris, cultis & incultis, ſilvis, paludibus, paſcuis, pratis, aquis, aquarum curſibus, & omnibus juribus, quibuſcunque nominibus cenſeantur, nobis in dicta terra pertinentibus tenendam ac poſſidendam, omni jure, quo ad nos & ad eccleſiam noſtram dicta terra pertinet, ad firmam penſionem pro viginti quinque libris Trajectenſium legalium denariorum. Quam quidem penſionem præfatus Comes & ſui heredes ſingulis annis in die beati Martini hyemalis ſolvent Abbatiſſæ Altinenſi, quæ pro tempore fuerit in perpetuum in eccleſia* Altinenſi, *& præfatus Comes dictas penſiones ſolvere promiſit annis ſingulis, ut ſuperius eſt expreſſum ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ coram Reverendo Patre Domino Ioanne Trajectenſi Electo, qui de conſenſu & voluntate ipſius Comitis ſententiam tulit, quod quandocunque Comes prænominatus dictam penſionem non ſolverit, ut ſuperius expreſſum eſt, ut ex tunc ut ex nunc excommunicatus eſſet; Item ſi in illa excommunicatione ſteterit ad unum annum, tunc ſupradicta terra ad Abbatiſſam Altinenſem, quæ pro tempore fuerit, & ad ejus eccleſiam libere revertetur & abſolute, nullo jure ſeu dominio in dicta terra præfato Comiti & ſuis heredibus reſervatis, & nihilominus in excommunicatione permanebit, quouſque perſolverit integraliter*

Digitized by Google

*ter penſionem retro detentam. Poſt mortem vero ipſius Comitis hæredes ejus de hærede in hæredem in perpetuum dictam terram de manu Abbatiſſæ, quæ pro tempore fuerit, recipient ad firmam penſionem, ut ſupra dictum eſt, & ad ſolutionem ipſius penſionis ſe adſtringent ſimili modo ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ. Quod ſi non fecerint infra annum poſt mortem ipſius Comitis, cui ſuccedent, ex tunc ab omni jure cadent ſucceſſionis quoad dictam terram, & ** ipſe terra ad Abbatiſſam* Altinenſem *& ad ſuam eccleſiam libera redibit. In præmiſſa collatione, ſeu conceſſione, quam fecimus Comiti memorato, & ſuis heredibus, nominatim & expreſſe excipimus, & excipimus in his ſcriptis, redditus ſive poſſeſſiones Canonicorum Altinenſium, quos quidem redditus ſive poſſeſſiones in Nardingerlant habere noſcuntur, & præfatus Comes & ſui heredes efficient, quod penſionarii dictorum Canonicorum in* Nardingherlant *manentes ipſis Canonicis penſiones ſive redditus ſuos ſolvant ſine omni difficultate in terminis, & in locis, & in moneta, antiquo tempore debitis & conſuetis. Item excipimus nominatim & expreſſe in his ſcriptis vaſallos noſtros, qui de bonis jacentibus in* Nardingerlant *à nobis ſunt infeudati, in quibus Comes & ſui heredes nihil juris habent, ſed illa bona, quæ ** Gilbertus *miles de Ameſtelle, emit ſeu comparavit à vaſallis noſtris jacentia in* Nardingerlant, *de quibus bonis à nobis infeodati fuerunt, quia talis emptio, ſeu venditio, nec non potius alienatio, per manum noſtram ſive conſenſum noſtrum nunquam factæ fuerunt, contulimus ſive conceſſimus dicto Comiti & ſuis heredibus cum ſæpe dicta terra de Naerdingerlant & ſuis pertinentiis poſſidenda. Et ut omnia ſupra dicta maneant in perpetuum rata & firma, dedimus ſæpe dicto Comiti & ſuis heredibus præſentes literas ſigilli noſtri munimine roboratas. Actum & datum apud Vredelant anno Domini* CIↃ. CC. LXXX. *in die beati Iohannis Evangeliſtæ.*

** *ipſe.*

* *Giſelbertus.*

Comitis autem hæc: *Nos* Florentius *Comes Hollandiæ notum facimus univerſis præſentia viſuris & audituris diluciđe proteſtantes, quod recepimus à venerabili Domina* Godelende *Abbatiſſa eccleſiæ* Altinenſis *terram, quæ vocatur* Nardinclant, *cum omnibus pertinentiis ſuis, & cum omnibus juribus ſuis, quibuſcunque nominibus cenſeantur, ad ipſam Abbatiſſam & ad eccleſiam ſuam in dicta terra pertinentibus omni jure, quo dicta terra ad ipſam Abbatiſſam pertinet, tenendam ad firmam penſionem pro viginti quinque libris Trajectenſium legalium denariorum. Quam quidem penſionem nos*

Digitized by Google

& noſtri heredes Abbatiſſæ Altinenſi, *quæ pro tempore fuerit in perpetuum, in die beati Martini hyemalis, ſolvere ſingulis annis, prout ſuperius eſt expreſſum, promiſimus ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ coram venerabili patre Domino Iohanne Dei gratia Trajectenſi Electo. Si vero dictam excommunicationis ſententiam incurreremus, quod abſit, non ſolvendo penſionem prædictam, ſi per annum integrum in illa ſententia ſteterimus, extunc dicta terra cum omnibus pertinentiis & juribus ſuis ad eandem Abbatiſſam libere & abſolute revertetur, nullo dominio ſeu jure nobis ac noſtris heredibus in dicta terra in poſterum reſervato; nos vero nihilominus eadem ſententia ligati erimus & aſtricti, quouſque ſolverimus integralem penſionem retro detentam. Poſt mortem noſtram heredes noſtri in perpetuum ab herede in heredem dictam terram de manu Abbatiſſæ* Altinenſis, *quæ pro tempore fuerit, recipient ad firmam penſionem, ut ſupra dictum eſt, & ad ſolutionem ipſius penſionis ſimili modo ſe obſtringent, ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ. Quod ſi non fecerint infra annum poſt obitum ſui anteceſſoris, extunc cadent ab omni jure ſucceſſoris quoad terram prædictam, & ipſa terra cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis ad Abbatiſſam abſolute & libere revertetur. Proteſtamur etiam, quod prædicta Domina Godelendis Abbatiſſa* Altinenſis, *dum prædictam terram, videlicet Nardinclant, cum omnibus juribus & pertinentiis ſuis ad firmam penſionem contulit ſive conceſſit nobis & noſtris heredibus, expreſſe & nominatim excepit penſiones ſive redditus Canonicorum Altinenſium, quos habent ſive tenent in terra prædicta. Promiſimus etiam, quod nos & noſtri heredes efficiemus, quod penſionarii dictorum Canonicorum in* Nardinclant *manentes ipſis Canonicis penſiones ſive redditus ſuos abſque omni difficultate perſolvent in terminis, & in locis, & in moneta, ab antiquo tempore debitis & conſuetis. Item excepit præfata Abbatiſſa nominatim & expreſſe vaſſallos ſuos, qui de bonis in* Nardinclant *jacentibus ab ea ſunt infeodati, in quibus nihil juris habebimus nos & noſtri heredes, ſed illa bona, quæ* Giſelbertus *miles de Amſtele à vaſſallis ipſius Abbatiſſæ emit, ſive comparavit, quæ quidem bona jacent in* Nardinclant, *de quibus ab Abbatiſſa infeodati fuerint, quod talis emptio ſive venditio per manum ſive conſenſum ipſius Abbatiſſæ nunquam proceſſit, nobis ac noſtris heredibus cum ſæpe dicta terra & ſuis pertinentiis tenenda & poſſidenda conceſſit. Acta ſunt hæc coram Reverendo Domino noſtro* Iohanne *Trajectenſi Electo. In cujus*

rei

Digitized by Google

rei teſtimonium præſentes literas ſigillo noſtro una cum ſigillo ipſius Electi fecimus communiri. Nos vero Iohannes Dei gratia Trajectenſis Electus dilucide proteſtamur, quod omnia ſupradicta, prout ſuperius ſunt expreſſa, coram nobis acta ſunt. Et nos de expreſſo conſenſu & voluntate Domini Florentii *Comitis prænominati ſententiam excommunicationis in eundem tulimus ex tunc ut ex nunc, & ferimus in his ſcriptis, ſiquando penſionem prænotatam non perſolverit, ut plene ſuperius eſt expreſſum. Et in teſtimonium prædictorum ab ipſo Comite rogati ſigillo noſtro roboravimus præſens ſcriptum. Datum apud Vredelant anno Domini* CIↃ. CC. LXXX. *in die beati Servatii. Subtus ſtabat: Collationatum per me Gerardum Marcelis van den Gronde Notarium publicum, & concordat cum originali.*

Meminit etiam & eo reſpicit Anonymus, quem habeo de *Epiſcop. Trajectenſ. in Balduin. Epiſcop.* Comes, inquit, *Zutphaniæ habuit ab Epiſcopo Zutphaniam & Goylant ad collegium de Elthe cum filia de Zutphania, quæ fuit Abbatiſſa illius collegii vel Abbatiæ de Eltben. Et ad ultimum ſub certa penſione pecuniæ venit ad Hollandiam.* Habuit Dominus de Amſtel etiam jus in hoc tractu, ſed nihil habens commune, cum eo, cujus mentio hic. Conceſſum aliud ab Abbatiſſa, aliud autem emptum ab ejuſdem vaſallis ſine ipſius conſenſu. Quod habuit ab Abbatiſſa, ad heredes transmiſſum, ſed transmiſſum non aliter, quam *per gratiam Abbatiſſæ.* Sic diſerte eſt in charta Ann. 1224.

Ego Giſelbertus miles de Ameſtelle notitiæ tam præſentium quam futurorum præſenti pagina duxi ſignificandum, quod uxorem meam, filios, & heredes meos in Nardingherlant, quæ teneo cum privilegio à Domina Abbatiſſa in Elten, feci renuntiare taliter, ut poſt mortem meam in eiſdem bonis nihil juris obtineant, niſi per gratiam ejuſdem loci Abbatiſſæ. Hoc factum eſt in præſentia Domini Ottonis Epiſcopi, & Prælatorum, & miniſteralium eccleſiæ Trajectenſis, quorum nomina ſunt hæc: Wernerus Abbas S. Pauli, Reinboldus major Decanus, Wigherus Præpoſitus Sancti Petri, Goſuinus Præpoſitus S. Iohannis, Bertoldus Præpoſitus Oldenſeel, Wolframus Decanus S. Salvatoris, Arnoldus Loeff, Everardus de Montfoerde, Alfarus Marſcalcus, Stefanus pincerna, Albertus junior de Wiven, Hermannus de Worden, Amilius de Inſula, &

Digitized by Google

Ernſtus de Everdingen. Actum apud Trajectum anno ab incarnatione Domini CIↃ. CC. *& vicesimo quarto.*

Verum & verba hæc, & utrum emptum quid nec ne non conſentiente Abbatiſſa, cum viderentur controverſiis & litibus deinceps datura cauſam, ad calumniam præcidendam, & quo ſecurior eſſet Comes, cautum ei ab Abbatiſſa, prout charta hæc continetur:

Nos Godelendis Abbatiſſa eccleſiæ Altinenſis proteſtamur in his ſcriptis, quod cum illuſtris Dominus Florentius *Comes Hollandiæ terram noſtram in Nardingherlant ad firmam penſionem recepit à nobis inter ipſum & nos talis conventio ſive pactum interceſſit, quod ſi* Giſelbertus *miles de* Ameſtelle *à præfato Comite dictam terram evinceret, meliori ſeu potiori jure, quod idem Comes ex parte noſtra prætendere poſſet, extunc dictam terram nobis reſignare poterit, & eſſet quitus à debito penſionis, ſed ducentas libras, quas in die beati Jacobi venturo proxime nobis ſolvere promiſit ratione dicti contractus, nihilominus ſolvere nobis tenebitur, & ſi ante emptionem hujuſmodi præfatam pecuniam perſolverit, repetitio non competet eidem. In cujus rei teſtimonium præſentes literas ſigillo noſtro fecimus communiri. Datum apud Vredelant anno Domini* CIↃ. CC. LXXX. *feria tertia poſt diem beati Servatii.*

Contractu autem Abbatiſſæ cum quædam etiam contineretur tranſlatio dominii, & hæc fieri non poſſit, ſi eccleſia diſſentiat, elicitæ etiam ejus literæ, quarum hoc eſt exemplum:

Nos Cuſtos totusque Conventus tam Canonici quam Canonicæ Regalis eccleſiæ Altinenſis notum facimus univerſis, quod nos conditionem ſeu ordinationem dominationis terræ in Nardingherlant, noſtræ eccleſiæ attinentis, illuſtri viro Domino Florentio Comiti Hollandiæ à Reverenda Domina noſtra Abbatiſſa datam ſive factam in penſionem annualem ſecundum formam literarum ipſius Comitis ab ipſa Abbatiſſa collatam, habemus ratam & firmam, ac pio favore favemus eidem, & hoc ſub ſigillo noſtræ eccleſiæ, quod præſentibus eſt annexum, proteſtamur. Datum apud Altinum anno Domini CIↃ. CC. LXXXI. *in vigilia Andreæ Apoſtoli.*

Quæ Canonicæ hic haud dubie Canonicæ Regulares, quæ & inſtar monialium. Vid. *lib. 2. de Nobilit, cap. 2.* Etiam illud notandum, quod præter id de quo dictum, nihil tranſtulit Abbatiſſa, ut nec jus, quod jam olim ei, perſonam inſtituendi in eccleſiæ

Digitized by Google

ecclesia de Nardinclant. De quo etiam ne verbum quidem in literis jam dictis. Unde & manſit id immutatum, cum & actus agentium ultra ipſorum intentionem non poſſint extendi, *l.* 9. §. 1. *ff. de tranſact. l. non omnis. pr. ff. ſi cert. pet.* Everh. *conſ.* 198. *n.* 6. & jus id commune ei cum eccleſia ea, quæ Ultrajecti eſt S. Iohannis, cui nec hactenus fieri potuit præjudicium, *l.* 28. *ff. comm. divid. l.* 74. *ff. de reg. jur.* Ita autem commune, ut alternis eo uſa, modo ipſa Abbatiſſa, modo dicta eccleſia, ut poſtquam diu diſceptatum feliciter tandem placuit. Tranſactio de ea hæc eſt:

IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDUÆ TRINITATIS AMEN. *Antiquæ & approbatæ conſuetudinis eſt deciſiones litium mandari cuſtodiæ literarum, ne lites deciſæ apud præſentes illis decedentibus ad poſteros renaſcantur. Inde eſt, quod nos Præpoſitus & Capitulum beati Iohannis in Trajecto & nos eccleſia de* ELTENE *ad poſtererum notitiam præſenti ſcripto tranſmittere curavimus, quæſtionem, quæ ſuper inſtitutione perſonæ in eccleſia de Nardingerlant diu inter nos vertebatur, tali tranſactione ſopitam eſſe, decedente videlicet perſona, quam nunc temporis ipſa eccleſia de Eltene inſtituit, aliam inſtituet Præpoſitus beati Iohannis. Itemque poſt deceſſum illius aliam inſtituere perſonam ad eccleſiam de Eltene pertinebit. Et deinceps ſic nunc illa, nunc ille, perſonam inſtituet in præfata eccleſia. Ut autem hæc tranſactio rata & inconcuſſa maneat præſentem ſuper hoc paginam utraque eccleſia conſcribi & proprii utraque ſigilli fecit auctoritate corroborari. Teſtes vero hujus rei ſunt Albertus Præpoſitus Sancti Iohannis, Theodoricus Decanus Sancti Martini, Gerardus Decanus Sancti Iohannis, Helmuygus, Henricus, Canonici ejuſdem eccleſiæ, Magiſter Wibertus in eccleſia Sancti Martini, Magiſter Daniel in eccleſia Sancti Petri Canonici, Fredericus, Thegemradus, Conradus, Magiſter Alexander, Volpertus presbyteri. Laici quoque miniſteriales eccleſiæ de Eltene, Lyemarus, Conradus, Everardus, & frater ejus Henricus* (i) *perſonæ præfatæ eccleſiæ de Nardingerlant, Gerlacus, Nicholaus, Seybaldus, Miniſteriales etiam eccleſiæ Sancti Iohannis, Arnoldus, Iohannes, Albertus Pil, & alii tam clerici quam laici quamplures.*

In dorſo manu recentiori erat. *De collatione perſonatus in Naerden. Advertendum eſt, quod Albertus Præpoſitus Sancti Iohannis & Theodericus Decanus Sancti Martini, ac Gerardus Decanus Sancti Iohannis*

Iohannis cum ceteris teſtibus retro ſcriptis, claruerunt ſub Balduino Epiſcopo, Imperante Frederico Imp. & Henrico filio ejus regnante circa Ann. Dni MCLXXXIV. *uti patet ex litera donationis quorundam mancipiorum factæ eccleſiæ.*

(1) Perſonam quod attinet: Perſona eſt Rector eccleſiæ ſacra curans non per ſe, ſed per alium ad hæc habilem, ſacerdotem, Vicarium, *cap.* 3. *ext de eccleſ. ædif. cap. ult. ut lit. pend.* Fr. de Roye *proleg. ad tit. de jur. patr, cap.* 37. Cœtus Præſes eccleſiaſtici; cui data & ut Præſidi oblationum certa pars, etſi cura animarum ei nulla omnino. Ciron. *ad cap. Quid ad ext. de offic. Archidiac. iu* 5. *Compil.* Unde & facta diſtinctio inter liberum altare & quod gravatum perſona. Charta Ann. 1084. apud Andr. Sylv. Marcianenſ.. *ſynopſ. Franc. Meroving. lib.* 3 *Altare villæ, quæ vulgo Andernes dicitur &c. omni exactionis debito liberum concedo, exceptis duobus ſolidis &c. Aliud quoque altare, quod dicitur S. Martini, in territorio, quod dicitur Bredenarde, concedo, non liberum, ſed ſub perſona.*

Cæterum tractus Nardenſis ut ad firmam conceſſus Comiti, ſic teloneum in Iſla, cujus meminit Otto Magnus in charta apud Pontanum, & quod corrupte ibi *babedol*, cum † *Catertol* ſit ſcribendum, aut *Cotertol*, ſiquis mavult, ut in margine apud Pontanum, Daventriæ datum in emphyteuſin, ut in publicis urbis Actis, unde excerptum quod ſequitur:

Anno 1241. *Abdiſſe Aelbeyt, Dekeninne Heylwich, is deſen Catertol in euwigen erfpacht gedaen aen Schepen ende Raedt van Deventer jaerlicx om* 91½ *gulden, vol van gewichte, na dat deſelve door quade betalinge eens Ridders Rudolph aen de Abdye was vervallen.*

Diploma ipſum, quo id datum mecum communicavit vir nobilis & humaniſſimus, cujus ſupra jam memini, Stephanus van Rhemen, Collegii olim, quod Hagæ Comitis ſubducit rationes publicas & diſpungit, Aſſeſſor. Ita autem ſe habet:

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Amen. Cum præterita argu-

† *Katertol* vectigal eſt, quod evehendi commeatus & mercium cauſa præſtatur, quæ è navi non aliter, quam per verſatilem quandam machinam ſeu trochleam elevantur, quæ & Belgis eſt *Katertol.* Kilian *in Lexic.*

Digitized by Google

argumentum esse soleant futurorum, ut hujusmodi calumniis occurratur, & memoriæ, quæ labilis est, consulatur, necessarium est scripturæ adminiculum, quatenus per eam omnis dolositas procul dubio pellatur, & feliciter factorum series perhennetur; nos igitur Aelheidis *Dei gratia Abbatissa, Heilwigis Decana totusque Conventus ecclesiæ* Altinensis *præsentium literarum nostrarum testimonio nunc & in perpetuum notum fieri cupimus omnibus præsentibus & futuris, quod theolonium nostrum in* Cather, *quod libere & jure nostræ ordinationi vacavit, Consulibus & Scabinis ceterisque oppidanis Daventriensibus ad firmam contulimus, & ad perpetuum pactum, ita ut quicunque pro tempore ibidem Consules fuerint & Scabini nobis & successoribus nostris perpetuo viginti libras solvant Daventriensis monetæ præter decem solidos in loco nostro* Elten *in monte, & insuper Abbatissæ Eltinensi specialiter, quæcunque pro tempore & loco fuerit, septem solidos Daventriensium denariorum in compensationem piscium & quorundam aliorum, quæ ipsi dicebantur dari esse consueta in die depositionis beati Martini. Quæ si aliquando, sicut dictum est, persolvere neglexerint, extunc idem theolonium ad nos libere revertetur, & sicuti arbitrati sunt dicti oppidani sine citatione per sententiam excommunicationis & interdicti ad solutionem à nobis compellendi sunt, & cum voluerimus denunciandi. In hujus itaque rei firmitatem præsens scriptum nostris sigillis & Conventus nostri & Martini in* Embrica *ad habundantius testimonium fecimus & consensimus singula & universa concorditer communiri. Testes quoque fuerunt præsentes* Gerhardus *Præpositus Tilensis & Decanus S. Petri Trajectensis, magistri* Henricus *Canonicus Daventriensis & Embricensis,* Henricus *de* Vrenkenhorst *Canonicus S. Petri Trajectensis & Eltinensis,* Arnoldus *Canonicus Eltinensis,* Arnoldus Schecke *miles & judex Embricensis,* Mauritius *miles,* Stephanus *miles, & alii quamplures. Actum in choro Elten anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi* CIↃ. CC. *quadragesimo primo Kal. Maji.*

Quæstio tamen de portorio ab his aut illis interdum mota, ut ab Arnhemiensibus Ann. 1307. per Comitem Gelriæ, mox sopita & extincta, ab Hardervicensibus, quam idem Comes Gelriæ susceptо in se arbitrio decidit, ut sequitur:

Van den katertolle van Harderwyc.

Universis præsentia visuris Iudex, Scabini, Consules, nec non universitas civium in Daventria salutem in Domino sempiternam. Cum quædam materia quæstionis dudum inter nos & opidanos de

Herderwyck *ſuper theoloneo dicto Catertolne verteretur, aſſignatis hinc inde articulis diverſis, finem optatum tandem imponere geſtientes, in illuſtrem virum Dominum Reynaldum Comitem Gelriæ ex voluntate utriuſque partis extitit compromiſſum, ut quicquid Dominus Comes de theoloneo prænominato diceret ac ordinaret, obſervaretur inviolabiliter utrobique. Qui compoſitionem & ordinationem ſuam edidit in hunc modum. Quælibet navis de* Herderwyc *parva ſive magna quibuſcunque rebus vel mercibus onerata theolonario Daventrienſi ſolvet in aſcenſu ſuo duos denarios cum obolo Daventrienſis monetæ pro tempore tunc dativæ, & ſimiliter duos denarios cum obolo in deſcenſu prædictæ monetæ & ſic absque moleſtatione in pace ac libere pertranſibit. Si vero thelonarius vel aliquis nomine ſuo aliquem de* Herderwyc *impetere vellet, quod bona alicujus alienigenæ deportaret, inde theoloneum perſolvet, vel dominus navis ſtatim in nave ſua vel foras juramento ſuo ſe poterit expurgare, & bona fore ſua, & quod plus ſolvere, quam prædictum eſt, minime teneatur. Nos vero dictam ordinationem ratam & gratam habentes rogavimus venerabilem virum Dominum* Iohannem *Trajectenſem Electum ac Decanum eccleſiæ Daventrienſis ſigillis ſuis una cum ſigillo civitatis noſtræ in teſtimonium præſentem literam roborare. Datum anno Domini* CIↃ. CC. XCI. *feria ſexta poſt diem Paſchæ.*

Sed & alias de eo quæſtio cum Nardenſibus interceſſit, cujus literis datis ad Daventrienſes meminit Veſtalis Maxima Ann. 1463. unde & diſcas S. Vito & homines ſacros & Abbatiam *St. Vyths mannen* vulgo dictos. *An den Eerſame, onderſcheydene, Burgemeiſteren, Scepenen, ende Rade der Stadt van Deventer, onſe byſondere, geminde, goede vrienden, Agnes van Remichorſt Abdiſſe des werlichen Stichts to Elten. Eerſame, onderſcheydene, byſondere, goede vrienden. Raetsvriende &c. ſint by ons geweeſt, opdoende van ongerechten tollen, den oeren Borgeren van oeren goeden to Catertolle afgenomen wert &c. ons daer op aenroepende, ſo ſy Stichtgenoten des Stichtes van Elten ſint, ende dienſtmannen Sunte Vyths onſes patroons &c.*

Etiam cum Amerfortiis dein quæſtio ſucceſſit Zwollenſium & Campenſium interventu ſopita:

Wy Burgemeeſteren, Schepenen, ende Raden der Stadt van Campen *ende* Zwolle *doen condt allen luyden, dat wy vermits ende door onſe Raetsvrienden daer toe, als mit namen* Iacob *de* Witte, *ende* Peter Lubbertſen *van wegen onſe Stadt van Campen,*

Digitized by Google

pen, ende Henrick *ten* Water, *ende* Reynolt *ten* Boſch *van wegen onſe Stadt van Zwolle, als gecoren ende geſette moetſoensluyden een minnelycke moetſoen gemaeckt, gededingt, ende uytgeſproken hebben tuſſchen den Steden Deventer ende Amersfoort roerende van gebreecke des* Catertols, *ſo dat die van Amersfoort voortaen tot euwigen tyden van allen goederen, daermen* Catertolle *ſculdich is, geven ende betalen ſullen halven tolle, ende niet meer. Voert meer ſullen die van Amersfoort na Sunte Peters dach ad cathedram naeſtcomende geen craengelt geven van eenige ſteenen, oft ander goet, dat den Goitshuſen tot Amersfoert toebehoort, ten ſy dat ſy den craen daer toe beſigen. Ende mits deſen moetſoene ſullen alle beſaten ende ſchelingen, die tuſſchen hem beyden verreſen waren doot ende alinge quyt weſen, ende deſen brieve den van Deventer ende den van Amersfoort elck een gegeven ſonder argeliſt. Des tot oerconde hebbe wy onſe twee Steden ſegele aen deſen brief doen hangen. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *vyf ende vyftich, des Saterdachs na Sinte Peters dach ad vincula.*

Quod autem dicitur hic de portorii ſemiſſe confirmat definitio, quæ tum prodiit, & hæc eſt:

Specificatie van den tol der Stadt Deventer.

Ooſtvrieſen als Sneeck, Leuwarden &c. geven ter tolle, als na volgt:

Schepen met hang-roeren geven 16. *cleyne penningen tot roer tol. Is nu twe olde Vlaems.*

Schepen ſonder hangroeren acht cleyne penningen. Is enen olden Vlaems.

Van een peert, een oſſe, een rundt, elcks vier cleine penningen. Is een half olden Vlaems.

Van een vat boteren een alt butken. Is nu na ſyn weerde een blanck Hollants.

Van drie ſchippont keeſen een olt butgen.

Van een rol leers acht kleine penningen.

Van een ryſt leyen een olt butgen.

Van twee molenſtenen XXIX. *kleyne penningen. Is drie olde Vlaems.*

Voor 100. *ſchoenmaeckers elfe* 32. *cleyne penningen. Is vier olde Vlaems.*

Van een wagen glas twe olde butgens.

Van 1000. *yſers* 20. *cleine penningen, is drie olde Vlaems.*

Digitized by Google

Van een kuipe wiets 24. cleyne penningen 3. olde Vlaems.
De 24. olde Vlaems op een gulden gereeckent. Dan men neemt nu niet meer uit gratien dan voor den olden Vlaems 1. ſtuiver Hollants, en voert olde butgen een half braspenninck.

Copie van der cedullen van den Katertollen die de Stadt van Deventer in erfpacht heeft.

Item die van Harderwyck en die van Elborgh geven een halven kruytz van een ſchip toe tollen in al.
Item die van Amersfoert een halven olden ſtuiver vor roeder tol en halven katertol.
Item die Remunders die van beneden op comen geven van een paelt laeckens 4. ſtuiver.
Item een voeder wyns, dat nederwaert gaet VIII. *butgen, en van een aem wyns een olt butgen, en van vier voeder wyns den tollenaers elck een quart, den Biſſcops tollenaers elck een mengelen.*
Item van een boete Weſters wyns twee ſtuivers.
Item een pype olye geeft 6. butgens en een tonne twe butgen.
Item een tonne ſmeers twee butgen.
Item een ton honich twe butgen.
Item een ton traens twe butgen.
Item een ton ſepe een butgen.
Item een ton biers een butgen.
Item een ton droge viſch een butgen.
Item een ton geſolten viſch een butgen.
Item een ton harings 1. butgen.
En die laſt drie ſtuver.
Item een ton ſolts ſpex een butgen.
Item een ton teers een butgen.
Item een ton picke een butgen.
Item een ton ſolts 3. placken.
Item een ton weedaſch een butgen, en die laſt 6. butgens.
Item een ton vlaſſes twee butgen.
Item een ton yſerdraet na den gelde twee ſtuiver.
Item een tonneken met negelen een butgen.
Item een rolle loeds twee butgen.
Item een rolle leers twee butgen.
Item vier kalfsvellen een butgen.

Item

Digitized by Google

Item 100. *yſer twee butgen, en* 1000. *vyf butgen.*
Item een mande ſtaels twee butgen.
Item een mande koecken een olde vlaems.
Item een hoet kolen 3. *placken. Facit een ſtuiver Brabants.*
Item een ryſt leyen een butgen.
Item 100. *linnen doecx een olt butgen.*
Item een pack laeckens acht butgens.
Item een ſack wollen een Wilhelmus t'myn of een ſtuyver Brabants.
Item een hoppen ſack twee butgens.
Item een kuyp wedes twe butgens.
Item een mud rog een ſtuiver Brabants.
Item een bael meeden twee butgens.
Item een bael aluyns twee butgens.
Item een bael comyns twe butgens.
Item een bael mandelen twee butgens.
Item een bale pepers twee butgens.
Item een bale ryſſ twe butgens.
Item een vat talges twee butgens.
Item een mande angels een butgen.
Item een wagen glaſes een butgen.
Item een bondert waſſes vyf butgen.
Item een ſackdoeck een butgen.
Item drie karſeye voor twe halve laecken.
Item een ſyde ſpeck een butgen.
Item een korf ſchollen twe olde Vlaems.
Item een kop roſinen een plack, en een korf een plack.
Item een korf vygen een plack.
Item een vierdeel eekes, drie butgen.
Item een molenſteen drie ſtuiver, en twe ſarcke voor een molenſteen.
Item wat vreemde luyden, die boter oft keſen brengen uyt Hollant oft Vrieſlant, die geven van een vat boteren een butgen, en de waege heeft een butgen.
Item een ſchip appelen, dat vol geladen nederwaerts gaet een ton toe tol, en die tollenaer die mande vol.
Van deſen ſeggen, dat ſy over de bondert jaer in poſſeſſie ſyn geweeſt.

Digitized by Google

FUNDATIO IV.

Ordinis monaſtici in eccleſia STAURIENSI.

ANN. CIↃ. C. XXXII.

STauria urbs olim nobilis, ſedes Regum Friſiæ, & opibus præpotens, laſcivientis cujuſdam fœminæ faſtu & inſolentia poſtquam dejecta de vetere illa gloria, portu corrupto, & vicini maris uſu in arctum redacto, evaſit minima, quæ quondam maxima. Reges deſierunt. Succeſſerunt Præfecti à Friſiis dicti *Poteſtates*. Caput extulit Leovardia. Stauria contra ſuccubuit. Hollandis interdum parens, interdum Vltrajectinis, vectigalis utrisque. Sæpe abjecto etiam jugo libera & ſui juris, Wilhelmo Rege Romanorum, & Wilhelmo Hannonio, qui IV. ejus nominis, fuſis cæſiſque. Vindicabant in ea jus & Hollandi & Trajectenſes, dono Imperatorum modo his modo illis conceſſa. Vid. Hed. in Godefrid. Epiſc. Diu de ea diſceptatum donec tandem invenit modum, quo decidit controverſiam Fredericus Barbaroſſa, cujus ea de re charta eſt Ann. 1166. ibid. apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 171. Verum temporis progreſſu cum virtus Hollandorum paſſim quævis poteret, Trajectinis, neglectis cæteris, remanſit vix quicquam aliud, quam eccleſiaſticum jus. Quamdiu autem Hollandorum, Stauriam miſſus ab iis Prætor, adactis Staurienſibus in verba Comitis juramento. Charta Wilhelmi Tertii Ann. CIↃ. CCC. XXII. *Grave Willem &c. An allen onſen goeden luden van Staveren gemeenlike Saluyt ende onſe goede jonſte. Wy ſenden tot u Andrieſe van Witte, die u deſen brief bringet, onſe Scoute te ſine in onſe poorte van Staveren voerſz, want wine onſe Scoute aldaer gemaect hebben bi alre der geenre wille die voir ons waren in die Haghe van onſer poorte van Staveren. Ende ontbieden u alle ende bidden, dat ghine ontfaet over onſen Scoute, ende met hem doet al dat ghi ſculdich ſyt te doene, ende alſo alſe onſe hantveſte hout, ende hayſten in alſulc enen herberghe, dair hi weſen wille. Ende waer ymant van Staveren, die hinder, coſt, iof ſcade hadde, omme dat hi onſen Scoute hayſde ende herberghede, dien coſt ende ſcade ſouden wi oprechten ende betalen, ende ſcadeloes houden. In erconde &c. Gegheven in die Haghe des Vridaghes na Meyedaghe*

int

Digitized by Google

int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. *twie ende twintich.* Alia Ann. CIↃ. CCC. XXXVIII. *Allen den ghenen die deſen brief ſullen ſien of hooren leſen maken wi cond* Everard Zoeveninghe, Herman Stoutinghe, Eve Gherids *ſone, ende* Tielman Biſcop, *machtich van der gemeenre Scepenen, Raet, ende der gemeenre Stat van Staveren, ende van hoerre alre weghen, die poerters ſine binnen Staveren, ende hoere nacomelingen mit der Stadt opene brieve voerſz, dat wi ontfaen hebben onſen lieven Heere, Heren Willam Grave van Henegouwen &c. in onſen rechten geboren Heere, ende hebben hem hulde ende ſyn recht geſworen in den name alle der geenre, die poerteren ſien binnen Staveren, ende hore nacomelingen in allen manieren, alſe die hantveſten houden, die wi van ſinen Voervaders hebben, Graven van Hollant, Welken openen brieff daer wi mede machtich gemaeckt waren van der Stat weghen voerſz onſen lieven Heere voernoemt t'ontfane ende te huldene wi hem overgelevert hebben. In orconde &c. Gegheven in den Haghe des Manendachs na Sinte Gregorius dach int jaer* XXXVIII.

Prout tamen Epiſcopi aut pigri aut ſtrenui, revixit ſæpe quæſtio, & in bellum erupit. Cum indulgentiis propoſitis ad bellum Friſios concitaret Theodoricus Epiſcopus, captus Stauriæ à Wilhelmo, qui primus ejus nominis. Quæ profecto captivitas, & multorum malorum cauſa, & magno deinceps Wilhelmo conſtitit, ut hiſtoria eſt ſatis nota, ex Beka, & ex Heda. Et nec diu dein poſt ſopita prorſus diſſenſio. Nam invenio adhuc anno 1384. pacem datam Staurienſibus ab Epiſcopo in annos quindecim:

Florens *bi der genaden Gods Biſſcop t'Utrecht, Borgermeyſters, Scepenen, ende gemeene Raedt der Stadt van Utrecht, doen kont ende kenlicken allen luden, dat wi Florens Biſſcop t'Utrecht voerſz voor ons ende voor onſen gemeynen Geſtichte, ende wi Borgermeyſters, Scepenen, ende gemeene Raedt der Stadt voerſz voor ons ende voor onſen gemeenen Borgheren gegheven hebben, ende gheven mit deſen tegenwoordigen brieve den Scepene, Raet, ende alle den poorteren van Staveren enen alinghen vrede, duyrende van dato deſer letteren tot vyftien jaren toe naeſtcomende ſonder enich argeliſt. In orconde deſer dinghen ſo hebben wi Florens Biſſcop t'Utrecht voerſz onſen ſegel, ende wi Borgermeyſters, Scepene, ende ghemene Raet voerſz onſer Stat ſegel aen deſen brief gedaen. Gegheven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende vier en tachtich opten Meye avont.*

Neutri

Digitized by Google

Neutri interim tamen Stauriæ nec Comiti nec Episcopo potestas olim magna, nec nisi in precario consistens lucrum aut reditus alicujus momenti. Contra in toto Comitatu Staurienſibus à portoriis & vectigali immunitas. Perinde ac si sui juris suis vivebant legibus, urbem regebant ipsi, etiam Comite inconsulto una cum Sculteto proponebant edicta, & administrabant justitiam. Nec probatu difficile id. Charta Anni CIↃ. CC. XC. *Universis Christi fidelibus præsentis paginæ tenorem percepturis. Nos Dei misericordia Abbas conventus S. Odulphi ordinis beati Benedicti Stauriæ, Sculletusque, ceterorumque universitas civium, G. Præpositus Henlesen, A. Decanus Stauriæ, & G. Decanus Bodelswaert cum judicibus & Consulibus cœtuum Fornacker, Veldenzee, Hemlen, Harich salutem in salvandorum Salvatore. Universitati vestræ præsentium testimonio declaramus, quod pro bono pacis in unum Stauriæ convocati jura seu plebiscita ejusdem per bella civilia quasi exinanita restauravimus omni guerra seu defensione civium composita. Statuimus igitur, quod infra civitatis terminos non debeant pati vel sinere pro homicidio domorum incendia, vel fracturas, nec personarum captivitatem, pecorum, vel rerum mobilium rapinam, domorum vel navium invasiones violentas, sub pœna octoginta librarum Principi, Iudicibus, & totidem Communitati &c. Inhibuimus etiam, ut Staurienses nec frangant vel incendant domos aliquorum extra civitatem pro homicidio, neque extranei pro eodem, vel ob aliam causam domos civium Stauriæ, naves vel res mobiles ausu temerario invadere præsumant. Sanxivimus insuper, ne propter debita pecuniaria seu aliarum rerum aliquis audeat rapinam facere Staurienſibus, vel personarum detentiones, vel rerum arrestationes, nisi pro debito legitime requisiti, & obtenta licentia &c. Ordinamus nihilominus, ne aliqorum pertinacia Stauriam euntes & exeuntes in negotiis & mercaturis audeat impedire. Super omnia autem volumus, ut jura seu libertates à glorioſissimis Imperatoribus, videlicet Domino Heinrico & ejus patre Imperatoribus Augustis civibus Stauriæ indultæ & conscriptæ, seu constitutiones ab eisdem civibus inveniendæ, ratæ maneant & inconvulsæ. Præscriptorum vero transgressores &c. Datum & actum Stauriæ anno gratiæ* CIↃ. CC. *nonagesimo pridie Kalendas Iulii.* Dé immunitate quod dixi charta est etiam notabilis Ann. 1342. *Willem Grave van Heynegouwen &c. ontbieden u allen onsen Rentemesters ende tolnaers van Hollant ende van Zeelant, dat ghi onse gemeene poorters van onser Stadt van Staveren tollen*

Digitized by Google

tollen wry met al heuren goede verbi allen onſen tollen varen laet, t' ſy uyter zee oft anders, ſo verre als ſi anders geen goet en hebben in den ſcepe, dan hem ſelven toebehoert in allen manieren, dat heur hantveſten houden, die ſi van onſen ouders of van ons dair of hebben, ende dit ſal gedueren tot onſen wederſeggen. In orconde &c. Gegheven te Haerlem op Sinte Andries avont Anno XLII. Sed & jus Hollandorum tandem prorſus evanuit, poſtquam & diſſidiis & factionibus inter ſe mutuis Stauria neglecta in libertatem vindicavit ſe, fortunam rurſum Friſiæ ſecuta, & unita ei, quæ & tandem univerſa, excuſſo Saxonum jugo, quibus dono eam dederat Maximilianus Imperator, laborum belli præmium & expenſarum, quas fecerat Dux Saxoniæ Albertus, libertatem arripuit.

Eccleſias Stauria olim plures, ſed ab aliquot jam ſeculis unicam tantum habuit, quam ſeculo XII. obtinebant Canonici, ob vitæ turpitudinem amoti ab Andrea Epiſcopo Trajectenſi, qui loco eorum monachos de Ooſtbroec introduxit, ut ſcribit Thaborita Henricus de Goude *lib. 7. hiſt. cap. 55. Præſul paucis diebus*, ait, *ante mortem ſuam amovit* XII. *Canonicos Staurienſis eccleſiæ propter eorum demerita adducens ibidem de Oeſtbroet conventuale collegium.* Et ſic primus hujus Conventus fundator Andreas eſt, injuncto tantum Abbati modico quotannis cenſu, duarum ſcilicet librarum, ut habet charta fundationis, quæ ſervatur adhuc Ultrajecti in majori eccleſia, & deſcripta à me hæc eſt:

In nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis. Notum facio ego Andreas *Dei gratia Trajectenſis Epiſcopus omnibus fidelibus tam futuris quam præſentibus, quod cives Staurenſes divina inſpirati miſericordia* (1) *eccleſiam Sancti Odulfi* (2) *diu ſub laica manu detentam, & quædam bona ejuſdem eccleſiæ, quæ à prædeceſſoribus noſtris in beneficium laicis tradita fuerant, labore ſuo & bonis ſuis ab omni laica poteſtate abſolverunt, & eandem eccleſiam à laicis expeditam & bona ipſius quæ laici habebant libera & penitus abſoluta ad ſervitium Dei reſtituerunt. Nos vero bonam voluntatem illorum conſiderantes conſilio & petitione Priorum eccleſiæ noſtræ ad promovendum ibidem Dei ſervitium* (3) *omne jus noſtrum cum circatu noſtro, cum terra & cenſu. & quicquid habuimus de præfata eccleſia in decimis majoribus & minoribus. juſtitiis, pratis, paſcuis, campis, cultis & incultis eidem Staurienſi eccleſiæ perpetualiter con-*

Digitized by Google

tradidimus, & ad voluntatem & petitionem prædictorum civium (4) *Abbatem cum monachis in eadem ecclesia statuimus & consecramus, & bona omnia ad eandem ecclesiam pertinentia banno nostro eidem ecclesiæ consignavimus & confirmavimus. Statuimus autem Abbati illius Camerario nostro, qui in Fresiam iturus est, singulis annis duas libras Staurensis monetæ persolvere, unam libram in eundo, aliam in redeundo. Statuimus & hoc ut ecclesia illa libera sit, & ad Abbatem alium nullatenus habeat respectum, & mortuo Abbate in ecclesia illa fratres libere & canonica electione quemcunque voluerint eligant, & electum Episcopo examinandum & consecrandum repræsentent. Præterea statuimus & prædictæ ecclesiæ pro privilegio tradidimus, ut prædictus Abbas, secundum quod moris est quarundam ecclesiarum, contentus propriis personis, quas in claustro habet, nulli feodum vel de Camera vel rebus ecclesiæ tribuat, & liber de expeditionis exactione permaneat. Et ut supradicta omnia rata & inconvulsa permaneant hanc kartam inde conscribi & sigilli nostri impressione jussimus insigniri. Data autem Trajecti in die sancto Pentecostes, Anno Dominicæ incarnationis millesimo* c. xxxii. *indictione* x. *Episcopatus nostri anno* iv. *præsentibus testibus idoneis, clericis, liberis, ministerialibus. Clerici, Hardbertus majoris ecclesiæ Præpositus, Lutbertus ejusdem ecclesiæ Decanus, Hermannus Præpositus Sancti Bonifacii, Luzo Præpositus Sancti Petri, Wibrandus Abbas S. Pauli, Ludolfus Abbas S. Laurentii in Palude, Wicbardus Decanus Sancti Bonifacii, Lutbertus Decanus Sancti Petri, Arnoldus Decanus Sanctæ Mariæ. Liberi Godefridus de Malsen & filius ejus Hermannus, Giselbertus de Kalnech, De Staveren, Aldgerus, Richpertus, Gerbrandus, Pajo, Wisbardus, Reinerus. Ministeriales, Arnoldus Castellanus, Alfero Scultetus, Albero filius Giselberti, Hugo de Vechten, Lutbertus Mareschalcus, Wicberus Dapifer. Istæ sunt Capellæ pertinentes ad ecclesiam Sancti Odulphi in Staveren, Laxnum, Wardelle, Kannewald, Hindelepum, Gersmere, Santfoerde, Leddesghe, Aldekerke, Hagekerke, Ipekeldekerke, Wicle, Ferlerelte, Osterse, Kunre, Ruthne, Sillehem, Mareneſſe, Urk, Linelwerth, Midlinge, Harth, Dennigrip, Scinghnum, Wedershof.*

Et hactenus quidem charta. Cui alia manu subscriptum: *Anno Dominicæ incarnationis millesimo, centesimo, trigesimo secundo nostra congregationis principium fuit. Primus Abbas Aaron, Secundus Amelricus, Tertius Iacobus, Quartus Robertus, Quintus Symon, Sextus Alardus, Septimus Abraham, Octavus Conradus, Nonus*

Rip-

Digitized by Google

Rippertus, Decimus Heinricus, Undecimus Conradus, Duodecimus Eveko, XIII, *Leveko, Quartus decimus Othgerus, Quintus decimus Siardus, Sextus decimus Amylius.*

(1) *ecclesiam S. Odulfi.* De Odulfo Miræus in Annalib. Belgic. ad Ann. 830. E nobili hic Francorum genere, & vico Oorschot, qui Brabantiæ est, domicilium habuit Ultrajecti. Vid. Buchel. *ad Bek. in Alfric.* Missus à Frederico Episcopo Trajectensi ad prædicandum in † Frisiam miraculis ibi claruit, ut Heda in Frederic.

† Commissa ei, ut ait Magn. Chron. Belg. p. (mihi) 55. Stauriensi ecclesia.

(2) *diu sub laica manu detentam.* Sacrarum etiam ædium quoddam olim commercium, ut latius demonstravi *man. ad jus Canon. lib. 2. tit. 15.*

(3) *omne jus nostrum cum circatu nostro. Circatus* est annona, & quod Episcopo visitanti & circumeunti parochiam seu diœcesin debetur. *Circata* etiam alibi, ut in charta Guidonis Episcopi Trajectensis: *neque tamen ad synodum vadat, neque censum illum qui circata nuncupatur persolvat. Circare* est circumire. Anonymus apud Mabillon. *in Musæo Italic. Circabant exeuntes Christianos, ne forte aliquid auri argentique secum portarent.*

(4) *Abbatem cum monachis in eadem ecclesia statuimus.* Monialium nulla mentio hic. Unde & dubites, an verum, quod de ** utroque ibi sexu Io. à Leidis *lib. 17. cap. 11. Hic*, inquit, *reverendus prorsus Andreas paucis diebus ante mortem suam amovit duodecim presbyteros Staurienses ecclesiæ propter eorum decrementa adducens ibidem de Oostbroec utriusque sexus conventuale collegium.* Ratio tamen dubitandi non est magni momenti. A potiori denominatio fit. Maxima pars monachi. Benedictini omnes, ut constat ex literis Innocentii Papæ III. quibus chartam hanc confirmavit, recepto in suam monasterio & S. Petri tutelam:

Innocentius *Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Abbati monasterii Sancti Odulphi de Stauria ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professuris in perpetuum. Religiosam vitam eligentibus Apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet adversitatis incursus aut eos à proposito revocet, aut robur, quod absit sacræ religionis enervet. Ea propter dilecti filii in Domino vestris justis postulationibus annuimus, & monasterium de* Stauria *ordinis Sancti Benedicti Trajectensis diœcesis, quod ad*

** Utriusque sexus etiam meminit Heda in Andrea: *At Andreas Episcopus amovens sacerdotes ab Stauriensi Ecclesiâ ob dissolutos mores traduxit illuc viros ac fœminas religiosos en Oostbrook.*

*Romanam ecclesiam nullo pertinet mediante, in quo divino estis obsequio mancipati sub beati Petri & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Dni & beati Benedicti regulam in eodem monasterio institutus esse dinoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, vel aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis, locum ipsum, in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, beati Odulphi beatæ Mariæ in Staveren, de Laxnum, de ** Warlesle, de ** Karnwald, de Mitlinge, de Harich, de Hindelopen, de Gersmere, de Sandforde, de Heslum, de Edeswald, de Aldakerke, de ** Ypekaldege, de Hagekercke, de Wicle, de ** Farlanche, de Aethne, de Scherpensele, de ** Futhne, de Fenehusen, de Oosterse, de Sileham, de ** Marchnesse, de Nagela, de ** Emelwerd, de Urch, de ** Drenningrip ecclesias, & capellam de Flhe cum omnibus possessionibus & pertinentiis suis de Karnewalde, de Scherpensele, de Urch, de Sadergo, de Fle, de Algodetorp, grangias & piscationes, quas in quibusdam ex locis ipsis habetis, cum terris, pratis, vineis, nemoribus, & pascuis, in bosco & plano, in aquis & molendinis, in viis & semitis & omnibus aliis libertatibus & immunitatibus suis. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, de quibus aliquis hactenus non percepit, sive de vestrorum animalium nutrimentis, nullus à vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos liberos & absolutos è seculo fugientes ad conversionem recipere, ac eos absque aliqua contradictione retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum propter factam in monasterio vestro professionem fas sit sine Abbatis sui licentia, nisi artioris religionis obtentu, de eodem loco discedere, & absque communi literarum vestrarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis & interdictis, non pulsatis campanis, voce suppressa divina officia celebrare, dummodo causam non dederitis interdicto. Crisma vero*

** Supra *Wardelle*. ** Sic & infra *Karnewalde*; sed supra *Kannewald*. ** Supra *Ipekeldekerke*. ** Supra *Ferlerelte*. ** Supra *Futhne*. ** Supra *Marenesse* ** An id quod supra *Linelworth*? ** Supra *Dennigrip*.

Digitized by Google

vero, oleum sacrum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum, qui ad ordines fuerint promovendi à diœcesano suscipiatis Episcopo, si gratiam & communionem sacrosanctæ Romanæ sedis habuerit, eaque vobis voluerit sine pravitate aliqua exhibere. Alioquin liceat vobis quemcunque malueritis Catholicum adire Antistitem gratiam & communionem Sedis Apostolicæ habentem, qui nostra fretus auctoritate vobis quod postulatur, impendat. Prohibemus insuper, ut infra fines parochiæ vestræ nullus sine assensu diœcesani Episcopi & nostro Capellam seu Oratorium de novo construere audeat salvis privilegiis Pontificum Romanorum. Adhæc novas & indebitas exactiones ab Archiepiscopis, & Episcopis, Archidiaconis, seu Decanis aliisque omnibus ecclesiasticis secularibusve personis à vobis fieri prohibemus. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni & extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sunt, aut nisi publice usurarii, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, à quibus mortuorum corpora assumuntur. Decimas præterea & possessiones ad jus ecclesiarum vestrarum spectantes, quæ à laicis detinentur redimendi & legitime liberandi de manibus eorum, & ad ecclesias, adquas pertinent revocandi libera sit vobis de nostra auctoritate facultas. Obeunte vero te nunc ejusdem loci Abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet surreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum major pars consilii sanioris secundum Deum & beati Benedicti regulam providerint eligendum. Paci quoque & tranquillitati vestræ paterna in posterum sollicitudine providere volentes auctoritate Apostolica prohibemus, ut infra clausuras locorum seu ecclesiarum vestrarum nullus rapinam seu furtum facere, ignem apponere, sanguinem fundere, hominem temere capere, vel interficere, seu violentiam audeat exercere. Præterea omnes libertates & immunitates à prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus monasterio vestro concessas, nec non libertates & exemptiones secularium exactionum à Regibus & Principibus vel aliis fidelibus favorabiliter vobis indultas auctoritate Apostolica confirmamus, & præsentis scripti privilegio communimus. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodo profutura, Salva sedis Apostolicæ

Digitized by Google

auctoritate & in prædictis ecclesiis & capellis diœcesanorum Episcoporum canonica justitia. Siqua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam scieps contra eam temere venire attemptaverit secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, atque à sacratissima divini corporis communione aliena fiat, atque in extremo examine districtæ subjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Dni nostri Jesu Christi quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud districtum judicem æternæ pacis inveniant, Amen.

Lapsu temporis, cum monasterium vi fluctuum & tempestatis quassatum vehementius, necessariis impensis ad restituendum esset impar, fidelium, missis literis per diœcesin universam, imploratum subsidium. Nec in dandis indulgentiis, quo plus esset subsidii, Antistes parcus aut nimis tenax. Charta est Ann. 1371. ex qua patet præterea & quod cœnobium id ad littus, & quod duæ ei turres, ut S. Pauli Ultrajecti. Charta ita se habet:

Arnoldus *Dei gratia Episcopus Trajectensis universis Christi fidelibus, cujuscunque prælationis, dignitatis, status aut conditionis existant, per nostram diœcesin constitutis, ad quos præsens litera pervenerit Salutem in Domino sempiternam. Quoniam ut ait Apostolus omnes stabimus ante tribunal Christi, recepturi prout in corpore gessimus, seu bonum fuerit seu malum, oportet nos ergo diem messionis operibus misericordiæ prævenire, ac æternorum intuitu seminare in terris, quod reddente Domino cum multiplicato fructu valeamus recolligere in cœlis. Cum igitur, prout veraciter didicimus, duæ turres & magna pars monasterii beati* Odulphi *in* Stauria *ordinis S. Benedicti nostræ diœcesis, quod inter omnes ecclesias & monasteria Frisonum ab antiquo celebre & primitivum existit, cum aliquibus adjacentium domorum structuris ex assiduis marinis procellarum impulsibus occiderunt, reliquo nihilominus ædificio ruinam comminante, ac etiam ipsum monasterium in redditibus & proventibus per inundationes, frugum caristiam, & pecorum pestilentiam, & alia multa incommoda adeo depauperatum existat, quod ad conservationem monasterii ejusdem & sustentationem monachorum inibi Deo famulantium nullatenus prope suppetant facultates, nisi eidem monasterio & monachis Christi fidelium eleemosynis succurratur, universitatem vestram rogamus*

Digitized by Google

mus, monemus, & in Domino exhortamur, ac vobis in virtute ſanctæ obedientiæ præcipimus, & in remiſſionem peccaminum veſtrorum ſalubriter injungimus, quatenus divinæ pietatis intuitu Nuncios ipſius monaſterii, cum ad vos cum literis noſtris præſentibus venerint fidelium elemoſinas petituri, & verbum Dei, cum oportunum fuerit, prædicaturi, in eccleſiis veſtris benigne & ſine conditione aliqua recipiatis, & recipi faciatis, nullam cum ipſis participationem de ſibi collatis elemoſynis facientes, & negotium eorum, ſi ab eis fueritis requiſiti, ac indulgentias eiſdem conceſſas, prout vobis conſtat, plebibus veſtris vobis à Deo commiſſis ſalubriter exponentes, ac piis monitis & ſalutaribus inducentes eoſdem, ut de bonis à Deo ſibi collatis monaſterio prædicto, & perſonis ejuſdem elemoſinas pias & grata ſubſidia conferant caritatis, taliter in promotione hujus negotii vos habentes, ut per hujuſmodi & alia bona, quæ Domino feceritis inſpirante, ad æternæ poſſitis felicitatis gaudia pervenire. Nos autem de omnipotentis Dei miſericordia & beatæ Mariæ ſuper virginis, omniumque Sanctorum, ac beati Martini patroni noſtri digniſſimi meritis & auctoritate confiſi omnibus benefactoribus ſæpe dicti monaſterii ſeu promotoribus præmiſſi negotii, vero pœnitentibus & confeſſis XL. *dies de injunctis ſibi pœnitentiis relaxamus, Statuentes nichilominus, ut Abbas memorati monaſterii vel ejus vices in hac parte gerens, homicidas, & infantium oppreſſores, aut vos, quorum negligentia aut deſidia infantes in igne vel aqua amiſſi ſeu perempti ſunt, ſi vere pœnitentes exſtiterunt, abſolvendi ad onera karenarum & annuorum ſeu aliorum jejuniorum tam ex pœnitentia quam ex voto aſtrictos, pro quantitate ſubſidii prænominato monaſterio impenſi vel impendendi ab eiſdem, aliquas karenas, & annua, ſeu alia jejunia relaxandi, ac vota peregrinationum omnium, præterquam ad terram ſanctam, & beatorum Petri & Pauli atque Iacobi, votis duntaxat exceptis, rationabiliter commutandi, votorumque redemptiones ad uſus præfati monaſterii accipiendi noſtra auctoritate plenam habeant facultatem. Datum Trajecti anno Domini* CIↃ. CCC. LXX. *in craſtino Martini menſis Novembris.*

Sed non diu dein poſt ſucceſſit rurſum calamitas, cujus meminit Thaborita *lib. 7. hiſt. cap.* 23. *Anno Domini* 1390. *combuſtum eſt monaſterium Sancti Odulphi in Stauria cum multis domibus ab Hollandis, qui etiam Stauriam depopulati ſunt.* Tandem verſa rerum vice poſtquam purior religio exploſit Pontificiam, pulſis monachis eorum bona ut alibi, ſic in Friſia, notata paſſim

paſſim, diſtracta, vel in alios pios uſus & neceſſarios converſa, facto jam initio Ann. 1580. Winſem. *lib.* 18. *hiſt.* Ad fundandam Academiam, ad diſſolvendum æs alienum, quod grande tum contractum; non modicum contulere hæc. Nam & numerus cœnobiorum per Friſiam olim ingens, & pleraque olim à fundatoribus dotata magnifice. Eorum habeo catalogum ex vetere manuſcripto: non abs re erit, ſi eum addam hic, ut hinc lector intelligat, quæ inertiæ olim præmia, etiam in Friſia.

Nomina monaſteriorum Friſiæ Orientalis à fluvio Amaſo uſque ad Lavicam ſive ad Gerkensbrugh.

Minterna *monaſterium monachorum ordinis Ciſtercienſis.*
Reider *monaſterium monialium ordinis Prædicatorum.*
Griſevrouwen *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Schilwolda *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Olde-clooſter *prope Dammonam ordis Benedictini.*
Nye clooſter *ordinis Præmonſtratenſium.*
Oeſterwirum *ordinis Sancti Iohannis.*
Scharmer *ordinis Cruciferorum.*
Wittewirum *ordinis Præmonſtratenſium.*
In Dammona *ordinis fratrum Heremitarum.*
Theeſingen, *moniales ordinis Benedictini.*
Monaſterium Sanctæ Annæ *ordinis Ciſtercienſis.*
Hueren, *ſorores Sancti Benedicti.*
Eſſen, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Groningen, *monaſterium Prædicatorum.*
Groningen, *monaſterium minorum.*
Groningen, *domus ſororum de tertio ordine S. Franciſci.*
Ibidem domus ſororum de ordine Wilkenſi.
Rottum *monachi ordinis Sancti Benedicti.*
Warphum *monaſterium ordinis Sancti Iohannis.*
Witwert *monaſterium ordinis S. Iohannis.*
Bethlehem *monaſterium ſororum prope Rottum.*
Olde clooſter *in die Marn, moniales ordinis Præmonſtratenſis.*

In

Digitized by Google

In Winſum *monaſterium ordinis Prædicatorum.*
Selwert *monaſterium monialium ordinis Benedictini.*
Ten horn, *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*
Aedwert *monachi de ordine Ciſtercienſi.*
Huysmar, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Trymont, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*

Sequuntur nomina monaſteriorum Friſiæ occidentalis.

Gherkens clooſter, *monachi ordinis Ciſtercienſis.*
Segerswold, *converſæ ordinis S. Auguſtini.*
Vrouwen clooſter, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Feencloofter, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Houwen clooſter, *moniales ejuſdem ordinis.*
Smalree, *moniales Sancti Benedicti.*
Thabor *prope Sneec, Canonici regulares.*
Bergum, *Canonici regulares.*
Lunekerck, *Canonici regulares.*
Anygum, *Canonici regulares.*
Haske *ordinis Canonicorum regularium.*
In Doccum *monachi ordinis Præmonſtratenſium.*
Weert *in* Dongerdeel, *moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Syon *in* Dongerdeel, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Clarecamp, *monachi ordinis Ciſtercienſis.*
Voſwert, *moniales ordinis S. Benedicti.*
Gennaert, *moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Bethlehem *propo Lewardiam, moniales ordinis Præmonſtratenſis.*
Mariengaert, *monachi ordinis Præmonſtratenſis.*
In Lewerdia *Prædicatores.*
Ibidem *etiam* Minores *de obſervantia.*
Ibidem *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*

Digitized by Google

Aylum, *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*
Toe Rauwert *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*
Lidlum *monaſterium monachorum ordinis Præmonſtratenſis.*
Monkebajum, *moniales ordinis ejuſdem.*
Thyamarum, *converſæ ordinis S. Auguſtini.*
In Franeker *monaſterium ordinis Cruciferorum.*
Florecamp, *monachi ordinis Ciſtercienſis.*
Nyecloſter *prope Sneeck, moniales ordinis Ciſtercienſis.*
Snekis *monaſterium ordinis Cruciferorum.*
Hoſpitale prope Snekis *ordinis Sancti Iohannis.*
Steenkerc *ſorores ordinis S. Georgii.*
Nes *monaſterium virorum ordinis S. Georgii.*
Gronedyck, *ſorores de tertia regula S. Franciſci.*
In der Ilſt *monaſterium ordinis Carmelitarum.*
Wolmeynde, *monachi ejuſdem ordinis.*
Nazareth *ſorores Heremitarum ordinis S. Auguſtini prope Ilſt.*
Hemelum *monaſterium monachorum ordinis S. Benedicti.*
In Bolſwerdia *monaſterium Minorum.*
Ibidem *monaſterium monachorum ordinis Præmonſtratenſis opt Bildt.*
Ibidem *monaſterium converſarum ordinis S. Auguſtini.*
Oegha clooſter *prope Bolſwerdiam ſororum de tertia regula S. Franciſci.*
Domus *ſororum in* Workum *de eadem tertia regula S. Franciſci.*
In Stauria *domus converſarum ordinis S. Auguſtini.*
Item monaſterium Trymont *computatur ab aliquibus.*
Monaſteria Friſiæ Occidentalis XLVI. *Item in ſumma ſummarum monaſteria ſunt* LXXVIII. *Anno Domini* 1529.

FUN-

Digitized by Google

FUNDATIO V.

Monaſterii MARIENWERRT *ſeu inſulæ* S. MARIÆ *in Gelria, inter Rhenum & Vahalim.*

SECULO XII.

ANnum fundationis vetus carmen oſtendit:

** *Anno milleno centeno bis quoque deno*
Inſula fundatur, ſi bis quater adjiciatur.

** Vide infra Zueder. de Culenburch initio. ad Ann. 1122.

Vi hoſtili exuſti indicatur adhuc locus inter Culenburgum, Buram, & Tilam: Fundator olim Hermannus Comes de Cuyck, rogante id Andrea Epiſcopo Trajectenſi, ad cædem ſcilicet expiandam Florentii I. Comitis à patre ejuſdem Hermanni in Hamert olim cæſi, ut tradit Pontanus *hiſt. Gelr. lib. 6.* qui id perperam tamen refert ad Ann. 1123. Vid. Jo. à Leydis *lib.* 11. *hiſt. cap. ult.* & Bekam in *Andrea Epiſcop.* Ne inultum abiret ſcelus filio diu jam infeſtus, dum inſidiis ei factis, Theodericus Comes VI. Andreas, qui agnatus, ne in nervum res erumperet, & majoris hinc tumultus naſceretur occaſio, medium ſe interpoſuit, & poſtquam multa tentaſſet partes tandem hac ratione in concordiam redegit. Cœnobium juſſit extrui, & pro anima interfecti competenter dotari. Ut placuit & extruxit & dotavit Hermannus, monachis introductis ex Laudunenſi cœnobio, fuſuris pro cæſi anima quotidie ad Deum preces. Io. à Leydis *lib.* 11. *hiſt. cap. ult. & lib.* 17. *cap.* 3. Beka *in Andrea Epiſc.* Pontan. *hiſt. Gelr. lib. 6.* Is autem cum cæſus demum ſeculi XII. ſecundo anno aut tertio ſupra trigeſimum, ut Wilhelm. Procurat. ad Ann. 1132. an jam dicti verſiculi tam exacte, ut oportuit, deſignent annum non conſtat. Meminit loci Hoſpinianus *de orig. Monachat. lib. 5. cap.* 27. Verum duplex ejus error. Primus eſt, quod illud *Weert* exponat viridarium, cum *weert* ſit inſula, & nihil aliud. Secundus, quod Florentium Gelriæ vocet Ducem, cum Gelriæ tamen nullus eo nomine olim Dux, & ne Dux quidem tum temporis, Comes tantum, ut notum. Ce-

Digitized by Google

lebre admodum id cœnobium, & quod Comiti commendatur, & enixe admodum commendatur ab Huberto de Boſinchem Ann. 1300. Primus ejuſdem Abbas cognatus fuit Regis Angliæ, cui nomen Robertus, ut Jo. à Leidis *d. cap.* 3. Ob cujus reverentiam idem Rex, inquit, *tranſmiſit quatuor ſpiritualia dona, videlicet calicem aureum, ornamentum miſſæ valde pretioſum, pavimentum eccleſiæ valde nobile, & quendam lapidem pretioſum ſapphirum.* Non abs re erit, puto, ſi addam libellum ſupplicem, qua id Comiti commendatum:

Magnifico Principi & illuſtri viro Duo R. Comiti Gelriæ Hubertus *dictus* Schencke *de* Culenborch, *reverentiam in omnibus & paratum obſequium ſicut debet. Cum in rebus dubiis ſemper ſit via tutior eligenda fidelibus, nec in Regnum Dei intrare valeat aliquem quomodolibet inquinatum. Inde eſt quod ego compos rationis & mente ſanus, ſingula ab exordio vitæ meæ diligenter pertractans, ac priorum tempora plane diſcutiens ac examinans ſaluti animæ meæ volui ſtudioſe & ſalubriter providere. Veſtræ igitur Excellentiæ innoteſcat, quod licet mei progenitores paludem ſeu terram illam, quæ ſita eſt juxta* Lanxſmere *& inſulam S. Mariæ habuerunt hactenus & tenuerunt à tempore, à quo non exiſtat memoria, & eodem titulo poſt eorum deceſſum propinquitatis jure ſic deinceps ad me fuerit devoluta, tamen quia de hoc nec literis nec inſtrumentis, nec etiam aſſertionibus fide dignis nunquam ſic potui expedire ad liquidum, quin ipſi vel ego ſucceſſor eorum clarum jus in hujuſmodi habeamus, vel habere poſſimus, ita quod ſuper hoc ſecure mori audeam aliquatenus, vel præſumam, prædictam terram, ſeu paludem in manus veſtras reſigno libere, ſimpliciter, & perfecte, aliorum dominationi & Excellentiæ veſtræ ſupplicans humiliter quantum poſſum, quatenus habito pio reſpectu ad obſequium & miniſterium prædeceſſorum meorum progenitoribus veſtris impenſum, laboris etiam mei & incommodi, ac damni, quæ in veſtro ſervitio aliquando ſuſtinui, memoris effecti, inſuper & expenſas, quæ factæ ſunt hactenus circa terram præfatam, faciendo, & aquarum meatus adducendo, nichilominus intuentes, quo ſucceſſores hæredesque mei ad obſequendum ſemper fortiores facti, & illa fidelitas inter veſtros & noſtros prædeceſſores ab antiquis temporibus obſervata magis ac magis ex mutuis beneficiis augeatur. Præterea cum Abbas & fratres monaſterii inſulæ Sanctæ Mariæ quoque ipſi propoſuerunt conquerendo, quod de decima* XX. *manſorum in* Panegya *& in* Rietvelt, *& de tribus manſis terræ*

Digitized by Google

terræ ſitis in Panegya, *ſicut probant eorum inſtrumenta ſuper conceſſione & collatione prædictorum bonorum monaſterio & fratribus ipſius confecta, jam à multis temporibus gravis ſit eis injuria irrogata, rogo humiliter & deſidero quantum poſſum pro miſericordia Jheſu Chriſti, quatenus ob reverentiam glorioſæ virginis Mariæ matris ejus, quæ omnium noſtrum apud Deum Advocata dicitur & patrona, & nichilominus illius loci ſpecialis, & unde nomen accepit, inſula beatæ Mariæ ex ejuſdem virginis patrocinio appellata, Abbati & fratribus dicti loci, Deum habendo præ oculis faciatis plenarie de bonis præhabitis exhiberi, quicquid ordo rationis ac juſtitiæ expoſcit, reddituri de hoc coram ſummo judice in die diſtricti judicii rationem. Ut autem præmiſſa omnia absque contradictione qualibet heredum meorum firma permaneant & inconvulſa ſigillum meum præſentibus eſt appenſum. Datum ann. Dni* M. CCC. XV. *Calend. April.*

Vaſallus Comitis hic Hubertus. Vaſallus etiam ejus filius, qui & ſe hominem ejus ligium, & jure Zutphanienſi ab eo caſtrum Culenburch in feudum ait ſe obtinere in charta Ann. 1313. In qua & meminit monaſterii & donationis ei factæ: *exceptis*, inquit, *tribus manſis agrorum ſitis in Panegya, & decimis viginti manſorum ſitorum in Panegya & Rietvelt, quos videlicet manſos cum decimis prædictis eccleſiæ & Conventui de Inſula beatæ Mariæ idem Dominus noſter Comes Gelriæ aſſignavit perpetuo poſſidendos.*

FUNDATIO VI.

Monaſterii LEUWENHORST *prope Leydam.*

ANN. CIↃ. CC. LXII.

LEuwenhorſt monaſterium fœminarum nobilium ordinis Ciſtercienſis, ad flumen ſitum, ſeu aquæductum, quo Leyda itur Harlemum. Rhenoburgo miliari, ad mille quingentos paſſus diſtans Nortvico. Fundatum Ann. 1262. Fuerunt, qui fundarunt duo fratres, viri nobiles, Arnoldus & Walwinus de Alckemade. Quorum pater vir illuſtris Walwinus, miles ſeu eques, & Perſona eccleſiæ Harlemenſis. Cui deinceps Arnoldus in Perſonatu ſucceſſit. Dos jam conſtituta teſtamento, quod

Digitized by Google

factum Ann. 1261. sequenti demum anno cœnobii jactis fundamentis in dotem data bona omnia, quæ habebant fratres in Langevelt, in Dominio & territorio Hugonis de Noortich militis, & in Dominio & territorio Alberti van Velsen militis. Dictum primitus, cum extructum, monasterium ter Lee, quod in agro situm ejusdem nominis. Earum, quæ præfuerunt ei, Aleydis fuit prima. Ponam ordine quotquot reperi:

Aleydis	*Ann.* 1264.
Sophia	*Ann.* 1287.
Elisabeth	*Ann.* 1295.
Clara	*Ann.* 1314.
Christina van Teylingen	*Ann.* 1330.
Aleysa van Duvenvoerde	*Ann.* 1343.
Heylwich van Velsen	*Ann.* 1349.
Lysbeth van Oestgeest	*Ann.* 1358.
Badeloge van Adrichem	*Ann.* 1366.
Margriete van Wateringe	*Ann.* 1395.
Badeloge van der Does	*Ann.* 1403.
Heylwich van Oosterwyck	*Ann.* 1413.
Mechtelt van der Does	*Ann.* 1430.
Wilhelmina van der Aa	*Ann.* 1443.
Elisabeth van Ryswyck	*Ann.* 1460.
Agnese van Bouckhorst	*Ann.* 1477.
Eustachia van Brakel	*Ann.* 1483.

Sic in schedis quas habui. Joannes autem à Leidis Arnoldum illum fundatorem non vocat *de Alckemade*, sed Arnoldum *de Sassenhem lib.* 24. *hist. cap.* 3. Primam etiam Abbatissam *Aleydim* non vocat, sed vocat *Elisabetham*, eamque & fundatricem fato ait functas Ann. 1200. 3. Calend. Junii. Sed ejus textus corruptus est. Refert fundationem ad Ann. 1278. & primam statuit Abbatissam tot annos ante defunctam jam. *Prima*, inquit, *Abbatissa Elizabeth, sanctimonialis nobilis & fundatrix, obiit postmodum in anno Domini* 1200. 3. *Calend. Junii.* Sine aliis hic adminiculis, quam iis, quæ petenda ex correctione nume-

Digitized by Google

numerorum, qui evadas, vix scio. Rescribendum procul dubio 1306. pro 1200. prout apud Thaboritam *Chronic. lib.* 8. *cap. ult. in fin.* ubi historiam fundationis etiam habes hujusmodi: *Anno*, inquit. *Domini* 1262. *in festo S. Agnetis virginis & martyris venerunt in Hollandiam ad locum, qui nunc Lewenhorst dicitur,* XII. *moniales ordinis Cistercienſium, quas adduxit ibidem Dominus Arnoldus de Sassenhem Harlemensis de valle Sanctæ Mariæ prope Trajectum. Qui post* 10. *annos obiit. Et tertio anno post ejus obitum incorporatus est locus præfatus Capitulo Cistercienſium, & commissus est Abbati Campensi perpetuo ad visitandum. Hujus monasterti prima Abbatissa fuit Elisabeth, sanctimonialis nobilis fundatrix illius loci. quæ postea obiit anno Domini* 1305. 3. *Kal. Julii.* Fundatrix, sed non sola. Fuerunt & alii. Arnoldus autem van Sassenhem Harlemensis parochus seu Curio etiam Junio condendi auctor seu fundator est *Batav. cap.* 20. opibus in hoc & in alterum, quod Harlemi est, monialium effusis largiter. Sed Junius refert fundationem ad Ann. 1269. Cur autem tam varie? An quia varii qui fundarunt, & forsan tum perfecta & consummata fundatio? Cæterum ultima Abbatissa fuit Femma van der Does. Junius *d. loc.* eam vocat Jovinam. Latine egregie hæc perita obiit Ann. 1575.

FUNDATIO VII.

Monasterii vallis S. Petri in STROBERG *prope Dordracum.*

IN *nomine sanctæ & individuæ Trinitatis* (1) *ego* Theodoricus *Comes Hollandiæ & ego* Aleydis *Comitissa uxor ejus tam præsentibus quam futuris in perpetuum. Auctoritate sacri eloquii commonemur, ut bonum facientes non deficiamus tempore enim suo metentis vitam æternam. Hujus rei gratia nos inducti & compuncti decrevimus in fundo proprietatis nostræ fundare Abbatiam Cistercienſis ordinis sustentandam de facultatibus nostris. Verum quia necdum votis nostris se obtulit locus idoneus vel faciendi possibilitas, ut saltem aliquod initium nostrum sortiretur desiderium* (2) *grangiam præfato Ordini articulandam fieri statuimus, si forte Deo auctore quoquo modo in Abbatiam coalescere posset. Cui grangiæ construendæ de bonis nostris assignavimus terram uni aratro sufficientem, quæ* Tempelvelt *nominatur. Item decimam inter eandem*

terram.

Digitized by Google

terram & Durdrecht occurrentem. Item quinque libras denariorum (3) *in novo* dicho *annuatim solvendas. Item ecclesiam in* Durdrecht *cum primum vacabit. Item piscariam in* Overflydrecht *jacentem. Et ego* Theodoricus *Comes legavi centum marcas post obitum meum infra annum solvendas pro bonis & . . . . . comparandis. Hæc universa libere contradidimus monasterio vallis Sancti Petri in Stroberg sito. Hujus rei testes sunt Comes Otto de Benthem & C. filius ejus, Hugo de Voerne, Ruigerus de Merbeym, Walterus Spierinck, Baldewinus frater noster, * Margaretha soror nostra, & quam plures alii. Actum est* (4) *anno Dominicæ incarnationis* M. CC. *tertio.*

* *Leg. Margareta*, Vid. Chron. Goudan. in Florent. III.

(1) *ego Theodericus Hollandiæ.* Est hic VII. ejus nominis, cui uxor Aleydis, seu Adelheydis, ut Beka, Theodorici filia Comitis de Clivis.

(2) *grangiam præfato Ordini articulandam &c.* Vox hæc non est nauci hic. Leg. *attituandum*. Grangia est prædium, villa rustica, condendæ segeti, annonæque, hic hominibus destinata. ** Vid. *to.* 3. *Analect. p.* 195.

** Tom. 2. p. 134 Nostræ Edit.

(3) *in novo dicho.* Molibus, aggere. *Dichus* vox barbara est. *Dicare* & *Dimare* est apud Ægidium de Roya ad Ann. 1322.

(4) *anno Dominicæ incarnationis* CIↃ. CC. *tertio.* Annus hic, quo Theodoricus in fata concessit. Vid. Bekam aliosque.

Cæterum chartam hanc confirmavit, & quæcunque hac concessa, ut & ipsum cœnobium, Honorius Papa III. cujus hoc est diploma:

Honorius *Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Abbati & conventui monasterii de valle Sancti Petri in* Stromberg *Cysterciensis ordinis salutem & Apostolicam benedictionem. Cum à nobis petitur quod justum est & honestum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Ea propter dilecti filii vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu personas vestras & locum in quo divino estis obsequio mancipati cum omnibus bonis vestris, quæ in præsentiarum rationabiliter possidetis, aut in futurum præstante domino justis modis poteritis adipisci sub beati Pauli & nostra protectione susçipimus specialiter, ut & jus patronatus ecclesiæ in Durdrecht & piscariam in Overflydrecht, nec non possessiones, redditus, & alia quæ vobis nobilis vir Comes Hollandiæ & A. uxor ejus pia liberalitate donarunt, sicut ea omnia juste & pacifice obtinentur*

Digitized by Google

tis, & in eorum authentico plenius continetur vobis & per vos.... monaſterio veſtro auctoritate Apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communivimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ protectionis & confirmationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præſumpſerit indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Laterani Novis Decembr. Pontificatus noſtri anno ſecundo.

FUNDATIO VIII.

Monaſterii NIUWENCLOOSTER, *quod Harlemi via, qua ad Sylvam itur ſuburbanam Ann.* CIↃ. CCC. XI.

IK Willem *van* Egmondt *make cendt, kenlyck ende oirconde allen luyden, die deſen brief ſellen ſien ofte horen leſen, dat ick gegeven hebbe ende quytſcelde eewelyck te ſtaen tot dien Capelle, ende tot die vergaderinge, die ick gemaeckt ende geſticht hebbe van mynen eygelycken goede tot diere behoeff diere inne woonen, ende hoire familie, die daer woonachtich zyn, ofte hier na euwelike woonen ſellen, dat leyt ende ſtaet op die uyterſte grafte van* Haerlem *by den Houte, dat geheten is* Niewen-clooſter, *omme zalicheyt mynre Ouderen zielen, myns wyfs ziele, myns ſelfs ſiele, ende anders mynre nacomelingen, aldusdanighe renten ende goet leggende in ſo wat hanne het is tuſſchen* Maes *ende* Zipe. *In den eerſten de Hofſtede, die deſe Heeren beſeten hebben; mit alle datter opſtaet hoe ſoo het geheten is. Voort drie pont gelts leggende in* Haerlemmer *weyde ende* Grimmencamp, *ende aen den lande dat gecoft wert tegens* Gerrit *den Man. Voort negen morgen lants in den* Liere, *die* Hughen *waren uter* Liere, *ende beyde by ende* Dirck *van* Waſſenaer *den eygendomme of gegeven hebben, ende quytgeſcouden, als ter Heeren behoeff voorſeyt, die jaerlix renten* IX. *pont. Voort in* Coudenhove *by Delft* XI. *pont gelts jaerlics, ende achtien ſcellingen gelts jaerlics, die ick hebbe gemeen liggende in* Coudenhove *voerſeyt, mit myne broederen, ende mit s'Borchgraven kynder van* Leyden. *Voort in* Crajenborch *acht ende veertich ſcellingen gelts jaerlicx, ende* III. *pont ende* XIV. *ſcellingen gelts jaerlicx in* Heynenoort *by* Leyden. *Ende want myn ſinne ende begeerte altoos van beginſel was, ende noch is op deſelve ſtede mit dusdaniger renten voerſegt luden te hebben van Ordenen, ofte van collegie, die ick hope by mynen lyve daer te brengen, des myn Godt gunnen moet, Ware oock dat myns*

Digitized by Google

gebraecke, eer deſe dingen aldus toegebracht waren van der collegie alſt voorſegt is, ſo ſouden die Heeren die 't beſeten hadden, binnen mynen jaergetyde ſonder alle verdrach een collegie aldaer maecken, vaſtelick ende euwelick daer te ſtaene te Gods dienſte, dagbelyx in mynre memorie euwelycke, ende myns wyfs, ende der fielen alſt voerſz ſtaet. Waer datſe dit niet en daden binnen deſer tyt voerſeyt, ſo ſouden myne erfgenamen deſe voerſeyde Heeren dair uyt doen, alſe ſy verwilcoert hebben, ende binnen dier ſelver maent andere goede luyden dair in doen in deſer renten, in deſer goeden, myne Godsdienſt mede te doene, alſt voerſeyt is. Op dat deſe dingen in deſen brief geſchreven vaſte ende ſtade blyven, ende onverbreeckelick van allen mannen, ende euwelyk ongelet, heb ick t'ſelve beſegelt mit mynen ſegele uythangende. (1) *Haren* Gerrits *ſegel Proviſoers s' Biſſchops ende Deken, Haren* Nicolaes *van den* Sande *Prieſters,* Jans *van den Sande, ende* Johan Dullaerts *Schepenen in* Haerlem, *die over deſe voorwaerden, gifte, ende wilkoer geweeſt zyn, geſien ende geboort hebben, in 't jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende elve, des Vrydachs na Meydach.*

FUNDATIO IX.

Campi Regalis ſeu clauſtri CONINXVELT, *quod eſt Delphis.*

Clauſtrum Coninxvelt, quod eſt Delphis, fundavit Richardis Wilhelmi Regis amita Ann. 1255. Quam ſororem ejus facit perperam Magn. Chron. Belgic. *p.* 241. *Eodem anno Domicella*

(1) *Haren Gerrits ſegel Proviſoers s' Biſſchops ende Deken. Haren*, id eſt, *Heeren*. Singulari prærogativa viri nobiles & illuſtres *Haren* dicti non *Heeren*, ut infinitis exemplis non difficile eſt probatu. Vid. *lib.* 1. *de Nobil. cap.* 4. Quod ad Proviſores, iidem in provinciis Proviſores, Decani. *Proviſor* à providendo. Sacra curat, & providet, ne quid capiant detrimenti. Idem etiam *Decanus*, quod plerumque id ei nomen, qui aliis præeſt. Proprie ſi loquamur, qui præeſt decem, Decanus. Verum aucta eſt vis verbi. Additur *s' Biſſchops*, quod ab Epiſcopo conſtitutus. Alii qui à Collegiis, à Præpoſitis miſſi. In certum ſcilicet terræ tractum juris eccleſiaſtici dicundi cauſa, & exigendi penſiones, cenſum, decimas, in uſum partim Epiſcopi, partim Præpoſiti, ut dixi *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 22.

Digitized by Google

micella Richardis ob remedium animæ fratris ſui prædicti Regis monaſterium puellarum ordinis Præmonſtratenſis in allodio patrimonii ſui, quod campus Regalis dicitur, ædificare cœpit, quod etiam ad felicis recordationis ſuæ memoriam devotiſſime conſummavit. Imo anno 1266. quo & obiit Richarda. Henricus Thaborita *lib.* 8. *Chron. in fin. Anno Domini* 1266. *matertera Wilhelmi Regis Richarda Domicella de Delf ad remedium animæ Regis ædificavit monaſterium ſanctimonialium ordinis Præmonſtratenſis in allodio ſui patrimonii, quod campus Regalis dicitur. Quæ obiit poſtea anno eodem, & ſepulta eſt in Middelburch.* Agnoſcit amitam Wilhelmus Rex ipſe in charta Ann. 1248. *Wilhelmus Dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus univerſis ſacri Imperii fidelibus gratiam ſuam & omne bonum. Ad notitiam ſingulorum volumus pervenire, quod nos qui juſtis petitionibus facilem conſuevimus præbere aſſenſum Richardi Domicellæ de Hollandia, dilectæ amitæ noſtræ, quam ſincero ut juſtum eſt, diligimus affectu &c.* Sanctimonialem & Wilhelmi I. filiam ait Chronic. Goudan. in vita Wilhelm. I. Quod materteram vocent Thaborita & Ioannes à Leydis *lib.* 23. *hiſt. cap.* 31. non eſt, quod quem turbet. Nam hi voces confundunt. Amita & matertera ipſis unum idemque eſt. Devota fuerit neceſſe eſt, ut quæ campum Regalem fundavit non tantum, ſed & clauſtri Loſdunenſis dotem non parum auxit, ut teſtis eſt charta ejus Ann. 1250. quam exhibui jam ſupra. Ædes jam ante ſeculum, ſub belli initium cum Hiſpanis, ne receptum præberet hoſti, prorſus ſolo æquata eſt. Hadr. Jun. *Batav. cap.* 20.

FUNDATIO X.

Palatii ſeu aulæ, quæ Hagæ Comitis, Capellæ eidem adjectæ, Collegii Canonicorum in eadem Capella. De Haga *item nonnulla, & utrum pagus an urbs.*

PAlatium Hagienſe Wilhelmi Regis opus, ut Joh. de Beka † in vita Ottonis III. in fin. Barland. Snoyus aliique. Palatium dicas an aulam eodem res redit. Olim hæc Arenæ Comitis, ut

† Bek. *idem Rex glorioſe ſuſceptus eſt intra Comitatum Hollandiæ, qui & in Haga regale palatium exſtruxit, ubi de cauſis arduis Regni tribunale conſiſtorium frequentavit.*

Digitized by Google

ut communis opinio est. Testantur aulæ adhuc fundamenta, quæ Gravesandæ ait Junius *Batav. cap. 15. e quibus*, inquit, *ante annos triginta octo priſtinæ artis effoſſa adhuc vaſcula Samia.* Testatur, inquit, via regia, quæ *Hoſtaen* adhuc dicta, ager *Hoſtani* nuncupatus, & plebani ibidem domus, quæ aulæ olim colina. Ego ut non nego ibi Comitum fuisse domum, seu aulam, si ita mavis, ita & argumentum satis firmum non puto ad probandum, quod ibi fixa olim juris sedes legumque. Nam & aula Harlemi & alibi in Kennemaria & Hollandia Boreali ut dixi ** 5. *Analect. p.* 483. Quid quod nec uno eodemque semper loco Comitia Ordinum olim habita, sed modo hic modo alibi, prout Principi placuisset. Catvici etiam ad Rhenum, ut Wilhelmus docet Procurator ** *to* 4. *Analect. p.* 265. Unde & vetus illud carmen, quod de Haga apud Thaboritam & Joannem à Leidis *lib.* 23. *hist. cap.* 15. cujus hoc est initium:

** Tom. 3. p. 45. Nostræ Edit.

** Tom. 2. p. 666. Nostræ Edit.

Salve Villani Comitis decus, Haga vocata,
Villarum ſplendor, gloria, lux, & honor &c.

In re tamen tam obscura communi opinioni subscribam haud difficulter, præsertim cum id faciat Henricus Thaborita *lib.* 8. *hist. c.* 17. *Wilhelmus Rex Romanorum ædificavit primus in Haga caſtrum, & tranſtulit ibidem de Arena Comitis ſedem judiciariam.* Verum ejus quod addit fides sit penes ipsum, *Ligna iſtius caſtri*, inquit, *ſunt imputribilia, delata ibidem ex Hibernia, & reſiſtunt omni veneno.* Adjecit aulam cum Capella Florentius Wilhelmi filius. Joh. à Leidis *lib.* 24. *hist. cap.* 15. Magn. Chron. Belgic. 252. Mox collegium Canonicorum fundavit in Capella Albertus Bavarus Comes. Idem ad Ann. 1368. *Item anno ſequenti &c. Albertus Dux & Tutor Hollandiæ ad perpetuam ſui memoriam in Haga Hollandiæ in capella palatii fundavit, dotavit, & confirmari procuravit collegium* XIII. *Canonicorum. Io. à Leidis* 31. *hist. cap.* 16. Ad Annum refert id 1367. Henricus Thaborita *lib.* 5. *Chron. cap.* 12. eique causam dedisse ait cædem Domini de Adrichem, cujus passim in vita Alberti mentio, *Anno*, inquit, *Domini* 1367. *Dux Albertus ad perhennem ſui nominis memoriam fundavit collegium Canonicorum in capella Curiæ Hagenſis, ubi large præbendati ſunt* XIII. *Canonici, ut ibidem jugiter Deo ſervirent, & pro Domino Nardigenſi decollato ſanctis precibus Deum exora-*

Digitized by Google

exerarent. Eſt & templum clauſtrale ibi, vulgo *de Clooſter-kerck.* Prædicatorum olim, quibus *Prior* præerat, non *Abbas.* Extructum à Margareta Alberti Ducis conjuge, Adolphi Clivenſis filia. Quam & ibi ſepultam una cum marito Jo. à Leidis ait 31. *hiſt.* 27. *Hæc*, inquit, *proceſſu temporis fundavit monaſterium Prædicatorum in Haga Comitis, & ſepulta eſt in boreali parte ſummi altaris, in tumba mirifice elaborata:* Add. *ibid. cap.* 64. Obiit Margareta Ann. 1412. Idem 32. *hiſt.* 16. Henr. Thaborita 11. *Chron. cap.* 7. in eadem Capella ad chori partem Auſtralem, Dominorum olim de Borſſelen, fundata ab Anna de Boſſuyt, Domina de Yſelſteyn. Et hæc eſt fundatio: *Wy Broeder Willem Cloppier Prior, Broeder Helmoldus Breynwyck Leeſmeeſter, Broeder Willam Willemsſen Supprior, ende voort meer dat gemeen Convent der Predicker orden des Cloeſters in den Haghe bekennen ende lyen, dat wy Vrouwe* Anna *van* Boſſuyt *Vrouwe van Yſelſteyn gegonnet hebben, ende gonnen mit deſen onſen brieve voor haer, haren erven ende nacomelingen tot euwigen dagen die Capelle, diemen plach te heten Sanctuarie ofte Sacriſtye, ende nu verbarnt is, ſtaende aen de zuytzyde van den Chore aent Clooſter, ende die ſelve Capelle ſal die voorgenoemde Vrouwe laten tymmeren ende opmaken na hare ſelfs wille ende goetduncken, des ſal ſy hebben daer aen alſo veel erve van des Cloeſters wegen, daer ſy mach op doen, tymmeren een altaer van ſulcker mate ende groote, als haer duncken ſal dat mogelyck behoort te weſen, ende ſo ſal ſy die voorſz Capelle beſorgen van allen ornamenten, kelen, ende misboeck, ende al dat daer toe dient van des haer dunckt. Ende tot wat tyden die voorſz Vrouwe, haer teſtamentoers ofte erfgenamen eenige dienſten ofte erffeniſſen ſtichten ter eeren Gods ende harer ſielen laveniſſe, die voorſz miſſen ofte dienſten ſullen die voorſz broeders van den voorſz Clooſter doen, ende bedienen, ende niemant anders, ten ware dat ſy gebreecke daer an lieten geſchien, ſo ſal 't de voorſz Vrouwe ofte hare erfgenamen weder aenveerden, ende dat laten bedienen van een anderen Prieſter, die haer believen ſal. Ende voort wes miſſen die voorſz Vrouwe aldaer ſal doen laten boven haer ſelfs Capellaen, die ſullen die voergenoemde broeders voorſz van den voorſz Clooſter ook doen, alſo verre als ſy willich daer toe ſyn. Ende ook ſo ſal die voergenoemde Vrouwe, hoeren rechten erfgenamen ende nacomelingen die voorſz Capelle buyten des Cloeſters laſt ofte coſten houden in rake ende dake, ende daer van den Clooſter*

vry houden tot euwigen daghen. Ende waert ſake dat die voorſz Vrouwe gebrakt, ende hoere erven ende nacomelingen de voorſz Capelle niet en hielden in rake als voorſz ſtaet, ende bemluyden dat te wetene genoech gedaen wair, ende nochtans die lieten vervallen ende vergaen, ende daer niet toe en deden, ſo ſoude dan dat gemeen Clooſter mogen die voerſz Capelle laten reformeren op der voornoemden Vrouwen erfgenamen coſt, ende wouden ſy dat niet betalen, ſo ſoude dat ſelve Clooſter dan dat aenveerden, ende hoeren vorbaer mede doen, t'welcke wy hopen dat Godt verhoeden ſal. Beboudelike dan dat'er niemant in die voorſz Capelle uytganck oft inganck hebben en ſal, dan die voornoemde Vrouwe, hoeren erven ende nacomelingen alleene, ende die gheen, die ſy dat ſelve van vruntſchap van haren bloede gecomen vergunnen woude, mit ſulcken voorwaerden, als voorſz ſtaen. Voort ſo ſal die voerſz Vrouwe een doere mogen doen maken binnen die vryheit van den Clooſter, duerende hoer leven lanck, waer mede dat ſy in de voorſz Capelle mach gaen, ſonder in de kercke ofte choor te comen. Welcke Capelle voerſz een duere hebben ſal dienende uyt den Choor in de voorſz Capelle te gaen. Van welcke doere die voorſz Vrouwe den Prior altoos een ſloetel ſal doen hebben, oft enen anderen broeder in 't voerſz Clooſter, die haer gelieven ſal. Ende om dat wy Prior, Leeſmeeſter, Supprior, ende gemeen Convent des Clooſters voirſz dit aldus de voergenoemde Vrouwe gegonnen &c. hebben wy des t'oirconden des gemeen Convents ſegel aan deſen brief gehangen op den 8. dach in April, int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. XXXV.

De Papa olim dictum;

Nec Deus es, nec homo, ſed neuter es inter utrumque.

De Haga idem poteſt dici, ſi id veniat in controverſiam, utrum pagus an urbs. Nec pagus nec urbs eſt. Pagum tamen vocat Wilhelmus Comes V. in charta Ann. 1350. *Willem Hertoghe &c. maken condt &c. dat wi gegheven hebben ende geven Willem Iſaax ſoen dat ſcryfambacht in onſen Dorpe van den Haghe te gebruken ende te bewaren in allen manieren, alſe ſine Vorders voertyts gedaen hebben met allen recht ende vervalle, dat daer toebehoirt. Ende verbieden onſe Bailliu van den Haghe voerſz, dat hi Willem voorſz daer in ruſtelicken ſitten laet tot onſen wederſeggen. Datum tot Leyden des anderen daechs in Aprille Ann. L.* Sic vocat etiam Joannes Bavarus charta Ann. 1424. *Iohan &c.*

doen

Digitized by Google

doen cont allen luyden, want Helmich van Deirnick mit rechte endt mit vonniſſe ballingh onſer lande van Hollant geleyt is, ſo dat alle ſyn goede dairomme an ons gecomen, ende na den rechte van den lande ons toegeſeit ſyn, ſo iſt dat wy om rechter gunſten ende liefde, die wy dragen tot onſer liever moeder Vrouwen Eliſabeth van Corbits Hertoginne in Beyeren ende van Lutzenburch, Gravinne van Chyny gegeven hebben ende geven mits deſen brieve der ſelver onſer liever moeder alſulke huyſinge ende erve mit allen hoeren toebehoren, als Helmich voergenoemt ſtaende hadde in onſen dorpe van den Hage an die noertzyde van der Monicken plaatſe, ende belegen heeft an die weſtſyde onſe getrouwe Heere Henric van Waſſenaer &c. Gegheven opten XXVI. *dach van Febr. Ann.* XXIV. *ſecundum curſum Curiæ noſtræ.* Lucenſium municipium vocat Steph. Pighius in *Hercul. Prodic. p.* 145. *& ſeqq. Lucenſium* à luco famoſo olim in Batavis, & qui idem quod apud Tacitum *ſacrum nemus*, ut putat. Pars Hollandiæ Borealis, cujus olim etiam Delphi, ut idem Wilhelmus in charta ejuſdem Anni: *Willem Hertoghe &c. maken condt &c. dat wi bevolen hebben ende bevelen Herparen Alaerts ſone onſen boſch van den Haghe te bedriven ende te bewaren tot onſen oirbaer, ende ontbieden onſen Rentmeeſter van Noirtbollant, die nu is, oft in der tyt weſen ſal, dat hi Herparen voerſz daer in ruſteliken bliven late &c.* Singulare autem quod Haga exportari poſſint piſces ab ejus loci propolis abſque tallia, tributove. Datum id jam olim Wilhelmi Comitis charta Ann. 1339.

Willem Grave van Heynegouwen &c. maken condt allen luden, dat wi onſen Viſcopers uten Haghe, die viſch te coop voeren, gegeven hebben, tollen vry te varen mit hoeren ſcepen, ende mit hoeren viſcke, over al door onſe lant, ende ontbieden allen onſen tolnaren, dat ſi ſe ongemoeyet varen laten. Dit ſal gheduren tot onſen woderſeggen. Gegheven in die Haghe des Donresdaghes na Sente Niclais dach, in 't jaer XXXIX.

In aulam, in palatium, ſive interius, ſive exterius, in viros nobiles, in Advocatos, in Procuratores, & quoſcunque, qui Curiæ Provinciali ſunt dicto audientes, magiſtratui nullam jus; in cives tantum, in incolas, & qui manu quærunt victum. In aulæ ipſius territorio ſiquæ vendantur ædes, faciendæ eſt traditio non coram magiſtratu, ſed coram Curia Provinciali.

In area autem vacante ædificandi dat licentiam ſola Camera ratio-

Digitized by Google

rationum. Videatur de eo conſtitutio, & quid deciſum de eo ab Ordinibus in *Bell. jurid. p.* 178. *& ſeqq.*

FUNDATIO XI.

Monaſterii Canonicorum Regularium ARENÆ COMITIS

Ann. CIↃ. CCCC. XXXII.

FUit Arenæ Comitis cœnobium factum ex hoſpitali, ejus inſtar, quod erat Delfis, cujus etiam propago, Canonicorum Regularium. Fundatum anno CIↃ. CCCC. XXXII. Jacobæ Comitis permiſſu. Cui eo nomine oblatus libellus ſupplex, cujus tenor hujuſmodi.

DUCISSÆ JACOBÆ.

Hoochgeboren Mogende Furſtinne, ſonderling Genadige Vrouwe, U. L. Furſtelycke genade gelieve te weten, hoe datter goeden ende landen, die in voortyden van uwer G. ſalige ouderen, ende oock andere goede luyden den Gaſthuyſe binnen Graveſande totter armen luden behoef gegeven ſyn, overmits quaden regimente niet wel ter eeren Gods ofte totter armen luden nootdruft alſt behoort toegebracht en worden, 't welck allen goeden luyden ſeer mishaegt. Waeromme wy Schout, Scepenen, Raedt, ende gemeene Vroedtſcap der Stede van Graveſande uwe arme onderſaten geconſenteert hebben den Regulieren binnen Delft, alſo verre als ſy dat van uwer hooger Genade vercrygen mochten, dat ſy op alſulcke goeden ende landen alſe den Gaſthuyſe voernoemt toebehoeren ter eeren Gods een clooſter van hoere Oerden ſtichten mogen, by voorwaerden, dat ſy die beddingen ende herberginge totter armen behoef ſtaende ſullen houden in manieren als ſy 't vinden. Item dat ſy binnen den Ambacht van uwe Stede van Graveſande geen landt coepen noch huyren en ſullen buyten goetduncken van ons, Bidden wy hieromme ootmoedelycken ende verſoecken aen uwer welgeboren beſcheydene Genade, ende aen uwen hoogen Raed, ſo wy vlytelicxſte mogen, dat ghy den voerſz Regulieren dit goedertierlycken wilt conſenteren, ende ons hier inne gunſtich vallen, want wy anders niet en weten, dan datter uwer Stede ende onſer gemeenre Parochie ſalicheyt ende oorbaer grootelix in gelegen is, aengeſien dat d'voorſz Regulieren dat geerne weder verſchulden, ende wederomme ſullen, als wy verhoopen, met hare gebeden ende andere geeſtelicke goederen aen uwer Gen. ſaliger ouderen zielen ende oock aan uwer Gena-

Digitized by Google

Genaden verdienen, daer wy gantſelyck toe vertrouwen, ende weten dat uwer uyterſte meeninge in allen dingen anders niet en is, dan goede dingen ter eeren Gods, ende uwer onderſaten ſalicheyt voorwaerts te ſetten, ende datter verdwaelt is totten goeden regimente te brengen. In oirconde van deſen brief is onſer Steden ſegel hier binnen opgedruckt opten 4. dach in Auguſto in 't jaer ons Heeren M. CCCC. XXVII.

Ipſa autem petitioni poſtquam in rem inquiri à ſuis juſſit, ſubſcripſit, ſed ea lege, ut in miſſis, in precibus, ſtatis ſemper horis ſui parentumque fieret mentio apud Deum. Charta eſt Ann. 1432. cujus hoc eſt initium:

Iacob by der genaden Godts Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Henegouwen, ende van Hollant, van Zeelant, van Ponthieu, Vrouwe van Vrieſlant &c.

Jam olim ibi Curia, & in Curia capella, cujus dotem Machteldis Florentii IV. uxor ſic, ut ſequitur, olim auxit: *Nos Machteldis Comitiſſa Hollandiæ notum eſſe cupimus omnibus præſentem literam viſuris, quod nos pro remedio animarum noſtræ & dilecti mariti noſtri piæ recordationis, Dni Florentii Comitis Hollandiæ & dilectorum filiorum noſtrorum videlicet Dni* Willelmi *claræ memoriæ Romanorum Regis, & ejus uxoris Dnæ* Eliſabeth *Reginæ, nec non Dni* Florentii *& omnium noſtrorum prædeceſſorum, & percari noſtri conſanguinei Dni* Florentii *Comitis Hollandiæ, ac dilectarum filiarum noſtrarum Dnæ* Aleydis *dictæ de Hannonia, ac Dnæ* Margaretæ *Comitiſſæ de Hennenbergh, & ipſorum liberorum contulimus in eleemoſynam totam terram, quæ vulgariter Gemeente nuncupatur, jacentem in officio de Monſtre juxta* Hekendunen, *præter tres morgas ad Capellaniam de Hekendunen in eleemoſynam collatas, aſſignantes ad ſupradictam terram* X. *libras Hollandicas in annuis redditibus ad Capellaniam Curiæ in s'Graveſande &c. ut in dicta Curia perpetuo divina celebrentur &c. Datum apud s'Graveſande Ann.* CIↃ. CC. LXVI. *in vigilia beati Mathei Apoſtoli & Evangeliſtæ.*

FUNDATIO XII.

Monaſterii CARMELITICI *Harlemenſis.*

FUndavit vir illuſtris Simon de Haerlem mutata in monaſterium propria ſua domo & Carmelitis conceſſa Ann. 1249. Dico *vir illuſtris.* Nam inter nobiles majorum gentium Flo-

Digitized by Google

rentii IV. temporibus eum etiam recenſet Henricus Thaborita *lib. 8. Chron. cap. 8.* elogio hoc adjecto. *Simon de Haerlem miles fundator monaſterii Carmelitarum.* Quod vetus & nobilis familia hæc olim conſtat, ſed plane id incertum, an ipſa urbi dederit nomen, an contra urbs ipſi. Chartæ Ann. 1203 qua tranſigitur de Dordraco inter Ducem & Comitem Brabantiæ & Hollandiæ, inter nobiles iſtius temporis ſubſcribunt etiam hi tres, *Simon*, *Ioannes*, & *Isbrandus de Haerlem.* Simonis rurſum meminit, ut & anni, quo obiit, idem Thaborita *lib. 5. cap. 16. Fratres de monte Carmeli receperunt anno Domini 1249. monaſterium ſuum in civitate Haerlemenſi per dotationem illuſtriſſimi militis Domini Simonis de Haerlem tradentis eis domum ſuam. Qui poſtea anno Domini 1280. obiit, & ſepultus fuit ibidem ante ſummum altare.* Hujus incola monaſterii ſcriptor etiam hiſtoriarum Joannes Gerbrandi à Leydis.

FUNDATIO XIII.

Caſtri de Heemskerck

Seculo XIII.

AD fines Kennemariæ extruxit caſtrum Wilhelmus Rex propugnaculum contra Friſios Ann. 1250. & virum nobilem præfecit Gerasdum de Heemskerck. Nomen caſtro hinc, nam extructum id in ejuſdem Dominio. Henric. Thaborita *lib. 8. Chron. cap. 14. Poſtea ædificavit caſtrum in Heemskerc contra inſultus Friſonum, in quo conſtituit Dominum Gerardum Caſtellanum, cui annuas tres libras dedit, ut tutaret Hollandiam contra Friſones, & vivos fortes in caſtro ſemper haberet paratos. Et conſtituit eum Balivum Kennemariæ, ut ſi neceſſe eſſet iſtos haberet adjutores contra Friſones.* Heemskerckiis extinctis ad Vianios devenit, & ab his ad Arenbergios, à quibus emit Præfectus olim equitum Belgii fœderati Daniel de Hartain, & venia Ordinum impetrata veteri mutato nomine impoſuit novum *Marquette.* Ratio mutationis, ſiquis noſſe eam cupiat, reſcripto Ordinum continetur, quod ſe habet, ut ſequitur:

De Ridderſchap &c. Doen te weten, allen den jegenwoordigen ende toekomende, Alſo Ioncker Daniel de Hartain Lieutenant Generael van de Cavallerye deſer Vereenichde Nederlanden ons vertoont heeft, dat

Digitized by Google

dat by Remonſtrant gereſolveert weſende in dienſte deſer Vereenichde Nederlanden te continueren, ende onder de lofweerdige regeeringe ende protectie van dien te leven ende te ſterven, alle ſyne Heerlicheden ende goederen aen d'ander ſyde onder d'Eertshertogen gelegen, naer het tracteren ende ſluyten van den tegenwoordigen treves hadde vercocht, onder anderen ock ſyn huys ende Heerlicheyt van Marquette, d'welck was hebbende hooge, middele, ende lage juriſdictie, van dewelcke alſo ſyn Remonſtrants vader goeder gedachten, ende by ſelfs den naem hadden gevoert, ende in deſelve qualiteyt by veel eerlycke perſonen buyten ende binnen de Nederlanden waren bekent geweeſt, by dieshalven ongeerne den ſelven name ende tytel ſoude verlaten. Ende ſo by Remonſtrant de penningen van deſelve vercochte ende andere ſyne goederen gecomen, wederommen albier te lande aengeleyt, ende daer voren gecocht hadde het huys met de heerlicke goederen van Heemskerck, verſochte by Remonſtrant, dat ons gelieſde, ſo in conſideratie van de lange getrouwe dienſten ſyns Vaders, als die gene, die by ſelfs, ſonder te factieren, over de 22. jaren herwaerts den lande verhoopte gedaen te hebben, den naem van de voorſz gecofte huyſinge ende heerlicke goederen van Heemskerck te veranderen in Marquette, ende dat ſulcks in de Camere van den Leenen, ende Regiſteren mochte worden geregiſtreert, ende by voorts daer mede werden verlyt, gelyck mede met de hooge jurisdictie van des huyſes gracht, ende cingel van den ſelven huyſe, volgende t'gene hem by ſynen vercooper was geſeit, de Voorſaten beſitters van den huyſe van Heemskerck gebadt te hebben, ende by negligentie van haer ofte hare dienaren was verſuymt te verheffen en te continueren, ſo iſt dat wy de ſaecke ende verſoek voerſz overgemerckt, ende kenniſſe hebbende van de goede dienſten van des Remonſtrants vader, ende van de geene by hem ſelfs in verſcheyde treffelycke occurrentien gedaen, willende den Remonſtrant in ſynen oprechten yver noch meerder encourageren ende ſonderlinge gratificeren, den ſelven uyt onſe rechte wetenſchap, volcomen macht, ende Souveraine authoriteyt geconſenteert, geaccordeert, ende geoctroyeert hebben, conſenteren, accorderen, ende octroyeren by deſen, dat t'huys by hem gecocht van den Heere Grave van Arenberghe gelegen in Heemskerck van nu voortaen ende geduerichlyck ſal genoemt worden t'huys van Marquette, ende hebben daerboven den Remonſtrant mede gegeven ende geaccordeert, geven ende accorderen by deſen voor hem, ſynen erven ende nacomelingben, ende recht ofte actie van den ſelven vercrygende,

Digitized by Google

so in t'selve huys als in de grachten in p'aetse van de cingelen hooge jurisdictie, Welcke hooge jurisdictie den Remonstrant mede van de Graeffelicheyt van Hollant ten onversterflicken erfleen met ende beneffens syne andere rechten in leen ontfangen ende houden sal, doch alles onvermindert enen ygelicken syns rechts. Ende ten eynde desen onsen consente, accoorde, octroye, ende gifte vast ende onverbreeckelycken blyve, ende den Remonstrant, syne erven ende nacomelingen, ofte actie ende recht van deselve vercrygende t'effect der selver mogen genieten nae behoren. lasten wy onsen lieven ende getrouwen die van onsen Camer van Reeckeningen desen te visiteren, interineren, ende registreren, mitsgaders Heer Johan van Oldenbarnevelt, Heere van den Tempel, Rodenrys &c. ende onsen Stadthouder, ende Register-meester van de Lenen den Remonstrant met den name syns huys van Marquette, *die hooge Heerlicheit in den selven huyse, de grachten van dien, ende twee roeden breette uyt de selve, beneffens syne andere rechten ten onversterflycken erfleen in een leen te verlyden, ende de brieven ende Registeren daer na te rechten, des in gelycke saecken naer stile van onsen Leenhove gebruyckelyck is, ende allen anderen onsen Justicieren, officieren, ende ondersaten, die desen raecken oft aangaen sal mogen, hem naer den inhouden van desen sullen hebben te reguleren, sonder den Remonstrant synen erven ende nacomelingen, ende recht ofte actie van den selven vecrygende in gebruyck van desen hinder te doen, oft moeyenisse ter contrarie. Gegheven in den Hage onder onsen grooten segele hier aengehangen opten* XXIV. *dach van Meerte, int jaer ons Heeren ende Salichmaeckers Jesu Christi* CIↃ. DC. *ende twaelf.*

FUNDATIO XIV.

Ecclesiæ in HEEMSTEDE

Ann. CIↃ. CCC. XLVII.

HEemstede in diœcesi est curtis seu prædium, & prædium quidem nobile, in parochia de Jutfaes. In Hollandia est & prædium & pagus prope Harlemum. Seculo nono jam notus, ut cujus meminit sub id tempus Jo. à Leidis VII. *hist. cap* 3. & 5. Belli hic tempestatibus non semel succubuit, devastatus etiam prorsus Ann. 1404. Idem 31. *hist. ult.* Cœnobium ibi fundatum ab Hugone de Assendelft, & Johanne Nicolai,

colai, quod ingreſſi Ciſtercienſes Ann. 1416. Henr. Thaborita *lib* 14. *Chron c.* 21. *Eodem anno in die Anthonii Ciſtercienſes in Heemſtede prope Haerlem ſuſceperunt monaſterium eorum per fundationem magiſtri Hugonis de Aſſendelf, & magiſtri Johannis Nicolai.* Anno annum 1347. eccleſia ibi nulla. Capella tantum erat ſubjecta eccleſiæ Harlemenſi. Diſtinxit primus parochias, & capellam in eccleſiam mutavit anno jam dicto Wilhelmus Dux & Comes V. Ita Dux ipſe:

Willem &c. Hertoghe in Beyeren, ende Grave &c. maken cont allen luden dat wi om bede onſer goeder lude van Heemſtede, ende om Gods dienſt te meeren gegeven hebben, ende geven gehengeniſſe ende conſent, dat die nywe Capelle, die geſticht is in Gods eere, ende in gedenckeniſſe Grave Willems ſiele, die ten Vrieſen bleeff, ons liefs Oems, ende onſer Voervaders Graven van Hollant, ſi een Prochikercke, ende geſceyden van der Prochikercke van Haerlem, alſo verre alſt gerechte van Heemſtede gaet, daer in te hantieren doopſel ende doode gravinghe, ende anders dat een Prochikercke, toebeboort. Waeromme wi bidden enen Eerſamigen Vader in Gode, Heren Jan van Arckel Biſſcop t'Utrecht, ende den ghenen, die 't toebehoort, dat ſy 's confirmeren, ende delen die lude, die wonen int gerechte van Heemſtede, ende in 't gerechte van Haerlem, alſo verre alſt gaet, ende ſceydent van der parochie van Haerlem mit allen ſynen toebehoren, ende daer toe willen geven haren conſente, in manieren, wanneer die perſone, diere nu in is, of die in der tyt weſen ſal, ſyn conſent toe gheve. In oerconde &c. Gegheven in Middelburch des manendachs na Palm-Sonnendach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLVII.

Accolas vult dividi Wilhelmus Dux non immerito inter duos parochos, ne alteri alioquin per alterum detur quid detrimenti, aut quoddam fiat præjudicium, *cap.* 9. *ext. de ſepult.* Propter quod nec ſacellum, nec hoſpitale, aut oratorium in parochia poteſt ſtatui, ſi parochus non aſſentiatur, cujus jus ut ſartum tectum ſit, nec in ullo imminutum, inprimis neceſſe eſt. Charta Ann. 1349. *Willem &c. maken kont allen luden, dat wi verlof gegheven hebben, ende geven onſen goeden luden van Hoirne in Weſtvrieſlant een gaſthuys te ſetten, ende te ſtichten, in die eere Gods binnen der Prochien van Hoerne voerſz, behouden die Prochikercke van Hoern al hoers rechts, ende hier toe*

hebben wy gedaen, ende doen onsen vrien consent, alse patroon der voerseyder kercken van Hoerne. In oercunde desen brieve besegelt mit onsen segele. Gegheven in die Haghe des Woensdages na jaersdach int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLVI. Vid. *lib.* 2. *de Nobilit. cap.* 35.

Quod ad preces quæ ibi fiunt, & quod potissimum in hunc usum fundetur, nihil certius. Ostendit

FUNDATIO XV

Capellæ, quæ MUDERBERGE, *in gratiam cæsi ibi à conjuratis Florentii Comitis V. Ann.* CIↃ. CCC. XXIV.

W*I Willaem Grave &c. maken kont allen luden &c. Want onse lieve neve die Grave* Florens, *daer Gods die siele af hebben moet, doot bleef tote Muderberghe in onsen lande van Amstelle, wiens siele wi altoos souden gaerne doen gedencken, ende hebben in eweliken gedenckenisse, voir sire sielen, onser ouder sielen, ende der onser, in die eere Gods, onser Vrouwen, ende alle Goids heyligen, gesticht ende gemaket hebben tote der selver stede van* Muderberch *ene Capelrie bi eenen goeden Capellaen daghelix aldaer te verdienen, ende misse daer op te doen als hy 's gestaed is, die wise iof onse nacomelingen geven sullen om daghelix te biddene, ende te gedencken dierre sielen voersz. Welcke Capelrie wi hebben gedoteert ende gesticht van ons selves goede en de besetten daer toe sekere renten ewelike staende dertich pont swarter tornoysen, den groten over sestien penninghen gerekent, elcs jaers t'ontfangen bi den Capellaen van deser Capelrien van allen onsen viskerien in onsen lande van Aemstelle, die een helfte daer of t'ontfangen jaarlix te Sente Martinis misse in den winter, ende die ander helfte te Sinte Peters daghe in den lenten &c. Ende omme dat wi willen, dat dit ewelike vast ende gestade blive, ende wel gehouden, so hebben wi desen brief open besegelt met onsen seghele. Gegheven in die Haghe des Sonnendaghes na Sente Victoers dach in 't jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *vier ende twintich.*

Habuerat in matrimonio Aleydim amitam Florentii Joannes avus Wilhelmi, & hinc Florentium Wilhelmus ** cognatum suum vocat. Vid. ad Chron Mencon. *to.* 3. *Analect. ad Ann.* 1248. *p.* 214. ** Nobis Tom. 2. p. 146.

** Sororium.

FUN-

FUNDATIO XVI.

Eccleſiæ de VALCKENBURCH *prope Leydam Ann.* CIↃ. CCCC. XXIV.

IN *nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis* Jacobus *de* Lichtenberch *Præpoſitus eccleſiæ Sancti Petri Trajectenſis Vicarius generalis per civitatem & diœceſin Trajectenſem ſede vacante conſtitutus ad perpetuam rei memoriam univerſis & ſingulis Chriſti fidelibus tam præſentibus quam futuris ſalutem in eo, qui eſt omnium vera ſalus. Supplicari nobis fecerunt humiliter dilecti nobis in Chriſto, nobilis vir Dns* Henricus *Dns de* Waſſenaer *miles Trajectenſis diœceſis, nec non* (1) *incolæ & habitatores villæ de* Valckenburch *ejuſdem diœceſis, quod cum in dicta villa de* Valckenburch *conſtructa ſit & conſtituta quædam Capella, quæ ab olim parochialis eccleſia fore conſueverat, & parochiali eccleſiæ de* Catwyck *propter reddituum & proventuum ipſius pro tunc exiguitatem adjuncta, & nunc opitulante divina gratia pro ſuſtentatione Sacerdotis Curati per dictos habitatores & incolas ſufficienter dotata eandem Capellam de* Valckenborch *in parochialem eccleſiam erigere auctoritate nobis ordinaria ſede vacante commiſſa dignaremur, Nos vero præmiſſis diligenter perſpectis ac facta nobis fide de redditibus annuis pro ſuſtentatione Sacerdotis Curati ipſius, qui pro tempore erit, ad ipſam Capellam ſufficienter aſſignatis per inſtrumentum publicum tenoris infraſcripti, accedente etiam ad id conſenſu honorabilis & religioſi viri fratris Commendatoris domus & Balliviæ Trajectenſis ordinis Teuthonicorum, ad quam præſentatio fratris dicti ordinis ad dictam eccleſiam de*

(1) *incolæ & habitatores villæ de Valcenburch.* Villa interdum opidum, civitas. Annal. Fuldenſ. ad Ann. 858. *In villa Alemanniæ, quæ vocatur Ulma.* Vienna Auſtriæ etiam villa in charta apud Lambec. *lib.* 3. *comm. de Biblioth. Cæſar. p.* 3. Romanis prædium plerumque eſt & vel ruſticum vel urbanum, *l.* 16. *pr. l.* 19. §. 1. *ff. de inſtr. & inſtr. leg.* Cuj. 26. *obſ.* 14 Hic pagus eſt & nihil aliud, dictus ſic à caſtro, quod extruxerat ibi Falco, ut fingunt, filius Etzellini, caſtri *Voerburch* fundatoris. Sed fides ſit penes ipſos. Henricus Thaborita *lib.* 4. *Chron. cap.* 7. *Iſte Rex Aurindalus ſive Etzelinus diu vixit, & habuit inter ceteros filios unum nomine Falconem, qui fundavit caſtrum ad ſeptentrionem ſilvæ ſine gratia, quod ex nomine ſuo vocatur Falckenburch. Cujus fundamentum adhuc poteſt videri ad occidentalem partem eccleſiæ.*

Digitized by Google

de Catwyc *pertinere dinoſcitur conſideratiſque cæteris circumſtantiis in hac parte conſiderandis, ad humilem ſupplicationem tam Dni* Henrici *militis, qui inibi obtinet Dominium temporale, quam etiam dictorum habitatorum & incolarum, ſupradictam capellam de* Valkenburch *in titulum parochialis eccleſiæ erigimus,* (1) *& bona ad eandem aſſignata & impoſterum favente Dno aſſignanda fore ac eſſe eccleſiaſtica, & ſub eccleſiaſticæ libertatis protectione tuenda decernimus per præſentes. In eadem vero nova eccleſia parochiali curam animarum, cuſtodiam relliquiarum, fontem baptiſmalem, loca reſervationis Euchariſtiæ, atrium, cimiterium, & liberam ſepulturam cum cæteris juribus & inſigniis parochialibus univerſis de cætero gerendis, tenendis, habendis & exercendis ibidem concedimus, & etiam indulgemus., Mandantes univerſis, & ſingulis incolis ac perſonis dictæ villæ de* Valckenborch, *quatenus cæteris eccleſiam ipſam per nos ut præmittitur in parochialem eccleſiam erectam pro eorum vera parochiali eccleſia, ſi & poſtquam debite conſecrata fuit, de cetero teneant, viſitent, & obſervent, monitaque divina in eadem à Curato & Rectore pro tempore ipſius audiant, faciant, & ſibi obediant. ut tenentur, & ab olim ibidem fieri fuerat conſuetum.* (2) *Collatio vero ſive jus præſentandi fratrem prædicti ordinis Theutonicorum habilem*

(1) *ac bona ad eandem aſſignata &c. fore & eſſe eccleſiaſtica &c.* Subjecta judici eccleſiaſtico, immunia à tributis, nec aliter alienanda, quam ſi cogat æs alienum & ſumma neceſſitas, *l. ſancimus* 21. *C. de reb eccl. non alien.* Vid. *Man. ad jus Canon. lib.* 2. *tit.* 15.

(2) *Collatio vero ſive jus præſentandi &c. ad dictam novam eccleſiam &c. ad Commendatorem dictæ domus Trajectenſis &c perpetuo permanebit.* Olim Regis Wilhelmi; à quo Ordini Teutonico conceſſum Ann CIↃ. CC. XLI. Wilhelmus *Dei gratia Comes Hollandiæ univerſis præſens ſcriptum viſuris ſalutem in Domino & cognoſcere veritatem. Cum Dominus in ſancta eccleſia diverſa providet remedia peccatorum, ut quod propriis meritis non poſſumus aliorum meritis conſequamur. Nos ad noſtram & anteceſſorum noſtrorum ſalutare remedium, ut ſperamus, jus patronatus eccleſiæ in Valkenburg & Maſelant, quod ad nos ſpectabat, domui Teutonicæ Iberoſolymitanæ contulimus perpetuo poſſidendum. Quod ut ſciant præſentes & poſteri; & factum noſtrum firmum & ſtabile perſeveret, præſentem paginam ſigillo noſtro ſigillatam eidem Domui contulimus in facti memoriam & munimen. Præſentes fuerunt Balduinus Comes de Bentbem, Florentius frater noſter, Wilhelmus de Teilin-*

gen

Digitized by Google

lem & ydoneum ad dictam novam ecclesiam, quando & quoties eam vacare contigerit, ad Commendatorem dictæ domus Trajectensis prædicti ordinis pro tempore existentem perpetuo pertinebit. Insuper discretum virum fratrem Johannem Bor *presbyterum dicti ordinis nobis per præfatum Commendatorem ad dictam novam parochialem ecclesiam de* Valkenborch *pro Canonica institutione in eandem à nobis pro hac primaria vice obtinenda præsentatum in ipsam parochialem ecclesiam instituimus, ipsumque ad eandem admisimus & admittimus per præsentes, curam animarum & custodiam relliquiarum in Dei nomine eidem committendo, mandantes universis & singulis presbyteris, Capellanis, & clericis nobis subditis, quatenus dictum fratrem per nos in dictam novam parochialem ecclesiam de* Valkenborch, *ut præfertur, institutum in & ad corporalem possessionem ejusdem juriumque & pertinentiarum ipsius recipiant, inducant, & admittant cum solemnitatibus debitis & consuetis.* (1) *Tenor vero instrumenti publici assignationis reddituum ad dictam novam ecclesiam, de quo supra fit mentio, de verbo ad verbum sequitur & est talis: In nomine Dni Amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis tam præsentibus quam futuris pateat evidenter, quod anno Dni* CIↃ. CCCC. *vicesimo quarto, indictione secunda, mensis Januarii die tertia, hora tertiarum vel quasi, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris ac Dni nostri Dni* Martini *divina providentia Papæ quinti anno septimo, in mei Notarii publici & testium infra scriptorum ad hoc vocatorum & rogatorum præsentia personaliter constituti providi viri & honesti* Giselbertus de Egmonda, Gerardus Wilhelmi *filius* Moer, *layci Trajectensis diœcesis, pio moti desiderio & affectantes temporalia in æterna felici commercio commutare ad laudem & magnificentiam Dei omnipotentis, ejusque matris gloriosæ virginis Mariæ, totiusque cœlestis Curiæ, nec non ob suarum ac progenitorum suorum animarum salutem, & ad finem & effectum quod Capella villæ de* Valcken-

gen, *Nicolaus Persin, Theodoricus de Wassenaer, Hugo dictus Freso, & alii plures. Actum anno Domini* CIↃ. CC. XLI. *in die Bonifacii.* Non *capellam* sed *ecclesiam* Wilhelmus Rex vocat. Nam *ab olim* ecclesia, ut initio hujus chartæ.

(1) *Tenor vero publici instrumenti assignationis reddituum ad dictam novam ecclesiam &c.* Dos hæc ecclesiæ. Qua non dicta aut constituta consecrari non potest. *nov. 67. pr. & cap. 1. can. nemo. de consecr. dist. 1. cap. 8. ext. de consecr. eccles.* Vid. *Man. ad jus Can. lib. 2. tit. 7.*

Digitized by Google

Valckenborch *ſita infra parochiam parochialis eccleſiæ de* Catwyck *dictæ dioceſis in parochialem eccleſiam erigatur, de bonis ſibi à Deo collatis ad eandem Capellam ſic ut præfertur in dotem ipſi ut & pro ſuſtentatione presbyteri in eadem inſtituendi effeſtucando dederunt, & aſſignarunt donatione pura, quæ dicitur inter vivos, titulo irrevocabili, terras & bona infra ſcriptas & infra ſcripta ad ipſos conjunctim & indiviſe ut aſſeruerunt pertinentes & pertinentia & in villa de* Valkenborch *prædicta ſeu diſtrictu ejuſdem villæ ſitas, & ſita, ac confrontatas & confrontata, per Dominum presbyterum inſtituendum & ſuos ſucceſſores perpetuo habendas & poſſidendas, ac habenda & poſſidenda. Inprimis igitur dederunt, donarunt & aſſignarunt ad eandem unum agrum ſive* (1) *campum terræ dictum* Heyencamp *continentem tria jugera inter terras cuſuſdam dicti* Adams

(1) *campum terræ dictum Heyencamp.* Poſt quæſtio de hoc mota, ſed tranſactio ſucceſſit, ut docet charta, quæ hæc eſt:

Wy Gerard van Hemeskercke Ridder, Bailliu van Rynlant, ende van den lande van Woerden, maken kondt allen luden, alſe van enen twiſt, die voor ons geweſen heeft in den Hof van Leyden tuſſchen den Heeren van den Duytſchen huyſe, die woonachtich ſyn totte Valkenborch *aen die ene ſyde, den Kerckmeeſters ende der gemeenre bueren van der kercken van Valkenborch voerſeyt op die ander ſyde, als van een camp lants, datmen hiet Heyencamp, ſo als hy gelegen is. In welcken campe voorſz* Peter van Zuytwyc *heeft enen halven mergen lants, die gelegen is op die zuytſyde van deſen voorſz Campe, die de Kerckmeeſters voorſz* ‡ *van der bueren wege van* Valckenborch *op die* Seven *aengeſproken hadden, daer of dat beyde partyen alingbe gebleven ſyn elck aen twee perſonen, dat is te wetene die Heeren van den Duytſchen huyſe op* Dideric van Groenevelt *Scoute tot Delft ende* Claes Aldenborch, *ende die Kerckmeeſters voorſz van der bueren wegen op* Diddeboyen *Scoute tot* Outwyc *ende* Wouter Heynrickſen, *ende op ons aen beyde ſyden alſe een Overman. Ende wy* Gerard voer-

‡ *van der bueren wegen van Valckenburch op die Sevene aengeſproken hadden. Seuene* confines ſunt, tres à ſuperiori parte, ab inferiori quatuor. Agrum hi, de quo quæſtio, ei adjudicabant, cujus potius jus viſum. Charta Ann. 1289. *Item ſi contingat aliquem impetere terram alicujus, tunc illi ſeptem vicini propinquiores, qui ſuper terra dictum ſuum affirmaverunt &c.* Charta Ann. 1222. *Wi Willem Grave van Henegouwen &c. want wi verſtaen hebben, dat wi lant hebben ſouden in Leyderdorper ambocht, dat Heer Florens van Rodenburch, die 't van ons te leen helt, vercoft ſoude hebben voor eygen, ſo hebben wi bevolen Giſebrechte van Leyderdorpe, dat hy 's aenſpreke van onſen wegben op die Seuene, alſo vele &c.*

Digitized by Google

Adams ſoen *à parte Boreali & terras* Gerardi Bowes *à parte Auſtrali, & à parte ſeptentrionali inter terras dicti* Colfmaecker *& terras Domini* Johannis Jacobi *à parte occidentali. Item unum & dimidium jugera terræ ſita in* den Knoppel *inter terras relligioſarum Dnarum Abbatiſſæ & Conventus ter Lee dictæ diœceſis à parte Boreali, & terras* Giſelberti *de* Nortich *à parte Auſtrali, & à parte Septentrionali inter viam dictam* den Borchwech *& terras* Theodorici *filii* Wilhelmi *à parte occidentali. Item undecim* hont *terrarum appellatarum communiter* Huiſmans-lant *ſitarum in dicta villa à parte Boreali juxta* Zuetermeer, *à parte Auſtrali inter terras dictas* dat Oudelant, *& inter terras cujuſdam dicti* Jorghel *à parte ſeptentrionali & terras* Laurentii *filii* Johannis Betten *à parte occidentali. Item unum juger terræ ſitum ibidem inter terras* Giſelberti Paadſe *à parte Boreali & terras* Erneſti *filii* Johannis *à parte Auſtrali, & à parte Septentrionali inter terras Clementis filii* Symonis, *& terras* Giſelberti *filii* Theoderici *à parte occidentali. Item duo* hont *terrarum ſitarum* opten Saetſen *inter terras Dominorum Theutonicorum à parte occidentali & fluvium dictum* die Ryn *à parte orientali. Item unam petiam terræ continentem quatuor* Hont *ſitam ibidem inter campum dictum* dat Steenhuys-

voergenoemt bi goeden voerſiene, ende wale beraden op deſe ſaecke voorſz, ende by goetdencken der perſoonen voergenoemt ſo hebben wy geſeyt ende ſeggen den Heeren van den Duytſchen huyſe voorſz den voorn. camp lants toe alſo cleyne ende alſo groot alſe by gelegen is ſonder die bakve mergen voorſz erffelic ende euwelic ruſtelic te beſittene, ende te gebruikene ſonder enige calangeringhe oft aenſprake van ymant. Ende hier by hebben die Heeren van den Duytſchen huyſe voerſeyt by onſen ſeggene gegeven den Kerckmeeſters van der bueren wegen voorgenoemt totter kercken behoef voorſz om vrientſcap, jonſte, ende vordernisſe vive ende dertich pont Hollants goets gelts erffelycke renten daer mede te copene ter kercken behoef voerſeyt, Ende om dat wy Gheraert *voerſeyt willen, dat dit voern. ſeggen in manieren alſe voorſz is van beyden partyen euwelic vaſt ende wel gebouden blive, ſo hebben wi deſen brieve beſegelt mit onſen ſegelle, ende gebeden* Dirc van Groenevelde *Schout tot Delft*, Claes van Oldenborghe, Diddeboy *Scout te* Catwyck, *ende* Wouter Hendricxſoen, *dat ſy deſen brief mit ons beſegelen. Ende wy Dideric, Claes, Diddeboy, ende Wouter voorſz om beden wille Haren Gerarts voerſeyt, ende om dat by dit ſeggen by goetduncken van ons aldus geſcict heeft, hebben deſen brief in oerconde der waerheyt mit hem beſegelt mit onſen ſegel. Gbegeven int jaer ons Heeren* CIↃ. CCCC. *ſeven ende viertich in Sinte Lucien dagbe.*

Digitized by Google

huyscampe *à parte Boreali & fluvium prædictum à parte Australi, nec non terras* Jacobi *filii* Theoderici *à parte septentrionali & terras* Jacobi vander Gheest *à parte occidentali. Item quinque bont terrarum sitarum ibidem inter terras* Theodorici *filii* Wilhelmi *à parte boreali & terras* Florentii Paedse *à parte orientali, nec non terras* Johannis Codde *à partibus septentrionali & occidentali. Item domum & aream cum suis attinentiis situatis* op die Stege *à parte boreali juxta domum* Giselberti *de* Egmonda *supradicti. Hanc quoque donationem & assignationem præfati donatores conjunctim & divisim promiserunt pro se & suis heredibus ad manus mei Notarii publici infra scripti legitime stipulantis vice & nomine omnium & singulorum, quorum interest, aut interesse poterit in futurum perpetuo inviolabiliter observare, & contra ea nunquam ullo tempore venire, vel facere, aut etiam interrumpere, infringere, aut quomodolibet violare per se, alium, vel alios, publice vel occulte, directe, aut quovis alio ad hoc quæsito colore, Renunciantes quoad hoc omnibus & singulis exceptionibus, doli mali, cæterisque adinventionibus, & cavillationibus juris utriusque, quibus se contra præmissam donationem & assignationem defendere aut interrumpere possent quomodolibet vel tueri, Petentes à me Notario publico subscripto sibi fieri publicum instrumentum in forma certiori. Acta fuerunt hæc Trajecti ante januas sive valvas boreales ecclesiæ Trajectensis, sub anno, indictione, mense, die, hora, & Pontificatu, quibus supra, præsentibus venerabilibus viris & discretis Duo* Giselberto Heerman *Canonico, ac Magistro* Arnoldo Heliæ *perpetuo Vicario ecclesiæ Trajectensis prædictæ, nec non* Tydemanno Hombout *in* Catwyck, & Theodorico Coeck *in* Rhenen *dictæ diœcesis Commendatoribus ordinis Theutonicorum, &* Lentone *de* Heeze *viro literato dictæ diœcesis testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis, Et ego Henricus Boeningh clericus Trajectensis publicus Imperiali auctoritate Notarius, nec non Curiæ Trajectensis & causarum Scriba juratus, dum præmissa omnia & singula, &c. Datum anno Domini* CIↃ. CCCC. *vicesimo quarto in festo beatæ Agnetis virginis.*

FUN-

Digitized by Google

FUNDATIO XVII.

Monaſterii in Eemſteyn Ann. CIↃ. CCC. LXXX.

EEmſteyn monaſterium Canonicorum Regularium quod inter Dordracum & Rotterodamum ad flumen Emam. Henric. Thaborita *lib.* 10. *Chron. cap.* 14. Fundavit Reynoldus Minnenbode, civis Dordracenſis Ann. 1380. Jo. à Leidis 31. *hiſt.* 33. & Thaborit. ibid. Vir hic admodum locuples, ut qui ſolus ſolvit ſumptus & in iter impendit, quod Romam verſus ſuſcepit Gerardus quidam Bronchorſt Canonicus Trajectenſis, à generali Regularium Capitulo ad Papam miſſus. Vid. Magn. Chron. Belgic. *p.* 341. *ad Ann.* 1397. Præpoſitos primum habuit, mox etiam Priores. Præpoſitum dicas an Priorem fere eodem res redit. Uterque enim Præfectus eſt. Videtur tamen Prior Præpoſito nonnihil dignior. Nam ut dignior ſucceſſit, & ut loco Præpoſiti haberetur deinceps Prior, impetrandum etiam prius ab Epiſcopo Trajectenſi. Præclara primitus ipſorum virtus, vita, regula, œconomia. Tam laudabile inſtitutum, ut circa idem tempus erecto apud Salios monaſterio in Windeſem, miſſi aliquot ex conventu, qui explorarent eorum mores, eorum vitam, & inſtituta. Quicquid tum præclari, delatum in Windeſem. Nec Eemſteyn tamen præpotuit, ſed id ei, quod in Windeſem Superiorum auctoritate unitum, ſubjectum. Totius rei hiſtoriam Chronicon Windeſemenſe verbis exhibet quæ ſequuntur *lib.* 1. *cap.* 37. *Monaſterium S. Salvatoris in Eymſteyn ordinis & Capituli noſtri ante Windeſem anna Domini* CIↃ. CCC. LXXII. *per providum virum Reynaldum Minnenbode civem Dordracenſem fundatum fuit & dotatum, cujus M. Gerardus Magnus notabilis promotor fuit & defenſor, ut ejus epiſtolæ ad Canonicos Trajectenſes pro eis ſcriptæ proteſtantur. Hujus prælatus Præpoſitus vocabatur uſque ad Capituli noſtri generalis unionem. Nam in prima ejus viſitatione per venerabilem Priorem de Windeſem fratrem Ioannem de Heuſden Capitulo noſtro incorporati nomen Præpoſiti in nomen Prioris de licentia Domini Trajectenſis commutaverunt, & fratrem Henricum Wilde Suppriorem tunc in Windeſem in Priorem poſtmodum ſibi elegerunt, qui dictum monaſterium decem & ſeptem annis, diverſis temporibus, in fervore ſpiritus & zelo magno animarum ſtrenue ſatis & laudabiliter guberna-*

bernovit. Et quia ante alia prælatia monasteria fundatum fuerat, dictis duobus monasteriis in catalogo monasteriorum nostrorum jure est prælatum. Hæc enim quatuor monasteria, Windesem, Eynsteyn, Fontis B. Mariæ, & nova lacus prope Horn primum nostrum Capitulum constituerunt &c. Idem lib. I. cap. II. *Sex ergo fratres nostri primitivi iter in Eynsteyn arripientes &c. monasterium in Eynsteyn ingressi à præposito fratre Simone & cunctis suis fratribus obviis manibus devote sunt suscepti &c. ipsos fratres nostros ad omnia sua conventualia in choro, capitulo, claustro, & refectorio gratiose admittentes singula eorum cæremonialia, & ordinis institutis &c. libenter ad oculum demonstrabant &c.* Cæterum insulam Dordracensem cum absorpsisset inundatio Ann. 1421. communi tandem consilio fratres mutarunt locum, & monasterium, retento veteri tamen nomine, transtulerunt in Zwindrecht. Ex actis conobii:

Anno Domini 1430. *festo S. Pontiani martyris in cella Prioris Eemsteyn factus est conventus fratrum omnium Capitularium tunc præsentium. Et interrogante Priore de statu domus ex more, quidnam de translatione sive permansione Eemsteyn, ac etiam de construendis cellis & ecclesia in Zwindrecht pro monasterio erigendo fratres sentirent singillatim. Omnes simul in unum concordantes desiderabant ac petebant, quod Prior accelleraret pro construendis cellis & ecclesia parvis, pro vitandis magnis expensis in primordiis, aptis ad recipiendos fratres ibidem, & hoc quanto citius tanto melius, pro eo maxime quod locus noster & monasterium Eemsteyn cum tota sua insula Zuythollandia jam veniisset in desperationem quoad reaggerationem sive recuperationem.*

Dignum autem quod notetur (nam raro ejusmodi quid occurrit) datum monachis à Dordracenis etiam jus civitatis, gratoque ab iis animo ac libenter possessum, ut freti opibus civitatis, ac vi ejus & potentia tanquam cives muniti exemptiones, quas habebant, spretis adversariis obtinerent securius. Memorabile est excerptum, quod ex Actis monasterii:

Van onsen poortrecht tot Dordrecht, doe Wouter van Genderen *Borgemeister was, int jaer* 1421.

Des Vridachs na Lamberti int jaer CIↃ. CCCC. XXI. *so was dat Godshuys van* Eemsteyn *poorter ontfaen van der Stadt van Dordrecht om hem ende hoeren goeden te beschudden. Ende men schout hem quyt den croon s'jaers om Goods wil, dat sy voor de Stede bidden souden.*

Digitized by Google

ſouden. Dit geſchiede onder Wouter *van* Genderen, *doe hy Borgemeeſter was, ter beden ende begeerten Hertoge* Jans *van* Beyeren *mit ſynen beſegelden breve, die hy der goeder Stede op die tyt ſende.*

Idem reperitur in Actis urbis Dordraci. Vid. Beverovic. *deſcript. urb. Dordrac. cap. 9. in fin.* Cœnobium porro deſiit ſub initium belli cum Hiſpanis prorſus à plebe dirutum Ann. 1577. Nec jam quicquam ex eo ſupereſt. Catalogum tamen habeo ex ejuſdem reliquiis, quem Beverovicius etiam habet *d. loc. in fin.* eorum ſcilicet qui præfuerunt ei ab ejuſdem initio. Et hunc ſi tanti eſt addam hic:

Ann. 1383. *Pater Iohannes Wiſſonis vice Præpoſitus.*
Ann. 1387. *P. Simon de Schoonhovia Præpoſitus ad* 1388.
Ann. 1388. *P. Ioannes de Herwinen primus Prior ad* 1395.

P. Henricus Wild de Buſco ducis	1400
P. Simon de Schoonhovia	1402
P. Laurentius de Geſtel	1403
P. Henricus Wild 2.	1414
P. Theodoricus de Leydis	1419
P. Ioannes Brunonis de Aſperen	1433

Iſte tranſtulit conventum noſtrum antiquum & ſubmerſum monaſterium, quod ſituatum & fundatum erat à fundatore noſtro Reynaldo in Eemkerck ad hunc locum ſive ad novum Eemſteyn. Iſte religioſus pater & Prior extremum diem clauſit apud moniales in Dommel, ibi viſitationis opus explens. Sepultus ibidem.

P. Gisbertus de Shoonhovia	1435
P. Ioannes dictus de Kerck	1444
P. Wilhelmus Ducis de Dordraco	1448
P. Ioannes de Velſe	1455
P. Conrardus de Schoonhovia	1457
P. Nicolaus de Worinchem	1468
P. Wilhelmus Ioannis de Leydis	1469
P. Wilhelmus Henrici de Sciedam	1474

P.

Digitized by Google

P. Michael de Dordraco	1475
P. Wilhelmus de Brielis	1485
P. Henricus de Bommel	1490
P. Arnoldus professus in Leyderdorp	1492
P. Ioannes Wolseri de Dirxlant	1505
P. Ioannes Ioannis de Delft	1529
P. Petrus Nicolai de Geldria	1532
P. Ioannes Ioannis Gisen de Balen	1541

Hic existens Prior hujus domus electus est in Priorem superiorem in Windesem, ubi Conventui & toti Capitulo non citra laudem præfuit novem annis, tribus mensibus. Defunctus Ann. 1550. sepultusque in choro conventus Windesemensis.

P. Iapsarus Antonii à Delfhaven Prior	1541
P. Ioannes ab Eyndhoven professus in Rugge	1552
P. Theodoricus Henrici. Donck de Buscoducis	
P. Ioannes Petri ab Horpt, Prior Ann.	1570

FUNDATIO XVIII.

Ecclesiæ in BRUGDAMMI

Ann. CIↃ. CC. XLV.

OTto Dei gratia Trajectensis Episcopus universis Christi fidelibus tam præsentibus quam futuris, ad quos præsens pagina pervenerit, æternam in Domino salutem. Præsenti scripto recognoscimus & protestamur, quod nos Antecessoris nostri piæ memoriæ & recordationis Dni Theodorici *Trajectensis Episcopi & felicis memoriæ* Ottonis *majoris in Trajecto Præpositi cum sigillis eorum auctenticis tenorem literarum in subsequenti positum vidimus anno Dni* CIↃ. CC. XLV. *non cancellatum, non abolitum, nec in aliqua parte sui vitiatum.* Theodoricus

Digitized by Google

dòricus *Dei gratia Trajectenſis Epiſcopus univerſis in* Walacria *manentibus tam clericis quam laicis ſalutem in Domino. Univerſitati veſtræ præſentium teſtimonio literarum ſignificamus, quod nos ad petitionem familiarium noſtrorum* Heliæ *Decani, & Canonicorum beati Petri indulſimus licentiam* Wilhelmo *& parochianis in* Brugdamme *conſtruendi novam eccleſiam in terminis parochiæ ſuæ, tum ut divinus ibidem cultus augeretur, tum etiam ut parochianorum neceſſitati paterne provideatur. Volumus itaque & diligenter obſervandum ſtatuimus, ut prædicti Decanus & Canonici in hac nova eccleſia ædificata conſtituant ſacerdotem pro voluntate ſua, & ſacerdos ab ipſis inſtitutus recipiat decimam ab orientali parte uſque ad medietatem totius decimæ, quam antiquitus ſolebant percipere duo ſacerdotes communiter in antiqua eccleſia celebrantes. Præterea proventus agrorum eccleſiæ antiquæ, & decimam quandam, quæ ſita eſt juxta* Alardeskintskercke *ſacerdotes prædictarum eccleſiarum æquali inter ſe dividant portione. In prædicto quoque termino, qui protenditur ab orientali parte uſque ad medietatem totius decimæ, quam ut diximus totam habebit novus ſacerdos, cuſtos novæ eccleſiæ habebit decimam de centum & quadraginta menſuris. Dedimus etiam licentiam parochianis omnibus, ut quicunque pro voluntate ſua in antiqua eccleſia manere voluerit, maneat, qui vero ad novam tranſire voluerit tranſeat. Adhæc prædictæ eccleſiæ baptiſterium conceſſimus & ſepulturam.* Otto *Dei gratia major in Trajecto Præpoſitus univerſis in* Wallacria *conſtitutis tam clericis quam laicis ſalutem in Domino. Notificamus univerſitati veſtræ, quod Dn.* Theodoricus *bonæ memoriæ Epiſcopus Trajectenſis ad petitionem noſtram Canonicorum beati Petri,* (1) *qui jus patronatus habent & perſonatus, auctoritatem contulit* Willelmo *& parochianis in* Brigdamme *conſtruendi novam eccleſiam in terminis parochiæ ſuæ, tum ut ibidem divinus cultus augeatur, tum etiam ut parochianorum neceſſitati paterne provideretur. Qua de cauſa inductus in poſterum obſervari præcepit, ut prædicti Decanus & Canonici in hac nova eccleſia ædificata inſtituant ſacerdotem pro voluntate ſua, & ſacerdos ab ipſis inſtitutus recipiat decimam ab orientali parte uſque ad medietatem totius decimæ, quam antiquitus ſolebant percipere duo ſacerdotes communiter in antiqua eccleſia celebrantes. Præterea proventus agrorum eccleſiæ antiquæ, & quandam decimam, quæ ſita eſt juxta* Alartskintskercke *ſacerdotes prædictarum eccleſiarum æquali inter ſe dividant portione. In prædicto quoque termino, qui protenditur ob orientali parte uſque ad dimidieta-*

Digitized by Google

tem totius decimæ, quam habebit totam ſacerdos in nova eccleſia. Cuſtos novæ eccleſiæ habebit decimam de quinquaginta menſuris. Dedit etiam licentiam parochianis omnibus ut quicunque pro voluntate ſua in antiqua eccleſia manere voluerit maneat, qui vero ad novam tranſire voluerit tranſeat. Adhæc prædictæ eccleſiæ baptiſterium conceſſit & ſepulturam. Inſuper in præſentia prædictarum eccleſiarum quæſita fuit in generali ſynodo ſententia, an Epiſcopus conſenſu Archidiaconi & Perſonæ inſpecta neceſſitate cum conſenſu Patroni dare poſſet auctoritatem conſtruendi novam eccleſiam. Et ſententiatum fuit, quod bene, & ſynodus approbavit ſententiam. Teſtes hujus rei ſunt: Otto major Præpoſitus Trajectenſis, Reimboldus major Decanus, Wigherus Decanus S. Petri, Arnoldus S. Petri Canonicus, Willelmus, Waltherus, Gerolfus, Symon, Lambret, in Wallacria ſacerdotes. Hæc facta ſunt anno incarnationis Domini CIↃ. CC. *quinto. In hujus facti teſtimonium præſentem paginam exinde conſcriptam noſtri munimine ſigilli roboravimus, volentes & firmiter præcipientes omnem prædictum tenorem ab omnibus inviolabiliter obſervari. Datum anno Domini* CIↃ. CC. XLV. *in die beati Mauricii.*

(1) *qui jus patronatus habent & perſonatus.* Patronum & perſonam, quod obſcurius ſit diſcrimen, nonnulli confundunt. Qui diſtingui tamen debent. Nam & charta hæc diſtinguit, ut hic, & mox rurſum: *an Epiſcopus conſenſu Archidiaconi & Perſonæ inſpecta neceſſitate cum conſenſu Patroni dare poſſit auctoritatem conſtruendi novam eccleſiam &c.* Patrono jus præſentandi non tantum ſacerdotem, verum etiam Perſonam. Perſonæ jus ſacerdotem ſeu Vicarium duntaxat. Vid. ad Alciat. & Varior. *epiſtol. p.* 497. Ubi non eſt patronus, *Perſonæ*, quoties adeſt, prima vox in conſeſſu.

Et hæ ſunt *Fundationes* hac vice hic publicandæ. Reliquas exhibebo, ubi viſum id opportunum. Sequuntur quæ ſuperſunt

BRU-

Digitized by Google

BRUNONIS FABRICII

DE

VITIS ABBATUM MONASTERII,

QUOD

PADERBORNÆ,

SANCTORUM PETRI ET PAULI,

Vulgo ABDINCHOF nuncupati.

Series ABBATUM *hæc eſt.*

1	.....	
2	.....	
3	.....	
4	.....	
5.	Hamuco **	
6.	Conradus	1154
7.	Henricus	1180
8.	Albertus	1208
9.	Iordanus	1240
10.	Hermannus	1269
11.	Theodoricus	1274
12.	Hermannus II.	1279
13.	Albertus II.	1291
14.	Henricus II.	1304
15.	Godſcalcus	1319

16.

** In Monumentis Paderbornenſibus pag. 180. occurrunt Literæ Bernardi Epiſcopi Paderbornenſis Ann. 1136. datæ, quibus præter alios teſtis adfuit *Hamuko Abbas Sancti Pauli.*

Digitized by Google

16. Joannes 1320
17. Bertholdus 1326
18. Gyzo 1340
19. Iordanus II. 1349
20. Theodoricus II. 1351
21. Ioannes II. 1357

} inter Bertholdum & Ioannem II. fuit adhuc Abbas Bertramus Wilven. ** *Vide omnino infra p. 519. in fine.*

23 Conradus van Ailenhuſen 1362.
24 Henricus III. 1406.
25 Ioannes à Broechuſen III. 1414. 6. Non. Mart. Obiit 1418.
26 Henricus Wredt IV. Obiit 1426. 5. Kal. Decemb.
27 Henricus V. Obiit 1491. 31. Maji.
28 Ioannes IV. 1491. Obiit 1526. 6. Idus April.
29 Theodoricus III. Obiit 1541. 14. Kal. Sept.
30. Arnoldus 1541.
31 Ioannes Venlo V. Obiit 1552. 18. Iunii.
32 Ioannes VI. qui aſſumpſit nomen Hieronymi. Obiit 1578. 12. Decemb.
33 Bruno Fabritius.

. . . . . .

Homines annue ſex denarios, mulieres vero quatuor denarios pro cenſu ſolvebant. Quo neglecto duos ſolidos reddere cogebantur.

Pro conſenſu illis concedendo ad matrimonium ineundum ſimiliter duos ſolidos dabant. Vita humana vero exemptis, optima quæque res ex mobilibus nobis cedebat. Hos quinque prædictos Abbates ordine quoque recenſet liber Regulæ noſtræ antiquiſſimus.

Hamuco. Hic primus omnium Abbatum mancipiis noſtris in Ducatu Gelriæ commorantibus liberius & laxius jus conceſſit, quod & ſuus ſucceſſor *Conradus* confirmavit.

Conradus VI. Abbas *Hamukoni* ſucceſſit ſub Bernario & Evergiſo Epiſcopis, atque *Friderico* primo Imperatore, dicto *Barbaroſſa*, circa annos Domini 1154.

Hamukonis ſucceſſorem fuiſſe hunc *Conradum* conteſtantur literæ, quarum exemplum habes num. 5. & 6. poſt literam T. in *Tranſumpto.*

Cum

Digitized by Google

Cum monasterio præesset *Conradus*, iterum periit incendio admodum gravi magna urbis pars cum cœnobio eodem *Abdinckhoff* anno 1163. quod *Evergisus* antedictus Episcopus renovavit, atque restauravit. Auctor *Buschius*. Hic legem mancipi nostrorum in Belgio degentium per suum antecessorem *Hamukonem* Abbatem in liberiorem immunitatem suo calculo approbavit, hac conditione, ut annis singulis pridie S. Ioannis Baptistæ quilibet utriusque sexus, iis demptis, qui adhuc sunt sub parentum tutela, duos denarios de capite suo persolvat. Post mortem cujuscunque dabitur pro exuviis, quibus usus fuerit in vita, una species, eaque optima, in pecoribus, equis, vaccis, vestibus, auro vel argento, prompte & integre, quemadmodum habet diploma latius, datum anno Dómini 1152. indictione XII. Imperatoris *Friderici* anno primo, ex quo solet recitari sermo in Cœna Domini.

Henricus VII. hujus cœnobii Abbas sub *Sigefrido* & *Bernardo* II. Episcopis, & *Friderico* I. & *Henrico* VI. Imperatoribus circiter annum Domini 1180. Dum hic Abbatem ageret confirmatum est monasterium per summum Romanæ ecclesiæ Pontificem Iulium hujus nominis tertium. Curiam in Lare procuravit hic *Henricus* Abbas anno Domini 1191. Consule literarum exemplar numero VII. sub elementum K.

Albertus hujus cœnobii Abbas VIII. sub *Bernardis* III. & IV. *Olivaro* & *Willebrando* Episcopis, atque *Philippo* Barbarossæ filio, *Othone* IV. & *Friderico* II. Imperatoribus circa annos Domini 1208. & deinceps. Curiam in Resen cum decima in *Ghestelen*, quæ fuere Episcopi Paderbornensis feudum, eodem consentiente, emit hic Abbas anno Domini 1208. Cujus rei literarum exemplar vid. *n.* 4. sub *lib.* H. Item cortem super *Talle* prope civitatem Paderbornam anno 1226. monasterio adjunxit. Consule exemplar eorum sub litera T. Item duos mansos Curiæ in *Baddenhusen* anno 1228. quo tempore *Henricus* quidam fuit Præpositus in *Wilbatlessen*, ut literæ hujus contractus testantur.

Iordanus IX. hujus monasterii Abbas sub *Bernardo* IV. & *Simone* à *Sualenberch* Episcopis, atque *Frederico* II. *Conrado* IV. & *Wilhelmo* Imperatoribus circiter annum Domini 1240. Curiam in *Scharen* & quadraginta jugera prope civitatem Paderbornensem, orientem versus, quæ omnia quoque feudum monasterii

Digitized by Google

noſtri fuere, comparavit Iordanus Abbas anno 1240. & anno 1245. Vid. exemplum literarum quintum & ſextum poſt elementum H.

Hermannus hujus monaſterii decimus Abbas ſub *Simone* Epiſcopo, ſtante Imperio ſeptendecim annos ſine certo Cæſare, non ſine magno Germaniæ exitio circa annos Domini 1269. Bona & Dominium in *Welſade*, item domum cum area novi hoſpitalis eodem anno comparavit. Lege literarum exemplaria VIII. poſt L. & primum ſub Z.

Theodoricus XI. ex ordine hujus monaſterii Abbas ſub *Simone* & *Othone* Epiſcopis Paderbornenſibus, & *Rudolpho* Imperatore circiter annos Domini 1274. Conſule literarum exempla, ſub lit. Z. ſecundum, & ſub S. octavum

Hermannus hujus nominis II. ordine XII. cœnobii Abdinchoffenſis Abbas ſub *Othone* Epiſcopo & *Rudolpho* Imperatore circa annos Domini 1279. Hic abſolvit emptionem Curiæ in *Scharen* & 40. jugera in orientali parte civitatis ſitorum à ſuo anteceſſore *Iordano*, ut literæ teſtantur inchoatam.

Albertus II. ejus nominis ordine XIII. hujus monaſterii Abbas ſub *Otthone* Epiſcopo, & *Rudolpho* & *Adolpho* Imperatoribus circiter annum Domini 1291. Vid. literarum exemplar poſt elementum S. XII.

Henricus II. hujus nominis, ordine XIV. indubitatus ſucceſſor *Alberti*, quemadmodum acta inter *Henricum* heredes atque colonos trium pagorum utriuſque *Borchen* & *Dolgheden* clare ſatis atteſtantur. Præfuit ſub Epiſcopis Othone, Gunthero, & Theodorico, & Imperatoribus Rudolpho, & Ludovico circiter annos Domini 1304.

Godſcalcus XV. hujus cœnobii Abbas ſub *Theodorico* Epiſcopo & *Ludovico* Imperatore circa annos Chriſti 1319. quo anno eum literas & dediſſe & ſigillaſſe reperi.

Ioannes XVI. hujus congregationis Abbas ſub *Theodorico* & *Bernardo* V. Epiſcopis, atque *Ludovico* Imperatore circa annos Domini 1320. Quo anno 22. jugera prope *Indaſtruich* extra portam occidentalem ſita comparavit. Lege literarum exemplar ſub T. XI. & S. decimum quartum.

Bertoldus XVII. hujus monaſterii Abbas ſub *Bernardo* V. Epiſcopo Paderbornenſi & *Ludovico* Imperatore circa annos Domini

Digitized by Google

ni 1326. Vide literarum exemplaria IX. post elementum T. item *num.* V. post K. & XXI. R. atque duodecimum post T. *Feudal.* 159, n. 1.

Gyzo Abbas ordine XVIII. sub *Bernardo* V. & *Balduino* Episcopis, & *Ludovico* Imperatore, circiter annum Domini 1040. Consule literarum exemplaria; nonum post O & undecimum post X. *Gyzone* gubernacula monasterii tenente magna pars urbis rursus conflagravit. Ex hac vita emigravit XIII. Calend. Decembr.

Iordanus II. ejus nominis ordine decimus nonus hujus cœnobii Abbas, sub *Balduino* Episcopo, & *Ludovico* Imperatore circa annos Christianorum 1343. Vide literarum exemplar V. post elementum E. in *Transumpto*

Theodoricus ejus nominis II. ordine vicesimus hujus monasterii Abbas sub *Balduino* Episcopo & *Carolo* IV. Imperatore circiter annum Domini 1351. Lege literarum exemplar XVII. sub *litera* T. Hic donavit duo jugera agrorum prope *Lor* sita nostro hospitali sive xenodochio, nam utraque est domus nostra hospitalis, tum annuum duorum solidorum censum. Vide exemplar literarum quartum post Z. Anno 1354. dominica die ante festum S. Johannis Baptistæ natalis solenni ritu celebravit hic *Theodoricus* diem infeudationis generalem vasallorum suorum

Ioannes hujus nominis II. ordine XXI. Abbas Abdinckhoffensis cognomine dictus Wylver sub *Balduino* & *Henrico* Episcopis & *Carolo* IV. Imperatore circa annum Domini 1357. Bona in *Upsprunck* comparavit hic Abbas anno generis humani restaurati 1358. *Ioanne* Abbatem agente bonorum nostrorum redditus annui Episcopi *Balduini* auctoritate, & consilio Capituli summæ ædis sunt divisi, ita ut annue Abbati suæque familiæ una reddituum pars, Priori vero & Conventui duæ cederent. Quæ quidem divisio facta & suscepta reformatione per auctoritatem summi Pontificis & Capituli Provincialis revocata est. Lege exemplum literarum *num.* 2. post R. Vivis valedixit hic Abbas anno salutis 1362.

Nota. Inter hunc Abbatem D. *Ioannem Wylver* & D. *Bertholdum* Abbatem fuit præter tres illos ordine recensitos *Gyzonem*, *Iordanum*, & *Theodoricum*, adhuc alius quidam intermedius Abbas, nomine *Bertramus*, qui fuerat temporibus DD. Joannis

Digitized by Google

nis primi & Bertoldi prædicti Prior, & resignasse videtur officium Abbatiale. Sed quibus vel quot annis rexerit, vel cujus ipse, vel quis illius successor fuerit, mihi necdum satis constat, quare necdum inter Abbates dinumeravi. Quod Priorem egerit sub Abbatibus *Ioanne* primo & *Bertholdo* liquet ex exemplaribus litterarum decimo quarto post S. & quinto post N. Quod vero Abbas fuerit, testantur literæ, quarum exemplum habes, numero nonum post x. ubi pro teste citatur.

Conradus ejus nominis II. *Allenhusen* cognominatus, XXII. hujus cœnobii Abbas successit Domino *Ioanni Wilver* anno Domini 1362. electus per viam inspirationis penultima die mensis Julii, uti patet ex decreto electionis, cujus exemplum ob stylum diversum longe ab eo, quo nunc utimur, subjicere placuit:

Reverendo in Christo patri ac Domino suo Henrico *Dei gratia Episcopo Paderbornensi ejus humiles & devoti Wilhelmus Prior & conventus monasterii SS. Petri & Pauli Paderbornæ ordinis S. Benedicti cum debita subjectione reverentiam & honorem. Bonæ memoriæ* Joanne *dicti monasterii Abbate, sicut Deo placuit, viam universæ carnis ingresso, & ipsius corpore tradito ecclesiasticæ sepulturæ, ac deinceps ne eadem nostra ecclesia suæ viduitatis incommoda diutius deploraret, nec ex vacatione diuturna sustineret detrimentum, istis omnibus, qui voluerunt, debuerunt, & potuerunt interesse electioni, simul in choro nostræ ecclesiæ propter hoc in unum congregatis, statim nullo alio tractatu interveniente, subito & repente Spiritus Sancti gratia, ut credimus inspirati omnes penitus nullo discrepante direximus in Conradum Allenhusen nostrum commonachum expresse professum & consecratum vota nostra, virum utique providum & discretum, in temporalibus & spiritualibus multipliciter circumspectum, & eum unanimi voce & uno spiritu in nostrum Abbatem elegimus & Pastorem, &* Te Deum *&c. solemniter decantando ante altare summum posuimus juxta morem. Postmodum idem electus, licet se insufficientem dixerit, & excusaverit, nolens tamen resistere divinæ voluntati annuit nostris votis, electioni consentiens de se factæ. Ea propter vestræ reverendæ Paternitati ducimus unanimiter supplicandum quatenus electionem tam concordem pie dignemini confirmare, & sibi alia impendere, quæ ad vestrum pium spectant officium de consuetudine vel de jure. In cujus rei testimonium sigillum nostri con-*

Digitized by Google

conventus præsentibus est appensum. Datum anno Domini 1362. *penultima die mensis Iulii.*

Nullus fratrum propria subscripserat manu, quemadmodum nunc receptum est.

Claruit hic Abbas sub *Henrico Sengel* à *Dettenberch* ex Abbate Corbejensi in Episcopum Paderbornensem constituto per summum Romanum Pontificem Innocentium sextum. Primus enim fuit hic Paderbornensis, qui à Pontifice eligitur, aliis Episcopis antecessoribus semper antea per manus & suffragia Imperatorum ecclesiæ datis. Primus item, qui suffraganeum substituerat, teste Bruschio. Item sub Simone hujus nominis secundo, Ruperto, Joanne, Guilhelmo Episcopis, & *Carolo* quarto, Wenceslao, Ruperto Imperatoribus circa annos Domini 1362. & 1404.

Hujus *Conradi* voluntate & consilio descriptus est liber, continens literarum nostrarum exemplaria, quem *Transumptum* appellamus, anno Domini 1374. In cujus prologo vaticinando conqueritur præfatus *Conradus*, quod monasteriorum jura disturbantium, res & bona diripientium, religiosos opprimentium, malitia & insolentia ubique invalescat. Quod si hoc ante ducentos & plures annos prædixit conquerendo, quid si etiamnum in vivis esset, elocuturum hunc prudentem Abbatem putares? Nam nos in hujusmodi, proh dolor! tempora incidimus, quibus plus quam compertum est istud oraculum. Quare etiam in prædicto prologo pro sua innata sapientia hortatus est Pastores lapsum & ruinam aliorum monasteriorum tanquam speculum & exemplar ob oculos ponere, intueri, & videre, verba sunt ipsius prologi. Comparavit hic quoque Curiam *Bultehoff* in *Northorchem*. Hujus tempore domorum hospitalium permutatio facta est; quia denique, quam nunc hospitale vocamus, fuerat monasterii propria, pro qua redditæ sunt monasterio mutuo sese contingentes tres, nunc vero distinctæ domus, gradibus, quibus descenditur, xenodochium nostrum versus, à parte meridionali proximæ. Volve literarum exemplar tertium post R. Ultimus contractus inter nos & mancipi nostros in Ducatu Gelriæ morantes de juris eorundem controversia celebratus est anno Domini 1369. coram *Arnolde* de *Berch* judice Veluwano. In vivis esse desiit VIII. Kalendarum Julii. Anno 1399. vixit adhuc. Nam eo anno in natalitiis Divæ Virginis Scholasticæ bona nostra Ressingh dicta & prope *Nedderbrugge* sita Conrado Nensingel pro annua pensione

Digitized by Google

trium grossorum antiquorum regalium, ut literarum exemplar testatur, dimisit. Itaque ultra 37. annos Abbatis officium egit.

Henricus ejus nominis II. ordine tertius & vicesimus hujus monasterii Abbas sub *Guilhelmo* Episcopo, qui cum annos quatuordecim præfuisset, non sine laude Paderbornensis ecclesiæ eam *Theodorico* Archiepiscopo Colonienſi resignavit, & ejusdem *Theodorici* è sorore neptem duxit uxorem, nuptiis, teste *Bruschio*, in arce Arnspergensi præsente Archiepiscopo summa cum lætitia & celebritate peractis, & sub *Ruperto* & *Sigismundo* Imperatoribus vixit circiter annos Domini 1407. & 1417. uti liquet ex literis antiquis de decimis in Gameren, ut & aliis literis, quas reversales vocamus. Inter Comitem Schouwenburgensem nomine *Adolphum* & hunc Abbatem celebrata est transactio, & compositio amicabilis de bonis nostris & eorum reditibus, quæ sub ejusdem Comitis jurisdictione possidemus, hac ratione, ut quatuor annorum redditibus de prædictis bonis per Abbatem remissis, Comes præfatus pro se suisque heredibus, Præfectis suis eorumque successoribus, sæpe dicta bona & prædia nostra se strenue defensurum, nihilque detrimenti posthac in iisdem bonis vel eorum redditibus illaturum stipulatus sit. Hancque stipulationem suo sigillo antedictus *Adolphus* pro se suisque heredibus firmavit atque munivit. Actum die S. Gertrudis virginis anno 1416. Hujus rei sunt nobis literæ, quarum exemplar in *Transumpto* non habes.

Johannes hujus nominis III. Broichusen cognominatus, ordine quartus & vicesimus monasterii hujus Abbas, sub *Theodorico* II. Archiepiscopo Colonienſi, & administratore Paderbornensi, & *Sigismundo*, *Alberto* II. & *Frederico* III. Imperatoribus circa annos Domini 1418. & 1454. quemadmodum ex literis diversis, & reversalibus quoque, ut vocant, constat. Monasterii gubernacula tenente Ioanne ingens fuit tempestas, in qua summum Paderbornense templum de cœlo tactum legitur circiter annum Domini 1424. Huic Abbati à secretis fuit D. *Ravenus*, vel *Raveno*, de *Nypern* sacra Imperiali authoritate Notarius, dehinc primus Neoclesianæ ecclesiæ Pastor designatus, attestantibus id ipsum instrumentis, ut vocant, à me repertis. Huic mortali vitæ exemptus est hic Abbas VI. Nonas Martii anno 1454. Sepultus in templo ante altare S. Crucis. Celebrasse hunc solenni ritu infeudationis diem anno 1420. legi.

Digitized by Google

legi. Sub hoc Abbate prior facta transactio inter nos & conventum in *Redichem* anno 1430. de Curia nostra dicta *Overhoiff* & quorundam bonorum censu annuo.

Henricus hujus nominis III. cognominatus Wrede ordine XXV. hujus cœnobii Abbas sub *Theodorico* & *Simone* tertio Episcopis, & *Frederico* III. Imperatore circa annos Domini 1454. & 1469. ut ex variis diplomatis licebit colligere. Ann. 1414. celebravit infeudationis ritus. Inter Ducem Gelriæ *Arnoldum* & hunc Abbatem postrema transactio de jure mancipi hominum & bonorum nostrorum est facta anno Domini 1457. Habuit hic germanum nomine *Hermannum Wrede*, à quo quatuor jugera à prædictis non procul diffita anno 1416. ad usum hospitalis emit. Quæ postea redempta sunt per heredes. Erant enim redimibilia, quorum nobis literæ adhuc sunt integræ. Decem fratres ex aliis monasteriis ad hunc evocavit locum, sed morte præventus reformationem non vidit. Vitam cum morte commutavit v. Cal. Decembr. anno post natum Christum 1470. Insigne hujus fuit caput porcinum cum prominenti dente.

De Abbatibus, qui monasterio præfuere, postquam esset ad statuta Unionis Bursfeldensis reformatum.

Cum autem hæc unio anno post natum Christum CIↃ. CCCC. XXXV. primum inventa à Reverendo Domino, Dn. *Ioanne Rhodo* Abbate Trevirensi, quem ex Priore Carthusiano extra Trevirim sitæ Carthusiæ authoritate summi Pontificis monasterii etiam extra muros Trevirenses, D. *Matthiæ* Apostolo sacri Abbatem constituit Reverendissimus *Otto* Archiepiscopus Trevirensis ob singularem ejus conditionem cum suspicienda quadam sanctimonia junctam. Erat enim S. Theologiæ Baccalaureus & Canonum Licentiatus doctissimus *Heydelbergæ* creatus, ut diversi attestantur historiographi.

Henricus hujus nominis IV. ordine XXVI. primus vero hujus monasterii Abbas, qui reformationem ex Unione Bursfeldensi suscepit, quæ facta est anno Domini 1477. die Jovis post Dominicam *Exaudi* per Reverendissimum Dominum Simonem ejus nominis tertium Episcopum Paderbornensem, ordine trigesimum quintum, Comitem Lippiensem natum. Anno eodem feria quarta post natalem Divi Andreæ Apostoli fuit hic huic

Digitized by Google

Abbati juridica dies infeudandi vasallos suos. Caruit sub Simone tertio, & Hermanno cognomento Pacifico Lantgravio *Hassiæ* Episcopis Paderbornensibus, & Friderico III. & Maximiliano Imperatoribus. Natus est hic Abbas *Peynis*, quod castellum quoddam est Episcopatus Hildesemensis, deinde ubi Musarum castra reliquisset, in Bursfeldensi monasterio divi Benedicti institutum professus est. Dehinc ex monacho Bursfeldensi in Abbatem Northemensis monasterii eligitur. Postremo in hujus cœnobii nostri *Abdinckhoff* Præsulem postulatur anno salutis 1470 Præfuit maxima reluces sanctitate annis uno & viginti. Ex vita præsenti in æternam commigravit anno Christianorum 1491. die ultima mensis Maji. Huic à posteris positum est sequens epitaphium auctore P. Priore Martino Gysen.

Henrici ossa manent Abbatis clara sepulchro hoc,
Ædibus hic lapsam primus qui relligionem
Restituit decus in priscum, frenare petulcæ
Illecebras carnis, mundum contemnere, vitam
Quærere perpetuam, exemplo verbisque monebat.
Peynis eum membris, flocco Bursfeldia, Northeim
Induit Abbate, Abdinckhoff Pastoris honore.
Illinc translatum donaverat atque sepulchro.
Anno post Christum milleno cent quater uno
Et decies nono, postremo lumine Maji
Pro æterna vitam mutavit luce caducam.

Aliud

Huc est translatus venerabilis, ac tumulatus,
Abbas Henricus humilis satis atque pudicus,
In cunctis patiens, mansuetus, terrea spernens
Implebat factis, quicquid sermone decebat,
Quem Peynis genuit, monachum Bursfeldia fecit,
Abbatem Abdinckhoff tenuit, Northeymque creavit.
Funeris ipse sui tempus prædixit & horam.
Iunius è mundo tulit hunc, pridieque Calendas
Anno milleno quingenteno absque noveno

Io-

Digitized by Google

Johannes hujus nominis IV. ordine XXVII. à reformatione ultima secundus, suffragio sui antecessoris per viam inspirationis ex Priore & Pastore, ut relatu Seniorum hausi, in Abbatem anno Christi 1491. electus est. Ex literis, quas legi, constat fuisse anno Domini 1488. hunc Joannem hospitalarium. Natus est *Ioannes* in civitate Susatensi, fuitque homo admodum pius, valde simplex, rectus, ac timens Deum, exemploque Christi prius opere de hinc sermone docuit. Celebravit infeudationis diem anno 1492. Ædificia Abbatiæ, hypocausti, & aulæ superioris feliciter restauravit. Insuper ultra XX. florens aureos Rhenanos usuræ nomine in annuos reditus Gytzingenses & Mindenses expendit. Ad clavum monasterii sedente Dn. Joanne maxima civitatis Paderbornensis pars denuo in cineres redacta est, anno Domini 1506. Laudabiliter & digne præfuit non sine maxima sanctimoniæ opinione monasterio huic annis plus minus quadraginta quinque sub *Hermanno*, *Erico*, *Hermanno* II. Episcopis Paderbornensibus, atque *Frederico* III. *Maximiliano*, & *Carolo* V. Imperatoribus. Habuit Priores P. *Martinum Gysen*, magistrum artium liberalium doctissimum, & P. *Ioannem* Trevirensem, in religionis zelo ferventissimum. In bona pace quievit anno post Christum natum 1536. pridie Dominicæ Palmarum, hoc est, VI. Idus Aprilis. Sepultus apud suum Antecessorem in sacello D. Jacobi siniſtræ chori parti contiguo, ubi angelicæ tubæ clangorem moratur.

Theodoricus hujus nominis III. & post ultimam reformationem tertius, ordine vero XXXIII. communi omnium fratrum suffragio ex Pastore ecclesiæ in Putten in Pastorem & Abbatem ecclesiæ *Abdinckhoffensis* eligitur, 5. Idus Aprilis anno Domini 1535. Illud autem in electionis negotio dignum notatu existimavi, quod electione licet celebrata, prædicto die ante S. Pascha nihilominus ad comparendum post Pascha electionis celebrandæ ergo evocati sunt citationis mandato minori Conventus sigillo, quod *Secretum* vocamus, munito tres, *Georgius Kempis*, *Arnoldus Venlo* cellarius, & *Theodoricus* Pastor, tunc temporis in Gelriæ Ducatu vitam agentes. In evocationis autem mandato, quod etiamnum supereſt in *Putten*, hæc erat inserta clausula, ut si non omnibus tribus fratribus prædictus integrum esset monasterium repetere electionis causa, saltem frater Theodoricus cum cellario fratre *Arnoldo Venlo*

ſeſe ad monaſterium conferrent. Itaque poſt Paſcha citationi & voluntati Prioris volentes facere ſatis profecti ſunt hi ambo ad monaſterium; quo dum veniſſent electionem futuram rati factam invenerunt in fratrem *Theodoricum* prædictum. Natus fuit hic *Theodoricus* in civitate *Ruremunda*, quæ præter id, quod Moſa præterfluente gaudet, etiam caput eſt Orientalis quadrantis Ducatus Gelriæ. Fuit homo ſyncerus, doctus, & occultæ lectionis, atque ingenii optimi. Habuit quoque verbi divini ebuccinandi admirandam ſupra humanum captum gratiam. Monaſterii habenas regente Dn. *Theodorico* eſt inter eum ſuumque Conventum atque monialium in Nueaſtrum poſterior celebrata tranſactio de Curia noſtra ſita prope ædem ſacram ibidem & prædiorum aliquot annuo cenſu. Actum anno 1540. Monaſterio præfuit ſub *Hermanno* Epiſcopo Paderbornenſi, & Carolo V. Imperatore invictiſſimo annis quinque, menſibus quatuor, diebus plus minus ſex, uſus Priore prælibato P. *Joanne* Trevirenſi. XIX. Kalendarum Septembris, hoc eſt XIV. die menſis Auguſti anno Chriſtianorum 1541. Humanis exemptus eſt non ſine maxima veneni ſuſpicione, crumenas, arculas, & promptuariola omnia nummis vacua relinquens.

Arnoldus Abbas ab ultima reformatione quartus ordine vero XXIX. & cellario in *Putten* unanimiter conſentientibus & acclamantibus fratribus in hujus monaſterii Abbatem deſignatus eſt XVI. die menſis Auguſti anno 1541. Cui electioni præter morem ob certas cauſas interfuit Dominus *Conradus* ter *Mollen*. Natus eſt hic *Arnoldus* in oppido Ducatus Gelriæ omnium munitiſſimo & ſæpius quidem oppugnato, ſed nunquam expugnato, Venlone, atque primum in nobili obſidione Mediolani militem egit, ubi juramento ſeſe obſtingens monaſticam religionem, modo ſanus & incolumis evaſerit, ſe ingreſſurum pollicitus eſt. Huic igitur verbo volens facere ſatis divi Benedicti inſtitutum in *Abdinckhoff* profeſſus eſt. Poſtquam vero ibi breve annorum ſpatium exegiſſet, in Ceſſarium Curiæ Abbatialis in *Putten* ordinatus eſt. Quam provinciam ſtrenue æque ac feliciter annos duos & viginti adminiſtravit. Interea vero, dum huic ſtrenue incumberet, ſumma cum diligentia ultra XXX. florenos aureos Rhenenſes uſuræ nomine in annuos reditus expendit. Dehinc ſuprema paſtorali cura ſuſcepta diſciplinam nonnihil collapſam probe reſtauravit. Hic ſplendidum ædificium à ſupremitate

mitate cellarum usque ad summa tecti fastigia dormitorium erexit & struxit anno 1553. Quo anno pestis atrociter *Paderborna* grassata aliquot millia hominum è medio tulit. Ante hoc tempus templo novo tectum ornarat. Abbas hic multo disciplinæ zelo fervebat. Convivia secularium in civitate Paderbornensi non secus atque toxicum vitare solitus est, nec sæpius quam semel aut ad summum bis in vita sua apud Reverendissimos & Amplissimos Dominos ea frequentavit. Quod si à suis successoribus observaretur, esset profecto è re disciplinæ. In summa vir fuit consilii, & omnium rerum experientia clarissimus, & decus sive ornamentum seu lumen non solum nostri monasterii, sed etiam totius ordinis, ita ut huic parem in externarum maxime gubernatione rerum neque habuisse monasterium legerim, & habiturum vix ausim dicere, quamvis Deus potens sit ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Decrepitus jam & multo senio confectus, corporisque vires paralysi exhauriente, sponte propria Abbatiale officium in manus conventus resignavit die 26. Januar. anno Domini 1557. Quo resignato in Curiam nostram *Gosekensem* secedens ibi reliquum vitæ annua pensione sibi reservata absolvit. Supervixit autem adhuc post abdicationem magistratus annis duobus ac mensibus totidem pacificos in bona senectute transigens dies. Priores habuit inprimis P. *Ioannem* Trevirensem, quo mortuo anno 1542. P. *Gerardum* Colonienſem, qui cum in Abbatem monasterii Marienmonasterienſis anno 1548. esset postulatus, habuit successorem in Prioratus officio Fr. *Ioannem Venlo*, cui post biennium ad Cellarii officium in Putten administrandum destinato successit Pater *Iasperus Alen*, quem cum Abbas restaurandi dormitorii causa destituisset, Fr. *Godefridus Berchloch* substituitur. Absoluta autem ædificii mole, rursum Godefrido destituto, restituitur *Casperus Alen.* Tandem anno 1559. pridie divi Benedicti, hoc est, 20. die Martii in Goseke, ubi ad se ante biduum Paderborna evocasset suum successorem Patrem *Iohannem Venlo*, Patrem *Casperum Alen*, Fratrem *Ioannem Vissen* Cellarium, fratre *Ioanne Meschede* suo sacellano adjuncto, cupiens domui suæ disponere 300. thaleros pro annua pensione ad quatuor maldra tritici emenda, atque pauperibus & peregrinis in suo anniversario mortis die distribuenda ordinavit. Dehinc prandio facto mensaque remota surgens, volensque

volenſque lectum, qui erat ad manum, repetere, in pedes concidit, atque in manus prædictorum fratrum & confratrum ſuorum ad exemplum divi patris noſtri Benedicti ſupremum fudit ſpiritum, crumenas minime flaccidis relinquens. Sedit ad clavum hujus Abbatiæ annos quindecim, menſes quinque, dies decem, ſub *Carolo* v. & *Ferdinando* primo, germanis fratribus & Imperatoribus, atque *Hermanno* & *Remberto* Epiſcopis Paderbornenſibus.

Epicedion hujus nunquam ſatis laudandi Abbatis deſcripſit ſequentibus verſibus Fr. Jacobus Latimerus Batymænus.

Præſulis Arnoldi *laudes reticere quis æquum*
Ducat? ut emeritus non celebretur honor.
Id quoque quis faciat, niſi digni divite cordis
Præditus imperio præcipuiſque bonis?
Quæ licet heu nobis abſunt, nec juſta facultas
Suppetit, experiar qualiacunque tamen.
Ille quidem Venlone ſatus, muriſque receptus,
Eſſe brevis cupio, Gelrica terra, tuis.
Artibus imbuitur claris, adeoque pudicis
Moribus, in vitium nequa figura latet.
His decor accedit procerum, non infima quorum
Laus erat, à veterum ſtirpe petita patrum.
Iamque Ducem juvenis per tela ſecutus & boſtes
Militiæ capitur relligione novæ.
Illecebras carnis fugiens mundique ruinas,
Mœnia fortuito Tuderiana ſubit
Relligioſa inibi eſt ſedes. Abbation illi
Nomen, in hac pugilis fortius urget opus.
Quam patiens, humilis, caſtus, ſyncerus, & acris
Ingenii fuerit, quis memorare queat?
Fratribus acceptus, ſuperis devotus, avitæ
Deditus & Sophiæ, juſtitiæque tenax.

Iamque

Iamque in Prælati ſacros evectus honores
Muneris admiſit tale coactus opus
Nec tamen hinc animos humiles moreſque probatos
Exuit, alter iter carpſit, & alter idem.
Omnibus affatu facilis, magis aptus amari
Quam metui; talem condecet eſſe Patrem.
Nec connivebat fratrum in congrege ſuorum,
Omne recens ſubita ſuſtulit ulcus ope
Et quia non ſatis eſt in ſpiritualibus unus,
Cura neceſſe Patrum bina ſit, eſſe ſuus.
Annua reddituum ſub fœnore penſa decenti
Auxit ita, ut ſimilem vix habuiſſe putem.
Tandem confectus ſenio, & reſolutus ab omni
Pondere ſecretis gaudet ovatque locis.
A Chriſto nato jam plurima fluxerat ætas
Preſſerat æſtates torrida mille canis
Iamque bis & ter centum hyemes tum durus Orion
Adſtringit ſævo tum fera bruma gelu.
Area trituram jam quinquageſima vidit,
Nona ſtruebatur, Martius arva colit.
Texerat ejuſdem radiis vigeſimus orbem
Phœbus, & humanis eximit hora Patrem.
Fit dolor & gemitus fratrum mortalia ſaxo
Membra tegunt hominis, cætera Chriſtus habet.

Amen.

Johannes hujus nominis & poſt ultimam reformationem v. ordine xxx. ſtatim poſt factam per ſuum anteceſſorem reſignationem communi Conventus ſuffragio ex Cellario in Putten in Abbatem declaratur die Januarii 27. anno 1557. Natus fuit hic ex nobili quadam villa prope Venlo, & quondam, ut ſupra memini, ſub ſuo anteceſſore Priorem egit. Fuit autem doctrinæ Catholicæ & Romanæ eccleſiæ tenaciſſimus, dogma-

Digitized by Google

tum quoque peregrinorum oppugnator acerrimus, nec non rerum externarum gerendarum experientia conspicuus, pusilloque relicto & invento pusillum adhuc addidit, & conservavit. Multis ædificiis monasterium ornavit, inter quæ sunt posterior domus nostra Daventriæ, item ædes illæ splendore & magnificentia insignes inter monasterium & equile, item domus monasterii turribus juncta, in Goseke quoque horreum egregium, atque magnificæ illæ ædes, quibus morte heu nimis immatura, & nimis improvisa, præventus colophonem addere non potuit. In *Putten* quoque comparavit nonnullos agros hereditario jure. Similiter molendinum novum ibi struxit, & vetustius molendinum 1000. Philippæis comparavit anno Domini 1563. Priorem habuit patrem *Iasperum Alen.* Quo defuncto anno 1568. substituitur anno sequenti Fr. *Matthias* Daventriensis. Tandem in expeditione ædificii posterioris in *Goseke*, tegularum emendarum disponendarumque ergo, in Saltkotten est profectus, ibique circiter meridiem à Senatu in domo Senatoria invitatus curru descendit, mensæque assidens, & poculo necdum ori admoto de improviso exclamat, *Oue*, *Oue*, *Iesus*, *Iesus*, simulatque animam heu nimis inopinate, & præter omnem spem, ac cum summo omnium, qui aderant, mœrore Deo reddidit, die 18. Junii anno 1569. Dehinc sequenti die solenni pompa nobilium & Senatorum equitantium ex oppido *Saltkotten* deductum est cadaver ad monasterium. Demum XX. Junii mensis terræ mandatur apud suos prædecessores, ubi mortuorum resurrectionem expectat. Lapidi sub quo cubat incisum est hoc distichon:

Hoc subter saxum Ioannes Venlo quiescit,
Hujus & Antistes lausque decusque chori.

Præfuit monasterio non sine laude annis duodecim, mensibus quatuor, diebus duobus, sub Ferdinando primo & Maximiliano secundo Imperatoribus, atque Remberto & Joanne Episcopis Paderbornensibus. Reliquit mortuus in præsenti pecunia CXX. florenos Rhenenses. Vacat tum sedes Abbatialis propter antiquum morem mensem unum dies duos. Hujus Abbatis mortem deflevit sequenti carmine Jacobus Latimerus

Quo-

Digitized by Google

Quomodo te digne venerer, dignissime Præsul,
Et Pater ingenuis tot decorate bonis?
Quomodo te digne venerer? quo carmine tali
Gratificer recolens præmia tanta Patri?
Vere Joannes, *nam plurima corporis omnem*
Imbuit effigiem gratia, candor, honos.
Quid simulacra tamen miror? quid corporis istum
Pulchrum habitum? forma candidiore nitet,
Dotibus innumeris præfulget, & obruta virtus
Interior, sicut deforis, inde micat.
Non itaque immerito luges Abbatem illum
Ablatum, similis nemo secundus erit.
Forsitan inde trahis nomen, quod forte patronos
Consequeris tales, gloria tanta tua est.
Nam ceu præfati successor Præsulis ignes
Imbibit egregius compatriota pares.
Qualibus ille Prior gradibus præcessit, eisdem
Iste decens habuit rite secutus iter.
Denique stricturis positis compluribus, auxit
Et bona reddituum fœnore multa pio.
Virgo Deum ut peperit mundoque enixa salutem
Reddidit, elapsus plurimus annis erat.
Mille & quingentas sexagenaria messes
Ante feges dederat flore novena nitet.
Iunius octavum decimum confecerat æstum
Et pater heu? subito funere mersus obit.
Corpus commendant terræ, conscendit in altum
Spiritus: hoc equidem credo pieque precor.
Amen.

Ioannes hujus nominis & ab ultima reformatione sextus ordine vero XXXI. mortuo Domino *Ioanni* successit non sine singulari Dei omnipotentis providentia in Abbatem electus XIX.

Julii, anno 69. ſub *Maximiliano* II. Imperatore & *Ioanne* ab *Hoya* Epiſcopo Paderbornenſi, qui & ſua glorioſa præſentia conſecrationem hujus Abbatis in choro, & facto prandio, gratiiſque Deo actis in aula Abbatiali, extemporali, ſed Latino & terſo ſermone, coram Senatu tam eccleſiaſtico quam civili oppidi Paderbornenſis habito cohoneſtare & illuſtrare non eſt dedignatus. Natus eſt hic in Maſchede, quod non eſt ignobile diœceſeos Colonienſis caſtellum, atque jam baptizato ei nomen eſt inditum Joannes. Verum cum Benedictinum habitum profeſſurus aſſumeret, conſilio P. Prioris *Iaſperi Alen*, atque authoritate *Conradi* † ther *Niellen* Reverendiſſimi Epiſcopi Paderbornenſis Domini *Remberti* in ſpiritualibus Vicarii, eo quod quinque vel plures fortaſſis numero eſſent fratres conventuales, qui Joannis nomine vocitarentur, nomen in baptiſmo datum in ſcribenda & pronuncianda ſcedula profeſſionis tum manu, tum ore mutavit, atque ſeſe Hieronymum appellavit. Unde factum eſt, ut poſtquam ad Abbatialis dignitatis faſtigium conſcendiſſet binominem ſeſe ſcribi in diplomatis fecerit, præpoſito profeſſionis nomini baptiſmi nomine. Hujus Abbatis laude, quia adhuc ſupereſt, & veſcitur aura, volens & de induſtria reticeo, ne adulationis notari poſſim, ſecutus nimirum Poetæ conſilium dicentis:

† An ut ſupra *ther Mollen*?

dicique beatus
Ante obitum nemo ſupremaque funera debet.

Dominus Jeſus eum ſuo ſpiritu illuſtret, ut multos ad annos feliciter & bene non ſolum præſit, ſed etiam proſit. Qui hoc mecum cupit, dicat *Amen*. Quod inceperat ſuus anteceſſor in comparandis veſtibus ſacerdotalibus hic Abbas conſummavit: tantum enim viridis holoſerici Francofurti in nundinis coëmit, quantum parandis pallio ſacro, cappam choralem vulgo vocant, item caſulæ, & duabus miniſtrorum altaris tunicis ſufficeret. Anno 1573. in quadrageſima ſuperiora aulæ majoris atque cellariæ tecta vorax flamma ad ipſa mœnia uſque conſumpſit, quæ continuo priſtino decori non ſine magnis expenſis reſtituit hic noſter Abbas Qua de re ſequentes extant verſus:

Hæc

Digitized by Google

Hæc domus illa fere flammis abſumpta reſurgens
Reſtituit decori cultior ora ſitum.
Heu quantus ſumptus parvo parſiſſe faceſſit,
Quantus & à modico conflagrat igne rogus.
At Deus omnipotens, ſine quo vigilantia pollet
Nulla, vetet ſimili poſtea ſorte premi.

Hic longa tabe maceratus corporiſque ſui pulmone & hepate male primo affectis, de hinc penitus abſumptis tandem in vera pœnitentia & Dei Patris atque Filii ſui unigeniti Servatoris noſtri Jeſu Chriſti agnitione, confeſſione, & invocatione, præſentibus fratribus in ſinu Cellarii ſui fratris *Caſpari Venionii* quieſcens citra omnem dolorem & abſque ullo tormento quaſi dormitans extremum exalavit ſpiritum die XII. Decembris circa horam veſpertinam octavam anno Domini 1578. poſtquam imperaſſet annis novem, menſibus quatuor, ſeptimanis tribus, ſub Imperatoribus *Maximiliano* & *Rudolpho* ſecundis, & Epiſcopis Paderbornenſibus Joanne ab Hoya, Salentino Comite Iſenburgico, & *Henrico* Duce Saxoniæ. Sepelitur Decembr. die XIV. conjunctim apud ſuos anteceſſores, ubi ultimæ tubæ clangorem moratur.

De hujus vita & geſtis, cum lippis & tonſoribus plus quam nota ſint, non ** licet plura ſcribere. Unum hoc adjecero, quod in epiſtola librorum legendorum in ſchola Salentiniana *Paderbornæ* elencho præfixa M. *Hermanus* à *Kerſenbroïck* hujuſmodi de eo fecit teſtimonium! *Eſt & Abbatia ordinis S. Benedicti vetuſtiſſima, magnam & amœniſſimam urbis Paderbornenſis partem occupans, cui vir doctus, humanus, & à ſordida avaritia & illiberalitate prorſus alienus, & in pauperes ſtudioſos maxime munificus Ioannes Hieronymus Abbas venerandus præeſt. Hic virorum religioſorum cœtum diurnis nocturniſque in Dei laudem hymnis vocantem prudenter exemplo ſuo gubernat.* Hactenus ille. Vacat tum ſedes Abbatialis ſeptimanis tribus, diebus quinque.

** Non Libet.

Bruno Fabricius licet humili loco natus, & quaſi abortivus, cui ante electionem ſui prædeceſſoris ultro per Conventum oblata fuit Abbatia, qua potuiſſet, ſi non renuiſſet, frui, Ja-

Digitized by Google

nuarii VIII. anno 79. communi omnium suffragio proclamatur Abbas ordine XXXII. à fundatione, post reformationem postremam septimus. Pronunciatus vero statim reclamavit, uti latius videre licet in *Protocollo* seu Nota renunciationis, & cessionis suæ, manu Notarii exarata, quam de verbo ad verbum placuit hic inserere.

Anno Dominicæ incarnationis CIↃ. IↃ. LXXIX. indictione VII. Pontificatus Gregorii XIII. anno VII. die vero Jovis, octava mensis Januarii, hora circiter decima antemeridiana, coram venerabilibus ac religiosis viris & Patribus Dnis *Gerlaco* in *Liesborn*, Georgio in Marienmunster ordinis S. Benedicti cœnobiorum Abbatibus, nec non Dnis Priore totoque Conventu monasterii *Abdinckhoffensis* infra mœnia civitatis Paderbornensis situati, ac mei Notarii & infra scriptorum testium præsentia personaliter constitutus, venerabilis, religiosus, ac doctus Dn. *Bruno Fabritius* Dalenus, Cellarius in *Putten* supra Veluam Ducatus Gelriæ, tanquam in præordinato & destinato hoc electionis die votis majoribus, & ceu sanioribus, tandemque omnium & singulorum consensu unanimi electus & designatus Abbas, intelligens ac audiens sese sic, uti præmissum est, electum & publice proclamatum propter Jesu, sicuti inquit, amorem, ne in hujusmodi electionis actu nisi audito eo primitus duobus tantum verbis procederetur, instantissime & efflagitatu supplici supra nominatos Dominos Prælatos suosque Priorem & confratres hortabatur, eoque licet difficillime obtento, iisdem non absque summa, ut apparuit, animi commotione, effusis etiam lacrymis, & quasi gemebundus, his vel in effectu similibus verbis ore proprio locutus est: *Reverendi & Amplissimi Patres, Domini Abbates & visitatores, & in Christo valde dilectissimi Fratres: Quum certo certius constet ex Ceremoniis nostris dist. I. cap. I. in voluntate electi esse situm, utrum velit aut nolit electioni in se factæ consentire & adstipulari, atque cum ego multis modis me inidoneum & prorsus inhabilem ad hanc arduam provinciam capessendam, cum propter continuos imbecillis corporis mei varioſque & incurabiles morbos, tum alia obstacula, re ipsa sciam & comperiam, ideo electioni huic in meam personam factæ, de qua tamen gratias immortales vobis ago, minime consentio, quin potius eidem coram his Notario & testibus renuntio in Dei nomine cedens quam libentissime digniori, magisque idoneæ personæ, ardentissimis votis*

Digitized by Google

votis offragitum, ut continuo procedatur ad novam electionem. Quo siquidem contradictione, renuntiatione, cessione, & petitione sic factis me Notarium infra scriptum debita instantia requisivit, ** me hujusmodi allegatam renunciationem, præmissaque omnia, debita forma & bona fide in notam sumerem, sibique desuper necessitate urgente, vel utilitate suadente, unum vel plura publicum seu publica ederem & conficerem instrumentum seu instrumenta in meliori forma. Acta sunt hæc in loco Capitulari solito, ac ipso electionis tractatu durante sub anno Domini, die, mense, hora, & Pontificatu supra expressis, præsentibus ibidem honestis, & discretis *Joanne Benken* cive Paderbornensi, & *Iohanne Schenkebrinck* testibus specialiter vocatis. Ad instar simplicis notæ sive Protocolli *Martinus Bostchem* Notarius requisitus in fidem scripsit, & subscripsit, electionis tamen decreto ipso in sua firmitate manente, deque latiore, quatenus opus, extensione protestandi. ** Ut.

Hac facta renuntiatione multis precibus sollicitarunt cum Reverendi Patres jam dicti Visitatores tum fratres Conventuales apud electum pro suo consensu, quem cum paulo diutius differret, mensisque spatium deliberandi juxta ceremonias peteret, illique acrius instarent, tandem eorem precibus victus non sine magno corporis sui tremore assensum præbuit. Deinde sequenti mox die, hoc est IX. Januarii in castro *Boka* à Reverendissimo & illustrissimo Dn. *Henrico* Archiepiscopo Bremensi administratore ecclesiarum Osnaburgensis & Paderbornensis, Saxoniæ Angrivariæque & Westphaliæ Duce, sollenniter est confirmatus, dirigente negotium prædicto Reverendo in *Marienmunster* Abbate. Mox sequenti die, scil. 10. Januar. possessio totius monasterii per Patres Visitatores totumque Conventum illi tradita est. Feceruntque omnes fratres electo jam & confirmato eodem die manualem professionem resignatis clavibus, ut moris est. Deinde eodem anno Trajecti ad Divum Paulum 19. mensis Martii à Reverendissimo primo Harlemensi Episcopo Dn. *Martino de nova terra* SS. Theologiæ Professore eximio adsistentibus illi Reverendis Patribus D. *Gerhardo* à *Myrlar* S. Pauli Trajectensis, & Dn. *Petro* à *Wyeck* Conventus D. Laurentii in *Ostebroick* prope Trajectum siti respective Abbatibus manus benedictionis seu consecrationis solenni ritu suscepit. Hoc actu celebrato repleta est illico *Vallonia* trucibus equite

Digitized by Google

equite & milite, ita ut minime tutum fuerit noviter electo Gelriæ Ducatum relinquere. Quare permansit ibi septimanas integras octo quasi captivus, dum interea longo & maximo desiderio teneretur revertendi ad monasterium. Nam nihil aut certe parum emolumenti ibidem acquirere potuit, cum interim multa tam in spiritualibus quam in temporalibus in monasterio præstare potuisset. Reversus tandem cœpit collapsam propemodum disciplinam monasticam pro viribus restaurare, quod nec hactenus illi male per Dei gratiam omnipotentis successit. Faxit idem ut primis media, ac ultima principiis respondeant, Amen. Hic est, qui hunc Abbatum elenchum colligendum & scribendum suscepit. Posteri ipsius laborem, si placet, continuent.

Hæc de se ipse *Bruno* Abbas nunquam satis digne celebrandus in chartula quadam ex tempore lusit, ac memoriæ tradidit.

Finitum à me Ann. 1605. ipso die S. Thomæ Apostoli.

SIBRANDI

Digitized by Google

SIBRANDI LEONIS FRISII

VITÆ ET RES GESTÆ ABBATUM IN LIDLUM

AB ÆDE CONDITA

Usque ad Annum

CIↃ. IↃ. LXXV.

Digitized by Google

Digitized by Google

SIBRANDI LEONIS FRISII

VITÆ ET RES GESTÆ

ABBATUM IN LIDLUM

Ab æde condita usque ad ANN.

CIↃ. IↃ. LXXV.

PIo, *docto, prudentissimo viro* D. JOANNI GEELMUDEN
Abbati Lidlumensi
SIBRANDUS LEO S. P.

Plinius historiarum omnium ceu thesaurus ab omnibus doctis literarumque cultoribus præter modum suspiciendus *lib. hist.* VII. *cap.* 56. Cadmum Thebanorum principem primum historiarum inventorem refert. Quam id insipide & insulse sit dictum, Abbas plurimum dilecte, à viro omnium seculorum literis cultissimo, in præsentiarum non refert describere, quum ipsam historiarum omnium veram originem ipsa sacra referant Biblia, illustrissimi Israelitarum ducis Moseos opera, dictante nobis Spiritu Sancto prodita, atque in eum usum tradita, ut iis velut abundantissima penu quisque in quavis vitæ ratione omnigenam referat fructuum copiam. Homo nempe Dei facile obliviscens, Satana omnem divinitatis memoriam mortalibus adimente, ut in protoplasto liquido constat, & omnium ætatum literis & monumentis editis comprobari facile potest. Unde & vitas Patriarcharum & patrum in hoc nobis relictas credimus, ut eorum fidem, obedientiam, & humilitatem imitantes, regiam viam, qua itur ad patriam cœlestem, incedamus. Assiduæ namque historiarum, sacræ inprimis, lectiones homines ad vitam utramque informant, Politicam & Christianam. Hæ igitur præ ceteris honore dignæ sunt literæ sacræ, quia ils non tantum Politicus, sed & Christianus creatur homo. Abrahami justitiam, Noe pudicitiam, Moseos fortitudinem, Josuæ

Digitized by Google

audaciam, Salomonis prudentiam, ethnicorum Principum gloriam, descriptis virtutibus ex ipsis Chronicorum scriptoribus clarissimis quilibet conferre potest, qui Livium, Suetonium, Eutropium, Tacitum, Plinium, & Ciceronem legerit. Nam & hi suos habent Abrahamos, Noen, Mosen, Josue, & Salomonem. Quis unquam Octaviano Cæsare, Justiniano Imperatore, majore claruit justitia? Quis Alexandrum superat invicta fortitudine? Salomonem in condendis legibus prudentia? Ciceronem in dandis consiliis sapientia oratoria? Quid Lucretia magis pudicum? Julii Cæsaris constantia magis constans & immotum? Quibus collatis prudens lector perspicue videbit ethnicorum chronographiam sacris facile æquiparari posse historiis. In hoc sacra præstant, quod ipsa veram virtutis lucem, fidem & pietatem, æternæ salutis spem certam lectori conferunt. Quod præfati omnes in unum conflatis doctrinis & institutis efficere nequeunt. Politicum formare possunt, Christianum non item. Jubentur igitur Christiani ex præcepto divino Patriarcharum & Prophetarum lustrare vitas, & ut Terentianus ille Syrus monet, inspicere tanquam in speculum vitas omnium, atque ex aliis sumere exemplum sibi. Hoc enim vere præstant Patrum scripta, ut nos de horum imitandis vestigiis arduis cogitemus, quæ si nobis velut speculum præ oculis non forent præfixæ, rerumque præcedentium notitia carendum esset, belluinam plane vitam ageremus, qui in diem viventes nec quod ante pedes est vident, nec de præcedentibus meminere. Hinc omnium seculorum tam anxia declinatio, quas posteritati commendantes, lapidibus, æri, & metallo, laminis ferreis insculpsere. Quid quod ipsus sol, luna, stellæ, dies, nox, terra, aer, & quicquid homo videt, historiam quandam referunt, ut horum ministerio homo velut speculo invitatus naturæ mutationem, temporis naturam, & salutiferam agnoscat præsentiam. Unde & sacræ literæ Assuerum historiarum lectione delectatum anteactarum rerum notitiam ad Mardochei Judæorumque omnium salutem ex ipsis Medorum archivis hausisse referunt. Unde liquido constat, Abbas præstantissime, salutarem, utilem, & præter modum necessariam homini literarum esse scientiam, quas tu pro viribus studiose prosequeris, plus præstaturus; ni & difficiles motus, & rerum omnium summa turbatio mentem distraherent tuam.

Attamen

Digitized by Google

Attamen Mæcenatem integrum & beneficum te literarum amatoribus præbere nunquam desinis. Hac nostra extemporaria opella tuis votis satisfaciens nostrorum Abbatum vitas pias & Christianas nostro stylo exaravimus, ut & tua Dominatio haberet, quos velut præcedentia luminaria sequeretur. Hi nempe fuere, qui Lidlumense monasterium ingenti fervore, zelo, studio, & industria huc usque promoverunt, ut posteritati de religione, & super substantiali necessitate prospicerent, quorum virtutes æmulatus haud posteriores cum illis in regno cœlesti partes consequeris. Habes in Hoiteto veræ religionis exemplar, in Ethelocho constantiæ, in Tetardo tolerantiæ exemplar absolutissimum, in Keppelio virtutum omnium vestigia, quem & nomine refers, & ut pietate & restauratione facias, obnixe precor & obtestor. Has nostras nostra Minerva crassa, rudi & insipida lucubrationes tuæ Dominationi dedicatas benigno & grato animo excipias oro. Vale Abbas plurimum dilecte cum omnibus nostris. Dat. Menaldum IV. Non. Octobr. anno redempti orbis 1578. Tuus per omnia tibi obsequentissimus Sibrandus Leo Pastor in Menaldum.

Vixit in Frisia Occidentali inter utrumque pagum *Tjedmarum* & *Osterbirum*, loco Oceano Germanico admodum propinquo † Lidlom, *Sibo* vir divitiis abundans & cœlebs, hic omni fervore motus, spiritu ipsum urgente posthabitis seculi divitiis se suaque omnia Deo Opt. Max. dedicare statuit, ex æde propria ecclesiam erigens. Quum extruendo monasterio viribus impar videretur suæ sententiæ virum assequitur *Tziallingium Donya* de *Bonneterp* ex *Winsum*. Hi simul eodem zelo accensi structo cœnobiolo ordinem eo tempore celebriorem illique propinquum Canonicorum Regularium affectant. Qui atra veste induti monasticen moderatæ auctoritatis irreformati profitebantur. *Sibo D. Gerbrandum* in *Ludingakerck* accedens sui tutelam impetrat, dato illi primo Præposito D. Lamberto, sui collegii fratre monasticam vitam auspicantur. Interea temporis monastica Horti D. Virginis ordinis Præmonstratensis in Frisia orientali *Ostergoa* à Domino *Frederico* viro piissimo inchoata ab *Entete* successore summa prudentia promovetur. Hic religionis rigorem, vitamque duram ac strenuam juxta ordinis statuta cum suis omnibus

† Prope Franekeram. Gabbem. *descript. Leovard.* p. 348.

Digitized by Google

profequens multorum animos ad ipſius imitandum exemplar commovit, ut de *Renico*, *Vibrando*, & *Goſelicho* viris bellicoſiſſimis in vita *Frederici* præfati ſumus. Horum exemplum *Sibo* æmulatus, ſui comitis *Tzallingii* conſilio fretus vitam Canonicorum Regularium modo inſtitutam laxiorem eſſe conſpiciens arctam magis & rigidam expetit. Ordinis igitur Præmonſtratenſis primulum incœpti inſtituto delectatus venerabilem D. *Entonem* Horti D. Virginis Abbatem accedit & ſalutat, animi ſui explicata ſententia rejecto Canonicorum de *Ludingakerck* inſtituto & patrocinio, vitæ candidioris normam flagitat. *Ento* omnibus modis religionis Præmonſtratenſis profectum ampliare ſtudens, facile obſequitur, illum cum ſuis in communem ſocietatem recipit, exuta veſte pulla candidam induit habita cum ſuis deliberatione primum illi Ielmarum Abbatem deſignat. Prima igitur veteris vallis fundatio in annum incidit incarnationis Dominicæ CIↃ. Ↄ. XXXII.

IELMARUS I. *Abbas*

In Lidlom.

Ielmarus Entonis Abbatis mandatu *Lidlom* cum *Sibodo* properans magno ſtudio & labore monaſterii ædes neceſſarias ſtruit, religionem Præmonſtratenſem ordinat, ex utroque ſexu ingentem ad ſe confluentem turbam recipit, multos vitæ probitate ab inani ſeculi pompa avertens ſumpta veſte candida ordinis ſplendorem imitari docet *Frederici* exemplum ſectatus, nequid turbæ, infamiæ, aut ſiniſtræ ſuſpicionis in ſacro ſuo oriretur collegio, novum monaſterium ædificare ſtatuit longius à ſuo diſſitum, *Ulbodi* viri pii, & *Simkæ* mulieris divitis & nobilis adjutus præſidio, Anno 1286. in *Batum* eccleſiam erigit, quam ab erecto colle montem S. *Michaelis* dici voluit. Piis igitur intentus operibus, deficientibus viribus, moleſtiarum ſatur, vitam tranquillam, & ab omni turbarum ſtrepitu ſemotam Præfecturæ ſuæ præferens, necdum Abbas conſecratus anno officii decimo ad veterem nidum rediit Ann. dominicæ incarnationis 1132.

TZAL-

Digitized by Google

TZALLINGUS *Abbas* II.

Lidlomenſes accerſito D. *Joanne* patre Abbate communi ſuffragio ex ſuis electum D. *Tzallingum* magni judicii virum nobili familia *Juvinga* procreatum *Jelgero* ſubſtituunt. Hic proſuis viribus à patre Abbate confirmatus, at nunquam conſecratus, ſumptuum forſan magnitudinem veritus, monaſterii incrementa quantum potuit, auxit, ſenio morboque confectus anno ab incœpto munere VII. vocato patre Abbate Dn. *Syardo*, collectis in æde Capitulari omnibus, abſolutionem impetrat. Paulo poſt moriens in ipſa valle ſepelitur anno redempti orbis 1199.

MEINSO III. *Abbas.*

D. *Tzallingo* præfectura ſoluto accedente auctoritate D. *Syardi* patris Abbatis, invocata Spiritus S. gratia communi voto D. *Meinſonem* monaſterii Horti D. Virginis Canonicum eligunt, virum induſtrium, reique adminiſtrandæ ideneum. Hic *Jelmari* veſtigia ſecutus anno dignitatis ſexto, nec ipſe conſecratus, reſignato munere ad Hortum D. Virginis rediit Salutis CIↃ. CC. quarto.

SYARDUS IV. *Abbas.*

Venerabilis Dn. *Syardus* Abbas Horti Mariæ, Dn. *Meinſone* abſoluto, de novo Abbate ſubſtituendo ſollicitus, *Lidlum* profectus novam electionem ineundam proponit. Implorata numinis cœleſtis gratia uno ore proprio ſodalitio D. *Syardum* Abbatem nominant. Hic à Dno Syardo confirmatus omnium Abbatum primus Trajectum petiit, ac baculo paſtorali inſignitus poſtmodum rediit. Erat *Syardus* genere nobilis in *Deinum* familia Sierſma natus. Ab ineunte ætate pietati literiſque deditus accepto ſacerdotio eccleſiæ *Sexbieromanæ* paſtor conſtituitur. Ordinis Præmonſtratenſis ſanctitate motus *Lidlomenſe* monaſterium ingreditur, exuto habitu ſeculari candidam reſumit, Ordini inſitus profecit plurimum. Abbas deſignatus maris inundantis inevitabili damno frequenter affligitur; unde & monaſterium littori proximum alio transferre medi-

meditatur. Ac nimio gravatus senio, & quod factum operosum & difficile fore prospiceret, distulit. Secessum cogitans vocato patre Abbate D Sybrando instantibus votis anno Præfecturæ XXVIII, exauctoratur, Abiens *Tallem* in pago *Spanemensi* pro vitæ sustentatione obtinet. Hic sibi & Deo vacans moritur. Hujus cadaver aeris intemperie impeditum *Bajum* sepelitur anno 1232.

SIBODUS *Abbas* V.

Cedente officio D. Syardo *Sibrandus* Abbas horti Mariæ electioni novæ suum addens judicium communi voto *Sibodus Deimta* Abbas designatur, à patre Abbate confirmatur. Trajectum profectus ab Episcopo consecratur. Rediens statim de monasterio transferendo communicato cum suis consilio meditatur, calce, lignis, lapidibusque comparatis, antecessoris sui diu desideratum opus aggreditur, neque id temere. Mare proximum frequentius semet fervendo elevans ipsos aggeres disjectos transcendebat suoque turbine totam terram salsedine corrumpebat, unde & pecorum ingens jactura, & aquæ recentis summa penuria. Difficultatem insuper ipsi pariunt *Sibodi* fundatoris cognati. Ajunt ex legitima *Sibodi* donatione cœnobium nec transferri, nec loco debere moveri. Attamen horum spernens obtrectationes, suorum fretus consilio, locum accedens præordinatum, eminentem, longius à mari disjunctum, ipso translationis S. Martini die frumenta ematura falce demetit, reliqui summo ardore locatis fundamentis ædes erigunt, tanta celeritate, abundante Conversorum numero, ut ante natalem D. Virginis imposito tecto arundineo summum culmen adeptæ sint. Hæc illa ad occidentem erecta domus, quæ à cubilibus fratrum *Conversorum* dormitorium fuit nuncupatum. Firmatis his ædibus accito Venerabili patre Abbate Dn. *Sibrando* primum in ea sacrum ipso die nativitatis Mariæ celebrat. Verum tamen integram fratrum migrationem ad Pascha proximum differt. Appetente vere opus inchoatum incrustatis calce parietibus positum reddit, cubilia præparat, altare summum in eo erigit, cæteraque rei divinæ necessaria adornat. Finito deinde quadragesimali ipso S. Sabbato Paschæ summo mane post actas Deo gratias, communi gressu, præcedente lumine

&

Digitized by Google

& cruce cereis, ſublatis quoque Sanctorum reliquiis, novum ingrediuntur monaſterium anno à fundatione primæ vallis LII. redempti orbis CIↃ. CC. XXXIV. *Gregorii* IX. Pontificis anno VIII. *Sibodus* nec his contentus animum invictæ fortitudinis majoribus, erecta fornace ad lateres coquendos, ad calcem comparandam, adjic[illegible]ædificiis. Templi fundamenta ponens anno poſt novam migrationem VIII. in ipſo feſto D. Auguſtini illud ætate graveſcente viribus deſtitutus ſucceſſori explendum reliquit. Morbo correptus diem claudit extremum dignitatis anno XIX. Salutis CIↃ. CC. LII.

U L B O D U S *Abbas* VI.

Vitæ ſpatio à Domino venerabili *Sibodo* tranſcurſo pater Abbas Dn. *Iclgerus* de *Iclgera-buys* electioni præſidens *Ulpium Ulbodum* collectis ſuffragiis Abbatem electum confirmat. Hic in pago *Kenſaert* religionis amore captus *Lidlum* ingreditur ordinis rigorem ſummo ſtudio ſectatus ad futuram dignitatem feneſtram aperuit. Abbas conſecratus inchoato operi ſummo ardore inſtitit, Converſorum fratrum præſidio adjuvatur. Cœnobium ædificiorum neceſſariorum numero utcunque ornatum ab Epiſcopo Trajectenſi conſecrari, & ab eodem Epiſcopo poſtmodum primo ſacro decorari curat. Laboribus feſſus religionis mutationem cogitans Præfectura ſeſe abdicat. Recedens Cherubicorum ſequens inſtitutum Dominicanus efficitur, anno adminiſtrati officii quarto, ſalutis 1256. Cœnobium virginum in *Bajum* hujus tempore completum eſt.

H O I T O VII. *Abbas*

Lidlumenſes ſuo orbati Paſtore patris Abbatis *Ielgeri* adventum integro menſe expectant. Hic aliquo profectus magna aeris inclementia præpeditus longiorem moram trahere compellitur. Rediens cœnobitarum vallis Divæ Virginis votis ſatisfaciens electioni interfuit. Divina favente gratia magno animorum conſenſu Dn. Hoytetus Abbas electus à patre Abbate confirmatur. Hic ab ineunte ætate religioni deditus reliquos ſuos domeſticos admonitionibus hortari, ut idem præſtarent non deſtitit. Fuit *Hoito Vinſemius* erecta & longa ſtatura,

Digitized by Google

ra, sic ut reliquis palma eminentior fieret, venusta facie. barba [illegible], ingenio acuto & recto. At [illegible] dignitate sua prius in mente habens, quam [illegible] opus rursum aggredi. Lapide deficiente conjectis [illegible] in [illegible] territorio coctos lateres colore flavo [illegible] per [illegible] adduci, ex mari adjectis conchis calcem propriis sumptibus efficit. Ligna *Hamburgo* advecta magno comparat, incepto operi graviter intentus, conversos, sacerdotes, laicos, quorum ingens erat numerus, cooperarios adhibet. Rotae adminiculo usus lateres ingenti labore in sublime erigi praecepit. Unoque ambitu totum templum ingentes parietes uno impetu ad summam altitudinem multo annorum spatio erigunt, labore admodum duro & difficili, sic ut nunquam etiam brumali tempore sit cessatum, ipsis Canonicis mutuo in opere succedentibus, sic ut aerarium monasticum prorsus exhauriretur. Unde magna Abbatis, oeconomi, caeterorumque fratrum ob tenues proventus solicitudo. *Hoito* Dei fiducia fultus erectam mentem retinet, qua firmiter perseverans erectis ad summitatem parietibus, trabibus praeparatis, factaque contignatione ex arundine tectum imponit. Quo facto Abbas omni sollicitudine exoneratus, cum reliquis fratribus, gaudens, ipso die nativitatis S. Joannis Baptistae patroni primum sacrum in honorem Dei, Virginis, e S. Joannis Baptistae celebrat. Templi structura absoluta ulterius progrediens Canonicorum dormitorium cocto lapide ad summum fastigium erigit, sic ut monasterium trium aedium insigni constaret ornatu. Ecclesiam inopem pedo Pastorali, libris, cantui ecclesiastico aptis, pastorali argenteo, addita ex serico cappa splendida ditat. Pavimentum chori & sanctuarii lapillo cocto, variis coloribus resperso & distincto sternit. *Veteris Vallis* ecclesiam temporis injuria collapsam ex integro restaurat. Anno Domini 1268. *Edmundus* Episcopi Trajectensis Vicarius crucem pro recuperanda terra sancta in Frisia praedicans precibus Hoitonis Abbatis ecclesiam novam Deo omnipotenti, Divae Virgini, Joanni Baptistae, ac S. Mariae Magdalenae dedicat, postridie ad utrumque latus duo altaria nova, triduo exinde posterioris S. aedis partis altaria omnia consecrat. Hinc antiquam vallem à novo restauratam divae *Ursulae* cum sodalibus dedicat. Die quarta finito sacro XVII. novitios primis ordinibus initiatos honestat. Horum

Lu-

Ludulphus veterum historiarum collector unus extitit. Dato exinde salario honorifico dimittitur. Annuæ dedicationi tantus hominum confluxus toto quadriennio interfuit, ut Abbas postmodum clausis portis, represso campanarum sonitu, velut silentio coactus sit celebrare festum. In pago *Marsum*, villa *Franium* quoddam virginum ordinis D. Benedicti extitit monasterium. Hæ suo Priore D. *Juvone* Pastore ecclesiæ in *Marsum* destitutæ, cujus auctoritate, sanoque judicio omnis administratio cœnobialis in tuto erat, paululum degenerare cœperunt, sic ut de religione ceteriſque proventibus actum fuisset, ni mature ipsis foret consultum. Dn. *Hoyetum* virum doctum & pium adeunt, omnium suorum curam & tutelam ipsi deferunt. Hoyetus habito cum senioribus consilio de virginibus ceteriſque recipiendis cum prædiis, & supellectile, totaque possessione & agris monasterii, prospiciens ex maris alluvione magnam quandoque novorum accessuram agrorum copiam proximi alvei sensim recedente æstu, *Marsum* inter atque *Leovardiam* excrescentem, precibus illarum annuit. Anno igitur Domini 1270. virgines numero XL. in *Lidlum* & *Bajum* recipiuntur, relictis iis quorum opera agri & pascua exerceri possent. Hujus modo vix ullum superest vestigium. Sacelli nuda fundamenta cum aliquot mortuorum craniis conspeximus Ann. 1575. Claruerunt hoc tempore doctrina præstantes viri D. *Aesgo* de *Boschum*, *Syardus* novitiorum præceptor doctus, cujus industria viri instituti sunt doctrina insignes, D. Tetardus ecclesiæ *Vinsumanæ* Pastor & Archidiaconus hereditarius. Hic ordinis disciplina delectatus ad monasterium omnia confert, & monasticem profitetur. *Vibrandus* Menoldumensi Prioratu insignis, *Ieldardus* monoculus arduus religionis sectator. Sacri hujus collegii doctorumque virorum præstantia permoti multi suas ecclesias cum omni jurisdictione ecclesiastica Lidlumensi conferunt monasterio. Ecclesia S. *Nicolai* insulæ *Schellingana* per ædiles proprios Lidlumensibus pleno jure confertur. Ecclesia S. *Gertrudis* in *Luthavenum* idem præstat. Ecclesia in *Asterze* id ipsum præstat. *Hoyetus* indefatigabili labore, studio, & industria ad extremum vitæ diem utrique monasterio de reficiendis ædibus insistens in *Bajum* moto tecto arundineo lapideum imposuit. Sub vesperam quiescentibus sub arbore fratribus & colloquentibus superveniens inquit: *Ite cubitum, ego gallus vester vos* exci-

excitabo rursum. Quod minime successit, ut sunt mortalium caduca omnia. Nam eadem nocte acuta febre correptus nono die moritur. Cujus lecto astantes virgines & fratres omnes edidere planctum. Lectis postridie precibus funereis cadaver in *Lidlum* delatum ipso die S. *Lamberti* ad valvas sacrarii ipsum humarunt, Præfecturæ anno 18. Salutis 1275. Vir omnibus modis laudabilis, cujus labore & industria præ cæteris suo opere *Lidlumense* profecit monasterium, ut solus fundator & author *Lidlumensis* monasterii merito diceretur.

SUFFRIDUS VIII. *Abbas.*

Jam Abbas *Horti* Divæ Virginis *Theodericus Schelings* Capitulum adierat generale, monastici Lidlumenses ipsius reditum præstolantur. Octo hebdomadibus præteritis D. *Menconem* Floridi Horti Abbatem adjunctum comitem una adducit. Locum futuræ electioni designatum ingrediuntur, invocata Spiritus Sancti gratia communi electione D. *Suffridum* Abbatem designant. A patre Abbate confirmatus Trajectum petit, ubi Abbatis inaugurationem consequitur. In *Ruwert* natus familia *Kuendze* ab ipsis unguiculis verum religionis amorem in pectore gessit, quo præter modum inflammatus sumpta familia omni monasterium ingreditur, ordinis obedientiæ semet subjiciens in eo consenuit, sicut duplici honore dignus, & canicie veneranda & Abbatis decoratur insigniis. Summam annonæ caritatem suis beneficentiæ donis, elemosynis, & pauperum respectu pensavit. Ægritudines & morbos fratrum lethales sua manu medica plurimum fovit. His ornatus virtutibus impiorum hominum fratrumque suorum invidiam præter modum sustinere cogitur, quos & vitæ innocentia & mente recti conscia facile superavit. Ædificiorum structuræ intentus in monte S. Michaelis ad Orientalem plagam domum majorem templo contiguam honestæ fœminæ *Idæ* Priorissæ opera adjutus ad summum culmen perduxit. Ecclesia in *Sandwyck* Hollandicæ ditionis nostræ ecclesiæ Lidlumensi confertur. Claruit his temporibus *Ieldardus* quindecim annorum Prior. Abbas diutino morbo victus diem ipsi sentiens imminere extremum ad ipsum Canonicorum voluit deferri dormitorium, qui paulo post complicatis manibus animam Deo commendans mori-

Digitized by Google

moritur fui officii anno VIII. Anno Domini 1283. pridie D. Gertrudis virginis Dn. *Sibodo* ſepeliendus jungitur.

ULPIUS IX. *Abbas.*

Abbas *Valto* de obitu pii patris *Suffridi* certior factus *Lidlum* veniens ipſo die S. Gertrudis rei funereæ præeſt. Quibus ex more peractis, accerſitis omnibus, ædem ingrediuntur Capitularem. Habita oratione funebri ad novam electionem ineundam ſedulo hortatur. Collatis ex more ſuffragiis ſumma animorum concordia Dn. *Ulbodus Vinſemius Hoyteti* defuncti frater Abbas declaratur, ſtatura corporis fratri ſimilis. Cœnobii ædificiis decorandi cura ſollicitus meridionalem domum, *Converſorum* refectorium, à fundamentis ſubſtructo inſigni hypogæo erexit, ambitum monaſterii quadrangularem reddidit, calices duos argenteos magni pretii, quorum alterum Lidlumenſi, in *Bajum* alterum dono dedit, fieri procuravit. Anno virginei partus LXXXVII. poſt milleſimum ducenteſimum poſtridie divæ Barbaræ ſub noctis medium accidit memorabile illud & triſte fatum ex diluvio maris præter modum ſævientis. Ventorum vi collectio aquarum aggeres quaſſatos ingenti copia uno impetu inundans totam Friſiam operit. Ingens hinc pecorum jactura, hominum pereuntium infinitus numerus, ſic ut in maritimis vix cladis nuncius ſuperfuerit. Miſerandum ſpectaculum hominibus opem implorantibus in ipſis aquarum vorticibus præſidio eſſe non poſſe. Tantus enim aquarum furor & potentia extitit, ut & caſtra humiliter erecta avulſa ſint & disjecta, ut & lapidei muri disjecti. Deſiderantur ex Lidlumenſibus XLII. qui partim in veteri valle partim in *Coldekolt* interierunt. Eandem maris rabiem experiuntur, quotquot Oceano fuere proximi à Dania Zelandiam uſque. *Ulbodus* his malis præter modum afflictus, & de ruſticorum cum noſtris interitu de Dei miſericordia non deſperans damnum illatum divinitus ſua prudentia ſarcire ſtuduit. Erat illi ex collecta pecunia in omnem eventum proſpectum. *Joſephum* Ægyptiorum œconomum ſectatus annonæ tempore ex proprio penu ſuo in uſum monaſterii profert, reliquos ut idem faciant ſedulo hortatur, quod dum fit, facile inopiæ neceſſitatique ob annonæ defectum ſubventum eſt. Tranſcurſo poſt diluvium novem annorum ſpatio

Digitized by Google

[illegible] *[illegible] Valtum* [illegible] in [illegible] S. Joannis Baptistae [illegible]. Qua concessa Tabum [illegible] eodem anno [illegible], [illegible] XIII. [illegible] [illegible], [illegible]. [illegible] Cadaver *Lidlum* [illegible] [illegible].

X. IDS HERMANA *Abbas*.

Anno post diluvium tertio Abbatis Praemonstratensis mandato per Visitatores Frisiae utriusque orientalis & occidentalis, Emdanae Groningaeque dictionis omnia tam virorum quam feminarum lustrata sunt collegia, recensitique de superstitibus utriusque sexus hominibus, quod fama ubilibet gentium foret dispersa totam submersam esse Frisiam. Unde liquido constat superemineatem fuisse hanc maris inundationem, Visitatores constituti Dn. Abbas in *Florido Horto*, & Praepositus in *Schildwolda*, ab ipso patre *Horti* Divae Virginis sumpserunt exordium. In monasterio ipsius comperti cccc. coenobitae, in *Lidlum* sexcenti. In vinea Domini fuere dispersi ob inediam. In *Dockum* cccc. in *Marna* cc. Quadraginta in *Florido Horto*, in *Wittewerum* mille, in *Porta* Frisiae orientalis quadraginta, in *Langermonka* centum, in *Schilwolda* centum sexaginta, in ecclesia montis *Oliveti Feen* circiter viginti, in *Scona* monte viginti, in *Sepulchro S. Mariae Duvencloester* centum septuaginta, in *Heiligerlee* centum & octuaginta, in *Apelscha der Apel* septuaginta. Illud monasterium auctoritate Praepositi in *Schilwolda* anno Domini CIↃ. CCCC. † de non certo pretio transfertur Cruciferis in *Scarmer*, aliquando *Domus Lucis* dictum. In *vera charitate* LVI. in *Alant ripa Marnae* XC. in *Pallamarum* centum nonaginta. Illud monasterium à rapido fluvio Dollart consumptum modo non extat. Agri caeteraque Abbati fundatori in *Wittewerum* cedunt. *Valto* † pater Abbas recedente *Ulpio* substituendi Abbatis sollicitudine ductus fratribus simul collectis de novo Abbate eligendo annisus sententiam explicat. Electores omnes unanimi voce *Idzonem Hermana* declaratum Abbatem repraesentant. Hic evestigio à (1) patre Abbate admissus ab Episcopo Tra-

(1) *Pater* dicitur *Abbas*, qui ex vicinis Abbatibus novi Abbatis electioni assistit, eam suo consilio moderatur, confirmat, dirigit.

Bis

Digitized by Google

Trajectenſi conſecratur. Suis quoque conſanguineis, ut una quoque cum ipſo monaſticem profiterentur, defuncto parente utroque, author fuit. Ab ipſa conſecratione magno pretio conductis archifabris murariis totum templum teſtudine ex lapide ſecto obduci curavit, nova quoque pictura arte *Laurentii* converſi incruſtari præcepit. Tabulam inſuper *Laurentii* arte ſculptam & inauratam ſummæ aræ imponit. Varias ædes in uſum rei monaſticæ, piſtrinum, molam, hoſpitum cameras magnis ſumptibus ædificat. In pago *Tzum Tzumgum*, quoddam cœnobiolum *Medum* dictum ordinis D. Mariæ Magdalenæ ex diluvio prædicto ad ſummam inopiam redactum ſuis diutius non potuit vivere reditibus, agris fructum ob maris imbibitam ſalſedinem negantibus, pecore omni deleto, campis & paſcuis gramine calvis. Opere igitur manuario quæſtum facientibus ſorores negotiis implicabantur ſecularibus, quibus diſtractæ ordinis rigorem prorſus amiſerunt. Submiſſus a Trajectenſi Præſule *Fridericus has* collectas ad mentis ſanitatem ordiniſque religionem amplectendam reduxit. Hic Præmonſtratenſis ordinis candore delectatus ſuorum uſus conſilio *Ulpium*, & poſt ipſum *Idzonem* accedit, ſuorum omnium curam & tutelam cum reliquis monaſterii bonis in ſe recipiant impetrat. Anno igitur CIↃ. CC. LXXXIX. totum collegium quinquaginta trium cœnobitarum partim *Bajum* partim *Lidlum* transferuntur, immobilia ab utraque parte æqua lance incorporantur. Hujus Abbatis tempore claruere viri pietate inſignes *Docko Tziaerda*, ex Bajum *Eckna*, *Docko Scheltinga* de *Minderskerck*, *Ludulphus* Prior ex *Aenjum* pago oriundus. Ex hujus ſtemmate fundatores extitere monaſterii Canonicorum Regularium in *Aenjum*. Anno CIↃ. CC. LVI. auctoritate *Vibrandi* eccleſiæ in *Aenjum* Paſtoris, ſummis viribus opem ferente *D. Sibodo* de *Epinga*, hujuſque *Tzummene* & *Sibrando* fratribus, eorum quoque cognata *Ebel Scheltinga* monaſterium prædictum memoratur fundatum & erectum. Hic ille *Ludulphus*, qui tempore Hoiteti cum reliquis Acolythi gradu eſt initiatus. *Idzo* morbo con-

Bis idem alioquin dicit qui ita dicit. Nam & *Abbas* idem quod *Pater*, ut hic in *pr.* Fortunat. 3 *Carm.* 10. ad Paternum Abbatem:

Nominis officium jure Paterne geris.

Vid. *inf.* in *Tetardo in fin.*

Digitized by Google

conſumptus domino anno prædicto XI. Cal. Octobr. vitam morte commutat. Ante aram D. Auguſtini *Heytes* junctus ſepelitur anno virginei partus CIↃ. ** CCCC. IX.

** Leg. CCC.

XI. PIBO SIBRANDA.

Idzone defuncto adeſt è veſtigio pater Abbas Orti Divæ Virginis *Sibrandus* ejus nominis II. vir cordatus, magnæque authoritatis. Hic curato funere de electione novi Abbatis verba facit. Poſt brevem conſultationem nominatur mox *Pibo* de *Sibranda*, electum Abbas deducit ad chorum primaria in ſede, illumque confirmans diſcedit. *Pibo* † Trajecto rediens Abbas conſecratus virtuti plurimum ſtuduit, cui haud minus quam religioni ab ipſa tenera ætate addictus fuit. Abbas electus virtutem innatam bonis actibus magis explicat, ſic ut viri tam honeſti & pii fama ubilibet locorum divulgata magnam ſui æſtimationem reliquerit. Unde frequenter in arduis Comitiorum negotiis, condendo jure Friſico, tranſactionibus, jurium terminis ſuum interpoſuerit judicium. Accidit quandoque *Friſiam* exterorum incurſionibus miſere turbari, quas turbas & bella ipſo mediatore frequenter ſopita eſſe certis ea de re literis confectis monſtrari poteſt. Suorum quoque in utroque cœnobio curam ingentem ſuſtinuit, ordinis integritas & candor ut ſervaretur, nec ædificiorum curam rejecit. Spectabilis Abbatis ædes, *Camenada*, præ cæteris celſitudine conſpicuas valido opere ſtructas propriis adjuvit reditibus, ut vel hinc elicere quilibet poſſit Abbatibus quondam ex agris propriam aſſignatam fuiſſe penſionem. Vita feliciter acta ſummo omnium dolore, anno ſuæ præeminentiæ XV. incarnationis verbi CIↃ. CCC. XXVIII. fato conceſſit.

† Pavit Vrilo in ſpiritualibus Epiſcopo Trajectenſi. An & quando in temporalibus vide Anonymum quem edidi Ann. 1690. p. 85.

XII. EELCO LIAUCKAMA.

Pibone viro ſpectabili defuncto pater Abbas *Poptetus* electioni præſidens *Eelconem* virum ſpectatum electum confirmat. Hic nobili *Lianckamana* familia ortus ab ipſis unguiculis virtutis ſeminaria imbibit, quibus proficiens ſacerdotio decoratur. Paulo poſt eccleſiæ in *Tuitgum Berlkum* paſtor electus ſummæ exemplar probitatis extitit, præcipuam Paſtorum aulam *Camenadam* cum hypo-

Digitized by Google

hypogæo à fundamentis erexit. Abbas designatus sacris die noctoque tempore brumali nudis accedens pedibus interfuit, inedia corpus macerans diabolo candente ferro occurrenti fidei constantia restitit. Ornamenta ecclesiastica auro distincta ecclesiæ dedit. Bellum necessarium adversus viros nobiles & strenuos ab *Eckna* sustinens utriusque monasterii nomine magnos sumptus facit, plus quam centum LXXX. stipendiarios sustinens, exceptis proprii ordinis conversis fratribus armatis, magnum dispendium patitur. Ædificiis nihilominus intentus Abbatis domum in monte S. *Michaelis* ingenti labore ædificat & complet. Ecclesias *Tutgum*, *Sexbirum*, & *Spannum* monasticæ ditioni *Lidlumensi* inserit. In admonitionibus summa utebatur dulcedine verborum, in correptione pro temporis ratione aliquanto durior extitit. Nam sensim religionis labascente fervore, diabolo omnia in deterius promovente, multorum coactus est carpere improbitatem. Quibus decoratus virtutibus Deo per omnia placuit, impiis vero displicuit, magnamque sibi conflavit invidiam. Quæ indies augescens in pessimam, nefarium, & putidum prorupit hulcus, unde maturo tempore pus & sanies fetidi procedit homicidii. Moris fuit omnibus per Frisiam totam monasticis, præcipuas agrorum suorum possessiones, grangias, & allodia, fratrum conversorum & laicorum colere laboribus, unde & *Munckhuysen* dicta sunt. His quicquid ex lactariis, pecore, & frumento præter necessariam supererat sustentationem, id optima fide & obedientia suo deferebant monasterio. Hinc magnus in monasteriis cœnobitarum alitur numerus. Quorum possessiones longius fuere à monasteriis dissitæ majorem libertatis occasionem nacti passim degenerant, sic ut crebris indigerent patrum admonitionibus. Quanto igitur longius à conspectu cœnobii abierant eo magis aberrarunt. Abbas *Ethelocus* reliquorum patrum exemplar imitatus frequentius illos invisit, & suo more gnaviter quicquid offendit corripit. Erant monasterio *Lidlumensi* ex applicatione cœnobii in *Frasnjum* duæ præ ceteris in *Boxum* possessiones insigniores, nomen uni *Munckhuys*, alteri *ter Porte*, cui a porta tamen extitit *Sceltinganorum* ex hereditate *Feitsma* & *Oedsma*. Harum monachi dulci fortuna ebrii, ob vitæ turpitudinem ex fœminarum raptu, violentia, injuria, & ebrietate contractam delati Abbatem valde commovent. Ad instantem Paschæ festivitatem, ipsa quadragesima, triduo ante festivita-

tem [illegible] Divæ Virginis, ex professione, præter Sacel- lanos nullus mali sibi conscius [illegible]. ut [illegible] [illegible] exhortationibus [illegible] itaque [illegible] [illegible] [illegible] rent. Ipsi vero jam dudum [illegible] mortem [illegible] propo- nentes [illegible] [illegible] [illegible] occasionem [illegible] [illegible] [illegible]. Receptus in suo castro ut [illegible] Abbatem cum Sacellanis, advocatis ex propinquo reliquis Advocatis, [illegible] tractant. Aliquo post [illegible] & gravi ipsum ingur- gitare faciunt. Hic [illegible] & parcus, [illegible] [illegible] egreditur, transgressus ponte castrum aperit, [illegible] cubi- lecto, interula, caligis, cingulo, pileoque nocturno instructus sese convertit, solis ad Deum precibus somno se componit. Paulo post secuti Sacellani idem faciunt. Conversi scilicet de- cretam laniemam proferentes rationes & modum interficiendi ipsum statuunt, in rabiem versi transgresso ponte valvas castri obseratas inveniunt, effractis fenestris recta ad ipsum conten- dunt. Abbas fragore fenestrarum experrectus summa innataque mansuetudine, voce admodum humili & submissa rogat, quid velint? *Te*, inquiunt, *volumus perfide & scelerate, quid rei tibi nobiscum? insensate & fucate hypocrita? Accessisti corripere nos ve- lut impios, adulteros & ebrios, ipse impius, potator maximus.* Ille ex inopinata violentia stupefactus, nec quemquam, qui ipsi suppetias ferat, cernens. *Ecquis*, inquit, *vestrum me vidit po- tum & ebrium? Imo*, inquiunt, *te nimio potu obrutum egredientem conspeximus, & vomentem, idque tua receptum manica ne depreben- dereris.* Ille rursus; *ite, manicas invertite.* Ipsis apprehensis tunicæ manicis rosas sparsas vident. Hinc in rabiem versi ip- sum magnum, incantatorem, & diabolicum pronuntiant. Ma- jori furore æstuantes arrepto baculo ingenti capiti inflicto vul- nere, ut cruor respergeret muros, ipsum excerebrant, sublato corpore, fenestra per præceps in fossam præcipitant. Postridie summo mane fœmina transiens partem candidi panni superna- tantem prospiciens propius accedens ipsum Abbatem offen- dit mortuum & interfectum. Sublato clamore totum pagum commovet. Fit multorum ad miserum & flebile spectaculum hominum concursus, erectum cadaver imponunt loculo, simul- que cum Sacellanis attonitis Lidlum deferunt, in ipso fratrum conversorum choro terræ mandant. Homicidæ dolo capti & palis affixi vivi exuruntur, castrum evertitur, agri abalienan-

...tur.

tur. Sanctitatis opinionem posteris relinquens editis miraculis claruisse dicitur. Trucidatur anno CIↃ. CCC. XXXII. Tumba elevatus à venerabili viro Dn. *Joanne Keppel* Abbate Lidlumensi in posteriori parte templi quiescit Ann. 1528.

XIII. KEMPO VEIDUM.

Cœnobitæ *Lidlumenses* præter modum facti turpitudine tristes, desperatis rebus quid agant, quo se vertant, prorsus ignorant, factum illud ineluctabile & detestandum mentibus illorum inhæret. Unde crebri gemitus virginum in Bajum, planctus multorum sibi ex facto detestabili infensos videre animos, sic ut de turbando & evertendo toto cœnobio quandoque consultum noscatur. Etelgerus pater Abbas ejus nominis secundus, vir prudens & facundus multis rationibus adductis dolorem mitigat, longa oratione quantum potest ipsorum homicidarum factum reliquis non posse imputari contendit, homicidas flammis exustos meritas luisse pœnas, de nova substitutione Abbatis mentionem facit. Ægre admodum convenientes collatis suffragiis Dn. *Kemponem* Abbatem pronunciant. Hic à *Iclgero* confirmatus Trajectum proficiscitur consecrationem expetens. Summas illi Trajectensis Episcopus ob perpetratum homicidium parit molestias, indignum ratus nefarios istos parricidas, criminis inauditi reos, Abbatis collegiique decorare honoribus, iis omnibus spoliandos potius. Hic pro viribus semet defendens homicidas igni traditos, pro crimine satis mulctatos, reliquos esse innocuos. Summa difficultate impetrata absolutione rediens illatam monasterio impietatis nebulam, sua prudentia, ordinis rigore, fratrum quoque observata obedientia & humilitate discutit. In pago Weydum oriundus ecclesiæ in *Asterze* Pastor ordinatur. Abbas designatus felicissimo ingenio fata admodum perfert infelicia, sic ut omnis dignitatis suæ cursus labor & dolor existeret. Secundo Præfecturæ anno reparationi sacræ ædis insistens ad instantem hyemis necessitatem arundineum tectum reficit. Turrem ligno levigato tecta pice cocta oblinit. Operarii extincto in turri igne secure descendunt, sub noctis medium ex favilla sublucida ventorum flatu excitata flamma ligna picata arida & propinqua incendit. Flamma vehementior facta totam turrim consumit, cætera lambens templi totius tectum

incinerat, ſic ut ex integro quadrangulari ædificio excepto Canonicorum dormitorio nihil remanierit. Novi hic oriuntur gemitus, damnum, quum multis videretur irrecuperabile, multorum animos ſuſpenſos Abbas communicato cum ſenioribus conſilio novam reſtaurationem meditatur. Multorum utriuſque ſexus hominum accedunt donaria, & quod opus illud ingens quibuslibet non potuit reſtaurari trabibus aut ſignis, majori ſumptuum copia, multorum pedum comparanda fuerunt ligna. Quibus adductis fabri accedunt lignarii, magnus ad novum fabrile opus ex vicinis & ad negotium promovendum occurrit numerus. Celeri manu contignationes apparatæ in ſublime feruntur, & ex ordine omnes eriguntur, at fabrorum incuria nec compinguntur, nec ſtipitibus ad quemvis ventorum flatum fulciuntur. Sub noctis medium Æolus ſuis viribus erumpens ingenti turbine totum opus concutit, & poſt longam quaſſationem dejicit, ut ad internecionem corrumperentur omnia, ex trabium colliſione templi teſtudines majori ex parte una corruunt, ſic ut damno poſteriore magis doluerint omnes priore. Rurſum Abbas ſumptis viribus naufragos imitatus, & confractis trabibus novis additis alteram auſpicatur fabricam, reparationes novas. His majori ſollicitudine munitis tectum impingit arundineum, nec majori reliquas ædes pro viribus refecit. Variis exagitatus infortunii procellis vitæ terminum à Deo ipſi deſignatum adeptus, lætus in Domino moritur, functi muneris anno IV. nati Salvatoris CIↃ. CCC. XXXVI. In vigilia S. Andreæ Apoſtoli templo illatus ſepelitur ad valvas ſacrarii. Lapide tectus quieſcit.

GOERD ANDLA XIV.

Ipſo die S. Andreæ Apoſtoli Canonici eccleſiarum cum reliquis monaſticis ſimul collecti poſt fuſas ad Deum preces præſente Domino *Popteto* patre Abbate omnia ſua Dn. *Godefride* vota conferunt, ipſumque Abbatem eligunt, electum Abbas confirmat. Erat natione Friſo familia *Andla*, ex pago *Riet* ejuſdem eccleſiæ Paſtor relicto habitu ſeculari ordinis inſtitutum deſiderans *Lidlum* ingreditur & excipitur. Literarum ſtudiis intentus utriuſque juris exactam notitiam percipit. Progreſſu temporis reliquos multis præcurrens paraſangis eccleſiæ in *Berl-*

kum

Digitized by Google

kum Paſtor efficitur. Hanc Spartam nactus ſumme coluit, unde ipſi ad futuram dignitatem liberior patet acceſſus. Abbas inauguratus reliquias ædis ex conflagratione necdum reparatas priſtino nitori reſtituit. Abbatis aulam, addita ab ipſis fundamentis inſigni ad meridiem camera, nova coronat contignatione. Campanam novam turri infert majorem, pecorum domos, ſtabula, haras, & quicquid reliquum eſt ex integro erigit. Illatum à monachis *Ludinga kerck*, *Floridi campi*. & *Seerp Adelen* confœderatis bellum, conſcripto magnis expenſis milite, ſua induſtria avertit. Res per interceſſores & arbitros componitur. Vides optime Lector turbulenta tempora, diaboli homines dementantis inſtinctu, monaſticis quoque rebus immixta, quia hac rei turpitudine gaviſus cœlum terræ miſcuit, ut omnes confunderet. Quid turpius quam monachum mundo mortuum in armis hoſtibus eſſe formidini? gladio præcinctum, arcu inſignem (quorum tunc magnum fuiſſe uſum conſtat) clypeo munitum, caput galea tectum hoſte ſemet conſpicuum? cui ex præcepto Divi Pauli longe præſtantior datur panoplia, gladius ſpiritus, clypeus fidei, galea ſalutis. Hæc latius in Codice † noſtro majori. Abbas XI. ab inito magiſtratu anno vitæ metam indeptus Domino animam reddit, Salutis CIↃ. CCC. XLVII.

† Auctor morte præventus opus inchoatum non abſolvit, ſed mutilum poſteris reliquit.

XV. VIBRANDUS VOBBINGA.

Venerabili patre Dn. *Godefrido* defuncto præſente patre Abbate D. *Valtone* omnes ſimul collecti Canonici poſt imploratam Spiritus Sancti gratiam eligunt Dominum *Vibrandum* vineæ Domini præpoſitum *op 't Zandt*, quem electum pater Abbas confirmat. In pago *Weydum*, parentum natali, *Vobbinga* caſtro natus eſt. Præpoſituram gubernans caſtrum *Veyma* monaſticæ ditionis ex integro reſtaurat. Monachorum Floridi campi, viribus licet impar, violentiæ fortiter reſiſtens illos pedem referre coegit. Audis lector bella monaſtica, Sathanæ ludibrium. Abbas electus templi reſtaurationi intentus teſtudines trabium colliſione quaſſatas opera Dodonis converſi fratris, fabri murarii, ex integro exceptis tribus poſterioribus reſtituit. *Converſorum* noſocomium cum adjecta Divæ Virginis ædicula ſacra in cœmeterio ſeptentrionali ex integro erigit ob ingentes fratrum omnium ægritudines fatales, illic ob locorum diſtantiam com-

modius curandas. Memorabilis illa lues *Hamburgo* & *Brema* sensim per ditionem Groninganam prorepens multa absumpsit hominum millia. Memini ex antiquitatum monasterii *Floridi Horti* monumentis me de hac peste id compertum habere, in cœnobio præfato interisse XX. monachos, in *campo Rosarum Nyclooster* LXXX. cœnobitas. Abbas cum reliquis infectus diem claudit extremum suæ dignitatis anno quarto, salutiferi partus CIↃ. CCC. LI.

SYARDUS II. *Abbas* XVI.

Defuncto D. *Vibrando Vorpius* Abbas *Horti Divæ Virginis* accedens funebria curat, & ne quicquam detrimenti ecclesia suo orbata Pastore pateretur, undique collectos de nova electione ineunda hortatur, locum electioni destinatum accedentes Numinis cœlestis præsidium implorant. Quo facto Dn. *Syardum* ecclesiæ *Belcomanæ* Pastorem eligunt atque Abbatem salutant. Ecclesiæ *Vinsumanæ* quondam & Pastor & Decanus collectam sua industria pecuniam tempore admodum necessario Domino *Kemponi* & *Godefrido* optima fide & obedientia obtulit. Qua sua integritate ad futuram dignitatem suorum animos facile præparavit. A *patre Abbate* confirmatus consecrationem ob perpetuas, quas ferebat, ægritudines, mortem credens sibi proximam distulit. Calicem argenteum ab artifice *Hebbone* in *Leetzens* insigniter formatum sui perpetuum memosynon ecclesiæ reliquit. Vix unius anni transcurso spatio in Domino moritur, Salutis anno CIↃ. CCC. LII. in vigilia nativitatis S. Joannis Baptistæ. Ante gradus presbyterii Vibrando contumulatus quiescit.

THEODORICUS XVII. *Abbas.*

Decem peractis diebus D. *Vorpius Tzjaerda* pater Abbas rediens ipso die translationis D. Martini electioni novæ præsidens post longam orationem de medio novæ electionis ineundæ disseruit. Ingressi igitur simul ædem Capitularem, quotquot erant *Lidlumensis* sodalitii, electione concordi Dn. *Theodericum* ecclesiæ in *Tuitgum* pastorem Abbatem nominant. Electus non sine difficultate Præfecturæ onus in se recepit, precibus suorum, patris quoque Abbatis auctoritate victus confirmari se patitur.

Digitized by Google

cur. Vir magni judicii & insignis literaturæ in *Tjummarum* parentibus natus honestis, fortuna splendidis, ab ipsis Grammatices præceptis *Lutetiam* primam Galliæ totius Academiam adiit, studiis utriusque juris vacaturus rediens ordinis candore delectatur. Eelconem Abbatem salutans eundem precibus obtinet. Novitiis instituendis præfectus, summo studio literas politiores professus multos ex suo grege viros doctos & pios creat, quorum in se amorem perpetuum traxit, futuræque dignitati maximam occasionem dedit, *Sexbiromanæ* ecclesiæ præfectus verbum Dei divino zelo accensus gnaviter docet. Hinc *Bellcomanæ* ecclesiæ pastor electus quindecim annis summa laude præfuit. Veterem ecclesiam in *Tuitgum* temporis injuria ruinosam suorum præsidio incolarum diruit, & ex novo restaurat. Abbas electus religioni reformandæ summopere intentus, plures ubicunque locorum doctos juvenes, natalibus claros, pios, ad ingrediendum monasterium sollicitat. Ex lue præterita potior pars collegii eum sacerdotum tum *Conversorum*, & laicorum fato concesserat, quibus velut arboribus avulsis novas inserere & plantare satagit. Necessariæ quoque restaurationi animum adjiciens turrem veterem amovit, novam trabium firmitate roboratam & excelsam ecclesiæ imponit. Hanc ventorum vi collisam & dejectam majori sumtu rursum erigit. Anteriorem ecclesiam novo tecto arundineo curvis lapidibus & imbrice retegit. *Conversorum* dormitorium eadem tecti cultura exornat. Id ipsum & Canonicorum præstat dormitorio, mota arundine, pecorum stabula horrea, ceteraque agriculturæ necessaria ædificia ligno & lapide ex integro restaurat. Fossam ex imo fundo ducto luto repurgari curat. Monasterii prædia ulterius promovet, quædam proprio ære monasterio comparat, *Felsum* & *Sexabuys*. Magnas sumptuum molestias ab ecclesiæ Vinsumensis patitur ædilibus. Ab Grietmannis *Baverderadeel* & *Birumadeel* præter modum mulctatus ingentes censuum exactiones persolvere cogitur. His aliisque plurimis attritus molestiis de mititate, clementia, morumque præstantia nihil remittens omnibus charus extitit & suspiciendus. Longa febre maceratus suis nihilominus vacabat rebus & negotiis, qua præter modum increscente morbo extenuatus vitæ finem anno functi muneris XVI. indeptus est. Postridie Emerentianæ virginis animulam suam, Deo patri creatori, Filio redemptori, Spiritui Sancto illuminatori

Digitized by Google

natori commendat; in choro præsente Domino *Frederico* fratre Abbate ad pedes sedilium Canonicorum sepultus quiescit. Anno à Christo nato CIↃ. CCC. LXIX. ipso die conversionis S. Pauli.

VIBRANDUS *Abbas* XVIII.

Transacto à funere Dn. *Theodorici* integro mense ipsa die S. Petri ad cathedram convocatis totius collegii Canonicis & Pastoribus *Fredericus* pater Abbas novam electionem prosequitur. Invocata Spiritus Sancti gratia summa concordia ecclesiæ *Beelcumanæ* Pastorem D. *Vibrandum* eligunt, ipsumque Abbatem declarant. Accepta à patre Abbate confirmatione Trajectum profectus benedictionem episcopalem consequitur. In pago *Tzungum* honestis parentibus natus *Floridum Campum* accedens accepit habitum, sed iis relictis resumpto habitu seculari *Lidlumense* institutum sollicitat. Petitioni obtemperans Abbas ipsum recipit. Scholam novitiorum frequentat, & gnaviter studet. Rursum abiens majora studia sectatus, sacerdotio decoratus, ecclesiæ in *Boxum* pastoralem curam gerens eandem resignat, & veterem nidum repetit, ordinis cultura delectatus, modestum sese & humilem omnibus præbet, tantamque gratiam adeptus est, ut ecclesiæ præficeretur *Belcomanæ*, cui recens extructæ novam turrim magnæ crassitudinis ex ipsis fundamentis erigens addit. Castrum *Amkinga* cum aliquot proximis agris emptum Abbati & monasterio tradidit. Abbas electus meridionalem structuræ quadrangularis domum incendiis corruptam addito ambitu restaurat. Contigit hujus temporibus *Vineæ Domini* Præposituram suo orbari Præposito. Canonici libera electione ipsis præficiunt Dn. *Joannem* ecclesiæ *Menaldumensis* Pastorem. Hic sororis, qua cum tranquille vivebat; usus consilio electionem resignat, Pastoratum præferens dignitati Præposituræ. Abbas ut obtemperaret illorum voto obtestans nihil impetrat. Ab Episcopo Trajectensi frequenter interpellatus de ordinando Præposito hominem ad obedientiam cogere nequit. Episcopus igitur ipsum præoccupare nititur. Abbas quo minus illud fiat graviter obtestat. Unde luxus & dissidia tanta crevere, ut Abbas conservandæ jurisdictionis gratia Præmonstratum, & hinc Romam magnis sumptibus adire coactus sit. Istoc negotio com-

Digitized by Google

compoſito aliud ex alio malum. *Balduinus* quidem ad prædicandam crucem ab Epiſcopo Trajectenſi in Friſiam miſſus, cui dum Abbas obſequium id ipſum ſuo Præſuli *Arnoldo* ab *Hoorn* conqueſtus eſt, Epiſcopus accerſito Abbate ipſum *Vollenhovium* venire mandavit. Eo profectus ſiniſtræ ſuſpicionis ignarus in vincula conjicitur præter juris & omnem rationem. Hunc diſpenſis aureorum ſcutatorum duobus millibus liberum dimittit. Hoc damno illato fratres plurimum doluere. Abbas invicta animi fortitudine fretus, eccleſiam optimis donariis, argenteis, ſericis, & byſſinis, calicum, cæterorumque monilium exornat. Prædiorum quoque terminos additis agris in *Hennaerd*, *Bavert*, *Felſum*, *Valinga* ampliat. Vitæ ſuæ tranſcurſo ſpatio Præfecturæ anno XVI. carnis ergaſtulo ſolutus in Domino moritur ipſo die S. Luciæ. Ad valvas ſacrarii ante altare S. Laurentii ſepelitur Anno CIↃ. CCC. LXXXIV.

AESGO *Abbas* XIX.

Heſſelus Orti Mariæ Abbas alibi profectus rediens ex ſcriptis ad ipſum literis intelligit *Vibrandum* defunctum. Aeris inclementia impeditus electionem differri poſtulat. Poſtridie purificationis Deiparæ itineri ſe commitit, ſub veſperam *Vallem* ingrediens rem omnem, utut ſeſe habeat, intelligit. Poſtridie ſummo mane celebrato Spiritus Sancti ſacro electioni omnes ſe præparant. Sancti Spiritus rurſum implorata gratia unanimi conſenſu Abbas declaratur *Aeſgo Vinſumenſis*, ejuſdem ſuæ patriæ Paſtor & Decanus, vir ſummæ modeſtiæ, pietatis & humilitatis, quibus virtutibus exornatus facilem ſibi ad dignitatem obtinendam acceſſum parat. Vitæ brevioris exiſtens decreta pietatis opera minime præſtare potuit. Unicum ſaltem refertur memorabile factum: Caſtrum in propinquo *Bonnetorpe Harlingen* ab ipſis fundamentis erectum & reſtauratum, cujus modo ne veſtigium apparet. Tumulo radicitus disjecto ſericas veſtes comparatas patrumque ſcripta memorant. Altero ab inito magiſtratu anno in Domino moritur, ipſo die Commemorationis animarum. Ante aram S. Joannis ſepelitur anno redempti orbis CIↃ CCC. LXXXVI.

Digitized by Google

TZIAERD XX. *Abbas.*

Ecclesia Lidlumensis legitimo orbata Pastore, ne cuilibet inhianti lupo pateret, D. *Gerbrandus* pater Abbas celeritate usus suæ filiæ adfuit, de novo sponso eligendo sollicite agit, emisso præcone ecclesiarum Pastores & fratres omnes præsentes adesse jubet, quibus collectis habita oratione electionem proponit. Cœnobitæ obsequentes suffragia proferunt, quibus visis salutatur Abbas *Tetardus* natione *Scellinganus* ecclesiæ *Vinsumanæ* Pastor & Decanus. Confirmatus consecrationem à Trajectensi impetrat. Patria illi Horn insulæ *Scellinganæ*. Primis Grammatices præceptis imbutus relicta insula monasterium accedit, in re literaria ulterius progressus solidæ doctrinæ gustum consequitur. Collectis deinceps ex hereditate pecuniis, iisque ex ærario monastico nonnihil additis in Angliam majoris eruditionis capiendæ gratia trajicit. In Academia Oxonienſi utriusque juris promotione decoratus rediit. Abbas electus pietatem sectatur, suæque doctrinæ fructum percepit uberrimum, sic ut maturo sanoque consilio plurimum polleret. Pro pastorali sollicitudine anxius quotannis ipsas juxta Patrum decreta suas visitat ecclesias, possessiones & fratrum laicorum grangias, quos ad fidem, integritatem, humilitatem, & obedientiam hortatur. *Medum* veniens confessionem auribus excipit, ad instantem Paschæ festivitatem verbo Dei recte instituit. Pro conservanda adversus vim & potentiam perfidorum hominum jurisdictione monastica, communicato cum ipsis consilio magnæ fortitudinis castrum eo loco erigere statuit. Illud ex indicio *Zjaerdamæ* nobiles, quod illorum illud quandoque obesse posset tyrannidi, quorum hinc ex confœderatis erat summa patientia, ipsum redeuntem operiuntur, adorti magna vi arreptum ad castrum deducunt, & ferreis compedibus vinciunt, quatuor ex omnibus desideratis reliqui fuga evadunt. Majori exin furore perciti congregato suæ partis *Shiringianæ* magno exercitio, quorum dux & antesignanus *Sicco* Allardi filius extitit, monasterium invadunt, deprædantur, & incendunt. *Sicco* viribus potens, confœderatus 28. ducibus reliquas monasterii possessiones & grangias occupat & demolitur, *Coldeholt*, *Vallinga*, *Vobbinga* in *Weydum*, *Amkum* in *Belcum*, in *Fraenjum*, & *Medum*. Intercedentibus magnæ

auc-

Digitized by Google

auctoritatis & judicii viris pacem inter *Lidlumenſes* monaſticos & *Sicconem* Sjaerda cum ſuis confœderatis ſtatuunt juramento ab utraque parte præſtito, formatiſque literis pacificationem nunquam interituram decernunt. *Tetardus* carcere liberatus ad ſuos rediit, paululum reſpirans datum damnum ſua induſtria reſarcire ſatagit. Inprimis de muniendo adverſus vim hoſtilem ſerio cogitat, utramque foſſam luto repurgat. Huic magnæ fortitudinis muros cum turribus & propugnaculis, ab ipſis excitat fundamentis. Horum reliquias noſtra ætate videmus. Exinde reliquas ædes incendio corruptas priſtinæ formæ reſtituit. Inſignes hoſpitum cameras ab aquilone templi, poſtmodum œconomi domus, inde piſtrina à fundamentis erexit. Nihil in omni ædificio totius monaſterii prætermiſit, quod non aliquam ab ipſo reſtaurationem meruit. Turrim eccleſiæ novam, campanam majorem ſimul comparat. In memoriam dominicæ paſſionis crucem argenteam magni pretii gemmis & lapidibus ſelectis ornatam fieri curat. Tabulam novam induſtria Aſgonis converſi delatam & ſculptam ſummo imponit altari. Hujus & nos reliquias vidimus. *Converſorum* noſocomium cum adjuncta ædicula incendio corruptum ſumma cura renovat. Defuncto Dn. *Suffrido* in *Doccum* Abbate, ex legata ipſi per Viſitatores annuos cura, aſſumptis Sacellanis, & ex converſis aliquot equitatu eo proficiſcitur. Curato funere ædem ingreditur Capitularem ad novam hortatus electionem, communi ſuffragio *Uleko* acolythus nominatur. Hunc Abbatem electum confirmavit. Rediens Abbatem D. *Vopconem* ſalutaturus, quaſſatione equi morbum fatalem contrahens in ipſo Horto Divæ Virginis ipſo die tranſlationis Auguſtini & ipſe ex hoc corrupto ſeculo transfertur ad æternam quietem, functi muneris XXXVI. Cadaver per patrem Abbatem ad vallum delatum celebrato ſacro funebri ante aram S. Laurentii ſummo omnium moerore ſepelitur Salutis CIↃ. CCCC. XXII.

HESSELUS XXI. *Abbas.*

Poſtridie tranſlationis S. Auguſtini *D. Vopco* pater Abbas convocatis omnibus poſt invocatam Spiritus Sancti gratiam ad communem illos hortatur electionem. Cui ceu patri obtemperantes magna concordia Dn. *Heſſelum* eccleſiæ in *Tuitgum* paſtorem

Digitized by Google

ipsis præficiunt. Accepta communi suffragio electione à patre Abbate ad sedem primariam deductus pro suo jure ipsum confirmat. In pago *Aesterletens* natus *Lidlum* intrans scholam frequentat, literis summopere proficiens suos coætaneos facile superat. Harum indies majori captus dulcedine sumpta hereditate Academiam invisit majoris literaturæ gratia. Rediens se suaque omnia zelo plenus divino religioni dedicat monasticæ. Virtuti studens & pietati ecclesiæ ut verus Pastor præficitur *Berlcomanæ*. Hanc ut sponsam suscipiens, quantum in ipso fuit, restaurat industria. Turrim moto tecto arundineo imbricibus tegit, anteriorem sacræ ædis partem fenestris exornat vitreis, ceteris eminentioribus, totumque templum novo sternit pavimento. Pastoris domum primariam eodem tecto lapideo exornat, agros & redditus amplificare gnaviter studet. Abbas electus *Leovardiam* proficiscitur, ab Episcopo *Matthæo* Vicario Trajectensi in sacra æde Dominicanorum consecrationem adipiscitur ipso die S. Andreæ Apostoli. Monasterium amissione multorum peste & bello desolatum solitudinem quandam referebat. Videres ædes incendio corruptas, parietes dirutos, omniaque fœtore constare terribili, idque ex prædicta clade eorum, qui *Sjaerdemanæ* sectæ fuerunt. Nec *Pibo Elama* in *Sexbirum* à præfata clade immunis extitit. Hujus *Hessels* studio anterior pars templi in *Tzomarum* novo tecto petrino ornatur. Codicem Evangelicum ipsus Evangelicus suis spoliatum laminis argenteis eadem massa & lapidibus magno emptis obducit. Horologium primus fieri curat. Veneranda canicie spectatus, œconomus prudens, restaurator diligens anno à functo munere octavo Dn. *Folkero* designato in Domino moritur ipso die Primi & Feliciani, ipse inter felices primus ante aram Apostolorum Petri & Pauli sepelitur anno incarnati Christi CIↃ. CCCC. XXX.

FOLKERUS XXII. *Abbas*

Venerabilis pater Abbas *Tjallingus* scriptis ad ipsum literis de obitu piissimi viri D. *Hessels* certior factus misso nuncio D. *Ulkonem* Abbatem in *Dockum* ad se vocat, simul profecti *Lidlum* sub vesperum applicuere. Postridie funus delatum ad ecclesiam legitimis ceremoniis curatur. Quo peracto, dato signo, quotquot jure novæ electioni interesse solent, Cano-

Digitized by Google

Canonici & monaſtici ſimul præſto ſunt, locum creandi Abbatis adeunt, habita deliberatione ſuffragia per *patrem Abbatem* colliguntur, quibus viſis ſumma animorum conſtantia *Folkerus* Abbas proclamatur. Summa omnium oritur ex tam præclari viri electione lætitia. Hunc eveſtigio pater Abbas confirmat. Hic certis occaſionibus conſecratur ab *Antonio* Vicario Epiſcopi Osnabrugenſis in vigilia Aſſumptionis virginis. Fuit *Folkerus* natione *Schellinganus*, vico *Lees* pagi *Hornenſis*, primis Grammatices rudimentis affatim excultus *Erphordienſem* adiit celebrem Academiam, magnis laboribus ſtudiis intentus ſummam aſſequitur utriuſque juris prudentiam. Erphordia rediens in Comitatu *Embdano* gravi morbo correptus de vita periclitatur. Si convaleſcat, Deo Salvatori de amplectenda religione voto ſe obſtringit. Quo facto Friſiam repetit. Lidlum ingrediens pio viro D. *Heſſelo* animi ſui ſententiam, votum quoque ab ſe præſtitum aperit. Honorifice ab illo acceptus integro biennio in monaſterio ſcholam novitiorum frequentans permanſit. Hinc Abbatis ſumptibus Coloniam repetit, ubi rurſum integris Muſarum latebris deliteſcens majorem eruditionis opinionem indeptus eſt. Rediens ſacerdotio decoratur. Hinc eccleſiæ Hornenſis & Paſtor & Decanus exiſtens, utrumque munus ſua prudentia optime diſponit. Exili corpore exiſtens animo pollebat exceſſo & magnifico. Abbas Dn. *Heſſeli* collectam pecuniam ſtatim coactus promere, pro (1) ſatisfactione cujuſdam *Laſii* à cœnobitis trucidati. Hinc aliud reſtabat eluendum homicidium *Tzallingii* eccleſiæ S. Georgii in *Aſterbirum* æditui à quodam monacho converſo Sibodo interfecti. Hac ſanguinaria mulcta ſatur arctiorem vitæ reformationem meditatus carcerem publicum grandem & firmum fieri mandat, ut vel hujus metu ab omni terrerentur violentia. Abbatis aulam variis nitelis exornat, poculorum argenteorum magnam

(1) Paſſim homicidii olim ** pœna pecuniaria. Apud Friſios etiam parricidii. Vid. veteres ipſorum leges *tit.* 1. *& ſeqq. ut & tit.* 20. Saliorum *tit.* 43. *& ſeqq.* Alemann. *tit.* 40. 76. *& ſeqq.* Bajoar. *tit.* 3. §. 2. *&* §. 13. *pr.* Ripuar. *tit.* 7. *& ſeqq.* Non intererat quis occiſus plebejus, an nobilis, clericus, an laicus. Ripuar. *tit.* 10. Saxon. *tit.* 2. *per tot.* Anglior. *tit.* 1. Longob. *lib.* 1. *tit.* 9. *pr. &* §. *ſeqq.*

** Vide tamen Tom. 3. p. 220. Noſtræ Edit.

Digitized by Google

gnam copiam comparat, Bibliothecam limicibus & cariei expositam, corruptam insuper, ipse literatus optimis libris refarcire studuit, monasterii muros & propugnacula, impia Syardamanorum factione corrupta restaurat. Dignitatis & molestiarum pertæsus, vir doctus & probus accersito Dn. *Tjallingio* patre Abbate sui officii liberam resignationem impetrat. Dato salario annuo insulam *Scellingam* repetit anno à functo officio nono, Salutis CIↃ. CCCC. XXXIX.

REYNERUS XXIII. *Abbas.*

Venerabilis pater *Tjallingus* assumpto Dno *Ulkone* Abbate in *Dockum* post longam de novo deligendo Abbate deliberationem *Lidlumenses* ad pacem & concordiam hortatur, ut futura electio sit univoca sedulo monet. Invocata Spiritus Sancti gratia communi suffragio *Reynerus* Abbas declaratur, à patre Abbate confirmatus per D. *Martinum* de *Blonda* Trajectensis Episcopi Vicarium inauguratur. Hic quondam ordinis Canonicorum Regularium in *Fenjum* Præpositus extitit. Summis precibus à *Folkero* Abbate, suorum fratrum exigui numeri habita ratione, locum in *Lidlumensi* collegio impetrat. *Folkerus* hominis modestia & humilitate delectatus causas ipsius promovet, & ecclesiæ S. Joannis ipsum post adeptam dignitatem præficit. Defuncto postmodum Dn. *Henrico* ecclesiæ *Sexbirumanæ* Pastore *Reynerum* delectum defuncto subsequi præcipit, quem & ipsum illi sua industria successorem designat. *Reynerus* hac decoratus Præfectura muneri inutilis admodum extitit. Nulla in ipso sollicitudo, nulla in rebus gerendis prudentia. Quamobrem & ipsa huic perpetuo fortuna inimica admodum fuit. Major pecorum domus voraciſſima flamma interiit. Hanc dum studet novam erigere, viribus & consilio destitutus contracto ære alieno multos agros & prædia in *Bellekom* & aliis locis plurimis creditori tradita oppignoravit, unde summum monasterio dispendium, quibusdam agros & prædia negantibus. His rursum in perpetuum ab alienatis sequitur magna ex prava administratione penuria, exhauritur penus, sacerdotes ordeaceum panem fame pressi pro deliciis habent, lac pressum bibentes cerevisiam desiderant. Tandem de ratione reddituum reddenda meditantur fratres. Vocato patre Abbate *Tjallingo* rem omnem de so-

cordi,

Digitized by Google

cordi, prava, & fœda administratione ipsi replicant. Quibus compertis convocatis in æde Capitulari omnibus *Reynerum* de socordia, negligentia & siniſtra Reipubl. administratione convictum sua dignitate exonerat functi officii anno VIII. redempti orbis CIↃ. CCCC. XLVII. Ecclesiæ *Spannomensi* præfectus brevi intervallo temporis in Domino moritur. Lidlum delatus in ædicula Divæ Virginis sepelitur Ann. CIↃ. CCCC. XLIX.

TIEBBO XXIV. *Abbas.*

Omni re cum *Reynero* transacta consilio venerabilis Domini *Tzallingii* ad concordem electionem hortati summis votis optatum Dn. *Tjebbonem* Abbatem nominant, quem eveſtigio pater Abbas confirmat, & ab Episcopo Trajectensi consecratur. Ante monasterii ingressum *Tjebbodus* præbendarius ecclesiæ *S. Michaelis* Haringensis commemoratur fuisse. Corpulentus statura procera à Folkero admissus ordinis rigorem ingenti modestia & humilitate sequitur, quibus virtutibus omnium animos in se convertit. Prior designatus iniquis *Folkeri* conatibus resistens, reliquis fratribus opem ferentibus carcerem erectum confringit, miseros conversos injusto carceri mancipatos liberat, & injecta flamma incendit. Quo facto tantum apud suos favorem meruit, ut ipsius perpetuo memores ostium adipiscendæ dignitatis futuræ aperuerit. *Scellinganæ* ecclesiæ præfectus patriam suam multis decoravit beneficiis. Abbas exinde electus de veteri pietate nihil remittens omnibus commodo fuit, nemini incommodus. Dormitorium Canonicorum temporis progressu labefactatum magnis sumptibus restaurat. Id ipsum & pecorum ædificiis præstitit. Multas molestias & sumptus patitur à *Roordamanis* nobilibus. Hi suo jure ne dicam injuria ecclesiam *Tzummarum* Lidlumano studebant eripere monasterio. Per vim Pastoris ædes occupant, ex suo arbitrio secularem virum *D. Eponem* per se pium & probum ecclesiæ præficiunt. Cœnobio multos agros & prædia adimunt, quod summo astu conficiunt. Simulata cum D. Abbate viro integro amicitia ipsum ad cœnam vocant in suo castro benigne. Jam binas scripserant literas argumenti plane diversi. Harum prima cujusdam litis pacificationem ab ipso subscribendam continet. Altera magnam agrorum Lidlumensium mutationem. Primas illi propositas perlegens petito calamo subscribere cogitat. Quod dum

dum ſtudet, ipſi ex induſtria lectas literas ſubtrahunt, atque in abitum illius potius differendum cenſent. Ille vir bonus obſequitur, poſt largam potationem abeunti literas referunt, at non eaſdem. Ille literas eaſdem, quas prius legerat, ſuſpicans inconſulte admodum ſubſcribit, & abiit. Roordamani poſtmodum muniti his literis agros invadunt & occupant in hunc diem. Illud dolorum indicium. In reliquis *Tjebbo* prudens extitit, qui omnia evacuata abundante annona replevit. Cæterum illatæ fraudis damnum ad extremum halitum illi perdoluit. Vitæ peracto ſpatio ſuæ dignitatis anno III. hominem exuit, Salutis anno CIↃ. CCCC. L. In choro Abbatum meridionali ſepultus quieſcit.

FOLKERUS *ſecunda vice.*

Piæ memoriæ D. *Tjebbone* ſepulto, D. *Tjallingio* patre Abbate cum reliquis ordinis Viſitatoribus annuis præſente Canonici omnes in hoc ſunt, ut *Folkerum* precibus ſollicitatum priſtinæ reſtituant dignitati, quod dum Abbas pater omnibus modis diſſuadere conatur, Canonici majori conſtantia pergunt, & ipſum præmonitum de electione unanimi conſenſu Abbatem rurſum eligunt. Electum Abbas confirmare recuſat, nec ut id faceret *Folkerus* precibus impetrare potuit. Quæ res præter omnem exſpectationem ipſum aliquamdiu ſuſpenſum tenuit. Inito cum ſenioribus conſilio *Brabantiam* adiit. Salutato Abbate *Everbodienſi* eo tempore à *patre Abbate* Præmonſtratenſi Legatus in ſpiritualibus extitit. Hic impetrata confirmatione lætus rediit. Summo honore exceptus ſuis fideliter præeſt. De reſtauratione reformationis multum ipſi cum monaſticis negotii fuit. Ordinis vigore ſenſim frigeſcente plerique laxiorem viam ingreſſi reformationem ægre admittebant. Ille probus & integer de ordinis & ſtatutorum obſervantia nihil remittens indulgere quicquid potuit pœnitentiarum macerationibus & carceris ſqualore uſus invidiam, qua in quovis collegio nihil perniciosius, contrahit. Hæc alit lites & ſimultates, ac velut in favilla ſublimis ignis compreſſa, tametſi præter fumum diu nihil proferat, ſi modo fuerit levi flatu excitata, opertam producit flammam. Quod in cœnobitis conſpicuum fuit. Hi ad tempus preſſo favore de modo hoſtibus ipſam prodendi conſilium ineunt.

Digitized by Google

ineunt. *Roordamani* præ cæteris huic odio Vatiniano & implacabili erant infensi. Hi clanculum cum fratribus rem communicant, ut vel hac via dignitate pulsus sui vigoris pœnas luat. Designatus dies & hora, qua ipsus in aula solus morbo senioque confectus posset opprimi. Ad dictam horam fit campanarum compulsus. Ex insidiis prosiliunt hostes, trajecta monasterii fossa à parte orientali Abbatis aulam reseratis valvis, effractis fenestris, invadunt. Ipsus Joannes Roorda conclave Abbatis ingressus ipsum solum offendit, durioribus verbis & contumeliis aggressus capit & vincit, deductum ex aula brachiis monasterio pellit, turpiter admodum. Abbas ostiorum fragore excitatus marsupium auro plenum in subjectum urticetum fenestra ejiçit, ejectum à militibus intercipitur. Fiunt hæc spectante toto collegio anno suæ Præfecturæ postremæ XVIII. partæ Salutis CIↃ. CCCC. LXVIII. Paulo post moriens sepulchro in sacello D. Virginis ab se præparato quiescit.

XXVI. RIOERD ROORDA.

Joanni erat frater viduus *Rioerd.* Hic ducta uxore filia *Scheltonis* à *Liauckama* ipsam non relicta prole amittit. Hinc cœlibem vitam eligens, illiteratus, Præposituram Canonicorum Regularium in *Aenjum* ingreditur. Studiosus pro viribus existens monasticem profitetur. Sacerdotio decoratus satis proficit, Joannis ductus pravo ingenio Abbatem *Wilhelmum* Orti Mariæ de fratre † *Joanne* in suum contubernium recipiendo frequenter sollicitat, sed frustra. Sibi metuens omnibus quoque cœnobitis reclamantibus *Joannes* sumpto satellitio armato ipsum *Rofridum* manu violenta nec sine sanguinis effusione Horto Virginis infert, sumptoque habitu candido fratri injici curat, & abit. Hinc *Rofridus* magna laborans invidia omnibus ob ingentem stupiditatem, literarum ingnorantiam, & barbariem ludibrio extitit. Pulso deinde per vim *Folkero* Abbate venerando acceptum illum ipsi *Folkero* corruptis munere quibusdam Canonicis substituit, sed ordinis & dignitatis confirmationem impetrare nunquam potuit. Præter jus & consuetudinem Abbas factus perpetuum alit satellitium hominum stolidorum, quorum temeritate graviter affliguntur sacerdotes, illi præsertim, quorum in electione impetrare consensum nunquam potuit, ut in *Jacobo Zelando* infra latius prosequemur. Habuit suos sycophantas, palpones, & gna-

† *Rofrido.*

Digitized by Google

thones, quorum adminiculo uſus eccleſiæ redditus miſere conſumpſit. Præfecturam ipſius minus fauſtam cœnobio futuram ipſum ab ingreſſu infelix præſagium innuit. Ipſa nocte prima ab inito magiſtratu præcipua pecorum domus ſumma negligentia excitata flamma incineratur, & ex inordinato elemoſynarum diſtributione magna fit eduliorum inopia, ſic ut Canonicis neceſſaria ciborum ſuſtentatio negata ſit. Ne omnia ſimul conſumerentur bona monaſtica, monilia eccleſiæ fideles horum conſervatores, crucem argenteam, pedum, thecam corporis dominici ſimul colligunt, ſub noctis medium egreſſi *Franekeram* deferunt, fidiſſimo amico credunt. Abbas omne monaſterii pecus tantopere minuit, abliguriendo, vendendo, & diſtrahendo, ut vix decem vaccæ reſiduæ manſerint. Tandem de confirmatione impetranda ſollicitus, ſine cujus adminiculo conſecrari minime potuit, mittit Præmonſtratum virum magnificum D. *Petrum* eccleſiæ in *Dronrtpis* Paſtorem. Hic re infecta domum revertit. Alteram rurſus inſtituit legationem ampliſſimam, inſignem pateram argenteam operculo ſplendido, aquiliana forma, pretioſisque lapidibus ornatam comparat, nucis putamen argenteis filis diſtinctum addit: Hanc numeratis D. *Wilhelmo* patri Abbati, *Veſſelo* Præpoſito *Vineæ Domini*, quinquaginta coronatis pro impetranda confirmatione mittit. Nec hi ſplendida ſua legatione quicquam efficiunt. Vides optime lector firmum & immobile patrum pro conſervanda juſtitia pectus. Omnibus deſtitutus præſidiis Vicarium præter modum languidum accedit Epiſcopi Trajectenſis. Hunc munere & precibus eo adigit, ut intermiſſis ceremoniis languida manu ipſum benedicat, qui triduo poſt datam benedictionem moritur. Hac accepta, nec longius differendum rati, collecti ſimul Canonici, emittunt *Præmonſtratum*, qui omnia ad unguem explicet. *Præmonſtratum* veniens apertis literis Abbas in monaſterio *Lidlumenſi* turbata omnia comperit, præterque decorem cuncta fieri, communicato conſilio literas remittit, quibus ipſum dignitate per vim obtenta privat, reliquos fratres ab obedientia illi veſut legitimo ſucceſſori debita abſolvit & relevat. Hæc allata magnam excitant tragœdiam. Ille animos multorum ex acceptis literis à ſe abalienatos videns nec ſuæ poſſe ſubjici obedientiæ hos carceribus plectit, illos relegat, cæteros pœnitentiarum afflictat moleſtiis. Hac perpetua tyrrannide uſus, debilis, pecorum

Digitized by Google

rum jactura, ædificiorum quoque ruina monasterium deturbat. *Leovardiam* profectus in itinere adventantis morbi sensit aculeos. Lecto decumbens morbo incrudescente de mortis præparatione fit mentio. Piis confortandus admonitionibus magis furit. Postremo in dementiam versus diem claudit extremum. Anno Præfecturæ IV. Salutis CIↃ. CCCC. LXXI. Cadaver Lidlum delatum sepelitur.

AESGO II. *Abbas.* XXVI.

D. *Roorda* sepulto Canonici exitu illius læti novam instituunt electionem, qua ex Patrum decreto vice servata post invocatam Spiritus Sancti gratiam, summo animorum consensu D. *Aesgonem* ecclesiæ in *Aesterbirum* Pastorem secularem, natione *Sexbiromensem*, Abbatem eligunt. Ab ipsa electione ordinem suscipiens confirmationem à *patre Abbate* facile impetrat. Huic statim ab inita præfectura *Roordamani* novas pararunt insidias, viri præter modum bellicosi, & invidia pleni. Hi præteritam fratri injuriam ulciscentes perpetuas illi struunt insidias. Amicitiam rursum simulantes monasterium navigio intrant, benigne accepti summa humanitate tractantur. Splendidum apparatur convivium. Famulitium adducunt amplum. Abbas ex dicto Apostolico benignitate illos superari posse suspicans nihil non molitur, quo illos in suam pertrahat amicitiam. At vir sapiens inquit, *inimico reconciliato ne nimium cito credideris.* Roordamani instructas sensim retegunt insidias. Cum Abbate de quibusdam agrorum terminis ex composito acriter contendunt. Interim pediseque ludentes ad hypogæum descendunt, apertoque ostio ferreo ex insidiis prodeuntes hostes intromittunt. In aulam ingressi omnia turbant, totum percurritur monasterium, auferuntur ex poculis argenteis, multis quoque templi ornamentis omnia, ipsum Abbatem virum spectabilem tali ac tanta contumelia minime dignum, simul vinctum abducunt, captivum retinent. Claruit eo tempore inter reliquos Frisiæ nobiles magni niminis *Vibo Grouſtins*, à raso vertice *Schoone Vibo* dictus, in *Englom* primus, vir magnæ virtutis & audaciæ. Hic à *Lidlumensibus* de subsidio impetrando sollicitatus missis literis Joanni scribit & mandat ab armis monasterio inferendis ut abstineat, ipsum Abbatem liberum suis restituat. Quod ni faciat apertum illi bellum dictum sciat. *Joannes* cunctantius agens rem ex in-

dustria differt. *Vibius* captata occasione militum selectissimorum collecta manu eo properat. *Ludlimensium* auxilio fretus ipsum castrum sub natalem Domini invadit, deprædatur, Abbatem liberat, & incendio corrumpit, templi monilia recipit. Reliqua abalienata fuere *Aesgo* dignitati restitutus veri Pastoris curam pro ovibus gerit. Undique coarctatus animi constantiam nihilominus servat, monasterio omni necessario victu, pecore, agricultura, penu, & frumento prospicit, novam ecclesiæ turrem petris tectam fieri magnis sumptibus curat, paternam in *Menaldem* possessionem *Maer* vocatam Lidlumensi contulit monasterio. Vitæ finem nactus in Domino moritur feliciter suæ dignitatis anno XIV. nati Salvatoris CIↃ. CCCC. LXXXIV. Lapide rubro tectus quiescit.

NICOLAUS XXVII. *Abbas.*

Canonici Vallis Divæ Virginis simul collecti de novo eligendo Abbate, qui tempore nunc duro & turbulento feliciter præesse possit, solliciti sunt. Jam in Frisia bello ardebant omnia, nec quisquam ab injuria tutus erat. *Sciringiorum* magna erat potentia, nec minor *Vetcoperanorum*. Hic quandoque viribus impares *Groninganorum* implorabant subsidium. Ceteri externo milite inducto semet tuebantur. Unde magni de milite alendo sumptus debuere fieri. Cœnobitæ re communicata communi suffragio conditionalem pronunciant electionem. *Nicolaum*, si statim ab electione habitum sumat monasticum, erat quippe secularis ecclesiæ Franekerensis pastor, Abbatem eligunt. Sin minus, electionem illam nullam prædicant. *Nicolaus* electus in ipsis feriis natalitiis electores perbenigne excipit, habitus mutationem differendam ratus monasterii administrandi curam nihilominus servat. Idque præter omnium *Lidlumensium* expectationem durat integro biennio. Sic ut venerabili patre *Tacone* confirmationem nunquam nisi candida veste sumpta impetrare potuerit. Duorum annorum spatio peracto quorundam hortatu candidam sumit Ann. 1486. Sibi sapiens quædam monasterii bona religione sensim degenerante abalienasse dicitur. Fatali morbo correptus vitæ finem sibi imminere sentiens ad Vineam Domini deferri exoptat, ubi & paulo post morbi violentia superatus in Domino moritur, anno à functione muneris IV. Salutis CIↃ. CCCC. LXXXVIII. in choro Abbatum sepelitur.

XXVIII.

Digitized by Google

XXVIII. JACOBUS ZELANDUS.

Canonici Lidlumenſes ſimul collecti poſt invocatam Spiritus Sancti gratiam, præſidente electioni venerabili patre Abbate D. *Tacone Abbinga*, *Jacobo* Abbate in *Doccum*, ſummo animorum conſenſu Dn. *Jacobum Zelandum* eccleſiæ Leoverdianæ Paſtorem ſupremum, Canonicum *Lidlumenſem* Abbatem ſalutant. Statim ab electione confirmatus ab Epiſcopo Monaſterienſi ipſo die S. Paſchæ conſecratur. Erat Jacobus natione Zelandus à venerabili patre Abbate *Folkero* ob inſignem eruditionem receptus, juvenilem ætatem morum probitate velut ipſa canicie ſuperans, ſic ut ante maturam ætatem ſacerdotii gradu decoraretur. Prior deſignatus munus illud ceu Spartam nactus optime coluit, in *Bajum* virginibus præfectus ſumma laude monaſterii clavo præſedit. Attamen invidiæ pœnam ſuſtinens ob morum factorumque rectitudinem, ab ipſis ſororibus monitus *à Romberto Gabbinga* nobili & bellicoſo ſibi cavere coactus eſt. Hic nempe in caput ſuum jurarat. Electionem liberam eccleſiæ *Vinſumenſis* adeptus in tricis callide ſemet ſubducit, & monaſterium relinquit, majori dulcedine captus ſtudiorum, impetrata ab Abbate venia, Sacellano conducto, *Lovanium* adiit, juris utriuſque ſcientiam adeptus ovans rediit. Hinc eccleſiæ in *Sexbirum* præfectus frequenter *Lidlumenſe* frequentat collegium. Summa uſus liberalitate venturæ dignitati præludia ſtruit. *Leovardienſes* precibus à patre Abbate *Horti Mariæ*, cujus ditionis Paſtoratus ille conſiſtit, impetrarant, ut delectu habito ordinis Præmonſtratenſis collegio Paſtorem eligere poſſent. Hac ratione evenit, ut *Zelandus* illi præficeretur eccleſiæ. Proinde ſumma Paſtorali cura auctus, dum vidit civium increſcere luxum, divitias, & ſuperbiam, triumphum & choreas ab imo pectore † geniſcens de abitu meditatur. Hæc eo meditante commodum ipſi præſentatur proprii monaſterii electio. Quod confirmatus poſt conſecrationem acceptam ſolo rexit quadriennio. Hic ſtructura tametſi abſtinuerit magnam æris alieni copiam ſolviſſe dicitur. Aqua intercute laborans ſenſim vires deficiunt. Vocato patre Abbate Dn. *Tacone* viro ornatiſſimo collectis omnibus liberam impetrat manumiſſionem. Dato ſalario annuo *Medum* profectus, ſolitariam vitam eligens, paulo poſt moritur,

† *ingemiſcens.*

Digitized by Google

trecentos florenos aureos monasterio relinquens. *Lidlum* delatus in in choro Abbatum tumulatur anno partæ Salutis CIↃ. CCCC. XCII.

PETRUS VALK XXIX. *Abbas.*

Turbatis in Frisia rebus omnibus monastica dignitas difficile servari poterat. Tantus omnium ex *Schiringianorum & Vetcoperanorum* pernicioſa classe furor extitit. Necessarium igitur fuit monasterio *Lidlumensi* de novo & prudenti oeconomo prospicere, qui huic naviculæ præsidens clavum tuto gubernare posset. Summo animorum consensu Tacone præsidente electioni designatur Abbas Petrus Valk Præpositus in *Vinea Domini*, qui statim à *Patre Abbate* designatus Trajecti benedictionem impetrat. Fuit hic *Petrus* natione Hollandus Harlemensis nobili *Valkorum* familia oriundus. Grammatices præceptis satis in schola Harlemensi instructus *Aesgonem* patrem Abbatem salutat, animi sui sententiam ipsi explicat. Ille hominis facundia delectatus ad se recipit. Hinc virtuti & literis semet totum addixit, quibus tantum profecit, ut reliquos facile superarit, omnium gratiam & favorem ingenii solertia morumque probitate venatus, charus omnibus valde extitit. Erat nempe facie decorus, ingenio aperto, lingua fluente dulci & jocosa. Sacerdotio decoratus ampliſſima illi ex patria adfertur quingentorum coronatorum hereditas, quibus acceptis *Aesgonem* Abbatem obnixe precatur, ut in suum commodum eos vertere liceat. Quo impetrato Coloniam pleroſque anteceſſores suos imitatus proficiſcitur, ſtudiis gnaviter incumbens ſtudii juris utriuſque ſummam conſequitur prudentiam. Rediens eccleſiæ *Vinſumanæ* Paſtor eligitur. Eccleſiaſticis rebus bene curatis collegii virginum in *Bajum* & Prior & Oeconomus deſignatur. Dn. *Veſſelo* Vineæ Domini Præpoſito decedente hic præ ceteris omnibus dignus judicatur, qui viro optimo & prudenti ſuccedat. Hinc Abbas electus eandem ſervat & modeſtiam & pietatem. Videns monaſterii *Lidlumenſis* ædes ruinoſas ſummo labore & induſtria reſtaurare cogitat exordium ſumens ab ipſa ſacra æde. Hanc integro tecto novo petrino ſupplet, quod ab *Aeſgone* intermiſſum erat. Tres templi teſtudines poſteriores ex veteri incendio necdum reſtitutas adductis fabris murariis erigit, fabrorum incuria relapſas ſecunda vice magnis ſumptibus integre reſtituit. Hinc

reli-

Digitized by Google

reliquas monasterii ædes, horrea, stabula, molam, pistrinum, omnia hæc suis ** referuntur sumptibus: Hujus temporibus accidit salutifera Reipubl. Frisiæ mutatio. *Albertus* Saxo à Majestate Cæsarea hereditariam accipiens Frisiæ defensionem Ann. CIↃ. CCCC. XCVIII. Dn. Willibrordum Archicancellarium ad occupandam præmittit *Frisiam*. Hanc dum bipartitam videt, illamque non posse absque magna militum manu, sumptuumque ingenti copia possideri & occupari, omnes *Vestergoanas* urbes voluntaria traditione occupat, *Sciringianorum* sectæ omnes. Quibus occupatis restabant soli *Ostergaenses*, quorum metropolis *Leovardia* illi sola facessit negotium Groninganorum potentia freta. Victi pulsis Groningensibus *Villibrordo* fidem promittunt, quibus & mulctam & castrum firmum perpetuæ obedientiæ jugum in ipsa urbe oppidanorum sumptibus construit. Anno CIↃ. IↃ. Franekera per Saxonem patrem obsidione liberata pulsis *Groninganis* & horum assecl is Saxo pro sua industria omnia in tranquillam formam restituit. Novam *Leovardiæ* Curiam XII. virorum doctorum constituit, quorum velut supremo judicio tota subjiceretur Frisia. Huic Senatui ob insignem juris utriusque prudentiam & noster adscribitur *Petrus*, quod morum civilitate & integritate Saxoni *Georgio* summe acceptus foret, quo cum arctam perpetuo coluit necessitudinem à Dn. *Petro* magnis exceptus conviviis. His autem sumptuosis fratrum in se concitat opinionem sinistram, quod pro tenui redditu um numero splendidis conviviis exhauriret ærarium monasticum, unde & bonorum ecclesiæ helluonem ipsum sæpius pronuntiant. Præterea vino & Venere plus satis indulgens incaute admodum ambulat. Summo studio observatus rei Venereæ infimulatur. Vocato Dno *Tacone* Abbinga patre Abbate in æde Capitulari convocatis omnibus redditu um monasterii rationes exigunt, ille ut erat animo plane heroico, horum non ferens instantes calumnias & interpellationes resignationem decernit. Impetrato salario annuo cedit Præfecturæ anno XVII. Salutis CIↃ. IↃ. V. aulæ superioris camera unoque famulo contentus ad vitæ exitum in ea perdurat. Postmodum anno Domini CIↃ. IↃ. XVIII. in Domino moriens ad pedes D. *Kempensis* humatur, vir multæ doctrinæ, lectionis & scientiæ.

** Leg. *reficiuntur.*

XXX. JOANNES DUIVELANDUS.

Dno *Petro* viro spectabili recedente magna fit in electione fratrum discordia & animorum disjunctio. Venit pater Abbas D. *Paulus*

Digitized by Google

Paulus Boukholt. Hic probus & manſuetus qui pro electione redintegranda nova plurimum laborat. Hic dum nihil efficit, ex improviſo Dn. *Joannes Duivelandus* Abbas *Doccumanus* opera & favore Georgii Saxonis ſubmiſſus dignitatem accipit, multis fruſtra reclamantibus. Quamobrem & monachos omnes ipſi minimus obſequentes habet, quos poſtmodum duriori addito pharmaco ad reſipiſcentiam & obſequium compulit. Confirmatus à patre Abbate more veteri monaſterium Bajum accedens obedientiam illi ut præſtent omnes difficile admodum conſequitur. Hos quod petulantius in ipſum dixiſſent arctioribus diſciplinæ reſtringit vinculis. Rediens Præfecturam ſuam admodum moleſtam eſſe comperit, ideoque minus proſperam & jucundam ex innata quorundam pertinacia, quos pro ſuis viribus certis quibuſdam adhibitis remediis reprimit. Attamen de ſua ſollicitudine nihil remittens utilitati ſtuduit, omnia agri culturæ neceſſaria promovit, vaccas, boves, oves, & pecora, ſine quibus monaſterii domeſtica inſtitutio conſiſtere nequit. Reſtaurationi animum adjicens, quantum in ſe fuit, præſtat quidem, ad præter modum inconſulte & ſtolide. Bibliothecam in ambitu inferiore ad templi valvas meridionales inſipide admodum collocavit. Exinde ambitum ſeptentrionalem continuata teſtudine opus inſigne diruit. Quo facto templi altitudinem in grave conjecit diſcrimen, quod ſuis parietibus templi nititur altitudo, & ni maturius trabium cinctura ferreis quoque repagulis proſpectum fuiſſet, ſummum templi corruendi diſcrimen cœnobitæ incurriſſent. Uno eodemque tempore in monaſterio *Lidlumenſi* tres fuere Abbates D. *Taco*, *Petrus Valck*, & *Duvelandus*. Horum quiſque una eademque nocte natalis Domini ſacrum celebrat. Prior *Taco* primum, *Valco* ſecundum, ſummum *Duvelandus* celebrat. Simul refectorium ingreſſi, dato vini poculo, gaudium excitant. Æſtate ſequenti D. *Taco* peſte correptus in Domino moritur anno XII. poſt milleſimum quingenteſimum. Ad pedes Abbatis *Etholoci* ſepultus quieſcit. Gliſcente rurſus invidia Joannes ſua protervia, ſocordia, atque inutili adminiſtratione novas excitat tragœdias. Vocatur à Canonicis Abbas *Paulus*, de omnium redditurum ratione ſubducenda, initur ratio, quam dum ſtudioſe admodum exigunt, ille in defenſionem ſui, quod ad rem faceret, nihil adducit. Claruerunt eodem tempore multi pietate & doctrina præſtantes viri,

Digitized by Google

viri, quorum judicium ſubterfugere minime potuit, licet multis uteretur verborum ambagibus, quorum hi præ ceteris fuere inſignes, *Joannes* KEPPEL Prior in *Bajum*, *Henricus Abſolutus*, *Theodoricus Hallen*, *Hermannus Swollenſis*, *Vibrandus* Paſtor in *Berlkum*, *Gerlacus* paſtor in *Menaldum*, *Nicolaus Veensdrecht*, *Ludolphus* Sacellanus, *Tjepko* Paſtor in Spannum, *Joannes* Groningenſis Paſtor in *Vinſum*, *Cornelius* Paſtor in *Tzummarum*, *Isbrandus* Paſtor in *Sexbirum*, *Everardus* Paſtor in *Hoorn*, *Jacobus Trajectenſis*, *Joannes Oudewater* Canonici, viri magnifici. Quorum conatui dum juſtis nequit rationibus occurrere, dignitate movetur, anno à magiſtratu inito x. Salutis CIↃ. IↃ. XVIII. Hic paulo poſt moriens in poſteriori ſacræ ædis parte ſepultus quieſcit.

XXXI. JOANNES KEPPEL.

D. Joanne *Duvelando* exonerato Abbas *Paulus* novæ præſidens electioni oratione longa ad mutuam hortatur amicitiam. Communi decreto facto eliguntur quatuor, quorum judicio Abbatis electio conſiſteret. Hi ex ſe creatum Abbatem *Joannem* deſignant. Hic ingenti applauſu exceptus, quod ex proprio conſtaret cœtu magnam excitat lætitiam. A patre Abbate confirmatus appetente vere ab Antiſtite Trajectenſi conſecratur. Ipſo die S. Joannis Baptiſtæ primum ſacrum celebraturus omnes ex rure monaſticos ſimul invitat, quos celebrato convivio liberaliter dimittit. Clara nobilium à *Keppel* familia ortus animi nobilitatem ſua prudentia declaravit. Tempora nactus præter modum horrida & bellicoſa variis exercetur turbarum procellis. Friſii nempe Saxonici imperii pertæſi novam inſtituunt rebellionem. Hi Gelrorum Ducem Carolum, illi Comitem accerſunt *Embdanum*. Gelrus ingenio acer & fervidus, verus Martis pullus, data occaſione ingenti militum manu Friſiam ingreditur: *Snecam*, *Slotam*, & *Bolſwardiam* occupat. Saxo Friſiorum cernens invictam pertinaciam, ſumptuum magnitudinem, regionem longe à ſe diſſitam, † *Maximiliano* Imperatori, facta de ſumptibus tranſactione, provinciam ultro reddit. Hic è veſtigio milite

† Non *Maximiliano*, ſed *Carolo* V. nepoti. Connivit Maximilianus, & confirmavit ceſſionem. Nam & pactis, ut confirmaret, ſpeciatim expreſſum Ann. 1515. Winſem. *lib.* 14. *hiſt.*

Digitized by Google

milite conscripto, missis Ducibus, *Florentio* Burensi, D. Wassenario, *Felice* Comite de Moers, Frisiam Burgundiorum nomine invadit. Hi Saxonis traditione *Leovardiam*, *Franekeram*, & *Harlingam* milite præsidiario firmant, muniunt, & occupant, Unde bella, lites, furta, & latrocinia. Uterque Gelrus & Burgundus pro Frisico certat imperio. Hæc dum fiunt, utrimque plurima inferuntur damna. Gelrorum milites Franequerensibus insidiati, *Tzom*, *Lidlum*, & *Bergum* castris latis muniunt, sacerdotes cœnobio pulsi modico salario & literis acceptis Brabantiam petunt. Variis recepti monasteriis tempora præstolantur tranquilliora. Tandem egressi *Gelri* monasterium hostibus relinquunt, *Franequerenses* ipsum misere spoliant, & incendunt, reliqua sic deprædantur, ut ex ostiis, fenestris, cancellis, cardinibus, vitris, plumbo, ferro & stanno nihil remanserit, ipsum templum illato stramine student incendere, testudine impedita flamma non succedit. Idem fit in monte S. *Michaelis* à milite veterno, quorum equi in ipso templi sanctuario stabulantur, tantaque fœditate omnia conspurcant, ut solo dormitorio inviolato nihil reliquum manserit, quod horum turpitudine non sit violatum. Anno XXIII. pulsis Gelris omnique turba semota tranquillitatem nactus Abbas disperſa membra missis literis undique recolligit, monasterii restaurationem aggressus agris & pascuis necessaria inprimis comparat, equorum & vaccarum stabula ex integro erigit, ecclesiam renovat, mutato sacrario ædem Capitularem ex eo facit, altaria posterioris templi nova, *Eleonis* Abbatis tumbam, organum, sedilia sacerdotum, horologium, tabulam summi altaris novam, vestes sericas albas, novos Codices summo studio, magnisque sumptibus curat fieri. Reliquam ædium structuram auspicatur, totum ambitum nova testudine & cocto lapide obducit, refectorium novum, culinam novam simul exstruit, hospitium, cameras, pistrinum, Abbatis aulam mirum in modum reficit, sic ut veri restauratoris titulum perpetuo meruerit. Selectum insuper Canonicorum, undique accitis juvenibus doctis, collegium quindecim aut sedecim sacerdotum instituit. Erat *Joannes* moriens & vita integra, pia & honesta, staturæ eminentis, corpore robusto, & compacto, colore subfusco, vultu tristi, facies cicatrice deformata illi nomen dedit, in cibo & potu frugalis & sobrius, cerevisiam bibebat annuam Martiam.

Laneus

Digitized by Google

Laneus erat totus, panno lineo nunquam usus. Diurnis, nocturnisque sacris gnaviter interfuit, sic ut sui officii nullum intermiserit festum, quin ipse sacro præfuerit. Erat doctrina mediocri & sufficiente, summam fratrum gerebat sollicitudinem, ne levi saltem occasione data externo subjicerentur dominio. Voce submissa utens durior aliquando videbatur, quo suis terrori quandoque extitit, & tantum valuit, ut eo solo perterriti omne præstarent obsequium. Carceris rigore ob quodvis delictum nunquam usus dicitur. Cum *Georgio Schenckio* arctam colebat amicitiam, illique summe charus fuit, ob vitæ in illo compertæ integritatem. In omnibus Comitiis magna illius authoritas fuit, quem & patrem appellare non erubuere *Frisiæ* primarii. Majestati Regiæ sua industria ingentem pecuniarum copiam comparatam mille Carolinorum commodato numerat. Soluto omni debito trecentos ærario successoris florenos relinquit. His rebus feliciter actis vitæ finem sortitur Præfecturæ anno vicesimo quinto. Mortem adventantem certis indiciis sentiens ipso die S. Stephani monasticos omnes ad se vocatos ad pietatem & pacem sedulo hortatur, supplicationes pro ipso fieri jubet, ut impetrata divina gratia feliciter hinc migrare possit, dicta delictorum confessione, & sancto inunctus oleo, toto adstante collegio in Domino moritur anno Salutis nostræ 1543. ipso die S. Joannis Evangelistæ in medio chori sepultus, lapide opertus quiescit. Laneis quum uteretur indusiis in ipso mortis articulo vix illi persuasum fuit, mutatis illis lineis uteretur. Jubet præterea, ne ipso decedente cuiquam sint molesti aut infensi, colonos omnes ipsi ad obolum numerasse proventum. Commendato illis ex sorore nepote D. *Godefrido* in Domino moritur anno salutis ** 1542. At Prior Lidlumensis *Joannes* Godefridi frater futuram fratris electionem, quam summopere optabat, lento & difficulter videns procedere adjutus prudentia & auctoritate Domini *Johannis* Trajectensis Menaldumensis ecclesiæ Pastoris, cujus ob senium & doctrinam magna erat æstimatio, electionem promovet. Quo impulsore communi suffragio Godefridus ecclesiæ in *Tzummarum* Pastor Abbas declaratur. Electum Hasselensis confirmat. Instante quadragesima *Trajectum* profectus consecrationem in se recipit. Erat *Godefridus* natione *Zwollensis*, familia Doeis, materna stirpe *Keppel*,

** Supra 1543.

Joannis ex *Aleyde* ſorore nepos. Hic avunculi ſuaſu religionem deſiderans Friſiam &c.

GODEFRIDUS XXXII. *Abbas.*

Exequiis pro more veteri peractis præſente Domino patre Abbate *Joanne* Haſſelenſi Lidlomenſes ſimul collectos ædem ingredi Capitularem mandat ſacri numinis implorato præſidio novam electionem decernunt. Eliguntur ex præſtantioribus ſex, quibus plena datur ex ſeſe Abbatem creandi poteſtas, orta ex præeminentia altercatione, dum neuter alteri cedit, ægre admodum de Abbate creando inter illos fuiſſet conventum, ni mature Prioris Joannis ‡ conſilio fratre *Godefrido* † *Deditius* proſpectum de electione fuiſſet. (1) Hic fratris cauſam cernens lente admodum procedere auctoritate D. *Joannis* Trajectenſis in *Menaldum* Paſtoris, cujus ob eruditionem & ſenſum magna erat æſtimatio, Godefridum conventus nomine Abbatem pronunciat. Quo facto reliqui omnes confirmant. Sic ad ædem reditur Capitularem. Electum pater Abbas Haſſelenſis confirmat, inſtante quadrageſima *Trajectum* petit, & Abbas inauguratur. Fuit Godefridus Zwollenſis familia *Doeys*, materna familia à *Keppel*, *Joannis* defuncti ex ſorore nepos. Hic avunculi conſilio fretus Friſiam ſe conferens *Lidlum* à *Duvelando* excipitur, morum civilitate omnibus charus fuit. Erat natura placida, miti, & benigna, ſtatura media, capilli albi, oculi glauci, naſus aduncus, cutis candida, mollis, & fœminea, vox clara & exilis. Ingenio fuit non admodum felici, ob deſideratam in illo eruditionem majorem, quod & ipſum ſuo ſtipendio coëgit aliorum pendere judicio, alioquin ipſus majori felicitate præſtaturus, quod aliis quandoque corruptis committendum fuit. Quod ipſi in multis cauſis arduis frequenter accidiſſe pro comperto habemus. Prior deſignatus ſumma mititate præeſt, exinde Paſtor in

‡ *Lidlumenſis.*
† *Doeys.*

(1) In altero exemplari: *At Prior Lidlumenſis Johannes Godefridi frater futuram fratris electionem quam ſummopere optabat, lente & difficulter animadvertens procedere, adjutus prudentia & auctoritate Domini Joannis Trajectenſis Menaldumenſis eccleſiæ Paſtoris, cujus ob ſenium & doctrinam magna erat æſtimatio, electionem promovet. Quo impulſore communi ſuffragio Godefridus eccleſiæ in Tzummunum Paſtor Abbas declaratur. Electum Haſſelenſis confirmat. Inſtante quadrageſima Trajectum profectus confirmationem in ſe recipit, Erat Godefridus nationæ Zwollenſis, familia ** Docis, materna ſtirpe Keppel, Joannis ex Aleyde ſorore nepos. Hic avunculi ſuaſi religionem deſiderans Friſiam &c.*

** *Doeys.*

Digitized by Google

in *Tzummarum* electus *Joannis Roordamani* invidia laborans prudenter dissimulat. Abbas designatus monasterium reperit omni penu & pecore plenum, in eo reliquis suis Antecessoribus longe felicior, quorum plerique in restaurandis ædibus ingentes tulere molestias & operum & sumptuum. Fuerunt & tempora hujus tranquilla, sic ut alta pace perpetuo usus sit. Erat huic frater Joannes monasterii Prior, cujus modo meminimus. Hunc *Godefridum* precibus & præcedentibus meritis Tzummaronenses ipsi substituunt. Anno Præfecturæ hujus secundo *Sibrandus* Leonis anno quadragesimo quinto religionis amore captus in ipsa bruma vigilia Epiphaniæ Domini relicta Leovardia *Lidlum* ingreditur, & in festo D. Gregorii candida veste sumpta etiamnum in religione perseverat. Literis *Godefridus* præter modum favit, suosque ad studia perpetuo hortabatur, nec sumptibus parcens nec libris, de sua in literarum studiis insicitia plurimum doluit. Ædificiorum structuris intentus Canonicorum integro dormitorium ex lignis & petris tecto ornavit. Bibliothecam ad finem dormitorii struxit luculenter, quam & optimis libris perornavit. Totum ambitum pavimento novo struxit, vestes holosericas Anglia ex religionis mutatione advectas, magno pretio comparatas Lidlomensi donavit ecclesiæ, promissionum facilitate usus levitatis notam effugere vix potuit. Ordinis rigorem paulo remittens sacerdotum luxui plusculum indulgebat, unde post obitum sui desiderium reliquit. His pietatis studiis decennio integro summa laude & industria sic præfuit, ut debiti nihil contraxerit, & quemadmodum in vita nihil nocuit, sic nec obitus illius ulli ullas molestias peperit. Morbo correptus articulari in ipso S. festo Paschæ finito sacro extremam unctionem desiderat. Qua allata sacerdote precationem Dominicam confessionem publicam præcedente, & verbis, quantum potuit, & nutu subsequitur, dicta absolutione manum ipsi imponi postulat. Quo facto omnibus adstantibus exspiravit. Postridie præsente Dn. *Henrico Smenck* patre Abbate in templum delatus matri in posteriore S. ædis parte contumulatur anno partæ salutis 1553.

XXXIII. ISBRANDUS HARDERWYCK.

Curato funere *Lidlumenses* ædem Capitularem ingessi S. Spiritus invocata gratia Dn. *Henrico Smenck* patre Abbate electioni

Digitized by Google

præsidente statuta ordinis jubet proferri, & caput de modo eligendi Abbatis à D. *Sibrando* Pastore in *Menaldum* prælegi. Quibus peractis de electione agitur. Fuit hic conventus frequens admodum, multis viris rerum notitia claris ornatus, quorum nomina sequuntur; Dn. *Victor* oeconomus doctus & probus Amsfordianus, *Joannes* Colonienſis Prior, *Joachimus Doesborch* in *Bajam* Prior, *Franciſcus Leovardienſis* Pastor in *Tzummarum*, Isbrandus Haderwyck Pastor in *Spannum*, *Petrus Goutum* Pastor in Vinsum, *Sibrandus Leonis* Pastor in *Menaldum*, *Lambertus Harderwyk* Sacellanus & Senior, Dn. *Wilhelmus* in Beelcom Sacellanus Noviomagenſis, *Henricus* Leovardienſis Pastor in *Beelcom*, *Egbertus Vollebovius* Pastor in *Sexbirum*. Hi cum reliquis fratribus ædem ingressi Capitularem de electione consulturi, proponunt Pastores, cœnobitæ ut animi sui sententiam explicent. Priores de sua interrogati in cœnobitas rejiciunt. Prior respondet libere illorum electionem communi consilio *Isbrando* in *Spannum* Pastori esse collatam, id ipsum *Victor* & *Joachimus* confirmant, reliqui huic electioni adstipulantur. *Isbrandus* veniam precatus velut procumbens *Victoris* pallio Abbas salutatur. Ædem novo Abbate adducto ingrediuntur capitularem. A *patre Abbate* confirmato claves traduntur monasterii. Actis Deo gratiis sedique primariæ inductus ad aulam pransum redeunt. Post largam bidui potationem quisque domum revertit. Peractis Pentecostes feriis Trajectum petiit à Dn. Nicolao de nova terra Vicario, postmodum Episcopo Harlemenſi consecratur. *Antverpiam* profectus *Georgium Roorda* summum amicum morbo deprehendit fatali correptum, cui ad extremum halitum præsens fuit. Eo amisso rediit. Celebravit in festo divi Jacobi primum sacrum, quod splendido omnibus monasticis convivio dato decoravit. Erat *Isbrandus* Gelrus, patria *Harderwyck*, parentibus natus honestis, à venerabili patre D. *Joanne Keppel* religioni dedicandus excipitur, habitu monastico cultus, literarum studiis inhæsit gnaviter, dulci verborum lenocinio plures in sui favorem pertraxit. Sacerdotii gradu sublevatus ob linguæ facundiam Sacellanus in *Menaldum* à *Joanne* Pastore deligitur & assumitur. Hic morum civilitate & obsequio nobilium animos excitat, quorum patrocinio in *Spannum* Pastor deligitur. *Beelcomanæ* exinde ecclesiæ pastor designatus eo migrat. Lutheranorum

studiis

Digitized by Google

ſtudiis delectatus vendita ſuppellectile modicam pecuniarum copiam colligit. *Lidlum* ſub autumnum repetit. Poſt Virginis purificationem abiens mutato habitu *Vittenbergam* Saxoniæ ditionis oppidum *Lutheri* ſcholam adiit, & lectionibus inhæret. Ad divi Jacobi feſtum *Caroli* Imperatoris publicatis literis omnibus ſuarum ditionum incolis rebellionis pœna addita mandat ſuos pueros & adoleſcentes, & quoslibet ex Academiis interdictis revocent. Erat *Isbrando* cum *Cyriaco Kemponis Donya* filio magna familiaritas. Hi pari ſtudio juncti mutua opera ſimul redeunt. Quo facto à D *Godefredo* graviter ob diſceſſum læſo ægre admittitur. Carceris pœna levatus modica plectitur pœnitentia. Hinc *Georgii* ſtudio eccleſiæ *Spannumenſi* præficitur. Abbas electus preſſam diu magnanimitatem data percommoda occaſione ſenſim retegit, quia elatior factus Primatum Friſiæ venatur amicitiam, magnis & ſplendidis utitur conviviis fratrum omnium ſollicitate poſtpoſita. In Comitiis *Leovardianis* octo Friſiæ totius conſtituendæ primariis, quos *Deputatos* appellant, hic ſolus annumeratur. Reliquis tribus *Ruardo Roorda*, *Scheltone Liankaima*, Doctori *Barthæ Sylvano* communi ſuffragio additus *Bruxellam* adiit, idque mandato Cæſaris, qui Belgii totius conventum celebrans filio ſuo *Philippo* ditionis inferioris Germaniæ omnes præſentibus Primariis tradere decreverat, ut in verba illius jurarent Ann. 1555. Eo negotio feliciter curato rediens Abbatis aulam novo exornat culinæ ædificio, monaſterii formam mutans rem culinariam ſibi ipſi accommodat. Hinc ipſam aulam magnis ſumptibus & aſſere levigato incruſtat, & veſtit. Præpoſitura Bolſverdienſis D. *Viardi* Zutphanienſis Præpoſiti ignavia, & luxu, & ſocordia magnam æris alieni copiam contraxit, quam dum nequit perſolvere, Abbas mandatu Curiæ eo profectus rem omnem intelligit, & debita conſcribit, quod dum Curiæ refert ſumpto ex tempore conſilio negotium omne Abbati ut patri commendant certis legibus, quibus obſtrictus infra certum annorum numerum ſoluto debito integre reſtitueret. Hoc modo conſenſu Curiæ rationes omnes cum ipſis monaſticis ad ſe transfert Ann. 1558. ſolo *Joanne Cortgene* Priore relicto. *Viardus* alibi relegatus paulo poſt moritur. Temporis intervallo tranſcurſo fructu colonorum annuo contracto ingenti pecuniarum corraſa copia novas cum illis leges ſtatuit, quibus fretus nummis ædificationis luxum, & conviviorum ſtrepitum ferebat. Statuto

Digitized by Google

à Curia termino finito quorundam amicitia usus cuctantius agit. Tandem Præpositura ipsi erepta à Curia usque in Episcopi adventum annis, ni fallor, quinque possidetur. Cujus pensiones & redditus novæ Curiæ construendæ applicantur. Rursum cum prænominatis Primariis *Brugas* profectus *Philippum* Regem abeuntem suasque provincias Comitibus & Baronibus tradentem coram intuitus. Redeunti magnæ de *Henrico Smenck* Abbate Horti deferuntur ipsi querelæ ob assiduas debitorum exactiones, functionem quoque sordidam. Ipsa Curia Isbrando mandat hujus rei rationem habeat. Isbrandus re intellecta ex Curialibus comitem expetit, qui negotiis ab se curandis certus testis sit. Quo impetrato *Petrus Dekama* Isbrando additur. Hæc latius in vita *Henrici Smenck Fol.* 60. Anno Domini 1566. pridie natalis Divæ Virginis fit *Leovardiæ* religionis veteris mutatio. Civium plerique fortunæ lautioris vocatis ad urbem concionatoribus *Zuinglianis Antonio* & *Martino* apostatis negotium diu celatum tandem per vim aperiunt. Audito tympanorum compulsu ad arma prosiliunt. Sagittarii inprimis. Sub vesperam ædem sacram D. *Viti* primariam irruunt, statuas omnes demoliuntur, aras subvertunt, templum ruderibus repurgatur, calce illata parietes incrustant tanto nitore, ut vix omnium vestigium cerneretur ullum. Concionatores armato milite ad suggestum deducti pro viribus sua dogmata proferunt, ab omnibus lingua vernacula cantillatur, & luditur, ipso natalis Domini die crux hæreticorum instituto sumitur. Comes *Arenbergius* Bruxella *Leovardiam* rediens post diem natalem Domini Comitia celebrans rem omnem ante actam retractat, pacis cupidus omnia illis facile ignoscit, dummodo pulsis concionatoribus hæreticis, iisque qui illis addicti resipiscentiam negarent, in pristinum statum reducerent sacra omnia. Quod dum ob quorundam temeritatem & pertinaciam facile impetrare nequit, major quoque indies fieret causæ successus *Bruxellam* repetit, accepta potestate, cum aliquot levis armaturæ equitibus in armis conspicitur, accersitis quatuor signa militum centurionibus contrahit, arcem *Leovardianam* clam inducto milite majore præsidio munit, mœnia reficit, tormenta ænea ex ordine statuit. Leovardienses territi missa ultro citroque legatione pacificationem statuunt, & cum ipso inire postulant. Qua facta pelluntur urbe concionatores, ceterique ex pagis & oppidis sacerdotes infecti decreto Senatus

Digitized by Google

tus exulatum abeunt. Ipso divi Petri cathedræ die duo militum signa propriis sumptibus alenda suscipiunt. Fit veteris religionis restauratio. Hæc subita metamorphosis rerum plurimis hæretica pravitate infectis præter modum accidit & displicuit. Paschæ peractis feriis *Ludovicus* Reip. Christianæ per Belgium turbator audacissimus *Veddani* arcem muniens undique ad se confluentem militem recipit, magnis copiis collectis *Dammonam* ingreditur Groninganæ urbis invadendæ commodam occasionem expectans. *Arenbergius* impositio milite Germano præsidiario Comitem *Meganum* illis præfecerat. Ex *Brabantia* Hispanorum decem signa adducens *Harlingam* applicuit, Frisiam transiens recta *Groningam* contendit. Goseani de hostium adventu ex indicio certi in *Heiligerlee* velut cedentes properant, ubi instructa acie Hispanos operiuntur. Quos dum studiose nimium persequitur, Hispanorum furore adactus conspectos hostes adoritur. Hic inconsulte dimicans cum reliquis Hispanis trucidatur. *Goseani* optima præda onusti *Groningam* ab orientali parte obsidione cingunt. Circa festum D. Jacobi Albanus ingenti sumpto exercitu *Bruxella* movens *Groningam* infesto contendit itinere. Goseanorum castra conspiciens adornata acie magno & celeri gradu fugientes insequitur, cæsis in præsidio relictis ulterius progressus *Iemmingen* illos castris necdum munitis otiose offendit, ad virtutem suos hortatur, displosis tormentis invadit & vincit. Trucidantur *Goseani* magno numero. *Ludovicus* arrepta cymba trajiciens *Amasum* salvus evadit. Brabantiam repetens *Vilhelmum* Auraicæ Principem *Ludovici* germanum magno exercitu adventantem Mosam trajicere compulit. Frisia isto terrore liberata rempubl. tranquilliorem habuit. Anno 1568. in ipsis Paschæ feriis Isbrandus patre Abbate *Godefrido*, Dn. *Henrico Kesselio* Abbate *Doccumano* vocatis, omnibus quoque *Lidlumensis* monasterii Canonicis in æde Capitulari simul collocatis, longa habita oratione, sui absolutionem officii summopere expetit, & ut dicto sint obtemperantes obnixe orat. Monastici hujus oratione ipsum abdicatum nolunt, magis ut in administratione pergat orant. Ille se hoc integre præstare ob ingentes morborum, quibus occulte premeretur, molestias non posse adfirmat. Hoc tandem precibus impetrant unius saltem anni spatio in functione permaneat, eo transacto si de suo proposito nihil remittat, se quod ex tempore commo-

dum erit facturos promittunt. Anni transcurso spatio eodem convocati die idem quod nuper petit & obtestatur. Antequam hæc fierent autumno præterito ipsum ex agro Groningano salutarat Abbas Marnensis *Joannes Geelmuiden* Lidlumensis monasterii Canonicus. Hic Dn. Victori in Prioratu *Bajumensi* succedens postmodum carnis debitum solvente D. *Joanne* Colonienſe *Verdmano* electione communi designatus Abbas & successor summa laude præerat. In ipsa salutatione *Isbrandus* animi sui sententiam explicat, deque illo substituendo verba facit: Omnibus igitur modis hunc velut ipsi obsequentissimum ad futuram dignitatem per submissarios promovet. Impetrata absolutione promittuntur annui floreni quingenti, quibus certa ex suppellectile adduntur donaria. Confectis ea de re literis nova initur electio. Communi decreto *Joannes Gelmudensis* Abbas designatur *Lidlumensis*. Scriptis electionis literis ab omnibus eædem subscribuntur. Eodem quo *Isbrandus* absolvitur anno, venturi Episcopi Leovardiensis prodromus *Leovardiam* veniens mox futuri Episcopi literas in ecclesia Leovardiensi primaria omnibus prælegit. Postridie purificationis Deiparæ Episcopus *Leovardiensis Cunerus* Zelandus *Brouwershavius* vir magnæ eruditionis, S. Theologiæ Doctor, quondam ecclesiæ divi Petri Pastor Lovanii adest. Literis Sedis Apostolicæ suam professionem & Præsulatum demonstrat. Hinc Præposituram *Bolverdiensem* ab eadem Sede Apostolica suæ mensæ cum omnibus agris & redditibus assignatam certis literarum testimoniis docet. Ulterius progressus omnium reddituum, agrorum, & debitorum, suppellectilium Præposituræ præfatæ exactam rationem desiderat. Quod cum *Isbrando* objicitur, magnam illi difficultatem parit. Frequenter ad illud præstandum commonefactus videt sibi cum ipso fulminante Jove rem esse. Quibus igitur mediis sese his tricis expediat, dum altius meditatur ab ipso Præsule per advocatum Frisicum citatur. Tandem collectis rebus omnibus relicta Frisia, *Hardervicæ* salutatis amiculis, *Emdam* omnium asylum profugorum adiit. Longius hæsitans ducta uxore apostata *Francofordiam* proficiscitur. Peste correptus utramque illam amittit. Morbo remissius agente mutandi aeris gratia *Coloniam* profectus, pestis recruduit, qua extinctus moritur. Anno dignitatis XVII, ætatis LVI. Salutis CIↃ. IↃ. LXXI.

XXXIV.

Digitized by Google

XXXIV. JOANNES GEELMUDEN.

Electus Abbas *Johannes Gelmudenſis* ſumpto ſecum fratre D. *Nicolao* Lidlum ſumma celeritate, quantum poteſt contendit, ab utroque Abbate diu exſpectatus confirmatur. Cum *Isbrando* de donariis, de reddituum omnium ratione, accepto libro rationali amice tranſegit, ſuoque exinde officio ſumma diligentia præeſt. Nicolaum virum modeſtum, & pium fratrem communi virginum ſuffragio electum Abbatiæ ſubſtituit, qui ab Epiſcopo Groningenſi *Joanne Knyſio* conſecratus feliciter præeſt. Literarum ſtudiis diſcuſſa curarum nebula, quantum poteſt intentus illis, incumbit ſummopere. Fovet Muſas ac diligit. Huic cum Epiſcopo Leovardienſi de Archidiaconatu *Vinſumenſi* anno 1559. magna fuit contentio. Hic dum ſuum jus ſtudet defendere miſſo Dn. *Sibrando* eccleſiæ *Beelcomanæ* Paſtore *Steinfeldiam* à D. *Jacobo Panhuſio* patre Abbate literas impetrat, quibus pro more vetere ipſi velut Friſiæ totius Viſitatori omnium monaſteriorum, eccleſiarum, & pagorum jura, vetere ei conſuetudine ſubjectorum viſitandi plenam dat poteſtatem. Hieme ſequente Brabantiæ patribus hoc promoventibus *Albanus* miſſo nuncio omnes Friſiæ Abbates & Prælatos Præmonſtratenſis ordinis *Lovanii* ad diem Februarii 10. præſentes eſſe mandat. Abbates interim difficultate moti præfatum D. *Sibrandum* rei cognoſcendæ cauſa eo dirigunt, & ſubmittunt. Quibus auditis neglecto *Steinfeldio* novo Friſiorum Abbates ſubjiciuntur Ordinum imperio. Primus Belgii totius *pater Abbas* deſignatur *Floreffienſis*. Anno. CIↃ. IↃ. LXXII. recruduit bellum *Goſeanorum* in Friſia. Albanus ex quavis mercatura decimum nummum poſtulans magnas excitat per Belgium tragœdias. Qua exactione Goſeanis rei † male gerendæ magnam dediſſe occaſionem memoratur. Hi collectis copiis Zelandiam, Hollandiam, magnam inſuper Gelriæ Tranſiſalanæque ditionis partem invadunt & occupant. Nec Friſia ex abundante exulum numero quieta eſſe potuit, ex propinquo Campenſium oppido miſſis literis evocato promiſſis per *Jodocum Schouwenburgium* Comitem *Bronchorſtio* Gelro, ſuarum rerum prodigo, levi militum manu *Snecam*, hinc *Bolſverdiam*, paulo poſt *Franequeram* occupant, furtis, rapinis & incendiis omnia conſpurcant & corrumpunt. Eccleſiis, templis, cœ-

† *bene.*

Digitized by Google

nobiis, & Sacerdotibus graviter infenſi omnium horum bona ſumma liberalitate furenti militi conceduntur. Ante occupatam à *Goſeanis* Franekeram Abbas ingenti ſollicitudine bona *Lidlumenſium* præſtantiora eo contulerat civium fretus conſtantia, ſed præſentes civium animos ſenſim degenerare comperto, vix biduo conceſſo, magna celeritate & actutum ſua quæque vidulis & vaſculis recondita *Leovardiam* transfert, ipſe cum ſuis ſubſequitur. Goſeani occupata urbe Abbatis ædes invadunt, optimi viri *Docconis Martena* modo, proch dolor! hoſtis declarati interventu quædam cum reliqua ſuppellectile ſervantur, quæ ipſus ſibi perpetuo ſervat, quouſque *Goſeanorum* durabat imperium. Goſeani egreſſi *Lidlum* præter modum deprædantur, quicquid ex pecore, frumento, oſtiis, feneſtris, cancellis, aris, & reliquis moveri potuit, auferunt, rapiunt, & effringunt. Friſiæ defenſor D. *Caſpar Billy* immiſſo milite Germano monaſterium erectis mœniis firmat, id ipſum in *Aenjum* & *Bajum* præſtat. *Schouwenburgius* largis Friſiorum promiſſionibus de occupanda *Friſia* videns ſe fruſtratum, capto ex tempore conſilio, parvis vidulis auro & argento plenis circa D. Martini feſtum ſubſequitur fugam arripiens. Hujus veſtigia ſectati reliqui urbes vacuas, exciſas, & ſpoliatas Gallis relinquunt. Fuga per exploratores comperta D. *Billy* vir ſtrenuus & animoſus in *Mackum* uſque proſequitur. Rediens impoſito civitatibus præſidio Regiæ Majeſtatis nomine rurſum occupat. Abbas ſumptuum & moleſtiarum ſatur *Franekeram* rediens amiſſa quæque recuperat, comparato pecore monaſterii agros & paſcua propriis colit ſumptibus Tudonis fratris laici opera uſus fideli.

Et hactenus Sibrandus. Paſſim meminit monaſterii in libris hiſtoriarum doctiſſimus Ubbo Emmius. Meminit fundatorum ejus Sibodi & Tzallingii Donya *lib.* 7. *hiſt.* Cœſi etiam Liaucamæ, cujus prædicat pietatem, eodem modo quo Auctor hic, *lib.* 13. Cœnobium opibus prævalidum, & hominum multitudine, otioſorum ſcilicet, abundans ait nihil diſſimulans *lib.* 14. *pr.* Nec habeo quod addam hic. Sequuntur

SUE-

Digitized by Google

SUEDERI DE CULENBURCH

Ex Dynastis de Culenburch

ORIGINES CULENBURGICÆ

Ab exordio Dominii usque ad Ann.

CIↃ. CCCC. XCIV.

INt jaer ons Heeren CIↃ. ende XV. dede *Adelboldus* neder breken dat alde werck, by *Baldericus* getimmert t'Utrecht, ende dede een nye fundament leggen, vertimmerende die kerck, ende mede die kerck van *Thiel* St. Martyn, die hy heyde in corte jaren volbracht.

Ann. CIↃ. XXIII. wert volmaeckt die Domkercke t'Utrecht van Bisscop *Adelboldus*, ende quam Keyser *Henrick* totte Kerckwydinge mit XII. Bisscoppen, diese wyden.

Int jaer ons Heeren CIↃ. LX. timmerden *Godefridus* Bisscop t'Utrecht ter *Horst* tegens den Graef van Gelre, *Vollenho* tegens die Vriesen, Woerden tegens den Graef van Hollant, *Montfoort* tegen syn selfs ongehoorsaam volck.

Ann. CIↃ. XCII. dede Bisscop *Conraet* stichten eene kerck t'Utrecht aen de weststyde van onser liever Vrouwen, dair die gront so slyckich vant, dat men daer niet funderen mocht. Doch was daer een onder die metselaren, die raet wost, ende die Bisscop mit gelde die konst van den knecht leerden. Ende die meyster der metselaren den Bisscop vermoorden, om des haets ende nydts wil. Ende dese metselaer was een Vries, ende syn soon had die konst geleert.

Anno 1122. stichte *Godebaldus* Bisscop t'Utrecht *Oostbroeck* van Monnicken ende van Nonnen, ende hietent der *Orden kerck* om haren strengen leven, want daer bloeiden d'alderstrengste der Oorden van St. Benedictus regul. Dese Bisscop verdreeff die Regulier Canonicken van *Middelburch* om haer oneersaem leven, ende setten daer van der Oorden van de *Premonstreyten*, die hy nam tot *Antwerpen* uit Sinte Michiels

Digitized by Google

clooſter. Deſe Biſcop werf van den Paus *Alexander*, dat die van Utrecht haer *inſula* weder creghen, die ſy na Biſſcop *Bonifacius* quyt werden.

In Biſſcop *Godeboldus* tyden was t'groot Concilium te Romen, daer hy wederomme vercreech van den Paus *Alexander* die derde, voor hem ende ſyn nacomelingen, twelck hy weder werff om ſonderlinge gunſten wille, dat welcke by Biſſcop *Bonifacius* tyden verſuymt was, dat hier te lange te ſcryven waer.

In den ſelven tyden wiert gefundeert t'clooſter te *Marienweert*.

** Vide ſupra Fundat. Sacr. Aliq. Ædium &c. Fundat. V.

** *Anno milleno centeno bis quoque deno*
Inſula fundatur, ſi bis quater adjiciatur.

Anno CIↃ. cc. doe wert die ſael ende den ouden toorne aengeleyt aen t'huys te *Merwede* by Heer *Daniel* van der *Merwede*.

Int jaer ons Heeren CIↃ. cc. LXXI. coft Heer *Hubrecht* van *Boſinchem* die hoeve lants, daar dat huys *Culenburch* op ſtaet, (1) van den Prooſt ende Heeren tot Oudemunſter t'Utrecht, vry eygen goet, ende timmerden die ſael, ende leefden niet lange

(1) Caſtrum tamen, de quo ſermo eſt, & ſuprema ejus juriſdictio 100. libris Hollandicis diſtracta ab hujus filio, & in Gelriæ Comitem Reynaldum I. tranſlata, & accepta ab eo rurſum eodem tempore in beneficium, tabulis de eo editis, quæ ſe habent, ut ſequitur:

Nos Hubertus *dictus de* Boſinchem *præſenti ſcripto proteſtor & recognoſco evidenter me nobili viro* Reynaldo *Comiti Gelriæ & Duci Limburgenſi caſtrum meum dictum Culenburgh de libera mea voluntate pro centum libris Hollandicorum denariorum hereditarie vendidiſſe in hunc modum; quod ipſe Comes & ſui heredes de ipſo caſtro profectum ſuum facere poterunt & utilitatem contra quoſcunque, nec hoc ego Hubertus prædictus ſeu mei heredes contradicere poterimus, nec debemus, vel impedire. Ego etiam* Hubertus *prædictus ac mei heredes à Comite prædicto ſuiſque heredibus caſtrum prædictum hereditarie tenebimus & poſſidebimus jure Zutphanienſi. In teſtimonium & robur hujus facti ſigillum meum præſenti literæ duxi apponendum. Datum anno Domini* CIↃ. CↃ. LXXXI. *feria ſexta, quæ fuit vigilia beatæ Cæciliæ virginis.*

Unde & iterum iterumque eum Dominum ſuum vocat Joannes Huberti, filius in charta Ann. 1313. ex quâ conſtat & quædam alia

à

lange, na dat hy 't begrepen had, die eerſte Heer van *Cuylenburch*. Deſen Heer *Hubrecht* voorſz, eerſte Heer van *Culenburch* regeerden *Boſinchem* XXXII. jaer, ende ſterf Ann. 1276, *Margareta* uxor ejus.

Hu-

à Comite ipſi in feudum data, ſed quæ non magni momenti, ut oſtendit charta, quæ hæc eſt:

Nos Johannes *de* Boſinchem *Dns de Culenborch notum facimus univerſis, quod cum nos promiſerimus in Excellentem virum Dnm R. Comitem Gelriæ Dominum noſtrum dilectum ſuper limitatione inter ipſum & nos facienda, ſcilicet de terra ſita juxta* inſulam beatæ Mariæ & Lanxſmere, *in qua quidem terra ſita eſt* Panegya, Rietvelt, & Womrontſcamp, *idem Dns noſter Comes Gelriæ habita diligenti inquiſitione à fide dignis ſuper præmiſſis & ſecundum etiam literarum tenorem quondam Dni* Huberti *patris noſtri ſibi traditarum ſuper reſignatione & reſtitutione præmiſſorum, dixit & pronuntiavit terram, prout ſita eſt in locis prædictis, una cum juriſdictione tam alta quam baſſa, & decimas ejuſdem hereditarie & integraliter ſine aliqua deminutione ſibi penitus attinere, exceptis tribus manſis agrorum ſitis in* Panegya, *& decimis viginti manſorum ſitorum in* Panegya & Rietvelt, *quos videlicet manſos cum decimis prædictis eccleſiæ & Conventui de* Inſula beatæ Mariæ *idem Dns noſter Comes Gelriæ aſſignavit perpetue poſſidendos. Et cum nos dixerimus, quod hujuſmodi juriſdictionem & decimas præmiſſorum à dicto Dno noſtro Comite Gelriæ in feodo habuimus, ex hoc cogitavimus ipſam juriſdictionem cum decimis prædictis eſſe ipſius Dni noſtri Comitis Gelriæ. Et quia quondam etiam Dns* Hubertus *pater noſter per literas ſuas patentes terram prædictam, prout ſita eſt juxta* inſulam beatæ Mariæ & Lanxſmere *ipſi Dno noſtro Comiti Gelriæ reſignaverit in manus ſuas, & ſupportaverit ſimpliciter & perfecte, ſalvo cuilibet alteri jure ſuo, igitur dictus Dns noſter Comes* Giſelberto *de* Catze *vel & cuilibet impetenti ſecundum impetitionem juris exigentiam vult facere de præmiſſis. Præterea cum nos prædicto noſtro Comiti Gelriæ ſuper præmiſſis credidimus, & ordinationi ſuæ ſtare compromiſerimus, idem Dns noſter Comes* XII. *manſos terræ ſitæ in* Rietvelt, *quos Dns* Hubertus *quondam pater noſter & nos vendidimus, & pro pacto locavimus, duas partes de campo dicto* Wonmerſcamp, *tertia quidem parte ipſius campi ſibi, & ſuis heredibus reſervata, & ſex manſos terræ ſitæ in* Panegya *conceſſit. & dedit nobis decimas & juriſdictionem cotidianam de terra & aquis prædictis, ita videlicet quod emendas de tribus ſolidis parvorum denariorum percipere debemus & non ultra. De aliis vero juriſdictionibus & emendis nos nullatenus intromittemus, nam ipſas idem Dominus noſter ſibi & ſuis heredibus reſervavit. Et hæc præmiſſa nos & noſtri ſucceſſores eodem modo cum caſtro Culenborch ab ipſo Dno noſtro*

Comite

Digitized by Google

. *Hubrecht Schenck* Hubrechts ſoon, eerſte Heer van *Culenburch*, getrouwt mit Joncfrou *Margriet* des Heeren dochter van *Arckel*. Unde *Iohannes* ende twee dochteren, d'eene getrouwt mit Heer *Giſebrecht* uten *Goye*, ende die andere mit Heer *Giſebrecht* van *Cats Nicolaes* ſoon. Deſe *Hubrecht Schenck* had twee broeders, als *Sweder* ende *Dirck*.

Ann. CIↃ. CC. LXXIV. ſtont op die Gemeynte t'Utrecht tegens hare Overſten, en quamen die van *Kennemerlant* voor Utrecht, alle omleggende huyſen ter neder werpende, op dat ſy Gemeynte hoere Stadt ſelver regieren ſoude, die Overſten haer goet benemende, hare muyren dair mede timmerende, ende voorts om Gods wil gevende.

Ann. CIↃ. CC. LXXVI. twee jaren daer na bracht Heer *Sweder* van *Boſinchem* die verdreven wederomme binnen *Utrecht*, weder

Comite Gelriæ & ſuis ſucceſſoribus in legali feodo jure Zutphanienſi hereditarie poſſidebimus, & ipſi Dno noſtro Comiti Gelriæ & ſuis ſucceſſoribus cum eiſdem ſervire & aſſiſtere tenebimur, tanquam homo ligius Domino ſuo de jure ſervire tenetur. In quorum omnium teſtimonium ſigillum præſentibus duximus apponendum. Datum Ann. Dni CIↃ. CCC. XIII. *Dominica poſt beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum.*

Datum imprimis caſtrum & cum caſtro urbs ipſa. Unde & infra refutat hæc ex pacto cum Hollandis bellum ipſi illaturus Hubertus IV. ejus nominis, recepto tum paſſim more, quo bellum animo agitantes exuebant vaſalli fidem feudis Domino reſtitutis, ut exempli tantum cauſa. Guido Comes Flandriæ, apud d'Achery tó. II. *Spicil. ad Anno.* 1396. *aperte inſurgere parans contra Dominum ſuum Regem Franciæ Philippum, per ſuas patentes literas eidem mandavit Pariſius, quod nihil ab eo ſe tenere in feodo aut quoquo modo advocabat.* Sed cum crebro id olim fieret, & retineretur nihilominus à vaſallis poſſeſſio, lapſu temporis dein cautum, ut qui feudum refutat, cedat etiam poſſeſſione & actutum eam feudi Domino & ipſo facto reſtituat. Sic Aurea Bulla *cap.* 14. *quod talis reſignatio ſeu renuntiatio haberi debet pro non facta, niſi libere & realiter facta fuerit per eoſdem, ita quod poſſeſſio beneficiorum & feudorum hujuſmodi Dominis ipſis corporaliter & realiter aſſignetur, in tantum, quod nullo unquam tempore diffidantes ipſi in bonis, feudis, ſeu beneficiis reſignatis Dominos ipſos perturbent per ſe, vel alios, aut moleſtent &c.* Vid. Schilter. ad *vet. jus Alemann. cap.* 5. & *ad Ant. Mincuc. de feud. lib.* 2. *tit.* 6. *lit. f.* Ad Dynaſtam quod attinet, manſit integrum ei ſuum jus, ut & ſuum manſit Gelro, ad cujus mox obſequium, ubi pax reſtituta, ſalvo honore rediit.

Digitized by Google

weder in de regeeringe ſettende, die te voren plagen te regeeren.

Otto primus was outſte ſoon van *Dirck* Grave van *Cleeff* ſestien jaer lanck. Was getrouwt met *Adelheydis* filia *Engelberti* Comitis de Marck; dair by winnende eene dochter getrouwt mit Johan Heer tot *Arckel*, unde filius *Otte*, die trouden een dochter van *Pierpont* uyt Henegouwen.

By *Sophia* die dochter van *Mechelen* verwecten *Reynals* Grave van Gelre vier dochteren. D'eerſte getrout mit Joncker *Dirck* enich ſoon tot *Cleeff*, *qui obiit ſine prole*. Ende nam deſe *Margriet* weduwe den Grave van Bloys. Die ander dochter had te manne *Willam* Grave van *Gulick*, daer ſy aen wan twee ſonen, Hertoch *Willam* van *Gulick* ende van *Gelre*, ende Hertoch *Reynalt*. Ende deſer tweer ſuſter Joncfrou *Johanna* was getrouwt mit *Joban* Heer van *Arckel* Heeren Otten ſoon, daer Joncker *Willem* af quam te Gorinchem doot geſlagen, ende eene † dochter. Ende van die vrouwe van Egmont quam Hertoch *Aernt* van *Gelre*, ende Heer *Willam* van Egmont.

† *Filia nomen Maria, qua Johanni nupta Egmundano Arnoldum peperit, de quo ſermo hic.*

Van de vrouwe van der Eme ſyn gecomen die Heeren van Gennip, van Hensberch, van Bredenrode, van der Veer, van Cruningen, van Drongelen, van der Merwede, van der Vliete, van Oſtende, ende van Herwynen, want ſy veel dochteren hadde.

Ann. CIↃ. CCC. IV. die Aſſumptionis bleef in de Leek Heer Johan † van Reneſſe pelgrim Heer van der Lede, Hubrecht van Everdingen, Heer † Aernt van Buren Can. mit meer andere.

Henrick ende Bertolt van Scalcwyc gebroeders Ann. 1287 feria 3. poſt Quaſi modogeniti.

Ann. 1304. Biſſchop *Guido* uit Vrancryck gecomen ſynde, om 't Biſdom mit ruſte te berichten begeerde te weten of ymant hooge juſtitie had int Sticht van Utrecht. Capittel geleyt ſynde worden verſtaen, Neen, uitgeſondert den Prooſt van St. Jan. Heer *Gysbert* van den *Goye* van een dochter van Cuylenburch geboren wyſden het oordeel, ten ware dat ymant bewyſden mit privilegien ende mit brieven.

† *Nota, ſtaet in margine; Heer Aernt van Arkel ſynen Oom.*

Ann. CIↃ. CCC. XIII. wert Keyſer *Henryck* vergeven van eenen *Jacopyn* van dat hy hem dat H. Sacrament geven ſoude,

Digitized by Google

ende van dier tyt voort en moſten die Jacopynen dat heylich Sacrament niet geven mitter rechter hant.

By deſen Keyſers tyden Ann. CIↃ. CCC. XIII. *Margriete* ſyne Keyſerinne hadde al te grooten ſieckte. Verſtaende van de medicynmeeſters, dat geen hulpe henrs levens en ware, ſo ſont ſy hoeren Biechtvader totten Paus, ootmoedelyc begeerende dat hy hoer in hoeren leſten eynde van de gaven der Godlycker genaden weerdigen wolde te abſolveren à poena & à culpa. De Paus haer abſolveerden van penitentien ende ſchult, met duſdanige voorwaerden, dat ſy voor haer ſiele ſoude laten doen een en veertich miſſen hier na genoemt.

Eerſt drie miſſen van de heilige Drievuldicheyt

XII. Miſſen van de heylige Apoſtelen, van elck Apoſtel ſyn miſſe.

IX Miſſen van negen Choren der Engelen.

VII. Miſſen van de ſeven gaven des heyligen Geeſts, dat is van den H. Geeſt.

V. Miſſen van de vyf wonden ons liefs Heeren Jeſu Chriſti, dat, is van den heyligen Cruce.

IV. Miſſen, dat is, van de vier Evangeliſten.

Een miſſe van de Hemelvaert onſer liever vrouwen.

Item mede van Sinte Pieter ende van Sinte Pauwels een miſſe, die men van haer hout op den dach, doe ſy gepaſſyt werden.

Twee miſſen van St. *Philips* ende St. *Jacob*

Twee miſſen van St. *Simon*, ende van St. *Judas*.

Ende van elken anderen Apoſtelen een miſſe, ende in elcker miſſe een collect der dooden, daer men die miſſe voor doet, en ſelmen ſeggen mitter eerſten collecten, onder een *per Dominum Deum noſtrum*.

In jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XX. wert Hertoch *Reynalt* van *Gelre* gevangen. Was Hertoch gemaeckt mitten Grave van *Gulick* te Francfoort, ende geſet op een huis, hiet de *Hell*. Sat ſes jaren, ende ſterff. Opt ſelve jaer wert den eerſten ſteen van den toorn ten Domme t'Utrecht geleyt op S. Pieter ende St. Pauls dach, ende wert voleynt, doe men ſchreef 1382.

Reynalt

Digitized by Google

Reynalt eerſte Hertoch (1) van *Gelre*, Graaf *Reynalts* ſoon, was eerſt getrouwt mit *Ermgaert Walravens* dochter van Limburch, nae mit *Margriet Guyen* dochter van Vlaenderen, daer hy aen wan drie kinderen, *Reynalt* eerſte Hertoge, *Guido*, *Philips*, ende *Iſabelle*. Deſen *Reynalt* getrout mit *Guyen* dochter van Vlaenderen verworf die munte van *Rodolphus* Roomſch Coninck, ende wert gevangen van *Reynalt* ſynen ſoon Ann. 1320. ſat x. jaer, ende ſterf deſe Graeff ende Hertoch van Gelre.

Reynalt Grave van Gelre vercreech van den Roomſchen Coninck die privilegie van munte te ſlaen tot *Aernhem*, *Roermonde*, ende *Harderwyck*. Wert van ſyn ſoon gevangen, die * eerſte geboren Hertoge van Gelre was, ſittende ſes jaren opt huys die *Hel* genaemt op de Veluwe.

* *Error hic. Primus natus Dux Gelriæ Reynaldus fuit tertius, frater Eduardi.*

Hubrecht Heer van Boſinchem nam te wyve des Heeren dochter van Voorn. Souden eens te ſamen ſitten den Heer van *Voorn*. ende den Heer van *Hoorn*, doe ſeyde den Heraut von wapenen, dat hem ſyn leven colten.

Hoorn, *Voorn*, *Arckel*, *ende Putten*,
Gby Heeren gaet ſitten.

Joban van *Boſinchem* Heer van *Culenburch* had behylickt dat hoog ende daghelicks gericht van *Mauderick*, dan ſettende ſyn Gerichte te verre opper Gelreſche aerde, wert *Reynalt* de eerſte Hertoge toornich. Wert gecompoſeert, dat die hooge juſtitie an *Gelderlant*, maer het dagelycks gerecht aen *Culenburch* ſoude bliven. Ende want dit een Ridder van *Eck* dingden, ſo richtmen noch tot *Eck* voor. Item die van *Eck* ſyn geboren van een jonger ſoon van *Mauderick*, ende plagen te voeren een ſwarte † ſcheer in een ſilveren velt. Quam een Ridder in *Vrancryck*, ende ſyn wapen daer op geſlagen ſynde, ſo dat die droochſcheerders by hem vergaderden, ende

† *Dit is myns oordeels een kinder fabel. Vinde wel Ecken in Gelderlant mit een ander wapen als deſe.*

(1) *Qui primus Dux Gelriæ Reynaldi primi fuit filius, Reynaldus* II. *Primus fuit filius, Otthonis* III. *Comitis. Secundus, Rufus cognomento à Ludovico Cæſare Dux dictus Francofurti ad Mœnum anno* 1339. *Pontan. lib.* 7. *hiſt.*

Digitized by Google

ende wolden hem vrientſchap doen, des hy hem ſchaemden, ende vatten ſyne moeder wapen aen als *Malſem* ende *Drueten*. *Malſem* is een ſilveren baer in een root velt. Ende *Drueten* is een ſilveren baer in een groen velt, al even eens over dwers opgaende.

Anno CIↃ. CCC. XVII. quam Biſſchop *Guido* weder thuys uit Vrancryck dat Sticht in vreden ſettende. In dien tyden was *Giſebrecht* uten *Goye* noch een kint. *Johan* van *Boſinchem* Heer van *Culenburch* ende *Claes* van *Cats* waren te mombaer geſet. Die Biſſchop van haer reeckeninge eyſchende vraechden ſy daer niet na. Den Biſſchop beſet thuys ten *Goye*, dat ſy opgaven omnibus ſalvis, ende het wert bevolen Heer *Aernt* Heer van *Yſelſteyne*, ende *Willam* die baſtaert ſoon van Graeff *Floris* van Hollant, maer Biſſchop *Guido* wert terſtont ſieck ende ſterf. Ende die Borchſaten beklomment ende kregent weder

(1) Anno CIↃ. CCC. XVIII. gaf *Jan* van *Boſinchem* Heer van *Culenborch* t'eerſte ſtadts recht ende t'ſcependom, beſegelt

(1) Jus id hujuſmodi:

Allen den ghenen die deſen brief ſellen ſien oft booren leſen. Ic Johan *van* Boſinchem *Knape doe condt, dat ic by rade mynre magben ende mynre vrienden, by myne vrienden wille hebbe gegeven ende geve mits deſen tegenwoordigen brieve voer my ende voer alle myne nacomelingen die Poorteren te* Culenborch, *ende alle die ghene, die na hem comen Poorteren aldair, om trouwen, die ſy myn gedaen hebben ende vruntſchap, ende die ick noch aen hem betrouwe, duſdanige voerdeel ende vryheit euwelycke ende erffelycke te duiren, alſe hier na beſchreven ſtaet.*

Ten eerſten dat men in mynen gerechte egbene Poorter te campe aenſpreken en mach. Voort en ſal'ick myne Poorte noch beſchatten, noch mit beden beſwaren, ten ſy dat my kenlycke noot aenlaghe, van oorloghe, van brylichen, of van andere ſulcke ſaken, dat Scepenen docht dat my noot dede, ſo mocht ick bidden by raede der Schepenen, ende men ſoude my thaonen by raede der Scepenen.

Voort buyten de Poort en mach men egeen Poorter beſetten, noch belagen, noch beur goet in mynen gerechte, ten ſy van veele ſcade geſchiede, des ſoudmen te rechte ſtaen, dair die ſchade geſchiet wair.

Voort myne Poorteren en ſullen geene tolle geven in myne jaermercken van Culenborch, van wat goede ſy coopen ofte vercoopen. Voort ſo geve ick myne Poorteren alle myne Hofſteden alſo alſe gelegen ſyn t'eene erffelycke pacht euwelycke te dueren, ende ſo wie dat ſyne erfpacht vercocht, die ſal den eygendom geven voor mynen Rechter ende voor vier Schepenen.

Voert waert dat een Poorter ſtorve, die kynder after liet, ſoo ſoude die outſte

gele by Hubrecht synen outsten soon, van *Zweder* van *Vianen*, *Gisebrecht* van *Cats*, *Johan* ende *Gerrit* van *Rossum*.

Dese

outste knecht, wair dair enich, ende wair dair gheen, soo soude die outste dochter den erfpacht behouden, ende dan soude sy of by die andere vergoeden by Scepenen.

Voort sal ick genen Poorter aantasten aen syn lyff, of aen syn goet, by en sy broockich, en nochtans sal ick hem niet aentasten, ist dat by syn broecke verborgen mach, ende wille, also dat myn dunckt, dat ick seker bin. Dese voorsz vryheyt heb ic gegeven dese Poorteren, behouden myns gevolghs van clockgeslage, ende mynre Heemraden, wie die oock versate, die waren op drie pont geint oock dienst, ofte cost te doen in mynre heervaerde, en die cost van de Poorteren soude die gemeyne Poorte doen by rade der Scepenen.

Voort die een dootslach dede binnen der Poorten, dat Godt verbieden moete, lyff tegen lyff, ende half t'goet, beyde tot s'Heeren genade, ende dat voort te richten alsse Scepenen wysen dat recht is, ende te boeren uyt dien goede dat wy toebehoert thien pont den poorten.

Voort van leempten ende van keurwonden binnen der Poorte vyf pont te keur. Voort wie een Poorter wapen drenckt, die waer's op vyf pont te keur. Wie vechter worde binnen der Poorte, ende bloetwonde sloege die waer 's drie pont te keur. Die oock vechter worde mit vuysten, op een pont waer's by te keur. Ende dese becoringe van leempten, van keurwonden, van wapen drenckinge, van bloet wonde, ende van vuysten slage sal men te mynen seggen beteren den genen die misdaen waer, ofte myne nacomelingen, of des geens die Heer waer van der Poorten, ende dede ick dat oock niet beteren den genen die misdaen waer, alse hier voorsz is, ick soudet richten alse Scepenen wysden dat recht wair. Voort so wie sweerde, knyf, fatsoen, oft enich gesceyde wapen toege binnen der Poorte om quaet mede te doene, ende by daer niet mede en dade, die waer 's op een pont te keur.

Voert waer Poorter onderlinge vechten, te welcker stadt dat waer, sy souden heur keuren gelden in allen puncten, gelyck oft in de Poorte waer. Voert wie buysoeckinge dede binnen der Poorte in eene moede, mit voorsette dingen om quaet te doene, datmen mit Scepenen, ofte mit twee Poorteren toebrengen mochte, als recht ware, die waer's op thien pont te keur, ende die soude die geen gelden, die die reysse syn waer, hadde by so veel, ende hadde by niet so veel, so soudet syne hulpe gelden.

Voort wie den anderen dief, moordenaer, ofte verrader schelde, die waer's op drie pont te keur, by en mocht'et toebrengen, hoe by 't schuldich ware te doen. Ende wie den anderen loochende in ernsten moede, die waer's op vyf schellingen te keur. Voert worde ymant vechtende binnen der Poort, eyschede dair Rechter, of Scepen, of Poorter eenen vrede, die soude men geven, wie des weygerde, also dicken als by des weygerde,

Deſe *Johan* van *Boſinchem*, Heer van *Culenborch* had by de dochter van *Mauderick* enen ſoon *Hubrecht* genaemt, ende ſyn vrou

alſo meenige vyf ponden verbeurde by te keure, ende der Poorten vrede ſal dueren drie veertbien nachten, op datmen dien vrede t'elcken veertbien nachte vernieuwe.

Voort voor t'gerichte te ſpreken van ſcade ende van ſcoude als recht is, ende eenre ontſcout dair of te doene mit eenre hant op ten beyligen, ten ſy dat ment mit Scepenen beraden mach, ende wat men mit Scepenen beraden mach, dat ſelmen den clagere uytpanden theuren dagbe, ende panden den derden penninck beter. Ende worden dan die Panden binnen veertien nachten daer na niet geloſſet ſy bliven verloren. Ende dan mach ic hebben mynen keur een etmael weder ick die panden loſſen wil voor dat Hooftgelt, dair ſy voor gepant ſyn, dan ickſe den claegere laten wil. Ende waer oock geen goet ane te panden, men ſoude panden aen t'lyf, ende dien man oft wyf te leveren in mynen gerichte, dair die clager woude, dat by 's ſeker. Ende wie pandtweringe dade, die waers drie pont, ende dat mach by doen drie dagen over een, ende elcx daegs op drie pont te keuren. Ende wederſtonde by niet binnen deſen drien dagen mit recht die pandtweeringbe gedaen hadde, men ſoude uytpanden dat booftgelt den clager over dwerſnacht. Ende deſe keuren alſo dick als by ſe verbeurt hevet, beviel oock d'ander, by ſoude deſe keuren gelden, alſo dicke als by onrechte pandinge geverget heeft.

Voort alle accys die Scepenen ſetten binnen der Poorten by mynen rade, van welckerbande goede of coopmanſchap dat ſy, die blyvet der Poorten boeren oerbaer mede te doene, ende dair en beb ick niet rechts toe Ende voert van wat goede men accys geeft, dat ſal die Richter uytpanden, alſo verre als by 't giet die 's ſchuldich is, ende weer by niet en giet, dair ſal by een recht voor doen ſonder vertreck. Voert en machmen geen man den anderen in ſyn goet ſetten, noch gheven die ghene, diemen 's ghevet, of die mer in ſettet, by en maeckt te voren waer voor den Rechter ende voor den Scepenen, dat men hem dair alſo veel ſchuldich is, of in Borchtochte voer ſtae, alſe dat goet weerdich is, datmen hem dair geven ſal, ofte inne te ſetten ſonder alrebande arcbeyt.

Voorts enen dagelikſchen Ban is drie ſchellingen, wanneer den Richter ſelve pandet binnen der poorten van verplogene ſcoudt, dair ſal by of bebben ſes penningen. Ende wair die Recbter pandet van verwonnenre ſcoudt mit claeger voor den Gerichte, ſoe ſal by bebben enen dagbelickſen Ban.

Voert wie uyt der Poerten voer by dage ofte by nachte van ſyn ſelfs wegben om rooven, om branden, om ſteelen, oft eenich quaet te doen, die ſoude buyten der Poorten ende myne landen bliven, tot by dat verbetert badde te myne ſeggen, ende ter Scepenen.

Voert

Digitized by Google

vrou was geſtorven. Ende hy gaf dien ſoon die oude ſtadt, ende dat lant nederwaert liggende, dat dien toebehoorden, ende

Voert waer enich Poorter ſtierve, die onmandige kynder after liet, dien mombair mitten rechte dair of, die ſoude mitten Rechter ofte mitten Scepenen dat verſeeckeren, wair dair rorende goet, dat niet te verargeren, thent die kynder ſelver mundich waren, ende dat goet ſoudemen hem weerdigen by Scepenen. Ende en woude by des niet doen, die nagelnaeſt dair naa mochte deſe kynderen mombaren, op dat by deſe ſeeckerheyt dede als hier voor beſchreven is.

Voort waert dat ymant binnen deſer Poorten ſtorve, die onmundighe kynder achter liet, die geen rechten mombaer en hadden die ſoude ic vermomberen. Wie ook ſtorve in mynre Poorte, die ghenen rechten erfgenamen en hadde, dat goet ſullen mynen Richter ende Scepenen weerdigen, ende holden jaer ende dach, ende compt dair ymant binnen jaer ende daghe, die ſegget dat hy rechte erfgenaem is, ende 't mitten rechte toebrachte, die ſoudemen dit goet verantwoorden, ende en quame ook niemant, binnen jaer ende binnen daghe, die rechte erfgenaem waer, ſo ſal myn rechter ende myne Scepenen myn dat goet verantwoorden.

Voort wanneer ick Scepen kieſe of ſette in de Poorte, ofte wien dat ick kieſe ofte ſette, die dat wederſeyt, die waers op vyf pont.

Voort wie Scepenen wederſeyde, die ſoude elck Scepen geven een pont, ende myn alſo veele als al die Scepenen, het en ware dat hy in den recht volſtonde.

Voort waer Scepen vonniſſe buyten ſuecken ſullen tuſſchen twee mantale, die dair in beviele, die ſoude die Scepenen te voren haren coſt uyt reycken, ende beure boeten als hier beſchreven is.

Voort ſo wie enen anderen doet beſetten in der Poorten tot Culenborch, *die ſal hem ſyns rechtens verſien aen den Richter, ende die Rechter ſal hem dies mans alſo ſeecker doen, dat hy ſeecker ſy, ende hy den ghenen richten mach, dien doet beſetten, alſo verre als hy mach ſonder argeliſt.*

Voort ſo wie den Richter ende Scepenen niet en holpe, als hem des vermaent of geſonnen wort om t'gerichte te ſtarcken, die waers op drie pont te keur.

Voort geviel ock den Scepenen oirdeil ofte dedinghe, des ſy niet wys en waren, noch hier werden en conden ſonder archeyt, ſy ſoudent ſoeken t'Arnhem, ende dair na te deylen, ende te doen, als dair recht ende gewoente is. Waert oock dat in der Poorte gebreck van ware by ſterven, ofte beur jaren omgecomen waren, ende d'ander Scepenen niet ſitten wouden te recht, ſy en hadden beur volle tal, ende ic binnens lants oft tegenwoordich niet en ware, myn Richter mocht Schepen kieſen, die dair gebraecken, mit mynen openen brieve, die hem mocht dat de Poorte oerbaerlick waren, gelyck of ick dair ſelver tegenwoordich ware. Voort

alle

Digitized by Google

ende behielt t'huis mitten boomgaert, ende *Reeckhoeven*, ende t'lant dair after. Ende in de oude ſtadt timmerde *Huybert* ſynen ſoon een huys, dair nu *t'Heylich leven* ſtaet, ende hiet dat nieuwe huys. Ende hoe 't neder geworpen wert ſalmen wel horen.

Daer na nam *Ioban* van *Boſinchem*, Heer van *Culenborch* des Heeren dochter van *Abcoude*, daer by verweckende enen ſoon mede Johan genaemt, begraven t'Utrecht int *Minnebroeders* clooſter. Obiit *Ioban* ſine titulo equeſtri Ann. 1326. St. Michiels dach.

Hubert Jo. *Iohans* ſoon van *Culenburch*, die dat nye huys getimmert had, geboren van de dochter van *Mouwerick*, was ſo hoveerdich, dat ſyn broeder *Ian*, die van een dochter van *Abcoude* geboren was, ende dat huys noch *Culenburch* is in had, en moſte in de Stadt niet te kercke comèn, maer t'cingel omgaen in die ander. Door tuſſchenſpraecke van de vrienden worden deſen geprocreeert van *Abcoude* van den huyſe gecoſt, die int Sticht voer mitter woone, ende timmerden Scho-

alle die voerſz keure ende boete ſal ick hebben tweedeel, ende die poorte t'derden deel, ende die ſalmen nemen, waar menſe mit Scepenen, oft mit Poorteren bereden mach. Voert hebbe ick gegeven, ende geve, datmen niemant binnen de vryheyt der Poorte van Culenborch mit campe aenſpreken mach, wie dat by zy, waer dat by compt, oft wat broicke dat by bevet, alſo langhe als by daer binnen is.

Ende op dat alle deſe vryheyt voerſz voerdeel ende recht, ende alle punten die hier boven beſchreven ſtaen, ſullen den Poorteren te Curlenborch ende allen die na hem comen Poorteren aldair ſtede ende vaſte bliven ende ongemenckt euwelick ende erffelyck dueren voor my ende voor mynen nacomelingen al ſonder archeyt, ſo hebbe ic deſen Poorteren tot Culenborch deſen brief beſegelt mit mynen ſegel t'eenre oircunde aller deſer voorſz ſtucken ende punctten. Ende hebbe gebeden waeraftighe luden myne lieve magben, alſe Hubrecht mynen outſten ſone, Sweder van Vianen, Giſebrecht van Caetz, Ioban van Lienden, ende Gerard van Roſſum, dat ſy deſen brieff mede beſegelt hebben t'eenre oirconden om die meerre ſekerheyt. Ende wy Hubrecht Johans ſone, Sweder van Vianen, Giſebrecht van Caetz, Joban van Lienden, Gerard van Roſſum liden, dat wy om beden wille Johans van Boeſinchem onſen Vader, ende ons Neven, deſen brieve beſegelt hebben mit onſen ſegelle t'eenre oircunde aller voorſz voorwaerden. Gegheven int jair ons Heeren duyſent drie hondert ende achtien op St. Nicolaes dach.

Digitized by Google

Schonauwen ende *Woudenberch* leenroerich van *Culenborch*, ende doe wert dat nye huys tot *Culenborch* afgebroocken: So compt dat die oude ſtadt tegen t'huys alle jaer in die wan ſteeckt, ende tegen den *Havendyck*, ende die nye Stadt. Deſen *Hubrecht* Heer van *Culenborch* was getrouwt mit Joncvrou *Iutte* Heren *Peters* dochter van der *Lecke*, daer mede behylickende t'lant van der *Lecke*, dat den Heer van *Hoekelem* nae gegheven wert. Deſen Heer *Huybrecht* wert van de Luykenaers geſlagen opt St. Brixidis dach Anno 1347. mit *Robrecht* van *Arckel* Heer van *Aſperen*.

Heer *Peter* van der *Lecke* had een † broeder genaemt Heer *Henrick* van der *Lecke*, cujus uxor *Margareta*. Ende deſe *Henrick* van der *Lecke*, was de *Weerde* ſyn, ende hy en had geen Kinderen by ſyne huyſvrou, ende erfden die *Weerd* op ſyne ſuſter, ende op den Heer van *Culenborch*. *Peter* van der *Lecke*, Heer *Gerrit* van *Velſen* ſyn * ſuſters ſoon mede uit Hollant verdreven. Die huyſvrou van Heer *Gerrit* van *Velſen* was een dochter van *Walraven* van *Benthem*. Deſen Heer *Peter* timmerden int Sticht van *Munſter* een caſteel &c.

† *Puto* ſoen.

* *Dit is maer een fabel; want* Gerrit *van* Velſen *men altyt hout getrouwt geweeſt te hebben mit een dochter van* Herman *van* Woerden. *Dan wel weſen can getrout geweeſt te hebben mit een dochter van* Simon *van* Benthem *dair Heer* Gerrit *van* Vliet *ock een af had.*

Reynaldus primus filius Ottonis Comitis Gelriæ & Zutphaniæ, eerſte Hertoch, mit *Ermgaert Walravens* dochter van *Limborch*, die ſterf ſonder geboorte. Syn anderde was *Margriet*, Grave *Ghyen* dochter van *Vlaenderen*, dair hy drie ſonen by creech. *Reynalt* de eerſt geboren Hertoge, *Guido*, *Philips* ende *Iſabella*. Deſe wert gevangen van ſynen ſoon eerſten geboren Hertoghe. Daerom ſeyde hy. *Gby Heeren Vlamingen wat doedy my.* Deſe *Reynalt* die ſyn vader aldus gevangen had, had veel van ſyn goet verteert ende verſet. Nam te wyve Heer *Barthouts* dochter van *Mechelen*, met wiens gelt hy ſyn verſette goet loſten, mits conditien, wat van deſe dochter quam, ſoude erfgenaem van Geldre ende van Zutphen weſen. Des hadden die Steden mede beſegelt. Ende creech daer by vier dochteren, *Margriet* eerſt getrouwt met *Iohan* altſte ſoon van Grave *Dirck* van *Cleve*, maer hy ſterff ſonder geboorte. Ende ſy nam na den Grave van *Bloys* Heer van *Gennip*. Die tweede dochter getrouwt mit *Willam* na Hertoge van *Gulick*, dair by crygende twee ſonen *Willam* en *Reynalt*, ende *Iohanna* getrouwt mit *Iohan* Heere van *Arckel*, unde filius *Wilhelmus* Gorcum occiſus, ende een dochter

ter getrouwt mit den Heer van Egmont, daer af quam Hertoch *Aernt* van *Gelre*, ende Heer *Willam* van *Egmont*. Ende als vrouwe *Sophia* van *Mechelen* doot was, nam hy *Eleonora* Coninck *Eduwaerts* dochter van Engelant, ende haer moeder was Graef *Willams* dochter van Hollant. Ende Keyser *Lodewyck* Hertoch *Aelberts* vader quam tot *Francfort*. Ende die Coninck van Engelant badt voor synen swager, ende worden mit den Grave van *Cleve* Hertoch † gemaeckt van Gelre, Ann. 1339. ende sterf Ann. * 1343.

† *Primus factus erat, non natus, ut supra.*

* *Ann.* 1345.

Graef Willam Willams soon Graef van Hollant, ende van Henegouwen was getrouwt mit *Johanna* des Hertochs dochter van Brabant, daer hy geen kinder aen en wan. Ende de Keyser *Lodewyck* wert in den banne gedaen, ende hadt Graef *Willams* suster, men wolde hem Keyser maken, dan sulcx weygerde. Desen Keyser *Lodewyck* storte daerna van een peert, ende brack den hals. Graef Willam wiert geslagen van den Vriesen, dat hem *Reynalt* mitten bruynen hoosde, Graef van Gelre, die hem uitter sonten geheven had, voorseyt hadde. Ende wert desen *Reynalt* oock selfs geseyt, dat hy van den synen soude gevangen worden. Ende den Hertoch *Eduwart*, dat hy in den velde soude sterven. Ende van Hertoch *Charles* van *Bourgoignen*, die antwoorde; *Moet ick dan daer blyven, so moet ick ummer daer wesen.*

Men vint int Register van Hollant eenen brieff, dair Graef Willam van Henegouwen ende van Hollant by consent Biscop *Johans* van *Diest* bevolen heeft Heer *Hubrecht Schencke* Heer van *Culenborch* dat slot ter *Horst* mit conditien, ut in literis Ann. 1336.

Op St. Alexanders dach sterf Heer *Peter* van der *Lecke*, ende van den *Weerde*.

Int jaer ons Heeren CIↃ. CCC. XLI. sterf Heer *Henrick* synen soon.

Ann. 1352. op Sinte Matheus dach sterf Vrou *Jutte* van der *Lecke*.

Margriet dochter van Heer *Hubrecht Schencke* was getrouwt mit van den *Goye*.

(1)

Digitized by Google

(1) Ann. 1343. loſt Biſcop *Jan* van *Arckel* Stoutenburch van Heer *Aernt* van *Yſelſteyn*, ende ter *Horſt* van Heer *Hubrecht Schenck* mit IX. duſent pont daer op beleent.

Int Regiſter van Hollant vint men enen brieff, dair Keyſer Ludovicus IV. Graef *Willam* van Henegouwen ende van Hollant in maeſt (2) ter begeerten der drie Staten des Biſdoms van Utrecht

(1) Pro libris quater mille & octingentis obligata & arx hæc & Prætura Amisfurtenſis, ut conſtat ex charta Ann. 1340. Quam ſummam tamen non Epiſcopus ſed ejus pater reſtituit, à Wilhelmo interim qui Protector, & arcis Præfecturam & Præturam Amisfurti eo nomine conſecutus. Charta ita ſe habet: *Willem Grave van Heynegouwen maken kond &c. want wy gbecoren ſien Voget ende Mombaer des Geſtichts van Utrecht, omme oirbaer ende nutſchap, ruſt ende vrede ons, ons lants, ende des Geſtichts voorſz, ende daer wi in onſer ſtede of geſet hebben onſen lieven neve den Heer van Arckel, die mombaerſcap ende Voogdie te bedriven; ende te verwairen van onſer wegben, in welcker mombairſcip ende vogbedien, die Heer van Arckel voirnoemt bi onſen bebiete ende bevele ſyns eygen gelts uytgeleyt beeft ende gegeven Heere Arnoude van Yſelſteyne vier duiſent acht bondert pont ſwerte, geloſt ende gequijt beeft van Heeren Airnde voirnoemt tot des Geſtichts beboeff dat Huys tote Stoutenburch in Emelant, dat Scoutambacht van Amersfoirde met alle datter toebeboirt alſo alſt Heer Airnoud voornoemt onder badde, des bi brieven badde, voor welcke voorſz vier duſent acht bondert pont ſwarte, ende voir ſulcken koſte bi op dien buſe gedaen beeft of doen ſal, of ane dien buſe leggen ſal, bi of die gene, die van ſinen wegen op dien buſe weſen ſullen, ende voor ſulcker coſte als by in den Geſtichte gedaen beeft, ende doen ſal, voir ſulck gelt, als bi uitgeleit beeft, ende uitleggen ſal bi bevelen van onſen monde, of van onſen brieven, ende bi ons bi witachtiger reeckeninge bewiſen mach, alſe omme die vogedie ende momberſcip te bedriven wi den Heer van Arckel voirgenoemt geſet hebben, ende ſetten op den buyſe van Stoutenburch in den lande van Emelant, ende in den Scoutambacht van Amersfoirde, in allen rechten ende vervallen daer binnen gelegen, die den Geſtichte toebeboren, ende in allen goede dat Heer Arnoud van Yſelſteyn onder badde, ende bebben gelooft ende geloven voor ons ende voor onſe nacomelingen den Heer van Arckel voornoemt ende ſine erfgenamen in den voorſx goede te bóuden &c. Gegeven in den Hage des Donderdaebs na jaers dach int jaer* CIↃ. CCC. *viertich.*

(2) Eccleſiæ tantum meminit, quæ tum Statuum pars potior, Wilhelmus ipſe in charta Ann. 1340. *Wi Willem Grave van Heyne-*

Utrecht mombaer ende voocht der kercke, ende des Biſdoms van Utrecht voerſz, wanneer die voorſz kercke geen Biſchop en heeft. Datum c.ɔ. ccc..... Febr.

(1) Ann. 1346. op Sinte Cecilien dach vocht Biſcop *Jan van Archel*, ende Heer *Hubrecht Schenck van Culenburch* mit ſynen

gewoen doen cond &c. dat wi van der eccleſie van Utrecht alſe van den genen, die Heeren Janne van Archel onſen neve gepoſtulaert hebben tot enen Biſſcop t'Utrecht, entfangen hebben die mombairſcip des Stichts tote twaven jaren toe, ende hebben gelooft ende loven mit deſen tegenwoordigen brieve, dat wi die eccleſie, die Stadt, ende dat Geſticht van Utrecht voerſz houden ſullen in al hoiren rechte, ende dat wi als momber voerſz en geen oorloge maken en zullen &c.

(1) Meminit pugnæ etiam Heda. Meminit Buchel. *ad Hed.* in *not.* Meminit quem edidi** *to* 5. *Analect.* Dies autem pugnæ cum notetur diſerte hic quod fuit S. Cæciliæ, qui incidit in X. Kal. Decembr. neceſſe eſt alia adhuc fuerit, quæ Martis facta poſt Remigii, Octobri menſe, ut in Actis ejuſdem anni, in qua & contigit, quod viator cum quendam occidiſſet, dum magiſtratum propugnat, & quæreretur an reus cædis, deciſum unanimiter a Senatu quod non, data Epiſcopo poteſtate, ut de ceteris ſtatueret pro facti atrocitate. Is autem pertinere id ad exemplum arbitratus cives ultra octuaginta ejecit urbe, proſcripſit. Duo de eo inſtrumenta ex Actis ejuſdem anni:

Wy Borgbemeeſters, Scepene, Raet, Oudermanne, ende gbemene gilden der Stadt van Utrecht maken cont allen luden, die deſen brief ſellen ſien of booren leſen, dat een twiſt gevallen was in onſer ſtat van Utrecht des Dinxdaegbes na Sunte Remeys dach, die nu naeſt gbeleden is, alſe van enen vechtelyk die geſcieds van ſulcken luyden, die op ten Raet van der ſtadt vochten ende ſloegen aen die een ſide, daer bem die Raet ende des Raets medewerckers tegben verweerden aen die ander ſide, ende want wy van deſen voerſz twiſt ende ſtoet, ende van allen ſaken, die opten voorgenoemden Dinxdaeb geſchieden gebelike ende al gebleven ſyn aen onſen lieven Heere Haren Johan van Arckel *Biſſcop t'Utrecht, ende by ſyn ſeggben daer af gbeſeget ende geuzet beeft, alſo als die brieve ſpreken, die by ons dair of gegeven beeft beſegelt mit ſinen ſegel, ſo bebben wy gelooft ende gewilkoert, gbeloven, ende vilcoren mit deſen tegenwoordigben brieve, dat wy ſyn ſeggben voerſz wittelicke ende*

wel

** Pag. 236. Nobis pag. 238. hujus Tom. 3.

Digitized by Google

ſynen Borgeren ende vrienden t'Utrecht op die *Plaetſe* mit Heer *Robrecht* van *Arckel* ende *Jacob* van *Nyevelt* tegen die Gunterlingen.

Alſo

wel vaſt ende ſtade houden ende voldoen ſullen in allen manieren, als die voorſeyde brieve ſpreken, daer by ſyn ſeggben in gbeſeghet beeft, ende by ons overgegeven beeft beſegelt mit ſynen ſegbel alſe voorſz is. Voert want enſe lieve Heere voorſeyt in ſine ſeggben voorſz aen ons geſet beeft te verclaren weder Heyne Wycher, alſe van dien dootſlach, die by opten voorſeyden Dinxdach dede aen Lambreht Coddekyn *na onſer ſtadt recht weder in comen mach of en mach binnen Utrecht, ſo verclaren wy ende ſeggben dat* Heyne Wycher *voerſeyt binnen onſer ſtat van Utrecht vrylyk ende vry comen mach, ende die dootſlach, dien by dede alſe voerſz is, der ſtadt boec niet en roert, ende bem ooc na der ſtat boek gheen onſtade doen en ſal binnen Utrecht te comen vrylic, ende ſyn Borgbers recht te gebruken, alſe een goet Borger t'Utrecbt, in allen manieren alſe bier voormaels placb te doene, eer dien dootſlacb aen* Lambrecht Coddekyn *geſchiede, want die Raet van der Stat* Heyne Wycher *daar by dien dootſlacb dede geeyſchet bode, alſe des Heren bode dat recbte te ſtercken van des Heeren wegben, ende van der ſtadt wegben, ende by 't dede ſonder voorraet om den Raet te beſchudden, ende want* Lambreht Coddekyn *eerſt op ten Raet ſloecb, daer* Lambrecht Coddekyn *docb ſyn lyf mede verboert badde. In oerconde deſer dingben bebben wy onſer ſtat ſegbel aen deſen brief gbedaen. Gegheven int jaer ons Heeren duſent drie bondert ſes ende viertich op Sinte Lucyen dach.*

Wy Johan *by der genaden Gods Biſcop t' Utrecht maken condt allen luden, want* Geraert *de* Bole, Diederick *de* Bole *ſynen broeder*, Arnoud *van den* Velde, Johan *de* Witte, Heyne Roelofs *ſoone*, Peter *de* Cammemaecker, Bernt Proeys, *Aernts ſone*, Gielis *Boudewyns ſone, ende boere medewerckers op ons ende opter ſtadt Raedt, ende opten gemeenen gilden van Utrecht vechtende geworden ſyn binnen enen vrede, die by boer ſelfs wille ende goetduncken van onſen wegen, van der ſtadt wegen, ende van der gbemenen gilden wegen van Utrecbt gemaeskt ende geboden wert te bouden met der ſtadt clocke, alſe als der ſtadt recht is, ende van outs gewoonlyck geweeſt beeft, ende noch is, enen vrede te gebieden in der ſtat van Utrecbt, ende boven enen ſeggen, dat ons van den gemenen gilden voorſeyt belovet was, als van den twiſt ende ſtoet, die in onſer ſtadt geviel des Dynſdachs na St. Remeys dach, die nu naeſt geleden is, daeromme ſo ſyn wy met onſen lieven getrouwen den Borgemeeſteren, Scepenen, Raedt, Oudermannen, ende gemenen gilden in een gedragen, dat wy deſen voorſz luden ende boere medewerckers,*

Digitized by Google

Alſo Graeff *Willem* in *Beyeren* bleeff verreſen die *Hoecksche* ende *Caboeljauſche* partyen in Hollant Ann. 1352. Den Heer van

die met hem aen vare ende aen velde waren, daer dit vechtelyck geſchiede, ende mit hem ontruymt ſyn alſo als ſy mit namen in deſen tegenwoordigen brieve, ende in der ſtadt boeck beſchreven ſyn, ende mitter waerheyt dair of gedragen ſyn, ende noch bedragen werden, uytgeſet hebben ende uytſaten uyt onſer ſtadt borgerſcap, ende uyt allen rechten, privilegien, ende vryheden, die eenen Borger tot Utrecht te bate ende tot eirbaer comen mogen, ende ſy ſullen ballingen ende verdreven weſen uytter ſtadt ende uyt den lande van Utrecht hondert jaer ende een dach, ende waermenſe daer en binnen vont, dat ſoudemen rechten aen haer lyff.

In den eerſten ontruymt uyt der Wantſnyder gilde Tydeman *van den* Velde, Arnout *van den* Velde *Arnouts ſone van den Velde*, Gerard *ſynen broeder*, Dideric *van* Rees, *Jonge* Johan Avekyn, Alard *van der* Veene, Laurens Gysbrecht *Splinters ſoone.*

Uyt der ſnyder gilde Claes *Digders ſone*, Maes *Meyſters Maes ſone*, Heyne *van den Kelnaer*, Johan Priem.

Uyt der Merſluder gilde, Wouter *van den Velde Arnouts ſone*, Johan *de* Vene, Gyſebrecht Backer *Johans ſone van den Stover.*

Uyt der Grauwerckers gilde, Simon Wernaers *ſone.*

Uyter Riemſnijders gilde Herman *Oude Reyne*, *Gerard van* Zeyne, Claes *van Zeyne*, Johan *Peters ſone budelmaicker.* Otto *ſynen broeder*, Tydeman *van* Raven, Reyner Ludolf *Marſſemans ſone.*

Uyter Bylbouwers gilde, Johan Roelof *de Cuper*, Aelbrecht *van* Alendorp, Diederic Boekel.

Uyt der Vleysbouwers gilde, Codde Claes *Claes Wermbouts ſoons ſone*, Wermbout *de Vleeſchbouwer*, Johan Paelvoet, Heyne Paelvoet *ſynen broeder*, Henricus Voorloop, Dideric *Willam Nieſens ſoons ſone*, Copper Bloem.

Uyter Viſchers gilde, Henric *de* Vemer, Johan *de* Gruter, Johannes Glavi, Andries Weyreman, Hendrick Jooſt, *Jonge* Simon *Viſcher*, Clauvekyn *Wouters ſone.*

Uyter Coorncopers gilde, Johan *Sprong*, Tydeman *van Mouwerberg.*

Uyter Smede gilde, Jacob *de Cannemaecker*, Jacob *Peter Cannemaeckers ſone*, Hendric *Tieſelen ſone*, Bernt *de Smit*, Jan *Potgieter*, Simon *Ketelaer*, Johan *van* Zanten *Johans ſone van Zanten.*

Uyter Zadelaer gilde, Dideric *Vlugekyn.*

uyter

Digitized by Google

van *Arckel*, van *Egmont*, ende *Heemſkerck* waren van de Cabbeljauſche; die Heeren van *Bredenrode*, van der *Lecke*, ende *Binc-*

Uyter Backer gilde, Herman *Paſſert*, Jan *Roeſt*, Diederic *de Byter*.

Uyter Linnewevers gilde, Proeys *Johan Proeys ſone*.

Uyter Louwer gilde, Johan Proeys, Johan *Proeys ſone*, Johan *Heynen ſone*, Gerard *Roeſt*, Peter *Roeſt ſynen broeder*, Vranc *Schoute ſynen broeder*, Peter *Orſcam*, Bartholomus *van den Campe*, Claes *de Vemer*, Bernd *Proeys* Arnoud *Proeys ſone*, Arnoud *Johan Proeys ſone*.

Uyter Wollewevers gilde, Louwe *van Rosbeecke*, Coninc *Alewyn Tydemans ſoon*, Berndt *Proeys*, Claes *Hardebolle ſone*.

Uyter Cordewanier gilde, Jacob *de Cuper*, Johans *ſone*, Herman *Horſt*, Johan *van der Brugge*, Oude Willem *van der Goeweghe*, Peter *Duſentfout*, Jacob *Everardt ſone d'oude ſchoenmaker*.

Uuter oude Cleermaecker gilde, Johan *van Deynemarcken*, Dideric *Blyſtap*, Everard *Focke*, Melis *van Ginckel*, Baen *Geraerts Bolen knaep*.

Dit ſyn die ghene die ontruymt ſyn van haren gilden, Mouwrys *Heyne Roelofs ſone*, Gerard *Weyteman*, Lubbrecht *Geraerts Bolen knape*, Otto *van Rynenborg Diderics Bolen knecp*, Dideric van Dolre *Jans knape van den Velde*; *ende alle die gene die van deſen vechtelic ontruymt ſyn, die hebben hem ſelven ſculdich gemaeckt, ende die ſalmen alſo ſchuldich houden, als of ſy mit allen rechte bantdadich gevonden waren. ende tot dien ſelven rechten ſtaen als die andere, die hier voor in deſen brieve eerſt genoemet ſyn. Ende waer ock ymant die van deſe voorſz luden huſede ofte hovede, oft die openbaer hoer bulper worde, ende woonaftich ware in der Stadt ofte in den Lande van Utrecht, die beldemen alſo ſchuldich als die gene, die dit vrientelic deden, die hier voor beſchreven ſyn. Ende wien ock dat men naer den datum des tegenwoordigen briefs van deſen voorſz ſaken noch ſchuldich vint by den ghenen, die wy van onſen Rade daer toe ſetten ſullen, die ſullen alſo ſchuldich weſen ende ten ſelven rechte ſtaen, als die geene die hier voor genoemt, ſyn, ende die ſoudemen by hem ſetten in der ſtadt boeck. Ende wy ende onſer ſtadt voorſeyt ſouden malcanderen opene brieven geven van den ghenen die men ſchuldich vonde, ſprekende in gelijcke forme als deſe jegenwoordige brief hout, ende in dier ſelver maniere beſegelt, alſo wy malcanderen nu beſegelt hebben. Ende om dat wy alle deſe voorſz punctten met onſer liever ſtadt voorſeyt eendrachtelyk overdragen ſyn vaſt ende ſtade te houden, ſo hebben wy hem gelooft ende gelooven deſe*

Buchorst mit veel andere Ridderen ende knechten van Hoeksine. Sy [illegible] roof ende brant, ende vingen den [illegible].

Die Cabeljausche schreven aen Graef *Willem* des Keysers soon, ende hy quam heymelick tot Gorinchem, ende die van *Delft* togen [illegible], ende [illegible], ende hy ont[illegible] syn [illegible] weder.

Die *Hoeksche* togen weder tot die Keyserinne clagende, ende die moeder ontboot haren soon haren evelen moet, ende leyden malkanderen dag int velt. Die Keyserinne bracht mit haer uyt Henegouwen ende uit Engelant, die haer die Coninginne haer Suster seynde, ende quam in der Mase, ende wiert gestreden tusschen den Briele ende s'Gravensande.

Jan Heer van Culenborch ten tyde dat hy mit den Heer van Vianen oorloochde tegens Jan van Arckel Bisscop, vermits ses van syn gevangen Borgers t'Utrecht gericht waren, seyde tegens die gevangen borgers van Utrecht, *Gy en syt my om geen gelt veyl, ick wil myn Borgers weder hebben. So menich als dair af gericht wert, so menich tweesout moet daerom sterven.* Dit oorloch duyrden vyf jaren. Syn borgers worden hem te rugh gesonden, ende mit dat gelt, dat die gevangen van Utrecht opbrachten, wert den viercanten toorn getimmert.

Ic vinde in een boeck, dat Heer *Huybrecht Schencke* Heer van *Culenburch* hem selven heeft laten maken, sittende op syn knyen.

dase voorsz punten niet te verbreken, ende dair of géen verlyckenisse ofte soene aen te gaen, noch daer toe anders yet te doen, ten sy by hoeren rade, goetduncken, ende consent. In oerconde des briefs besegelt mit onsen grooten segel. Gegheven int jaer ons Heeren. CIↃ. CCC. *en* XLVI. *op Sinte Barbaren dach.* Certe & motus ortos ab iis plures præpotenti tum familia etiam Heda significat. *Motus*, inquit, *& seditiones Trajecti ortas auctoribus Gunterlingis armis exstinxit, plerosque trucidando, alios proscribendo.* Apud Bekam de eo nihil. Sed quod ab eo omissum, non omisit, qui eum Belgice interpretatus *to* 5. *Analect.* **

** p. 236. Nobis pag. 238. hujus Tom. 3.

Digitized by Google

knyen, knielende voor een crucifix, daer hy syn vier vierendeelen by hem geset heeft.

CuylenBorch.

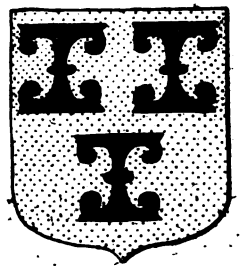

Arckell

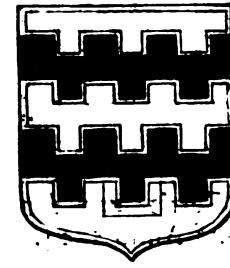

Mauwerick

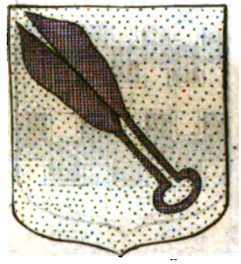

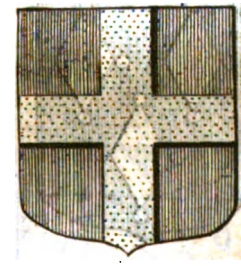

Sommige seggen dit kruys te wesen tschilt van Zoelen van Avesaet.

Ende syne huysvrou Joncfrou Jutte van der Lecke die sette

Leck

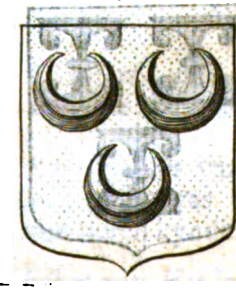

Digitized by Google

Waterrench

Heer Gerrit van den Vlete Ridt Anno 1404.

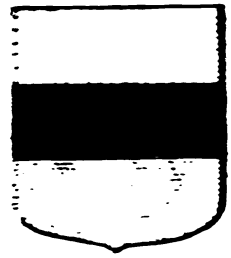

Die dochter van Gey Heer van Asperen.

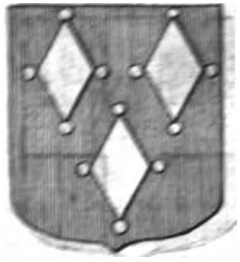

Vrou Maria dochter van Hubrecht Schenck Heer van Culenborch.

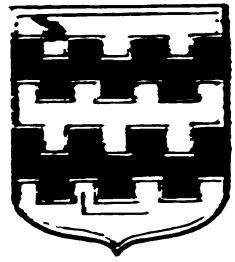

Jutte van der Lecke.

Digitized by Google

Vier quartieren van Vrou *Mechtelt* van *Merwede*.

Gerrits wyf van den *Fliete*.

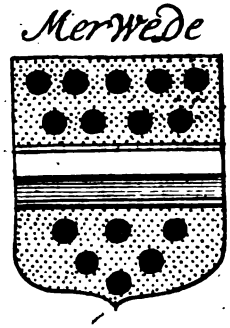

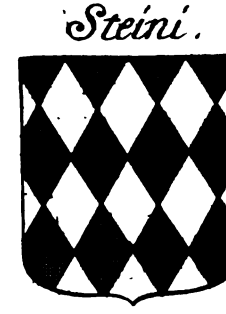

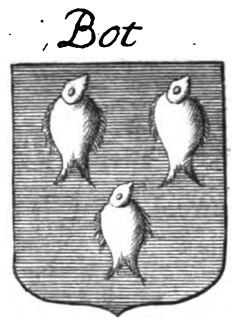

Die oude *Wouter Coevoet* had drie broeders, die een genaemt *Ram Coevoet*, die ander *Zweder Coevoet*, die derde *Hubert Coevoet*.

Die oude *Wouters* moeder was *Zweders* dochter van *Boſinchem*. Syn eerſte wyf hiet Joffer *Adelen*, ende was dochter *Coenraets* van *Hattem*. Ende hadden te ſamen ſeven kynderen als,

Wouter Coevoet getrout mit *Wouters* ſuſter van *Haeſterem*.

Digitized by Google

Eene dochter mit *Evert* van den *Rym* genaemt Joncfrou Margriet.
Joncfrou *Lysbeth* mit *Willam* van *Vliet* tot Maerſſen.
Joncfrou *Adelen* mit *Gerrit* van *Roſſem* tot Breukelen.
Joncfrou *Jutte* mit *Willem* van *Ryſwyck*.
Joncfrou *Geertruyt* mit *Willam Druys* van *Avezaet*.
Joncfrou *Bertraedt* Jacobs wyf van *Schaluynen*.

Wouter Coevoets Vader.

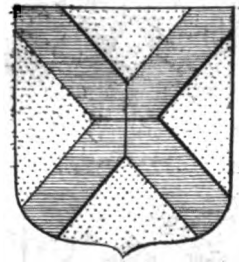

Syn Moeder was Wouters dochter van Boſinchem.

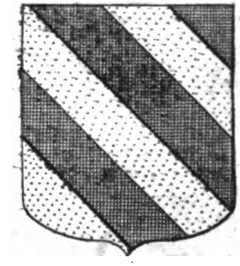

Hattum ſyn wyfs vader.

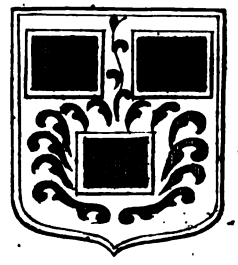

Ruweel ſyn wyfs moeder.

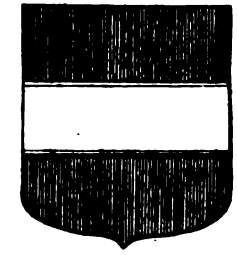

Digitized by Google

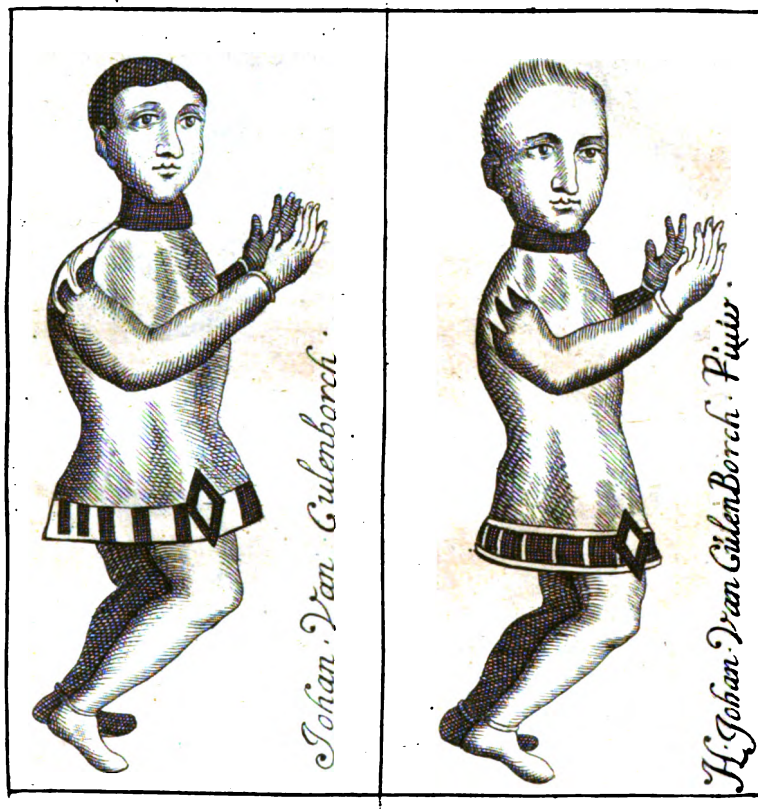

Deſe Heer *Johan* van *Culenborch* had Heer *Wolfaert* van der *Veer* ſyn dochter, doodgeſlagen, als int Regiſter van Hollant werd gevonden aldus: *Johan van Culenborch van Abcoude geboren, kent ontfangen te hebben van de ſoen van Heer Wolfaerts doot van der Veren* XLI. pont XIII. *ſchellingen* IV. *deniers Tornoyſen. Datum* CIↃ. CCC, XXXI. *feria ſecunda ante Martini.*

Dit is Heer *Iohan* van *Culenborch* Ridder, ende voert t'volle wapen van *Culenborch*, als die van *Boſinchem* plogen te voeren, na dat *Boſinchem* uytgehylickt was, want die nae quamen waren van Heer *Zweders* van *Zuylen.*

Digitized by Google

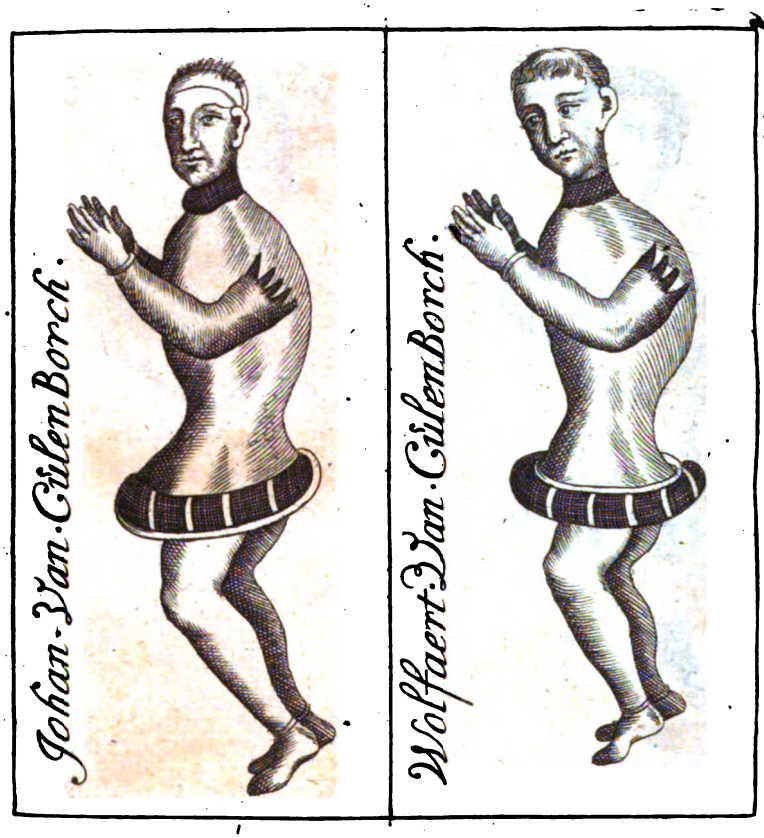

Doch is dit ſeer doncker te verſtaen, dan na myn gevoelen ſyn die van *Zulen* ofte *Abcoude* aen een dochter van *Boſinchem* getrouwt geweeſt waeromme die van *Cuylenborch* ende Vianen, die *zulens* voeren. Deſe Heer *Jan* Ridder was van een dochter van *Abcoude* begraven t'Utrecht te Minnebroeders.

Ann.

Digitized by Google

Ann. 1454. beliefden die Keyſeren Churfurſten, dat een ygelick in ſynen lande tolgelt, ende wechgelt nemen mach, ende ſetten wagengelt, ende bruggelt, en ſchattingen in ſynen lande eyſchen mochte.

Ann. 1355. op Sinte Martyns dach in den winter ontſeyde Graef *Willam* van Hollant Biſſcop *Iohan* van *Arckel*, ende mit hem entſeyden dat meeſtendeel van des Biſſcops leenmannen, als Heer *Arnout* van *Yſelſteyn*, Heer *Iohan* van *Boſinchem*, Heer van Cuylenburch, Heer *Giſebrecht* van *Vianen*, Heer *Iohan* van *Woudenberch*, Heer *Ian* van *Harlaer*, Heer *Ian* van *Langerack*, Heer *Giſebrecht* van *Nyenrode*, Heer *Ian* van *Bloemeſteyn*, *Zoude* van den *Ryne*, *Hubert* van *Schonauwen*, *Zweder* van den *Neſſe*, *Gerrit* van den *Vliete*, *Zoude* van den *Ryn* Henriksſoen, mit meer andere Heeren. Ende die Borchgraaf van Montfoort was des Biſſcops hulper. Die Biſcop had geern geſtreden, maer den Heer van Yſelſteyn, van Vianen, ende Culenborch mit haer vrienden haddent ſo beſtelt, dat hy ten ſtryde niet en conde comen.

Ann. 1361. ſtonden eerſt op die partyen in den lande van Gelre tuſſchen twee broederen, als *Heeckers* ende *Bronchorſt*. Die *Heeckerſche* hieldent mit Hertoch *Eduwart*.

Heer *Gerrit* van *Aſperen* Heer van *Tul* Ridder bekent mit ſynen brieve, dat hy geduyrende t'oorloch van Utrecht hulper geweeſt is Hertoch *Willams* van *Beyeren* tegen den Biſſcop, ende heeft den Heere van Yſelſteyn gedient. Datum CIↃ. CCC. XLIX.

Ann. 1362. wan Biſſcop *Jan* van *Arckel* t'ſtercke ſlot van *Voorſt*. Had dubbelde grachten aen beyden ſyden gemaeckt, die ringmuyren waren LXXX. voeten hooch, ende XII. voeten dick, ende daer toe den voorborcht, dat viercant was, dat men hem af wan ſtormender hant. Deden nochtans die binnenſte die meeſte weer, dat niet gehoort en was. Sy maekten armen van yſer, dair ſy des Biſſcops werck mede inhaelden, mitte meeſte behendicheyt, daer ye af gehoort was.

Ann. 1361. in Meye op St. Urbanus dach geſchiede den ſtryt tuſſchen beyde die broeders van Gelre. Hertoch *Reynolt* wert gevangen gebracht opt huys tot *Tiel* door Hertoch *Eduwart* ſyn jonger broeder. Hy had ſyn Vader gevangen ſes jaren eer hy ſtierf opt Huys die *Hel* genaemt. Deſe ſat weder

Digitized by Google

x. jaer. Daer bleef doot Heer *Frederick* van *Ulft*, Heer *Alphard* van *Sichem*, Heer *Bouwen* van *Hoemen*, ende veel goeder luden gevangen die Heer van *Lienden*, Heer *Aernt* van *Arckel*.

Heer *Zweder* van *Abcoude*, Heer van *Gaesbeeck*, *Putten*, ende *Stryen*, te houden alle alſulcke ſeggen, als Heer *Johan* van *Bloys*, Heer van *Schoonhoven* ende der *Goude*, tuſſchen hem ende den Heere van der *Lecke* geſeyt heeft, ruerende van ccc. lb. Hollants s'jaers, den Heer van der *Lecke* in hylixvoorwaerden bewyſt, ende in medegaven gegheven. Datum Ann. cıɔ. ccc. LXVII. Marci Evangeliſtæ.

(1) Heer *Jan* van *Boſinchem* Heer van *Culenborch* ontfinc ſyn † erfſchenckampt van den Hollantſchen Graef. Ontfangen hebbende, ende het croos ſyn weſende worp het door die ſael,

† *Dit is het mont ſchenckampt van den Biſdom van Utrecht, dat den Heer van* Cuyck *aen Hollant vercoft hadt, ende die van* Cuy. lenborch *van Hollant te houden plegen.*

(1) An verum id dubito. Nec ſatis ſcio, an id tanti quod in margine. Vendidit quidem Comiti Otto Dominus de Cuyck, quæ habebat in diœceſi, ut & quæ in Dominiis de Amſtel & de Woerden, ſed excepit nominatim officium pincernæ in feudum ab eo datum Culenburgi Toparchæ. Teſtes ſunt literæ:

Wy Otto *Heere van Cuyck Ridder maken conde ende kenlick allen luden, dat wy voor ons ende onſe nacomelingen alle die manſchappen ende die leenen, eeſt in beerſchappyen, of in anderen goede dat wy hadden, ende men van ons helt, oft houden ſoude in den Geſtichte van Utrecht, ende in der Heerſchappye van Amſtel ende van Woerden, uitgenomen dat leen, dat Hubrecht de Scenck van ons houdende is, alſe te dienen van den nappe voor onſen Heere den Biſſcop van Utrecht, vercoft hebben ende vrylicken onſen lieven Heere, Heere Willam Grave van Henegouwen, van Hollant &c. ende ſynen nacomelingen euwelick te blieven ende te beſitten vryelick, ende alſe vry goet van hem te behouden. Ende ontbieden alle onſe mannen van leen, of die goet van ons houdende ſyn binnen den paelen voorſz, ſoo waer oft in wat manieren dat voert, dat ſy onſen Heere den Grave manſchap daer of doen; in allen manieren dat ſy 't ons ſchuldig waren te doen. Ende bidden allen onſen Heeren, daer wy dit goet of te leen houden, dat ſy dat goet, leen ende manſcap voorſz onſen Heere den Grave voorſz verlyen willen. Ende om dat wy dit vrilicken ende mit onſen wille gedaen hebben, op dat euwelicken vaſt ende geſtade blive, ſo hebben wi deſen brieff open beſegelt mit onſen ſegel. Gegeven tot Bruſſele des Dynſdachs na Sinte Pauwels dach int jaer ons Heeren* cıɔ. ccc. *ſes ende twintich.*

Et hinc eſt, quod vocet ſe Culenburgius pincernam jam Ann. cıɔ. cc. xciv. ut in charta ejus anni. *Omnibus præſentes literas inſpecturis ego Hubertus de Boſinchem Pincerna notum facio, quod vendidi &c.*

Digitized by Google

ſael, ende wol des niet langer weſen. Sterf deſen Heer *Ian* anno. 1389. (forte 1386) had geregeert XXI. jaer.

Deſe Heer *Ian* Heer van *Culenborch* ende Heer *Gerrit* ſynen broeder ſchelden quyt den Grave van Hollant tot behoeff des Heeren van *Arckel* hoer helfte van den gerechte van Jaerſvelt &c. Datum Ann. CIↃ. CCC. LXVI. quarta die Junii.

Ann. CIↃ. CCC. LXXI. Hertoch *Eduwaert* op de Maes te Baeſwyler Heer *Wencelyn* Hertoch van *Brabant* geſlagen ende gevangen hebbende mit den Grave van St. Paul worden van ſynen Camerlinck, ſo hy om hem te ververſchen ſyn helmet opſloech, ſyn volck over te ſien, doorgeſchoten, ende hiet *Herman Leers*, ende gingh ryden verradelyck. Hertoch *Eduwart* had hem ſyn maiſtreſſe gegheven tot enen wive, ende woldeſe hem niet laten, daer hy ſynen Heere om doot ſchoot. Sommige willen ſeggen, dat die Brabanders hem daer toe gecoſt hadden. Hertoch *Reynalt* wort uytter vangniſſe gehaelt, gevende wederomme alle Steden, die tegens hem miſdaen hadden hare privilegien. Hy ſterff drie vierendeel jaers na ſyn verloſſinge. Was onvermogent vet, ſo datmen meynt dair aen geſtorven te ſyn.

Culenborch, Werd, en Mauderic,
By deſen drien merc ic,
Hoe langh het is geleden,
Dat tot Baeſwilre wort geſtreden.

Een pachtbrief daer Heer *Ian* Heer van *Culenborch* ſoon van *Hubrecht Schenck* Heer van *Culemborch* principael borge Hertoge *Willams* van *Gelre* mede verwonnen wert in den Hove van Zuythollant van LIV. oude goude Vranckrykſche ſchilden. Datum Ann. 1373. 15. Iul.

Compromis daer die Biſſchop, en de Stadt van Utrecht verblyven aen den Heer van *Bredenroede*, den Heer van der *Lecke*, den Domdeecken t'Utrecht, ende *Wouter* van *Coelenborch*, roerende van den gerechte tot *Vreeſwyck*, den huyſe tot *Gildenborch*, ende die ſluyſen, op de *Nyevaert*. Datum Ann. 1373, die Victoris. Anno CIↃ. CCC. LXXI. by Biſcop *Aernt* van *Hoerne* tyden ſterf *Reynalt* Hertoch van *Gelre*, Hertoch

vid. de jur. glad. cap. 14. n. 6.

toch *Edswaerts* broeder, die X. jaer gevangen had geſeten, ende nae hem en bleef geen geboorte, t'lant viel weder in die partyen van *Heeckers* ende *Bronchorſt*. Die *Heeckerſche* ontfingen die Gravinne van *Bloys*, des Hertogen aldſte ſuſter. Die Bronchorſten en wolden geen wyf hebben tot een Heer, ende ontfingen der Gravinnen aldſte ſoon van Gulick, genaemt *Willam*, ende ſyn moeder was een jonger ſuſter Hertoch *Reynalts*. Hier af ontſtont een ſeven-jaerſche oorloge. Biſſcop *Aernt* van *Hoorn* meende dat die altſte ſuſter rechte erfgenaem ſoude weſen, ende maeckten een houwelyck mitten Heer van *Gennip*, als dat die Heer van *Bloys* Graef *Jan* nam te wyve deſe vrouwe van Gelre. Doe verſaemde Graef *Ioban* ende Biſcop *Aernt* een machtich leger. Quamen te hulp den Hertoch van *Berge*, die Graef van *Cleve*, Jo. *Dirck* van *Marcke* &c. Namen *Bronſweerd* in, ende voort voor *Aernhem*, ende ſy ontfingen die Vrouw mit Grave *Jan* van *Bloys*. Voort voor *Gelre* leggende XVI. weken lietent ongewonnen, van dane naer *Wageningen* dat ſy inne cregen, ende wonnen die *Hel* op de Veluwe, ende *Aller*, ende *Kannenbroeck*, ende voort voor *Lopick*, ende voor *Nyborch*, dat ongewonnen bleeff. Binnen deſen tyt quamen de *Bronchorſten* by nachte beclimmende *Aernhem*. Die Grave van *Bloys* beval dat oorloch ſyne vrouwe, ende den Biſſcop, houdende ſyn ruſt tot *Schoonhoven*. Den Biſſcop vernemende dat den Hertoch van *Gulick* binnen *Aernhem* was tooch dair voor, bernende die molen ende huyſen buyten ſtaende.

Daerna int jaer van LXXII. was die Hertoch van *Gulick* tot *Nymegen* op onſer Vrouwen dach nativitas, dair hy tot *Tiel* ontboden wert, ende ſoude die Stat wel crygen. Ende Biſcop *Aernt* reet tot *Tiel*. Daer vont hy die vrouwe van *Gelre*, daer hy mede hoeffden, maer ſy en bewaerden die Stadt ſo wyſelick niet, die *Bronchorſten* quamen daer by nacht in. Daer wert gevangen Heer *Rudolf* van *Hoorn* des Biſſcops broeder, ende Heer *Giſebrecht* van *Hardenbroeck*, Heer *Frederick* van *Zuylen*, ende andere veel goeder luyden. Die Biſſcop ontquamt opt leſt opt *Tolhuys*, dair die vrouw van *Gelre* was. Ende die *Bronchorſten* ontboden Jo. *Willam*, ende quam des anderen daechs binnen *Tiel* met drie hondert man gewapent. Een deel Borgers van *Utrecht* waren tot *Rhenen* gebleven, ſonden terſtont aen den Raet

Raet *t'Utrecht*, dat waren *Johan Hombout* ende *Braem* van den *Velde*. Ende als dat die Overſte vernamen, meynden ſy hoeren Heer te ontſetten, ſloegen hare clocken, ende wapenden hem, ende togen tot *Wyck* over, daer mitter ſonnen onderganck verſamende, en verbranden die van *Ravenſwade* totter *Lingen* toe, daer ſy over waeyden. Ende quamen tot *Tiel* ontrent twee uren voor den dach opginck. Ende als die ſonne opginc ontboden den Hertoch van *Gulick* uit te comen, ende tegens den Biſſcop te ſtryden. Die Biſcop herde blyde was, doen hy ſyn volck ſach. Hy ſcierde ſyn volck, die hy trooſtelycken toeſprack, ende quam vant tolhuys. Die Hertoghe van binnen dat volck overſach, ende bleven daer binnen, ende die van Utrecht lagen dair voor ten avont toe. Ende als die Hertoge ſach, dat ſy niet ruymen en wilden, ende hy belegert was, ontboot hy mit ſynen vrunden, dat hy op een benoemt velt mit hem ſtryden wolde. Die van Utrecht mit haren Biſſcop verſaemden hem aen die eene ſyde van der Stadt, ende waenden, dat den Hertoge uyt comen ſoude. Ende als die Hertoge vernam, dat die eene poorte ruym was reet hy daer uyt. Ende doe deden die van *Tiel* hare poorten open, ende lieten den Biſſcop in. Des anderen daegs togen ſy in hoere Stadt ſonder verlies. Daerna wan den Biſſchop mit den Heeckers *Venlo* ende *Harderwyck*. In den ſelven jaer quam den Hertoge van *Gulick* mit den Heere van *Vianen* int ſticht, ende verbranden *Amerongen*, *Seyſt*, ende *Doorn*. Anno 1374. te midvaſten doe wan Hertoch *Willam* van *Gelre* dat lant van *Gelre* ſynre moeyen van *Bloys* aff ende wert geweldich Heer.

Anno CIↃ. CC[illegible]XXIII. groeff die ſtadt van Utrecht een diep van der *Nievaert* totter grooter wade, ende by den twee ſluyſen, ende timmerden een toorn op den uterdyck, daer ſy die ſluyſen mede beſchermen wolden, ende noemdent *Gildenborch*, want die gilden dat timmerden. Heer *Giſebrecht* van *Vianen* dochte, worden die van *Utrecht* ſyne vyanden, ſy mochten comen door die ſluyſen, ende vernielen ſyn lant, ende brachtent Hertoge *Aelbrecht* aen, dat t'gericht ſyn waer, daer die van *Utrecht* timmerden. Die van *Dordrecht* meynden, dattet hem oock tegen ginck, ende wonden des wreecken.

Enen brief inhoudende op wat manieren Heer *Henrick* van *Homoet* dat huys ter *Horſt* beleent is, ende van Hertoch

toch *Aelbrechts* wegen voerſz bewaren ſal. Datum Ann. 1374.

Heer *Iohan* van *Culenborch* bekent ontfangen te hebben in minderinge van den coop als boven een hondert en vt. lb. Datum 1374. dominica poſt Gertrudis.

Ann. CIↃ. CCC. LXXIV. brack die *Lecke* tot *Schalckwyck* in, datmen voer mit ſchepen over t'velt.

Ann. CIↃ. CCC LXXIV. quam Hertoch *Albrecht* voor *Gildenborch*, ende die geſellen liepen op ſchermutſeren, ende vingen *Gyſebrecht* van *Nyenrode*, ende *Willam* van *Naeldwyck*. Ende dede daerna daer voor brengen een groote catte &c.

Gerrit Heeren *Ians* broeder van *Cuylenborch* wiert Heer van *Cuylenborch* getrouwt mit des Heeren dochter van *Egmont* weduwe *Bertha* genaemt ſuſter van *Beatris* vrou van *Vianen*, die *Bateſteyn* timmerden, die daer by wan X. kinderen, als *Hubrecht*, *Iohan*, *Peter*, *Gerrit*, *Zweder* Domprooſt, ende *Aernt*, en ene dochter getrouwt mit *Ripperſcheyt*, eene mit Heer *Sab* van *Evervelde* in den lande van *Cleve*, eene ter Claren tot s'Hertogenboſſche, ende Joncfrou *Martha* ſterf maget tot *Culenborch* aen een bedroefde ſieckte aen de borſten.

Kaerle *die hem ſelven ſchryft Coninck van Vrancryck*, *wy* Willam *van* Gulick, *Hertoge van Gelre*, *ende Grave van Zutphen doen u te weten*, *want eenige van onſe Voorouders mit trouwen verbonden hebben geweeſt der Croone ende Edelre Princen van hoogen name Coningen van Engelant*, *ende want wy uit minnelycker liefde onſe Voorouders daer inne voegen willen*, *ſo hebben wy tot anderen tyden by onſe ſpeciale boden*, *die wy daer toe van onſen wegen geſchict hadden*, *manſchap ende trouwe belooft*, *ende gehoren*, *als 'er toebehoort*, *enen hogen edelen Prince onſen lieven Heere*, *Heere Rychaert Coninck van Engelant*, *ende van Vrancryck*, *ende Heere van Yrlant*, *ende hebben mit hem aengenomen ſyne vaſte vruntſchap ende oorloch. Ende wy laten u weten*, *dat wy den voorſz Prince ende Heer den Coninck van Engelant ende van Vrancryck als onſen Heer mit alle onſen vermogen trouwelicken byſtaen ſullen tegen u als ſynen vyant*, *in luyden ende in goeden*, *ende dat wy u*, *ende den uwen alſe vyant ons liefs Heeren des Conincs van Engelant ende van Vrancryck*, *ende als ons vyant*, *om deſer ſaecken wil voortaen tot allen ſteden ontſeggen mit deſen openen brieve*, *beſegelt mit onſe ſegel. Gegheven*

ende

Digitized by Google

ende gedaen in onſen caſteel tot Nymegen XII. *daegen in der maent van Julius, int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. LXXXVII.

Ann. CIↃ. CCC. LXXXIX. was een vechtelick tuſſchen den Heer van *Arckel* ende Heer *Henrick* van *Vianen* boven die Nyevaert, dat quam toe om een meyboom die in den lande van *Arckel* gehaelt was, ende het was Heer *Ott* van *Arckel*, ende ſterf int jaer ons Heeren 1396.

Ann. CIↃ. CCC. XC. wan Heer *Ott* van *Arckel* Bloemeſteyn, ende hielt het een jaer lanck, dedet nederwerpen. Die wecker verriet het, ende veel van den ſteen leyt onder de ſtadts muyren van Culenborch in de nye ſtadt, ende veel in den fundamente van den toorn tot Honſwyck.

** Ann. CIↃ. CCC. XCII. gaf *Maes Mulaert* der *Horſt op*, dat int Sticht licht, dat hy onder had van des Heeren wegen van Vianen.

Maes was Maes, die hem kende, deden als een dwaes,
Dat hy der horſt beval mal Maes.

Deſe *Gerrit* Heer van *Culenborch* had getrouwt die weduwe dochter van *Egmont*, al by t'leven van Heeren *Iohan* ſynen broeder, die daer ſo toornich over was, dat hy hem onterft ſolde hebben, om dat die weduwe vrouwe van *Cuylenborch* weſen ſoude. Hy woldet op *Peter* ſynen jongſten broeder, die te *Boxmeer* gehylickt was, gemaekt hebben, maer hy ſterf te vroech. Van deſen *Peter* den jongſten broeder quam een ſoon geheten *Huybert*. Van *Huybert* quam Jo. *Iohan* van *Boxmeer*, Heer *Henrick*, Heer *Willem*, ende *Giſebrecht* van *Boxmeer* te *Wadenoy* doot geſlagen, ende die Vrou van *Oppendorp*. Biſcop *Guido* had den Heer van *Aſperen* ende Heer *Arent* van *Yſelſteyn* gevangen. Het wert gededingt. Hy had twee dochteren, ende elck had dair een. Om des wil was Heer *Johan* Heer van *Culenborch* toornich, dat dair die Heeren van Culenborch voort af comẽ ſouden. *Ic Zweder van Culenborch ſcreeff, dat myn huysvrou die pyl in haer hant gehadt heeft, dat die Gelderſche des Stichts vyant waren mit Biſſcop Zweder*

Danck

** Vide hoc Tom. 3. pag. 281. Noſtræ Edit.

Digitized by Google

Danck hebben onſe Papen
Dat ſy Hertoch ende Graven connen maken.

Doch dat gedwongen vierdeel ſenden die Heren van Culenborch weder te Hooff.

Deſe Heer *Gerrit* van *Culenborch* timmerde ende dede aenleggen den ronden toorn, ſo dat int fundament opſchoot, datmen mitten clocken ſlach vullen moſt, dat enen heelen ſteen over veel ſteens geworpen wert in den wiele, eerment vervullen coſt. Hy regeerden 28. jaer, ende ſterf Ann. 1440. Doe Hertoch *Willam* van Gelre vernam, dat die Heer van *Culenburch* doot was, ſeyde hy: *Soo is daer een eerbair Heer doot: Die kynder ſullen nue kynder weſen.*

Hertoge *Aelbert* van Beyeren Grave van Hollant ſterf Ann. 1404. op St. Lucien dach.

Hertoge *Willam*, Grave van Henegouwen, van Hollant &c. ginck leggen voor *Hageſteyn*, ende den Biſſcop van *Utrecht* voor *Everſteyn*, daer voor leggende XXII. weken. Ende beyde wert opgegeven op St. Thomas dach Ann. 1405. Ende worden te ſamen ſteden ende ſloten nedergeworpen.

Ann. CIↃ. CCCC. I. verbrande die oude Stadt van *Culenborch*, ende heet *Styn Jan Gerrits ſoons dochter brandt.*

Ann. CIↃ. CCCC. twe wert *Reynalt* Hertoge van Gelre.

Ann. CIↃ. CCCC. VII. wert den Hertoge van Orleans doot geſlagen binnen *Parys*, als men in dit verſe vinden mach: *Contere brachium peccatoris.*

Int jaer voorſz was den harden vorſt, dat men alle diepten overliep.

Hubrecht van *Culenborch* Heeren *Gerritſen* wort Heer van *Culenborch*, ende nam te wive des Heeren dochter . . . . . van *Gaesbeeck* ſyn ſuſter, quæ obiit ſine prole. Den Heer van *Lienden* dede den Heer van *Culenborch* aenſoecken om ſyne dochter te nemen. Wert geantwoort ſy waer hem te cleyne. Doe lach den Heer van *Lienden* cranck, ende at celys, dat ſyn doorgeſlagen hoenderen, op enen goeden vrydach, doe ſach hy wel, dat hy ſterven moſt. Ende ontboot den Heer van *Hoekelom* tot hem, ende gaſſe die. Ende doe den Heer van *Hoekelom* die Juffer beſlapen had, vraechden ſy hem, of ſy oock

Digitized by Google

oock groot genoech waer. Hy ſeyde, *Jae. Ick ſal myn dingen wel mit u doen.* Deſen Heer Hubert ſtichten dat collegie tot Culenborch.

Hic eſt famoſus Hubertus, vir generoſus,
Strenuus, expertus belli, diſcretus Hubertus
Nobilis ex genere conditur hoc opere,
Hujus fundator hic collegii tumulatur.
----- Hunc Haga ---- Comitis mala plaga
Craſtina dum luxit aſſumpta virgine ſancta
Annos ſignifico verſum dum ſic tibi ſcribo,

Anno 1409. had hem Heer *Hubert* van *Culenborch* verbonden mit Graeff *Willam* van *Hollant*, dair dat huys tot *Maudenick* om omgeworpen wert, ende Graeff *Willam* van *Hollant* had 't hem afgecoft, d'eene helft van den gelt wert wel betaelt, ende om die ander helfte ſolde hy ende ſyn naercomelingen Regent van Hollant weſen ter tyt toe dat men hem ſyn gelt gave.

Wy Huybrecht *Heer van* Cuylemburch, *van der Lecke, ende van den Weerde doen condt ende kenlyck allen luyden, dat wy gelooft hebben, ende geloven mit deſen openen brieve, den Hoochgeboren Furſt onſen lieven Genadigen, ende Hoochgeboren Heere, Hertoch Willam van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, ende Zeelant, ende Heere van Vrieſtant,* (1) *op te dragen den Hoochgeboren Furſt, Heere Reynalt, Hertoch van Gelre, ende van Gulick, ende Grave*

(1) Sic ut dixi, olim moris. Orto inter vaſallum & Dominum ejus bello reddita ei feuda. Unde & tranſiens ad Cæſarem à Rege Galliarum Andreas Auria Genuenſis, quem dono Regis Galliarum habebat torquem conchyliatum remiſit Regi, liliiſque ejuſdem Regis inſignibus in extrema navium ſuarum puppe perfractis decuſſiſque ſic Cæſaris demum gratiam forunamque eſt ſecutus. Laur. Surius ad *Ann.* 1528. *in fin.* Cautum etiam de indemnitate, ſiquis forſan refutaret in gratiem alterius, ut exemplum in promtu eſt: *Willem &c. maken kont &c. dat wi mit onſen gemenen Rade ende Steden van Hollant over een gedragen ſyn, als dat Heer Giſebrecht Heer van Abcoude, ende van Gaeſbeke, ende ſine nacomelingen Graven ende Gra-*

Grave van Zutphen, onſe Stede, huys, ende ſlot tot Culenburch, mit den gerechte booch ende laghe, ende mit der Heerlicheyt, ende renten daer toe beborende, ende ſullen vyant werden des ſelven Hertoge van Gelre, Heeren Johans van Arckel, ende Willem ſynen ſoon, op deſe tyt alſe wy des van onſen lieven Heer van Hollant voorſz vermaent werden. Voort hebben wy onſen Genadigen Heere van Hollant ende ſynen erven gelooft ende geloven mit deſen onſen brieve voor ons ende onſen erven, dat wy tot alre tyt bare hulper werden ende weſen ſullen binnen eenre maent, naer dat wy des van hem vermaent ſullen werden, ofte van haren gewaerden bode mit den voornaemden ſlodt, ende Heerlickheden, op ons ſelfs coſt, gewinne, ende verlies, ſo wanneer ſy vede hebben ſullen tegen den Hertoge van Gelre, den Biſſcop van Utrecht, der ſtadt van Utrecht, Heer Johan *van* Arckel, Willem *ſyn ſoon, hoeren erven, oft eenich van hem, of wy ſullen hem dat ſelve ſlot overleveren, om haer oorloch daer mede uyt te doen op haer ſelfs coſt, gewin, ende verlies, behoudelick, dat ſy ons goede ſeeckerheit ende wisheyt doen ſullen, dat ſelve ſlot ons weder over te leveren na der veden, alſo goet. als ſy dat van ons weder ontfangen ſullen. Oock mede ſynt voorwaerden, dat ſy ons voor onſen renten, die wy dan daerom verlieſen ſullen, waert dat wy dat ſlot hem overleverden, of mit hem oorloogden, alſe voerſz ſtaet, ſo veel verſets voor doen ſullen, als wy dan daerom verlieſen ſullen. Ende want wy onſen Genadigen Heere van Hollant voornoemt, ende ſynen erven gelooft hebben, ende geloven mit deſen brief voor ons ende onſen erven in goeder trouwen deſe voorſz punten ende elcke punt byſonder vaſt, ſtede, ende onverbreeckelick te houden, ende te*

Gravinnen van Hollant hulpere weſen ſullen in den oorloge, dat wi ende onſe lant nu hebben tiegens den Biſſcop ende der Stat van Utrecht ende hier bi geloven wi in goeden trouwen Heeren Giſebrecht voorſz. ende allen den genen, die na hem in deſen ſaken onſe hulpere weſen ſullen, ende den Biſſcop voorſz heur goet opdragen of verſumen ſullen, dat wi noch onſe nacomelingen nummermeer mit den Biſſcop ende der Stat voornoemt vrede noch ſoene maken en ſullen, ſy en ſullen met ons bevreet ende geſoent weſen, ende wi en ſullenſe weder op boer goet bringen, alſulc als ſy om onſen wille opgedragen en verſumet ſullen hebben &c. In oerconde &c. Gegeven in den Hage des Manendags na Martini in den ſomer, Aun. CIↃ. CCC. XLVIII. Hic tamen Culenburgus, quod contrarium eſt exemplum, arcis poſſeſſionem, quam refutavit, retinuit.

Digitized by Google

te doen houden, alse die voorsz staen, sonder nye vonden daer inne te trecken, so hebben wy desen brief besegelt mit onsen segel hier aen gehangen. Gegheven int jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. *ende negen opten* 12. *dach in Meye.*

Ann. 1410. wert Heer *Hubrecht* Heer van *Cuylenburch* vyant mit Hertoch *Willam* van *Beyeren* &c. van Hertoch *Reynalt* van *Gelre*, *Jan* van *Arckel*, ende *Willam* syn soon, den Heer van Vianen, Heuckelum, ende die van Lederdamme. Op Paesdach leden die Gelresche groote scade, ende deden wederomme een reys int lant van *Culenborch* ende *Vianen*, dan worden gesoent. Obiit anno 1417. Wilhelmus Bavarus Comes Hollandiæ &c.

Ann. 1416. heeft Heer *Hubert* van *Culenburch* een hantsesstinge gegheven. Ende was synen broeder die Weerde syn.

Anno 1417. quam Hertoch *Willam* van Beyeren Grave van Hollant voor *Yselsteyn*, also den Heere van *Yselsteyn* niet gecompareert was in den Hage. Worden gecomposeert door intercessie van den Joncker van Gaesbeeck, *Hubrecht* Heer van Cuylenburch, ende *Johan* broeder tot *Vianen*, als naeste vrunden, dat den Heer van *Egmont* met synen broeder souden ryden uit *Yselsteyn* behouden hair rede have, die sy daer binnen hadden, ende blyven uit Hollant ende Zeelant &c. mits jaerliex ten euwigen dagen hem uytkerende twee dusent olde schilden, ende die Vrou van *Egmont* acht hondert croonen; ende Heer *Willam* synen broeder twee hondert croonen te lystochte, ende het wert beliest. Hertoch *Willam* nam die borcht in. Ende die Egmontsche en wisten nergent te blyven, versochten geseyde tot Culenborch, dat hem geweygert wert. Sterf Hertoch *Willam* Ann. 1417. Opten XI. dach na doode Hertoch *Willams* voorsz quam Heer *Willam* des Heeren broeder van *Egmont* wederomme binnen *Yselsteyne*. Die Heeren van *Bredenrode*, van *Montfoort*, die stadt *Utrecht* ende *Amersfoert* togen mit haest voor *Yselsteyn*. Heer *Jan* van Beyeren, Elect, ende die Hollanders quamen mede te hulp. Wort opgegeven in Vrou *Jacobaes* handen, ende het wert *Utrecht* ende *Amersfoert* gegost haren wille daer mede te doen, wert omgeworpen ende verbrant, blyvende die kerck staende ende t'clooster, Ann. 1417. op St. Peters ende Pauwels dach.

Hertoch *Willam* ginc by den leuwen inden Hage, vermaen-

den die dienaers dat niemant ſo koene ſoude weſen daer by te gaen. Eenen *Hubert* van *Malſen* is daer in getreden mit een grauwen ſluyf aen, ende daer onder een ſiden wambays, ende ginck daer in tot den leuwen, of hy mit een hont geſpeelt had. Des hem Hertoch *Willam* verwonderde, ende dede hem vóort eer ende boven hem ſetten, ende hielt hem coſtelick by hem. *Ic Sweder van Culenborch ſchryft uyt den monde mynre huyſvrouwen vader die hem gekent heeft.*

Anno 1417. ende daer omtrent worden die Hoeckſche partye groote ſcade gedaen van den Heer van *Egmont* ende verdruckt van Heer *Gerrit* van *Heemskerck*.

Anno CIↃ. CCCC. XX. ontſeyde Heer *Hubrecht* van *Culenborch* den Biſcop t'Utrecht &c. ende wort t'lant van Culenburch verbrant.

Anno 1416. omtrent St. Jans miſſe vergaderde Heer *Joban* van *Ryneſteyn* uit Brabant, Gelderlant ende Luyck veel knechten, ende brachtſe op ſyn huys te *Ryneſteyn*, dat Heer *Joban* van *Ryneſteyn* in den lande van *Vianen* op nyen had laten maken, ende worde vyant des Heeren van Vianen om hem te overvallen. Ende den ſelven ontſegbrieff toonden hy der ſtadt van *Utrecht*. die hem rechtevoort byſtant deden, eer ſy dat huys crygen konden, ende togen vechtender hant opt huys, ende worden opgedrongen, ende gingen dair mede voor leggen, ende die van Utrecht ſloegen die clock, ende mit der macht dair voor. Ende Biſſcop *Frederick* quam van *Deventer*, ende ſloech ſyn tenten daer voor, ende ontboot den Heer van *Abcoude*, den Borchgrave van *Montfoort*, Heer *Joban* van *Reneſſe* van *Rynouwen*, ende Heer *Steven* van *Suylen* van *Nyevelt*, ende meer Kidderen ende Knechten. Ende ſy gingen af, ende gaven hem gevangen beheltlyck hoers lyfs. ende worden geſchat, ende wert nedergeworpen.

De bataille van *Blangys* en France Ann. 1415. by de Engelſche gewonnen.

Criſpini Francos ſtravit gens Anglica multos.

Hubrecht Heer van *Culenburch* ende ter *Lecke*, *Hendrick* Heer van *Vianen*, *Gerrit* Heer van *Sevenbergen*, *Ott* Heer van *Aſperen*, *Henrick* van der *Lecke*, *Joban* Heer van den *Vliete*, *Joban* van *Drongelen*, *Iohan* van *Cronenborch*, *Aernt* van *Leyen-*

Digitized by Google

Leyenberch, *Gerrit* van *Heemskerck*, Heer van *Lieſvelt* Ridderen, *Willam* van *Bredenrode*, Heer ter *Merwède* ende *Steyn*, *Jan* van ** *Langevaeck*, *Dirc* van der *Merwede*, *Jan* van *Herlaer* ende van der *Heule*, *Dirck* van *Hoekelom* ende *Wellam* van *Beſoyen* Knapen, ende Dordrecht, Shoonhoven, Sinte Geertruydenberch, Gorinchem, Heuſden, Worinchem, Yſelſteyn, ende Lederdam ſteden loven, als men meer brieven leſen ſal Vrou *Jacob* houwe ende trouwe te weſen. Datum Ann. 1416. in die Aſſumptionis Mariæ. ** *Langeraeck.*

Ann. 1417. in de heylige weecke wort den Dolphyn van Vrancryck Duc de *Touraine* vergeven mit een nieu panſier.

Ann CIↃ. CCCC. XX. opten 18 Mey ontſeyden Biſcop *Frederick* van *Blanchenheim*, Jo. *Willam* van *Bredenrode*, die Borchgrave van *Leyden*, die Borchgrave van *Montfoort*, Heer *Johan* van *Heemſtede*, mitter Stadt van *Utrecht*, ende *Leyden*, ende *Amersfoort*, ende meer andere Ridderen ende knechten, ende worden vyant des Heeren van Egmont, ende Gerrits van Heemskerck, der ballingen uit Leyden verdreven, ende al die ghene die deſe byſtant deden. Ende die Biſſcop mitter Stadt van *Utrecht* . . . . Hertoch *Ian* van Beyeren wert gehult in veel Steden in Hollant ende Vrieſlandt als Ruwaert, ende begoſt quader ende quader te worden tuſſchen t'Sticht ende Hollant.

Ann. 1420. op St. Victors avont ontſeyde den Biſſchop en de Stadt van Utrecht Heer *Hubrecht* van *Culenborch*, ende hy bernde Ann. 1421. mit den Jo. van Gaesbeeck dat neder Sticht tot die *Bilt* toe, ende om Heer *Hubrecht* den Cabbeljauſchen ten dienſte is geweeſt, ſo is den Heer van *Montfoort* dat ſelve jaer Dinxdachs voor eenen Pinxſteren vyant geworden des Heeren van *Culenborch* ende des Jo. voorſz.

Deſe Heer *Hubrecht* van *Culenborch* beſtaede op eenen avont opt huys te *Culenborch* twee ſuſteren, die een had den Heer van *Ryperſcheit*, ende die ander hadt Heer *Sob* van *Everveldt*. Van den Heer van Ryperſcheit is een ſoon geweeſt in den Domme te *Colen*, dair men geen Canonicken en neempt, ſy moeten vry vierendeel Heeren weſen. Hy had noch twee baſtarden, *Gerrit* ende Joncfrou *Alidt* van *Culenborch*, ende ſolden elck hebben hondert ſcilden s'jaers, dat hem niet betaelt en wert, dair deſe baſtarden gemoech om deden. Ende vinck die van

Digitized by Google

Culenburch, ende voerdenſe in dael beneden, ende had eenen ſwanen neſt gemaeckt. Vervolchden eerſt mitten Geeſtelycken recht. Hy was getrout mit *Elias* dochter van *Amerongen*, daer hy mede behylickten t'huys te *Amerongen*, ende was Hofmeeſter des Heeren van *Oeſtervant*, ende hiek die van Culenburch uit Hollant.

Heer *Hubrecht* Heer van *Culenburch* ſtichten het heylige collegium tot *Cuylenburch* Ann. 1422. Op St. Gregorius dach ſongen die Deken, ende Canonicken, ende Vicaris der kercke van Sinte Barbara tot *Cuylenburch* haren eerſten ſangh als Canonicken. Als die Heren die Canonicken van Sinte Barbara tot *Culenburch* die tienden tot *Eck* gecoft hebben, ſo was daer een geheten *Bor* van *Eck*, ende vermat hem noch recht dair toe te hebben, ende ſeyde, ſyn vader en was niet voldaen, ende en had oock geen verticht gedaen. Twert gededingt, dat hy alle jaer eenen treckpenningh hebben ſolde van twee Rynſgulden, VII. braſpenningh voor den Rynſchen gulden. Dat ginck den Paſtoor van *Eck* ende den Canonicken gelyck af. Hy hiet *Henrick Bor* van *Eck*. *Herman* van *Eck*, ende *Gerrit* van *Eck* hebben den brieve mede beſegelt.

Deſe *Henrick Bor* van *Eck* had een dochter, ende verliefde te Ceulen op een Jode, ende wort dair gebrant.

Deſe *Hubrecht* Heer van *Culenburch* ſterf op onſer lieven Vrouwen dach aſſumptionis Ann. 1422. in Hollant, begraven tot Culenburch, dat hy 28. jaren geregeert had. Ann. voerſz ſterf Hertoge *Willam* van *Gelre* ende van *Gulick* op Sinte Juliaens dach.

Sterf Jo. Johan Heer van Culenburch, nae dat hy had geregeert 30 jaer int jaer 1452.

Joncker *Iohan* ſyn broeder, die de *Weerd* in *Weſtphalen* ſyn was, wert Heer van *Culenburch*, ende nam te wyve des Heeren dochter van *Gemen*, daer hy geen kinder by en creech. Deſen *Ian* was Ridder vant Heylich lant. Het gebeurde naer doode ſynre huyſvrouwen voorſz, dat de Heer van *Gemen* ſolde hebben des Graven dochter van *Benthem*, ende bat deſen Heer *Ian* van *Culenburch* ſyn ſwager, dat hy op ſyn daghe comen wolde. Quam, ende ſolde die Joncvrou beſien van ſyns ſwagers wegen van Gemen. Doe ſeyde die Joncfrou, *wat wildy van Ian Gemen kallen, kalt van u ſelven.* Ende worden des opten daghe eens mit malcanderen, ende voerdenſe after hem op ſyn peert te *Weerd* op ſyn ſelfs ſlot ende behieltſe, ende

was

was geheten Joncfrou *Alyd* van Gutterſwyck, ende was een vry edele Joncfrou. Sy ſtorf anno 1448.

Deſgelycks is geſchiet, dat *Ian Goſens* ſoon van *Roſſum* ſolde *Ian* ſinen ſone geven, Heeren *Walravens* dochter van *Haeſten*, ende was mit ſyn vrienden opten dage. Ende die Heer van *Weerdenburch* quam daer by, ende ginck daer mede ryden. Ende *Iohan* van *Roſſum* tooch weder t'huys, ende creech na die jongſte dochter.

Den Biſſcop van Spiers, die van *Martinus* Papa die proviſie vant Biſdom van Utrecht geobtineert had merckende dat die van Overyſel Biſſcop *Rudolph* van *Diepholt* aengenomen hadden, bleeff te Spiers, ſyn proviſie aen den Domprooſt Heer *Sweder* van *Culenburch* voor de Domprooſtye reſignerende, mit approbatie van den Paus voorſz, daer *Diepholt* tegen dede appelleren. Den Domprooſt dede ſyne confirmatie in den Dom leſen. Bleef Overyſel by *Rudolph* van *Diepholt*, uitgenomen *Wouter* van *Coeverden*. Heer *Sweder* creech mit hulp van vrienden ter *Horſt* in, ende corts dair na wert hy t'Amersfoort ende tot Reneſſ ingelaten. In dit vers ſal men vinden, wanneer Heer Sweder Biſſcop geconſacreert worde:

Sweer conſecratur, dum Gorgon ad alta levatur.

Hy bracht Ann. 1422. ** Sint Adriaens hooft van Marienweerde t'Utrecht.

Ann. voorſz op St. Eliſabeths nacht brack *Albleſſerweert* in, daer LXX. kerſpelkerken mit den volck verdroncken, maer Dordrecht ſtaende bleef.

Ann. CIↃ. CCCC. XXVII. wert Hertoch *Aernt* Hertoch van Gelre, en wert den havendyck ommuert.

Ott de XIII. Heer van *Arckel* was getrout mit Hertoch *Reynalts* ende *Willams* ſuſter van Gelre, dair hy aen wan *Willam* te Gorchum verſlagen, ende ene dochter, die had Heer * *Ian* van *Egmont*, daer of quam Hertoch *Aernt* van *Gelre*, ende Heer *Willam* van Egmont. Obiit Anno 1425. opten dertien avont Hertoge *Ian* van Beyeren Elect. &c. te Jacopynen in den Hage begraven.

Ann. 1425. op enen Dynſdach binnen der octave van onſer liever Vrouwen dach aſſumptionis quam Biſſcop *Sweder* van *Culenburch* t'Utrecht mit ſyn vrienden. Worden eerlick ont-

** Vide omnino pag. 408, in fine, hujus Tomi 3.

* *Joannes hic Ottonis filius, cui conjux Johanna Gelria Ducum ſoror. Vid. Pontan.* lib. 8. hiſt. & ſupr. p. 244.

** Nobis ſupra pag. 593.

Digitized by Google

fangen van der eccleſien ende Stadt, ende geintroniſeert, den Lantbrief beſegelende. Op den ſelven dach was een groot rumoer, ende worden *Beernt Proeys* in ſyn bedt doodtgeſlagen, noch meer luden ſoeckende mit grooten homoet. Wat op dien dach geſchiet was leyden den Biſſcop ter neder, ende ſetten die broecken in genedicheyt om vrede te maken, dat ſeer minnelyck genomen wert. Hy dede bannen Biſſcop *Rudolph* van *Diepholte* mit het Overſticht, die hare appellatien evenwel te *Romen* vervolchden, doch las Heer *Sweder* alle Sonnendagen over hem die euwige maledictie, ende ſchelden over hem, ende overſcoetſe mit keerſen, ende alle Geeſtelycke perſonen togen uyt d'Overyſelſche Steden.

Anno 1426. op Pinxter avont omtrent middach quam Heer *Iohan* van *Reneſſe* van *Rynouwen*, die mede uit die Stadt gehouden wert, in Utrecht met XIV. peerden gewapent als monnicken, ende reet op ter *Plaetſen*, ende nam die in, ende ſyn vrienden, die op hem wachten, als die Heer van *Bueren*. Die geen die hem uit der Stadt gehouden hadden cregen die banier, begrepen die Rodenborger brugge. Heer *Iohan* tot hem comende ſo lieten ſy die banier vallen, ende gingen lopen. Heer *Jan* ſtreeck wederomme na die *Plaets*. Syn wederparty viel over die mueren, ſommige worden verſteecken, ende die gevangen worden deden oervede, ende men lietſe uyt der Stadt. After die tyden quam Biſſcop *Sweder* niet weder binnen *Utrecht*. Daer na deden die van Utrecht generael Capittel leggen om hem te verantwoorden by comparitie in perſoon. Antwoort van angſt ſyns lyfs niet te derven erſchynen. Begeerde geleyde dat hem tot hondert perſonen toe geconſenteert worde. (1) Doch niet comparerende worden hy gecontumaceert, ende by intendit van allen rechte ver-

(1) Omnes cum offendiſſet ſua & contumacia & ſævitia Suederus, quem Aſſuerum etiam vocant, nec haberet cui fideret, præſertim poſtquam Dux Gelriæ, qui hactenus ejus fautor, ejus partes deſeruit, communi tandem decreto diœceſis univerſa & cis & trans Iſalam, adempto ipſi Principatu, & in æmulum tranſlato, à cunctis jam & ſingulis deſtitutum proſcripſit, ringente quamvis Papa, & nequicquam Ordines territante. A quibus nequis exiſtimaret in re tanti momenti nimis temere quicquam factum, vulgatus

Digitized by Google

verſteecken, ende geboden niemant voor hem te recht te ſtaen, eer hy hem quam verantwoorden. Dit toornde den Biſ-

tus mox libellus, facti cauſas complectens, & ad omnes paſſim Europæ Principes miſſus. Longa eſt hiſtoria, & alibi plenius enarranda. Sed libellum quod attinet, quem reperi in Chartulario eccleſiæ Trajectenſis, eum interim hic addam, ut & lector intelligat eorum temporum tum ſtatum, & diſcat inter cetera ea etiam argumenta, quibus auſi Ordines olim Papam in illis denſis etiam Papatus tenebris arguere impietatis, injuſtitiæ, ſævitiæ, queri de eo apud omnes, & interponere appellationem ad futurum Concilium. Eſt autem hujuſmodi:

MANIFEST

Van de drie Staten s'Lants van Utrecht ſo aen deſe als aen geen ſyde der Yſelen &c.

Allen Alredeurlugtigſten Coningen, en Eerweerdigſten in God Vaderen, Doorlugtigen Coervorſten, Princen en Vurſten des heiligen Rycks, ende anderen Aertsbiſſcoppen, Biſſcoppen, Hertogen, Marckgraven, Lantgraven, Graven, Edelen, ende Geboertigen Heeren, ende allen anderen der kercken Prelaten, ende den Voorſichtigen ende Edelen Rectoers ende vergadering der Clerckſchap, ende den eerſamen gemeenten der Kriſtenheit. Wy Prelaten ende Capittulen der meere ende andere Canezyekercken, ende alle clerckſchap, Ridderſchap, Burgemeiſteren, Regieres, ende bewinders, ende alle den volck der Stad, Steden, ende Dorpen s'Lants van Utrecht aen deſe ſyde ende over de Yſele ſalicheit mit temelicken eerweerdicheyt ende eeren, ende mitten verdruckten medelyden te hebben. Wy begeeren mit verkundinge onſer tiegenwoerdigen brieven, oft tot uwen geboir by gemeinen geruchte ofte anders niet gecomen en is, u te verkundigen, ende en willen nochtans niet, dat men ons alleen daer inne geloven ſal, mer wat wy in deſen tegenwoordigen brieve ſchriven, ſyn wy bereyt mit conden genoech te bewiſen, wanitet waerlick ſeer onteemlic waer u te moeyen mit logenachtige ende qualic uytgeſochte maeren ende clagen. Maer wy die onlidelyc beſwaert ende boven maten mit boosheyt ende nye vonden gedrukt ſyn, die alre meeſte noot ons dair toe dwingende, en mogen ons van den onderſchreven punten niet bedriegen, nochtans mit alle ootmoedicheyt ende eerweerdicheyt des biligen Stoels van Romen, dewelcke punten ons oft ſchande waer die u ende anderen te verkundigen, nochtans openbaerheyt der dingen, ende die druckende noot en lyden die niet te belen onder den ſcherm des mantels. Tot welcken wel ende mit ernſte te overſien, wy begeeren ootmoedelic van u een bequamen tyt te verleenen.

Al

Biſſcop *Sweder* ſeer, ende brocht den Heer van *Egmant* ende des Stichts vyanden binnen *Amersfoert*, mit die Gelreſche mey-

Al iſt ſake dat over lang dee die kercke van Utrecht open was by doode des Edelen Heeren Frederick *van* Blanckenheim, *doe by leeffde ende ſtarff Biſſchop t'Utrecht, wy Prelaten ende Canonicken der meere ende andere Caneſye kercken t'Utrecht voirſz, totten welcken van rechte ende ouder gewoonten baer toe gebouden die kieſinge ofte begeeringe eens Heeren bekent is toe te behoiren, onſe Voervaderen dair inne navolgende, tot grondelinge begeeringe der alinger Ridderſchap, Borgeren, Poirteren, ende inlandigen der Stadt ende Steden s'Lants van* Utrecht, *onſe ſtemmen gekeert hebben an den Edelen Heeren* Roedolff *van* Diepholt, *clair van geboirten, wys, oirbaer, ende geſiert mit menichvuldelicke deuchden, die bethemen toe te behoiren den genen, die gevordert ſellen werden totter hoechſter weerdicheyt, ende die ook in geenre wys partych noch wederſien en is, mer als dair toe weerdich ende den kercken nut ende oirbaer, ende hebben hem in enen herde, Heer, ende toecomende Biſſoop by onſen eede hoechlyk geſworen, genoemt, ende begeert, mit ſulcken herade ende voirdachtigheyt, dat wy niemant kieſen mochte begeeren en ſouden in enen Biſſcop, die aan der partyen aenhangende wair, der welcker partyen twydrachte onder hem t'Lant van Utrecht menichfoudelick nu gemoeyt heeft, want dair uyt nederſlacht der luden ende verderſniſſe des Lants onverbinderlyc comen ſoude. Mit welcker voorſienicheyt ſyn wy Prelaten ende Canonicken voirſz ende onſe Voervaderen altoos gewoon geweeſt an goeden, eerbaren, edelen, ende beproefde mannen onſe ſtemmen te geven, vermits nutſchap des gemeens oirbaers, ende hebben rechtevoort den Clerkſchap ende den volcke in grooter menichte vergadert in de Doemkercke t'Utrecht deſe meninge ende begeeringe van ons gedaen boechlyck geopenbaert, ende hebben onſen Heere den Paawes ter goeder tyt mit behoorlicker eerweerdicheyt ende hoocheyt dat proces der noeminge ende begeeringe mit onſer alre votmoediger beden, ende andere ſtucken ende rechten dair toe beharende, by onſen bequamen Sendeboden doen preſenteren, ook niet ſonder groten ende ſwaren coſten, vreeſe, ende arbeyt, om behoirlycke vervolginge ende aenneminge der begeeringe, ende die daer begeert was, te doen ende te behauden. Ten laitſten al iſt dat die voorſeide onſe Sendeboden langer dan 't behoirlic was getoeft ende gebouden worden, nochtans onder hoope dat men ons geboirt ſoude hebben, ende den begeerden aengenomen, beliefdent de Paawes te verſien Heeren* Sweder *van* Culenborch *den Domproofſt t'Utrecht, openbaer onweerdich ende onbequaem, ende mit menige ſententien des bannes ende andere miſdaden beladen, ende ſonderlinge alſulcke, dat alle de deuren der weerdicheyt van recht hem toegeſloten ſyn, wechgeworpen die eendrachtige ende oerbaerlycke begeeringe, ende die perſoon des begeerden,*

ſonder

Digitized by Google

meynende *Rhenen* in te nemen. Doe ſagen die van Utrecht, dattet meer gelden moſte, ende vereenichden mit die van Overyſel

ſonder enige reden, die by ſeggen mochte, dat hem dair toe beruerde, oock dat by niet geopenbaert en heeft enich gebreck te weſen in der begeeringe ende in die daer begeert is ofte enichs anders, ende heeft oock de Domprooſtye ſinen neve gegeven, dat de Paus billix niet gedaen en ſoude hebben, aengeſien de ſelige ende voorſienlicke overdrachte des biligen Conſtantſche Concilii *van den koeren te veſtigen ende aen te nemen, ten waer dat by by rade ſynre vrienden van enen nutter den kercken voirſage, dat hier in geenre wys gedaen en is, mer te mael contrarie, dat niet vreemd en is, want noch by noch gene van den Cardinalen en hadden konde Heeren* Sweders *voirſz, die nie in den Hove van Romen geweeſt en hadde, ende en mochten gene bekentheyt ofte wetenheyt hebben van ſynre bequaemheit in den Hove, dan by tugen hier in wederſien, ofte partych, ende openbaer hatige ende viande 's Lants van Utrecht. Des welcken Heeren* Sweders *geſlachte, by ende ſyne broeders, in deſer partyen ende deylinge des Lants voorſz nu lange hooftpartye geweeſt te hebben kentlyck ende openbaer is.*

Ende als doe als eerſte die meer ende geruft van deſer verſieninge begonſt op te ſtaen. Wy Burgemeeſteren, Bewynders, ende Regeres der Stadt ende andere Steden s'Lants van Utrecht, den welcken ſonderlinge toebehoirt die aenſtaande ende toecomende laſten ende verderfeniſſe na onſer vermogen tegen te gaen, hebben terſtont om die laſten ende verderfeniſſe toecomende te verboeden, ende dat gemeen goet der kercken ende s'Lants te voirraeden, ende ſonderlinge voor ons ende allen den anderen den vrede ende openbaer nutſchap begeerende, ende alle den inwoeningen des Lants voorſz doen toeſeggen een wittelyck beroep ende appellatie ter goeder tyt van deſer voorſieninge, brieven, geboden, ende alle beſwaringen, in doen ſetten totten biligen Stoel van Romen. Welcke appellatie inhout ende begrypt vele ſware punten tegen den perſoon des ſelven Heeren Sweders, *des onſe Procuratoers van ons ſonderling daer toe gemachticht overbodich ſyn geweeſt by horen eeden na der forme van rechte, dat ſy geloofden, dat ſy de punten ſouden mogen ende willen bewyzen by den Stoel van Romen. Welcke punten of wy die hier ten vollen vertellen wouden, ſo ſouden wy voirwaer de materie ſo lang vertrecken, dat ſy vermits bare langheit verdrietlic weſen ſoude. Want wy nochtan voirt meer niet verbueden en mogen, dat alle die lude ſwigen ende die openbaerheit der dingen uytſpreeckt, ende die voirlopende mare niet en gebenget langer te venſen, uytſpreekende der ſelver voorſieninge onnutheit ende quaetheit, ſo willen wy een weynich van vele punten hier niet verſwygen, dat wy orkunde allen Overſten liever verſwegen, of die tyt ende ſake dat verbengden. Ten is onſe zinne*

ysel belovende d'appellatie Bisscops *Roedolphs* mede te helpen vervolgen hem aennemende tot een mombaer ende beschermer.

oick niet ymants geruchte efte recht met quader afterſprake te verminren, mer mit deſen tegenwoordigen brieve onſe onſcult te toonen, op dat ſy in geenre wys ymant anders beſmetten. Eerſt want ouders, Voirvaders, ende brueders Heeren Sweders *voirſz, die geweeſt hebben dertich jaren herwairt, ende noch ſyn, aller wegen hem geſet hebben, ſo ſy hem noch ſetten tegen der kercken voirſz, derſelver kercken reebten ende heerſchappyen geweldelic an te veerdigen, ende te becommeren, niet wederſtaende alſulcke eede, dacr ſy der kercken van Utrecht mede verbonden ſyn geweeſt, vermits goede, die ſy van derſelver kercken houden, ende deſelve Her* Sweder, *al iſt dat hy lange Domproeſt geweeſt heeft, verbenget ende verbengt noch dit te geſcien ende te doen.*

Item dat voirtyts in den jaer ons Heeren CIↃ. CCCC. *ende ſes op Sinte Nicolaes dach, als den Heer* Johan *van* Baerlant *Prieſter, doe des Paeus brodige Dienre, ſtede buyſgeſinne, ende ſcriver, des ſelven Paeus brieven ende proceſſen in den Choer ten Dom t'Utrecht onder der-bomiſſen aldair geſongen verkundichde op ſekere Canonicaetſcap ende provende in den Dom voorſz, die in den Hove verſtorven waren by dode der Cardinaels van Ludick, die Her* Sweder *becommerde, op dat die ſelve Her* Johan *dair toe niet aengenomen worden mocht, ſyn ſommige lude in den Choer gecomen van wetenheit, raet, ende wille des ſelven Heeren* Sweders, *ende by ſynen gebode, dat by ook vaſte ende geſtade gehouden heeft, mit verdachten opſet dat te doen, mit getogen meſſen, ende verveerlicken geruſte, ende hebben ain den Prieſter voorſz geweldige banden geſtagen, die voirſz brieven ende proceſſen mit verveerlycke dreyginge uyt des Prieſter banden geweldelic genomen, die ſelve brieven ** onoarlyck geſchoert, des Paeus bullen ende ſegelen dair af geſneden, ende andere onſtantelicke ſaken ** bederven ende gedaen.*

** An pro *onhoorlick, onbehoorlick?*

Item want de voorſz Her Sweder *in der Prooſtyen voorſz mit* Simonien *gecomen is, ende hem dier alſo bewonden heeft, ofte by is ſonderling dair af beruft by goeden ende ſwaren perſonen.*

** An *bedreven?*

Item want wilneer die Heer van Egmonde *des ſelven Heren* Sweders *oem, ende nu die Heere van* Egmonde *des voirnoemden Oems ſoon, ende vader des Hertogen van Gelre, heerſchappien ende reebten der kercken van Utrecht geweldelicken becommert, ende tegens recht aen hem getogen, ende der voorſz kercken veel ſcaden gedaen hebben, hebben wy Burgemeeſteren ende inwoenende der Stadt van* Utrecht *mit onſen medebulperen hier in gewelt mit gewelt wederſtaende, ende unrecht mit weder recht te verdriven, de Stede van* Yſelſteyn *mitten borch daer inne getimmert te gronde verderft ende nedergebroken, vermits der gra-*

tien

mer. *Quam* t'Utrecht opt Bisscops hoff Ann. 1426. Int selfde jaer wert een verbant gemaeckt tusschen Hertoge *Philips* van Bour-

tien Gods ende hulpe des hiligen Sinte Martyns patroons der voorsz kercken. Ende dair na hebben wy Burgeren ende inwoenende voirnoemt nu den Heere van Egmonde *voornoemt in enen stryde gevangen. Ende dairom begeeren die Hertoge van Gelre, ende die Heere van* Egmonde *syn vader; ende arbeyden sonder aflaten mit allen horen machten uyt hatye ende hooftvyantschappen hieromme wraeck tegens ons ende der kerçken te doen, mitten welcken Hertoge van Gelre ende Heere van* Egmonde *voernoemt deselve Heer* Sweder *hem tiegens ons verbonden heeft.*

Item want nu die Heere van Culenborch, Peter *ende* Gerrit *van* Culenborch *broeders des selven Heren* Zweders, *hebben in een verbont tegens der selver kercken ende hoer rechten gemaect, geconsenteert, ende dat verbont gescaict, de kercke ende t'Lant van* Utrecht *mit hooft viantschappen ende hatyen openbaerlyck gemoeyt ende tegens geweest, alle ondersaten der kercken te doden ende te vangen, oick in hiligen steden ende gewyden kercken te verderven ende te verbernen, niet wederstaende hore truwbelofte ende eede, dair sy der kercken voorsz mede verbonden syn.*

Ende hieromme ende om andere punten in der appellatien voornoemt hadden wy alle voirsz geboopt, dat die Paus in desen saken te hoeren soude voirtgevaert hebben, als dat van regt ende regtveerdicheyt geboort hadde om der formen van recht dair op gegeven. Ende had hy de punten voorsz wair gevonden, ende dat de punten in der voorsz voersieninge gehindert hadden, dat hy van dese voorsieninge sonder kenninge der saken gedaen wederroepen ofte te niete gedaen soude hebben, ofte soude hebben verclaert die voorsieninge van geenre weerden te wesen, ende soude mede de kercke van den persoon, die van ons Prelaten ende Canonicken postuleert, ende van ons anderen seer begeert ende gebeden was, alse Heeren Roedolff *voornoemt voerzien hebben, ende de kercke ende dat lant verblyet hebben mitten goeden ende mitten Heer te setten, daer men den vrede ende sekerheyt der kercken ende lande mede weder soude hebben gegeven. Ende als wy Rectoers ende Bewynders der Stadt ende Steden voornoemt omme deser saken willen onsen Ambaciatoir den geleerden Meyster* Rays Doggert, *Meester in Arten ende medicynen, ende andere onsen boden, ende Procuratoers totten Hove van Romen ende den Paeus geseynt hadden mitter appellatien ende articulen voirnoemt, ende andere stucken daer toe noodtlyck dienende, mit grooten ende swaren vreese ende costen, om voir den Paus, oft dien hy dat bevolen soude, voirt te varen in der saken opter appellatien ende punten voorsz alse*

 recht

Bourgognen ende Hertoge *Aernt* van Gelre, daer groot onluſt af quam.

Anno

recht uytwyſt, den welcken Ambaciatoers wy oock mede gegeven hebben ſendebrieven aen den Paus, daer wy hem mit ootmoedigen onderwyſing onderrechtende van den laſter ende verderffenis, die uyt der voorſieninge voorſz toecomende waren, inne gebeden hebben der kercken ende den lande van nootlicke bulpe by den Stoel van Romen goedertierlick te verſien. Ende doe die voorſz Meyſter Raes *den Paus, die in der Capellen ſyns Pallaes te Romen bi den biligen Apoſtelen omme openbair enen ygelick te boeren geſeten was, deſe onſe brieve mit alre temelicke ootmoedicheyt ende eerweerdicheyt preſenteerde in tegenwoordicheyt vele der aldereerweerdichſte Cardinalen, overſte Notarii des Stoels van Romen, Aertsbiſſcoppen, Biſſcoppen, Abten, ende Sendeboden der Heeren ende Steden, ende vele andere, ende begeerde van onſer wegen him recht te laten geſchien opter appellatien ende punten voorſz, ende dat men die ſaken bevelen ſoude ymant te hoiren na der gewoenten des Hoofs van Romen, heeft deſelve Paus niet alleen ſlecht deſe ſelve rechtmatige, heilige, ende alre noodelyckſte begeerte verſmaet, ende ons te mael geweygert te boren tegens allen rechten, reden, ende rechtmaticheyt, ſo tegens die gewoonte des rechts ende ſonder enige bekenninge van ſaken van hem onweerdelic geworpen, mer by heeft oick den ſelven meeſter* Raes *by ſinen gewapenden bevolen te doen vangen, ende alſo gevangen als een miſdadich man uter voorſz Capellen openbaer by der ſtraten tot Romen doen leyden, eerſt totten Auditoer des Camers, ende van daer voirt tot ende in den kercker by den* Tyber, *dair men die ondadige inne pleecht te ſluten, ende aldair mitten anderen die dair omme boeren miſdaden gevangen waren ſeer wredelyck doen beſten ende ſluten, ende heeft den ſelven Meiſter* Raes *alſo dair drie dagen lanck gelaten in onſer alre ende des ſelven Ambaciatoers ſchande, die over al bekent is. Die nywevoudicheyt die opgeſtaen uyt deſer quader verſienige ende verderffeniſſe des alingen Geſtichts ende s'Lants van Utrecht Heren* Zweder *voornoemt gedaen is nu gekomen tot vergadering der onſalicheyt der kercken ende s'Lants voorſz, die van lange wederſien heeft geweeſt, ende by ons Prelaten ende Canonicken, ende anderen voornoemt van den beginſel in der begeeringe en poſtulatien des ſelven Heeren* Rodolfs *voirſien, wyſſelyck voirbuet, den Paus eerſt wail te weten gedaen, ende die nu tot enen eynde, dair wy voir beducht waren, clagelyck gebrocht is, want deſelve Her* Zweder *voir dat by die brieve opte voornoemde voerſieninge him verleent getoont ende geopenbaert hadde, ende voir dat by vermits dier voirſieninge aengenomen was, ende ſyn eedt gedaen hadde, die vryheiden, rechten, ende gewoonten der kercken ende des lants te houden, ende enen ygelicken recht te doen,*

na

Anno 1427. sloegen die van *Utrecht* een blochuys voor Culenburch mit hoeren *Postulaet* op die ander syde van der Leck, die van *Culenburch* verdriet aendoende.

In

na gewoonte des Lants, beeft uyt syn selfs vermetentheit tegen allen rechten ende gewoonten genomen een principael Borch der kercken van Utrecht, Horst *genaemt, ende vyf mannen doen ende geboden t'ontboofden tegens den Lantrecht, by hem selven, sonder enigen anderen rechter, want by alse doe noch geen rechters geset en hadde, noch setten en mochte voor syn aenneminge, ende voir dat by synen eedt gedaen hadde, dair by openbair manslachtich an geworden is ende irregulaer. Ende siet nu beeft die schynbaer beproeftheit der dingen geleert ende int licht gebrocht dat clagelic is, dair wy duchte voir hadden, oick niet alleen dat wy 't duchten, ja dat wy 't wisten, ende uyt reden ontwivelyck vermoeden ende bekenden, dat den Paus geopenbaart was in der appellatien in den brieven van den punten voirnoemt, dat by niet horen, sien, bekennen, noch indachtich wesen en woude, mer beeft dat van hem geworpen ende ontweerdicht te horen.*

O my die sunde is opgestaan, die eerste vruchten der voorsz voorsieninge syn geweest nederslachten, verdriften, rovingen in den borgeren, in den landen, ende in der kercken voornoemt, ende mit sulcken wercken syn syn beginne int eerste syns aencompstes inder Stadt van Utrecht geschiet. O Heere, of men aldus leven sal, of die incompste der Bisscoppen, die middelaers syn tusschen Godt ende den luden, also is, dat die luden hem selven onderlinge deylen sullen, op dat sy mogen dootslaan, quetsen, nederwerpen, roven, der kercken vriheden inbreken, ende breken, ende kerckroof daer toe doen, die de weerlike lude ontsien, ende die weerlike rechten mitten strengen sweerde wreken. Waerliken so is in den vrede der kercken dan die bitterheit der kercken alderbitterste, als niet van den openbaren tegenpartyen des Kersten gelove, noch van buysgesinne des selver, mer van den ghenen seer verderst wert, die de Paus in enen Bisscop geset heeft, als die kercke ende Stadt te samen onder den teycken des vreedsaemen Bisscops mit moorderie, quetsinge, roverye, kerkschenninge, uytbanninge der goede Borgeren seer ontwyet wort. Is dit niet de vreedsaem offerbande, die de Bisscop offert in de bilige Capelle der biligen voor ootmoedicheyt des volcks? Syn dit niet bilige wercken des eersten ingangs des Bisscops de Stat in sinen eersten incomen mit beschreyende toeganck so namtlicke t'onvreden te maken, die Borgers doot te slaen, ende mit uytgestort bloet der Kersten luden de stocke synre geestelicke weerdicheyt mitten bloede te sieren. Siet deselve Sweder *is uyt macht der voorsz voorsieninghe als men seyt hem gedaen by ons Prelaten, ende Canonicken, Bewynders ende Regeres*

In deſen tyden hadden twee dienaers van Biſſcop *Sweder* aengenomen haren Meyſter den Biſſchop voorſz te vergeven als

der Stadt van Utrecht, *ende der Steden ende Dorpen s' Lants aen deſe ſyde der Yſelen als kynderen der geboorſaembeyt des biligen Stoels van* Romen, *angenomen ende ontfangen, al iſt dat wy omme deſe ſwere verbeſſinge, omme deſe ende andere ſaken vermoeden ende duchten die alende ende boven allen menſchelicken gedachte onverwinlicke verderffeniſſe der alinger kercken ende s' Lants anſtaende te weſen. Des wy gemeen Clerckſchap, ende volcke des lants van* Overyſel *dair in geenre wyſe conſenteerden, mer die oirbaerlicke ende nootlicke poſtulatie ende appellatie ſtrictelick biblyvende waren ende daar by bleven.*

Ende voert doe die ſelve Her Sweder *in der Stat van Utrecht gelaten was ende' ſeker geoirlofde loften, voirwerden, ende maten by den ſelven* Sweder *angenomen, ende mit ſinen ede geveſticht ende geſterckt, dair by onder anderen inne gelooft, ſelve beſegelt ende beſworen hadde, nimmermeer tot geenre tyt te wecken mit woirden ofte mit wercken, oude vyantſchappen, gramſchap, ende onwille opgeſtaen uter appellatien voorn. oft uyt enigen anderen ſaken tuſſchen den ſelven Heeren* Sweder *ende die Regeeres, Burgeren, inwoonende, ende dienren der Stadt voorſz, beide geeſtelic ende weerltlick, off enige wrake daaromme te doen, is die ſelve* Sweder *te bant opten eerſten dag ſyns incoempſts omtrent compleet tyde die voorſz loften, eede, ende voirwerden geſchoert, aftergeſet ende vergeten, viantlyc ander plaatſen t'* Utrecht *gecomen mit vele gewapenden, die mit hem ingecomen waren mit ſtercken gerufte, ende die banier der ſelver Stadt dair opgerecht omme groote vergaderinge te maken. Ende als ſommige oock van den eerbairſten ende voorſienichſten der Stadt van* Utrecht *die verderfniſſe ende deilinge des Lants ende andere quade ſaken voirnoemt, toecomende uyt der voorſieninge Heeren* Sweder *gedaan totter voorſz kercke wyſſelick voir voirſten hadden, ende die quade ende twidrachtige ſnobeit ontſiende, deſe raſende dwaasheit des ſelven Heren* Sweders *ondervonden weder te ſtaan, ſyn ſy mit macht ende geweldelyck ende ſonder rechtveerdicheyt, mer partylic ende vyantlic ſonder enige kenninge der ſaken, clagelyck doot geſlagen, ſommige totter doot toe gequetſt, ende oick enige in grooten getale ſonder ſake ende ſonder enige beſchuldinge dim gedaen, ofte kenninge der ſaken, ute voernoemde Stat gebannen, ende ſekere huſen geeſtelicke ende weerltlicke perſonen toebeborende by gebode Heren* Swederꝭ *voirſz, ende dat vaſte ende ſtadē boudende, by ſyne medewerckers hier inne gewaldelic gebroken, ende die goede, die daar inne waren, niet als een* † *berde toebeboort, na gewoonte der roveren, ende mit vermetelre dwaasheit gerooft ende geſchint, ind tyranlic verderft. Ende vele andere gewaldelicke*

† *Sic dicebant pro* Herder.

als *Heyn Haes* ende *Jan* van den *Sand*, die tot Culenburch † gevierendeelt worden. Beleden voor den Biſſcop Sweden, † *Primo tamen decollati, ut ſequetur mox infra.*

weldelicke ſaken by den ſelven Sweder *geſchiet ende gedaan. Ja dat quader is, ſint gegangen tot enen ſeer eerbaren, ende vermeerden man* Bernt Proeys *Burgermeyſter, ende van den overſten geſworen Raet der Stadt van Utrecht, mit voirdachten opſet ende mit begrepen mieyninge quaet te doen, ſommige vleysbouwers ende wrede quadyen, bulpers ende medewerckers Heren* Swederſ *voirſz mit menigerbande wapen gewapent, ende van den ſelven Sweder, die dat geboden, ende vaſt ende ſtade hielt, ende van ſynre ſyden dair toe geſent, tegens ootmoedige bede ende roepinge eenſdeels der geene die de Stadt regeerden ende andere, ende hebben die deuren van ſinen huſe geweldelic opgebroken, ende den ſelven Burgemeiſter doe mit eenre grooter ziecheit in ſinen huſe ende bedde gebouden aldair ſwaarlic ende wredelic totter doot toe gequetſt. Ende doe Her* Sweder *vernam dat* Bernt *noch leefde, arbeyde by mit allen ernſte, berder in der hoosheit bernende, dat te beſcreyen is, tot* Bernts *huys ſelve te gaen, om dien voirt doot te ſlaan, dat him mit grooten arbeyt gebindert wort. Mer ſommige van den vleysbouwers ende wrede quadye voirſz ſyn van wil ende bevele des ſelven Heren* Sweders *weder tot* Bernt *gegangen, die ſy doe onledich vonden mitten biligen Sacrament t'ontfangen van den Prieſter, die ſy dair gebrocht hadde, ende hebben den Prieſter onweerdelyc wechgeſtoten, ende die bilige Sacramente onteert, ende* Beernt *voirnoemt onmenſchelycken ende jammerlycken voort dootgeſlagen. Ende die quadyen ſyn doe voort op Sinte Johans kerckhoff tottes Prooſts huys van Sinte Peters gegangen, ende dat geweldelyck mit gewapender hant angeveerdicht, die kerckgewaden, bilige vaten, boecken, gelt, ende menigerbande ander goet, die doe in den ſelven huſe waren, ende den voorſz Prooſſt toebehoirden genomen, ende verderft, ende oock gedreycb gedaen, of ſy den voirſz Prooſt, die beymelicc wechgecomen was, gevonden hadden, dat ſy hem dootgeſlagen wouden hebben.*

Dewelcke verveerlicke ende onreyne ſonden die ſelve Heer Sweder *des anderen dages in tegenwoordicheyt ende vergaderinge des volcks openbaerlick in hem genomen heeft, ende dat interdict ende banninge, dair deſe quadyen voirnoemt in gevallen waren van recht ende oock na ingeſette geboden der kercken van* Colen *ende* Utrecht *tegens duſdanige roveren ende kerckſchenre geordineert gerelaxeert heeft, niet alleen in hatye ende onrecht des Prooſſts voernoemt, mer oick in verminringe der alinger geeſtlicker vryheden, en rechten, boven dat oock niet voldaan en was den genen die miſdaen was, ende tegens ſinen wille, ende him ongevraecht,*

den Heer van Culenborch, dat gericht van Culenburch, ende der Steden raedt van Aernhem, Zutphen, Nymegen, Gorinchem

vraecht, ende dair toe oock niet geroepen noch tegenwoordich. Ende dat deſe Heer Sweder *deuchdelicken daer toe vermaent ende verſocht, dat by deſe ſyn ſchandelicke wercken aflaten ſoude, ende enen ygelicken die dat begeerde recht dede, ofte recht dede doen na recht des Lants van outs gebouden, ende na uytwyſinge ſyns eeds daar op gedaan, ende ſyn quade leven ende** geruſt nu geopenbaert beterde, dat by verſmaat beeft te doen.*

** L. *geruft.*

Ende daar na is Her Sweder *voirſz vermits clage ſommiger perſonen, die recht van him begeerden driewerff ten generalen Capittel geroepen nae recht des Lants den clagenden recht te doen, dair by booveerdelycken verſmaet beeft te comen tegen ſyns ſelfs eede. Ende bi en beeft oock niet afgelaten van deſen ſinen onſtantelicken wercken, mer beeft die voortaen, ende van quaet in quader voortvarende, vele ander quade ſaken, misdaden, ende ongewoenten van den voorſz tyt herwaarts bedreven, ende noch ſtadelyck te bedriven niet af en laat, ende ghene cleyne twidracht in der Stat ende Lande voorſz gemaict, daar mede by mit ſynen medewerckeren ons allen, de Stat ende t'Lant voirſz ſamentlyc, gemoeyt beeft, ende noch ſonder ophouden mede openbaerlick te moeyen ende te verbernen niet of en laet, ende te ſchande te maken niet en ontſiet, ja alſo dat geene meere twidracht des onvreden geſien en is noch geboort in der Stat ende Lande voorſz binnen gebeuchenisſe der luden, uten welcken vele ſtryden, nederſlacht, ende brande gevolcht ſyn, alſo dat de voirſz kercke, als de openbaringe des tyts openbaarlyck beweſen beeft, uyt bore vrybeit gedruct geweeſt, ende onder gebiede ende beerſchappye der weerltlicken Heeren gebracht, daar Her* Sweder *oock na alle ſynre machten toe gearbeyt beeft, ende noch arbeyt ſonder aflaten, en hadde die gratie Gods daer niet toe gearbeyt, ende en hadden wy Ridderſchap, Regeeres, en t'volck der landen aen deſe ſyde ende aen geene ſyde der Yſelen voirnoemt geſeten, mit machte ende hulpe des Eerbaren Heeren* Rudolfs *Poſtulaet voirſz ende ſyne mage ende vriende ons ſelven niet mitter hant geweert ende crachtelyck weder geſtaen, die ons tiegens vochten van der ander ſyde, wair op wy Gode niet als wy ſchuldich ſyn, mer als wy na onſer machten vermogen, alſo vele te volre loven ende dancken, als wy wail bekennen, dat deſe gratie ſonderling van hem ſalichlick gecomen is.*

Ende ſonderlinge beeft de ſelve Her Sweder *in hande des Hertogen van* Gelre *ende des Heren van* Egmonde *vianden der kercken voirſz bedriechlicken overgegeven, ende van den voirſz kercken, alſo verre als in hem was, vervreemt de Stadt van* Amersfoerde, *die een ſleutel is der*

Digitized by Google

chem, Asperen, Leerdamme, ende Vianen, dair sy op hoeren vryen voeten stonden. In den eersten seyden, dat hem Gerrit

der kercken ende des Lants totter deuren, die ons ende den onsen openen ende sluten mach den uytganck ende den inganck, ende dair groote verderfnisse af comen soude der kercken ende lant voirnoemt, of onse wederpartye ende vrienden die in horen mogen haddden. Welcken Hertoge van Gelre *ende Heer van* Egmonde *mitter selver Stat van* Amersfoirde *na haren wille omme gegaen hebben, alse die huse daer inne te verderven, blochuse daer in te maken, de burgers te vangen, ende van daer in vreemde landen te senden gevangen, ende te dwingen, datse him selven copen mosten, ende te drucken. Dewelcke Stadt by Heren* Rudolf *Postulaet voirsz, de Gotlicke mogentheit him daer inne bywesende, wederomme gekregen is, ende der kercken weder gegeven. Ende nylinge de Mogende ende Deurluchtige Hertoge van* Bourgognen, *mitten welcken deselve* Sweder *him in verderffenisse ende verwoestinge der kercken ende s'Lants voirsz verbonden heeft, heeft mitten synen mit heercraft in tegenwoordicheyt Heren* Sweders, *die dat beworven hadde, de Stat van Amersfoort viantlic aengevochten, dat de onse mitter hulpe Gods wederstaen ende geweert hebben, so dat de Hertoge ende de syne niet sonder horen scade vander aenvechtinge afgelaten hebben.*

Item dat deselve Her Sweder *by tiden syns regiments, dat cort was, also nauwelic thien maenden lanck, dat nochtans seer quaet ende vreselic was, heeft by nachte binnen der vryheit van Sinte Peters kerck* t'Utrecht *by knechten synre quaetheyt naeckt van den bedde doen nemen enen Priester mit getogen sweerden ende messen, die deuren van den huse vick verveerlic ende geweldelic opgecloppet, die hem nergens in overhorich en was, ja die omme gehoorsaemheit van* Overysel, *daer hy geprovent was, t'Utrecht quam, ende des morgens daer na heeft hy den selven Priester syn voeten mit yseren boyen te samen gesloten, en gelyck enen moirder gevangen gesent totter Borch ter* Horst, *ende den selven dair in der kercken doen leggen, ende hem een groote somme gelts of gedruct. Aldus slaet ons onse Herde in onnoselheyt syns herten, de wolle van synen scapen aftreckende mitten velle, t'ander den wolven bevelende.*

Item dat deselve Her Sweder *by desen tyden syns regiments tegen syn belofte, rechten ende gewoonten des Lants van Utrecht, die hy by synen eede geloeft had te houden, aftergelaten den loop des rechts, heeft doen vangen by sinen Dienren ende knechten sommige personen, ende sonderlinge enen gebeten* Johan *van* Loenen, *ende den selven* Johan *in den kercker ende swaere vangnisse doen leggen ende houden, ende vele ende menigerhande pynen aen doen doen, alse dat hy van synre machten in handen, armen, ende voeten, ende anderen sinen leden geset was. Ten*

Gerrit Iansſen die ſchoenmaker van Utrecht aengebracht heeft, dat hy hen een ſaeck ſeggen wolde, daer hem tween groote baet

laetſten heeft by den ſelven Johan *mitten ontſienlycken pynen ſeer lange ende wredelyc moyende daer toe doen drucken, dat by hem ſelven ende andere goede ende eerbare mannen van verraet ende andere groote ſaken den lyve aendragende bedragen moſte na wil ende verſieringe* Zweders *voorſz. Ende daerna als* Johan *voirſz voir den rechter ende Schepenen van* Renen *in den recht gebracht worde, oordeel t'ontfangen na ſynre belyenge gedaen, heeft by hem ſelven, ende de andere, die by bedragen had, om der vreeſlicken ende onmenſchelycken pynen wil hem angedaen, van des hem opgeleyt was ende bedrachten, die by gedaen hadde, te mail ontſchuldicht, ſo dat de rechter ende Schepenen voirnoemt gene ſake des doots in* Johan *voerſz vindende den ſelven niet veroordeelen en wouden noch en mochten van recht, ende alſo is* Johan *weder ongeoirdeelt van den recht geleit, mer deſelve Heer* Zweder *mit onvroetſchap gemoeyt en heeft niet ontſien den ſelven* Johan *ſonder enich ander oirdeel of recht dair of te verbeiden, doen ende bevolen t'ontboofden, ende opten rade te leggen, boven dat deſelve* Johan *noch eens als voir in ſinen laetſten bim ſelven ende de anderen voirſz openbairlic by dat oirdeel van ſynre ſielen ontdragen heeft.*

Item want deſelve Her Zweder *by tyden ſyns régiments voirſz den Eerbaren ende voorſichtigen Heren* Herman *van* Lochorſt *Doemdeken t'Utrecht, die by by him ontboden hadde, ende die op gelove ende op getruwen des geleyts bim van Heren* Zweder *gegeven opter Borch ter* Horſt *by bim gecomen is, heeft in een Camer doen aldair ſluten, ende den ſelven alſo geſloten dair gebouden elff dagen lanck tegens wil Heeren* Hermans *voirſz, ende dair toe gearbeit mit uytgeſochte wegen ende maten, oick mit ontſienlicke dreyginge ende vreſen, dat de voorſz Doemdeken ſyn Dekenie overgeven ſoude tot wille ende goetduncken Heren* Sweders *voorſz. Ende doe Her* Sweder *voelde, dat by aldus niet werven en mochte beeft deſelve* Zweder, *denckend in verderfniſſe des Doemdekens, den ſelven Doemdeken op enen cleynen vulen peerde oneerlic ende ſchandelick van dair laten reyſen onder de menige, die den Doemdeken mit veetſcup ende booftviantſchap vervolgden, alſo dat de voirſz Doemdeken, en had by niet ſonderling van der gratie Gods bewaert ende beſchermt geweeſt, en ſoude niet mogen ontgaen hebben die vreſe des doots ofte ten minſten der vangniſſen.*

Oick beeft deſelve Sweder *tegens de rechten ende gewoonten voirnoemt onredelicke, ongewoontlicke, ende onlidelicke beden, tienden, ende ſcattingen ons allen opgeleyt, ende ons onredelicken geſchat, dair wy Clerc-*

ſchap

Digitized by Google

baet af comen solde. Sy vraechden wattet wesen solde. Hy soldse hem tween openbaren, indien sy sweren wolden niet te

schap gene consente toe gegeven en hebben, mer hebben dat openbaerlick weder geroepen, ende dair tegens geseit.

Item aat de voirsz Sweder *stetelyck mit ernst dair op denckt ende arbeidet, hoe hy mit verraders ende verraet mach de Stadt, Steden, ende sloten der kercken voirsz in crygen mit sulcken voordacht, dat hy de clerckschap ende dat volck, die hem in sinen quaden opset niet volgich wesen en willen, te doden, dair him die selve* Sweder *oock van beroemt heeft, ende noch beroempt ende openbairlic gedreycht heeft, also sommige van den selven verraders dair omme gevangen in hore laetste belyenge stervende dat selve voir alle den luden openbairlick sonder pynen gelyet hebben. Ende deselve Her* Sweder *seyt oock, dat hem van den Paus geoorloft is, dat hy alle die gene, sy syn clerck ofte leeck, wederstaen, bernen, ende quader doot doden mach, recht of sy van ongelove verwonnen waren, ende anders tot onser ende der kercken grondelinge verderffenisse beide te water ende te lande gearbeit heeft, ende noch arbeyt na allen sinen vermogen.*

Item dat Her Sweder *voersz gemerckt der saken voirnoemt was ende is synre eden, die hy hoochlyck ende openbaerlick gesworen heeft, een inbreker ende overtreder, een overbrenger ende vervreemder der kercken goeden, manslachtich, te banne, irregulair, onwettich, ende mit menigen anderen misdaden besweert, ende heeft aldus bannich, irregulair, onwettich wesende, dat hy oick wel weet, in smertenisse der verbonde der hiliger kercken, missen, ende andere Godsdiensten gedaen, ende him dair openbaerlic in gemenget.*

Vermits welcken punten voirsz ende andere onredelicke sake bi den selven Sweder gedaen, die in hem selven seer quaet syn, dewelcke off die alhier geopent waren, souden die goede herten dair toe brengen mit ons medeliden te hebben, is groote schande in den volck, die seer swaer was, opgestaen, ende die selve Her Sweder *heeft him selven by syns selfs ontset van allen bewynde der kercken voirsz uyt sake syns schadelycken bewyndens ende inbrekens synre eden. Ende wy Prelaten ende Capittelen der kercken van Utrecht, Ridderschap, Rectoers, ofte Bewynders der Stadt ende Steden s'Lants aen dese syde der Yselen voirnoemt, dair dat toebehoirt van outs, hebben voirtgevaren tot utinge des eedts der ontsettinge voirsz, omme te schuwen de schaden, die niet te groten en syn, diemen duchte uten voirsz saken te comen. Ende want wy alinge Clercschap, Ridderschap, ende volck s'Lants van Overysel in der aenneminge ende inleydinge Heren* Sweders *voirnoemt, ende des dder of rueren mach, niet geconsenteert en hebben, noch oick niet consenteren en willen noch en sul-*

te openbaren, ſy beloofden hem t'ſelve ſecreet te ſullen holden. Doe gingen ſy t'ſamen buyten *Culenborch* op t'ſandt

ten in eniger wys, heeft deſelve Her Sweder *ons doen dagen totter Stadt van* Utrecht, *een ſtede als doe bekenlic onveylich ende onſeker by proceſſen ende brieven des Abts van Sinte* Marienweerde, *vermits een onrechtveerdige maninge des Paus, den Abt voorſz ende ſine medecrechters, alsmen ſeit, bevolen tegens den genen, die Heren* Sweder *hynderden, dat hy t' beſitte van den tafelgoede der kercken van* Utrecht *niet gecrigen en conde. Van welcken proceſſen ende brieven, ende des daer uyt gevolcht was, ende volgen mocht, hebben wy Overyſelſche voirſz een wittelicke ende in den rechten geveſtigde appellatie ende beroep in doen ſetten totten hiligen Stoel van Romen, ende hebben die appellatie, mit des dair noot toe was, totten Hove van Romen geſant by onſen ſekeren boden ende Procuratoers, die verworven hebben, dat de ſake bevolen is te hoeren, dair eick dagebrieven ende verbiedinge van neder geſent ſyn, ende de bode dair of gedaen, als dat behoert. Ende wy Prelaten, ende Capittelen, ende alingt Clercſcap, Ridderſchap, ende volck der Stat ende s'Lants aen deſe ſyde der Yſelen hebben uyt wittelicke ſaken ende raden totten ſelven Stoel geappelleert van den proceſſe ende brieven tegens ons ſamentlyck ofte geſcheiden uytgeſent, vermits der maninge voorſz, welcke maninge ons geenre wys an en ruert, want wy den ſelven Heren* Sweder *int beſit der tafelgoede te vercrygen niet gehindert en hebben, mer wy den ſelven dair toe aengenomen, ende hulpe ende raet dair toe gegeven, ende hebben onſe Procuratoers ende boden mit deſe appellatie te vervolgen tet goeder tyt over geſent. Ende al iſt ſake dat de Paus mit ſinen brieven wederroepen heeft als van geenre weerden te weſen alle alſulcke proceſſen ende brieven als de Abt ende Her* Sweder *voirſz uytgeſent hebben tegens ons allen aen deſe ſyde der Yſelen geſeten, ende oick den ſelven Abt ende* Sweder *verboden, dat ſy niet overtredende der machten ende bevelinge hem gedaen die ofte gelicke proceſſen uytſenden en ſouden, ofte doen uytſenden in eniger wys, nochtans hebben de Abt voirneemt tegens des Paus verbot ende tegens recht ende boven der machten ende bevelinge him gedaen ſeer ſwair omſiende, onbeboirlicke ende onrechtveerdige proceſſen ende brieven tot wille Heren* Sweders *gemaickt, tegens ons allen ſamentlic ofte gedeylt uytgeſent, alsmen ſeyt, al iſt dat wy niet verwonnen en ſyn, niet belyet en hebben, noch dat recht verſmaet.*

Ende als deſe ſaken op enen ſekeren dach, daer wy onſe nyuwe Ambociatoers omme noch eens geſent hadden totten Hove van Romen verkundicht ſouden werden by enen onſen Advocaet, die doe de eerſte ſtede had in ſpreken voor den Paus, dair by geſeten was openbairlic enen ygelicken recht te doen, wert een ander Advocaet tegen de oude gewoonte des Hoofs voorſz

s'Lands by den Schoerdyck, ende beſwoeren dair malcanderen. Daer ſeyde Gerrit voorſz. dat hy bevelinge hadde

voorſz in ſtede ons Advocaets geſet, ende onſen Advocaet bevolen te ſwigen, dat de Paus ſuch, boerde, ende daer by tegens niet en ſeyde. mer dat all ſwigende beleſde, dewelcke onſe tegens Advocaet hem niet ontſien en heeft, in tegenwoordicheyt alſulcker grooter mannen uyt te ſpreken ſeer logenachtige, ſebandaliyke, ende onrechtelicke ſaken, mit enen begeerende, dat den rechte te mait contrarie was; dair van onſen Advocaet ſeer beſcheidelic op geantwoort wort, dat de Paus tot begeeren der wederpartye niet alleen in onrecht des rechts, mer oick in inbrekinge des geleydes onſen Ambaciadoers ende boden by den ſelven Paus gegeven ons geboden heeft te ſwigen, ende andere geboden die niet geboort en ſyn gedaen, ende heeft der wederpartye verleent vele ongewoentlicke ſtucken tegens ons, dair wy oick niet by en waren, ende te male aftergelaten die forme van rechtveerdicheyt, ende uytwyſinge der natuerlicker reden.

Ende want wy alle voirſz niet anders en ſoecken, orcond Got, dan in den voornoemden ſaken t'recht te volgen, tot welck recht deſelve Her Sweder hem ſelven koenlyck geven ſoude, ſonder twyfel of by dat van hem hadde. Welck recht ons ooek de Paus tot vele tyden vermaent geweygert heeft tot begeeren der wederpartye, ende mit bedriechlichen ende logenachtigen anbringen bedrogen ende verleyt, ende wy oick gene teneliche behulpinge ſynre goedertierentheyt bevogen en mogen, noch en hopen te vercrygen. Sonderling aengeſien, dat deſelve Paus in ſinen brieven geeſtelicken ende weerlticken Heeren geſent onder anderen ſchrivet, dat by die verſieninge der kercken van Utrecht Heren Sweder gedain ſonder enich wederroep oft wandel gedaen heeft, dat ons bert genoech duncki, ende den geeſtelicken rechten contrarie, want de ſaken die van nyuwes opcomen, ſal men altoos mit nyuwen rade te bulpe comen. Hieremme andenken wy als die gedruckt ſyn te ſoecken ſo wes ons hier inne van natuerlick ofte ander recht als den verdruckten toebeboirt, te bulpe comen mach, beboudelyck dat wy altoos der biliger ende gemeenre kercken onderdanich weſen willen mit beboirlicken eerweerdicheyt, van den welcken wy by den voorſz ende ondergeſcreven punten niet afvallen en willen, noch van den ſelven uit eniger vermeteltheit qualicken ſpreken, of in eniger wys mit quader koenheit tiegens weſen. Ende tot veſtinge hier af ende in teycken der ware belyinge des Kerſten gelooves, dair de Paus een hooft of hiet, hebben wy toegaenck totten gemenen Conſilium der kercken, ende totten Paus die dair dan weſen ſal, ſo ons de Paus geene recht doen en will. Want by gelikeniſſe, gelyck die tafel van den ſcepe te live bout den genen, die dair op compt, na dat dat ſchip gebraken is, alle lopen wi totten Conſilium der gemeenre kercken, ſo ons dat

de van Dirck Grawert, *Godart* de *Coninck*, ende *Hendrick Iacobsſen* mit u tween te overdragen mynen Genadigen Heere te vergeven, ende worden des mit malcanderen eens,

booſt recht weygering doet, als totten tafel des ſcips. Welck Conſilium weder maeckt totter ſalicheyt, die verdruckt ſyn, ende by hem blyven. Enae hebben erſt ende voor alle dinck voir onſer alre beſcherminge totten heyligen Stoel van Romen, ende totten Paus in den biligen Conſilium *weſende, oſte tot dien deſe ſaken van recht boren ſellen, van allen verdruckingen, verſwaringen, ende laſten, die onlydelick ſyn, wittelyck doen appelleren, ende hebben appelleert, ende gedencken hier en binnen, dat deſe appellatie aldus banget, weder te ſtaen bi der goedertierentheyt Gods, de voirnoemde verdruckingen, beſwaringen, ende laſten, ende de rechtveerdige proceſſen, brieve, ende geboden tegens allen rechten tegens ons verworven ende gedaen mit allen wegen ende maten die wy mogen na aller onſer machten. Nochtans navolgende dat beſchreven recht geven wy u allen ende enen ygelicken van u als luden der biliger Kerſtenheit dit te kennen, ende verkondigen mit deſen brieve in alle der beſter formen ende maten dat wy mogen, ende andencken ons dat te verkundigen ende te kennen te geven der gemeenre kercken Goits tot alſulcke tyden ende ſteden als dat gebeuren ſal, ſonderlinge omme dat de voorſz Paus in ſinen onwilligen ſinne mitter wederpartye vaſte blivende ons recht geweygert heeft, dat wy tot vele tyden mit ernſte van hem begeert hebben, op dat deſelve Paus goedertierlyck van U. ende den gemeenen* Conſilium *verplicht ende gemaent mach ende ſal worden onderwyſt, dat by him van der voorſz verdruckinge ende beſwaringe houde, die aflaet, ende ons den wech der rechtveerdicheyt opdoe nae uytwyſinge des rechts, ende ons recht doe ende wedervaren laet. Alle quade ende moylicke luden aftergeſet ende wechgeworpen. Deſe ſaken willen wy daeromme u allen verkundigen, op dat tegens ons niet gelooft en ſullen weſen enige onrechte onderwyſinge ſommiger perſonen, die de waerheyt verduyſteren, ende mit quade verwe ommeleyden, die uwen ſinne mit quader afterſprake wecken mochten, ende mit logentael bedriegen, ſeggende dat wy ongehoorſaem weſen ſouden ende contrarie ende rebelle den Stoel van Romen, den welcken logenaers die waerheit voor ons antwoort, ende die ſchynbaerheyt verſcheemt den logenaers in hore verſieringe. Waeromme wy u allen, als wy alre ootmoedelicſte mogen bidden, dat gby deſe voirſz ſaken in der wagen der behoirlicker voorſienicheyt wegen wilt, ende van ons bekennen, ende ons onſchuldich hebben in deſer ſaken als dat recht is. Want wy overmits datmen ons geen recht wedervaren en laet dit doen. Dat kend den Almachtigen Godt.*

Digitized by Google

eens, ende loofdent te doen, dair elcx of hebben ſoude hondert nobel reet gelts mit een van de beſte huyſen der ballingen verdreven uit Utrecht, ende ſolden onderhouden weſen mit twee peerden elck byſonder by Biſſcop *Roedolph* van *Diepholt*, ende noch daer toe ſoo veel loonen ende geven, dattet op een luttel niet ſtaen en ſoude. Ende op deſe voorwaerden is deſe *Gerrit Ians ſoon* gecomen twee dagen voor St. Agnieten dach, op de ſelve ſtede voorſz, ende heeft elcx die ſubſtantie gebracht, daer sy't mede doen ſolden, ende ontfingen mede 26. Beyerſche guldens, die *Iohan* van *Sand* ontfinck, ende hebben die ſubſtantie ende dat gelt by hem gehadt, doe ſy gevangen werden.

Anno voorſz togen die van Utrecht te Rienen over, en vochten te Ryſwyck. Heer *Ian* van *Culenborch* wert by Hubert ſyn baſtaert ſoon op een ander peert geholpen, alſo het ſyn onder hem dootgeſchoten was.

Anno 1428. worden den Heer van *Bueren* onverſoenlyck vyant des Hertogen *Aernouts* van Gelre, dat ſyn onderdanen niet wel bequam, want ſy s'anderendaeghs na den ontſegbrief t'ſamen verbrant worden.

Anno voorſz op Sinte Emerentianen dach daeghs voor converſio Pauli avont namen die van Utrecht mit die Hoeckſche party den Prooſt van *Aken* ende den Heer van *Bueren* in die Stadt van Culenborch, dair doot bleven die ſchoolmeeſter, *Kantart* die *Cuper*, *Gerrit* van *Voorn*, *Goort* Janſſoon, ende van der ander party bleven doot die Prooſt van *Aken*, des Heeren broeder van *Bueren*, Dirck Buys Clarehburch, Willem Gerrit Lawens ſoon, Sander Zuermont, mit veel dooden ende gevangens. T'ſamen die dooden waren ſeventien.

Te Culenburch binnen mueren,
Sloech Ian in den winter Buren
Doet een af int getal
Gby vint den datum al.

Int ſelve jaer wiert den Heer van *Sevenbergen* verdreven van Hertoch *Philips* van *Bourgoignen*, ende ſterf in armoede een verdreven Heer.

Ann.

Digitized by Google

Ann. 1430. gaf Heer *Ian* van *Culenburch* den hof, daer 't Heylich graf eerſt geſet wort.

Ann. 1430. als Biſſcop *Roelof* verſoent was met den Hertoch van Bourgoignen, ende Hertoch *Arnout* van Gelre, ende Biſſcop *Sweder* buten der ſoenen bleeff, ſo trock hy nae 't Concilium van Baſel Ann. 1432. ende ſterf Ann. 1433. Ende die eccleſie, ende die mit Biſſcop *Sweder* verdreven waren, coſen *Walraven* van *Meurs*.

In dit ſelve jaer in April ſterff *Ledewina* te *Schiedam*, die ſware penitentien dede.

Alieno hac loco. Referenda ad interdictum ſub Suedero van Culenburch.

Alſo die van Utrecht in den banne waren togen vele goede Paſtoren daer uyt. Daer quamen verlopen monicken ende Clercken, geen Prieſters weſende, dwingende die luden ten Hoochtiden te gaen.

Tot Sinte Geertruyt ſat een cluſenerſſe, dorſt geen Sacrament ontfaen. Men brack die cluyſe onwaerdelick op, ende quam te *Culenburch*, daer ſy ſterf.

Tot *Iaerſveit* quam een clerck lopen, liet hem cruynen ſcheeren, aennemende de kerck te bewaren, ſo hy dede x. ofte xi. jaren, doende miſſe, hoorende biechte, kinderen kerſtende, hy mondichde, ende dede der heyliger kercken rechten, ſieck wordende gaf hy't te kennen aen de Paſtoor van *Lopick*, ende biechte, dat hy nye Prieſter geſalft en was.

Paſtoren ende Prieſteren togen naer Romen hare gehoorſaemheyt aen ſyne Heylicheit te kennen gevende. Meynden wederomme in hare kercken te comen. Haer wert geantwoort, *Sapienter feciſtis, ſed non prudenter egiſtis. Ghy hebt wel gedaen, maar niet wyſelick.*

Anno. 1435. lach Hertoch *Aernout* van *Gelre* voor *Bueren* mit den Heer van *Culenborch*, ende wonnen de Stadt, Heer *Willam* van *Bueren* wert verdreven. Sterf verdreven Heer, ſlachten den Heer van *Arckel*, van *Sevenbergen*, en den Heer van *Altena*, die hem tegens groote Heeren geſteken hebben. Hertoch *Aernt* ſprack een wys woort.

Bueren ſal myn beſte goet weſen.

Ende het geſchiede alſo, ende ſat daer op ſes jaren gevangen doende poenitency.

Deſe

Digitized by Google

Deſe Heer *Ian* van *Culenborch* heeſt mitter Stadt van Culenborch, ende die Heer van *Bueren* mit die Stadt van *Bueren* mit malcanderen overcomen een eenicheyt eewelick te houden, ende is geſciet voor t'belegh, als den brieff uytwyſet. Deſe Heer *Ian* van *Culenborch* alſo hy coſt voor *Bueren* gehadt had, ſo had hy *Boſinchem* beleent tot een pantgoedt Ann. 1439. voor VIII. duſent Rynſche guldens.

Ann. CIↃ. CCCC. XLI. ſterf Joncfrou *Eliſabeth* van *Culenburch* Jo. *Iohans* dochter van *Bueren*, ende had te man gehadt Jo: *Gerrit* van *Culenborch*, die na ſyns Heeren vaders doot Heer van *Culenborch* wert.

Ann. 1442. een Hopman tot Worinchem genaemt *Brien* van *Wyborch* verlieſende int ſpelen leyde eenen gecruyſten penningh op de tafel, doen't yder man ſach. Seyde, hy wolde Godt int herte ſteecken, ende ſteeckende in den penningh liepen daer drie droppelen bloets uit. *Ic Sweder van Cuylenburch tuyge, dat myn huyſvrouwen man dit geſien heeft, geheten Dirc van Braeckel, dat een ſchiltboortich man was.* Die tafel hanget noch te Worcum in de Kerck.

Ann. CIↃ. CCCC. XLIII. wert binnen *Hueſden* over een goet geleyde een Jode ſyn gelt genomen ende cleynodien tot XL. duſent gulden toe. Dat deden *Jan Baers* ende *Gerrit* van *Venendael* Scout tot *Boſinchem*, vluchten t'Aſperen, ende daer wert het hem te ſamen genomen. Ende *Jan* van *Roſſum* had daer cleynoten mede, die daer mede gevlucht worden, dair *Jan* van *Roſſum* minlycke brieven om ſchreef aen Heer *Rutger* van den *Boetzelaer*, ende en conde nye weder gecrygen, alſo dat *Jan* van *Roſſum* ſyn dochter gaf *Hubrecht* van *Culenborch*, ende die viel aen myn Jo: van *Culenborch*, die doen ter tyt dat huys tot *Hoekelum* in had, ende hem wert *Huekelum* dat huys geopent, alſo dat int ſcheyden Heer *Rutger* van den *Boetzelaer* doot geſchoten wert &c. Daerom raede ick dat men die Joden het haer laet.

Ann. 1445. beliep *Jacob Otten* ſoon van wegen *Jan* van *Roſſum* dat huys tot *Amerzoyen*, want die vri edel Starkinge toebehoort had, ende doe ter tyt den Heer van Weerdenburch toebehoorde, ende was van een dochter tot *Culenborch*, ſo ginck Heer *Jan* van *Culenborch* terſtont daer voor leggen, ende

voort die Gelderſche, ende dwongenſe daer af. Dair ſtont een roſmolen voor, dair ginghen ſy inne leggen, ende hadden een Bode mit den buſſe voor, ende bad den Poortier, dat hy ſynen Heer een brief geven wolde, als hy t'huys quam. Ende die Poortier ontfingh den brieff, ende liet ſyn hant tuſſchen die poorte vallen, ende drongen hem ſo die poorte over den hals, ende beliepent huys.

Ann. 1448. ſterf Vrou *Alydt* van *Gutterſwyck* Vrouwe tot *Culenburch*.

Doe men ſcreef XLIX. dede *Gerrit* die Baſtaert, daer ick voor of geſchreven heb een reys op ten Heer van *Culenborch* ende opten Borgeren, dat hem qualyck loenden, want ſyn geſellen tot XVI. toe worden tot *Cuylenborch* op raden geleyt. Ende daer was op eenen geheten *Wouter* van *Amſtel*, ende was mede van den bloede van *Cuylenburch* geſproten, die wert alrehoochſte geſet boven die andere.

Heer *Jan* van *Culenborch* had een dochter *Maria* genaemt, ende wert ter *Claren* int clooſter gebracht, ende dat kint en wolde om al die werelt int klooſter niet. Doe ſocht men al die Prieſters, die dair geroepen toe waren miſſe te doen, ende laſen alle miſſe van den Heyligen Geeſt. Doe wert dat kint ſo gedwee, hoe datmen wolde, ſo was dit kint bereyt te doen.

Heer *Johan* van *Culenborch* ſterf int jaer ons Heeren 1452 ende had *Culenburch* geregeert XXX. jaer.

Joncker *Gerrit* ſyn ſoon wert Heer van *Culenborch* getrout mit Joncker *Ians* dochter van *Bueren* als voorſz. Ende was langh doot voor ſyn vader, ſo dat ſy nye Vrouwe van *Culenborch* en was. Mit deſer Joncfrou behylicte hy Ewyck, Hoochſtraten, Martenſdyck, Zuylen, Borſel, ende meer goeden.

Deſe Jo: *Gerrit* Heer tot *Culenborch* leyde twee man gedinge een tot *Culenborch*, en een tot *Ewyck*. Tot *Ewyck* wort een vonniſſe gebracht int geſpannen gericht, of een maghet, die haer maeghdom genomen was van een eenlopende geſel, ende ſy dair twee kinderen by had, of die goede geſel oock ſculdich waer die kynder beyde te houden, ende op te voeden. Het wert geweſen van *Neen*. Sy ſolde een holden.

Deſe

Digitized by Google

Deſe *Gerrit* van *Culenborch* verbeterden Culenborch, ende coſt de Heerlicheyt, van *Lienden* mit manſchap, mit molen, ende werf alre manſcap tot *Mauderick* van den ſwarten *Henrick* van *Mauderick*. Ende coſt den Heer van *Hemmen* af ſyn Heerlicheyt als Erfſchenck te weſen van den lande van Gelre ende dat goet tot Keſteren, alſo die brieven dat begrypen.

Die van *Utrecht* wolden hoeren Biſſchop *Roedolph* verdryven. Sat op ende ginck ryden, doe hy des gewaer wort, doch hy gaf 't t' *Amersfoort* ſynen vrienden te kennen, ende croop op onſer liever Vrouwen Lichtmiſſe avont door die muyr, ende wan die Stadt geweldelick int jaer 1449. Daer had deſen Jonckher van *Culenborch* enen broeder, mede geheten *Zweder* van *Culenborch*, die na van den Keyſer Ridder geſlagen wert, ende ſynen neve geheten *Hubrecht* van *Culenburch*, ſo dat Heer Johan van *Culenborch* Heer van *Culenborch* was, ende quam des anderen daegs binnen Utrecht, ende bleef daer ſo lange, dat hy opt Raethuys lach, ende ſachſe den hals afhouden, die ſynen broeder Biſſcop *Zweder* wolden vergeven.

Ann 1455. ſterf Biſſcop *Rotlof* tot *Vollenho*, ende wert gecoren *Gysbert* van *Bredenrode*, Domprooſt ende Prooſt tot Oudemunſter. Elect ſond na Romen om confirmatie. Die Hertoch van Bourgognen vreſende dat die Hoeckſche partye dair door mocht opſtaen verſocht proviſie voor David ſyn baſtaert ſoon, die hy vercreegh, in Hollant mit *Karel* ſynen ſoon comende anno LVI. XIV. daghen naer Paſchen. Den Hertoge van *Cleve* quam in den Hage, ende dingden tuſſchen ſynen Oem den Hertoge ende den Elect. Die van *Amersfoort* ende *Renen* quamen in den Hage by Biſcop *David*. Worden *Adriaen* van *Borſelen* geſonden tot Rienen te bewaren, ende *Evert Freys* Caſteleyn van der *Horſt* componeerden. Biſſcop *David* nam volck aen om Amersfoort in te nemen, ende Hertoch Philips om Utrecht in te nemen. Bleef acht dagen te *Leyden*. Dair quamen om te dingen A. Heer van *Cleeff*, den Heer van *Bredenroede*, van *Montfoort*, *Ian* van *Reneſſe*, *Iacob Proeys* die Domdeken wort in goeden maeten geſet. Ende Hertoch *Philips* reet door *Woerden* naer Yſelſteyn, ende den Grave van *Stampes* ende *Anthonis* baſtaert van Bourgoingen mit Picarden ende Vlamingen, Hollanders ende Brabranders geco-

Digitized by Google

men ſynde, wort verſproken, datmen Biſſchop *David* met minne ſoude ontfangen. Ende Hertoch *Philips* tooch voor Deventer. Ende t'wert gedadingt, dat die van Utrecht hem minlick ontfingen.

Anno cIↃ. cccc. LXV. vinck Hertoch *Adolf* van Gelre ſynen vader, daer groot onluſt of quam. Gevangen te Graeff opt huys gevoert, te Lobits opt Tolhuys, ende voort nae Bueren.

God den Heer geclaeght,
End *Maria* die reyne maegt,
Hoe een Vorſt end' mogent Heer
Weder Godt en weder eer
Jammerlyck en onverſchult
Uit den ſynen is verdaelt
Een minlyck maeltyt hy hadt
Mit ſyne Furſtinnen dair hy ſat,
Mit Hertoch *Adolph* ſynen ſoen
Als gewoonlick was te doen
Mit alſo minnelycker tale,
Als Chriſtus deed int avontmale,
Dat hy ſyn jongeren had geleert,
Hoort hoe dees maeltyt is verkeert.
Dees Mogende Furſt is opgeſtaen
In ſyn camer te bed gegaen,
Innentlic in ſyn gebeden,
Om te hebben ruſt en vreden
Dair hebben ſy die door oplopen
T'kint heeft tot den vader geropen:
Het is tyt, geeft u gevangen
Tot Jo: *Fredrick* van *Egmont*
En *Jan* van *Roſſum* 't ſelver ſtont
En ſyn t'Nymegen opt ſlot geſet.
Jan van *Roſſum* die alde cat,

Coſt

Coſt zeylen 50. meeren,
Moſt t'lant helpen regeeren,
Die quam mitten eerſten quyt
Wat is daer voort geſchiet?
Daer wort genomen dees mogende Vorſt
In een koude winter en harde yorſt
Bloots hooſts daer hien,
Dat ſeer erbermlick was te ſien.
Boven die ſoen die wel gemaeckt
Heeft t'kynt den vader ganſch verſaeckt,
Segel, brief, end was,
Syn geworpen heel in d'as.
Siet hoe dees verwoede honden
Samſon den reus hebben gebonden,
End is op St. Juliaens nacht
Van dane opt *Tolbuys* gebracht.
Wie quaet doet die ſcouwt het licht,
So ſeyt ons die ſcrift voor richt.
Van daer is hy voort gevoert
Te *Buiren* als ghy hebt gehoort
Joſeph wert in Egypten gebracht,
Doe hem ſyn broeders hadden vercracht.
Der jaren ſes dees Furſt daer ſat
Onder die Joden niet vele bat.
Weſſel van *Boetſolaer* was daer by,
Ian van *Horſt*, *Reyner* van Dey
Bartout van *Driel*, *Peter* van *Ploe*.
Sy ſongen, ſy ſprongen, ſy waren vroe
Sy waenden t'lant dat was gewonnen,
Heer Godt t'en was niet wel verſonnen.
Wie namen dit ſpel by der hant?
Dat deden die van *Bylant*,

Digitized by Google

Gerrit die Joede, *Jan* die *Cock*,
Ende *Cornelis* van *Merwyck*,
Ian van *Roſſum*, Heer van *Zoelen*,
Was 't regiment mede bevoelen.
Heer *Wynant* van *Arnhem*, und een van *Dyl*
Hadde t'lant van Gelre veyl
En hebben ſo lange te ſamen gejaecht.

. . . . . .

Nanci nocte Regum Karolus ſuccubuit enſe. Ann. 1477.
Een geſp op een teſs
Vier ooren aen een vles
En een balck in een huys
Lach Hertoch Karel voor Nuis Ann. 1475.
En twee ii daer bi
Bleef Hertoch Karel voor Nanci.

Deſe Hertoch *Karel* liet na een eenige dochter *Maria* genaemt, ſo wort ſy die keur gegeven, of ſy hebben wolde des Keyſers ſoon, of den Dolphyn van Vrancryck. Sy antwoorde deuchdelyck ende ſeyde: *Na dien die keur aen my ſtaet, ſo raede ick den Dolphyn van Vranckryck, op dat onſe landen ruſte ende vrede hebben mogen.* Doe ſeyde den Deken van Gent. *Mariken ten mach u niet geboeren.*

Als op myn ſchouder clept een Hoen,
En een Bagbyne my noot ſeer,
En my een Loſman ſweert by trouwe,
En myn aenlacht een ſchoon Joncfrouwe,
En myn een Non biet haren mont,
En myn aenwiſpelſteert een hont
So heb ick noch gewonnen noch verloren,
Maer blyf als ick was te voren.

Jor. *Iaſper* eenich ſoon tot Culenborch nam te wyf die doch-

dochter van Heer *Anthonis* die baſtaert van Bourgoingen ſalige Hertoch *Kaerls* baſtaert broeder, gelegitimeert d'une *Comteſſe de la Roche, femme du dict Antoine.* Dit houwelick geſciede noch by leven van Hertoch *Kaerl*, ende oock van den Heer van *Culenborch* ſyns vaders leven. Die Jor. van *Heukelom* een ſuſter ſoon van *Culenborch* nam *Heuckelom* weder inne nae doode van den Hertoch voerſz. Want t'noch verbeurt noch verkoft en had.

(1) Jor. *Gerrit* Heer tot Culenborch ſterf anno 1410. opten IX. Marti geregeert hebbende 28. jaren.

Ann.

(1) Valde hic in Venerem promptus. Præter filium Caſparum & duas filias ex juſtis nuptiis, quarum altera Diepenvenæ nonna aut ſanctimonialis, alter data in matrimonium Frederico de Egmont, primo Comiti de Bueren, utriuſque adhuc ſexus habuit ſpurios triginta. Uxor ei Eliſabeth, quæ filia erat unica Johannis de Bueren Domini de Ewyck. Ex ſpuriis Melchior reliquit filium Gerardum, qui Prætor fuit Culenburgi. Natu ex iis minimus uxorem duxit, quæ in dotem ei attulit Dominium de Ryſenburch. Unde & deinceps deſcenderunt, qui dicti Domini de Ryſenburch. Natu maxima Joanni nupſit de Cuyck. Fuit & Beatrix, uxor viri nobilis Bernardi uten Enge. Duæ item Margaretæ, quarum altera fuit nupta Joanni van Raephorſt, altera primum uxor..... van Abcoude van Meerten, & mox eo præmortuo cujuſdam ex familia Dominorum de Steenbergen. Catharina item nupta Ludovico van Weſtkercken, ut & alia adhuc, quæ conjux Everardi van Everdingen. Reliqui autem omnes religionem ingreſſi, Et eo pertinet charta hæc Ann. 1544. 5. Sept. *Wy Gerrit van Culenburch Baſtaert Heer van Ryſenburch, und Willam de Wael van Vroneſteyn, bekennen mits deſen &c. alſo Herman van Cuyck onſen neve und ſwager overcomen is mit den Edelen geboertigen Jo. Danelt van Boeckholt Heer van Beverweerde &c. als van den Rentmeeſter ampt van Beverweerde trouwelyck ende wael te bedienen, den tyt van ſes jaren langh geduirende &c. ſo hebben wy gelooft voor Herman van Cuyck voorſz, dat by alle jaer eens ter goeder tyt &c. reeckeninge doen ſal &c.* Caſparus, ut ait Auctor, uxorem duxit Ioannam filiam Antonii Domini de Steenberghen filii naturalis Philippi Ducis Burgundiæ. Proavunculus ejus Franco Comes de Oeſtervant. (Alienora enim, quæ fuit mater Eliſabeth Gerardi II. conjugis, ſoror fuit Francobis) reliquit ei moriens Dominium de Borſſelen, Hoochſtraten, Doddendale, Zuylen, & St. Martenſdyck&c.

Digitized by Google

Ann. CIↃ. CCCC. XCI. quam *Frederick* van *Egmont* Ridder opten Paesdach voor Utrecht mit *Willam* synen broeder, ende wolden Utrecht geplondert hebben, so dat daer XVI. of XVIII. haer hoofden gesteken worden opter poorten op glavien.

Ann. CIↃ. CCCC. XCII. dede Heer *Iaspar* van *Culenburch* eenen man rechten in de maent van November des daechs nae onser Vrouwen dach præsentationis te Honswyck. Quamen die van Utrecht, t'geheel Sticht, *Amersfoort*, *Renen*, ende *Wyck*, ende worpen dat gericht geweltlycker hant om, dair sy scade over leden, want langs t'gerichte lach een bol van eenen weert, in den stroom, dair lagen die van *Culenborch* mit slangen ende serpentynen, ende schoten, ende hadden oock groote mastschepen geleyt uytgaende tusschen den Bolweert ende t'gericht, daer sy seer mit haeckbussen uyt schoten, so dat sy daer niet by wesen en dorsten, ende bleven al onder den dyck liggen, ende hadden een Sergeant dair toe geschikt, diese al ophielt, ende twee dair over doot bleven.

Anno 1493. quam *Frederick* van *Egmont* Heer van Yselsteyne mit 4000. ruyters, ende bernden *Beest* om *Gysbert Pieck*, ende dairna t'Sticht van Utrecht, ende die hoofden worden van de poorte genomen, ende creech een heerlycke soenbrieff, ende mede Heer *Iaspar* van *Culenborch* belangende syn omgeworpen *Richt* op St. Ambrosius dach. Heer *Ian* van *Zuylen* van *Nyvelt* Ridder bracht die soenbrieff.

Een clepel in een clock so menich hondert pont als die clepel swaer is, daer na sal die clepel wesen. By exempel drie hondert pont swaer van gewichte die clock, die clepel drie pont swaer van gewichte.

SERVII

Digitized by Google

SERVII

GRAMMATICI

GLOSSÆ

GRÆCO-LATINÆ.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLUSTRI, NOBILISSIMO
& AMPLISSIMO VIRO

D. D. NICOLAO WITSEN

JURISCONSULTO

URBIS AMSTELODAMI

Jam undecimum

CONSULI,

Ordinum nuper Hollandiæ

Mox Ordinum Generalium Fœderati Belgii

ASSESSORI

Et ab his cum cum potestate ad MILITAREM Consessum superiori æstate & ad exercitum misso

Ad Regem Magnæ Britanniæ Wilhelmum
Olim LEGATO

Curandis rebus & constituendis Societatis Indiæ Orientalis

PRÆFECTO

Fausta omnia & felicia, & ut quicquid est in votis ex animi semper sententia succedat ex asse.

Illustris, Nobilissime, & Gravissime Vir

REdeunt ad te Glossæ, quas olim suppeditasti ex scriniis viri doctissimi PETRI SCRIVERII. Servii nomen præferunt, sed an revera ipsius Servii, & an omnia indistincte, non immerito dubites. Negat certe, quod

Digitized by Google

ipſius, quæcunque ipſi adſcribuntur, vir acerrimi judicii Tanaquillus Faber 1. *epiſt.* 63. Unde & mihi de his Gloſſis ſuſpicio non parum aucta eſt. Nec quid dicam hic ſatis ſcio. Servius vir doctiſſimus. Virgilii enarrator, quod nemo negat, feliciſſimus. Macrobius vocat *Doctorum maximum* 6. *Saturn. cap.* 8. *A Servio noſtro exigendum, inquit,* 1. *Saturn. cap.* 24. *ut quicquid obſcurum videbitur quaſi literatorum omnium longe maximus palam faciat.* Norat Servium Macrobius, ut qui ipſius æqualis, & cui pluribus in locis inſigne eruditionis & præclarum dat teſtimonium. *Lib.* 1. *Saturn. cap.* 2. *Servius inter Grammaticos Doctorem recens profeſſus juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ.* Vixit autem Macrobius ſub Honorio & Theodoſio 11. Sub quibus fuit Præpoſitus ſacri cubiculi, *l. ult. C. Th. de Præpoſ. ſacr. cubic.* Sed quid videtur jam quæſo? Vero ſimile an diſſimile, quod Servii hæ Gloſſæ? Tam paucas an digeſſit vir tam inſignis, & doctrina tam præcellenti, tam incompte & confuſe, in quibus nec ars nec ordo ullus perſpicitur, tertiæ declinationi adſcriptis, quæ ſecundæ, ut & tertiæ, quæ quartæ, & ſecundæ etiam, quæ quartæ? An perſuaderi cuiquam poterit à Servio ſcripta hæc tam imperite? C. interdum, quod miretur quis, uſurpatum pro g, ut *caza, cloria, clorioſus*, pro *gaza, gloria, glorioſus*, more ſcilicet antiquo, prout frequens in *Inſcriptionibus*

nibus. Haud dubie, si attendas, plurium hic symbola, & ex diversis collectio. Nec Servii, sed ex Servio. Scioli potius, aut semidocti, qui ex majori ipsius opere quædam tantum excerpsit, pro suo fortassis captu assutis etiam nonnullis, quæ Servius, si reviviscceret, non agnoscceret pro suis. Sed & illud est, quod miretur quis, quod eo in exemplari, è quo primum descripta hæc, omnia indistincte tam Græca, quam Latina, Latinis verbis expressa, & tanti tamen facta hæc ab orbis gloria literati Josepho Scaligero, ut in his etiam restituendis, & nitori reddendis pristino, ponere operam non dedignatus sit, ut liquido ex iis discas, quæ Scriverius adscripsit hic: *In Bataviam*, inquit, *è Gallia importaverant Ornatissimi fratres Labbæi. Omnia erant Latinis Literis scripta, qua Græca qua Latina. Ordini restituit Doctorum Phœnix* IOS. SCAL. JUL. CÆS. FIL. Quicquid sit, vir Illustris, ut ad te revertatur, quod à te profectum totum tuum est, & quod ut tuum agnoscent posteri, æquissimum censui. Ut tuum ergo id tibi offero, tibi dedico, consecro, & ad aram benevolentiæ, qua me complecteris, depono. Plura sunt, quæ tibi debeo, beneficiis tuis sic obstrictus, multis magnisque, ut arctius vix possit quisquam. Utinam veniat ille dies, quo non dicam expungi, sed ex parte & quadamtenus tot nomina possint minui! Verum irrita prorsus spes hæc. Cumulandi enim beneficiis me major tibi quam mihi vel verbis, ut par

Digitized by Google

est, agendi gratias facultas. Vale Nobilissime & Amplissime Vir. Deus Opt Max. illustrem tuam Amplitudinem patriæ & bonis literis, ut tempus utrumque & belli & pacis tuis etiam consiliis quam optime possit regi, validam florentemque in multos annos adhuc præstet. Ita vovet, & Deus faxit, ne inefficax sit votum,

NOBILIT. & AMPLITUD.

Tuæ Devotissimus

ANTON. MATTHÆUS.

SERVII

Digitized by Google

SERVII GRAMMATICI
GLOSSÆ.

A.

A abs ἀπό.
Abavus ἀππάππος.
Abavia προμάμμη.
Avia μάμμη.
Abnepos ἀπέκγονος.
Abortus ἀφθορή.
Abortivus ἔκτρωμα.
Avus πάππος.
Adtaguo προβάδισις.
Adjutor βοηθός.
Adjutorium βοηθεία.
Adulterator, προδαχαράκτης.
Adventus παρουσία.
Adversitas ἀντίφασις.
Adversarius ἀντίδικος.
Advocatus συνήγορος.
Adulterium μοιχεία.
Adulter μοιχός.
Adulteratrix μοιχαλίς.
Adulterinum προδιάγραμμα.
Adprobatio ἀπόδειξις.
Ægestas ἀπορία.
Æstimatio ἀξιτίμησις.
Acies πρόταξις.
Accusatio κατηγορία.
Actio ἀγωγή.
Alius, alter, ἄλλος.
Altercatio ἀπερίλογία, ἀπόφιλογία.
Amantissimus περιφιλήτατος.
Ambitio περιδοξία.
Amici φίλοι.
Amicus φίλος.
Amicitia, φιλία.
Animal ζῶον.
Anima ψυχή.
Animalia ἔμψυχα.
Anus γραῦς.
** Anucla γραῖα. ** An Anicla?
Antiquus ἀρχαῖος.
Antistes ἐπίσκοπος.
Audientia ἀκρόασις.
Autoratio φράσις.
Aurum χρυσός.
Aurea χρύσια.
Appellatio ἔκκλητος περιγραφία.
Arra ἀρραβών.
Arbitraria δοκιμασία.
Argentum ἄργυρος.
Aries κριός.
Arcarius τραπεζίτης.
Arcus τόξον.

B.

Barba πώγων.
Beatus μακάριος.
Benditor πράτης.
Benedictum εὐλόγημα.
Benedictus εὐλογημένος.
Beneficia, προνόμια.

Bene-

Beneficium δωρία.
Benignitas καλοκαγαθία.
Berbex, πρόβατον.
Berus ἀληθὴς.
Bersum ἀναστροφὴ.
Bestis στολὴ.
Bestitor στολίτης.
Bia ὁδὸς.
Bidua χήρα.
Bictus τρυφὴ.
Billa ἀγρὸς.
Bisus φάσις.
Bona fides καλὴ πίστις.
Bonitas ἀγαθότης.
Bonus ἀγαθὸς.
** pro Vulva. Bulba ** μήτρα.
Brevitas συντομία.

C.

Caza πλοῦτος.
Cener γαμβρὸς.
Cenerositas εὐγένεια.
Cenerosus, εὐγενὴς.
Centilia ἐθνικὰ.
Centile ἐντόποιν.
Cermanus ἀδελφὸς.
Cladium ξίφος.
Cloriosus ἔνδοξος.
Cloriæ cupidus κενόδοξος.
Cloria δόξα.
Cradus βαθμὸς.
Cratia χάρις.

D.

Damnum ζημία.
Datum δοξία F. δόσις.
Debitum χρέος.
Debitor, χρεώτης.
** Debiogmator διαπαρθενητὴς
Debotus καθωσιωμένος.
Deditio ἔκδοσις.
Decretum ψῆφος.
Decurio δεκάδαρχος.
Delator κατηγόρος.
Delibatio ἀπαρχὴ.
Diligentia, ἀφιλία, ἐπιμέλεια.
Delicta ἁμαρτήματα.
Deus, θεὸς.
Deminutio μείωσις.
Depositio καταθήκη.
Descriptio διαγραφὴ.
Desiderium, ἐπιθυμία.
Desertio ἀναστροφὴ.
Despondeo κατεγγυῶ.
Detrimentum ἐλάττωσις, ζημία.
Defensor ἔκδικος.
Defensio ἐκδίκησις.
Defraudo ἀποστερῶ.
Divisim δὶ ἕνα.
Dignus, ἄξιος.
Dignitas, ἀξίωμα.
Digestum διατύπωσις.
Dies ἡμέρα.
Dictum λόγος.
Dictatura ὑπαγορία.
Diurnum, καθημερινὸν.
Discrimen, ἀνάκρισις.
Disertus, λόγιος.
Dissocio, διαλύω.
Discrimen κίνδυνος.
Dispensator, οἰκονόμος.
Distinctio διάλυσις.
Distantia διχόνοια.

Dis-

** Leg. *Debirginator* i. e. devirginator.

Digitized by Google

Distributio, διανέμησις.
Dives πλούσιος.
Documentum διδαχή.
Dolus, δόλος.
Domesticus οἰκεῖος.
Dominatio δεσποτία.
Dominatus δυναστεία.
Domus οἰκία.
Donatio δωρεά.
Donativum χάρισμα.
Dotata ἔμπροικος.
Dotalia προικιμαία.
Dotalis προικιμαῖος.
Doto προικίζω.
Dux πολέμαρχος.

E.

Egenus, ἄπορος.
Emendatio διόρθωσις.
Emptio ἀγορασία.
Emptor ἀγοραστής.
Emptrix ἀγορᾶσία.
Ensis ξίφος.
Erile δεσποτικόν.
Examen δικαστήριον.
Exemplum ὑπόδειγμα.
Exercitus στρατόπεδον.
Exercitatio γυμνασία.
Exilium ἐξορία.
Exitus ὄλεθρος.
Exordium ἀρχή.
Exulo ἐξορίζω.
Expeditio στρατιωτικὴ ὁπλομία.
Expositio, ἔκθεσις.
Extraneus ἐξωτικός.

Ex testamento ὁπὸ διαθήκης.
Epulum δαιτυμών.
Ergastulum ἐργαστήριον.
Ereditarius κληρονόμος, μιαιφόνος.
Eruditio, παίδευσις.
Error πλάνη.
Essentia ὕπαρξις.
Eventus ἔξοδος.
Efferus θηριώδης.
Iactura ζημία.

H.

Habitator ἔνοικος.
Heres κληρονόμος.
Heri χθές.
Hodie σήμερον.
Homicidium φόνος.
Homicida ἀνδροφόνος.
Honor τιμή.
Honoratus ὀνειαρὸς.
Hodiernum ἐφήμερον.
Hospitium ξενία.
Hospes ξένος.
Hostia θυσία.

I.

Ignis πῦρ.
Ignominia ἀτιμία.
Ignorantia ἄγνοια.
Ideo, idcirco, διὰ τοῦτο.
Imber ὄμβρος.
Imperium κράτος, ἐξουσία.
Ingenium εὐφυία.
Ingratus ἀχάριστος.
Ingressus, ἔμβασις.

Indulgentia, φιλανθρωπία, φιλαθρωπιον.
Indulgeo χαρίζομαι.
Indumentum ἔνδυμα.
Iniquus ἄδικος.
Injuria ἀδικία.
Inceſtus ἀθέμιτος.
Incendium ἐμπρησμὸς.
Inquilinus, ἔνοικος.
Incolume, ζῶον, ὑγιές.
Incredibilis, ἄπιστος.
Incommodus ἀχρηστος.
Inlecebra ἀπάτη.
Inliber ἀνελεύθερος.
Inlibata ἀνάσπαστα.
Inlicite παρανόμως.
Inliteratus ἀγράμματος.
Inluvio ἀκαθαρσία.
Inluſtris, clarus.
As, ἀσσάριον aſſis.
Ars τέχνη.
Æs χαλκὸν æris.
Bos βοῦς bovis.
Blax ἰυξῆς blacis.
Cos ἀκόνη cotis.
Clos ἀνδρὸς ἀδελφή.
Crux σαυρὸς.
Calx ἄσβεστον calcis.
Cor καρδία cordis,
Crux σκέλος, κνήμη, cruris.
Dens ὀδὼς dentis.
Dux ἡγεμὼν ducis.
Dis πλούτων ditis.
Daps δωχία dapis.
Dos προῖξ dotis.
Fur κλέπτης furis.
Fax λαμπὰς facis.
Faux φάρυγξ faucis.
Falx δρέπανον falcis.
Fraus ἀπάτη fraudis.
Fons πηγὴ fontis.
Frons μέτωπον frontis.
Frons φύλλον frondis.
Fæx τρυγίας, fæcis.
Flos, ἄνθος, floris.
Fletus ὀδυρμὸς fletus.
Frux καρπὸς frugis.
Fors. . . . περὶ fortis.
Far ζέα, ἄλευρον, farris.
Fel χολὴ fellis.
Grex ἀγέλη gregis.
Glis μύοξος gliris.
Grus γέρανος gruis.
Gens ἔθνος gentis.
Glans βάλανος glandis.
Git μέλαν.
Ir θέναρ.
Lar θεὸς οἰκίδιος, laris.
Lis, μάχη litis.
Laus ἔπαινος laudis.
Lanx . . . lancis.
Lux φῶς lucis.
Lex νόμος legis.
Lens φακὴ lentis.
Linx λύγξ lincis.
Lac γάλα lactis.
Mars Ἄρης Martis.
Mas ἄρρεν maris.
Mos ἔθος moris.
Mus μῦς muris.
Mons ὄρος montis.
Merx φορτίον mercis.
Mors θάνατος mortis.
Mens διάνοια mentis.

Mel

Digitized by Google

Mel μέλι mellis.
Nex ἀναίρεσις necis.
Nix χιών nivis.
Nox νύξ noctis.
Nux κάρυα nucis.
Nar ὄνομα ποταμοῦ Naris.
Nubs νέφος nubis.
Ops ῥέα Opis.
Os στόμα oris.
Os ὀστέον offis.
Par ἴσος paris.
Pons γέφυρα pontis.
Prex δέησις precis.
Pars μέρος partis.
Pix πίσσα picis.
Plebs δῆμος plebis.
Prex ἱκεσία precis.
Pol πολυδύκης pollinis.
Ros δρόσος roris.
Rex βασιλεὺς regis.
Res πρᾶγμα rei.
Rups ῥεμνὸς rupis.
Rus ἀγρὸς ruris.
Sons ἄπιστος ſontis.
Sal ἅλας ſalis.
Sol ἥλιος ſolis.
Strix στρίγξ ſtrigis.
Sus ὗς ſuis.
Spes ἐλπὶς ſpei.
Sors κλῆρος ſortis.
Stirps ῥίζα ſtirpis.
Seps τάφρος ſepis.
Spex σκοπὸς ſpecis.
Stips ἐλεημοσύνη ſtipis.
Trabs δοκὸς trabis.
Trux ** appellricos trucis.
Tus λίβανος turis.
Vas ἐγγυος vadis.
Vir ἀνὴρ viri.
Vox φωνὴ vocis.
Vix ἀμοιβή vicis.
Vis βία, δύναμις, vis.
Urbs πόλις urbis.
Ver ἔαρ veris.
Vas σκεῦος vaſis.
Unx ὄνυξ unguis.

QUARTÆ DECLINATIONIS.

Hic Accentus ἡ προσῳδία.
Æſtus ζάλη.
Actus πρᾶξις.
Affectus διάθεσις.
Aditus πρόσοδος, προσέλευσις.
Ambitus φιλαρχία, περίοδος.
Adulatus θωπία, κολακεία.
Acus βελόνη.
Adventus, ἐπάνοδος, παρουσία.
Adfatus προσλαλιά.
Amplexus περίπλοκη.
Arbiter μεσίτης.
Adparatus ἑτοιμασία.
Anhelitus ἄσθμησις.
Aſpectus θέα.
Aſcenſus ἀνάβασις.
Auditus ἀκοή.

** An ἀπιτὰξ?

Digitized by Google

TERTIÆ DECLINATIONIS.

Hic anfractus, ἡ περίοδος.
Hic Bos ἡ βοῦς, καὶ ὁ βοῦς.
Angulus γωνία.
Abusus ἀπόχρησις.
Alveus σκάφη, τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ.
Amictus ἀναβολὴ, περιβόλαιον.
Animus ψυχὴ.
Arcus ἶρις, τόξον.

SECUNDÆ DECLIN.

Hic baculus, ἡ βακτηρία.
Dumus ἄκανθα.
Hic casus ἡ πτῶσις.
Culter μάχαιρα.
Calculus ψῆφος.
Carduus ἀγροκινάρα.
Caduceus ῥάβδος ἐρέας.
Cibus τροφὴ.
Capillus θρὶξ κεφαλῆς.
Camelus κάμηλος.
Cippus στήλη.
Clypeus, ἀσπὶς, θυρεὺς.
Clivus, κατάβασις.
Cyathus κοτύλη.
Coliculus κράμβη.
Canus πολιὸς.
Cinctus ζῶσις.
Clavus πορφύρα πλατεῖα.
Clox, ἰὸς χαλκοῦ.
Calamus, κάλαμος.
Cultellus μάχαιρα.
Declivus κατάβασις.
Dumus, ἄκανθα.
Favus ἡ μελικηρὶς.
Fucus ἀπάτη.
Flumus τρισαλλὶς.
Fimus κόπρος.
Floccus κρόκος.
Forus ἀγορὰ πράσεων.
Hic genius, ἡ τύχη.
Gillus, cinacria, κυναγρία.
Gremius ἀγκάλη.
Gladius μάχαιρα.
Globus περιφέρεια.
Hic hilpus, ἡ μυρμηκία.
Humus σώματος, γῆ, χαμαὶ.

DECLINAT. TERTIÆ.

Hic gestus, ἡ κίνησις.
Hic cinis, ἡ τέφρα.
Clamor, βοὴ.
Clunis ψύα.
Clamoris χαρᾶς.
Calatrio tylasiodus syntion.
Codex βίβλος.
Carcer φυλακὴ.
Candor λαμπηδὼν.
Cluor δόξα.
Clangor κραυγὴ.
Error ἡ πλάνη.
Hic favor ἡ βοηθεία.
Forceps πυράγρα, κερκίνος.
Forfex, ψαλὶς τῶν κυρέων.

Fœtor

Digitized by Google

Fœtor ὀσμὴ γάρυ.
Fons πηγὴ.
Funis σχοῖνος.
Furor ἡ μανία.
Fornix ἀψὶς, ἢ πόρνη, πορνεῖον.
Forfex ὀδεντάγρα, dentalis.
Fascis δεσμὴ.
Fervor θερμὴ.
Follis θυλάκιον.

DECLINATION. QUART.

Cestus ἡ μυρμηκία L. Cessus.
Cœlibatus αγαμία.
Concionatus δημηγορία.
Circuitus περίοδος.
Concursus συνδρομὴ.
Consulatus ὑπατεία.
Conventus σύνοδος.
Callus ἡ ξέσις.
Connexus περιφέρεια.
Conventus συνοδία.
Cantus ᾠδὴ.
Census ἀπογραφὴ.
Commeatus ἐπισίτησις, eporesma.
Concubitus συνουσία, κοίτη.
Coitus συνουσία.
Complexus περιπλοκὴ.
Conspectus πρόσωψις, θέα.
Conatus ἐπιχείρησις,
Congressus συμβολὴ.
Contemptus καταφρόνησις.
Consensus συγκατάθεσις.
Cruciatus ὀδύνη, βάσανος.
Compressus φθορὰ.
Conceptus σύλληψις.
Dominatus ἡ τυραννὶς.
Dilectus στρατολογία.
Discipulatus μάθησις, μαθήτευσις.
Decursus προσδρομὴ.
Decessus τελευτὴ.
Discessus ἀποχώρησις.
Decurionatus βουλὴ, ἡ δεκαταρχία.
Descensus κατάβασις, κάθοδος.
Dissensus διχόνοια.
Hic exitus ἡ ἔξοδος.
Eventus συντυχία, ἔκβασις, ἀποτέλεσμα.
Equitatus ἱππικὴ, στρατιὰ.
Exercitus, στρατιὰ.
Hic foetus ἡ γονὴ.
Fastus ἐξυθενία.
Flatus φύσημα, πνεῦμα.
Flexus, καμπὴ.
Hic haustus ἡ ἀντλία.
Hirtatus προτροπὴ.
Cratera κρατὴρ.
Cluna, circaphinus, κερκοπιθηκὸς.
Hæc domus ὁ οἶκος,

DECLINATION. PRIMÆ.

Fabula μύθος,
Firmica μύρμηξ.
Furula νάρθηξ.
Fiscella κάρταλλος.

Digitized by Google

Fibra λῖβος καρδίας.
Fimbria κροσυὸς ἱματίων.
Fistula σωλὴν, ῥάνδινος.
Forma τύπος.
Fovea βόθυνος.
Hæc gloria ἡ δόξα.
Gula λάρυγξ.
Gleva βῶλος.
Gutta σαγὼν.
Gaya πλοῦτος.
Hæc hara συφεὸς.
Hedera κίσσος.
Habena χαλινὸς.
Janua ὁ πύλων.
Invidia φθόνος.
Sella ὁ ξυστὴρ.
Rota τρόχος.
Rana βάτραχος.
Regula κανὼν.
Ratio λόγος.
Rupes λίθος,
Reductio εἰσοδιασμὸς.
Hæc locusta ὁ ἀσακὸς.
Laterna φάνος.
Lara λόβος ὠτίου.
Libra ζυγὸς.
Lucerna λύχνος.
Macla σπίλος.
Medulla, μύελος.
Marna μηε stestas.
Meta καμπτὸς.
Merula κοσούφος.
Misericordia οἶκτος
Matella σαμνὸς.
Margarita μαργαρίτης.
Maceria θρίγγος.
Mors ὁ θάνατος.
Messis θερισμὸς.
Merces μισθὸς.
Micatio λοχμὸς.
Nepa σκόρπιος.
Norma διαβήτης, καλόπους.
Oclata κέφαλος.
Pruna ἄνθραξ.
Planta ταρεὸς.
Papinaca σαφυλῖνος.
Paleata ἀχυρεὼν.
Placenta πλακοῦς.
Pruina παχυή.
Parapta πανόπτης.
Pila ὅλκος, σφαῖρα.
Sapa σαφιδίτης.
Salare δίσκος, πάγηνον.
Suggrunda, ἐαθέτης.
Saliva σιέλος.
Superaria ἐναρχισμὸς.
Strena idem.
Simia πίθηκος.
Spuma ἄφρος.
Situla, κάδος.
Spongia σπόγγος.
Serra πρίων.
Stilla στάλογμα.
Scintilla σπινθήρ.
Sarcina γόμος.
Sera μόχλος.
Statera στατὴρ.
Stiria παγελὸς.
Spica στάχυς.
Statua ἀδριὰς.
Strictura, φύσα χαλκέων.
Scilla ἄσκον.
Stella ἀστὴρ.
Tela ἱστὸς.

Tibia

Tibia αὐλὶς.
Teſſera βόλος.
Tunica χιτὼν.
Talpa ἀσφάλαξ.
Tinea σής.
Tranſenna ὑσπλιγξ.
Turma, λοχαγός, ἱππικὴ τάξις.
Aſcia σκέπαρνον.
Alga βρύον.
Antempſa μιλιάριον.
Armilla ἄσμιλλα.
Acia ῥάμμα.
Aquæ mola ὑδρόμυλον.
Aqua ὕδωρ.
Aluta ἀλουτάριον.
Axungia ὀξυγγιον.
Antenna κέρας πλοίου.
Area ἀλώνιον.
Arvina ὀξύγγιον.
Aſſatura ἱπτὸν.
Avellana λεπτοκάρυον.
Allix ϛιχάριον.
Androna αὐλίον.
Aurificina χρυσοψίον.
Ampulla χερνίβιον.
Amfora, ἄμφορον.
Aqua mulſa ὑδρομέλι.
Aſſula πελέκημα.
Bacca ταφνόκοκκον f. αφνόκοκκον.
Beſtia θηρίον.
Barca σκάφος.
Boja κλοίον.
Balæna θηρίον θαλάσσιον.
Baciala ποτήριον † φιαλοωες.
Beta σκεῦτλον.
Bellua θηρίον.
Bractea πέταλον.

Cœna δεῖπνον.
Cortila μεσαύλιον.
Cattia ζωμάρυτρον.
Cumla θύμβρον.
Cicuta κώνειον, κάλαμος.
Cumba σκάφος, πλοίαριον.
Cucuma κυκούμια.
Cantilena ὠδάριον.
Calda aqua συγκέραιον.
Coxa ἰσχίον.
Coturna λεπτοκάριον.
Conila σισύμβριον.
Caſia σαφρίων.
Cruſtula κάπυριον.
Cæpa κρόμμυον.
Copia πλῆθος.
Calvaria ποτήριον.
Caterva πλῆθος.
Calida, chalcotermon, χαλκόθερμον.
Caldaria, χαλκίον θερμοῦ.
Clava ῥόπαλον.
Cuna βαβαλιϛήριον.
Curia βουλευτήριον.
Culina aſſatoria, ἀπόπατον.
Clitella ξυλοκάνθηλον.
Dolabra πτύον.
Eruca ἔυζωμον.
Farina ἄλευρον.
Fabula μυθάριον.
Fabella, idem.
Fera θηρίον.
Faba φάβα.
Figulina κεραμεῖον.
Fuſcina τριοδόντιον.
Figura σχῆμα.
Gulvia ποδογλυφεῖον.

Gal-

† φίαλα.

Gallica σανδάλιον.
Gingiva οὖλον.
Hasta δόρυ.
Herba savina βράθυ.
Infula, στεῖμμα.
Impensa ἀνάλωμα.
Inlecebra δέλεαρ.
Indicina μήνυτρον.
Iugis aqua διηνεκὲς.
Lectica φυνεῖον.
Lucerna filonin berin.
Lacrima δάκρυον.
Larva εἴδωλον.
Litera στοιχεῖον, γράμμα.
Lima ῥινίον.
Lilium κρίνον.
Lamella, lamina, πέταλον.
Mensura μέτρον.
Mensiuncula δεῖγμα.
Mandela, μανδάλιον.
Malta κηροπίσσιον.
Mica ψιχίον.
Mitra μορνίον.
Marisca κίττανον.
Macula σαμνίον.
Matta μαππών.
Novacula ξυρὸς.
Officina συνέργιον.
Olia βούγλωσσον.
Olisa σμύρνιον, λάχανον.
Oslas ὀφλάριον.
Oricula ὠτίον.
Onixa, onyxin, ὄνυξ, ὀνύχιον.
Persona πρόσωπον.
Conspicillum idem.
Picorcula λάθυρον.
Pluma πτερὸν.
Polenia ἄλφιτον.
Papula ψυδράκων.
Palpebra βλέφαρον.
Palenia πτύον.
Ventilabrum idem.
Palea ἄχυρος.
Panucla πανούκλων.
Palmula τὸ θέναρ, τὸ πλάτος τῆς κωπης, τὸ μέρος τῆς χειρὸς.
Pecunia χρῆμα.
Pituita φλέγμα.
Planta φυτὸν, τάρσος.
Posca ὀξύκρατον.
Quadriga τετράπτον.
Quæstiuncula ζητημάτιον.
Rosa ῥόδον.
Ruta πήγανον.
Stella ἄστρον.
Sagitta ἰὸν, ἰὸς.
Sica μαχαίριον.
Siliqua κεράτιον καὶ χιτὼν φακῆς.
Spelunca σπήλαιον.
Sutrina scittolongom.
Strigila ψήκτριον.
Subla σουβλίον.
Sartago τηγάνιον.
Scissura σχίσμα.
Sportula σιτοβολέων vel σιτοβολέων.
Spuma argentea, λιθάργυρον.
Scutra χαλκοτήγανον.
Summa κεφάλαιον.
Turba πλῆθος.
Taberna ἐργαστήριον.
Testa ὄστρακον.
Terebra τρέπανον.
Ornatus κόσμωσις, κόμμωσις.

D E-

DECLINATION. SECUND.

Hic oleaſter ἡ ἀχιελαία.
Naſſa, naſſa.
Ficus, συκαῆιον.
Hamus χρίσιον.
Hic pagus ἡ παπαρχία.
Humi χαμαί.
Penus ἀρεῶν.
Pluteus, θυμελικὴ, θυμέλη.
Res πρᾶγμα.
Hic interemptus ἡ ἀναίρεσις.
Iugulus κατακλεις.
Iolus αὐτεξαπελία.
Iuncus ὀξυχοινος.
Intubus. . . . . .
Hic lituus ἡ σάλπιγξ.
Later πλίνθις.
Mullus τρίγλα.
Muſcus βοτάνη, βρύων.
Hic nidus ἡ καλιὰ.
Naſus ῥωθων, μυκτὴρ.
Nuncius ἀγγελία.
Limus ἰλὺς.
Hic vernix παρδομέπαξα.
Aqualiculus γάστριον.
Aciſculus ἀξηδονὶς.
Cothurnus ὑπόδημα συγκληπικόν.
Emuſſulus ὁ μορφυὸς, ἀχικὸν ὄνειον.
Faſcinus βάσκανον.
Fiſcus βαλάντιον, ταμεῖον.
Fatus φαβάτον.
Intibi σιμφυλον.
Liermoſcuduramen pilus.
Lumbus φίον, ψόα.

Laterculus πτεραπίλαιον.
Hic marculus ἡ σφύρα χαλκέων.
Lintria σκαφίδιον.

DECLINATION. TERTIÆ.

Hæc cervix, ὁ αὐχὴν.
Conſummatio ἀπαρτισμὸς.
Coturnix ὄρτυξ.
Corbis ταῶνος.
Claſſis στόλος.
Cædes ὁ φόνος.
Hæc deliberatio σκέψις.
Deductio ἀφέλκυσις.
Febris πυρετὸς.
Ferrugo ἴος σιδήρου.
Fames λιμὸς.
Frons μέτωπον.
Falx δρέπανον.
Hæc glis ὁ μύοξος.
Hiems χειμὼν, ψύχος.
Harundo κάλαμος.
Interlectio ὁ σχασμὸς.
Lex νόμος.
Lix μῖτος.
Labes ὄλισθος.
Laus ἔπαινος.
Laudatio ἐγκωμία.
Lanx λίσκος.
Lanugo χνοῦς.
Licitatio ὑπερθεμάτισμὸς.
Natis γλουτός.
Navigatio πλοῦς.
Oratio ὁ λόγος.
Perfoſſio ὁ διορυγμὸς.
Pellicatio ζῆλος.

Planctio [illegible].
Præfatio [illegible].
Pediculatio [illegible].
Pedestris oratio πεζὸς λόγος.
Perigo [illegible].
Pernoctatio [illegible].
Plebs δῆμος.
Siler [illegible].
Sors κλῆρος.
Scrobs [illegible].
Sepes [illegible].
Securis πέλεκυς.
Sordes ῥύπος.
Stips [illegible].
Sacculus [illegible].
Hæc turris πύργος.
Tussis βήξ.
Tempestas χειμών.
Æstas θέρος.
Arbor, Arbos δένδρον.
Aulus [illegible].
Caro κρέας.
Cutis δέρμα.
Conspersio φύραμα.
Conpensio [illegible].
Dignitas ἀξίωμα.
Extumedo [illegible].
Gens ἔθνος.
Inaures ἐνώτια.
Lux φῶς.
Merx φορτίον.
Moles μέγεθος.
Magnitudo idem.
Natio γένος.
Navis πλοῖον.
Nux κάρυον.
Ovis πρόβατον.
Prorogatio [illegible].
Pulsus [illegible].
Restis [illegible].
Regio [illegible].
Rogatio, [illegible], [illegible].
Hic limes, ὁ [illegible].
Hic margo ὁ [illegible].
Mœror λύπη.
Murex [illegible].
Hic nitor ὁ [illegible].
Nidor κνῖσα.
Hic oriens ἡ ἀνατολή.
Occidens δύσις.
Ordo τάξις.
Odor ὀδμή.
Hic rancor [illegible].
Stips [illegible], [illegible].
Hic tenor ὁ [illegible], τάξις.
Stupor νάρκη.
Atriplex [illegible].
Color & colos χρῶμα.
Tolleno [illegible].
Esca τὸ δέλεαρ.
Follis τὸ θυλάκιον.
Fomes φρύγανον.
Obitus [illegible].

DECLINAT. QUARTÆ.

Hæc domus ὁ οἶκος.
Effigies ἐκτύπωμα.
Hic interventus ἡ [illegible].
Interitus ἀπώλεια.
Iactus ῥίψις.
Incessus [illegible], [illegible]βασις.

In-

Introitus εἴσοδος.
Ictus πληγή.
Ingressus ἐπίβασις.
Incursus . . . . .
Iussus κέλευσις, κέλευσμα.
Impetus, ὁρμή, ἔφοδος.
Hic lacus ἡ λίμνη.
Luxus ἀσωτία.
Hic meatus, ἡ πορεία, ὁδός.
Monitus ὑπόμνησις.
Hic visus. . . . .
Hic perendinatus ὑπέρθεσις.
Hic rictus ἡ ῥῆξις.
Hic statutus κατάστασις.
Sexus φύσις, ἡ γονή.
Specus ὀπὴ ἀπὸ τοῦ ὄπωπα.

DECLINATIONIS QUINTÆ.

Hic & hæc dies, ἡ ἡμέρα.
Hæc glacies, ὁ πάγετος.
Maceries ὁ τεῖχος.
Pernicies, ὄλεθρος.
Sanies ἰχώρ.
Series εἱρμός.
Intergerinus μεσότοιχος.
Hic meridies ἡ μεσημβρία.

Reliqua exscribere per temporis angustiam non licuit, rariora tamen vocabula subnectam.

Mactilio τὸ κωδώνιον.

Malleolus πυρεμβόλιον.
Mango σύμπαντον.
Pampinus φυλλάμπελον.
Palmes φλέον.
Pelicatus ζῆλος.
Sexus σχῆμα γυναικεῖον.
Soccus ὑπόδεσις.
Saltus πήδημα.
Famix τύμπανον.
Verticulus σφονδύλιον ὀστέινον.
Vallus χαράκωμα.
Vannus τίβλις.
Vaporalis πυροφόρον.
Uvar οὖθαρ.
Aurata χρύσοφρυς, χρυσόφρυς.
Alipina δρόπαξ.
Ascia κάνθαρος.
Anta ὁ παρὰ τὴν πυλῶν τοῖχος.
Averta . ἀβέρτη.
Adæratio ἐξαργυρισμός.
Arborantes δασυτειχεῖς.
Arca funebris λάρναξ.
Terminus τὸ τέλος, . ὅρος.
Unde Terminalia dies festus quotannis in limitibus agrorum.
Buccula ὀψώνιον.
Bulla μηνίσκος.
Bitrissa σισυπυγίς.
Coclea ὁ κοχλίας.
Cortina τρίπους.
Culina ater feritis καυτήρ

. . . . .

Cavea κλωβός, ζωγρεῖον.
Corulus ποντικέα.
Cerupula, θηράγαλος.

Catia cacthea.
Cattea ...
Cata ...
Catascastra ...
Cenca ...
Tunica ...
Viriola ...
Unda ..., ...
Vinacia ...
Verruca ...
Urna ...
Urinal ...
Urbs ...
Vorago, fantasma, φάραγξ, χάσμα.
Culeum ...
Cespes ...
Detrimentum γλοιὸς. Al. Destrigmentum.
Foetum ficcon. Al. Foetum συκεῶν.
Moretum συκαμινῶν.
Latone ..., ... δὲ ... ... καρπὸς.
Ofimetum ἕλος.
Pultum γλοῖον.
Pedum καλαύροψ.
Patibulum.' σταυρὸς.
Pessulum ὁ ὀχεὺς τῆς θύρας.
Petibulum ὁ σκόπος theopetalg.
Ruscum δερματινός.
Filax ψόφος.
Repagulum κόραξ, τὸ ῥύκλον.
Strigmentum γλοιός. Sup. Destrigmentum.
Soimum ... Al. ...
S... ... ...
Subolum ...
Sedliculum ...
Scindulums ...
Savium ...
Tributum, tributarium, ..., ...
Tincinnum ...
Hoc filer ..., ...
Temetum ... ...
Vinum ... ..., ...
Assu ...
Adminiculum, adjutorium, auxilium, βοήθεια.
Animatorium χίτων ...
Armilustrum ...
Antecessum ...
Arbitrium μεσιτεία.
Ablumentum κάθαρσις.
Acucoclavium ῥαφιδοθήκη.
Aucupium, augurium, omen, οἰωνὸς & οἰωνοσκοπία.
Acrimonium σφοδρότης.
Arbustum ἀναδενδράς.
Acerale λαβὴ, δακτύλιον.
Cubilum Al. Cybium, πηλαμύς.
Conciliabulum κωμόπολις.
Connubium ἐπιγαμία.
Carnarium κρεωθήκη.

Digitized by Google

Cœnaculum δίαιτα, σύνταξις, σύναξις.
Columbium λίμνη.
Cuniculum διορυγὴ.
Crauceum μαλίασις.
Caliclarium ποτηροθήκη.
Congiarium σιτόδεια.
Discidium, διχόνοια.
Dictatum ἅμιλλα.
Discrimen διαβολὴ.
Excipulum κρεάγρα.
Floccum κρόκος.
Genium τύχη ἑκάστου.
Galericulum περιθήκη.
Galericulum. . . .
Gremium ἀγκάλη.
Gluten, κόλλα, glutum idem.
Inventarium ἀναγραφὴ.
Instrumentum διδαχὴ, παρασκευὴ.
Impendium, δαπάνη.
Ius ordinarium, νόμιμος ἀγωγὴ.
Lanitium, ἐρέας συναγωγὴ.
Iter, itiner, ὁδὸς.
Munus λειτουργία.
Panarium ἀρτοθήκη.
Posticum παράθυρος.
Petitium ἀξίωσις. Petitorium idem.
Penarium πανθήκη, δαπανοθήκη.
Postliminium ἐπάνοδος ἐκ τῶν ἐχθρῶν.
Privilegium προνομία.
Privilegium πρωτοπραξία.
Redimentum παραστροφὴ.
Reliquarium λοιπὰς.
Sutrum ἁμμὴ.
Ruculum, σκυτάλη.
Rudus σωρὸς γῆς.
Sabulum ἄμμος.
Serenum, εὐδία γενομένη μεταξὺ χειμώνων.
Sterculinium κοπροθήκη.
Stuprum φθορὰ.
Scortum, scortulum, πόρνη.
Scalpulus, Scalpellum, σμίλη, ξμίλη.
Senaculum γερουσία.
Saracum, ἅμαξα.
Substillum σταγγουρία.
Suspirium δύσπνοια.
Suspendium Al. Dispendium ζημία.
Transitorium πάροδος.
Tabanum βρίζα.
Tormentum βάσανος, torquimentum.
Vadimonium, ἐγγύη, ἀγωγὴ.
Votum εὐχὴ. Vota τελετιστικὰ, vel τελετικὰ.
Vatillum ἡ πυράμμη.
Verriculum σαγήνη.
Virgulum mochelia, rabdasicheri abiduum.
Subtemen στήμων.

[illegible]

Hinc usque XII MILLIA

Explicant feliciter SEXTI GRAMMATICI

Ex MS. Bibliothecæ V. C. CL. PUTEANI
Ann. [illegible] Julii [illegible]

Non pauca, scio, emendanda hic, sed aliis
[illegible]

INCI-

INCIPIT CRONICA DIVERSORUM GESTORUM.

ANno Domini DCCCC. XII. incepit ordo Cluniacenſis.

Anno Domini CIↃ. XCVIII. ordo Ciſtercienſis habuit initium ab Abbate *Roberto*. Et tunc claruit beatus *Bernardus*. Qui in anno Domini CIↃ. C. XIII. miſſus eſt Clarevallis in Abbatem. Fecit ibi monaſterium, & dilatavit per XL. annos.

Anno milleno centeno bis quoque deno
Sub patre Roberto Præmonſtrati viget ordo.

Anno Domini CIↃ. LXXXIII. incepit conſtrui cœnobium *Haſligenſe*, & tertio anno poſt fuit baſilica dedicata, & ſexto anno poſt primus ibidem Abbas *Fulgentius* eſt conſtitutus. Et tunc claruit Sancta *Winna* de Bigardis.

Anno Domini CIↃ. C. XXXVIII. fiebat Abbatia Sancti *Cornelii* de *Ninive* & de *Danus*, & templum ejuſdem Abbatiæ fiebat anno Domini CIↃ. C. LVII.

Anno Domini CIↃ. CC. XVI. vixit *Dominicus* † Jacobitarum dominus, qui obiit anno Domini CIↃ. CC. XXI.

* Jacobitæ Dominicani ſunt. Vid. I. *Fundat.* 16.

Anno Domini CIↃ. CC. X. beatus *Franciſcus* inſtruxit ordinem fratrum minorum, qui obiit anno Domini CIↃ. CC. XXVII. & poſt biennium auctori ſatus fuit. Et eodem anno obiit *Ludovicus* Rex Franciæ. Cui ſucceſſit *Ludovicus* cum matre *Blanca*.

Anno Domini CIↃ. CC. XII. v. Nonas Maji *Henricus* Dux Brabantiæ *Leodium* cum exercitu intravit, civitatem & eccleſiam ſpoliavit. Et eodem anno *Ferrandus* Portegalenſis *Johannam* Comitiſſam Flandriæ duxit in uxorem.

Anno Domini CIↃ. CC. XIII. *Henricus* Dux Brabantiæ duxit in uxorem filiam Regis Franciæ. Tunc etiam *Tengarim* & villas

Digitized by Google

[illegible], & [illegible], [illegible] [illegible] & [illegible] ac Episcopus Leo[illegible] & Comite [illegible] est, [illegible] pace cum [illegible] & [illegible]. Ipse Dux cum parvis [illegible] Comes Flandriæ cum Wilhelmo Comite de Salburgis, cum Comite de Bononia, cum Comite Hollandiæ [illegible], nec tamen cepit.

Anno Domini cIↃ. cc. xiv. Otto Imperator cum socero suo *Henrico* Duce Brabantiæ & fautorem Regis Angliæ avunculi sui tractus est a Comitibus Flandriæ, Bononiæ, Hollandiæ, contra Regem Franciæ in prælium. Qui omnes victi sunt a *Philippo* Rege Franciæ juxta pontem de *Bovines* citra Tornacum. Qui pedibus fugiens cepit ibi quatuor Comites, *Ferrandum* Comitem Flandriæ, *Wilhelmum* Comitem de Salburgis, Comitem de Bononia, & Comitem de Teklenburgh cum omnibus nobilioribus Flandriæ. *Otto* quidem fortiter pugnans & evadens cum *Henrico* Duce Brabantiæ rediit Coloniam.

Anno Domini cIↃ. cc. xx. *Damiata* capta est, sed iterum perdita.

Anno Domini cIↃ. cc. xxxiv. vi. Nonas Junii *Henricus* Dux Brabantiæ habuit victoriam de *Stadingis*.

Anno Domini cIↃ. cc. xl. Dux *Sophiam* filiam Sanctæ *Elisabeth* duxit in uxorem, & sequenti anno Tartari terras quasdam Orientales vastaverunt.

Anno Domini cIↃ. cc. xlvii. obiit Dux *Henricus* & sepultus est in Villario.

Anno Domini cIↃ. cc. xx. *Damiata* capta est, sed iterum perdita.

Anno Domini cIↃ. cc. xlviii. iterum capta est à *Ludovico* Rege Franciæ.

Anno Domini cIↃ. cc. xlv. Innocentius Papa juxta Lugdunum *Fredericum* condempnavit.

Anno Domini cIↃ. cc. xlviii. *Wilhelmus* Rex obsedit Aquis per dimidium annum.

Anno Domini cIↃ. cc. li. dictus Rex obsedit *Bobardum* & quædam alia. Eodem anno Pastores profecti sunt versus *Iherusalem*, & etiam post torneamentum de *Trasengiis* altera die *Willelmus* Comes Flandriæ obiit.

Anno

Digitized by Google

Anno Domini CIↃ. CC. LIII. facta eſt cædes gentis Flandriæ in Walacria à Comite *Florentio*, ubi capti ſunt Bolonienſis & Ghiſinenſis Comites, & duo filii Comitiſſæ *Johannæ Guido & Johannes* & multi alii.

Anno Domini CIↃ. CC. LV. *Willelmus* Rex à Friſonibus eſt occiſus.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXV. circa Paſcha quidam *Bertrandus* Valenchenenſis volens eſſe Comes *Balduinus* in Flandria & in Hannonia per *Johannam* Comitiſſam apud Inſulas ſuſpenſus eſt.

Anno Domini CIↃ. CC. LXXXV. venit quidam Coloniam, qui ſe dixit eſſe Imperatorem *Fridericum*, & latuiſſe per XXIII. annos, nec ſe poſſe mori. Qui expulſus à Colonienſibus receptus eſt in *Nucia*, & tandem tranſiens Renum combuſtus eſt apud Wetſlar, de mandato *Rudolphi* Regis Alemanniæ diligenter examinatus. Et anno ſequenti alter apparuit ſe dicens eſſe eundem Imperatorem combuſtum & ſurrexiſſe. Tranſiens autem per Trajectum prope Friſiam ſuſpenſus eſt.

Anno Domini CIↃ. CC. XC. anno cicli decem novennalis XVII. in die beati Lamberti mane per partem momenti ſol paſſus fuit eclipſim.

Anno Domini CIↃ. CC. XCII. anno cicli decemnovennalis XIX. in feſto beati Valentini hora noctis tertia luna patiebatur eclipſim per tres horas.

Anno Domini CIↃ. CC. XC. primo, nono die Aprilis, amiſſa eſt civitas *Ackaron* ultra mare, & interfecti ſunt omnes Chriſtiani præter illos qui fugerunt in Cypris, ita quod jam nulla terra ultra mare dimiſſa ſit in manibus Chriſtianorum.

Anno Domini CIↃ. CC. XCII. facta fuit cædes & conflictus Romæ inter Cardinales propter electionem Papæ *Cœleſtini* quinti. Et mittebatur quædam litera à Soldano Babilonis Regi Angliæ in Gallico faſtuoſa, & imperioſa, contingens yperbolice univerſos Chriſtianos, ac etiam univerſum mundum. Et ipſo anno manſit Chriſtianitas ſine Papa propter diſſenſum Cardinalium.

Anno Domini CIↃ. CC. XC. ſtetit diſcordia inter Regem Franciæ & Regem Angliæ, & Rex Franciæ terram Vaſconiæ uſurpavit in præjudicium Regis Angliæ pro eo, quod nollet ſibi venire ad Parliamenta ſua in Franciam. Et impeditæ ſunt naves

Digitized by Google

ves mercimoniales, quæ ſolebent venire in Flandriam per mare Britannicum. Et ſimiliter eodem anno eccleſia Romana caruit Papa, jam mortuo duobus annis, & ſucceſſit Cœleſtinus in Cœna Domini, qui fuit de ordine fratrum.

Anno Domini CIↃ. CC. XCIV. *Johannes* Dux Brabantiæ primus de hoc nomine interfectus fuit in haſtiludio apud Baren. Anno eodem *Florentius* Comes Hollandiæ captus & interfectus fuit à ſuis.

Anno Domini CIↃ. CCC. IV. apud *Momes* in *Pabula* Rex Franciæ occidit Flamingos tertia die poſt nativitatem beatæ Mariæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. VI. obiit ſecundus *Johannes* Dux Brabantiæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. XIII. *Henricus* Imperator intoxicatur à Jacobita.

Anno Domini CIↃ. CCC. XV. fuit maxima kariſtia ac fames, ac gravis mortalitas in anno ſequenti.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXVIII. Flamingi in Caſſileto à Comite Hannoniæ decepti occiſi ſunt. Anno eodem Rex Angliæ à Regina & filio fugatur, moritur, & capitur.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXIX. *Falconis* caſtrum debellatur ab armigeris Brabantiæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXXIII. fuit guerra inter Brabantiam & omnes terras circumjacentes.

Anno Domini CIↃ. CCC. XXXIX. Rex Angliæ cum Brabantinis & Flamingis debellare incepit Franciam. Anno ſequenti obſederunt *Tournacum*.

Anno Domini CIↃ. CCC. XLV. Comes Hannoniæ interficitur à Friſonibus.

Anno Domini CIↃ. CCC. XLVI. Rex Boemiæ & Comes Flandriæ & multi nobiles interficiebantur ab Anglicis apud *Kriſſi*.

Anno Domini CIↃ. CCC. XLVII. Leodienſes occiſi fuerunt apud Waleniam à Gelrenſibus & à Brabantinis.

Anno Domini CIↃ. CCC. XLII. ardebat Mechlinia.

Anno Domini CIↃ. CCC. LII. *Johannes* Dux Normanniæ coronabatur in Regem Franciæ.

Anno Domini CIↃ. CCC. LV. tertius *Johannes* Dux Brabantiæ obiit. Anno eodem Rex Boemiæ Imperator Romanorum apud Romam magnam accepit diadema.

Anno

Digitized by Google

Anno Domini CIↃ. CCC. LVI. circa principium Octobris *Johannes* Rex Franciæ captus erat in bello, & à Burdegalis transvectus in Angliam IV. annis ibi captivus manſit. Eodem anno LVI. fuit guerra inter Flandriam & Brabantiam fere per integrum annum durans.

Anno Domini CIↃ. CCC. LVII. *Wilhelmus* Comes Hannoniæ & Hollandiæ fiebat furibundus.

Anno Domini CIↃ. CCC. LVIII. communitas Franciæ inſurgebat contra Dominos & Rex Navarræ cum Anglicis magnam partem Franciæ vaſtavit & incendit. Eodem anno apud Gandavum *Jacobus Brame* incepit dominari, ſed in craſtino Mariæ Magdalenæ fugit.

Anno Domini CIↃ. CCC. LIX. in Hollandia Delpha opidum vincitur, & foſſata implentur. Eodem anno in feſto Simonis & Judæ *Eduardus* Rex Angliæ transfretavit, & intrans Franciam juxta Remis debellavit villas campeſtres & ruſticos per totam hyemem.

Anno Domini CIↃ. CCC. LX. circa medium Aprilis dictus Rex Angliæ juxta Pariſios habuit bellum, ſed non prævaluit ibi. Eodem anno in prima ebdomada mane juxta Carnotum in campis Rex Angliæ & ſui à Deo miraculoſe per tonitrua, per nivem maximam, per grandinem plagati & perterriti multis hominibus & equis ſibi ſubito defunctis inierunt pacem. Eodem anno LX. dictus Rex Franciæ *Johannes* de captivitate Angliæ reverſus eſt ad Franciam, & receptus in Regem ſicut prius cum lætitia. Eodem anno LX. circa Metis & Treveris quædam communis gens devaſtavit monaſteria. Eodem etiam anno LX. in Flandria fuit magna epidimia & mortalitas, & nona die Martii Aloſtum ardebat.

Anno Domini CIↃ. CCC. VII. quarto Idus Octobris Templarii ubique capti ſunt.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXVI. circa principium Octobris obiit juvenis Dux Burgundiæ, qui æſtate præcedenti accepit in uxorem filiam Comitis Flandriæ, & nuptiæ celebrabantur Aldenardæ. Eodem anno Dux Brabantiæ cum multis alienis armigeris volebat cogere Lovanium, ſed non potuit. Item Comes Flandriæ coegit Ypris.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXII. *Ciſtercium* in Burgundia à communi populo ſpoliatur. Eodem anno XII. die Septembris obiit

Digitized by Google

Innocentius Papa ſextus, & diſcordantes Cardinales non eligebant Cardinalem in Papam, ſed Abbatem Sancti Victoris de Marſilia, & vocatus eſt Urbanus quintus, & fuit conſecratus ſexta die Novembris.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXIII. in die Paraſceves Rex Franciæ *Johannes* accepit à manibus Papæ crucem cum Rege Cypri & pluribus aliis. Ergo in Francia conceſſa eſt ei decima de ſancta eccleſia. Eodem anno in ultima ebdomada Maji multi nobiles Teutonici erant interfecti in Lotharingia majori juxta Metis. Eodem LXIII. frigidiſſima hyems fuit, nam fortiter gelavit à craſtino beati Nyclaſii uſque ad feſtum Sancti Gregorii in Martio, & excellentiſſimum frigus fuit in die Sancti Anthonii.

Anno Domini CIↃ. CCC. LXIV. feria ſecunda in Paſchalibus Dominus de *Angia* decollatus fuit *Querceti* à Duce Alberto Ruwardo Hannoniæ. Eodem anno circa medium Aprilis obiit *Johannes* Rex Franciæ in Anglia.

ADRIA-

Digitized by Google

ADRIANI PAPÆ VI.

PETRI SCRIVERII,

JO. ISACII PONTANI,

ALIORUMQUE,

QUÆ VARIAM DOCTRINAM CONTINENT,

EPISTOLÆ ALIQUOT.

Digitized by Google

Digitized by Google

ADRIANI PAPÆ VI.
PETRI SCRIVERII,
JO. ISACII PONTANI,

Aliorumque, quæ Variam Doctrinam Continent,

EPISTOLÆ ALIQUOT.

Vita cum conceſſiſſet Leo Papa X. de dando ei ſucceſſore poſtquam diu diſceptatum, nec conclave eſſet ſatis concors, electus tandem unanimiter civis Ultrajectinus, Caroli V. præceptor, & Hiſpaniæ Gubernator Hadrianus Papa VI. Allato nuncio Ultrajectum ingens lætitia, quam & clerus ſignificavit, datis nuncio, quod rarum tum, decem florenis annuis, & urbs ſonitu campanarum, delinquentium dimiſſione, & accenſis paſſim per urbem ignibus, decreto etiam ei præmio, qui accendiſſet clariores. Nequid dicam non probans in promtu ſunt documenta. Ex Archivis eccleſiæ:

Wy Doemdeken, Deken, ende Capittelen ten Dom, t'Oude munſter, t' Sint Peters, t'Sinte Johans, ende t'Sinte Marien t'Utrecht doen kont allen luyden. Alſo Willem Hermans *op Sint Agnieten dach leſt voirleden ons die vrolycke ende blyde tydinge gebracht heeft, hoe dat die Eerwerdighe Vader in Gode ende Heere Meyſter* Adriaan van Utrecht *Cardinaal ende Biſſcop vân Derthuyſen gekoſen is geweeſt eendrachteliken by der goedertierentheyt Goets Paeus van Romen, ſo hebben wy mit rypen Rade, ende voirgehouden Capittelen den ſelven* Willem *uyt goeder gratien gegont, gegeven, ende geaſſigneert, gonnen, ende aſſigneren mits deſen, tien Hollantſche gulden current lyfrenten, veertich groot Vlaems voor elken gulden gerekent,*

kent, die wy hem betalen ſullen alle jaer op Sint Agnieten dach, oft binnen veerthien dagen daer naeſt volgende, dair die yerſte termyn van betalinge off weſen ſal Sinte Agnieten dach naeſtcomende in den jare van drie ende twyntich, ende alſo voert van jare tot jare, alſo lange als Willem voergenoemt in levenden lyve weſen ſal, ende niet langher, te weten elcke kerke twee Rynſche gulden s'jaers op ten termynen voerſz, ſonder arch ende liſt. In kentniſſe der waerheyt ſo hebben wy onſer Capittelen ſegelen hier onder aen gehangen, in 't jaer ons Heeren CIↃ. IↃ. XXII. *opten* XXVIII. *dach in Januario.*

Ex Actis magiſtratus Ann. 1522. *des Donderdachs na Agnetis: Die Raet out ende nye heeft bevolen den Overſten out ende nye te congratuleren, eer te bewyſen, ende triumphe te doen ter eeren ende lieften, dat Meyſter* Adriaan Florisſen *geboren Borger t'Utrecht Cardinael des tytels der heyliger martelaren Johannis & Pauli, Biſſcop van* Derthuſen *nu Paus der heyliger Chriſten kercken van Romen geworden is.* Eod. anno des Manendags na Pauli conversionis: *Scepene, Raide, ende Oudermans geneyget weſende tot gratie ende genade te doen ter eeren ende weerdicheyt van onſen Heilichſten Vader Meyſter* Aryaen *van* Utrecht *nu nye gecoren Paus van Romen heeft* Aernt Ottenſſen *gevangen weſende, om dat hy ſyn vader ende moeder groot overlaſt aengedaen, die geſlagen, ende door die glasvenſteren geworpen heeft, daer by ſyn lyf an verboert had, van der misdaet gratie gedaen. Dan hy ſel beboorlicke vervede doen in brieven, hieremme niemant te misdoen, noch miſdoen, noch ock geen onſtantaftighe ſaecken meer te doen op ſyn lyf. Ende ſal voort te Romen reyſen tot onſen Heylichſten Vader den Paus voirſz, ende dancken ſyn Pauſelyke Heylicheyt, van dat die Stat van Utrecht ſynre Heylicheyt ter eeren hem ſyn lyf gegeven heeft, ende bethoen daer of brengen, ende dat binnen drie maenden naeſtcomende, oft hy ſal daer en tenden uter Stat ende uter Stat vryheit weſen, ter tyt toe hy gedaen ſal hebben als voerſz ſtaet. Ende hy ſal ock ſyn vader ende moeder in preſentie van de Vive voor ſyns Vader doer op ſyn knien om vergiffeniſſe bidden.*

Eod. anno des Woensdachs na Sunte Pauwels dach conversionis: *Die Raet heeft gekent, dat die Backerbrugs den hoochſten prys ſullen hebben van dat triumfelicke vuere ter eeren van onſen Heylichſten Vader Meyſter Aryaen van Utrecht nu nye gecoren Paus van Romen. Des ſellenſe hebben noch een vat biers. Ende desgelycx Sunt Jacobs brug, die Volrebrug, Sunte Geertruden brug, ende die Garen-*

Digitized by Google

Garenbrug ſellen eick elcx noch een vat biers hebben voir heur excellenſte vueren in der triumfe voerſz.

Acceptaſſe eum electionem ait Blaſius Ortizius, qui iter ejus ſcripſit, quod ex Hiſpania fecit Romam, apud Baluz. 2. *miſcell.* XIV. Kal. Mart. Ann. 1522. Sed jam ante ei Ordines miſſis literis gratulati, Clerus, urbs ipſa, & cujus erat Præpoſitus, collegium S. Salvatoris. Clerus v. Februar. Extant literæ in Chartulario eccleſiæ Trajectenſis.

I.

Sanctiſſimo & clementiſſimo Dno noſtro

PAPÆ.

Poſt devotiſſima pedum oſcula beatorum. Sanctiſſime Pater, clementiſſime Domine, quoniam ſcrutator cordium Deus ad Chriſtianæ religionis dignitatem & gloriam veſtram beatitudinem virtute, ſapientia, doctrina, & pietate inſignem, ob tantam doctrinarum & virtutum ubertatem, ac vitæ integritatem, quibus inprimis præſtat, & quarum fama Reverendiſſimorum Dominorum Cardinalium aures oppleverat, ſummum Pontificem deſignavit, tanquam vas novum electionis, congratulamur & applaudimus veſtræ Sanctitati, ac univerſali eccleſiæ & Reipubl. Chriſtianæ, & præſertim eccleſiis & civitati Trajectenſibus, quibus ex hac promotione bene eveniſſe putamus. Commune eſt bonum, communis hic omnibus lætitia. Nunquam fuit huic civitati tantus animorum conſenſus in idem gaudium. Divinitus hæc omnia facta credimus. Quia itaque ſicut Domino placuit ita factum eſt, ipſum humiliter deprecamur, & die noctuque ſumma devotione exorare non deſiſtemus, ut veſtræ Sanctitati manum ſuæ pietatis porrigat, qua injunctum ſervitutis Apoſtolicæ officium valeat ad laudem & gloriam nominis Domini noſtri Ieſu Chriſti ac exaltationem fidei, pacemque, ſalutem & tranquillitatem populi Chriſtiani exercere, orantes humillime quod ſtatum, decorem, privilegia, & promotionem eccleſiarum noſtrarum veſtra ſibi Sanctitas ſuſcipiat commendata, quem Altiſſimus conſervet ad conſolationem eccleſiæ ſuæ ſacroſanctæ. Ex Trajecto die quinta Fe-

Digitized by Google

bruarii anno M. D. XXII. Veſtræ Sanctitatis humillimi & devotiſſimi Capellani Prælati & Capitula quinque eccleſiarum Trajectenſium.

Ipſe ſingulis reſpondit I. Maji ejuſdem anni. Clero nimirum ita.

II.

ADRIANUS PAPA VI.

Dilecti filii Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Dilectus filius Antonius de Ameronghen reddidit nobis nuper literas veſtras congratulatorias ſuper aſſumptione noſtri ad ſummi Apoſtolatus apicem, vivaque voce nobis retulit varia exuberantis lætitiæ ſigna, quæ ea de cauſa publice privatimque demonſtraſtis. Quibus de rebus vehementer exhilarati fuimus, non quidem quia dignitas ipſa Pontificatus, quam nobis gratulabamini, nobis grata eſſet, Quippe quam, ſicut nunquam concupivimus, ita ultro delatam propter oneris annexi immenſitatem vehementer reformidavimus acceptare, ſed quod valde nobis placeret in clero civitatis noſtræ natalis tantam erga Deum pietatem devotionemque & tantam erga nos benevolentiam cernere. Itaque cum omnium undique amicorum noſtrorum gratulationes nobis acceptæ fuerint, veſtræ certe nos peculiariter delectarunt. Nimirum ſicut patriæ communio & prioris converſationis neceſſitudo arctior nobis inter nos quam inter alios intercedere noſcitur, inde fit ut omnem honoris acceſſionem nobis hac promotione factam veſtram quoque reputare merito poſſitis. Verum ne inutilis neve damnoſa nobis & Reipubl. Chriſtianæ fiat hujus dignitatis acceſſio, veſtri officii erit ſedulas ad Deum fundere preces, ut ipſe qui nos de pulvere ad hanc ſummam in terris dignitatem ſublimavit, vires quoque & robur animæ pariter & corporis ad illam ſalubriter adminiſtrandam ſuppeditare dignetur. Experiemini viciſſim in nobis eam erga vos & eccleſias veſtras indulgentiam, quam optimus quiſque pater erga chariſſimos filios præſtare debet. Datum Cæſarauguſtæ ſub annulo piſcatoris die prima Maji M. D. XXII. ſuſcepti à nobis Apoſtolatus officii anno primo. In plica erat: *C. Hezius.* Inſcriptio erat *Dilectis filiis Decanis & Capitulis quinque eccleſiarum Trajectenſium.*

III.

Digitized by Google

III.

COLLEGIO S. SALVATORIS

ADRIANUS PAPA VI.

Dilecti filii Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Quod de noſtri in ſummum Pontificem aſſumptione & ipſi adeo ex corde gaviſi & nobis tam amice congratulati fueritis, omnino quidem gratiſſimum nobis fuit, ſed nequaquam mirati ſumus, fieri enim non potuit, quin quem in minoribus conſtitutum ſemper unice dilexiſtis, confratremque & concivem habuiſtis veſtri amantiſſimum, eum geſtiretis ad dignitatem, quæ inter mortales maxima reputatur, & eſt, exaltatum cernere. Itaque officio quidem veſtro vehementer delectati ſumus, ſed dignitate ipſa propter annexi oneris immenſitatem potius animo gravati. Quis enim imbecillitatis ſuæ conſcius non horreat tam immenſum pondus curarum humeris ſuis impoſitum cernere. Itaque ſine omni comparatione maluiſſemus vobiſcum privatam in Præpoſitura noſtra vitam agere, quam uſque adeo ſupra humilitatem noſtram extolli. Sed Dei ſumus. Ejus voluntati reſiſtere nequaquam poſſumus, & quum maximum onus maximam quoque ad ferendum virium ſufficientiam expoſcit, veſtrum erit Deum omnium bonorum largitorem ſedulis precibus pulſare, ut ipſe nos Pontificatum hunc taliter adminiſtrare faciat, ut inde & gloria ſancti nominis ſui amplietur, & nobis gregique fidelium nobis commiſſo ſalutis occaſio acquiratur. Cæterum in his, quæ eccleſiæ veſtræ & uniuſcujuſque veſtrum commodum & honorem concernunt, eundem in nobis affectum experiemini, quem in minoribus conſtitutis ſemper experti eſtis, ſperamuſque futurum, ut non videamur de illis eſſe, qui cum honore mores mutare, & veterum amicorum oblivisci conſueverunt. Datum Cæſarauguſtæ ſub annulo piſcatoris die prima Maji M. D. XXII. ſuſcepti à nobis officii Apoſtolatus anno primo. In plica erat: *C. Hezius*: Inſcriptio erat: *Decano & Capitulo eccleſiæ Trajectenſis.*

Urbi autem ita:

Digitized by Google

DILECTIS FILIIS

BURGIMAGISTRIS & MAGISTRATIBUS

Civitatis Trajectenſis

ADRIANUS PAPA VI.

IV.

Dilecti filii Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Ex literis veſtris & relatione dilecti filii Anthonii de Amerongen familiaris & continui commenſalis noſtri intelleximus incredibilem lætitiam & exultationem, quam de noſtri in ſummum Pontificem electione concepiſtis, quemadmodum ſupplicationes propter hoc ad Deum per vos factæ & largæ eleemoſynæ in pauperes erogatæ & aliæ exuberantis gaudii ſigna probe declararunt. Gratiſſima ſane habuimus officia hæc veſtra, quod dubitandum non ſit ea ex ſincera veſtra erga Deum pietate, & ſingulari erga nos benivolentia profecta eſſe. Nec mirum eſt, ſi ſumme vos exhilaraverit concivis veſtri ad ſummi Apoſtolatus apicem aſſumptio, quem in minoribus conſtitutum tanta eſtis à teneris annis caritate proſecuti, maxime cum quicquid nobis honoris ac facultatis hac promotione acceſſit, commodis veſtris accreviſſe reputare debeatis. Nos dignitatem hanc nunquam ambivimus, nec ultro delata gaviſi ſumus propter immenſitatem oneris, cui vires noſtras longe impares eſſe novimus. Sed poſtquam Deo placuit illam humeris noſtris imponere, formidavimus ejus indignationem incurrere.

Siquietis & commoditatis gratia illud acceptare recuſaſſem, eccleſiam ſciſmatis diſcrimini expoſuiſſem. Veſtrum erit frequentibus veſtris ad Deum precibus ſatagere, ut ipſe nobis vires ad ſarcinam hanc, alias importabilem, ad ejus honorem ferendam ſupportare dignetur. Nobis viciſſim curæ erit tales nos erga vos ac inſignem civitatem veſtram ad rerum occaſionem exhibere, ut cunctis palam fiat nos eam quam debemus patriæ & concivium noſtrorum rationem habere. Datum Cæſarauguſtæ ſub annulo piſcatoris die prima Maji M D. XXII. *ſuſcepti à nobis officii Apoſtolatus anno primo.* C. Hezius.

Obiit Ann. 1523. ipſo die exaltationis S. Crucis, poſtquam conſanguineum Joannem Antonii Boyenſſen curaſſet clero adſcribi,

Digitized by Google

ſcribi, & quidem non diu ante, eccleſiæ Trajectenſis. Ex libro memoriarum ejuſdem eccleſiæ: *Anno Domini* 1523. *ipſo die exaltationis S. Crucis obiit Sanctiſſimus Dn. noſter Adrianus Papa* VI. *Cujus memoria ſervabitur proximo die ante magnam memoriam nativitatis B. Mariæ Virginis, vel alio die convenientiori, vel ante vel poſt. Inde miniſtrabuntur* V. *ſcudata antiqua ſecundum ſtatuta eccleſiæ Trajectenſis corporaliter præſentibus. Inde dabuntur ſociis quinque præſentiæ, hoc eſt*, XX. *ſs. & celebrantibus* V. *ſs. Campanario, ut cum magna pulſet, quia erat ſummus Pontifex* II. *libr.* X. *ſs. Etiam Sacriſtæ pro ornamentis* X. *libr. Requieſcat in pace Amen.* Habes vitam Adriani ſcriptore Onuphrio Panuinio Platinæ adjunctam & excuſam Coloniæ Agrippinæ Ann. 1626. Patrem ait Florentium aulæorum textorem, aut miniſtrum ut alii, ait, addunt coctoris cereviſiæ. Verum Ultrajectini navicularii ajunt famulum & Florentium vocant Boyenſſen. Quod Caroli V. præceptor Carolus teſtatur ipſe in charta Ann. 1511. ubi Dominum de Gaesbeeck & eum in quadam cauſa Procuratores conſtituit. *So eeſt dat wy volcomelyk betrouwende der wysheit, getrouwicheyt, ende goede eernſticheyt van onſen lieven ende getrouwen neve, Heere Maximiliaen van Hoirne, Heere van Gaesbeeck, ende Meeſter Adriaen Florentii Deken van Loven, ende Scoelmeeſter van ons Karel, wy hebben den ſelven Heere van Gaesbeke ende Meeſter Adriaen gemaect ende geordineert, maken ende ordineren uit onſer rechter wetentheit ende deſen onſen brieve onſe Procuratoers ende ſonderlinge boden &c.*

N. N.

Vetus inſcriptio ex Zelandia *ad* SCRIVERIUM *miſſa.*

EPISTOLA V.

HActenus Scriveri Ampliſſime te ſeriis detentum occupationibus interpellare non audebam, ne remoram darem bono publico, cui te totum quotidie impendere probe novi. Nunc vero tuam ſapientiam omnis antiquitatis myſteria abditiſſima comprehendentem atque perſpicientem adire cogor amicorum ſeria inſtantia provocatus, qui me aliquid apud te hac

Digitized by Google

in re posse non leviter suspicantur, vel potius affirmant. Rem ex adjuncta scheda intelliges, quæ hanc habet Inscriptionem, tuo doctissimo calamo explicandam.

M. AUREL.
MACEDO.
VET. NAT. DELM.
EX SUOPT. SIBI. ET.
AUREL. VICTORIÆ.
LIBERTÆ VIVUS.
POSUIT.
SI QUIS. HANC. ARC.
PE. EX. C. P. SS. A. D. F. C.

Expectabo, vir Clarissime, quid placeat vobis in re obscura interpretationis reddere. Sed jam à me forte expectas, quid ego in rebus Musicis præstiterim. Bellum mihi est cum Gallis Musicorum mysteriorum non satis gnaris, quippe qui scommata rationum loco reposuere, licet nunc sero sapientes ab iisdem abstineant, posticæ studentes occurrere sannæ. Curabo ut brevi exemplar habeas epistolæ ad AN. MAR. SCHURMANNAM mense Sextili anno elapso datæ. Ubi videbis quomodo rem Musicam ex ratione atque demonstratione tractem, ut vel eodem argumento flexanimam modulationem ostendam. Hactenus per valetudinem te videre non licuit, quod meliori omine nobis contingere posse Deum animitus rogo, meque tibi calide commendo. Vale Harlemi IX. Februar. CIↃ. IↃC. XLVI. Tuus servus Io. Alb. Bannius. Scheda hujusmodi: Missa Inscriptio hæc ad me à primario quodam in Germania nunc degente. Qui repertam ait nuper in Flaminiæ opido rogans eruditorum Belgarum judicium exquiram. Clariss. itaque & Excell. Dnm Scriverium perhonorifice salutans obnixe peto, ut aperire dignetur tum notarum expositionem, si certa dari potest (Inscriptio ipsa, sed paulo aliter distincta, habetur etiam apud Gruterum, ut video) tum explicationem historicam, si tanti tamen veteranus ille miles nationis Dalmaticæ cum sua liberta fuere scriptoribus antiquis, ut hi mentionem eorum faciendam censuerint. Libentissime gratificabor vicissim.

N.

Digitized by Google

N. S. N.

De Dea NAHALENNIA.

EPIST. VI.

Geſchreven uyt Domburch in Zeelant den 14. *Januar.* 1647.

MYn vrient kan niet nalaten U. E. bekent te maken, dat hier onlancks is gevonden een ſeer oude antiquiteyt. Ontrent 14. *dagen geleden hebben ſich aen de Zee op 't ſtrant vertoont eenige groote ſteenen van witten arduyn, die de voorleden weke ſyn uytgedolven, den eenen een grooten vierkanten ſteen, weſende een outaer drie voeten hooge, ende derdehalf voet breet, waer op van voren met groote Romeynſche letteren gehouwen ſtaen de woorden,* Deo Neptuno Octavius Ammius V. S. L. M. *Eenige ſteenen ſyn het bovenſte deel uytgehouwen, in welcke uytgehouwen concaviteyt ofte holligheyt, ſit een Godinne, by haer hebbende een mandeken met fruyt, appelen gelyck. In een ander ſteen ſtaet een Godinne recht op, in een grooter forme dan d'andere. Op een anderen ſtaet een* Neptunus *gehouwen, welcke* Neptunus *oock ſtaet op de ſyde van eenige andere ſteenen, op welck de gemelde ſittende Godinne van voren ſtaet. Op een van de ſteenen aen de ſyde ſtaet een Mercurius. Op een ander ſteen ſtaen deſe woorden,* Deæ Nehalenniæ Summaronius Primanus V. S. L. M. *Op een ander ſtaet,* L. Juſtius Satto & Secundus Moderatus Fratres V. S. L. M. *Op een anderen,* Deæ Nehalenniæ Sext. Nertomarius Nertonus V. S. L. M. *Op enen anderen,* Nehalenniæ Fletus Annalonis pro ſe & ſuis V. S. L. M. *Daer ontrent op deſelve plaetſe, daer de ſteenen uytgedolven ſyn, ſyn in ſant gevonden eenige penningxkens, op d'een zyde hebbende hoofden van d'oude Roomſche Keyſers, op een van dewelke ſtaet een Burght, welke is het wapen van Domburgh. De letteren welcke op eenige van deſe ſteenen ſtaen, ſyn meeſt gave en ongeſchent. Daer ſyn ter ſelver plaetſe gevonden de fondamenten van een kleyn huyskeu, groot een roede of wat meer in 't viercant. Eenige voeten onder het ſant, rontom de gemelde plaetſe is 't op het ſtrant vol ſtroncken van bomen en wortelen, ſo dat daer ſchynt voor deſen een boſſchagie geweeſt te ſyn.*

PETRO

Digitized by Google

PETRO SCRIVERIO

Poly-hiſtori V. CL.

S. D. HENRICUS BRUNO.

De eadem

EPIST. VII.

DEdit mihi hodie in mandatis heros noſter ἀνιβδηλέκτῳ Zulichemius, Clariſſime Scriptor, ut ſuo nomine peterem diligenter, atque adeo urgerem ſedulo reſponſum tuum ad nuperas tuas de Dea Nehalennia, quæ non ita pridem, ut lapides & ſaxa loquuntur, ad inſtar Veneris ἀναδυομένης orta mari ſacrum caput extulit. Delineationes & figuræ, quas ad te per literas miſit Zulichemius, ad Celſiſſimum Principem miſſæ ex Zelandia fuere; eas remitti deſiderat cum obſervationibus & explicationibus exquiſitiſſimis, evidentiſſimis, atque clariſſimis, uno verbo dicam, tuis. Nam operum hoc, mihi crede, tuorum eſt; dignus te vindice nodus incidit; & te Poëtam ad eam rem unicum lubentes meritoque jam pridem omnes ſcimus, ſuſpicimus, ac veneramur. Nemo, hercule, nemo hodie antiquitatis omnis, præſertim Belgicæ, tam promus condus vivit: adeo, ut omnem veterem orbem, omnia priſci ævi arcana, abſtruſa, abdita, in ſcrinio pectoris circumferens noſtro ſeculo, tanquam in ſpeculo, repræſentare videare. Cave putes me plus dare auribus tuis per adulationem, quam veritati per ingenium ac Batavam tui admirationem. Tu modo hoc age, quæſo, humaniſſime Scriveri, καὶ θέαν θεάων, ſi Divis placet, ſiqua Dea eſt, Nehalenniam, incognitam hactenus, mihi certe nondum in Inſcriptionibus Gruteri, aut ullibi apud Authores agnitam, tanquam θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, in numerum Dearum refer, neque ſine nomine certo atque etymo nominis indubitato diutius ſine oberrare. Noli nos, obſecro, macerare longa exſpectatione, neve iterum te, ut olim Martialis editorem Lentulum maximus olim Grotius incuſavit, ita Nehalenniani Novantiqui numinis tardum aſſertorem ac vindicem accuſari patere, quin potius quod dabis da cito, ut

bis

Digitized by Google

bis dediſſe videaris. Ita vale vir ſumme. Hagæ Comitis XXIII. Febr. CIↃ. IↃC. XLVII.

EIDEM

CONSTANTIN. HUYGENS.

De eadem

EPIST. VIII.

Amplissime ac Doctissime Vir,

ARas haſce Neptuno & Nehalenniæ ſacras Domburgi nuper, Principis mei territorio, effoſſas mitto ad te, animo partim meo, partim Celſitudinis ſuæ mandato morem gerens. Dum enim de Nehalennia hactenus nobis inaudita varie fabulamur aut conjicimus, viſus tu Poëta es plane ad eam rem unicus, qui nodum ſolvas, & quam reverentiam novo Numini debeamus pro autoritate ſtatuas & injungas. Alluſimus nonnulli ad Belgicum idioma, ac de NET HAEL INNE ſive NIEW HAEL INNE neſcio quid auſi fuimus ſomniare. Mihi vero τὸ νεαλὲς ſuccurrit, & ſive id recenter captum ſive ſalitum indicare velis ad originem hujus nomenclaturæ manuducere viſum eſt. Ἐπίχω tamen, donec tu docte Trebati vel potiora monueris, vel hiſce mecum uti voles. Vale vir Clariſſime, ac tui gregis ſcribe tuum Huygens. Hagæ Comitis XV. Febr. CIↃ. IↃC. XLVII.

Νεαλὴς, ος, ή. *novus in omni officio.*

Νεαλὶς, ίδος, ὁ, *piſcis proprie nuper captus, vel qui ad aliquod opus nuper appoſitus, novus nuntius.*

Ita vetus ſub infantiam typographiæ editum Lexicon Græco-Latinum ſub Theodoro Gaza & Conſtantino Laſcari collectum à fratre Johanne Groslotio Placentino Carmelita. Impreſſum Vincentiæ Ann. 1483.

Etymologicum Magnum: Νεαλὴς, ὁ νεωστὶ ἁλωκὼς ἰχθὺς ἢ ὁ νεωστὶ ὀπτὸν πεπωκὼς ἢ πεπνιθώς.

Νεαλὴς proprie *recens captus piſcis.* Dicitur autem & recens ſalitus, & recens captus. Add. & Suid.

Digitized by Google

Jo. a Wouwer

Cornelio van Dale S. D.

EPIST. IX.

QUam primo affectu amorem in me tuum foveam, mi Cornelii, capere non potes. Novi enim me illum esse, qui & accipere beneficia & aestimare didicit. Utinam occasionem mihi ostenderes, ut hunc affectum in te meum officio digno probarem. Literas Scriverii & earum comitem Arnobium accepi. Excusabis me illi, quod non rescripserim, uti etiam D. Baudio & Heinsio, quibus responsum debeo. Oppressus enim mole tanta negotiorum ne respirare quidem possum, & ecce dum haec ad te scribo, evocatorie mihi afferuntur, Hollstenium parum ad componendas lites ortas inter nobilissimos viros. Quare te, mi vetus, obsidem affectus mei illic relinquam, donec literae meae te liberent. Minucium à me editum quam prima occasione potero ad te mittam. Nunc te rogo quaesoque, ut à Scaligero ad haec inclusa responsum mihi impetres, & summa diligentia ad me festines: neque enim credere potes, quantum interfit citius illud mihi reddi, quod spero, si animum in me tuum recte novi. Vale & me ama. Hamburgi XI. April. CIↃ. IↃC. III.

Illustrissimo viro Josepho Scaligero

Jo. a Wouwer S. D.

De locis aliquot Minutii Felicis.

EPIST. X.

FIrmicum meum accepi, quem tamen ea lege repetii, ut mihi remitteres, si ita videretur; nihil enim meum, quod potiori jure non possideas. Quantum tibi debeam, quod promta humanitate me docueris difficillima Minucii verba non exprimo. Ejus editionem jam absolvimus; exemplar proxima occasione ad te mittam. Firmicum, quem secutorem

Digitized by Google

rem ei dare constitui, jam excudendum tradidi. In eo sane innumera menda, quæ tamen facili emendatione corrigere licebit; quanquam vereor residua fore non pauca, quibus me expedire non potero, quale est illud: *Virum vero abactorem boum colentes sacra ejus ad ignis transferunt potestatem, sicut propheta ejus nobis tradidit dicens*, Μικταβω μυςάκυ &c. Et; *Mars, ut sibi primas partes in amore Veneris vindicaret, incaute contra serentem percutit juvenem.* Et alibi: *Nec venenis tuis cruor defuit, nec se injuste crematorum corporum partes, humanarum etiam victimarum frequenter sanguine cruentasti.* Nihil moratur finem hujus editionis, nisi quod ad hæc à te doceri exspecto. Quare te rogo quæsoque literas tuas ad me properes. Dabis hoc amori in me tuo & publicæ utilitati, cui nihil negare potes. Absoluto libro de Polymathia in cujus etiam editione sumus, fortassis Apulejo me accingam, uti otii mei ratio constet. Columnæ editionem nemo juvabit præter te unum. Ego, ut verum fatear, Augustæ, Noribergæ, & apud nos, ubi omnis generis artifices, sculptores serio quæsivi, sed nullos invenio, & tamen valde è re mea futurum video, si ejus editionem festino. Nam si diutius premo, Itali, qui ægerrime ferunt, me insigne hoc antiquitatis κειμήλιον habere, prævenient, & ita fraudabor sumptu, quem in ea depingenda impendi, & aliquam multa exemplaria. Adjiciam notas fortasse, & siqua ex ejus editione expectanda gratia, eam mihi deberi velim, cujus auspiciis prodit. Rogo serio de toto hoc negotio cogites. Interest profecto, ne Italis ejus editionem debeamus, qui plerique omnes Romæ peregrinantur. Vale illustrissime Domine & me ama. Hamburgi 1. Kal. April. CIↃ. IↃC. III.

Corruptissima hæc tria loca & alia insuper correxit Dns Scaliger, misitque ad Wouwerium extremo mense Aprili, cum quibusdam notis de Abari Scytha, de Palladio, & Pausania, de Mithra ex eodem & Statio Papinio.

PETRUS SCRIVERIUS

JOHANNI A WOUWER S. D.

Minutius Felix & Apulejus correcti. De columna Antoniniana, Tertulliano, Arnobio.

EPIST. XI.

SAlve optime, eruditiſſime, ampliſſime Dne Wouweri. Literæ tuæ, quas 1. Kal April, ad Cornelium van Dalen dediſti, nudius ſextus ad me delatæ ſunt, nam amicus ille noſter ante ſex præter propter hebdomadas in Brabantiam profectus eſt. Quod Minutium editum eſſe ſcribis ingenti nos gaudio effeciſti. Utinam exemplar addidiſſes, ſed hoc prima occaſione miſſurum te ſignificas. Hoc age itaque. Nos hic omnes aviſſime editionem illam tuam exſpectamus. Quod in literis ad Dn. Scaligerum ſcribis, te ſecutorem Minucio *Firmicum* daturum, rurſus me novo gaudio affeciſti. Sed iſte eſtne plenus & integer. Audio eſſe in bibliotheca Illuſtriſſ. Electoris Palatini Friderici III. ſed an integer ibi ſit neſcio. Dolendum ſane exordium elegantiſſimo libello deeſſe. Corruptiſſima illa loca, de quibus oraculum publicum adibas, feliciſſime reſtituit incomparabilis heros, atque alia inſuper adjecit, divina prorſus, & quæ me in ſtuporem dederunt. Conſcientiam tuam interrogo, mi Wouweri, iſtud de Mithra, de Abari Scytha, nonne divinum eſt? denique omnia illa, quæ ibidem annotat, nonne divina ſunt? Nobis curioſa ejus viri felicitas nihil reliquum facit, quicquid ad oram annotaveramus jam vir illuſtris occupavit. Emendatio ejus prima eſt *Nepthune* ἀντὶ *Nepthuni*. Monuit Ludovic. Carrio ex Plutarchi libello de *Iſ. & Oſir.* legendum *Nepthym* (νέφθιν) quod propius accedit ad id quod vulgatum. *Contra ferentem* corrigit Scaliger *contra ſe ruentem*, quod in mentem quoque venit Guil. Fornerio ICto. Quod ſequitur *aſſe manum* mutandum *in aſſem unum*. Monuit etiam Carrio, qui cum in meditullio fere libri legat *proſtibuli corpore* ubi editum *pro conſtituto torpore* applauſum meum auferre non poteſt. Siquid mutandum cur non potius *proſtituto corpore*? P. 249. *verſ* 11. *edit. Commelinianæ*,

id

id est aerem tanquam putidum glossema ejiciendum, & *pag.* 295. *vers.* 22. legendum videtur *commodat parientiam*, de qua voce disseruit olim summus Jurisconsultus *Obs. lib.* 1. *cap.* 5. aut 6. non satis memini & post eum alii. Certe hanc vocem restitui velim Apulejo *Milet.* 8. circa *fin.* *vides quam grandem tibi demonstret parientiam*, quomodo *lib.* 11. *emparientiam* restituit Colvius. Sed hæc nugatoria sunt, & eruditis tuis auribus indigna. Quin omitto has sententias & abrumpo, ne dum tu nugas meas legis ego in publica commoda peccem. Sed heus antequam ultimam manum scriptioni meæ impono, dic sodes quid sibi vult arrogans iste Thraso, seu Suffenus, qui Minucii editionem aliam molitur. Hui! Felicem ille infelix, quem auctorem dum hic esset ne quidem per somnium vidisse mihi compertissimum est. Scribit se in cœnobio quodam antiquissimum exemplar reperisse; hoc an verum sit à te doceri cupio. Num tu usus eo codice, an vero barbarus illi tibi invidit? Quid audio? Idem ille ardelio tibi offensus est, & candidissimæ famæ tuæ latrocinatur, meditaturque nescio quas ignominiæ notas? Heu cadit in quemquam tantum scelus? Dii melius. Profecto nescio quæ hominem intemperiæ an Furiæ agitent. Atrox ille & in civem suum? Angue pejor est, legimus enim in Syria angues in indigenas venenum non habere, nec eos petere, sed exteros miseris modis excipere. Si in me incurreret vix ab humano more discederet, nam ita à natura comparati sumus, ut in insularios nostros satis humani, in alienigenas atrociſſime plerumque simus ad instar anguium quos modo dixi. Vale mi Domine, vale alterum seculi decus, & me ama.

Heus mi Wouweri, nam denuo compellandus es, de columna *Antoniniana* serio delibera. Sed quid fit notis tuis in *Tertullianum*? de iis in postremis tuis altum silentium. De *Polymathia* aliquid mones, eam esse sub prælo. De quo libro nos mira nobis pollicemur. Quando videbimus? quando item reducem Arnobium nostrum? Hoc age. Siquid vicissim opus fuerit, scis non rogandum esse, fidenter impera. Lugd. Bat. VI. Kal Maj. CIↃ. IↃC. III.

De ea scripsit ad Commelinum Dn. Scaliger. Rescripsit Commelinus se omnino velle, & quidem iis quas tu proponis legibus, ut scilicet sumptum, quem in depingenda ea impendisti refundat &c. Sed exemplaris sibi prius copiam fieri cupit.

pit. Meretur hoc insigne antiquitatis monumentum sine notis non edendum, mittasque ad Heroa nostrum Columnam una cum notis tuis. Curabimus hic primo tempore excudendam. Iterum vale mi Wouweri.

PETRUS SCRIVERIUS

JOHANNI ISACIO PONTANO SUO S. P.

De Martialis Vienna. Quis Romulus apud eum. De Epona; Dea campestri. Aliquot Inscriptiones.

EPIST. XII.

Binas tuas accepi, sed non Patricium illum, qui ultimas tulit, excepi, aut in familiaritatem meam, quod volebas, admisi. Domi non eram, cum me quæreret, & serio irascor fortunæ, ejusve horæ, quæ invidit mihi tantum bonum. Sed dabitur alias cum eo colloquendi occasio. Sane me quando volet appellabit imo interpellabit nunquam repellendus. Norit & ille meam indolem factam benignitati & comitati. Sed hæc hactenus. De itinerario tuo securus esto. Nominis mei oblivio me potius capiet quam ullam prætermittam tibi inserviendi & mandata tua exequendi occasionem. Quin id tam sedulo egi, & quæsivi, sed non inveni tibi typographum, qui suis sumptibus id excuderet. Raphelengius non abhorret, imo cupide cupit, sed operas & præla sua occupatissima dicit. Bassonium itaque conveni, is pro charta & impressione in singula folia septem florenos exigit, quod pretium tolerabile est, nec minoris alios hoc quicquid est suscepturos quovis pignore contenderim. Ego in *Martiale* meo sex florenos dedi, & charta mihi seorsim persolvenda fuit. Quid fieri velis semel statue, & simul exemplar mitte, si descriptum fuerit. Curabuntur omnia haud aliter ac si ipse præsens esses quam diligentissime. Martialis illud mei de *Vienna lib.* VII. omnino accipiendum de *Vienna Galliæ Allobrogica* in Narbonensi provincia, neque ullum interpretem vidi, qui de Austriaca Germaniæ acciperet. Notandum vitiferam etiam ab eodem vate meo vocari in xeniis disticho c. VII. cujus lemma, *Picatum vinum.*

Hæc

Digitized by Google

Hæc de victrice veniſſe picata Vienna
Ne dubites, miſit Romulus ipſe mihi.

Quis ibi *Romulus* ſit, non ſatis enucleant interpretes, ego conjicio *M. Antonium Primum* intelligi, quem tanquam ſuæ patriæ Romulum laudat Poeta. De hoc Tacitus aliique & ipſe Martialis non ſemel. Qui melius conjecerit, vatem hunc perhibebo optimum. Inſcriptiones iſtæ deſcriptæ ex arce Meudon apud Gruterum extant, qui habuit à Scaligero IULIUS AUG. L. EROS. & IULIA GLAPHYRA p. 874. legitur. Inſcriptionem *de Epona*, quæ Saloduri in Helvetia oſtenditur habet Gruterus p. 87. ubi & habet alias de eadem Dea, quarum unam & alteram hic adſcribam:

In Carinthia valle Laventina

HERCULI ET EPONÆ
AUG.
PRO SALUTE IMP. CÆS.
M. AUR. ANTONINI PII. FELICIS
INVICTI
. . . . . .

In arce Pinoberg prope Danubium

CAMPES. ET. EPONÆ.
ALA. ICT. NG. HP. CR. QUI ET
AL. BASSIANUS PRÆ.
V. S. L. M.

Hujus Deæ meminit Juvenalis *Sat.* 8.

——— ——— ——— ——— *jurat*
Solam Eponam & facies ſolida ad præſepia pictas.

Prudentius in Apotheoſi:

Nemo Cluacinæ aut Eponæ ſuper aſtra Deabus.

Apulej. *Miles.* 3. Tertullian. *Apologet.* Minutius in *Octav.* Fulgent. *de priſco ſermone* in voce *Sermones.* Plutarch. denique in *Parallelis* ubi de Fulvio Stella. Ex quibus omnibus liquet fuiſſe Deam jumentorum, mulorum ſcilicet, aſinorum, & equorum.

Scri-

Digitized by Google

Scribendum autem *Epona* aut ut Plutarchus *Ἵππα*, non Hippona, quomodo vulgo editur in pleriſque auctoribus. Sed quid ago? finem tecum garriendi facere jubet nauta jam profecturus. Deſino igitur & uberiores literas, cum tuas accepero, promitto. Reſtabat aliquid de *Campeſtri Deo*, qui *Epona* conjungitur in lapide arcis Pinobergenſis. Libros quos per me dato ſyllabo curari volebas hic habes. De ſingulorum pretio conſtabit tibi ex addito Raphelengi chirographo. Vale noſter amor, vale. Scripſi ſumma cum feſtinatione. Lugd. Batav. die XIV. Maji. CIↃ. IↃC. V.

IDEM

HERIBERTO ROSWEYDO S. D.

De Wouwerio, Baronio, Arnobio, Marcilio, Notis Tironis & Senecæ, Inſcriptionibus Gruteri &c.

EPIST. XIII.

TRes præter propter hebdomadæ ſunt, Heriberte amiciſſime, ex quo Cornelius van Dalen, juvenis mihi propter mores & eruditionem cariſſimus, literas meas ad te deferendas ſuſcepit, ſed tanta cum feſtinatione ſcriptas, ut nunc mihi venia deprecanda ſit. Cur ita feſtinaverim quæris? dicam. Amicus ille noſter ipſa qua profecturus eram hora nos de literis monuit, voluitque ad te ſimul & Clariſſ. Lipſium darem. Quod voluit feci, ſed negligentius quam apud tales oportebat. At tu mi Herberte ignoſce præcipitantiæ pariter & oſcitantiæ meæ. Nam profecto eo tempore tam nubilo animo eram, ut neſciam jam quæ ſcripſi, aut quæ non ſcripſi. Puto tamen de eruditiſſimi noſtri Wouwerii Minutio mentionem feciſſe. Diſertiſſimus is Auctor, ut rem integre ſcias, jam editus eſt, ut ad nos ſcripſit 1. *Kal. April.* Indies exſpectamus exemplar, quod ſe prima occaſione miſſurum promiſit. De notis in *Tertullianum* altum ſilentium. Nundinis iſtis vernalibus, ut ſperaveram, non habebimus. Secutorem *Minutio* dabit *Iul. Firmicum* de errore *Gentilium*. Sed in elegantiſſimo illo libello loca quædam prodigioſe corrupta ſunt. De iis nuper oraculum, non Deum,

Digitized by Google

Deum, Scaligerum consului. Is promto ingenio difficillima quæque dissolvit. Mitto ea nunc ad Wouwerium, & libentissime communico, quæ mihi in thesauris fuerunt. Quid ni? Apertas Musarum fores semper esse decet, nec claudi hic benignitas, ubi maxime stare debet. Cæterum amicus ille noster, qui Hamburgi, nunc est in Holsatiam evocatus ad componendas lites ortas inter nobilissimos viros. Nuper ad me scripsit se esse in editione libri sui de *Polymathia*, daturumque se post illam alia, sed quæ illa ignoramus. Ipsum in Apulejo non inutiliter laborasse jam pridem didici. Didici etiam penes ipsum esse pulcherrimam illam Antonini columnam elegantissime depictam. Hanc, si peritus aliquis artifex ad manum sit, fortassis dabit, & in eam quasdam notas. Particulam præstantissimi istius monumenti repræsentavit clarissimus ecclesiasticorum Annalium scriptor Dn. Cæsar *Baronius*, ubi agit de legione Fulminatrice. Cujus vigilantissimi hominis amor cogit me sermonem de Wouwerio abrumpere. Iane vale, et tu plurimum salve Reverendissime Baroni, ut Annalibus tuis supremam manum aliquando imponas. Hoc meum votum est. Et quidem

Serus ut historicis Baronius incubet Actis
Tu puer huc summo da pia thura Iovi.

Ignosce Pater Heriberte affectui meo, & si me amas, optimi senis effigiem mihi ne invideas. Vidi eam hic apud amicum augusta forma sculptam. Vidi etiam aliorum illustrium virorum εἰκόνας apud vos excusas, Cominæi, Grudii &c. quarum Auctorem esse puto D. Aubertum *Miræum*, cujus elogia nuper vidi, ἔγνων, καὶ ἀνέγνων. Absit ut tertium addam κατέγνων. Juliani illud scitum est. Sed è diverticulo tandem in viam. Commemoravi supra *Minucium* esse editum, & *Firmicum* edi. Reliquum nobis, ut Arnobium quoque edamus. Certe ego paratissimus sum arripere illum serio absoluto Martiale, & hoc antea puto me ad te perscripsisse, nec auctoritatem etiamnum defugio. Tu me egregie juvare posses partim tuis partim Stewechianis notis. Eja age, communica, quicquid miseris, tuo nomini, si modo pateris, inscribendum scito, & siqua ex editione Stewechii gratia exspectanda eam tibi deberi, cujus auspiciis prodit, publice testatum faciam. Si tanti erit, me de quibusdam

Digitized by Google

locis tibi dubiis consule, non gravabor respondere. Quæ so consilii tui me certiorem facias. Item ad hæc Martialis loca, quæ seorsim hic in scheda habes respondeas etiam te rogo. Vix credideris, quanto desiderio literas tuas una cum iconibus exspectem. Literas dico, sed uberes, nam ego jam ter ad te scripsi, & tu nullius adhuc responsi honore me affecisti. Lentum te valde dicerem, nisi occupatissimum scirem. Vale ornatissime Domine & me ama.

Catalogum librorum Francofurto nondum accepimus, nec vos acceptastis, ut puto. Bonarum rerum sterilis non erit, certo scio. Videbis *Artemidorum*, *Achmetem*, *Astrampsychum*, & *Nicephorum* Oneirocriticos scriptores à *Rigaltio* Græce Latineque junctim editos. Videbis historiæ Augustæ scriptores, Ælium Spartianum, Iul. Capitolinum, & ceteros, diligentissime ab Isaaco *Casaubono* emendatos, atque uberibus notis illustratos. Videbis Iulii Cæsaris *Bulengeri* de theatro ludisque scenicis libros duos. Videbis Iustiniani Imper. Instituta cum notis M. Antonii *Mureti*. Leges *Salicas* ex bibliotheca Fr. *Pithei* editas credo te vidisse. Videbis etiam Titi Vespasiani Imperatoris vitam à Suetonio descriptam cum nova interpretatione & emendatione Theod. *Marcilii*, eloquentiæ Professoris. Post Casaubonum ille Suetonium? Nimirum

Terquatus nitidas vario de marmore thermas
Extruxit. Cucumam fecit Otacilius.

Nollem hic informis illi fœtus excidisset, præsertim quum misere statim acceptus sit à Casaubono. in extremis ad Imperatorum vitas notis. Audio *Marcilium* moliri aliquid in *Casaubonum*, & jam opus Apologeticum sub prælo esse. Hoc etiam volebam Heriberte nescius ne esses. Sed quod oblitus pene eram videbis augustissimum Inscriptionum volumen à *Grutero* publicatum cum absolutissimis Indicibus. Nos exemplar accepimus, non tamen perfectum, reliquas è nundinis exspectamus. Addidit vir præstantissimus notas *Tironis* & *Senecæ*, sed eorum esse ne ipsa Suada mihi persuadeat. Christiani hominis sunt aut saltem auctæ à Christiano. Nescio ubi legerim D. Cyprianum ejusmodi notas reliquisse. Ipse edidit, ex membranis, nisi fallor, illustris Electoris Palatini, quas superioribus diebus *is πόδας ἐκ κεφαλῆς*,

Digitized by Google

κεφαλῆς, ut Homerus ait, perlegi. Scin quales eæ sint? Vidisti, opinor, Commentariolum Anonymum in Gothorum Alphabetum & notas Lombardicas. Edidit *Vulcanius* noster anno CIↃ. IↃ. XCVII. Tales sunt. Imo illa omnia, quæ ibi citantur, deprompta sunt de eodem vel simili Codice. Nam similes extare in Italorum Gallorumque bibliothecis scio. Laudat antiquissimum notarum librum Cujacius, 12. *obs. ult.* ubi formulas quasdam & verba juris per notas exarata adducit. Quæ in excusis jam à Grutero omnia reperi, diverso tamen nonnihil charactere, uti brevi videbis. Notas has arbitrantur viri docti multum adjumenti allaturas ad veterem ταχυγεγραφικὴν τέχνην in lucem atque usum cum fructu publice revocandam. Profecto nescio, prodigiosa oportet memoria sit, qui implexas illas & concatenatas omnes noscat. Nam plus quam X. millia sunt. Nunquam ego Notarius sim, &

Nulla notis brevibus comprendere verba peritus.

Videbis etiam Inscriptionibus adjecta Christianorum epigrammata, quæ in D. Petri & Pauli aliisque Basilicis circa parietes & pavimenta Romæ leguntur. Descripsit ea è MSto Codice bibliothecæ Palatinæ Ianus Gruterus. Edita jam spero, quanquam vix digna videbantur, quæ cum reliquis Inscriptionibus ederentur, nec tanti esse, quanti ea charta, in qua excuderentur. Tot maculis & barbarismis inquinata sunt. Sed quia multa historica in se habent, quæ nuspiam extare putamus (certe major pars nobis ignoratur) censuimus cum aliis edenda, propter argumentum potius quam characterem sermonis. Vin specimen? en tibi.

In Paradisum B. Petri

. . . . . .

. . . . . .

Est tamen hic pulchris specialis gratia rebus,
Spectantumque oculos ars pretiosa capit.
Joannes hoc compsit opus quem rite coronat
Urbis Romanæ Pontificalis apex.

In frontem ejusdem ecclesiæ

Digitized by Google

Credite victuras anima remeante favillas
Rursus ad amissam posse redire diem.
Nam vaga bis quinos jam luna resumpserat orbes,
Nutabat dubia cum mihi morte salus.
Insita lethiferos auxit medicina dolores,
Crevit & humana morbus ab arte meus.
Pro quantum Petro largitur Christus honorem!
Ille dedit vitam, reddidit iste mihi.

Hæc & quædam alia Poëticis auribus prorsus indigna non sunt. Quæ sequuntur non nisi gemente & indignante lege Pedia leguntur.

In porta ejusdem ecclesiæ dextra:

Lumine sed magno vibrari janua cerno,
Astriferumque polum indicat ipse nitor.
Terra oret vultus servantum limina sacra,
In geminis portis ora jucunda nitent.
Simonis adspectus fulgens præcluditur una,
Altera sed Pauli radiat orbe decens
Aditus interior gazarum æstuat opes,
Et depicta nitent cumulis ipsa suis,
Aureis in petalis gemmarum clauditur ordo,
Et superba tegit blattea palla fanum.
Sic quoque conjunctim servatur gloria rebus,
Et variata semel nexa natura manet.
Inclito cum opere surrexit fama perennis,
Indubitante fide reddite cuncti vota.

Aliud:

Siricius pia nunc persolvit munera sanctis
Gratia quo major sit bona martyribus.

Omni-

Digitized by Google

Omnipotens Deus hunc conſervet tempore multo
Moenia ſanctorum qui nova reſtituit.

Hoc carmen reciprocum eſt, quod non per ſingulos verſus redit, ſed per totam elegiam. Qualia illa ſunt, quæ ocia curioſe inveniſſe ait Diomedes Grammaticus *lib.* 3. qui cujuſdam neoterici diſtichon adducit tale,

Icarium notas ut confidens flamine, tranant
Cærula verrentem ſic freta Nereidos.

Detrahe priori verſui *n tranant*, & adde alteri, facies de Pentametro hexametrum, & de Hexametro pentametrum hoc modo:

Nereidos freta ſic verrentes cærula tranant,
Flamine confidens ut Notus Icarium.

Græci etiam in hoc genere ſe exercuerunt. Vid. Anthrolog. Elegans inprimis Philelphi diſtichon retrogradum:

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum,
Scandere te fecit hoc decus eximium.

Hoc ſi verſo ordine legas verſam etiam ſententiam deprehendes. Hoc artis eſt.

IDEM
Viro Clariſſimo
JUSTO LIPSIO,
EPIST. XL
Qua conſulit Lipſium.

SAlve Muſarum Hercules. Salve. Averrunce monſtrorum. Nuper ad te literas meas, frigidas illas & jejunas detuli, nunc defero ad te loca quædam Martialis mei prodigioſe, ut

Digitized by Google

mihi quidam videntur, corrupta. Opem tuam imploro. Me vide. Seorsim hic in scheda habes. Ad hæc, vir Clarissime, velim mihi primo otio respondeas. Vix enim credas quantum interfit quamprimum certiorem reddi. Profecto jam nugas meas typographo commisissem, nisi eas prius electissimis tuis insertis exornari cuperem. Rogo quæsoque me per epistolam doce. Dabis hoc amori in me tuo, dabis publicæ utilitati, cui nihil negare potes. Tantum erat. Vale Musarum Hercules. Vale Averrunce monstrorum. Vale antiquitatis anima Juste Lipsi. Lugd. Batav.

Iterum te rogo & obtestor literas tuas ad me properes: nihil enim finem editionis meæ remoratur, nisi quod ad hæc à te doceri exspectem.

IDEM

CORNELIO VAN DALE, S. D.

De morbo Lipsii. De typho Elmenhorstii.

EPIST. XV.

AMicorum te desideria ad unum omnia fideliter adimplesse, mi Corneli, ut vehementer gaudeo, ita me hercules literas meas non vidisse te vehementer doleo. Ain vero? quas VII. Kal. Junii per tabellarium Ultrajectensem ad te dedi non accepisti? Ut Di Deæque illos homines perdant, qui aut clanculum supprimunt, aut palam intercipiunt innocentes has amicorum salutationes. Mearum sane literarum levis jactura est, at iis annexæ fuerunt Scaligeranæ, quas hortatu potissimum meo vir illustrissimus exaravit. Has non accepisti? Ergo aliquis lucifuga, ut ait Lucilius, nebulo suppressit, an strangulavit miles? Di melius! & jam spero accepisti. Spissigradus fortasse tabularius fuit. Quod an ita sit tuis doceri cupio, si diutius isthic tibi morandum esse existimabis, quanquam optarem venire te ipsum & præsentem præsenti indicare, participemque eorum omnium facere, quæ in amœna illa tua patria vidisti, audisti, atque emisti denique. De Novellis Imper. Justiniani summas gratias tibi agit Dominus Scaliger. Eum librum

Digitized by Google

librum hactenus in Bibliotheca ſua deſideravit. Nummi, quos meo nomine expendiſti, ſtatim atque redieris tibi reddentur. Magnam à me gratiam iniviſti, quod Baronii & ceterorum doctrina illuſtrium virorum icones mihi comparaſti. Non minorem iniveris gratiam, ſi tecum attuleris aliorum etiam Cardinalium Epiſcoporumque effigies, quas in officina Plantiniana proſtare intelligo. Item ſi attuleris Juſti Lipſii *libr. de Recta pronuntiat. in 4.* ex ultima recognitione ibidem excuſum. Item, ſed præſtat hic abrumpere. Nimium enim tua humanitate abutor amiciſſime Corneli. Alia per nuncios mihi adferri jubebo. Pudet me tantas tibi creaſſe moleſtias, & vide adhuc moleſtus ſum. Pater *Heribertus* à *Roswey* voto meo ſatisfecit. Ei has trade, & reſponſum ad has ſimul & ad alteras meas ab eo pete, Clariſſimo quoque Lipſio de reſponſo aurem velle, Martialis maxime cauſa, quem præſtantiſſimi viri opem indeſinenter implorare ſignificabis, ſed & id ipſum lumen columenque literarum perofficioſe meis verbis ſalutabis. Vivere illum & meliuſcule valere ſumma cum animi voluptate ex literis tuis intelleximus. Scripſerat ad me Heribertus languere illum, atque ægre animam trahere, adeo ut verendum eſſet, ne hic annus illi fatalis. Quo nuncio valde hic omnes turbati ſumus, ac moriente illo viro mori paulatim cœpimus, donec tu nos melius ſperare juſſiſſes. Profecto verbis eloqui non poſſum quantum nos exhilaraveris, quamque lætos lubenteſque ſcriptione iſta tua reddideris. Veni, vide. Certe ego, *Scaliger*, *Baudius*, atque *Heinſius*, videre te deſideramus. Si nos amas veni cito, & hic amicorum deſideria exple. De Baudio ſcire debes eum nuper in numerum Profeſſorum eſſe cooptatum, atque Eloquentiam ei demandatam eſſe. Die Lunæ proximo, qui erit menſis hujus XVI. cathedram aſcenſurus eſt prælecturus. Heinſius noſter utramque Poëticen profitetur. Vale & nos ama Lugd. Bat. 10. Jul. Ann. CIↃ. IↃC. III.

Nudius ſextus eram Amſtelodami, ubi literas à Wouwerio noſtro accepi. In his pluribus ſuper inſolenti typho magnanimi Herois Elmenhorſtii conqueritur, quem etiam mihi, ſi Dis placet, nimium quantum detrahere ſcribit, & quidem contumelioſiſſime. Quod ſi verum eſſe ſcivero, væ illi, quanquam ne tralatitio quidem aſpectu ejuſmodi intertrimentum generis hu-

Digitized by Google

humani dignum judico. Non patiar enim indonatum hinc abire ad Orcum ſuum.

Non hoc, non tibi cappa ſic abibit;
Nam ſiquid ſequius maligniusque
In me dixeris, ad librariorum
Curram ſcrinia, flammeosque verſus,
Et Sueſſæ omnia colligam venena,
Ac te his ſuppliciis remunerabor.

Lues & λοιμόνη illa lues non equidem hic graſſatur ad ſuperioris exemplum. Funera ſunt, ſed rariora quam pro veſtra illic fama. Crede mihi Amſterodami vix ultra XL. mortales per ſeptimanam vita decedunt, qua peſte, qua morbis aliis. Quid hæc ad nuperam illam ſtragem?

PETRUS SCRIVERIUS

P. Heriberto a Rosweyd. Antverpiam.

De eodem Elmenhorſtio. De locis aliquot Martialis. De loco Tertulliani. Venantius Fortunatus locis aliquot correctus.

EPIST. XII.

EGo vero tertias miſi, quas negas tibi eſſe redditas. Ain vero? Doleo utriuſque cauſa. Periiſſe mihi ſcriptiones, tibi eas legendi uſum. Suſpicari libet eas aut inter militum manus ſtrangulatas, aut improborum hominum perfidia ſuppreſſas. Quos ego homines in maximam malam crucem abire nimis quam velim. Utinam tandem ire & redire amicorum iſtæ ſalutationes poſſint? An ad meas reſponderit Clariſſimus *Lipſius* ignoro, ego certe ab ejus manu anno proximo nullas accepi, quem virum, mi Heriberte languere, atque ægre animam trahere, adeo ut verendum, ne annus hic illi fatalis ſit, ingenti

Digitized by Google

ingenti cum animi plaga ex literis tuis intellexímus. Indicium inquam iſtud de valetudine ſummi viri nos hic omnes valde exanimavit, neque iſtis finibus conſtitiſſet noſter dolor, niſi *Cor.* van *Dalen* melius nos ſperare juſſiſſet amiciſſimis ſuis optatiſſimiſque literis, quas 13. *Cal. Junii.* Antverpia ad me miſit. Ei & maxime bono Deo debemus, ut lugere deſinamus. Quid de diuturniori fructu amicitiæ ejus viri nobis promittamus, quid de aliis ejus ſcriptis ex te ſcire avemus. Quid tu etiam egregio publico mugineris, niſi moleſtum eſt, proxime nunciabis. De Arnobio nuper ſcripſi, eum Auctorem mihi decretiſſimum eſt edere. Oro te ne mihi Stewechianas emendationes invideas. Hamburgi quidam inſulſus homo eſt *Gevardus Elmenhorſtius*, is molitur editionem *Arnobii* & *Minucii*, ut ſcilicet mihi Wouwerioque meo ægre faciat. Hujus ſtulti hominis conatus aut te aut me antevertere omnino expedit. Optimos ſcriptores foriis ſuis conſpurcabit. Novi olidum tenebrionis ingenium, quod vel ipſas ineptias ineptiores reddere poſſit. Sed de eo alius erit forte diſſerendi locus. Nunc ad literas tuas redeo. Tertulliani Apologeticum inſpexi *cap.* XII. *Cervices ponimus ante plumbum & glutinum & gomphos, ſine capite ſunt Dii veſtri*; ſanum eſſe & Scaligeri emendationem minime neceſſariam eſſe dicis. Addis inſuper eam tanquam ab immiti manu profectam eſſe. Bona verba. Eho. non verum, non etiam veroſimile. Ubi ſic loquitur vir illuſtris? Oro te, vulgatam ſcripturam mihi expone, & virum putabo. Echoici verſus, quos Sidonio *lib.* 8. *epiſt.* XI. reſtituere vis, qui ſint, juxta cum ignariſſimis ſcio. Nec Græca eſt vox, nec Latina eſt, quantum commemini. In Martiale *ſcriptus* tibi *decantatus* eſt, & carmen illud refers ad ludos Capitolinos. Ego totum epigramma diligenter examinavi, ſed quod ad ludos Capitolinos referrem non inveni. Utinam ſchedæ tuæ me expedirent! Quippe ſine his miſer æſtuo

——— ——— *veluti minuta magno*
Deprenſa navis in mari
Veſaniente vento.

Siquid tamen judico puto *carmen votivum* eſſe pro ſalute Nervæ, quem aurea ſecula induxiſſe ait, cum ſub aliis Imperato-

ribus ferrea fuissent. Hoc enim est, quod invocet Jovem nunc primum auro circumscriptum. Hoc age mi Heriberte. Si sententiam tuam præpollere existimaveris, schedas excute, & quæ huc faciunt transmitte. Ad alia item Martialis loca, quæ evolvenda tibi nuper proposui, respondе. Vix credas quam me istorum locorum evolutione tibi adstricturus sis. Desinerem hic, nisi in fine literarum quærere te viderem, quid sentirem de illo versu *Traducta est Gyaris* vel *Tradita Getulis*. Vix aliud possum quam variantes lectiones adscribere. *Tradita Getulis* scriptura est optimi Palatini, & eam in nostra editione secuti sumus, quam etiam pro virili in Animadversionibus exponimus. *Traducta est Getulis* MS. Florentinus, quo usus olim Angelus Politianus, ita etiam Cambdeni membranæ & vetustima editio. *Traducta est Gyaris* notatur ad oram Codicis Juniani habere editionem Aldinam. Quam lectionem si antiqui libri comprobarent sunt qui retinendam censent. Gruterus noster Merulæ Alexandrini commentum esse dicit. Ab Agretio tamen Grammatico ad eum modum citari non diu est quod didici. In aliis libris est, *Traducta est Geticis* & *Traducta est Cybaris*. Non me latet Clariss. Lipsium emendasse *Traducta est titulis*. Minus bene. Habes variantes omnes scripturas. Plausibilis tua ex historia conjectura nunc ubi est? Val. Lugd. Batav.

Oro te si in Dn. Aubertum Miræum incideris, ut eum meis verbis salutes. Faveo viro docto tam insigniter doctorum Manibus faventi. Prodiit his nundinis vernalibus Venantius Fortunatus auctior & emendatior opera ac studio cujusdam hominis docti è Societate vestra. Quem ut nuper inspexi quædam menda adhuc emendanda illum reliquisse animadverti. Quod reprehendendi animo non dico. Nemo enim, ut togatorum doctissimus Varro dicebat, reprehensus est, qui è segete ad Spicilegium reliquit stipulam. Sane si auctor tanti esset in XI. Carminum libris innumera loca restituere possem ope Codicis antiqui notæ, ut ita dicam, Opimianæ. In libris de *vita B. Martini* non pœnitendam operam navavit R. P. Christophorus Brouwerus. In iis ego præter hæc bina loca parum possum. *Pag.* 320. *lib.* 3. ubi Martinum templum Domini & cetera vidisse scribit:

Vidisti,

Digitized by Google

Vidisti, inquit, *templum Domini diademate fulcum,*
Vidisti thalamum sponsi super omnia pulchri
Compositum geminis auroque ostroque decorum.
Qualis jaspis erat pedibus laterique topasus.
Qui digitis anuli viridi fulgore venusti?
Quales armillæ, dextra ardescente jacintho?
Quanto zona die lapidem radiabat honore?
Cycladis aut qualis catacliftis effora rasis?

P. Brouwerus hic Lamias turres & solis pectines loquitur, dum *catacliftam* vestem undique clausam exponit, & Auctorem *cycladem* describere ait efforatam, ex qua conspicui catacliſti certis locis eminerent, quod cultus specimen apud nobiles hodieque in deliciis. Nugæ. Lege me auctore

Cycladis aut qualis cataclyftis etfora rasis.

Quanta, inquit *catacliſta* (seu *cataclyſta*) cycladis. Niveam fuisse cycladem dicit Apulej. *Misel.* XI. *p.* 200. *veste nivea & cataclyſta præniteris sequebatur chorus.* Quo loco perperam *Catacliſta* ex Tertulliano reponit Colvius. Stragulæ vestis genus *Catacliton* est, ut ad Afrum illum jam pridem viri docti annotarunt. *Catacliſta* vestis nivea & lota. ἔκφορα autem propria apud Architectos projectum mutulorum. Mutulos architecti corvos vocant. Vid. M. Vitruvium *lib.* 4. *cap.* 2. *& lib.* 6. *cap.* 2. Abusus eo vocabulo Poeta barbarus, cujus scripta qui ad Prisciani libellam examinat, næ is Venantio multo barbarior. *Lib* 4. *p.* 334.

——— ——— *oritur violentia venti,*
Exiliunt fluctus, feriunt cava vela rudentes;
Nutat pontus iners, rapiuntur fœna chirusis.

Pro *chirusis* parum notis reponere amat P. Brouwerus *chirothis*, ut sit conti genus, quod *manus* appellavit Lucanus, ea

Digitized by Google

ſcilicet componendi forma qua dicimus *ophiuchis*, etſi quoque *chamulcis* reſtitui poſſe eidem videatur quod etiam in inſtrumento nautico ponitur inter machinas tractorias. Nugæ. fidenter dico & legendum edico *rapiuntur ſigna ceruchis*, quomodo editum. *Ceruchi* navium funes, κεράχοι. Κεράχοι proprie rudentes. *Opiferas* vocari monet Iſidorus

——— ——— *hic quum mihi ſemper in altum*
Surget, & inſtabit ſemper minor Urſa ceruchis.

Lib. eod. *p.* 341.

Hic tibi Brima fluens, iter eſt Retenone ſecundo,
Ingrediens Atheſim Padus excipit.

Hoc loco P. Brouwerus nos ad *Marchiam Tarviſinam* remittit à Leandro depictam, in qua uno excepto *Retenone* cetera diligenter loca ſubjiciat. Credo equidem *Retenonem* apud ipſum locum non habere, nec hic locum habet, ſi paulo penſiculatius Fortunatum examines. *Retenone* igitur monſtrum verbi in *rumore* mutandum cenſeo, totumque locum ita reſcribendum

Hic tibi Brima fluens iter eſt, rumore ſecundo
Ingrediens &c.

Ad calcem notarum ſuarum adjecit inter alia Papæ Damaſi verſus in Sanctum Paulum Apoſtolum. Quos cur tam mutilos lacuniſque tot obſitos ederet cauſam non video, cum integri extent in volumine Chriſtianorum Poetarum à Georg. Fabricio publicato Ann. 1650.

EPIST. XIII.

Joh. Frederici Gronovii.

De Statii Papinii Sylvis.

ILluſtriſſime Domine. Pluſculi menſes elapſi ſunt, cum literis ad te unis allegatis memoriam mei, ſi tamen, in animo tuo renovare ſtudui. Eas recte curatas dubitare juſſit ſilentium tuum,

Digitized by Google

tuum, vetuit affirmatio Clariſſimi & optimi viri fratris tui. Evenit itaque ſine controverſia, quod verebar olim, & graviſſimæ occupationes tuæ, quibus moleſtus interſtrepebam, malæ tractationis me condemnarunt, & exoptatum reſponſum mihi inviderunt. Cæterum quum acerbiſſima mihi hujus errati cogitatio ſit, uno tamen me conſolor & fraudo diſſidentem animum, quod licet intempeſtivus & gravis obſervantiæ tamen meæ teſtimonium perhibuerim. Atque hæc res nunc quoque ad eundem lapidem offendere me adigit. Quaſi enim non ſimplex inſania ſufficeret promittere Diatribam in P. Papinii Statii ſylvas, ecce, præſtiti. Quam cum ὀξυδερκεστάτους oculos tuos ſubire minime deceret, quia tamen publicata ſubtrahi vix poſſet, ipſa ultro ſe accuſatum ad te venit, vir maxime, aut ſupplicatum potius, ne propter vilitatem operis ſpernas autorem, ipſique ignoſcas, quod ſplendorem interdum appellatione illuſtriſſimi nominis tui quæſiverit. Et quoniam non ea tua de nobis ſpes fuit, ut communicatis doctiſſimis animadverſionibus tuis eam augeri dignam putares, nunc, rogo, ſi tamen ullam horam tam indigne perdere poteris, ut hæc legas, quæ tamen rectius à te diſcere potueramus, ea notes obelis tuis, ac noſtram imperitiam corrigas. Scio enim quoties falli me oporteat, antequam ad veritatem perveniam. Sunt autem non pauca ibi, quæ à Salmaſio tuo didicimus. Ea forte tanti erunt, ut reliqua etiam fugitivo oculo perluſtres, multaque in iis ruditatis noſtræ veſtigia deprehendas. Quæ hactenus à te condonari peto, ut in tuorum me cenſu retineas, non ut notatione cenſoria iſta plectere, meque de iis comiter monere dedigneris. Si non ſemper extra ſcopum jaculatus ſum, ſi non una litura hoc opus indiget, expectabo judicium tuum animadverſionemque, & quod hujus opuſculi editione peccavi, hoc Caſauboni epiſtolis mea cura publicandis propediem σὺν δαίμονι excuſabo. Vale vir incomparabilis & ama Excell. veſtræ devotiſſ. Joh. Frid. Gronovium.

Digitized by Google

JO. ISACIUS PONTANUS

V. Cl. Petro Scriverio

Cutio idem quod porcus. Vetus vox Gallica.

EPIST. XIV.

QUod humaniſſimis tuis æque ac doctiſſimis literis, ſive reſponſo potius, quod à me præterito autumno ſuper voce *Cutio* inter cetera didiceras hucuſque nihil repoſuerim, haud alia cauſa fecit, quam amicitiæ, quæ inter nos feliciter eſt cœpta, fiducia, tum & ipſa res, quæ agitabatur, reſpondendi celeritatem haud magnopere efflagitans. Tamen veniente hoc tempore Lugdunum Batavorum harum gerulo, amico noſtro, haudquaquam negligendam occaſionem exiſtimavi. Etenim locus, quem indicas, Marcelli Empirici ſuper ea voce *Cutionis* à me continuo inſpectus fuit, repperique prout memineras: tantum quod Gallica lingua ita appellari additum non reppererim, niſi alius fortaſſe in promptu tibi locus ſit præter utrumque, quem Index commonſtrat. Interim ſufficit ad id evincendum, quod ſubjicit epiſtola tua. Unde collegi haud aliter Gallorum vetuſtiſſimos id vocis intellexiſſe; quia hodieque vos Galli *Cutionem* porcellum vocatis. Nec alio etiam eunt Belgæ noſtrates, quibus *Sœge* dicitur. Eſt autem vox *Soege* ſuem indicans. Habet quippe Lexicon Teutonico-Latinum Kiliani *Soegh*, *Seughe*, *ſus*, *porca*, item *Soegh*, *aſellus*, *cutio*, *multipeda*, *porcellio*. Quin & apud eundem Kilianum reperies *Knaken*, *porcellus*, ut conſtet etiam hinc haud aliter noſtrates Theutoneſque, quam Galli olim vetuſtiſſimi, ut plurimum locutos. *Knaeken* enim diminutivum eſt à *Cutio*. Eſt & mentio *Cutionis* in Junii Nomenclatore, qui haud protrita commemorat. Sed jam quem diximus haſce poſcit. Te igitur vir Clariſſime & Præſtantiſſime quam feliciter valere ac ſalvere jubeo. Raptim Hardervici Gelrorum x. Martii ſtilo noſtrate 1635.

EPIST.

Digitized by Google

EPIST. XV.

IDEM

V. CL. STEPHANO STEPHANIO Eloquentiæ Professori in Academia Regia Sorana.

Celsus explicatur.

MI Stephani post longum tuum meumque silentium tuæ me prævenere, tristia lætaque nunciantes, sed ita ut hæc prævaluisse, postque nubila serenitatem reluxisse tibi intelligam. Ita scilicet, ut ille ait, Dîs complacitum, voluptati ut mœror comes consequatur. Gaudeo nunc igitur, mi optime Stephani, comparem novam, novamque nuptam, filiam Clarissimi viri in Samo Danica Præpositi meritissimi M. Eliæ Eisenbergii filiam Thaliam Eisenbergiam, à summo numine destinatam tibi redonatamque. Cum hac ut diu felicisterque vivas, & illa tecum, Deum Opt. Max. precor. Poëmata mea quod visa tibi, non missa sint, facit sæpenumero penuria eorum, per quos mitti hæc talia commode queunt. Nunc epistolam hancce vel inter primos habe, extortam, ut videbis, mihi à Jesuitastro quopiam, cujus nec nunc quidem nomen scio. Et habeas eam, ut ἀνάθωμα aliquod Colloquiorum tuorum, quæ sane me haud simplice vice, legentem ea relegentemque affecere. Thesaurum quendam ac panopliam omnis doctrinæ teneris adhuc mentibus instillare per hæc crepundia, egregia ac felici via instituisti. Nec alia mihi paratior videtur ratio, qua non linguam modo, sed sapere etiam juventus discat, & omnium simul scientiarum gustum percipere vel aliud agendo: Quod adfertur ex Celso p. 282. *venæ vehementer agitantur, venarum exigui & imbecilli pulsus &c.* addendum his, ita vulgum loqui, & ejus more locutum accuratissimum alias authorem Celsum. Non enim venas sed arterias agitari, earumque pulsus in explorandis febribus solere pertentari, cum arteriæ solæ, non venæ pulsum habeant, nihil sit certius. Disputat hac de re prolixe atque erudite Aul. Gellius *cap.* 10. *lib.* 18. arguens Medicos hic pervulgate magis quam recte loquentes, quamvis

&

Digitized by Google

& Senecam haud aliter locutum reperias *epist.* 22. Quod reliquum est, mi Stephani, te Deus Opt. Max una cum tua quam feliciter servet & sospitet. Harderv. 2. Novemb. 1634.

EPIST. XVI.

IDEM

V. CL. MATTHÆO VOSSIO S.

Quæ insula Brittia apud Procopium. Quinam Varni, Arborichi.

ORnatissime, Matthæe Vossi, insulam Brittiam Procopii, quæ secundum Grotium nostrum Britanniam dicitur contra aspicere, ipse Procopius, ut verba ejus habent, sitam memorat in Oceano, ex adverso maxime ostiorum Rheni, inter Britanniam & Thulen insulam. Græca enim ita habent, ut edidit Hœschelius: Βρεττανίας ἡ μὲν Θούλης τὴν νήσου μεταξὺ ἔστιν. At quam aloga ista, quamque sani in istis nihil, quis non videt, qui modo aliquam Boreæ & tractus hujus notitiam habet. Si Brittia erit, aut fuerit, aliqua insula præter eam, quæ hodie appellatur magna Britannia, ea & hodie esset, præsertim cum tantæ fuerit magnitudinis, ut tres diversas ac numerosas nationes, Anglos, Frisios, & Britones continuerit, ut idem addit continuo Procopius, & solos in his Anglos centum armatorum millia ad bellum suffeciisse referat. At hodie nulla est alia, præter hanc, quæ magna Britannia vulgo Anglia vocatur, igitur nec aliam esse dicendum. Errare interim, & fando quæ accepit Procopius, vel ad Bataviam traxisse videtur, Brittiamque vocasse, aut confudisse, quæ distinguenda erant, Britanniam, quæ est ex adverso in Galliis, cum eadem hac insula. Si vero *Brittiam*, Bataviam, illam vero (Britanniam dico) eam insulam, quæ hodieque vocatur magna Britannia, putaverit, quam iterum hic lato modo est hallucinatus, eam, Bataviam inquam, inter Thulen & Britanniam ponendo mediam, tum & populos eos eidem adscribendo, quæ ad solam pertinere scimus insulam Britanniam. Sed quid in Procopio hæc talia miramur, qui passim & solens à vero hic deviat? Sic idem Thulen

insulam

Digitized by Google

insulam pro Boreæ totius ampliſſimo illo tractu Suediæ, Daniæ, Norvegiæ, non hic modo ſed & alibi accipit, ut monſtravimus in chorographica Regni Daniæ deſcriptione *p.* 682. & *Varnos*, qui ſunt circa mare Balthicum Saxoniæ populus, ubi nunc eſt Roſtochium incipere ait à Danubio. Et *lib.* 1. *bell. Gotthic.* Armoricos, qui habentur in maritimis Galliæ, Arborichos nominat. Torſerat me, fateor, haud leviter is Procopii de Arborichis locus, in Originibus olim meis Francicis, ſed poſtea evolviſſe feliciter me in eadem Daniæ chorographia exiſtimo pro Arborichis Armoricos reponendo, ut videbis *p.* 714. Quod & poſtea ſtatuiſſe quoque repperi gaviſusque ſum eruditiſſimum Ægidium Bucherium iis in annotatis, quæ Joh. Chapeavillii Canonici Leodienſis hiſtoriæ de Epiſcop. Leodienſib. ad calcem *to.* 2. ſubjecit. Ea autem quæ relata Procopio *lib.* 4. *bell. Gotthic.* de Anglis deque Varnis, præter quæ ab aliis adducta ſunt, haud leviter illuſtrant verba Eginharti, Procopianis longe ſaniora, in vita Caroli Magni, quorum initium eſt: *Saxonum gens, ſicut tradit antiquitas, ab Anglis Britanniæ incolis egreſſa per Oceanum navigans Germaniæ littoribus, ſtudio & neceſſitate quærendarum ſedium, appulſa eſt in loco, qui vocatur Hadaloha. Eo tempore quo Theodoricus Rex Francorum contra Herminfridum Ducem Thuringorum generum ſuum dimicans terram eorum crudeliter devaſtavit ferro & igne &c.* Ubi *Saxonum gens* ii ſunt, quos *Varnos* vocat Procopius, Germaniæ littora, inſula erit, quæ Procopio dicitur haud procul à littore. Grotius, ut dictum, noſter ad Bataviam ſuam referre viſus eſt. Hæc velut digito intento & obiter, dum alio nos trahunt alia, non potui, quin tibi Ornatiſſime Matthæe, ſubindicarem, momentum, ut putamus allatura aliquod hiſtoriæ, quam paras, Hollandicæ. Etenim plane ad guſtum fuit meum, quod exhibuiſti jam nuper mihi ſpecimen ejus MS. prima gentis initia ac res, aliquot libris ſuccincte complectens. Quo haud dubiam fœnerabis lucem iis, quæ latent adhuc ea hiſtoriæ parte. Tu modo, quod cœpiſti, feliciter facias. Et id ut poſſis Deum oro, qui te exemplo operum laborumque paternorum ad gloriam omniaque præclara graſſantem, diu ſervet ad præſtet incolumem. Dab. Harderv. Gelrorum CIↃ. IↃC. XXXV. ipſis Cal. April. ſtilo noſtrate.

Digitized by Google

EPIST. XVII.

IDEM

CL. & REV. VIRO FESTO HOMMIO S.

De prosapia Eckiorum & quam hæc antiqua. De loco Pauli ad Corinth. XV. ℣. 40.

LIteras tuas adhuc, ut ita dicam, de manu altera calentes vix deposueram, cum altera calamum sumpsi, ut illis responderem, votisque satisfacerem amici tui, quem ex Eckiorum Gelrorum oriundum familia avidum indicas cognoscendi, quæ ad eam spectantia habeant memoriæ Gelricæ. Omnia adducere nec proposui mihi, nec etiam, quod & antea injeci, otii mei sit. Hæc suo tempore lectio ipsa & operis tractatio suggerere oportunius poterit. Nunc illud habe: ante duo & quod excurrit secula celebre fuisse *Eckiorum* inferioris Bataviæ vocabulum ac prosapiam, & anno præsertim 1418. sub Duce Reinoldo IV. *Eckii* cum *Rossemiis* & *Pieckiis*, & in his una cum Francone *Pieckio*, præcipuo veluti duce post cladem, quam Arculejus passus Gorcomii fuerat, impetere de novo Goricomios ausi. Memoratur inter hos *Denckenus* sive *Deenkens*, ut habent chirographa vernacula, *van Eck*, itemque *Ludolphus* sive *Loeff van Eck*. Et ad annum deinde 1456. occurrunt sub Arnoldo Duce *Gerbardus Doens van Maurick*, & *Bartholomei van Eck*, *geerfden*, sive hereditarii in *Eck*. Est denique mentio *Gerardi ab Eck*, sive *Gerrit van Eck*, in eo pacis tractatu, qui est habitus anno 1494. inter Carolum Ducem & Egmundanos. Est & mentio *Bartholomæi* de *Ecke* judicis Bataviæ sub annum 1282. quæ vel inter vetustissimas habenda. Et hic dum sumus, mi Feste, patere stilum alio imo ad te vertam, ad te inquam Theologum, ipse de Historico repente futurus Theologus. Monui nec scio an tanti fuerit monuisse unum alterumve de idiotismis, qui irrepserunt in versionem Belgicam veteris *Fœderis*, occupantque & fœdant non uno in loco Biblia nostratia. Sunt autem ejusmodi hæc, quæ irrepsere profectaque ab iis, qui editionibus Belgicis sacri illius voluminis olim

Digitized by Google

olim præfuere, nati fere in ea Belgii noſtri parte, quæ Galliæ eſt quam proxima. Hi plerumque adſpirationes in communi ſermone admittunt, ubi neceſſum haudquam eſt. Sic *bontfanger* pro *ontfanger* aliaque talia efferunt. Et iidem detruncantes ſæpenumero, quod exprimi quàm maxime debuit, pro *heerlick eerlick* dicunt. Quod ſane magnum momentum rebus adferat, non tam quum effamur, quam tum præcipue, cum typis aliquid deſcriptum publici monumentis legendum exhibetur. Quis enim non fateatur aliud longe eſſe noſtratibus *een heerlyck man*, & aliud *een eerlick man*? Promiſcue vero hæc poni, aut alterum pro altero, in opere præſertim alicujus ponderis, cujuſmodi eſt hic maxime ſacer Bibliorum Codex, exhiberi quis non jure indignetur? At occurrere hujuſmodi in editionibus Belgicis, quæ ſunt in manibus, ſacri hujus Codicis, etiam in editionibus illis, putantur caſtigatiſſimæ, reperies haud ſemel? Et ut exemplum videas, legitur ad Corinthios ** *cap.* 15. ℣. 40. ut verba primo Latina ponam: *Et corpora ſunt cœleſtia & corpora terreſtria, & alia cœleſtium gloria, alia vero terreſtrium: alia gloria Solis, & alia gloria Lunæ, & alia gloria ſtellarum; ſtella enim à ſtella differt gloria.* Sic in vulgatis paſſim editionibus. Valla pro *gloria* reponendum *majeſtas* monuit, quod miror non arripuiſſe interpretes emunctiores. Jam vero eadem Belgica videamus: *Daer ſyn hemelſche lichamen, ende daer ſyn aertſche lichamen, maer een ander eerlicheit hebben de hemelſche, een ander de aertſche. Een ander eerlicheyt heeft de ſonne, een ander eerlicheyt heeft de mane, ende een ander eerlicheyt hebben de ſterren: want de eene ſterre is van de ander verſcheyden in eerlicheyt.* Paſſim ut vides poſitum *eerlicheyt* pro *heerlicheyt*, quaſi de honeſtate corporum ageretur. At ſingulis illis locis ſi *heerlicheyt* reponatur, recte ſe cuncta habebunt, ſtabitque ſenſus, quem res ipſa authorque efflagitat, indicare volens corporum ſingulorum mirabilem in ſuo cujusque genere majeſtatem. Et optime præterea vox ea reſpondebit Græcæ δόξη, quam ut dixi omnium accuratiſſime reddendam Valla voluit per vocem, quam poſui *majeſtatis*. Sed ut alibi fere ita & hic, vix ad illa, quæ optima, attendimus dum noſtra amamus, alienorum incurioſi. Verum ad hoc ædificium alii majoris momenti alia adferent, nos minuta & floccos damus. Quæ tamen ipſa qualiacunque, qui candor eſt tuus, mi Feſte Ornatiſſime,

** Epiſt. 1.

tissime, haud adspernaturum te spes habet. Dab. Harderv. Gelrorum 3. Non. April. stili nostratis 1635.

EPIST. XVIII.

IDEM

Generosiss. Baroni

STANISLAO VITELLIO ZALENSKI, S.

Taciti locus contra Lipsium exponitur.

MItto ad te, Generosissime Stanislae, iteratam editionem Flori mei, quomodo promiseram coram, inscriptum, ut videbis, Illustrissimo conterraneo tuo Bugislao, ac ei destinatam traditamque typographo, antequam in Angliam Galliasque hinc idem Illustrissimus recederet. Quod addo, ut facti occasionem intelligas, ac simul incuses mecum typographi tarditatem, qui aliud in se receperat. Taciti locus, *Proditores ac transfugas arboribus suspendunt. Ignavos, & imbelles, & corpore infames, cœno & palude, injecta insuper crate, mergunt*, qui habetur in Germania, de quo Ultrajecti cum essem, inter nos agitabamus, satis se ipsum explicat, nec ulla egere eum rescriptione, cujusmodi Lipsius tentaverat, ostendunt, quæ proxime sequuntur ista: *Diversitas supplicii illuc respicit, tanquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi.* Priora ecce delicta, *proditiones* inquam & transfugia, *scelera*, at quod sequitur *flagitium* vocat. Et id ut occultum, & genti Germanicæ haud suetum, sed ab exteris vicinisque Galliis atque Italia invectum, non ut priora illa propalam inque exemplum, ac terrorem, sed in abdito & latentius, quam ut intelligeretur, puniviſse Germanos innuit. Atque ita salva manent authorum aliorum & præsertim Quintiliani verba, quibus nihil tale noviſse Germanos asseritur, quæ & Lipsius inter cetera pro sua adducit correctiuncula, Lipsius inquam, qui ut constat *torpore* pro *corpore* legendum volebat. At, Lipsi Clarissime, quis ignaviam & torporem, flagitia Germanis habita te docebit? Quis item similiter desidiam aut imbelliam capitali non tantum sed tam

Digitized by Google

tam atroci ſupplicio affeciſſe dicet? Contrarium ſane author ipſe tuus Tacitus habet, qui *eadem* hac ſua *Germania* de Cattis agens inquit: *ignavis & imbellibus manet ſqualor. Squalorem* ait ejuſmodi ſequi, id eſt, extolli nuſpiam à popularibus aut haberi in pretio, ut omittam deſidiæ alias vitium non ſemel impingere eundem Germanis, ut cum ait, *totos dies juxta focum atque ignem agunt*, & denique de Peucinis Baſtarniſque loquens, quos Germanis mavult quam Sarmatis adſcribere, eos *ſordes* eſſe inquit, (Germanorum) omnium ac *torporem.* Ex quibus & hoc patere nunc puto, non poſſe conſtare Tacito ſuum ſenſum, niſi retenta lectione, quæ eſt Codicum omnium, & ea retenta purgari abunde hic innoxium Germaniæ populum, dum vitium aliis Galliæque ac Græcis aut impunitum aut familiare ab ipſis atrociter adeo punitum, inque abyſſum quaſi ipſam, qui ejus agerentur rei, abditos merſoſque commonſtretur. Sed ohe jam ſatis eſt ohe libelle. Ad te redeo, Generoſiſſime Staniſlae, quem poſtliminio & Ultrajecto domum redux hac compellandum charta ſalutandumque volui, ut oſtenderem, miſſo ſimul, quem dixi, hoc Floro ſuavem mihi ac gratam eſſe, quæ inter nos, ut & ephorum tuum, virum egregium, Andream Reſiſchi, acta eſt, conſuetudinis memoriam, ob illa præſertim erudita colloquia, & addo convivia, quibus non tam corporis quam animi præcipue paſtus quærebatur. Macte hac virtute Staniſlae patriæ aliquando tuæ ac eruditæ nobilitatis, qua patet quam latiſſime Polonia, ornamentum, ut auguror, future. Quod ut fiat, nec vanum ſit augurium, Deum ter Opt. Max. rogo, qui te per oras Europæ cultioris feliciter peregrinantem ducat, ac domum poſtremo, inque lares paternos quam feliciſſime reducat, tum & lætum optatumque tuis omnibus ſiſtat reponatque. Dab. Hardervici Gelrorum VII. April. 1635.

Digitized by Google

EPIST. XIX.

*SMETHIO suo Viro Clariſſ.

JO. ISACIUS PONTANUS

Quæ forma crucis Servatoris noſtri Ieſu Chriſti.

HIems nos premebat, cum tuas acciperem, mi Smethi, nunc æſtas ſe aperit, & una ego poſt altum ſilentium os oculoſque ad te reflectens ſignifico placuiſſe luſus veſtros, tuos inquam tuique collegæ, D. Leonis in cereviſiam veſtratem *Mollam*, aut ejus ut verius dicam vocabulum, luſus inquam & conjecturas. Nam hærere adhuc eam rem, & Delio alio aliquo eſſe opus, qui liquido explanet, puto. De Centurione recte judicas, & ut cætera mittam illud ſufficere exiſtimem demonſtrandum remotiora eſſe *Vetera*, quam ut eſſe Batavorum hoc opidum poſſit, quod dicat Tacitus Civilem, raptis quæ ferri poterant, ex eo in inſulam conceſſiſſe. Quæ celeritas vel ſaltus potius quomodo *Veteribus* applicetur aut quadret? Sed de his alias & alibi, ſi Deus volet. Nunc aveam intelligere, an aſſentiri mihi poſſis, & tui an juvare queant tot nummi totque tumbæ arulæque, & ſiqua cetera, quæ ſervat pinacotheca tua domeſtica, ſive Pandora eſt, antiquitatis mediæ, infimæ, ac ſupremæ ceimeliis fœta, crucem ſcilicet Domini Servatoris noſtri Ieſu ea fuiſſe forma, qua exprimitur in nummis Conſtantini Imperatoris iſta ſcilicet ✠. Ego quemadmodum id adſeverandum putem, paucis tibi aperiam. Exiſtimo enim ſtipitem fuiſſe rectum illud lignum, & id in locis, quæ erant ſuppliciis deſtinata, cujuſmodi erat Hieroſolymis locus Golgota, firmiter terræ infixum perpetuo ſtetiſſe, & crucem quæ hac nota adumbratur ✠. ei, ubi opus eſſet, additam, & eam crucem ſtipiti, ſeu ligno recto nondum adfixam non incommode geſtari ab homine potuiſſe, quomodo de Chriſti cruce memoratur, qui ſuam geſtaverit. Talem crucem, de quibus dictum, vetuſtiſſimos Conſtantini nummos, qui eam adfirmant, depingunt quoque verba illa Hieronymi *cap.* 31. in Ieremiam. *Decuſſare* eſt per medium ſecare, velut

ſi

Digitized by Google

si duæ regulæ concurrant ad speciem literæ ☩. Nec aliud exprimere voluit Eusebius in vita Constantini, ubi explicans crucis formam ait in hac figura ⁋ partem mediam charactere *P* signatam esse stipitem, cui ut dixi adnectebatur ipsa crux, & ei exinde adnectebatur brachiis pedibusque expansis ac divaricatis, qui erat cruci affigendus. Quibus accedit, quod Artemidorus *lib.* 2. *cap.* 18. dicat crucem ex lignis & clavis confectam. Et adde Tertullianum memorare Christum quatuor clavis cruci affixum, & quendam etiam apud *Plautum* servo bis affigendas manus bis pedes imperare. Unde & iterum *Tertullianus* quærens, quæ sit forma Crucis, haud aliam fuisse ait, quam est hominis *natantis*, quasi dicat *natantem*, dum & brachia & pedes sejungit & explicat, describere ac formare crucem, crucem inquam quæ stipiti affigebatur, ut ita facile jam intellectu sit, quod dicitur, suam quisque crucem portasse, si de cruce accipiatur, quæ stipiti affixa Alias immane pondus, nec unius bajuli, quis non agnoscat? Habes, mi *Smetbi*, sententiam quæ de *Cruce* est, meam, brevem ut puto & liquidam, si ad exemplar, quod indicavi, exigas nummi nummorumque Constantini. Alias dari cruces & formas cum ævo mutasse, de quo licet multi multa dixerint, haud tamen dixisse omnia, non me latet. Desinam tamen nec exequar hæc pluribus hoc tempore, ne ego tibi fixisse crucem insimuler. Tu quam feliciter vale, *Smetbi* Ornatissime, ac tui amantem ama. Dab. Hardervici Gelrorum XII. Maji 1635.

HUBERTUS BUCHELIUS

Canonicus Trajectensis,

Capitulo S. Mariæ Trajectensi S.

De insolentia Hispanorum.

EPIST. XX.

OPtime novistis, quod ego longe majora vel ad duplum sive triplum damna & molestias perpessus sum, qui non solum per integrum triennium absque aliqua respiratione & induciis

duciis in domo mea Duces, ſigniferos, decuriones Hiſpanos, ſed iis multos & magno numero admixtos gregarios milites habuerim in tanta quidem copia, ut nonnunquam duodecim lectos ſternere cum ſuis ſtragulis, tricliniis, & requiſitis, ac omnia ad eorum nutum & uſum comparare & adornare coactus fuerim. Et breviter, poſſum liquido demonſtrare me ultra mille daleros imperiales expoſuiſſe pro iis ſuſtinendis ac ſervitiis adminiſtrandis præter ipſorum rapinas, furta, deſtructiones, & ſupellectilium expilationes uſque ad plumbi ex tectis & canalibus ablationem, & clauſtrorum ac ferramentorum ex ciſtis, januis, abacis direptionibus. Sed quid hæc commemoro apud vos? qui optime noviſtis, quod cum gladios Hiſpanorum quotidie in caput meum exertos viderem, ut illorum tandem inſolentiam & truculentiam effugerem, coactus fuerim relictis laribus & focis inde diſcedere. Ex *fol. 60. lib. E.* apud D. Arn. Buchelium, qui Latina & Gallica hujus & prioris ſeculi continet.

JANUS GRUTERUS,

Isaaco Causabono S.

Caſauboni laus.

EPIST. XXI.

TRiennium eſt, ex quo regionum illud cor Galliam peragravi &c. heic unum tantum maximæ calamitatis cumulum fuiſſe, ex itinere deflectentem in amplexus tuos non iviſſe, & famam illam, quam vix orbis capit, tam auguſto corporis limine clauſam vidiſſe.

EPIST. XXII.

Ex literis Madriti ſcriptis xv. *Maji &c.*

De caſu Caroli Hiſpaniarum Principis.

N. N.

PRinceps Carolus 19. *Aprilis lapſus eſt de gradibus, quibus deſcenditur è cubiculo in hortum: eo caſu læſum eſt caput, ſed vulnus*

Digitized by Google

vulnus contemptum est: undecimo post lapsum die incidit in febrem vehementissimam, adeo ut de Principis salute Medici & Chirurgi desperarent, nam 21. à lapsu die amisit usum linguæ & oculorum, gutture & tota facie mirum in modum inflata, in tantum, ut medici negarent eum posse amplius quam tres horas vivere. Hæc acciderunt Principi Compluti. Rex vero gravi filii morbo commotus Compluto discedit Madritum, abditque se in cubiculum in conventu ordinis Divi Hieronymi, *nemine ad colloquium admisso, neque ibi mensam aut lectum sibi sterni patitur, omne tempus consumpsit lachrymis & orationibus. Ipsa nocte qua Rex profectus est, qui substiterunt apud Principem animam jam agentem, divinitus moniti, jubent adferri corpus cujusdam sancti viri, qui in eadem urbe mortem obierat ante annos quadraginta, clarus in vita opinione sanctitatis & post mortem aliquot miraculis. Nomen ei Diegus, hoc est, Jacobus. Hujus cadaver in lecto Principis collocant, & manum Principis super faciem mortui ponunt. Tum statim Princeps aperit oculos, sternutat, & loquitur, effluente per nares multa sanie. Inquirit, quid sibi vellet cadaver in lecto positum, & re cognita promittit se vita comite daturum operam, ut Diegus in numerum Sanctorum referatur. Quo dicto conversus in sinistrum latus obdormit integras septem horas. Excitatus somno cibum postulat, & avide comedit. Tum medici contemplati locum capitis læsum, reperiunt eum plenum sanie, quum ante semper fuerit siccus: nam omnis humor deciderat à capite in ima quæque loca. Ex ea die qua corpus Sancti illius à Principis manu contactum est, cœpit magis ac magis convalescere, ita ut jam sit judicio Medicorum extra periculum. Rex certior factus de meliore filii valetudine mittit Principi imaginem quandam Crucifixi, in quo unus clavorum Christi Domini nostri esse perhibetur. Qua in manus sumpta Princeps tanta devotione, ut præsentibus omnibus lachrymas excusserit, in hæc verba Deum oravit,* Domine, *inquit,* tu nosti omnia, si permansurus sum in ministerio religionis fidelis, redde mihi incolumitatem: Sin minus, jam satius est me mori. Fiat voluntas tua. *Hanc orationem clare pronuntiavit 22. infirmitatis die. Rex vero audita filii meliore valetudine egressus de monasterio &* Madrito *redit Complutum visurus filium, evulgato prius* Madriti *mandato, ut captivi quotquot ob æs alienum in carcere sive regio sive civitatis detinebantur, dimitterentur, persolutis debitis de Camera & fisco Regis.*

Digitized by Google

Et hæ hactenus quidem literæ. Addat Lector quas edidi inter Alciati & aliorum epistolas *Ann.* 1695. *p.* 350. Addat ex libello, qui ritum continet, quo S. Didacus fuit Divis adscriptus, pauca, quæ huc pertinent: *Pridie Idus Novembris* ** 1463. Compluti *ex hac mortali vita æterna fruiturus excessit. Cum* Carolus *Hispaniarum Princeps Ann.* 1562. Compluti *lethali morbo correptus & ad Medicorum desperationem ex vulnere in capite accepto gravissime laborans extremo tentato refugio ad S.* Didaci *corporis præsentiam confugisset, minimo temporis intervallo Divi suffragiis pristinæ sanitati restitutus est.* Relatio etiam potest addi de vita ejusdem & miraculis M. Antonii Columnæ Cardinalis: *Denique*, inquit, *cum* Carolus *Princeps Hispaniarum Ann.* 1562. *Compluti ex gravissimo casu graviter ægrotaret, nec ulla remedia illi profuissent, sed semper in deterius rueret, & omni humano auxilio (sic Medici testantur ac plene probatur) destitutus esset, eadem illa hora, qua medici illum moriturum prædixerant, melius habere cœpit, & intra paucas horas intercessione hujus beati sanatus est. Hæc omnia optime probant Medicorum illum curantium depositiones, nec non Patris* Mantii *ejus Confessoris: multi alii insignes & omni exceptione majores testes præter ipsiusmet Principis & Regis dictum, qui aperte se per intercessionem hujus beati viri à Deo sanitatem recuperasse ait, & verbis & scriptis pluries testati sunt.* Pompejus etiam Arigonius orat. ad Pontific. *Serenissimus Hispaniarum Princeps Carolus olim adolescens, Compluti, cum in regia luderet, è scalis quibusdam supinus cecidit, ac tam graviter offendit, ut ingens in capite vulnus acciperet. Cum & lethale vulnus omnibus videretur, & de salute tanti Principis ageretur, existimandum est humanissimum Regem, ac liberorum amantissimum nihil intentatum reliquisse, quod filio primogenito in tanto discrimine adjumento esse posset. Medicos undique accersit: remedia, quæcunque adhiberi possunt humanitus, adhibentur, omnia tamen vulneri cedunt; itaque desperata filii salute Rex receſſit: sepulturæ locus destinatur: panni lugubres, funeralia, exequiæ tanto Principe dignæ magna cum cura parantur. Postremo tamen astantium quorundam animus ad B.* Didacum *se convertit, postulatumque est, ut ejus corpus in cubiculum Principis deferretur, & prope eum locaretur: postquam id factum est, paucarum horarum spa-*

** In epistola pag. præced. *obierat annos quadraginta.* In epistola inter Alciati & aliorum epist. editâ supra cit. *is* XCII. *jaren doot geweest.* Quomodo hæc conveniunt?

Digitized by Google

ſpatio Princeps meliuſcule ſe habere ac potius reviviſcere cœpit: ut omnibus liquido conſtaret vitam ei non humanitus, ſed B. Didaci merito divinitus reſtitutam.

EPIST. XXIII.

JACOBUS HÆSIUS

Vir. Ampliſſ.

ADRIANO BURCHIO S. P.

De Petro Apollonio poëta judicium. Iacobi utriuſque majoris minoriſque quodnam martyrium. An recte pingatur Moſes cornutus.

AGnoſco ingenueque fateor te Chriſtianæ Reipubl. apprime utilem, honeſtam, & neceſſariam edendo Apollonio operam navaſſe. Nil huic tempeſtati convenientius in manus hominum tradi potuit. Habent hic ſpeculum, quod intuentes clare conſpicere queunt, quam ſimilis præſentium malorum cauſæ, quam ſimilis effectus exſpectandi, & quia ſine diſcrimine propria non licet, appoſite antiqua & aliena in lucem proferuntur. Fertur Æſopus, cum jam non palam vera loqui daretur ſub fabulis & apologis veritatem occuluiſſe & propoſuiſſe &c. Hic Apollonius vir gravis, caſtus, pius, & ſacer eſt, aptis ſimilitudinibus plenus, majeſtateque verendus. Paucula tamen, ut interdum bonus dormitat Homerus, emendatius ab eo edita maluiſſem. Offendit nonnullos quod Chriſtianus & presbyter, qui Deum Patrem, Chriſtum, D. Virginem Mariam, Raphaelem angelum introducit, Apoſtolorumque meminit, Calliopen, Muſas, Apollinem & quidem frequenter, invocat, maleque ſervat decorum. Rectius Juvencus, Sedulius, Prudentius, Proba Falconia, & fere omnes veteres & recentiores Chriſtiani poëtæ, Deum Patrem, Chriſtum & Spiritum Sanctum invocant. Male forſan etiam Latinos habebit, quod Apollonius, *Fol.* 12. ubi *Iacobi* minoris fratris Domini necem narrat, facit eum filium Joſephi nutritii Chriſti, qui ut plerique ſcribunt perpetuo cœlebs manſit, cum hic Ia-

Digitized by Google

cobus fit filius *Alphæi* ut eſt *Matth.* 10. *Marc.* 3. *Luc.* 6. ſed Apollonius authoritate Egeſippi, Euſebii, Chryſoſtomi, aliorumque Græcorum ſe defendere poterit. Diſplicebit & quod eum ſecuri vibrata cæſum dicat, cum *Abdias* Babylonius, *Iſidorus*, & alii omnes hiſtorici, quos vidi, eum fullonis fuſte pulſatum aſſerant, & quia *Apollonius* certo, ut ex circumſtantiis liquet, de Iacobo minore fratre Domini, filio Alphæi & Mariæ Cleophæ, non autem de Iacobo majore filio Zebedæi & Salomes mentionem facit, removenda nota marginalis tanquam alieno loco poſita videtur. Major quidem ab *Herode Agrippa* in foro venalium rerum à Flori Præſidis militibus valde moto truncatus eſt capite, *Actor.* 12. ubi nunc Armeni Iacobitæ inſigne templum erectum habent, atque ſuo more Chriſtum colunt. Minor, de quo hic ſermo, nonaginta ſex annos natus, cum 30. annos Hieroſolymitanæ eccleſiæ ſanctiſſime præfuiſſet, Chriſtum Dei filium conſtantiſſime prædicans lapidibus primum appetitus, mox ex altiſſimi templi loco præcipitatus eſt. Qui confractis cruribus jacens ſemivivus manus tenebat ad cœlum, Deumque pro illorum ſalute deprecabatur his verbis: *Ignoſce eis Domine, quia neſciunt, quid faciant.* Qua in oratione graviter ejus capite fullonis fuſte percuſſo animam Deo reddidit VII. Neronis anno, ut latius Abdias, Egeſippus, Iſidorus, Perionius &c. Ægre ferunt quidam, quod *Moyſen* epitheto cornigeri dehoneſtat, contra D. Pauli 2. *Cor.* 3. ſententiam, ubi aperte dicit faciem Moſis non quidem cornutam, ſed radiantem & glorioſam, ut & *Lucæ* 9. videre eſt &c. Ridiculum plane & Chriſtianis pictoribus indignum & poetis tantum vatem dicere, pingere, ſculpereque cornigerum inſtar hirci aut bovis. Narrabat Lovanii *Buſchius* meus præceptor Sylvæ ducis Moyſen propter cornutum caput eſſe puerorum terriculamentum. Mirandum quod eccleſia hujuſmodi ferat. Nec ſatis placebit Theologaſtris, ut reor, Deum patrem per Luciferum Iudæos ad rebellionem & ſeditionem impellere, inſtigareque, cum Deus ſit non culpæ, quod etiamnum hodie hæretici urgent, ſed pacis author. Pius lector rebellionem & ſeditionem poenam intelliget. Deus etiam nonnunquam peccata peccatis punit. Ingrata erit quibuſdam licentia Poetica in tam exiguo opere, atque obſoletorum, quale *fol.* 19. † *perculſerat*, uſurpatio. Typographi

† *Perculſi* non minus quam *perculi* apud Terentium & Horatium inveniur.

Digitized by Google

graphi quoque errata forsan auctori asscribent, quale fol. 31. *desierunt* pro *desierint* &c. Dat. Ann. 1586. prid. Non. Iunii.

EPIST. XXIV.

N. N.

Literarum apud Lusitanos & artium fastidium.

EX literis Rev. Patr. Antonii Lanbegois 11. Iulii. Conimbricæ; *Laus Deo; provincia nostra Lusitanica evasit edictum fulminatum de abolendis omnibus scholis, præterquam Eborensibus, & Conimbricensibus, duarum scilicet Academiarum. Prætexebatur inopia militum ad expeditiones transmarinas Africæ, Indiæ, Guineæ, Brasiliæ. Jam Rex subscripserat; sed Consilia Procurator noster apud Regem per Confessarium Reginæ per Reginam divertit. In hoc collegio Academæ Conimbricensis anno sequenti docebimus viginti sacerdotes, tot enim sumus. Professores hactenus semper fuerunt, non sacerdotes intermixti. Ædificatio novarum sedium seu classium promovetur in quam Rex é redditibus Academiæ dedit viginti millia aureorum &c.*

De Lusitanis Clenardus in literis Eboræ datis Ann. 1535. 26. Mart. *Omnes hic sumus nobiles: & magni probri instar est aliquam profiteri artem. An tu credis matremfamilias adire forum? emere piscículos? parare olusculum? nihil habet quod usui sit præter linguam, & quo tuetur nuptiarum titulum, mancipiorum plena sunt omnia. Æthiopes & Mauri captivi omnia obeunt munia.*

EPIST. XXV.

LAMBERTUS CANTERUS

Patri Suo. XIV. Iun.

De libro Coornbertii contra Lipsii Politica.

COornhart nescio quis Harlemi habitare dicitur, librum scripsit nostra lingua, qui Goudæ editur adversus libros Politicorum Lipsii, & præcipue adversus *cap.* 3. nisi fallor, li-

Digitized by Google

bri quarti, ubi de una religione agit, hoc titulo: *Het emmerken om Lipſius brant uyt te bluſſchen.*

EPIST. XXVI.

V. CL. GER. JO. VOSSIO

JO. ISACIUS PONTANUS, S.

Catulli locus repetitus. Conſtantini Magni patria.

** CAtulli loci emendationem meam, à te Voſſi optime atque eruditiſſime, preſſius inſpectam gaudeo: quamvis non ea mente, ut ſcis, ſed alia de cauſa, quod literæ illæ ad te meæ priores ſat indicant, eam ad te miſeram. Tamen gratum fuit tuam ſuper ea ſententiam ac cenſuram intellexiſſe, præſertim cum ego vivo adhuc Scaligero, nec ſcio an admodum refragante, eam notis meis Macrobianis inſeruiſſem: incitatus vel maxime ejuſdem viri verbis, qui vulgatam lectionem ut ineptiſſimam proſcribit, tam in Animadverſionibus ad Feſtum, quam in caſtigationibus Catullianis. Ubi nec ullum bonum ſenſum efficere poſſe vocem receptam *mulier* demonſtrat, dicendo, *quum deploraret Atys mutationem fortunæ ſuæ, & inter alia conquereretur, ſe ſimul mulierem fuiſſe, imo nunc eſt, quod conqueratur, ſe eſſe.* Et ſtatim: *Sed quia jam certiſſime conſtat depravatum locum eſſe, non dubium, quin legendum ſit, Ego puber, ego adoleſcens &c.* Quæ verba ecquem veteranum, nedum me, in ſtudiis iſtis tum adhuc tyronem & adoleſcentem non permoverent ad aliquid audendum præter quod adduxit Scaliger, cum ob rationes, quæ in prioribus allatæ, id non ſatisfaceret? Inſolentiori igitur voce ſed ad ſcripturæ veteris *mulier* reliquias quam proxima conjectabam, quod ſuperioribus meis ſignificavi *inuber*. At inquis ab *uber* ſubſtantivo pro *mammâ* non videtur inuber dici, ſed ſolum *ſububer* pro ὑπμαθίω, quod apud Iſidorum, & fortaſſe etiam *exuber*, ut hoc Scaligero demus. Hic Rhodus, hic ſaltus. Quid igitur niſi illud dicam, *ſububer* ut

** Vide Tom. 2. p. 403. & ſeqq. Noſtræ Edit.

Digitized by Google

ut ſupplétive, ita & *inuber* privative haud aliter quam *exuber* accipiendum? Et verbo ut dicam noſti illud vetus:

Felix Grammaticus non eſt ſed nec fuit unquam:
Nec quisquam eſt felix nomine Grammaticus.
At ſiquis felix præter fatum exſtitit unquam,
Is demum exceſſit Grammaticos canones.

Quem verſiculum invenio mea manu præſcriptum ſyntaxi meæ Archaicæ, quam plures ante annos concinnare cœperam, ſed perbrevem & in morem Caucii per Regulas. Cui nunc perplurimum adjumenti acceſſurum video ex libro tuo, qui in ordine eſt ſeptimus de Conſtructione. Sed de hoc volente Numine alias. Gratias vero ingentes tibi pro aſſignatis pagellis. Nunc per otium & libere ipſum volumen cum Deo ingrediar. Et cœpi Præfationem volvere, imo ut illi, qui ἀμυσὶ bibunt, uno quaſi ſpiritu perhauſi. Placet, præter cetera, quod in ea Oroſium laudans ejus *Orobeſtram* non *Ormesdam* nomines. Conſtantinum vero Magnum quod *Britannum* facis fateor favere tuo inſtituto. At maluiſſem cum exceptione, & addito, ut vulgo cenſent, vel tale quid. Nam adeo ne communis quidem de Conſtantino opinio eſt, ut eam apud veterum neminem reperias, qui *Tharſenſem* agnoſcunt. Mediæ & novellæ ætatis eſt ea aſſertio, nec aliunde quam ex uno alterove authoris antiqui, eoque male intellecto loco, hauſta. Quod egregie notavit ac demonſtravit, nec opus magnopere repetere, Juſtus ille noſter felicis memoriæ Lipſius *lib. de Magnitud. Roman. ult. cap. pen.* Hanc palmariam ejus viri obſervationem ſibi adſcribit in notis ad Panegyricos Livinejus, dum carpit Baronium, ſi Dîs placet, cornicum, quod dicitur, oculos confixurus. Vides, mi Voſſi, quam ego hæc libere! & nonne ſic decet? vel potius, nonne ſic debet amicus apud amicum? Faſtidioſuli iſti, & inter eruditos noſtri ſeculi, quos Poëta appellat Celſi Rhamnes, qui ſua tantum mirantur aliorum incurioſi, mihi haud placuerunt, nec placent. Nos invicem ac recta amemus. Quod ad me, ſum, eroque dum ero Tuus &c.

EPIST.

Digitized by Google

EPIST. XXVII.

Viro Clariſſ. Ægidio Gelenio

Canonico Colonienſi,

JO. ISACIUS PONTANUS S.

Othonis Magni Imperatoris & Brunonis Archiepiſcopi Colonienſis avos aviaque maternos.

PErgrata mihi fuit nuperrima tua per literas compellatio, vir Clariſſime, & eo maxime grata, quia literaria. Nec erat, quod te ab ejuſmodi officio retraheret aut ſufflaminaret, quod minus notus compellaturus videbaris, licet nomine notum, ignotum tamen. Etenim doctrinæ cultores omnes inter ſe, ut ille ait, eſſe oportet familiares ac notos, etiamſi ſint parum noti. Aves ex Danorum monumentis ſeu hiſtoria doceri de *Othonis Magni*, primi ejus nominis & *Brunonis* Archiepiſcopi Colonienſis, avo aviaque maternis. Et addis, ex archivo S. Pantaleonis edidiſſe nuper te matrem fuiſſe ipſis *Mathildem*, filiam *Theodorici* Comitis & Reinhildis Danorum Freſonumque de germine, ſed eos, quinam ſint, parum te reperire potuiſſe. Quod ut propius intelligas inſerui his genealogiam utriuſque, id eſt, & Aucupis & conjugis ejus Mechtildæ, ſequutus præcipue Albertum Abbatem Stadenſem. In ea reperies avum *Mechtildis* fuiſſe filium *Vigberti* fratris *Videkindi* junioris, ex *Geva* Danica geniti, *Valpertum* nomine Comitem Ringelhemium. Cujus filius *Didericus*, ſive *Theodoricus* Comes ſimiliter Ringelhemii conjugem habuit *Reinhildem*, Altenburgenſem Comitiſſam, *Mechtildæ* matrem. Quam quod archivum S. Pantaleonis ex germine exſtitiſſe Danorum Freſonumque memoret, de orgine accipiendum, quod ex Friſiis etiam Danisque ſit ſtemma Oldenburgicum. Fuit vero, quem dixi, *Didericus* ſive *Theodoricus*, cui tres inſuper, quemadmodum exhibet jam dicta genealogia noſtra, fratres fuere, *Videkindus*, *Imodus*, & *Ringebertus*. Fuit inquam is *Didericus* pater dictæ *Mechtildis*, non vero filius ejus, ſiquis ejus etiam nominis fuerit, *Theodoricus* ſecundus. Et quod filia præterea *Radbodi* Regis Friſiorum

Digitized by Google

siorum Mechtildæ proavia fuerit, liquido id ostendente quam posui Genealogia, præter aliorum testimonia & in his Alberti præsertim Stadensis, tradit in illo, quod est in manibus, opere Genealogico, *Catholicum* id appellans, Reusnerus. Avus ergo maternus Othonis Magni Imperatoris & Brunonis Archiepiscopi Colonienſis *Valpertus* Ringelhemii Comes, avia vero *Altburga*, sive *Adalburga*, filia Comitis de Lesmona. Habes, ut existimo, quæ sufficiant explendæ petitioni tuoque desiderio super beato Brunone ejusque majoribus. Insignia non attigi, quod eorum nulla inpræsentiarum ad manus sint. Interea si historiam B. *Engelberti*, cujus compendium ac gustum aliquem præbes, pleniorem ad nos data occasione transmiseris, rem facies mihi gratissimam, ut maxime, quia reperiam non omnes, quos vidi, Chronologos idem de morte ejus tradere, quæ haud alia fuit, quam *Margareta* Gelrica, filia *Henrici* Comitis, quomodo & exhibet schema vitæ ipsius compendio comprehensæ, à te jam nuper editum, nobisque transmissum. Quod reliquum est, te Deus Opt. Max. protegat, tuaque studia prosperet. Hardervici Gelrorum XVI. Cal. Maji 1635.

EPIST. XXXII.

IDEM

V. CL. STEPHANO JO. STEPHANIO.

Professori Eloquentiæ in Academia Sorana.

De Papiæ vocabulario.

STephani perdilecte, Venit ad nos XV. Cal. Octobr. cognatus meus, tuas secum adferens, Simon Ertmannus, non tam alto & illis, per quem iter illi erat, Oceani Borealis tempestatibus jactatus, quam rupicosis Norvagiæ Syrtibus, intra quas ob Dunkercanos consistere classis tenebatur, irretitus ac detentus. Quod addo, sive præmitto potius, ut intelligas, quam ad me hæ tuæ tarde pervenerint, quæ ut video & meminisse potes scriptæ fuerunt Soræ a. d. XVI. Iulii. Ex iis

Digitized by Google

comperi meum ad antecedentes tuas responsum, quod & Poemata mea secum adferebat, redditum tibi non fuisse, doluique. Quocirca confestim me ad hospitem tuum *Hinginum* (Amsterodami enim eram) contuli quæsivique de fasciculo illo mearum literarum. Ubi præsente Ertmanno ex hospita cognovi adhuc ibi servari, & multa eam causatam, quamobrem curaturus non esset, & præcipue absentiam mariti sui. Qui nunc una cum *Ertmanno* nostro eadem classe huc reversus promittit se omnia curaturum diligentius. Interim hoc tempore fasciculum eum ab eo sive conjuge ejus receptum tradidi *Ertmanno* jam dicto rectius curandum, & simul has addo, ut respondeam etiam postremis his tuis, & maxime ** quod Papiæ vocabularium spectat. De eo etenim, dum hic essem, scripsi extemplo ad amicum veterem Ioh. Lydium. Qui continuo rescribens mihi significavit esse illud suum exemplum apud Dn. Vossium, statimque interpellatus à me Vossius mihi *inspiciendum* id ipsum dedit. Quod repperi olim fuisse viri doctissimi Petri Danielis atque inde Iosephi Scaligeri, cujus passim ad oram manus atque emendationes occurrunt, subque calcem hæc legi: *Impressum Venetiis, per Philippum de Pineis Mantuanum Ann. Dom.* CIↃ. CCCC. XCVI. die XIX. *April. regnante Serenissimo Augustino Barbadico Venetiarum Duce felicissimo.* Magni hoc suum exemplar facere Lydius, nec eo carere velle videtur, vel ob manum, & annotata, quæ dixi, Scaligeri.

EPIST. XXXIII.

IDEM

Viro Clariss. MARCO ZUERIO BOXHORNIO

Cognato suo S.

Juvenalis emendatus.

COgnate Ornatissime, Occasione Sluskenii nostri, qui has tibi adfert, ex intervallo, vel postliminio, si mavis, id est, longum post silentium utriusque nostrum, scribendum ad te

** Vide Tom. 2. p. 401. Notræ Edit.

Digitized by Google

te aliquid, teque è veterno quasi excitandum putavi. Etenim cum Satyram *Iuvenalis* VII. explicare te publice postremis tuis mihi significares, non possum quin moneam te MS. meum, qui ne adhuc quidem inter segestria, ut videtur, nostra latitans meas in manus venit, insignem eum versum, qui est 215. corruptissimus:

Quis gremio Enceladi doctique Palæmonis adfert
Quantum Grammaticus meruit labor?

ita scriptum prætulisse, quantum memoria teneo, ut facile ex eo verus sensus, ipseque qui hic intelligitur, Grammaticus erui potuerit. Nam pro *Enceladi* videbatur proferre *Enpecadi*, ut dubitandum haud sit fuisse Enpicadi hunc in modum:

Quis gremio Enpicadi doctique Palæmonis &c.

Enpicadus est *Cornelius Enpicadus*. Cujus præter *Arnobium* præclare meminit *Suetonius* de illustribus Grammaticis. Nescio an *Vossium* hujus loci commonefecerim, certe debueram, utpote dignissimi, qui tollatur, nec in eo omno diutius hæreat. Tu id curatum dabis, mi Cognate. Qui me doceas velim proximis tuis, quo in Pathmo, ut sic dicam, huc usque delitueris. Nam te una cum ceteris passivam, quæ Leidæ est grassata, mortalitatem, ut cum Cypriano hoc dicam, vitasse, qui has tradit, mihi narravit. Est etiam, qui te Ultrajecti, sed obiter visum retulit. Quod si sit, convenisse ibi generum meum Professorem *Antonium Matthæum* non dubito. Nisi feceris, in mundo tibi, scis quod sequitur. Sed de his volente Deo alias. Interim cognate mi vive ac vale feliciter. Raptim Hardervici XIX. Novemb. stilo nostrate 1635.

Digitized by Google

EPIST. XXXIV.

IDEM

VIRO CLARISS. JACOBO REVIO S.

De ſtatu Belgii Ann. CIↃ. IↃC. XXXV.

VErſus tres accepi, & legi, legendoſque, prout volebas, ſingulis tradi ſuos curavi. Sed alta & altiori nonnihil voce exclamandum, ſi attentos lectores velimus. Quæ nunc movent arma Sueci, parum his promovetur. Satis erit, imo magnum aliquid fecerint, ſi oram Balthici maris tutam præſtiterint. Noſtræ quoque res quam vacillant! Qui pedi nuper ſive veſtigio Leonis noſtri injectus eſt uncus, quis eum *Androdus*, ſive, ut eum appellat Ælianus, *Androclus*, eximet? Horreſco referens etiam nuperrime novas circa eundem tractum ab hoſte inſtitutas inſidias. Hæ ſi ſucceſſiſſent, vulnus jugulum petiiſſet. Multi nunc re infeliciter ſeu improvide geſta deduci in portum navem exoptant, portum inquam induciarum, quas hoſtis offert. At eas niſi hoſti utiles quis peti ab hoſte ſibi perſuadeat? Hærent igitur alii Danaoſque metuunt, hoc præſertim adeo difficili noſtro tempore, dona ferentes. Noſtra in eum ſpes omnis, qui toties Belgio ſuo Belgisque adfuit, idque quod dicitur χοὶ μηχανῆς. Ab *Iſendornio* veſtro noſtroque illa tandem tranſmiſſa toties tamque diu exſpectata clamataque interpretatio. Liber vero ipſe, quem proxime ſubſecuturum ſignificat nondum comparuit. Iterum iterumque hortatore te opus erit, ut excuſſo veterno promiſſum compleat. Vale mi *Revi* ſalutatus quam diligentiſſime. Hardervici Gelrorum XVI. Cal. Januar. anni, quem priori hoc auſpicatiorem cum Deo expectamus. CIↃ. IↃC. XXXVI.

Vid. Aul. Gell. *lib.* 5. *cap.* 14.

EPIST.

Digitized by Google

EPIST. XXXV.

IDEM

V. CL. DN. MATTHÆO VOSSIO S.

De Juvenalis loco, qui supra. Nominandi casu etiam dici lampada, cassida.

INjeceram postremis meis, quas ad parentem tuum Clarissimum virum, accinctum me ad opus ejus Grammaticum propius percurrendum. Nunc significo ter quaterve interveniſſe alia, quæ alio traxerunt, huncque mihi cursum impetumque ſtitere. Interea aliud velut agens, & obiter pagellas volutando deprehendi duo. Prius, occurrit *p.* 16. *de Art. Grammat.* Locus eſt Juvenalis, qui ita ibidem exprimitur:

Quis gremio Enceladi doctique Palæmonis adfert
Quantum Grammaticus meruit labor.

Et ſane melius quam quod vulgo edunt *Celadi.* Nam Enceladi proxime accedit ad verum Grammatici nomen, quod eſt *Enpicadi.* Intelligi enim Poeta vult *Cornelium Enpicadum.* Cujus propter Arnobium prælare meminit Suetonius libello de illuſtribus Grammaticis, qui ſtatim ſub initium eum nominat. Arnobio inter Niſos, Scauros, Verrios, & Cæſellios celebratur *libr. adverſ. Gentes* 1. Et memini, ni fallor, hujus quoque, qui Satyram eam Juvenalis, in qua locus hic, publice erat explicaturus cognatum, meum Zuerium Boxhornium commonuiſſe, addito, nec multum ab ejus lectionis veſtigiis recedere MS. quem olim inſpexi. Hoc primum. Alterum eſt de *Analogia p.* 109. Ubi felicius quam Auſonio olim Popmæ demonſtratum *caſſida* & *lampada* prolata veteribus caſu nominandi, idque ex Manilii Codice MS. Gemblacenſi, qui *lampada* eo caſu in verſu, qui modo non occurrit, liquido præfert. At Popma, vir alias, cui literæ humaniores plurimum debent, adducto verſu ** Lucretii hunc in modum,

Aut etiam nona reddebant lampada vitam,

docere ex eo etiam velle viſus eſt *lampada* dici in nominativo,

** Lib. 6. vers. 1196.

Digitized by Google

ut hebdomada & talia, non animadvertens refragari ei ſententiæ verſum heroicum, qui dactylum ea ſede requirit, non Creticum. Eſſet enim hoc pacto ultima in *lampada* producta, quæ brevis eſſe debet, quomodo etiam Lucretius expreſſit. Non enim *lampada*, ut Popma citat, ſed *lampade*, ut eſt in ** Lucretio,

Aut etiam vona reddebant lampade vitam.

Popmam ſi libet vide *lib.* 1. *cap.* 8. *de uſu antiq.* Liber, quem miſiſti, probe mihi eſt redditus, remittamque, ſi Deus volet, proxime. Raptim Hardervici ipſis Cal. Decembr. 1635.

EPIST. XXXVI.

IDEM

V. CL. FREDERICO ANDREÆ

Ephoro Nobiliſſimi juvenis Chriſtiani Friſii.

De Belgio ejusque ſtatu ſcriptores aliquot ſelectiores.

REverſus iſtis diebus Ultrajecto ad nos Capitaneus noſtras Mullerus me quam diligentiſſime veſtro nomine & ſalutavit, & literas quoque tradidit tuas, Ornatiſſime Frederice, quæ mihi haud ſimplice vice fuere quam gratiſſimæ. Docebant etenim inter cetera, quod oppido volupe erat intelligere, recte vos agere ac valere. Et iis præſertim ſtudiis in iſta peregrinatione duci nobiliſſimum Chriſtianum Friſium, quæ gentium, ditionumque ac ſtatus cujuſque rationem ac hiſtoriam propius explicarent. Et modo dum in Belgica eſtis, eaque federata, expiſcari ipſum ac ſcire avere, quinam præcipue authores eam, non externis quidem lineamentis, quæ tabulis ſuis adumbrant Geographi, ſed qui internam ejus faciem ac formam, nec longis ambagibus, ſed ſuccincte & velut compen-

** *Lampada* in caſu primo recte dici ex alio Lucretii loco manifeſtum eſt; ſic ille lib. 2. v. 25.

. . . . . *Simulacra per ædes*
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris.

Cui adde Plautum in Caſinâ act. IV. Sc. IV. v. 26.

- - - - - - Ol. *Tene hanc lampadam.* Ct. *Imo ego illam tenebo.*

Digitized by Google

pendio ob oculos proponant. Et eo quoque cum & me adferre aliquid momenti & opis existimares, eruditissime *Frederice*, nolui deesse flagitationi tuæ, licet oneri & rei pro dignitate fortassis exequendæ parum idoneus aut par. Interim quos ego has partes tractasse atque impleviſſe non minus eleganter quam accurate repperi, inprimis occurrit homo Italus Ludovicus *Guicciardinus*, qui ut exterus sæpissime notat, quæ indigena oculis male lippus inunctis, ut ille ait, prætereat. Describit is non partem aliquam Belgii, sed universas ejus provincias septendecim, idque ea methodo ac modo, ut quod ad situm non modo regionum, ditionum, opidorum, fluminum, sed ad Principum quoque, dynastarum, urbiumque magistratus, instituta, leges, consuetudines, ac eorum postremo in subditos regimen ac politiam pertinere queat, nihil usquequaquam desideres. Huic proxime subjungam, qui nuperrime Belgii Fœderati, cujusmodi hodieque est, Rempublicam ex authoribus probatissimis non solum egregie sed succincte explicatam nobis dedit *Johannes* de *Laet*. Explicuit etiam ille non oppidorum modo singulorum statum politicum ac civilem, sed etiam quo pacto unaquæque provincia à suis Ordinibus seorsim habeatur ac regatur. Quibus porro conditionibus Provinciæ omnes in unam Rempublicam coiverint, & quo pacto ita junctæ ab Illustrissimis Ordinibus Generalibus gubernentur dicet docebitque præcipue *Joannes Petitus*. Neque id modo, sed idem præterea Fœderatum Belgium contendit comparatque cum Helvetiorum Republica, quatenus etiam illi Ordines suos, seu ditiones, seorsim habent, quos *Cantones* vocant, tredecim numero. Sed ille inquam Petitus non Latine quod sciam, sed Belgice & Gallice tantum editus habetur. Et denique historiam Belgii, illudque quod hactenus adversus Hispanum geritur gestumque bellum magna cum cura ac prudentiæ laude vernacule conscripsit *Everhardus Reidanus* Comiti olim Gulielmo Nassovio, dum viveret præfecto, à consiliis. Eum Latine nuper reddidit haud minore studio ὁ μανιάκης *Dionysius Vossius* Ger. Fil. Plures sint, sed modus hic optimus & præstat uni aut paucis adsuescere quam vagari. Nuspiam est, qui ubique est. Sed ne philosophari velle videar, desino, & te una cum nobilissimo Dn. Frisio salvere ac valere quam feliciter jubeo optoque. Hardervici XII. Martii 1636.

EPIST.

Digitized by Google

EPIST. XXXVII.

Nobiliſſ. & Ampliſſ. Viro Dn. CHRISTIANO FRYS,

Toparchæ in Crägerup, Regis Daniæ Cancellario

JO. ISACIUS PONTANUS.

Boreum mare juris Danici. De mari clauſo Seldeni.

MAgnifice Dn. Cancellarie, Ultrajecti ad Rhenum iſtis diebus cum eſſem, mihi inprimis volupe fuit filium tuæ Magnificentiæ Chriſtianum, incolumem ibi ac recte agentem, nec minus heroica illa corporis eminentia, quam animo quoque patrem, quod deinceps ac porro auguramur, egregie referentem, videre coram ac ſalutare. Quem & iis præſertim ſtudiis ea in peregrinatione duci, præter cetera, perplacuit, quæ gentium ditionumque ac ſtatus cujuſque rationem hiſtoriamque propius explicarent. Ego, quod unum potui, ut eum ad tam præclara vadentem, & ſua licet ſponte currentem magis magiſque incitarem, mea qualiacunque officia ſtudiaque obtuli, nec defutura uſpiam ſignificavi, ſicubi ea uſui ſibi fore putarit. Incidit inter hæc ſermo nobis de *Jo. Seldeno* Anglo, qui commentarium nuper edidit, quem *Clauſum Mare* inſcripſit. Hic cum ejus judicium, utpote qui à lectione ea recens erat, ſuper iis præcipue, quæ Boreum Oceanum, Daniamque ac Norvegiam, eiſque junctas inſulas ſpectarent, admodum æquum rectumque accepiſſem, & ipſum *Seldenum* ex *Seldeno*, quod ad iſta, poſſe redargui diceret, illud tantum oſtendi, quam ei multa vel ignorata vel ſtudio præterita eſſent, quæ ex libris hiſtoriæ noſtræ Danicæ, ubi Regum diplomata, aut eorum contentum inſeruimus, luculenter deduci monſtrarique poſſent, jus ſcilicet Borei iſtius maris in poteſtate ſemper Daniæ Norvagiæque Regum fuiſſe: Ac queſtos perpetuo, præſertim Norvagos, quod Angli ſuis navibus commerciiſque frequentarent Norvagiæ inſulas, Iſlandiam, Groenlandiam, Feroam, Hetlandiam, Orcades, aliaſque ipſis omnibuſque exteris adiri ſemper vetitas, exceptis Bergis, publico Regni Norvagici emporio, ac rerum earum omnium, quas Boreas producit, communi

Digitized by Google

muni foro ac ſtapula. Quæ cum allatis Regibus, ac æra annorum, quibus contigiſſent, facile & ad vivum, quod dicitur, poni ob oculos poſſe memorarem, placeretque deductio, in me recepi promiſique, ſive coram ſive per literas, dato otio, ac retextis ex hiſtoria Danica, quæ huc pertinent, ordine id monſtraturum. Sed ne, quod ille ait, in publica peccare videar commoda, ſi longiore ſermone tuæ Magnificentiæ morer tempora, hic ſiſtam, Deum Opt. Max. orans roganſque, ut filium tuæ Magnificentiæ per oras Europæ cultiores feliciter peregrinantem ducat reducatque, ac lætum poſtremo optatumque ſuis omnibus ſiſtat reponatque. Qui & tuam Magnificentiam diu nobis totique Regno ac Regiæ Majeſtati incolumem ſervet fortunetque. Hardervici XXI. April. 1636.

EPIST. XXXVIII.

IDEM.

V. CL. MARCO ZUERIO BOXHORNIO Cognato Suo S.

Mendum tollitur è Catullo in primore epigrammate ad Cornel. Nepotem. Narbo paterna.

ORnatiſſime Cognate plurimumque dilecte, Ornandis augendiſque Quæſtionibus tuis Romanis, non deeſſet fortaſſis mihi materia, ſed locum & occaſionem te propius compellandi, deque ſtudiis hiſce invicem conferendi, ea vero deeſſe mihi video. Nunc quod iſtis diebus dum aliud ago, in mentem mihi venit, hoc eſt. Legitur apud *Catullum* primore ſtatim epigrammate ad Corn. Nepotem, *Quod o patrona virgo.* Ubi Scaliger noſter reponi fecit, *Quod o patrima virgo.* Sed vocem eo loci *patrima* cum alii controverſi juris faciant, & ſecundam non longam, ſed brevem, velint, & alii viciſſim *patrona*, quod ea ſit manuſcripti lectio, tutari mordicus videantur, mihi fere rem omnem ſuſpectam reddit, quamvis ſententiæ & emendationi Scaligerianæ hucuſque ſemper acceſſerim, eaque præcipue acquieverim. Nam prior illa *patrona*, licet manuſcripti, ut ajunt, ſit lectio, quid ea inficetius, ſi interpretationes, quæ adferuntur, videamus? Sane mihi adeo eæ frigidæ videntur,

Digitized by Google

ut ipsas frigefacere *Neronianas thermas* possint. Quid enim certius quam Minervam intelligi, quæ matre nulla solo patre nata memoratur? Hoc autem quo modo retenta voce *patrona* obtinebis? Quapropter si & tibi minus sufficiat Scaligeri *patrima*, meo periculo leges, *quod e paterna virgo*, præsertim cum vox hæc *paterna* propius aut saltem æque prope accedat ad lectionem, quæ dicitur esse ms. *patrona*. Sed vel ideo quoque maxime mihi hæc placet emendatio, quia epithetum illud *paterna* optime convenit Minervæ, quæ ἀμήτωρ patrem tantum, ut jam indicatum, habuit, & deinde quia imitatus hic Catullum Martialis illo, quod legitur *lib.* 8. *epigr.* 27. ubi Narbo ei *paterna* dicitur ob Julium Cæsarem ejus conditorem, qui Cæsar pater est dictus, quemadmodum alibi memini, addita hac insuper de eadem Narbone veteri epigrapha COL. JULIA PATERNA. Scriverium nostrum miror in accuratissima sua editione non expressisse MS. hanc Martialis sui lectionem, cum tamen eam egregie asseruerit in suis ad eundem Animadversionibus. Sed ohe jam satis est ohe libelle. Tu mi Cognate perdilecte valebis quam feliciter. Ipsis Cal. Maji 1636.

EPIST. XXXIX.

IDEM

Ornatiss. Doctiss. D. WILHELMO WILLICHIO S. D. Camerarii Suecorum apud Ordines Belgii fœderatos Legati Secretario.

Mare Boreum fuisse semper juris Danici contra Seldenum ostenditur.

NUnc mihi vir es, mi Willichi, qui post aliquod silentium egregie illud compensans copiæ cornu apportas, communicando tam varia, tamque opipara ac multa, quæ geruntur nunc passim per Europæ propemodum universæ tractum, Angliam, Hispaniam, Galliam, Germaniam, Poloniam, Suediam, Hungariam, & addo quæ Constantinopoli adfers, deque Venetorum Republica maximaque Roma, ubi Pontifex illeque Capitolinus Jupiter haud desinit genuinum in eandem Rempublicam odium distringere. Sed appositum est & ei sedi debitum,

Digitized by Google

tum, quod adjunxisti Grotii nostri Epigrammata. Habeo quoque gratias maximas pro effigie heri tui, quam ego inter magnorum virorum imagines intra Museum collocabo colamque. De Seldeno autem quod injicis, optarem, quod nondum mihi contigit, videre exemplar, cujusmodi ab ipso est editum. Hæc quæ in manibus nunc ex secunda & peregrina editione sunt, non per omnia satis emaculata. Interim quod rem spectat possit non uno loco Seldenus ex Seldeno confutari, & maxime si Regum Danis Norvagiæque jus in Boreum id mare videamus: nec tum tantum cum universam sibi Britanniam, eique circumfluum Oceanum armis ac classibus suis subjecissent: sed & ante ea tempora ævo Theodosii & Stiliconis, præter extremum illud, septentrionem versus, agnovit ** Claudianus etiam totum id mare, quod nunc Germanicum & Britannicum australem versus nominamus, in quod se Rheni effundunt ostia, Cimbrorum, id est, Danorum Norvagiæque fuisse

——— ——— *te Cimbrica Tethys*
Divisum bifido consumit Rhene meatu.

Sed hæc absolvi paucis nolunt, alibi & suo loco vel memorata nobis, vel in posterum oportunius memoranda. Tu vero, mi *Willichi*, ita pergito, sæpeque nos compelles semper gratus. Salutat resalutatque consul noster Amplissimus D. Ernestus Brinckius. Hardervici v. Iunii 1636.

EPIST. XL.

IDEM.

V. CL MARCO ZUERIO BOXHORNIO

Cognato Suo S.

De eadem re. De eodem Catulli loco, qui supra.

COgnate Ornatissime, Acceptis hodie literulis tuis, quæ mihi fuerunt post longum silentium oppido gratæ, putavi ea re esse, ut tibi quam primum respondeam. Primo quia video aliquid

** De bello Get. vers. 335.

Digitized by Google

aliquid ſerium & magnum expectare te à me, quo clauſum illud Seldeni mare reſeretur. Qui nihil adhuc in eum concepi, niſi quod paſſim in hiſtoria mea Danica, quæ eſt edita, tomi prioris, & porro in ea, quæ proxime eſt ſequutura, excerpi hanc ad rem poſſit, demonſtrans illud liquidiſſime, quod ad ſe & ſuos Seldenus trahit, Borei maris jus Daniæ ac Norvegiæ ſemper Regum fuiſſe. Hujus autem maris latiſſimos fuiſſe fines, non tum tantum, cum univerſam ſibi Britanniam, eique circumfluum Oceanum armis ſuis ac claſſibus Daniæ iidem Reges ſubjeciſſent, ſed & ante ea tempora ævo *Theodoſii* & *Stiliconis* agnovit, & docere nos Claudianus poteſt, qui omne id mare, quod nunc Germanicum & Britannicum, in quod Helius & Flevus ſe effundunt, Cimbricum, id eſt, Danicum Norvagicumque nuncupavit, Cimbricam Tethym vocans, ubi canit:

——— ——— *te Cimbrica Tethys*
Diviſum bifido conſumit Rhene meatu.

Sed alias & otio meliori, ſi volet Deus, reſumemus iſta, ſuo nobis loco vel memorata, vel ubi occurrent oportunius deinceps memoranda. Alterum, quod accelerare reſponſum fecit erat vexatiſſimus ille *Catulli* locus. Nam quod obſtare nihil putas, quo minus Poëta *Minervam* appellet *patronam* & præſidem ſuarum Muſarum, nihil obſtare & ego dicam, ſi antea nominata Minerva, aut ad eam oratio inſtituta fuiſſet. At in verſu *Catulli* nullibi nominatur *Minerva*; virgo per apoſtrophen tantum hic invocatur, at eam dicere *Minervam* niſi epitheton conveniens addatur, quis concedat? Et hoc erat, quod ſcripſeram in literis ſuperioribus, quod præcipue erat attendendum, retenta voce *patrona* non demonſtrari poſſe Minervam à Poëta compellari. Nam ita Muſæ omnes nonne & virgines & patronæ ſint? Itaque *paterna* virgo, aut quod Scaliger poſuit *patrima* virgo, omnino hic requiritur. Græcis πατρῳα dicitur. Sed hoc præter jam dicta ſatis quoque evincat loci hujus Catulliani imitatio *Martialis*, cujus etiam mentionem in literis prioribus feceram,

Docti Narbo paterna Votieni,

Ubi Narbo *paterna* dicitur ob Iulium Cæſarem urbis conditorem,

Digitized by Google

rem, qui *pater* est appellatus. Sed iterum iterumque hic exclamabo, *Obe jam satis est, obe libelle.* Raptim Hardervici ipsis Calendis Julii 1636.

EPIST. XLI.

IDEM

REV. AC. CL. JOH. SMETIO S.

Ibi esse Cattos, ubi flumen Adrana est, illud autem apud Hassos esse.

DUm hic sum, hocque quod nosti agitur, non potui, quin illud te obiter monerem, authorem Notarum, quæ subjectæ sive insertæ sunt libello, qui inscribitur, *Respublica Hollandiæ & Urbes*, toto cœlo aberrare in definiendo asserendoque Cattos esse **Badenses**, & ad eum **Marchionatum** referendos. Ibi etenim sunt Catti, ubi flumen est *Adrana.* At *Adrana* flumen non est in Marchionatu *Badensi*, sed in *Hassis*, & ubi *Marpurgum* est situm, Eder hodieque dictum, teste etiam *Hadriano Junio* in sua *Batavia.* Sed ante omnes & omnia illustris est locus Taciti 1. Annalium, ** qui ad oculum & extra controversiam hoc tibi ponet proponetque, ista scilicet: *Cattis adeo improvisus advenit ut quod imbecillum ætate ac sexu statim captum ac trucidatum sit, juventus flumen Adranam nando transmiserit.* Quid clarius dici scribive potuit ad demonstrandum ibi esse Catttos ubi flumen est *Adrana*, ut omittam *Catz* & *Catzemelibocum* Cattici nominis apud Hassos manifesta haberi vestigia, quæ apud Badenses nulla sunt. Itaque verba ibidem illa ejusdem Notatoris: *Hoc modo Catti non fuerint Hassenses, neque Mattium, Marpurgum opidum, quod creditum pluribus & persuasum hactenus, sed Badenses*; Et illa paulo ante: *Aquæ istæ Mattiacæ procul dubio sunt Badenses*, Et iterum iterumque *Respublica Aquensis est Tacito & Ptolemæo Geographo Mattium, Cattorum gentis caput;* quam non ferulam mereantur, præsertim quum Tacitum laudet, ex quo discere debuerat ibi esse gentis Cattorum caput *Mattium*, ubi ipsi essent Catti, circa Adranam scilicet, quod jam dictum est, nec procul inde *Aquas* Mattiacas, quod alibi memoravimus. Plura vellem, sed reprimit char-

** Cap. 56.

Digitized by Google

[illegible] modulus, qui [illegible] haud [illegible]. Quod [illegible] [illegible] est, [illegible] qui [illegible], [illegible], [illegible] itaque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible].

EPIST. XLII.

AD JO. ISACIUM PONTANUM.

Vetus Inscriptio. Nummi argentei Noviomagi inventi. Noviomagi vetustas.

SEdulo, neque id per [illegible], neque cum uno tantum Gochensium egi de Inscriptionibus, quæ C. TACITI & SEX. PILATI nomen præferunt, sed nullum istarum vestigium usquam, nulla memoria. Ita hæc, quæ apud me est, post frustra expectatos Comites, sera nunc & incomitata ad te venit,

IMP. CAE. NER
VA. TRAIAN
AVG. GER. PONT.
MAX. TRIB. POT.
PP. COS.

Fragmen est columellæ, ut variis indiciis persuasum habeo, milliario supra urbem in via Regia, quæ Coloniam Trajanam ducit effossum. Quantam illa Itinerariis lucem daret, si pars inferior superesset. His ipsis diebus nummi in manus meas pervenere argentei, Tiberiani & asperi, quos cæmentarius, cum non ita pridem in ædicula muris arcis nostræ contigua cisternam ad pedem muri foderet, in vase fictili defossos invenit. Non levia, ut ego quidem judico, antiqui splendoris nostri argumenta, ut nulla causa sit, cur ad Carolum M. scriptores aliqui prima arcis fundamenta referant. Sed de his alias. Tu vir Clarissime cum RR. Collegis bene vale, historiæ patriæ

triæ bono. Scrib. Noviomagi XI. Cal. Nov. Ann. 1631. Cl. T. Obſervantiſſimus.

L. SMITH.

JOANNES MEURSIUS

JOANNI ISACIO MEO S. D.

De Mellario apud Macrobium.

EPIST. XLIII.

AIn vero? egone domi non eram, cum venires viſum ad me, ut ſuſpicionem injecerit tibi ea res de nigra mente? non ſic oportuit; fuit enim talis in te mihi animus, qualem merebaris. Cæterum quod de loco illo profers in notis ad Macrobium, livoris ſignum inibi nullus reliqui: ſaltem offendebat me tua in errore hoc iſto tanta pertinacitas, quam ut retunderem aliquantulum, plenius illum de mellario ſermonem detractandum cenſui, ita tamen ut modeſtiæ tenorem quam poſſem maxime ſervarem. Et tua fide, numquid factum à me? omnino putem. Nihil itaque cauſæ fuit, quod animum tuum à me alieniorem faceret. Sed hæc talia nimis tœdioſa omitto. Ego te, mi Iſaci, amo, ſi quisquam, quod ipſum etiam de te, quoniam ita ſpondes, confido. *Criticum* Arnobianum nunc edo cum *Hypercritico Minutiano*, ſed, quia ſub prælo adhuc, non poſſum mittere. Fiet commodius, ubi alteras tuas accepero. Vale amiciſſime Iſaci & amare me perge. Lugd. Batavor. poſtridie Quinquatrus majores, Ann. CIↃ. IↃ. XCVIII.

CASPARO BARLÆO S. P.

Jo. ISACIUS PONTANUS,

De genero Pontani.

EPIST. XLIV.

QUas his adjunctas vides de Elementis theſes, Ornatiſſime atque Amiciſſime Barlæe, tibi jam dudum ex promiſſo deſti-

Digitized by Google

deſtinatas, nunc demum mitto. Ex promiſſo dico, quod factum, cum una eſſemus ſuperiori autumno, deque hoc argumento per occaſionem ſermones Amſtelodami tuis in ædibus cæderemus. Et vero libens id modo facio, quod ſit, cujus haberi te hoc tempore participem cupiam. Etenim, Deo ita diſponente, filia mea natu maxima, cui *Anna* nomen, in matrimonium cedet, ſive, ut clarius dicam, petenti eam ſolenni ritu addicta eſt honeſto ac erudito juveni *Antonio Matthæo*, juris utriuſque Doctori, inque illuſtri hoc noſtro Gymnaſio Profeſſori, ut vocant, Ordinario, quod ille hic munus quinquennium propemodum ſuſtinuit. Hoc quid ad me fortaſſis inquies? illud ſcilicet, ut qui ejus cognato Doctori *Reifenbergio* amicus & familiaris, dum viveret, fueris, etiam hujus ex intervallo amicitia, & ille viciſſim tua, me nunc medio, ſive auſpice potius, potiri queas. Unde & ea me invaſit audentia, ut Carmen in eas utriuſque nuptias, quæ celebrabuntur hic Hardervici favente numine XIII. Febr. ſtilo veteri anni hujus, *Epithalamium* te poſcam. Quod nec te, vir Clariſſime, vel mihi vel ſponſo negaturum ſpero. Imo confido iturum huc ſua ſponte genium tuum, præſertim ſi ſponſum reſpicias egregia illa ac erudita *Matthæorum* apud Marpurgenſes oriundum familia. Cui nec ille ulla ſui parte accedit, ut ille loquitur, indecorus. Ego, ut paucis abſolvam, omni viciſſim officio, & ubi ſe cunque dabit occaſio, ſum eroque tuus Joh. Iacius Pontanus. Dab. Hardervici Januar. 22. Ann. CIↃ. IↃC. XXXIII.

Viro Ampliſſimo & Incomparabili

HUGONI GROTIO,

SAMUEL PETITUS S. P.

Mittuntur Grotio leges Atticæ.

EPIST. XLV.

QUod ſæpius ad te non ſcribam, vir ſummè, in cauſa occupationes tuæ, neque enim æquum eſt, tua tempora morari, ſed identidem animus ad te excurrit, quem in exemplum eſſe

Digitized by Google

esse voluit Deus omnis virtutis atque eruditionis. Accipies curante R. V. Cordesio nostro exemplar Synagoges nostræ Legum Atticarum, quod mitto, non tam ut illi locus in bibliotheca tua, quam ut amice me moneas, neque te id defugiturum puto, cum te à me coli passus, meque à te amari non semel professus sis. Lutetiæ Parisiorum a. d. VI. Eid. Jan. Ann. CIↃ. IↃC. XXXV.

V. CL. PETRO SCRIVERIO

Historico & Poetæ eximio

UBBO EMMIUS

De titulo inscripto portæ Neomagensi. De nece Florentii Comitis V. De Batavia illustrata Scriverii. Ejusdem icones.

EPIST. XLVI.

S. P. Clarissime eruditissimeque vir, plurimum mihi colende. Dedi communi amico nostro clarissimo & consultissimo Domino *Castricomio* chartas quasdam paucas & dissolutas manu *Gerardi Noviomagi* scriptas, ut eas ad vos iter habens tibi traderet. Sunt quidem pertenues, ac minimi momenti, sed tamen quia ab eo viro scriptæ, qui nomen ex literis habet, & Batavica scripsit, quæ eadem tu nunc quoque illustri ingenio & stilo tuo tractas, non peccaturum me putavi, si has ipsas qualescunque ad te mitterem. Mihi sane hoc accidit, ut hujusmodi in rebus, in quas studium meum converti, ne minima quoque quæque asperner, aut lectione mea indigna arbitrer. Ex meo vero ingenio de tuo etiam conjecturam facio. In quo si erro peccoque hoc facto meo, spero tamen facilem te veniam mihi concessurum, potissimum quod tui studio hoc peccatum committam. Scriptores tuos Batavicos insigni auctario à te locupletatos adhuc à typis calentes tradidit mihi tuo jussu is, quem antea nominavi, & denuo honoris causa libens nomino, D. Syndicus noster *Castricomius*. Id sane donum, cum propter argumentum à Scriptoribus illis & te expositum,

Digitized by Google

quod ad palatum meum inprimis faciet, tum quia à te tam insigni viro profectum, est mihi longe gratissimum. Itaque ut par est maximas tibi gratias ago, & agnosco libens eo me nomine plurimum præstantiæ tuæ devinctum esse. Liber vero erit mihi inter eos, quos non vulgariter caros habeo, utpote jucundissimum μνημόσυνον amicitiæ tuæ.

Furmerius immerito & sine causa mecum litigat de titulo inscripto portæ Neomagensi. Nam unum & idem cum eo dico, quanquam easdem syllabas saxo impressas, uti ab eo recitantur, non annumerem. Regnum enim Radbodi erat Regnum Stauriense, cum ea in urbe Radbodus sedem aulæ suæ haberet. Interim dubitare me de Inscriptione, aut sensu ejus, ut & de ipsa narratione ostendo. *Stauriam* autem tributum interpretari tecum, quanquam vox alludere, aut proxime ad Germanicam illam accedere videatur, ego vix ausim, præsertim cum Germanica dictio scribatur & pronuncietur *steur* aut *steur*, non *staur*. Pedem vero Imperii in altera Inscriptione puto significare non terminum sed sedem Imperii. Sed nequaquam contendo. Quod siquid certius illic scribendum, forsan fieri id poterit hoc modo, si deleatur in opere meo, *Id ego in medio relinquo*, & rescribatur, quod tamen ego ex ipsis syllabis Inscriptionis, quæ recitantur, confici certo posse haud existimo.

De *Brabantia* pro *Britannia* à me scripta in casu graviſſimo *Florentii* ejus nominis V. Comitis, quod mones, id ex manuscripto exemplari aut *Snoji*, aut *Henrici Taboritæ*, nec enim recte memini, hausi, quanquam in aliis *Britanniam* invenirem. Nam videbatur mihi hoc verisimilius ob vicinitatem, cum & Brabantiæ Dux tunc etiam in partibus iisdem fuerit, & Britanniæ Rex quanquam irritatus à Florentio, tamen filii Florentii, & ejusdem successoris futurus fuerit socer, ideoque facillime Florentio potuerit reconciliari, quod futurum cum summo conjuratorum periculo. Existimavi igitur secutos esse hoc conjuratos in re tanta, quod & facilius & tutius nescire non poterant, aut saltem non potuisse mihi videntur. Sed libens hic cedo autoritati plurium, & judicio inprimis tuo, cui merito plurimum tribuo, cupioque pro *Brabantia* scribi *Britanniam*. De quo forte alias quoque plura. De stupro cur omittendum mihi fuerit, quod multorum consentiens narratio habet, non

pos-

Digitized by Google

possum videre. Nec tamen ipse vehementer id affirmo. Sic enim scribo? *Ferunt Gerardo Velsio &c.* Qua forma verborum significo narrare me id periculo fidei aliorum. Nec negari potest, quin causis conjurandi aliis hæc quoque potuerit accessisse, uti ipse tu in disputatione tua hac de re fateris. Interim interpretatio illa tua verborum Chronici Rhythmici vehementer mihi arridet. Nec jam amplius dubito, quin ea scribentis mens fuerit, præsertim si vocabulum *loech* accipiatur pro *ridebat*, quod alioqui Frisiis nostratibus & Saxonibus significat *mentiebatur*. Sed ad fidem scriptoris illius hac ipsa de re quod attinet, existimo idem de eo dici hic posse, quod tu eodem loco non male de Meyero dixisti amore scilicet Florentii commotum, qui abunde ex stilo ejus elucescit, totum hoc de stupro dissimulasse, & conjurationem contulisse in causas illas alias. Hic sensus meus. Ignosce, rogo, libertati meæ, si ea peccare videar. Diligenter legi locum illum in Batavia tua sermone vernaculo edita, haudquaquam ut tu in epistola tua eam notas nugatoria, imo legi eam totam, & lectione ejus valde sum delectatus. At legi etiam ea, quæ ad icones Comitum Hollandiæ scripsisti magno judicio ex variis auctoribus selecta, ubi ad imaginem Florentii hujus hæc habentur verba: *Extrema vitæ tempora magis contumeliæ causa, quam impulsu libidinis corrupit, uxorem Gerardi cujusdam Velseni, quem ipse &c.* Quæ verba me in sententia mea multum confirmant. Plinii locum descripsi tum, cum primum commentarios rerum nostratium ordirer, ex exemplari meo valde vetusto, Venetiis centum ante annos excuso, cui ob ipsam vetustatem multum tribui. Sed quia editiones posteriores, quarum exemplaria varia contuli, magis sibi constare in constructione, & sensum gignere pleniorem video, placet nunc ad earum formam locum excudi. Non possum igitur non tibi gratias hoc quoque nomine agere, quod me monitum volueris, & locum ex melioribus editionibus emendaveris. De *Batavia* tua *illustrata* rursum tibi gratias ago. Lego libenter, lectioneque delector. Legi quoque Batavium C. G. Omnia magna nescio cum lege historiæ ubique congrua. Quod restat, obsecro te, vir maxime, ut verbosæ huic epistolæ meæ non minus quam liberæ pro humanitate tua singulari rursum ignoscas. Vale cum omni domo tua, & cunctis, qui

Digitized by Google

tibi cari sunt. Raptim Groningæ die VIII. Junii Juliani. Ingenii & doctrinæ tuæ admirator Ubbo Emmius.

EPISTOLARUM

ELENCHUS.

I. *Cleri Ultrajectini ad Adrianum Papam* VI. *gratulatoria.* Pag. 689

II. *Adriani Papæ responsio.* 690

III. *Ad Collegium S. Salvatoris Adriani Papæ rescriptum.* 691

IV. *Ejusdem ad urbem & magistratum Ultrajectinum.* 692

V. *Inscriptio ex Zelandia ad Scriverium missa.* 693

VI. *De Dea Nehalennia.* 695

VII. *Henrici Brunonis de eadem.* 696

VIII *Constantini Huygens de eadem.* 697

IX. *Joanni. à Wouweren ad Cornelium van Dale.* 698

X. *Joannis à Wouweren de locis aliquot Minutii Felicis.* Ead.

XI. *Minutius Felix & Apulejus correcti. De columna Antoniniana, Tertulliano, Arnobio.* Petri Scriverii. 700

XII. Petri Scriverii, *de Martialis Vienna. Quis Romulus apud eum. De Epona, Deo Campestri. Aliquot Inscriptiones.* 702

XIII. Ejusdem, *de Wouwerio, Baronio, Arnobio, Marcilio, Notis Tironis & Senecæ, Inscriptionibus Gruteri &c.* 704

XIV. Ejusdem, *qua consulit Lipsium.* 709

XV. Ejusdem *de morbo Lipsii, de typho Elmenhorstii.* 710

XVI. *De eodem Elmenhorstio. De locis aliquot Martialis. De loco Ter-*

** Scias mi Lector, numerum Epistolarum in editione Clarissimi Matthæi quibusdam locis turbatum fuisse. Secutus sum errantem Matthæum. Ignosce, sodes, crimini, quod mihi cum tanto viro commune est. Sed tu sequére hujus Elenchi ordinem.

Digitized by Google

Tertulliani. Venantius Fortunatus locis aliquot correctus. Petri Scriverii. 712

XVII. *De Statii Papinii sylvis.* Joannis Frederici Gronovii. 716

XVIII. *Cutio idem quod porcus. Ketus von Gallica.* Jo. Isacii Pontani. 718

XIX. *Celsus explicatur.* Ejusdem. 719

XX. *Quæ insula Britiæ apud Procopium. Quinam Varni, Arborichi.* Ejusdem. 720

XXI. *De prosapia Eckiorum, & quam hæc antiqua. De loco Pauli ad Corinthios* XV. *vers.* 49. Jo. Isacii Pontani. 722

XXII. *Taciti locus contra Lipsium exponitur.* Ejusdem. 724

XXIII. *De forma crucis Servatoris nostri Jesu Christi.* Ejusdem. 726

XXIV. *De insolentia Hispanorum.* Huberti Buchelii Canonici Trajectensis. 727

XXV. *Casauboni laus.* Jani Gruteri. 728

XXVI. *De casu Caroli Hispaniarum Principis.* N. N. Ead.

XXVII. *De Petro Apollonio poeta judicium, Jacobi utriusque majoris minorisque quodnam martyrium. An recte pingatur Moses cornutus.* Jacobi Iæsii. 731

XXVIII. *Literarum apud Lusitanos & artium fastidium.* N. N. 733

XXIX. *De libro Coornhertii contra Lipsii Politica.* Lamberti Canteri. Ead.

XXX. *Catulli locus repetitus. Constantini Magni patria.* Jo. Isacii Pontani. 734

XXXI. *Othonis Magni Imperatoris, & Brunonis Archiepiscopi Coloniensis avus aviaque materni,* Jo. Isacii Pontani. 736

XXXII. *De Papiæ vocabulario.* Ejusdem. 737

XXXIII. *Juvenalis emendatus.* Ejusdem. 738

XXXIV. *De statu Belgii fœderati Ann.* CIↃ. ↃC. XXXV. Ejusdem. 740

XXXV. *De Juvenalis loco, qui supra. Nominandi casu dici etiam lampada, cassida.* Ejusdem. 741

XXXVI. *De Belgio ejusque statu scriptores aliquot selectiores.* Ejusdem. 742

Digitized by Google

XXXVII. *Boreum mare juris Danici. De mari clauſo Seldeni.* Ejuſdem. 744
XXXVIII. *Mendum tollitur è Catullo in primore epigrammate ad Cornel. Nepotem. Narbo paterna.* Ejuſdem. 745
XXXIX. *Mare Boreum ſemper fuiſſe juris Danici contra Seldenum oſtenditur.* Ejuſdem. 746
XL. *De eadem re. De eodem Catulli loco qui ſupra.* Ejuſdem. 747
XLI. *Ibi eſſe Cattos, ubi flumen Adrana eſt, illud autem apud Haſſos eſſe.* Ejuſdem. 749
XLII. *Vetus Inſcriptio. Nummi argentei Noviomagi inventi. Noviomagi vetuſtas.* Jo. Smith. 750
XLIII. *De mellario apud Macrobium.* Jo. Meurſii. 751
XLIV. *De genero Pontani.* Jo. Iſacii Pontani. Ead.
XLV. *Mittuntur Grotio leges Atticæ.* Samuelis Petiti. 752
XLVI. *De titulo inſcripto portæ Neomagenſi. De nece Florentii Comitis V. De Batavia illuſtrata Scriverii.* Ejuſdem *icones.* Ubbonis Emmii. 753

VETUS

Digitized by Google

VETUS JUS TRANSISALANICUM SEU LEGES TRANSISÁLANIS DATÆ

A JOHANNE DE VERNENBURCH

Episcopo Trajectensi.

Digitized by Google

Digitized by Google

VETUS JUS TRANSISALANICUM SEU LEGES TRANSISALANIS DATÆ,

A JOHANNE DE VERNENBURCH

Episcopo Trajectensi.

CUM pagellæ aliquot restarent leges visum adjecere hic Transisalanis olim datas à *Johanne* de *Vernenburch* Episcopo Trajectensi. Jam ante sesquiseculum Melchior Winhof Transisalanus cum Davidis Burgundi placitis & paraphrasi Teutonica Deventriæ olim edidit Anno 1559. Editio ab eo tempore, quod sciam, nuspiam repetita. Id me movit, ut rursum ederem, quæ Johannis van Vernenburch. Quæ Davidis Burgendi ut in præsentia jam addam, nec ratio instituti, nec moles libri permittit. Quæ Joannis experiamur, cujus olim momenti. Articulos sic expressi, ut occurrunt apud Winhof quos & obiter illustravi.

PARS. I. ART. I.

Van den Lantfreden, und van hulpe tegen uthheymisch gewalt.

Wan men uns und unsen Stichte gewalt doet, dat syn sculdich tho keren onse (1) manne, und denstmanne (2) op onse cost, op onse gewin, und op unse verlus. Des sollen wy hem eyn gut hovet her wesen.

(1) *Manne und denstmanne.* Vasalli, ministeriales sunt. Ministerialis pro subjecta materia aut nobilis est, aut vasallus, aut officio

Digitized by Google

officio præpositus. Vasallus, ut apud Winhof ad *part.* 1. *art.* 2. *Verder is uth dessen artikel tho finthen, dat eyn Leenher synen man ofte denstman verplichtet, wo wal sunder ghedanen eede, als die man ofte denstman synen Leenheren vermiddes synen eede.* Nobilis, ut apud eund. ad *d. part.* 1. *art.* 11. *pr. Nu volgen etliche privilegien und fryheyden der Ridderscap effte Adels, want under den name der Denstluden werden in dessen valle verstaen und begrepen den ganssen Adel und Ridderschap.* Officio præpositus ut apud eund. ad. *art.* 20. *part.* 2. ubi *mannen und Denstmannen*, *Amptluyden* interpretatur. Alberic. ad Ann. 1104. *Sigebardus Comes à familia Principum, qui ministeriales dicuntur, occisus est.* Albert. Argentinens. ad Ann. 1356. *Fueruntque ibi Principes Electores, & Officiales seu ministrales Imperii, quorum quilibet ministrabat Imperatori sedenti in mensa, in officio, seu ministerio suo proprio. Quilibet autem veniebat super equo usque ad mensam.*

(2) *Op onse cost.* Expeditio cum decreta nobiles Principi adesse jussi, adesse etiam vasalli, sed sumptu Principis non suo. Ex rationibus redditis ab Alberti Ducis Quæstore Ann. 1379. *Van myn Heer den Hertoge ontfangen, omme met te betalen de goede luyden van wapenen die mynen Heere dienen souden met den Hertoge van Brabant voor de Stadt van Loeven int jaer* CIↃ. CCC. LXXXII. *&c.*

Item uytgegeven ende betaelt by Jan *van* Amerongen *als Rentmeester van Zuytbollant om alderhande provanche te copen tot* Tordrecht, *ende dis te senden te St. Geertdenberghe om te leveren myns Heeren Ridderen ende goede luden, die met hem riden souden, metten Hertoge van Brabant voer Loeven omtrent St. Michiels dach Ann.* CIↃ. CCC. LXXXII.

Item uytgegeven ende betaelt by s' Prooften hant des Woensdachs voor St. Victors dach int jaer LXXXII. *den Heere van Heurne, die bi minen Heere quam in wapen, daer men reysen soude metten Hertoge van Brabant voor Loven in twee dagben, van* 136. *peerden, daer slouehmen af, dat hi bi minen Heere bliven soude met* VIII. *glavien, ende aldus blyft* C. *ende* XII. *peerde, daer voor hem betaelt in twee dagben voers.* LXXXVIII. *oude schilden, ende* XCVII. *gul. gl. t' stic* XLI. *grooten.*

Item betaelt den Heer van Bredenrode, Heer Willem van Brederode, den Heer van Heuckelom, ende Heer Gysbrecht van Lan-

ghe-

Digitized by Google

gherake, die by myn Heere quamen in wagen op den dach voersz met LXVI. *glavien, ende tot elcke glavie drie peerden, hun betaelt van twee daghen* C. XXXII. *oude schilden. Item betaelt den selven van haren inriden, dat si bi minen Heere den Hertoge quamen, mitsgaders van* III. *wagenen,* XLII. *oude schilden,* &c.

Verlore hi syn leen. * Gunther. *lib.* 8. *vers.* 608.

Publica militiæ vasallus munera justæ
Non renuat, Dominique libens in castra vocatus
Aut eat, aut alium pro se submittat iturum,
Arbitrio Domini, vel quam laudaverit ille
Compenset, redimatque suum mercede laborem.

* *c.* 1. *de form. fidel.* §. *Dominus quoque.* Gloss. ibid.

ART. II.

Wert oock sake, dat men unsen mannen ofte denstmannen unrecht ofte gewalt dede, und wy hem nicht met recht helpen konden binnen ses weken van den dage, dat idt uns geklaget were, den weren wy und unse Amptlude sculdich tho helpen und tho bescudden met den Lande, und to holden in onsen sloten, waer wy die hadden.

Mutuis invicem officiis & ad mutuam defensionem obstricti Dominus & vasallus, ministerialis & Princeps, ut & Princeps & subditus. Etiam juramento. Caroli V. rescriptum ad Clementem Papam VII. apud Goldast. *to.* 1. *const. imper. part.* 2. *Eodem ordine quo tenetur vasallus pro feudo Domino servire, eodem ordine tenetur Dominus vasallum in feudo tueri. Et ex quibus causis vasallus feudum amittit, ex iisdem causis Dominus directe proprietate feudi illiusque directo dominio privatur. Est enim ipsius feudi natura, ut ultro citroque obligationem pariat.* Ammian. Marcellin. *lib.* 29. *hist. Nihil aliud est imperium quam cura salutis alienæ.* Ottonis Magni constitutio apud Goldast. *to.* 3. *const. imp. art.* 6. *Vasallus si interficit Dominum suum in vita, honore, & bonis, cum quibus ab ipso fuerit infeudatus, condemnetur. Idem etiam de Domino censendum est, si occidat vasallum.* Ammian. *lib.* 14. *hist. Imperator dum æquus omnibus alienæ custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia*

dia cuncta, quæ ſtatus negotiorum admittit, arripere debet alacriter &c.

Art. III.

Van hulpe tegen inheymiſch gewelt.

Wert ock dat wy hulpe hebben wolden van mannen und denſtmannen up enen man, die boer huysgenote were, die geen recht nemen oft geven wolde, daer ſullen ſie ons op helpen na harer macht, op unſe koſt, op unſe gewin, und op unſe verluyſs, mer weren ſie ſyner mechtich tho rechte, unde wolden wy des nicht nemen, ſo weren ſie uns op die tyt nicht ſculdich to helpen.

Graſſari legibus quam armis præſtat, *l.* 14. *C. de Judæ. l.* 13. *ff. qu. met. cau. l. pen. ff. ad l. Jul. de vi priv.* Si quæſtio inter vaſallos, ſi inter Dominum & vaſallum, judicio diſceptandum apud Pares ejuſdem Curiæ. Spretis legibus contumacem bello perſequi demum licet *h. art.* Gunther. *lib.* 8. *verſ.* 633.

Inter vaſallos unius forte patroni
Quæſtio de feudo quoties agitatur, eodem,
Quo feudi Domini gaudent, hoc judice certent.
Si tibi pro feudo, quod te tribuente fatetur
Acceptum, tu vero negas, vaſallus agendam
Forte movet litem, non tu, ſed curia judex
Audiat, & certo determinet ordine litem.

Art. IV.

Wo und waer die hulpe tho eyſchen.

Wanneer wy hulpe hebben willen van mannen und denſtmannen, daer ſyn wy ſculdich umme tho riden tho Markeberge, und kundigen mannen und denſtmannen, und den Lande unſe noet. Und ſo ſollen ſie uns unvertagen helpen up unſe viande, up unſe gewin, und up unſe verlues. Unde weert dat ſie gebreck hadden

an

an uns, ofte an den unſen, dat ſien wy hem ſculdich up tho richten.

Vaſallo, miniſteriali, neceſſe eſt, ſiſtat ſe evocatus, & præſertim ſi neceſſitas, ſi belli ratio id expoſcat,

Aut eat, aut alium pro ſe ſubmittat iturum,

ut ſupra apud Guntherum eſt. Ex rationibus MS. Quæſtoris Ducis Alberti ad Ann. 1384. *Item des maendachs na Paſchen enen bode geſant met myns Heeren brieven aen den Heere van Arckel, aen den Bailliu van Zuytholland, ende aen den Bailliu van Delfland ende van Scielant, dat ſi onder hun drien* c. *man gewapent ſouden ſenden tot Sevenberghen, dat is te verſtaen, die Heere van Arckel* XXV. *man, die Bailju van Delfland* XXV. *man, ende die Bailju van Zuytholland, vyftich man, om den Heere van Sevenberghe ſyn lant te helpen ſcudden, tegens den Heere van der Lecke, want die Heere van der Lecke den vrede die uytginc te beloken Paſchen tuſſchen hem ende den Heere van Sevenberghe niet verlengen en woude om myns Heeren wille, doe myn Heere geſant hadde Willem van Cronenburch aen den Heere van der Lecke om hem dat te vermanen.* Add. §. *licet ſi de feud. def. content. & c.* 1. §. *ad hoc. & ib. Gloſſ. Hic finitur lex c.* 1. §. *fin. An ille qui interſic. fratr.*

ART. VI.

Art. v. eſt Philippi Burgundi.

Van Huldinge des Heeren und beleninge der Mannen.

Wanner ein Biſchop cumpt int Sticht van Utrecht, ſo is he ſculdich to riden (1) *to Marckeberge* (*dat wi gedaen hebben*) *dar ſal hem man und denſtman, und dat Lant van Twente hulden, und dar is hie dan ſchuldich, malck to belenen hoer gued, ſonder horen ſchaden. Und dewile hi dat nicht en doet, ſo mogen ſy ſick nicht verſumen in den lene, dat weer dat hem van welcken mannen ein hergewade verſchenen were, Und die ſal den Biſſcop volgen binnen Stichtes und ontfangen* (2) *op ſyn rechte tidt.*

Facta Epiſcopi inauguratio in ſingulis urbibus in diœceſi & cis & trans Iſalam, ut latius dixi & oſtendi *lib.* 2. *de Nobil. cap.* 47. Rev. *lib.* 2. *hiſt. Daventr.* Ruri inſuper etiam facta.

Digitized by Google

Sesti cis Isalam, trans Isalam Marckbergæ, h. §. Hortenf. *lib. 1. hist. Veteres cæremoniæ novorum Episcoporum tenuerant, postquam in sedem Episcopatus collocati essent, quia in urbibus nullum imperium nullumque jus habebant, præter jus dicendi Prætorem, ut jurisdictioni suburbanæ inaugurarentur. Sesti motu campanæ ejus imperium inire consueverunt. Unde ad bella iturorum Principum dato per agros signo plebs rustica sequi cogebatur.* Sed Marckbergæ speciatim inaugurabant Tubantes h. §. Reliqui, alibi, ut puto, ubi visum Antistiti. Tubantes simul, si vasalli, investiti de feudis. Gratis autem investiti. Nam laudemium non præstat nisi feudi successor §. 2. h. t. Quo exceptio hæc imprimis pertinet, *dat weer dat hem van welchen manne ein hergewade verschenen were.* Servandum autem hac in parte, quicquid moris recepti, ut quid si placuit sic expresse, ut ei etiam præstetur, qui feudi Domino decedente in ejus locum successit?

(1) *to Marckberge.* Sermo hic de casu, quo Antistes inaugurandus: Extra eum casum Comitia Ordinum Ultrajecti. Soli laici si convocandi, eorum si cis Isalam, conventus Aldvici, si trans Isalam, Spolderbergæ. Ex veteri jure Transisalanico. *Die Bischop alse hi maken wil ene samenroepinge der leke luden, so sal syn openbaer bode dat in de Prochiekercke condigen by enen gebode, mer den Ridderen ende Knapen sel hy bidden totten huysen hoerer woeninge, ende so syn si schuldich alle te samen te comen, die gene die op dese syde der Yselen tot Oudwyc, ende die gene, die op ghene syde der Yselen syn tot ene stede geheten Spolderberch.*

(2) *Op syn rechte tidt.* Intra annum & diem, §. *præterea. de prob. feud. ad per Fred.* Roland. à Valle *cons.* 3. *n.* 151. *secundo quod infra annum lib.* 1. Jul. Clar. *lib.* 4. *sent.* §. *emphyteusis qu.* 43. *n.* 2. *sub fin. vers. quinimo etiamsi,* Berlich. *decis.* 61. *n.* 3. Neostad. *de feud. cap. ult.* Bort *de feud. part.* 6. *tit.* 4. *cap.* 1. *art.* 4. *pr.* Nisi justa scilicet causa vasallum impediat. Ant. Mincucc. ad *lib.* 4. *de feud. tit.* 16. §. *ult.* Dies hic accipitur pro sex septimanis *ein jore und sechs wuchen,* ut in veteri Codice feudali Alemannico *cap.* 50. & feudali Saxonico *cap.* 25. *Alse manig schilt als ist von dem Konig niderwerts; alse manig jar zal ist auch zu folgen einem jeglichen an seinem gut binnen sechs wuchen und ein jar.* Schilter. *ad jus feud. Alemann. cap.* 15. §. *ult.*

ART.

Digitized by Google

ART. VII.

Wanneer ein Denſtman ſtervet, die guet holde van uns, dat guedt ſal ſyn rechte Leben volget verſoeken an uns binnen jaer und dach, ſo wy ſyn binnen Stichtes, und ſul (1) uns geven ſyn beſte peert dat die man achter leet, doe hy ſtarff, und hadde hie geen peert, ſo ſalmen uns geven drye punt tho heergewade, daer mede ſollen wy hem belenen.

Amittit feudum, qui non petit id intra annum & diem. Gunther. *lib.* 8. *verſ.* 605.

Succeſſor feudi totum ſi forte per annum
Atque diem tacto primæ jam tempore pubis,
Sive dolo, ſeu deſidia, ſeu mente ſuperba
Spreverit à Domino feudalia poſcere jura,
Perdat, & hæc Dominus proprios aſſumat in uſus.

Radevic. *lib.* 2. *de geſt. Frid. Barbaroſſ. cap.* 7. Bugnyon. 6. *leg. abr.* 20. & 51. Hodie tamen tam rigide cum vaſallo non agitur. Acquieſcit vulgo Dominus ſoluto duplo laudemio & petentem reſtituit, excepto quod deſidis, ſi & idem prorſus contumax, non eadem ſemper ratio. Neoſtad. *de feud. cap. ult. n.* 6. & *ſeq.* Grot. 2. *Man.* 41. §. *Manſchap.* Bort *de feud. part.* 6. *tit.* 4. *cap.* 1. *art.* 4. *n.* 15. & *part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 8. *n.* 23. & *ſeqq.* Quod ſi primus ſucceſſor neglexit inveſtituram, admitti poteſt ſecundus, ſi, ut oportet, eam petat intra annum & diem, & pro ſe ſolvat ſimplex, pro primo duplex laudemium. Quadruplex alioquin neceſſe eſt, ut ſolvat. Grot. 2. *Man.* 47. §. *Heergewaden.* Waſſen. *pract. notar. cap.* 14. §. 45.

(1) *Und ſal ons geven ſyn beſte peert.* Laudemium pro conſuetudine & varietate regionum non unum idemque eſt. Alibi canis venaticus, ſalmo, gladius, accipiter, par caponum, cuniculorum, chirothecarum, falco, equus defuncti optimus. Quæ & certo quodam pretio, ſi id mavult quis, poſſunt redimi, ut in veteri quodam Indice, in quo cenſus & reditus eccleſiæ Trajectenſis Ann. 1530.

Item een leen, dat houdt te verheergewaden als een Stichts leen ſalmen daer voor betalen drie goude Vranryckſche ſcilden, elcke ſchilt

Digitized by Google

ſchilt gerekent voor 13. *Andries gulden, noch een ſchilt voort ſegel, een ſchilt voor de Camer, een halve ſchilt voor ſchryven, ende twee kannen wyns die portiers, oft die Deurwaerders. Facit in als* XII. *Caroli Keyſers gulden, vyf ſtuyvers,* 1. *oort.*

Item een leen dat hout ſimpelick niet exprimerende waer mede men dat verſoecken ſal betaelt men voor alſo veel als voor een Stichts leen.

Item een leen dat hout te verheergewaden met een roden ſperwer, ſalmen betalen met eenen goeden Vrancrycſchen ſchilt, een ſchilt voor 't ſegel, een ſchilt voor die Camer, ende een halve ſchilt van ſchryven.

Item een leen dat hout te verheergewaden met een ſperwer, ſalmen betalen met een ſtuck gouts.

Item een leen dat hout te verſoecken met een paer witte hantſchoen, daer ſalmen voor geven een oort gouts te weten VII. *ſtuyvers.*

Item vyff marck ſalmen betalen mit tien Vrancrycſche ſchilden, dat is te verſtaen, datmen voor een ygelick goet marck ſal betalen twee oude Vrancrycſche ſchilden.

Nec laudemium tamen quicquam ad ſubſtantiam ipſius feudi. Valet pactio ne ſolvatur id ut in charta Ann. 1255. *contulit in feudum curtim in Colhorſt &c. ſine exactione, quæ vulgariter Heergewade appellatur, obtinendam.* Sic pactus cum Epiſcopo & Capitulo Leodienſi Flandriæ Comes Ludovicus, ne in clientelam accepta ab ipſis Mechlinia aut ipſe aut ſucceſſor ejus eo nomine præſtaret quicquam. Collectio Actorum veterum ad Papas Avenionenſes apud Baluzium *cap.* 81. *Nec etiam eſt intentionis noſtræ, quod ab ipſo Comite vel ejus ſucceſſoribus pro relevio vel ratione relevii quicquam exigatur vel ſolvatur.*

Davidis eſt VIII.

ART. IX.

Oft leen beſpraket worde, wo men ſich verweren ſolde.

Item beſpreken wy enen man ſyn leen, dat hie dat verſumet hadde, unde tho rechten tiden nit untfangen, (1) *ſo were hie ons narer* (2) *met tween denſtmannen ſyne beleninge an tho brengen, dan wy hem aff tho winnen.*

(1) *So were hi ons narer.* Ad liberandum quam ad obligandum, ad abſolvendum quam puniendum leges proniores ſunt,

l.

Digitized by Google

l. Arrianus 49. ff. de obl. & act. l. 125. ff. de reg. jur. l. 5. ff. de pœn. l. ult. C. de prob.

(2) *Met tween denſtmannen.* Magni teſtes momenti ſunt. Pares in cauſa Parium, nobiles, miniſteriales, in cauſa nobilis, miniſterialis. Nec alii interdum quam nobiles in cauſa nobilis admittuntur, ut ſi quæſtio de feudo inter eum & Dominum, *b.* §. ut & caſu quo quæſtio, an quis nobilis necne. Ex Actis Ordinum Trajectenſium: Jovis den XVI. Decemb. 1630.

Gehoort de lecture van Atteſtatien roerende de gepretendeerde Adelycke afkomſte van den Lieutenant der Compagnie van den Heere van Langerak &c. houdende garniſoen opt huys te Loeveſteyn, genoemt de Bie, *Is goetgevonden ende gereſolveert, dat den Heere van* Braeckel *&c. den ſelven Lieutenant de* Bie *int particulier ſal overſchryven, te procureren behoorlycke Atteſtatie van twee oft drie bekende Edelluyden, alſo de voorſz Atteſtatien gegeven ſyn by huysluyden, ende niet by Edelluyden ſulx incumberende.* Ex Actis Equitum Trajectenſium: Veneris 1. April 1636. *Den Heere van Hardenbrouck, als neffens den Heere van Braeckel hebbende de derde tour van eene Prebende in den Convente van Vrouwen Clooſter, verclaerde deſelve ſyn Wel. Ed. derde tour te confereren op een van de dochters van Jor.* Willem Til *Droſt van Dalen ende Valckenburch, Capiteyn van een Compagnie Infanterye ten dienſte deſer landen by den ſelven te nomineren. T'welck de Heeren Edelen ende Ridderſchappe verclaerden te conſenteren, mits dat den gemelten Heere van Hardenbrouck ſal bethonen den voornoemden Droſt te weſen een goet gequalificeert Edelman, by atteſtatie van twee of drie Edelluyden uyt den lande daer den voornoemden Droſt Jor.* Willem Til *van daen is. Geextraheert uyt de voorſz Reſolutien, ende accordeert,* A. van Hilten.

ART. X.

Oft wy beſpraken enen denſtman, oft denſtwyff hor denſtrecht, dat ſolden ſie tho brengen met twen denſtmannen, ofte met unſen openen brieve. Beſpreke hem ein ander man hor (1) *denſtrecht, dat mochten ſi thó brengen met ener eyner hant.*

(1) *Denſtrecht.* Miniſterium. *Miniſterium* utrumque eſt, & feudi ſpecies, & ſervitium ſeu officium, datum aut conceſſum

Digitized by Google

ceſſum ſub ſervitii conditione. Servitii non tam militaris, quam alterius cujuſvis, ut curruum præſtandorum, hoſpitii, annonæ. Datum in miniſterium, quicquid datum in feudum. In feudum pecunia, in feudum nundinæ etiam datæ. Etiam datæ in miniſterium, ut in charta apud Hedam. *hiſt. Ultraj. p.* 224. Duo autem diſtincta hæc. Aliud in feudum dare, aliud in miniſterium. Otto III. Imp. apud Hed. *hiſt. Ultraj. p.* 95. *Inſuper ſibi donavimus, quicquid Poppo filius Walgeri habuit in miniſterium in eodem Comitatu.* Unde & *miniſterialia* ab *homagiis* diſtincta in charta Ann. 1282. Chartam jam edidi *lib.* 4. *de nobilit. cap.* 22. Sed quæ huc pertinent hæc ſunt: *Quæ omnia bona nos dictus Trajectenſis Electus diximus eſſe bona homagia, & idem Henricus dictus Rovere dixit ea eſſe bona miniſterialia. Tandem de conſenſu noſtro nec non Prælatorum & Miniſterialium prædictæ eccleſiæ Trajectenſis à nobis ambobus concordatum extitit in hunc modum, quod prædictus Henricus Rovere tenuit dicta bona cum duobus miniſterialibus eccleſiæ Trajectenſis, ſcilicet cum Domino Suedero de Boſinchem, & Gerardo de Reno militibus, quod eadem bona eſſent ſua bona miniſterialia, & eſſent ad ipſum Henricum dictum Rovere ex ſucceſſione hereditaria & ſuorum progenitorum pleno jure devoluta. Quo facto præfatus Henricus Rovere petivit & requiſivit à nobis dicta bona miniſterialia ſibi conferri & porrigi loco miniſterialis, & nos præfatus Trajectenſis Electus juſtæ petitioni ſuæ annuentes &c.* Et quia tamen *miniſterium* non multum à *feudo* differt, interdum dicitur etiam *feudum*, & qui quid habet in miniſterium etiam dicitur vaſallus. Charta Guidonis Epiſcopi Trajectenſis Ann. 1313. *Item unum manſum terræ ſitum prope Bunnic ultra Renum, quem dictus Swederus à nobis & eccleſia noſtra jure miniſteriali tenuit. Et quia nos & eccleſia noſtra per aſſignationem & traditionem hujuſmodi manſi vaſallo carebit, nos in recompenſam hujuſmodi reſervamus nobis & eccleſiæ noſtræ &c.* Et hinc eſt quod apud Hedam *d. p.* 224. *conceſſimus eidem Swedero &c. ad juſtum feudum in loco & jure miniſterialis.* Et mox: *in feudum concedimus in loco & jure miniſterialis.* Belgice eſt, *in dienſtmans ſtat.* Charta Ann. 1316. *Wy* Ghie *by der genaden Gods Biſſchop tot Utrecht maken condt allen den ghenen, die deſen brieff ſien ſullen oft horen leſen, dat voer ons ende voer onſe mannen quam Eliſabeth wilneer Heer Egbrechts dochter van den Buſſche Ridders, ende ſochte an ons met horen herwade dat huys ten Buſſche, ende*

Digitized by Google

vier en twintich mergen lants, die by den huyse leggen, die Haer Egbrecht haer vader ende Egbrecht haer broeder van ons ende van onsen Gestichte hilden te leene in dienstmans stat. Welcke voorgenoemde huys ende goet wy haer verleent hebben, ende verleenen met desen brieve alse dienstmans goet ende in dienstmans stat sonder alrehande arcbeyt &c. Nec nobiles tamen semper, qui prædia hæc obtinebant. Etiam plebeji. Etiam adscriptitios manumissos reperi ea lege, ut prædiis, quibus usi, deinceps etiam uterentur, tanquam ministeriales, *in dienstmans stat, en tot allen dienstmans rechte.* Charta Ann. 1327.

Wie Deken ende Capetel der kercken van Sinte Marien t'Utrecht, doen cont alle den ghenen, de desen brieff sellen sien of hoeren lesen, dat wi Boerchard *van* Eenscoten *Haer* Heynen *sone*, Nannekyn *syn wyf, ende hore kindre, de onse eyghen lude waren, ende de up onsen eyghenen goede saten ende sitten, dat geheten is Haren* Heynen *goet van* Eenscoten *geleghen in den kerspel van den* Aenstoet, *ende horen erfnamen quyt hebben gegheven ende gheven mit desen tegenwoerdighen brieve van der eygenscappe, de wi aen hem hadden, in manieren alse hier nae geschreven staet, dat is te verstaen, dat si ende hore erfnamen voert meer dienstlude bliven sellen ons ende ons Godshuus voerseyt, ende dat voersz goet also groot ende also cleyne, alst des voerseyden Boerchards ouders besseten hebben, ende deselve* Boerchart *nu tot deser tyt besit mit eghen ende mit enden alst gheleghen is, voert te houden ende te besitten van ons in dienstmans stat, ende tot allen dienstmans rechte, om onsen ouden pacht, alse om drie mudde roghen s'jaers Aernemsche mate up Sinte Peters dach ad cathedram, ende om twee groote Coninex tornoyse jaerlix te tinse, oft payement daer voor op Sinte Lambrechts dach alle jare te betalen ende te leveren binnen onsen Hoof te* Zeelhorst, *also alse men heer toe gedaen heeft. Voert so syn dat voerwarden, dat Borchard voerseyt noch syn erfnamen dit voersz goet niet versetten, noch versellen, noch scheiden en sullen noch en moghen in enen dele noch altemale buten onser hant, ende dat dat selve goet na des* Borchards *doet ghehele ende altemale comen sal up enen van synen gherechten erfnamen, ende de sal binnen jaers naest comende na des selfs* Borchards *doet dat voerseide goet aen ons in onsen Capetel tot Utrecht versoecken, mit twaelf groeten Coninex tornoysen ghereeds ghelds oft payement daer voer, ende dat van ons entfaen in dienstmans stat in alre manieren alst voersz is, ende also voert van erf-*

name tot erfname, Ende ware oec dat ſake, dat die voerſeyde Borchard *of ſyn erfname, of die ghene daer dat goet mit recht op quame, in eneghen van deſen voerſz punten verbraken, ſo velle hi ende ſine nacomelinghe van allen rechte ende aentale, die ſi hadden ofte hebben aen deſen voerſcrevenen goede, ende dat ſelve goet quame dan vri ende ledich weder aen ons ende aen onſe Goedshuus onſen vrien wille daer mede te done ſonder ymants wederſeggben. Ende op dat dit vaſt ende ſtade blive, ſo hebben wi Deken ende Capitel voerghenoemt deſen brief beſegelt mit ons Capitels ſeghel. Gegheven int jare ons Heren* CIↃ. CCC. *ende ſeven ende dertich, des Donderdaghes na alre heyligen dach.*

ART. XI.

Privelegie und fribeden der Denſtluyden.

Art. 1. *Alle Denſtluden unſes Stichtes van Utrecht, die ſint nicht ſculdich to rechte to ſtaen vor dagelicks gerichte, daer geen blikende ſchynen is, mer die ſalmen vor uns verklagen und vervolgen alſt recht is.*

Judicium duplex in diœceſi, Seculare & eccleſiaſticum. Seculare rurſum duplex, apud Salios inprimis, Ordinarium ſeu *Quotidianum*, & extraordinarium, ſeu *Summum & Provinciale.* Ordinario præerat judex loci, Prætor ſcilicet cum Scabinis. Extraordinario Epiſcopus adhibitis aliquot nobilibus & Primoribus civitatum. Charta Ann. 1364. *Voert ſo mach die Biſcop ſelve met Ridderen, knapen, mannen, ende Denſtmannen, te recht ſitten, ende recht houden binnen ſynen Geſtichte, waer hi wil, alſt gewoonlic is.* Vid. *lib. de jur glad. cap.* 30. *n.* 12. *& ſeqq.* A Scabinis jus dictum quovis tempore, etiam belli. Abſente Epiſcopo & inter arma extra ordinem vix dictum. Et eo depoſitiones teſtium, qui auditi olim, pertinent: Ann. 1531. *Peter van Merenborch out* 55. *jaer ſeyt hem wel te beugen vant oorloge van Jor. van Wiſch, twelck was int jaer van* 1497. *oft* 98. *maer t'ſelve en duerde niet langhe, ende weet hy oock wel van de oorlogen, die geweeſt ſyn in Overyſſel tegen den Heer van Gelre, maer evenwel heefmen in de Stadt van Utrecht al recht gehouden, ende oock veeltyts het hoge Lantrecht by den Vorſt van den Lande, maer worden t'ſelve dickmaels opgeſet, alſe die Vorſt int oorloge was, ofte om ander*

Digitized by Google

onder ſoken wille &c. Henrick Wilgerſſen depoſant heugt noch vant Cleefſche oorloge, t'welck boven een half jaer of drie vierendeel jaers niet en duerde, ende ſo lange de Vorſt van den lande in oorlogh was en hieltmen geen recht, maer voor en nae ſo dede men recht nae ouder gewoonte, ende heugt hem depoſant noch dat oorlogh van Yſelſteyn, dat int jaer van elve was, ende duerde omtrent acht oft negen maent, ende t'ſelve was een oorloch van den Staten ſonder den Heer van den Lande, ende ſo lange t'ſelve geduerde, en hieltmen geen hooge Lantrecht, maer wàs dagbelyks gerecht binnen Utrecht meeſten tyt gehouden, ende lagen die van der Stat ontrent een maent of ſes weken voor Yſelſteyn, ende hadde hy depoſant met Aelbert van Leuwen bevel om Ruyteren ende knechten te betalen in den ſelven oorloge, &c. Frequens olim appellatio à loci judice ad Epiſcopum. Vid. *lib. de. jur. glad cap.* 30. *n.* 13. *&. lib.* 2. *de Nobil. p.* 307. *&. ſeq.* Contra autem ab Epiſcopo appellatio olim nulla. Ab Epiſcopo non appellatum, niſi in cauſa ardua, in cauſa eccleſiaſtica, & quæ magni momenti, ad Archiepiſcopum Colonienſem, ad Papam, ad Cæſarem. A loci judice appellatio, niſi judex is civitatis primariæ in diœceſi, ut id latius demonſtravi *d. lib. de jur. glad. cap.* 30. *n.* 15. *&. ſeqq. &. n.* 21 Quævis cauſæ diſceptatæ apud judicem ordinarium, excepto quod criminales apud judices duntaxat majorum civitatum, apud ipſum Antiſtitem, aut eum, cui jus gladii, & quantum ad civiles, exceptis cauſis nobilium, quæ in ſummo actæ extra ordinem, præſertim apud Salios, & Provinciali judicio, *b.* §. Sed & rarum & ſumptuoſum id, ut dixi *d. loc. de. jur. glad.* Præſidebat Epiſcopus. Aſſeſſores ejus nobiles, vaſalli, miniſteriales, & primores civitatum, qui ſimul & cognoſcebant & dictabant ſententiam, ut dixi *ibid. n.* 17. Nobiles autem non ſorte aut ab Antiſtite ad id lecti, ſed ſummo ſtudio à litigantibus, & vel prece, vel pretio ad judicium conquiſiti. Adducebat autem quiſque & quotquot vellet & quotquot poſſet, notos, familiares, propinquos, & amicos. Si conveniret ipſis inter ſe, nullæ Epiſcopi erant partes. Sin minus obtinebat pars, cui Princeps acceſſerat. Unde & victor plerumque, qui amicis inſtructior. Nec pauperi contra divitem ulla aliqua ibi vis. Vid. Hed. *in David. Burgund.* Rev. *hiſt Dav. lib.* 3. *p.* 330. *& ſeqq. & lib. de jur. glad. d. cap. n.* 15. *& ſeq.* Ordinarius porro judex, ubi reus habet forum, ubi habet

bet domicilium, ubi rerum ac fortunarum ſuarum ſummam conſtituit, *l. 7. C. de incol. l. 2. C. ubi Sen. vel. Clariſſ. l. 5. §. 5. ff. de inj. l. 203. ff. de verb. ſign.*

Art XII.

Men en mach geen denſtman ofte denſtwyf des Stichtes van Utrecht beſetten, oft hoer gudt binnen Stichtes unvervolget und unverklaget vor ons.

Hodie id jam ceſſat. Nec alii excipiuntur in Statutis Tranſiſalanicis, quam cives & incolæ trium urbium primariarum, qui niſi expreſſe ſuo juri renuntient nec ipſi, nec bona ipſorum alibi poſſunt ſiſti quam in loco contractus. *Lautr. van Overyſſel part 1. tit. 5. art. 2.* Quo jure utuntur etiam paſſim Curiæ Provincialis & Supremæ Senatores, & paſſim Legati, Profeſſores, Studioſi, *l. 2. §. 3. & ſeqq. ff. de jud. Auth. habita C. ne fil, pro patr.* Ad patibulum condemnatos, qui libros ſtiterant ſtudioſorum Toloſa domum redeuntium Ann. 1525. ex Rebuffo tradit Peckius *de jur. ſiſt. cap. 4. n. 1. & per tot.* Sed & huic *artic.* ſequenti derogatum qui Davidis Burgundi eſt. Nobiles eis Iſalam ſicubi ſiſti poſſint in diœceſi contra eos, quibus jus id, eodem utuntur jure juxta titulum in *ff. Qu. quiſque jur. in alt.* Sequens ita ſe habet. *Item in wat landen unſes Stichtes van Utrecht denſtlude an deſſe ſyde der Iſſelen beſatet of gedrongen werden an dat gerichte tho kommen, met horen guden in den Lande gelegen, und daer tho rechte ſtaen moten, ſalmen denſtlude der Landen hier weder mogen beſetten, offte met horen gude in deſſen Lande weſende rechtes doen plegen, gelyck unſe denſtlude in den Lande daer moeten.*

Art XIV.

Vort ſo en ſollen wy oft onſe Amtpluyden genen denſtman vangen ofte in hofte dringen um eene beticht die alſo vele gudes onder uns liggende hefft, dat hi ſine bote wachten moge.

Art.

ART. XV.

Unde eyn denſtman is narer ſyn unſchult tho untgane ungevangen und ungebunden, ſonder blikende ſchyn, dan hem jemant aver tho gane, idt were ſake, dat hie ſtonde in enen (1) *gehegeden heymale, und hem verwilkoerde als recht is.*

Ad ſatisfandum jus civile rerum immobilium poſſeſſorem non cogit, *l. 15. pr. ff. Qu. ſatisd. cog.* Sed Epiſcopus hoc §. id ad nobiles reſtringit. Nobilis ob delictum, cujus pœna eſt pecuniaria, nec in carcerem detrudendus; nec cautionibus conſtringendus *art.* 14. Imo etſi proponatur, quod delictum ſit gravius, non cogitur tamen nobilis, ut ex vinculis dicat cauſam, niſi conſtet de delicto, & quod à nobile id admiſſum. Æquius, ſi non conſtet, audire reum defendentem ſe, quam temere eum accuſantem & non inſtructum ut oportet, *art* 4. *l. ult. C. de prob. l. 5. ff. de pœn. l.* 47, *ff. de obl. & act. l.* 125. *ff. de reg. jur.* Si conſtet ceſſat privilegium. Chronicon Schouwenburgenſe apud Meibomium *p.* 31. *Conradus Comes de Everſtein, ſed prædo, per Ducem Albertum de Brunſwick verſis pedibus ſuſpenditur, & in Brunſwick, quod Comes, honorifice ſepelitur.*

(1) *Gehegeden heymale.* Rite coacto & conſtituto judicio. *Mael* idem quod judicium ſeu quod locus judicii. Idem *mallus*, ſeu *Maelſtat.* Capitulare Ann. 853. *Comes convenientem locum conſideret & inveniat, ubi ſtationem ad mallum tenendum conſtituat.* Flodoardus: *De presbytero & eccleſia ad Epiſcopum & ſynodum definitio pertineat, non ad mallum vel civile judicium.* Charta continens tranſactionem inter Comitem Gelriæ & Epiſcopum Trajectenſem: *Compromiſſum eſt, quod judices Epiſcopi non citabunt ad Hemal in terram Epiſcopi homines manentes in terra Comitis &c.*

ART. XVI.

Ock en ſollen Ridderen, knapen, mannen, unde denſtmannen, unde hore eygen luyde, die woonaftich ſyn binnen Twente, oft hoer gude, genen tolle geven, wert dat jemant guedt voerde offte kofft als eyn kopman, dat gude ſalmen vertollen.

Quod

Quod nobilis non agnoſcat tributum, cenſum, vectigal ſatis, ſplendidum privilegium, ſed quod temporis progreſſu multis modis reſtrictum tandem prorſus diſparuit. Cenſu prædiis imperato cum præeſſet diœceſi Fredericus Marchio de Baden, exempti nobiles, ſed non paſſim. Exempti, quorum certa & indubitata nobilitas, qui prædium habebant nobile, & non ſimpliciter tantum nobile, ſed ponte & foſſa munitum, & cui intra ambitum, ut rem poſtea interpretati, villa ruſtico deſtinata. De quo etiam quæſitum tum, an & ipſi immunitas. Viſum autem quod ſic, ut conſtat ex Actis Ordinum ad Ann. 1538. *Item aengaende die ſwaricheyt van de Pachters op vrye Ridderhofſteden woonende, of die ſelve mede vry weſen ſellen, ofte niet, laten ſich de voorſz twee Staten duncken, ende hebben verclaert, als opten leſten Octob. 1536. leſtleden belieft en verclaert is, daer by perſiſterende, te weten dat die Pachters van de Edelen ende Ridderſcap vermogens den Verbantbrieff vry ende exempt behoren te ſyn, ſo verre die ſelve binnen t'begrip van de Ridderhofſteden begrepen ende wonende ſyn, Adderende ſo verre alle die landen, die by ſulcke Pachters gebruyckt worden tot ende aen die voorſz Ridderhofſteden behooren, ende anders niet. Ende die Geſchickten van de Stadt ſeyden ende verclaerden, dat ſy wel voorſeker hielden, dat indien ſulcks by die van de Stadt met de andere Staten geconſenteert is geweeſt, dat ſy daer wel by ſullen blyven, ende by ſo verre dat niet weder by de Staten te niet gedaen ende gecaſſeert is.* Ceteris non idem jus, ut vel hinc ſatis patet. Ex Actis Ann. 1536. XX. Octob. *Item op den IV. article der ſelver memorie laten ſich die Staten duncken ende verclaren, dat die Pachters van de Ed. ende gemeen Ridderſchap vermogens den Verbantbrieff vry ende exempt behooren te ſyn, ſo verre deſelve binnen t'begrip van de Ridderhofſteden woonende ſyn ende anders niet. Opten XII. art. laten ſich de Staten duncken, dat alle landen die Keyſerl. Maj. als Heere van deſe Landen toebehoren ende gebruyckt worden uit Abcou, Durſtede, Vrelant, ter Eem, Stoutenburch, ter Horſt, ende andere als weſende Furſten huyſen vry behooren te ſyn. Beheltelyck dat die andere Keyſerl. Majts Pachters int lant woonende mede als andere contribueren ſullen, als ſy van outs ter tyt van voorgaende Furſten gedaen hebben.* Verba autem chartæ, ad quæ Ordines reſpiciunt, inter cetera etiam hæc: *Item die rechte Ridderſcap van het Nederſticht, die veſten, huyſen, ende opgetogen bruggen hebben, ende*

andere

Digitized by Google

andere die de drie Staten 's Lants van Utrecht voor rechte Ridderſchap houden, ſullen van haer Ridderhofſteden, bouwhuyſen, ende wooningen, in ſulcke hare Ridderwooninge begrepen, van den huysgelde voorſz vry weſen, ende van haer bier, datſe ſelfs brouwen, ofte drincken op hare huyſen, niet geven. Vetus admodum illud jus nobilitati ob merita, ob toleratam militiam fo titer & ſuo ſumptu ab initio conceſſum. Hortenſ. *lib.* 1. *hiſt. Equeſtres homines ab initio, ſive id acciderat ob antiquam nobilitatem, ſive ob ſua in patriam merita, ſive per aliorum negligentiam, ad nullam contributionem, neque agrariam, neque ad cenſum domorum ruſticarum tenebantur, ut in vetuſtis rationibus & publicis perſcriptum tabulis videre adhuc licet.* Non fruſtra autem id adjectum, ut *prædium* ſit *nobile.* Plebejum & tributarium, etſi emptum à nobile, tributarium tamen manet. Quod & olim ita voluit Wilhelmus Comes III. Ann. 1323. *Wi Willem Grave van Henegouwen &c. maken condt allen luden, dat ſomme welleboren lude ende poerters ſcotbaer lant copen tote Aerlander vene, daer onſe ſcot ende jaerbede mede te minre wort, waerom dat wi ju verbieden, dat deſer tyt voirwaert niemant geen ſcotbaer lant en cope, es hi welgeboren iof poorter, dat lant en blive in ſulcken rechte, alſt nu is, van ſcote ende van coſte, ende van ander coſte, geduerende t'onſen wederſeggen. Gegheven in den Hagbe des Manendaghes na onſer Vrouwen dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *en* XXIII.

ART. *XXII.

* Qui omiſſi Davidis ſunt.

Van appellation in Claringen.

Alle wedderſpraken ordel ſollen wi verklaren mit mannen, denſtmannen, und mit Schepenen van den Steden na des Landes rechten, und dit ſollen wy tho voren verkundigen laten van kercken tho kercken.

Quod facta in civilibus appellatio ad Epiſcopum controverti non debet. Exempla ſunt infinita. Sed & caſus excepti. Dixi *lib. de jur. glad. cap.* 30. *Claringe* hic definitio, deciſio, ſententia. Alibi nihil aliud quam prioris ſententiæ reſciſſio, aut approbatio, judicium appellationis, ut infr.

Digitized by Google

PARS II.

De Judicibus.

ART. † II.

† Primus Davidis eſt.

OCk *en ſal geen man unſe* (1) *Pander weſen, bie ſy* (2) *eyn gebaren denſtman des Stichtes van Utrecht.*

(1) *Pander* proprie eſt viator, qui ſententiam exequitur. *Inſtr. van den Hov. van Utrecht tit. van den Deurweerder ende Panders.* Hodie non tanti. Olim pluris ut videtur, & judici junctus apud Winhof, ut verbi gratia paulo infra: *Item alle Richters, Underrichters, unde Penders ſollen olt weſen* XXIV. *jaren und daer under nicht.* Et mox: *Item oft enich Richter, Schoute, offte Pander thot verſoeck eniger Parthien &c.* Vid. §§. *ſeqq.*

(2) *eyn gebaren deſtman.* Receptum paſſim id apud Belgas, ne alii quam indigenæ admittantur ad magiſtratus. Plerorumque etiam ſtatutis expreſſe id comprehenſum. Grot. *de antiquit. Reip. Batav. cap.* 5. Hooft *lib.* 1. *hiſt.* Reyd. *lib.* 5. *hiſt.*

ART. XII.

Van eenen Pantbreeff tho beſegelen ſalmen geven ſes gude olde Torneſche oft gelick payment daer voer.

Ses gude olde Torneſche. Moneta erat Gallica, nummis ſedecim æſtimata. Mentio in chartis frequens. Charta Ann. 1308. *enen goeden ouden groten Comincs tornoyſe van Vrancryck gereeckent over ſeſtien penningen, of payement, dat dair voor gaen ſal.* Charta Ann. 1326. *dertich pont ſwarter tornoyſen den groten over ſeſtien penningen gerekent. Penningh* erat denarius. *Denier* ut tum vulgo. Cujuſmodi duodecim faciebant obolum ſeu ſtuferum, ut vult Auctor libri, cui titulus, *t' Begin, Voortgang, en Eynd van d'Erfgravelycke Bedieninge cap.* 3. Charta Ann. 1348. *op ene pene van* XX. lb. *tornoyſen, den groten voor* XVI. *den tornoyſen.* Charta Ann. 1328. apud Miræum *diplom. Belgic. cap.* 91. *de quinque millibus librarum groſſorum nigrorum Turonenſium, groſſo Turonenſi pro ſexdecim denariis computato.*

einen

einen olden ſchilt. In Caroli V. diplomate, quod habes in præfatione ad hiſtoriam Amorfortiam, Ann. 1523. quadraginta duobus obolis ſeu ſtuferis æſtimatur. Sed æſtimatio fuit varia. Charta Ann. 1508. *ſub annuo pacto &c. duorum ſcudatorum antiquorum monetæ Regis Franciæ, quolibet ſcudato æſtimato ad unum & dimidium florenum Rhenenſem aureum pleni ponderis monetæ Electorum Imperii &c.* Ann. 1382. *ende niet boven vyf grooten der veertich gelden enen olden ſchilt.* Charta Ann. 1351. *den ouden gulden ſchilt voor twintich grooten gerekent of payement daer voor &c.* Charta Ann. 1414. *ſes bondert Vrancrycſche ſchilden, vier gouden Engelſche nobelen voor ſeven dier ſchilden gerekent.* Sed nec nummi valor ſemper idem. Nec ſatis ſcio an admitti poſſit, quod habet Auctor cujus memini. Duobus ſolidis Hollandicis, quorum quiſque olim ſeſqui groſſus, vidi alibi æſtimari, alibi tantum uno, ut in vetuſtis rationibus, quæ Comiti Hollandiæ à Quæſtore olim redditæ.

ART. XIII.

Wanneer ein Schotbaer man worde van einen Schotbaren manne beklaget vor unſen Gerichte unde vorwunnen, alſo dat hem unſe Gerichte pendede, daer van ſol die Rechter hebben VI. *penninge. Ock en ſal he geen pantgelt eyſchen ofte nemen van enigen manne, ten ſi dat bi ſinen boden dat voer gegeven hebbe tho penden. Und van beſettinge und ontſegginge ſal men nicht meer geven dan twee penninghe.*

Sportulæ judiciales ſtatutis paſſim definitæ. Tempore Epiſcoporum leves admodum apud Salios, ut exempli tantum cauſa:

Van een wette tho ſchryven I *mengelen wyns.*
Vor dat ſegel I. *kanne wyns.*
Vor eyns Richters brief van Lande ofte Rentben tho ſchryven, eyn half Heeren punt.
Vor dat ſegel eynen olden ſchilt.
Van eyn beſate tho doen II. *penninghe.*
Van eyn untſate II. *penninge.*
Van eyn inleydinge I. *olde ſchilt.*

Digitized by Google

Van eyn uthleydinge 1. *olde ſchilt.*

Van eyn pandinge tho done 1. *mengelen wyns.*

Vor upbedinge unde eygeninge eyn half Heeren punt.

Van eyn beymael tho holden van wegen eyn anklagende parthy twee olde ſchilde.

Van gevangen in den kerſpel tho wachten und tho waren IV. *Heeren punt.*

Sic Winhof in *not. h.*

ART. XIX.

Ock ſo en mach unſe Amptman (1) *geene ſchotbaer manne die in den Lande geſeten ſint baden tho waken, ofte tho graven, ofte tot jenigerhande denſt buten Landes, dat dede Landes noet ofte orloch, dat wy ofte unſe Amptluyde des tho done hadden buten Landes.*

Civium in diœceſi præclarum paſſim id olim jus. Nec ad bellum hi coacti extra urbis ipſius muros. De Trajectenſibus centum id ex his, quæ apud Hedam *hiſt. Ultraj. p.* 219. & 235. Idem aliis etiam datum.

(1) *ghene ſchotbaer mannen. Schot* cenſus, vectigal eſt. *Schotbaer*, qui id præſtat. Cujuſmodi autem cenſus hic pridem jam dixi *lib.* 4. *de Nobilit. c.* 9. Vaſalli non coacti ultra fines diœceſis, niſi ex gravi cauſa. Ita David Burgundus: *Item en ſollen wy in thokomenen tyden unſe leenmannen ofte unſe mansmannen nicht beloſten met unbeborlicke denſte tho done ofte doen doen, buten de palen unſes Stichtes in ſaken, die unſen Lande nicht an en gaen.* Et hinc cum Baro de Hierges Præfectus Trajectenſis cives Ultrajectinos quinquaginta poſtulaſſet Ann. 1576. ad Leccæ fluminis cataractas mictendos Vreeſvicum, non alia eos lege magiſtratus conceſſit, quam fide data non ceſſurum id in fraudem veteris privilegii.

ART. XX.

Waer dat onſe Amptluyde doen kundigen eyn graven, ofte eyn waken, (1) *daer en is eyn recht Setelgoedt nicht ſchuldich tho waken ofte tho graven.*

(1) *Daer is eyn recht Setelgoet?* Quodnam quæſo id aut cujuſmodi ?

Digitized by Google

juſmodi? An bona ad cathedram ſpectantia, Præſulis ſcilicet ſeu Epiſcopi? Nam *ſetel* ſedes ſeu cathedra eſt. *Tafelgoedt* etiam vocant. An eorum, qui pecunia ſervitia hæc redimebant? Unde & *Sitters* vulgo dicti. Supra qui Davidis eſt *art.* VII. *Item die Amptluyde, ofte Richters en ſollen geene Sitters hebben, noch niemant laten afkoopen, jaerlykes ſitte gelt tho geven ofte denſt dar vor tho done.*

ART. XXI.

Wert ſake dat enich man wer, die met rechte waken unde graven ſolde, die dat verſete, und hem gekundiget were, die broeke XX. *penningen tegen onſe Amptmans, und daer en ſal die pander nicht van hebben, und weer hie in ſyns Heren dienſt ſunder voerrade, die brake nit, dat en weer mit eyner gemeyner Lantweer, unde dat ſalmen kundigen over de kercke.*

De ruſticis ſermo hic, qui ad varia miniſteria terræ Domino obligati, ad curruum miniſteria, ad obeundas vigilias, ad foſſas fodiendas, ad vias, ripas muniendas, ad fœni convectionem, ad metendum frumentum, ad triturandum, colligendum, & à paleis ſecernendum. Unde & *miniſteriales*, *Dienſtmannen*, *Servientes*, & ab hoba *Hobarii*. Annal. Egmondani *cap.* 20. *& habebit à jam dicto monaſterio miniſteria curruum in Rynegum.* & mox. *Præterea ſecundum antiquam conſuetudinem villani de Egmonde & de Rynegum exhibebunt monaſterio ſua ſervitia, quando neceſſe fuerit, cum ſuis lectis, linteaminibus, ſuppellectilibus, & pulvinaribus.* Murenſi præſtita monaſterio extant in ejus Actis *p.* 37. *& ſeqq. A feſtivitate S. Andreæ uſque ad Purificationem S. Mariæ debet paſcere bovem unum vel vaccam, vel dare tantum fœni, quo poſſit paſci. Ex eo etiam tempore debent Hobarii viciſſim omni nocte vigilare, & damnum perſolvere, ſi aliquod contigit, in cujus evenerit vigilia. De feſtivitate autem S. Joannis uſque ad feſtivitatem S. Remigii ſerviunt quotidie, niſi feſtivis diebus.* Et hi etiam ut ſervi, ut mancipia, manumiſſi. Charta Ann. 1403. *Aelbrecht &c. doen cont allen luden, dat wy voor ons ende onſe nacomelingen quytgeſcolden hebben, ende ſchelden quyt mit deſen brieve om bede wille ons getrouwen des Abts van Egmonde, dien 't ons oock gebeden heeft, Gerrit Bartouts ſoon van Oyen, Alyt, Wilkem, Geertruyt, Dudwair, Clais, Bave, Griet, ende Catryn ſinen*

kinderen, van sulcken dienste, als daer si mit tot hair toe gedaen hebben geweest, toecomende van haire geboerte, ende geheiten s'Graven dienst &c.

PARS III.

De Criminalibus judiciis & causis.

Art. I.

Wopen geruchte an dat gerichte tho brengen.

Offte roeff edder brant in den Lande were, unde men wopen repe, die dan dat (1) *wopen geruchte horden, die sollen dat brengen an dat gerichte, unde volgen den gerichte, die des nicht en dede, die verloer tegen ons drie pont unser munte, offte gelyck payement daer voer, und daer en sal die Pander nicht van hebben. mer weer daer wee. de des nicht geweten en hadde, die mochte sick dat afnemen* (2) *met syner ener hant* (3) *up den hilligen, und wesen der boten quyt.*

Art. II.

Wert dar twee mannen bevonden op den velde, und erer twier ene wopen repe, und verbrachte he dat wopen geruchte nicht an dat gerichte, hi verloer XX. *penninge.*

Art. III.

Umme wat saken men mach over eenen klagen in eyn Heymael.

Niemant en sal den anderen wopen aver ropen, und laden met enen swerde then hogesten gerichte, dat en sy umme noet munt, edder umme dotslach, klachbar wonden, roeff, und umme brandt, und umme weldige saken, die an eyn lyff gaen.

(1) *Wopengeruchte.* Fletus clamori mixtus. *Wop* vetus vox Germanica, & nihil aliud quam fletus. *Wopen wir*, ploremus. Quam frequens hic olim clamor dixi *lib. de jur. glad. cap.* 38. Leges villæ de Arkes ab Abbate S. Bertini concessæ apud d'Achery *to.* 12. *Spicil. cap.* 42. *Siquis vero pro alia causa non judicata, & non in recenti malefacto fuerit captus, postquam per tres dies*

dies detentus fuerit, ſi nullus contra eum clamor apparuerit, liber abire permittetur.

(2) *Met ſyner enerhant.* Sua ſolius manu. Si plures conjuratores, ſex, ſeptem, verbi gratia, id jurare eſt, ſua ſexta, aut ſua ſeptima manu, *met ſyner ſeſter oft ſevender hant.* Chron. Virdunenſ. *to.* 1. *nov. Biblioth. apud Labb. p.* 261. *Purgationem Eduenſis ſuſcepit Lugdunenſi proſequente & juramentum ejus ita confirmante, Credo Norgaudum iſtum Eduenſem Epiſcopum vera juraſſe, Cabillonenſi quoque in id conſentiente & idem jurante.* Vid. *tit ſeq.* §. 1. Bignon. *ad Marculf. lib. formul. cap.* 28. *& lib. de jur. glad. cap.* 38. *n.* 4.

(3) *Op den billigen.* Sacroſanctis Evangeliis, aut cruce, aut reliquiis, aut capſa tactis, quæ eas continet.

ART. VII.

Wert ſake dat van ongelucke ein dotſlach geſchege in den Lande, die daer mede weren, und ſchult an hadden, den machmen wopen aver ropen, und leggen ſi fredeloes.

Lex Cornelia de ſicariis punit dolum, non caſum, *l.* 7. *l.* 14. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de ſic. junct. l.* 1. §. 3. *ff. eod.* niſi forſan cum caſu etiam dolus concurrat, ut ſi quis lapſus in perſonâ pro Titio occidat Mævium, *l.* 1. §. 3. *ff. de inj.* Quod caſu quidem quod ad Mævium, ſed dolo, quod ad percuſſorem fit, & dolo, qui ſufficit, ut quis gladio puniatur, *d. l.* 14. §. 1. *d. l.* 7. *l.* 5. *C. eod.* §. 5. *Inſt. de publ. jud.* Et eo pertinent *l.* 1. *ff. de legib. l.* 2. *in fin. ff. de term. mot. l.* 43. §. 4. *ff. de furt.* Amay. 1. *obſ.* 3.

ART. VIII.

Van Fredeloeſen.

Die met rechte (1) *fredeloſs gelecht wert, de is unveylich ſyns lyves, he is* vellich *ſyns gudes, van doetſlage, oft klachtbaren wunden. Und ein fredeloſen man den ſollen wi oft onſe Amptmans genen freden, vorwert, ofte ſone geven buten den Kleger. Unde desgelicken en ſollen die klegers buten ons oft onſe Amptlude. Und wert ſake datmen an den dootſlage wen ſchult gave, de gene ſchult en*

[illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], (2), [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(1) [illegible] Qui nec a suis propinquis nec ab aliis quovis [illegible]. Quem armis persequi cuique licet. Quem siquis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & ipse, ac si [illegible] & tanquam [illegible] [illegible], [illegible] qui [illegible], c. § 2 Landrecht van Overijssel 2 tit. 22 § 1 & 3. Ceterum quoties olim facta fuerit inter propinquos quoties erat vetus bellum. Inducias petunt, [illegible] [illegible]. Nec quis, nisi [illegible] aut [illegible], aut inducias magistratus inter partes sanciret. Et hae saepius repetitae. Aliae [illegible], aliae [illegible] aut [illegible], prout tempus definitum, ut notavimus de eo locus apud Rodulphum Glabrum lib. 5. cap. 1. *Contigit itaque in tempore inspirante divina gratia primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per universum Galliarum territorium firmari pactum propter timorem Dei pariter & amorem, taliter, ut nemo mortalium à feriae quartae vespera usque secundam feriam incipiente luce ausu temerario praesumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque ultionis vindictam à quocumque inimico exigere, nec etiam à fidejussore vadimonium sumere. Quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, ut Christianorum consortio expulsus patria pelleretur, hoc insuper placuit universis, veluti vulgo dicitur, ut* * *Treuga Domini vocaretur.* Sigeb. *ad Ann.* 1033. Strauch. 2. *amoen. jur. Can.* 9. *cap.* 15. Formulam securitatis à propinquis concessae habes apud Marculfum *lib.* 2. *cap.* 18. Habes inter incerti Auctoris formulas apud Bignonium *cap.* 23. & inter formulas Romanas *cap.* 39. Quam magistratus dedit, exemplum est *lib.* 4. *de Nobilit. cap.* 34. Et sunt plura in plebiscitis, ut verbi gratia Ann. 1383. des Vridages na Bartholomei: *Gister morgen wert een knaep dootgeslagen opt Veen, gebeten Jan van der Lo, dat setmen in vreden van al den onscaldigen magen op beyden siden, de in der Stat ofte in der Stads vryheden woonaftich syn, duerende tot St. Lambertsdaghe toe naestcomende ende dien dach al.* Ex iisdem plebiscitis Ann. 1387. op dertienden avont: *Den vrede van onse Borgeren verlengtmen tot beloken Paschen toe naestcomende ende dien dach al, in allen manieren, alst haer toegecomen is.* Des Sonnendages tot beloken Paschen Ann. 1387. *Den vrede*

* Monit. du Cange gloss. in Treuga. Ideo Beneventanus ad Ann. 1123. de synodo habita sub Callisto II. *Inter caetera vero, inquit, quae ibi statuta sunt, treugam Dei tenendam posuerunt.*

Digitized by Google

vrede van onſe Borgeren verlentgmen tot Sinte Lambrechts daghe toe naeſtcomende, ende dien dach al &c. Nec otioſum id *van al den onſchuldigen magen.* Charta Philippi Ducis Ann. 1455. quæ extat inter privilegia Kennemariis conceſſa p. 52. *dat ſo wanneer in onſen lande voorſz &c. daer eenich vechtelyck geſchiet, daer dootſlagen, leemten, of quetſingen af komen, dat die maghen van beyde partyen, die niet mede in vaerde noch in velde geweeſt en hebben &c. na den vechtelyck voorſz enen goeden vaſten vrede hebben ſullen ſes weken langh.*

(2) *Und ein ſcotbaer man mit ſynre twelfter hant.* Notanda hic differentia inter *ſchotbaer* & *denſtman. Denſtman* hic nobilis. *Schotbaer* etiam *een denſtman*, ſed non ob genus & proavos, ſed ob cenſum, quem præſtat.

ART. IX.

Die enen fredeloſen man binnen Landes huſede ofte hevede, die verloer tegen ons drie pont, mochtmen hem averwiſen alſt recht is. Wert dat hem ock iemant vorwerde, die were gelick fredeloes.

Nulla hic contrarietas. Qui ſciens tecto tantum recipit tribus libris punitur. Qui & recipit & tuetur, & quod plus eſt tuetur armis, & ipſe eſt pacis exſors. Æquius non nihil id & Quiritium jure veteri & ſcitis Pontificum Quibus excommunicatum aut aqua & igni interdictum ſimpliciter tantum ſuſcepiſſe viſum capitis pœna dignum. Plutarch. *in Syll. cap.* 63. *Qui proſcriptum excepiſſet atque ſervaſſet, humanitatis præmium ſupplicium capitis ſtatuit.* Add. eund. *in Cicer. c.* 44. Senec. 4. *de benefic. cap.* 38. Certe excommunicatum qui recipit, & ipſe eo ipſo excommunicatus, traditus Sathanæ, inferni ignibus uſtulandus. Adrianus Papa apud Holſten. *collect. Rom. part.* 2. *Nobis coram ſynodo rationem ponat, & qui cum eo in locutione, cibo, vel potu communicaverit, pari cum eo excommunicatione teneatur annexus.* Stephan. Tornacenſ. *Burgenſem, qui eum in domo ſua receperat, excommunicationi ſubjeci.* Alteſerr. *ad cap. Quod in dubiis. ext. de ſentent. excomm. & ad cap. ſacris. ext. de h. qu. vi met. ca.*

Digitized by Google

Art. XIII.

De Accusationibus.

Van dilatien ofte Verstes in een Heymael.

Oft eenen geladen worde ten ingesten gerichte met eenen [illegible], ende een Heymael gewegest worde, ende die geene die syne rechten dinge in dat Heymael, ende die klager synen Versprake name, ende klaegde met een [illegible] op hem. die geene daer men op klaegde, quame vor dat Heymael, daer klaegde die eene op den anderen met synen vorspraken, want [illegible] weer gezamen is, [illegible] dat gerichte nicht vertsen, dat en weer met willen des Klegers, ende des geens daer men op klaget, mer eer dat tyt noch dat gerichte nicht vertsen, ten weer dat ende den Richter van noetsaken so belegen waer, dat die nicht richten mochte.

Reos aut velox pœna debet statim subducere, aut diuturna eos custodia non debet macerare. *l. 5. C. de cust. & exh. reor.* Odiosa hinc in causa criminis omnis dilatio. Mox postquam captus in jus reus est deducendus. Saltem intra triduum, ut Medioburgi, ut Sylvæ ducis. *Costuymen van Middelburch p. 14. van 's Hertogenbosch part. 1. tit. 18.* Idem debet aut absolvi, si probationes deficiant, *l. 4. C. de edend. Ordonn. en manier van procederen voor den Rade van Brabant art. 465.* aut condemnari, si satis fortes, *l. ult. C. de prob.* Si dubiæ, & nimis leves, nocentem præstat absolvere, quam innocentem condemnare, *l. 5. ff. de pœn. l. 47. ff. de obl. & act.* Ad conquirendas probationes si petatur dilatio, reo tres dilationis, duæ accusatori dantur, *l. ult. ff. de fer. & dil.* Plures reo quam actori, quod in actoris sit potestate agere quando vult, in rei autem non sit conveniri quando vult, *l. 1. §. fin. ff. de dol. mal. & met. exc.* Is certe est rei favor, ut & ad respondendum ei detur dilatio, *l. 1. pr. ff. de edend.* Exemplum apud Eusebium est *lib. 1. hist. cap.* 17. *Accusavit, & Christianam esse detulit. Et illa quidem libello tibi oblato, sacratissime Imperator postulavit, ut prius rei familiaris procurandæ atque administrandæ sibi facultas daretur, ac domesticis recte constitutis accusationi responsuram se esse pollicita est. Idque tu mulieri permisisti.* Ultro alioquin etiam judex dat, quoties ipsi

non

non liquet. Cic. in Brut. *Cum Conſules re audita amplius de conſilii ſententia pronunciaviſſent, paucis interpoſitis diebus iterum Lælium multo diligentius meliuſque dixiſſe, iterumque eodem modo rem à conſulibus eſſe prolatam.* Liv. *lib.* 43. *cap.* 2. *Bis ampliatus eſt, tertio abſolutus reus.* Idem *d. lib. Graviſſimis criminibus accuſati ambo, ampliatique, quum dicenda de integro cauſa eſſet, excuſati exilii cauſa ſolum vertiſſe.* Valer. Max. *lib.* 8. *cap.* 1. *n.* 11. *Cujus cauſa quanquam graviſſimis criminibus erat confoſſa, ſepties ampliata, & ad ultimum octavo judicio abſoluta eſt.* Add. Lipſ. *ad Senec. Marc. cap.* 10. Hodie omnis dilatio arbitraria eſt plerumque. Ad actum quemque expediendum vulgo una tantum datur. Intra quam ſi non fiat, propter quod quis eam petiit, prorſus deinceps excluditur ab implendi id facultate, niſi aliud judici adhuc viſum. Gregorius Papa *lib.* 10. *epiſt.* 1. *Nam & in cauſis ſecularibus ad hoc frequenter benignus concedit judex inducias, ut qui ante paratus non fuerat poſtmodum paratus ad judicium veniat.* Bart. *ad l.* 1. §. *ult. ff. de edend. & ad l.* 2. *C. eod.* Guid. Pap. *qu.* 245. Imb. 1. *Inſtit. for.* 17. *lit. d.*

ART. † XV.

Broeke des genen, die ſyn klage nicht vervolgede.

† Articuli hic omiſſi Davidis Burgundi ſunt.

Die den anderen wopen over rope voer onſen gerichte, and volgede der klager nicht, die verloer IV. *ſchellinge tegen dat gerichte.*

Hier wert gereden, inquit Winhof, *wo dit mit den antegger ſolle geholden werden, die uth bleve, unde die klage lete vallen, dan wo ick ſegge, ſo wert van deſſer ſaken in deſſen artikel alleene wat vermeldet unde gerort, ſunder geen grunt lick bericht gegeven &c.* Paucis habendum ita: Nemo aut agit aut accuſat invitus, *l un. C. ut nem. invit. ag. vel accuſ. cog.* Experitur, qui vult. Verum ei, qui cœpit, neceſſe eſt ut pergat. Accuſator ſi deſiſtat, non impetrata abolitione, extra ordinem punitur, *l.* 1. *pr. ff. ad Sen. Turpil. l.* 2. *C. eod.* Unde & ad accuſandum, ſi non prius ſatisdet de perſiſtendo in judicio uſque ad ſententiam, & inſcribat in crimen, nemo admittitur, *l.* 3. *pr. & §§. ſeqq. ff. de accuſ. l.* 2. *C. ad Sct. Turpil.* Cuj. *par C. de accuſ.* Actor ſi deſiſtat, in expenſas condemnatur, reum autem ab inſtantia judex interim abſolvit, *l.* 13. §. 2. *C. de judic* Advysb. 4. *conſ.* 142. Poteſt agi etiam ad hoc, ut

Digitized by Google

l. ex facti sui circumstantia, actioni perpetuum non imponatur [illegible] ex L. scilicet ex famam C. de [illegible]. L. [illegible] 35. ff. de re jud. [illegible] 44. Wallen. pract. jud. cap. 3. n. 4.

Art. XVIII.

Een gemeene regul in pynlicken klagen.

Wie ein liff wil winnen voor den Gerichte mit klage, die moet ein liff weder verleyen, wurde hi der klage vervellich. Dat waer dat ein man van doetslage, ofte van wonden verklaget worde voor dat gerichte, unde untginge hi mit rechte, so en hadde die klager gein liff verloren.

Non quivis, qui non probat, sed qui dolo & per calumniam crimen objicit, punitur, & in poenam incidit talionis, *L. ult. C. de accus. L. 1. §. sed non utique & §. seq. ff. ad Sc. Turpil. L. fusibus 16. C. ex qu. caus. inr. inf. L. 3. C de calumn.* Talio similitudo supplicii est, cum quam reus subiisset, si verum fuisset crimen, subit poenam accusator *d. L. ult.* Symmach. 10. *epist.* 70. *Quid habeat conditionis inscriptio justis prae ceteris juris publici conditores DD. Imperatores. Provisum est enim, nequis temere in alieni capitis discrimen irrueret, ni se ejusdem poenae sponsione vinciret.* & mox: *Eo denique res rediit, ut à partibus Africani accusationis omisso desperatione pateretur. Supererat, ut crimine non probato in accusatorem formidata reis poena transiret.* Georg. Alexandria. *apud Phot. p. 262. Longi interim fratres Theophilum oblatis libellis accusabant, & suasit hic vicissim quibusdam, ut illos accusarent. Tandem cum nihil hi probare adversus Longos possent, in custodiam missi, flagellisque graviter caesi, partim in vinculis mortui sunt, partim in insulam &c.* Etsi autem nihil aequius quam necis artifices arte perire sua, ut est apud Ovid. *lib. 1. de art. amand.* talio tamen passim in desuetudinem jam abiit. Rebuff. *ad const. reg. proem. gloss.* 5. *n.* 105. Imb. *Inst. for. lib.* 3. *pr.* Zyp. *lib.* 9. *tit de accus. & tit. de pen.* Brunem. *ad d. L. ult. C. de accus.*

Art.

ART. XXII.

Van Luyden tho höden.

Dat Lant derff geene luyden hôden op den kerckhoff, oft anders wer, ten waer dat daer eyn doode tegenwoordich weer, offte dat idt misdadige luyden weren, offte dat ſi unſe ofte unſes Stichtes viande weren, die ſullen die luyde van den kerſpele hoeden, daer dat inne geſcheen is. Die dat met rechte doen, ſollen hôden drie dage unde drie nachte, unde nicht lenger.

Jus aſyli habent loca ſacra, aræ habent, cœmeteria §. 2. *Inſt. d. h. qu. ſu. vel al. jur. l. ult. C. de h. qu. ad eccleſ. conf. Nov.* 17. *cap.* 7. * Tuentur tamen non noxios, ſed innoxios, *d. Nov.* Noxii hinc rurſum ejici & ad ſupplicium poſſunt rapi. Invitis quidem Pontificiis, quibus aliud uſitatum, ſed quibus clerus non tanti & quos nimia ſuperſtitio nondum egit tranſverſos, ne ſcelus ſcelere cumuletur, & major ſemper ad peccandum huic occaſio paſſim detur, jus Romanum ſecuti in uſum reduxerunt, quod cautum *d. Nov.* Factum id jam olim Edictis Principum variis. A Conſtantino Porphyrogenneta *Nov.* 12. A Carolo Magno apud Goldaſtum *to.* 3. *conſt. imp. cap.* 8. *Ut homicidæ aut cæteri rei, qui legibus mori debent, ſi ad eccleſiam confugerint, non excuſentur, neque eis ibidem victus detur.* A Rudolpho van Diepholt Epiſcopo Trajectenſi Ann. 1424. *Item of enich om eenige miſdaden wille, die by miſdaen hadde, in der kercken of op den kerckhove ginge, dien de vryheyt van der kercken niet en ſoude mogen beſchutten volkomelick na beſchreven rechten, dien miſdadigen ſal onſe lieve Heer den Hertoge van Bourgognen, Grave van Hollant mogen doen nemen van der kercken, ſonder daerom te violeren of interdict te weſen.* A Rege Hiſpaniarum Philippo II. Ordonn. *opt ſtuck van de criminele juſtitie art.* 66. Statutis Antverpienſium idem cautum expreſſe *tit.* 17. *in fin.* Nec exempla etiam deſunt. De extractis ad ſupplicium Ann. 1560. ex monaſterio Toloſatium exemplum habet Bodinus. *lib.* 3. *de republ. cap.* 7. Add. Rebuff. *ad conſt. reg. to.* 2. *tit. de immun. eccleſ.* Farinac. *prax. crim. to.* 1. *qu.* 28. *per tot.* Papon. *lib.* 11. *cap* 1. *arreſt.* 17. *& ſeqq.* Cleri licentia certe hac in re olim nimia. Abbonis Abbatis canones apud Mabillon. *lib.* 2. *analect. cap.* 1. *in fin. Si vero aliquis extrahere de*

* Sidon. Apollin. 2. *epiſt.* 1. *Implet quotidie ſylvas fugientibus, villas hoſtibus, templa reis.*

Digitized by Google

[illegible] sancti quemlibet reum quacunque ratione temptaverit, capitali supplicio est damnandum. Auctor vitae S. Meinwerci apud Browerum *cap. 48. Persona operis castellum in introitu urbis [illegible] ministerium [illegible] fecit, dimisit, & aufugiens, ut [illegible] lege conventus, & sententiae damnationis addictus, capitalem [illegible], addicta poene [illegible] est.* Ejicere reum de ecclesia alibi quidem licuit. Alibi autem non licet. Decretio Childeberti Regis apud Goldast. in *3. const. imp. cap. 5. Si ad ecclesiam confugerit, reddatur ab Episcopo, & sine ulla precatione exinde separetur.* Decretio Clotharii Regis apud eund. *ibid. cap. 13. Nullus latronem, vel quemlibet culpabilem, sine jussione Episcopi conventu, de atrio ecclesiae trahere praesumat.* Charta Ann. 1324. Wilhelmi Comitis III. *Wi Willem Greve &c. maken cont allen luyden, dat wi over een gedragen sijn met onsen Scepen ende gezworen Scepen ende Raet van onser Stede van Dordrecht, so wie dat misdoet binnen onser voirscreven Stede, of daer uyt gebannen off geset wort van ons [illegible] sy, ende die ghene trecket in eenige kercke binnen onser voirscreven Stede om bescut te hebben van dese voirsz sake, dat die Rechter, die in dien tiden wesen sal binnen onser voirscreven Stede tote dien persoen in die kercke gaen sal, ende bidden hem, wil hi uter kercke gaen, hi sal't selve daer uyt leyden op syn behoit, ende wil hi op die voirwaerde niet uyt der kercke gaen, so sal hem onse Rechter voirsz. uyt der kercke nemen, ende doen hem recht van sulcken misdaet, als hi misdaen hevet, als onser Stede gelegen is, &c. Gegeven tote Dordrecht int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. XXIV. *op Sinte Niclais daghe.* Alii clero invito nequaquam id quidem ausi, ne evaderet tamen reus, ignem aedibus admoverant, ut vel fumo vel flammis coactus tandem se dederet. Gregor. Turonens. *lib. 9. hist. cap. 10. Qui cum ista narrassent, ait rex Guntchramnus, Injicite ignem in domum, & si exire nequiverit Episcopus, pariter concrementur. Haec audientes clerici, effracto vi ostio, sacerdotem ejiciunt foras.* Hactenus ethnicos imitati. Nam & leno apud Plautum ignem poscit, ut ancillas ara, ad quam perfugerant, admoto igne detraheret, *Rudent. act. 3. sc. 4. Ibo, hercle, aliquo quaeritatum ignem. Ignem magnum hic faciam. Imo hasce ambas hic in ara &c. comburam.* Altesert. *d. loc.* Porro atrio, coemiterio, idem jus quod ecclesiae. Etiam extra coemiterium in ecclesiae circuitu XXX. passus erant sacri, aut si coenobium

LX.

IX. Et hos *passus* vocat *ecclesiasticos* Joannes Papa VIII. Canonicum spatium Innocentius Papa III. *lib.* 1. *epist.* 162. Sacra septa etiam dixere, salvatorium, salvitatem. Dixi 2. *Man. ad jus Canon.* 7. Brouwer. *ad Acta S. Ludger. cap.* 24. Strauch. 2. *amæn.* 9. *cap.* 15. Cruces ambitum designabant, nequis forsan imprudens non concessa attentaret. Calixti Papæ II. charta, quæ est inter Probationes *hist. Trenorcienf. apud Chifflet. Ann.* 1122. *Porro salvitatis & securitatis termini, qui per positas in spatioso monasterii circuitu cruces distincti sunt, ita firmi omnino & inviolabiles conserventur, ut nulli prorsus facultas sit infra eos depræda tionis vel assultus facere, aut temeritate qualibet graviores cuiquam injurias irrogare.* Apud nos ad templa nec rei criminum nec obærati confugiunt. Domus precum est domus Dei, non spelunca latronum, decoctorum &c. Jo. Petr. de Ferrar. *in form. inquisit. pr. & in fin.* Vinn. *ad §. 2. Inst. de h. qu. su. vel. al jur.*

PARS IV.

De non evocando & foro competenti.

ART. I.

NEmant sal gerichte söken buten Landes in ein ander gerichte, dat en weer datmen bewysen mochte, dat wy ofte onse amptlude hem rechtes weygerden.

Hodie quisque est conveniendus vel in loco domicilii vel in loco rei sitæ. Locus contractus in desuetudinem jam abiit. Christin. 2. *decis.* 164. Costal. *ad l.* 19. §. *siquis ff. de jud.* Gail. 2. *obs.* 36. *n.* 14. Burgund. *ad cons. Flandr. tr.* 2. *n.* 5. & 23. Ant. Fab. *Cod. lib.* 4. *def.* 4. *tit.* 15. Potest sisti, ubi contraxit quis, conveniri non potest, Wassen. *pract. judic. cap.* 1. *n.* 6. Actio in personam in loco domicilii. *l.* 2. *C. de jurisd. l.* 1. & 2. *ff. de reb. auct. jud. poss.* in rem autem instituenda vel in loco domicilii, vel in loco rei sitæ, *l. ult. C. ub. in rem act. l. ult. vers. nihil enim prohibet. C. de præscr. long. temp. l.* 10. *ff. de rei vind. l.* 38. *ff. de jud.* Locus domicilii est, ubi habitat quisque, ubi rerum ac fortunarum suarum summam constituit *l.* 7. *C. de incol.* Extra provinciam ergo, nisi extra eam reus habitet, actio

actio in perſonam inſtitui non poteſt. Goldaſt. *l. cauſ. imp.* 2. *p.* 339. Contra actio in rem poteſt, etſi extra provinciam proponatur res ſita, *arg. d. l. ult.* & ſive reus ibi ſit, ſive non ſit, ibi poteſt, *l.* 2. *l. ult. C. ub. in rem act. l. ult. C. de præſcr. long. temp. verſ. Quid enim prodeſt. l.* 10. *ff. de rei vind. l.* 38. *ff. de jud. verſ. ſi autem.* L. van de Pol *de exhered. & præter. cap.* 82. *n.* 2. & 3. Si non ſit citandus, evocandus edictis. Bruneman. *ad. l. un. C. ubi de hered.* L. van de Pol. *d. loc.* Et hactenus hac in cauſa evocatio procedit. Sed non eſt proprie hæc evocatio, cum judex rei ſitæ non illegitimus, ſed legitimus reſpectu illius rei, & ordinarius ſit judex, *d. l. ult.* Qui domi enim ordinarius de rebus extra territorium ſuum fruſtra jus dicit, *l. ult. ff. de juriſd.* Actione autem in perſonam ut à ſuo judice, cui paret, & quem agnoſcit ut ordinarium, prima in inſtantia alio evocetur quis, ferri non poteſt. Cauſa hæc vel præcipua Belgicorum tumultuum, qui avorum memoria, quod ex quavis provincia quivis ad execrandum & ſanguinarium tribunal id, cujus Præſes erat Vergas, citaretur Bruxellas, fractis civium privilegiis, ſpreta judicis ordinarii poteſtate & neglecta. Scio, ad judicem eccleſiaſticum etſi extra provinciam citatio olim frequens. Sed quæ multis tamen modis ob ſummam rei iniquitatem, quæ lapſu temporis tandem patuit, paulatim repreſſa. Ex quavis terrarum parte citati, fateor, olim Romam. Coloniam item Agrippinam Hollandi, Gelri, Trajectenſes, ad audientiam Electoris, ad quem ut Archiepiſcopum ſpectabant in eccleſiaſticis aliquot diœceſes, & inter ceteras etiam Trajectenſis. Vid. *lib. de jur. glad. cap.* 30. Verum res hæc terrarum Dominis, ut cum damno facultatum ſubjectis imponens onus, quod nimis grave & immodicum, multum diſplicuit. Extat Maximiliani Imp. conſtitutio Ann. 1505. qua vetat ſub gravi pœna, nequis homines Imperii ad judicium Pontificis Romam audeat evocare apud Goldaſt. *to* 3. *conſt. imper. in fin. p.* 659. Aliorum etiam extant, quibus judicis ordinarii firmata authoritate omnis extra provinciam evocatio inhibetur. Ex Actis Ultrajectinis: *Item ymant t'ſy man ofte wyf, burger ofte gaſt, die ymant van onſen Burgeren aenſprack voor enen geeſtelycken oft voor eenen weerlycken rechter van trouwe oft van echtſchap buyten oorlof des Raets van onſer Stadt, die ſelmen de Stadt uytluyden met die clock* c. *jaer ende enen dach, ende daer en*

tende

tende ſel by onſe Stadt geven hondert duyſent ſteens, ende waer by onſe Burger, ſo waer by ontburgert. (1) Wilhelmi Comitis Tertii charta Ann. 1328. *Wi Willam Grave van Heynnouwen &c. maken condt, dat wi gegheven hebben onſen luden van Wieringer lant gemeenliken, datmenſe voirwaert niet daghen en ſal buten hoeren lande, ten ware van huwelicksſaken, van teſtamenten, des men niet gelyen woude, iof die geſlegen, iof gequeeſt hadde Papen iof Clercken. Dit ſal geduren tot onſen wederſeggen. Gegheven tote Haerlem des Sonnendachs na Sinte Katherinen dach int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *acht ende twintich.* Ejuſdem charta Ann. 1316. *Willem Grave van Heynegouwen &c. an onſen Bailju van Delflant ende van Scielant, die nu is, iof hier na weſen ſal Saluut. Want omme des wille datmen dicke onſe poortere van Delf ende onſen luyden van juwer Baljuſcap hier te voren gepynt heeft alſe van te daghene totè Utrecht omme ſcult ende andere ſaken, welc wi niet langer gedoghen en willen, waeromme wi ju ontbieden, iof ymant enigen brieff bringet van Utrecht, omme jemant te dagen van onſen lande, die te juwen Baljuſcap toebeboert, dat ghi den genen die den brief brenget van onſen wegen houdet in ſeker hoede, want wi willen dat onſe lude berecht ſyn na den rechte van onſen lande, van ſchult ende van andere ſaken, die den weerliken rechte toebeboren, ende hier of ſullen wi ju ſcadeloes houden. Ende dit ſal geduren tot onſen wederſeggen. In oerconde &c. Gegheven in den Haghe Dinxendaghes na dertiendaghe int jaer ons Heeren* CIↃ. CCC. *ende* XVI. Prorſus neceſſaria hæc ad ſervandum cuilibet integrum ſuum jus. Inoleverat enim paſſim jam, ut & laici laicos, ſed contra fas & æquum, in cauſis mere profanis à ſuo judice evocarent ad quemvis alium incompetentem, etiam ad eccleſiaſticum, ad Archiepiſcopum

(1) Ex iiſdem Ann. 1478. des Dinxdachs na Andreæ 1. Decembr. *Want Jannes van Mekeren Jans ſoen van Mekeren ene citatie mit eenre inhibitie binnen onſe Stat van buten gebracht, ende die geexequieert heeft tegens onſe onderſaten, twelk tegens ende contrarie onſer Stat rechten is, daerom hebben die Rade out ende nywe overdragen, datmen den voorſz Jannes onſe Stat verbieden ſal tien jaer langh, ende ene mile van der Stat te bliven, oock eweliken uter Stat te weſen op ſyn lyf. Ende want Henrick van Heuſden Prieſter die voerſz citatie ende inhibitie impetreert ende gewonnen gehadt heeft contrarie die voerſz rechten, daerom ſelmen dat tegens hem vervolgen met rechte.*

Digitized by Google

copum Coloniensem, quod facilior apud eum & condemnatio & executio, in absentem, & contumacem, quo nihil erat terribilius, parato fulmine Pontificio. Atque eo tum processerat, de qua passim tum querelæ, cleri partim protervia, partim etiam ambitio, quam & ultro agnovit, & rogatu Trajectensium repressit etiam quadamtenus Julius Papa II. concesso his privilegio de non evocando eos ad tribunal ecclesiasticum in causis mere profanis. Verba rescripti hæc sunt: Julius *Episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Ad Apostolicæ dignitatis apicem divina disponente clementia meritis licet imparibus assumpti ex commisso nobis Pastorali officio votis singulorum Christi fidelium, quorum nobis cura incumbit generalis, per quæ eorum commoditatibus consulatur & indemnitatibus obvietur, libenter annuimus, & ea favoribus quantis cum Deo possumus prosequimur oportunis. Sane pro parte dilectorum filiorum Burgimagistrorum, Scabinorum, & Consulatus Civitatis Trajectensis nobis nuper exhibita petitio continebat, quod licet ipsi Archiepiscopo Coloniensi pro tempore existenti in casibus mere prophanis non sint subjecti, tamen ipse Archiepiscopus in civitate, diœcesi, & Provincia Coloniensi Apostolicæ Sedis Legati nati officio fungens dilectos filios, cives, incolas, & habitatores dictæ civitatis Trajectensis mere laicos in causis mere prophanis, & quæ ad forum ecclesiasticum nullatenus spectant, ad aliorum laicorum instantiam coram se ad judicium evocari facit in non modicum ipsorum incolarum & habitatorum præjudicium & detrimentum, ac jurisdictionis judicum Ordinariorum secularium, ad quos id spectat, contemptum, perniciosumque exemplum, & scandalum plurimorum, & sæpenumero contingit, quod laici volentes judicium suorum judicum temporalium Ordinariorum evitare, & alios laicos fatigare laboribus & expensis, in causis etiam mere prophanis eos trahunt coram judicibus per sedem prædictam delegatis, ex quo totaliter enervatur ordinaria jurisdictio judicum laicorum eorundem, & ipsi incolæ & habitatores laboribus & expensis prægravantur, cum propter hoc cogantur in remotis partibus litigare. Quare pro parte Burgimagistrorum, Scabinorum, & Consulatus prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut eorum commoditatibus ac ad evitanda damna & pericula hujusmodi in præmissis oportune providere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, qui singulorum incommoditatibus & dispendiis obviare & unumquemque in suo jure & auctoritate conservari cupimus, Burgimagistros, Scabinos, &*

Con-

Consulatum prædictos, ac ipsorum singulos à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis à jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, siquibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum præsentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes & absolutos fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, quod de cetero cives, incolæ, & habitatores dictæ civitatis Trajectensis nunc & pro tempore existentes perpetuis futuris temporibus in causis mere prophanis, civilibus, criminalibus, & mixtis, quæ ad forum ecclesiasticum non pertinent, quamdiu parati erunt stare juri coram eorum judice temporali dictæ civitatis Trajectensis, coram Archiepiscopo, & ejus Commissariis prædictis & quibuscunque judicibus delegatis ad ecclesiasticorum vel laicorum instantiam etiam prætexta quarumcunque literarum Apostolicarum, etiam quibuscunque Studentium universitatibus concessarum, & quo etiam cum quibusvis clausulis etiam derogatoriis, fortioribus, & præsentibus literis derogantibus, sub quibuscunque verborum formis emanaverint, viduarum & aliarum miserabilium personarum, ac denegata justitia causis duntaxat exceptis, inviti trahi non possint, auctoritate Apostolica, & ex certa nostra scientia tenore præsentium statuimus & ordinamus, ac civibus, incolis, & habitatoribus prædictis concedimus & indulgemus, irritum quoque & inane decernimus, quicquid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, non obstantibus præmissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ absolutionis, statuti, ordinationis, concessionis, indulti, & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ CIↃ. IↃ. *sexto,* III. *Non April, Pontificatus nostri anno tertio.*

Et hactenus quidem Julius. Adderem chartam etiam Leonis X. quam Winhof hic meminit, sed quia nimis prolixa est, edam alia occasione. Hodie forum ecclesiasticum apud nos nullum, omni animâ, ut oportet, magistratui subjecta, 23. *ad Rom.* pr. qui & anxie satis curat, nequis civium abstrahatur ad tribunal extraneum, aut fiat quid, quo capiat quoddam civitas præjudicium. Hollandis jus est, quo nihil certius, &

Digitized by Google

quod ut minime controverſum jam ab omni memoria tuentur mordicus & defendunt. Et notabile eſt decretum, quod ſuper ea re prodiit Ann. 1677. 15. Sept.

De Staten van Hollant ende Weſtvrieslandt allen den genen, die deſen ſullen ſien ofte hooren leſen Salut. Doen te weten, dat wy naer voorgaande deliberatie goetgevonden, ende verſtaen hebben te verklaren, dat het binnen onſen hoochgemelten lande van Hollant ende Weſtvrieslant een indiſputabel recht is, dat geene, ingeſetenen van den ſelven lande, niet fugityf weſende, noch oock in flagranti delicto geattrappeert werdende geapprehendeert ofte te recht geſtelt mogen worden anders dan door den Officier, ende voor den Rechter, beide in haer reguard ordinaris, dagelycks, ende competent ſynde. Ende op dat alle Officieren ende gemeene ingeſetenen dien aengaende behoorlyck ſouden mogen weſen geinformeert tot hare narichtinge, ſoo begeeren wy, dat deſen alomme gepubliceert ende geaffigeert ſal werden, daer het behoort, ende in gelycke gelegentheden te geſchieden gebruyckelick is. Gedaen in den Hage onder het kleyne ſegel van den voorſz Lande den XV. *Sept.* CIↃ. DC. *ſeven en t'ſeventich.*

Aliud ſimile eſt inſertum libro, cui titulus *Bellum juridicum.* p. 250. Ann. 1656 quo cautum ab Ordinibus verbis expreſſis, nequis ipſis ſubjectus, ſeu civis ſit, ſeu incola, quamvis Ordinum Generalium ſit aut fuerit miniſter, aut iis olim ab officiis, aut juramento obſtrictus, coram alio conveniatur, quam coram propria ſuo judice, ubi forum ſortitur, *dat alle ende een ygelick van de voorſz onſe onderdanen en ingeſetenen van onſen Lande, van hoedanigen ſoorte, ſtaet, qualiteyt, ofte conditie, deſelve ſoude mogen weſen, oock die gene die in dienſt ende eedt van de Generale Regeeringe van de Unie geemployeert werden, ofte voormaels geemployeert ſyn geweeſt, binnen onſen Lande van Hollant ende Weſtvrieslant, in eenige van de voorſz andere Provintien, oft onder het diſtrict van deſelve Generale Regeeringe, ofte daer buyten, ende binnen den voorſz Lande comende, het ſy omme van haer verhandelde aen de Generaliteyt rapport te doen, ofte van hare actien reden en rekenſchap te geven, ter ſake van delicten, alhoewel in den voorſz dienſt, ende in het ſtuck van haer officie gedaen, alleen in rechten aenſpreeckelyck ende ſtrafbaer ſyn voor ſodanigen rechter, daer onder deſelve binnen onſen lande woonende ſorteren, oft alwaer ſy ten tyde van het aennemen geſorteert hebben, Begeerende dat het ſelve*

Digitized by Google

ſelve in dier voegen nu, namaels, ende t'allen tyde onverbreeckelyk ſal werden naergecomen ende geobſerveert.

Quod id tractum in controverſiam apud Ducem Albanum attendendum non puto. Mera hæc tyrannis, cui jus tum ſuccubuit, ſed, ut ſolet, cum ferrum prævalet, ad tempus dantaxat. Albano pulſo reductum. Albanus quoſvis evocabat & ex quavis provincia, & noxios, & innoxios, prætextu læſæ majeſtatis vel divinæ, vel humanæ; quo nomine quodvis crimen baptizabat, Bruxellam, ſpoliis tantum civium, & fiſco locupletando, impacto reis tali crimine, quantum poſſet, intentus. Et quia conſtitutio, ad quam pauca hæc commentamur, ſcripta eſt Tranſiſalanis, qui non ſemel de eo queſti, quod ejus ratio non haberetur, ſed perinde ac ſi nulla nullam haberet vim, audiamus libellum ſupplicem oblatum Præſidi eo nomine, qui tum Comes de Megen, & quid acceperint reſponſi ſupplices. Libellus ita ſe habet.

Supplicatie van wegen deſer alinger Lantſchap aen welgemelte Grave van Meghen belangende die examinatien und vocatien der Burgeren und anders.

Edele, welgeboirne, ende Gnedigen Heere &c. Vertonen und geven uwer Genaden die gemeyn Ridderſchap und die Steden Deventer, Campen, *und* Swolle, *repreſenterende die Staten des Landes van Overyſſel klaechliken te kennen, welcker geſtalt ſich binnen weynich dagen heeft toegedragen, dat den Edelen und Geſtrengen Heer* Charles *van* Quarre, *Ridder, Raedt, ende Commiſſaris der Koninckl. Maj. unſen Alregenadichſten Erffheere in den Lande und den Steden van* Overyſſel *geweſen, und etliche perſonen voor ſich doen beſcheyden, und die ſelve geexamineert op alſulcke interrogatoria, als ſyn Edelh. gelieft heeft den ſelven voor te ſtellen. Ende hoewel Schepen und Raden der Steden durch haren Gedeputeerden den gemelten Heeren Commiſſarium van der Steden privilegien, juriſdictien, und wolhgebrochten gebruycken deden berichten ende remonſtreren, dat over den Burgeren und ingeſetenen die Raedt daer ſelveſt alleen die juriſdictie hadde, voor den welcken als ordinariſſen richter die Burgeren und ingeſetenen om een getuycheniſſe gefordert, ende ſunſt in allen anderen ſaecken beſpraecken worden, gelyck dat die ſelvige Steden bis an her unverbreeckelycken onderholden, und dat of wel ſchoon hier bevorens by eenige Commiſſarien gelycke* examinationes *der Burgeren voorgenomen, dat nochtans die ſelvige Commiſſa-*

ten van [illegible] rechte und gebruyck der Steden [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] Heer Commissaris Quarre [illegible] [illegible] [illegible] Steden [illegible] [illegible] Comm. Maj. [illegible] [illegible] Heere Commissarien [illegible] Commissie [illegible].

Ten dem, Genedige Heer, is ock geboert, dat so in den Steden als ock in den Lande [illegible] personen [illegible] Borgeren der Steden [illegible] [illegible] [illegible] Heeren [illegible] Commissarien te [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] op [illegible] [illegible] und recht, als tegens hen [illegible] geprocedeert sal worden.

Het heeft ock den Heere Comm. [illegible] binnen Deventer [illegible] binnen der selver Stadt [illegible] Schoolmeister [illegible], und in des Raedts [illegible] sel-len, und na [illegible] den Raide [illegible] extract [illegible] breves daerinne geordonneert wort, dat die Raedt van Deventer desselven Schoolmeesters proces sal summarie und de plano instrueren ad sententiam definitivam exclusive, und dat deselvige [illegible] in staet van wysen overschicken aen hooghgemelte Comm. Majest. Raedt [illegible] baertwyder advys, omme daerinne gedaen tho worden, als na recht ende redenen behooren sal.

Dat welcke alles Ridderschap und Steden verstaen directelyck tho syne tegens die ordinarise jurisdictie und olden gebruyck des Landes van Overyssel, und den anderden articul des geconfirmeerden tractaets uytdruckelyck met hellen woorden vermeldende, datmen gehouden sal syn eenen ydereu voor synen behoorlycken Richter und nergene anders aen tho spreecken, und tho rechte tho setten. Und dat demnae in den Lande und Steden van Overyssel gebruyckelyk recht, dat wanneer sich ymants in den Lande und Steden entgaen und misbruykt hedde, so wel in saecken van religie als allen anderen, soo civyl als crimineel saken, deselvige altyt voor synen ordinarisen Richter, als den Amptman in den Lande und in den Steden voor Schepenen und Raedt, oft na gelegentheit der misdaet und qualiteit der personen voir oiren Gnedigen Heere Stadtholder, samt Ridderschap und Steden, und nergens anders tho rechte gestalt, aenge-

klaeght

klaeght, und na bevint der ſaecken aen goet of lyff geſtraft ſy worden. In welcken gebruck van de juriſdictie oock Ridderſchap und Steden voor de tyt harer goetwilligen ſubmiſſien gebaren und gevonden ſyn geweeſt, und daer tegens niet bevonden ſal konnen worden, dat by tyden der Voorheeren die Biſſchoppen van Utrecht, noch daerna die hoogſt ſalige gedachten Roomſch Keyſerl. Maj. und nu die hoogſtgedachte Coninckl. Maj. beth op deſe tyden ywers ſich eeniger juriſdiction in den Steden over den Burgeren in deſen lande van Overyſſel voorgenomen noch geſchiet ſinnen, und aengaende die opſchryvinge der goederen, daer veel licht die confiſcatie op ſoude ſchynen te willen volgen, geloven Ridderſchap und Steden oock wel vaſtelycken (doch met reverentie gemeldet,) und der hoochgemelte Coninckl. Majts recht und gerechtigheit voorbeholden, dat hooglofflycker memorie Roomſch Keyſerl. Maj. oft ſyne Coninckl. Maj. noch oock die voorheen Biſſcoppen tot eenigen tyden in den voorſz. Steden over den Burgeren und ingeſetenen nie eenige confiſcatie der goederen gehadt, noch voorgenomen, gelyck oock hare Majeſteit in den placaten, ſo hare Majt belieft deſer Lantſchap und Steden toe te ſchicken die clauſule, daer confiſcatie Stadt grypt, *altegnedichſt ſteets hebben doen inſeriren.*

Dewyle dan, Gnediger Heer, die Roomſch Keyſerl. Maj. hooghloflycker memorien deſer Lantſchap van Overyſſel geweſene eerſte Altegnedichſte Erfheer hier bevorens, als ſich die Lantſcap ſyner Keyſerl. Maj. ergeben, volgens tractaet tuſſchen der ſelver Keyſerl. Maj. und diſſer Lantſcap opgericht, altegnedichſt belooft heeft die Ridderſchap, Steden, und Landen van Overyſſel te willen laten blyven und onderholden by allen oeren Lantrechten, Dyckrechten, und allen anderen haren privilegien, vryheiden, poſſeſſien, und coſtuimen, elcx int ſyne, die ſy gehadt, und deugtlycken gebruyckt, die Coninckl. Maj. oock itziger altre Gnedigſte Erfheer den ſelven tractaet deſer Lantſcap beſtediget, und beyde oire Majeſteyten deſe Lantſchap beth op deſe tyden altegnedichſt daer by gelaten und onderholden, des ſy als demoedige Onderdanen ſyne Coninckl. Maj. ten hoogſten bedancken. Und dan die voorgeruerte middelen, und beſweerniſſen, ſo ſy bi der demoedelyken te kennen geven tenderen tot verkleynerung der Lantſchap und Steden van Overyſſel van oldeſt gehadt und geconfirmeerde privilegien, ordinariſe juriſdictie, und wol hergebrachte gebruyk, woewal dan noch Ridderſcap und Steden mit hare demoedige Remonſtrantie ten weinichſten niet gedencken

der

[illegible]

[illegible] Ridderschap und Lenen der Landen van Overyssel [illegible] Gnadigen Heer Landsheer [illegible] Steden [illegible] [illegible] die Lande und die Burgeren der Steden van Overyssel [illegible] Rechten [illegible], und [illegible] gerechtigheit [illegible] [illegible] Gnade [illegible], und [illegible] Gnade [illegible]. Und Furstliche Durchluchtigheit [illegible] Gnadigen Fursten und Heeren [illegible] und [illegible], und [illegible], als [illegible] und demoedige [illegible] Majesteits underdanen, und [illegible] Gnade [illegible] schulden. Onder stont: Uwer Genaden gutwillige die gemeyne Ridderschap uit Sallant, Twenthe, und Vollenhoe, und die drie Steden Deventer, Campen, und Swolle in Overijssel.

Dat exploict so achter op de rugge deser letter citatien over eenige onser Burgeren geschiet, geschreven, is eerst in den Raedt van Deventer, daerna by die andere twee Steden gepasseert.

Tegenwoordige citatie is nae eiren inhalt geexploicteert, und door Adriaen Rumen, gesworen Roedendrager deser Stadt den partkien aen hare domicilie, daer si lest alhier gewoont hebben, geinsinueert, ende geprefigeert die derde dach der toecomender maent Octobris voor den eersten dach, acht dagen daerna voor den tweeden dach, ende den XVII. der voorsz maent Octobris voor den derden ende peremptoiren dach van rechte, edoch die Stadt van Deventer in eiren gerechticheyden und privilegien hier mede onverkortet; waer van Schepenen ende Raedt expresselyck vermits desen bedinckt willen hebben. Actum opten 3. Septemb. Ann. LXIX. Consulibus

pro

Digitized by Google

pro tempore Aerndt *van* Oldenzeel, *ende* Willem Heurninck.

Ende omme dat der Coninckl. Maj. onſes Alregenadichſten Heeren hoogwyſe Raden in deſer ſaecken gecommitteert weten mogen die oorſaecke, dat Schepenen und Raet ebren und eedts halven, by dewelcke ſi meghſt hoogstgedachte Coninckl. Maj. oock deſer Stadt verplichtet niet en hebben konnen verby weſen deſe citatie niet dan onder behoorlycke proteſtatie te doen exploicteren, ſo bidden Schepenen und Raedt ſeer dienſtelyck, dat die Heeren van den Rade gnediglycken willen verſtaen, dat dieſelvige citatie ende evocatie directelycken geſchiet tegen die privilegien, rechten, gerechticheyden, ende gebruyck deſer Lantſchap und Steden van Overyſſel. *Want deſe Lantſchap ende Steden van oldinges her geprivilegieert ende berechtiget geweſen, und noch ſyn, ten eerſten dat die ingeſetenen der ſelver in allen ſaecken ſo wal van religie als allen anderen, ſo civyl als crimineel ſaken, ſonder onderſcheyt voor oiren behoirlicken rechter, als die ingeſetenen des Lants voor den Amptluyden, ende die Burgeren der Steden voor den Schepenen ende Raedt, ofte ſonſten na gelegentheyt der ſaecken ende qualiteyt der perſonen voor hoogstgemelte Coninckl. Majts Stadtholder in* Overyſſel *ſampt Ridderſchap und Steden juſticiabel ſinnen, ende nergens elders evociert mogen worden; ten anderen dat in alle ſaecken, woe die oock geſtalt mogen ſyn, die Schepenen ende Raden in den Steden over den Burgeren ende ingeſetenen, die mulcten ende verboerteniſſen, daer eenige vallen mochten, alleene geuſurpeert ende gehadt hebben, Welcke privilegien, rechten, gerechticheyden, gebruycken, ende coſtumen, die Roomſch Keyſerl. Maj. oir eerſte Alregnedichſten Erfheer by ſolemnele tractate voor, ende die hoogstgedachte Coninckl. Maj. nae deſer Lantſcap ende Steden alregnedigst beloſt, beſtedicht, ende confirmiert, ende oock beth op deſe tyden gnedigst, duer by gelaten hebben, onderdanigh vertrouwende ſyn Maj. noch voortaen deſe Lantſchap ende Steden daer by laten ende beſchermen wert, gelyck dit alles breeder die gemeyne Ridderſchap ende Steden aen ſyn Furſtlycke Doorluchticheyt den Hertoch van* Alva *unſeren genedigen Furſten und Heeren onderdanichlycken gedoleert, ende te kennen hebben doen geven in dato den 16. Aug. deſes lopende jaers, biddende nochmaels Schepenen und Raet voorgemelt, dat ſyner Majeſteyts hoogwyſe Raden in deſer ſaken gecommitteert hier op deſe kleyne Remonſtrantie oock gnadige ende gunſtige conſideratien nemen willen. Actum opten* XII. *Septemb.* Conſulibus pro tempore Arndt *van* Ol-

Digitized by Google

dunneel *en Mr.* Jan *ter* Spille loco Wilhelmi Huerninck.

Ad hunc ita responsum:

Antwoort van onsen Gnedigen Heere den Stadtholder den Grave van Meghen op die Supplicatien der gemeyne Ridderschap.

Kaerl van Brimen, *Graeff tho Megen, Vryheer tot Humbrecourt, Heer tot* Hoeusden *und* Esperleck, *Stadholder und Capiteyn generael des Furstendoms Gelre und Graefschaps Zutphen, Vrieslant, Overyssel, Groeningen, Lingen.*

Erentfeste, Eersame, Vrome, Voorsichtige, und wyse goede vrunden. Die Durchluchtige unser Gnediger Furst und Heer Hertoch van Alva *Gubernator &c. heeft ons itzunt geschreven, dat syne Furstel. Durchluchticheit een Supplication schryven, so die gemeyne Ridderscap sampt die Steden van* Overysel, *representeerende die Staten des selvigen Landes ons overgegeven, belangende die swaricheyden van oire privilegien, und wy vervolgens die selve syn Furstel. Doorluchticheit overgesonden, in den Raedt hebbe doen visiteren, und dat alles geconsidereert und overwogen, wy den selven Supplianten sollen bejegenen, dat die privilegien, gebruycken, ende costuymen by den selven Steden prætendiert und voorgewant niet behoren, noch en mogen plaetse hebben in crimine læsæ majestatis divinæ & humanæ, und dat het alsoo behoort te geschien voor Goddes und Conincl. Majesteits dienste, sampt der gemeyne welfaert der Landen, gelycke instantie und versoeck gedaen hebbende wedderfaren und bejegnet sy, Dan schryven syne Furstl. Doorluchticheit, datmen in allen anderen dingen hebben sal regart und opsicht toe onderholden oire goede Costuymen, usantien, ende privilegien, alse die redenen ende billicheit sulcks erforderen ende toelaten. T'welck wy u wal hebben willen verstendighen, ten eynde ghy des aen den ghenen van den voorsz Supplianten, indien 't u nodich dunckt, weten laet. Met bevelinge Godes almachtich. Datum Leuwerden den* 19. *Septemb.* 1569. *Onderteykent* Charles de Brimen.

In margine stont: *Wy hebben dit selve aen den vier Drosten van Sallant, Twenthe, Drenthe, und Vollenho oock verstendiget und geschreven. Den Erentfesten, Eersamen, Voorsichtigen, und Vromen, unseren goeden vrunden, Burgemeesteren, Schepenen, und Raden der drier Steden Deventer, Campen, und Swolle, sampt und besonder.*

Ut patet verba hæc & nihil aliud. Nec preces quicquam valuere, nec legum ulla vis. Crimen dictum majestatis, quod nec

nec nomen criminis merebatur, quod non crimen, sed pietas. Præconem verbi divini audiviſſe, aluiſſe, hoſpitio ſuſcepiſſe, perinde ac ſi læſa eſſet ſecuritas publica, ac mors Principi intentata, crimen habitum, quod vindicandum ſummo ſupplicio. *Alia apud veteres*, ut egregie ait Tacitus 1. Annal. *in judicium veniebant, ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique male geſta Republ. majeſtatem populi Romani minuiſſet, facta arguebantur, dicta impune erant.* Verum apud Albanum ne hæc quidem impunita. Prompſiſſe de religione ſententiam etiam crimen, ob quod facta tum evocatio contra jus commune, imo gentium, ut ita dicam, ubique enim evocatio per Europam inhibita, ubique in Belgio, in Italia, in univerſa Germania, Bohemis etiam, Danis, Polonis, Hungaris odioſa. Goldaſt. 2. *conſt. Imper.* 1. *p.* 315. 328. 339. 350. *&* 3. *conſt.* 659. Chronic. Holſat. apud Leibnit. *p.* 1. *Acceſſ. hiſt. cap.* 45. *Item audivi veridice, quod Principes Almanniæ habent privilegium, ſi aliquando eis cauſa movebitur, quod extra Almaniam coram Imperatore vel ejus delegato non tenentur reſpondere. Et hujus privilegii Conſervator eſt Comes de Schwartzenberg.* Wagenſeil. *de Noriberg. cap.* 27.

** *Dat en waer &c. dat wy oft onſe Amptluyden hem rechtes weygerden. Æquiſſima* hæc exceptio, *c. cum ſit &c. licet junct. Gloſſ. in verb. quo vacante & c. ex tenore* X. *de for. compet. c. quia diverſitatem ext. de præbend.* Gloſſ. *ad cap. Paſt. ext. de offic. ord.* Certe ubique id receptum, ut ſi judex inferior juſtitiam non faciat, cum actis & inſtrumentis ſuperior eam ad ſe evocet, actaque & inſtrumenta ad ſe curet deferri. *Ordon. van den Hov. Provinc. van Utrecht tit.* 1. *art.* 21. Papegaey *part.* 1. *&* 2. *cap.* 13. Argentr. *ad conſ. Britan. tit.* 1. *art.* 31. *not.* 3. *n.* 2. *&* ſeqq. Goris *ad conſ. Velav. cap.* 2. *art.* 7. *gloſſ. un.* Henrici VI. charta Ann. 1313. apud Goldaſt. 1. *conſt. imp.* 1. *p.* 5. *quod omnes utriuſque ſexus homines dictæ civitatis Norimbergenſis trahi non poſſint in cauſis civilibus ad aliena judicia, ſed convenire debeant coram judice ſuo, dummodo coram illo querulantibus juſtitia non negetur.*

** Verba Art. 1. Part. 4. ſupra p. 791. poſt med.

Art. VI.

Van holdinge in poſſeſſion.

Wie eyn guedt beſit jaer und dach an rechte byſprake, den ſullen wy und unſe Amptluyde daer inne holden, alſo lange dat hi daer met rechte uytgeſleten werde.

Tuetur Princeps hic eum, qui annum & diem fuit rei poſſeſſor. Jus Quiritium autem eum, qui litis tempore conteſtatæ nec vi poſſidet ab adverſario, nec clam, nec precario, §. 4. *Inſt. de interd.* Jus hodiernum autem eum, cujus eſt certior & vetuſtior poſſeſſio, *c. licet 9. ext. de probat.* Weſenb. *par. ff. ut poſſid.* Menoch. *rem. 3. retin. poſſ. n. 714. & ſeqq.* Utrum certior nec ne ex actibus poſſeſſoriis neceſſe eſt ut conſtet. Goris *ad conſuet. Velav. cap. 8. §. 2. gloſſ. 2.* Radelant. *deciſ. 10. n. 4.* Nec reliquum ei aliud, qui poſſeſſione, quam habuit, jam annum & diem excidit, quam ut pleno poſſeſſorio poſſidentem conveniat. Tria hinc judici attendenda, ut interim dum diſputatur & res controverſa, & qui ex ea fructus intra annum & diem à cœpto interdicto computandum percepti committantur ſequeſtro, ut fiduciaria adjudicatio, ſeu, ut vocant, recredentia non alii quam ei fiat, cujus fortius videtur jus, & ut vetet vim fieri, cui facta adjudicatio, ut poſſidenti jam ſine vitio, *Old ampſter Lantrecht part. 3. §. 104. Die ſonder ſyn wille ende ſonder recht jaer en dach uyt de poſſeſſie geweeſt is, de mach tegens den anderen* in pleno poſſeſſorio *ageren, ende ſal, indien hy beter ende older poſſeſſie bewyſen kan, in ſyn vorige beſit redintegreert werden.* Imbert. 1. *Inſt. for. 16. lit.* A. Waſſen. *pract. judic. cap. 12. n. 4. & ſeqq.* Qui victus eſt non appellat, *l. un. C. ſi de moment. poſſ. l. 3. C. de interd. l. 13. C. de rei vind. l. exitus 35. ff. de acq. poſſ.* ſed ſi putet ſe gravatum, petitorium inſtituit. Papegay 1. *cap. 15. p. 119. & 2. cap. 15. p. 123. & ſeq.* Verum multo id difficilius. Nam qui petit à poſſidente neceſſe eſt probet rem ſuam eſſe, *l. 23. pr. l. ult. ff. de rei vind. §. 4. Inſt. de act. l. 2. C. de prob. l. ult. C. eod. l. 4. C. de edend.* Poſſeſſor nihil probat. Poſſeſſio ipſi ſufficit, §. 4. *Inſt. de interd.* Et nec ipſi neceſſe eſt, ut edat titulum poſſeſſionis, *d. §. d. l. 4.* Diſtincta certe hæc judicia poſſeſſorium & petitorium, quamvis alibi & apud

nos

Digitized by Google

nos etiam poſſint conjungi. Gail 1. *obſ.* 62. Menoch. *remed.* 3. *retin. poſſ. qu.* 66. *n.* 5. 11. *& ſeqq.* Imb. 1. *Inſt. for.* 9. Waſſen. *pract. jud. cap.* 12. *n.* 16. Alibi dico & apud nos. Nam nec paſſim id licet. Belgæ qui Hiſpanis parent vix eſt ut admittant. Chriſtyn. *ad Bugnyon. lib.* 2. *de leg. abr. cap.* 20.

ART. XX.

Van appellation.

Eyn ordeel mach eyn man wederſpreken vor dat gerichte als he goet unde ſteet, oft hie dat met enen ordeel tho voren verwaert hadde.

Appellatio eſt querela non acquieſcentis ſententiæ inferioris judicis, aut magiſtratus decreto, *l.* 2. *ff. de appell. l.* 1. *C. de temp. appell. c. placuit.* 2. *qu.* 6. Cuj. *par. ff. eod.* Goris *adverſ. tr.* 3. *part.* 2. *tit.* 29. *pr.* Sententia eſt pronuntiatio judicis ſecundum quam vult litigatores à controverſia diſcedere, *l.* 19. §. 1. *ff. de recept. qu. arb.* Duplex ſententia eſt definitiva & interlocutoria, *l.* 3. *l. ult. C. de legib.* Definitiva eſt, quæ totam litem extinguit, *d. l. ult.* Interlocutoria, quæ ſuper eo quod incidit, nec cauſam principalem adhuc tangit, pronunciatur, *l.* 2. *ff. de appel. recip.* Weſenb. *par. ff. de appell. n.* 8. A definitiva appellatur, ab interlocutoria regulariter non, ſed ſi continet gravamen, quod per definitivam reparari non poteſt, ut verbi gratia ſi infamiam, recte tum appellatur, *d. l.* 2. *l.* 38. *C. de appell.* Zypæ. *jur. Pontif. lib.* 2. *tit. de appell. n.* 8. & 10. Aller *conſ.* 17. A decreto etiam recte, & jure Quiritium, & Canonum jure. Quiritium à decreto quo quis ad honorem munuſve publicum nominatus, *l.* 4. *C. de appell. l.* 7. *l.* 25. *l.* 27. *C. eod.* Canonum à quovis alio, quo quis putat ſe gravatum, *cap. paſtoralis. exc. de jur. patr. cap.* 2. *c. cum Romana* x. *de appell. cap.* 5. *cap. conſuluit. ext. eod. cap.* 19. *ext. de elect. cap,* 6. *ext. de dol. & contum.* Et ſic moribus paſſim placuit. A decreto etiam, quo quis juſſus eſt apprehendi, quo in loco contractus ſiſti, & quo rejecta eſt exceptio aut peremptoria aut dilatoria, appellatio permittitur, *cap. Romanus.* §. *contrahentes.* x. *de for. comp. in* 6. Peck. *de jur. ſiſt. cap.* 11. *n.* 2. *circ. fin.*

Digitized by Google

[illegible] & in [illegible] [illegible] Ex [illegible] in [illegible] ab Episcopo de [illegible] Goeliz. [illegible] 6. [illegible] Hic [illegible], [illegible] & [illegible], & [illegible] C[illegible] [illegible] Un-de D[illegible] [illegible] per [illegible] & monachis appellatione interjecta, Capitulum Ecclesiae cathedralis appellationi suae ad Alexandrum Papam & totius cleri [illegible] &c. Appellatio gradatim fit, *l.* 21. *ff. de appell. l.* [illegible] 4. *C. de jurisd.* Ordinat. [illegible] *Cam. Imp. part.* 2. *tit.* 29. *pr.* Justell. *ad Cod. can. eccles. Afric. cap.* 78. Cuj. 2. *obs.* 33. Donell. 18. *comm. n.* 7. Gail. 1. *obs.* 119. *n.* 2, A pari par non appellatur, nec idem ab eodem, sed semper superior. *l.* 1. §. 1. *ff. Qu. à qu. appell. jurid. l.* 3. *ff. de off. ej. c. mand. c. dilecti.* 66. *ext. h. tit. c. Romana ext. eod.* Myns. 1. *obs.* 67. & 2. *obs.* 4. Curia Provincialis in Hollandia à Scabinis, & Curia suprema à Curia Provinciali. Ubi nulla talis Curia, adeundus est Princeps, aut hi qui ejus nomine judicium constituunt. Salii olim provocabant ad judicium Provinciale, quod una cum Antistite electi judices constituebant. Electi non ab Antistite, sed ab utroque litigantium, quorum quisque quot poterat amicos, notos, propinquosque, quomodocunque quaesitos, & vel prece vel pretio, ad judicium adducebat. Unde & vulgo abibat victor, non cujus causa erat justior, sed qui amicis instructior. Historiam habet Heda *in David. Burgund.* Ratus id iniquissimum sustulit David Burgundus, suffecto certo eorum numero, qui judiciis praeessent, recusandi etiam suspectum potestate concessa. Heda *ibid.* Erant equites partim, partim urbium delegati, qui quod disco seu mensae, quae rotunda erat, assiderent, dictum deinceps judicium id *t'Recht van der Schive*, ut dixi latius de *jur. glad. cap.* 30. *n.* 17. Introductum id à Davide Ann.

Digitized by Google

Ann. 1477. ut habet charta ejuſdem Ann. 17. *Januar.* quam habes *lib. 2. de Nobilit. cap. 42. in fin.* ſed qui querelis Trajectenſium agitatus aſſiduis Ultrajecti id rurſum ſuſtulit, & quidem non diu poſt, ut ipſe ait, in charta *Ann. 1487. 28. Jul. Item oick mede alſo wy in tiden voorleden een recht geſtelt hadden binnen onſer Stadt Utrecht, geheten die Schive, ſo hebben wy dat voerſz recht van der Schive voor ons ende onſen nacomelingen geheel ende al ten euwigen dagen afgeſtelt.* Nec alia fuit ratio, quam quod urbs totius caput diœceſis, quæ hic hactenus ἀνυπεύθυνος, à ſententiis ſuis ſemel latis contra vetera privilegia provocari non ferret, ut in precum libello eſt: *Item hebben die ſelve Rayde der Stadt van Utrecht boven horen rechten, privilegien ende oude hercomen, die myn Genadige Heere van Utrecht belooft heeft t'onderhouden, beſchedicht, hinder, verdriet, ende groot afterdeel daer inne gedaen, overmits dat ſy luden hoere juriſdicty van der* Schive *verbreydende hem onderwonden hebben kenniſſe te dragen ende te wyſen op alſulcke beroepinge, als geſcieden van den Scepenen, of van den Rade, of van den Oudermans, of van Scepen, Raet, ende Oudermans t'ſamen, ende inhibitie den Scepen, Raet, ende Oudermans voerſz laten doen, ende executeren, t'welck niet geſien noch gehoort en is.* Apud Salios diu hæſit, & hæſit, poſtquam jam Cæſar diœceſi potitus. Tranſlata in Carolum diœceſi, diœceſis ſuperior & inferior, quæ olim una, duæ factæ Provinciæ, ſecretæ & diſtinctæ. In inferiori Ultrajecti erecta Curia Provincialis. In ſuperiori apud Salios judicium id, quod dixi, exerceri non deſiit, ſed loco Antiſtitis, qui temporali dominio volens jam exciderat, ſuffectus Præſes ſeu Gubernator. *Lantrecht van Overyſel part. 1. tit. 20. pr. Ten tyde als van Stadtholder, Ridderſchap, ende Steden claringe geholden wort, ſpannen die Dinkweerder, met twee Cornoten, die hooge Bancke na older gewoonte.* Hodie, quia Præſes aut Gubernator jam nullus, præſunt ipſi Ordines, & judicium conſtituunt.

ART. XXI.

Broke enes wederſproken ordels.

Wert ſake dat twe mannen ſtonden unde dingeden vor uns ofte unſen gerichte, unde eyn ordeel gedeelt worde, und eyn ander man dat wederſpreke, welcken de des orders nederfellich worde, die verloer drie punt tegens uns unde nicht tegen den pander.

Favorabilis appellatio eſt. Remedium, quo victis, quo læſis ſuc-

Digitized by Google

ſuccurritur, *l.* 1. *pr. ff. de appell.* præſidium innocentiæ, gravaminis relevatio, *d. l.* 1. Natta 1. *conſ.* 17. *n.* 1. defenſionis quædam ſpecies, & hinc nemini deneganda, *arg. l.* 3. *ff. de j. & j.* Saluberrima theriaca contra venenum judicum. Rebuff. *ad conſt. reg. to.* 3. *tr. de appell. in præfat. n.* 76. Nam & judicum exempla, qui perperam pronuntiarunt, *l.* 37. *ff. de excuſ. tut l.* 11. §. 2. *ff. de min. l. quæſitum* 78. §. *pen. ff. de leg.* 3. *l. ult. C. de fideic. lib.* Cuj. 12. *obſ.* 9. & nihil æquius quam læſis & circumſcriptis per errorem aut imperitiam ſuccurri, *arg. l.* 1. *ff. de in integr. reſt.* aut quod in prima inſtantia omiſſum neglectumve in ſecunda ſuppleri. Auct. Bell. jurid. *caſ.* 42. Bort *van 't Gebruyck van appel in criminele ſaken part.* 1. *n.* 7. *art.* 3. Nam & nova acta & inſtrumenta recte tum producantur, *l. eos.* §. *ſiquis autem. C. de appell.* & ſuper novis capitulis quin novi teſtes admittantur tum plane nihil eſt quod obſtat; ſuper iiſdem ut audiantur, de quibus alii jam auditi, ne perjuriis fiat locus, iniquiſſimum viſum, *c. fraternitatis ext. de teſtib. clem. ult.* x. *eod.* Zypæ. *tr. de jud. lib.* 2. *cap.* 9. *n.* 7. Et id alioquin curandum, ne abutatur quis beneficio, ne appellet fruſtrandi cauſa, aut eludendi ſententiam. Temere ſi appellet non impunita eſt temeritas. Incidit & in pœnam, quæ edictis eſt conſtituta, & pro facti circumſtantiis extra ordinem punitur *h. art. d. l. eos.* §. *ne temere* 4. *C. de appel.* Inſtruct. *vant Hoff van Hollant art.* 211. niſi intra octiduum, ex quo facta appellatio renuntiet ei coram eo, à quo appellavit, modo ante litem conteſtatam. Secus lite jam conteſtata eſt, *ibid. art.* 201. *Ordonn. van den Hove van Utrecht tit.* 18. *art.* 2. Imb. 1. *Inſt. for.* 18. *art.* 2. Chriſt. *ad leg. Mechl.* 1. §. 35. *n.* 5. Neceſſe etiam ut appelletur intra dies decem à lata ſententia, aut quo quis latam cognovit, eamque proſequatur quis intra dies xx. *Inſtr. van den Hove van Hollant art.* 198. & 204. aut ut ſit in diœceſi intra 6. ſeptimanas. *Ordonn. van den Hove van Utrecht, tit. van ſaken die by appel ten Hove comen. art.* 2. Neutrum ſiquis faciat irrita eſt appellatio, & habetur pro nulla, *d. art.* 104. niſi petat ſe reſtitui adverſus temporis ejus lapſum. Quo cauſa cognita impetrato, refuſis interim expenſis, inhibebitur executio, *l. un. ff. nib. innov. appell. interp. Inſtr. vant Hof van Holl. art.* 110. Ordonn. *van den Hove van Utrecht, d. loc. art.* 1. Mynſ. 6. *obſ.* 17. & 5. *obſ* 48. Gail 1. *obſ.* 124. & 143. Imb. 2. *Inſt. for.* 1. & 2. *gloſſ. fin.* Coler. *deciſ.* 42. *n.* 5. Ant Fab. *C. de fruct. & lit. expenſ.*

Digitized by Google

expenſ. def. 79. Neoſtad. *Cur. Holl. deciſ.* 39. Nec pœnis tantum inhibitus fervor nimius appellantium, ſed nec ſemper & indiſtincte appellatio permiſſa. Non in cauſa criminali, quoties extra ordinem & in confeſſum proceditur. Bort *d. tr. per tot.* Non etiam in civili, ſi hæc regimen civitatis aut politiam concernat. Neceſſe ut ſemper ſit ſarta tecta magiſtratus auctoritas, & hunc in finem ut ſine mora, abſque ullo litis ſufflamine, ſi expediat ſic civitati, ne ſerpat malum ad plures, proſcribat, ejiciat, ut infelix quoddam lolium, qui in votis habent nihil aliud, quam ut ſtatum civitatis & quietem conturbent. Fuit certe inconcuſſum, & quod magiſtratus omni ævo defendit mordicus, illud jus, & nec à Rege Hiſpaniarum Philippo II. quamvis deinceps hic tyrannus, ſub initia violatum, ut facile eſt intelligere ex precibus Principi & Curiæ Provinciali ab Ultrajecto oblatis:

Aen den Prince van Orangien, Grave van Naſſou, Stadthouder Generael over Hollant, Zeelant, Vrieslant, Stadt, Steden, ende landen van Utrecht.

Geven ootmoedelick te kennen die Regeerders van de Stadt Utrecht, hoe dat die Schout, Burgemeeſteren, Schepenen, ende Rayde van der ſelver Stadt naer ouder gewoonten, boven menſchen memorie geobſerveert, ende oock volgende d'Ordonnantie hemluyden by de Keyſerl. Maj. verleent, als repreſenterende 't lichaem van de voorſz Stadt, geauctoriſeert ſyn te ſtatueren ende ordonneren in ſaecken van politie die neeringe ende welvaert van de voorſz Stadt aengaende, welcke Ordonnantie ſyluyden oock gewoontlick ſyn met comminatie van peynen te ſtercken, ende die ſelve jegens die overtreders van dien realycken te doen executeren. Ende al iſt dat niemant en ſy geoorloft van alſulcke Statuten oft Ordonnantien ende executie van dien t'appelleren, emmers dat die ſelve niet tegenſtaende appellatie oft oppoſitie ter executie geleyt behoren te worden, ten minſten by proviſie, ſo vervorderen hem nochtans eenighe particuliere, ſo wel van de voorſz Ordonnantie als executie te appelleren aen die van den Provincialen Rade van Utrecht, van den welcken ſy oock dicwils door henluyden ſiniſtre en onwaerachtige te kennen geven verkrygen de clauſule van inhibitie ofte ſurcheantie van executie ſonder den Supplianten als voren daer op geboirt te weſen. T'welck nochtans wel behoiren ſoude al voren eenige clauſule van inhibitie ofte ſurcheantie te verlenen, ſoemen doch na rechten van alſulcke Statuten, als die generael ſyn,

niet en mach appelleren, ende ook op d'appellatie van executie egeen inhibitie verleent en behoirt te werden, ten ſy dat modus in executione geexcedeert waire. In welcken gevalle partyen ſommierlicken gehoirt weſende, indien van den exceſſe bleke alleenlick inhibitie ſoude mogen verleent werden. 'Twelck des te meer in deſen behoirt onderhouden te werden, dat eertyts by myn Heere van Praet Stadhouder Generael over Hollant ende Utrecht geſtatueert is, dat myn Heeren van den voirſz Rayde egeen nieuwicheit in ſaken van politie doen en ſouden, ſonder die Supplianten als voren dair op gehoort te hebben, t'welck redelick is. Want indien jegens d'Ordonnantie ende Statuten van de voorſz Stadt hemluyden ongehoirt inhibitie verleent ſoude werden, ware geſcapen, dat die Burgers ende ingeſetenen van de voorſz Stadt die van den voirſz Rade ongehoorſaem ſoude worden, ende dat dair deur beurluyder Ordinantie veracht, ende ſy Supplianten in menichvuldige proceſſen geinvolveert ſoude werden tot grooten achterdeel van de voorſz Stadt. Deſen aengemerckt verſoecken die Supplianten ootmoedelyck, dat uwer G. gelieve die van den Rade Provinciael tot Utrecht t'onderrichten, dat ſy van nu voirtaen op appellatien, oppoſitien, ofte querelen tegen die Statuten ofte Ordonnantie by hemluyden in ſaicke van politie gemaict ofte d'executie van dien geen clauſule van inhibitie ofte ſurceantie verlenen ſonder alvoren den Supplianten by beſlotene miſſive oft anderſins van de gelegentheyt van der ſake geadverteert ende hoir antwoort daer op gehadt te hebben, omne deſelve geſien geordonneert te worden na behoiren. Dit doende &c. Quibus ita ſubſcriptum: *Myn Heere die Prince van Orangen Stadhouder, die Preſident ende Raiden hebben gereſolveert, datmen van nu voortaen in ſaken van politie, als'er van eenige ſententien van de Stadt geappelleert wert, geen clauſule van inhibitie en ſal geven, ſonder hemluyden eerſt daer op te hoiren. Actum t'Utrecht den 5. Jul. 1563. My preſent* G. Schryvers.

Rurſum caſus cum incidiſſet Ann. 1627. urbs certior de eo facta reſcripſit Curiæ Provinciali uſa ad eam inter cetera etiam verbis hujuſmodi: *Dan alſo wy verſtaen dat deſe ſake meer is concernerende de politie, ende dat alſulcx om de ruſt ende vrede in enſe Stadt te onderhouden, de correctie van alle onwillige, factieuſe, ende tegens de ruſte deſer Stad contrarierende wergeeſten ons alleen privative toecomt, als dewelcke de regeeringe van de Stadt alleen bevolen ende vertrouwt is, ſonder dat de notitie ofte kenniſſe van dien*

eyt

Digitized by Google

wyt geſtaan heeft, ofte als noch ſtaende is aen U. Ed. oft ymant anders. Van vaden tyden alle t'gunt in diergelycke ſaken is gedelinqueert, is by den Raedt der Stadt Utrecht genulliteert ende geſtraft geweeſt, in ſulcker voegen, als de Regeerders deſer Stadt tot meeſte ruſte der ſelver hebben bevonden te behooren, ſonder dat eenige inhibitie ofte ſurcheantie plaetſe kan hebben, alſo anders de ruſte deſer Stadt niet ons maar U. Ed. ſoude bevolen ſyn, indien U. E. daerinne ſoud hebben te diſponeren. Hiermme wy ſoeckende de ruſte ende vrede deſer Stadt te mainteneren, ende de voetſtappen van de Regeerders der vorige tyden te inboreren, hebben niet connen naerlaten U. E. hier inne vriendelyk te adviſeren ende verſoecken dat U. E. hier inne als ook in diergelycke ſaken geen nader kenniſſe en willen nemen, op dat eenige quaetwille geen vorſake en nemen ons en onſe regeeringe te vilipendiren, want ander wy verſtaen ſonden, dat daer by ons in onſe privilegien ende gerechticheden indracht ende cracht ſoude worden gedaen &c.

Inhibitio & ſurſeantia quomodo inter ſe differant vid. Reſp. Holl. 2. *conſ.* 281. Nec ſemper cum appellatum inhibetur mox executio. Neceſſe, ut ei, ad quem facta, innotuerit appellatio, ab eo à quo facta ad eum, ad quem facta, impetratis Apoſtolis, & ut receptis Apoſtolis recepta etiam appellatio, & ſecuta tum inhibitio, ut res maneat ſcilicet in ſtatu quo, & nihil interim innovetur. *l. un. ff. nih. nov. appell. interp. l. 6. ff. de appell. rec. l. 1. C. de bon. poſſ. ſec. tab. l. 7. §. ult. ff. ad Sc. Turpil. l. un. ff. de libell. dimiſſ.* Quod ſi forſan is, à quo facta eſt appellatio, appellantem non audiat, fieri poteſt, quod fecit Fridericus II. apud Petrum de Vineis *5. epiſt.* 89. *Accedens nuper ad Majeſtatis noſtræ præſentiam Petrus de N. civis Florentinus &c. nobis expoſuit &c. quod cum dudum à ſententiis ſeu condemnationibus per vos &c. latis & factis &c. ad Audientiam noſtram appellaſſet, vos eidem appellationi, ſicut dicit, minime deferentes fidejuſſores ſuos ad ſolvendam quandam pecuniæ quantitatem contra juſtitiam compuliſtis &c.* & mox: *ipſius ſupplicationibus benignius inclinati fidelitati tuæ præcipiendo mandamus, quatenus ſi eſt ita, quicquid poſt appellationem ipſam ſic interjectam ad nos per eundem P. vel ſuos fidejuſſores per vos attentatum eſt, in ſtatum priſtinum revocantes, ſine difficultate qualibet pecuniam ipſam à dictis fidejuſſoribus ſuis extortam reſtituatis eidem &c.*

Sed & plures ſunt cauſæ, quibus ceſſat appellatio, quæ tra-

Digitized by Google

ctantur ad *l. ult. & 1. tit. ff. de appell. recip. l. 6. C. Quor. app. non recip.* de quibus & Parens meus *p. mem. diſp. 12. de jud. th. 25.* ut ſi verbi gratia ſententia ſit nulla. *l. un. ff. Qu. ſent. ſin. appell. reſc. l. 19. ff. de appell.* Nulla eſt autem omnis, quæ contra leges eſt lata. *l. 19. ff. de appell.* Verum moribus hodiernis à nulla etiam appellandum. Rebuff. *ad conſtit. reg. proœm. gloſſ. 5. n. 87. & tr. de ſent. execut. art. 7. gloſſ. 10. n. 8.* Bugnyon. *de leg. abr. 21.* Imb. *2. Inſt. for. cap. 6, n. 7. & ench. verb. Nulla.* Zypæ. *notit. jur. Belg. tit. de appell. in fin.* Ant. Fab. *C. de re jud. def. 10.* Groeneweg. *ad tit. C. Qu. provoc. n. eſt neceſſ.* niſi judex eam tulit, quem conſtat incompetentem, non obſtante, quod objecta ei fori exceptio, niſi reo non citato, partium probationibus non viſis, non perſpectis, & falſi procuratoris interventu ſit lata. Chriſt. *1. deciſ. 348. n. 13.* Groenew. *d. loc.* Zypæ. *d. tit. verſ. pen.* Bugnyon. *1. de leg. abr. tit. 13.* Reſp. Holl. *2. conſ. 209. & 3. conſ. 31. in fin.* Interdum quamvis appellatum, eo tamen non obſtante executio non impeditur, contra *l. un. ff. nih. innov. appell. interp.* Placuit ſic Hollandis, ut majorum urbium ſententiæ executioni mox mandentur, ſi ſumma non excedat florenos 600. minorum, quarum numero etiam Haga, ſi non excedat 300. modo caveat, qui vicit, reſtitutum iri ſummam, ſi deinceps ſuccumbat. Papegay *part. 2. cap. 18. req. 15. p. 268.* Idem etiam ſervatur, ſi non patiatur res moram, ſi moles res concernat ad coërcendam vim fluminis, ſi ſententia lata de emiſſariis, cataractis, aquæ ductibus, molendinis, alimentis, & id genus aliis. *l. ult. ff. de appell. recip. Inſtr, van den Hove van Hollant art. 215.* Ordonn. *van den Hov. van Utrecht tit. van ſaken die by appel ten Hove comen. art. ult.* Lantrecht *van Overyſel. part. 1. cap. 19. §. 1. & 4.* van Zutphen. *10. §. 12.* van Frieſlant. *3. c. 2. p. 67.* van d'Omlanden. *part. 2. §. 35.* Rebuff. *de ſent. execut. art. 12. & ſeqq. & art. 16. gl. 5.* Gail. *1. obſ. 123.* Sand. *1. deciſ. 13. def. 4.* Morn. & Coſtal. *ad l. 11. ff. de juriſd. & ad l. ult. ff. eod.* Waſſen. *pract. jud. cap. 24. n. 21.*

FINIS TOMI TERTII.

IND

Digitized by Google

INDEX

RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM.

A.

Ardbeving. 99.
Aarnt van Hoorn Biſſchop van Utrecht voert oorloch in Gelrelant. 267. & ſeqq. 618.
—— vlugt op het Tolhuis. 618.
—— word ontzet. 619.
—— neemt in Venlo, Tiel, en Harderwyk. 270.
—— verzet tot Ludic. 277.
Abbates in Lidlum à Trajectenſi Epiſcopo conſecrati. & confirmati. 543.
—— Folkerus Abbas Lidlumenſis à Vicario Epiſcopi Oſnaburgenſis conſecratur. 563.
Abbatia Abdinghoffenſis quando, & à quo fundata. 414. & ſeq.
Abolitio ab gratulationem publicam. 687. & ſeq. 729.
Abſtede. 92.
Accaron Civitas amiſſa. 681.
Actio in perſonam ubi inſtituenda. 791.
—— ubi actio in rem. ibid.
Actor aut accuſator ſi deſiſtat quid juris. 787.
Ada dogter van Diderik den VII. Grave van Holland trouwt tegen den wil aller luiden in Holland, aan den Graaf van Loon. 109.
—— verzonden na Teſſel. 119.
Adedere quid. 421.
Adela Abdiſſe van een klooſter by Trier. 27.
Adolf van Gelre vangt zyn' Vader met hulpe van Jan van Roſſum. 652.
Adrianus VI. Papa Florentii Boyenſſen filius. 693.
—— ejuſdem agnatus Joannes Antonii Boyenſſen. 692.
—— ejuſdem obitus. 693.
Adrianus Pars Verbi Divini Præco Catvici ad Rhenum laudatus. 258.
Advocaat der kerken Wegerus. 71.
Ægidius Bucherius vir eruditiſſimus. 721.
Aelbrecht Rooms Koning komt tegen Graaf Jan van Henegouwen. 191.
Aelbrecht Hertoch van Beyeren onthoden in Holland. 251.
—— deſſelfs vrouw en kinderen. 254.
—— doet den Heer van Adingen onthoofden. 261.
—— ſlaat de Vrieſen. 301.
—— word vyand des Heeren van Arkel. 316.
—— verbind zich met die van Utrecht tegen den Heer van Arkel. 318.
—— verzoent met den zelven. 320. & ſeq.
—— ſterft. 321.
Aego Abbas. 561.
Albani Ducis tyrannis. 797.

Digitized by Google

Albertus Biſſchop van Ratispoen groot in Negromantien. 156.
Albertus Dyaken door Willebrordus gezonden in Kennemerland. 19.
Albiniana caſtra, hodie Alphen. 425.
Alblaſſerwaart breekt in op St. Elizabets nagt. 629.
Aleydis filia Ottonis III. Epiſcopi Trajectenſis. 159.
Alit van Poelgeeſt doodgeſlagen. 286.
Alout Balju van Dordrecht doodgeſlagen. 190.
Alphen olim Caſtra Albiniana. 425.
Altare liberum, & gravatum perſona. 464.
Altena van Hertoch Aelbrecht belegert en ingenomen. 293.
Altinenſe Cœnobium Trajectenſis Diœceſis. 457.
Altinus mons ubi. 453.
Alyd van Gutterswyk dogter des Graven van Benthem trouwt met den Heer van Culenborch. 628.
——— ſterft. 629. 650.
Ambachtsman van Vredelant. 266.
Ambochtsluiden quinam. 135.
Amersfoord ingenomen van den Grave van Gelre. 176.
——— vriendſchap tuſſchen Amersfoort en Hertoch Willem van Beyeren. 339.
——— die daar uit rooft op de Gelreſche. *ibid. & ſeqq.*
Amersfoord belegert van Hertoch Reynoud van Gelre. 385.
Amersfoorders van die van Holland geſlagen. 250.
Amerzoyen ingenomen. 649.
——— hernomen van den Heer van Culenborch. *ibid. & ſeq.*
Amſtel, Giſebrecht van, Capiteyn van de Kennemers. 175.
——— een out ſcalc man. 182.
Amſtel, Giſebrecht van, een out ſimpel man. 185.
——— hy en Herman van Woerden geheime Raden van Graaf Floris. 182.
Amſterdam ten deele afgebrand. 398.
Amſterdammers van die van Utrecht geſlagen. 394.
Ameyden. Oorloch tuſſchen den Heer van Vyanen ende van der Ameyden, ende Jonker van Arkel. 285.
——— Heer van Herlair houd Ameyde van den Stichte te leen. 73.
Amye quid. 286.
Andries, St, hooft te Utrecht gebragt. 495.
Anen locus Ottoni II. Epiſcopo Trajectenſi infauſtus. 137.
Angienen quid. 187. 223.
Angues qui in indigenas venenum non habent. 701.
Anna van Boſſuyt, Vrouwe van Yſſelſtein. 493.
Anni initium unde olim ſumtum. 374.
Anonymus Scriptor rerum Brabanticarum, cujus Cl. Matthæus poſſeſſor. 397.
Antonina. 3.
Antonius Matthæus, Matthæi noſtri pater, filiam Jo. Iſacii Pontani habuit uxorem. 758.
Apollonius Poëta Chriſtianus Adriani Burchii. 731.
——— de eo judicium, & an recte Deos invocet. *ibid.*
Apoſtoli quinam. 811.
Appellatio quid. 805.
——— ejuſdem encomium. 807. *& ſeqq.*
Appellatio in Diœceſi quæ & cujusmodi. 773.
——— à poſſeſſorio an appellatum. 804.

Digitized by Google

Appellatio an ab interlocutoria permissa. 805.
——— an à Decretis magistratus. *ibid.*
——— an à Scabinis, à loci Judice appellatum. 773.
——— an ad Episcopum. *ibid.* 777.
——— gradatim an appellandum. 806.
——— à quo & ad quem. *ibid.*
——— nova acta & instrumenta, novi testes, an in appellatione admittantur. 808.
——— quando appellandum. *ibid.*
——— pœna temere appellantis. *ibid.*
Appellatio an semper & indistincte permissa. 809. 812.
——— an in causa criminali. 809.
——— an cum res Regimen Civitatis & Politiam concernit. *ibid.*
——— an cum nulla est sententia. 812.
——— executio an inhibenda ubi facta est appellatio. 809.
Aquæ Mattiacæ. 749.
Aquisgranum unde dictum. 3.
Arborichi quinam. 721.
Archerii quinam. 301.
Arenæ Comitis ('s Gravenzande) Aula olim Comitum. 490.
——— an & fixa ibi juris sedes legumque. 491
Arkel, Heer van, doet schade by den Lekstroom. 316. *& seq.*
——— op de vlugt geslagen, en zyn banier uit den velde gesleept. 318.
——— Hertoch van Gelre staat zyn' Neef den Heer van Arkel by. 333.
Arkel. Gededingt tusschen den Hertoch van Gelre, den Heer van Arkel, en Hertoch Willem. 341.
——— gevangen. 350.
——— van die van Brussel zeer qualick genomen. *ibid.*
——— word gebragt in 't gezelschap van Hertoch Willem van Beyeren. *ibid.*
——— Jan van Arkel Bisschop trekt in Vrankryk. 239.
——— zet het Gesticht in handen van Sesse. *ibid.*
——— stryd met de Hollanders by Emeneste. *ibid. & seq.*
——— by Schoonhoven. 241.
——— trekt na Romen. 244.
——— wort 't huis ontboden. 246.
——— zyne Ouders. 228.
Arkelsteyn Burg in Overyssel. 254.
Arlindis uxor Theoderici II. 59.
Arnoldus Abbas. 526.
Arnout van Ysselstein. Bisschop Jan van Arkel lost van Arnout van Ysselstein het Huis tot Stoutenburg, en het Schoutsamt van Amersfoord. 603. *& seq.*
Austrebatensis pagus. 293.

B.

BAtaille van Blangys in Vrankryk. 626.
Beatrix Grave Ghyen dogter getrouwt aan Graaf Floris den V. 178.
Beernt Proeys op zyn bed doodgeslagen. 630.
Belgarum Duces. 51.
Belgium. De Belgio ejusque Statu Scriptores aliquot selectiores. 742. *& seq.*
Bella monastica. 557.
Belli indicti formula. 392.
Benthem feudum Ultrajectinum, 5.

Digitized by Google

Bentlrem Otto Graaf van Benthem geſlagen van den Biſſchop van Utrecht en gevangen. 94.
——— weder vry gegeven. 96.
Berlcomanæ Eccleſiæ paſtor. 556. 564.
Bernt van Horſtmaar vermaard Duitſch Ridder. 139.
Biſſchop Dideric gevangen van Graaf Willem van Ooſt-Vrieſland. 116.
——— raakt vry. *ibid.*
——— trekt in Holland. 117.
Bliden quid. 283.
——— werpende dertien hondert pont wegens. 279. *& ſeqq.*
Bolk gevangen by Utrecht. 104.
Bona homagia. 770.
Bonifacius, S. zyn brief aan den Paus van Romen. 23.
——— trekt in Vrieſland, en word doodgeſlagen by Doccum. 25. *& ſeq.*
Boſſchem verpand. 649.
Boukhorſt Kaſteel in Overyſſel. 136.
Brabantia pars Lotharingiæ. 54.
——— ejus olim feudum Inſula Dordracenſis. 53.
Brabantiæ Dux Vaſallus Epiſcopi Trajectenſis. 106.
Brabantiæ Dux Joannes I. in haſtiludio interfectus. 682.
Brand te Utrecht. 97. 268.
Bratuſpantes, Brabanti. 67.
Brederode, Reynolt, Heer van Brederode van de Cabeljauſchen beſlagt. 252.
——— Jan, Heer van Brederode, word een Chartoiſe. 384.
Brixia Stad in Italien. 39.
——— aldaar bloed geregent. *ibid.*
Bruſſel gedreigt van den Hertoch van Brabant. 396.
Brya Comitatus ubi, & quæ ejus Urbes præcipuæ. 301.
Bryga Ducatus. 301.
Bueren verovert van Hertoch Aernt van Gelre. 648.
Bunſchoters geſlagen. 249.

C.

CAbbeljauſchen verheffen zig in Holland by Vrouw Jacobaas tyden. 360.
Cædium vindicta. 784.
Calis van de Engelſchen ingenomen. 239.
Camenada, ædes Abbatum Lidlumenſium. 552.
Cameric belegert van Graaf Willem den IV. 226.
Campeſtria, perizomata quibus pugiles ſuccincti, ipſi pugiles Campeſtrati. 215.
Campus quid; Campio quis. 214.
Caneſie te Leyden geſticht van M. Philips van Leyden. 260. *& ſeq.*
Canonicæ Regulares. 462.
Canonici monachi. 7.
Canonici Regulares. *ibid.* 566.
Canonicum ſpatium. 791.
Canoniken Collegie geſticht te Culenburch. 628.
Canoniken in den Dom te Colen neemt men niet, of zy moeten vry vierendeel Heeren wezen. 627.
Capella quid. 438. *& ſeq.*
——— idem quod Archivum. 439.
Capellanus, Theſaurarius. 292.
——— qui Reſcriptis ſubſcribit. 439.
Carcer Lidlumenſis injecta flamma incenſus. 567.
Carolus Simplex Lotharingia potitus. 48.

Calle-

Carolingi Princen van Vrankryk. 10.
Caſtelein van Coeverden gevangen en weder losgelaten. 110. & *ſeq.*
——— verwyſt uit alle zyne goederen. 137.
——— op een rad gelegt. 142.
Cataclyſta, veſtis nivea. 715.
Catertol, cotertol. 464.
Catten, Beeren quid. 198.
Cattorum Gentis caput Mattium. 749.
Celys quid. 622.
Cereviſia Martia. 578.
Cereviſia, an Germanis jam nota. 263.
Ceruchi navium funes. 716.
Chartoiſen klooſter geſticht buiten Utrecht by de Vecht. 286.
Cimbrica Tethys. 748.
Circatqs, circata quid. 475.
Cironius Innocentius, Anteceſſor Toloſanus, laudatus. 125. 130.
Ciſterſienſis Ordo, quando cœperit, & unde ita dictus. 452. & *ſeq.*
Civium Trajectenſium Privilegia. 780.
——— an ad bellum coacti extra urbis ipſius muros. *ibid.*
Claringe quid. 777.
Cluſenerſſe ſterft te Culenborch. 648.
Coenraad. Zie Keizer Coenraad.
Coenraet Biſſchop te Utrecht opgegraven en in een nieuw Graf gelegt. 398.
Coeverden van Boudewyn den II. Biſſchop van Utrecht belegert en ingenomen. 110.
——— den zelven weder afgenomen. 112.
——— door Biſſchop Frederik van Blankenheim ingenomen. 298.
Colles arenarii quando cœperint incertum. 426.
Colonia Trajana. 750.
Comes urbi Præfectus, Dux toti Provinciæ. 46.
Comites Hollandiæ an aulam Arenæ Comitis habuerint. 491. & *ſeq.*
Comitia Ordinum Trajectenſium ubi. 766.
Comitiſſæ de Hennenberch partus an veri ſimilis. 450.
Coninxvelt, een Nonnen klooſter digt by Delf, geſticht door Richarda zuſter van Koning Willem. 170. & *ſeq.*
Sed Vide quæ obſervat Matthæus. pag. 490. & *ſeq.*
Conjuratores. 783.
Conſtantini Magni patria. 735.
Converſi Fratres. 545.
——— eorum laboribus culta prædia domeſtica. 553.
——— eorum dormitorium. 544.
——— eorum refectorium. 549.
——— eorum noſocomium. 557. 563.
Convivia ſæcularium. 527.
Cormken, paramentum aureum. 95.
Coten, Graef Willem agt dagen lang daar voor gelegen. 249.
Cœnobii in Lidlum tranſlatio. 544.
Coornhertii libellus contra Lipſii Politica; *Het emmerken om Lipſius brand uit te bluſſchen.* 733. & *ſeq.*
Crimen Majeſtatis. 802.
Criminum rei capti aut abſolvendi aut condemnandi. 786.
Cronenburg gewonnen en nedergeworpen. 272.
Cropwalen, ita dicti Helvetii. 31.
Cruisvaart, daar het hooft van was Keizer Frederik. 107.
Crucis forma haud alia quam eſt hominis natantis. 727.
Crux in Friſia prædicata. 561.
Culenburgum an feudum Gelriæ. 485. 623. & *ſeq.*

Digitized by Google

Culenburgum. Ejus jus vetus municipale. 596. & *ſeqq.*
Culenburgiorum inſignia. 608. & *ſeq.*
Culenburchſe borgers t' Utrecht geregt. 608.
——— Dogter van Culenburch gegeven aan den Heer van Hoekelom. 622.
Culenburgers Oorlog met de Gelderſchen. 652.
——— met Utrecht. 626. 637.
Culenburchs ronde toorn word getimmert. 622.
Culenburgi fundatum Collegium Canonicorum. 628.
——— XVI. prædones ibi Rotis confracti. 650.
Cunerus Zelandus Brouwershavius, vir magnæ eruditionis, Epiſcopus Leovardienſis. 586.
Cutio vetus vox Gallica. 718.
Cuyk; den Heer van Cuyk zyn Graafſchap genomen. 92.
—— t' Land van Cuyk gedeſtrueert. *ibid.*

D.

DAg. *Tot beleken Paſchen toe naaſtkomende; en dien dag al.* 784. Adde Dies.
Dagobertus Koning in Ooſtvrankryk. 9.
Damiaten van de Chriſtenen gewonnen. 108.
Damiaten capta. 680.
David baſtaart zoon van Hertoch Philips van Bourgognen. 651.
Decanus quis. 490.
Decanus Hollandiæ, & ejus juriſdictio. 56.
Denen overvallen het Chriſtenryk. 39.
Denier, ejus valor. 778.
Dienſtmannen, Servientes quinam. 781.
Dienſtmannen des Biſſchops en s' Graven van Hollant. 123.
Deventria Sedes Epiſcopi Ultrajecto deſtructa. 61.
Dichus, dicare, quid. 488.
Diet quid. 8.
Dietſch quid. 9.
Didaci Hiſpani Sanctitas. 730.
Diderik of de eerſte Grave van Holland. 43. 48. & *ſeqq.*
——— Broeder van den Prince Walgerus. 42.
——— zyn wapen en geſlagt. 43. & *ſeq.* 47.
——— zyn Vrouw. 46.
——— zyn zoon. *ibid.*
——— ſtigt een klooſter te Egmond van hout. 47. & *ſeq.*
Diderik de II. verandert dat hout in ſteen. 59.
Diderik Bavo des Biſſchop Vaſal omtrent Bodegraven. 70.
——— van den Graaf van Holland verjaagt en geſlagen. 71.
Dies pro ſex ſeptimanis. 766.
Diffidare quid. 332.
Dilatio an arbitraria. 787.
Dilationes quot dandæ reo, quot accuſatori. 786.
Dolphyn van Vrankryk vergeven. 627.
Domini, quinam ita vocentur. 397.
Dom Kerke te Utrecht volmaakt. 589.
Donderbuſſen, tormenta. 283. & *ſeq.*
Dordrecht verbrand tot pulver. 123.
——— ingenomen van Hertoch Jan van Beyeren. 361. Adde Inſula Dordracenſis.
Dorſtadi olim LV. Parochiales Eccleſiæ. 40. & *ſeq.*

Dos

Dos Eccleſiæ. 505.
Drenters verzetten zig tegen den Biſſchop van Utrecht. 101. 111.
——— ſlaan des Biſſchops mannen. 112.
——— houden't met den Grave van Gelre tegens den Biſſchop. 113.
Duellum. Olim frequens per duellum probatio. 214. & ſeqq.
Dullenburch Caſtrum. 209.
Dunorum prima mentio. 425.
Durfos an Dordracum. 44.

E.

ECcleſia Cathedralis nulla in Hollandia. 429.
Eccleſia in Sandwyk ditionis Hollandicæ. 548.
Eccleſiaſtica olim prædia an tributis obnoxia. 504.
Edelen in Holland en in 't Sticht verjaagt. 173. & ſeqq.
Eduwart Hertoch van Gelre doodgeſchoten in een' ſtryd tuſſchen den Hertoch van Brabant ende den Hertoch van Gulic. 265. 617.
Eelco Liauckama Abbas Lidlumenſis trucidatus. 552. & ſeqq.
Eerden Kaſteel in Overyſſel. 279.
Egbert de eerſte Biſſchop van Northumberland. 11.
Egbertus Marchio Saxonum. 82.
Eggart Grave van Walraven doodgeſlagen. 36.
Eggericus Beninga laudatus. 312.
Egmond en Rynsburg immediaat onder den Paus 96.
——— 't Egmond een klooſter van hout door Graaf Diderik den I. getimmert. 47.
——— 't hout daar na verandert in ſteen door Graaf Diderik den II. 59.
Ekkiorum familia. 628. 722.
——— eorum inſignia. 595.
Emda aſylum profugorum. 586.
Emmeneſſers willen geheten zyn Ooſthollanders. 233.
Emundus de Dynter probus ac vetuſtus Brabantiæ Hiſtoriographus nondum editus. 53.
Enpicadus Grammaticus. 739. 741.
Epiſcopi honoris cauſa in partibus infidelium. 212.
Epiſcopi Trajectenſis inauguratio ubi olim facta. 765.
Epona Dea. 703. & ſeq.
Erfſchenkamt van Utrecht komt toe aan den Heer van Culenburch. 616.
Ermgard huisvrouw van Keizer Lodewyk. 32.
Ἐπωγύλιον quid. 74.
Everſteyn belegert van Biſſchop Frederik van Blankenheim. 324.
——— opgegeven, en nedergeworpen. 325. 622.
Evocatio an permiſſa. 791. & ſeq.
——— an extra provinciam. ibid.
——— an ad Judicem Eccleſiaſticum. 792.
——— an in cauſis mere profanis. 793. & ſeqq.
——— an Trajectenſes evocari poſſint. 792.
——— an Hollandi evocari poſſint ad Ordines Generales. 795. & ſeq.
——— an evocatio contra jus gentium. 803.
——— an Tranſiſalani evocari poſſint. 797. & ſeqq.
——— quo caſu permiſſa. 792.
Ewalden, de twee, Martelaars in Saxen. 20.
Excommunicatum, proſcriptum ſuscepiſſe olim capitale. 785.

Digitized by Google

Executio an inhibenda ubi facta eſt appellatio. 812.
Exuber, inuber. 734. & ſeq.

F.

FActien en partyen wanneer begonnen binnen Utrecht. 98.
Fames ingens Ultrajecti. 208.
Familia olim nobilis Dominorum de Haarlem. 497. & ſeq.
Ferrandus Comes Flandriæ. 680.
Feuda an in Friſia. 218.
Feudi ceſſio, refutatio, bello inter Dominum & Vaſallum exorto. 592. 623.
—— Vaſallus, quando feudum refutat, tenetur etiam poſſeſſione cedere. 592.
Feudum an amittatur non petita inveſtitura intra annum & diem. 767.
Fiduciaria adjudicatio ſive recredentia. 804.
Firma, Firmarius. 457. & ſeq.
Flagitium & ſcelus an differant. 724.
Flandri eorumque ſocii cæſi à Philippo Rege Franciæ. 680.
Floris de II. bygenaamt de Vette Graaf van Holland. 84.
Floris de Swarte oneens met Grave Dirk den VII. zyn' broeder. 90.
—— verbrand Alkmaar. 91.
—— en Lexmonde. 92.
—— word dood geſlagen. *ibid.*
Floris de III. Graaf van Holland te Antiochien geſtorven en begraven. 108.
Florentius Comes V. cæſus Muderbergæ. 18.
—— quæ cædis ejus cauſa. *ibid.* & ſeqq.
Floris van Wevelichoven Biſſchop ſterft. 290.
—— deſſelfs deugden. 291.
Fontein te Geneve heel bloedig. 63.
Formula belli indicti. 332.
Forum competens. 791.
Forum Eccleſiaſticum an nullum hodie apud nos. 795.
Foſite, Foſiteslandt, Foſtelandt. 12. & ſeq.
Franſchen van de Engelſchen in een' ſlag overwonnen. 350. & ſeq.
Fredeloſs quis dicatur. 784.
Frederik de I. Biſſchop van Utrecht trekt na Walcheren. 36.
Frederik de II. Biſſchop ſterft van artycke. 211.
Frederik van Blankenheim Biſſchop van Utrecht komt s' nagts binnen Amersfoort gewapent. 388.
Frederik van Egmond Ultrajecto inſidiatur. 656.
Frederik de II. Keizer van den Paus verbannen. 149.
—— valſchelyk nagebootſt van een' bedrieger. 179.
Friſia ingens olim regio. 72.
—— pars Lotharingiæ. *ibid.*
—— olim & Hollandorum. 218.
—— Comitum Hollandiæ quis in Friſiam introitus. 219.
—— Ducatus. 46.
—— ejuſdem Varii Comitatus. *ibid* & 50.
—— cui ceſſerit facta Regni diviſione inter filios Ludovici Pii. 48.
—— quando hæc facta. *ibid.* & ſeqq.
—— in ſpiritualibus parens Epiſcopo Trajectenſi. 552.
—— an & in temporalibus. *ibid.*
—— in Friſia unicum tantum feudum. 218.
—— ejus conſtituendæ novem Deputati, inter quos & Abbas de Lidlum. 583.

Friſiæ

Digitized by Google

Friſiæ monaſteria. 480.
——— Præfectus Hæreditarius Albertus Saxo. 575.
——— in ea Suprema Curia XII. Virorum Doctorum Leovardi conſtituta. *ibid.*
——— Carolo V. transſcripta. 577.
——— ejus Gubernator Caſpar de Billy. 588.
——— devaſtatio. 552.
——— viſitatio. 550. 587.
Friſones Aquatici. 46.

G.

GAdelik quid. 303.
Geertruydenberg ingenomen van Hertoch Jan van Beyeren. 389.
——— 't Slot belegert. *ibid.*
Gelricum bellum contra Epiſcopum Ultrajectinum. 106.
Gelreſchen van die van Holland geſlagen. 115.
——— branden en rooven in Holland. 334.
——— geſlagen van den Caſtelein van Heusden. *ibid.*
——— vrede met de Gelreſchen gemaakt. 335.
Gena Uxor Theoderici. I. 46.
Gentenaars geſlagen van de Francoiſen. 281.
Geoerde luden mogen geen Heerlykheit bezitten. 384.
Gerrit van Velſen geeft zig gevangen. 186.
——— zyn Huisvrouw. 601.
——— of verkregt. 755.
Geeſſelbroeders. 241. *& ſeq.*
Gevegt tuſſchen een' Jode en een' ſmit. 215.
Gildenburg getimmert. 619.
——— belegert van Hertoch Aelbrecht. 272.
Gildenburg den Hertoch opgegeven. 273.
——— van die van Utrecht herwonnen. 274.
Ghye, Biſſchop van Utrecht gevangen. 196.
——— op vrye voeten geſtelt. 199.
——— trekt na den Paus in Vrankryk. 203.
——— ſterft. 209.
——— zyne deugden. *ibid.* Adde Guido.
Giſebrecht van Yſſelſteyn des Biſchops Maarſcalc. 189.
Godebaldus Biſſchop te Ooſtbroek begraven. 90.
Godefridus Koning der Normannen. 57.
——— overwint de Vrieſen. *ibid.*
——— trouwt met Giſela dogter van den Koning Lotharius. *ibid.*
Godefridus de Myrlar. 535.
Godevaart Hertog vander Moeſel gevangen. 72.
——— doodgeſtoken. 80.
Goer ingenomen, en de Biſſchop gevangen. 263. *& ſeq.*
Gorinchem belegert. 319.
——— deſſelfs Kaſteel het ſterkſte dat beneden Colen ſtaat. 320.
——— van Jonker Willem van Arkel beklommen. 331.
——— ingenomen van Heer Willem van Egmont. 361.
——— hernomen van Vrou Jacoba. 362.
Goſeani trucidantur. 585.
——— eorum bellum cum Friſiis. 587.
Goy, 't Kaſteel, ingenomen. 208.
——— gedeſtrueert. 247.
Goyland an Nardincland utrum dicas non refert. 457.
Graaf Dirc de IV. pelgrim na Jeruſalem. 75.

Digitized by Google

Graaf van Gelre, Otto, gevangen van den Hertoch van Brabant. 117.
—— van den zelven gevangen de Grave van Hollant. *ibid.*
—— die weder los raakt. *ibid.*
Graaf Willem de I. vlugt voor den Grave van Loon. 121.
—— komt met ſterker heerkracht uyt Zeelant. 122.
Grangia. 553. 562.
Gratianopolis, hodie Grenoble. 230.
Grave van Simpol Ruwaart van Brabant. 392.
—— heeft medelyden met Vrou Jacoba. *ibid.*
Grave van Goer. 138.
Gravinne van Clermont onnoozele oorzaak van den moord van Graaf Floris den IV. 146. *& ſeqq.*
Groninga olim pars Diœceſis Trajectenſis. 312.
Groningen Hooftſtad van den Lande van Drent. *ibid.*
—— Burchgraaffchap van Groningen door Herdebertus Biſſchop van Utrecht aan eenen van zyne twee broederen te leen g geven. 94.
—— het Burggraaffchap word geregeert van den Biſſchop van Utrecht of deſſelfs Maarſchalck. 94.
—— geſchil tuſſchen den Biſſchop van Utrecht en de Drenters over het Burggraaffchap. 101.
—— Groningers vechten en ſtryden tegen malkanderen. 93.
—— doen hulde aan Grave Willem van Oeſtervant ten behoeve van zynen vader. 311.
Groningen belegert van den Biſſchop Frederik van Blankenheim. 314.
Groningers ontfangen den zelven voor haren Lantsheer. 378.
Gronouwen, Grenoble, Gratianopolis. 230. *& ſeq.*
Gruta, Gruitgeld quid. 258.
Gruterswyk. 366.
Guido Biſſchop van Utrecht komt uit Vrankryk. 393. 596.
Gunterlingen vegten op de plaatſe te Utrecht tegen den Biſſchop. 604. *& ſeq.*
—— verdreven uit Utrecht. 280.

H.

HAarlem familia olim nobilis. 497. *& ſeq.*
Haga utrum Pagus an Urbs. 494.
—— an Lucenſium municipium, an ſacrum ibi nemus. 495.
—— an exportari hinc poſſint piſces abſque tallia tributove. *ibid.* Vide & pag. 491. *& ſeq.*
Hageſteyn non tantum Caſtrum, ſed & Oppidum cum ſuburbio. 322.
—— belegert van Hertoch Willem van Beyeren. *ibid. & ſeqq.* 622.
Hageſteyn & Haeſtrecht Diœceſi aſſerta. 327.
Hagano præpotens in Aula Caroli Simplicis. 49.
Hamert. 77.
Hannonia Imperii olim pars. 202.
Hardenberg, een Stedeken, beveſt met planken dor Biſſchop Jan van Arkel. 251.
Hardeſteyn ingenomen, en nedergeworpen door Biſſchop Jan van Arkel. 247.
Hæmorrhoides. Graviane van Clermont daar van geſtorven. 148.

Hee-

Digitized by Google

Heekers en Bronkhorſters twee factien, wanneer in Gelderland opgekomen. 255. 615.
Heerlyk en eerlyk differunt. 727.
Heilig graf gezet te Culenborch. 648.
't Heilige Land ubi. 13.
Heilige lichamen gezonden na Utrecht. 63.
Hemma uxor Ludovici Germanici. 42.
Hennenberch Gravinne, & de mirabili ejus partu. 135.
Henricus IV. Imperator Ultrajecti non infrequens. 88.
——— zyn ingewand te Utrecht begraven. *ibid.*
Henricus VII. à quodam Jacobita veneno interemtus. 207. 593. Adde Keizer.
Henricus Thaborita. 754. Adde Vorperius Thaborita.
Henrik Koning van Schotland Oom van Graaf Willem den I. ſterft. 124.
Herlair, Heer van, houd van den Stichte, Ameyde te leen, en is des Biſſchops Banierdrager. 73.
Hermannus à Kerſenbroick. 553.
Heymael quid. 775.
Hillebrant Abt van St. Pauwel te Utrecht. 104.
Hiſtoriarum quis primus conditor. 539.
Hobarii quinam. 781.
Hoechoutwoude een Dorp in Vrieslandt, waar by Koning Willem door de Vrieſen is doodgeſlagen. 170.
——— de Vrieſen daar by door zyn' Zoon Floris den V. geſlagen. 177.
Hoeflaken, het Huis te, by Amersfoort, bebolwerkt. 339.
Hoekſche en Cabbeljauſche partyen wanneer in Hollant gerezen. 244. 606.
't Hof in den Hage getimmert door Koning Willem. 158.
Hoito Abbas Lidlumenſis. 545.
Hooge Mannen van den Biſſchop van Utrecht opgetelt. 73.
Hollanders van de Zeeuwen en Vlamingen geſlagen. 196.
Hollandi Friſii olim dicti. 70.
Hollandia an & quo ſenſu olim feudum Imperii. 192. 234. *& ſeqq.*
——— an & quo ſenſu feudum Ultrajectinum. 221. *& ſeqq.*
——— non eſt feudum, aut terra Salica. 238.
——— quando inclaruerit. 51. *& ſeq.*
——— unde Holtland dicatur. 10.
——— Auſtralis & Borealis. 55.
——— quæ Auſtrali adſcripta, quæ autem Boreali. *ibid.*
——— à Wiltis devicta. 5.
——— Pars Friſiæ. 50.
——— cújus varii Comitatus, inter quos etiam Hollandia. *ibid.*
——— olim etiam Lotharingiæ pars. 52.
——— Margaretæ conceſſa à marito Ludovico. 238.
Hollandiæ deſcriptio. 9.
——— van de Denen verwoeſt. 40.
Hollandiæ primus Comes. 43.
——— an Theodericus I. *ibid. & ſeqq.* 64. *& ſeq.*
——— idem Aquitanus. 48.
——— Caroli Diploma, quo donatio ei facta, utrum Calvi an Simplicis. *ibid.*
Homicidium olim quemadmodum vindicatum. 220.
Homicidii pœna olim pecuniaria. 565.

Homi-

Digitized by Google

Homines Monaſterii. 516.
Hónnepe Vicus celebris in Comitatu Zutphaniæ. 456.
Hoochoutwoude. Zie Hoechoutwoude.
Hooge Heerlikheit in 't Sticht heeft niemant dan de Prooſt van St. Jan te Mydrecht. 200. & *ſeq.*
Hordeaceus panis in deliciis. 566.
Hubert Heer van Culenburch geboren van de dogter van Mauderik, hovaardig. 600.
Hugo de Botter fortiſſimus Teutonicorum. 94.
Hungaryen met Oorloch aangetaſt van den Turk. 299.
——— Koning van Hungaryen door de Turken geſlagen. 305.

I.

Jaarsvelt. De helfte van den Geregte van Jaarsvelt heeft eertyds toebehoort aan den Heer van Culenburch. 617.
Jacoba van Beyeren getrouwt met des Konings zoon van Vrankryk. 354.
——— de Staten beloven haar te zullen erkennen voor hare Landsvrouwe na haars Vaders dood. *ibid.*
——— gehuld tot Gravinne. 357.
——— ſlag tuſſchen haar en den Heer van Arkel tot Gorcum. 364.
——— trouwt met den Hertog Jan van Brabant. 361. 368.
——— trekt met den Hertog uit Hollant na Brabant. 378.
——— 't huwelyk tuſſchen haar en den Hertoch geſcheiden door den Paus. 393.
Jacobæ Duciſſæ fideles. 626. & *ſeq.*
Jacobi utriuſque Majoris Minoriſque quodnam martyrium. 731. & *ſeq.*
Jacobitæ, Dominicani. 679.
Jacob van Lichtenberch ſtryd met de Burgers van Utrecht tot Jutfaas, en verlieſt den ſtryd. 201.
Jan van Avennes oudſte zoon van Gravinne Margriete van Vlaanderen. 166.
Jan van Beyeren neemt Geertruydenberg in. 389.
—— den zelven worden zyne jaren verlengt om Holland te regeren. 390.
Jan Hertoch van Brabant leert ſmeden. 380.
—— zegelt het eene land voor en 't ander na weg. *ibid.*
Jan van Dieſt Biſſchop ſterft. 227.
——— zyn quade regering. *ibid.*
Jan Grave van Holland en Henegouwen ſterft. 200.
Jan van Reneſſe uit Utrecht verdreven. *ibid.*
———verdronken in de Lek. *ibid.*
Jan van Reneſſe van Rynouwen met XIV. peerden neemt Utrecht in. 630.
Jan van Vernenburch Biſſchop te Goer gevangen. 264.
——— uit de gevangenis geloſt. *ibid.*
——— ſterft. 265.
Jan Koning van Vrankryk gevangen en in Engeland gevoert. 246.
Ids Hermanna Abbas Lidlumenſis. 550.
Jeroen de Prieſter van Noortich 't hooft afgeſlagen. 41.
——— met miraculen tot Egmont gevoert. 59.
Jeruſalems klooſter by Utrecht getimmert. 371.

Impe-

Digitized by Google

Imperator an nemo qui non Romæ coronatus. 81.
Incastellare quid. 93.
Induciæ propter cædem. 784.
Ingenia, Ingenieur. 187. 223. & *seq.*
Inhibitie & surchantie quomodo inter se differant. 811.
Inimico reconciliato non credendum. 571.
Inscriptio: COL. JULIA PATERNA. 746.
Insidiæ Wilhelmo V. Bavaro factæ. 352.
Insignia Gentilitia quando primum usitata. 47. & *seq.*
Insula Dordracensis. 53.
—— olim dicta Hollandia. 56.
—— eam primus quis occupaverit. *ibid.*
—— Brabantiæ olim feudum. *ibid.*
Adde Dordrecht. Durfos.
Inuber, exuber, sububer. 734.
Inundatio ingens nocte S. Elisabetæ 404.
Inundatio ingens in Frisia. 549.
Joannes de Laat laudatus. 743.
Joannes Orlers Consul Leidensis laudatus. 425.
Joannes Petitus laudatus. 743.
Joannes sine venia, filius natu major Joannis II. Hannonii, frater Gulielmi III. Comes de Oestervant, in bello apud Curtracum cæsus, liberis non relictis. 293.
Joannes Rex Franciæ captus, & à Burdegalis in Angliam transvectus. 683.
—— de captivitate reversus. *ibid.*
Jode. Een dogter verlieft op een Jode te Ceulen, ende daar gebrand. 628.
Jode over een goet geleide zyn gelt genomen, daar Heer Rutger van den Boetselaar om dood bleef. 649.
Jos. Scaligeri laudes. 699. 702.
Isulstadium ab Hollandis subactum. 625.
—— à Jacoba Ducissa Trajectensibus traditum. *ibid.*
—— ab iis dirutum & combustum. *ibid.*
Adde Ysselstein.
Judex ordinarius. 773.
Judicia Westphalica quænam. 278.
Judicium ordinarium seu quotidianum in Diœcesi Trajectensi. 772.
—— extraordinarium, seu summum & Provinciale. *ibid.*
Judith uxor Ludovici Pii. 32.
Jus asyli. 789.
— an reis criminum detur. 791.
— atrio, cœmeterio, an idem jus quod Ecclesiæ. 790. & *seq.*
— an hodie adhuc usitatum. 791.
Jus vetus Culenburgicum. 596. & *seqq.*

K.

KArel Martel een der meeste Heeren van Vrankryk. 10.
—— overwint Radbodus Koning der Vriesen. 16.
Karel de Groote trekt in Italien. 31.
—— word gekroont van den Paus. *ibid.* & *seq.*
Keersruvers ende logenaars. 109.
Keizer Henrik de II. komt met XII. Bisschoppen te Utrecht, en is by de inwydinge van de Domkerke. 72. & *seq.*
Keizer Coenraad komt te Utrecht. 74.
—— zyn zuster met een Canonic gemeenzaam. 75.
Keizer Frederik verdronken. 108.
Keizer Henrik de VII. vergeven van een' Jacobyn. 207. 593.
Keizerswaart belegert en ingenomen door Koning Willem. 155.

Digitized by Google

Kele in 't Wapen. 44.
Kempo Veidum Abbas Lidlumensis. 555.
Kennemariæ qui fines. 56.
Keppel familia olim nobilis & clara. 577.
Kersenbroik, Hermannus à. 533.
Kinderen. Een maget, die haar maagdom genomen was van een eenlopend gezel, en daar by twee kinderen hebbende, is verstaan, dat zy een van de twee zoude houden. 650.
Klimmende trompen, stridentes tubæ. 180. 188.
Kloosterkerk, Templum Hagæ Comitum, quis extruxerit. 493.
Kudken, porcellus. 718.

L.

LAmpada in casu primo recte dicitur. 741. & seq.
Laudemium cujusmodi. 767. & seq.
Quid si convenerit, ne præstetur laudemium. 768.
Laudemium non præstat nisi feudi successor. 766.
Lecke, Heeren van der Lecke. 601. 602.
Leckendyk doorgebroken. 272.
Leda. Castellum, Castellania, Castellanus de Leda. 127. & seqq.
Lederdam een Stigts-leen. 319.
Leen houden in Dienstmans stat. 770.
Leisten quid. 243.
Leodium vastat Henricus Dux Brabantiæ. 679.
Leones Wilhelmi VI. Ducis Hagæ. 625. & seq.
Leovardia Metropolis Ostergoæ. 575.
——— motus ibidem. 584.
Leyda an Ptolomæi λυγόδυνον Βαταβῶν. 425.
Leyda unde Lugdunum. 425. & seq.
——— olim triplex. 426.
——— Ecclesia ibi S. Petri in tutela Teutonici Ordinis. 430.
——— Domus Comitis ibi nulla olim. 436.
——— pomarium tamen fuit. ibid.
——— potestas ibi magna Dominorum de Wassenaar. 436.
Leyden van Hertoch Jan belegert. 383.
——— ingenomen. 389.
Lidlum ubi. 541.
Livinus leerling van S. Bonifacius sterft tot Oldenzeel. 28.
Lobede, hodie het Tolhuis, locus munitus in Clivia. 267.
Lodewyk Koning van Vrankryk valt in Vlaanderen. 207.
Loenresloot ingenomen. 277.
Loevesteyn van Hertoch Aelbrecht ingenomen. 307.
Lotharingia olim duplex. 52.
Lotharius de Keizer gaat in een klooster. 39.
Losdunensi monasterio jus porcos aliquot mittendi in Sylvam Harlemensem. 448.
Ludinga Kerk. 542.
Ludovicus Pius van 't Keizerryk afgeset. 38.
Lusitanorum pigritia. 733.
Lutgardis uxor Arnulfi Comitis. 65.
——— moritur. ibid.
Luykenaars belegeren Hertoch Jan van Beyeren in Maastricht. 336. & seq.
——— worden van Hertoch Willem geslagen. 337. & seq.
Luxus monachorum. 560.
Lyden, Overlyden quid. 27.

M.

M.

MAagt. Een maagt by een goed gezel twee kinderen hebbende, is by den Geregte van Ewyk verſtaan, dat de maagt een van de twee houden zal. 650.
Maal, Mallus, Maalſtat. 775.
Magiſtratus. Alii quam indigenæ apud Belgas non admiſſi ad Magiſtratus. 778.
Magnelen quid. 198.
Majeſtatis crimen quodnam. 802. & ſeq.
Mancipi homines. 521.
Marcellinus predikt in Overyſſel. 20.
Mare Balticum juris Danici. 744. 747. & ſeq.
Margriet zuſter van Keizer Henrik den VII. 594.
——— hare penitentie. ibid. & ſeq.
Marienkerk te Utrecht geſtigt. 589.
Marienweert, klooſter, geſtigt, 90. 398. 590.
Mark berge. 765. & ſeq.
Marquette Prædium olim nobile. 498. & ſeqq.
Martinus de nova terra primus Harlemenſis Epiſcopus. 535.
Martyr & confeſſor quomodo inter ſe differant. 29.
Maſtbroek. 257.
Mathildis Marchiſa præpotens. 79.
——— filia S. Petri. 80.
Matſellaan, paulatim. 104.
Mauderik, het Huis te, omgeworpen. 623.
Mauderiks hoog Geregt Gelderſch, en 't lage Geregt Culenburchs. 595.
Medenblik verbrand tot pulver. 187.
Menſo Alting Conſul Groninganus. 426.
Merkenburg door Biſſchop Jan van Arkel beſtormt, ingenomen, en nedergeworpen. 247.
Milanen van Keizer Frederik gedeſtrueert. 99.
Milde quis dicatur. 66.
Milites creati inſtante prælio, vel in ipſo prælio. 365.
Milites fieri nequeunt, qui de genere militum non naſcuntur. 150. Adde Nobilis.
Mimigarnaford. 7.
Miniſteriales, Dienſtmannen, Servientes, Hobarii. 761. 781.
Miniſterialis quis. 761. & ſeq.
Miniſterium quid. 769.
Miniſterium an feudum. 770.
Mirakel in de Stad van Amſterdam geſchied. 228. & ſeqq.
Moede quid. 60.
Moermont, Kaſteel van Heer Jan van Reneſſe, door Jonkheer Jan van Holland nedergeworpen. 190.
Molla cereviſia. 726.
Monachis à Magiſtratu Dordraceno datum jus Civitatis. 510. & ſeq.
Monachorum in Friſia magnus numerus. 550.
Monaſterii ædes, horrea, ſtabula, mola, piſtrinum. 575.
Monſtrum quoddam Ultrajecti. 276. & ſeq.
Montfoort getimmert by Godefridus Biſſchop van Utrecht. 589.
——— belegert door Biſſchop Floris van Wevelichoven. 282. & ſeqq.
Moyſes an recte pingatur cornutus. 732.
Munckhuizen in Friſia quænam. 553.
Munte te mogen ſlaan aan den Hertog van Gelre door den Keizer gegeven. 595.

Digitized by Google

Muyden en Weesp van Bisschop Jan van Arkel verbrand. 249.

N.

NAnno Philosophus doctissimus, præceptor S. Radbodi Episcopi Trajectensis. 60.
Narbo paterna, cur ita dicta. 746.
Nardincland en Goyland, utrum dicas non refert. 457.
——— Abbatissæ olim Altinensis. *ibid.*
——— ad firmam data Hollandis. *ibid.*
Νεαλής, novus in omni officio. 697.
Νεαλής, pisus nuper captus. *ibid.*
Nedersassen geheten Vriesen. 10.
Nehalennia Dea. 695.
Nicolaus Witsen Consul Amstelodamensis. 251.
Nievaart gegraven van die van Utrecht. 270. 619.
Nobiles an tributarii. 776.
Nobiles & Domini. 397.
——— quinam, qui dicti van den scilde geboren. *ibid.*
Nobilis nondum miles, famulus, armiger, ministerialis. 150.
Nobilis an possit cogi, ut ex vinculis dicat causam. 775.
Nominis mutatio olim facta ab ingressis religionem. 21.
——— etiam Papæ mutant nomen. *ibid.*
Noordholland verovert van Graaf Ghye van Vlaanderen. 197.
Nyenhuys van Bisschop Frederik van Blankenheim ingenomen. 367.

O.

ODulphus, S. unde oriundus. 475.
——— miraculis clarus. *ibid.*
Odulphus, S. Canonic tot St. Salvators te Utrecht. 36.
Oestbroek gestigt. 589.
——— geheten die Oerden Kerke. 87.
Oesterbeek een Dorp. 74.
Oestervant Comitatus. 293.
Oestvriesland te leen gegeven aan des Graven broeder van Holland. 110.
Officiaal van den Bisschop en mag geen regt doen van hooge zaken. 228.
Officiis mutuis obstricti Dominus & Vasallus. 763.
Officium de Haga, vulgo Haag-Ambagt. 445.
Onlust tusschen Graaf Dideric den VII. en zyn' broeder Graaf Willem den I. 109.
Ontsegbrief van den Hertoch van Gelre aan den Koning van Vrankryk. 620.
Ontvruchten, vruchten, vreezen. 181.
Oorloch tusschen Graaf Lodewyk van Loon en Graaf Willem den I. van Holland. 119.
——— tusschen den Borggrave van Groeningen en den Kastelein van Coeverden. 136. & *seqq.*
——— tusschen den Aartsbisschop van Colen en den Grave van Gulic. 171.
——— tusschen den Bisschop van Utrecht en den Heer' van Amstel. 180.
——— tusschen den Koning van Engeland en den Koning van Vrankryk. 226. 238.
——— tusschen die van Utrecht en die van Holland. 272. & *seqq.*
——— tusschen die van Utrecht en Holland wordt gezoent. 349. 376.
——— tusschen die van Utrecht en Gelreland. 378. & *seqq.* 383. & *seqq.* Adde Ameyden.

Optre-

Digitized by Google

Optreveen, klooſter van S. Benedictus Orden, gelegen in het Stigt van Trier, alwaar S. Willebrordus begraven is. 19.
Orcheſtra Oroſii. 735.
Ordinarius quis judex. 772.
Os porci. Cui Papæ ante Papatum id nomen vel cognomen. 21. & ſeq.
Oſtelen quid. 284.
Oſtergo en Weſtergo die van Utrecht afgenomen, en die van Holland gegeven. 89.
Oſtergoæ Metropolis Leovardia. 575.
Othonis Magni Imperatoris Genealogia. 737.
Otto de II. Biſſchop 't Utrecht verſmoort, en wanneer. 138. & ſeq.
Oude en nieuwe graft quando ductæ Ultrajecti. 97.
Overlyden, lyden quid. 27.
Overyſſel door Biſſchop Jan van Dieſt aan den Hertoch van Gelre verpand, en door Biſſchop Jan van Arkel geloſt. 234.

P.

S. PAncratius an ſub Decio olim paſſus. 427.
——— vindex perjurii. 428.
Pander quiſnam. 778.
Papebrochii laus. 49.
Papiæ vocabularium. 738.
Parentibus ſi quis intulerit impias manus, morte puniendus. 688.
Pares Curiæ. 764.
Pares in cauſa Parium magni momenti teſtes. 769.
Paſſus Eccleſiaſtici quinam. 791.
Pater Abbas quis. 550.
Pater Abbas totius Belgii. 587.
Paus Leo de III. zyne oogen uitgeſtoken, en tong gekort. 31.
Pays tuſſchen de Vrieſen en Graaf Willem van Henegouwen. 217. & ſeqq.
Penning quanti. 778.
Perculſi non minus recte dicitur quam perculi. 732.
Perſona quis. 464.
Perſona & patronus an & quomodo differant. 514.
Peſtis in Friſia. 564.
Petronella Comes infeſta Henrico Imperatori. 90.
Philippus de Leydis fundator Collegii Canonicorum Leydenſium. 428.
——— ejuſdem parentes. 429.
Picatum vinum. 702.
Plaatſe, Palaatſe. 348.
Poëtæ Chriſtiani an recte Deos invocent. 731.
Poſſeſſionis quis effectus. 804.
Poſſeſſorium & petitiorum an poſſint conjungi. ibid. & ſeq.
Poteſtates Stauriæ. 470.
Præmonſtratenſium albus veſtitus. 543.
Prooſt van St. Jan heeft hooge Justitie in het Stigt van Utrecht. 593.
Proſcriptum, excommunicatum ſuſcepiſſe olim capitale. 785.
Puella ſtuprata duos peperit: alter ſtupratori, alter puellæ educandus committitur. 650.
Puttenſteyn belegert, en overgegeven aan Biſſchop Aarnt van Hoorn. 276.

R.

RAdbodus, Koning, zyn woning in Foſteland. 12.
——— word beſtreden en geſlagen van Pipinus Koning der Franſchen. ibid.

Digitized by Google

Radbodus van Carolus Martellus beſtreden en geſlagen. 16.
——— komt in de vonte, en trekt zyn' voet weder te rugge. *ibid.*
S. Radbodus Epiſcopus Trajectenſis. 60.
——— ejus laus, Opuſcula, & Præceptor. *ibid.*
Recht van der Schive quando introductum. 806.
——— quando ſublatum. 807.
Recredentia quid. 804.
Regalis Abbas quiſnam dicatur. 155.
Reenen omringt met muren door Biſſchop Jan van Arkel. 238.
Reneſſe, Johan van, komt binnen Utrecht met XIV. peerden, en neemt het in. 630.
——— in de Lek verdronken. 593.
Reynaldus I. Comes Gelriæ filius Othonis III. Comitis. 595.
——— ejuſdem nuptiæ. *ibid.*
Reynerus Abbas Lidlumenſis. 566.
Reynout Grave van Gelre gevangen door zyn' zoon. 210.
——— eerſte Hertog van Gelre gevangen gezet op het Huis de Hell. 594.
Reynout Hertog van Gelre word door zyn' Broeder Eduard gevangen. 255. 615.
——— ſterft. 267. 617.
Ridderen, Knapen, quomodo differant. 258.
Robrecht de Vrieſe ſtiefvader van Dirk den V. 84.
Roelof van Diepholt by die van Overyſſel voor Biſſchop aangenomen. 629.
——— kruipt door de muur, en wint Utrecht geweldelyk. 651.
——— ſterft. *ibid.*
Roomburch ſeu Rodenburch ubi. 426. 434.
Roordæ Abbatis Lidlumenſis prodigalitas, ineptia, tyrannis. 569. *& ſeqq.*
Roordamani nobiles Tjebboni Abbati Lidlumenſi infenſi. 567.
——— Tjebbo Abbas ab eis deceptus. *ibid. & ſeq.*
——— eorum nequitia. 569.
Rotterdam ingenomen van Hertog Jan van Beyeren. 371.
Rutger van den Boetzelaar doodgeſchoten. 649.
Ruwaart van Brabant, de Grave van Simpol. 392.
Ryneſteyn Caſtrum ſeu Caſtra aliquot in Diœceſi. 302.
——— Caſtrum in Diœceſi direptum & ſolo æquatum. 626.

S.

SAge quid. 32.
Salvitas, Salvatorium quid. 791.
Saterſlo Kaſteel in Overyſſel. 254.
Schagen een Dorp in Vrieſland. 103.
Schilt, olt Schilt quanti, 779.
Schot quid. 780.
Schotbaar quis. *ibid.*
Schotbaar & Dienſtman an iidem. 785.
Scoelre een Dorp in Vrieſland. 103.
Scoenvorſt, Huis te, ingenomen van den Hertoch van Gelre. 308.
Scriverii error. 99. 124.
Securitatis formulæ. 784.
Sergius I. Paus van Romen. 14.
Servientes, Dienſtmannen quinam. 781.
Setelgoed quid. 780.
Sevene quinam. 506.
Sibbe quid. 372.
Sibrandi Leonis opus majus. 557.
——— ejus ingreſſus in Lidlum. 581.

Sica-

Digitized by Google

Sicariorum pœna, & quinam ſicarii. 783.
Sigismundus de Keizer trekt na Engeland. 351.
——— Hertoch Willem van Beyeren verſogt daar by hem te komen. *ibid.*
Simon van Leeuwen notatus. 429.
Siſti an poſſint libri ſtudioſorum, 774.
— an Curiæ Provincialis & Supremæ Senatores. *ibid.*
— an primariarum Urbium Cives in Diœceſi. *ibid.*
— an nobiles. *ibid.*
Slecht, planities. 121.
Sluizen door die van Utrecht gezet tot Vreeswyk. 270.
Smit ſpreekt een Jode te Camp aan. 215.
Snoyen toorn in Geyne zeer vaſt en ſterk. 249.
Soen uytgeſproken tuſſchen Hertoch Jan van Brabant en Hertoch Jan van Beyeren. 372. *& ſeq.*
Sophia, Gravinne, vrouw van Dirk den VI. een heilig wyf. 100.
Sophia dogter van Mechelen heeft vier dogteren by den Hertog van Gelre. 593.
Spolderberge, een Stad op geene zyde van den Yſſel. 766.
Sportulæ judiciariæ, quanti apud Salios. 779.
Stadingerland in den Stigte van Bremen. 146.
Stauria Regum ſedes. 470.
——— Hollandis interdum parens, interdum Ultrajectinis. *ibid.*
——— Prætor ab Hollandis eo miſſus. *ibid.*
Stauria moti Canonici. 473.
——— Cœnobium B. Odulphi ibi ad littus. 478.
Stauria. Duæ olim ei turres. 478.
Stauriæ Poteſtas. 470.
Staurienſes immunes à portoriis & vectigali. 472. *& ſeq.*
Stavoren van die van Hollant bedwongen. 310.
——— van de Vrieſen belegert, dog door de Hollanders ontzet. 311.
——— van de Vrieſen gewonnen. 328.
Stellincwerf van Biſſchop Jan van Arkel bedwongen. 255.
Vide etiam pag. 203. *& ſeqq.*
Stellingi quinam, & ubi habitarint. 207.
——— à Stellingis quid poſtularit Epiſcopus Trajectenſis. *ibid.*
Stephanus de Paus komt in Vrankryk. 32.
Stephanus van Rhemen nobilis Transiſalanus laudatus. 456. 464.
Stigts Leenmannen, of Hooge Mannen van den Biſſchop van Utrecht opgetelt. 73.
Stola quid. 327.
—— met zeven ſtolen houden. *ibid.* & 275.
Stole. Met de Stole om den hals ende de hand op de borſt gelegt; manier van zweeren. 212. *& ſeq.*
Stoutenburg beleent, en naderhand geloſt. 603.
Stuprata puella duos peperit: alter ſtupratori, alter puellæ educandus committitur. 650.
Sueder of Zweder van Culenburch wordt Biſſchop van Utrecht. 629. *& ſeq.*
——— geciteert, gecontumaceert, en van alle regten verſteken. 630.
——— punten van zyne beſchuldiging. *ibid. & ſeqq.*
——— den hals afgehouwen, die Biſſchop Zweder vergeven wouden. 651.

Sudde,,

Digitized by Google

Sudde, palus, lacus. 138.
Surcheantie & inhibitie quomodo inter ſe differant. 811.

T.

TAfelgoed quid. 781.
Tafelronde, haſtiludium. 221
Talio quid. 788.
——— in eam quis incidat. *ibid.*
——— an hodie adhuc uſitata. *ibid.*
Teſſel en Wieringen van Graaf Floris den III. verovert. 104.
Teſtes niſi nobiles in quibusdam cauſis nobilis non admiſſi. 769.
Teyſterbant Graafſchap by Tiel. 67.
Theodericus quis, cui tres dedit Comitatus Otto III. Imperator. 50. 64.
Tjebbo Abbas Lidlumenſis. 567.
Tiel verraſt van den Hertog van Gelre. 268.
——— belegert en ingenomen door die van Utrecht. 270. 619.
Ticzelines kerk ubi. 43.
Tolhuis ubi. 267.
Torenburg Kaſteel by Alkmaar door Koning Willem getimmert. 169.
Tornoizen, qualis moneta. 778.
Treuga Domini quid. 784.
Tributaria an quævis prædia. 776.
Tumelaare quid. 283.
Turris S. Martini Ultrajecti quando extrui cæperit. 210. *& ſeq.*
Turris in Lidlum concepto igne conflagrat 555.
Tweedragt tuſſchen den Aartsbiſchop van Colen en den Biſſchop van Utrecht. 23.
Tweedragt binnen Utrecht. 342. *& ſeqq.*
Tzallingus Abbas Lidlumenſis. 543.

U.

ULbodus vir pius. 542.
Ultrajecti variæ appellationes. 3. *& ſeq.*
——— St. Thomas Kerck de eerſte 't Utrecht. 9.
Utrecht van de Denen gedeſtrueert. 41.
——— brand aldaar. 97. 268.
——— in beſcherming van Graaf Diderik den VII. 114.
——— ingenomen van Sweder van Boſinchem. 176.
——— belegert van Graaf Willem den IV. 230.
——— Graaf Willem aldaar in zyn' voet geſchoten. 231.
——— Oorloch tuſſchen die van Utrecht en die van Holland. 272. *& ſeqq.*
——— Oorloch tuſſchen die van Utrecht en Holland word gezoent. 349. 376.
——— Oorloch tuſſchen die van Utrecht en Gelreland. 378. *& ſeqq.* 383. *& ſeqq.*
——— Utrechtſe branden in den Lande van Gelre. 400.
Adde Stichts Leenmannen.

V.

VAlentinianus Kerſten Keizer. 7.
Varni quinam. 721.
Vaſallus & ejus Dominus mutuis invicem officiis obſtricti. 763.
Vaſallus obſtrictus ad ſervitium militare. 761. 763.
——— an ad bellum coactus ultra fines Diœceſis Trajectenſis. 780.
Adde Feudum.
Veembanc, Vemicum tribunal, Judicium Weſtphalicum quid. 278.

Digitized by Google

Vellich. Verwinnen vellich van live ende van goeden. 292.
Vide & pag. 783. in fine.
Velua feudum Ultrajectinum. 106. & *seq.* 113.
—— de Veluwe verwoeſt door Biſſchop Boudewyn van Holland. 113.
—— de Veluwe verwoeſt door Biſſchop Henrik van Viennen. 164.
Venlo ingenomen door Biſſchop Aarnt van Hoorn. 270.
Verdrag tuſſchen Biſſchop Godevaard en Graaf Floris den III. 102.
Veſtes holoſericæ ex Angliæ ob mutationem religionis Lidlum transvectæ. 581.
Veſtes monachi olim quanti. 89.
Vetera an ſit Oppidum Batavorum. 726.
Vianenſes fundunt copias Domini de Ryneſtein. 302.
Vianenſis ditio an olim pars Diœceſis. 280.
Adde Ameyden.
Vibo Grouſtins. 571.
Vibrandus Abbas Lidlumenſis in vincula conjectus. 560. & *seq.*
Vicarius des Roomſchen Ryks. 202.
Vicinus idem quod civis. 7.
Vicus idem quod Urbs. *ibid.*
Villæ varia ſignificatio. 503.
Villicus quis. 135.
Virginibus Præfectus in Bajum. 573.
Vlamingen in Zeeland geſlagen van Graaf Dideric den VII. 109.
—— van Koning Willem geſlagen. 164. & *seq.*
—— door den zelven gevangen, en naakt in Vlaanderen weder gezonden. 165.
—— in Walcheren van Heer Jan van Reneſſe geſlagen. 178.
Vlamingen ſlaan Philips den Vetten Koning van Vrankryk. 195.
—— voor Zierikzee geſlagen van Jonker Willem van Holland. *ibid.*
—— uit Holland en Zeeland verdreven van Witte van Haamſtede baſtert broeder van Graaf Floris. 197.
—— van de Franſchen en Graaf Willem den III. geſlagen. 217.
Voetbogen, handbogen, quid. 198.
Vogelaars tormenti genus. 284.
Vogelenzank Paleis van Graaf Floris den V. 182.
Vollenho getimmert door Biſſchop Godefridus van Renen. 589.
—— belegert van de Vrieſen. 204.
—— word ontzet. *ibid.*
—— word verbetert door Biſſchop Floris van Wevelichoven. 291.
Voorburg Pagus. 41.
Voorſchoten. 122.
Voorſt een zeer ſterk Kaſteel in Overyſſel. 136. 256. 615.
Vorperius Thaborita ſive Vorperius van der Geeſt. Auctor ineditus. 312. 543.
Vide Addenda hujus Tom. III.
Vredeland een Kaſteel getimmert door Biſſchop Henrik van Viennen. 164.
—— door Biſſchop Jan van Naſſouwen aan den Heer van Amſtel verpand. 179.
—— aldaar een tol gezet van den Heer van Amſtel. 180.
—— geeiſcht door Hertog Aelbrecht. 264.
—— verdrag daar over gemaakt. 265.

Digitized by Google

Vreesvicum adjucatum Diœceſi. 275.
Vrieſen ſlaan de Hollanders. 103. 232.
——— ſlaan Graaf Willem den IV. dood. 232.
——— lyſte van de geblevenen in den ſlag. *ibid. & ſeq.*
Vrieſen van Hertog Aelbregt geſlagen. 301.
Vronen. 188.
Vulfrannus of Wulfrannus Aartsbiſſchop van Senonen. 16.
Vultæ populi. 5. *& ſeq.*
S. Vyts mannen. 466.

W.

WAde quid. 270.
Wageningen uitgeplondert van die van Utrecht. 403. *& ſeq.*
Walachria olim Flandrorum. 203.
Walgerus idem qui Waltgarius frater Theoderici I. Comitis. 42. 47.
Walrami Comitis S. Pauli mors, & proſapia. 392.
Waſda een foreeſt. 42.
Weert quid. 483.
Weeſp en Muyden van Biſſchop Jan van Arkel verbrand. 249.
Werenfridus S. Willebrordi diſcipulus, miſſus in Batuam. 19.
Weſtvrieſen geſlagen van de Hollanders. 176. *& ſeq.*
Wigbertus gezonden in Duitſchland. 11.
Willeboldus broeder van Sinte Walburg. 20.
Willebrandus Biſſchop is twee malen in het Heilige land geweeſt. 144. *& ſeq.*
——— deſſelfs oorloch met de Drenten. 141.
Willebrordi pater. 11.
Willebrordus van Biſſchop Egbert Prieſter gemaakt. 11.
——— van den Biſſchop met XI. Gezellen geſonden in Duitſchland. *ibid.*
——— zoekt Koning Radbodus te bekeeren. 12.
——— ſtigt een Capelle ter eere van het H. Kruis te Utrecht. 13.
——— trekt na Romen om de Benediſtie van den Paus. *ibid.*
——— word eerſte Biſſchop te Utrecht. *ibid.*
——— word van den Paus geheten Clemens. *ibid.*
——— ſtigt een Kloofter Kerk van Canonicken te Utrecht. 14.
——— zyn mirakelen. 17.
——— wanneer geſtorven. 18. *& ſeq.*
Willem van Arckel geteelt by de dogter des Hertogen van Gelre. 328.
——— verdraagt met die van Gorcum. 329.
——— en daar na ook met zyn Vader. *ibid.*
——— waar over hem die van Gorcum weer af vallen. *ibid. & ſeq.*
Willem de I. Graaf van Holland, Broeder van Graaf Diderik den VII. van Holland, gevangen. 115.
——— ontkomt uit de gevangenis. *ibid.*
——— trouwt des Graven dogter van Gelre. *ibid.*
——— vlugt voor den Grave van Loon. 121.
——— komt met ſterker heerkragt uit Zeeland. 122.
——— bid den Biſſchop om vergiffenis. 123.

Willem

Digitized by Google

Willem de I. vaart over na Schotland. 124.
Willem de II. Graaf van Holland gekoren tot Roomsch Koning. 149.
——— word Ridder gemaakt. *ibid.* & *seqq.*
——— word Borger van Utrecht. 157.
——— geeft aan die van Utrecht het Privilegie de non evocando. *ibid.*
——— neemt Valencyn in. 166.
——— komt weder te Utrecht, en word aldaar met een steen geworpen. 169.
——— waargedoopt. 427.
Willem de IV. Keizer Lodewyk de IV. maakt Willem den IV. Mombaar ende Voogt der Kerke, ende des Bisdoms van Utrecht, wanneer de voorsz. Kerke geen Bisschop heeft. 603. & *seq.*
Willem de V. van Beyeren wort zyner zinnen onmagtig. 251.
Willem de VI. nog zynde Graaf van Oestervant ryt toornig van zyn' Vader weg. 293.
——— gehoont aan het Hof des Konings van Vrankryk. 300.
——— van de Vriesen gehult. 310.
——— wort ziek, en sterft. 356.
——— een zeer wys Heer. 346.
Willem van Gulick, gekoren Hertoch van Gelre, wint zyne moeye de Gravinne van Bloys dat land van Gelre af. 619.
Wilhelmi Episcopi Trajectensis indoles. 80.
——— wil het Bisdom weder overgeven. 192.
——— blyft in den stryd tegen de Hollanders. 193. & *seq.*
Winfridus komt uit Engeland in Duitschland. 20.
——— word Bisschop te Mentz. *ibid.*
——— word door den Paus geheten Bonifaas. 21.
——— word Bisschop te Utrecht. *ibid.*
Winhof Transisalanus. 761.
Winkelmade Dorp in Westvriesland. 65.
Woerden getimmert door Bisschop Godefridus van Renen. 589.
Wopengerugte quid. 782.
Woudenberg ingenomen door Bischop Jan van Arkel. 246.
Wrenschen, wrinschen, hinnire. 115.
Wulven ingenomen en nedergeworpen door Bisschop Jan van Arkel. 233.

Y.

YSselmonde een sterk Kasteel. 79.
——— opgegeven aan den Grave van Holland. 83.
Yselstein. Heer van Yselstein Man van den Bisschop van Utrecht. 248.
Yselstein van Hertoch Willem belegert en opgegeven. 353.
——— van Heer Willem van Egmond herwonnen. 357.
——— gedestrueert van die van Utrecht. 371.
——— dat oorloch van de Heeren Staten van Utrecht zonder den Heer van den Lande tegen Yselstein gevoert in het jaar 1411. 733.
Adde Gisebrecht van Yselstein; & Isulstadium.

Digitized by Google

Z.

Zelandia Frisiæ olim pars. 51.
——— ejusdem proprii Comitatus. 50.
Zeend pro Synodali correctione. 35.
——— pro ipsa Synodo. 22.
Zeerovers uitgeroeyt. 356.
Zeeslag tusschen de Vlamingen en de Hollanders. 199.
Zeeslag tusschen Vrouw Margriete en Graaf Willem haar zoon. 245.
Ziericzee voor de derdemaal van de Vlamingen belegert. 198.
Zuadenburchdam. 120.
Zuidhardes Hage ubi. 46.
Zuidholland overrompelt van den Hertoch van Brabant. 197.
——— dezelve daar weer uyt verdreven. 198.
Zweeren. Zie Stole.

ERRATA.

Pag. 20. in magine. beekert leg. bekeert.
31. lin. 19. ende hem staken zyn oogen uit. leg. ende staken hem zyn oogen uit.
196. lin. 28. die Duveland woonden. leg. die in Duveland woonden.
258. lin. 4. synen. leg. syner.
304. lin 2. in margine overvede. leg. oervede.
330. lin. 2. te dedingent, en wair. leg. te dedingen, ten wair.
427. lin. 33. ad Idus Maji. leg. ad IV. Idus Maji.
545. lin. 14. Abbas Dn. Jcelgerus de Jelgerahuis. leg. Abbas Dn. Jelgerus de Jelgerahuis. Sic & Pag. 555. lin. 19. pro Jelgero. leg. Jelgero.
580. lin. 2. à fine. ingessi. leg. ingressi.
615. lin. 2. Anno. 1454. leg. Anno 1354.
765. lin. 21. an ille qui interfic fratr. leg. an ille qui interf. fratr.

Addenda.

Pag. 17. lin. 22. Hello. Sic edidit Matthæus. Sed. leg. Heylo.
72. lin. 11. in den jaar ons Heeren cıɔ. ende xcıv. Sic edidit Matthæus. Absque omni dubio legendum cıɔ. ende xxıv. Beka in Adelboldo habet 1023. Sic & Suederus de Culenburch pag. 589. hujus Tom. III.
73. lin. 5. opde VI. van Kalende in der Maent van Junio. Beka VI. Calendas Julii.
218. Feudum unicum in Frisia, cujus ibi fit mentio, vocatur *Nieuenne*; concessum vero fuit Familiæ Hemmema.
312. lin. 32. in notis Matthæi. Sicco Beringa. Sic & in Editione Matthæi, pessimo Operarum vitio. leg. Sicco Beninga. De eo latius Cl. Matthæus in Dedicatione Chronici Frisiæ, cujus Auctor Eggericus Beninga. Tom. IV. nostræ Edit. ubi vide quæ notavimus.
ibid. lin. 34. Vorperus Thaborita. leg. Vorperius. Sic eum vocat Matthæus noster pag. 543. hujus Tom. III. ut & Eggericus Beninga pag. 16. Tom. IV. nostræ Edit. Vide porro Indicem nostrum Tom. II. nostræ Edit. ad vocem Vorperius Thaborita. Ab eo autem diversus Henricus Thaborita de Goude à Cl. Matthæo laudatus p. 427. 479. 498. & aliis locis, hujus Tom. III. Vide & pag. 754. h. Tom. III.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

B 435008

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06704 9059

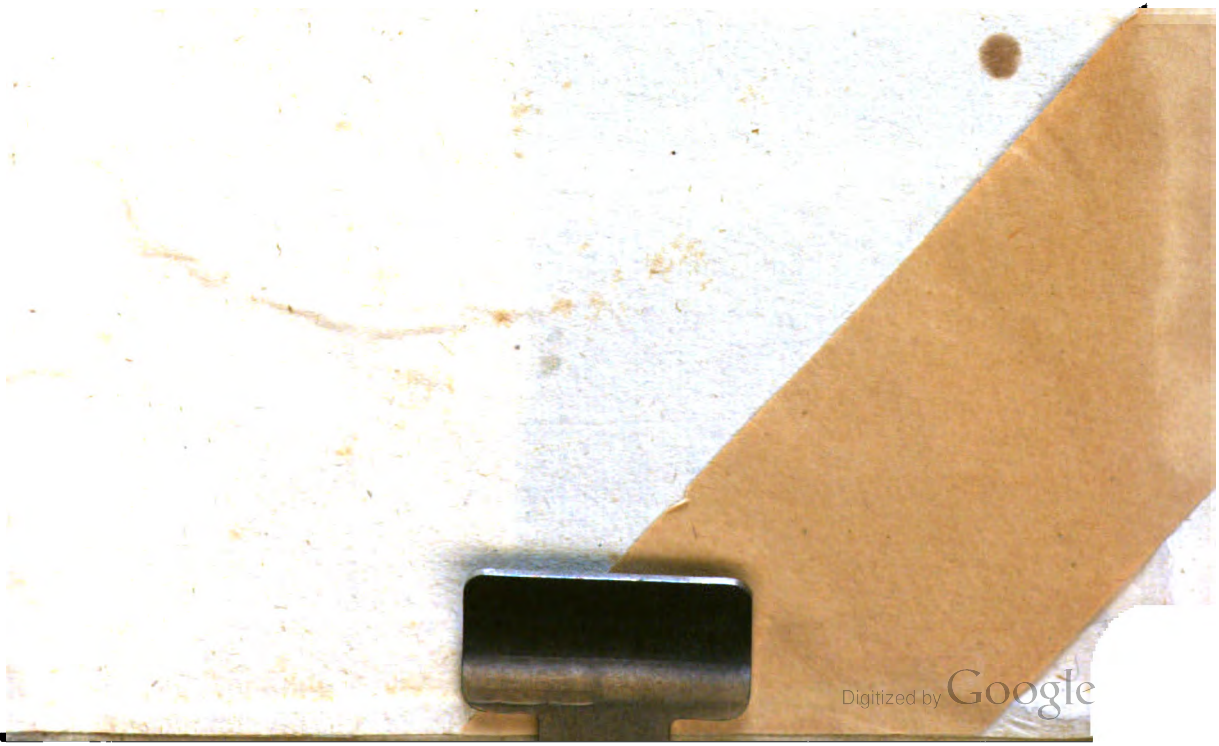

Digitized by Google